

**Міністерство освіти і науки України
Хмельницька обласна рада
Хмельницька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Кафедра теорії й методик дошкільної та початкової освіти**

ЗБІРНИК
наукових праць за матеріалами роботи
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО - ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
**«Здобувач освіти в НУШ: домінанти розвитку та
шляхи мобілізації ресурсів»**

mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentacii/Institut-zbirnik.pdf

**Хмельницький
15 квітня 2021 року**

Здобувач освіти в НУШ: домінанти розвитку та шляхи мобілізації ресурсів. /Зб.наук.пр. [ред. кол.: В.І.Очеретянка (гол.) та ін.] – Хмельницький: ХОІППО, 2021 – 580 с.

У збірнику подано статті за матеріалами роботи Всеукраїнської науково - практичної онлайн конференції, яка відбулася 15 квітня 2021 року.

Конференція мала на меті - науково осмислити й практично обґрунтувати домінантні напрями розвитку здобувача освіти в НУШ, визначити шляхи мобілізації ресурсів в контексті сучасних викликів, здійснити педагогічний, психологічний та управлінський супровід освітнього процесу в контексті забезпечення ЗЗСО якісних освітніх послуг.

Матеріали конференції адресовані широкому колу науковців, науково-педагогічних та педагогічних працівників, вчителям початкових класів, асистентам вчителя, психологам та іншим педагогічним працівникам й освітянам, зацікавленим проблематикою конференції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Очеретянка В. І., ректор ХОІППО, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник – голова редакційної колегії; **Вашеняк І. Б.**, проректор з науково-педагогічної роботи та моніторингу якості освіти Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук, доцент; **Ковальська О. П.**, завідувач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти ХОІППО, кандидат педагогічних наук; (відповідальна за випуск збірника); **Романова О. В.**, старший викладач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти ХОІППО, кандидат психологічних наук; **Студенець О. А.**, старший викладач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти ХОІППО, кандидат педагогічних наук; **Харченко А. А.**, старший викладач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти ХОІППО, **Фрига І. О.**, старший викладач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти ХОІППО, кандидат педагогічних наук; **Дяков І. В.**, старший викладач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти ХОІППО.

Рекомендовано до друку

рішенням ученої ради Хмельницького ОІППО
(протокол № 2 від 25 червня 2021 р.)

За зміст статей несуть відповідальність автори публікацій. Зазначаємо, що редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів.

Хмельницький ОІППО, 2021.

Передмова

Сучасний світ не стоїть на місці, він активними темпами змінюється і розвивається. З'являються новації, швидко змінюються технології, підходи... Сучасне покоління дітей значно відрізняється від попередніх поколінь. Все те, що працювало колись – сьогодні не працює! А освіта, яка впродовж останніх 50 років залишалася досить сталою і консервативною системою, усвідомила необхідність змін і задала новий вектор розвитку!

Для вчителя, що постав перед сучасними викликами, стало життєво важливим змінювати підходи, опановувати нові методики, оновлювати зміст освіти, формувати життєві навички XXI століття, змінювати закони взаємодії педагога з учнями тощо. Ці та інші важливі питання покликана зреалізувати реформа - Нова українська школа.

На думку упорядників збірника, матеріали конференції можуть, у певній мірі, задовольнити запити творчо працюючих освітян, продемонструвати перспективу професійного розвитку в контексті НУШ, забезпечити надійне підґрунтя для авторських пошуків, розширити інноваційний досвід, мобілізувати власні ресурси.

Практичні поради від педагогів – новаторів допоможуть якісно організувати освітнє середовище, психологічно безпечне та комфортне для дитини; приділити увагу дітям з ООП; забезпечити різні форми інтегрованого навчання, сформувати у здобувачів освіти ключові компетентності; залучити до педагогічної взаємодії родини дітей, інших партнерів; оцінити власну практику в контексті освітніх новацій; здійснювати моніторинг розвитку учнів та якості надання освітніх послуг педагогами; організувати правильне харчування дітей та ін. Саме ці важливі питання й розглядалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції **«Здобувач освіти в НУШ: домінанти розвитку та шляхи мобілізації ресурсів»**, що відбулася 15 квітня 2021 року.

Авторський колектив висловлює подяку науковцям, науково – педагогічним працівникам системи післядипломної освіти, педагогам освітніх закладів, які щиро поділилися своїми педагогічними «родзинками» і представили свої матеріали у посібнику. Сподіваємось, що презентовані у збірнику матеріали будуть цікаві та корисні не тільки вчителям початкових класів, асистентам вчителя, психологу, логопеду, бібліотекарю, повару ЗЗСО, а і викладачам, студентам та усім небайдужим особам, що мають інтерес до організації освітнього процесу в НУШ.

Ми працюємо, щоб примножити успіх кожної дитини, вчителя та країни в цілому!

Використання цифрових інструментів для планування освітнього процесу

Анотація. У статті розглядається питання використання педагогами сучасних цифрових інструментів для планування освітнього процесу. Авторкою укладено добірку зручних веб-сервісів для спільної роботи, укладання і редагування тижневих чи поурочних планів з прикладами їх використання.

Ключові слова: інформаційно-цифрова компетентність, цифрові інструменти, планування, онлайн-дошка, цифрова платформа.

Інформаційно-цифрова компетентність, зокрема, здатність використовувати цифрові технології в освітньому процесі є однією з ключових професійних компетентностей сучасного вчителя. У чинному професійному стандарті (2020) з-поміж багатьох умінь зазначено, що вчитель має вміти використовувати цифрові технології, онлайн-сервіси і застосунки, «відкриті електронні (цифрові) освітні ресурси педагогічного спрямування для професійного розвитку» [2, с.14], в тому числі для планування освітнього процесу [2, с.34].

З огляду на це актуалізується проблема опанування вчителями сучасними веб-інструментами. Тим більше, перебуваючи перманентно в останній рік в умовах дистанційного навчання, педагоги стають все більш умотивованими до професійного розвитку в означеному напрямку, активно взаємодіють в цифровому освітньому середовищі, яке стрімко оновлюється.

Питання використання педагогами цифрових інструментів в освітньому процесі розглядається в публікаціях наукового-методичного характеру, зокрема, у працях сучасних українських учених (В.Биков, А. Гуржій, В. Кухаренко, Н. Морзе, О.Овчарук та інші). В останній час інститути післядипломної педагогічної освіти та освітні онлайн-платформи пропонують для вчителів різноманітні вебінари, майстер-класи і курси підвищення цифрової грамотності, де можна познайомитися з досвідом використання сучасних цифрових технологій та набути певних умінь і навчитися їх творчо застосовувати, зокрема й для планування навчального процесу.

Мета нашого дослідження – укласти добірку цифрових інструментів для тижневого і поурочного планування вчителем освітнього процесу.

В «Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» наголошується на тому, що «календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя» [1, с.4]. Відтак автономія вчителя, забезпечена академічною свободою, заохочує педагогів до творчого підходу в плануванні своєї діяльності.

План уроку, або детальна покрокова інструкція, окреслює цілі вчителя щодо досягнення учнями очікуваних результатів уроку та способів, навчальних матеріалів і заходів для їх реалізації. Усі ефективні плани уроків містять конкретні компоненти, етапи, які зумовлені типом уроку, баченням вчителем сценарію його розгортання. Розглянемо деякі цифрові інструменти, які допоможуть педагогам візуалізувати цю діяльність та долучати до співпраці своїх колег через спільний онлайн-доступ.

Одним із потужних універсальних візуальних цифрових інструментів є онлайн-дошка Trello (<https://trello.com/uk>). З першого погляду захоплює сам дизайн цього

сервісу, якісні яскраві фони, зручний інтерфейс. Цей інструмент дозволяє через створення списків і карток організувати роботу над плануванням різного масштабу. Залучення календаря та «часової шкали» допомагає більш ефективно й продуктивно планувати види діяльності, розподіляти час. На картках (стікерах) *Trello* можна формувати контрольні списки, чек-листи, дати завершення, вкладення, впорядковувати робочі навчальні матеріали, корисні ресурси, електронні підручники, зображення, відеоматеріали. Це все легко редагувати і видозмінювати. Крім того, під час поурочного планування можна скористатися мітками та швидко орієнтуватися в наповненні змісту уроків завданнями відповідних змістових ліній навчального предмета.

Беззаперечною перевагою даної онлайн-дошки є можливість співпрацювати педагогам разом, через спільний доступ планувати освітній процес, складати каркаси поурочних чи тижневих планів, працювати над проектами тощо, водночас відстежуючи редагування, доповнення контенту колегами.

Також онлайн-дошка *Trello* містить чимало готових шаблонів. Учителі з усього світу, які використовують цей інструмент, роблять загальнодоступними свої напрацювання. Шаблони легко завантажити на власну сторінку, просто редагувати й адаптувати під свої потреби.

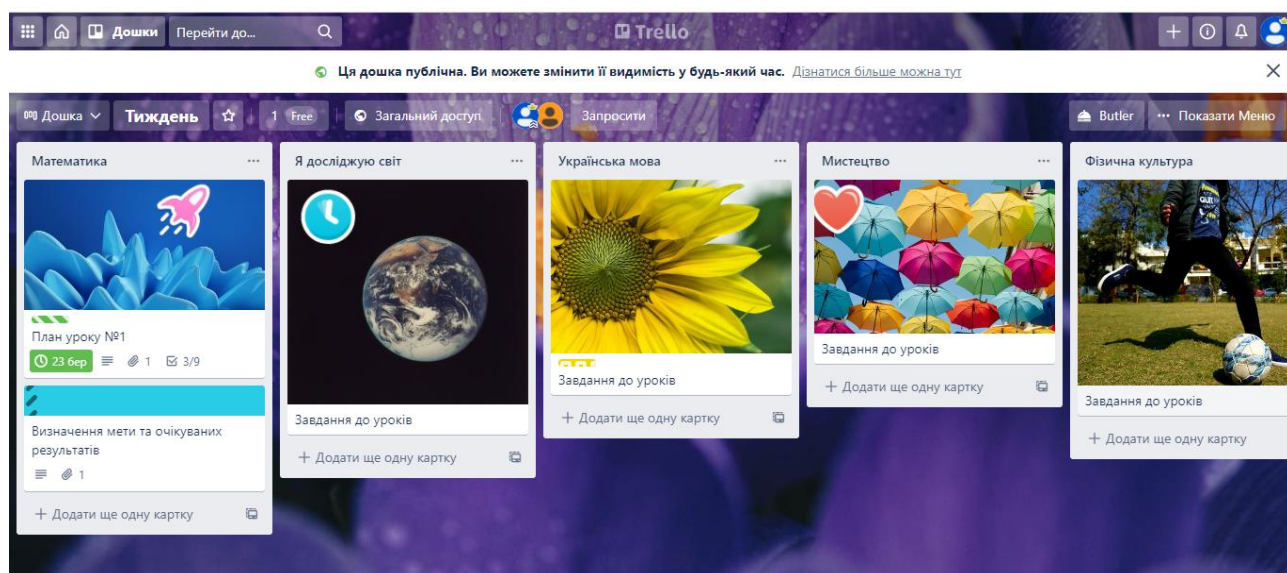

Рис. 1. Тижневе планування. *Trello*

Цікавим і швидким способом планувати освітню діяльність є безкоштовна дизайнерська цифрова платформа *Canva* (https://www.canva.com/uk_ua/osvita/).

За допомогою цього інструменту можна створити не тільки презентації, яскраву інфографіку, а й аркуші із завданнями та плани уроків. Сервіс містить сотні тисяч шаблонів, мільйони безкоштовних стокових фотографій, тисячі шрифтів. Також даний цифровий інструмент дозволяє учасникам співпрацювати над спільними завданнями, ділитися напрацюваннями.

Canva пропонує зареєстрованим користувачам чималу кількість шаблонів поурочних планів для вчителів. Можна скористатися з колекцій чи створити власний шаблон відповідно до своїх уподобань і потреб класу, швидко наповнювати контентом, завантажувати й роздруковувати.

Рис. 2. Тижневе планування. Canva

Ще одним продуктивним рішенням укласти тижневі чи поурочні плани вважається майндмеппінг, або створення ментальних карт. Цей спосіб вже давно привертає увагу педагогів, оскільки дозволяє ефективно структурувати і систематизувати інформацію. XMind, Mindmeister, Coggle, Mind42, Popplet, Miro, Mural – це далеко не повний перелік цифрових інструментів, за допомогою яких можна творити ментальні карти, цікаво їх оформляти, тим самим поглиблюючи своє розуміння контенту.

Коротко зупинимося на англomовному веб-інструменті Popplet (<https://www.popplet.com/>). Цей сервіс у безкоштовному варіанті дозволяє створити та мати в активному користуванні одне полотно для ментальних карт. Ключове поняття та підтеми можемо оформляти різнокольоровими рамками, редагувати шрифти. На карту також завантажуються фотографії, відеоматеріали, що дуже зручно під час планування різних видів активностей на уроці. Оформлені карти можна поширювати в соціальних мережах та ділитися ними через електронну пошту для спільного редагування з колегами.

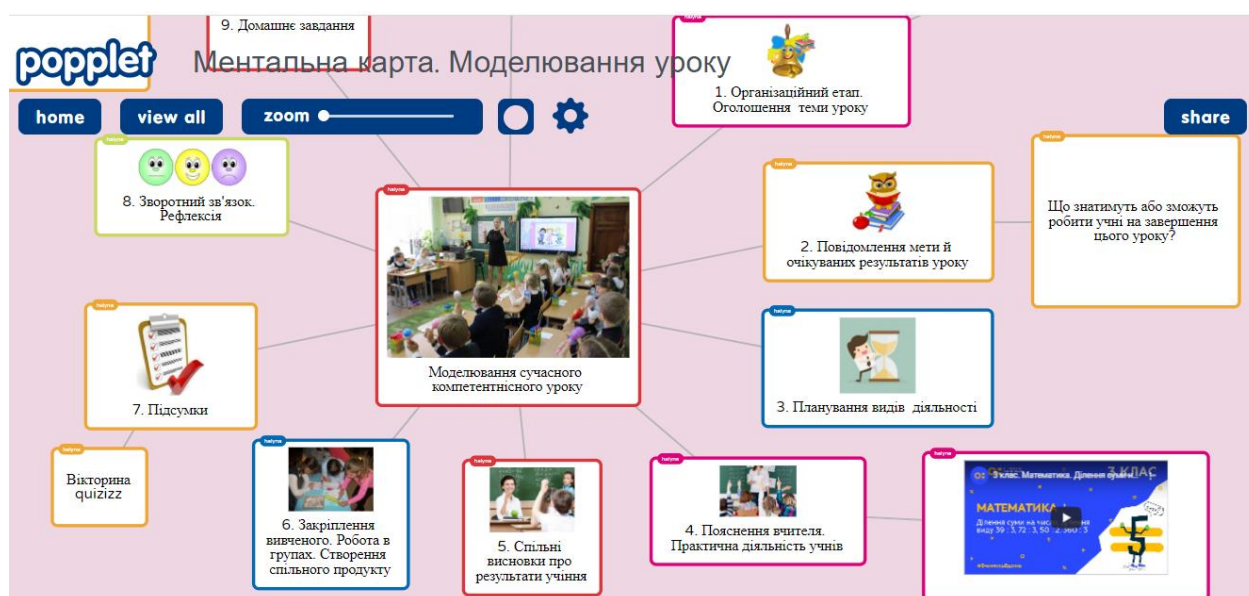

Рис. 3. Ментальна карта. Моделювання уроку. Popplet

Таким чином, задекларована в нових нормативних документах про освіту академічна свобода дозволяє педагогам творчо підходити до планування освітнього процесу. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій розширюються способи і засоби для тижневого, поурочного планування і моделювання уроків. Вибір за вчителями, якими веб-інструментами користуватися, щоб отримати новий поштовх для власного розвитку і для більш ефективної професійної діяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році / [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>
2. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти»,

«Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Міністерства розвитку, економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736 / [Електронний ресурс] / – Режим доступу : https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf

Афадєєва Н. О.
спеціаліст вищої категорії
Слобідко-Красилівської ЗОШ
I-II ступенів

Інтегроване навчання, спрямоване на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості здобувача освіти

Анотація. У статті розглянуто особливості інтегрованого навчання, спрямованого на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості здобувача освіти. Обґрунтовано основні вимоги до проведення інтегрованих занять, розглянуто чинники, що впливають на ефективність їх проведення. Акцентовано увагу на доцільність у підготовці до уроку наочності, науковості, наступності, системності, свідомості знань і умінь.

Ключові слова: інтегроване навчання, НУШ, інтегрований урок, інтеграція, методи, принципи.

Постановка проблеми. Для сучасної освіти поставлена головна мета – формування основи для самореалізації особистості, створення умов для самопізнання, самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу учня.

Дослідження науковців у галузі початкової освіти показує, що розв’язання проблеми особистісно зорієнтованої освіти і її продуктивності пов’язане з інтеграцією змісту освіти, яка вирішує проблему зміцнення та збереження психічного і фізичного здоров’я школярів, сприяє підвищенню мотивації навчальної діяльності.

Державним стандартом початкової загальної освіти передбачається одне з найголовніших завдань школи — всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок відповідно до пізнавальних можливостей дітей молодшого шкільного віку.

Для сучасного етапу розвитку початкової школи характерним є ускладнення змісту освіти, зростання обсягу необхідної інформації та зменшення часу, відведеного на її засвоєння, а також формування у дітей цілісної картини світу. Пошуки шляхів удосконалення системи освіти привели до відродження такого методичного явища, як інтеграція навчання. В Україні принцип інтеграції проголошений основним принципом реформування освіти поряд з принципами гуманізації та диференціації [1]. Потреба об’єднати в єдине ціле інформацію про оточуючий світ, створити, таким чином, цілісну картину подій і явищ, сформувати в учнів дійсно науковий світогляд завжди було пріоритетним завданням загальної середньої освіти [2].

Інтеграція – важлива умова сучасної науки і розвитку цивілізації в цілому. Адже нинішня стадія наукового мислення дедалі більше характеризується прагненням розглядати не окремі, ізольовані об’єкти, явища життя, а їх більш чи менш широкі єдності.

Поняття «інтеграції» має загальнонауковий зміст і часто використовується в дидактиці. У загальнонауковому аспекті «інтеграція» – це процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який проявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації.

Психолого-педагогічні науковці постійно проводять дослідження з проблем інтеграції навчання. Зміст сучасна освіти неможлива без інтеграції, формування цілісного мислення. Інтеграція змісту освіти обумовлює природовідповідність навчання, забезпечує психічне здоров'я дітей, цілісність свідомості тому, що інтегровані знання – цілісні.

Отже, інтеграція – це «процес, який передбачає взаємопроникнення різних частин попереднього цілого, що супроводжується ускладненням, зміцненням зв'язків, що існують між ними, і обов'язковим створенням нових зв'язків». Такий процес веде до утворення нової цілісності.

Ідея педагогічної інтеграції не є новим явищем у вітчизняній педагогіці. Згадаємо К. Ушинським, який створив синтетичний метод навчання грамоти, Уроки мислення в природі В.Сухомлинського, уроки мистецтва Д. Ковалевського та Б.Юсова, педагогічну теорію співробітництва Ш. Амонашвілі, що побудована на засадах інтеграції.

Серед сучасних науковців, які досліджують дану проблему, можна назвати Т.Браже, О.Гільзову, М.Масол, О.Савченко, Н. Сердюкову, О. Сухаревську, В.Фоменка. Для підвищення ефективності навчання здобувачів освіти, використовуються такі способи інтеграції змісту початкового навчання:

- інтегровані курси;
- інтегровані підручники;
- інтегровані завдання;
- інтегровані уроки.

Інтеграція є однією з найперспективніших інновацій, яка здатна вирішити чисельні проблеми системи сучасної початкової освіти.

На вимогу сьогодення, початкова школа все активніше та впевненіше рухається у напрямку інтеграції. В Україні існує багато дослідних центрів з проблем інтеграції змісту. Провідними з них є:

- напрямок методологічного обґрунтування проблем інтеграції (С.У.Гончаренко, Ю.І.Мальований, О.В.Сергєєв)
- напрямок визначення структури інтегрованих знань (Т.М.Усатенко); дослідження системологічних аспектів інтеграції (О.І.Джулик, Є.Б.Яворський);
- проблеми інтегративних процесів в освіті (І.М.Богданова);
- розробка шляхів упровадження інтеграції в навчальний процес (Л.В.Вичорова, Т.О.Горзій, О.Т.Проказа, Є.М.Романенко);
- інтеграція елементів контролю в модульному навчанні (Л.І.Джулай);
- інтеграція теоретичних і виробничих аспектів навчання (Т.Д.Якимович);
- ймовірно-статистичні аспекти інтеграції (В.Й.Якиляшек);
- інтеграція у ступеневій освіті (Ю.Ц.Жидецький);
- взаємозв'язки інтеграції та диференціації (В.Ф.Моргун);
- психологічні аспекти інтеграції (Т.Г.Яценко);
- формування системи знань – дидактична інтегродіалогія (І.М. Козловська).

У освітньому процесі значного розвитку набула ідея міжпредметної інтеграції. Інтегрований урок – це спеціально організований урок, мета якого може бути досягнута лише при об'єднанні знань з різних предметів, спрямованих на розгляд і вирішення будь-якої прикладної проблеми, що дозволяє домогтися цілісного, синтезованого сприйняття учнями досліджуваного питання, яке має спрямованість.

У педагогічному процесі значного розвитку набула ідея міжпредметної інтеграції. Інтегровані уроки ставлять за мету «спресувати» споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми. Учні розглядають якесь явище, поняття з різних боків. Інтегровані уроки дають можливість учителеві разом з учнями опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, домогтися формування міцних, усвідомлених міжпредметних зв'язків, уникнути дублювання у вивченні низки питань,

досягти цілісності знань. На інтегрованих уроках діти працюють легко, із цікавістю засвоюють широкий матеріал. Важливим є те, що придбанні знання і навички застосовуються школярами в їх практичній діяльності не тільки в стандартних ситуаціях, а й дають вихід для прояву творчості та інтелектуальних здібностей.

Інтегровані уроки розвивають мислення і мовлення, увагу, пам'ять, самостійність, спостережливість, кмітливість, ініціативу, наполегливість, працьовитість, взаєморозуміння та багато інших позитивних якостей особистості. Інтегрований урок об'єднує теми із різних навчальних предметів, з метою інформаційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу різнобічно пізнавати певне явище, засвоїти знання. Такий урок спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах.

Мета інтегрованих уроків у початковій школі:

- створення передумов для різнобічного розгляду певного об'єкта, поняття, явища;
- формування системного мислення;
- збудження уваги;
- формування позитивно емоційного ставлення до пізнання;
- формування творчих пізнавальних здібностей учнів;
- формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їхньої пізнавальної діяльності;
- підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу;
- створення творчої атмосфери в колективі учнів;
- виявлення здібностей учнів та їх особливостей;
- формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями між предметних зв'язків, опорними схемами;
- підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається;
- ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання;
- формування особистості, здатної розв'язувати складні життєві проблеми

Структура інтегрованого уроку зумовлюється поставленою метою і завданнями, детермінується змістом навчання, особливостями діяльності вчителів та учнів. Інтегрований урок — це урок повторення та узагальнення.

Слід зазначити, що дана структура є типовою, учитель може внести у неї свої корективи. Щоб успішно підготуватися до проведення інтегрованих уроків, треба продумати кожен етап уроку, повинен зробити:

- проаналізувати тематично-календарне планування;
- зіставити матеріал навчальних програм з предметів для виявлення можливих варіантів побудови інтегрованих уроків;
- обдумати формулювання загальних понять, узгодження часу їх вивчення;
- вибір форм та методів реалізації навчального матеріалу, планування тематики, «конструювання» заняття;
- визначення мету уроку;
- продумати навантаження учнів різноманітними видами діяльності під час уроку;
- добір дидактичного матеріалу.

Урок не повинен бути перенасиченим різної інформації, мало користі візьмуть учні. Коли все ґрунтується навколо однієї теми і мети, то результативність буде високою. Діти сприймають новий матеріал в ігровій формі, тому доцільно використовувати ігрові ситуації. Дидактичні ігри проводити на будь-якому етапі

До інтеграції з різних предметів є конкретні вимоги: наукові знання повинні висвітлювати багатогранність проблеми, що вивчається, її цілісність і взаємозв'язок; відбір та інтеграція знань повинна здійснюватися на теоретичному рівні та підкорятися меті реалізації навчально-пізнавальної, соціально культурної функцій основ інтеграції знань. Види інтеграції:

- міжпредметна інтеграція; внутрішньопредметна інтеграція; інтеграція дидактичних принципів;
- взаємодія методів і прийомів виховання і організації безпосередньої освітньої діяльності дітей (методична інтеграція);
- інтеграція різноманітних видів дитячої діяльності (ігрової, навчальної, художньої, рухової, елементарно-трудоваї); впровадження інтегрованих форм організації спільної діяльності дорослого і дітей і самостійної діяльності дітей, що мають складну структуру і ін. Навчальні предмети, що інтегруються:
 - урок українська мова мови і мистецтвом;
 - урок українська мови і Ядосліджую світ;
 - урок українська мови і дизайн і технології;
 - урок українська мова і літературне читання;
 - літературне читання і Я досліджую світ;
 - літературне читання і мистецтво;
 - математика і дизайн і технології;
 - математика і Я досліджую світ.

Інтеграція в навчальному процесі дає змогу здобувачам освіти:

- полегшити процес засвоєння знань;
- творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу, аналізувати інформацію;
- навчатися формулювати свою думку, доводити свою точку зору, аргументувати та дискутувати;
- моделювати різні життєві ситуації і збагачувати досвід;
- слухати іншу людину, поважати іншу думку, прагнути до діалогу;
- вчитися будувати конструктивні відносини в колективі, визначати своє місце в ньому, уникати конфліктів, шукати компроміси;
- знаходити спільне розв'язування проблем, розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Висновки. Таким чином, вивчаючи можливості інтегрованого навчання, яке спрямоване на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особливості здобувача освіти, можна зробити висновок, що за цією методикою — майбутнє, вимога часу, творча активність, самобутність, ініціатива, мистецтво. Інтегрований урок вносять у структуру шкільної освіти новизну, оригінальність, підводити дітей до усвідомленої і емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати свої думку, розгляду предмета з кількох сторін, дозволяють систематизувати знання, створюють сприятливі умови для реалізації особисто орієнтованого, розвивального навчання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вашуленко М. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математики, навколишній світ) / М. Вашуленко, Н. Бібік // Початкова школа. — 2001. — № 8 — С. 24-30.
2. Козловська І. М. Дидактична інтегродогії: сутність, теоретичні основи, застосування / І. М. Козловська // Педагогіка і психологія. — 2001. — № 1. — С. 51–60.
3. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання / М. Іванчук // Початкова школа. — 2004. — № 5. — С. 10-13.
4. «Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів»: Матеріали інтернет-семінару / уклад. Л.Н. Добровольська, В.О. Чорновіл. — Черкаси: Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017. — 183 с.
5. Луцик Д. Проблема інтеграції навчально-виховного процесу в початкових класах, шляхи її розв'язання / Д. Луцик // Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. «Шляхи

інтеграції навчально-виховної роботи в початкових класах». – Дрогобич, 1997. – С. 5-8.

6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. - К. : Абрис, 1997. - 416 с.

7. Пушкарьова Т. Програма інтегрованого курсу „Навколишній світ” / Т. Пушкарьова // Початкова школа. – 2001. – №8. – С.31-36.

Барчишин В. В.,
старший вчитель,
в. о. директора Івашковецької
загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів
Новоушицької селищної ради

Здорове харчування учнів

Анотація. *Тему здорового харчування можна назвати однією з найбільш популярних та актуальних у світі. Сьогодні спосіб життя людей стрімко змінюється. Ми починаємо вживати продукти, про які колись ніхто не знав. Здорове харчування навіть набуло відтінку трендовості. Однак якщо людство настільки обізнане в цьому аспекті, чому ж рівень захворюваності тільки підвищується. Щоб учні були здоровими вони повинні повноцінно харчуватися. Учителям, батькам і учням потрібно знати що вважається правильним харчуванням? Як прищепити звички правильного харчування дітей шкільного віку, що включити в дитяче меню?*

Ключові слова: *Здорове харчування, збалансованість харчування, білки, жири. вуглеводи, антиоксиданти, норми фізіологічних потреб.*

Неповноцінне харчування спричиняє найбільшу кількість смертей у всьому світі. Більше ніж куріння, високий тиск та будь-який інший фактор ризику. Кожна п'ята смерть у світі трапляється саме через те, що люди не їдять здорову їжу.

У дитинстві формуються харчові звички які зберігаються і в дорослому віці. Достатня кількість поживних речовин і правильна культура споживання їжі не лише вбережуть дитину від численних хвороб, а й зроблять її бадьорішою і уважнішою

Здорове харчування школярів є особливо актуальним в сучасних умовах, оскільки правильне харчування - найважливіша запорука здорового розвитку зростаючого організму дитини.

Їжа у школі має бути не тільки корисною, але й смачною і різноманітною. Новацій має зазнати не тільки склад шкільного меню та рецептури приготування, але й форми організації харчування, рекомендації до обладнання харчоблоків та роботи з постачальниками, а також підходи у формуванні культури здорового харчування у школярів, як наскрізної компетенції Нової української школи.

Одна з головних вимог до харчування школярів - його оптимальність і збалансованість. Тому при складанні меню необхідно обов'язково враховувати потреби організму, пов'язані з його розвитком, зі зміною умов зовнішнього середовища, з підвищенням фізичним або емоційним навантаженням. Освоєння шкільних програм вимагає від дітей високої розумової активності, яка пов'язана зі значними витратами енергії. Для відшкодування витраченої енергії школяр чи школярка повинні отримувати повноцінне харчування. До меню школяра обов'язково мають входити продукти, що містять не тільки білки, жири і вуглеводи, а й незамінні амінокислоти, вітаміни, деякі жирні кислоти, мінерали і мікроелементи.

Здорове харчування передбачає гармонійне споживання білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, макро- і мікроелементів — основних речовин, які містяться в харчових

Вітаміни — незамінні складові раціону здорового харчування, які беруть участь у всіх біопроцесах організму. Якщо в організм надходить дуже мало вітамінів, це може негативно позначитися на здоров'ї, фізичному розвитку і сприяти обмінним порушенням та хронічним захворюванням.

Найбільш багаті джерела вітамінів — це, безумовно, овочі й фрукти. Останні є невіддільною складовою здорового харчування. Кожна здорова дієта включає багато овочів. Овочі та фрукти містять мало калорій і багато антиоксидантів.

Білки - це основний матеріал, який використовується для побудови тканин і органів дитини. Білки відрізняються від жирів і вуглеводів тим, що містять азот, тому білки не можна замінити ніякими іншими речовинами. Для дитини рибний і молочний білки, які найкраще засвоюється дитячим організмом є найціннішими. На другому місці за якістю - м'ясний білок, на третьому - білки рослинного походження. Щодня школяр повинен отримувати 75-90 г білка, з них 40-55 г тваринного походження. Не можна нехтувати вершковим маслом, позаяк це один з найважливіших продуктів у раціоні дитини, який оберігає його зір, сприяє активності розумової діяльності, покращує пам'ять.

Жири - потрібні для задоволення енергетичних потреб школярів. На їх частку припадає від 20 до 30% від загальних добових витрат енергії.

Вуглеводи — основне джерело енергії. Вони солодкуваті на смак, легко розчиняються у воді, швидко всмоктуються і легко засвоюються організмом. Використовуються для утворення глікогену, забезпечують енергією життєво важливі органи і відіграють серйозну роль в питанні повноцінного розвитку і зростання школярів.

Вітаміни — незамінні складові раціону здорового харчування, які беруть участь у всіх біопроцесах організму. Якщо в організм надходить дуже мало вітамінів, це може негативно позначитися на здоров'ї, фізичному розвитку і сприяти обмінним порушенням та хронічним захворюванням.

Найбільш багаті джерела вітамінів — це, безумовно, овочі й фрукти. Останні є невіддільною складовою здорового харчування. Кожна здорова дієта включає багато овочів. Овочі та фрукти містять мало калорій і багато антиоксидантів.

МОЗ України оновило норми фізіологічних потреб в основних харчових речовинах. У підготовці норм були враховані рекомендації та стандарти ВООЗ та Європейської агенції з харчової безпеки.

Згідно з нормами, 6-річним першокласникам для активного життя достатньо 1800 ккал на добу, а дітям 7-10 років - 2100. З 11 років добові потреби у для дітей різної статі відрізняються: хлопчикам та юнакам треба дещо більше енергії, ніж дівчаткам і дівчатам.

Добова потреба в енергії, білках, жирах та вуглеводах

Вікова група	Стать	Енергія	Білки, г		Жири, г	Вуглеводи, г
		ккал	загальна кількість	тваринні		
6 років (учні)	хлопчики та дівчатка	1800	60	43	58	260
7-10 років	хлопчики та дівчатка	2100	72	51	70	295
11-13 років	хлопчики	2400	84	62	84	327

11-13 років	дівчатка	2300	78	55	76	326
14-17 років	юнаки	2700	93	68	92	375
14-17 років	дівчата	2400	83	59	81	334

Добова потреба у мінеральних речовинах

Вікова група	Мінеральні речовини								
	Кальцій (мг)	Фосфор (мг)	Магній (мг)	Залізо (мг)	Цинк (мг)	Йод (мкг)	Селен (мкг)	Фтор (мкг)	Мідь (мг)
6 років (учні)	800	800	150	12	10	100	30	2,0	1,5
7-10 років	1000	1000	170	12	10	120	30	2,5	1,5
11-13 років (хлопчики)	1200	1200	280	12	15	150	40	2,5	2,0
11-13 років (дівчатка)	1200	1200	270	15	12	150	45	2,5	1,5
14-17 років (юнаки)	1200	1200	400	12	15	150	50	2,5	2,5
14-17 років (дівчата)	1200	1200	300	18	13	150	50	2,5	2,0

Добова потреба у вітамінах

Вікова група	А (мкг РЕ)	Біотин (мкг)	Пантот енова кислот а (мг)	Д (мкг)	Е (мг ТЕ)	К (мкг)	С (мг)	В1 (тіамін, мг)	В2 (рибо- флавін , мг)	РР (мг НЕ)	В6 (мг)	В12 (мкг)	Фолат (мкг)
6 років (школярі)	500	15	3	10	8	25	55	0,9	1,1	13	1,1	1,2	200
7-10 років	500	20	3	5	10	30	60	1,0	1,2	15	1,2	1,4	200
11-13 років (хлопчики)	600	25	4	5	13	45	75	1,3	1,5	17	1,5	2,0	300
11-13 років (дівчатка)	600	25	4	5	10	45	70	1,1	1,3	15	1,3	2,0	300
14-17 років юнаки	600	40	4	5	15	65	80	1,5	1,8	20	1,8	2,0	400
14-17 років дівчата	600	40	4	5	13	55	75	1,2	1,5	17	1,5	2,0	400

Харчування не тільки сприяє загальному зміцненню організму дітей, але також може впливати на їхню працездатність і успішність.

Тоді що вважається правильним харчуванням? Як прищепити звички правильного харчування дітей шкільного віку, що включити в дитяче меню? Таке запитання постійно виникає і у батьків, і у педагогів школи.

Відповідь на це запитання знаходиться у головних принципах здорового і правильного харчування:

1. Це їжа, яка дає організму всі необхідні речовини і містить: білки, жири, вуглеводи, вітаміни, мінеральні речовини і клітковину.

2. Збалансованість харчування, мається на увазі високий вміст вітамінів і мікроелементів, який допоможе організму рости, розвиватися і залишатися здоровим.

3. Помірність - відповідність калорійності їжі тому, скільки малюк витрачає і як активно він рухається. Дитина повинна отримувати насичення і вгамовувати почуття голоду, але не переїдати

4. Режим харчування, якого важливо дотримуватися з ранніх літ. Перерва між прийомами їжі повинна бути близько 3 годин. Важливо їсти в один і той же час.

5. Різноманітність - за добу школяреві потрібно вживати продукти з різних харчових груп - білки, вуглеводи, молочні продукти, жири, фрукти і овочі.

У меню на тиждень школяра повинні бути: кожен день - овочі, фрукти, крупи і молоко; 1-2 рази на тиждень - риба; 1 раз в тиждень - червоне м'ясо (яловичина); 1-2 рази на тиждень - бобові; 2-3 рази - яйця; 2-3 рази - сир; біле м'ясо.

Пропонуємо орієнтовне меню школяра на день

Сніданок - основний і обов'язковий прийом їжі, який повинен забезпечити молоду людину запасом енергії на кілька годин. У сніданок можна включити:

- каші (з маслом або молоком), макарони, картопляне пюре;
- яйця, сир;
- м'ясо або рибу;
- какао, чай, натуральний сік, компот або кава з молоком.

У школу в якості перекусу дитині можна дати з собою:

- фрукти (яблуко, банан, грушу або інший фрукт, який зручно з'їсти, щоб не забруднитися);
- бутерброд із сиром або відварним філе;
- печиво, запіканку або булочку, краще домашнього приготування;
- горіхи або сухофрукти;
- напій (компот, сік, питний йогурт, вода без газу, морс).

Обід - основний прийом їжі, під час якого дитині важливо отримувати перше, друге і десерт.

1. Перше - гаряче рідке блюдо: невелика порція м'ясного, рибного або овочевого супу, борщу, солянки або ін.

2. Друге - гарнір (каша, макарони, картопля) з додаванням відвареного або тушкованого м'яса або риби, котлети, тушкованих або свіжих овочів.

3. Десерт - солодкість з помірним вмістом цукру.

Важливо пояснити дитині, що ніякий бутерброд за корисністю не зрівняється з тарілкою гарячого супу.

Полудень. Між обідом і вечерею доцільно зробити невеликий перекус, але найбільшу кількість їжі повинна з'їдатися саме у першій половині дня, під час сніданку і обіду.

Вечеря – легкий прийом їжі, котрий включає гарячу страву. Вечеряти бажано мінімум за 2 години до сну. Запропонувати дитині на вечерю можна:

- яєчня або омлет;
- сир;
- тушковані овочі або рибу;
- відварне м'ясо;

- овочевий салат;
- гречану, рисову або вівсяну кашу;
- бобові зі свіжими овочами та ін.

Не забувайте правильно поєднувати продукти:

- сирі овочі і салати добре давати дитині перед їжею, вони тоді краще засвоюються і добре стимулюють травлення;
- не використовувати в одній страві білки або жири різного походження. Наприклад, м'ясо не подавати з молоком, краще - з овочами; каші, макарони, картопля містять складні вуглеводи, тому їх краще чергувати для різноманітності харчування. Кисломолочні продукти, солодощі та фрукти слід їсти окремо. Обов'язково дітям потрібно пити воду. Скільки потрібно води дитині на добу? 30 мл на 1 кг маси тіла.

Щоб досягти здорового харчування школярів потрібно виключити з їхнього раціону продукти:

- чіпси, снеки, сухарики зі смаковими добавками;
- ковбасні та копчені продукти;
- будь-які напівфабрикати і фастфуд;
- гострі і дуже пряні вироби;
- консерви, спеції і багато солі;
- всі без винятку газовані напої.

Отож, здорове харчування захищає людину від хвороб, зміцнює імунітет, дозволяє зберегти здоров'я. Тому, варто правильно харчуватися, що має кожній людині додати здоров'я!

Список використаних джерел та літератури:

1. Норми харчування у навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.11.2004 р. №1591 Про затвердження норм харчування у навчальних та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку
2. Порядок організації харчування дітей у навчальних та оздоровчих закладах: Наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 01.06.2005 року № 242/329

Бахтин Т. А.

вчитель початкових класів

Міцівецької гімназії

(с. Міцівці, Дунаєвецький р-н, Хмельницька обл.)

Основні принципи та сучасні методи формування критичного мислення учнів початкових класів в освітньому процесі НУШ

Анотація. В даній статті проаналізовано питання впровадження принципів формування критичного мислення в учнів початкових класів у відповідності з концепцією нової української школи. На основі літературних даних та педагогічного досвіду сформульовано та виокремлено актуальність широкого застосування методів критичного мислення в початковій школі, що ґрунтуються на сучасних вимогах соціального, економічного, гуманістичного, технологічного та культурного розвитку. Виокремлено та систематизовано основні властивості та принципи критичного мислення. Наведено ряд сучасних інтерактивних методів формування та розвитку критичного мислення в учнів, які підтвердили свою ефективність при впровадженні їх у навчальний процес в рамках концепції НУШ.

Ключові слова: НУШ, критичне мислення, початкова школа, принципи та методи критичного мислення, вчитель, учень, урок.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У відповідності із концепцією нової української школи (НУШ), критичне мислення є одним із першочергових завдань навчально виховного процесу.

В даний час українська освіта модернізується з метою виховання особистості відповідно до сучасних потреб суспільства, здатного адаптуватися до мінливих умов життя, знаходити вихід у критичних ситуаціях, здатного до саморозвитку, самонавчання.

Існує значна різноманітність технологій, які можна використовувати для вирішення для питань модернізації української освіти, однією із яких є технологія критичного мислення. Критичне мислення передбачає наявність навичок рефлексії щодо власної розумової діяльності, здатність працювати з поняттями, судженнями, висновками, питаннями, розвиток аналітичних навичок, а також оцінювати подібні можливості інших людей. Критичне мислення слід розвивати з молодшого шкільного віку, оскільки критичне мислення - це найважливіша здатність кожної людини, яка необхідна не лише для навчання, а й у майбутньому житті людини.

Працюючи з дітьми молодшого шкільного віку, слід завжди шукати нові підходи до навчання не лише у зв'язку зі зміною умов реальності, але й через необхідність зміни видів діяльності учнів, щоб запобігти їх стомлюваності та збереженню концентрації. Серед різноманіття підходів слід віддавати перевагу тим, які сприятимуть вдосконаленню розумових операцій, продуктивного мислення школярів.

Достеменно відомий той факт, що діти це природжені дослідники. Щодня вони використовують свої навички критичного мислення на практиці, навіть на рівні початкової школи. Здатність критично мислити є дуже цінним активом, який допоможе учням при переході з початкової школи в середню та на протязі всього життя.

Відомо, що станом на сьогодні людство стрімко увійшло в інформаційну епоху. Інформація та знання стали найважливішим ресурсом та рушійною силою соціального, економічного, технологічного та культурного розвитку. Інформації та джерел її отримання у сучасних учнів стало надзвичайно багато. Як наслідок виникає потреба цю інформацію та знання систематизувати, відсіювати неправдиву, вміти визначити де правда, де ні. Подолання цих викликів можна досягти через розвиток у молодого покоління саме адекватного та раціонального критичного мислення.

Завданням кожного вчителя є розвиток у дітей навиків критичного мислення та організації звичок аналізувати всю інформацію, перевіряти достеменність отриманої інформації та порівнювати її з іншими джерелами. Навчитися мислити критично, являється життєво важливою частиною розвитку дітей, яка допомагає їм розібратися в навколишньому світі та потоках інформації. Це допомагає їм задавати питання і приймати оціночні судження, а також розібратися в сутті багатьох явищ та процесів.

Критичне мислення включає в себе багато важливих навиків, які необхідні учням для доступу до існуючих знань. Ряд точних та доречних визначень критичного мислення, а також його цілей наведені в роботах сучасних українських дослідників [1, 2]. Автори виокремлюють основні цілі та завдання критичного мислення: вміння придумувати, проводити аналогії, розбиратися в причинах та можливих наслідках, формулювати гіпотези, пропонувати альтернативи, прораховувати ризики, робити свідомий вибір, тощо.

Усім цим мисленнєвим принципам можна і потрібно навчати учнів, а потім розвивати їх та тренувати.

Щодня для учнів та молодих людей виникає широкий спектр питань, проблем та викликів. Для багатьох з них неможливо прийняти ідеальне рішення одразу. Виходом є те, що існує дуже багато технік та принципів, які в цьому допоможуть та

значно збільшать шанси прийняття вірних рішень. Світовий та історичний досвід [3, 4] показали, що особливо ефективною технікою є критичне мислення. Це саме той спосіб, який дозволяє нам проаналізувати ситуацію, виокремити важливу інформацію, зрозуміти приховані проблеми та розробити подальші плани. В умовах широкої інформаційної конкуренції саме принципи критичного мислення дають здатність і готовність аналізувати та переосмислювати наявну інформацію, впевненість у прийнятих рішеннях та готовність їх аргументовано захищати.

Початкова школа є фундаментальною ланкою формування світогляду людини та її вміння вчитися, тому питання формування навиків критичного мислення є пріоритетним завданням сучасної школи та вчителів в цілому.

Слід зазначити, що ці навики та їх удосконалення потрібні не лише учням на стадії формування особистості, але і вчителям, менеджерам, державним службовцям, студентам, науковцям, лікарям та усім суб'єктам соціального суспільства.

Вченими-нейробіологами доведено факт [5, 6], що людям притаманно вирішувати контрольовані проблеми та завдання, що потребують роздумів, оцінки, винахідливості та творчості. Наш мозок працює за принципом винагород, тобто якщо людина успішно виконує поставлені перед нею завдання, то завдяки нейрохімічним реакціям у мозку, виділяються: серотонін (гормон щастя) та дофамін (гормон задоволення). Виділення вищенаведених гормонів призводить до формування в індивіда почуттів самоповаги, впевненості та успішного досвіду.

Орієнтування учнів на уміння розуміти себе, своїх вчинків та бажань значною мірою залежить від уміння вчителів пов'язати навчальний матеріал та інформацію із проблемами які хвилюють їх учнів в даний період їх життя.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням. Аналіз наукових та методологічних джерел дозволив виділити ряд основних принципів та методів формування критичного мислення у дітей. Використання цих даних дозволить педагогам розвинути в учнів інтерес до навчання, сформувати первинні моральні цінності та встановити партнерські відносини «вчитель-учень».

Варто відзначити, що на сьогоднішній момент не існує універсальних технологій для формування критичного мислення учнів та людей в цілому. Кожен учень є унікальною особистістю, тому першочерговими завданнями вчителя є розвиток цих особливостей, допитливості, зацікавленості та уміння вчитися.

Основні принципи формування критичного мислення в учнів початкових класів. До основних властивостей критичного мислення можна віднести самовдосконалення та усвідомленість. В загальному випадку можна виділити сім основних принципів критичного мислення (рис. 1).

Виділяють дві системи мислення у людській психіці [7]. Перша це система швидкого мислення, яка дозволяє швидко обробляти інформацію та приймати рішення. Друга – це система аналітичного мислення, яка саме і є підґрунтям для критичного. Обидві системи є важливими та потрібними, однак варто залучати кожен з них у відповідний для цього час.

Також існує три інструменти для розвитку критичного мислення, а саме принципи «лупи», «ваг» та «дзеркала» [8].

Принцип «лупи» являє собою презумпцію хибності. Це означає, що роль вчителя донести до учнів той факт, що усю отриману інформацію, почуту чи навіть побачену, варто піддавати сумніву та перевіряти з додаткових джерел. Принцип «дзеркала» спонукає до розуміння того, що все що ми бачимо чи розуміємо сприймається нами через призму власного світогляду. Вчитель має вміти донести до учнів, що часто через власні емоції, переконання або стереотипи ми можемо неправильно сприймати ту чи іншу інформацію, неправильно її інтерпретувати та робити хибні висновки.

Рис. 1. Основні принципи критичного мислення

Принцип «ваг» дозволяє нам поставити себе на місце нашого опонента та краще зрозуміти його наміри чи дії. Даний принцип дуже часто використовується в сучасних школах та довів свою ефективність. Найчастішим проявом в контексті школи є ситуація коли вчитель розділяє клас на дві або декілька груп із різними ролями з подальшим контролем та наставленням процесу дебатів. Часто моделюється ситуація, коли після заслуховування сценаріїв, протилежні групи мають виправдати або пояснити причину дій своїх опонентів.

Сучасні інтерактивні методи формування критичного мислення учнів в початковій школі. Нова українська школа (НУШ) спрямована на навчання учнів в контексті світових процесів та сучасних тенденцій і технологій. Головною її метою є формування навиків, які справді стануть для дитини корисними в її майбутньому житті. У початковій школі діти лише вчаться оцінювати те, що їх оточує та взаємодіяти зі світом та всередині суспільства, тому завдання вчителів навчити говорити про думки та формувати їх, аналізувати почуте, вчитися рефлексувати.

Станом на сьогодні, педагогами та психологами, розроблено і впроваджено велику кількість методів формування критичного мислення. В рамках даної роботи виокремлено декілька сучасних інтерактивних методів, які ефективно розвивають у дітей інтерес до навчання, формують «здорову» конкуренцію та вчать учнів приймати рішення і їх захищати.

На електронному ресурсі [9] великий інтерес становлять такі запропоновані методи критичного мислення: «мозковий штурм», «РАФТ» та «коло Венна». Детальніше розглянемо їх в умовах початкової школи.

«Мозковий штурм». Використовувати дану методику можна буквально на кожному уроці. Дана методика дозволяє систематизувати отримані знання та знаходити нетипові творчі рішення. Для застосування методики «мозковий штурм» вчитель пише по центру дошки певне явище чи поняття. Діти швидко та в довільному порядку пропонують асоціації, які у них виникають з цим словом. Вчитель вписує усі варіанти поряд зі словом і з'єднує рисочками спрямованими від поняття (слова). Дану методику можна зустріти в літературних джерелах також під назвою «асоціативний куш».

Наприклад, на уроках природознавства розглядається Червона книга України. Якщо дана тема розглядається вперше і є новою для учнів, то необхідно дати первинні базові уявлення. Можна переглянути невелике відео чи анімаційну презентацію. Потім записується слово і усі асоціації, які виникли в учнів. Вчитель за необхідності коментує отримані результати та продовжує урок за темою. При цьому не варто стирати результати, а наприкінці уроку попросити учнів доповнити «куш» їх новими знаннями. Для візуалізації та кращої наглядності варто використовувати

крейду чи маркер іншого кольору. Вчитель разом з учнями аналізує, який обсяг інформації вони отримали за заняття.

Під час виконання завдань, мозковий штурм, можна навчати учнів систематизувати свої знання. Наприклад, коли учні надали свої варіанти для «Червона книга України» попросіть їх придумати рубрики, які будуть виділені різними кольорами. Це може бути: тварини, рослини, ставлення, наслідки, тощо.

Варто відзначити, що використовувати методику мозкового штурму доцільно в тих випадках, коли учні розуміють про що йдеться. Під час мозкового штурму учні можуть вільно висловлювати власні думки, навіть найабсурдніші. Недопустимим є створення ситуації критикування будь-яких ідей. В даному випадку жодна ідея не може бути поганою. В постійному пошуку народжується істина, а нові думки породжують нові знання та відкриття.

«Коло Венна». Дану методику доцільно використовувати для порівняння двох явищ, понять чи предметів. Вона полягає в тому, що малюється схема з двома колами, що перетинаються (рис. 2). Кожне коло являє собою окреме явище чи поняття, місце перетину – це спільні характеристики, властивості чи ознаки, що притаманні обом поняттям.

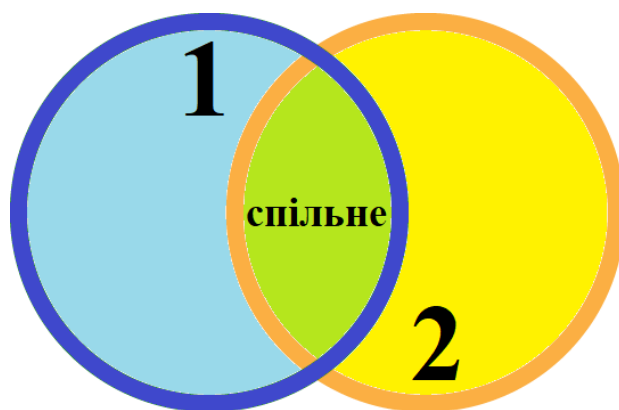

Рис. 2. Схема для використання методики «Коло Венна»

Ця методика дозволяє, в цікавій для дітей формі, порівнювати природні явища, геометричні фігури, історичних діячів та літературних персонажів.

Наприклад, на уроці природознавства можна порівняти змію і черв'яка, пшеницю і рис, нафту і вугілля, море та озеро, тощо. На уроках української мови – іменник і дієслово, речення і словосполучення. Метод «Кола Венна» дозволить учням знаходити спільні та відмінні особливості в суміжних явищах та поняттях.

«РАФТ». Ця методика є ефективною для розвитку навиків у написанні творів. Для аналізу можна використати казку, легенду, статтю з історії чи іншого художнього твору. Суть методу полягає у формуванні таблиці на чотири стовпчики: Роль, Аудиторія, Форма і тема. Завданням учням учнів є вибір персонажа та рольова гра від його імені.

Для прикладу візьмемо казку «Колобок». В якості ролі можна вибрати Колобка, Діда та Бабку, Ведмедя чи Вовчика, Лисичку. Наступним етапом є продумування сценарію розповіді, яку герой хоче донести. Наприклад, Колобок може розповісти про необдумане рішення втекти з дому, або навпаки причини того чому він не захотів залишитися, його перемоги в протистоянні із Вовчиком, Ведмедем та помилку із Лисичкою. Доповідач може висловити припущення про те, як він міг уникнути критичної ситуації та продумати дії, які б цього не допустили.

Далі доповідач визначає аудиторію до якої його персонаж звертається. І найскладнішим етапом є вибір форми звернення. Учні молодших класів буде потрібна допомога вчителя, адже їм не відомі усі форми в яких може бути виражено

повідомлення. Учні першого класу варто запропонувати прості варіанти: усне звернення, лист, об'ява, повідомлення в телефоні, тощо. Старшим учням можна запропонувати придумати власну форму або запропонувати дещо складніше: соціальна реклама в дитячому журналі, заява, стаття, офіційний лист, тощо.

Методику «РАФТ» можна відобразити у спрощеній схемі (рис. 3)

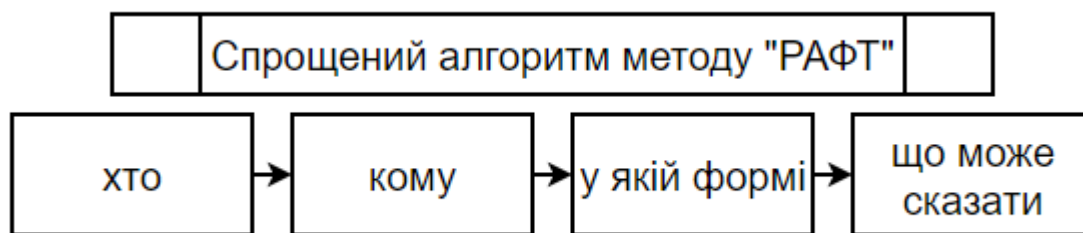

Рис. 3. Алгоритм побудови уроку за методом «РАФТ»

Вартими уваги є методи та прийоми формування критичного мислення в учнів початкових класів запропоновані Кравченко Л. Б [10], а саме метод «Порушена послідовність», «Кероване читання з передбаченням» та «Кутки».

«Порушена послідовність». Суть методу полягає в тому, що учням пропонується декілька речень із розповіді (казка, оповідання, тощо), які записані в порушеній послідовності. Для зручності рекомендується підготувати речення на смужках паперу. Учні ділять на групи. Кожна група має запропонувати свій варіант логічної послідовності поданих речень. Результати наклеюються на чистий аркуш. Далі кожна група зачитує свій варіант, а вчитель аналізує результати. Якщо виникає розбіжність варто провести обговорення та роз'яснення. Даний метод розвиває в учнів аналітичні здібності та вчить учнів взаємодіяти в команді.

«Кероване читання з передбаченням». Цей метод розвиває в учнів уміння формування гіпотез та припущень, а також прогнозування подальшого перебігу ситуації. Метод полягає в тому, що вчитель зачитує назву тексту та пропонує учням зробити припущення про що буде йтися в оповіданні. Учні можна об'єднати в групи для спільного обговорення та висунення колективної відповіді. Далі текст розбивається на частини і зачитується із паузами в цікавих або важливих місцях для створення інтриги. Вчитель ставить питання після кожної зачитаної частини про те, що буде далі. Після зачитування наступної частини ці припущення аналізуються.

«Кутки». Метод базується на об'єднанні учнів зі спільним баченням ситуації. Суть метода полягає в тому, що вчитель представляє учням певний матеріал та пропонує зайняти позицію стосовно їх бачення. Після того, як учень вибере позицію, він фіксує докази її переваги та користі. Після цього формуються групи прихильників прийнятої позиції. Наступним етапом є колективне обговорення (в середині груп) аргументів на її користь та формулювання переваг. Кожна група обирає спікера, який озвучить узгоджені результати. Зрештою кожен учень вислуховує усі точки зору та формує власний висновок та бачення проблеми. Дана стратегія спрямована на розвиток в учнів вміння вислуховувати думки опонентів, аналізувати їх, формувати власну точку зору та відстоювати її.

Ряд сучасних інтерактивних методів розвитку критичного мислення у дітей запропоновано практичним психологом Марковою О. [11]. Сюди відносяться такі методи: «Правда/брехня», «Дебати», «Визнач хто це зробив», «Настільні ігри».

«Правда/брехня». Цей метод ґрунтується на тому, що обирається інформація з різних джерел де наявні правдиві та вигадані факти.

Приклади питань:

1. Ворона і сорока це одне і теж?

2. Якщо сьогодні четвер, то позавчора був вівторок?
3. Кондитер виготовляє взуття?
4. Зелений сигнал світлофора означає, що необхідно стояти?
5. Ворони харчуються виключно сиром?

Логічно, що складність та тематика питань залежать від предмету та віку учнів. Даний метод вимагає від учнів ретельного вивчення усіх деталей, послідовного зіставлення фактів та розвиває критичне та логічне мислення. Така вправа формує у дітей уміння відсортовування та фільтрування інформації. Це дозволяє, в майбутньому, дорослим та сформованим особистостям обирати тільки необхідні та актуальні джерела інформації.

«Дебати». Учні діляться на групи, обирають, запропоновані вчителем або обрані особисто, теми для обговорення. Кожна група висвітлює та захищає власну точку зору, підкріплюючи її аргументами та фактами.

Це ефективний спосіб для розвитку в учнів навиків командної взаємодії та критичного мислення в цілому. Вправи такого типу дуже корисні, адже сприяють швидкому та динамічному навчанню, вмінню якісно обробляти інформацію, аргументувати свою позицію та аналізувати джерела. Також цей метод розвиває в учнях вміння розуміти та зчитувати стан опонента та психологічного контролю.

«Визнач хто це зробив». Цей метод являє собою рольову або ділову гру. Вчитель моделює ситуацію, де кожен учасник зможе уявити себе в різних ролях. Позитивним моментом є супроводження такої гри різними загадками, ребусами. Герой має шукати різного роду підказки, звертаючи увагу на поведінку вчителя та учасників гри, або шукати сенс у фразах, які мають смислове навантаження.

«Настільні ігри». Головною метою методу є розвиток стратегічного мислення та тренування швидкої реакції, аналіз та прогнозування дій та ситуацій. Станом на сьогодні є надзвичайно багато настільних ігор для розвитку розумової діяльності. Сюди відносяться: Еліас, Монополія, Правда/брехня, Таємниці слідства, Цитаделі, тощо.

В підсумку варто зауважити, що технологія критичного мислення майже повністю переплітається з інноваційним навчанням. Вона базується на творчому підході та співробітництві вчителя та учня і орієнтується на розвиток в дітей аналітичного підходу до будь якої інформації та навчального матеріалу, що сприяє формуванню та розвитку критичного та творчого мислення.

Наведена вище методична система дає вчителю такі можливості:

- активізація навчального процесу;
- розвиток навиків аргументованого та логічного викладання матеріалу;
- творчого підходу та збільшення продуктивності навчальної діяльності;
- розвитку навиків колективного спілкування та командної роботи, почуття взаємодопомоги;
- мотивування та стимулювання учнів в процесі їх навчання;
- залучення всіх учасників навчального процесу.

Висновки з даного дослідження. Критичне мислення являє собою систему принципів та суджень, яка дозволяє критично аналізувати інформацію, проводити аналогії, встановлювати причино-наслідкові зв'язки, формувати гіпотези та припущення, пропонувати альтернативи, прораховувати потенційні ризики та робити свідомий, раціональний вибір.

Станом на сьогодні не існує універсальних технологій формування в учнів критичного мислення. Педагогами та психологами розроблено і впроваджено великий спектр методів, які направлені на формування та розвиток критичного мислення учнів молодших класів.

Основними властивостями критичного мислення є самовдосконалення та усвідомленість. Виділяють сім основних принципів критичного мислення:

усвідомленість, самостійність, рефлексивність (самоаналіз), цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість та самоорганізованість.

Список використаних джерел та літератури:

1. Пометун О. І., Сущенко І. М. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів. Дніпропетровськ: Ліра, 2016. 144 с.
2. Тягло О. Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 28, С. 7–10.
3. Чуба О. Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема сучасності. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 3, С. 202–208.
4. Горохова І. В. Значущість критичного мислення для сучасних суспільства та освіти. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Філософія»*. № 42, С. 1–13.
5. Гжегоцький М.Р., Філімонов В.І., Петришин Ю.С., Мисаковець О. Г. Фізіологія людини. Київ: Книга плюс, 2005. 494 с.
6. Полетай В. М., Полетай О. М., Васильченко А. В. Науково-дослідницька робота як складова професійної підготовки майбутніх педагогів. Професійне удосконалення вчителя. 2017. №45, С. 387–390.
7. Дмитренко Н. Рефлексивне мислення в контексті теоретичного та емпіричного пізнання психічної реальності. *Загальна психологія*. 2005, С. 93–97.
8. Критичне мислення – поради з розвитку. URL: <https://happymonday.ua/jak-rozvynuty-krytychne-myslennja> (дата звернення: 02.04.2021)
9. Методи розвитку критичного мислення в початковій школі. URL: <https://osvitoria.media/experience/4-metody-rozvytku-krytychnogo-myslennya-u-pochatkovij-shkoli/> (дата звернення: 02.04.2021)
10. Методи та прийоми для розвитку критичного мислення. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodi-ta-prijomi-dla-rozvitku-kriticnogo-mislenna-10398.html> (дата звернення: 03.04.2021)
11. П'ять прийомів розвинути критичне мислення у дитини. URL: <https://www.education.ua/ua/articles/728/> (дата звернення: 03.04.2021)

Башак Н. М.,
вчитель початкових класів,
Шаровечківська загальноосвітня школа I-III ступенів,
Хмельницька міська територіальна громада

Психологічний комфорт учнів як один із чинників успішного навчання

Анотація. В даній роботі розглянуто питання психологічного комфорту учнів початкової школи, а саме, впливу психологічного благополуччя дитини в класі на успішність навчання. Акцент поставлено на завданнях вчителя щодо формування позитивного мікроклімату в класі.

Ключові слова: психологічний комфорт, розвиток дитини, психологічне налаштування, адаптація, психологічний клімат, психологічне здоров'я.

В концепції Нової української школи підкреслюється, що навчально-виховний процес орієнтується на дитину. Сучасна концепція загальної середньої освіти підкреслює, що освіта 21 століття – це освіта для людини. Вчитель не може бути тим, яким був раніше. Ми повинні змінюватися, йти в ногу з часом, не відставати від дітей та вимог суспільства. Школа має створити таку атмосферу, в якій усі будуть почувати

себе «як удома», атмосферу психолого – педагогічного комфорту, атмосферу любові і доброзичливості.

Комфорт – це умови життя, перебування, обстановка, що забезпечують зручність, спокій і затишок.

«Комфорт – умови життя, вимоги, обстановка, що забезпечують зручність, спокій і затишок» – із словника психолого-педагогічних термінів і понять. Психологічне налаштування перед будь-яким видом діяльності – важлива складова психологічного комфорту при подальшій роботі, в тому числі, і у навчанні. Чи буде в класі психологічний комфорт або дискомфорт, залежить від учителя, особливо це помітно у початковій школі.

Психологічний комфорт – це відчуття благополуччя, це умови життя, при яких людина відчуває себе спокійною, захищеною, можливість реалізувати свої бажання й потреби.

Однією з важливих проблем для успішного навчання в початковій школі є психологічне благополуччя учнів. Психологічний комфорт необхідний не тільки для розвитку дитини і засвоєння нею знань. Від цього залежить фізичний та емоційний стан дітей, що, в свою чергу, теж сприяє успішному навчанню, забезпеченню якісного засвоєння знань.

Створення психологічного комфорту є однією з найбільш важливих і складних завдань в роботі педагога з дітьми. Комфорт виступає своєрідною умовою, що забезпечує розвиток особистості: де дитина або розкривається, проявляє свої таланти, здібності, активно взаємодіє з педагогом та однокласниками, або, навпаки, стає пасивною, замкненою, відстороненою. Психологічний комфорт в школі - важлива умова ефективності навчання і виховання.

Основними умовами створення психологічного комфорту має бути:

- задоволення потреб дитини;
- створення позитивної атмосфери для досягнення спільних цілей;
- відчуття рівного серед рівних;
- відчуття вчителя як порадирика та друга.

Саме від того, наскільки учню комфортно в школі, чи хочеться йому кожен день переступати поріг школи і залежить якість освіти, виховання та психологічне здоров'я дитини. В великій мірі психолого – педагогічний комфорт створює вчитель. «Якщо вчитель має любов до справи, він буде хорошим вчителем. Якщо має любов до дітей, він буде краще того вчителя, який прочитав усі книжки, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо ж вчитель поєднує в собі і любов до справи, і любов до учнів, він досконалий вчитель» - писав Лев Толстой.

Великий вплив на атмосферу уроку та комфорт учнів мають обрані вчителем форми й прийоми, засоби організації навчально – виховного процесу. Обрана форма роботи вчителем на уроці забезпечує взаємодію з дітьми, засвоєння учнями знань, умінь, навичок, розвиток їх психічних процесів і моральних якостей.

Вчитель на уроках повинен створювати життєві ситуації, використовувати рольові ігри, спільно вирішувати проблеми, що ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь учнів. Гра сприяє виникненню інтересу, робить процес навчання більш ефективним.

Гра допомагає вирішувати не тільки загально-навчальні завдання, а й виховувати в учня ініціативу, наполегливість, вміння знаходити правильне рішення в нестандартній ситуації. Колективний командний дух дозволяє хлопцям розкрити себе, показати з несподіваного боку.

Розвитку комунікативних здібностей учнів та підвищення мотивації до навчання сприяє використання вчителем на уроках різних вправ, прийомів та завдань. Активізувати діяльність учнів допомагають такі вправи, як «Порада», «Приємне слово», «Комплімент», «Реклама», «Передбачення», «Подарунок», «Чистий аркуш», «Партнерство», «Що станеться, якщо...», «Як покращити настрій?».

«Однодумці», «Привітання», «Склади прислів'я», «Відкритий мікрофон», «Мозковий штурм», «Інтерв'ю», «Карусель» тощо. Ефективно розпочати навчальний день допомагають ранкові зустрічі.

Ці форми роботи на уроці сприяють актуалізації знань перед вивченням нової теми або узагальненням. Учні не бояться висловлювати та відстоювати свої думки. Вчитель може простежити внутрішній стан учнів за зовнішніми ознаками – погляд, вираз обличчя, посмішка, міміка, жести тощо.

Більш ефективними формами роботи є навчальна взаємодія учнів у парах і групах. Діти мають змогу висловити власну думку, відчувати власну індивідуальність, робити свій внесок у виконання спільного завдання, зосереджено слухати, запитувати й вибірково відтворити матеріал, зв'язно, послідовно міркувати, висловлюватися.

Любов до дітей – це моральні відносини, які будуються на довірі, повазі, великодушності, доброті, дієвій турботі про розвиток дитини, розкриття можливостей дитини. У класі не повинно бути поділу на «хороших» і «поганих». Кожна дитина повинна відчувати віру в свої сили, можливості. Вчитель повинен створити ситуацію успіху. Ситуація успіху формує у дитини віру в себе, вчить долати труднощі, допомагає усвідомити своє просування вперед. Іноді досить посмішки вчителя, щоб змінити ситуацію, зняти виниклу психологічну напругу.

Вчитель на власному прикладі пояснює як слід працювати, формує культуру спілкування. Починаючи з першого класу потрібно разом з учнями скласти правила роботи на уроках, за потребою, доповнювати, уточнювати їх.

Важливими формами роботи на уроках, що надають допомогу у створенні сприятливого психологічного – педагогічного комфорту, активізації пізнавальних мотивів навчання, є ігри та розважальні моменти. Ігри не тільки підвищують пізнавальну активність дітей, але й змінюють відношення до навчання, змінюють стиль спілкування, роблячи дітей більш відкритими.

Ще важливим прийомом, який сприяє формуванню позитивного мікроклімату уроку та сприяє підвищенню мотивації навчання є фізична активність, яка може забезпечуватися за рахунок використання римовок, віршів, пісень на основі фізичних хвилинок, руханок, інсценування, пантомім.

В організації будь – якого уроку в початкових класах, важливу роль виконують засоби навчання, адже вони допомагають збуджувати та підвищувати пізнавальні інтереси учнів, покращувати надійність навчального матеріалу, робити його більш доступним, забезпечувати більш точну навчальну інформацію. Вони суттєво впливають на якість знань учнів та їх розумовий розвиток. Одним із важливих засобів є створення сприятливого мікроклімату уроку є похвала учня. Словом, лагідним поглядом, погладуванням по голівці, торканням рукою плеча дитини, долоні вчитель може заспокоїти, заохотити дітей до праці. Вміння бути лагідним, терплячим, здатним знімати напругу створює психологічно сприятливий клімат на уроці.

Головне – не допустити розчарувань, зневіри в власних силах. Діти з різним рівнем пізнавальних можливостей залучаються до розв'язання, включаються у творчу діяльність. Варто постійно здійснювати індивідуальний підхід до дітей, вчитель має дитину направляти, співпрацювати з нею, переконувати, та організовувати.

Щоб добитися психологічного – педагогічного комфорту на уроці, потрібно:

1. Добиватися чіткої організації уроку, а не вимогливої дисципліни.
2. Не допускати стресових ситуацій.
3. Використовувати методи словесного переконання, а не крик.
3. Створювати «домашню» атмосферу на уроці.
4. Використовувати компромісне рішення спірних питань.
5. Не допускати стресових ситуацій.

Ті учні, які не займають певне місце в класі відносно своїх однокласників не відчувають себе комфортно на уроці, а відтак і менш вмотивовані на навчальну діяльність і на співпрацю з вчителем.

Вчителю обов'язково враховувати фізіологічні, емоційно-особистісні особливості дітей, створювати ситуації успіху на уроці, вибрати найбільш підходящий стиль спілкування.

Учитель повинен входити в клас з хорошим бадьорим настроєм і вміти налаштувати себе на життєрадісну з дітьми паралель, має бути притаманне прагнення спілкуватися з дітьми, спілкуватися в доброзичливій формі.

Будь-який емоційний стан, включаючи негативний, можна висловити в делікатній формі.

Учитель повинен добре знати вікові психологічні особливості учнів, а також розвивати в собі педагогічну спостережливість, щоб гнучко і адекватно реагувати на ту чи іншу ситуацію на уроці.

Психологічна атмосфера в школі передбачає гуманні взаємини між усіма її членами. За допомогою атмосфери здійснюється вплив на клімат, його створення і підтримання. Кожного разу при зустрічі з учнями вчителя повинна турбувати атмосфера, що панує в їхніх взаєминах. Психологічний клімат завжди залежить від створеної в даний час атмосфери.

Ще один показник, що визначає клімат, - відношення до події, що відбулася в даний момент. Одна і те ж подія в класах з різним психологічним кліматом супроводжується різним психологічним ефектом: так, наприклад, невдала відповідь одного учня при несприятливому кліматі в класі викликає насмішку або байдужість з боку інших учнів, але та ж сама ситуація в класі зі сприятливим кліматом народжує абсолютно інший відгук - співчуття, засмучення, прагнення допомогти.

Наявність сприятливого клімату в класі забезпечує дитині не тільки захищеність і психологічний комфорт, але і можливість продуктивної роботи і творчості, тому вчителю слід ширше використовувати різноманітні засоби, що впливають на створення творчої атмосфери та сприятливого клімату. До засобів впливу на психологічний клімат відносяться демонстрація доброзичливості, знаки уваги, дизайн, інтер'єр, музика, різноманітні цікаві форми роботи на уроці і в позаурочний час, елементи природи, мовні, пластичні і мімічні засоби.

Клімат називають сприятливим, якщо в класі панують атмосфера доброзичливості, турботи про кожну, довіри і вимогливості; якщо навчаються готові до роботи, виявляють творчість і досягають високої якості, працюючи без контролю і несучи відповідальність за справу; якщо в класі кожен захищений, відчуває причетність до всього того, що відбувається і активно вступає в спілкування.

Кожна дитина в класі зі сприятливим кліматом впевнена в собі, оскільки відчуває себе прийнятою, вільною у вираженні власної думки.

У класі з сприятливим кліматом учні не бояться проявити себе, не бояться поставити питання вчителю, не бояться бути осміяними в разі помилки, в такому колективі сформовано ціннісне ставлення до справи, істині, людині.

Без психологічного комфорту в освітньому середовищі не зможе формуватися творча особистість, здатна до самовдосконалення. Для створення психологічного клімату необхідні методи, які відображають повагу людської гідності дитини, щоб учень відчував себе спокійно і впевнено. Необхідно в роботі з дітьми присутність ситуації успіху, яка формує у дитини впевненість в собі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості: Підручник. – К.: ТОВ «КММ», 2007. – 296с.

2. Максименко С. Д. Розвиток психіки в онтогенезі: [В 2 т]. Т.1: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – К.: Форум, 2002. – 319с.
3. Словник психолого-педагогічних термінів і понять / Упорядн. Ю. В. Буган, В. І. Уруський. – Тернопіль: Астон, 2001. – 176 с.
4. Тлумачний словник С.І. Ожегова.

Безбородова О. Л.

Мазорчук Т. Д.

Вчителі початкових класів
Западинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Красилівської міської ради
Хмельницької області

Дитиноцентризм, особистісно орієнтоване навчання в НУШ

Анотація. У статті акцентується увага на тому, що дитиноцентризм як педагогіка дитинства, існує незалежно від філософських та суспільно-політичних проблем. Зазначається необхідність відстеження всього історичного шляху, який пройшла педагогіка дитиноцентризму від періоду становлення і тріумфу до занепаду, щоб відродитись знову. Погляди педагогів щодо виховання та навчання дітей.

Ключові слова: дитина, батьки, вчителі, нова українська школа, дитиноцентризм, особистісно-орієнтоване модель освіти, школа-родина.

*«Дитина – сонце, біля неї і повинна обертатися вся освіта;
інтереси дитини стають цінностями освіти і основою організації
усіх освітніх процесів; виховання та навчання дитини
повинні проходити без примусу та натиску»*

Джон Дьюї

Одним із принципів нової української школи є дитиноцентризм, тобто школярі повинні бути в центрі уваги.

Дитиноцентризм – системоутворювальна ідея сучасної освіти, яка передбачає створення оптимальних умов для самоактуалізації кожного молодого українця.

Головна думка ідеї дитиноцентризму – навчання та виховання максимально наближене до здібностей і особливостей кожної дитини. Це важливо на всіх етапах освітньої діяльності – починаючи від дошкілля і закінчуючи університетом. Потрібно максимально наблизити освіту і виховання дітей до конкретної сутності кожного з них. Варто не формувати дитину під власні копії чи то батьком, чи то матір'ю, чи державою, чи кимось іншим, а розпізнати її єство і плекати особистість на його основі, а не всупереч чи нехтуючи ним.

Цей процес є одним із найскладніших завдань для вчителя, проте, це єдиний спосіб формування людиноцентриського, гуманного, демократичного й ефективного сучасного суспільства. Оскільки це єдиний шлях до щастя кожної людини, то вчитель разом із батьками повинен допомогти дитині самопізнати й саморозвинути себе, і тоді, ставши дорослою, людина найбільш повно себе самореалізує, забезпечивши і власний успіх, бо займатиметься вона улюбленою справою і робитиме це фахово.

У новій українській школі ми здійснюємо взаємостосунки між вчителем та учнем. Вчитель перестає бути «над учнем», перестає жорстко регламентувати й однозначно визначати його розвиток і пізнання. Він має бути «поруч із ним», допомагати дитині сконструювати і реалізувати оптимальний шлях пізнання та розвитку на основі індивідуальної сутності. Він повинен стати його партнером у навчанні і розвитку.

Принцип дитиноцентризму в нашій школі реалізується на знанні вчителем особистості кожного учня, мотивації навчання, підтримці його первинного бажання вчитися; формуванні знань необхідних для самореалізації у суспільстві; орієнтації на розвиток індивідуальних особливостей кожної дитини, що сприяють її особистісному зростанню та успішній самореалізації у суспільстві; педагогіці партнерства між усіма учасниками навчально-виховного процесу. Розкриваються особливості виховного аспекту принципу дитиноцентризму, що полягають в організації позакласної та самоосвітньої діяльності, спрямованої на гармонійне поєднання інтересів усіх учасників виховного процесу: вихованця, який прагне вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; школи, стратегічна мета якої - забезпечення здобувачів освіти знаннями для успішної їх реалізації у суспільстві; суспільства, зусилля якого спрямовані на моральний саморозвиток особистості; держави, зацікавленої в тому, щоб учні зростали гідними громадянами своєї країни. Ідеї дитиноцентризму є основою багатьох педагогічних систем та наукових теорій різних часів.

Так, фундаментальне теоретичне осмислення дитиноцентризму здійснили Г. Ващенко, Д. Дьюї, А. Дістервег, Я. Коменський, В. Кремень, Я. Корчак, А. Макаренко, К. Роджерс, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. У сучасній вітчизняній педагогіці ідеї дитиноцентризму знаходять своє відображення в працях І. Беха, О. Вишневського, І. Зязюна, В. Лозової, М. Левківського, О. Сухомлинської та ін.

Марія Монтессорі - ідея гуманістичного вільного виховання, недопустимість насилля над дитиною; проблема саморозвитку дитини; створення спеціальної системи виховання та навчання, в якій центральну роль відіграє «підготовлене середовище» та своєрідний дидактичний матеріал; різновіковий підхід до виховання та навчання дітей; необхідність вивчення дитини педагогом задля сприяння її успішному «самобудівництву», її духовному розвитку.

Костянтин Ушинський наголошує на зорієнтованості процесу виховання на особистості вихованця, який завжди є метою, а не засобом її досягнення.

Софія Русова закликала вихователів до активної, прогресивної позиції, до нових пошуків у гуманістичному вихованні, наголошувала на розвитку самостійності дитини, на індивідуальному підході до кожної дитини, дотримуючись принципу природовідповідності виховання. Її ідеї полягали в тому, що дитячі заклади мають нести радість, де діти вчаться без примусу, без крику, в оточенні широкої поваги, розуміння, підтримки, задовольняючи дитячі потреби. Усе виховання дитини має будуватися на пошані до особи, бо «...українська дитина не дуже експансивна, вона вразлива; до неї треба підходити з ласкою, повернути її до себе повагою до її індивідуальності. Треба збудити її цікавість, тоді виявиться талановита вдячна дитина й озветься її глибока чулисть».

Станіслав Шацький озвучував такі ідеї: «повернення дітям дитинства»; діти повноправні учасники життя; організація навчання з орієнтацією на задоволення дитячих інтересів; відсутність авторитету примусу з боку дорослих, лише любов і довіра; практична робота повинна відповідати дитячій природі та віку дітей.

Нового значення дитиноцентризму отримує в наші дні.

В. Сухомлинський на проблему дитинства та його подальший розвиток зазначав, що «дитинство – найвідповідальніший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє яскраве, самобутнє, неповторне життя. Вчений зазначає, що від того, яким було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що увійшло до її розуму й серця з довкілля, від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк».

Сьогодні, ми вважаємо, що **дитиноцентризм** - особистісно-орієнтована модель виховання дитини, призначення якої розширення її можливого життєвого шляху та саморозвитку на засадах гуманізації реального буття дитини, посилення

уваги до системи її цінностей та інтересів задля формування в неї основ життєвої компетентності.

Тому, головне завдання сьогодення – не вкласти в людину максимум знань, а навчити її оперативно отримувати інформацію, яка потрібна їй у кожній конкретній ситуації, виховати її з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, здатною діяти креативно. Відповідно, навчання та виховання повинно бути максимально наближеним до здібностей і особливостей конкретної дитини. В цьому полягає головна думка концепції дитиноцентризму.

Отже, актуальні в наш час гуманістичні концепції виховання й навчання учнів базуються на ідеях дитиноцентризму, а саме:

- відсутність адміністративного контролю, який обмежує свободу педагогічної творчості;
- активність учнів у навчальному процесі, орієнтація на інтереси та досвід учнів, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини;
- практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом;
- відмова від орієнтації навчально-виховного процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- виховання «вільної незалежної особистості», яка «запалюється любов'ю та керується розумом» (за Д. Дьюї);
- забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини;
- впровадження шкільного самоврядування, яке під свободою і самостійністю дитини передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству.

Пріоритетом діяльності має бути надбання умінь життєво необхідних (компетентностей): від комунікативних (знайти спільну мову з оточуючими, друзями, вчителями, однокласниками, батьками, зовсім не знайомими людьми) до творчих (в навчально-трудовах справах).

Адже зміни в суспільному житті зумовлюють пошук шляхів виховання активної, ініціативної особистості, здатної до самостійної творчої діяльності, саморозвитку і самореалізації.

Концепцією Нової української школи передбачається працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, у рамках якої школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Це потребує від нас, учителів, працювати відповідно до вимог ХХІ століття, до його швидкоплинних динамічних процесів, складностей за окремими навчальними траєкторіями, у рамках індивідуальних дослідницьких проектів.

Нова українська школа ставить перед педагогами завдання виявляти нахили та здібності кожної дитини для цілеспрямованого розвитку.

Саме тому актуальність проблеми індивідуалізації навчання є беззаперечна. Орієнтація НУШ на здобувача освіти передбачає врахування вікових особливостей фізичного, психічного розумового розвитку дітей. Ми, як вчителі повинні навчати справлятися зі стресами та напругою. Педагогічні задачі розв'язуються в атмосфері психологічного комфорту та підтримки. Нова Українська школа сприяє розкриттю потенціалу кожної дитини.

Так, як в усіх школах України, навчальний день у нашій школі розпочинається з ранкового кола, коли вчителі разом з учнями обмінюються емоціями, думками та побажаннями. Ми вважаємо, що такий підхід допомагає вчителю краще зрозуміти настрій кожної дитини та те, чого очікувати від роботи з нею.

Кожна дитина є унікальною, її розвиток відбувається за індивідуальною програмою в межах вікових закономірностей.

Практичне втілення особистісно-орієнтованої моделі навчання та виховання дає можливість сформулювати найкращі умови для пристосування шкільного середовища до конкретної дитини.

Ідея дитиноцентризму не нова. Ще К. Ушинський наголошував: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна насамперед пізнати її також в усіх відношеннях».

Основною ж метою виховання повинна бути тільки сама дитина, бо все інше існує тільки для дитини, оскільки: «виховання бере людину всю, якою вона є, з усіма її народними і поодинокими особливостями, - її тіло, душу, розум».

Педагогічний колектив нашої школи вчить дітей не слухати і виконувати накази, а творчо і нестандартно мислити, пропонувати нові ідеї, бути винахідливими. Цьому сприяють:

- інтегровані уроки, заняття (в тому числі, за участю психолога);
- ведення портфоліо особистих досягнень;
- використання технології лепбук.

У нашій школі створено програму «Школа-родина» соціального партнерства з сім'єю. Реалізація даної програми передбачає не розрізнені заходи, а скоординовані дії школи і родини, основна увага яких спрямовується на виховання дитини, як суб'єкта власного життя, спроможного робити усвідомлений вибір. Батьки – найперші союзники педагогів в організації особистісно-орієнтованої моделі освіти. Вчителі стали фасилітаторами, які сприяють налагодженню ефективної взаємодії сім'ї та школи.

Пріоритетними в оцінці ефективності виховання і навчання є гуманітарні критерії, насамперед критерії благополуччя й розвитку дитини як особистості. А це потребує гуманізації реального буття дитини, посилення уваги до системи її цінностей та інтересів, тобто концентрації на засадах дитиноцентризму, з метою формування в неї основ життєвої компетентності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Квас О. Дитиноцентризм у науках про виховання: історичний аспект.
2. НУШ: poradnik dla vchytelja pid. zag. red. Bibik H. M. – Київ. TOB «Видавничий дім «Плеяди», 2017
3. Коберник Г. І. Індивідуалізація й диференціація навчання в початкових класах: теорія та методика: Монографія/Г. І. Коберник – к. науковий світ 2002
4. <https://naurok.com.ua/prezentaciya-realizaciya-principu-ditinocentrizmu-v-umovah-nush-107165.html>
5. <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/88-rpldoldol/128-ditinotsentrizm-odna-iz-komponent-formuli-novoji-ukrajinskoji-shkoli>
6. https://www.youtube.com/watch?v=pCZN_qHP3Gg

Бирко Н. М.,
кандидат педагогічних наук,
старша викладачка кафедри
педагогіки та психології ХОІППО
(м. Хмельницький)

**Умови створення ефективного інклюзивного освітнього середовища
в сучасних закладах освіти**

Анотація: У статті розглянуті умови створення ефективного інклюзивного освітнього середовища в сучасних закладах освіти. До них віднесено: доступність; державні будівельні норми (ДБН); універсальний дизайн (УД); створення ресурсних кімнат, медіатек; навчально-педагогічна підтримка; забезпечення кабінетами; спеціальне обладнання; кадрове забезпечення.

Ключові слова: освітнє середовище, інклюзивне освітнє середовище, доступність, безбар'єрність, державні будівельні норми, будівельні норми, універсальний дизайн в освіті, ресурсна кімната, медіатека.

Наша держава прийняла принципи інклюзії та інклюзивної освіти, ратифікувавши міжнародні документи. З впровадженням в Україні інклюзивного навчання, виникла потреба у створенні й організації інклюзивного освітнього середовища для здобувачів освітніх послуг в навчальних закладах, яка є однією з необхідних умов якісного інклюзивного навчання.

Дослідженням питань сучасного освітнього інклюзивного середовища, яке забезпечить доступність якісних освітніх послуг, безпечність та комфорт для всіх учасників освітнього процесу, враховуючи концепцію універсального дизайну в сфері освіти, в Україні займаються такі науковці-дослідники, як І. Калініченко, Г. Задіранова, Т. Єжова, А. Колупаєва, Н. Софій, М. Сварник, В. Синьова, М. Шеремет, В. Тарасун, О. Таранченко, А. Шевцова, Л. Гречко, В. Засенко, З. Ленів, М. Матвеева, Т. Сак, В. Синьов, М. Швед та ін., в зарубіжній практиці - Т. Лорман, Дж. Деппелер, Д. Харві, Д. Лупарт, К. Форлін, Д. Джонсон, В. Сайлор тощо.

У педагогіці під терміном «освітнє середовище» розуміють сукупність умов, що впливають на формування й функціонування особистості в суспільстві, на її предметно-просторове оточення, здібності, потреби, інтереси і свідомість [7].

О. Васильєва розглядає *освітнє середовище* як впорядковану цілісну сукупність компонентів, взаємодія та інтеграція яких сприяє створенню умов і можливостей для цілеспрямованого та ефективного використання педагогічного потенціалу середовища в інтересах розвитку особистості [7].

Метою інклюзивного освітнього середовища, на переконання науковців таких, як І. Калініченко, Г. Задіранової, Т. Єжової є пристосування до потреб дитини, а не навпаки, тобто основною ідеєю інклюзивного підходу є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних відносин, а навпаки – суспільство має створити належні умови для задоволення особливих потреб кожної особистості.

Закон України «Про освіту» дає визначення *інклюзивного освітнього середовища* – як сукупності умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [9].

Інклюзія передбачає створення освітнього середовища, яке відповідало би потребам і можливостям кожної дитини. Тому, стратегія інклюзивної освіти базується на наданні якісних освітніх послуг та адаптації освітнього середовища до потреб учнів. Зміст стратегії базується на ідеях:

1) спрямованого набуття учнями таких ключових компетенцій:

- розуміння глобальних проблем і загальнолюдських цінностей, таких як справедливість, рівність, гідність і повага;
- когнітивні навички;
- не когнітивні навички, в тому числі соціальні навички, такі як уміння співчувати і гасити конфлікти, навички спілкування та вміння налагоджувати відносини і взаємодіяти з людьми різного походження, інших культур і поглядів;
- здатність діяти колективно і відповідально.

2) досягнення «функціональної грамотності» – здатності брати участь у всіх видах діяльності, де грамотність потрібна для ефективного функціонування особи в групі або спільноті й дозволяє використовувати свої навички читання, письма та лічби для особистого розвитку або розвитку відповідного співтовариства упродовж усього життя. Грамотність визначається як уміння розпізнавати, розуміти, тлумачити, створювати, передавати і оцінювати інформацію на основі друкованих і рукописних документів, що стосуються різних питань[4].

Щоб організувати ефективне інклюзивне освітнє середовище, на переконання педагогів практиків, необхідно врахувати потрібні умови для його функціонування. До них віднесено:

- Доступність;
- Державні будівельні норми (ДБН);
- Універсальний дизайн;
- Створення ресурсних кімнат, медіатек;
- Навчально-педагогічна підтримка;
- Забезпечення кабінетами (облаштування);
- Спеціальне обладнання (лупи, лампи...);
- Кадрове забезпечення.

Розглянемо кожну необхідну умову якісного інклюзивного освітнього середовища. У Концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» до компонентів формули нової школи віднесено «Сучасне освітнє середовище, Інклюзивна освіта». *Лист МОН №1/9-223 від 05.04.2019 року «Щодо забезпечення доступності закладів освіти осіб з ООП»* в рамках Концепції «Нова Українська школа» наголошує про забезпечення архітектурної доступності закладу освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування.

Шкільне середовище має бути доступним і безпечним для всіх учасників освітнього процесу, забезпечуючи їх право на навчання та розвиток у загальноосвітньому просторі. Доступним мають бути як прибудинкова територія, так і приміщення всередині будівлі закладу освіти (коридори, сходи, класні кімнати, актові зали, бібліотека, кабінети, в яких проводяться корекційно-розвиткові заняття, а також спортивна зала та майданчики, їдальня і кабінети адміністрації школи).

Концепції доступності й універсального дизайну сягають певних історичних етапів.

У 1950 роках в США розгорнувся «рух за безбар'єрність», як відповідь на вимоги ветеранів війни та активістів з інвалідністю щодо створення доступного середовища в сфері освіти, зайнятості, охорони здоров'я, послуг. Доступний дизайн став умовою забезпечення громадянських прав осіб з інвалідністю та питанням недискримінації цієї групи населення.

В 1960 роках організації людей з інвалідністю почали розробляти нову концепцію інвалідності, яка демонструвала, що багато проблем з'являються не тому, що людина має певні порушення, а як наслідок взаємодії між людьми та бар'єрами, які створює суспільство.

Американський архітектор Майкл Біднер ще у 1970 році висунув ідею про те, що функціональний потенціал кожної людини посилюється, коли знімаються довколишні бар'єри – фізичні та ментальні. Він наполягав на новій *концепції доступності*, яка мала бути широкою і універсальною, тобто охоплювати більшу категорію людей з різними функціональними обмеженнями та задовольняти їхні потреби[1].

Конвенція ООН про права інвалідів розглядає категорію *доступності* як заходи по забезпеченню людей з інвалідністю доступу на рівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, інформації та спілкування, включаючи інформаційно-комунікаційні технології і системи, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих для населення, або, що надаються населенню, як в міських, так і в сільських районах[6].

Задля організації доступності маломобільних груп населення, в сучасних умовах розвитку суспільства вважається доцільною така пріоритетність критеріїв організації безбар'єрного архітектурного середовища:

- фізична доступність;
- безпека;
- інформативність;
- зручність.

До існуючих *бар'єрів* сьогодні відносять:

фізичні: перешкоди, які існують в будівлях інфраструктур (відсутність пандусів, необладнані туалети).

інформаційні: відсутність субтитрів чи перекладача на жестову мову, дрібний шрифт.

інституційні: невиконання або часткове виконання законів, положень.

ментальні: наші упередження і ставлення[10].

А до архітектурно доступних шкіл, згідно нормативних документів, віднесено навчальні заклади, які :

- Забезпечують рівні можливості у реалізації прав на освіту для всіх дітей.
- Враховують потреби всіх користувачів: дітей, вчителів, батьків.
- Підтримують політику, яка сприяє впровадженню інклюзивного навчання.
- Створюють безпечне середовище для всіх дітей та дорослих.
- Покращують функціональність об'єктів для всієї громади.
- На стадії проєктування заощаджують до 40% коштів[1].

Запровадження інклюзивної освіти, закриття державних закладів опіки, залучення людей з інвалідністю до різних сфер життя суспільства породило новий підхід до розуміння інвалідності, людей з ООП, і виникла потреба в різних країнах формування нової політики проєктування. Було визначено правові, економічні та соціальні переваги безбар'єрного середовища, яке задовольняло звичайні, повсякденні потреби людей з особливими потребами. Коли архітектори почали впроваджувати стандарти доступності, стало очевидним, що деякі пристосування чи функції, що були створені як «спеціальні» задовольняли потреби та були зручними й для інших груп населення, хоч і були подекуди естетично непривабливі та економічно затратні.

Згодом стало зрозумілим, що необхідна нова концепція доступного середовища, яка буде універсальною і вийде за рамки доступності для людей з інвалідністю. Рон Мейс, американський архітектор, заснував Центр універсального дизайну при Університеті Північної Кароліни, США. Він перший використав термін «універсальний дизайн» та разом з групою архітекторів, дизайнерів, інженерів розробив сім його принципів, які нині застосовуються в різних сферах: архітектури, освіти, медицини, транспорту, інформаційно-комунікативних технологій[2, 5].

З огляду на історичні періоди становлення концепцій доступності та універсального дизайну, в Україні увага до окресленого напрямку почала посилюватися після підписання та ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (2009 рік).

Універсальним дизайном в освіті науковці визнали особливий підхід до навчання, який усуває основний бар'єр у навчанні – негнучких навчальних програм та методів викладання. Отже, універсальний дизайн вимагає створення особливого освітнього середовища, де кожна дитина навчається «по-своєму» і цінність дитини не залежить від її здібностей і досягнень. Враховуючи підходи УД в навчанні, найважливішим у створенні інклюзивного середовища є пристосування навчального середовища до потреб кожного учня навчального закладу.

Концепція Універсального дизайну виникла в 1970 роках і була спрямована на врахування різноманіття людей, приділяючи особливу увагу залученню і рівності.

«Універсальний дизайн – це дизайн, який можуть використовувати всі люди максимально можливою мірою без необхідної адаптації або спеціального дизайну»[5].

В інклюзивному освітньому середовищі універсальний дизайн можливий і потрібний:

- на фізичному рівні (доступність пандусів, меблів, правильного освітлення, довіз (шкільний автобус)).

- як методична доступність (адаптація розкладу занять, розпорядку дня, адаптація навчальних програм, методика самого вчителя (гнучкість педагога у плануванні і викладанні, комбінуючи принципи навчання)).

- як поведінковий (Заміна керуючої функції – на дорадчу, створюючи ситуацію успіху) «Якщо ти подивишся на мене – ти побачиш мою посмішку», «Якщо ти відкриєш підручник – ти зможеш виконати вправу».

- як технічні засоби навчання (відповідно до поділу дітей за стилями навчання: на кінестетів, візуалів, аудіалів).

- як асестивні технології (технології, які допомагають швидше адаптуватися до мобільного телефону, підручника...).

Відповідно до умов якісного створення інклюзивного освітнього середовища, керівник інклюзивного освітнього закладу повинен забезпечити доступність навчального закладу з врахуванням державних будівельних норм (ДБН).

Закон України «Про освіту» у статті 20, частини 6 та 7 наголошує, що будівлі, споруди і приміщення закладів освіти повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами.

Державні будівельні норми (ДБН) - нормативний акт, затверджений центральним органом виконавчої влади з питань будівництва та архітектури (Закон України «Про будівельні норми»).

Будівельні норми - затверджений суб'єктом нормування підзаконний нормативний акт технічного характеру, що містить обов'язкові вимоги у сфері будівництва, містобудування та архітектури (Закон України «Про будівельні норми»).

З 1 вересня 2018 року набрали чинності нові *ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти»*, затвердженні наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 25.04.2018 №106, які розроблені на заміну *ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів»* та поширюються на проектування нових і реконструкцію існуючих будинків закладів загальної середньої освіти.

Зазначеними будівельними нормами передбачено обов'язкове проектування інклюзивного освітнього простору для дітей з особливими потребами у закладах освіти, що сприятиме доступності освіти, інтеграції в суспільство та всебічному розвитку дітей з ООП.

Оновлені державні будівельні норми, згідно Листа МОН «Щодо забезпечення доступності закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами» №1/9-223 від 05.04.2029р. передбачають:

1. Створення комфортних умов для навчання дітей з ООП – проектування класів, навчальних кабінетів, ігрових кімнат, актових та спортивних залів та інших приміщень з урахуванням принципів універсального дизайну;

2. Створення умов для розвитку – проектування додаткових приміщень для проведення корекційно-розвиткових занять;

3. Забезпечення безперешкодного доступу до будинків, приміщень та земельних ділянок – проектування елементів доступності (пандусів, ліфтів, підйомників, спеціальних сходів).

З 1 квітня 2019 року набули чинності нові ДБН щодо доступності – *ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд»*, затвердженні наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України

від 30 листопада 2018 року №327. У них наведені всі необхідні технічні характеристики влаштування елементів доступності для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, інтелектуального розвитку та інших маломобільних груп населення. Зокрема, у документі йдеться про влаштування:

- пандусів, спеціальних підйомників та інших засобів доступності для людей з порушеннями опорно-рухового апарату;
- тактильної підлогової плитки, інформаційних таблиць та позначень шрифтом Брайля, інших візуальних елементів і аудіопокажчиків для людей з порушеннями зору;
- дублювання важливої звукової інформації текстами, організації перекладу жестовою мовою, використання систем звукопідсиленнями для людей з порушеннями слуху.

Важливо зауважити, що ДБН є обов'язковими до виконання нормативними актами, які використовуються під час проектування та будівництва нових та реконструкції існуючих будівель, споруд і приміщень закладів освіти.

Перед впровадженням архітектурної доступності в школі, необхідно дотримуватись трьох важливих правил:

1. *Сприймати це* – бути обізнаним щодо питань інвалідності, інклюзивного навчання, існуючих ДБН, основних принципів доступності та універсального дизайну.
2. *Розуміти* - що означає архітектурна доступність шкіл і для чого це потрібно, а головне – як використовувати принципи доступності та універсального дизайну. Наприклад, «швелерна доступність», пандуси, які не відповідають нормам ДБН, відсутність доступних туалетів шкодять усьому навчальному процесу.
3. *Використовувати це* – щоб кожна дитина та доросла людина могли дістатися до шкільного приміщення (класу) і взаємодіяти з оточенням. Наприклад, діти, які користуються кріслом колісним, повинні не тільки мати доступ до класів, але й вільно почувати себе за партою, на шкільному майданчику, в їдальні тощо[8].

Дотримуючись необхідних умов створення успішного інклюзивного середовища в освітньому закладі мають бути організовані та обладнанні ресурсна кімната та медіатека.

Ресурсна кімната є прикладом удосконалення інклюзивного середовища та гармонізації навчання дітей з ООП, приміщення ресурсної кімнати містить навчальну, соціально-побутову, ігрову зони та зону відпочинку. У ресурсних кімнатах діти можуть займатися з корекційними педагогами та іншими фахівцями за власним адаптаційним графіком. Тут діти можуть розвивати життєві навички, вчитися, відпочивати, гратися.

Медіатека – це сучасна бібліотека, тобто кімната, наповнена новітніми технологіями, які створюють відповідні умови для навчання дітей з ООП. Вона поділена на зони, в яких є багато полиць з книгами, які можуть використовувати усі діти закладу з ООП, медіатехнічне обладнання, допоміжні технології, які потрібні певним категоріям дітей, розвивальний матеріал, безпечні й комфортні меблі, зона релаксації, іграшки тощо.

Наповнення ресурсної кімнати й медіатеки забезпечується спеціальним обладнанням, засобами корекції для дітей з ООП в закладах ЗЗСО, де є інклюзивні класи згідно Типового переліку допоміжних засобів для навчання (спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку) осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах освіти, затвердженого наказом МОН від 23.04.2018 №414.

Навчально-педагогічна підтримка в ЗЗСО забезпечується у формі психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП згідно індивідуальної програми розвитку педагогічними працівниками, які мають відповідну професійну освіту та підвищують свою кваліфікацію відповідно до Постанови КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» від 21.08.2019р. №800.

Отже, дотримуючись необхідних умов організації інклюзивного освітнього середовища сучасні заклади зможуть забезпечити усіх дітей в навчальному закладі доступними якісними освітніми послугами не дискримінуючи жодного учасника освітнього процесу, враховуючи інтереси, погляди, індивідуальні особливості, можливості та потреби усіх, хто навчається в освітньому закладі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. Доступність та універсальний дизайн: навч.-метод. посіб. Київ. 2013. 128 с.
2. Байда Л. Ю. Школа для кожного: посіб. Київ, 2015. 60 с.
3. Байда Л., Іванова О. Універсальний дизайн в медичних закладах: метод. посіб. за заг. ред. О. Іванова; Київ: Ваїте, 2019. 56с.
4. Бондар К.М. Теорія і практика інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг. 2019. 170 с.
5. Виртосу І., Печончик Т. Універсальний дизайн: практичні поради для кожного. Київ: СГОЛЗІК, 2019. 39 с.
6. Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю: ратифіковано Законом від 16.12.2009р. №1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_g71
7. Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища: дис. ...д-ра. пед. наук: 13.00.03 / Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Київ, 2018. 542с.
8. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300с.
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№178-179). С. 1-10.
10. Сходинки інклюзії: наук.-практ. посібник для педагогів, студентів та батьків / О.А. Тельна та ін. за ред. С.М. Сидоріва. Івано-Франківськ, 2019. 155с.

Бігдаш В. Ю.,
Вчитель математики Полонської ЗОШ
I-II ст. №6 Полонської міської ради ОТГ

Реалізація наскрізних ліній навчальної програми шляхом упровадження елементів STEM-освіти на уроках математики у 5 класі

Анотація. Метою дослідження є розробка методики впровадження елементів STEM-освіти на уроках математики з метою реалізації наскрізних ліній навчальної програми. Задачами дослідження є аналіз існуючих можливостей та шляхів впровадження елементів STEM-освіти на уроках математики, їх застосування з метою реалізації наскрізних ліній навчальної програми. Об'єктом дослідження є процес навчання математики учнів 5 класу. Предметом дослідження є впровадження елементів STEM-освіти на уроках математики у 5 класі. У дослідженні проаналізовано основні шляхи та наведено приклади задач практичного змісту для реалізації наскрізних ліній навчальної програми, а саме: «Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність». Результати дослідження показали, що впровадження елементів STEM-освіти на уроках математики в 5 класі сприятиме підготовці учнів до реального життя.

Ключові слова: STEM-освіта; навчання математики; наскрізні лінії; навчальна програма.

Сучасне покоління людей живе в світі де щогодини відбуваються інноваційні процеси, створюються нові технології, які пронизують всі сфери нашого життя. Тому шкільна освіта також потребує нових підходів до навчання. В цьому не останню роль відіграє STEM-освіта, впровадження якої є одним із шляхів інноваційного розвитку математичної освіти. STEM-освіта об'єднує різні освітні галузі природничих наук (Science), інженерії (Engineering), математики (Mathematics), технологій (Technology) та програмування і спрямована на розвиток основних компетентностей нової української школи, підготовку учнів для здобуття сучасних професій: IT фахівців, інженерів, програмістів, професіоналів у галузі високих технологій та інших.

STEM-освіта є основою підготовки фахівців галузі високих технологій, творче мислення яких потрібно розвивати зі шкільного курсу математики шляхом розв'язування різноманітних евристичних, дослідницьких та прикладних задач з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, впровадження проектної та дослідницької діяльності [3, с. 206].

Впровадження елементів STEM-освіти у початковій школі дає можливість розвивати у дітей допитливість, зацікавленість, мотивацію до самостійних досліджень тощо.

У середній школі, необхідно залучати школярів до дослідництва, винахідництва з метою викликати у дитини стійку цікавість до природничо-математичних наук, дати сукупність практично важливих знань, зорієнтованих на застосування їх у життєвих, повсякденних ситуаціях та необхідних для подальшого життя людини у техносфері, глибокого розуміння екології і природи в цілому.

Цьому сприяють інтерактивні уроки, олімпіади різних рівнів, захист НДР учнів - членів МАН України, участь учнів у різноманітних проектах, конкурсах (у тому числі – міжнародному математичному конкурсі «Кенгуру») та заходах.

І як результат – у старшій школі відбувається свідомий вибір подальшої профільної освіти, поглиблена підготовка з групи предметів STEM, освоєння наукової методології.

Міжнародні вимоги якості освіти, зорієнтовані на застосування знань у життєвих, повсякденних ситуаціях. Цьому сприятиме посилення ролі прикладної спрямованості математики, збільшення обсягу завдань, що потребують нестандартного підходу. Тому дуже важливим в шкільному курсі математики цілі, зміст та засоби навчання орієнтувати в напрямку набуття учнями в процесі математичного моделювання знань, вмінь і навичок, що використовуватимуться ними у різних сферах діяльності. На перший план виходять завдання формування інтелектуальної, дослідницької культури школярів: здатності учня самостійно мислити, самому будувати траєкторію отримання знань, пізнавати ситуацію, що вимагає застосування математики, і ефективно діяти в ній, використовуючи набуті знання в якості особистого ресурсу. Важливою метою є розвиток математичного мислення і інтуїції, творчих здібностей, необхідних для продовження освіти і для самостійної діяльності у застосуванні математики в майбутній професії.

Звичайно, STEM-технології доцільно реалізовувати у класах із природничо-математичним та технологічним профілями в старшій школі, коли відбувається вибір учнями основного профілю навчання. Запровадити STEM-освіту в школі найкраще можна у профільних класах. Зокрема, у класах математичного профілю робити прості інженерні розрахунки тощо. Але використовувати елементи STEM-освіти на уроках можна і у звичайних непрофільних класах.

Відповідно до навчальної програми з математики для основної школи, в основу побудови змісту та організації процесу навчання математики покладено компетентнісний підхід, відповідно до якого кінцевим результатом навчання

предмета є сформовані певні компетентності, як здатності учня застосовувати свої знання в навчальних і реальних життєвих ситуаціях, повноцінно брати участь в житті суспільства, нести відповідальність за свої дії. [1]

Такі ключові компетентності, як вміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами усіх навчальних предметів. Виокремлення в навчальних програмах таких наскрізних ліній ключових компетентностей як «Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях. Наскрізнi лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів. Наскрізнi лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях. [1]

Істотне місце у вивченні курсу математики 5-го класу займають прикладні задачі, які сприяють розвитку логічного мислення учнів та ілюструють практичне застосування математичних знань. Під час розв'язування прикладних задач учні вчаться використовувати математичні моделі. Розв'язування таких задач супроводжує вивчення всіх тем, передбачених програмою. Вивчення математики у 5-му класі значну роль відіграє наочність викладення матеріалу, інтуїція школярів, що дає можливість залучати практичний досвід учнів і наводити приклади із довкілля. Ми бачимо поступове збільшення теоретичного матеріалу, при цьому вимагається обґрунтування тверджень, що вивчаються. Це готує учнів до ширшого використання дедуктивних методів на наступному етапі вивчення математики.

Питанням упровадження STEM-освіти присвячені дослідження Д. В. Васильєвої, Н. І. Василюк [4]. Збірник складений відповідно до навчальної програми з математики для основної школи [1] і призначений для використання вчителями для підготовки і проведення уроків у 5-9 класах та учнями для самостійного розв'язування задач у школі і вдома з метою закріплення знань і умінь з математики та набуття досвіду застосування математичних знань на практиці та перенесення їх в нові ситуації.

STEM-технології вимагають від учнів великих здібностей до критичного мислення, вміння працювати як в команді так і самостійно.

Пропонуємо розглянути приклади із шкільного підручника [2], які сприятимуть реалізації наскрізних ліній ключових компетентностей шляхом використання STEM-технологій на уроках математики у 5 класі.

1. Наскрізна лінія **«Екологічна безпека й сталий розвиток»** спрямована на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь. [1]

§ 1. Натуральні числа

5. Біля школи ростуть каштани і тополі. Каштанів росте 7, а тополь — у 3 рази більше. Скільки дерев росте біля школи? (Додаткове запитання. Для чого потрібно насаджувати дерева?)

§ 2. Додавання і віднімання натуральних чисел

216. У саду Марічка вирощує квіти. Жоржин і троянд у неї 78, а решта — гладіолуси, причому гладіолусів на 9 менше, ніж троянд. Скільки квітів кожного виду росте в саду, якщо всього їх 124? (Додаткове запитання. А які квіти відомі вам? Які з них є садові, лугові, лісові? Яка користь від квітів?)

§ 3. Множення і ділення натуральних чисел

403.° За п'ять місяців (з травня по вересень) одна тополя поглинає 44 кг вуглекислого газу, а один дуб — 28 кг. На скільки більше кілограмів вуглекислого газу поглинають за цей період 40 тополь, ніж 40 дубів? (Задача на дослідження)

466.° Замість одного дерева в паперовій промисловості можна використати 60 кг макулатури. Скільки дерев урятують учні школи, у якій навчається 520 школярів, якщо кожний із них здасть 3 кг макулатури?

§ 5. Десяткові дроби

887.° За три дні на шахті видобули 2436,86 т вугілля. За перший день видобуток становив 827,48 т, а за другий — на 59,59 т менше, ніж за перший. Скільки тонн вугілля видобули за третій день? (Додаткове запитання. Як потрібно ставитися до природних ресурсів?)

967. Із погано закритого внаслідок недбалості водопровідного крана щосекунди витікає одна крапля води. 1) Скільки грамів води витече за добу, якщо маса 100 крапель дорівнює 7 г? Округліть відповідь до тисяч грамів і виразіть у кілограмах. 2) Скільки тонн води витече за добу, якщо в місті 120 000 квартир, у кожній з яких погано закрито кран? 3) Скільки днів можна було б поливати водою, що витекла в усьому місті, город площею 10 а, на якому посаджено капусту, якщо для поливу 1 м² городу потрібно щодоби 15 л води?

1000.° У парку ростуть 48 ялинок, що становить 0,6 усіх дерев. Скільки дерев росте в парку? (Додаткове запитання. Чим корисні хвойні дерева?)

1070.° Рівнини становлять 95% території України, а решту — гори. Скільки відсотків території України займають гори? (Додаткове запитання. Які гори є на території України? Яка найвища гора і де вона знаходиться?)

1124.° Площа біосферного заповідника «Асканія-Нова» (Херсонська область) дорівнює 11,1 тис. га. Площа природного заповідника «Медобори» (Тернопільська область) становить 94% площі заповідника «Асканія-Нова» і 25% площі національного природного парку «Синевир» (Закарпаття). Знайдіть площу заповідника «Медобори» і площу парку «Синевир». (Додаткове запитання. Чому виникла потреба у заповідниках?)

2. Реалізація наскрізної лінії **«Громадянська відповідальність»** сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства.[1]

§ 1. Натуральні числа

13. Назва «Україна» вперше згадується в Київському літописі (за Іпатіївським списком) під 1187 роком на означення Переяславської, Київської і Чернігівської земель. Скільки років минуло від першої літописної появи назви «Україна»?

81. Видатний український педагог В. О. Сухомлинський (1918– 1970) почав педагогічну діяльність у 1935 р., а з 1947 р. до кінця життя очолював Павлишську середню школу на Кіровоградщині. У якому віці Василь Олександрович почав учителювати? Скільки років він присвятив навчанню дітей? Скільки років В. О. Сухомлинський керував школою?

140. Висота Великої дзвіниці Києво-Печерської лаври становить майже 97 м, що на 12 м більше за висоту дзвіниці Михайлівського Золотоверхого собору (м. Київ). Висота дзвіниці Троїцького собору (м. Чернігів) дорівнює 58 м, що на 18 м менше від висоти дзвіниці Софіївського собору (м. Київ). Дзвіниця якого із соборів, Михайлівського чи Софіївського, вища й на скільки?

§ 2. Додавання і віднімання натуральних чисел

205.° Довжина сухопутного кордону України дорівнює 5624 км, а довжина морської берегової лінії (без затоки Сиваш) на 2931 км менша від неї. Чому дорівнює загальна довжина сухопутного кордону і берегової лінії України?

208. Площа Франції дорівнює 544 000 км², що на 94 000 км² більше за площу Швеції, яка на 154 000 км² менша від площі України. Скільки квадратних кілометрів становить площа України?

217. У Тернопільській області є багато печер. Довжина ходів однієї з них, печери Оптимістична, є найбільшою у світі. Довжина ходів печери Озерна (або печери Блакитних озер) дорівнює 128 км, що на 105 км більше за довжину ходів печери Кришталева. Довжина ходів печери Вертеба на 14 км менша від довжини ходів печери Кришталева. Довжина ходів печери Оптимістична на 222 км більша за довжину ходів печери Вертеба. Знайдіть довжину ходів печери Оптимістична.

339. Найвища вершина Кримських гір — гора Роман-Кош має висоту 1545 м. Вона на 477 м нижча від карпатської гори Піп-Іван Чорногорський, яка на 86 м вища за гору Піп-Іван Мармароський. Яка висота найвищої гори України Говерли, якщо вона на 125 м вища за гору Піп-Іван Мармароський?

§ 3. Множення і ділення натуральних чисел

482. О 6 год ранку з Муром до Києва виїхав зі швидкістю 9 км/год Ілля Муромець. О 8 год ранку з Муром до Києва виїхав Альоша Попович, який наздогнав Іллю Муромця о 2 год дня. З якою швидкістю рухався Альоша Попович? (Додаткове запитання. Що ви знаєте про цих народних богатирів?)

§ 4. Звичайні дроби

799. Загальна площа трьох найбільших озер України Сасик, Ялпуг і Кугурлуй становить 448 км^2 . Площа озера Сасик на 56 км^2 більша за площу озера Ялпуг і на 111 км^2 більша за площу озера Кугурлуй. Знайдіть площу кожного озера. (Додаткове запитання. Де знаходяться ці озера?)

§ 5. Десяткові дроби

1084.° Площа Київського водосховища дорівнює 922 км^2 , а Канівського — 675 км^2 . Частка мілководдя від загальної площі Київського водосховища становить 40%, а від площі Канівського — 24%. На якому з водосховищ мілководдя займає більшу площу?

3. Завданням наскрізної лінії «**Здоров'я і безпека**» є становлення учня як емоційно стійкого члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя і формувати навколо себе безпечне життєве середовище. [1]

§ 1. Натуральні числа

85. Барвінок зібрав у своєму саду 246 кг яблук і 354 кг груш. Шосту частину всіх фруктів Барвінок віддав друзям з дитячого садка, п'яту частину всіх фруктів — друзям зі школи, а решту — у лікарню. Скільки кілограмів фруктів віддав Барвінок у лікарню? (Додаткове запитання. Чому важливо споживати фрукти?)

П. 6. Порівняння натуральних чисел

4. Зубну щітку потрібно міняти кожні 4 місяці. Скільки зубних щіток купує за рік родина Іваненків, яка складається з 5 осіб і дотримується цього правила гігієни?

§ 2. Додавання і віднімання натуральних чисел

4. З автобуса на зупинці вийшло 15 пасажирів. Дев'ятеро з них пішли до пішохідного переходу, а решта людей почали переходити дорогу, обходячи автобус спереду. Скільки людей вчинили неправильно?

372.° Парк має форму прямокутника, сусідні сторони якого дорівнюють 460 м і 240 м. Навколо парку встановлено огорожу, а в парку на відстані 2 м від огорожі вздовж неї прокладено бігову доріжку, яка також має форму прямокутника. Петро, який дотримується здорового образу життя, щоранку до початку уроків бігає по цій доріжці, двічі оббігаючи парк. Яку відстань пробігає Петро?

§ 3. Множення і ділення натуральних чисел

399.° Для нормального функціонування організму людина щодня має отримувати 500 мг вітаміну С. Паління однієї цигарки руйнує 25 мг вітаміну С. Скільки міліграмів цього вітаміну краде в себе той, хто викурює 12 цигарок на день? Скільки міліграмів вітаміну С надходить до його організму, якщо він споживатиме вітамін за нормою?

18. Ділення. 6. Щоб бути здоровою, людина щодня має споживати 3 г білка на кожні 4 кг своєї маси. Скільки грамів білка має отримувати на день дитина, маса якої становить 36 кг? (Додаткове завдання. Зробіть дослідження для себе)

§ 5. Десяткові дроби

988.° Ширина проїжджої частини дороги дорівнює 15 м. Зелений сигнал світлофора горить 20 с. З якою найменшою швидкістю має почати рухатися пішохід із моменту загорання зеленого сигналу, щоб безпечно перейти дорогу?

1079.° Організм підлітка має отримувати 4,5 мг каротину на добу, а потреба організму у вітаміні А становить 30% від потреби в каротині. Скільки міліграмів вітаміну А має отримувати на добу організм підлітка?

4. Наскрізна лінія «**Підприємливість і фінансова грамотність**» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).[1]

§ 1. Натуральні числа

139. Відомо, що 7 кг яблук коштують стільки, скільки 4 кг груш. Скільки кілограмів груш можна купити на таку саму суму грошей, що й 42 кг яблук?

164. Із 24 м тканини можна пошити сім однакових суконь. Скільки таких суконь можна пошити із 48 м цієї тканини?

§ 2. Додавання і віднімання натуральних чисел

265. Фірма «Джерело», яка будує криниці із залізобетонних кілець, розраховує вартість роботи за таким правилом: замовник має заплатити 750 грн незалежно від кількості кілець і ще по 320 грн за кожне встановлене кільце. Позначивши вартість замовлення на побудову криниці буквою Р, а кількість залізобетонних кілець буквою п, складіть формулу для обчислення вартості замовлення. Користуючись складеною формулою, обчисліть вартість замовлення, якщо: 1) $p = 6$; 2) $p = 14$.

324. Прокат човна коштує 16 грн за першу годину або її частину. Кожна наступна година прокату або її частина коштує 12 грн. Василь узяв човна о 9 год 40 хв, а повернув о 13 год 15 хв того самого дня. Скільки заплатив Василь за прокат човна?

§ 3. Множення і ділення натуральних чисел

452. Сім'я із двох дорослих і дитини може поїхати на відпочинок поїздом або на автомобілі. Квиток на поїзд для одного дорослого коштує 870 грн, а для дитини — у два рази менше. Автомобіль витрачає 12 л бензину на 100 км, а ціна одного літра бензину становить 26 грн. Відстань до місця відпочинку по автошляху дорівнює 600 км. Яким видом транспорту цій сім'ї дешевше доїхати до місця відпочинку?

473.° Скільки кілограмів масла можна виготовити з 261 кг вершків, якщо з 9 кг вершків отримують 2 кг масла?

589.° Батько вирішив обкласти кахлем стіну кухні, довжина якої дорівнює 4 м 50 см, а висота — 3 м. Чи вистачить йому 15 ящиків кахлю, якщо одна плитка має форму квадрата зі стороною 15 см, а в одному ящику міститься 40 плиток?

590.° Фермер Петро Працелюб посіяв огірки в теплиці, довжина якої дорівнює 16 м 50 см, а ширина — 12 м. Скільки кілограмів огірків збере фермер у своїй теплиці, якщо з 1 м^2 збирають 30 кг огірків?

591.° Витрати емалевої фарби на одношарове покриття становлять 180 г на 1 м^2 . Чи вистачить 3 кг емалі, щоб пофарбувати стіну довжиною 6 м і висотою 3 м?

649.* Розміри куска мила, що має форму прямокутного паралелепіпеда, дорівнюють 12 см, 6 см і 4 см. Щодня витрачають однакову масу мила. Через 14 днів усі розміри куска мила зменшились у 2 рази. На скільки днів вистачить куска мила, що залишився?

§ 4. Звичайні дроби

710. Фермери Іван, Назар і Тарас виростили разом 612 т ячменю та поділили врожай між собою. Івану дісталось $\frac{5}{17}$ усього врожаю, Назару — $\frac{9}{16}$ решти. Скільки тонн ячменю отримав Тарас?

771. На одну вантажівку можна навантажити 3 т вугілля. Яка найменша кількість таких вантажівок потрібна, щоб перевезти 28 т?

800. Пляшка кефіру коштує 22 грн 80 к. У Катерини є 100 грн. Яку найбільшу кількість пляшок кефіру вона зможе купити? Скільки грошей у неї залишиться?

§ 5. Десяткові дроби

820. Мати доручила синові купити продукти. На хліб він витратив 3 50 усіх грошей, на молоко — 13 50, на овочі — 11 50, а 19 50 усіх грошей — на фрукти. На яку покупку було витрачено найбільше грошей? найменше грошей? Чи залишилися гроші у хлопчика після покупок?

865.° Потрібно перевезти 102 ящики масою 30,7 кг кожний. Водій автомобіля, вантажопідйомність якого становить 3 т, швидко визначив, що виконати це завдання за один рейс неможливо. Як, на вашу думку, він це зробив?

924.° Кілограм лимонів коштує 35 грн. Юрко купив 1 кг 700 г лимонів. Скільки здачі він має отримати зі 100 грн? Відповідь дайте у гривнях і копійках.

928.° Дід Остап продав 15,8 кг вишень по 20,5 грн за кілограм і 20,5 кг слив по 16 грн за кілограм. За які фрукти він уторгував більше грошей і на скільки?

930.° На рисунку 209 зображено лічильник електроенергії, установлений у квартирі сім'ї Іваненків. На рисунку 209, а показано стан лічильника на 1 березня, на рисунку 209, б — на 1 квітня. Скільки сім'я Іваненків має сплатити за спожиту протягом березня електроенергію, якщо при споживанні електроенергії в межах від 1 кіловат-години до 100 кіловат-годин (кВт · год) діє тариф 0,9 грн за 1 кВт · год, а за спожиту понад 100 кВт · год електроенергію застосовується тариф 1,68 грн за 1 кВт · год? (Додаткове домашнє завдання. Виконайте обчислення для своєї оселі)

963.° Мати доручила Сашку купити 1,5 кг печива, 0,8 кг вафель і 0,5 кг цукерок. Чи вистачить Сашку 180 грн, якщо 1 кг печива коштує 48 грн, 1 кг вафель — 65 грн, а 1 кг цукерок — 120 грн?

1087.° У супермаркеті проводиться акція. Коробка цукерок певного виду коштує 80 грн. При купівлі двох таких коробок на другу коробку надається знижка в розмірі 35%. Скільки гривень треба буде заплатити за купівлю двох коробок цукерок у період дії акції?

1089.° За червень 2017 року робітнику нарахували заробітну плату в розмірі 6200 грн. Із цієї суми відрахували 18% податку з доходів фізичних осіб і 1,5% військового збору. Скільки грошей отримав робітник після цих відрахувань?

1098.° Петро П'ятак поклав у банк 14 000 грн під 10% річних. Якою буде сума на його рахунку через рік? через два роки? (Ніяких операцій, крім нарахування відсотків, у цей час з рахунком проводитися не буде.)

1104. Іван Працелюб зібрав по 1200 ц кукурудзи з одного гектара поля, площа якого становила 12,5 га. Для перевезення врожаю він орендував вантажні автомобілі, кожен з яких перевозив по 2,5 т і зробив по 15 рейсів. Скільки вантажних автомобілів орендував Іван Працелюб?

1111.° Батько купив синові іграшку вартістю 27 грн, що становить 1,5% його заробітної плати. Обчисліть заробітну плату батька.

1114.° Банк сплачує своїм вкладникам 8% річних. Скільки грошей треба покласти в банк, щоб через рік отримати 60 грн прибутку?

1119. Під час сушіння яблука втрачають 84% своєї маси. Скільки кілограмів свіжих яблук треба взяти, щоб одержати 24 кг сушених?

Прийнято вважати, що урок із застосуванням STEM-технологій повинен бути особливим, нестандартним: урок-дослідження, урок – захист проєкту, інтегрований урок та ін. Але погодьтесь, не кожен урок математики можна провести як нестандартний, але використовувати повсякденно окремі методи сучасних інноваційних технологій вчителі математики просто зобов'язані. Зміна традиційної структури уроку сприятиме продуктивності навчального процесу, створенню необхідних умов для успішного та якісного навчання школярів математики.

До кожної із запропонованих задач підручника [2] при розв'язанні можна включити запитання, які перетворюють розв'язання на міні-дослідження, міні-проєкт, допоможуть збагатити знання з інших сфер діяльності. Іноді такі додаткові запитання до задачі виникають спонтанно. Все залежить від підготовки, бажання, фантазії учасників навчального процесу.

Впровадження STEM-освіти має глибинний характер і включає розв'язання проблем підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне і професійне зростання, вміє досягти нових педагогічних цілей. Під цим кутом зору роль вчителя полягає не лише в тому, щоб забезпечити трансляцію знань, але й бути людиною культури і вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення і демократичних змін.

Список використаних джерел та літератури:

1. Математика. 5-9 класи : навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56128>
2. Мерзляк А. Г. Математика 5 клас: підручник для закладів загальної середньої освіти / А. Г. Мерзляк, В. Б. Полонський, М. С. Якір. – Вид. 2-ге, доопрац. відповідно до чинної навч. програми. – Х. : Гімназія, 2018. – 272 с.: іл..
3. Гриб'юк О.О., Юнчик В.Л. Розв'язування евристичних задач в контексті STEM-освіти з використанням системи динамічної математики GeoGebra // О.О.Гриб'юк, В.Л.Юнчик / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 43 / Редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. – С. 206-216
4. Васильєва Д. В. Збірник задач з математики. 5-9 класи: Наскрізні лінії ключових компетентностей та їх реалізація / Д. В. Васильєва, Н. І. Василюк. – К. : Освіта, 2017. – 112 с.
5. STEAM-освіта: інноваційна науково-технічна система навчання» .[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ippo.kubg.edu.ua/content/11373>
6. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік [Електронний ресурс] : лист № 21.1/10-1470 / Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти». – К., 13.07.17. – 9 с. – Режим доступу : <https://drive.google.com/open?id=0B3m2TqBM0APKekwtZFdhWXJuODg> .

Білевич В. С.,
вчитель української мови та
літератури, образотворчого мистецтва
Красилівська загальноосвітня
школа І-ІІІ ступенів №1

Анотація. У статті акцентується педагогічна взаємодії з батьками учнів у розрізі ідей, закладених в концепції «Нова українська школа», її необхідність, значення. Опрацьовано матеріал і проаналізовано педагогічну взаємодію у вічному трикутнику «вчитель-батьки-діти». Визначено шляхи налагодження взаємовідносин між учасниками освітнього процесу у концепції «Нової української школи».

Ключові слова: педагогічна взаємодія, педагогічне партнерство, здобувач освіти, трикутник «вчитель-батьки-діти».

Постановка проблеми. Педагогіка партнерства, виховання на цінностях та орієнтація на учня є складовими концепціями Нової української школи. Дані концепції спрямовані на створення середовища, де є довіра, взаємозв'язок між школою і домом, «вчитель-батьки-діти». Адже, без довіри, створення безпечного середовища, яке викликає комфорт і впевненість, не буде освіти. Актуальність цього питання посилюється щодня, це зумовлено суперечностями між партнерами, готовністю об'єднуватись, контактувати, вирішувати проблемні питання задля створення нового покоління.

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість [6].

В Україні є закон «Про освіту», де вказано, що на батьків покладається відповідальність за своїх дітей, їх розвиток, освіту, виховання, як і на школу – однакова. Тому, значних успіхів, єдності вимог, кращого виховного впливу і для найшвидшого досягнення навчальної мети, потрібно взаємопартнерство. Якщо цього взаємозв'язку і взаємопартнерства немає, то як показують дослідження, ефективності, значних досягнень у навчанні також немає. Адже, моральний фактор, здоров'я, фізіологічний стан дитини, як здобувача освіти, є на першому місці.

Коли відсутній тісний зв'язок з батьками, то це може негативно відбиватись і стати наслідком проблем з поведінкою і навчанням. Чому? Бо саме вони об'єднані спільними цілями та прагненнями, саме вони є рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Нова українська школа передбачає, що учителі разом з батьками утворюють партнерство, у центрі якого знаходиться дитина.

Відповідальність батьків перед собою і суспільством за виховання своїх дітей вимагає від них ґрунтовних знань у галузі психології, фізіології, валеології, педагогіки. На жаль, значна кількість батьків вирізняється вкрай низьким рівнем психолого-педагогічної культури, що призводить до серйозних прорахунків у сімейному вихованні. В Україні не існує системи підготовки молодих людей до сімейного життя, оволодіння ними знаннями в царині виховання дітей у сім'ї, створення міцної сім'ї. Але ж майже кожна молода людина безпосередньо включається у процес утворення сім'ї, народження і виховання дітей [5].

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням. Педагогіка партнерства буде завжди поставити одним з найперших питань у початковій школі. За системою Василя Сухомлинського, виховання особистості має здійснюватися через тріаду «школа – сім'я – громадськість».

У своїх працях (зокрема, “Людина неповторна”, “Серце віддаю дітям”) ще в 1960-х роках класик педагогічної думки писав, що дитина – це активний і самодіяльний індивід, який не “вчиться на дорослого”, а живе повноцінним і цікавим життям. Отже, до неї слід ставитися доброзичливо і з розумінням. За ближчого розгляду виявляється, що такі ідеї у Сухомлинського виникали тому, що він мав відкритий допитливий розум і мислив резонансно з провідними інтелектуалами світу. У тих, хто мислив вузькими категоріями і орієнтувався на вказівки керівництва, а не на принципи, ідеї вироджувалися в доктринерство.

Отже, сенси, які акумулював у своїх працях Сухомлинський, на Батьківщині тривалий час обмежувалися цитуванням [1].

У основі педагогіки партнерства лежить спілкування, взаємозв'язок та взаємодія між батьками, дітьми та вчителями. Але не варто забувати, що перший вчитель для кожної дитини – це її батьки, дідусі, бабусі. Вони перші заклали у неї цінності, світогляд, етикет, вихованість, етичність. За допомогою педагогіки партнерства вчителю легко буде знати, розуміти і спрямувати дитину в освітньому середовищі, знаючи її як напівсформовану особистість, її можливості, інтереси, бажання. У Новій українській школі в дитини, вже як у здобувача освіти, починається зв'язок з школою, першим вчителем, однокласниками, осередками класу. Тому, на перших зустрічах вчителі часто використовують інтерактивні вправи, які викликають у дітей позитивні емоції і налагоджують цей зв'язок.

Не варто забувати, що підкріпленням цього є підтримка, присутність, зацікавленість батьків у дитині, у її перших починаннях, тому, що зв'язок з школою лише розпочався, але не закріпився. У цьому трикутнику потрібно налагодити таку систему спілкування, за якої батьки матимуть довірливі стосунки з вчителем, дітьми та з іншими батьками. Будуть активні, проявляти ініціативу, обмінюватися думками, власним досвідом, переживаннями, ідеями, ставитимуть запитання, ділитимуться з труднощами в плані навчання і разом будуть шляхи для вирішення освітніх проблем. Найважливіше, щоб кожен з них і відчував свою відповідальність і докладав максимум зусиль для досягнення результатів та ефективності.

Для ефективності важливо підвищувати рівень педагогічної культури батьків, потрібно створювати індивідуальні консультації й організовувати якісну роботу з батьками.

Т. Кравченко визначає форми і методи взаємодії (як способи продукування дії педагогів і батьків): кваліфікована педагогічна допомога батькам у складних життєвих ситуаціях; організація і проведення лекцій, бесід, педагогічних практикумів, конференцій з обміну досвідом; обмін думками, диспути і дискусії, «круглі столи», консультації; зустріч батьківської громадськості з вчителями та адміністрацією школи; відкриті уроки; виконання батьками доручень, пов'язаних з вихованням дітей; спільні заняття батьків і дітей, їх участь в управлінні школою, ознайомлення з концепцією розвитку школи, освітніми і виховними програмами [4].

Актуальними формами роботи з батьками є індивідуальні консультації, онлайн-вечори запитань та відповідей, Zoom конференції, тренінги на онлайн платформах, проведення батьками, родичами дитини виховних заходів, планування спільних туристичних екскурсій, походів тощо.

Для цього потрібне бажання брати участь, ініціатива й активність батьків та вчителя. Класний керівник сплановує кількість заходів у річному плані, звертаючи увагу на епідеміологічні ситуації і ситації, які виникають у освітньому середовищі. Дослідження показують, що батьки відчувають, що для них важлива школа проникнення у світ дитини, школи.

30 червня 2019 року опубліковано Меморандум про співпрацю між педагогами, батьками та учнями, який стане дієвим інструментом для побудови педагогіки партнерства: Школам пропонують меморандум співпраці між педагогами, батьками та учнями. Відтепер школи зможуть використовувати рамковий

Меморандум про співпрацю між педагогами, батьками та учнями, який стане дієвим інструментом для побудови педагогіки партнерства.

У ньому йдеться не про розклад додаткових занять, наявність чи відсутність форми або години, коли батьки можуть телефонувати вчителям, – йдеться про ключову мету та принципи взаємодії всіх учасників освітнього процесу, які впливають з ідейних засад реформи Нової української школи. Зараз школа, як і все суспільство, змінюється, отже старі відповіді на питання «чому це так?», «нащо це робити?» або «хто має цим займатись?» в школі не працюють. Маю надію, що в Меморандумі нам вдалося знайти сучасні відповіді на ці питання та запропонувати адекватні часу формати взаємодій між усіма членами спільноти, яка зветься «школа», - відзначила Зоя Звиняцьківська [2].

Для вивчення ситуації й атмосфери, що панує у родині можна проводити анкетування й тестування, як очно так і онлайн. Це дасть можливість вчителю краще пізнати світ, у який потрапляє після школи і йде до школи учень чи учениця. Якщо виникають проблеми, чи їх загостренню можна уникнути, вчитель проявляє власну ініціативу й веде діалог з дитиною. На підставі цього складає алгоритм дій і намагається допомогти дитині разом з батьками, чи окремо, розкрити її кращі сторони, або попередити прояви небажаних рис характеру.

Часто батьки можуть допомогти вчителю знаючи проблемні питання своєї дитини. Тому, завжди і батькам, і вчителям потрібно тримати зв'язок і взаємоудосконалюватись. Не потрібно забувати, що у школі є психолог, який завжди може допомогти у вирішенні питань, на які важко знайти відповідь, або виникає багато сумнівів.

У різні часи проблемами сімейного виховання цікавилися філософи, політики, письменники, вчені. Фольклорні джерела також внесли свій вклад у сімейне виховання. Про стосунки батьків і дітей, про важливість сімейного виховання писали ще Арістотель, Г. Сковорода, В.Сухомлинський та інші.

Однією з перших теоретичні і прагматичні аспекти співпраці батьків і школи зв'язала професорка соціології університету Джона Хопкінса Джой Епштейн. Ще 1982 року вона ініціювала низку досліджень, які засвідчили залежність якості освіти від ефективності співпраці батьків, вчителів і адміністрації школи.

1996 року дослідниця разом із послідовниками узагальнила рамкові умови, що включають шість основних типів активностей батьків, що поєднують відносинами партнерства сім'ю, школу та громаду:

- **батьківство:** сім'ї мають забезпечувати здоров'я та безпеку дітей, створювати вдома середовище, що заохочує до навчання; школи ж повинні забезпечувати сім'ї навчанням та інформацію, щоб допомогти зрозуміти своїх дітей та сприяти їхньому розвитку.
- **спілкування:** школи мають бути підзвітними родинам і надавати їм інформацію про прогрес у школі та успішність учнів; засоби спілкування мають відповідати культурним особливостям батьків, і процес повинен бути двонаправленим;
- **волонтерство:** батьки можуть зробити значний внесок у середовище та функції школи; школи можуть отримати максимальну віддачу від цього процесу через створення гнучких графіків, що відповідатимуть таланту і інтересам батьків потребам студентів, вчителів і адміністраторів;
- **навчання вдома:** батьки можуть допомагати своїм дітям у діяльності, пов'язаній зі школою, за методичної підтримки вчителів;
- **ухвалення рішень:** школи можуть дати батькам значущі ролі в ухваленні рішень у школі та допомогти їм максимально використовувати їх; ця можливість повинна бути відкритою для всіх верств громади, а не тільки для людей, які мають найбільше часу та енергії, щоб витрачати на шкільні справи;

- співпраця з громадою: школи повинні координувати роботу та ресурси громади, бізнесу, коледжів або університетів, а також інших груп для покращення шкільних програм, сімейних практик і навчання та розвитку студентів; школи можуть допомогти сім'ям отримувати доступ до допоміжних послуг, що надаються іншими установами, такими як охорона здоров'я, культурні заходи, послуги репетиторів та програми післядипломного догляду за дітьми [3].

Якщо дотримуватись сказаного вище і працювати як один потужний механізм, то можна досягти значних успіхів у ефективному навчанні, формуванні дитини як свідомого громадянина, цілісної особистості.

Педагогіка партнерства є важливою і потребує постійного акцентування, тому, що вона сприяє створенню атмосфери, де найкраще розкривається потенціал кожної дитини, як здобувача освіти, так і особистості, формується його ініціативність і креативність, що є одним із ключових активів сьогодення. Також, педагогіка партнерства задовольняє потребу в значимості і приналежності та знижує можливий рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати швидше й ефективніше. Даний формат стосунків вдало готує школярів до професійної діяльності й ролі активного громадянина у світі, що їх чекає.

Трикутник взаємодії учень–учитель–батьки передбачає залучення родини до освітнього процесу, шляхом співпраці зі школою. Учитель має бути для дитини другом, для батьків радником і соратником. Педагогіка партнерства (співробітництва) ґрунтується на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Її метою є створення нового гуманного суспільства, вільного від тоталітаризму і офіціозу.

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини.

Основні принципи педагогіки партнерства: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [4].

Багато батьків не мають бажання працювати з вчителем як команда, уникають спілкування, не цікавляться дитиною та її навчанням, не реагують вчасно на проблеми і мають негативний результат. Найчастіше негатив батьків виникає, коли вони бачать негативний результат у навчанні дитини і відразу звинувачують у цьому вчителя. Вчитель стає невмотивованим, пригніченим і виникають багато труднощів у цьому трикутнику.

На початковому етапі потрібно запустити і злагодити усі деталі у цьому «механізмі». Визначити спільні цілі та прагнення, можливі шляхи подолання перешкод, побудувати освітню траєкторію учня чи учениці. Нехтування своїми обов'язками чи байдужість до своєї дитини зазвичай негативно позначається на функціонуванні складових «педагогічного трикутника», як зі сторони вчителя, так і зі сторони батьків: гальмує належний розвиток і формування зростаючої особистості.

З моделю взаємодії Нової української школи має бути ознайомлений як і вчитель, так і батьки. На прикладі цієї моделі будувати свою «модель спілкування. взаємодії», яка у кожного буде різна. Варто пам'ятати, що місією Нової української школи є допомога вчителя направлена на розкриття та розвиток здібностей, талантів і можливостей саме на основі партнерства, де вчитель виступає в ролі: фасилітатора (від англ. *facilitate* – полегшувати, сприяти), *той, хто* підтримує дитину в її навчальній діяльності через педагогічну взаємодію, допомагає, надихає, чи тьютора (від англ. *tutor* — учитель), *той, хто* індивідуально працює з інтересом дитини – виявляє освітні запити, проектує освітню діяльність, організує рефлексію, проектує наступні кроки в освіті.

Дитина, яка бачить наставника, друга в образі вчителя чи батьків завжди буде йти на контакт, підтримувати комунікацію, відкриватись і розвиватись у всіх сферах. Вона завжди буде налаштована на співпрацю і мати бажання самовдосконалюватись, відчувачи підтримку і зацікавленість нею і вчителем, і батьками. Це дасть поштовх для можливості розкриття творчої особистості, розвитку ініціативи, активізації пізнавально-навчальної діяльності учня чи учениці.

Часто виникають ситуації, коли трикутник руйнується. Дитина може втратити довіру й інтерес у спілкуванні з вчителем, тому батьки мають завжди спілкуватись з дитиною і слідкувати за всім, адже саме вони можуть допомогти у вирішенні проблеми, або навпаки.

«Учитель для школи — це те ж саме, що сонце для всесвіту. Він джерело тієї сили, яка надає руху всій машині. Остання заіржавіє у мертвому заціпенінні, якщо він не зуміє вдихнути в неї життя і рух» (А. Дістєрвег).

Сутність педагогіки партнерства Нової української школи полягає у демократичному та гуманному ставленні до учня чи учениці та забезпечення їй права бути такою, якою вона є насправді, а не такою, якою хоче її бачити вчитель.

Висновки з даного дослідження. Отже, для досягнення єдиної мети, що була визначена на початку, потрібна комунікація з учнями та їх батьками. Мають бути однакові виховні напрямки, настанови. Ця взаємодія має ґрунтуватися на спільній зацікавленості, повазі й підтримці, гуманності, чесності. Для цього вчителю потрібна мотивація, взаємозв'язок дитини і її батьків. Лише креативний й наполегливий вчитель зможе створити комфортне для комунікації середовище, а свідомі й відповідальні батьки будуть підтримувати його, орієнтуючись на модель взаємодії

Нової української школи. У результаті вони разом отримують значні досягнення у вихованому та навчальному формуванні дитини.

Батьки, дитина й вчитель мають тримати і не розривати психологічний зв'язок між собою. Успішний вчитель – це вчитель, який володіє психологічними знаннями і їх особливостями. Було б добре, коли батьки й вчителі мали курси для спільного проходження у галузі психології, педагогіки й т.д.. Також надавати можливість й залучати батьків для перегляду конференцій на різні теми, які потрібні їм у майбутньому. Наприклад для розвитку, виховання, навчання дітей, а також для збереження гармонійних відносин між чоловіком і дружиною, створення сприятливого мікроклімату вдома, у родині.

Завдяки комунікації з учнями та їх батьками вчителі збирають інформацію про кожну дитину в класі. Ця співпраця дає вчителю шанс бути менш ізольованим. Учасники мають підтримувати і допомагати один одному у забезпеченні цікавої діяльності та реалізації проектів дітей, що було б неможливо зробити вчителю самостійно. Настає момент коли батьки відчують, як ж позитивно впливають результати вивчення дітей. Тоді вони хочуть віддячити праці учителя, підказуючи новий шлях впливу. Вчителю стає вмотивованим, відчуває свою значимість й необхідність. Це дає поштовх для подальшого руху й швидких обертів для даного «механізму». Вчитель завжди підкреслить зусилля батьків й висловить вдячність, що також надихне батьків на більшу комунікацію.

Завдяки спільним зусиллям, місія Нової української школи буде виконана, а саме розкриття та розвиток здібностей, талантів і можливостей кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.
2. ГО «Смарт освіта» спільно з Міністерством освіти і науки України. Сайт НУШ , 30.06.2019 р.
3. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с
4. «Соціалізація і виховання: логіка взаємозв'язку», Кравченко Т.В., м. Київ, 2009.
5. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. Книга чи стаття. Книга. Автор. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Місто. Київ. Видавець. Знання.

Блажівська В. М.,
старший викладач
кафедри менеджменту
та освітніх технологій
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

Внутрішня система забезпечення якості освіти: принципи та напрями

Анотація. У статті визначено принципи та напрями розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти, особливості самооцінювання якості освітньої діяльності та якості освіти.

Ключові слова: внутрішня система забезпечення якості освіти, якість освіти, заклад загальної середньої освіти, самооцінювання.

Кожен заклад освіти має надавати якісні освітні послуги всім дітям, незалежно від їхньої статі, економічного статусу, етнічного походження чи освітніх потреб. Усі освітні та управлінські процеси, що відбуваються у закладі освіти, мають бути спрямовані на надання якісних освітніх послуг (якості освітньої діяльності, що призводить до якості результатів навчання учнів).

Для того, щоб всі компоненти освітньої системи функціонували ефективно, необхідно створити внутрішню систему забезпечення якості освіти (далі — внутрішня система), яка дозволить вивчати освітні та управлінські процеси та постійно їх вдосконалювати.

При розбудові внутрішньої системи забезпечення якості необхідно спиратися на такі принципи:

Дитиноцентризм. Головним суб'єктом, на якого спрямована освітня діяльність школи, є дитина.

Автономія закладу освіти, яка передбачає самостійність у виборі форм і методів навчання, визначення стратегії і напрямів розвитку закладу освіти, які відповідають нормативно-правовим документам, Державним стандартам загальної середньої освіти.

Цілісність системи управління якістю. Усі компоненти діяльності закладу освіти взаємопов'язані, це створює взаємозалежність між ними. Наприклад, якість освіти залежить від оптимального добору педагогічних кадрів, мотивуючого освітнього середовища, використання освітніх технологій, спрямованих на оволодіння ключовими компетентностями, сприятливої для творчої роботи психологічної атмосфери. Зниження якості хоча б одного названого компоненту знизить у цілому якість освіти.

Постійне вдосконалення. Розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти – це постійний процес, за допомогою якого відбувається вдосконалення освітньої діяльності, підтримується дієвість закладу, забезпечується відповідність змінам у освітній сфері, створюються нові можливості тощо.

Вплив зовнішніх чинників. Система освітньої діяльності у закладі освіти не є замкнутою, на неї безпосередньо впливають зовнішні чинники – засновник, місцева громада, освітня політика держави.

Гнучкість і адаптивність. Система освітньої діяльності змінюється під впливом сучасних тенденцій розвитку суспільства.

Відповідно до частини третьої статті 41 Закону України «Про освіту» система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) може включати:

- стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти;
- систему та механізми забезпечення академічної доброчесності;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти;
- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;

- створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування;
- інші процедури та заходи, що визначаються спеціальними законами або документами закладу освіти.

Закон не обмежує вибір інших складових, доцільність яких визначає сам заклад освіти, зважаючи на специфіку діяльності та стратегію розвитку.

Запропоновані законом складові фактично утворюють чотири напрями внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності, які є ідентичними тим, за якими здійснюється зовнішнє оцінювання якості освіти — інституційний аудит:

1. Освітнє середовище.
2. Система оцінювання освітньої діяльності учнів.
3. Система педагогічної діяльності.
4. Система управлінської діяльності.

Заклад освіти може застосувати інші підходи під час визначення напрямів розбудови внутрішньої системи:

1. Адаптувати зазначений підхід до специфіки діяльності закладу та додатково аналізувати інші напрями діяльності. Наприклад:

- організація дослідно – експериментальної діяльності;
- впровадження інклюзії;
- забезпечення академічної доброчесності або інші напрями, які є для нього важливими.

2. Розробити власний підхід, орієнтуючись на зміст Закону України «Про освіту». Наприклад, вивчати і оцінювати освітню діяльність можливо за компонентами (складниками), які визначені у частині 3 статті 41 Закону України «Про освіту», додавши до них власні відповідно до специфіки діяльності закладу.

Кожен з напрямів освітньої діяльності можна описати за відповідними правилами, які вказують на його якісні характеристики.

Основні етапи розбудови внутрішньої системи

Етап 1. Проектування внутрішньої системи.

Етап 2. Самооцінювання освітніх та управлінських процесів.

Етап 3. Звітування.

Етап 4. Планування.

Для того, щоб розбудувати дієву внутрішню систему, необхідно визначити, яких цілей хочете досягти завдяки функціонуванню внутрішньої системи, до яких змін це призведе у майбутньому.

Під час визначення цілей слід проаналізувати державну політику щодо забезпечення якості освіти. Необхідно також врахувати стратегію розвитку закладу, тип закладу, місцезнаходження, умови діяльності. Здійснити оцінку наявної ситуації, потреб та інтересів учасників освітнього процесу, оскільки внутрішня система є проєкцією освітньої системи закладу загалом.

Внутрішня система розбудовується в закладі освіти для реалізації таких цілей:

- забезпечити рівні умови для навчання і розвитку учнів, незалежно від їхньої статі, релігії, доходів родини, місця проживання тощо;
- надавати якісні освітні послуги та підвищувати довіру до системи оцінювання результатів навчання;
- створити та підтримувати у закладі освіти безпечне освітнє середовище;
- приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо реалізації політики забезпечення якості освіти та освітньої діяльності закладу;
- забезпечити принципи та механізми реалізації академічної доброчесності в закладі освіти;
- створювати умови навчання та праці, які забезпечують партнерство учасників освітнього процесу;

- відстежувати функціонування освітніх та управлінських процесів і вносити необхідні корективи;
- отримувати постійний зворотний зв'язок щодо якості результатів навчання учнів та вчасно реагувати на виявлені проблеми;
- відстежувати результати навчання осіб з особливими освітніми потребами для створення оптимальних умов їхнього навчання та розвитку;
- постійно вдосконалювати якість педагогічної діяльності, системи оцінювання закладу освіти, освітнього середовища;
- підвищити ефективність використання інформаційних, матеріальних та кадрових ресурсів у закладі освіти;
- забезпечити прозорість діяльності закладу освіти, що підвищить довіру учасників освітнього процесу до нього;
- інших цілей, визначених закладом освіти.

Основні процедури вивчення якості освітньої діяльності в закладі освіти можуть бути такими:

- система внутрішніх і зовнішніх моніторингів якості освітньої діяльності та якості освіти (наприклад, моніторинг навчальних досягнень учнів, моніторинг адаптації дітей у закладі, моніторинг наступності між початковим та базовим рівнями освіти тощо);
- самооцінювання якості освітньої діяльності та якості освіти;
- система оцінювання навчальних досягнень учнів;
- професійне зростання керівних та педагогічних працівників;
- забезпечення публічності інформації про діяльність закладу освіти (заклад визначає, яка інформація має бути оприлюднена та з якою періодичністю, крім тієї, що обов'язково має бути оприлюднена відповідно до статті 30 Закону України «Про освіту»);
- забезпечення академічної доброчесності у діяльності педагогічних працівників і учнів;
- запобігання та протидія булінгу та інші.

Якщо заклад освіти визначив компоненти внутрішньої системи забезпечення якості освіти та розробив процедури, що допоможуть втілити заплановане в життя, можна приступати до наступного етапу — самооцінювання.

Самооцінювання у закладі освіти має передбачати системний і комплексний підхід до аналізу своєї діяльності, а не звіт про неї. Воно спрямоване на встановлення відповідності між діяльністю закладу освіти та результатами, визначення прогалин і перегляд пріоритетів з метою планування подальшого розвитку. Створюючи внутрішню систему оцінювання якості освіти, слід врахувати наступні особливості самооцінювання:

1. Самооцінювання - це не разова подія, а процес, який має бути безперервним та стати постійною складовою професійного життя всіх співробітників на всіх рівнях.
2. Самооцінювання - не є процедурою, яку спроможні самостійно здійснити лише керівники закладів освіти. Цей процес дасть вагомі результати лише у випадку, коли весь педагогічний персонал на всіх рівнях буде залучений і активно сприятиме його здійсненню.
3. Процес самооцінювання має бути щорічним, але кожен річний напрям самооцінювання може зосередитися на тих чи інших аспектах освітнього процесу, а повний цикл самооцінювання закладу освіти може тривати кілька років.
4. Процес самооцінювання як і всі організаційні процеси, повинен підлягати періодичному перегляду.
5. Для того, щоб досягти постійного вдосконалення, слід заохочувати всіх співробітників до самооцінювання їхньої власної ефективності та до спільної роботи із визначення сфер, що потребують поліпшення.

6. Самооцінювання стане ознакою ефективного закладу лише у випадку, якщо регулярно відстеження результатів матиме наслідком подальшу корекцію педагогічної діяльності, стане підставою для ефективного планування розвитку школи.

Саме на основі результатів самооцінювання на кінець поточного року має плануватись розвиток закладу освіти на наступний навчальний рік, визначатись актуальні питання та аналізувати чи досягається поставлена Законом України "Про освіту" мета. «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору».

Самооцінювання рекомендовано проводити у три етапи: за допомогою різних методів зібрати інформацію, узагальнити результати самооцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти, обговорити та оприлюднити результати.

Під час збору інформації використовуйте такі методи:

- анкетування та опитування учасників освітнього процесу;
- індивідуальне інтерв'ю;
- фокус-групове дослідження;
- спостереження за освітнім середовищем, навчальними заняттями тощо;
- вивчення документації закладу освіти.

Інформацію, одержану в ході опитування, спостереження та вивчення документації, узагальнити і на її основі визначити тенденції щодо організації освітніх і управлінських процесів закладу освіти.

Заклад освіти може під час самооцінювання брати до уваги орієнтовні рівні оцінювання, що визначаються під час інституційного аудиту для кожного напрямку освітньої діяльності закладу освіти: перший (високий), другий (достатній), третій (вимагає покращення), четвертий (низький). Опис цих рівнів міститься у додатку 2 до Методики оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу загальної середньої освіти під час інституційного аудиту (наказ Державної служби якості освіти України від 09.01.2020 № 01-11/1 в редакції наказу від 27.08. 2020 № 01-11/42) або запроваджувати інші способи вимірювання рівня освітньої діяльності та ефективності внутрішньої системи.

Результати самооцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти розгляньте на засіданні педагогічної ради, обговоріть їх з представниками учнів і батьків.

До розгляду/обговорення можна залучати представників засновника закладу освіти, експертів у сфері загальної середньої освіти та управління тощо.

Щоб забезпечити прозорість та інформаційну відкритість закладу освіти, оприлюдніть результати самооцінювання. Їх можна включити до річного звіту, який оприлюднюєте на сайті закладу або засновника, або оприлюднити окремо.

Інформацію, отриману під час самооцінювання, використовуйте, щоб удосконалити внутрішню систему забезпечення якості освіти, визначити пріоритетні напрями поліпшення освітніх і управлінських процесів. Також самооцінювання дає змогу аналізувати тенденції в освітній діяльності, корегувати річний план роботи та/або стратегію розвитку закладу, досліджувати, як оцінюють діяльність закладу освіти педагогічні працівники, учні та їхні батьки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти “Абетка для директора”- Київ, Державна служба якості освіти України, 2019 — 240с.

3. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О., Ліннік О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. — 2-ге видання, перероб. і доп. — Київ, Державна служба якості освіти, 2021 —350 с.

4. Гриневич Л. Самооцінювання шкіл і демократизація управління освітою // Рідна школа : Науково-педагогічний журнал. - 2005. - №1. - С. 21-24

5. Самооцінювання якості роботи закладу загальної середньої освіти/ В.В.Громовий рекомендації:[Електронне видання]/— Дніпро: Середняк Т. К., 2019.— 87 с.

6. Лахненко І. Як провести самооцінювання внутрішньої системи забезпечення якості освіти // Заступник директора школи. – 2021. - №1.

Бовкун-Смірнова Н. І.,
вчитель початкових класів
Щиборівської ЗОШ І-ІІІ ступенів

Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства

Сім'я — найкраща вихователка підростаючих поколінь за всіх часів і народів. Справжня сім'я є совістю, честю та доблестю, національною гордістю кожного народу, нації, надбанням педагогічної культури людства.

Здійснюючи раннє родинне виховання, батьки створюють умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечення дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, формують активне, зацікавлене ставлення до оточуючого середовища. З сім'ї починається дорога і до школи. І вже тоді — життєву дорогу ведуть два розуми, два досвіди: сім'я і школа.

У шкільному віці основою родинного виховання є формування в дітей гуманістичної моралі, естетичної культури, готовності до праці, до захисту рідної землі, патріотичних почуттів

В даній роботі ставлю перед собою мету дослідити наступні актуальні для української і не тільки української освіти питання: завдання, зміст і методика виховання дітей в сім'ї, шляхи підвищення педагогічних знань батьків, види й методи роботи з батьками учнів, роль громадських організацій у виховному процесі.

1. Виховання – як батьківський обов'язок

Історія людського суспільства поклала на батькову голову відповідальність за своїх дітей, за організацію життя родини, коронувавши їх як найперших і незамінних вихователів у житті кожної людини. Без батьківської мудрості нема виховуючи силу сім'ї. Батьківська мудрість духовним надбанням дітей, сімейні стосунки побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, мудрій любові й вимогливій мудрості батька й матері, самі стають величезною виховуючою силою.

У сім'ї однаково важлива роль належить як батькові та і матері. Про силу виховного впливу батьків красномовно говорить такі українські народні прислів'я і приказки: “який куц, така й хворостина, який батько, така й дитина”. “Які мамо й тато, таке й дитятко” слова батька та матері для дитини має авторитетне значення.

Добре виховати своїх дітей – не тільки найголовніший моральний, а й конституційний обов'язок кожного батька і кожної матері. За виховання своїх синів і

дочок вони відповідають перед суспільством. Суть цього прекрасно передав А.С. Макаренко, який писав: «Виховання дітей – найважливіша галузь нашого життя. Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу. Вони творитимуть історію. Наші діти це майбутні батьки і матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти повинні вирости прекрасними громадянами, хорошими батьками і матерями. Але це – не все: наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це – наші сльози, це – наша провина перед іншими людьми, перед усією країною».

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей.

З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності.

Оскільки мета виховання підростаючого покоління — формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання.

Дієвим чинником сімейного виховання є спільна трудова діяльність батьків і дітей. Дітей слід залучати до сімейної праці, вони повинні мати конкретні трудові обов'язки, адекватні їх віковим можливостям. Така співпраця дітей з батьками має сильніший виховний вплив, ніж словесні повчання.

Успіх сімейного виховання значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя: порядку в сімейному господарстві, залучення дітей до розподілу бюджету сім'ї, загального режиму дня, визначення для кожного робочого місця, зокрема для навчальних занять, дотримання певних сімейних правил (кожна річ має своє місце, прийшов з прогулянки — вимий руки та ін.). Домашній затишок облагороджує дітей.

Провідну роль у сімейному вихованні відіграє мати. Саме вона найсильніше впливає на дітей, особливо в сфері духовно-морального виховання. Діти, які виростають без материнського тепла і ласки, похмурі, як правило, замкнені, злостиві, вперті.

Не меншим є й вплив батька, особливо коли йдеться про виховання хлопчиків. Проте виконати свої виховні функції батько і мати можуть лише за умови, що вони є справжнім авторитетом для дітей.

«Ваша власна поведінка, — писав А. Макаренко, звертаючись до батьків, — вирішальна річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте, виховує дитину кожний момент вашого життя, навіть тоді, коли вас немає дома. Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або сумуєте, як ви поводитися з друзями і ворогами, як ви смієтесь, читаете газету, — в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами, ви їх не помічаєте. А якщо вдома ви грубі або хвастливі, або ви пиячите, а ще гірше, якщо ви ображаєте матір, вам уже не треба думати про виховання: ви вже виховуєте своїх дітей і виховуєте погано, і ніякі найкращі поради й методи вам не допоможуть».

У своїй праці «Про батьківський авторитет» А. Макаренко наводить приклади таких видів негативного авторитету батьків: «авторитет придушення», який базується на примусі, залякуванні, і як наслідок — формування у дітей брехливості, жорстокості, агресивності; «авторитет віддалі» — батьки намагаються тримати дітей на відстані від себе, розмовляють з ними зверхньо, холодно; «авторитет чванства», коли батьки вихваляються своєю винятковістю, принижуючи при цьому своїх колег чи опонентів; «авторитет педантизму» — батьки вимагають кожне мовлене ними слово вважати наказом, карають за найменшу провину; «авторитет резонерства» — батьки

вдаються до моралізування з будь-якого приводу; «авторитет любові» — так звана сліпа любов, усепощення, надмірні пестощі; «авторитет доброти» — батьки в усьому поступаються дітям, готові на будь-які жертви, аби їм було добре; «авторитет дружби» — відповідна поведінка дитини чи дії оплачуються подарунками, обіцянками. Цим не вичерпується перелік фальшивих авторитетів, на які можна натрапити в сімейному вихованні.

Справжнім авторитетом користуються батьки, які сумлінно ставляться до праці, до сімейних обов'язків, активні в громадському житті. Такі батьки уважні до дітей, люблять їх, цікавляться їхніми шкільними та позанавчальними справами, поважають їх людську гідність. Важко переоцінити роль дідусів і бабусь у сімейному вихованні. Однак це не означає, що батьки повинні перекладати на них свої батьківські обов'язки. Дитині потрібні ті й ті. Сімейне виховання повноцінне лише за розумного поєднання виховного впливу першовихователів — батьків та багатих на життєвий досвід помічників і радників — дідусів і бабусь.

Саме дідусі й бабусі допомагають вирішити й таку моральну проблему, як виховання у дітей чуйного, уважного ставлення до людей похилого віку. Людяність виховується тільки на прикладі батьків. Якщо діти бачать зневажливе ставлення батьків до дідуса чи бабусі, то годі сподіватися від них іншої поведінки в майбутньому.

Роботу з педагогічно неспроможними сім'ями спрямовують передусім на підвищення їх психолога-педагогічного рівня. З цією метою їх залучають до загальної системи виховання.

Із сім'ями педагогічне пасивними працюють переважно індивідуально, домагаючись розуміння батьками хибності своєї поведінки, пробудження почуття відповідальності за виховання дітей, усвідомлення потреби перебудувати систему стосунків у сім'ї, своєї вини, помилок, бажання докорінно змінити сімейний уклад.

У роботі з антипедагогічними сім'ями спираються на те, що вони також хочуть бачити власних дітей чесними, культурними, здоровими, щасливими. З ними обговорюють упущення у вихованні дітей, накреслюють шляхи усунення їх, зміни сімейних стосунків. З батьками цієї групи працювати важко, і не слід сподіватися на швидкі наслідки, але важливо посіяти в них сумніви у правильності їхньої системи виховання, змусити їх замислитися над її результатами.

Батькам, яких поглинула бізнесова діяльність, необхідно довести, що такий стиль виховання дитини в сім'ї робить її самотньою, емоційно нестійкою та ін. Таким дітям і в дорослому житті, напевне, буде непросто. Тому батькам варто подумати про адаптацію їх до реального життя, про недоцільність перекладання відповідальності за виховання дітей на вчителів, репетиторів. Дитині більше потрібен емоційний зв'язок саме з батьками, їхня безпосередня участь у житті дитини важливіша, ніж машина, охорона і прислуга. Діти мають відчувати, що для батька і матері вони не менш важливі, ніж робота. У таких сім'ях слід заохочувати інтерес дітей до навчання, а не переконувати їх у тому, що вищий навчальний заклад і робота їм забезпечені незалежно від шкільних успіхів. Треба також вести розмову про те, що відгородження дитини від однолітків звужує коло її спілкування, вона не навчиться будувати свої стосунки з різними людьми, дружити й любити за покликом душі.

2. Види й методи роботи з батьками учнів.

Запрошення батьків до школи. У разі необхідності вчитель запрошує батьків окремих учнів до школи на розмову. Під час бесіди з ними дуже важливо дотримуватися педагогічного такту, створити атмосферу доброзичливості, довір'я. Щоб викликати батьків на відвертість, треба розмовляти з ними про учня наодинці, переконати їх в конфіденційності розмови. Така бесіда буде корисна і для вчителя, і для батьків. Педагог відповідає на запитання батьків, висловлює їм свої вимоги. Батьки отримують корисні поради і допомогу від педагога, переконуються в його уважному ставленні до них, турботі про їхню дитину. У такій розмові педагог має бути

особливо тактовним, пам'ятаючи, що надмірне акцентування на недоліках учня викликає в батьків насторогу, неприязнь, навіть якщо вони відчують, що він має рацію.

День відкритих дверей для батьків у школі. Цей вид роботи потребує єдності школи, батьків, учнів, сприяє згуртуванню шкільного колективу. Цього дня у школі проводять батьківські збори, лекції, консультації, екскурсії по школі, організовують виставки, вечори, читацькі

трудового, естетичного виховання дітей у сім'ї та ін. В одних школах день відкритих дверей для батьків проводять щосеместру, в інших — щомісяця. Роботу з його підготовки очолює батьківський комітет і комісія з питань педагогічної пропаганди. Його доцільно починати з лекції, доповіді, конференції, в яких задіяні всі батьки. Відтак вони працюють диференційовано. Хоч би якою була програма, батьки повинні отримати вичерпні відомості про своїх дітей і поговорити з директором, його заступниками, учителями, класними керівниками, шкільним лікарем, органами дитячого самоврядування.

Підготовка зборів залежить від змісту і форми їх проведення. Готуючись до них, класний керівник визначає порядок денний; забезпечує явку батьків на збори. Крім добре оформлених оголошень у школі, в місцях роботи батьків, слід своєчасно надіслати спеціальні запрошення додому, їх оформляють самі учні.

З метою пропаганди педагогічних знань серед батьків організовують бесіди і лекції на педагогічну тематику, їх проводять або для батьків учнів одного класу, або окремо для батьків учнів початкових класів, середніх і старших класів, що дає змогу враховувати вікові особливості дітей. Ці заходи ефективні лише тоді, коли спираються на конкретні факти, проілюстровані цікавими прикладами з питань сімейного виховання.

Вихованню дітей та зацікавленню до виховання батьків сприяють тематичні вечори і вечори запитань та відповідей, на які запрошують працівників правоохоронних органів, лікарів та інших фахівців, причетних до проблем

Для педагогічної пропаганди серед батьків використовують також диспут. Він найприйнятніший за умови, що в класі або в школі сформувався дружний батьківський колектив і кожен може відверто висловитися стосовно обговорюваної проблеми. Диспут не лише збагачує батьків знаннями з педагогіки, більш тісним контактам з учителями, а й створює додаткові можливості для врахування індивідуальних особливостей батьків при засвоєнні ними педагогічної інформації.

Для пропагування педагогічних знань практикують конференції, на яких батьки обмінюються досвідом сімейного виховання тощо.

3. Співпраця вчителя початкових класів і батьків

Виховний ідеал української сім'ї формувався впродовж усієї історії українського народу. Цей ідеал викристалізувався у формі ставлення в народі до сім'ї і праці, особливостях засвоєння, збереження й розвитку духовної культури, вияву громадянських почуттів, дотримання обов'язку, захисту прав і свобод українського народу. Безперечно, досягнення цього ідеалу на практиці залежало від багатьох чинників-державного устрою, світогляду як окремого індивіда, так і суспільство в цілому, моралі та релігії, рівня розвитку культури, національних властивостей тощо.

Один з найважливіших професійних обов'язків учителя початкових класів — організація співпраці з батьками учнів. Більш того завдання складається в організації такої співпраці, яка б не тільки йшла в одному напрямку з його цілями, завданнями і діями, але і доповнювала їх. Відносини в системі «вчитель - батьки учнів» являють собою важливий педагогічний чинник, що сильно впливає на моральне життя учнів, які сприймають ці відносини як норму навіть в тому випадку, коли останні і не є нормальними.

Відповідальність за моральні відносини, що складаються в системі «вчитель - батьки учнів» лягає на вчителя як на ведучу сторону, професійно зобов'язану. Природно, що здійснення ведучої ролі педагога в організації оптимальних відносин з батьками учнів являє собою іноді значну трудність. Причиною протиріч між вчителем і батьками учнів, зумовлених відмінністю в типі відносин школи і сім'ї до дитини, може бути також відмінність в типі відносин до дитини, які випливають з якісної відмінності таких інститутів, як школа і сім'я, що виступають абсолютно різними соціально-психологічними групами з різними функціями і відносинами. Протиріччя ці природні, оскільки представники цих різних груп починають взаємодіяти між собою, але зберігають відносно учня звичні для своєї групи зв'язки.

Принципом, що визначає основний напрям в діяльності і поведінці вчителя, в його відносинах з батьками учнів, є вимога: турбота про організацію педагогічної співпраці з батьками учнів.

Зміст цього принципу розкривається в сукупності моральних норм, а саме:

- відчувати моральну відповідальність перед батьками учнів за навчання і виховання їх дітей;
- активно і постійно шукати педагогічні контакти з батьками (а не тільки тоді, коли необхідна їх допомога);
- не ображати батьківських почуттів недбалою і необґрунтованою оцінкою здібностей дітей і їх поведінки;
- сприяти підвищенню авторитету батьків в очах дітей, уміти бачити і показувати дітям найбільш цінні якості їх батьків і самому цінувати ці якості;
- тактовно і обґрунтовано ставити необхідні вимоги до батьків учнів, не перекладаючи при цьому на них своїх обов'язків;

Вчитель і батьки учня — дві сторони, разом і взаємно відповідальні за виховання дитини перед суспільством. Вчитель як професіонал зобов'язаний активно шукати педагогічні контакти з батьками учнів.

Навчально-виховний процес вимагає всебічної інформації про дитину і обліку її в роботі вчителя. Так само в житті учня є сторони, які прямують, регулюються і контролюються тільки батьками або переважно ними. Отже, без подолання різницею у вимогах до дитини між сторонами оцінка поведінки учня не може бути справедливою. Контакти вчителя з батьками повинні бути постійними і диктуватися не надзвичайними випадками і вимогами покарати дитину («вжити заходів»), а прагненням вчителя побільше дізнатися про дитину, порадитися про його навчання і виховання, навіть.

І про добре налагоджені контакти вчителя з батьками учнів можна говорити тоді, коли сторони завжди раді зустрічі, щиро діляться наболілим, своїми сумнівами, таємними думками з приводу виховання дитини. Велике моральне задоволення переживає педагог, знаходячи її повне взаєморозуміння з батьками, які бачать в ньому близьку людину, хорошого друга своєї сім'ї. Навчальний процес знаходиться під постійним контролем і оцінкою з боку батьків учнів. Самі діти, іноді мимовільно, приносять додому інформацію про навчально-виховний процес, яка то тішить і заспокоює батьків, то засмучує і насторожує.

Звичайно, вчитель зобов'язаний давати дітям об'єктивну, в тому числі і негативну характеристику, якщо учень заслужив. Але вона принесе користь і буде правильно, по-діловому сприйнята тільки в тому випадку, якщо батьки упевнені у доброзичливому відношенні вчителя до їх дитини. Більше того вчитель повинен нести батькам не тільки погану інформацію про дітей, бо в кожній дитині є і щось хороше. Довгий перелік всіх, нехай навіть об'єктивних нестач учня, сприймається батьками як вияв неприязні до їх сина або дочки, і вони внутрішньо не виправдовують вчителя, який не може сказати про дитину нічого хорошого. Не можна

також виправдати і дратівливу форму звернення до батьків учнів в зв'язку з якимись недоліками або промахами в їх поведінці.

Набагато ефективніше в педагогічному значенні звучить шаноблива форма звернення до батьків учнів: «Запитай будь ласка тата, коли йому зручніше зустрінися зі мною — хочу про дещо з ним порадитись». Коли класний керівник-вчитель добре знає батьків учнів, уміє зрозуміти їх почуття, упевнено, шанобливо, без недоречного начальницького тону, з глибоким знанням справи говорить про їх дитину, цим самим створює собі однодумців, вірних друзів в такій нелегкій і непростій справі, як виховання дітей. Моральна вимога — виховувати у дітей повага до їх батьків — має велику педагогічну і соціальну цінність.

Виховувати повагу до батьків — значить залучати дітей до важливої сторони моральності — поваги до старших, допомагати дітям побачити в своїх близьких такі якості, якими вони можуть гордитися. Педагог повинен зацікавити учнів життям і долею близьких, спонукати задуматися про те, з якими цікавими і шановними людьми вони живуть. Щирий інтерес до життя батьків учнів підіймає авторитет вчителя і як вихователя. І батьки будуть вдячні йому за таку орієнтацію їх дітей.

Вчитель, що зумів вплинути на зростання авторитету батьків в очах дітей, підіймає і свій авторитет: батьки щиро підтримують такого педагога у всіх його починах. Але, виховуючи у дітей повагу до своїх батьків, вчитель зобов'язаний керуватися моральними вимогами, тобто вчити поважати лише те, що є гідним поваги. Важливо донести це положення і до розуміння батьків, які зобов'язані ставити перед собою високі вимоги і повинні знати, що діти не можуть їх поважати лише за те, що вони батьки. Для поваги необхідні реальні цінності і гідність - інтелектуальні, етичні і т. д.

Конкретні форми впливу на батьків учнів багато в чому залежать від педагогічної майстерності, чуйності і етичної культури того або іншого вчителя, від уміння сприймати ним критику. Організувати в класах невеличкі педагогічні бібліотеки для батьків.

Найбільш ефективними останнім часом стають батьківські збори, які проходять організаційно у формі лекторіїв. Для успішного їх проведення необхідно дотримуватися ряду вимог:

1) тематика по можливості — нестандартна, що викликає інтерес (наприклад, що повинні знати батьки, діти яких пішли в перший клас);

2) чіткий графік проведення, про який обов'язково необхідно попередити батьків на перших же зборах, щоб вони могли спланувати наперед домашній і службовий час;

3) варто пропонувати, щоб збори одночасно відвідували і мама, і тато.

Важливе значення у спільній виховній роботі відіграє батьківський комітет. Батьківський комітет необхідно обирати для того, щоб він допомагав школі, вчителям у виховній роботі з батьками. Для цього разом накреслюють, обговорюють плани роботи, шукають шляхи усунення недоліків. Ускладнюються завдання виховання — підвищуються також вимоги не тільки до вчителів, а й до батьківського активу.

Життя в класі завжди підкаже такі спрямування. Цінність цільових відвідин і повідомлень про них полягає ще і в тому, що вони дають можливість передавати досвід хорошого виховання.. Батьки, діти яких відстають у навчанні, недисципліновані і без догляду є досить часто у кожному класі. У них необхідно бути вдома, але ще більше треба тягти їх до школи. Кому не відомо, що саме вони і бувають найрідше на батьківських зборах. Можливо, якоюсь мірою деякого з них можна зрозуміти: соромно за дітей і за себе, набридли нескінченні докори і зауваження. Хтось із них хотів би виправити помилки, що їх було зроблено у вихованні, та не знає, з чого розпочати цю важку справу. Відповідати на запитання цієї категорії батьків найкраще на спеціальних зборах, бесідах і лекціях, мета яких

поступово допомогти їм зрозуміти причини поганої успішності, недисциплінованості, байдужості до громадських справ у класі у своїх дітей.

Не завжди дитина вчиться погано тому, що вона ледача. Немає умов для нормального життя і навчання вдома, нестійка увага, бракує волі, неправильні прийоми запам'ятовування — все це і ще багато іншого може бути причиною відставання у навчанні, якимось приводом для порушення дисципліни. Різні причини — різні шляхи боротьби. Саме на цих питаннях і треба акцентувати увагу цієї частини батьків під час перших зустрічей.

Організуючи такі бесіди і відвідуючи їх, члени батьківського комітету одержують можливість частіше спілкуватися з тими сім'ями, які повинні постійно перебувати в полі зору школи. Дуже корисно також проводити батьківські збори разом з учнями. Це має величезний виховний вплив і на батьків, і на учнів. Проте такі збори несуть великий виховний заряд тільки тоді, коли вони актуальні за темою, різноманітні за своєю формою і педагогічним змістом, їхня підготовка вимагає творчих пошуків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Борисова З.Н., Смаль В.З. Історія педагогіки. Хрестоматія. Видавниче об'єднання "Вища школа". — Київ, 1974.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. — Полтава, 1994.
3. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу. Твори: У 7-ми т. — К., 1986. — Т.5.
4. Свирида П. "А вже весна воскресла". — Коломия, 1993.
5. Турчин Е. "А вже весна воскресла" // Однокласник. — 1991. - №3.
6. Фібула М.М. Педагогіка. — Київ, 2001.
7. Ядешко В.І., Сахіна Ф.А. Педагогіка. Видавниче об'єднання "Вища школа". — Київ, 1981.
12. Задесенець М. П. Вікові особливості розвитку та виховання дітей.—К.: Радянська школа, 1973.І —І 152с.
13. Закон України «Про освіту» Київ 1997.І —І 16 с.
15. Ковбас Б. М. Стельмахович—один із основоположників теорії українського родинного виховання //І Сподвижник української етнопедагогіки: Серія «Педагогіка, етнопедагогіка».І —І Івано-Франківськ, 1999.І —І Вип.25.С.131-133.
16. Комановський І.В. Педагогічний всеобуч батьків першокласників // Початкова школа.І —І 1969.І —І №3.І —І С.60-63.
17. Коменский А.Я., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джуринский.І —І М.: Педагогика, 1987.І —І 416 с.

Бондарчук І. П.

практичний психолог

Ладигівського НВК

Відділу освіти виконавчого комітету

Староостропільської сільської ради

Хмельницького (Старокостянтинівського) району

Хмельницької області

Створення психологічного комфорту в освітньому середовищі

Анотація. Психологічний комфорт - умови життя, в яких дитина відчуває спокій, атмосфера в якій немає необхідності захищатися. [1, с.96] Створення психологічного комфорту - одне з найважливіших і найскладніших завдань в роботі сучасного вчителя. Комфорт виступає своєрідною умовою особистого розвитку:

на його тлі дитина або відкривається, проявляє свої таланти, активно взаємодіє з учителем та іншими членами групи, або, навпаки, стає пасивною, закритою, відірваною. Саме від того, наскільки учню комфортно в школі, чи хочеться йому кожен день переступати поріг школи і залежить якість освіти, виховання та психологічне здоров'я дитини.

Ключові слова: Комфорт, навчальний заклад, психологічне здоров'я, інтелектуальна комфортність, психологічна комфортність, фізична комфортність, «шкільна фобія».

Основним завданням навчального закладу є надання здобувачам освіти необхідних знань, розвитку їх навичок, які забезпечать готовність до наступного рівня освіти або практичної діяльності, а також культивування тих якостей особистості, які необхідні для соціальної адаптації. Однак учнем є людина з усіма її біологічними і психологічними особливостями, і, дотримуючись загальних законів природи, її тіло пристосовується, до умов, в яких вона існує, росте і розвивається. Якщо умови хороші, відповідають віковим та індивідуальним особливостям, то така адаптація сприятлива, дитина стає сильнішою, здоровішою, розумнішою, розширює свої фізичні та інтелектуальні можливості, стає повноцінним і продуктивним членом суспільства. Якщо умови погані, не відповідають основним вимогам, не відповідають фізіологічним і психологічним потребам зростаючої дитини, адаптація до них складна, організму потрібно перенавчати свої адаптивні ресурси, що часто призводить до стресів і зриву адаптації. Створення якісного освітнього середовища, заснованого в першу чергу на принципах збереження і сприяння здоров'ю дітей і стимулювання позитивних процесів фізичного, інтелектуального, розумового, духовного розвитку дитини, в кожній школі має стати пріоритетом. Школа повинна стати справжньою територією здоров'я і гармонійного розвитку.

В концепції Нової української школи підкреслюється, що освітній процес орієнтується на дитину.

Сучасна концепція загальної середньої освіти підкреслює, що освіта XXI століття – це освіта для людини. Вчитель не може бути тим, яким був раніше. Ми повинні змінюватися, йти в ногу з часом, не відставати від дітей та вимог суспільства. Школа має створити таку атмосферу, в якій усі будуть почувати себе «як удома», атмосферу психолога – педагогічного комфорту, атмосферу любові і доброзичливості.

Комфорт можна розглядати з двох точок зору:

1. з психологічної точки зору комфорт школяра - це психофізіологічний стан, який виникає протягом життя дитини в результаті оптимальної взаємодії його з внутрішньошкільним середовищем.

2. з педагогічної точки зору комфорт виступає якісною характеристикою організації внутрішньошкільного середовища і освітньої діяльності учня, в результаті чого він реалізує свої здібності і можливості, отримує задоволення від навчальної діяльності, від спілкування з вчителями і однокласниками.

Комфортне внутрішньошкільне середовище - внутрішній простір школи, система її умов, що дозволяє зберегти психофізіологічне здоров'я учнів, сприяючи їх оптимальному включенню в виховну діяльність, успішну самореалізацію. Психолого-педагогічними дослідженнями встановлено безпосередній вплив на формування здоров'я дитини умов шкільного середовища, однією із яких є комфортність. Бо від того, наскільки учню комфортно в школі, залежить якість освіти та психологічне здоров'я дитини. В наш час велика кількість учнів відчуває не стійкий, дискомфортний стан, який сповільнює виконання шкільних вимог, породжує труднощі під час спілкування з педагогами та однолітками. Розв'язок цієї проблеми лежить у досягненні школярами комфорту в навчальному середовищі як стану та якісної характеристики їхньої діяльності.

Отже, комфортне навчання складається з таких структурних компонентів, як: психологічна, інтелектуальна та фізична комфортність.

Психологічна комфортність – це такий стан, який виникає в процесі життєдіяльності дитини, вказує на радість, задоволення, отримані в навчальному закладі; це умова життя, за якої учень спокійний та немає потреби від будь-кого захищатися. [4, с.5-7]

Але ще в 1941 році психолог А. М. Джонсон ввів термін «шкільна фобія» - це не просто небажання дитини відвідувати школу, а невротичний стан, який характеризується розладом сну, підвищеною тривожністю, енурезом, загостренням хронічних хвороб (гастрит, виразка, астма). Існує два види шкільної фобії:

- *дидактогенія* (страх перед школою) – психогенний вплив чинить сам процес навчання, це дезадаптація фізично ослаблених, повільних дітей;
- *дидакалогенія* (страх перед учителем) - розвивається у дитини під час авторитарного стилю спілкування між учителем та учнем, характеризує некоректне ставлення вчителя до учня.

Досвідчений учитель буде піклуватися про збереження психічного здоров'я дитини, прагнути до підвищення стійкості нервової системи учнів під час подолання певних труднощів.

Інтелектуальна комфортність – це задоволеність дитини своєю розумовою діяльністю, її результатами на уроках, а також задоволення потреби в отриманні нової інформації. Добре відомо, що в більшості загальноосвітніх шкіл тільки 25-30% учнів успішно засвоюють найбільш важкі предмети: математику, фізику, хімію, мови. Інші діти краще засвоюють гуманітарні предмети або погано навчаються майже з усіх предметів. Фундаментальна людська потреба у самоствердженні примушує учнів занижувати цінність шкільних знань, допитливість, старанність, що пов'язано з образом гарного учня та доброї успішності. На противагу цьому демонструється незалежність та різні ознаки дорослішання: брутальність, паління, демонстративний інтерес до представників протилежної статі.

Фізична комфортність учня – це відповідність між його тілесними, соматичними потребами та предметно-просторовими умовами шкільного середовища. Ця потреба тісно пов'язана із сенсорними процесами, що характеризують зорові, слухові та тактильні відчуття. Стан фізичного комфорту несе з собою відчуття задоволеності власною діяльністю, позитивні мотиви до її продовження, що веде до індивідуального росту школяра.

Психологічний клімат завжди залежить від створеної на даний момент атмосфери. Аналіз відносин, розкриваючи характер клімату, проводиться вчителем в декількох напрямках. Перш за все, це ставлення до дитини як до найвищої цінності. Турбота про дитину повинна пронизати всі сфери шкільного життя. Ще одним показником, який визначає клімат, є ставлення до події, що відбувається на даний момент. Одна і та ж подія в групах з різним психологічним кліматом супроводжується різними психологічними наслідками: наприклад, невдала реакція одного учня в класі з несприятливим кліматом викликає висміювання або байдужість з боку інших, але така ж ситуація в класі зі сприятливим кліматом породжує зовсім іншу реакцію - емпатію, розчарування, бажання допомогти. Вчителі повинні більш широко використовувати різноманітні інструменти, які впливають на створення творчої атмосфери і сприятливого клімату. Засоби впливу на психологічний клімат включають демонстрацію доброзичливості, ознак уваги, дизайну, інтер'єру, музики, різних розважальних форм роботи на уроці і виховних годинах, елементів природи, мови, пластичності і міміки. Спілкування вчителя з учнями – це завжди багато несподіванок. Постійне духовне зростання, формування характеру з відносно спокійним розвитком в молодшому шкільному віці перед різкими стрибками і полонками в підлітковому віці не дозволяють вчителю відпочити навіть при явно безпечному спілкуванні з учнями. Зміни настрою учнів важко піддати миттєвому

аналізу, але вчитель зобов'язаний не тільки їх розпізнати, але і вміло, тактовно управляти настроєм в процесах спілкування. Зміни в суспільстві прискорили фізіологічне дозрівання в порівнянні з минулим. . Обізнаність, підвищена соціальна активність батьків, в порівнянні з минулим, не могли не позначитися на вихованні в сім'ї.

Значна частина школярів значно запізнюється, багато з яких політично наївні, споживацькі і залежні, і прагматичні. Не можна не брати цього вчителям до уваги в спілкуванні з сучасними школярами. Будь-який предмет шкільної програми вже містить певні підстави для освітнього впливу, для духовних контактів, детального обміну думками, серйозної розмови про життя. Якість викладання впливає на зміст уроку, що може призвести до незабутнього і яскравого спілкування вчителя з учнями, воно має особливе значення не тільки у формуванні інтересу до науки, але і у твердженні авторитету, поваги, любові і довіри до вчителя. Але вчитель часто стикається з ситуацією, коли його предмет погано перетравлюється. Це повертає увагу до нездатності здобувачами освіти освоїти предмет. Але процес освоєння предмета і позиція вчителя цього предмета взаємопов'язані і мають одну спільну мову . Для того, щоб розвинути стійкий інтерес учня до предмета, вчителю необхідно звернути увагу на зміст, глибину науки і метод викладання. Щоб зберегти інтерес до уроку, його розвитку, вчителю необхідно урізноманітнити форми уроку. Наприклад, лекція, семінар, дебати, прес-конференція, екскурсія, налаштування, конкурс, бізнес-гра. Урок - це, перш за все, ділове спілкування вчителя з класом, як командою. Якщо слова вчителя, навіть найбільш правильного і щирого, суперечать випадку, з практикою життя (коли в школі учень чує одне, а в житті спостерігає інше), він не зможе змусити учнів помститися почуттям підтримки, згоди. Щоб бути успішним, вчителю потрібна здатність керувати увагою учнів. Метод новизни, коли вчитель на початку уроку або розмови інтригує учнів посланням якоїсь нової інформації, і не зовсім нової, але такої, коли в відомому явищі відкривається щось нове. Добре в розмові покладатися на інтереси дитини .

Вчителю потрібно вміло розбити урок на частини, адже через 7-10 хвилин увага будь-якої аудиторії зазвичай зменшується. Активізація уваги: жарт, барвистий приклад, несподіване і яскраве порівняння, маленька притча, афоризм, метафора, малювання, музика і т.д. У спілкуванні з класом або групою учнів на уроках часто виникають ситуації, які, здається, спеціально тестують вчителів на стриманість, терпіння, вміння володіти собою. Частіше за все, існує ситуація, коли один або два учні повинні зробити одне і те ж зауваження кілька разів при поясненні уроку. Часто вчитель не стримується, йому набридла непокоря, він втомився повторювати одне і те ж кілька разів. Добрі слова, як йому здається, не доходять до цього учня, а вчитель ламається, щоб кричати та переходить на погрози. Такий короточасний крик допомагає закінчити пояснення без перешкод, але без ентузіазму. «Крик - найвишуканіша ознака відсутності культури людських відносин», - написав Сухомлинський. В організації будь-якого уроку, важливу роль виконують засоби навчання, адже вони допомагають збуджувати та підвищувати пізнавальні інтереси учнів, покращувати надійність навчального матеріалу, робити його більш доступним, забезпечувати більш точну навчальну інформацію. Вони суттєво впливають на якість знань учнів та їх розумовий розвиток. Одним із важливих засобів є створення сприятливого мікроклімату уроку є похвала учня. Словом, лагідним поглядом, торканням рукою плеча дитини. Вміння бути лагідним, терплячим, здатним знімати напругу створює психологічно сприятливий клімат на уроці.

Своєрідний психологічний стан – інтерес, подив, зацікавленість, глибоку пізнавальну цікавість пробуджує проблемна ситуація. Важливо не згаяти можливості стимулювання інтелектуальної активності. Головне – не допустити розчарувань, зневіри в власних силах. Діти з різним рівнем пізнавальних можливостей

залучаються до розв'язання, включаються у творчу діяльність. Вчителю варто здійснювати індивідуальний підхід до дітей.

Як виявилось, позитивний психологічний клімат учнівського колективу формує референтне відношення до свого класу. Такий клімат відображає стиль педагогічних взаємин та впливає на розвиток дружніх відносин у класі. Атмосфера на уроках залежить також від загальної налаштованості колективу в цілому. Отож, основне завдання вчителів та управління освітнім процесом полягає у створенні умов, що стимулюють розвиток сприятливої психологічної атмосфери в учнівських колективах, що в свою чергу відображається на розвитку та рівні навчальних досягнень школярів.

Здоровий психологічний клімат означає, що дитина перебуває у стані духовного комфорту: рівноваги, спокою, захищеності; вона задоволена своїм буттям, [3, с.52-53], оптимістична. У стані емоційного комфорту дитина характеризується оптимістичним світосприйняттям, вона вірить у прихильність до неї оточуючих, відкрита для контактів. Це позитивно позначається на всіх сферах життєдіяльності, підвищує працездатність, посилює активність, упевненість, віру у свої можливості, сили.

Про стан емоційного комфорту, захищеності, зручності свідчить те, як дитина переживає задоволення успіху, безпеки, свою значимість для інших, унікальність. Усе це є фундаментом для позитивного особистісного зростання, активізації саморозвитку, підтримки самооцінки.

Звичайно, не завжди вдається відділити жвавість дитини від проявів знервованості, вирішити чи покарати дитину за впертість, чи, навпаки, приголубити, заспокоїти її; радіти з приводу її оригінальних висловлювань чи аналізувати їх. Досить важко обрати правильну орієнтацію, яка б стала припущенням, прогнозуванням позитивного розвитку особистості.

Також немає єдиного погляду на шляхи вдосконалення педагогічної взаємодії з дитиною у зв'язку з наочними, швидкими змінами її психічного стану. Проте, у педагогів й психологів немає жодних сумнівів щодо того, як психологічний комфорт впливає на емоційний стан кожного учня й колективу взагалі.

Таким чином, можна зазначити, що емоційні стани – це “душа” колективу. Емоційне життя колективу реалізується в емоційних станах, з яких і складається психологічний клімат та психологічна атмосфера у класі.

В індивідуальному спілкуванні з учнями перед вчителем завжди головне психологічне питання: необхідно розгадати учня, розкрити його таланти, виявити все цінне, що притаманне його характеру. У кожного свій темперамент, здібності, характер: один дуже легко займає всіх, інший нудьгує, один працьовитий, інший не проти полінуватися. І все це має враховувати вчитель. Кожному потрібен специфічний, індивідуалізований стиль спілкування.

У наших руках можливість створити у школі таку атмосферу, в якій усі будуть почувати себе «як удома», атмосферу психологічного комфорту, атмосферу любові і доброзичливості, адже кожен вчитель – це держава, яка може бути або демократичною, або ліберальною, або авторитарною.

Необхідно наголосити на тому, що не зважаючи на різноманітність та необмеженість прийомів, засобів створення позитивного психологічного – педагогічного комфорту на уроці, найефективнішими з них є розуміння та підтримка вчителя, співпраця вчителя з учнем, батьками, взаємоповага.

Хочеться, щоб девізом учителя були слова: «Не забороняти, а направляти. Не керувати, а співпрацювати. Не примушувати, а переконувати. Не командувати, а організовувати».

Таким чином, позитивний психологічний клімат має велике значення, адже:

- забезпечує об'єднання дітей у згуртований колектив;
- надає простір для прояву й розвитку здібностей, інтересів, нахилів;
- сприяє розвитку творчої самореалізації кожної особистості;

- формує кращі морально-психологічні якості;
 - підтримує оптимальний тонус психіки;
 - задовольняє вимоги психогігієни (не має шкідливого впливу на психіку та психофізичне здоров'я дитини);
 - підвищує емоційний тонус, а значить і працездатність дітей.
- Для поліпшення психологічного клімату в дитячому колективі відомий американський психолог Роберт Марзано радить:
- звертатися до дітей на ім'я;
 - допомагати дітям відчувати свою значимість, що вони визнані як ним, так і ровесниками;
 - частіше використовувати виховні та методичні можливості гумору;
 - поганий настрій учителя не повинен впливати на дітей;
 - оптимістична установка, віра в дитину – запорука позитивного психологічного комфорту в колективі;
 - бути щедрим на похвалу;
 - педагогічний такт – засіб гармонізації спілкування;
 - невимушено розмовляти з учнями про їх інтереси;
 - забезпечувати педагогічну підтримку;
 - спиратися на сильні сторони дитини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Словник психолого – педагогічних термінів і понять / Упоряд. Ю. В. Буган, В. І. Уруський- Тернопіль: Астон, 2001.- 176с.
2. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості: Підручник. – К.: ТОВ «КММ», 2007. – 296с.
3. «Початкова освіта» №5-7 (485-487) лютий 2009. 52-53с.
4. Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 3. – С.5-18
- 5.Рибалка В. В., С. Д. Максименко: генетико-психологічна теорія народження, зростання та існування особистості / В. В. Рибалко //
6. School70inkr.dnepredu.com
7. Ippo.kubq.edu.ua/wp-cont.entupioads
8. <https://www.psyh.kiev.ua> Кочерга – І.М
9. <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=33592> 15
10. <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%>

Власюк Л. В.,

заступник директора з навчально-виховної роботи,
Судилківського ліцею Судилківської сільської ради
Шепетівського району Хмельницької області

Створення сприятливих умов для розвитку здібностей, обдарувань, творчого мислення учнів в освітньо-виховному процесі НУШ

У Концепції НУШ зазначається, що потужну державу і конкурентну економіку забезпечить щуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих [3, с. 9]. Саме таких людей починає готувати Нова українська школа.

У Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ ст.)» одним із стратегічних завдань є створення умов для формування творчої особистості громадянина, реалізації та самореалізації його природних здібностей і можливостей в освітньому процесі, які визначені на перехідний період від директивної до

особистіснозорієнтованої моделі навчання і виховання. Це націлює на пошук нових шляхів і засобів, що забезпечуватимуть розвиток творчого потенціалу особистості, внутрішніх можливостей учнів, їхніх потреб, інтересів.

Погодьмося, кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями, тобто талановита у якійсь галузі життя. А тому, аналіз змін, які відбуваються в освіті та відображені в ряді нормативних документів, дають підстави стверджувати, що місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Реалізація Концепції Нової української школи можлива у разі компетентнісного підходу та створення сприятливих умов для розвитку творчих здібностей учнів, що забезпечить результативність та ефективність даного процесу [3].

Відповідно до головного документа НУШ, внутрішньої системи забезпечення якості освіти основними складовими таких умов є :

1.Сучасне освітнє середовище. Кабінети початкової школи урізноманітнені варіантами організації безбар'єрного навчального простору, забезпечені мобільними робочими місцями за принципами енергоефективності, мотивувального та креативного дизайну, технологічності та інклюзивності ; інтерактивним обладнанням; матеріалами для творчості й можливості в будь-яку хвилину діяти з ними. Сучасна бібліотека, яка є ресурсним осередком і експериментальним майданчиком для учнів і вчителів, забезпечує вільний доступ до якісних електронних підручників, енциклопедій, бібліотек, лабораторій.

Сучасний освітній простір ґрунтується на поєднанні двох принципів – гнучкості та стабільності. Гнучка організація дозволяє швидко змінювати простір залежно від потреб освітнього процесу, впроваджувати різноманітні форми роботи.

Стабільність забезпечує безперервність процесу, послідовність сприйняття та діяльності, підтримує порядок у просторі та керованість у роботі.

Гнучкість та стабільність поєднуються через відповідне зонування. У класі є незмінні стаціонарні осередки, що становлять його основу – “каркас”. Як правило, це робоче місце вчителя, основна класна дошка, ємності для зберігання навчальних матеріалів – як обмеженого доступу, так і відкриті для учнів. Інші елементи облаштування класу можуть бути мобільними, забезпечувати гнучкість, можливість швидкої реорганізації. Насамперед йдеться про учнівські робочі місця.

2. Забезпечення рівного доступу та можливостей для отримання якісної освіти. За потребою організацію інклюзивної, індивідуальної, сімейної форм навчання та налагодженість роботи психологічної служби, асистентів вчителів в напрямку формування соціальної адаптації, удосконалення корекційно-розвивальних занять з урахуванням потреб дітей, визначених індивідуальною програмою розвитку.

3. Дотримання принципів педагогіки партнерства. Партнерські взаємини між учнем, учителем та батьками є однією з ключових засад якісного реформування української школи. Батьки є повноцінними суб'єктами освітнього процесу. Про це свідчить співпраця під час дистанційного навчання в умовах карантину, що дозволяє забезпечити індивідуальну освітню траєкторію здобувача освіти та неперервність освітнього процесу.

Велику роль в розвитку творчості має досвід який отримується дитиною від батьків. Діти – це відображення морального життя в сім'ї. Реалізація творчих імпульсів дитини залежить від впливу батьків та дорослих вдома, в школі. Безумовно, результати розвитку таких здібностей будуть кращими, якщо сім'я і школа будуть працювати разом. Дорослі віддають належне розвитку творчості та допомагають дітям у формуванні таких якостей шляхом відвідування музичної школи, художньої та танцювальної школи.

4. Створення атмосфери довіри та взаємоповаги. Забезпечення комфортної психологічної атмосфери, сприятливої для творчого пошуку учнів, надаючи свободу у виборі діяльності, вилучивши з ужитку оціночні судження, підбір педагогічного інструментарію в оцінюванні, який сприяє самоаналізу і формуванню нових прагнень до саморозвитку в учнів, на перевагу сприйняття оцінки, як вироку. Таким чином формування відчуття внутрішньої безпеки, розкнутості та свободи.

5. Навчання впродовж життя, що передбачає опанування умінь і навичок, необхідних для подальшого навчання через дотримання методичних рекомендацій, вимог організації освітньо-виховного процесу щодо розвитку творчих обдарувань сформульованих відповідно до принципів вказаних розробниками Концепції НУШ [3].

Оскільки важливим для успішної навчальної діяльності є власна діяльність школяра, то діяльність педагогів має бути спрямована на широке застосовування методів викладання, заснованих на співпраці (ігри, проекти – соціальні, дослідницькі, експерименти, групові завдання тощо); залучення учнів до спільної діяльності, що сприяє їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду; можливості отримання якнайбільше вражень про навколишній світ під час виконання різних видів діяльності, який їм подобається найбільше, а потім – в усіх притаманних учням видах діяльності (гра, малювання, конструювання, читання та розігрування сюжетів знайомих літературних творів, складання віршів, казок, робота з геометричним матеріалом, експериментування тощо). Формуючи в учнів інтерес до будь – якого з цих видів діяльності, вдається захопити дитину процесом творчості [4].

6. Вмотивований вчитель . Творчий та відповідальний агент змін, який постійно працює над собою, розвивається, має академічну свободу (творчий вчитель = творчий учень). Учитель сьогодні може готувати власні авторські навчальні програми, власноруч обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражає власну фахову думку, а держава, натомість, гарантує йому свободу від втручання у професійну діяльність.

7. Забезпечення розвитку культурної компетентності, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості. А також реалізацію завдань виховної роботи , всіх її напрямків через проведення різних форм виховної діяльності у процесі навчання і позакласній діяльності, роботу органів учнівського самоврядування.

8. Реалізація екологічної компетентності забезпечується шляхом залучення учнів до різноманітних конкурсів на екологічну тематику, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, створення умов безпеки та збереження. Екологічні уміння учнів є надбанням особистості, яке може формуватися наскрізно засобами різних форм організації.

9. Створення умов для фізичного й психоемоційного розвитку, формування здорового способу життя (виконання санітарно-гігієнічних норм, організація якісного харчування школярів, обладнання класів і рекреацій з урахуванням ідеї розвитку здоров'я дітей), що надзвичайно важливо для дітей молодшого шкільного віку.

Використання вчителями педагогічних технологій і технік, органічно вбудованих у навчальний процес, що формують і розвивають здоров'я дитини, створюють позитивну емоційну атмосферу на уроках, знижують розумове навантаження дітей, враховують вікові фізіологічні і психологічні закономірності розвитку учнів, а також формування їх психічного здоров'я, а саме: стійкість до стресів, інтелектуальна витривалість, позитивна самооцінка, готовність до саморозвитку і самореалізації.

Відповідно до організації різних форм здобуття освіти, зазначених розробниками Концепції НУШ, як умови реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учнів, головною метою якої є персональний шлях реалізації особистісного потенціалу

здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, дає нам можливість допомогти учневі вибудовувати власну освітню програму і отримувати можливість рухатись до окресленої мети за індивідуальною освітньою траєкторією. Таким чином, кожен учень отримає змогу навчатись у власному єдиному і неповторному закладі освіти, який змодельює він сам.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://nus.org.ua>
2. Закон України « Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>
3. Концепція НУШ. URL: <http://zakinppo.org.ua/kabineti/kabinet-doshkilnoi-pochatkovoi-ta-inkluzivnoi-osviti/pochatkova-osvita/358-nova-ukrainska-shkola/normativna-baza/normativna-baza-mon/4468-koncepcija-novoi-ukrainskoi-shkoli-onovleno>
4. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ, 2017. 206 с.

Гаврилюк Л. Д.,
учитель вищої категорії , «методист»,
заступник директора з навчально –
виховної роботи Шепетівської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №4 ім. Валі Котика
(м. Шепетівка)

Застосування проєктної діяльності в Новій українській школі

Анотація. Першочерговим завданням сьогодні є навчання та виховання особистості, яка вміє використовувати набуті знання і навички для життєвого розв'язання проблем, відстоювання власної позиції, прийняття зважених рішень. Тому, у даній статті розглянуто ефективність застосування проєктної діяльності у НУШ, що є одним з найкращих способів пізнання дітьми навколишнього світу.

Ключові слова: проєкт, «кінцевий продукт», мотивація, «соціальна активність», аргументи, рішення, компетентності, результат

«Кожен пізнає лише те, що сам пробує зробити».

I. Песталоцці

Нововведені реформи у суспільстві України змінили головні цілі освітньої галузі. Новий зміст освіти визначив основну стратегію діяльності педагога: спрямування процесу освітньої діяльності на розвиток духовного світу кожної особистості, становлення загальнолюдських цінностей, формування та розвиток творчих здібностей вихованців.

Вчитель, як партнер працює на учня, а їх спільна творча діяльність формує індивідуальність дитини, тому дитина повинна вміти самостійно знаходити вихід у певній життєвій ситуації.

Як все це втілити в життя, кожен розуміє по-своєму. Кожна дитина індивідуальна, через те, кожен педагог повинен розуміти, як сприяти підвищенню особистої впевненості у кожного учня, як надихати на розвиток комунікативності та уміння співпрацювати, як забезпечити механізм розвитку критичного мислення дитини та уміння шукати шляхи вирішення проблеми, як розвивати в учнів

дослідницькі уміння, а це і виявлення проблем, збір відповідної інформації, спостережливість, уміння висувати гіпотези, узагальнювати, розвивати аналітичне мислення?

А відповідь у нас одна: через запровадження різного роду методів та технологій в освітній процес Нової української школи. Хочеться зупинитися на одній із вищезгаданих - проєктній діяльності. Адже саме вона є досить дієвою в учнівському колективі при співробітництві й діловому спілкуванні. З досвіду роботи бачимо, що великою перевагою проєктної діяльності є вміння, які набувають учні в процесі навчання а саме:

- самостійно та індивідуально планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати;
- використовувати багато різноманітних джерел пошуку інформації;
- збирати і накопичувати навчальний та новий матеріал;
- вміння аналізувати, співставляти та порівнювати факти, висловлювати та аргументувати свою власну думку;
- приймати самостійно рішення;
- розвивати вміння установлювати соціальні контакти, розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним;
- створювати «бажаний продукт»;
- вміння вибирати матеріальний носій проєктної діяльності: презентація, леп бук, доповідь, реферат, фільм, календар, дослідження.
- представляти власний кінцевий продукт перед аудиторією;
- оцінювати себе та давати оцінку іншим.

Численні дослідження вказують на те, що після його успішного впровадження в учнів покращується мотивація до навчання та підвищується рівень досягнень. Також така форма роботи допомагає реалізувати частково програму ранньої профорієнтації учнів, аби в майбутньому випускники свідомо обирали професію і навчальний заклад. Метод проєктів у наш час вважається технологією XXI століття, адже дає змогу ефективно формувати в учнів ключові компетентності, серед яких: вміння вчитися, інформаційно-комунікативну, загальнокультурну, здоров'язберігаючу, громадянську, соціальну; дає можливість залучати до науково-дослідної та пошукової діяльності, створювати додаткову мотивацію до навчання, а також вже у ранньому віці найбільш повно визначати та розвивати інтелектуальні та творчі здібності дитини.

Оскільки навчання – це соціальна активність, яка відбувається в межах учнівських груп, культури та минулого досвіду, через проєктне навчання учні мають можливість використовувати не лише знання з навчальних дисциплін, а й вчитися вести перемовини, ухвалювати спільні рішення, нести відповідальність відповідно до ролі в навчальній команді й разом інтерпретувати результати своєї діяльності.

Педагоги, які в своїй роботі використовують проєктну діяльність бачать своїх учнів з іншої сторони, дитина може проявляти свої здібності та вміння у різних ситуаціях, а вчитель як партнер лише допомагає їм розвивати вроджені здібності в такий новий спосіб, що не вдається часом у традиційній системі уроку. Дуже часто проєктне навчання може реалізовуватися і через міжпредметні зв'язки. Це в свою чергу розширює можливості самого педагога і сприяє креативності, а учні часто мають проблемно-пошукові, творчі завдання у процесі вирішення яких отримують практичні навички, які зовсім непередбачені в змісті освітнього матеріалу.

Для учнів проєктна діяльність має наступні переваги:

- звичайна учнівська аудиторія перетворюється у відкритий навчальний простір, де учні рухаються у власному темпі;
- обов'язково, під час процесу виконання проєкту виникає потреба в індивідуальному самонавчанні та самовдосконаленні;

- навчання на основі запам'ятовування та повторення переходить до інтеграції, відкриття та презентації набутих знань;
- учні мають можливість проходити всі стадії "виробництва" розпочинаючи від ідеї, створення моделі майбутнього продукту до його реалізації.

Переваги для педагогів:

- проєктна діяльність надає учителям можливість вибудувати позитивну історію стосунків з учнями за нових умов;
- підібрати учням ролі, підкресливши їхні індивідуальність і природні таланти;
- діяльність учнів зосереджена не на інтеграцію фактичних знань, а на набуття нових та їх застосування.

Але звичайно, на фоні очевидних переваг існує й певна небезпека застосування проєктного навчання: виникає ризик не виконати навчальну мету і не досягти результатів. Але цього можна уникнути, якщо раціонально спланувати процес. Проєктна діяльність передбачає роботу в колективі і для досягнення бажаного результату потрібно прикласти чимало зусиль. Учні можуть розподілити і соціальні ролі за своїми уподобаннями. Окрім цього, кожна дитина може шукати інформацію за тими джерелами, які їй є цікавими та зручними. Одні надають перевагу кольоровим ілюстрованим матеріалам, інші науковим довідникам. Кожна дитина відчуває свою роль у цілеспрямованій роботі, якщо даний проєкт є колективним, а от індивідуальні проєкти розвивають цілеспрямованість, становлення особистості.

Виходячи з вище сказаного, переконуємося, що метод проєктів містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних, творчих за самою своєю сутністю підходів, сприяє творчому розвитку учнів, використанню ними певних навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій дозволяють вирішувати ту чи іншу проблему. Крім того, метод проєктів передбачає обов'язкову презентацію результатів. Хоча маємо розуміти, що проєктування в освітній діяльності має свою специфіку: слід враховувати вікові та психологічні особливості учнів, бо зрозуміло, що бачити, як роблять інші і робити самому - речі абсолютно різні.

Теми дитячих проєктних робіт краще обирати зі змісту навчальних предметів або із близьких до них галузей, тому що для проєкту потрібна особистісно – значуща і соціально – значуща проблема, яка знайома школярам і має для них самих значення. Проблема проєкту або дослідження, яка забезпечує мотивацію включення школярів у самостійну роботу, повинна бути в галузі пізнавальних інтересів учнів і знаходитися в зоні їх найближчого розвитку. Крім того, важливо ставити разом з учнями і навчальні цілі для оволодіння прийомами проєктування як загально навчальними вміннями. Наприклад, можна поставити дітям такі запитання: «Які уміння знадобляться для виконання цього проєкту? Чи володієте ви цими вміннями в достатній мірі? Яким чином ви зможете здобути необхідні вам уміння? Де ще ви зможете пізніше застосовувати такі уміння?».

Багато уваги від учителя вимагає і процес осмислення, цілеспрямованого здобування і застосування школярами знань, потрібних у тому чи іншому проєкті. Від учителя при цьому вимагається особлива тактовність, делікатність, щоб не «нав'язати» учням інформацію, а спрямувати їх самостійний пошук, до прикладу: чи все ви знаєте, щоб виконати даний проєкт? Яку інформацію вам треба отримати? До яких джерел слід звернутися (Інтернет, довідники, художня література, підручники)?

Список використаних джерел та літератури:

1. Добірка матеріалів з проєктної діяльності у школі/ [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/post/dobirka-materialiv-z-proektno-diyalnosti-u-shkoli>

Галаш Л.П.

вчитель вищої категорії,
вчитель початкових класів

Вільховецької
загальноосвітньої
школи I-III ступенів
ім. Ф. С. Бацури

Новоушицької селищної ради

Грохольська Л. Г.

вчитель вищої категорії,
старший вчитель,
вчитель початкових класів

Вільховецької
загальноосвітньої
школи I-III ступенів
ім. Ф.С. Бацури

Новоушицької селищної ради

Запобігання та протидія булінгу (цькуванню)

Анотація. В статті висвітлено актуальну соціально-педагогічну та психологічну проблему сучасності, яка останнім часом надзвичайно загострилася – булінг (цькування) в шкільному середовищі. Визначено основні причини, риси, форми прояву цього явища, проаналізовано наслідки для всіх учасників булінгу (жертви, булера, спостерігача), запропоновано профілактичні заходи, які допоможуть запобіганню та протидії булінгу (цькуванню) серед дітей.

Ключові слова: булінг, цькування, агресія, насильство, булер, жертва булінгу, спостерігач.

Проблему булінгу почали досліджувати зовсім недавно, коли суспільство замислилося над існуванням зв'язку між явищами девіантної та агресивної поведінки в соціумі та тим, як людина виховується, зростає та навчається протягом шкільних років. Суспільство почало усвідомлювати важливість вивчення причин та наслідків булінгу, щоб в результаті мати важелі впливу та контролю над ситуацією. Адже булінг вважається першим кроком до справжнього насильства та злочинності.

Те, що сьогодні проблема насильства в школах постає дуже гостро, підтверджується великою кількістю відповідних досліджень. У всьому світі проводяться численні спроби запобігання цьому явищу й послаблення його впливу на соціальне середовище загалом та конкретних осіб зокрема. У зв'язку зі збільшенням випадків булінгу виникає необхідність активно діяти для подолання цієї проблеми.

Це явище все більше поширюється, на жаль, і в Україні, набуває популярності насильницька модель поведінки: тяжіння до укорінення булінгу, насильства в школах та підліткової злочинності.

Педагоги багато роблять для того, щоб запобігти знущанню та своєчасно зупинити його, але проблему іноді замовчують, не афішують випадки знущань, її не хочуть обговорювати. За таких умов проблема не усувається, а навпаки, вона набуває більших обсягів і жорстокіших проявів. Запобігання та профілактика випадків

шкільного насильства є найважливішим завданням педагогів та психологів, оскільки жорстоке ставлення до дитини неминуче призводить до низки руйнівних наслідків, а саме:

- педагогічних наслідків: шкільна дезадаптація, академічна неуспішність;
- психологічних наслідків: психологічні розлади, закріплення в свідомості негативних уявлень про себе;
- медичних наслідків: травматизація або суїцид.

Булінг – це форма психічного насильства у вигляді утиску, дискримінації, цькування, травлі, бойкоту, дезінформації, псування особистих речей, фізичної розправи. Цей термін означає тривалий процес свідомого жорстокого ставлення (фізичного та психічного) з боку дитини або групи до іншої дитини або інших дітей, які не здатні захистити себе в даній ситуації.

Компоненти, які характеризують булінг:

- агресивна і негативна поведінка;
- булінг здійснюється систематично;
- булінг відбувається у взаємостосунках, учасники яких мають неоднакову владу та фізичні можливості;
- булінгова поведінка є навмисною.

Булінг – явище глобальне і масове. Виходячи із практичних спостережень, визначають такі форми булінгу:

- фізичний;
- економічний;
- психологічний;
- сексуальний;
- кібербулінг.

Фізичний булінг – умисні удари, поштовхи, побої, стусани, нанесення інших тілесних ушкоджень. Серед характерних ознак фізичного булінгу можна виокремити: сліди від ударів, гематоми, синці, подряпини, порізи.

Економічний булінг – навмисне пошкодження особистих речей, вимагання грошей, крадіжка.

Психологічний булінг – образи, погрози, непристойні жарти, ігнорування, шантаж, наклеп чи маніпуляції. Це – насильство, пов'язане з дією на психіку, що завдає дитині психологічного травмування шляхом словесних образ, переслідування, залякування, якими навмисно заподіюється емоційна невпевненість жертви.

Сексуальний булінг – жарти сексуального характеру, принизливі жести та образливі чутки, зйомки в роздягальнях, сексуальні погрози. Цю форму важко розпізнати, тому що жертва сексуального булінгу панічно боїться розповісти про це дорослим, замикається у собі, постійно плаче на самоті, категорично відмовляється надавати будь-яку інформацію.

Кібербулінг – новітній спосіб знущання з використанням електронних технологій, в тому числі мобільних телефонів та інтернету. Створюються веб-сторінки та сайти, де можна вільно спілкуватися, коментувати, ображати інших, поширювати плітки, фотографії особистого характеру, відсилаються електронні листи та повідомлення, у яких принижується жертва. Ця образлива інформація поширюється дуже швидко серед тисячі людей.

Мотивацією до булінгу стають заздрість, помста, прагнення підкорювати собі, боротьба за лідерство, агресивність, потреба у самоствердженні, наявність у дитини-жертви психічних і фізичних вад, бажання принизити заради задоволення, розваги, невміння толерантно ставитись до різних субкультур, цінностей, поглядів.

Булінг також може виникати як компенсація за невдачі у навчанні, суспільному житті, а також від жорстокого поводження батьків, при недостатній увазі з боку дорослих, як крайня міра, коли учень вичерпав всі інші можливості для задоволення своїх потреб, і у випадках, коли учні протестують проти певних правил, виражаючи

невдоволення, прагнучи зруйнувати дещо в своєму оточенні. Булінг у шкільному середовищі може виникати і тоді, коли відбувається боротьба між учнями за вищий статус у груповій ієрархії, задоволення своїх соціальних потреб та як інструмент маніпулювання та контролю учнем свого мікросоціуму.

Не варто булінг плутати із конфліктом. Конфлікт – це тимчасове непорозуміння між людьми через різні погляди стосовно того чи іншого питання. Сторони конфлікту зазвичай не мають фізичної або іншої переваги один над одним на відміну від булінгу, коли кривдник обирає слабшу за себе людину. Наприклад, якщо друзі посварилися та побилися, чи хлопчики разом весело штовхалися, але один із них впав і забився – це не вважається булінгом. Проте, якщо однолітки регулярно насміхаються, принижують, нецензурно обзивають та б'ють, викладають у соцмережі непристойні знімки дитини – це булінг (цькування).

Булінг зазвичай має три сторони:

- кривдник (булер або булі);
- потерпілий (жертва);
- спостерігачі.

Визначено *типові риси учнів, схильних стати булерами*. Вони:

- відчують сильну потребу панувати і підпорядковувати собі інших учнів, переслідуючи власні цілі;
- імпульсивні;
- часто зухвалі та агресивні у ставленні до дорослих;
- не виявляють співчуття до своєї жертви;
- якщо це хлопчики, вони зазвичай фізично сильніші за інших.

Ті, хто цькує, вважають, що це смішно і в цьому немає великої проблеми чи трагедії, а також, що дорослі не будуть звертати на це уваги. Деякі діти булять, щоб ловити на собі захоплені погляди оточуючих, а відчуття переваги над іншими приносить їм задоволення. До того ж, нападаючи на когось вони захищаються від цькування. Іноді такі діти дуже імпульсивні і не можуть контролювати свій гнів. У таких випадках справа нерідко доходить і до фізичного насильства.

Переслідувачі через перебільшення власного значення неадекватно сприймають норми і правила в колективі. Вони переконані, що можуть змінити їх на власний розсуд. У дорослому житті такі люди не сприйматимуть правила будь-якого колективу. Близько 60% ініціаторів шкільних знущань отримують судимості уже в молодому віці. Більшість з них у дорослому житті стають злочинцями, почуття інших людей для них не важливі.

Характерні риси типової жертви булінгу:

- вони часто не мають жодного близького друга;
- можуть мати низький інтелект та труднощі в навчанні;
- полохливі, вразливі, замкнуті й сором'язливі;
- часто тривожні, невпевнені в собі, нещасні, мають низьку самооцінку;
- схильні до депресії;
- якщо це хлопчики, вони можуть бути фізично слабшими за своїх ровесників;
- можуть мати фізичні недоліки (носять окуляри, надто низький або надто високий зріст, поганий слух, порушення опорно-рухового апарату).

Для постраждалої дитини великим стресом шкільного булінгу є виключення її з групи. Формально вона перебуває в колективі, а насправді живе поза ним. У дитини формується занижена самооцінка. Зазвичай постраждалі від шкільного насилля в дорослому житті відчують постійну тривогу і невпевненість у собі, у них формується ненависть до людей, вони схильні до депресій.

Характерними рисами спостерігачів є:

- відчуття провини;
- відчуття власного безсилля;

- відчуття тривоги чи страху.

Свідки булінгу (спостерігачі) часто стають людьми, які залежать від думки інших і завжди займають позицію підкорення. На психологічному рівні спостерігачі бояться стати наступною «жертвою» і не можуть протистояти кривднику через самозбереження. У дорослому житті такі люди зазвичай песимістичні, не здатні поставити перед собою якусь мету, щоб її досягти.

Тривати булінг може тиждень чи місяць, а може й довше. Все залежить від того, як себе поведуть не тільки постраждалий чи кривдник, а й спостерігачі, які соромляться чи бояться сказати про прояви булінгу. Інколи спостерігачі не кажуть про це, бо підтримують самого булера.

Якщо ви стали свідком булінгу, то маєте:

- втрутитися і припинити цькування – булінг не слід ігнорувати;
- зайняти нейтральну позицію в суперечці – обидві сторони потребують допомоги;
- пояснити, які саме дії вважаєте булінгом і чому їх варто негайно припинити;
- уникати в спілкуванні слів «жертва» та «агресор», аби запобігти тавруванню і розподілу ролей;
- повідомити керівництво навчального закладу про ситуацію, що склалася, і вимагати вжити заходів щодо припинення цькування.

Булінг у школах часто набуває більш жорстоких форм, які підпадають під кримінальне законодавство країни, тобто спостерігається безпосередній зв'язок між булінгом та насильством у школі. У школах з частими випадками булінгу підвищується ризик бійок з тяжкими наслідками.

Булінг у шкільному середовищі впливає на підлітка таким чином, що він не засвоює поняття моралі як суспільного явища, тому в процесі діяльності, організованої взаємодії між школярами не відбувається усвідомлення відповідальності один перед одним та перед колективом.

Шкільний булінг за своєю природою є складним, системним та комплексним соціально-психологічним явищем, яке розвивається в ситуації ворожості, конфліктності, страху.

На агресивні та жорстокі прояви поведінки булерів впливають такі чинники:

- культ насильства у суспільстві;
- байдужість з боку батьків;
- низький рівень виховання учнів «групи ризику»;
- негативний вплив кіно, телебачення та інших ЗМІ;
- комп'ютерні ігри, що мотивують до насильства.

Саме у середній школі відбувається збільшення кількості випадків виникнення та прояву булінгу. Проявляється він, як правило, в позаурочний час у місцях не контрольованих дорослими. Булінг є внутрішньогруповим процесом та передбачає специфічну групову динаміку.

Окрім лікарів, психологів, психіатрів, які займаються зазвичай уже з тими, хто піддався цькуванню та знущанням з боку своїх однолітків або однокласників, до вивчення й профілактики цього явища повинні, безперечно, долучатись учителі, соціальні педагоги, шкільні психологи та батьки.

Насамперед вчителі і батьки повинні звернути увагу на *зміни у поведінці дитини:*

- замкнутість, пригніченість, поганий настрій;
- погіршення успішності в навчанні;
- не бажання ходити в школу;
- нестандартні малюнки в зошитах, на тілі дитини.

Якщо ж виявиться, що дитина стала жертвою булінгу, потрібно негайно приймати міри:

- поговоріть з дитиною, дайте їй зрозуміти, що ви не звинувачуєте її в ситуації, що склалася, готові її вислухати і допомогти;
- зберігайте спокій, будьте терплячими, не потрібно тиснути на дитину;
- запитайте, яка саме допомога може знадобитися дитині, запропонуйте свій варіант вирішення ситуації;
- запропонуйте дитині, у разі цькування, звернутися за допомогою до психолога, вчителя, батьків;
- підтримайте дитину в налагодженні стосунків з однолітками, однокласниками.

Якщо дитина міняється – це завжди помітно. Значить настав час тактовно і без тиску поговорити з нею, щоб дитина довірилася і розповіла про свої проблеми. Дитина повинна бути впевнена, що її зрозуміють і допоможуть, дадуть пораду, а не покарають за якісь дії.

Під час навчального процесу головну роль відіграє сприятлива атмосфера в дитячому колективі. Якщо вона відсутня, дитина не буде сприймати інформацію, а у гіршому випадку – отримає серйозну психічну травму. Саме вчителі повинні створювати таку атмосферу, а не породжувати «протистояння» між дітьми, виокремлювати «гарних» та «поганих». Головна роль вчителя у викоріненні булінгу – вчасно виявляти дитячу агресію, спілкуватися з дітьми й одразу повідомляти батькам про проблемну поведінку учня, щоб боротися з агресією з різних сторін.

У боротьбі з булінгом поруч з учителями мають бути батьки, адже вони несуть відповідальність за виховання своїх дітей. З раннього віку необхідно розвивати довірливі стосунки з дитиною і бути поруч якомога більше часу. Батьки мають бути обізнані з проблемами своїх дітей, допомагати їх вирішити. Жорстоке покарання дитини або ігнорування її агресивної поведінки, є неприпустимим, тому що такі батьківські дії породжують ще більшу нетерпимість і жорстокість до оточення. Діти повинні відчувати батьківську любов, підтримку, розуміння. Але, на жаль, є родини в яких існує насильство. В таких сім'ях діти наслідують стиль поведінки своїх батьків. Гіперопіка та авторитарний стиль виховання теж впливають на те, що дитина стає жертвою, або переслідувачем у шкільному булінгу.

Батьки, знаючи про сучасну проблему шкільного булінгу, повинні пильно стежити за поведінкою своєї дитини. Перше, що треба зрозуміти батькам – діти неохоче розповідають про цькування у школі, а тому не слід думати, що у перший же раз, коли її спитати про це, вона відповість чесно.

Якщо дитина стала замкнутою, не дуже хоче йти до школи, перестала вчитися, у неї розлади сну, втрата апетиту, тривожність, чи вона почала просити додаткові гроші на кишенькові витрати (щоб відкупитись від агресора) – це видимі наслідки булінгу. В такому разі, батьки мають обережно почати розмову з дитиною, дати їй зрозуміти, що її ніхто не буде звинувачувати в тому, що вона стала жертвою булінгу. Потрібно переконати дитину, що немає нічого поганого в тому, щоб повідомити про агресивну поведінку щодо когось учителю, психологу, директору школи – найголовніше правило – не тримати це у секреті. Є багато фахівців і способів, які допоможуть вирішити цю проблему.

Батьки, перш за все, мають вчити дітей поваги. На прикладі власної моделі поведінки зміцнювати їхню думку про те, що кожний заслуговує на добре ставлення до себе: хвалити дитину та її друзів, виявляти добре ставлення до працівників магазинів, транспорту, бібліотек тощо. Найкращий захист, який можуть запропонувати батьки – це зміцнення почуття власної гідності. Потрібно обговорювати і практикувати безпечні, конструктивні способи реагування дитини на слова або дії булера. А ще – потрібно встановити домашні правила користування інтернетом, домовитися про деякі обмеження і попередити дитину про те, що її

діяльність в інтернеті буде відстежуватися, щоб вчасно виявити спроби кібербулінгу. Дуже важливо – знайти спільну мову із своїми дітьми. Такі дії батьків допоможуть уникнути можливого булінгу стосовно своєї дитини чи інших дітей.

Важливо, щоб ці профілактичні дії з впровадження правил, або дії допомоги у випадку нападів, батьки робили спокійно і впевнено, даючи дітям позитивний емоційний ресурс захищеності, підтримки. У розмовах між дорослими є місце сумнівам, суперечкам, невизначеності і непевності. Дітям, психіка яких іще не здатна опановувати надмірну складність життя, потрібно забезпечувати відчуття стабільності. Впевненість дорослого у здатності подолати негаразди – одна з тих речей, яка сигналізує дитині про безпечність її життєвого світу.

Але не потрібно створювати дитині ілюзію легкості зусиль. Якщо ви просто будете казати «це легко», а дитина відчує, що це їй настільки важко, що практично неможливо, наголос на легкості не допомагає. Потрібно казати, що разом це буде легше, адже об'єднання зусиль буде робити це завдання посильним.

Важливу роль у вирішенні цього питання відіграє тісний зв'язок батьків із вчителями. У школі можливо зупинити прояви булінгу, якщо застосувати правильні методики й злагодити підходи до дітей. У роботі з жертвами цькування та з переслідувачем мають бути застосовані індивідуальні підходи, звичайно із залученням психолога. Але лише індивідуальними підходами явище булінгу не зупинити. Саме групові заняття з класом можуть допомогти запобігти цій проблемі. Дуже важливо зрозуміти ситуацію, щоб можна було на неї вплинути, працювати на попередження нанесенню шкоди фізичному чи психічному здоров'ю – з «початковим булінгом (цькування)», тобто насамперед з ускладненими дитячими стосунками.

Для вчасного виявлення проявів булінгу і попередження його наслідків надзвичайно необхідною є профілактична робота:

- ✓ Ознайомлення шкільної громади з особливостями поширення масових негативних явищ серед учнів загальноосвітніх шкіл та загальноприйнятими у світі поняттями «булінг», «цькування».

- ✓ Просвітницька робота фахівців соціально-психологічної служби школи серед дітей щодо попередження насильства, використовуючи освітні форми просвітницької роботи, а саме: бесіди, лекції, диспути, усні журнали, круглі столи, акції, конкурси, кінолекторії, де всі учасники навчально-виховного процесу можуть отримати консультації психолога, соціального педагога, де можна провести зустрічі з працівниками правоохоронних органів.

- ✓ Формування правової поведінки учнів, відповідальності за своє життя, розвиток активності, самостійності, творчості учнів, створення умов для самореалізації особистості школяра.

- ✓ Створення у шкільному середовищі умов недопущення булінгу та відповідного середовища в освітній установі для профілактики та боротьби з негативними соціально-педагогічними наслідками цього явища.

- ✓ Проведення бесід з учнями з метою профілактики булінгу.

- ✓ Визначення переліку організацій, установ, які можуть допомогти у розв'язанні даної проблеми.

- ✓ Проведення конкурсів соціальної реклами та інформаційних буклетів з проблем профілактики негативних тенденцій у молодіжному середовищі.

- ✓ Проведення соціально-педагогічних тренінгів, відео лекторіїв.

- ✓ Налагодження співпраці з центром соціальних служб сім'ї дітей та молоді, службами у справах дітей, представниками ВНЗ, ЗМІ.

- ✓ Вирішення конфліктних ситуацій шляхом примирення сторін через знаходження оптимального варіанта подолання проблеми, що задовольняє обидві сторони, за взаємного бажання сторін знайти вихід із ситуації.

Педагогам потрібно обов'язково:

- припиняти глузувати над невдачами ровесників у класі;
- не підтримувати глузувань, насмішок на адресу деяких дітей;
- уникати висміювання, перехвалювання, порівняння учнів;
- підтримувати досягнення дітей;
- заохочувати школярів брати активну участь у різних заходах;
- підтримувати тісний зв'язок із сім'ями дітей;
- контролювати ситуації виникнення цькування і негайно реагувати на них;
- вчити учнів бути толерантними, щирими, справедливими;
- заохочувати дітей допомагати один одному, підтримувати у складних ситуаціях;
- вчити учнів регулювати власну поведінку, не піддаватися на провокації;
- рекомендувати учням звертатись за допомогою до дорослих, не соромитись привернути увагу до себе та своїх проблем;
- акцентувати увагу учнів на дотриманні правил поведінки у школі.

В рамках профілактичної роботи у школі доцільно систематично проводити різні заходи з попередження проявів булінгу. Це можуть бути:

- круглі столи для педагогічного колективу на теми: «Профілактика булінгу в шкільному колективі», «Психолого-педагогічна робота з подолання булінгу в підлітковому віці», «Безпечна школа. Маски булінгу»;
- виступи психолога на батьківських конференціях, батьківських зборах на теми: «Причини і наслідки булінгу», «Методи профілактики та подолання негативного явища», «Як діяти, якщо ваша дитина страждає від булінгу і кібербулінгу», «Як допомогти дітям упоратися з булінгом»;
- практичні заняття для працівників школи, батьків на теми: «Як попередити булінг та кібербулінг в учнівському колективі», «Як діяти у випадках виявлення явища цькування»;
- бесіди психолога, соціального педагога з учнями на теми: «Життя без агресії», «Права та обов'язки дітей», «Діти – повноцінна особистість держави»;
- тренінги з учнями на теми: «Булінг або цькування: виклики та протидія», «Вчимося стримувати негативні емоції», «Профілактика проявів агресії», «Учні – проти агресії», «Формування відповідальності щодо власної поведінки», «Безпечна поведінка в інтернеті»;
- години спілкування на теми: «Профілактика булінгу в шкільному колективі», «Станемо на захист ображеному», «Прийди за порадою до дорослих», «Стоп булінг!»;
- перегляд відеороликів на такі теми: «Нік Вуйчич про булінг у школі», «Зупиніться! Моя історія про булінг і кібербулінг», «Булінг в школі. Як його розпізнати», «Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини»;
- проведення зустрічей для неповнолітніх дітей зі спеціалістами правоохоронних та кримінальних відділів поліції, із працівниками служб соціального захисту та медичних установ на теми: «Ми за життя без насильства», «Права та обов'язки школярів», «Ми – за безпеку!»;
- створення інформаційних куточків для учнів із переліком організацій, до яких можна звернутися у ситуації насилля та правопорушення;
- виготовлення та розповсюдження учнями профілактичних буклетів на теми: «Явища булінгу – руйнація суспільства», «Стоп насилля!», «Ні цькуванню!»;
- профілактичні бесіди з учнями;
- корисні поради для профілактики та подолання кібербулінгу.

З дітьми необхідно розмовляти, підтримувати їх, знаходити спільну мову, стати для них другом, якому можна відкритися і звернутися за допомогою.

Потрібно їм обрати гідне та цікаве заняття, яке допоможе реалізувати їхній потенціал.

Отже, будь-які заходи з протидії булінгу (цькуванню) мають бути спрямовані на вирішення конкретної проблеми та мати вимірювані показники ефективності. Це робить видимими результати роботи та мотивує учасників освітнього процесу продовжувати прикладати зусилля. Профілактику булінгу варто проводити систематично, а також щоразу при наявності інформації про конфлікт чи випадки булінгу (цькування). Це дасть змогу вчасно відреагувати і попередити загострення ситуації. Булінг – це не той процес, який швидко зникає, потрібна тривала і систематична робота.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барліт А.Ю. Форми і методи подолання (мінімалізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі /А.Ю.Барліт, О.О.Барліт// Горизонти освіти. – 2012. – №2. – с. 44-46.
2. Богуславська А. Насильство у школі //»Україна молода», 24.04.2007.
3. Казаннікова О.В. Психологічний супровід агресивної дитини /О.Казаннікова// Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 39(3). – с. 157-162.
4. Найдьонова Л.А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини / Л.А.Найдьонова // Методичні рекомендації – К.,2014. – с.96.
5. Насильство щодо дітей в Україні: всеукраїнське опитування громадської думки /за ред. С.Павлиш Т. Журавель. – К.; вид-во ФОП Клименко, 2015. – с. 146.
6. Шишко Н.С.. Психологічне благополуччя в уявленнях сучасних старшокласників /Н.С.Шишко // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – К., 2015. – Вип. 35. – с. 258-268.

Гарбар Ю. П.,
асистент вчителя НВК №2
м. Хмельницький

Особистісно зорієнтований підхід в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами

Анотація. *Ще декілька років тому про розвиток інклюзивної освіти в Україні можна було почути з -за кордону, в газетах, журналах. А про той факт, що діти з особливими освітніми потребами будуть навчатися разом зі своїми однолітками у закладах загальної середньої освіти, не йшлося й мови. Та ситуація кардинально змінилась в останні роки, коли в Україні стартувала освітня реформа і про інклюзивну освіту стали говорити, як про один із ключових моментів даної реформи.*

Ключові слова: *інклюзивна освіта, дитиноцентризм, дитина з особливими освітніми потребами*

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Дитина з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Дитиноцентризм – це забезпечення процесу виховання і навчання кожної дитини на основі розвитку її природних здібностей.

Адаптація навчального матеріалу – зміна характеру навчання, не змінюючи зміст чи понятійну сутність навчального завдання.

Модифікація навчального матеріалу – зміна характеру навчання, змінюючи зміст або понятійну складність навчального завдання.

Кінестетичний (тілесний, фізичний) стиль навчання – це отримання людиною набутих знань за допомогою власного досвіду та практики, спираючись в процесі пізнання на дотик та свої відчуття від безпосереднього контакту та взаємодії.

Інклюзивна освіта розглядається фахівцями як альтернатива інтернатному, індивідуальному чи домашньому навчанню. Завдяки концепції інклюзивної освіти, діти з особливими освітніми потребами мають змогу навчатися зі своїми однолітками, соціалізуватись та розвивати навички комунікації, а батьки можуть розраховувати на кваліфіковану допомогу та підтримку спеціалістів. Відповідно до принципів Нової української школи, кожна дитина, незалежно від її потенціалу, може реалізувати тут свій потенціал. Усі ці можливості базуються на цінностях демократії та повазі основних прав людини, що, в свою чергу, й створює умови для максимальної участі в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами.

Саме впровадження засад Нової української школи дало можливість створити інноваційне освітнє середовище, облаштувати школи сучасними меблями, інтерактивним обладнанням, спеціальними дидактичними матеріалами та підручниками. У школах створили ресурсні кімнати безпосередньо для проведення індивідуальних занять з дітьми з особливими освітніми потребами.

У сучасних школах навчаються діти з самих різноманітних груп, чимало з них мають особливі освітні потреби. До переліку осіб з особливими освітніми потребами відносяться не тільки учні з обмеженими можливостями, порушеннями психофізичного розвитку чи інвалідністю, але й учні, які мають порушення поведінки, діти з іншого культурного чи мовного середовища . Ті діти, кого, незалежно від причини, зараховують до групи ризику та обдаровані діти.

Тому більшість інновацій у практиці навчання мають бути спрямовані на забезпечення оптимальних можливостей кожної дитини, зважаючи на індивідуальні освітні та інші потреби.

На зміну державній центристській освітній системі, де головна мета визначалася як формування особистості за усталеними зразками і підпорядкування власних інтересів державним, має прийти дитиноцентристська система, в якій домінують потреби та інтереси дитини. Різні наукові дослідження і тривала успішна практика переконливо доводять, що застосування підходу, орієнтованого на потреби дитини, є досить ефективним у роботі з учнями, які мають «відхилення» від типового розвитку та є одним із аспектів підвищення їх успішності.

Школи можна називати в даному випадку ефективними тоді, коли кожна дитина буде мати можливість успішно навчатись. Одна із головних характеристик сучасної ефективної школи – здатність повною мірою задовільняти інтереси усіх здобувачів освіти, тобто бути інклюзивною.

Для того, щоб процес включення дитини в навчальний процес не проходив стихійно, особливу увагу потрібно звертати на особистісно зорієнтований підхід до кожної дитини індивідуально. Діти із вираженими інтелектуальними відхиленнями, складними вадами розвитку, тяжкою руховою патологією потребують педагогічного та соціально-педагогічного супроводу.

Для дитини, що має обмежені можливості здоров'я, саме дитячий колектив є великим ресурсом для успішної реабілітації та розвитку. Якщо ізолювати дитину від однолітків, то ми не зможемо навчати її спілкуванню з оточуючими. Душевний стан дитини та її навчальна мотивація залежать від того, як до неї будуть відноситись інші діти. Спільне навчання дітей з різним рівнем можливостей є ефективними і

результативним: діти навчаються взаємодіяти один з одним і отримувати позитивний чи негативний досвід від цих взаємовідносин.

Коли дитина перебуває не в штучно створеному середовищі, а в середовищі однолітків, що не мають особливостей здоров'я, то вона набагато швидше "дотягується" до рівня інших дітей, тобто відбувається соціальна адаптація дитини. Соціальна адаптація – це вміння реалізувати себе з тими початковими даними, якими володієш, у середовищі, в якому живеш.

У період сьогодення педагогічна спільнота чи не найбільше обговорює проблему інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку в єдину систему закладу загальної середньої освіти.

Навчання дітей з особливими освітніми потребами потребує особливого підходу та специфічних методів у навчанні.

Однією з умов ефективного включення дитини в освітній процес є її успішна адаптація.

Відповідно до потреб дитини, можна використовувати такі *види адаптації*:

1. Адаптація середовища:

- збільшення яскравості освітлення в тому класі, де є дитина з порушеннями зору;
- зменшення рівня шуму, де навчається дитина з порушеннями слуху та дитина з розладами спектру аутизму;
- створення окремого блоку в навчальному закладі для учнів початкової ланки або окремих вхід/вихід;
- забезпечення архітектурної доступності для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.

2. Адаптація змісту, методів і форм навчальної діяльності:

- використання навчальних завдань різного рівня складності;
- збільшення часу на виконання завдань;
- чергування видів діяльності;

3. Адаптація методичних матеріалів:

- адаптація навчальних посібників, наочних чи роздаткових матеріалів;
- використання друкованих текстів зі збільшеним шрифтом тощо.

Серед найбільш поширених адаптацій у навчальному процесі відповідно до потреб учнів виділяють:

Труднощі в процесі читання

- Використовуйте простіший або ілюстрований текст для читання.
- Скоротіть обсяг тексту, який потрібно прочитати.
- Можна записувати матеріал на аудіоносії або ж використовувати схеми.
- У роздаткових матеріалах використовуйте тексти збільшеного, жирного чи кольорового шрифту.

- Повільно читайте завдання для учнів.
- Читайте правила та інструкції декілька разів перед виконанням завдань.
- Зобразіть інструкції схематично.
- Завчасно надавайте інструкції щодо виконання завдань.
- Позначайте важливий матеріал кольоровими маркерами.
- Використовуйте додаткові технічні засоби (комп'ютерні програми, схеми , діаграми, таблиці тощо)

Труднощі в процесі письма

- Надавайте короткий зміст матеріалу в письмовій формі.
- Використовуйте індивідуальні варіанти завдань (скоротити обсяг роботи, розділення завдань на частини, додатковий час для виконання завдання)
- Використовуйте таблиці, схеми, запис на диктофон).
- Допускайте можливу кількість помилок в письмових завданнях.

- Надавайте більше часу для виконання завдань.
- Будьте поблажливими при оцінюванні правил переносу, пунктуації та оформлення.

- Використовуйте підказки-вказівники рядків на аркушах паперу, міліметровки або папір з рельєфними рядками.

- Відводьте більше місця на аркуші паперу для написання відповіді.

- Надавайте завдання на картках, щоб зменшити процес переписування.

Труднощі із концентрацією уваги

- Пересадіть учня (біля вчителя або обличчям до вчителя, перед класом).
- Забезпечте додатковий робочий простір (спокійне місце для навчання, додатковий стілець чи парту, кабінку для усамітнення).

- Дозволяйте дитині рухатися по класу.

- Надавайте вказівки в письмовій формі (на дошці, на стендах, таблиці, схеми).

- Встановіть часові межі для виконання завдань (можна використовувати секундомір чи пісочний годинник).

- Надавайте більше часу для виконання завдань.

- Роботу над текстом не обмежуйте в часі.

- Розділіть завдання на декілька етапів виконання.

- Дозволяйте учневі робити перерву під час виконання завдань.

- Позначайте межі робочого місця кольоровими мітками, це допоможе дитині знаходитись в рамках своєї території.

- Використовуйте підказки для виконання завдань.

- Для успішного виконання поставлених завдань забезпечте тишу та відсутність зовнішніх подразників.

- Використання схеми-інструкції поетапного виконання для завдань підвищеної складності.

- Підготуйте картки з віконечками, щоб показувати тільки один рядок чи декілька слів.

- Залучайте інших дітей до співпраці один з одним . Нехай інші учні допомагають дитині з особливими освітніми потребами організувати своє робоче місце.

Труднощі із запам'ятовуванням

- Надавайте прості, доступні письмові схеми.

- Надавайте письмові інструкції (на дошці, в зошиті, на окремому аркуші паперу).

- Використовуйте порядок дій при виконанні завдань.

- Надавайте стандартні інструкції для виконання завдань кілька разів.

- Використовуйте підказки ("нагадай правило", "перечитай сторінку ...").

- Дозволяйте учням користуватися допоміжними матеріалами (математичні таблиці, словники, калькулятори, лінійки, формули тощо.)

Проблеми з функціями моторики

- Використовуйте допоміжні чи адаптивні пристрої (дошка з нахилом, олівець з тримачем на палець, настільна підставка для читання тощо).

- Об'єктивно оцінюйте акуратність ведення зошитів та виконання завдань.

- Зменшіть обсяг переписування з підручника чи з дошки.

- Надавайте більше часу для виконання завдань.

- Спрощуйте форму відповідей.

- Приймайте відповіді, які містять ключові слова, не вимагаючи повної відповіді.

- Дозволяйте учням не завжди писати відповіді, інколи приймайте їх усно.

- Дозволяйте учням під час уроків виділити кілька хвилин на розминання пластиліну чи гумового м'ячика для покращення моторики.

- На уроках трудового навчання дайте дитині вирізати невеличкі деталі.

У кожної дитини є свій темперамент, власний стиль навчання, діяльності сприйняття. Основний спосіб сприйняття дитиною навчального матеріалу часто поєднується з іншим (менш вираженим). Якщо метод, який використовується педагогом, не відповідає основному способу сприйняття дитини, то вона не засвоїть навчальний матеріал або ж засвоїть його поверхнево, за рахунок менш вираженого способу сприйняття.

Учені стверджують, що вже у середніх класах явно вирізняються діти з кінестетичним, тактильним стилями навчання як такі, що не встигають у навчанні і мають стійкі невдачі.

Для того, щоб навчання дітей з особливими освітніми потребами було ефективним та результативним, потрібно проаналізувати індивідуальні особливості дитини, і виходячи з цього готувати навчальний матеріал таким чином, щоб він був орієнтований на стимулювання сильних сторін дитини та корегування її слабших сторін.

Індивідуальні особливості дитини

- Діти з розвинутою правою півкулею мозку люблять уявляти узагальнену картинку, їм зручніше, коли інформація надходить через візуальні засоби, що збуджують уяву. Діти з розвинутою лівою півкулею мозку засвоюють інформацію, що подана в лінійній послідовності.

- Діти по-різному реагують на фізичне довкілля: освітлення, температуру в приміщенні, зручні стільці, наявність сусіда по парті, сторонні звуки тощо (одних дітей присутність інших учнів підбадьорює, інші ж не в змозі опанувати себе та демонструвати наявні знання; хтось звик до добре провітрюваного приміщення, і задиха в класі робить їх млявими та безініціативними тощо).

- На самопочуття і готовність сприймати інформацію впливають час прийняття їжі, різна потреба щодо вживання рідини. Одні діти харчуються по «годиннику», іншим необхідне часте харчування маленькими порціями. Деякі діти потребують більше глюкози (банани, цукерки тощо). Зважаючи на це, оточуючі мають толерантно ставитися до цих природних потреб і не встановлювати «диктат» (не чемно їсти на уроці, дочекайся перерви, обід буде через годину тощо). Спрага чи відчуття голоду, що їх дитина має переборювати, не дають їй змогу засвоювати матеріал. Цей час для учня вже втрачений. Тож, можливо, доречніше буде швидко усунути цю проблему, аніж потім довго надолужувати пропущене.

- Кожна дитина має свій індивідуальний часовий графік активності. Є «жайворонки» і «сови». Оптимально, коли навчальні заняття чи принаймні ключові дисципліни, збігаються з індивідуальною активністю учнів. Однак сучасними дослідженнями науковців доведено, що лише третина учнів належить до тих, хто в змозі активно навчатися вранці. Вони не здатні зосередитися на навчальному матеріалі до 10 ранку. Тож вчені радять важливі заняття зміщувати ближче до 12 години.

Як за рухом очей можна визначити стиль навчання дитини

- ✓ Візуальний стиль – учень, засвоюючи інформацію, сидить спокійно і дивиться вперед або ж періодично піднімає очі вгору. Зазвичай такі діти швидко говорять.

- ✓ Слуховий стиль – учень, засвоюючи інформацію, водить очима у горизонтальній площині (той, хто має активну праву руку, - вліво, а той, хто має активну ліву руку, - вправо. Періодично ці діти дивляться вниз.

- ✓ Кінестетичний стиль (тактильний) – сприймаючи інформацію, учень вільно сидить за партою. Слухаючи, може бавитися ручкою, пересувати предмети на парті, крутити в руках якийсь дрібний предмет. (За Джаннетт Вос)

Як за мовою тіла визначити стиль навчання

- ❖ Візуальний стиль – учень сидить дуже прямо і стежить очима за тим, хто повідомляє інформацію.
- ❖ Слуховий стиль – учень іноді пошепки повторює слова, які говорить вчитель, киває головою, його погляд спрямований вдалечінь.

Проаналізувавши всі особливості учнів, можна виважено підійти до вибору методів адаптації чи модифікації у поданні навчального матеріалу. Важливо з'ясувати, чи спроможний учень засвоювати поняття навчальної програми або його труднощі пов'язані з іншими аспектами навчальної діяльності, наприклад, дитина погано читає чи пише. Часто такі адаптації є необхідною передумовою успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами. До модифікацій відносяться: зміна тривалості навчання, зміна навчального середовища, ресурсів, матеріалів, форми викладання завдань.

Пристосування до стилів навчання учнів, активізація провідних центрів компетентності – інноваційний метод у викладанні, що дає змогу суттєво покращити засвоєння інформації дітьми з особливими освітніми потребами.

Таким чином, реалізація особистісно зорієнтованого підходу передбачає зосередження уваги на специфічних особливостях дитини та необхідності їх урахування під час організації освітньої діяльності. Освітня практика має бути зорієнтована на визначенні індивідуальної освітньої траєкторії дитини, постійно мають бути застосовані деталізовані механізми поетапної розробки індивідуальних програм/навчальних планів, адаптації/модифікації навчального матеріалу.

Особлива увага має приділятися особистісно орієнтованому прогнозуванню розвитку дитини. У результаті цього буде досягнута головна мета інклюзивної освіти – залучення кожної дитини в загальноосвітню систему та «здобуття ключових компетентностей для життя».

Список використаних джерел та літератури:

1. Ахутина Т.В., Пылаева Н.М. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход / Т.В. Ахутина, Н.М. Пылаева. – СПб.: Питер, 2008. – 320 с.
2. Брембаті Ф., Специфічні розлади розвитку дитини та процес навчання. Практичні рекомендації для батьків та педагогів/Ф.Брембаті, Р.Доніні. – Харків: Видавництво “Ранок” ВГ “Кенгуру,” 2019. – 160 с.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна практика: технології навчання / А.А.Колупаєва, О.М.Таранченко. – Київ: Літера ЛТД. 2019. – 160 с. – (Серія “Інклюзивне навчання”).
4. Прохоренко Л.І. Дитина із труднощами у навчанні / Л.І. Прохоренко. – Київ: Літера ЛТД, 2019. – 48 с. – (Серія “Інклюзивне навчання”).
5. Трикоз С.В. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку / С.В.Трикоз, Г.О.Блеч. – Київ Літера ЛТД, 2019. – 40 с. – (Серія “Інклюзивне навчання”).

Гарук В. В.,
вчитель початкових класів
Січинецької гімназії
Дунаєвецької міської ради
Хмельницької області

Анотація. У статті висвітлено суть одного із ключових компонентів концепції Нової української школи - педагогіки партнерства, яка ґрунтується на взаємодії між учнем, учителем і батьками.

Ключові слова: педагогіка партнерства, спілкування, співпраця, взаєморозуміння. канали спілкування.

Завдання Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на засадах партнерства між учителем учнями та батьками.

Спілкування, співпраця, взаємодія між учителем, учнем і батьками є основою педагогіки партнерства. Адже, співробітництво школи та сім'ї є шляхом до взаєморозуміння, довіри, взаємоповаги. Багатостороння комунікація дозволяє нам успішно розвивати індивідуальні, духовні та пізнавальні здібності кожної дитини, адже батьки, учителі і учні є рівноправними учасниками освітнього процесу. Перший крок до такої співпраці має зробити вчитель.

В. Сухомлинський писав: «Найкращий учитель для дитини той, хто духовно спілкується з нею, забуває, що він учитель, і бачить у своєму учневі друга, однодумця. Такий учитель знає найпотаємніші куточки серця свого вихованця, і слово в його устах стає могутнім знаряддям впливу на особистість, яка розвивається»

Сутність педагогіки партнерства полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, що є запорукою довірливого спілкування, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель.[3]

Партнерство сім'ї і школи передбачає добровільність включення батьків в ту чи іншу форму діяльності, запропоновану вчителем. За такої взаємодії з батьками їхнє оцінювання якості навчання й виховання дітей у школі береться до уваги, стає стимулом педагогічної рефлексії досягнень школи, пошуку нових напрямів й розвитку. Ефективне партнерство можливе за сформованості у батьків готовності до взаємодії зі школою на рівноправних інтелектуальних, емоційних засадах.

Показниками готовності батьків до взаємодії є:

- бажання відвідувати обов'язкові заходи для батьків; зацікавленість у справах дітей, класу, школи;
- здатність здійснювати конструктивне спілкування і взаємодію педагогами і адміністрацією школи;
- бачення свого місця і ролі у взаємодії зі школою.

Побудова процесу взаємодії школи і сім'ї як соціально-педагогічних партнерів можлива за реалізації таких організаційно-педагогічних умов:

- зміна цільових установок діяльності школи в роботі з сім'єю;
- організація соціально-педагогічної просвітницької роботи школи з сім'ями;
- підготовка педагогів до здійснення діяльності в формі соціально-педагогічного партнерства з сім'ями;
- формування мотиваційної готовності педагогів, сімей до процесу взаємодії в формі соціально-педагогічного партнерства. [2, 34]

Стосунки співробітництва складуться там, де діти і дорослі об'єднані спільними поглядами і прагненнями, де школа не "єдина трудова політехнічна", а ... рідна. Так колись її називали й офіційно. Добрі й людські стосунки між учителем і учнем вбираються і застосовуються дитиною як норма життя.

"Раз добром нагріте серце вік не прохолоне", – ці слова Т. Г. Шевченка підтверджують одвічний закон гуманістичного виховання: атмосфера добрих стосунків формує добру людину, авторитарність і грубість – сприяють розвитку мізантропічних рис у її характері, бо немає в раба вищого прагнення, ніж стати

деспотом.

До реалізації ідей педагогіки співробітництва (педагогіки партнерства) ведуть, зрештою, два шляхи.

По-перше, шлях, який можна назвати "романтичним", "віддавши серце дітям". Учитель наближується до дитини за рахунок великої любові й поваги до неї, "схиляється до її рівня". Слідом за В. Сухомлинським цей шлях пропонував і відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі. На жаль, не всі педагоги готові до такого стилю стосунків, і далеко не всі діти повірять у свою "рівність" з учителем.

По-друге, шлях розподілу функцій вчителя та учня і організації їхньої співпраці, про що вже йшлося вище. У функції вчителя входить ретельно підготувати вдома для дитини навчальне завдання, продумати в деталях хід його вирішення різними групами учнів тощо. Функція учня — на добровільних засадах прийняти запропоновану вчителем задачу як свою і самостійно її вирішувати. У такому випадку обидва учасники навчання освітнього процесу — вчитель і учень — рівноправні, вони — суб'єкти діяльності. Ніхто ні над ким не застосовує владу. Так реалізується ідея рівності. Рівноправність відносин між педагогом та сім'єю учня зменшує ризик виникнення конфліктних ситуацій. [1,38] Тільки разом з батьками спільними зусиллями, вчителі можуть дати дітям велике людське щастя(В. О. Сухомлинський).

Вимогами й правилами організації партнерства школи і сім'ї є:

- соціально-педагогічне партнерство педагогів і батьків, які об'єднали свої зусилля для досягнення спільної мети виховання – формування морально-духовної, особистості.

- єдність дій педагогів і батьків як основних суб'єктів освітнього процесу;

- зміцнення й розвиток контактів між педагогами і батьками щодо вивчення психології дитини та її поведінки;

- постійний діалог як форма відносин між педагогами і батьками, основою якої є свідоме прийняття шкільних вимог і правил батьками, а також поважливе ставлення педагогів до думок і пропозицій батьків;

- гуманізація міжособистісних відносин, попередження конфліктних ситуацій та оптимізація взаємин між основними суб'єктами навчально-виховного процесу

- педагогами і батьками, в основі яких – толерантність, розуміння, співучасть, відкритість, добровільність, здатність до взаємодії;

- постійне, різнобічне і глибоке вивчення сім'ї; системна організація навчання батьків, підвищення рівня їхніх психолого-педагогічних знань і компетентності, урізноманітнення форм і методів педагогічної просвіти. Актуальною в сучасних умовах є потреба пошуку способів, змісту процесу взаємодії школи і сім'ї як соціально-педагогічних партнерів. [2, с.33]

Є два основні шляхи успішної співпраці школи та батьків для розвитку партнерства:

1. Постійне, чітке, двостороннє спілкування

2. Різні способи залучення батьків до освітнього процесу.

Залучаючи батьків до навчального процесу, вчителі мають розуміти переваги такої співпраці для усіх: учнів, батьків і вчителів:

- становлення партнерських відносин з батьками;

- створення атмосфери спільності інтересів;

- активізація і збагачення виховних умінь батьків;

- отримання від батьків додаткової інформації про дітей.

- надання батьками допомоги в організації освітнього середовища, виготовленні навчальних матеріалів;

- надання допомоги батьками у проведенні окремих навчальних занять – проведення екскурсії, під час проектної діяльності.

Виділяють такі *канали спілкування*: формальне й неформальне, спілкування з окремими батьками та групою батьків.

Неформальне спілкування відбувається здебільшого у випадках, коли вчитель зайнятий іншими справами. Важливим для всіх форм спілкування є активне слухання. Оскільки під час неформального спілкування вчитель не завжди має час і можливість приділити цьому належну увагу, він чи вона може запропонувати окрему зустріч, і тоді спілкування набуває формального (професійного щодо проблем дитини) характеру. [4, с.101-102]

Спілкування відбувається під час особистої зустрічі з батьками або ж за допомогою інших способів: телефонних дзвінків, електронної пошти, спілкування у соціальних мережах. Одним із інструментів взаємодії з батьками є використання різноманітних форм співпраці, учитель їх обирає сам.

Батьківські збори класу — це форма взаємодії батьків усього класу та вчителя, що передбачає вивчення педагогічних питань на рівні класу та школи. Новим форматом батьківських зборів, на сьогоднішній день, є відеозустріч з батьками. У проведенні батьківських зборів дуже важливо, щоб учасники залишалися задоволеними від результатів. Проведення батьківських зборів має ґрунтуватися на партнерстві та діалозі. Як зробити збори цікавими й корисними та пізнавальними для батьків? Батьківські збори можна урізноманітнювати, але головні в них — формувати культуру людського спілкування, створення сприятливої атмосфери для відвертої розмови, про свої радощі й туги за умови доброзичливості та підтримки співрозмовників. Така атмосфера не з'явиться на порожньому місці. Класному керівнику доведеться вчити цьому батьківський колектив на власному прикладі. Для батьківських зборів слід завжди обирати цікаві й актуальні теми, відповідно до категорії учнів: «Що повинні знати батьки майбутніх першокласників?», «Вікові особливості дітей початкових класів», «Дитяча обдарованість», «Спільна діяльність батьків і дітей як спосіб формування морально-етичних цінностей молодших школярів», «Світ сімейних захоплень», «Умови успішного виховання в родині», «Як навчити дитину бути самостійною?», «Як знайти «ключ» до своєї дитини?», тощо

Плануючи збори, потрібно чітко розуміти їхню мету. Вчитель має помірковувати, яким саме чином він має реалізовувати очікування батьків. Вчитель сам обирає форму проведення, створює сприятливу атмосферу, готує клас, залучає до підготовки батьків. Щоб батьківські збори були цікавими, їх можна провести за допомогою тренінгів.

Тренінг - це можливість взаємодії класного керівника і батьків, продуктивна форма спілкування. Під час тренінгового заняття всі батьки є активними учасниками навчального процесу, тому можуть ділитися й обмінюватися між собою інформацією, знаннями і проблемами, а також разом приймати оптимальне рішення.

Батьківські конференції — це підсумкові форми зустрічей з батьками, які проводяться, як правило, один раз на рік. Активними учасниками конференцій є самі батьки, вони аналізують проблему з позиції власного досвіду.

Аби ці форми спілкування були ефективнішими, батькам слід надати можливість брати участь у плануванні занять. Добре налагоджена й організована взаємодія родини й навчального закладу дозволить батькам усвідомити необхідність набуття нових знань для розвитку із власної дитини здорової і повноцінної особистості.

Чи не провідну роль у роботі класного керівника відіграє індивідуальна робота з батьками, формами якої можуть бути бесіди, анкетування, індивідуальні консультації, тощо. Такі зустрічі дають можливість проаналізувати навчання кожного учня, оцінити його успіхи, сприяти зростанню дитини, формувати її ініціативність і креативність.

Отже, взаємодія школи та сім'ї — це процес, що сприяє виробленню педагогічної позиції педагогів та батьків для вирішення спільних питань і завдань

навчальної і виховної діяльності. Спілкування, співробітництво між учителем учнем і батьками — перший крок до взаєморозуміння, взаємоповаги, рівноправності, довіри, обміну духовними й моральними цінностями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський – Дрогобич : Коло, 2006. – С.38
2. Кириленко В., Ковганич Г. Соціальне партнерство школи і сім'ї : переосмислення проблем і перспектив. Довідник директора школи. 2015. № 5–6. С. 33–34.
3. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainskashkola>
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja [Текст] : навчально-метод. посіб. / за заг. ред. Н.М. Бібік. – Київ : Літера ЛТД, 2019. – С.17.- С101-106.

Гладій О. В.,
вчитель початкових класів
Шепетівської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №4
ім. Валі Котика (м. Шепетівка)

Створення дидактичних матеріалів на основі LEGO-цеглинок

Анотація. У статті розкрито сутність інтегрованих уроків за допомогою створеного посібника та його значущість в сучасному освітньому процесі. На основі дидактичних матеріалів показано використання LEGO-цеглинок. Виокремлено характерні особливості інтегрованих уроків. Посібник застосовується для того, щоб розвивати у дітей просторову уяву, математичне та логічне мислення, увагу не тільки у розв'язанні завдань, а й при розгляданні дрібних деталей при лічбі.

Ключові слова: математика, LEGO-цеглинки, дидактичні матеріали, просторова уява, логічне мислення.

Інтеграція - це глибоке взаємопроникнення, злиття, наскільки це можливо, в одному навчальному матеріалі узагальнених знань в тій чи іншій області. Поняття «інтеграція» може мати два значення:

а) створення у школярів цілісного уявлення про навколишній світ (тут інтеграція розглядається як мета навчання);

б) знаходження спільної платформи зближення знань (тут інтеграція - засіб навчання) [1].

На сьогоднішній день одним із найважливіших завдань Нової української школи є формування логічного мислення в учня, який може використовувати свої знання для виконання поставлених цілей, розвиваючи в собі особистість, рішучість та впевненість у своїх діях. Такий результат можна отримати за допомогою поступового введення математичних навичок у навчальний процес через гру.

Саме для досягнення цієї мети мною було створено посібник, який розроблений на основі ідеї застосування LEGO – цеглинок на уроці математики, адже цеглинки в даній ситуації дозволяють вирішувати не тільки математичні задачі, а й розвивати просторове мислення, логіку та увагу. Такий посібник може стати у нагоді як для вивчення та опрацювання нового матеріалу на уроці, так і для самостійного навчання дитиною у якості гри вдома.

Де б ви не були і кого б ви не попросили назвати "царицю наук" – усі одногласно вам дадуть відповідь – математика, адже математика є дійсно дуже древня наука, що сформувалася з практичних потреб людини. Її зміст і характер з часом змінювались та вдосконалювались. Від початкового предметного уявлення про ціле додатне число, від уявлення про відрізок прямої, як найкоротшу відстань між двома точками математика пройшла довгий шлях розвитку, перш ніж стала абстрактною наукою з точно сформованими вихідними поняттями і специфічними методами дослідження. Нові вимоги практики, розширюють обсяг понять математики, наповнюють новим змістом старі поняття.

Потреби розвитку самої математики, «математизація» різних областей науки, проникнення математичних методів в багато сфер практичної діяльності, швидкий прогрес обчислювальної техніки призвели до появи цілого ряду нових математичних дисциплін: теорії ігор, теорії інформації, дискретна математика, теорія оптимального управління [2].

В даний час важко вказати ту область людської діяльності, в якій би не використовувалась математика. Серед соціальних наук економіка найбільшою мірою використовує математику. І. Кант вважав, що наука тільки тоді досягає досконалості, коли їй вдається користуватися математикою [2].

Оновлення освіти вимагає розробки моделей нового типу, створення нових підручників і програм навчання, розробки інноваційних методів навчання, спрямованих на розвиток обдарованості і таланту молоді, необхідних для вивчення природничо-наукових і загально професійних дисциплін, а також для практичного використання отриманих знань у вирішенні професійних завдань [3].

На мою думку, інтеграція математичного мислення та LEGO-цеглинок, як об'єкту логічної думки це ідеальне поєднання частин систем таким чином, що результат об'єднання в сумі перевершує їхнє значення до взаємодії. Такий висновок зроблено опираючись на думку американського педагога Дж. Гіббоне [4].

У посібнику запропоновано завдання, які спрямовані на розвиток логічного мислення, стійкості уваги, просторової уяви та математичних навичок обчислень.

Вправи, приклади та творчі завдання відповідають діючій програмі з математики для 1 класу.

Це творчі задачі, де учням пропонується поринути в захоплюючий світ Лего - школи, де замість звичайних цифр можна побачити цеглинки лего та вирішувати завдання разом з Лего – чоловічками.

Матеріали допоможуть вчителю початкових класів у творчому підході до проведення уроків, постановці і вирішенні логічних завдань, буде цікавим та корисним для самостійної роботи учнів.

Нова українська школа, базуючись на компетентнісному та діяльнісному підходах до навчання, знов звертає увагу фахівців на «розвиток математичного мислення дитини, здатностей розуміти й оцінювати математичні факти й закономірності, робити усвідомлений вибір, розпізнавати в повсякденному житті проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів, моделювати процеси та ситуації для вирішення проблем» [5], на виявлення та розвиток математичних здібностей учнів початкової школи [6].

Вивчення пізнавальних особливостей, що лежать в основі формування в учнів математичної та інших ключових компетентностей — один з головних напрямків пошуку резервів підвищення ефективності шкільного навчання. Поряд із розвитком загальних здібностей, компетентностей та наскрізних умінь учнів сучасна початкова школа покликана всебічно підтримувати паростки математичної обдарованості дітей [6].

У даному посібнику викладено матеріал згідно до рекомендації щодо адаптування математичної освіти до вимог Нової української школи, а саме: методи та прийоми викладання, яка засновані на співпраці (ігри, експерименти, групові

завдання). Так, наприклад для етапу уроку «Закріплення нового матеріалу, відпрацювання вмінь» учитель математики може використати такі прийоми: гра-тренінг, взаємоопитування, гра у випадковість, прес-конференція. Крім того, відмітимо, що використання наведених методів сприятиме частковому вирішенню проблеми перевантаженості, стомлюваності учнів на уроці, адже, як відомо, зміна видів діяльності учнів на уроці є одним із факторів, який визначає ефективність його проведення (реалізація компонентів – «Новий зміст освіти», «Педагогіка партнерства», «Орієнтація на учня») [7].

Створення будь-якого уроку починається з усвідомлення й правильного, чіткого визначення його кінцевої мети: чого вчитель хоче досягти на занятті. Необхідно визначити засоби, які можуть допомогти вчителю досягти поставленої мети, а вже потім обрати спосіб дії [5]. Саме цей посібник є чудовим засобом, що можна використовувати на уроці. За допомогою такого засобу можна моделювати урок у вигляді подорожі в школу Лего-міста. Структура підручника має привабливу для дітей форму, тому і задачі сприймаються набагато легше.

Сучасний урок будують на основі використання технічних засобів із застосуванням як традиційних, так і інноваційних педагогічних технологій. Разом із тим сучасний урок повинен відображати знання учителя класичної структури уроку з активним використанням власних творчих напрацювань. Це враховують як під час його побудови, так і в підборі змісту навчального матеріалу, технології його подання [8].

Список використаних джерел та літератури:

1. А. М. Касумова «Интегрированное обучение на уроках математики и информатики» - Вестник Университета № 21, 2014.
2. Л. Д. Жулева "Математика и философия" – "Научный вестник МГТУ ГА. Серия История, философия и социология" №142, 2009 – с. 155-156.
3. Айматова Ф.Х., Рузматова Н.Т. "Универсальность математики" г. Ташкент, Республика Узбекистан – Журнал "Вопросы науки и образования", 2019 – с. 9
4. <https://nus.org.ua/articles/integrovanе-navchannya-tematichnyi-i-diyalnisnyi-pidhody-chastyna-1/> (Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1)).
5. Новий Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. URL:[http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний стандарт початкової освіти.pdf](http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний_стандарт_початкової_освіти.pdf) (дата звернення: 20.06.2018).
6. Олена Масюк «Розвиток математичних здібностей учнів у Новій українській школі» - Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди - 25.10.2018.
7. Шулик Т.В., Новіков О.О., Волік С.В. «ОСОБЛИВОСТІ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ «НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ» - Методика викладання математики в ЗОШ та ВНЗ – 2017
8. М. Н. Капранова «Як підготувати сучасний урок».

Гоба Н. П.,
старший вчитель,
вчитель початкових класів
Кульчинківська загальноосвітня
школа І-ІІ ступенів

**Використання активних стратегій критичного мислення для розвитку
творчих здібностей молодших школярів**

Анотація. У посібнику розкрито основні методи і форми роботи за технологією критичного мислення в освітньому процесі учнів 1- 2 класів НУШ.

Ключові слова: НУШ, ключові компетентності, стратегія, критичне мислення.

Сучасні діти приходять до школи з бажанням діяти, причому діяти успішно. Їм подобається на уроці не просто слухати, а ставити запитання, приймати рішення, придумувати, фантазувати. Якщо вчитель постійно організовує на уроках таку діяльність, то навчання буде успішним, а здобуті знання якісними.

Як переважна більшість педагогів, намагаюсь змінювати практику своєї роботи, щоб сприяти активному навчанню учнів і розвитку в них критичного мислення. Хочу, щоб учні не просто запам'ятовували навчальний матеріал, а запитували, досліджували, творили.

Формування творчих та пізнавальних здібностей учнів з використанням технології розвитку критичного мислення має безліч стратегій, але вікові особливості молодших школярів не дають змоги працювати за окремими з них.

Ефективним для формування критичного мислення молодших школярів є стратегії, які роблять освітній процес більш творчим, вчать учнів мислити, виділяти головне, висловлювати й аргументувати власні думки [1].

Технологія розвитку критичного мислення допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. Практичне використання вправ з розвитку критичного мислення підвищують в учнів інтерес до навчання, їх активність на уроках, розвивається пошукова спрямованість, мислення.

Тому у своїй роботі використовую найбільш поширені стратегії критичного мислення: зокрема «Асоціативний куц», «Кола Вена», «Мікрофон», «Сенкан», «Кубик Блума», «Дискусія», «Фішбоун», «Мозковий штурм», «Шість капелюхів».

Стратегія «Асоціативний куц»

Асоціація - поняття, що виникає при згадуванні іншого. Стратегію «Асоціативний куц» використовую у процесі ознайомлення учнів з новою темою. Ця стратегія допомагає актуалізувати знання учнів з певної теми, виявити незвичайні асоціації, налаштувати на подальшу роботу. Адже працювати з темою, яка насправді знайома, набагато легше. Цю роботу проводжу у групах, парах, колективно чи індивідуально.

При її проведенні ставлю за мету: навчити графічній організації матеріалу, унаочнити думки, які виникають щодо певної теми.

Хід роботи:

- напишіть посередині аркушу ключове поняття;
- подумайте, які асоціації у вас виникають, коли ви чуєте це поняття;
- записуйте всі слова, які спадають на думку, не оцінюючи і не перефразовуючи їх; прямими лініями позначаєте зв'язки між словами;
- нові слова також можуть викликати асоціації – записуйте й їх, одразу позначаючи зв'язок з тими словами, з якими виникли асоціації;
- продовжуйте роботу доти, поки не закінчатся ідеї.

Наприклад:

Осінь (золота, кольорова, гарна...)

Вода (річки, озера, моря, струмок, життя., природа, дощ, сніг...)

Цирк (купол, солодощі, сміх. фокуси, клоуни, акробати, радість, враження..)

Мир (мрія, сім'я, друзі, злагода, спокій, розваги...)

Ця стратегія дає можливість більш ефективно працювати над розвитком критичного мислення молодших школярів. Найчастіше застосовую її на уроках читання, української мови, англійської мови, інтегрованого курсу " Я досліджую

світ". Такі завдання дають можливість учням проявити себе, розвивають творчі навички, навчають працювати у групах, доводити власні думки, спираючись на власний досвід та знання.

Розпочинаю роботу над застосуванням цього методу вже з першого класу, привчаючи дітей до самостійного мислення, а не мислення за шаблонами, мислення з критичним спрямуванням.

Стратегія «Кола Вена»

«Кола Вена» – прийом для співставлення, порівняння, знаходження спільних рис, явищ, ознак, у поняттях, образах літературних героїв, явищ природи, властивостей геометричних фігур. Представляє собою кола, що перетинаються (двох або декількох). Середина заповнюється спільними ознаками, а бічні частини – відмінними.

Мета стратегії «Кола Вена»: навчити учнів систематизувати великий обсяг матеріалу, розвивати вміння аналізувати та порівнювати різні об'єкти та явища.

Основний сенс застосування прийому в технології розвитку критичного мислення полягає в тому, що порівняння, тобто характеристики, за якими учні порівнюють різні явища, об'єкти та інше, формулюють самі учні. Це можна зробити у групах, парах, індивідуально чи обговорити з усім класом.

Для того, щоб порівнянь не було забагато, можна запропонувати учням записати на дошці всі пропозиції, а потім визначити найважливіші.

Прийом «Кола Вена» застосовую в основній частині уроку, а також при закріпленні знань учнів (залежно від предмета та обраної теми) [3].

При проведенні цієї стратегії проводжу таку роботу:

- вивішую на дошці готовий бланк з зображенням «Кола Вена», або роздаю учням підготовлені бланки;

- зазначаю, які об'єкти будуть розглядатися;
- пропоную школярам порівняти запропоновані об'єкти;
- записати спільні та відмінні ознаки у відповідних частинах кола;
- зробити висновки, щодо об'єктів, які порівнювалися на уроці.

Стратегія «Мікрофон»

Для загально-групового обговорення на уроці використовую стратегію «Мікрофон», яка надає можливість кожному учневі сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Ця вправа служить для розвитку асоціативного та креативного мислення, уяви. Особливістю цього прийому являється те, що вчитель не коментує і не оцінює подані відповіді. Ця стратегія допомагає не лише розвинути учня, але й заохотити його до навчальної діяльності.

Стратегія «Сенкан»

«Сенкан» – це форма вільного вірша з п'яти рядків, що синтезує інформацію, яку учні отримали під час вивчення нового матеріалу. Цей вид роботи використовую, щоб спонукати учнів до розмірковування над темою. Складається він за такими правилами:

- 1.Тема (1 іменник. який є темою сенкану)
- 2.Опис (2 прикметники. які є ознаками теми)
3. Дія (3 дієслова)
4. Ставлення (фраза з 4 слів)
- 5.Узагальнення.

Наприклад:

Весна

Квітуча, різнобарвна.

Вабить, гріє, веселить.

Це найкраща пора року.

Краса.

Така форма роботи не тільки сприяє покращенню емоційного стану школярів, а й дає змогу перевірити, як учні запам'ятали найважливіші поняття теми, розвиває вміння узагальнювати вивчений матеріал.

Складаючи «сенкан», учні перетворюють нові знання на власні. Цю стратегію використовую на уроках читання, «Я досліджую світ», української мови, англійської мови.

Стратегія «Кубик Блума»

«Кубик Блума» є методом навчання, який полегшує розгляд теми з різних сторін, один із методів навчання, що полегшує всебічний розгляд теми.

Основний елемент, який використовую для проведення стратегії «Кубик Блума» - звичайний кубик, зроблений з картону, на гранях якого записані завдання для учнів:

- Опишіть.
- Порівняйте.
- Встановіть асоціації.
- Проаналізуйте.
- Знайдіть застосування.
- Запропонуйте аргументи «за» або «проти».

Наприклад: малюнок сонечка, сонечка та дощичку,....

Стратегію «Кубик Блума» застосовую з 1 класу. Для першокласників обираю 2-3 грані куба та роблю його яскравим і незвичайним. Його використовую на будь-якому уроці, на стадії актуалізації чи рефлексії. Цей метод допомагає дитині визначити, яка інформація йому вже знайома, і що він взнав нового.

Стратегія «Дискусія»

Досить актуальним на сьогодні методом формування критичного мислення є різні види дискусій.

Дискусії дозволяють ефективно розв'язувати проблеми через самовираження, вчитися аналізувати ситуацію, добирати аргументи для розв'язання проблеми, розвивати комунікативні навички.

Наприклад:

1. Оголошується проблемне питання дискусії: « Чи треба спалювати опале листя?»
2. У групі одна пара обирає позицію «За», інша – «Проти»
3. Кожна пара обговорює свою позицію, добирає аргументи на її підтримку.
4. Через деякий час утворюються нові пари, які складаються з учасників, що займали одну і ту ж саму позицію, але з інших груп.
5. Учасники в нових парах порівнюють свої аргументи, додають за необхідності нові.
6. Учасники повертаються до своїх початкових пар, маючи «удосконалений список» аргументів.

Стратегія «Фішбоун» («Риб'яча кістка» або «Скелет риби»)

Використання схеми «Скелету риби» дає можливість:

- розвивати критичне мислення;
- організувати роботу учнів у парах та групах;
- візуалізувати причинно-наслідковий зв'язок;
- розподіляти етапи роботи за рівнем значущості.

Цю стратегію використовую при узагальненні та систематизації знань, коли тема вже вивчена.

Використовую схему, яка складається з чотирьох основних блоків представлених у вигляді голови, кісток та хвоста риби.

Голова – тема, питання або проблема, що підлягає аналізу.

Верхні кістки (або ті, що розміщені з правого боку при вертикальному положенні схеми) – основні поняття теми та причини виникнення проблеми.

Нижні кістки (або ті, що розміщені з лівого боку при вертикальному положенні схеми) – факти, що є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі.

Хвіст – відповідь на поставлене питання, висновки.

Стратегія «Мозковий штурм»

Цю стратегію використовую для колективного обговорення з конкретної проблеми. Вона передбачає одночасну спільну роботу всього класу. Шляхом «мозкового штурму» всього за кілька хвилин можна визначити багато ідей. Мозковий штурм спонукає учнів проявляти уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки.

Стратегія «Шість капелюхів»

Інноваційний метод «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно вчить працювати по-новому з текстом, творчо мислити, послідовно порівнювати. А також узагальнювати і класифікувати. Навчає володіти різними способами обробки інформації. Дозволяє навчитися зробити урок ефективним. Для цього виготовила і використовую у певній послідовності 6 капелюхів різних кольорів.

Першим вислуховуємо того, хто одягнув білий капелюх. Він надає право ознайомитися з інформацією про предмет обговорення.

Білий капелюх мислення — це режим фокусування уваги на всій інформації, якою ми володіємо: на фактах і цифрах.

Червоний капелюх — капелюх емоцій, почуттів та інтуїції. Не вдаючись у подробиці і міркування, на цьому етапі висловлюються всі інтуїтивні здогадки. Учні діляться емоціями, що виникають при обговоренні того чи іншого рішення. Тут також важливо бути чесним, як із самим собою, так і з іншими.

Жовтий – капелюх позитиву. Одягаючи його, учень повинен думати над перевагами, яке дає рішення, розмірковувати над вигодою і перспективою ідеї. І навіть якщо ідея не обіцяє нічого хорошого, важливо опрацювати оптимістичну сторону і спробувати виявити приховані позитивні ресурси.

Чорний капелюх – протилежність жовтою. Учасник, у якого на голові чорний капелюх, повинен мислити критично, оцінювати з різних боків ситуацію, звертати увагу на можливі ризики і таємні загрози, на істотні та уявні недоліки, включити режим пошуку «підводних каменів».

Зелений капелюх — капелюх творчості та креативності, пошуку альтернатив і внесення змін.

Синій капелюх — призначений для управління процесом реалізації ідей та роботи над вирішенням завдань, підведення підсумків та обговорення користі та ефективності «методу шести капелюхів».

Послідовність «виступів» капелюхів іншого кольору підказує активність учасників обговорення. Визначається також, виходячи зі змісту завдання або проблеми, що необхідно вирішити. Учні по черзі можуть приміряти на себе різні капелюхи, тим самим тренуючи різні типи мислення та даючи собі можливість зрозуміти кожного з учасників

Висновки. Технологія «Розвиток критичного мислення» є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти України щодо переходу до нового типу гуманістично – інноваційної освіти.

Саме початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення як пріоритетного напрямку виховання особистості сучасної молоді людини.

Увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, який трансформується в компетенції. Практичне спрямування даної роботи – показати, як представлені технології допомагають вчителю розвивати творчий потенціал особистості учня, формувати вміння критично мислити та самостійно приймати рішення. Ці стратегії допомагають не лише розвинути учня,

але й заохотити його до навчальної діяльності. Отже, педагогічна технологія «Розвиток критичного мислення»

- дає поштовх розвитку мислення, пам'яті, допитливості, мовлення;
- викликає інтерес до навчання, творчості;
- заохочує учнів мислити творчо, критично і шукати відповіді на власні запитання;
- робить вільним мислення, забезпечує атмосферу поваги до всіх думок;
- дає можливість дитині відкритися, показати себе у колективі.

Системне запровадження цієї технології в школі сприяє тому, що учні поступово опановують її не лише як навчальну технологію вміння самостійно вчитися, критично мислити, але й використовувати свої знання у повсякденному житті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Використання технології розвитку критичного мислення в освітньому процесі НУШ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-tehnologii-rozvitku-kriticnogo-mislenna-v-osvitnomu-procesi-nus-4682.html>
2. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П. Критичне мислення: як цього навчати. – Харків: Вид. гр. "Основа": "Тріада +", 2007
3. Онлайн-курс для вчителів початкової школи [Електронний ресурс]/ Educational Era.- Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-EDERAOSVITORIA+ST101+st101/about>

Гончаренко Л. П.,
практичний психолог
Кам'янець-Подільської
загальноосвітньої школи
I-III ступенів №2 ім. Т. Г. Шевченка
(м. Кам'янець-Подільський)

Забезпечення психологічного супроводу інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі

Анотація. *Стаття присвячена питанню забезпечення психологічного супроводу інклюзивного навчання в закладі освіти. Адже, психологічний комфорт в школі - важлива умова ефективності навчання, виховання та всебічного розвитку кожної дитини, зокрема, дітей із особливими освітніми потребами. Акцент поставлено на завданнях психологічної служби закладу освіти щодо формування позитивного мікроклімату в класі, школі, забезпечення оптимального розвитку, успішної інтеграції в соціумі.*

Ключові слова: *інклюзивна освіта, психологічний супровід, психологічний комфорт, психологічна адаптація, психологічна підтримка.*

*Інклюзивна освіта – перспектива нова.
Хоч різні можливості – рівні права!
Кожна дитина – це цілий світ,
Освіта, повага і рівність для всіх!*

Притча про мудреця та метелика

Багато років тому в одному місті жив дуже мудрий чоловік. До нього часто приходили люди за порадою. Кожному з них йому вдавалося дати дуже хорошу й правильну пораду. Слава про його мудрість рознеслася всюди.

Одного дня його слава дійшла до ще одного чоловіка, який теж був мудрим і відомим. Цей чоловік теж допомагав іншим людям. Йому подобалося те, що його вважають наймудрішим і прислухаються до його порад. І коли він дізнався, що є ще один мудрець, розгнівався на нього за те, що втрачає свою популярність.

І став думати, як довести іншим людям, що насправді мудрішим є він. Довго думав і вирішив: «Я візьму метелика, заховаю його між долонь, підійду на очах у всіх до мудреця і запитав його: «Скажи, що в моїх руках?» Він, звичайно ж, великий мудрець, тому він здогадається і скаже: «У тебе в руках метелик». Тоді я його запитав: «А який це метелик: живий чи мертвий?» І якщо він скаже, що метелик живий, тоді я легенько притисну його своїми долонями так, що коли їх розкрию, то всі побачать, що мертвий. А якщо мій супротивник скаже, що метелик мертвий, тоді я відпущу його і він полетить. От тоді всі й зрозуміють, хто з нас розумніший.

Так він і зробив. Узяв метелика, підійшов до мудреця і запитав його:

- Скажи, що у моїх руках?

Мудрець подивився і сказав:

- У тебе в руках метелик.

Тоді він запитав мудреця:

- Скажи, який він: живий чи мертвий?

Мудрець пильно подивився йому в очі, подумав і сказав:

- Все буде так, як ти захочеш. Усе в твоїх руках, людино!

У наших руках можливість створити в закладі освіти таку атмосферу, в якій усі будуть почувати себе «як удома», атмосферу психологічного комфорту, атмосферу любові і доброзичливості, прийняття учнів такими, якими вони є.

Однією з важливих проблем для успішного навчання в закладі освіти, де навчаються діти з ООП є психологічне благополуччя учнів. Психологічний комфорт необхідний не тільки для розвитку дитини, а й для засвоєння нею знань. Від цього залежить фізичний та емоційний стан, що, в свою чергу, теж сприяє успішному навчанню, забезпеченню якісного засвоєння знань.

Що ж таке комфорт?

Слово *комфорт* запозичене з англійської мови, де comfort «підтримка, зміцнення» («Етимологічний словник», Н. М. Шанський).

У словнику психолого-педагогічних термінів і понять говориться: «Комфорт – умови життя, вимоги, обстановка, що забезпечують зручність, спокій і затишок» [9].

Психологічний комфорт – умови життя, за яких людина відчуває себе спокійно, немає необхідності захищатися. Це відчуття задоволення, прийняття оточення, відповідності стану індивіда до навколишніх умов існування. Якщо змалечку дитину виховувати в атмосфері любові та взаєморозуміння вона виросте чуйною та доброзичливою. Якщо ж батьки зривають на ній всі свої невдачі, а їхні стосунки не гідні наслідування, то дитина зростає нечуйною, черстою, а іноді жорстокою у ставленні до інших (до людей, тварин, рослин), із проблемами в розвитку не лише морально-ціннісної сфери особистості, а й емоційно-вольової, пізнавальної.

Мама для дитини – перший психологічний захист. У дітей, розлучених з мамою в ранньому віці, навіть на короткий термін, виникає депресія, а іноді, як наслідок, синдром недорозвиненості. Причина – збіднілий емоційний світ людини, брак спілкування та уваги. Якщо мати та близькі люди не застосовують у спілкуванні з дитиною тілесного контакту, погладжування, усмішок, похвали, то у дітей виявляється більше поведінкових відхилень від норми, ніж у тих, які виховуються у сім'ї, що намагається створити психологічно-комфортне середовище для зростання.

Як тільки дитина переступає поріг дитячого навчального закладу чи школи, відповідальність за створення комфортного середовища для неї беруть на себе його працівники. Передусім для забезпечення адаптації дитини до нових умов перебування вихователь чи вчитель повинен налагодити доброзичливі та відверті стосунки з батьками дитини, а ті, у свою чергу, мають готувати її до змін у житті, привчаючи до самообслуговування і налаштовуючи на довіру до педагогів. Від того, наскільки комфортно дитина почуватиметься в навчальному закладі, від тих позитивних емоцій, інтересу, діяльностей, які вона тут отримає, залежатимуть її віра в дорослих, уміння спілкуватися, духовне зростання.

На сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні однією з актуальних проблем постає роль психологічного супроводу дітей в умовах інклюзивної освіти. На перший план висуваються завдання щодо створення умов для становлення особистості кожної дитини відповідно до особливостей її психічного і фізичного розвитку, можливостями і здібностями.

Цій проблемі приділялось завжди багато уваги. Доцільно ще раз підкреслити актуальність даної теми. Тому основною метою даної статті є аналіз психологічного супроводу інклюзивного навчання та важливості комфортного самопочуття здобувача освіти в навчальному закладі.

Інклюзивна освіта – термін, який вперше прозвучав у Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами в червні 1994 року. Саме цей документ і став першим міжнародним документом, що наголосив на необхідності проведення освітніх реформ у впровадженні інклюзивної освіти [8].

Для України інклюзивна освіта є педагогічною інновацією і в той же час вимогою не лише часу, а й, з моменту ратифікації Конвенції ООН про права інвалідів – одним із міжнародних зобов'язань держави.

ЮНЕСКО розглядає інклюзію як динамічний процес, який полягає в позитивному ставленні до різноманітності учнів у навчальному середовищі, сприйнятті індивідуальних особливостей розвитку дитини не як проблеми, а як можливостей для розвитку. Тому рух у напрямі інклюзії – це не тільки технічна або організаційна зміна, але й певна філософія в освіті.

Українське суспільство досягло такого рівня соціального розвитку, коли воно не може собі дозволити втратити жодну підростаючу людину, а визнання Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей підсилило увагу батьків, держави і громадськості до їхніх проблем з народження і до повноліття та відповідальності за розвиток, навчання й виховання.

Безумовно, діти з особливими освітніми потребами теж не повинні залишатися без належної уваги. Адже, історично так склалося, що вони були позбавлені можливості отримувати освіту поруч зі своїми здоровими однолітками, їм відмовляли в доступі до загальноосвітньої навчальної програми й навчали в спеціальних закладах. Інклюзія впливає на політику, науково-пошукову та практичну роботу й має багато значень, що охоплюють діапазон від простого зарахування учнів з особливими освітніми потребами в звичайні класи до трансформації філософії, цінностей і практичних підходів цілих освітніх систем. Інклюзія потрібна нашій державі як засіб досягнення соціальної справедливості в інтересах учнів з особливими освітніми потребами. Ученими обговорюються проблеми інтеграції дітей з особливими освітніми потребами й активно розробляються підходи до навчання й виховання останніх у умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Вивчення особливостей створення комфортного інклюзивного освітнього середовища має важливе значення для успішного виховання та соціалізації не тільки дітей з порушеннями психофізичного розвитку, а й інших учнів.

Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом [2,с.47]. Важливою умовою є також створення особливого морально-психологічного клімату у педагогічному та учнівському колективах, заснованого на розумінні проблем, потреб кожного такого учня і на бажанні йому допомогти. Слід пам'ятати, що інклюзивна освіта дає можливість учням і вихованцям із проблемами в розвитку взаємодіяти зі звичайними дітьми, спостерігати за ними, наслідувати їх, отримувати такий же соціальний досвід, як їхні здорові однолітки. Спільне навчання стає корисним і для дітей без проблем, оскільки в них формується сензитивність і толерантність до потреб інших, позитивне сприйняття не схожих на них людей, у них зростає соціальна відповідальність, що сприяє їх особистісному розвитку.

Психолого-педагогічний супровід - це системна діяльність практичного психолога та корекційного педагога, спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню дитини, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум.

Психологічна адаптація - це система заходів, спрямованих на формування в особи здатності пристосовуватися до існуючих у суспільстві вимог та критеріїв за рахунок присвоєння їй норм і цінностей даного суспільства.

З початком навчального процесу робота практичного психолога школи має бути спрямована на запобігання шкільній дезадаптації учнів у цілому і навчальної неуспішності зокрема. Під шкільною дезадаптацією розуміють сукупність ознак, що вказують на порушення процесу й результату пристосування дитини до вимог шкільного життя, внаслідок чого процес розвитку і навчання ускладнюється, а в крайніх випадках стає навіть неможливим. Сьогодні подібні ускладнення (за даними Л. В. Дзюбко) мають близько 40 % учнів початкових класів загальноосвітніх шкіл, до того ж спостерігається тенденція до подальшого зростання цих показників [7, с.193]. Тому робота повинна бути спрямована на створення умов, що забезпечують підвищення автономності та соціальної активності дітей, розвиток інтелектуальної сфери, формування ціннісних установок, відповідних психічним і фізичним можливостям дитини.

Основні принципи організації психолого-педагогічного супроводу дітей в систему інклюзивної освіти: пріоритет інтересів та потреб дітей та учнів; рекомендаційний характер; безперервність супроводу; мультидисциплінарний.

Головна мета психологічної роботи з «особливою дитиною» - її соціалізація, підготовка до самостійного життя. У той же час потрібно стежити, щоб допомога і підтримка під час навчання не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від них. Інклюзивне навчання та виховання дітей з особливими потребами ставить перед навчальним закладом два серйозні питання: «Як допомогти нормально розвиватися?» і «Як звести до мінімуму можливі негативні наслідки спільного навчання?». У вирішенні цих завдань головну роль, безумовно, відіграє психологічна служба кожного навчального закладу [6].

Основні завдання психологічного супроводу дітей з особливими освітніми проблемами, що навчаються в масовій школі:

- попередження виникнення проблем розвитку дитини;
- допомога (сприяння) дитині у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання, соціалізації:

- навчальні труднощі, проблеми з вибором освітнього та професійного маршруту, порушення емоційно-вольової сфери, проблеми взаємовідносин з однолітками, вчителями, батьками;
- психологічне забезпечення освітніх програм;
- розвиток психолого-педагогічної компетентності (психологічної культури) учнів, батьків, педагогів.

Важливу роль у забезпеченні оптимальних умов розвитку та навчання школярів з психофізичними вадами в масовій школі відіграє психолог, який здійснює психологічний супровід навчання в інклюзивному середовищі за такими напрямками: психологічна діагностика, психологічна підтримка батьків та педагогів, психологічна корекція.

Психологічна діагностика дітей. Ефективність психологічного супроводу навчання дітей з психофізичними вадами в умовах інклюзивного навчання забезпечується, передусім, комплексною диференціальною діагностикою, яка має бути спрямована на вивчення:

- адаптивних можливостей, соціального статусу дитини, взаємин у родині та шкільному колективі;
- співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми;
- особливостей пізнавальної діяльності;
- емоційно-вольової та мотиваційно - потребової сфер;
- індивідуально-типологічних особливостей;
- рівня розвитку комунікативних здібностей;
- сильних і слабких сторін розвитку особистості.

Робота з учнівським колективом, в якому перебуває дитина з психофізичними вадами, повинна бути направлена на формування толерантного ставлення та позитивних установок щодо взаємодії з учнями, які мають психофізичні вади.

Психологічна підтримка батьків. Основним елементом інклюзивного навчання є залучення батьків до освітнього процесу, участі в розробці навчальних планів своїх дітей. Саме тому завдання психологічного супроводу полягає у:

- налагодженні партнерських стосунків з батьками та створенні психологічного комфорту для кожного члена сім'ї;
- подоланні стереотипів у роботі з сім'ями, які мають дітей з обмеженими можливостями через врахування культурних традицій, інтересів сім'ї;
- підвищенні психолого-педагогічної культури батьків;
- поясненні батькам специфіки психічного розвитку дитини й тих обмежень, які накладаються на процес навчання й виховання;
- розкритті конкретного змісту індивідуального підходу, якого потребує дитина, та прийомів його реалізації;
- психологічному консультуванні батьків, спрямованому на становленні оптимальних взаємин у родині.

Надання психологічної підтримки педагогам. Успішність освітнього процесу значною мірою залежить від педагога, його майстерності, професійних навичок, особистісних рис, від ставлення до учнів, зокрема тих, які мають ті чи інші порушення психофізичного розвитку.

Психологічний супровід навчання дитини з психофізичними вадами в умовах інклюзивного навчання передбачає не лише сприяння психічному розвитку, а й роботу з педагогічним колективом, спрямовану на:

- формування в учасників педагогічного процесу позитивних установок щодо взаємодії з такою дитиною;
- пояснення педагогам специфіки психічного розвитку дитини і тих обмежень, які накладаються на процес навчання й виховання;

- розкриття конкретного змісту індивідуального підходу, якого потребує дитина та прийомів його реалізації;
- надання психологічної допомоги вчителям та асистентам учителя щодо створення на основі результатів діагностичних мінімумів індивідуальних програм розвитку;
- здійснення адаптації дидактичного матеріалу та наочності згідно з особливостями сприймання матеріалу учнями з різними типами нозологій;
- запровадження спеціальних технологій та адаптивних технічних засобів навчання;
- надання вчителям інформації про досягнення дитини у психокорекційному процесі та рекомендацій щодо використання новоутворень у навчальній діяльності.

Практичний психолог в інклюзивному середовищі формує психологічну готовність учителів до взаємодії з такою дитиною через проведення тренінгових занять, лекторіїв, семінарів, консилиумів, майстер-класів тощо.

Психологічне консультування практичний психолог здійснює для педагогів школи, для батьків дітей з особливими потребами та для самої дитини. Консультативна робота з дітьми з особливими потребами повинна спрямовуватися на те, щоб за допомогою спеціально організованого процесу спілкування актуалізувати в дитині додаткові психологічні сили і здібності, що можуть забезпечити вихід зі складної життєвої ситуації. За такого типу допомоги увага зосереджується не стільки на вадах розвитку, скільки на ресурсах особистості дитини, її можливостях.

Психологічна корекція дитини з особливими потребами повинна спрямовуватися на розвиток її здатності до самостійного життя, уміння жити в нових соціальних умовах, долаючи або компенсуючи особистісні обмеження. Практичний психолог вносить пропозиції в організацію навчально-виховного процесу з метою визначення оптимального навантаження дитини з особливими потребами, щоб уникнути неврозів, збільшити адаптаційний потенціал дитини.

Таким чином, психологічний супровід дитини з ООП в умовах інклюзивного навчання передбачає не лише сприяння психічному розвитку, а й роботу з найближчим соціальним оточенням, спрямовану на формування в учасників педагогічного процесу позитивних установок щодо взаємодії з такою дитиною.

Корекція затримки психічного розвитку дітей потребує тривалої і систематичної роботи, яка охоплює всі види її діяльності. Тому дуже важливо, щоб корекційним завданням було підпорядковане не тільки заняття, а й режимні моменти, організація дозвілля дитини, де знайдуть корисне застосування різні розвиваючі ігри, відповідно до віку й можливостей дитини

Що для цього має зробити психолог? Завдання практичного психолога – допомогти налагодити взаємодію дитини, що має проблеми розвитку, з усіма учасниками навчально-виховного процесу. Роль психолога набуває своєрідного посередництва у побудові суб'єкт-суб'єктних стосунків.

Перш за все необхідно мати чітке уявлення про рівень розвитку дитини, її актуальні та потенційні можливості, потреби та життєві орієнтації. Психологу потрібні не просто загальні знання про дитину, а конкретні, які б дали можливість відповісти на запитання, чи є шкільне оточення сприятливим для навчання й розвитку такої дитини, чи може вона успішно розвиватися в шкільному середовищі, і якщо ні, то в чому причина.

Знаючи дитину, ми маємо перебудувати, модифікувати шкільне оточення таким чином, щоб воно було максимально прийнятне, сприятливе для реалізації освітніх, розвивальних та виховних цілей. Необхідно допомогти дитині в розв'язанні таких проблем, що виникають у неї при взаємодії з цим оточенням. Таким чином, супровід розглядається як цілісна діяльність, командна взаємодія (вчителів, адміністрації, асистента вчителя, батьків, практичного психолога, логопеда, дефектолога,

медпрацівника), в рамках якої були виокремлені два обов'язкові взаємопов'язані компоненти:

1) супровід розвитку дитини та процесу навчання дитини, корекційна робота, спрямована на виправлення або послаблення наявних порушень, і розвиваюча робота, спрямована на розкриття потенційних можливостей дитини, досягнення нею оптимального рівня розвитку;

2) комплексна технологія, особливий шлях підтримки дитини, допомоги їй у вирішенні завдань розвитку, навчання, виховання, соціалізації.

Отже, психологічний супровід інклюзивної освіти – це надважлива складова моделі інклюзивної освіти.

Поради педагогам, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами:

✓ Батьки мають право володіти усією інформацією, що стосується їхньої дитини, і обов'язок фахівця – надавати таку інформацію.

✓ Інформацію необхідно подавати батькам зрозумілою мовою, доступно.

✓ Завдання педагогів – не просто надати інформацію, а й бути готовими розтлумачити її, дати відповіді на запитання, якщо потрібно, ще раз повернутися до конкретної теми на запит батьків.

✓ Інформацію потрібно подавати в коректній, етично-відповідній формі, інформація не повинна бути знецінювальною чи такою, що принижує гідність дитини.

✓ Педагоги мають усвідомлювати, що інформація не може бути засвоєна відразу, а тому мають бути готові її повторювати, використовувати різні формати її подання – під час індивідуальної розмови в усній формі, письмовій (висновки, рекомендації), книги, відео матеріали, групові лекції, семінари, Інтернет-ресурси.

✓ Інформація повинна бути достовірною й відповідати науково доведеним фактам. У разі сумніву чи недослідженості якогось питання важливо повідомити батькам про це.

✓ Педагоги повинні також усвідомлювати, що батьки сприймають інформацію дещо іншим, «емоційним» каналом зв'язку, а тому бути чутливими до того, що ті ж факти, які вони можуть сприймати одним способом, батьки можуть сприймати зовсім по-іншому. Тому фахівцям важливо бути особливо тактовними, коли представляють інформацію, намагатися не просто подавати інформацію, а й бути чутливими до сприйняття її батьки.

Поради батькам дітей, які мають особливі освітні потреби:

Дитині із особливими потребами необхідна постійна батьківська підтримка. Підпорядкувати таку дитину загальноприйнятим правилам поведінки в суспільстві неможливо, тому треба навчитися взаємодіяти та спілкуватися з нею.

Пам'ятайте, що дитина не винна в тому, що вона особлива. Особливості такої поведінки в кожному конкретному випадку зумовлені певними причинами: проблемами в період вагітності матері, ускладненням під час пологів, психосоціальними причинами (стиль виховання в сім'ї).

Усвідомте, що виховання та навчання дитини з особливими потребами – це довготривалий, складний процес, що потребує вашого уміння, терпіння, знання.

Навчіться давати інструкції: вони повинні бути короткими, не більше 3-4 слів. В іншому разі дитина просто «виключиться» і не почує вас.

У взаєминах з дитиною не допускайте «вседозволеності», інакше дитина буде маніпулювати вами. Чітко визначіть і обговоріть з дитиною, що можна, а що не можна робити вдома, в закладі освіти.

У повсякденному спілкуванні з дитиною із особливими потребами уникайте різких заперечень, тому що такі діти є імпульсивними і відразу ж зреагують на заборону непослухом або вербальною агресією. В цьому випадку треба говорити з нею спокійно і стримано, бажано дати можливість вибору для дитини.

Разом з дитиною визначте систему заохочень і покарань за хорошу і погану поведінку. Визначіть систему правил поведінки дитини в класі, школі, вдома. Просіть дитину вголос промовляти ці правила.

Старанно, своєчасно виконуйте побажання і завдання педагогів. Не нехтуйте порадами педагогів щодо необхідності консультування та лікування у лікарів–фахівців. Намагайтеся щоденно закріплювати завдання, по можливості, в ігровій формі. Допмагайте дитині, але не виконуйте завдання за неї. Якщо дитина втомилася – дайте їй невеликий відпочинок, або займіть її іншою діяльністю. Не вимагайте від дитини більше, ніж вона може!

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 05.09.2017 № 2145-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: [монографія] / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко – К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. – 152 с.
3. КОНВЕНЦІЯ ООН про права дитини від 20.11.1989 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Лист МОН України «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» від 26.07.2012 № 1/9-529 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0529736-12#Text>
6. Наказ МОН від 22.05.2018 № 509 “Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України” [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/>
7. Психологічна служба: Підруч. / В.Г.Панок, А.Г.Обухівська, В.Д.Острова та ін. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 362 с.
8. Саламанська декларація «Про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами» від 10.06.1994 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text
9. Словник психолого-педагогічних термінів і понять / Упорядн. Ю. В. Буган, В. І. Уруський. – Тернопіль: Астон, 2001. – 176 с.

Горох Н. М.,
вчитель початкових класів
Шепетівського навчально-виховного
комплексу №3 у складі
"Загальноосвітня школа І - ІІІ ступенів
ім. Н. Рибак та ліцей з посиленою
військово фізичною підготовкою"
Хмельницької області
(м.Шепетівка)

Освітнє середовище НУШ

Анотація. Однією з основних концептуальних засад реформування в межах Нової української школи є створення сучасного освітнього середовища, яке

сприятиме творчому розвитку й мотивації учнів до навчання. Ефективної індивідуалізації освітнього процесу можна досягти через раціональну організацію освітнього середовища, тобто через правильне облаштування класної кімнати для здобувачів освіти Нової української школи. Класна кімната повина в повному обсязі відображати інтереси та потреби дітей.

Ключові слова: освітнє середовище НУШ, навчальні осередки, педагогіка партнерства, продуктивна робота, емоційна атмосфера.

З 1 вересня 2018 року навчаються за новим Державним стандартом початкової школи. В освітньому середовищі Нової української школи є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, ініційованими самими дітьми.

Законом України «Про освіту» визначено мету загальної середньої освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Нова школа має стати простором такого розвитку, простором навчання, спілкування, взаємодії, спільної діяльності учнів, вчителів та місцевої громади.

Нова українська школа – реформа загальної середньої освіти, що впроваджується в Україні, – співзвучна ключовим світовим тенденціям: особистісно орієнтована освіта, дитиноцентризм, компетентісний та діяльнісний підходи, педагогіка партнерства. Ці принципи мають знайти відображення у формуванні освітнього середовища та освітнього простору українських шкіл.

Освітнє середовище НУШ – це мотивуюче середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для комфортного навчання здобувачів освіти, учителів і самих батьків.

Освітнє середовище у початкових класах – це таке середовище, яке належить дітям і тому воно бути безпечним місцем, де здобувачі освіти відчуватимуть себе захищеними та в безпеці, де відбувається більшість навчальних видів діяльності, а навчання організовано таким чином, щоб кожна дитина почувала себе затишно. Водночас мають бути місця, де дитина зможе побути наодинці.

Таке навчання дає здобувачам освіти не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у житті. Завдяки освітньому середовищу НУШ здобувачі освіти вчать критично мислити, не бояться висловлювати власне бачення, відчувають у школі себе вільно.

Особливістю Нової української школи є організація нового освітнього середовища, яке сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини. Організація освітнього простору навчального кабінету потребує широкого використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання, що здійснюється через навчальні осередки. Тому у класних кімнатах початкової школи має бути облаштовано 7 осередків для забезпечення дослідницької діяльності здобувачів освіти, для формування самостійності, для організації роботи дітей в групах, а також індивідуально.

► **Отже, осередок навчально-пізнавальної діяльності:** саме тут відбувається більшість навчальних видів діяльності, здобувачі освіти здійснюють свої перші відкриття та роблять упевнені кроки у навчанні. У цій осередку розміщені легкі та мобільні парти, які можна перемістити для групової чи індивідуальної роботи.

► **Змінний тематичний осередок** містить усе необхідне для вивчення нової теми та предмету загалом. Це зручний і певним чином гнучке середовище, яке легко змінюється від теми до теми. Невід'ємною частиною є стенд «Щоденні новини» зі змінними днями тижня, назвами місяців тощо.

Отже, без стендів, тематичних таблиць, фліп-чартів не обійтися.

► **Ігровий осередок та осередок відпочинку:** у класних кімнатах НУШ в даному осередку діти можуть відпочити, обмінятися думками, вони відчувають себе невимушено, вільно та безпечно.

► *Осередок для художньо-творчої діяльності*: тут зберігається приладдя для творчих занять: від фломастерів і альбомів до пластиліну. А ще ми тут маємо виставку дитячих робіт, які можна змінювати ледь не щодня.

► *Осередок для проведення дослідів* – це куточок, який розпалює дослідницькі здібності наших дітей. Він містить приладдя, необхідне для дослідів: склянки, мікроскоп, глобуси, колекції ґрунтів та корисних копалин тощо.

► *Осередок читача*: класи НУШ мають свою міні-бібліотечку, де здобувачі освіти швидко можуть знайти інформацію або взяти книжечку, яка зацікавила, додому й прочитати.

► *Осередок вчителя* – це наш особистий простір, де ми плануємо, аналізуємо.

Освітнє середовище організовано таким чином, щоб учителі мають змогу спостерігати за діяльністю дітей в усіх осередках: учні безпечно переміщуються і мають місце для зберігання особистих речей (контейнери, бокси, полицьки та ін.). Багато речей, які стали частиною освітнього середовища, учні формують разом із вчителями (лепбуки, «щоденні новини»). Навчальне середовище постійно змінюється і доповнюється адміністрацією, учнями, вчителями.

LEGO «Шість цеглинок» ми застосовуємо ледь не на всіх уроках, ранкових зустрічах, під час фізкультхвилинок з пізнавальною і навчальною метою для вирішення завдань, для моделювання певних життєвих ситуацій, для індивідуальної та групової роботи, завдяки яким здобувачі освіти не лише засвоюють знання, а й вчать їх застосовувати.

Нові парти, обладнане робоче місце вчителя, дошки, LEGO–цеглинки, дитячі роботи, а ще допитливі щасливі обличчя дітей, партнерство та невидиме лідерство учителя, коли діти через діяльність розвиваються, коли висловлюють власні думки і коли вчитель скеровує дитину... Школа зажила по-новому!

Простір класів НУШ використовується максимально: стіни (творчі роботи, плакати, стенди, розміщення осередків), шафи (коло вибору, «стіна слів», осередок матеріалів), підвіконня.

Участь дітей в організації середовища класу допомагає сформувати у них почуття відповідальності, розуміння, що класна кімната належить саме їм. Іншими словами, діти беруть участь в організації своєї навчальної домівки. Для вчителя важливо заохочувати дітей брати участь в ухваленні рішень щодо того, де розмістити навчальні матеріали, як оформити клас, у визначенні відповідальних за ту чи ту роботу. Діти можуть допомагати розвішувати таблички з назвами навчальних осередків або навчальних матеріалів, складати розклад робіт, робити календарі днів народжень тощо.

Нове освітнє середовище – це значуща складова сучасного освітнього середовища. Інтер'єр та облаштування наших класів НУШ формуються насамперед заради розвитку учнів. Добре облаштоване освітнє середовище класу створює можливості для різноманітних форм навчальної діяльності, забезпечує сприятливу емоційну атмосферу, мотивує та налаштовує на продуктивну роботу. Таке навчання дає учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у житті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Большакова І. О., Найда Ю. М., Онопрієнко О. В., Пристінська М. С., Софій Н. З., Нова українська школа: poradnik для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 20 с.
2. Косенко Д., Новий освітній простір/ інформаційний посібник www.dfr.minregion.gov.ua
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/60372/

Грачова О. В.
вчитель початкових класів,
спеціаліст вищої категорії
загальноосвітньої школи I-III ступенів №1
м. Шепетівки Хмельницької області

Індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти

Анотація. У статті розкривається тема, що індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти дозволяє ефективно й різнобічно розвивати особистість школяра в Новій Українській Школі, підвищувати рівень його освіти, спираючись на його індивідуальні особливості.

Ключові слова: індивідуальна освітня траєкторія, здобувача освіти, учень, Нова Українська Школа, індивідуальний план, індивідуальна програма розвитку, педагог – тьютор.

Початкова школа - це фундамент, на якому будується система всебічного розвитку школярів.

Дитина, яка переступила поріг школи, неповторна. Вона має свої індивідуальні якості розвитку, темп росту, риси характеру, фізіологічні особливості, розвиток мовлення і мислення, спосіб навчання.

Отже, перед вчителем початкової школи стоїть завдання по створенню умов, які будуть сприяти формуванню міцних навичок усвідомленого читання, грамотного письма, обчислювальних навичок, розв'язання задач тощо. З давніх часів відомі педагоги наголошували, що саме початкова ланка є тим основним джерелом, на якому будується система всебічного розвитку школярів.

Саме тому Нова Українська Школа визначає місію початкової школи як усебічний розвиток дитячої особистості відповідно до потреб її віку та психофізіологічних особливостей формування у дитини загальнолюдських цінностей моралі, етики та культури розвиток компетентностей та соціальних і життєвих навичок, що нададуть змогу дитині далі жити в соціумі та вчитися в основній школі.

В концепції НУШ наскрізно проходить через освітній процес реальна автономія та самоуправління школи, педагогіка партнерства між учасниками освітнього простору школи, дитиноцентризм або орієнтація на потреби учня, створення нової ефективної структури школи.

Ці зміни викликані тим, що сучасним учням, які приходять до школи не цікаво просто слухати, вчити і відтворювати вивчене. Вони прагнуть творити, фантазувати, ставити питання, дискутувати, приймати рішення. Сучасний учень сам стає автором й ініціатором власної освітньої траєкторії.

Завдяки масштабним темпам розвитку Інтернету виникла інша зона освіти, центром якої стала індивідуальна освітня програма, про яку зазначено у законі «Про освіту».

Індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої

діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання.

У закладі освіти індивідуальна освітня траєкторія може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.

Індивідуальна програма розвитку - документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання;

У законі «Про освіту» зазначено, що індивідуальний навчальний план - документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Сучасні реалії диктують нам необхідність забезпечити кожній дитині реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії, глибше пізнати свого учня, допомогти йому розвинути його індивідуальні здібності, зацікавити, створити йому позитивну атмосферу, мотивувати до навчання.

Я спробувала працювати над індивідуальною освітньою траєкторією саме під час дистанційного навчання. Через пандемію коронавірусу я шукала нові форми роботи з учнями. Адже, як зазначив т.в.о. Міністра освіти і науки Сергій Шкарлет, «Таке навчання дозволяє забезпечити індивідуальну освітню траєкторію здобувача освіти.»

На уроці учні можуть соромитися ще раз попросити пояснити вчителя незрозумілий матеріал, а вдома дитина має змогу прослухати урок, пояснення або його частину декілька разів, повернутись у разі потреби, щоб згадати, перевірити себе, впевнитись у правильності рішень.

Виконуючи завдання різної складності на онлайн – уроках, мною було виявлено дітей з суттєвими прогалинами у знаннях.

Для цих учнів був створений індивідуальний план діяльності, де були розписані теми, на які слід звернути особливу увагу. В план я включила перегляд презентацій, створення інтелект - карт, практичних завдань - тренажерів, тестових завдань.

Вивчаючи тему «Іменник» на уроках української мови у 4 класі, я провела онлайн - урок, на якому для пояснення нового матеріалу використала слайди - презентації. Потім на основі здобутих знань, учні створили інтелект-карту, щоб краще запам'ятати основні поняття.

Для закріплення вивченого вдома необхідно було пройти тести на платформі classroom, які можна проходити кілька разів.

Щоб поглибити знання з предметів, вчу дітей самостійно здобувати знання. Для цього учні створюють проєкти, лепбуки з природознавства, літературного читання з тем, які їх найбільше зацікавили. На уроках інформатики створюємо презентації. Для цього розробляємо один для усіх паперовий шаблон, а наповнення, малюнки, відео кожний вибирає на свій розсуд.

Як прийом індивідуальної освітньої траєкторії я використовую «Кольорові поля», який відноситься до прийомів інтерактивного навчання і призначений для розвитку навичок самоперевірки і самостійної роботи з написаним текстом. Найчастіше його можна використати на уроках української мови для створення психологічно комфортних умов на уроці. Учень не боїться перевірки, і вчиться визначати ступінь своєї підготовленості.

Наприклад, учень написав диктант(контрольну, самостійну роботу тощо). Потім на полях він робить позначки різним кольором. Кольорові позначки - це звернення до вчителя:

Червоний - "перевірте і виправте всі помилки";
Зелений - "позначте всі помилки, я сам виправлю";
Синій - "вказіть кількість помилок, я сам знайду і виправлю";
Значення кольорів і їх кількість може змінюватись в залежності від завдання, від складності теми. Значення кожного кольору попередньо обговорюються і вивішується на дошці або на окремому плакаті, щоб зразок завжди був перед очима.

Цей прийом розвиває пізнавальні інтереси дитини, активізує її діяльність, підвищує продуктивність праці. Учень старається переступити кольорову сходинку, розвиває свою орфографічну пильність, самостійність. Тоді навчання буде приносити радість, а не муки й гіркоту невдач.

Головним завданням НУШ є навчити вчитися учня, знаходити цікавинки для підвищення його інтелектуального рівня. Для цього я пропоную дітям брати участь в інтернет-олімпіадах та конкурсах, в інтерактивних конкурсах «Колосок», «Соняшник», «Патріот», «Кенгуру» та інших.

Таким чином працюючи у класі і вдома кожен учень має власну навчальну траєкторію.

Висновок. Індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти є одним із перспективних і цікавих підходів до освіти кожної дитини. Такий підхід передбачає індивідуальну підтримку учня. Вчитель може надавати коригуючу консультативну допомогу, щоб один учень краще опанував незрозумілий для нього матеріал, а інший – поглибив і розширив свої знання і творчі здібності, складаючи індивідуальний освітній план. Але у мене, як вчителя, немає такої можливості і часу. Організація навчання за індивідуальною траєкторією вимагає особливої методики й технології, навчання, можливо, підручників, а також відповідних зошитів. А найголовніше необхідно вести психолого-педагогічний супровід кожного учня. Це неможливо без роботи особливого педагога – тьютора.

Саме тому НУШ пішла шляхом суттєвих змін в освітньому процесі, де звертається увага на гнучкі форми роботи задля забезпечення індивідуальних потреб учнів.

Список використаних джерел та літератури:

1. ВР України, Закон «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII
2. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
3. <https://naurok.com.ua/post/maybutne-shkoli-individualni-osvitni-traektori>
4. <http://education-ua.org/draft-regulations/1080-analitichnij-zvit-pro-virtualnij-kruglij-stil-individualna-osvitnya-traektoriya-uchnya-printsipi-pobudovi-metodi-i-formi-realizatsiji>
5. <https://vseosvita.ua/library/individualna-osvitna-traektoriia-ucna-principi-pobudovi-metodi-i-formi-realizacii-171729.html>
6. <http://194.44.152.155/elib/local/sk644883.pdf>

Гуменна Л. В.

заступник директора з навчально-виховної роботи
Кучанської ЗОШ I-III ступенів Новоушицької селищної ради
(с. Куча)

Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства

Анотація. У статті автор аналізує ефективність та можливості комунікації з учнями та їх батьками на засадах партнерства як системи ефективної взаємодії педагогів і батьків, інших громадсько-соціальних інституцій,

наукових установ та закладів освіти з метою особистісного розвитку учасників освітнього процесу, становлення їх компетентної особистості.

Ключові слова: нова українська школа, учасники освітнього процесу, педагогіка партнерства, соціальне партнерство, ефективна комунікація, співробітництво.

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2].

Людина нерозривно пов'язана із соціумом. А його успішний розвиток залежить від дотримання прав і свобод кожної людини. Тож і в школі батьки та вчителі можуть допомагати одне одному краще розуміти інтереси, потреби та можливості дітей. Це дозволить обрати найбільш ефективну модель співпраці та підготує школярів до самостійного життя. Педагоги можуть допомагати батькам відкривати нові таланти школярів, стимулювати їхні інтереси та освітні можливості. А батьки, як найперші вчителі дитини, здатні допомогти знайти з нею спільну мову [3].

Партнерські взаємини, спілкування, взаємодія та співпраця між учнем, учителем та батьками є однією з ключових засад якісного реформування української школи. І це не дивно, адже лише завдяки порозумінню, співпраці та підтримці кожного учасника навчального процесу можна досягти позитивного результату [4].

Педагогіка партнерства – це ключовий компонент формули Нової української школи, це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина. Вона є актуальною для всіх рівнів шкільної освіти (а не лише у межах НУШ) і ґрунтується на простих, але надзвичайно важливих принципах:

- взаємоповазі всіх учасників освітнього процесу;
- довірливих стосунках та спільній наполегливій праці;
- позитивному та доброзичливому ставленні одне до одного;
- порозумінні та ефективній комунікації задля досягнення спільної мети;
- забезпеченні права вільного вибору;
- горизонтальній моделі співпраці (всі учасники навчального процесу мають бути рівноправними);
- соціальному партнерстві (добровільності визнання власних обов'язків та обов'язковості їх виконання).

Основна парадигма педагогіки партнерства – становлення людини, її духовності, індивідуальності, її самотворення, самопрограмування [5].

Основа соціального партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учасниками освітнього процесу, а саме: здобувачами освіти, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками, батьками здобувачів освіти; фізичними особами, які здійснюють освітню діяльність, іншими особами, передбаченими спеціальними законами та залученими до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти [2]. Усі вони об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Однією з перших теоретичні і прагматичні аспекти співпраці батьків і школи зв'язала професорка соціології університету Джона Хопкінса Джой Епштейн. Ще 1982 року вона ініціювала низку досліджень, які засвідчили залежність якості освіти від ефективності співпраці батьків, вчителів і адміністрації школи.

1996 року дослідниця разом із послідовниками узагальнила рамкові умови, які включають шість основних типів активностей батьків, що поєднують відносинами партнерства сім'ю, школу та громаду:

- *батьківство*: сім'ї мають забезпечувати здоров'я та безпеку дітей, створювати вдома середовище, що заохочує до навчання; школи ж повинні забезпечувати сім'ї навчанням та інформацією, щоб допомогти зрозуміти своїх дітей та сприяти їхньому розвитку.

- *спілкування*: школи мають бути підзвітними родинам і надавати їм інформацію про прогрес у школі та успішність учнів; засоби спілкування мають відповідати культурним особливостям батьків, і процес повинен бути двонаправленим;

- *волонтерство*: батьки можуть зробити значний внесок у середовище та функції школи; школи можуть отримати максимальну віддачу від цього процесу через створення гнучких графіків, що відповідатимуть таланту і інтересам батьків, потребам студентів, вчителів і адміністраторів;

- *навчання вдома*: батьки можуть допомагати своїм дітям у діяльності, пов'язаній зі школою, за методичної підтримки вчителів;

- *ухвалення рішень*: школи можуть дати батькам значущі ролі в ухваленні рішень у школі та допомогти їм максимально використовувати їх; ця можливість повинна бути відкритою для всіх верств громади, а не тільки для людей, які мають найбільше часу та енергії, щоб витратити на шкільні справи;

- *співпраця з громадою*: школи повинні координувати роботу та ресурси громади, бізнесу, коледжів або університетів, а також інших груп для покращення шкільних програм, сімейних практик і навчання та розвитку студентів; школи можуть допомогти сім'ям отримати доступ до допоміжних послуг, що надаються іншими установами, такими як охорона здоров'я, культурні заходи, послуги репетиторів та програми післядипломного догляду за дітьми.

Головним завданням педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Це завдання реалізовується у спільній діяльності вчителя і учнів, учителя і батьків, що передбачає взаєморозуміння, спільність інтересів і прагнень із метою особистісного розвитку школярів.

Завдяки ефективній спільній діяльності вчителя, учня, батьків, креативним прийомам та нетрадиційним формам роботи можна досягти найвищого результату – активний та згуртований колектив, здатний до інноваційної діяльності.

Залучення батьків допомагає вчителям досягти мети індивідуалізації. Завдяки спілкуванню з батьками вчителі збирають інформацію про кожну дитину в класі. Залучення батьків дає вчителю шанс бути менш ізольованим. Учителі та батьки можуть взаємно підтримувати один одного у забезпеченні цікавої діяльності та реалізації проектів дітей, що було б неможливо здійснити лише одному вчителю. Коли батьки відчують, як позитивно впливають результати вивчення дітей, вони приходять віддячити зусиллям учителя, підказуючи новий шлях впливу. Їх зворушливість породжує нові ідеї та позитивні сподівання вчителя [1].

Нова українська школа передбачає, що учителі разом з батьками утворюють партнерство, у центрі якого знаходиться дитина. Взаємодія між учителем та батьками в рамках педагогіки партнерства включає такі елементи:

- Постійну комунікацію, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відеобесід).

- Неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій та свят, які мають важливе значення для життя дітей та школи, «чайні зустрічі», «фруктові перерви», обміни книжками та іграми).
- Усебічну допомогу й участь батьків у організації та проведенні свят, тематичних та позашкільних заходів.
- Участь батьків у навчальному житті своїх дітей (добровільна допомога під час створення навчальних матеріалів та формування освітнього середовища, обмін життєвим та професійним досвідом) [1].

До процесу навчання – як впорядкованої взаємодії педагога з учнем, напруженої на досягнення поставленої мети, рішуче і неформально додається важливий компонент – громадське, в тому числі батьківське, самоврядування, як право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів [2]. Мова йде про модель державно-громадського управління, яка впроваджується практично в усіх країнах світу, де технологія управління школою побудована на реалізації чотирьох блоків: учитель, учень, батьки, громадянське середовище [9].

Засади педагогіки партнерства без перебільшення є основоположними для взаємин батьків та вчителя. Адже саме поведінка дорослих, їхні слова та вчинки є для дітей прикладом для наслідування. Вони впливають на світогляд школярів, на сприйняття ними своєї суспільної ролі, на уявлення про значення навчання у нашому житті. Коли батьки беруть участь у шкільних заходах, співпрацюють з учителем, дитина бачить, що всі значимі в її житті дорослі піклуються про неї. Відтак, зростає самоповага дитини. Об'єднання зусиль учителів і батьків сприяє її особистісному зростанню і полегшує засвоєння матеріалу. Це підтверджують наукові дослідження та досвід роботи вчителів. Ось чому важливо зробити школу і дім одним цілим для дитини.

Завдяки такому підходу батьки можуть повною мірою включитися до освітнього процесу. Це дозволить визначити спільне бачення траєкторії розвитку дитини, чітко усвідомити права та обов'язки одне одного, мінімізувати загрозу виникнення непорозумінь. Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме: відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири.

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу — один з найважливіших факторів успішного функціонування будь-якої шкільної спільноти. Ситуація, яка виникла у зв'язку з епідемією та необхідністю дистанційного навчання, ще раз підтвердила роль педагогіки партнерства. В умовах дистанційного навчання, коли вчителі й учні не можуть бути поруч, взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу: адміністрацією школи, вчителями, учнями і батьками — набуває особливої важливості.

Саме адміністрація школи має забезпечити організацію діяльності закладу освіти в умовах режиму дистанційного навчання, узгодити правила та розклад взаємодій усіх учасників освітнього процесу для виконання освітніх програм закладу. Завдання керівника закладу освіти — обговорити зміну форм навчання з педагогічним колективом, обрати онлайн платформу, організувати й запровадити навчання з використанням дистанційних технологій. Запроваджуючи дистанційне навчання, адміністрації закладу слід зважати не лише на наявність техніки і доступу до інтернету вчителів та учнів, а й на специфіку початкової, основної та старшої школи.

Вчитель/ка зобов'язаний(а) виконувати освітню програму для досягнення учнями передбачених результатів навчання, тобто надавати інформацію щодо обсягу та змісту навчального матеріалу, завдань на його закріплення, перевіряти й оцінювати їх та надавати відгуки на виконані завдання. Саме вчитель/ка співпрацює з

усіма учасниками освітнього процесу. Він/вона має розуміти мету, план виконуваних завдань, інструментарій для праці, її обсяг та методику оцінювання виконаної роботи.

Учні мають опрацьовувати навчальні матеріали для оволодіння відповідними компетентностями та досягнення передбачених освітньою програмою результатів навчання, дотримуючись принципу академічної доброчесності.

Зі свого боку, батьки зобов'язані забезпечити належні умови для навчання, сприяти виконанню дитиною завдань та досягненню передбачених результатів.

Для будь-якого навчання комунікація є невід'ємним складником педагогічного процесу. Від рівня комунікації залежить її ефективність, і дистанційне навчання тут не виняток. Взаємодія між учнями та вчителями в дистанційному навчанні відбувається в межах штучно створеного комунікативного простору. Комунікативний простір передбачає сформовану ситуацію взаємодії, в якій є місце, час та взаємне бажання для спілкування, спрямовані на досягнення цілей процесу навчання. В умовах дистанційного навчання цей процес складніший, породжений необхідністю спільної діяльності, сприйняття та розуміння інших у віртуальному просторі. Складністю дистанційного навчання є не тільки стимулювання учнів до внутрішньої роботи, а й можливість розгортання діалогу, який дозволяє учням висловлювати найрізноманітніші пропозиції. Основна мета комунікації полягає в залученні та мотивації учасників до навчання. У дистанційному режимі багато видів традиційної мотивації працюють не так ефективно, як в очній школі. Діалог між учителями й учнями є важливим у ході як письмового, так і усного онлайн-спілкування. При цьому необхідно, щоб учень чи учениця отримували якісний зворотний зв'язок, це додатковий стимул та мотивація [7].

Завдяки наполегливій співпраці всіх учасників освітнього процесу під час дистанційного навчання вдалося створити умови, щоб діти могли навчатися вдома, отримувати знання і зворотний зв'язок.

Рівноправність взаємин між педагогом та родиною учня дозволяє зменшити ризик виникнення конфліктних ситуацій. А якщо суперечності все ж виникнуть, їх завжди можна розв'язати конструктивно, знайшовши компромісне рішення. Така модель взаємодії дорослих неодмінно стане взірцем для школярів. Саме завдяки педагогіці партнерства, комунікації такі поняття, як толерантність, співчуття та свобода вибору можуть стати основоположними для нашого суспільства.

На жаль, трапляються випадки, коли вчитель та батьки не знаходять спільної мови, а це може спровокувати конфлікт. Діти дуже гостро сприймають емоційну напруженість, яка відчувається між дорослими, що негативно впливає на навчальний процес.

Доброзичлива атмосфера в стосунках учителя та батьків школярів забезпечується ефективною комунікацією. Добре, коли обидві сторони можуть висловити думку та зрозуміти позицію один одного. Мирне та конструктивне вирішення нагальних питань – ось до чого варто прагнути, бо суперечки негативно впливають передусім на дитину. Доброзичлива комунікація збереже нерви всім учасникам конфлікту.

Важливою є ефективна комунікація – доброзичливе спілкування, бесіда, під час якої всі учасники вільно висловлюють думки, дослухаються до позиції іншої сторони, а також знаходять шляхи конструктивного вирішення питання, яке обговорюється.

Щоб ефективно спілкуватися з батьками учнів, досягати спільної мети й залишатися врівноваженими та усміхненими, варто:

1. Відкинути негативний досвід. (Зустрічайте всіх з посмішкою та позитивом. Не дозволяйте керувати вашим настроєм нікому, крім вас.)

2. Раціоналізувати ситуацію. (Зіграйте на випередження! Скажіть про свої побажання та дізнайтеся про очікування батьків учня від цієї зустрічі. Так ви конструктивно обговорите причину зустрічі.)

3. Контролювати свою реакцію на агресію. (Вона проявляється емоцією гніву. Саме емоція гніву лежить в основі ентузіазму та цілеспрямованості. Спрямуйте її не на конфлікт з батьками учня, а на конструктивну співпрацю.)

4. Не забувати про кінцеву мету спілкування. (Вчителю часто доводиться стикатися з неприйнятною поведінкою батьків, особливо, коли останні переходять на крик чи особисті образи. Треба затамувати подих та пригадати, що ці люди піклуються про свою дитину. І ви також. Для всіх мета – успішне та комфортне навчання дитини.)

5. Вдатися до активного слухання. (Дайте батькам висловитися, не перебивайте. Ставте запитання до тих тез, які зауважили під час активного слухання. Фокусуйте увагу на позитивних моментах та змістіть акцент з недоліків. Повага до думки батьків підвищить ефективність комунікації з ними.)

6. Дистаціюватися від конфлікту. (Інколи емоції беруть гору, а тон бесіди підвищується – це може призвести до конфлікту. Щоб цього не сталося, уявіть, що у цій ситуації ви не дійова особа, а глядач. Це допоможе побачити ситуацію такою, як вона є. Порадьте собі з позиції спостерігача, як краще вчинити.)

7. Застосувати принцип «Тут і зараз». (Відслідковуйте, яку саме емоцію ви відчуваєте саме в цей момент. Як це може вплинути на напрям розмови? Як цей стан наблизить до компромісу з батьками учня? Зауважте як звучить ваш голос, зверніть увагу на поставу та позу. Під час ефективної комунікації учасники спокійні та врівноважені.)

8. Фільтрувати критику на свою адресу. (Важливо навчитися відрізняти конструктивну критику від неаргументованого негативу. Конструктивна критика завжди корисна. За неї краще подякувати та дослухатися.)

Створення освітнього середовища, яке засноване на принципах педагогіки партнерства, – справа не надто складна. Але вона потребує чіткої та цілеспрямованої взаємодії всіх учасників навчального процесу, а також усвідомлення ними важливості досягнення спільної мети. Є кілька дієвих форм налагодження партнерських взаємин учителя з батьками [10].

Навчальний тренінг – це форма активної взаємодії педагога та батьків, завдяки якій учасники отримують нові корисні знання та формують позитивний досвід вирішення нагальних проблем. Він ґрунтується на постійній взаємодії учасників задля пошуку відповідей на важливі запитання. Крім того, тренінги базуються на принципах рівноправності та партнерства, що дозволяє краще розвивати педагогічні можливості батьків.

Педагогічний практикум – це спосіб розвитку педагогічного мислення у батьків, під час якого можна ознайомитися з найбільш ефективними стратегіями розв'язання навчальних та педагогічних ситуацій. Наприклад, учасники мають змодельовувати конфліктну ситуацію (яка може відбутися у реальному житті) та знайти способи її вирішення. Водночас кожен учасник має висловити власне бачення суті проблеми.

Круглий стіл – обговорення, яке проводиться з метою обміну думками задля вирішення конкретних проблем. Завдяки таким зустрічам можна краще зрозуміти позиції одне одного, детально розглянути нагальні проблеми, висловити власні зауваження та аргументи.

Ділова гра – форма спільної роботи вчителя та батьків, коли учасники, виконуючи певні ролі, спільно знаходять оптимальні варіанти вирішення проблемної ситуації. Вона може бути організована у змагальній формі, але не має створювати атмосферу протистояння. Такі ігри формують позитивний досвід вирішення реальних проблем у різних ситуаціях.

Дискусія – традиційна, але дієва форма взаємодії з батьками, коли всі учасники активно висловлюють свою позицію щодо проблемного питання, аргументовано її відстоюють, конструктивно критикують думки колег та спільними

зусиллями знаходять компромісні варіанти вирішення питань. Під час таких обговорень усі присутні можуть знайти спільну мову.

Індивідуальні зустрічі дозволяють обговорити важливі питання, які стосуються життя та навчання кожної дитини. Це дає можливість предметно вивчити успішність учня, оцінити його успіхи та визначити проблемні точки у навчальному процесі [10].

Педагогіка партнерства важлива і незамінна з огляду на те, що:

По-перше, сприяє створенню атмосфери, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність. А це – один із ключових активів сучасного світу.

По-друге, партнерство задовольняє потребу в значимості і приналежності та зменшує рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше.

По-третє, такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності і ролі активного громадянина у відкритому світі.

Для того, щоб найкраще підготувати себе до моделі партнерства у школі, варто:

1. Прийняти факт, що зміни мислення відбуваються повільно – воно подібне на айсберг, занурений у глибини історії. Отже, слід набратися терпіння, намагаючись побудувати партнерські стосунки з іншими батьками, з адміністрацією школи, зрештою – шукаючи спільну мову із власною дитиною.

2. Поставити собі запитання, який спосіб мислення найбільш адаптивний для цих умов; знайти носіїв такого мислення зростання. Приміряти на себе ці моделі.

3. Розвивати уяву і креативність. Перед вами ті, хто буде створювати і розвивати технології, що визначатимуть ваше життя, закони, за якими вам жити, культурний та інформаційний контент, який спонукатиме думати і відчувати в певному ключі. Ви ж сподіваєтеся, що всі ці продукти і сервіси враховуватимуть ваші потреби? Тоді варто дати їм приклад розуміння потреб іншого.

4. Освоювати навички перемовин і вчитися не лише аргументувати власну позицію, але й слухати інших.

5. Підтримувати власний ресурсний стан і почуття гумору [4].

Оновлення системи взаємостосунків між учнем та вчителем – діалог, взаємодовіра, підтримка, активна співпраця з батьками дітей позитивно впливають на шкільне освітнє середовище. Під час освітнього процесу вчитель неодмінно спілкується з батьками учнів. Такі зустрічі мають бути приємними, а бесіди – плідними. Адже атмосфера поваги та порозуміння допоможе учням не лише успішно навчатися, а й ефективно комунікувати один з одним та з дорослими.

Список використаних джерел та літератури:

1. Взаємодія вчителів та батьків на шляху формування в учнів готовності до самореалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://conf.zippo.net.ua/?p=296>. – Назва з екрана.

2. Закон України “Про освіту” //Законодавчі акти України з питань освіти /Верховна Рада України/ Документ 2145-19, поточна редакція від 05.09.2017.

3. Концептуальні засади реформування середньої освіти “Нова українська школа”/ під. заг. ред. Бібік Н.М. – К.; ТОВ “Видавнича дія” Плеяди”, 2017-206 с.”/

4. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>. – Назва з екрана.

5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Загальна редакція/ Грищенко Михайло та ін. Київ, 2018. 2 с.

6. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag.red. N.M.Bibik. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 160с.

7. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>. – Назва з екрана.

8. Педагогіка партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://vseosvita.ua/library/pedagogika-partnerstva-23429.html/>. – Назва з екрана.

9. Педагогіка партнерства як основа оновленої системи особистісного та професійного розвитку учасників освітнього процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://conf.zippo.net.ua/?p=263>. – Назва з екрана.

10. Педагогіка партнерства: як успішно взаємодіяти з батьками [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://naurok.com.ua/post/pedagogika-partnerstva-yak-uspishno-vzaemodiyati-z-batkami>. – Назва з екрана.

Гуменюк В. В.,
вчитель початкових класів
Красилівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 3
(Хмельницька область)

Комунікація з учнями і батьками на засадах партнерства

Анотація. У статті розкрито сутність та принципи педагогіки партнерства; проаналізована роль учителя та його функції в реалізації даного підходу; узагальнено найбільш ефективні шляхи налагодження успішної співпраці з учнями та батьками на засадах партнерської педагогіки.

Ключові слова: педагогіка партнерства, взаєморозуміння, толерантність, свобода, діалогічна взаємодія, індивідуальний розвиток, особистість, особистісно орієнтовані технології навчання.

Важливим компонентом концепції Нової української школи є педагогіка партнерства. Вона ґрунтується на взаємодії між учнем, учителем і батьками. Чому? Бо саме вони об'єднані спільними цілями та прагненнями, саме вони є рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Цей термін не є абсолютно новим, взаємодія на засадах рівності, взаєморозуміння та поваги описана в класичних наукових працях, апробована педагогічним досвідом в Україні й за кордоном.

Що ж ми вкладаємо в поняття «партнерство»? Етимологія та лексичне значення: партнер – від франц. *partenaire* – «співспадкоємець» або - той, хто разом з кимось бере участь у будь-якій спільній діяльності, від лат. *partire* – «ділити», «отримати частину». Партнер – це учасник взаємодії, здатний до діалогу і внутрігрупового спілкування, роботи в команді, дотримується правил ділового етикету та норми співробітництва.

Словопедія визначає партнерство як добровільну співпрацю кількох осіб, фірм, організацій на підставі договорів, якими визначаються права, обов'язки, зобов'язання та відповідальність сторін.

Актуальність зазначеної проблеми досить очевидна, оскільки школа має ініціювати новий зміст та форми використання педагогіки партнерства, глибше залучати родини до побудови освітньої траєкторії дитини. Основні принципи педагогіки партнерства:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;

- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Все це вимагає зміни форми взаємодії у системі "вчитель - учень". На перший план виступає діалогічна взаємодія, тобто, взаємодія особистостей з певною системою загальнолюдських потреб і цінностей (потребою у підтримці, заохоченні, схваленні з боку інших, у самореалізації, виявити свою індивідуальність, бути значущим).

Учитель застосовує методи навчання, засновані на співпраці, активній участі дитини у навчанні :

- активні та інтерактивні технології,
- організація дослідної роботи,
- стимулювання самоосвітньої діяльності учнів,
- метод проєктів,
- діалогічні методи,
- стимулювання висловлювання власних думок,
- створення проблемних ситуацій,
- методи самооцінки і взаємоперевірки.

Потрібно максимально враховувати права кожної дитини, її здібності, інтереси та потреби, таким чином реалізуючи на практиці принцип дитиноцентризму .

Тому в своїй роботі застосовую такі технології: евристична бесіда, презентації, дискусії, "мозкова атака", метод круглого столу, метод ділової гри, рольові ігри, тренінги, кейс-метод, практичні групові та індивідуальні вправи, методи з використанням комп'ютерної техніки, майстер-класи та ін.

Педагогіка партнерства без перебільшення є важливою у взаєминах батьків та вчителя. Адже саме поведінка дорослих, їхні слова та вчинки є для дітей прикладом для наслідування. Є різні способи співпраці батьків та учителя:

- брати участь у постійному діалозі;
- організовувати додаткову комунікацію (групи в месенджерах, інформаційні розсилки,);
- допомагати в організації заходів, проведенні класних та позашкільних занять;
- організовувати та проводити навчальні заняття, готувати навчальні матеріали, допомагати у створенні освітнього середовища.

Вчителі повинні бути ініціаторами в створенні партнерства, адже партнерство починається ще до того, як дитина прийде у 1 клас. Так, в нашій школі щороку проводиться день відкритих дверей для майбутніх першокласників. Батьки та діти мають змогу ознайомитись з школою, з вчителями. Під час таких заходів організовуємо екскурсії школою, аби батьки переконалися, що для безпеки, здоров'я та розвитку їхніх дітей створені усі умови. Під час цієї зустрічі вчитель знайомиться з дитиною, її родиною, дізнається про очікування батьків щодо навчання їхнього школяра та починає встановлювати відкриті, дружні стосунки.

Перелік питань, які може поставити батькам учитель під час першої зустрічі:

- Що, на вашу думку, ваша дитина має отримати з цього річного шкільного досвіду?
- Що б ви могли робити разом із вашою дитиною?
- Чи були у житті вашої дитини якісь особливі події, про які ви б хотіли нас поінформувати?
- Чим ви найбільше пишаєтеся у вашій дитині?
- Які у вашої дитини улюблені ігри й заняття?
- Що робить ваша дитина, коли вона засмучена? Як найкраще її заспокоїти?

- Яким чином ви б хотіли бути залучені до життя класу цього року?
- Що ще ви б хотіли розповісти про вашу дитину?

У нашому навчальному закладі педагоги створюють психологічний клімат, у якому сім'я вважається партнером в освіті, заохочується участь батьків у шкільному житті. Класні батьківські збори в школі проводяться за потребою і мають активну форму співпраці (анкетування батьків ; зустріч з лікарями, психологами, юристами; відкриті уроки для батьків). Стали традицією Дні добрих справ:

- спільна праця дітей, батьків, учителів з благоустрою класної кімнати, території школи, міста;
- оформлення виставок дитячої творчості та декоративно-прикладного мистецтва «Сімейна майстерня»;
- благодійні ярмарки «Привіт солдату», «Наша допомога «хвостикам».

Цікаво проходять Вечори великої родини («Тато, мама і я-спортивна сім'я», «Наш клас має таланти», «Зустріч трьох поколінь»).

Дітям дуже подобається бачити власних батьків у ролі вчителів або помічників учителя. Спочатку вчитель планує та проводить спеціальну підготовку батьків-помічників. А вже потім пропонує батькам один день побути вчителями класу, а саме: провести навчальні заняття, підготувати гру-свято «Козацькі розваги», «Калита», «Замок Снігової Королеви». Батьки проводять майстер – клас з розпису імбирних пряників, з розпису писанок, з плетіння косичок. Уроки гри на музичних інструментах для учнів проводять батьки - фахівці музичної школи. А ще можна запросити до співпраці інших членів родини – бабусь і дідусів.

Широке поле діяльності у співпраці вчителя, батьків та учнів при проведенні тематичних тижнів: підготовка та захист проєктів, створення лепбуків, підготовка дитини дня.

Упродовж року учителі збирають до портфоліо записи про шкільні здобутки дитини, епізоди з її шкільного життя та зразки її робіт. Це портфоліо відображатиме зростання дитини упродовж шкільного року.

Підсумовуючи викладене, робимо висновок, що об'єднання зусиль учителів і батьків сприяє особистісному зростанню дитини і полегшує засвоєння матеріалу. Коли батьки беруть участь у шкільних заходах, співпрацюють з учителем, дитина бачить, що всі значимі для неї дорослі піклуються про неї. Відтак, дитина почувається впевненою, зростає її самоповага, розкривається потенціал, формується ініціативність і креативність. А це дуже важливо в сучасному світі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барабаш О. Педагогіка партнерства – сучасний тип взаємодії між учасниками освітнього процесу. Учитель початкової школи. 2018. С. 3–7.
2. Бугайчук А. Вічний трикутник. Як взаємодіють учителі, батьки, учні. Директор школи. № 21–22 (837–838). 2018. С. 20–24.
3. Демчук Ю. В. Індивідуальна освітня траєкторія як фактор професійного самовизначення обдарованих учнів. [URL:http://ndcsoippo.at.ua/ fr/0/Demchuk.pdf](http://ndcsoippo.at.ua/fr/0/Demchuk.pdf).
4. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність// Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи: Збірник статей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 6 квітня 2017 року. – Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. – С. 85–88. – [Електронний ресурс.] Режим доступу : http://conf-hano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij_zbirnik_materialiv/4-1-0-680
5. Кривонос О. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні : навч. посібник / О. М. Кривонос. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 182 с.

6. Ніколенко Л. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи // Методист, 2018 – [Електронний ресурс.] Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/710749/1/Ніколенко_Методист_Ст.%20Педаг.%20партнерства%20як%20умова.pdf
7. Нова українська школа: поради для вчителя/ за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 160 с.
8. Савченко О. Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. Рідна школа. № 1–2. 2018. С. 3–7

Гуменюк В. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри менеджменту та
освітніх технологій ХОІППО

Психолого-педагогічні умови розвитку критичного мислення учнів початкової школи

Анотація. У статті систематизовано й узагальнено психолого-педагогічні умови розвитку критичного мислення учнів початкової школи як важливого фактору реалізації навчальних технологій та моделей. Розглянуто їх багатоаспектність, взаємозв'язок та взаємообумовленість; акцентовано увагу на необхідності комплексної реалізації даних умов педагогом в освітньому процесі задля забезпечення результативності такої цілеспрямованої діяльності.

Ключові слова: критичне мислення, розвиток критичного мислення, освітній процес, психолого-педагогічні умови, здобувачі освіти, початкова школа.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Освіта постійно реагує на нові цивілізаційні виклики, суспільні реалії, враховує тенденції, перспективи розвитку людства. Постіндустріальне суспільство принесло багато суспільних змін, які безпосередньо впливають і на освіту. Виникає запитання, які ж уміння потрібно сьогодні сформувати в здобувачів освіти, щоб вони були успішними і самореалізованими в такому швидкозмінному світі? Оскільки освіта орієнтована на майбутнє, яке не може бути наперед визначеним, постає завдання першочергового розвитку тих умінь і навичок мислення, які дають змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію вирішення проблем, що будуть виникати. Д. Дьюї стверджує, що фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в тому, щоб просто надавати учням інформацію, а в тому, щоб розвивати критичний спосіб мислення. Таким чином, розвинене критичне мислення стає однією з найактуальніших соціальних компетентностей людини в інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Важливим фактором ефективної діяльності з розвитку критичного мислення учнів початкової школи є розуміння вчителем і забезпечення ним в освітньому процесі відповідних психолого-педагогічних умов. Під умовами ми розуміємо ті фактори, необхідні обставини, вимоги, компоненти освітнього процесу, які сприяють успішній реалізації будь-яких навчальних технологій і моделей та активізують навчальну діяльність здобувачів освіти.

Як зазначає Д. Дьюї, природні здатності дитини робити певні висновки потребують суттєвого виховного впливу, щоб перетворитися у навички критичного розгляду. Головною задачею такого виховного впливу є створення умов для формування критичного мислення [2].

Насамперед, зазначимо, що сьогодні в школах розвиток критичного мислення учнів відбувається через відповідну цілеспрямовану організацію освітнього процесу на будь-якому з навчальних предметів, а також шляхом викладання спеціалізованих/факультативних курсів, як, до прикладу, «Критичне мислення», «Сократівський діалог», «Філософія мислення» тощо. За будь-яких обставин, педагогу дуже важливо мати чітку уяву про психолого-педагогічні умови розвитку критичного мислення, які стимулювали б учнів початкових класів до критичного аналізу й раціонального прийняття рішень.

Оскільки сьогодні критичне мислення розглядається як важлива соціальна компетентність людини, як освітня цінність, тому для цілеспрямованого його формування та розвитку в освітньому процесі початкової школи необхідно, насамперед :

- вивчити і виявити можливості використання соціокультурних ресурсів і резервів освітнього закладу в організації продуктивної пізнавальної діяльності учнів;
- створити колектив вчителів одноступенів, об'єднаних спільною метою ефективного психолого-педагогічного забезпечення розвитку критичного мислення школярів;
- забезпечити матеріально-технічну базу, необхідну для організації предметно-просторового середовища, що сприяє позитивному ставленню до розвитку критичного мислення;
- оновити традиції життєдіяльності школи, які забезпечують засвоєння дітьми позитивного соціального досвіду.

Суттєве значення в діяльності з формування критичного мислення молодших школярів відіграє високий рівень сформованості критичного мислення у самих педагогів; їх психологічна установка на необхідність розвитку навичок критичного мислення у дітей; сформованість установки на надання індивідуальної підтримки учням у процесі їх пізнавальної діяльності, створення суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу.

На важливих психологічних та педагогічних умовах, що сприяють формуванню критичного мислення молодших школярів, акцентує увагу О. Мисечко, серед яких виділяє:

- *уміле інформаційне мотивування діяльності* завдяки новизні та евристичності матеріалу, який підлягає осмисленню, з урахуванням притаманного молодшим школярам палкого бажання вчитися, пізнавати щось нове;
- *переконливість аргументування*, центром якого виступає твердження, що спирається на низку доказів, кожен з яких, у свою чергу, підкріплюється певними фактами. Тут важливе налаштування вчителем учнів на врахування можливих контраргументів, визнання інших точок зору;
- *сприяння усвідомленню дітьми власної позиції* настільки, щоб вони могли піддати сумніву як власну аргументацію, так і аргументи інших сторін, що забезпечить гнучкість мислення;
- *соціологізація навчально-виховної діяльності*, створення атмосфери зацікавленості і доброзичливої співпраці на уроці, активне залучення учнів до парної і групової роботи, адже критичне мислення, будучи за природою явищем соціальним, передбачає обмін думками, порівняння аргументації, дискутування, оцінювання власної позиції очима інших людей тощо;
- *демократичний характер педагогічного спілкування і свобода слова* передбачає досягнення на уроках демократичних стосунків між більшістю і меншістю при обговоренні певної проблеми, перетворення спілкування в класі в лабораторію демократичного діалогу;
- *самостійність й індивідуальність мислення*: спонукання учнів формулювати свої думки, оціночні судження, переконання незалежно від інших, адже мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно має індивідуальний характер;

- *розвиток пізнавального інтересу дітей*, що передбачає стимулювання притаманної молодшим школярам допитливості, спонукання їх до вирішення пізнавальних проблем і пошуку відповідей на запитання, які виникають в силу їх власних інтересів і потреб; залучення до різного роду досліджень;

- *підтримка зворотного зв'язку з учнями*, який забезпечується не тільки вербальною оцінкою їх академічних досягнень, але й обов'язкове обговорення успіхів учнів у спілкуванні один з одним, доведення до відома дітей, що саме, як і чому буде оцінюватися наступного разу [7, с. 5 - 7].

Систематизовуючи та узагальнюючи педагогічні умови формування критичного мислення учнів початкових класів на уроках української мови, С. Луців зазначає, що технології розвитку критичного мислення учнів початкових класів мають ґрунтуватися на системі таких умов:

- *сприятливий психологічний клімат*, який забезпечує комфорт і безпеку, відкритість учнів до спілкування та обговорення різних проблем;

- *виділення часу для обміну думками*: вчитель моделює процес мислення та підтримує учнів; демонструє, як можна мислити критично; формулює ідеї обґрунтованого мислення; заохочує поважати різні точки зору; може ставити під сумнів висновки та знання як свої власні, так і інших; заохочує учнів до такої ж критичної роботи;

- *використання вчителем на уроці запитань різних типів*, адже просте запам'ятовування якогось факту є питанням або метою дуже «низького рівня», тоді як дією «високого рівня» є створення нових ідей, формулювання висновків. Для глибшого розуміння матеріалу пропонувати дітям запитання шести типів: *прості* запитання, відповідаючи на які, потрібно назвати деякі факти, згадати і видати інформацію, наприклад, «Що називається коренем слова?»; *уточнюючі*, які зазвичай, позбавлені «пізнавального ядра», наприклад, «Тобто ти вважаєш, що слова лісник, лісовий, ліс, (у) лісі є спорідненими?»; *інтерпретаційні* (пояснювальні), які починаються зі слова «чому?» та розраховані на пошук зв'язків між ідеями, фактами, визначеннями, цінностями, наприклад, «Чому запропоновані слова не можна вважати спільнокореновими?»; *творчі*, в яких є частка «б», елемент умовності, прогнозу, заохочення до створення нових сценаріїв, наприклад, «Чи змінилося б значення слова ліс, якби ми додали до нього суфікс – ок?»; *оцінювальні*, що вимагають від учнів вироблення суджень, наприклад, «Чим відрізняються форми слова від спільнокоренових слів?»; *практичні*, які спрямовані на встановлення взаємозв'язку між теорією і практикою, наприклад, «Як можна запобігти такої помилки, як близьке вживання спільнокоренових слів іменників і форм одного і того ж слова?»;

- *урахування індивідуальних та вікових особливостей учнів* у способах організації їх діяльності на уроках;

- *гармонізація емоційного й інтелектуального факторів навчання*;

- *проблематизація змісту навчального матеріалу*;

- *забезпечення взаємозв'язку урочної та позаурочної роботи* [5, с. 349 - 352].

В. Козира виділяє й інші необхідні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати вчителя та учнів до критичного мислення.

1. *Час*. Учні повинні мати достатньо часу для збору інформації за заданою проблемою, її обробки, вибору оптимального способу презентації свого рішення. Робота з формування критичного мислення може вестись не тільки на уроці, а й перед ним і після нього.

2. *Очікування ідей*. Учні повинні усвідомлювати, що від них очікується висловлення своїх думок та ідей у будь-якій формі, їх діапазон може бути необмеженим, ідеї можуть бути різноманітними, нетривіальними.

3. *Спілкування*. Учні повинні мати можливість для обміну думками. Внаслідок цього вони можуть бачити свою значущість і свій внесок у розв'язання проблеми.

4. *Цінування думок інших.* Учні повинні вміти слухати і цінувати думки інших. При цьому вони мають усвідомлювати, що для знаходження оптимального розв'язання проблеми дуже важливо вислухати всі думки зацікавлених людей, щоб мати можливість остаточно сформулювати власну думку з проблеми, яка може бути скоригована «колективною мудрістю».

5. *Віра в сили учнів.* Учні повинні знати, що їм можна висловлювати будь-які думки, мислити поза шаблоном. Вони мають бути впевнені, що можуть внести свою «цеглинку» у зведення «будинку», яким є розв'язання проблеми. Учитель повинен створити середовище, вільне від жартів, глузувань.

6. *Активна позиція.* Учні повинні займати активну позицію у навчанні, отримувати справжнє задоволення від здобування знань. Це стимулює їх до роботи на складнішому рівні, до прагнення мислити нестандартно, критично, толерантно поводити себе під час проведення дискусій [3].

Важливими психолого-педагогічними умовами розвитку критичного мислення учнів початкової школи, окрім приведених вище, на нашу думку, є:

- **вивчення особливостей розвитку критичного мислення молодших школярів**, адже саме в навчальній діяльності дитини молодшого шкільного віку виникають властиві йому основні психологічні новоутворення: навчально-пізнавальний інтерес, довільність пізнавальних процесів і рефлексія власних дій; відбувається подальша інтелектуалізація психічних процесів, діти засвоюють загальний спосіб дій, причинно-наслідкові зв'язки, вчать виділяти суттєве, робити висновки і будувати логічні ланцюжки;

- **формування суб'єктної позиції учнів у процесі навчальної діяльності**, де активність суб'єкта означає здатність до самодовільних, ініціативних, які мають причину в самому собі, дій, а суб'єктність учня розуміється як: здатність займати в навчанні активну позицію; сформованість власного (позитивного) ставлення до навчальної діяльності та індивідуального стилю її здійснення; здатність мобілізувати інтелектуальні і вольові зусилля для досягнення навчальних цілей; здатність проєктувати, планувати і прогнозувати навчальну діяльність; здатність ініціювати свою пізнавальну активність на основі внутрішньої позитивної мотивації. Тут завдання вчителя допомогти учням освоювати суб'єктну роль і використовувати свої суб'єктні повноваження, організовуючи процес навчання через актуалізацію і збагачення суб'єктного досвіду учнів;

- **реалізація в освітньому процесі принципів педагогіки партнерства**, яка відповідно до Концепції є ключовим компонентом Нової української школи, а основними принципами педагогіки партнерства визначено повагу до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіру у відносинах, діалог – взаємодію – взаємоповагу, розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків), принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). Звідси, завдання вчителя забезпечити конструктивну взаємодію; створити атмосферу психологічної безпеки; підтримка особистісних ресурсів розвитку учнів, що досягається схвальною оцінкою їх досягнень; визнання індивідуальних можливостей учнів; спокійна реакція на неправильні або неповні відповіді дітей, що викликає в них відчуття захищеності; за потреби повторення чи перефразування питання, що допоможе учням краще зрозуміти його; стимулювання поваги та взаємодопомоги учнів; уважне вислуховування думки учня тощо;

- **максимальне використання можливостей змістового потенціалу навчальної інформації уроків для формування критичного мислення учнів**, адже новий зміст початкової освіти, затверджений Державним стандартом, містить освітній контент для формування інноваційної особистості здобувача освіти, яка володіє всіма необхідними навиками критичного мислення; тому в структурі кожного уроку повинні мати місце змістовий (теоретична підготовленість), операційний

(практична підготовленість) і мотиваційний (особистісна спрямованість) компоненти розвитку у школярів критичного мислення та рефлексії;

- **організація навчального процесу як дослідження певної теми**, яке виконується шляхом інтерактивної взаємодії учнів як рівноправних суб'єктів навчання у режимі бесіди, діалогу тощо і сприяє пошуку нових знань, систематичному дослідженню з метою встановлення фактів. Для цього дані, які повідомляються, не повинні подаватися як незаперечні, а протиріччя і сумніви мають виникати в діалозі вчителя та учнів, між самими учнями з урахуванням їх інтересів, думок, поглядів, аргументів;

- **використання під час навчальних занять завдань, вирішення яких вимагає мислення високого рівня**, тобто аналізу, синтезу, оцінки, які знаходяться у верхній частині піраміди Б. Блума. Так, проєктуючи навчальні дії учнів, учитель використовує завдання на класифікацію, порівняння, аргументування суджень, систематизацію, комбінування ідей тощо, спонукає дітей давати якісну оцінку навчальній інформації, об'єктивну оцінку її значущості, робити висновки на основі фактів, тим самим стимулює мисленнєві процеси, які безпосередньо відповідають навчальним цілям, адже взаємозв'язок перерахованих вище вмінь і становить сутність критичного мислення;

- **комбінування методів і прийомів розвитку критичного мислення** для досягнення поставлених освітніх цілей і завдань, планування уроку відповідно до індивідуальних особливостей учнів, об'єму навчального матеріалу;

- **результатом навчання визнається** не засвоєння фактів або чужих думок, а вироблення власних суджень школярів через застосування до роботи з інформацією адекватних прийомів мислення.

При виконанні перерахованих вище умов створюється освітній простір для ефективного розвитку критичного мислення учнів початкової школи. Як слушно зазначає Д. Халперн, для того, щоб учні навчилися мислити критично, вчителю треба розвинути у них низку *важливих особистісних якостей* [10], серед яких:

- **готовність до планування**, як перший і дуже важливий крок до критичного мислення, адже хаотичність виникнення думок вимагає їх упорядкування, рішення, в якій послідовності їх викласти, бо впорядкованість думки – ознака впевненості;

- **гнучкість**, як готовність розглядати нові варіанти, прагнення зробити щось по-іншому, змінювати свою точку зору, готовність мислити по-новому, переглядати очевидне і не відступатися від завдання, поки воно не буде вирішене;

- **наполегливість** у напруженні розумових сил, щоб зіштовхуючись із важким завданням, дитина не відкладала його розв'язання на невизначений час;

- **готовність виправляти свої помилки**, визнавати їх і вчитися на них, а не робити спроби виправдати свої помилки; визнавати в певних випадках свої дії неефективними і відкидати їх, обираючи нові й удосконалюючи своє мислення;

- **усвідомлення**, або самоусвідомлення власного розумового процесу, уміння спостерігати за собою, відслідковувати перебіг міркувань;

- **пошук компромісних рішень**, адже людина, яка мислить критично, володіє добре розвиненими комунікативними навичками, а також умінням знаходити рішення, які були б сприйняті та могли б задовольнити більшість.

Висновки з даного дослідження. Відтак, узагальнення та систематизація психолого-педагогічних умов щодо розвитку критичного мислення учнів дозволяє сформулювати висновок про те, що вони досить багатоаспектні, в той же час взаємопов'язані та значною мірою взаємообумовлені, тому лише комплексна реалізація даних умов педагогом в освітньому процесі, в системному щоденному розвитку в учнів початкової школи критичного мислення забезпечить результативність такої цілеспрямованої діяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/
2. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления [пер. с англ. Н. М. Никольской]. Москва : Совершенство, 1997. 208 с.
3. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навч.-метод. посіб. для вчителів. Тернопіль: ТОКІППО, 2017. 60 с.
4. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія. Київ : Богданова А.М., 2009. 404 с.
5. Луців С. Педагогічні умови формування критичного мислення учнів початкових класів на уроках української мови. Актуальні питання гуманітарних наук. 2016. Вип. 16. С. 347-352. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2016_16_45
6. Концепція нової української школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
7. Мисечко О.Є. Психолого-педагогічні умови формування критичного мислення молодших школярів при вивченні іноземної мови. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/23956/1/Психолого-педагогічні%20умови%20формування%20критичного%20мислення%20школярів%20при%20вивченні%20ІМ.pdf>
8. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. с. 89 – 98.
9. Скворцова С. О. Методична система навчання розв'язування сюжетних задач учнів початкових класів : монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 696 с.
10. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 512 с.

Демчук Л. П.,
вчитель-методист англійської мови
Судилківського ліцею
Судилківської сільської ради
Шепетівського району
Хмельницької області

Роль вчителя та сучасного освітнього простору у формуванні всебічно розвиненої особистості

Анотація. *Стаття розкриває важливість ролі вчителя та школи у розвитку та формуванні дитини як особистості. Створення сучасного освітнього простору безпечного та комфортного для учня – одне із основних завдань сучасної школи. Вчитель повинен вміти мотивувати дитину до отримання якісних знань.*

Ключові слова: *сучасний освітній простір, гармонійний розвиток особистості, ґрунтовні знання, виховання.*

*«У наших школах не повинно бути нещасливих дітей,
душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні.
Успіх у навчанні - єдине джерело внутрішніх сил дитини,
які породжують енергію для переборення труднощів,
бажання вчитися»
В. Сухомлинський*

Всебічний та гармонійний розвиток дитини як особистості – основна мета, що передбачена у Законі України «Про освіту». Для такого розвитку у сучасній українській школі мають бути створені відповідні умови і підготовлено кваліфіковані кадри, які спроможні працювати за таких умов. Так, ХХІ століття вимагає кардинальних змін в освітній галузі, які дадуть можливість крокувати «в ногу з часом». Перш за все, це створення сучасного освітнього простору, наповненого відповідними технічними засобами. Можна заперечити, що ще зовсім недавно було достатньо дошки і крейди, щоб дати дитині ґрунтовні знання. Повністю згідна, що це було можливо ще зовсім недавно. Лише уявіть сільську польову дорогу і якісну швидкісну трасу. Обидві дороги ведуть до пункту призначення, але порівняйте «затрачений час» та «комфорт». Сучасні гаджети та захоплення дітей ними вчитель зобов'язаний використати на свою користь. Це і є той «хороший автомобіль» на нашій «швидкісній трасі».

Не варто забороняти користуватися телефоном на уроці, варто навчити використовувати його з навчальною метою. А для цього необхідно мотивувати дитину до отримання якісних знань. Необмежені функції мультимедійної чи смарт-дошки, підключення до онлайн лекцій викладачів провідних університетів світу, використання даних останніх відкриттів вчених з усього світу, або просто живе спілкування з носієм мови – хіба є сенс заперечувати явні переваги такого навчання? Саме для цього і проходять кардинальні зміни у поновленні матеріальної бази закладів освіти. Звичайно, це потребує значних коштів і не залежить лише від бажання вчителя, учня чи батьків. Але варто зазначити, що наявність навіть надсучасного обладнання ні в якому разі не гарантує отримання хорошу результату без кваліфікованого вчителя, здатного розумно використати ці ресурси та учня, зацікавленого у отриманні таких знань. Головним мотивуючим фактором для отримання ґрунтовних знань може стати лише демонстрація їх практичної цінності.

Іншим не менш важливим моментом у навчальному процесі нової української школи повинна стати зміна мислення самого вчителя та його підходу до процесу викладання. Це зовсім не означає, що потрібно бездумно позбутися всіх методичних знахідок і почати винаходити щось зовсім нове. Варто чітко і назавжди усвідомити, що час, коли вчитель був єдиним достовірним і беззаперечним носієм інформації, а отже і знань, минув. Чи означає, що вчитель втратив свою функцію в навчальному процесі? Як носій інформації – так. Але стало надважливо зацікавити дитину у отриманні знань та навчити її критично мислити у цьому морі інформації. А з таким завданням зможе впоратися лише справжній майстер своєї справи.

Ми повинні навчити дитину аналізувати, мислити, робити власні судження та практично використовувати отримані знання. Це потребує кардинально нового підходу до процесу викладання матеріалу і, навіть, до манери спілкування з дітьми. Створивши ситуацію, коли дитина захоче ставити запитання ми зможемо запустити процес «мислення» та пошуку. Важливу роль відіграє створення атмосфери психологічного комфорту, де зможуть розкритися справжні здібності та нахили дитини. Але не варто путати це з безвідповідальністю та вседозволеністю.

Можна багато дискутувати про причини, але сучасна школа, досить часто, отримує дитину, як обділена батьківською увагою, має проблеми у спілкуванні, та багато інших негативних наслідків «сучасного» виховання. Саме школа, в першу чергу початкова, сьогодні має впоратися з над важливим завданням, позбавити маленьку людину агресивності сучасного світу, жорстокості, натомість навчивши її простих людських цінностей: чесності, довірі та поваги.

Навчання неможливе без виховання. Варто зауважити, що досить легко переконати когось, якщо ти сам віриш в те, про що говориш. Не варто забувати, що досить часто дитина потребує простого співчуття, або поради, якої не отримує дома. Якщо в школі учень зможе знайти тепле живе спілкування і розуміння, то з навчанням не буде жодних проблем. Не варто забороняти дітям проявляти свої

емоції, варто навчити їх ними керувати. Звичайно, що не всі діти можуть однаково засвоїти програмний матеріал, але кожного варто спонукати до своїх власних маленьких перемог, якими варто пишатися.

Саме особистісно-орієнтоване навчання є базовим у процесі викладання в цілому та іноземної мови зокрема. Дуже важливо, коли дитина стає повноцінним активним учасником комунікативного процесу, а не її пасивним спостерігачем. Дати учневі можливість самостійно моделювати рольову ситуацію, означає спонукати його приймати рішення та вчити нести відповідальність за його наслідки.

Специфіка іншомовного матеріалу передбачає ефективним поєднання різних організаційних форм навчання (ігрова фізична активність, музичний супровід, впровадження елементів природознавства та ін.) ефективність яких можлива лише за умов створення комфортного мовного середовища. Першою сходинкою до розвитку та мовного вдосконалення є позбавлення дитини від страху зробити помилку. Наступним має бути чітке усвідомлення, що з кожної помилки варто робити висновки, щоб не повторювати їх у майбутньому. Засвоєні навчальні правила стануть хорошими життєзарадними навичками у дорослому житті.

Ініціативність, самостійність, відповідальність – це ті базові якості особистості, які дадуть можливість реалізуватися в сучасному суспільстві. Ми повинні не лише навчити дитину здобувати певні знання, а навчити її бути успішною і щасливою. Створення безпечного і психологічно комфортного навчального середовища, кваліфікований педагог та зацікавлений учень – складові успіху нової української школи.

Діновська Г. А.,
вчитель початкових класів Кам'янець-Подільської
загальноосвітньої школи I-III ступенів №10
(м. Кам'янець-Подільський)

Діяльнісний підхід в освітньому процесі та щоденних практиках педагогів початкової школи. Проєктне навчання. Критичне та креативне мислення

***Анотація.** Діяльнісний метод – це метод навчання, при якому дитина не отримує знання у готовому вигляді, а здобуває їх сама у процесі власної навчально-пізнавальної діяльності. Він є одним із провідних у сучасній початковій школі, його застосування забезпечує можливості щодо вироблення в учнів необхідних пізнавальних вмінь, компетенцій саморозвитку та самовиховання.*

***Ключові слова:** діяльнісний підхід, проєктне навчання, критичне та креативне мислення, стратегії.*

Діяльнісний підхід до навчання — це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Це методологічна основа, на якій створюють різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами й теоретичними особливостями. Діяльнісний підхід є альтернативним методу передачі знань та їх пасивного засвоєння, дає змогу досягти освітніх цілей, що втілюють потреби суспільства й держави.

Державний стандарт початкової загальної освіти передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегровано-предметній основі з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи). У принципі радість пізнання Державного стандарту початкової загальної освіти зазначається, що організація пізнавального процесу, яка приносить радість дитині, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини. Широке використання в освітньому процесі дослідницької та проєктної діяльності.

Зокрема укладачі чинних шкільних навчальних програм зазначають особистісну орієнтацію їхнього змісту, пропонують чимало екскурсій, практичних і лабораторних робіт, лабораторних дослідів, виконання міні-проектів, написання есе тощо. Розділами програм передбачено проведення дослідницьких практикумів, досліджень, домашніх експериментів. Основним надбанням особистості має стати досвід реалізації певної діяльності. У межах освітнього процесу учні повинні засвоювати знання в дії [2].

Для реалізації діяльнісного підходу в навчанні побудова змісту предмета й добір методики навчання мають забезпечувати зв'язок між способами діяльності учасників педагогічного процесу й засвоєними знаннями, формуванням теоретичного мислення, розвитком розумових сил і здібностей учнів і вчителів. Одним із методів діяльнісного підходу є проєктні технології.

За допомогою використання проєктної технології можна вирішити реальні завдання всім колективом, групою учнів або індивідуально кожним учнем. Вона є певною моделлю реальних завдань, а її використання забезпечить підготовку дитини до розв'язування труднощів у майбутньому, розвиток творчого потенціалу, гнучкості мислення, здатності приймати самостійні рішення, адже за допомогою сучасної системи освіти вчитель повинен навчити дитину не просто виживати, а повноцінно жити в сучасному світі [4].

Метод проєктів у наш час вважається технологією XXI століття, адже дає змогу ефективно формувати в учнів ключові компетентності: вміння вчитися, інформаційно-комунікативну, загальнокультурну, здоров'язбережувальну, громадянську, соціальну; дає можливість залучати до науково-дослідної та пошукової діяльності, створювати додаткову мотивацію до навчання, а також вже у ранньому віці найбільш повно визначати та розвивати інтелектуальні та творчі здібності дитини.

Метою навчального проєктування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проєктної діяльності учня. Робота над проєктом — це практика особистісно орієнтованого навчання в процесі праці учня на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів.

Метод проєктів (від грецької — шлях дослідження) — це система навчання, у процесі якої учні здобувають знання шляхом планування і виконання практичних завдань (проєктів), які поступово ускладнюються.

Метод проєктів відомий у світовій педагогіці з кінця XIX — початку XX століття як метод проблем. Він пов'язувався з ідеями гуманістичного спрямування у філософії і освіті, розробленими американським філософом і педагогом Дж. Дьюї, а також його учнем В. Х. Кілпатріком [1].

У 1910-ті роки американський професор Коллінгс першим у світі запропонував класифікацію навчальних проєктів:

1. «Проекти ігор» — дитячі заняття (різноманітні ігри, народні танці, драматичні постановки і т. ін.), що мали на меті участь у груповій діяльності.

2. «Екскурсійні проєкти» — спрямовані на вивчення дітьми проблем, пов'язаних з природою і суспільним життям.

3. «Оповідні проєкти» — участь у яких давала можливість учням отримувати задоволення від розповіді різноманітної форми — усної, письмової, вокальної (пісня), художньої (картина), музичної (гра на піаніно) і т. ін.

4. «Конструктивні проєкти» — передбачали виготовлення конкретного, корисного продукту (наприклад, виготовлення клітки для кролів, годівниці для пташок).

Метод проєктів заснований на:

- 1) розвитку пізнавальних умінь і навичок учнів;
- 2) умінні орієнтуватися в інформаційному просторі;
- 3) умінні самостійно конструювати свої знання;

4) умінні критично мислити.

Під час використання проєктної технології, як зазначають науковці, вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань, розвиваються пізнавальні навички учнів, формується вміння самостійно конструювати свої знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, активно розвивається критичне мислення, сфера комунікації тощо [6].

Змінюється і функція та завдання вчителя в освітньому процесі. Під час виконання проєктів вчитель не лише передає учням суму тих чи інших знань, а навчає здобувати ці знання самостійно. Виконуючи проєкт, учні навчаються користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, вміти робити висновки[6] .

При підготовці та застосуванні проєктної технології у роботі з молодшими школярами я дотримуюсь основних вимог до її організації:

1) наявність значущої у дослідницькому творчому плані проблеми (завдання), що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку;

2) практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів (наприклад, виступ на телебаченні про видатних людей, спільний випуск газети, альманаху з репортажами про них тощо);

3) самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;

4) структурування змістової частини проєкту (з указуванням поетапних результатів);

5) використання дослідницьких методів: визначення проблеми досліджуваних завдань, що впливають з неї, висунення гіпотези їх розв'язання, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, висновки [4].

Наприклад, на уроках літературного читання (Оксана Вашуленко «Українська мова та читання», 3 клас) діти із задоволенням виконували проєкт «Золота осінь». Діти колективно обговорили тему, об'єдналися у творчі групи, розподілили обов'язки (кореспонденти, автори, дослідники, ілюстратори), обговорили план дій. Після виконаної роботи кожна творча група оформила свою стіннівку і презентувала роботу. Захоплююче проходив захист проєкту «Легенди рідного краю», у якому учні розповідали легенди про походження рослин і тварин Поділля. Багато корисного і нового третьокласники дізналися під час виконання проєкту «Відомі українці минулого і сучасності» (Тетяна Гільберг «Я досліджую світ»). У проєкт були залучені як діти, так і батьки. Розповідаючи про Тараса Шевченка, група створила літературну газету з віршами поета. Знайомлячись із досягненнями Лілії Подкопаєвої, із задоволенням присутні передивились відеоролик.

Для вибору тематики проєкту можуть бути різні підстави. Це може бути пропозиція від вчителя з урахуванням навчальної ситуації з предмета, інтересів і здібностей учнів. Цікаво, якщо тематику проєкту можуть запропонувати і самі учні. Важливо, що результати проєктів повинні бути відповідно оформленими – відеофільм, альбом, комп'ютерна газета, альманах тощо.

Метод проєктів є інноваційною педагогічною методикою. Він дозволяє найповніше враховувати індивідуальні особливості кожного учня.

Всі етапи проєктної діяльності учнів початкових класів ретельно контролюються вчителем, бо і теоретичних, і практичних знань та вмінь в учнів, молодших школярів, ще мало. Проєкти для початкової школи у більшості випадків мають бути короткотривалі. Але все ж таки вчителі мають чудову можливість залучити до пошукової, творчої діяльності практично всіх учнів і в першу чергу – дітей з підвищеною навчальною мотивацією.

Участь у роботі над колективними або індивідуальними проєктами сприяє формуванню у молодших школярів вміння відбирати і аналізувати інформацію, працювати з енциклопедіями, довідниками, спеціальною літературою, присвяченою

різним формам життя і діяльності людини, галузям техніки, науковим відкриттям, використовувати можливості інформаційних технологій [5]. Учні молодшої школи вчать проводити спостереження, брати інтерв'ю, систематизувати і узагальнювати отриману інформацію, висувати гіпотези, робити аргументовані висновки. Метод проєктів дозволяє наблизити навчальний процес до життя, до потреб дітей, навчальний матеріал адаптувати до реальних життєвих ситуацій, а головне – робить навчання молодших школярів цікавим і змістовним, а процес набуття знань простим і доступним.

У діяльнісному підході до навчання велике значення приділяють розвитку критичного і креативного мислення. Вміння критично і креативно мислити вважають найпотрібнішою навичкою майбутнього. Це допомагає учням аналізувати інформацію, доцільно використовувати набуті знання та обґрунтовувати свою думку. Діти вчать висувати власні припущення, ставити влучні запитання і розрізняти факти та сумнівні гіпотези. У початковій школі можна виділити кілька стратегій розвитку критичного мислення якими є «Передбачення», «РАФТ», «Коло Венна», «Мозкова атака», «Асоціативний куш (гронування)», «Кубування», «Знаємо – Хочемо знати – Дізналися (таблиця «ЗХД»)), ротаційні моделі «Щоденні 3» і «Щоденні 5» Оволодіння кожною із стратегій передбачає спеціально організовану діяльність[4].

Наведу приклади методик розвитку критичного мислення на уроках у початковій школі, які я застосовую. Часто на уроках літературного читання використовую методику «Передбачення». Суть методики полягає в тому, що діти отримують частину інформації і на її основі висловлюють власні припущення про те, чого ще не знають. Передбачення можна застосовувати для аналізу тексту, картини, фільму тощо [5].

Наприклад, при опрацюванні твору «Перший сніг» Оксани Радушинської (Оксана Вашуленко «Українська мова та читання», 3 клас). Перш за все, ділимо текст на частини так, щоб вони були незавершеними і в учнів лишилося місце для фантазії. Починаю із заголовка: запитую в дітей, що вони знають про перший сніг. Пропоную всім охочим висловити власні припущення про те, які події можуть відбуватись у творі. А потім зачитую самостійно першу частину або прошу когось із класу. Запитую в дітей про можливий подальший розвиток сюжету.

Крім очевидних запитань, ставлю також такі, що примусять замислитися. Наприклад: «Що ви відчували, коли слухали цей уривок?», «Що позитивного та негативного трапилося з героями?» Не оцінюю думки учнів, адже немає правильних чи неправильних припущень, діти лише говорять власні міркування. Також не висловлюю власних гіпотез — вчитель повинен бути лише провідником та спрямовувати думки учнів у правильне русло. Далі учень прочитає другу частину. Обговорюю з дітьми, чи здійснились їхні передбачення, та пропоную висловити прогнози на наступний уривок. Не розділяю твір на надто багато частин і не ставлю забагато питань. Наприкінці обов'язково підбиваю підсумки та обговорюю проблеми, порушені в оповіданні. Важливо, щоб учні отримали певний досвід після прочитання твору.

Так само передбачення використовую для аналізу картини. Роздивляючись картину «Зимовий день» Олександра Ямполья, пропоную дітям відгадати факти про її автора: що це за людина, у який час жила. Уважно роздивляємось витвір: що на ньому зображено, які кольори використовує художник. Ставлю запитання, які знову ж таки змусять учнів задуматися. Наприклад: «Які емоції викликало зображення?», «Якими можуть бути інші твори цього художника?» Поступово розкриваю факти про картину та її автора і зіставляю їх з передбаченнями учнів.

Методика «РАФТ» найкраще допоможе попрактикуватись у написанні творів. Для аналізу можна взяти оповідання, авторську або народну казку. Перш за все, потрібно намалювати таблицю на чотири стовпчики: Роль, Аудиторія, Форма і Тема. Головне завдання учнів — вибрати персонажа, вжитися в його роль і донести до

аудиторії певне висловлювання від його імені.

Для прикладу візьмемо казку «Хатка для Нехайка» Марини Павленко. Як роль можна вибрати Софійку, маму, Нехайка, його братиків, самого читача. Далі варто обдумати зміст повідомлення, яке цей герой хоче висловити. Наприклад, Софійка може розповісти про те, як їй швидко надокучає прибирати вдома або що вона відчувала, коли зустрілася із Нехайком і його братиками.

Від імені читача можна висловити пораду щодо того, як Софійці наступного разу робити все на совість.

Наступним кроком буде визначення аудиторії. Тобто, до кого звертається наш герой. І найскладніша частина завдання — вибір форми звернення. Наймолодшим школярам у цьому буде потрібна допомога вчителя, адже вони не знають про всі форми, у яких може бути виражено текст. У першому класі варто вибрати щось простіше: sms-повідомлення, лист або усне звертання. Старшим учням можна запропонувати складніші форми: заяву, офіційний лист або розписку. Учні третього класу написали розписку, щодо якісного прибирання у своїй кімнаті. Зверніть увагу дітей на те, що повідомлення має відповідати формі його вираження.

Тепер складемо всю картину разом. Героїнею виберемо Софійку. Вона звертається до своїх подруг з оголошенням про те, що у неї живе під шафою чоловічок із сміття і просить поради, що їй далі робити. Після наданих порад дівчинка пише розписку про якісне прибирання.

РАФТ можна звести до короткої схеми: хто → кому → у якій формі → що може сказати.

За таким алгоритмом опрацьовую з учнями і науковий текст. Наприклад, учні 3-го класу вивчають з курсу «Я досліджую світ» тему про здоровий спосіб життя. Після опрацювання параграфа, вони складають таку ж таблицю РАФТ. Діти можуть висловлюватися від імені лікаря, науковця чи навіть від самого людського організму розповісти про те, що дізнались. Аудиторією можуть бути інші учні, батьки, вчитель.

Спочатку найкраще виконувати це завдання всім класом, а згодом діти зможуть робити його в парах чи самостійно [5].

У своїй роботі використовую методику «Кола Венна». Її найкраще використовувати для порівняння двох понять або предметів і зобразити за допомогою схеми: два кола, що перетинаються між собою. Кожне коло означає окреме поняття, місце перетину — це спільні властивості обох понять. За допомогою цієї діаграми порівнюємо з учнями літературних героїв, явища природи, величини.

Наприклад, під час уроку математики за допомогою кола Венна зіставляємо дві геометричні фігури: прямокутник і квадрат. Тоді до властивостей цих фігур запишемо формули, за якими обчислюють їхні периметри. До спільного запишемо, що це плоскі геометричні фігури і в кожній є чотири сторони.

На уроці «Я досліджую світ» таким чином можна порівняти птахів і комах, море та озеро. На уроках української мови — іменник та прикметник, словосполучення і речення. Діаграма Венна допомагає учням з різних сторін розглядати предмети чи явища і знаходити відмінності між суміжними поняттями.

У педагогічній діяльності застосовую методику мозкового штурму — на будь-яких уроках. Вона допомагає систематизувати знання та знаходити творчі рішення. Для застосування методики записую посередині дошки певне поняття, а учні озвучують все, що про нього знають. За допомогою рисочок, спрямованих від слова, записую висловлення дітей. У результаті отримуємо щось схоже на кущ.

Це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень, який спонукає учасників виявляти свою уяву та творчість. Він передбачає вільне висловлення думок усіх учасників і допомагає знаходити багато ідей та рішень. Його організовують за такими правилами:

1. Учитель на уроці називає тему «Мозкового штурму».
2. Всі учасники «штурму» пропонують ідеї щодо розв'язання висунутої

проблеми (ідеї можуть бути будь-якими, навіть фантастичними).

3. Один учень («секретар») записує на дошці всі запропоновані ідеї. Коли група вважає кількість поданих ідей достатньою, переходять до наступного етапу.

4. Ідеї групують, аналізують, розвивають групою. Можна вдосконалювати чужі ідеї.

5. Обирають найкращі рішення.

Правила поведінки під час «мозкового штурму»:

- Намагатися висунути якомога більше ідей щодо вирішення проблеми.
- Включити свою уяву: не відкидати ніякої ідеї тільки тому, що вона суперечить загальній думці.
- Ви можете подавати скільки завгодно ідей або розвивати ідеї інших учасників.
- Не можна критикувати висловлювання інших та давати оцінку запропонованим ідеям.

Для застосування методики записую посередині дошки певне поняття, а учні озвучують все, що про нього знають. За допомогою рисочок, спрямованих від слова, записую висловлення дітей. У результаті отримуємо щось схоже на куш [6].

Наприклад, на уроці української мови вивчаємо іменник. Якщо тема зовсім нова, даю спершу якісь базові знання. Ознайомлюємось із правилами, закріплюємо виконанням вправ. Потім записую за допомогою методики мозкового штурму те, що діти вже дізналися. Залишаю запис на деякий час і продовжую вивчати тему. Наприкінці уроку пропоную учням доповнити їхні знання. Для цього беру крейду іншого кольору та записую нові висловлення дітей. Разом аналізуємо, який об'єм знань вони отримали за урок. Стратегію можна застосувати на всіх стадіях уроку, але краще на стадії актуалізації та рефлексії. Мозкову атаку можна проводити фронтально з усім класом, коли ідеї записує вчитель на дошці (перевага цього способу — заощадження часу на уроці); індивідуально, у парах, групах.

Цікавою для учнів є стратегія «Знаємо — Хочемо знати — Дізналися (таблиця «ЗХД»)). Стратегія «ЗХД» передбачає аналіз учнями власних знань з теми, що буде розглядатися на уроці; постановку власних запитань з цієї теми, які виявляють їх зацікавленість тією чи іншою стороною питання; стислий запис інформації з теми, яку вони отримали на уроці, а також планування власних кроків щодо можливих шляхів навчання. Алгоритм роботи за стратегією:

Крок 1. Покажіть учням таблицю «ЗХД». Поясніть, що в першому стовпчику ви будете записувати те, що діти знають з теми.

Крок 2. Оголосіть тему і попросіть дітей висловити все, що вони знають з цієї теми. Записуючи їхні думки, важливо позначати їхні імена – це посилює самооцінку дітей.

Крок 3. Попросіть дітей подумати, про що б вони ще хотіли дізнатися з цієї теми та запишіть це у другий стовпчик таблиці.

Крок 4. Обговоріть з дітьми, яким чином вони можуть знайти відповіді на свої запитання – подивитися відео, попросити батьків допомогти знайти відповідну інформацію в Інтернеті і прочитати їм тощо.

Крок 5. По завершенню заняття (чи вивчення теми) заповніть з дітьми третій стовпчик таблиці («Дізналися»), при цьому також записуючи імена дітей під їхніми відповідями.

Приклад таблиці. Тема «Які органи утворюють дихальну систему». 3-ий клас

Знаємо	Хочемо знати	Дізналися
Дихання – важлива ознака будь-якого організму	Як дихає людина?	Доросла людина робить в середньому 15-17 вдихів і

		видихів за хвилину
Легені – орган дихальної системи	Які органи утворюють дихальну систему?	Носоглотка, гортань, трахея, бронхи, легені – органи дихальної системи

Асоціативний куш (гронування) є стратегією навчання, яка спонукає учнів думати вільно та відкрито на певну тему. Вона націлена, передусім, на стимулювання мислення про зв'язки між окремими поняттями. Це нелінійна форма мислення, яка подібна до принципу роботи нашого мозку. Гронування може бути використане як на стадії актуалізації, так і на стадії рефлексії. Етапи гронування є простими і дуже добре запам'ятовуються :

1. Напишіть центральне слово або фразу посередині аркушу паперу, на дошці або на будь-якій іншій поверхні для письма.
2. Починайте записувати слова та фрази, які спадають на думку з обраної теми.
3. Коли всі ідеї записані на папері, починайте встановлювати, там де можливо, зв'язки між поняттями.
4. Пишіть стільки ідей, скільки дозволить час, або ж доки всі вони не будуть вичерпані.

Асоціації не бувають правильними чи неправильними. Асоціації – індивідуальні.

«Кубування» є стратегією навчання, яка полегшує розгляд різних аспектів теми (автори Кован та Кован, 1980 р.) Цей підхід передбачає використання кубика (його можна виготовити самостійно з цупкого картону або оклеїти коробку папером), на кожній грані якого написано вказівки:

1. Опишіть.
2. Порівняйте.
3. Встановіть асоціації.
4. Проаналізуйте.
5. Знайти застосування.
6. Запропонувати аргументи «за» або «проти».

Наприклад, слово Україна (тема «Навчаюся розрізняти іменники – власні і загальні назви»).

1. Опиши.
2. Порівняй.

Яка Україна? (Красива, рідна, безмежна.)
На що вона схожа? Чим відрізняється? (На наш спільний дім. Має безмежні простори.)

3. Що спадає на думку? (Місце, де народився, рідні люди.)
4. Проаналізуй.
5. Застосуй.

З чого складається Україна? (З степів, річок, озер, міст і сіл, родини, друзів.)

Яким чином це можна використати? (Скласти вірш, розповідь про Україну.)

6. Вислови своє ставлення.

(Україна – це наш дім. Її потрібно оберігати, захищати.)

Застосовуючи цю стратегію, слід пам'ятати, що черговість граней передбачає перехід від менш складних завдань (з точки зору мисленнєвої діяльності) до більш складних. Використовуючи цю стратегію у початкових класах, бажано пояснювати учням, що від них вимагається, у доступних для них формулюваннях.

«Передбачення», «Мозкова атака», «Асоціативний куш», «Кубування», таблиця «ЗХД» та ін. — стратегії розвитку критичного мислення, особливості їх застосування

у роботі з молодшими школярами.

На думку фундатора Інституту критичного мислення США Метью Ліпмана, критичне мислення є «вмілим відповідальним мисленням, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно: а) ґрунтується на певних критеріях; б) є таким, що само коригується; в) впливає з конкретного контексту».

Вміння критично мислячої людини:

- оцінювати надійність джерел інформації;
- виділяти необхідну інформацію та обробляти її;
- аналізувати та оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання;
- ставити запитання з метою одержання точнішої інформації або її перевірки;
- розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи при їх вирішенні;
- висловлювати власну позицію, влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань;
- приймати обґрунтоване рішення.

Критичне мислення – мислення вищого порядку, що спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності. Ряд вчених стверджують, що періодом активного розвитку критичного мислення є молодший шкільний вік. А розпочинати навчати цього варто з перших днів перебування дитини у першому класі.

Застосування активних та інтерактивних технологій навчання сприяє розвитку навичок критичного мислення та пізнавальних інтересів учнів. На уроках, де використовуються ці технології, діти почувають себе впевнено, вільно висловлюють свої думки і спокійно сприймають зауваження, адже вони є активними учасниками навчального процесу. В атмосфері довіри та взаємодопомоги легко робити відкриття, усвідомлювати важливість здобутих знань. Саме за таких умов можливе виховання особистості, підготовленої до майбутнього, у якому необхідно розв'язувати проблеми та приймати конкретні рішення [6].

Взагалі, сучасні діти приходять до школи з бажанням успішно діяти. Їм подобається на уроках не просто слухати, а ставити запитання, обговорювати проблеми, брати інтерв'ю, приймати рішення, придумувати, фантазувати. При цьому особливого значення набуває креативність особистості, її здатність до творчого нестандартного мислення, вміння ефективно вирішувати складні проблеми власної життєдіяльності. Якщо ми, вчителі, будемо організовувати на уроках таку діяльність, то навчання буде успішним, а здобуті знання – якісними.

Отже, треба пам'ятати: володіння дитиною способом діяльності – ситуація її успіху.

Таким чином, враховуючи висновки сучасних науковців дослідження розвитку особистості в процесі навчання і виховання, основою педагогічного процесу є діяльнісний підхід, який своїм результатом формує пошукову активність учнів. Відомо, що притаманна людині форма пошукової активності – це її духовність. А саме формування духовності людини – і є основною метою сучасної освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Горгош Л. І. Інтеграція інноваційних та традиційних технологій в навчально-виховному процесі початкової школи. //Розкажіть онуку.-2009.-№1-2.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
3. Комар О. Інтерактивні методи як інноваційна діяльність сучасного вчителя початкової школи. //Початкова школа. –2010.-№7.

4. Модуль 3. Інтегроване навчання [Електронний ресурс] : [Онлайн-курс для вчителів початкової школи] / MON-EDERA-OSVITORIA. – Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-EDERA-OSVITORIA+ST101+st101/courseware/>

5. Нова українська школа: порадник для вчителя [Електронний ресурс] / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017.– Режим доступу: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>

6. Рейчел Паркер і Бо Ст'єрне. Діяльнісний підхід у школі. // The LEGO Foundation. – березень 2019.

Дяков І. В.,
старший викладач кафедри
теорії та методики дошкільної та
початкової освіти,
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

Особливості мовлення дітей з дизартрією

Анотація. В статті розглядаються проблеми розвитку мовлення дітей, зокрема порушення мовлення при дизартрії. Окреслено основні причини, ознаки та обстеження дітей з дизартрією. Описані особливості порушень моторики артикуляційного апарату при дизартріях. Коротко подано особливості логопедичної роботи з дітьми з дизартрією.

Ключові слова: мовлення, мовленнєвий розвиток, порушення мовлення, дизартрія, звуковимова, недостатність іннервації, артикуляція, дизартричні порушення.

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі. Воно є одним із основних чинників становлення особистості дитини та є запорукою успішного навчання, виховання та розвитку дитини. У процесі різнопланового спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності й різноманітності; формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ Я; засвоює і створює культурні цінності, виступаючи при цьому активним суб'єктом взаємодії.

Мовленнєві порушення є досить поширеним явищем серед дітей. Аналітичні дані за останні роки свідчать, що кількість дітей з мовленнєвими порушеннями збільшується з року в рік. І це не може не привертати увагу педагогів та батьків. Кількість дітей, які народжуються з порушеннями центральної нервової системи, відповідно, з дизартріями, також збільшується не лише в Україні, але і у всьому світі.

Дизартрія як складна мовленнєва патологія інтенсивно вивчається та висвітлюється в теоретичному та практичному аспектах у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Наукова розробка проблеми усного мовлення при дизартріях вивчалися у вітчизняній та зарубіжній науці, неврологами, психіатрами, психологами, педагогами, нейрофізіологами (О. Винарська, О. Мاستюкова, І. Панченко, Л. Лопатіна, О. Архіпова, В. Тарасун, М. Шеремет, Н. Пахомова, С. Конопляста, В. Галущенко та ін.)

Проблему усного мовлення, яке має складну структуру та відображає різні аспекти: психологічний, лінгвістичний, психолінгвістичний, нейропсихологічний та педагогічний, а також мовленнєві порушення, які виникли в наслідок органічного ураження нервової системи (тобто дизартрію) досліджували нейропсихологи О.Лурія, Є.Хомська, Т.Ахутіна, О.Винарська та ін.

У спеціальній педагогіці дизартрія визначається як порушення звуковимови, голосоутворення і просодії, що зумовлено недостатністю іннервації м'язів мовленнєвого, дихального, голосового апаратів та артикуляції (О.Архипова, О.Винарська, З.Серебрякова та ін.). При дизартрії порушується руховий механізм мовлення за рахунок органічного ураження центральної нервової системи. Структуру дефекту при дизартрії утворює порушення всієї вимовної сторони мовлення і не мовленнєвих процесів загальної та дрібної моторики, просторових уявлень тощо [3, с.116].

Етіологічно дизартрія зумовлена кірковими, підкірковими, мозочковими та бульварними порушеннями внаслідок різноманітних несприятливих чинників, серед яких родові травми, запальні процеси, утворення пухлин, а також постнатальні травми мозку. При цьому можливі ушкодження кори головного мозку в передній ділянці пре центральної звивини, порушення пірамідальних шляхів та волокон, що їх поєднують, координаційних центрів у мозочку, ядер черепно-мозкових нервів у довгастому мозку [3, с.116].

Дизартрія, в першу чергу, це неврологічний діагноз, саме тому, корекція починається з медикаментозного лікування, а потім, логопед проводить корекцію мовленнєвих вад. Лікування дизартрії повинно мати комплексний вплив, і поєднувати у собі медикаменти, лікувальну фізкультуру, масаж і логопедичну роботу.

Пантогенез дизартрії визначається органічним ураженням центральної і периферійної нервової системи під впливом різних несприятливих зовнішніх (екзогенних) факторів, що впливають у внутрішньоутробному періоді розвитку, у момент пологів і після народження. Серед причин важливе значення мають асфіксія і родова травма, ураження нервової системи при гемолітичній хворобі (руйнування еритроцитів), інфекційні захворювання нервової системи, черепно-мозкові травми, рідше – порушення мозкового кровообігу, пухлини головного мозку, вади розвитку нервової системи, наприклад вроджена аллазія ядер черепно-мозкових нервів, а також спадкові хвороби нервової і нервово-м'язової систем [1, с.11].

До особливостей моторики артикуляційного апарату дітей з дизартричними розладами належать такі види порушень:

1. обмеженість або недостатність довільних рухів органів мовлення;
2. змінний (нестійкий) характер порушень м'язового тону в мовленнєвій мускулатурі;
3. наявність гіперкінезів (примусових рухів);
4. частота оральних синінезій;
5. порушення імпульсації від м'язів артикуляційного апарату;
6. вплив патологічних тонічних рефлексів на м'язи артикуляційного апарату [2, с.148].

У чому ж проявляються перелічені особливості порушень моторики артикуляційного апарату при дизартріях?

1. *Обмеженість або недостатність довільних рухів органів мовлення* (м'язів губ, язика, піднебіння, голосових зв'язок). Виявляється у дітей з нормальною будовою периферичного мовленнєвого апарату, які не можуть за вказівкою рухати язиком у ротовій порожнині. Таким дітям притаманні: напіввідкритий рот, слиновиділення, утруднення жування твердої їжі, швидка втома м'язів мовленнєвого апарату та неможливість контролювати рухи язика, губ, піднебіння. Внаслідок цього, у дітей при вимові виникає велика кількість непотрібних зайвих рухів (разом з язиком, починають рухатися нижня щелепа, губи), саме тому спостерігається нечітка, стерта та спотворена вимова.

2. *Змінний (нестійкий) характер м'язового тону* (підвищення або зниження). Порушення звуковимови внаслідок впливу різноманітних зовнішніх чинників, положення тіла та голови дитини, емоційного стану дитини тощо. У спокійному стані мовленнєва мускулатура має мінливий характер м'язового тону

(або підвищення, або пониження), та після того, коли дитина починає говорити, у артикуляційній мускулатурі спостерігається лише підвищення м'язового тону (порушується дихання, голосоутворення). У таких дітей виникають проблеми зі зв'язним мовленням, голос з гугнявим відтінком, мовлення нечітке, стерте.

3. *Наявність гіперкінезів (примусових рухів).* Гіперкінези можуть спостерігатися у м'язах діафрагми, міжреберних м'язах (що впливає на дихання, плавність мовлення), зумовлюють відкривання рота і викидання язика вперед, що заважає дитині говорити взагалі. Мовлення дітей спотворене, малозрозуміле, у тяжких випадках призводить до виникнення ненасильницьких викриків, стогону.

4. *Частота оральних синкінезів* виявляється у відкриванні рота, облизуванні язиком губ, та виникають внаслідок будь-яких активних рухів кінцівок, а особливо правої руки (коли дитина пише). На відміну від гіперкінезів, дитина може їх подолати вольовими зусиллями. Часто оральні синкінези поєднуються з гіперкінезами.

5. *Порушення імпульсації від м'язів артикуляційного апарату.* Виявляється у слабкому відчутті органів артикуляції (положення і рух язика, губ). Дітям важко за зразком відтворити артикуляцію звука, навіть якщо через деякий час це вдається, дуже швидко забувають.

6. *Вплив патологічних тонічних рефлексів на м'язи артикуляційного апарату.* На стан м'язів артикуляційного апарату впливає положення тіла дитини (сидячи, лежачи, стоячи), положення голови та кінцівок дитини.

Дизартрія може проявлятися, як у тяжкій так і в легкій формі. Тяжка форма найчастіше є компонентом дитячого церебрального паралічу і такі діти отримують комплексну допомогу в спеціальних закладах для дітей з тяжкими розладами мовлення та для дітей з вадами опорно-рухового апарату.

Легка форма дизартрії (стерта форма) характеризується тим, що такі діти окрім того, що погано говорять, ще й погано їдять, давлються твердою їжею, не вміють жувати. Діти можуть відвідувати дитячі садки та школи загального типу, та відвідувати логопеда.

Перелічені прояви негативно впливають на розвиток звукомови. У легких випадках недоліки звукомови нагадують дислалію, однак їхнє виправлення є значно складнішим і тривалішим. В інших випадках мовлення нагадує нечленороздільне бурмотіння (немовби дитина розмовляє з їжею в роті). Зрозуміти таку дитину дуже важко.

Отже, у дітей з дизартричними розладами спостерігається порушення темпу, ритму, голосу, яке обумовлене ураженням центральної нервової системи. Внаслідок порушення іннервації м'язів артикуляційного апарату виникають паралічі або парези. В одних випадках м'язи сильно напружуються (дитина не може розтягнути губи в усмішці, язик сильно відтягнутий у глибину рота і нагадує напружену кульку тощо), в інших — м'язи навпаки занадто розслаблені (язик великий, неповороткий, куточки рота опущені вниз, носогубні складки розгладжені).

Список використаних джерел та літератури:

1. Лепетченко М. В. Логопедія. Дизартрія: навчально-методичний посібник [для студ. спец. 6.010105 Корекційна освіта] / М. В. Лепетченко – Д., 2015. – 36 с.
2. Логопедія. Підручник. За ред. М.К.Шеремет. - К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. - 376 с.
3. Шеремет М.К. Неврологічні основи логопедії: навч.посіб./ М.К.Шеремет, О.В.Боряк. – Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. – 252 с.

Нейропсихологічні та нейрофізіологічні засади успішного навчання учнів

Анотація. У статті розглянуто нейробіологічні особливості розвитку дитини, нейропсихологічні та нейрофізіологічні засади успішного навчання учнів початкових класів. Розвиток головного мозку дитини та вищих психічних функцій нерівномірний у часі, тому це необхідно враховувати для ефективності навчання.

Ключові слова: нейропсихологія, нейрофізіологія, вищі психічні функції, мозкова півкульна асиметрія, психологічний розвиток дитини.

Останнім часом шкільними психологами та педагогами відмічається підвищення кількості дітей із різноманітними відхиленнями в психічному розвитку, помітне збільшення кількості дітей з труднощами у навчанні.

На жаль, сучасна дійсність: екологічне становище, нові вірусні захворювання та способи боротьби з ними, алкогольні напої та інші шкідливі звички батьків, а також міжособистісні відносини в сім'ях, - не сприяють народженню і розвитку психічно здорового молодого покоління.

Діти, які приходять до школи, незважаючи на свій хронологічний вік, не завжди можуть легко увійти в число зразкових учнів. Навіть при сильному і гарячому їх внутрішньому бажанні, при високому рівні шкільної мотивації і при досить хорошому соматичному стані. Іноді, навпаки, зустрічаються дуже талановиті діти. Але в силу гіперрозвитку в певній області в них буває недорозвинення в інших сферах, що теж заважає їм адаптуватися до школи.

У чому ж причина таких сумних прикладів? Чи тільки в педагогічній занедбаності дитини, нестачі програм і методів навчання або в некомпетентності вчителя?

Навчання – це складна пізнавальна діяльність, яка здійснюється при взаємодії різних мозкових структур. Своєчасність освіти і повноцінність функціональних систем є психофізіологічною основою вищих психічних функцій, психічних форм діяльності і успішності навчання дитини.

Розвиток структур і систем мозку строго підпорядкований базисним нейробіологічним закономірностям, актуалізується в конкретних соціальних умовах. Формування психіки дитини безпосередньо пов'язане з темпами зростання і дозрівання його головного мозку. Часткове відхилення або порушення в цьому процесі призводить до ускладнень в психічному розвитку. [3]

Виходячи з цього, основна задача нейропсихолога полягає в тому, щоб детально проаналізувати спільно працюючі зони мозку, які забезпечують виконання складних форм психічної діяльності, виявити місце цих зон в функціональній системі, а також з'ясувати, як змінюється співвідношення цих, спільно працюючих відділів мозку, при здійсненні психічної діяльності на різних етапах розвитку. Тому бажано звернути увагу на недоліки відразу, так як мозок дитини пластичний і функції ефективно коригуються до 12 років. Потім слабкі ланцюги психічних функцій можна компенсувати за рахунок більш сильних, але цей шлях уже більш складний. «Мозок людини, його морфогенез, функціональні системи як одиниці інтегративної діяльності мозку і як психофізіологічна основа вищих психічних функцій є матеріальною основою розвитку психічної діяльності. Такі процеси, як предметна діяльність і сприйняття, пам'ять і мислення, мова й уява, склалися в процесі суспільно-історичного розвитку, і їх субстратом є ієрархічно організовані нейрональні, морфологічні мозкові структури і фізіологічні процеси. Відомо також, що мозок

починає формувати і продукувати лише при дії на мозок соціальних зовнішніх форм діяльності дитини. Це означає, по-перше, що початок розвитку вищих психічних функцій лежить не всередині мозкових структур, а поза ними - в соціальному середовищі і, по-друге, всі ці рівні - мозковий, фізіологічний, психологічний і соціальний - працюють у тісній взаємодії і взаємовпливі. Зараз уже добре відомо, що зовнішні соціальні впливи впливають на взаємодію всіх рівнів у структурі вищих психічних функцій і на своєчасне дозрівання як окремих мозкових структур, так і мозку в цілому. Добре відомо, що «незатребувані» зони мозку будуть відставати у своєму розвитку, а це, у свою чергу, може відбитися на якості розвитку вищих психічних функцій і затримці часу їх розвитку». [5, с.60]

Всі усталені нейропсихологічні подання на даний момент складають три нейропсихологічні концепції.

1. Концепція динамічної хроногенної системної локалізації вищих психічних функцій в головному мозку, що ґрунтується на принципах дозрівання мозку «знизу вгору», принципах ієрархії і гетерохронності локалізації, поступової латералізації і системної локалізації вищих психічних функцій.

2. Концепція фактора (Р. А. Лурія), що лежить в основі несформованості (або девіації, або дефекту) вищих психічних функцій. «Поняття фактора є одним з найбільш важливих у системі «інструментів» нейропсихологічних досліджень порушень або несформованості тих чи інших видів психічної діяльності, що дозволяють уточнити уявлення про розвиток вищих психічних функцій у дітей, про їх структуру, взаємодії та взаємовплив і, головне, про взаємодію мозку і його певних зон з психікою дитини» [5, с.69].

3. Концепція «нейропсихологічного синдрому і симптому». «Нейропсихологічний синдром являє собою виборче порушення однієї групи психічних процесів, до складу яких входить порушений (несформований) фактор, при збереженні інших вищих психічних функцій, у структуру яких цей фактор не входить. Симптом представляє собою порушення тієї чи іншої вищої психічної функції, що має певний механізм» [5, с.69-70]. Зміст цієї концепції розкривається в принципах гетерохронності у розвитку, компенсації дефекту вищих психічних функцій, принципі специфічності і змін факторів, що лежать в основі синдромів несформованості вищих психічних функцій і динаміці системи вищих психічних функцій в залежності від вікового етапу.

Виходячи з цього, можна сказати, що нейробіологічний і функціональний розвиток мозку в процесі життя поетапно закріплює «ієрархію диференційованих підкоркових, коркових внутрішньо- і міжпівкульних взаємодій» [5, с.88]. При цьому різні мозкові структури і системи дозрівають неодноразово.

Так, у період знаходження дитини у початковій школі відбувається дозрівання лобних відділів мозку (яке закінчується лише до 12-15 років), становлення міжпівкульної взаємодії.

До моменту приходу дитини у школу (в 7 років) у неї розвинена права півкуля, а ліва активується лише до 9 років. Таким чином, до школи вже приходять діти із сформованою міжкульовою асиметрією.

Мозок складається з мільярдів клітин, має дві півкулі: ліва – наукова, права – творча. Ліва півкуля відповідає за мову, логіку, обчислення, послідовність. Права півкуля відповідає за риму, ритм, музику, живопис, уяву. Ми вчимося за допомогою того, що бачимо, чуємо, відчуваємо, робимо.

Таблиця 1. Функціональні відмінності лівої і правої півкулі

Ліва	Права
Оперує поняттями	Оперує цілісними конкретними образами
Центри Верніке і Брока дозволяють розуміти мову і говорити	Функція сформована недостатньо
Відбувається послідовна обробка вхідної інформації	Здійснюється паралельна обробка даних
Дозволяє деталізувати і аналізувати інформацію, сприймати її локально, розглядати від загального до приватного	Визначає здатність до синтезу, розгляду інформації від приватного до загального
Здійснює розмежування часу на минуле, сьогодення та майбутнє	Дає сприйняття моменту «тут і зараз»
Дозволяє сприймати і зчитувати карти і схеми	Дає змогу оцінити конкретний простір
Відповідає за запам'ятовування символів, цифр, імен, дат	Бере участь у запам'ятовуванні образів і подій
Дає розуміння сенсу	Дає розуміти емоційні реакції
Дозволяє сприймати реальність детально	Здійснює цілісне сприйняття
Визначає здібності до оптимістичного сприйняття навколишнього	Визначає песимістичне сприйняття світу
Відповідає за сприйняття ритму музики	Відповідає за визначення мелодії
Формує вербальний інтелект	Відповідає за невербальний інтелект

Нейропсихологічна діагностика в даний час розглядається як один з перспективних підходів до проблеми шкільної неуспішності. Такий підхід до вивчення норми має не тільки загальнотеоретичне, але й прикладне значення в галузі педагогіки. Тому що, наприклад, актуальним для дитячого віку є питання про корекцію ліворукості і про можливість перенавчання ліворуких учнів праворукому письму. Відомо, що ліворукість у ряді випадків носить компенсаторний характер внаслідок поразок і органічної недостатності лівої півкулі, що призводить до компенсаторного підвищення активності правої півкулі. Тому насильницьке переучування ліворуких праворукому письму призводить до більшого навантаження на ліву півкулю і небезпеки ще більшої його декомпенсації. У ліворуких дітей в умовах переучування відзначається почастищення проявів неврозів [1].

Найважливішим компонентом нейропсихологічної діагностики є концепція Лурія про три функціональних блока мозку. Нейропсихологи аналізують, який з блоків страждає більше всього: енергетичний блок (регуляції тону і неспання), блок прийому, переробки та зберігання інформації або програмування, регуляції і контролю.

Результати такої діагностики дають можливість для побудови стратегії і тактики корекційних або реабілітаційних впливів, де найважливішою є визначення зони найближчого розвитку. Так, якщо обстежуваний не виконав потрібний тест, то далі (на відміну від психометричних методів діагностики, які враховують тільки те, виконав клієнт завдання чи ні) А. Р. Лурія вчив виявляти умови, за яких людина може виконати завдання. Треба дивитися, яка допомога йому при цьому потрібна [2].

На другому етапі виявляються види допомоги, при яких це завдання виконується, і на підставі цього ставиться певний бал. Оцінка за балами необхідна у зв'язку з прогнозом для подальшої корекційної роботи з дитиною. Якщо він має проблеми з навчанням у школі, то оцінити згодом динаміку змін у розвитку можна тільки кількісно.

Нейропсихологам вдалося охарактеризувати загальні тенденції незрілості мозкових структур дітей. На перший план виступає недостатня сформованість

енергетичного (першого) блоку. Дитина з подібним дефектом не здатна довго займатися одним видом діяльності через швидку стомлюваність, що часто розцінюється вчителями як інтелектуальна неспроможність і веде до зниження самооцінки у дитини. При цьому вона може бути дуже кмітливою, з високим інтелектом. Просто "енергетичних ресурсів" її мозку вистачає ненадовго, і, почавши з хорошої успішності, така дитина може швидко "скотитися" в двієчники. Така дитина, буквально "викладаючись" в школі, може безпричинно плакати вдома після уроків, часто хворіти, ставати дратівливою, дуже вразливою емоційно. Через це можуть не складатися і відносини з однокласниками.

Діти, у яких страждає третій блок - блок програмування і контролю, - це ті учні, які зазвичай не враховують загальних норм поведінки і правил. Вони можуть встати з-за парти під час уроку і пройтися по класу, займатися на уроці власною грою і заважати сусідові, забувають, що потрібно підняти руку перед тим, як щось сказати на уроці. Словом, вони не враховують правил поведінки. На уроці такі діти можуть уважно працювати лише нетривалий відрізок часу. А потім починають позіхати, перестають сприймати інформацію, починають нудьгувати і крутитися. Пристосуватися до вимог і норм шкільного життя їм ще важче.

Наступними в рейтингу незрілості мозкових структур виступає недостатність другого блоку, через яку у школярів страждає пам'ять, спостерігаються труднощі просторового орієнтування (а це неточне зображення букв і цифр і неправильне розташування їх у зошиті). Звичайно ж, це відбивається на навчальних успіхах. Але ці недоліки не так впливають на адаптацію до школи, як перераховані вище два.

У сучасній нейропсихології також виділяються і аналізуються основні індивідуальні типи учнів (аудіали, візуали і кінестетики), які по-різному виявляють і ведуть себе в процесі навчання. Їх особливості можуть бути обумовлені парціальним домінуванням відповідних структур мозку. У зв'язку з цим наголошується на необхідності реалізації диференційованого навчання з урахуванням когнітивних стилів учнів. Багато педагогів, психологів та лікарів говорять про необхідність використання різних засобів навчання і виховання в залежності від особливостей функціональних асиметрій дітей.

Проблеми успішності можуть закладатися задовго до народження дитини. Т.В. Ахутіна у статті «Нейропсихологія індивідуальних відмінностей дітей як основа використання нейропсихологічних методів у школі» описує гіпотези нейропсихології індивідуальних відмінностей розвитку та корекційно-розвивального навчання:

1. Норма характеризується нерівномірним розвитком вищих психічних функцій, особливо виразно виявляється в дитячому віці.

2. Спостережувані дисоціації функцій проходять по "швах" нормальних механізмів, відображають їхню компонентну структуру.

3. Норма відрізняється від не-норми можливостями компенсації функціональних слабкостей.

У спільній роботі А. Н. Леонтьєва, А. Р. Лурія й А. А. Смирнова [4] були виділені п'ять груп невстигаючих дітей: перша пов'язана з педагогічною занедбаністю, п'ята з емоційними дефектами, а три інші - з нейропсихологічними порушеннями.

Друга група - це розумово відсталі діти, що перенесли при внутрішньоутробному періоді розвитку, при народженні або в ранньому віці захворювання, які зупинили нормальний розвиток мозку; або які перенесли родову травму, що супроводжувалася крововиливом; або ж діти зі спадковими порушеннями. Ця група характеризується типовими дефектами в найбільш високо організованих зонах мозкової кори. Діти не здатні до складних форм абстракції й узагальнення, а їх вищі нервові процеси проявляють грубу патологічну інертність. Вони повинні навчатися в допоміжній школі.

Третю групу невстигаючих складають діти, які страждають вродженою або ранньою приглухуватістю, що веде до затримки мовного та інтелектуального розвитку. Вони добре навчаються в спеціалізованих школах для слабочуючих.

Ослаблені або церебро-астенічні діти становлять четверту групу. Загальні інфекції, інтоксикації або травми ведуть до ослаблення організму, що виявляється в швидкій втраті працездатності.

«Своєчасне розпізнавання причин, що призводять до відставання дітей у школі, і своєчасне вживання заходів для його усунення є державною проблемою великої важливості» [4, с. 773].

Групи причин, які ускладнюють процес засвоєння дитиною шкільних знань:

- Виражена емоційна лабільність
- Швидка виснажуваність, неадекватні реакції на середовищні події
- Патологічна упертість
- Нестійка увага, нестабільна успішність
- Наявність гіперактивності, дефіциту уваги
- Недостатність просторових уявлень, сприймання, порядку відтворення

слухомовленнєвих і зорових еталонів

- Несформованість фонематичного слуху.

Сучасна статистика нейропсихологічних досліджень говорить про те, що:

- 16% першокласників не готові до шкільного навчання (у віці 7 років)
- 30-50% мають функціональну незрілість без ознак інтелектуальних

порушень

Якщо педагог прагне активізувати увагу дітей на уроці, звернути увагу на себе, переключити з розважальної діяльності на учбову, чи зняти втому, то допоможуть такі вправи:

- вправи по виробленню правильного дихання,
- масаж та самомасаж,
- розтяжки,
- вправи на формування та корекцію базових сенсомоторних взаємодій.

Правила мотивації, розроблені на основі аналізу імпульсів мозку:

1. Дітям важливо розуміти, для чого вони навчаються тут і тепер, як можна застосувати вивчене.

2. Їм подобається співпрацювати з іншими.

3. Сторітелінг запам'ятовується краще.

4. Іноземна мова робить мозок еластичнішим.

5. Навчальне середовище має бути динамічним і адаптивним.

6. Розвивати уяву: «торкатись-дивитись-слухати-нюхати-смакувати» (вже є гаджети, які все це дозволяють відчувати).

7. Мова, дотик і гаджети найбільше впливають на мотивацію.

8. Учитель дуже сильно впливає на учнів. Якщо він напружений, хвилюється, роздратований, у дискомфортному стані, усе це зчитується дітьми. Недарма можна почути: «Мені так погано, а учні немов знущаються наді мною». Діти — сильні емпати, тож навпаки: поганий настрій дорослого транслюється, а вони реагують, як можуть.

Із цього висновок: засвоєння нових навичок дітьми молодшого шкільного віку має передбачати демонстрацію. Тобто три етапи: демонструємо та проговорюємо всі процеси. Робимо разом. Потім дитина повторює сама. Навіть дорослі сьогодні віддають перевагу демонстрації та зворотному зв'язку.

Скажімо, що краще обрати, щоб навчитися готувати нову страву: рецепт, відеорецепт чи майстер-клас із шеф-кухарем? Важливість демонстрації ще раз доводить, що в майбутньому навчання не перейде повністю в онлайн. Професія вчителя залишиться, але не як передавача інформації, а як наставника, що вміє надихати та підтримувати учнів.

9. Рухи тіла важливі для роботи мозку, допомагають активізувати пізнавальні процеси. До 13-15 років важливо залучати кінестетичний канал: усе, що вивчають, мають рухати, ліпити, чіпати. Приміром, діти-дислексії в ідеалі навчаються читати і писати так: виліплюють з білого пластиліну спочатку кожен літеру, потім — найбільш вживані слова, а також предмети чи кілька фігурок, що дають пояснення значення слова. Такий сенсорний підхід варто пропонувати всім дітям у початковій школі.

10. І ще один лайфхак від досвідчених фахівців: дайте дитині «осередок комфорту». Чудово, коли в класі є пледи. Вони можуть замінити килими, на яких діти перших класів мають сидіти в класі. Кожен відчуватиме свій острівце домашнього затишку, що зробить навчання більш безпечним та приємним. Коли ми хвилюємося, нам дискомфортно, а закутавшись у плед, ми ніби повертаємося в обійми мами, заспокоюємося.

Гіперактивні діти зазвичай не відчувають межі свого тіла, вони все і всіх зачіпають, бігають, бо немає відчуття психологічного кордону між собою і світом, особистих рамок. Їм потрібна немов додаткова шкіра.

За кордоном для дітей із цим діагнозом нейропсихологи розробили спеціальні жилети — важкі, з обважнювачами. У них гіперактивні діти почуваються комфортніше, бо «заземлені». Так їм легше сприймати інформацію.

У дитини своє особливе уміння бачити, думати і відчувати; немає більш безглузлого, ніж намагатися підмінити у них це вміння нашим. Жан-Жак Руссо наголошував, що навчання у школі — визначний момент у житті дитини. Початок навчання у школі — визначний момент у житті дитини. Він кардинально змінює весь спосіб її буття. Властиве дошкільно безпечне й безтурботне середовище змінюється світом, наповненим безліччю вимог, обов'язків і обмежень: жорсткий режим відвідування школи; систематична праця, укладена в більші часові рамки; нові норми і правила поведінки; виконання вказівок учителя. новий статус «Я — школяр» Свій новий статус школяра дитина не завжди сповна усвідомлює, але обов'язково відчуває і переживає його: пишається тим, що стала дорослою; з'являється бажання бути успішною у навчанні. Для першокласника це означає те саме, що бути хорошим і улюбленим. Дитина переконана в тому, що у неї має все виходити, тому сильно переживає свої невдачі, не завжди розуміє їх причини. початок навчання є для кожної дитини сильним стресом для дитини Початок навчання є для кожної дитини сильним стресом — водночас із тим, що її переповнюють почуття радості, захвату або здивування, відчуває тривогу, розгубленість, напругу. У зв'язку з цим у першокласників в перші тижні відвідування школи знижується опірність організму, можуть порушуватися сон, апетит, підвищуватися температура, загострюватися хронічні захворювання. Діти можуть без причини вередувати, дратуватися, плакати. Вони легко відволікаються, не здатні до тривалого зосередження, володіють низькою працездатністю і швидко стомлюються, збудливі, емоційні, вразливі. У зв'язку з таким станом традиційно для нашої школи на перші тижні припадає адаптаційний період, під час якого менша кількість уроків, незначне навчальне навантаження, режим дня схожий на той, до якого діти звикли до школи.

Окремо варто зупинитися на деяких особливостях розвитку сучасних дітей 6 — 7-ми років, які варто враховувати під час організації навчання першокласників. Вони заповнені з професійних джерел нейропсихологів і нейропедагогів, де сформовано психологічний портрет сучасної дитини. Останніми роками все більше дітей не мають бажання йти до школи. причини такого стану різні, зокрема:

1. діти об'єктивно набагато більше знають про школу й часто з телебачення або з розмов між дорослими в негативному контексті;

2. вони не сприймають вступ до школи як щось особливе, етапне. Раніше вважалося, що дитина-першокласник вже вмів себе організувати, відчуває змістовний інтерес до школи. У термінах психології, це певне «ядро особистості», яке

зумовлює інші властивості, інтелектуальні та емоційні. Зараз ми не знаходимо такого ядра у дітей на порозі їхнього шкільного життя;

3. для сучасних першокласників школа – це вже не те безумовно привабливе місце, яким вона була 30 років тому й закріплена в стереотипах старших поколінь.

Раніше основним питанням дітей 5–6 років було «Чому?» (так званий вік «чомучок»). У сучасних же дітей – «Навіщо?». Тобто діти зосереджуються не на причинно-наслідковій залежності між об'єктами і явищами, а їх цікавить сенс своїх вчинків і дій.

Наступна проблема – заняття дітей у вільний час вдома. Переважну кількість часу діти проводять з різноманітними гаджетами, за переглядом телепередач або за грою на комп'ютері. Як наслідок, під впливом хаотичного потоку інформації, що тисне на свідомість дитини, їй важко зосередитись, складно збагнути, що важливе. Такий стан психологи називають «ситуацією розірваних зв'язків». Отже, дітям необхідне постійне зовнішнє стимулювання, яке вони звикли одержувати з екрану, тому їм складно сприймати усне мовлення вчителя чи інших учнів, у результаті – складнощі з розумінням текстів (написаних чи почутих).

Т.В. Ахутіна [4] проблему успішності бачить у невідповідності вимог освітньої системи та рівня розвитку дитини. Вона робить при цьому акцент на нормальні індивідуальні відмінності дітей, які проявляються у нерівномірності розвитку вищих психічних функцій, їх компонентної структури і можливостями компенсації функціональних слабкостей. Ці відмінності - закономірне явище, вигідне для популяції в цілому. Однак у сучасних освітніх установах вони породжують ситуації неуспішності для деяких дітей.

Необхідно наголосити на тому, що не зважаючи на різноманітність та необмеженість прийомів, засобів створення позитивного психолого-педагогічного комфорту на уроці, найефективнішими з них є розуміння та підтримка вчителя, співпраця вчителя з учнями, батьками, взаємоповага.

Хочеться, щоб девізом учителя були слова: «Не забороняти, а направляти. Не керувати, а співпрацювати. Не примушувати, а переконувати. Не командувати, а організовувати».

Висновки:

1. Процес психічного розвитку молодшого школяра повинен спиратися на гармонійне співвідношення між психофізіологічними можливостями дитини та вимогами, що висуваються соціальним оточенням.

2. До моменту, коли дитина йде до школи (6-7 років), у неї більш розвинена (спеціалізована) права півкуля головного мозку, яка відповідає за емоції, ритм, творчість, просторове орієнтування та цілісне сприймання світу. Ліва півкуля, відповідальна за логіку, обчислення, вивчення мов і засвоєння іншої теоретичної інформації, завершує спеціалізацію до 9 років. Тому навчання молодших школярів має відбуватися природнім для них правопівкульним методом – через творчість, наочність, позитивні емоції, сенсорні відчуття. Уроки повинні проводитися в максимально ігровій формі. Діти потребують того, щоб постійно рухатися, розмовляти, діяти.

3. За допомогою нейропсихологічної діагностики та вчасної корекції можна зменшити неуспішність учнів та покращити їх адаптацію до навчання у школі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Kushner H. Retraining left-handers and the aetiology of stuttering: the rise and fall of an intriguing theory [Електронний ресурс] / Howard I Kushner. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: DOI: 10.1080/1357650X.2011.615127.

2. Лурія А. Р. Основи нейропсихології. Учеб. посібник для студ. вищ. навч. закладів. - М.: Видавничий центр «Академія», 2003.

3. Соколова А. С. Нейропсихологічний супровід навчання учнів у початковій школі [Електронний ресурс] / Алла Сергіївна Соколова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://vseosvita.ua/library/nejropsihologichni-suprovid-navcanna-ucniv-u-pocatkovij-skoli-95502.html>.

4. Хрестоматія з нейропсихології. Під ред. Е.Д.Хомской. М: МПЦІ, 2004.

5. Цветкова Л.С., Семенович А.В., Котягіна С.М., Гришина Є.Г., Гогберашвілі Т.К. Актуальні проблеми нейропсихології дитячого віку: Навчальний посібник; Під ред. Л. С. Цветкової. М.: МПЦІ Воронеж: НВО «МОДЕК», 2001.

6. <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/adaptatsiinii-period-tapedagogichni-osoblivosti-o.html> Режим доступу до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/1216319/>

Єрмакова О. І.,
асистент вчителя
Кам'янець-Подільської
загальноосвітньої школи №16
I-III ступенів
(м. Кам'янець-Подільський)

Фактори соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в початкових класах

Анотація. У статті проаналізовано основні труднощі, пов'язані з включенням в суспільство дітей з особливими освітніми потребами. Соціалізація таких дітей пов'язана з виконанням ряду соціально-економічних умов, основним з яких є отримання якісної освіти. Інклюзивна освіта розглядається як найбільш ефективна можливість соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, проте є ряд викликів пов'язаних з суспільним сприйняттям її запровадження. Для цього проведено емпіричне дослідження з метою вивчення ставлення дорослих учасників освітнього середовища до можливості спільного навчання в загальноосвітніх школах звичайних дітей і дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: особливі освітні потреби, інклюзія, дитина-інвалід, соціалізація.

Отримання освіти дітьми з обмеженими можливостями – одна з основних і невід'ємних умов їх успішної соціалізації, забезпечення їх повноцінної участі в житті суспільства, ефективної самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності. У зв'язку з цим, забезпечення реалізації права дітей з обмеженими можливостями на освіту розглядається як одне з найважливіших завдань державної політики не тільки в галузі освіти, а й в області демографічного та соціально-економічного розвитку.

У дошкільному та молодшому шкільному періоді життя дітей інклюзія, як спосіб та форма взаємодії, вважається більш плідною і дає найбільший ефект. Перш за все, у дітей цього віку ще немає яскраво сформованих упереджень проти однолітків з обмеженими можливостями. У них легко виховується ставлення до психічних і фізичних недоліків, як, наприклад, до таких же суб'єктивних особливостей іншої особи, як голос, колір волосся і очей. Американські вчені вважають, що, вводячи інклюзію на початковому етапі соціального розвитку дитини в освітнє середовище, ми виховуємо покоління з гуманним ставленням до інших людей, в тому числі до людей, які мають особливості в розвитку.

Батьки дітей з особливими освітніми потребами зазвичай прагнуть включення їх дітей в звичайне дитяче співтовариство. В першу чергу, це пов'язано з тим, що в

системі спеціального (корекційного) навчання з відпрацьованою методикою навчання дітей з особливими освітніми потребами, слабо розвинена громадська адаптація цих дітей в реальному світі - дитина знаходиться в ізоляції від суспільства. Природно, діти з особливими освітніми потребами адаптуються до життя в загальноосвітніх установах більш ефективно, ніж в спеціалізованих установах: відчутна різниця в придбанні соціального досвіду; у звичайних дітей поліпшуються навчальні здібності, розвивається самостійність, активність і толерантність. Однак, до цих пір відкритим залишається питання щодо формування процесу навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами в школах. Педагоги не завжди готові працювати зі школярами, які мають обмежені можливості в розвитку, адже існують прогалини в підготовці фахівців і відсутність досвіду роботи з такими школярами.

Адміністрація та педагоги загальноосвітніх установ, в яких запроваджено ідею інклюзивної освіти, гостро потребують допомоги з відпрацювання механізму взаємодії між учасниками процесу освіти і формування педагогічного процесу, де основною фігурою вважається дитина.

Ідея інклюзивного навчання пред'являє особливі вимоги до особистісної та професійної підготовки фахівців, які мають володіти навиками базової корекційної освіти та спеціальним компонентом професійної кваліфікації і з базовим рівнем знань. Базовий компонент - це професійна педагогічна підготовка (навички та вміння, методичні, педагогічні, психологічні, предметні знання), а спеціальний компонент - педагогічні та психологічні знання:

1. Уміння реалізовувати різні способи педагогічної взаємодії між суб'єктами освітнього середовища (з керівництвом, фахівцями, колегами-вчителями, батьками, з учнями в групах та індивідуально).

2. Знання методів дидактичного і психологічного проектування процесу навчання.

3. Знання психологічних особливостей та закономірностей особистісного і вікового розвитку дітей в умовах інклюзивного освітнього середовища.

4. Розуміння і уявлення того, що таке інклюзивне навчання, в чому його відмінність від традиційної форми навчання.

Актуальним вважається питання про розуміння масштабу інклюзії, яка заснована на утриманні шкільної моделі освіти, однаковою для всіх школярів незалежно від їх виховання і звичок (школярі повинні пристосовуватися до правил, режиму та норм системи освіти). Або вона, навпаки, передбачає використання і концептуалізації широкого спектру освітніх стратегій, які відповідають різноманіттю школярів (освітня система повинна відповідати на потреби і очікування молоді та дітей).

Необхідно реально оцінювати значимість інклюзії для розвитку не тільки дітей з особливими освітніми потребами, а й суспільства в цілому.

Одна з найбільш актуальних демографічних і соціально-економічних проблем соціуму на сучасному етапі – це включення в суспільство дітей з особливими освітніми потребами. В українському суспільстві сьогодні спостерігається стабільне скорочення чисельності населення працездатного віку та збереження тенденції до погіршення його якісного складу. Обидві зазначені негативні тенденції відбуваються на тлі зростання рівня інвалідизації молоді та дітей, що стає значущим обмеженням економічного розвитку держави. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами дозволить їм включатися і активно брати участь в житті суспільства - це значить, що вони зможуть брати участь в житті суспільства, у розвитку економіки країни і її стабільному функціонуванні.

Соціалізація (лат. *socialis* – суспільний) – це процес входження людини в суспільство разом із її соціальними зв'язками та інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, внаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда. У процесі соціалізації людина або дитина стає особистістю, здобуваючи знання, навички та

вміння, найнеобхідніші для життя в суспільстві. Соціалізація передбачає також засвоєння норм і цінностей відповідного суспільства, які виступають важливими соціальними регуляторами поведінки.

Основною проблемою дітей з особливими освітніми потребами є порушення їх зв'язку зі світом, обмежена мобільність, убогість контактів з дорослими і з однолітками, недоступність ряду культурних цінностей і обмеження спілкування з природою, а в ряді випадків і елементарної освіти. Ця проблема стала підсумком сформованої суспільної свідомості і соціальної політики, які санкціонували розвиток громадського транспорту, архітектурного середовища та соціальних служб, недоступних для інвалідів. Дитина, що має інвалідність, навіть будучи також може й талановитою, як і його однолітки, у яких немає проблем зі здоров'ям, не має можливості виявити і розвинути свої таланти і обдарування, приносити користь суспільству з їх допомогою, в усьому цьому дитині заважає відчутна нерівність можливостей.

Дитина не є якимось пасивним об'єктом соціальної допомоги, вона – людина, що розвивається, має право задовольняти свої різнобічні соціальні потреби в спілкуванні, пізнанні або творчості. Держава повинна не тільки надати дитині з особливими освітніми потребами певні привілеї і пільги, вона покликана йти назустріч її соціальним потребам і створювати систему соціальних служб, які дозволять нівелювати ті обмеження, які перешкоджають процесу її індивідуального розвитку і соціалізації.

Сьогодні інтернати та спеціальні школи визнані швидше сегрегаційними, а це має дискримінаційний характер і виражає «навішування соціальних ярликів». І тому активно розвивається система освіти для дітей з особливими потребами за типом інтеграції.

Ефективність соціальної інтеграції осіб, які мають обмежені можливості здоров'я, за великим рахунком залежить від двох значущих соціально-психологічних факторів:

- достовірності і повноти інформованості з проблем і правової грамотності щодо дітей, які навчаються з особливими освітніми потребами та вчителів різних типів освітніх установ;

- виховання, психологічної толерантності до інвалідів у загальноосвітніх школах та розвиток вміння і бажання надавати дітям з особливими освітніми потребами допомогу для їх ефективної самореалізації.

Враховувати зазначені фактори необхідно для соціальної інтеграції та формування комплексної системи медико-соціальної та психолого-педагогічної реабілітації таких дітей. Один з напрямків вирішення зазначеної проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами – це визначення психолого-педагогічних і соціально-психологічних факторів і несприятливих особистісних і індивідуальних особливостей, які ускладнюють розвиток і самореалізацію цих дітей.

Визначення структури системи спеціальної освіти, визначаючи засоби, організаційні форми і психолого-педагогічні умови їх реалізації в нинішніх морально-психологічних і соціально-економічних умовах суспільства - це надання допомоги дітям, які мають обмежені можливості здоров'я, в процесі включення або входу в соціальні суспільні відносини.

Соціально-педагогічне значення формування і розвитку соціального потенціалу дітей з особливими освітніми потребами закладено в цілеспрямованій і повноцінній психолого-педагогічній підтримці дітей, розкритті їх особистісного потенціалу в різних формах діяльності. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами може бути досягнута за допомогою проведення індивідуальної програми соціально-педагогічної реабілітації та підготовки оточуючих (дорослих і дітей) до сприйняття і прийняття дітей з особливостями у розвитку (організація школи помічника соціального педагога, руху дитячого милосердя та ін.).

Соціально-педагогічна діяльність з розвитку соціального потенціалу дітей з особливими освітніми потребами, спрямована на їх успішну соціалізацію, включає наступні напрямки:

- розвитку фізичних і духовних здібностей дітей;
- підтримки, підвищення і постійного відновлення моральних і фізичних сил, а також душевної рівноваги;
- полегшення житлових і побутових умов, організація і проведення вільного часу, повноцінну участь у культурному та суспільному житті;
- сприяння при отриманні відповідної освіти, в тому числі і підготовку до неї;
- забезпечення умов для того, щоб діти могли брати участь в житті суспільства;
- встановлення більш комфортного і реального контакту з зовнішнім світом.

Особливо важлива соціальна проблема дітей з особливими освітніми потребами, як вважають фахівці, полягає у відсутності спеціальних нормативних актів і законів, які встановлюють відповідальність органів державного управління і влади, посадових осіб організацій та установ за реалізацію прав таких дітей на соціальну реабілітацію, охорону здоров'я і незалежне існування.

Вирішувати соціальні проблеми дітей з особливими освітніми потребами, пов'язані з включенням їх в суспільство, необхідно комплексно, за участю органів управління соціального захисту населення, охорони здоров'я, освіти, економіки, культури, транспорту, будівництва і архітектури, і в той же час потрібно розробляти єдину, цілісну систему соціальної реабілітації.

При комплексній взаємодії громадських і державних структур може бути досягнутий достатній рівень адаптації дітей з особливими освітніми потребами, який забезпечить їм можливість самообслуговування, самоорганізації; можливість працювати, вносячи посильний вклад в розвиток культури та економіки держави, щоб відчувати себе повноправними членами суспільства.

Отже, не складно обґрунтувати важливість соціалізації і включення дитини з особливими освітніми потребами в загальний освітній процес, а згодом і в повноцінне суспільне життя. Проте, важливо, щоб ці постулати сприймалися і усіма сторонами, зокрема, освітнього процесу. З огляду на це, було проведено дослідження з метою вивчення ставлення дорослих учасників освітнього середовища до можливості спільного навчання в загальноосвітніх школах звичайних дітей і дітей з особливими освітніми потребами. Дослідження проводилось у класах, де практикується інклюзія і працюють асистенти вчителя. Для прикладу у 2020-2021 навчальному році у Кам'янець-Подільській загальноосвітній школі №16 в молодших класах було включено понад 10 дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, діяли наступні інклюзивні класи: 1-В клас – 3 дитини, 2-Б клас – 1 дитина, 3-Б клас – 4 дитини, 3-В клас – 4 дитини з особливими освітніми потребами. У цих класах були визначені три групи респондентів: педагоги школи, батьки звичайних дітей та батьки дітей з особливими освітніми потребами: дітей-інвалідів та дітей з обмеженими можливостями здоров'я тощо. Результати дослідження в цілому співставні з результатами інших подібних досліджень.

В поточних індивідуальних бесідах з батьками дітей інклюзивних класів виявлено, що 65-70% батьків як звичайних дітей, так і дітей на інклюзії, висловили думку про можливість спільного навчання в одному класі дітей з особливими освітніми потребами з звичайними дітьми. Виразили сумніви в такому підході менше 20 % опитаних, причому були також окремі думки, серед яких можна виділити найбільші побоювання щодо включення в класи дітей з захворюванням центральної нервової системи чи психічними розладами.

Подібна установка, що розділяє дітей-інвалідів на «хороших» і «поганих», характерна для сучасного суспільства. Численні дослідження психологів підтверджують, що найбільш прийнятними партнерами по спілкуванню і взаємодії звичайні діти і їх батьки вважають дітей-інвалідів з порушеннями опорно-рухового

апарату і з соматичними захворюваннями. Найменшою мірою здорові члени суспільства готові будувати міжособистісні відносини з дітьми-інвалідами з розумовою відсталістю та психічними захворюваннями. Зазначимо також, що думка педагогів з цього питання більш однозначна і жодної категоричної думки щодо неможливості спільного навчання зафіксовано не було.

Більшість опитаних батьків вважають, що освітня інклюзія з дітьми з особливими освітніми потребами цілком можлива і навіть необхідна. Відмітимо, що побоювання щодо самої можливості навчання дітей-інвалідів у загальній школі висловила майже половина батьків саме таких дітей, тоді як серед батьків звичайних дітей таку думку висловлював лише кожен шостий-сьомий.

Не різнилась думка батьків і щодо можливих якісних зрушень. Так 75-80% батьків незалежно від дітей вважають, що сумісне навчання не спричинить негативного впливу на процес навчання, а 70-75% навіть висловили сподівання у те, що якість освіти навіть підвищиться.

Відмітимо також, що практично всі батьки дітей з особливими освітніми потребами виразили впевненість, що спільне навчання дасть їх дітям більше можливостей для навчання, в той час як з батьків звичайних дітей лише кожен п'ятий чітко поділяв цей оптимізм.

Опитування чітко показало, що виклики пов'язані з включенням дітей з особливими освітніми потребами в звичайний освітній процес є актуальними і такими, що потребують ретельного вивчення. Запровадження асистентів вчителя у класи з дітьми з особливими потребами для їх бінарної роботи з основним вчителем, крім головної функції – допомоги і контролю за навчанням дітей з особливими освітніми потребами, стає також запорукою і запобіганню ряду засторог, висловлених батьками звичайних дітей і дітей-інвалідів, щодо якості навчання чи можливих конфліктів. При цьому основними завданнями такої бінарної організації навчального процесу є:

- реалізація освітніх цілей кожного учня з урахуванням його індивідуальних особливостей;
- системність супроводу, яка реалізується через єдність діагностики, корекції і розвитку – визначення основних завдань з надання допомоги і підтримки дитини з обмеженими можливостями здоров'я;
- створення учнівського співтовариства через побудову різних форм навчальної взаємодії;
- забезпечення доступності середовищних умов і засобів.

Висновки. Сучасна система інклюзії є ефективним засобом соціалізації дітей з особливими освітніми потребами і особливо важлива в період дошкільного навчання і навчання у молодшій школі – на етапі формування соціальної складової особистості дитини

В даний час існує багато перешкод на шляху включення дітей з особливими освітніми потребами в звичайну школу. Загальноосвітня школа комплектується з дітей за головною ознакою – за станом інтелектуального розвитку. Якщо дитина – інвалід по слуху, зору, опорно-руховому апарату, але з інтелектуальними показниками в межах норми, то було б чудово, якби вона навчалася в загальноосвітній школі. Але за умови, що для неї будуть створені всі умови: від необхідного підйомника, ліфта, туалету до морально-психологічного клімату. Завдання вчителя – допомогти дітям прийняти дитину з особливими освітніми потребами, створити таку атмосферу в класі, щоб цю дитину не сприймали як інваліда.

Аналіз проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами показав, що це процес, повністю залежний від дій універсальних соціально-психологічних і психологічних механізмів, від особливостей сприйняття суспільством таких дітей і характеру взаємодії їх з іншими членами суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Агавона Е.Л., Алексеева М.Н., Алехина С.В. Готовность педагогов как главный фактор успешности инклюзивного процесса в образовании. – М., 2011. – 302 с.
2. Алехина С. Игра в четыре руки: технология бинарного урока // Инклюзивное образование – М: Классное руководство и воспитание школьников. 2015. – с.113-114.
3. Березка С.В. Особливості розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку. Наукова дискусія: питання педагогіки та психології. Київ: Київська наукова організація педагогіки та психології, Ч.2. –2017. – С.121-122.
4. Єрмаков С.В. Пізнавальна інформація як знаряддя забезпечення природної допитливості студентів на заняттях // Наука і методика: Зб. наук.-метод. пр. Вип. 5. – К.: Аграрна освіта, 2005.
5. Засенко В., Колупаєва А. Діти з особливими потребами : пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я // Особлива дитина : навчання і виховання. №3 (71). – 2014. – С. 20-29.
6. Зверєва І. Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання. – Київ. Сімферополь: Універсум, – 2013. – 536 с.
7. Іванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. К., 2000. – 93с.
8. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник. – К.: «А.С.К.», 2012. – 308 с.
9. Кузава І.Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і методика : монографія. – Луцьк, 2013. – 292 с.
10. Семенишена Р.В. Методи та прийоми організації ефективного засвоєння навчального матеріалу в процесі викладання лекцій // Молодий вчений. –2016. – С. 432-435
11. Тригер Р. Д. Психологические особенности социализации детей с задержкой психического развития. – СПб.: Питер. – 2008. – 192 с.

Єфіменко Т. А.,
практичний психолог
Пироговецького ліцею

Проблеми психічного здоров'я у дітей: ознаки та профілактика

Анотація. Психічне здоров'я є важливою складовою повноцінного розвитку дитини. Це допомагає дітям формувати позитивні соціальні, емоційні, поведінкові, мисленнєві та комунікативні навички. Це також закладає основу для покращення психічного здоров'я та добробуту в подальшому житті.

Ключові слова: психічне здоров'я, профілактика психічних захворювань та поведінкових розладів у дітей

У сучасному світі існує глобальна поширеність проблем психічного здоров'я серед дітей, яка в майбутньому впливає на їхній розвиток, поширеність проблем психічного здоров'я стабільна і висока, що приблизно становить 10 %. Ці проблеми включають тривожні розлади, депресію, порушення поведінки та РДУГ.

Одним із завдань шкіл є підтримка психічного здорового розвитку дітей під час дорослішання, оскільки школа - це місце, де діти проводять значну частину свого часу. Отримуючи соціальний досвід в навчальному закладі, діти зіштовхуються з проблемами у навчанні та спілкуванні з оточуючими, психічними перевантаження та

психологічним стресом, що часто порушує емоційний та психологічний баланс дитини, що негативно впливає на психічне здоров'я [1; 3].

На сьогоднішній день важко визначити, які саме шкільні фактори збільшують ризик розвитку проблем психічного здоров'я, а які захисні та допомагають дітям рости психічно здоровими. Основним питанням, яке виникає, є співпраця учасників навчально-виховного процесу з метою зниження ризику розвитку психічних захворювань та інтеграції таких дітей в освітнє середовище.

З огляду на високий рівень проблем із психічним здоров'ям, використання профілактичних методів у школі для зменшення ризику розвитку психічних захворювань або їх повторення є міждисциплінарною проблемою, яку неможливо вирішити лише за допомогою педагогічних методів.

Під час навчання у школі діти отримують позитивний і негативний досвід, які впливають на їх почуття та поведінку. Але іноді діти болісно реагують на невдачі, і це починає впливати на інші аспекти їхнього життя. Це може бути ознакою того, що діти мають проблеми з психічним здоров'ям.

Нижче наведено деякі ознаки проблем психічного здоров'я. Якщо ці ознаки тривають у дитини більше декількох тижнів, важливо поговорити з дитиною та надати професійну допомогу:

- проблеми у спілкуванні з однолітками та педагогами, замкненість;
- погіршення результатів навчальної діяльності, прогулювання уроків, втеча зі школи;
- проблеми зі сном або харчуванням;
- дитина поводить себе агресивно, тривожно;
- має проблеми з концентрацією уваги тощо [5; 6].

Шкільні фактори, що сприяють психічному здоров'ю учнів

Фактор	Приклади	Значення для розвитку психічного здоров'я
Безпека в школі (соціально-емоційна та фізична безпека, створена завдяки стандартам і правилам)	Дотримання соціальних правил. Навчання поведінкових правил та стандартів. Управління конфліктами та зміцнення навичок вирішення проблем учнів.	Погана безпека збільшує ризик переживання насильства (знущання / мобінг), вжиття дисциплінарних заходів щодо учнів, які прогулюють уроки та мають низькі успіхи у навчанні покращують ситуацію.
Зв'язок зі школою	Я радий бути в цій школі! Я думаю, що я є частиною цієї школи! Я почуваюся в безпеці в цій школі! Я відчуваю прив'язаність до своїх однокласників! Вчителі ставляться до мене справедливо!	Низький зв'язок між учасниками НВП збільшує ризик розвитку симптомів депресії, тривоги, насильства та знущань / мобінгу, тоді як позитивний зв'язок зменшує цей ризик. Тісний соціальний зв'язок з однокласниками ще більше знижує ризик розвитку проблем психічного здоров'я. Зв'язок школи підтримує індивідуальне успішне

		навчання учнів.
Взаємовідносини / взаємодія вчителя та учня	Наскільки сильно ви відчуваєте, що ваш учитель піклується про вас / турбується про вас? Як часто протягом цього навчального року ви мали проблеми / конфлікти зі своїм учителем?	Якщо вчитель дбає про учня, це зменшує кількість симптомів депресії у дітей. Конфліктні стосунки між викладачем та учнем збільшують ризик ненормальної поведінки та проблем із навчанням. Емоційно підтримане, віддане та відповідальне ставлення вчителя до свого учня призводить до менш руйнівної поведінки та меншої кількості внутрішніх розладів.
Навчальне середовище в школі	Спільна групова робота із спільною метою, почуття приналежності та прихильності формуються завдяки взаємній довірі до групи однокласників	Велика готовність до співпраці та спільне досягнення цілей покращує клімат у класі та приносить більший успіх у навчанні.

Мета шкільних програм профілактики та збереження психічного здоров'я полягає в наступному: зниження психологічного тиску/стресу, зменшення знущань/мобінгу, сприяння підвищення рівня просоціальної поведінки.

Ефективними є методи профілактики та збереження, що націлені на учнів із підвищеним ризиком психічних проблем, таких як тривога чи депресія, або цільові групи дітей, які демонструють насильницьку поведінку.

Слід підкреслити, що лише постійне впровадження програм із забезпеченням якості, кваліфіковане вдосконалене та розширене навчання для тих, хто проводить програми, поліпшення шкільної атмосфери призведе до стійкого успіху у профілактиці та збереженні психічного здоров'я в школі [3].

Рекомендації щодо профілактики та збереження психічного здоров'я учнів:

1. Теми просвітницько-профілактичних заходів:

- згуртуванню учнів у шкільному колективі;
- покращення мікроклімату (ставлення, переконання та цінності);
- посилення соціальних та емоційних компетенцій у поєднанні з позитивними оцінками;
- універсальна та вибіркова профілактика з метою зменшення ризику розвитку внутрішніх розладів (тривожність, депресія) та екстерналізуючих розладів (розлади поведінки, насильство, знущання / мобінг).

2. Поглиблене та розширене навчання з даної теми.

Для підвищення обізнаності про психічне здоров'я та хвороби у дітей потрібна спеціальна вдосконалена підготовка профілактичних заходів. Таке навчання повинні проводити кваліфіковані експерти - наприклад, шкільні психологи, шкільні соціальні працівники та вчителі. Рекомендується співпраця з медичними працівниками.

3. Методи роботи з учнями.

Здійснення діяльності на основі методів когнітивно-поведінкової терапії; інтерактивні, групові та групові методи; заходи, спрямовані на цільові групи; посилення індивідуальних ресурсів; виключно інформаційні методи не рекомендуються.

4. Співпраця.

Рекомендується тісна співпраця з батьками, органами влади та партнерами із соціального, освітнього та медичного секторів.

5. Впровадження програм збереження психічного здоров'я.

Програми повинні мати чітку структуру, чітко сформульовані цілі, перевіряються контрольні показники, щоб оцінити, чи виконуються вони на високому рівні якості, та досягнення цілей, чітких інструкцій, забезпечення якості та плану впровадження; настійно рекомендується контролювати виконання та досягнення цілей.

6. Часові аспекти.

Заходи слід розпочинати завчасно та вони мають носити систематичних характер. З огляду на високий рівень поширеності проблем психічного здоров'я в учнів та їх значення для шкільного розвитку дітей, слід визначити ризики проблем психічного здоров'я на ранній стадії та зменшується за допомогою профілактичних заходів.

Школа як центральний заклад в системі освіти із системами підтримки в психосоціальній галузі (шкільні соціальні працівники, шкільні психологи) може відігравати центральну роль у співпраці зі службами, що надаються послуги зі збереження психічного здоров'я.

За останні роки в усьому світі відмічається значне зростання захворюваності на психічні розлади та розлади поведінки серед дітей шкільного віку. У зв'язку з цим доцільно впроваджувати в навчальних закладах заходи, спрямовані на профілактику та раннє виявлення цих патологій. Це дасть змогу підвищити ефективність навчального процесу, забезпечити гармонійний розвиток особистості та допоможе уникнути розвитку тяжких психічних захворювань у майбутньому [2; 3].

Список використаних джерел та літератури:

1. Калошин В.Ф. Психічне здоров'я школярів // Обдарована дитина. – 2008. – №1. – С. 26-30.
2. Коцур Н.І. Психогігієна: Навчальний посібник для вузів. – 1983. – С. 57- 90.
3. Мартиненко С. Як зберегти психічне здоров'я дитини? // Початкова школа. – 2014. – №5. – С. 41-43.
4. Росс, Шоше, Беллер. Роль соціальних навичок та зв'язку між школою та депресивними симптомами, що передують дорослішання. *J Clin Child Adolesc Psychol.* 2010 p ; 39 : 269–275.
5. Руттер М. Кембридж, Массачусетс, США: Harvard University Press; 1982. П'ятнадцять тисяч годин: загальноосвітні школи та їх вплив на дітей.
6. Weare K, Nind M. Mental health promotion and problem prevention in schools: what does the evidence say? *Health Prom Int.* 2011.

Жуховська Т. В.,

заступник директора з навчально-виховної роботи

Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи

I-III ступенів № 10

Хмельницької області

(м. Кам'янець-Подільський)

Мотивуюче освітнє середовище: розвивальне, інклюзивне, безпечне та комфортне для дитини

Анотація. *Перед Новою українською школою стоїть важливе завдання – організувати освітню діяльність з урахуванням вимог XXI століття відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів.*

У статті з'ясовано сутнісне розуміння поняття мотивуючого освітнього середовища як розвивального, інклюзивного, безпечного та комфортного для дитини. Виокремлено підходи формування мотиваційної сфери учнів сучасної школи, обґрунтовано аспекти підготовки учителів до реалізації положень Концепції «Нова українська школа».

Ключові слова: *Нова українська школа, освітнє середовище, мотивуюче середовище, комфортне середовище, інклюзивна освіта, Дакарські рамки дій, модернізація, самооцінка, дитиноцентризм.*

У Концепції «Нова українська школа» відображається ідеологія змін в освітанському просторі України, закладених у законі «Про освіту». Документ трактує концептуальні засади щодо модернізації української освіти, одним із напрямків яких є створення мотивуючого освітнього середовища, спрямованого на розвиток, безпеку, комфорт дітей різних вікових категорій та з різними потребами. А це означає, що освітнє середовище буде вільним від будь-яких форм насильства та дискримінації, що, у свою чергу, передбачає постійне підвищення професійного рівня і майстерності педагогічних працівників щодо методик роботи з різними дітьми – тими, які навчаються легко, тими, які мають труднощі в навчанні, а також з дітьми з особливими освітніми потребами.

Створення безпечного і психологічно комфортного навчального середовища є одним із основних принципів Нової української школи. Рекомендації щодо створення сприятливого навчального середовища мають тисячолітню історію, але узгоджені рамки системних дій держав, зокрема України, щодо реалізації превентивної освіти було сформовано лише у 2000 році.

На Всесвітньому форумі з освіти, який відбувся в Дакарі (Сенегал) у квітні 2000 року, міжнародна спільнота підтвердила свою мету – забезпечення якісної базової освіти для всіх.

Однією з важливих умов здійснення права дітей на здобуття базової освіти є створення «безпечного, здорового, інклюзивного навчального середовища, що сприяє успішному навчанню і досягненню чітко визначених рівнів успішності для всіх за справедливого забезпечення ресурсами».

Відповідно до Дакарських рамок дій мають бути забезпечені належні санітарно-гігієнічні умови; доступ до служб охорони здоров'я і харчування; політика і кодекси поведінки, які сприяють поліпшенню фізичного, психосоціального та емоційного стану учителів і учнів. Зміст і практика освіти має бути спрямована на засвоєння знань у комфортних умовах, вироблення соціальних установок, цінностей і життєвих навичок, необхідних для зміцнення самоповаги, здоров'я та особистої безпеки кожного здобувача освіти [1].

Емоційно-психологічну безпеку учнів і вчителів забезпечує мотивуюче освітнє середовище, комфортний і сприятливий шкільний клімат. Перший крок до створення такого клімату — запобігання всім формам насильства: тілесним покаранням, бійкам, цькуванню, знущанню, сексуальному та гендерному насильству, дискримінації за будь-якою ознакою.

Освіта у сфері здоров'я має здійснюватися на основі розвитку навичок. Такий підхід забезпечує не тільки здобуття знань, а й формування ставлень (психологічних установок та ціннісних орієнтирів) і необхідних у повсякденному житті когнітивних навичок, за яких дитина уже в ранньому шкільному віці вчиться вирішувати

проблеми, творчо та критично мислити, ухвалювати певні рішення. Комфортне середовище сприяє розвитку таких емоційних навичок, як самоусвідомлення, самооцінка, уміння володіти собою і керувати стресами. Важливо виробити в учнів ефективну комунікацію, уміння домовлятися і самостійно розв'язувати конфлікти, будувати здорові стосунки, співпереживати, справлятися з життєвими проблемами, вести здоровий і продуктивний спосіб життя. Такі життєві навички можуть бути спрямовані на особисті дії або дії щодо інших людей, а також на дії зі зміни навколишнього середовища з тим, щоб зробити його сприятливим і безпечним для здоров'я [3].

Мотивуючим освітнім середовищем у понятті НУШ є безпечна для дітей школа з належними санітарними умовами: свіжою питною водою, чистими і теплими туалетами, доступним і корисним харчуванням. Сучасна школа покликана надавати рівні можливості для всіх – сприймає всіх дітей однаково, незалежно від їхньої статі, соціального статусу, культурного походження, віросповідання або стану здоров'я. Тільки така школа спроможна забезпечити якісну освіту, розширити горизонти навчання дитини, розвинути навички та вміння в усіх сферах навчання, при цьому враховуючи індивідуальні особливості учнів, різні стилі навчання, підтримуючи активне навчання і критичне мислення.

Бурхливі зміни в житті людства в ХХІ столітті заклали підвалини принципово нової формації суспільних відносин – інформаційного суспільства. Високі технології, інтернет, глобалізація та безліч інших невідомих раніше явищ і процесів довколишньої дійсності ставлять нові виклики і в системі освіти – галузі, яка найбільше та найшвидше має реагувати на подібні виклики.

Формулою НУШ передбачається наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. ІКТ сьогодні – це інструмент забезпечення успіху Нової української школи, який охоплює всі види діяльності під час уроку і в позаурочний час, спрямовані на формування в учня важливих для ХХІ століття технологічних компетентностей.

В Україні відповідно до Закону «Про освіту» активно впроваджується інклюзивне навчання з системою освітніх послуг, гарантованих державою, що базуються на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [10].

Інклюзивний простір – це не тільки і не стільки простір, у якому перебуває дитина з особливими освітніми потребами. Це простір, у якому комфортно і безпечно учасникам освітнього процесу. Це простір, де працюють загальнолюдські, етичні та інші інклюзивні цінності. Впровадження інклюзивних цінностей у життя школи допоможе змінити загальну культуру, збагатити освітню політику новими підходами, урізноманітнити педагогічні технології і в такий спосіб освітню діяльність закладу.

Основними цінностями інклюзивної освіти стають рівність усіх учасників освітнього процесу, забезпечення прав кожної дитини; опора на товариство, повага одне до одного і відсутність насильства; довіра, співчуття, чесність і мужність; такі моральні якості, як надія, оптимізм і щирість у взаєминах.

Створення безпечної і дружньої школи, мотивуючого освітнього середовища, що передбачає розвиток, безпеку і комфорт для кожної дитини є неперервним процесом удосконалення навчального закладу.

У 2018 році поріг українських шкіл переступили першокласники, які розпочали навчання за новим змістом освіти. Цьому передував системний аналіз і планування змін, відбувався моніторинг і оцінка заходів щодо вдосконалення школи, відбувалося забезпечення навчального закладу ресурсами для навчання, моніторингу та оцінки. У цьому процесі брали участь керівництво школи, учителі, батьки. Спільно створювали безпечну і дружню до дитини школу, тобто такий навчальний заклад, який забезпечує всі необхідні умови для навчання, успішної соціалізації та

гармонійного розвитку особистості із наголосом на питаннях захисту життя і здоров'я. Такими умовами передбачається сприятливе фізичне і психосоціальне середовище, інклюзивне навчання важливих для життя компетентностей, демократичне управління школою, партнерство та взаємодія.

Така копітка робота спрямовувалася на організацію освітнього середовища таким чином, щоб кожна дитина почувала себе в класі затишно і безпечно, а кожен клас відображав ту спільноту дітей, яка там навчається. Учителі ж покликані, крім комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми), розв'язувати і творчі (креативно-інноваційні).

Діти з особливими потребами згідно з положеннями НУШ мають змогу вступати до школи у віці фізичної готовності. Тривалість перебування в початковій школі для таких дітей можна продовжити з доповненням корекційно-розвивального складника, а це для особливої дитини забезпечує комфорт і навчання на безстресовій основі.

Створення мотивуючого освітнього середовища не завершується одним чи двома роками. Це постійний процес впровадження сучасних технологічних засобів та навчально-методичних матеріалів для активного навчання дітей у тому числі з урахуванням особливостей їхнього розвитку. Зважаючи на необхідність створення комфортного і безпечного освітнього середовища, важливо організовувати періодичне навчання персоналу школи і учнів з питань пожежної, електричної та мінної безпеки, поводження з вибухонебезпечними речовинами; проводити практичні тренування персоналу та учнів щодо злагоджених дій в екстремальних і надзвичайних ситуаціях.

Важливим є процес створення комфортного психологічного середовища, у якому панує політика недопущення всіх видів насильства й існують механізми реагування на прояви знущання. Нова школа покликана забезпечити надання психологічних консультацій та психосоціальної підтримки дітям, які постраждали внаслідок конфлікту, а також дітям із сімей зі складними життєвими обставинами.

Тільки та школа досягне успіху, у якій створена система мотивації до засвоєння вчителями та учнями життєво важливих навичок на засадах компетентнісного підходу, психосоціальних звичок, сприятливих для здоров'я і безпеки, успішної соціалізації та самореалізації учнів. Отже, створення безпечної і комфортної для дитини школи є головним пріоритетом сучасної шкільної політики.

У відповідності до положень Концепції «Нова українська школа» працює загальноосвітня школа I-III ступенів № 10 (м.Кам'янець-Подільський Хмельницької області). Учителі, які розпочали навчання на засадах НУШ, отримали право на вільний вибір форм і методів навчання. Головне – успішний результат. Нова українська школа вимагає вчителя з новим мисленням. Для того, щоби вчити дітей по-новому, учителі початкових класів пройшли перепідготовку. Адже потрібні не лише сучасні підручники, посібники, обладнання, гарні класи, а передусім якісні педагогічні кадри, мотивовані позитивним ставленням держави до професії.

До участі в процесі навчання і виховання активно долучаються батьки як найкращі знавці своєї дитини. Створюється партнерство вчителів і батьків, у центрі якого знаходиться дитина. Це сприяє її особистісному зростанню і полегшує засвоєння матеріалу.

Семінар-практикум «Початкова ланка освіти в рамках розбудови Нової української школи» напередодні навчального року мав на меті створення фундаменту успішності дитини в умовах НУШ; запровадження інноваційних підходів щодо гармонійного розвитку особистості; вивчення змісту та структури нових Державних стандартів початкової освіти.

Окремою темою розмови в ході семінару стало оцінювання учнів початкової школи. Постало питання не оцінки як такої, а спрямування на формування у дітей

позитивної самооцінки. Тільки за сприятливих умов у дитини може сформуватися адекватна самооцінка, яка стосується її особистісних якостей, досягнень і можливостей. За таких умов учитель покликаний знати індивідуальні особливості кожного учня. Важливо не протиставляти дітей одне одному, а стимулювати до порівняння роботи (відповіді, дії тощо) з тим, як працювала дитина раніше.

Правильно чинить той учитель, який акцентує увагу на позитивній динаміці досягнень учнів, а про складнощі у навчанні говорить з кожним індивідуально, чим уникає ситуації колективної зневаги до дитини. Оцінювання учня вчителем не повинно стати причиною заниженої самооцінки, бо це неминуче позначається на його навчальній мотивації й успішності.

Важливо навчити дітей взаємооцінюванню, виробити уміння коректно висловлювати думку про результат роботи однокласника, давати поради щодо досягнення вершини знань. Якщо в молодшого школяра розвинуте критичне мислення, сформоване адекватне ставлення до зауважень, рекомендацій, то в майбутньому це буде людина поміркована, висококультурна, толерантна, товариська. Не варто забувати, що кожен учень має власний стиль і темп навчання.

Нова українська школа – це школа життя в XXI столітті. Це школа, у якій комфортно вчитися, яка дає учням знання і вчить застосовувати їх у житті. Учитель дослуховується до думки дитини, навчає критично мислити, зв'язно висловлювати свою думку і відстоювати її.

Учителі початкових класів прийняли формулу нової школи з такими постулатами: педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі; нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя. На часі створення такого освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів.

Учителі, які розпочали освітню діяльність в умовах Нової української школи, тісно співпрацюють з практичним психологом. Важливо психологічно налаштуватися на те, що сучасний учитель має постійно працювати над собою, швидко вчитися, опановувати нові технології, миттєво змінюватися, аби відповідати швидкоплинним вимогам суспільства. Він поступово перестає бути джерелом знань, натомість учить молоде покоління самостійно організовувати процес засвоєння знань. Сьогодні кожному зрозуміло: учитель має бути відкритим до змін, змінюватися сам, ставати по-справжньому креативним.

Зазнають змін і педради, наради при директорі школи, психолого-практичні семінари. Їх вектор спрямовується на забезпечення виконання вимог до професійних й особистісних якостей освітян відповідно до нормативних документів, за якими учитель має бути вмотивованим, компетентним, творчим, з гнучким мисленням, здатним до саморозвитку і відповідальним за результати власної педагогічної діяльності. Найважливішою умовою досягнення поставлених глобальних цілей є позитивне мислення, впевненість у прогнозах, любов і повага до своєї професії. Тільки спільне бажання керівника і вчителів зробити школу справді українською і по-справжньому новою дасть позитивні результати.

Зазначена мета визначає завдання інноваційної діяльності щодо розвитку нового мислення, формування професійних компетенцій, генерування нових знань, корекції організаційної культури навчального закладу відповідно до нової стратегії, гнучкості й конструктивності рольової поведінки.

Робота вчителя Нової української школи спрямовується на організацію дидактичної діяльності учнів, яка ґрунтується на таких цінностях: дитинство, радість, особистість, здоров'я, безпека. Цього можна досягти за умови навчання молодших школярів на основі компетентнісного та діяльнісного підходів. Тому ми переглядаємо своє ставлення до навчання дітей, змінюємо стиль комунікацій.

Пріоритетною постає важлива проблема: упродовж одного уроку одночасно реалізувати різнобічні вимоги, сформувані предметні та надпредметні компетентності, змістові лінії. Звичайно, така проблема розв'язується шляхом використання компетентнісних (комплексних) завдань, які здатні зацікавити учнів і прокласти шлях до результативного навчання.

Комплексні завдання – це творчі завдання, виконання яких потребує розумових операцій вищого рівня: аналізу, оцінки та створення нового продукту. Таке завдання обов'язково має враховувати можливості учнів, тобто їх компетенції, базуватися на потребах і життєвому досвіді дітей та бути наближеним до реального життя.

Говорячи сьогодні про сучасні методики навчання, доречно згадати проєкт «На крилах успіху», який об'єднує в собі різноманітні методики й успішно діє в школі і дає вільний простір учителеві для творчості. Програма проєкту забезпечує цікаве розвивальне навчання для учнів і тісну співпрацю з їхніми батьками, професійне зростання вчителя. Маленькі «крилатики» набирають висоту, а батьки задоволені їхнім успіхами.

Досягненню успіхів освітньої діяльності відповідно до вимог Нової української школи сприяє злагоджена робота методичного об'єднання вчителів початкових класів. У центрі уваги – опрацювання інструктивно-методичних матеріалів, аналіз нових навчальних програм і підручників; організація проведення тематичних круглих столів, майстер-класів, проблемних семінарів, педагогічних дискусій; організація діагностики рівня професійної майстерності, інтересів і запитів педагогів тощо.

Хоч Нова українська школа тільки розпочала свій хід, уже можна оцінити, яких змін можна чекати від впровадження новітніх принципів навчання та європейського підходу до його організації. Реорганізація охопила і соціальні аспекти, і проблеми взаємодії всіх учасників, включно з батьками. Учителі отримали право на творчість в реалізації нових стандартів якості освіти. Гнучкішими стали методи контролю результатів діяльності учителів і їх відповідальності за результати освітньої діяльності.

Соціалізація, наскрізні уміння різних наук, створення цінностей та орієнтація на учня у формулі зміненого формату стали не просто планами, а конкретними діями. Очевидно: знання хороші тоді, коли дитина може їх застосувати для вирішення конкретних життєвих завдань. Нова українська школа орієнтована на потреби учня, у ній на практиці запроваджується принцип «дитиноцентризму». Одна з родзинок НУШ, яка дуже тішить батьків, – мотивувальне, а не каральне оцінювання.

НУШ – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, навчають критично мислити, не бояться висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. Водночас батькам теж подобається відвідувати цю школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння.

Початкова школа знаходиться на передових засадах реформування національної освіти. Робота з модернізації змісту початкової освіти тільки розпочалася. Стандарт Нової української школи передбачає поділ освіти молодших школярів на два цикли – 1-2 класи і 3-4 класи. У першому класі навчання переважно ігрове, з інтеграцією споріднених предметів та обмеженим обсягом домашніх завдань. Діти тільки звикають до шкільного життя. У 3-4 класах відбувається інтенсифікація навчання.

Уся система освіти розпочала масштабне перезавантаження – разом із першим дзвоником - 2018 по всій країні стартувала *освітня реформа як реакція на значні зміни в особистості учня*.

Діти змінилися – змінюються і методи навчання. А серцем цих змін є вчитель Нової української школи. Тільки педагог з новим мисленням здатний адаптувати дитину до життя в умовах інтернетно-комп'ютерного віку, що спонукає до

нестандартного мислення; в умовах сучасних тенденцій розвитку суспільства й необхідності швидкої реакції на поглиблення євро інтеграційних процесів.

Кожен, хто дотичний до реалізації положень Концепції «Нова українська школа», розуміє своє завдання, яке полягає у створенні захисного та сприятливого для здоров'я фізичного і психосоціального середовища; навчання на засадах загальнолюдських цінностей і життєво важливих компетентностей; забезпечення ефективного шкільного управління, самоуправління і партнерства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Белуха С. Шлях до Нової української школи. Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність навчального закладу [Текст]/С.Белуха// Директор школи.-2017.-№19-20.- с.65
2. Дакарські рамки дій «Освіта для всіх»: виконання наших колективних зобов'язань (2000)//http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/dakfram_eng.shtml.
3. Європейська мережа шкіл зміцнення здоров'я // <http://www.niiqd.ru/pdf/2.pdf>.
4. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]-Режим доступу <https://www.kmu.gov.ua /.../ukrainska-shkola-compressed.pdf...>
5. Новий освітній простір, або якою повинна бути Нова Українська школа[Текст]// Сучасна школа України.-2019.-№1.-с.4
6. Новий стандарт початкової освіти: що це означає? //Початкова освіта.-2018.-№9.-с.6
7. Організація простору в школі: ідеї та помилки [Текст]//Сучасна школа України.-2019.-№1.-с.13
8. Підготовка вчителів Нової української школи [Текст]//Завуч.-2018.-№5.-с.4
9. 100 днів освіти. Про Коцепцію Нової української школи і нового вчителя [Текст]// Завуч.-2016.-№19.-с.4
10. https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-12.htm

Заверуха Т. В.

вчитель початкових класів
Чернелівської ЗОШ І-ІІІ ст.
ім. О.Й.Михайлюка
(Красилівська ОТГ)

Що таке індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти і для чого вона потрібна

Анотація. У даній статті висвітлено питання індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти у системі освіти нашої держави, для кого і для чого вона потрібна.

Ключові слова: індивідуальна освітня траєкторія, індивідуальна програма розвитку, індивідуальний навчальний план, роль сучасного вчителя – тьютора.

Сучасний світ дуже стрімко поповнюється новою інформацією, ми отримуємо нові знання, переймаючи досвід іноземних прогресивних колег. Новаторство в сучасній педагогіці – є рушійною силою в розвитку дітей нового покоління. Освітня, психологи, науковці та батьки розуміють, що кожна дитина унікальна, особлива та неповторна. Але освіта потрібна кожному! І тому хлопчику, що гіперактивний, і тій дівчинці, що не бажає взагалі ні з ким розмовляти, окрім своєї родини. Перед

вчителем та школою постає запитання: як навчати? Використовувати схожі форми та методи в роботі, або навчати всіх по-різному? Найбільш результативно вирішує цю проблему той педагог, який знає й володіє набором різних інструментів, форм роботи і технологій. Вчитель, який спирається на ідею, що до кожного учня можна знайти свій ключик, повинен побачити все різноманіття освітніх траєкторій та відшукати ті, які допоможуть дітям, в кінцевому результаті, отримати знання незалежно від своїх фізичних, психологічних можливостей. Відповідно до цього вимоги до сучасного вчителя надзвичайно високі - необхідне постійне безперервне переосмислення своїх дій і позицій, підлаштовування до норм та вимог сучасного освітнього процесу та суспільства в цілому. Допомогти реалізувати ці педагогічні цілі допомагає індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти.

В Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII існує визначення «Індивідуальна освітня траєкторія - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.»

Отже, головне завдання індивідуальної освітньої траєкторії – це допомогти підготувати здобувача освіти до подальшого життя в суспільстві максимально дієвими формами роботи під час освітнього процесу в школі. Під час розробки відповідних педагогічних завдань необхідно детально врахувати індивідуальні особливості кожного учня, тобто зрозуміти, що неможливий шаблонний підхід до учнів зі схожими характерами, спільними інтересами та вподобаннями, з типовими психофізіологічними особливостями, адже хтось навчається швидше, у когось один склад розуму, у когось інший. І це – шанс для того, щоб подача контенту стала більш чутливою до особистості. В основі цієї ідеї покладена концепція Нової української школи та заклик орієнтації навчання на особистість учня. В центрі уваги НУШ є особистість, – особистість учня і особистість педагога, а також партнерські стосунки між ними.

В чому полягають переваги такого навчання? Педагог працює на результат - набуття учнем певних компетентностей, адже саме вони допоможуть дитині опанувати запропоновані базовою освітою знання. Тільки, свого роду, персоналізація освіти дозволяє учням бути активними творцями освітнього життя. Тому що весь навчальний процес базується безпосередньо на освітніх цілях та інтересах дітей, формуючи міцну основу для відповідального навчання протягом життя.

У провідних країнах світу здобувачі освіти вже давно обирають для глибокого вивчення ті предмети, до яких, як кажуть, у них лежить душа. Вивчаючи саме ті чи інші предмети, учень зможе найкраще розкрити свій потенціал, отримуючи задоволення від навчання. А, згодом, принести максимальну користь суспільству. Дуже часто люди досягають успіху завдяки своїм батькам. Саме батьки стають тьюторами для своїх дітей, допомагаючи дитині реалізувати свої таланти. Але не всі батьки можуть і вміють це робити. Один з просвітителів сказав слова, що генії падають з неба. Інколи їм пощастить. І вони впадуть до воріт палацу. Але в більшості випадків вони пролітають повз. Ці слова мене глибоко вразили. Тому для себе я зрозуміла, що саме школа повинна забезпечити кожному здобувачу освіти тьютора, щоб наші діти «не пролітали повз». Головні завдання такого наставника, тренера:

- здійснювати індивідуальну педагогічну підтримку;
- надавати консультативну допомогу у вибудові індивідуальної освітньої програми та визначення темпу роботи, потрібного саме цій конкретній дитині;

- вести педагогічний супровід поступу учня за індивідуальною освітньою траєкторією. Для успішної реалізації цієї задумки у нашій країні, насамперед, має бути науково-методичне та організаційно-фінансове забезпечення. Можливо, тоді ми подолаємо таке масове явище у наших школах, як небажання навчатись.

В концепції НУШ є ідея змінити систему оцінювання при впровадженні компетентнісного підходу: "... буде створено нову систему вимірювання й оцінювання результатів навчання. Зокрема буде змінено зміст зовнішнього незалежного оцінювання". Це говорить про те, що освітній процес покликаний допомогти дитині розкрити її, спонукати до дії, повірити в свої сили, а не навпаки.

Дуже складно дати чітке визначення поняттю «персоналізація освіти». Серед провідних міжнародних інституцій, що займаються питаннями розвитку освіти за підтримки фундації Білла та Мелінди Гейтс, виділяють наступні компоненти:

- особистий освітній профайл (в ньому визначаються сильні сторони, потреби, мотивація та цілі учня/учениці, також міститься опис способу та регулярність інформування/отримання учнем/ученицею та його/її батьками зворотнього зв'язку);

- особиста освітня траєкторія (складається з освітніх планів, форм освітнього досвіду та способів, в які учень/учениця розроблятиме та впроваджуватиме свою освітню траєкторію);

- прогрес розвитку компетенцій (описує як відбуватиметься оцінювання набуття певних компетенцій та просування учня/учениці за власним освітнім планом);

- гнучке освітнє середовище (формується задля забезпечення індивідуальних потреб учнів й містить рішення щодо структури роботи усіх людей, задіяних в освітньому процесі, а також щодо використання простору й часу, передбачаючи можливість активної групової співпраці учнів школи різних класів) [7].

Пропоную проаналізувати думки відомих психологів та науковців, які висловились на тему більш широкого поняття «Індивідуальна освітня траєкторія»

Доктор педагогічних наук Н. М. Суртаєва переконана, що індивідуальна освітня траєкторія - це відповідна послідовність елементів навчальної діяльності кожного учня із реалізації власних освітніх цілей, що відповідає їх здібностям, можливостям, мотивації, інтересам, яка здійснюється при координуючій, організуючій, консультуючій діяльності педагога у взаємодії із батьками [2]. А. В. Хуторський розглядає індивідуальну освітню траєкторію як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного учня в освіті [5].

Встановлено, що при конструюванні індивідуальних траєкторій освітньої діяльності засвоєння знань і способів діяльності може відбуватися у трьох рівнях:

- на рівні осмисленого сприйняття і запам'ятовування, яке зовнішньо проявляється у точному і близькому до оригіналу відтворенні навчального матеріалу;

- на рівні застосування знань і способів діяльності за зразком або у схожій ситуації;

- на рівні творчого застосування знань і способів діяльності [1].

Науковці радять при створенні індивідуальної освітньої траєкторії для здобувача освіти не забувати про такі етапи роботи з дитиною: постановка цілей, формулювання мети та завдань навчання, створення траєкторії – навчального плану, обов'язково виділити час на спецкурси, факультативи, секції з урахуванням здібностей та вподобань учня, дати можливість відвідувати індивідуальні консультації, адже це можливість поспілкуватись дитини з вчителем на предмет незрозумілих питань. Науковці радять збільшити кількість творчих, дослідницьких робіт, збільшити проєктну діяльність. Це допоможе здобувачам освіти через практичну діяльність опанувати важкі теми та завдяки діяльнісному підходу відпрацювати їх в реальному житті.

Давайте проаналізуємо просту, але реальну життєву ситуацію. Наприклад, ми діагностували, що у дівчинки 9 років, нашої учениці, є проблема пов'язана зі

«стресом часу». Вона прекрасно володіє предметом, однак тест із обмеженням у часі вона складає із труднощами, а будь-які «дедлайни» викликають у дитини паніку. Це означає, що їй потрібно допомогти побудувати стосунки із часом. Ось деякі варіанти розв'язання проблеми: дівчинка може бути тайм-кіпером у своїй групі протягом півроку, її завдання – слідувати за часом і говорити однокласникам про те, що залишилося 5 хвилин до закінчення уроку. Так дитина поступово налагоджує свої стосунки з часом, зникає стрес і її академічні результати автоматично зростають. Іншими прикладами рис, які можуть заважати дитині рухатися уперед, можуть бути: невміння приймати поразку, або ж схильність завжди порівнювати свої успіхи з успіхами інших і втрачати мотивацію, якщо хтось інший кращий. Вчитель повинен відштовхуватися від сильних рис характеру та особистості дитини і коригувати ті особливості, які заважають їй у розвитку [8].

Досягнення результату в одного учня - це клопітка ґрунтовна робота цілого педагогічного колективу. Персональні цільові плани кожної дитини необхідно ставити набагато вище – на рівень групи учнів, і далі – на рівень школи. Після досягнення візуальних здобутків, необхідно проаналізувати результат всім педагогам, психологу, соціальному педагогу. У тісній співпраці ставиться постановка мети, цілей та формулюється стратегія співпраці, яка в подальшому допоможе кожній дитині впоратися зі своїми індивідуальними проблемами. Якщо класовод, наприклад, помічає, що для більшості дітей класної спільноти є проблемним питанням роботи в команді, то він добирає відповідні навчальні проекти і завдання, які передбачають велику кількість різних ролей у проектних командах. Або пропонує випереджувальні завдання, які мають на меті колективну творчу співпрацю та роботу в групі. Через творчість учні швидше досягнуть позитивних результатів, а співпрацюючи між собою закріплятимуть позитивні відносини в колективі. Адже в більшості випадків діти бачать себе в ролі лідерів, капітанів та відчувають відповідальність за інших. Позитивним є використання робіт, які можна впровадити не лише у стінах школі, але і поза нею.

Доречним буде будувати персональні цілі для кожної дитини на рік, як варіант, можна розробляти їх на семестр, місяць, тиждень, півріччя, в залежності від ситуації. Для ефективного моніторингу прогресу можна використовувати різні способи: практичні роботи, тестування, вправи та інше. Аналіз результатів роботи допоможе педагогу зробити висновки та проаналізувати результативність поставлених цілей. Варто звернути увагу, що персональний тьютор (якщо йде мова про дитину з особливими освітніми потребами), який відповідає за досягнення дитиною цілей з індивідуального плану, щільно співпрацює із учнем, іншими вчителями школи, іншими дітьми у школі, із батьками та психологом школи. І він швидко реагує на будь-які зміни, або ж відхилення у траєкторії.

В ідеалі, для забезпечення траєкторії особистісного розвитку кожного учня необхідні:

- співпраця початкової, основної та старшої школи й батьків;
- заохочення: виявлення й розвиток природних здібностей, талантів, бажань та мрій учнів у будь-якій галузі.

У кожному віковому періоді школяра необхідно виділяти ті засоби, які визначатимуть індивідуальність. А щоб вибір індивідуальної освітньої траєкторії був свідомим, то дітей треба готувати до здійснення цього вибору вже на першому ступені навчання. Буде доречним у 1-4 класах, крім загальноосвітньої підготовки, запроваджувати додаткові компоненти, які сприяють розвитку особистості: формувати навички культури спілкування, розвивати творчі здібності учнів, їхні природні задатки, зміцнювати фізичне здоров'я, формувати інтереси, проводити загальнокультурну підготовку. У 5-7 класах-це загальноосвітня підготовка, знайомство з основами наук, вивчення й розвиток здібностей та нахилів учнів, їхніх

інтересів і можливостей, формування навичок дослідницької діяльності, естетична підготовка. .

Так, згодом, здійснюється профільне самовизначення через інформаційну роботу, діагностику, курси за вибором, профконсультування. Досліджуються здібності, інтереси та потреби учнів із метою визначення взаємозв'язку типу особистості й сфери професійної діяльності. На основі аналізу матеріалів діагностики учням надається інформація про рівень навченості, психолого-педагогічні особливості, рекомендації вчителів-предметників, проводиться цілеспрямована робота з метою свідомого вибору групи предметів для вивчення на профільному рівні, курсів за вибором і способів подальшої освіти. Тому, щоб отримати конкурентоспроможного випускника сучасної школи, необхідно починати ставити відповідні цілі та завдання вже з перших днів навчання в школі. [9].

Отже, створення індивідуальної освітньої траєкторії допомагає дитині бути активним творцем свого подальшого життєвого шляху. Досягаючи певних результатів учень зростає передусім у власних очах, почуває себе успішним. А це, у свою чергу, допомагає підвищенню самоповаги та самооцінки, активізує інтерес дитини до засвоєння нових знань, вироблення нових вмінь, сприяє інтелектуальному розвитку та самостійності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гаязов А. С. Индивидуальные траектории образования личности [Електронний ресурс] / А. С. Гаязов. – Режим доступу : www.raop.ru/content/otdelenie-psihologii-i-fiziol...
2. Суртаева Н. Н. Нетрадиционные педагогические технологии: парацентрическая технология : учебное пособие / Н. Н. Суртаева. – М. ; Омск, 1974. – 22 с.
3. Тарасенкова Н.А. та інші// Реалізація індивідуальних освітніх траєкторій учнів в освітньому середовищі багатопрофільної школи // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, V (54), Issue: 2017
4. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : у 2-х т. – К. : Просвіта, 1957. – Т. 1. – 406 с.
5. Хуторський А. Індивідуальна освітня траєкторія [Електронний ресурс] / А. Хуторський. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/theory/2287/print>.
6. Шадриков В. Д. Индивидуализация содержания образования: Концепция индивидуализации содержания образования / В. Д. Шадриков // Школьные технологии. – 2000. – № 3. – С. 72–83.
7. <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/10/4/233429/>
8. <https://osvitanova.com.ua/posts/1619-yak-pobuduvaty-indyvidualnyi-plan-rozvytku-dytyny>
9. http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/0564/2370/1/2017_2.pdf

Закрижевська І. В.,

вихователь групи подовженого дня

Хмельницького навчально-виховного комплексу № 9

(м. Хмельницький)

**Формування критичного мислення як важлива стратегія
морально-етичного виховання засобами оповідань В. О. Сухомлинського**

Анотація. Стаття присвячена питанню розвитку самостійності та незалежності мислення здобувачів освіти як одного із пріоритетних завдань НУШ. У ній описуються методи формування критичного мислення, які застосовуються у процесі морально-етичного виховання дітей засобами художніх творів, а саме оповідань В.Сухомлинського.

Ключові слова: критичне мислення, морально-етичне виховання, методи «Спрямоване слухання з передбаченням», «Карта персонажів», «Передбачення за опорними словами», «Передбачення за прислів'ями афоризмами», «Асоціативний куц».

Постановка проблеми. У наше бурхливе ХХІ століття соціокультурні умови складаються таким чином, що школярі рано потрапляють до великого поля джерел інформації. Це ставить перед сучасною школою завдання сформувати особистість, яка зуміє співвідносити різні думки, осмислювати факти і події навколишньої дійсності, виробляти власні версії, застосовувати отримані знання на практиці в різноманітних життєвих ситуаціях. На перший план виступає розвиток життєвих компетенцій учнів.

Наскрізними життєвими компетентностями, які повинна сформувати НУШ у своїх вихованців мають стати критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, вміння керувати емоціями, оцінювати ризики, вирішувати проблеми, здатність адаптуватися до стрімких змін у світі. Йдеться про виховання інтелекту творчої і незалежної особистості, здатної на критично-конструктивне бачення себе, навколишнього світу і своєї ролі в ньому.

Виклад основного матеріалу. Вже починаючи з малих років дитину потрібно привчати формулювати свої думки, оціночні судження, переконання, аналізувати та висловлювати свою позицію незалежно від інших, а це, у свою чергу, вимагає вміння педагога застосовувати у навчанні такі методики та технології, які б допомогли дитині мислити критично.

Водночас сучасний педагог, враховуючи компетентнісно-практичну спрямованість освітнього процесу, повинен сприяти повноцінному розвитку самодостатньої особистості, яка здатна не розгубитися та ухвалити правильне рішення щодо лінії власної поведінки в ситуації морального вибору. Завданням сучасної школи має стати розвиток творчих сил особистості на основі морально-етичних цінностей, інтересів і потреб в умовах співдружності та співпраці усіх учасників освітнього процесу.

Багатим джерелом формування морально-етичних цінностей дитини, як цілісної особистості є оповідання В.О. Сухомлинського та застосування різноманітних методів формування критичного мислення у їх обговоренні, оскільки останні сприятимуть усвідомленню дітьми моральних правил і норм, взірців духовної культури. «Виховання совісті, сорому, відповідальності, обов'язку – одна з найбільш витончених сфер морального самовдосконалення. Складність цієї роботи полягає в тому, що вона має бути абсолютно свідомою. А до усвідомлення людина має йти шляхом самостійних міркувань, роздумів» - писав видатний педагог [3, с.210].

Хоча у педагогічних працях В.Сухомлинського саме поняття «критичне мислення» не зустрічається, проте педагог-класик у своїй системі роботи акцентує увагу на вихованні у молодого покоління здатності мислити, думати, а не просто накопичувати знання. Вимоги, які стоять перед сучасною школою щодо формування життєвих компетенцій учнів співзвучні з порадами В. Сухомлинського педагогу, яким чином розвивати мислення у дитини.

Мініатюри В. О.Сухомлинського складені таким чином, що самі вказують у якому напрямі працювати з дітьми, щоб вони замислювалися над своїми вчинками, поведінкою, фантазували і складали власні оповідання і казки. Художні твори часто несуть у собі ситуацію дилеми, яка лише поставлена педагогом: добро і зло,

обов'язок і безвідповідальність, співчуття і байдужість, ніжність і грубість, повага і зневага, а вирішувати дитині самотійно.

Оповідання В.Сухомлинського піднімають питання співіснування у дитячому колективі, співпереживання та побудови толерантних стосунків з дітьми (людьми), які часто хворіють, а інколи мають особливі потреби. Вони є актуальними сьогодні, коли створюється інклюзивний освітній простір і покликані привернути увагу дітей до проблем тих, хто змушений пристосовуватися до життя у соціумі, а також навчити жити поряд та будувати гармонійні стосунки з ними.

. «Завдання вихователя у тому, - пише видатний педагог, - щоб така дитина не почувалася самотньою». За словами В. Сухомлинського дітей у такому колективі потрібно навчити не лише «жаліти та співчувати», а й «свідомо оберігати в собі, плекати ніжне, крихке почуття - делікатність» [3, с.357].

Завдяки тому, що художній світ оповідань та казок Сухомлинського, з їх лаконічною та виразною мовою, персонажами та подіями є звичайним та зрозумілим для дитини, її дитячого світосприйняття, він налаштовує не на штучне форсування інтелектуального розвитку, не на наповнення голови дитини сумнівними абстракціями, а на образне, цілісне, емоційно-чуттєве збагачення духовного світу дитини.

Роль вихователя, у навчанні дітей мислити критично під час читання та обговорення прочитаного, полягає у правильно поставленому запитанні до твору чи його частини, спрямуванні уваги на досліджуване явище та його художнє ілюстрування автором у правильне русло, формуванні навичок робити висновки та знаходити рішення. Роботу над авторським твором педагог повинен доповнювати вільною бесідою, діалогом, спонтанними, значною мірою рефлексивними емоційно-ціннісними міркуваннями, що виникають завдяки настрою дитини, її світобаченню, рівню розумового та мовленнєвого розвитку. Важливо також враховувати кожну конкретну виховну ситуацію та ступінь сприйняття дітей, їх моральний та емоційний стан розвитку.

Для розвитку позитивної самооцінки дитини молодшого шкільного віку надзвичайно важливим є відчуття, що вона в результаті самотійного пошуку дійшла правильного висновку. В.Сухомлинський писав «...будьте провідником дітей на стежинці подиву перед істиною. Дітям здається, що відкривачі – вони, а ви лише їхній помічник, без якого вони не можуть обійтися. Найтонше діти пізнають вашу працю тоді, коли з вашою допомогою вони мислять, відкривають істину.» [3, с.350].

У читанні «з потреби думати, мислити без установки на запам'ятовування полягає зміст інтелектуального життя особистості. Читати з потреби думати дитина повинна удвічі, утричі більше, ніж задано їй вивчити за підручником.» [3, с.354].

Формуючи критичне мислення, педагогу слід врахувати п'ять його складових:

- критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно розв'язати;
- інформація – відправний, а не кінцевий пункт критичного мислення;
- переконлива аргументація: твердження, доведення, докази, підстава;
- самотійність мислення;
- соціальність мислення.

Важливою педагогічною умовою формування критичного мислення здобувачів освіти є створення атмосфери зацікавленості та доброзичливості, у якій кожна дитина стала б активним учасником освітнього процесу, могла б взяти на себе ініціативу, вільно висловлюватися, ставити запитання, формулювати свої оціночні судження, уміла б чути інших, виважено ставилася б до своїх та чужих помилок.

Щоб спонукати дитину побачити проблему морального вибору, замислитися над нею та обрати правильну поведінку у поданій ситуації, доцільно застосовувати методи формування критичного мислення засобами художньої літератури. Ефективними у роботі з художніми творами є методи «Спрямованого слухання з

передбаченням», «Карта персонажів», «Передбачення за опорними словами», «Передбачення за назвою твору», «Передбачення за прислів'ями, афоризмами», «Асоціативний куш», вправа «Письменник», які сприяють формуванню критичного мислення здобувача освіти.

Метод «Спрямованого слухання з передбаченням» застосовується для того, щоб заохотити учнів до активного слухання з метою кращого сприйняття змісту тексту. Для даного методу найкраще брати передбачувані історії, у яких є якась проблема і послідовність дій веде до якогось висновку. Технологія проведення:

- обрати якусь передбачувану історію;
- визначити, де будуть зупинки. Це повинні бути такі місця, де щось повинно ось-ось відбутися або буде отримана відповідь на питання.
- вимагати від учнів, щоб вони зробили якомога більш конкретні припущення щодо подальшого розгортання сюжету;
- запитати, які з припущень відповідають змісту, і що змушує учнів так думати;
- попросити учнів проаналізувати свої припущення, аргументувати свою думку, оцінити поведінку персонажа, порівняти її зі своєю позицією та дати пораду при необхідності [2, с.125].

При постановці питань слід враховувати наявний досвід у дітей і ті почуття та емоційно-вольові переживання, які викликатимуть поставлені питання.

У поданій статті метод «Спрямованого слухання з передбаченням» пропонується застосувати у роботі над оповіданням В. Сухомлинського «Глуха дівчинка».

У лікарні є дитяча палата. У ній лежало семеро дівчаток, у кожної - своя хвороба. Усі вони одужували, і їм було нудно. Старшою в палаті була тринадцятирічна Таня, почувала вона себе ніби керівником маленького дитячого колективу.

Відчинивши вікно, Таня дивилася на квітучий сад.

- *Уже й бузок цвіте, - задумливо сказала дівчинка. - І тюльпани скоро зацвітуть. Дівчатка, давайте принесемо в палату квітку й поставимо у склянку. Як це буде добре!*

- *Добре, ой, як добре, - зраділи всі. Мовчала лише одна дівчинка - восьмирічна Ніна.*

Зупинка 1. Чому мовчала Ніна? Вона була глуха.

Ніна добре розуміла, про що йдеться. Їй теж було радісно: в палаті - квітка! Їй теж захотілося кивнути головою й радісно усміхнутися, але вона відчула, що Таня її не питає.

- *А яку ж квітку поставимо - бузок чи тюльпан? - знову запитала Таня.*

Зупинка 2. Яку квітку, бузок чи тюльпан, поставлять у вазу дівчатка?

- *Бузок! - хотілося одним дівчаткам.*

- *Тюльпан! - хотілося іншим.*

Ні Тані, ні іншим дівчаткам чомусь і на думку не спало, що можна поставити дві квітки - і бузок, і тюльпан. Їх захопила гра, грати було цікаво.

Зупинка 3. Чи дійдуть дівчатка нарешті згоди? Чому ви так вважаєте?

- *Немає згоди, - зітхнула Таня, - питаємо кожного. Яку квітку поставимо на стіл - бузок чи тюльпан?*

Трьом хотілося, щоб у кімнаті був бузок, трьом - тюльпан.

- *Що ж тепер робити? - задумливо запитала Таня. В її очах грала радісна усмішка: Таню найбільше захопила гра. Захопилися грою й інші дівчатка.*

- *Що ж робити - троє за тюльпан, троє за бузок ... - ще раз промовила Таня, ніби розмірковуючи вголос.*

Зупинка 4. Як почувала себе Ніна під час гри дівчаток?

Раптом Таня глянула на Ніну. Глуха дівчинка сиділа біля вікна, на очах тремтіли сльози. Це були сльози образи, несправедливості. Про неї забули, її не питали, якої квітки хочеться їй.

Зупинка 5. Яке рішення все ж таки прийме Таня? Що ви їй порадите?

- *Ой! – вигукнула Таня. – А про Ніну ми й забули. Яку тобі квітку хочеться – бузок чи тюльпан?*

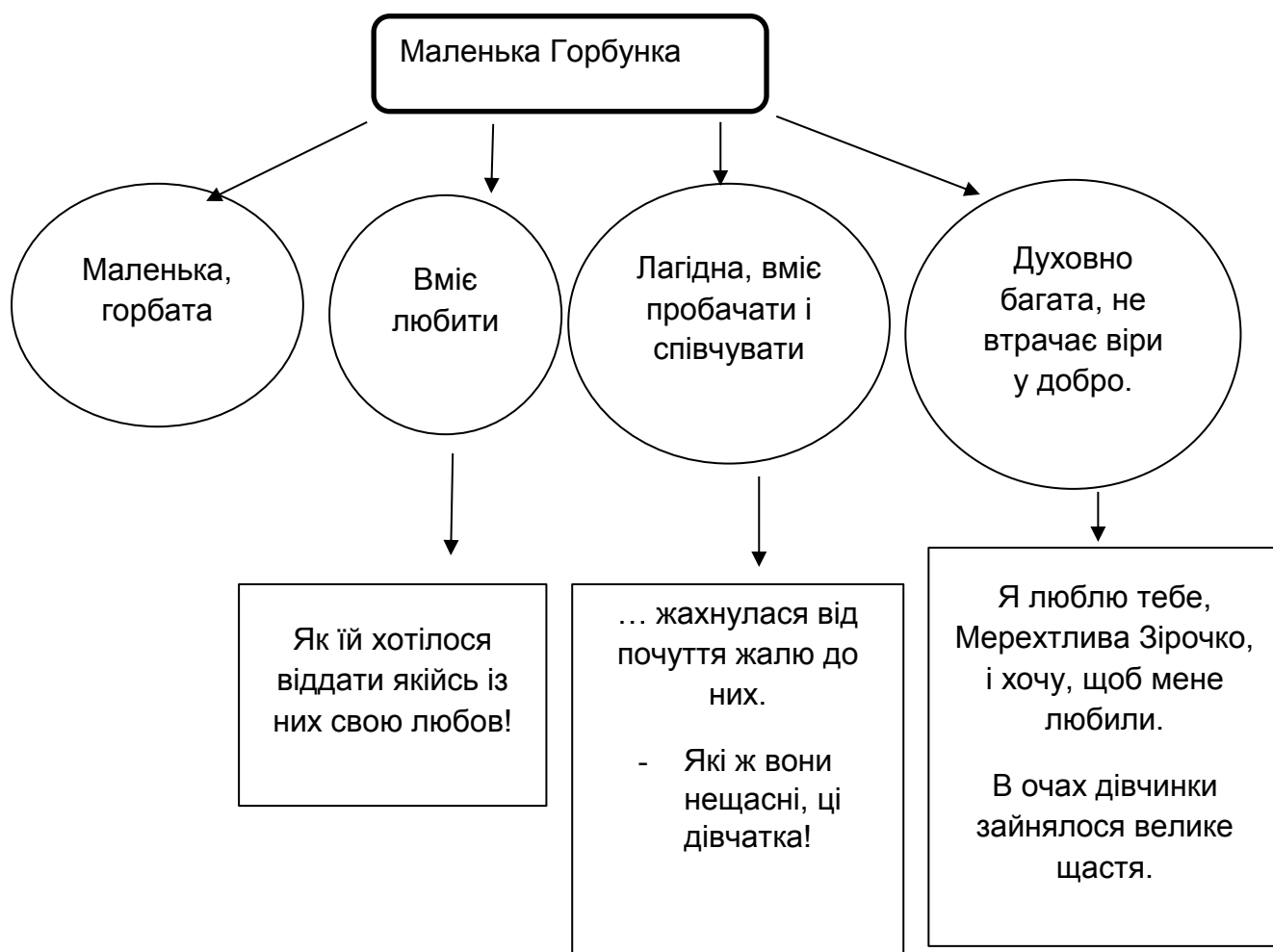
Ніна усміхнулася й тоненьким пальчиком намалювала в повітрі квітку тюльпана. Таня пішла по тюльпан. Ніна, посміхаючись, дивилася у вікно.

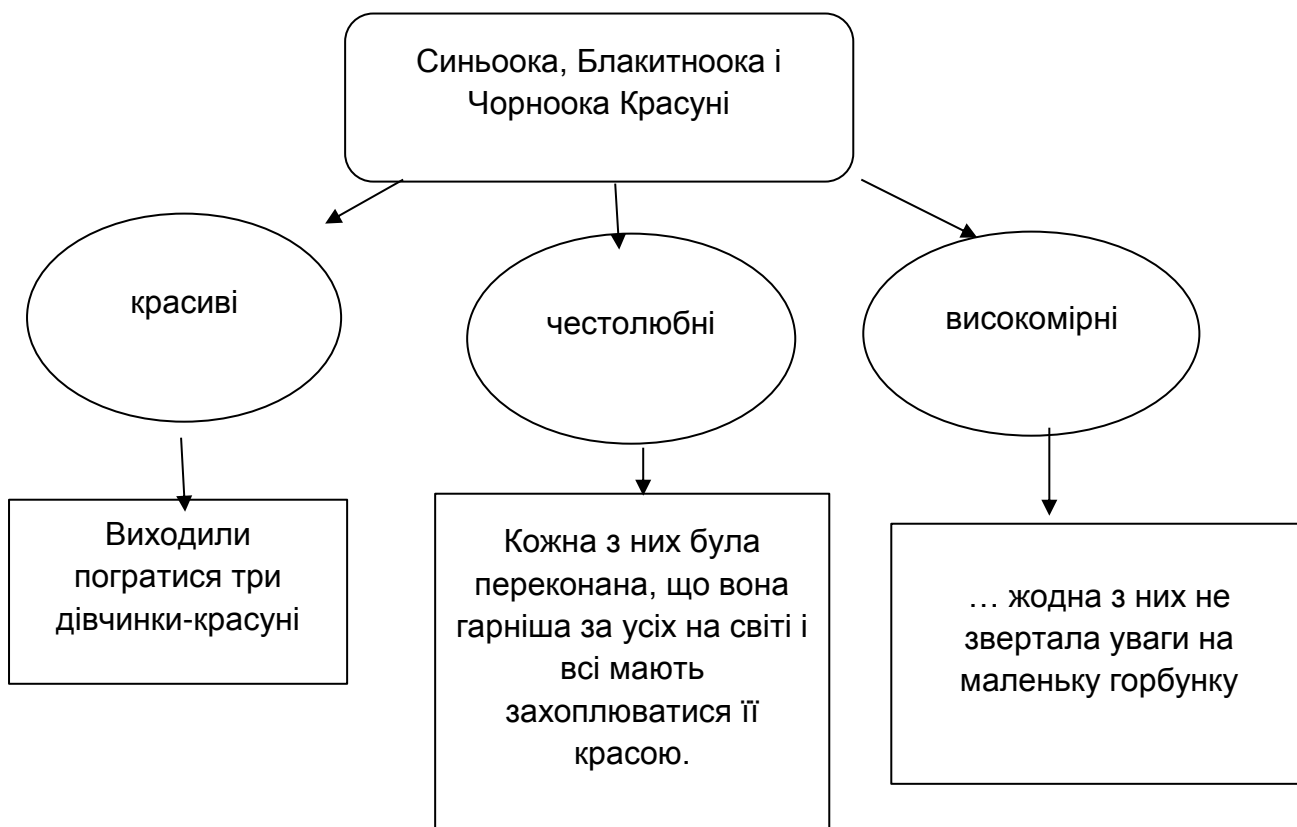
Правильне чи неправильне рішення, на вашу думку, прийняла Таня? Що б ви їй сказали?

Для того, щоб допомогти дитині з'ясувати для себе, які ж моральні якості дозволять їй будувати дружні стосунки з оточуючими, що допоможе усім у дитячому колективі почувати себе комфортно, а що, навпаки, варте осуду доцільно застосувати метод «Карта персонажів».

Після прочитання твору діти отримують завдання вписати у відповідні комірки імена персонажів. У кола нижче – характеристики даного героя. У прямокутники під характеристиками вписують докази за текстом твору.

«Маленька Горбунка і Мерехтлива Зірочка»

Метою методу «Передбачення за опорними словами» є зацікавити і спрямувати учнів на те, щоб вони поміркували над темою, що вивчається. Технологія проведення:

- обрати з тексту 8-10 ключових слів;
- запропонувати учням самостійно скласти оповідання, у якому використати дані слова;
- вислухати розповіді учнів;
- зачитати оповідання автора та запропонувати учням порівняти його з власним [2, с.123].

«Горбата дівчинка»

Ключові слова: директор школи, горбатенька дівчинка, нова школярка, учитель, благання, пустотливі хлопчачки, цікавість, лагідна усмішка, перша парт

Метод «Передбачення за прислів'ям та афоризмом» обраний для роботи над оповіданнями «Добре слово» та «Задивився і розгубився».

Прислів'я чи афоризми повинні слугувати мораллю твору та містити ключові слова, які відображатимуть можливі припущення щодо розгортання сюжету.

«Добре слово»

Афоризм. Зраненій душі добре слово – ліки. (Григорій Богослов)

Завдання. Складіть власне оповідання, мораллю якого був би поданий афоризм.

Після того як діти зачитують свої оповідання, слід прочитати авторський текст та запропонувати їм поміркувати, наскільки точно афоризм відображає мораль їхнього власного та авторського твору.

За необхідності здобувачам освіти зачитується частина тексту, яка є експозицією оповідання та допоможе на основі прислів'я висунути припущення щодо розгортання подальших подій.

«Задивився і розгубився»

Дорогою ішов хлопчик. Він ніс відро з водою. Назустріч йому тупцяв дідусь. Він простяг руку перед собою й ціпком попробував дорогу.

«Це сліпий», - подумав хлопчик. Він ніколи не бачив дідуса у своєму селі.

Прислів'я «Нема нічого тяжчого, як тяжке сумління.»

Завдання. За поданим уривком та прислів'ям поміркуйте як будуть розгортатися події у оповіданні і кого із героїв будуть мучити докори сумління.

Після того як діти висунуть свої припущення, доцільно прочитати весь текст оповідання та запропонувати їм порівняти свої передбачення з авторським задумом.

Назви деяких оповідань В.Сухомлинського містять запитання або питальні слова у заголовку, до прикладу «Як Сергійко навчився жаліти», «А серце тобі нічого не наказало?» і уже самі пропонують педагогу застосувати метод «Передбачення за назвою оповідання».

Такі питання можуть використовуватися для того, щоб діти поміркували над морально-етичними проблемами з наявного у них досвіду.

Питання заголовку можна деталізувати та доповнити:

- Коли і кого нам найчастіше шкода?
- Чи усі вміють жаліти?
- Чому важливо навчитися жаліти?
- Чи може наказувати серце?
- Чи траплялися у вас випадки, коли ви слухали наказ свого серця? Розкажіть.

На наступному етапі дітям пропонується висловити свої припущення про можливе розгортання сюжету.

Інколи, як наприклад, для роботи над оповіданням «Чому купався інвалід» учням спочатку доцільно прочитати уривок, який спрямує їхню думку.

На березі моря сьогодні дуже мало людей. Закінчилось літо, почалась осінь.

Прийшов купатися лише шестирічний Федько. Рано-вранці, йдучи на роботу, мама наказувала синові:

- *Нікуди не звертай з дороги, іди прямо в дитячий садок.*
- Федько не послухався. «Зайду, - думає, - до моря, скупаюся».*

Скинув сорочку і штани, поліз у воду. Спочатку вода здавалася холодною, а потім ніби потеплішала.

На березі моря сидів інвалід. У нього не було ноги. Він прийшов на милицях – відпочити, подихати морським повітрям.

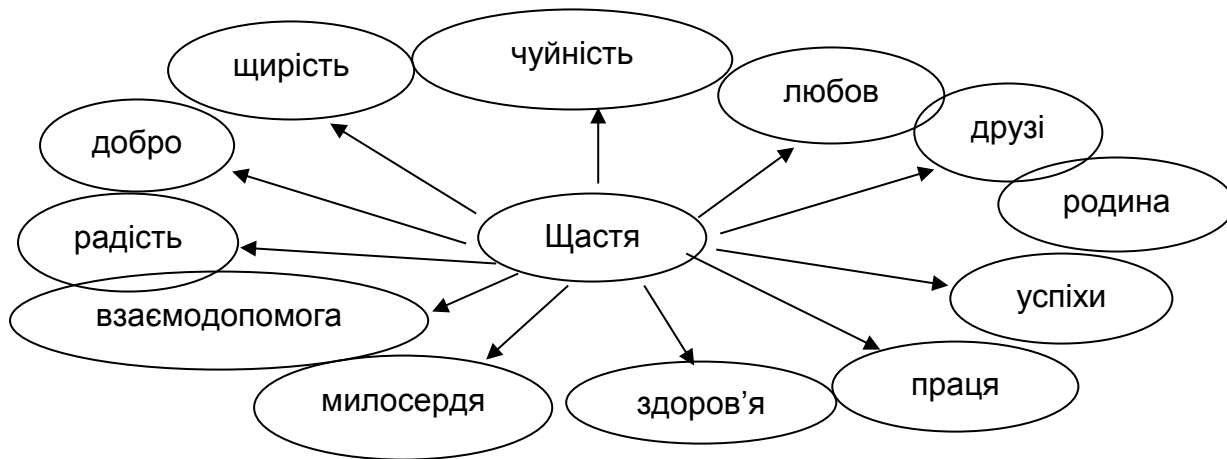
Побачивши маленького хлопчика, що запливав далі й далі в море, інвалід роздягся й поліз у море.

Працюючи над даним твором, діти можуть передбачати не лише розгортання сюжету, але й почуття, які виникали у персонажа оповідання за наступними питаннями.

- Що відчував чоловік без ноги, коли ввійшов у воду?
- Чи легко було чоловіку без ноги повертатися на берег?
- Що він відчував, коли одягався?

Такі передбачення допоможуть учням глибше розкрити та зрозуміти проблему співжиття та взаємовідносин у соціумі.

До початку роботи над текстом оповідання «Що таке щастя?» можна скористатися методом «Асоціативний куш», щоб зібрати думки дітей з приводу поданого питання.

Після роботи над оповіданням, учням пропонується доповнити «асоціативний куш» думками персонажів твору про щастя і систематизувати отримані ідеї.

Обговорюючи оповідання В.Сухомлинського, важливо, щоб діти давали власну оцінку вчинкам персонажів, радили їм, що потрібно змінити у поведінці, щоб всі навколо стали щасливими.

Інколи, як у оповіданні «Хлопчик з хворим серцем», автор сам подає мораль твору і, у такому випадку, доречно буде не одразу зачитувати її, а запропонувати дітям зробити це самостійно. Потім слід прочитати ту, яку подає автор і порівняти. У випадку, якщо висновки дітей та авторські не співпадають, діти отримують завдання відстояти свою позицію.

У творчому доробку В.Сухомлинського є оповідання та казки, які залишаються незавершеними. Оскільки «казка розвиває мову і мислення сильніше, ніж будь-який інший засіб», саме вона має спонукати дитину до «важкого пошуку власного слова». Вихователь, опираючись на власний поведінковий досвід дітей та їх емоційно-вольові переживання, може запропонувати дітям вправу «Письменник».

Висновки. Важливе значення у вихованні наступних поколінь із правильним розумінням моральних норм та здатністю до вироблення стратегії власної поведінки має впровадження у освітній процес НУШ технології критичного мислення. Ефективним шляхом навчити дітей самостійно і творчо мислити є застосування засобів художньої літератури та різноманітних активних методів роботи з ними.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мороз Ольга. Творчі ідеї Василя Сухомлинського в моральному вихованні школярів у Новій українській школі / О.Мороз, А.Кузьмич // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: методична спадщина педагога в контексті ідей Нової української школи. Збірник тез XXVI Всеукраїнських педагогічних читань. – Рівне, 2019. – 125 с.
2. Технології розвитку критичного мислення учнів. / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.; Наук. ред. і передм. О. І. Пошетун. — К.: Вид-во «Плеяди», 2006. — 220 с.
3. Я розповім вам казку... Філософія для дітей / Василь Сухомлинський; уклад. Сухомлинська О.В. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2016. – 576 с.

Ільніцький В. М.,
вчитель початкових класів
Березівської загальноосвітньої
Школи I-III ступенів
Новоушицька ОТГ

Здорове харчування учнів

Анотація. Пропоную розробку науково-практичної конференції «Обережно, їжа!», яка була проведена в 3 класі Березівської ЗОШ I-III ступенів.

Ключові слова: харчування, їжа, сніданок, реформа, здоров'я, хвороба, білки, жири, вуглеводи.

Постановка проблеми. Харчування відіграє серйозну роль в питанні повноцінного розвитку і зростання школярів. Воно не тільки сприяє загальному зміцненню організму дітей, але також може впливати на їхню працездатність та успішність. Достатня кількість поживних речовин і правильна культура споживання їжі не лише вберігають дитину від численних хвороб, а й роблять її бадьорішою і уважнішою.

Рациональне харчування учнів будується на дотриманні трьох основних принципів:

- забезпечення відповідності енергетичної цінності раціону харчування енергозатратам організму;
- задоволення фізіологічних потреб організму у визначеній кількості енергії і співвідношенні у харчових речовинах;
- дотримання оптимального режиму харчування, тобто фізіологічно обгрунтованого розподілу кількості споживаної їжі протягом дня.

Їжа у школі має бути не тільки корисною, але й смачною і різноманітною. Тому в Україні розгорнуто реформу шкільного харчування. Новацій має зазнати не тільки склад шкільного меню та рецептури приготування, але й форми організації харчування, рекомендації до обладнання харчоблоків та роботи з постачальниками, а також підходи у формуванні культури здорового харчування у школярів, як наскрізної компетенції Нової української школи [1].

Виклад основного матеріалу. «Обережно, їжа!» (Науково-практична конференція).

Мета: переконати учнів у необхідності змалку дбати про своє здоров'я, формувати в них моральну свідомість, відповідальне ставлення до свого здоров'я. Розширити та поглибити знання про корисну їжу, ознайомити з новою інформацією і різними інформаційними джерелами. Розвивати пізнавальний інтерес, уміння працювати колективно, робити висновки, аналізувати. Виховати прагнення вирости фізично, психологічно, соціально, духовно благими людьми.

Обладнання: висловлювання про їжу; 2 дерева з продуктами; набір продуктів: чіпси, сухарики, хрін; рекомендації «Здорове харчування»; перелік добавок з буквою Е.

Висловлювання на дошці

1. Борщ і каша – їжа наша.
2. Бережи здоров'я змалку, щоб бути здоровим до останку.
3. Здоров'я народу – багатство країни.

Привітання

Добрий день і доброго здоров'я! Хай ваша доля квітне, як в українському віночку квіти! Вас вітають учні 3 класу Березівської загальноосвітньої школи I-III ступенів. Розпочинаємо науково-практичну конференцію «Обережно, їжа!». Вона відбувається в Україні в селі Березівка. Тут зібралися кореспонденти багатьох газет і журналів, які хочуть поставити запитання відомим лікарям та вченим України про те, як правильно харчуватися, яка їжа корисна, а яка, навпаки – шкідлива. Маю честь представити вам гордість нашої країни, вчених, які регулярно проводять лекції у різних частинах світу Сахокія Нонна Ревазівна, доктор медичних наук. Сулаков Дмитро Сергійович, представник наукового центру харчування дітей. Проценко Денис Кирилович, лікар-дієтолог.

Головна мета нашої конференції – з'ясувати, які продукти корисні – друзі, а які продукти шкідливі – наші вороги. Бажаю плідної праці.

У школі і вдома дорослі намагаються годувати вас корисними продуктами. Їжа – джерело енергії, вона забезпечує організм основними складовими: білками, жирами, вуглеводами, вітамінами, неорганічними речовинами та водою. Також ми провели опитування серед присутніх, чи вживають вони такі продукти, як чіпси, сухарики, напої типу «Кола», «Живчик». Результати опитування; всього – 6 учнів, вживають 4 учні, відмовляються – 2 учні. По закінченню конференції з'ясуємо, чи змінилося ваше ставлення до таких продуктів. А тепер обговорюватимемо ваші питання про їжу. Будь ласка!

- Газета «Добрий ранок» Паламарчук Анастасія. Добрий ранок для школярів буває найчастіше під час канікул та вихідних. З ранку їсти не хочеться, діти так і роблять. Дехто п'є чай з бутербродом. А потім, тільки-но прийшов до школи – з'являється апетит. Що робити?

- (Сулаков Д.) Розумію вас! Але діти в першу чергу потребують збалансованого харчування. По-перше, встати потрібно на 15 хвилин раніше. По-друге, зробити невеличку зарядку (3-4 хв.). По-третє, апетит прийде під час їди. Ставте на стіл кашу і щось м'ясне і привчайте себе нормально снідати.

- (Сохокія Н.) Я теж хочу доповнити. Бутерброд з маслом – це нормально, але не обов'язково. Каша – це найкращий сніданок. Тоді довго не хочеться їсти.

У нас сніданок розпочинається о 10 годині 40 хвилин. Якщо вдома не поснідати або просто попити чаю, голодний мозок не зможе працювати два перших уроки. Завершує сніданок щось солодке. Тоді ви повністю готові до занять. Батьки знають, що успішність у школі дуже важлива і вона прямо пов'язана зі сніданком. Інакше увага на уроках знижується і діти гірше виконують завдання. Наприклад: чи поїде машина, якщо в неї порожній бак? Ні. Так само зі сніданками.

- Журнал «Корисний сніданок» Таралевич Анастасія. Діти часто хвилюються

перед уроками, батьки готові дати дитині, що завгодно, аби вона не йшла до школи голодною. Хочу спитати про користь дитячих йогуртів, десертів, сухих сніданків.

- (Проценко Д.) Виробники продуктів добре знають, що діти зранку вередують, від

молочного відмовляються. Що вони придумали? В дитячі йогурти, десерти, сухі сніданки додають багато цукру, різні добавки. Смак продуктів змінюється і нагадує скоріш смак цукерок. Потім діти вимагають саме ці йогурти, а батьки думають, що це корисно. Наприклад, краще у звичайну кашу додати ягоди, шматочки фруктів, мед, горіхи. Як це роблять наші дідуся і бабусі.

- Журнал «Українці – здорова нація» Ситницька Софія. Які продукти корисні для мозку?

- (Сулаков Д.) Щоб краще сприймати інформацію, треба розпочинати день з їжі, що містить вітаміни групи В. Запам'ятайте, японці щодня вживають рибу або морепродукти. Вони вважають, що 1 день без риби – страждає мозок. Пригадайте, скільки разів на тиждень ви їсте рибу? Ситуацію можна виправити, частіше її вживаючи. Японці дуже старанні і терплячі. Вони привчають дітей приблизно з 4 років перебирати рис, змішаний з камінцями. Перебрали і знову змішують, і так 3 рази. А як у них шанують літніх людей! Там не буває будинків пристарілих, родичі самі дбають про них. І живуть в Японії довше за всіх. Українські традиції харчування не гірші. Подумайте, чи треба йти до магазину по ковбасу, якщо є риба, крупи, яйця, молочні продукти, картопля. Запам'ятовуванню найкраще сприяє терта морква зі сметаною. Курага, родзинки, печені яблука покращують пам'ять. Якщо стомилися, можна з'їсти банан, морепродукти.

- Газета «Борщ і каша – їжа наша» Нітнік Марат. Чи справедливе твердження, що консервовані продукти – помідори, огірки, салати багаті вітамінами?

- (Проценко Д.) Дуже цікаве запитання. Вчені довели, що овочі у трьох різних видах; свіжі, морожені, консервовані – це три різних продукти. Консервовані продукти – взагалі не містять вітамінів. Морожені продукти – у 4 рази менше вітамінів. Свіжі продукти – вітаміни у повному обсязі. Звертайте увагу на дрібниці і будьте здорові.

- Журнал «Здорова дитина» Остап'юк Максим. Скажіть, будь ласка, невже люди в усьому світі не замислюються про здорове харчування! Я читав, що у нас на Україні існують стандарти на продукти дитячого харчування, алкогольні напої і тютюн. А як же все інше?

- (Сулаков Д.) Українські страви завжди сприяли зміцненню здоров'я. Наприклад: налічується понад 30 рецептів борщу (з м'ясом, з куркою, з грибами, з квасолею, борщ зелений, борщ червоний тощо). Як зробити здоровими людей в Україні – це найболючіша проблема тому, що виробникам за не заборонено придумувати все нові й нові рецепти з домішками.

- Газета «21 – століття» Онищук Кирило. Що ж робити коли на упаковці вказано: Е-120?

- (Сулаков Д.) Всі ці Е попередження про небезпечність продукту, а вибір за вами. Простий приклад: вчені взяли 3 групи мишей: I групу – годували виключно сухариками, II – сумішшю продуктів, III натуральною їжею. Миші I групи прожили тільки три тижні.

Розпочнемо практичну частину нашої конференції. Зараз поділимося на три групи. Кожна група отримає завдання. У вас на партах лежать інструкції – попередження про значення Е (Європа). Розпочинаємо операцію «Пошук». I група дітей отримує для перевірки чіпси; II група – отримає хрін; III група – сухарики. Оголошуємо результати практичної частини конференції. I група досліджувала чіпси. З'ясували, що чіпси шкідливі для здоров'я людини. II група досліджувала хрін. З'ясували, що хрін корисний для здоров'я. III група досліджувала сухарики. З'ясували, що сухарики шкідливі для здоров'я людей.

Настав час запитати, чи змінилося ваше ставлення до продуктів, які містять добавки з позначками Е?

На початку нашої конференції, під час проведення опитування серед 6 учнів. Вживали чіпси, сухарики та напої типу «Кола», «Живчик» – 4 учні, відмовлялися – 2 учні. Після конференції – усі 6 учнів відмовляються вживати ці та інші подібні продукти.

А тепер перевіримо, як ви запам'ятали правила харчування.

Гра «Так, ні».

1. Чи корисно об'їдатися цукерками та тістечками?
2. Ви повинні їсти 16 разів на день.
3. Необхідно вживати корисну та свіжу їжу, яка зберігає ваше здоров'я.
4. Треба їсти різноманітні продукти – м'ясо, рибу, молоко.
5. Чи корисно їсти тільки макарони?
6. Ви повинні їсти більше овочів та фруктів тому, що в них багато вітамінів.
7. Корисно їсти смажену масну їжу.
8. Борщ – національна страва українців.
9. Треба мити руки перед їдою.
10. Краще недоїдати, ніж переїдати.
11. Обов'язково їсти варену їжу.

Наша конференція закінчується. Просимо всіх учнів підійти до дошки, щоб уважно роздивитися квітуче дерево з корисними продуктами, прочитати їх назви, добре запам'ятати їх склад. Прохання подивитися на засохле дерево зі шкідливими продуктами, ще раз переконатися, що вони містять у своєму складі шкідливі домішки, хоча мають привабливий вигляд. Всім дякуємо за увагу! Бережіть здоров'я змалку! Всі учасники отримують пам'ятки про здорове харчування [2].

Висновки. В сучасних умовах питання про здорове харчування є особливо актуальним, оскільки правильне харчування – найважливіша запорука здорового розвитку зростаючого організму дитини. Одна з головних вимог до харчування школярів – його оптимальність і збалансованість.

Тому при складанні меню необхідно обов'язково враховувати потреби організму, пов'язані з його розвитком, зі зміною умов зовнішнього середовища, з підвищеним фізичним або емоційним навантаженням. Освоєння шкільних програм вимагає від дітей високої розумової активності, яка пов'язана зі значними витратами енергії. Для відшкодування витраченої енергії школяр повинен отримувати повноцінне харчування.

До меню школяра обов'язково повинні входити продукти, що містять не тільки білки, жири і вуглеводи, а й незамінні амінокислоти, вітаміни, деякі жирні кислоти, мінерали і мікроелементи. Білки – це основний матеріал, який використовується для побудови тканини і органів дитини. Білки відрізняються від жирів і вуглеводів тим, що містять азот, тому білки не можна замінити ніякими іншими речовинами. Найціннішим для дитини є рибний і молочний білок, який найкраще засвоюється дитячим організмом. На другому місці за якістю – м'ясний білок, на третьому – білки рослинного походження. Щодня школяр повинен отримувати 75-90 г. білка, з них 40-45 тваринного походження. Не можна нехтувати вершковим маслом, позаяк це один з найважливіших продуктів у раціоні дитини, який оберігає її зір, сприяє активності розумової діяльності, покращує пам'ять.

Другий за значущістю компонент їжі, потрібний для задоволення енергетичних потреб школярів, - це жири. На їх частку припадає від 20 до 30% від загальних добових витрат енергії. Разом з тим, до раціону школярів повинні входити вуглеводи, які рівномірно розщеплюються протягом навчального процесу і так само рівномірно насичують організм дитини. Дітям необхідно більше вуглеводів, оскільки це енергія, а діти набагато рухливіші за дорослих. У харчовому раціоні дитини шкільного віку має бути присутня в необхідних кількостях клітковина – суміш важко перетравлюваних речовин, які знаходяться в стеблах, листках і плодах рослин. Вона необхідна для нормального травлення. Фрукти і овочі підвищують апетит і сприяють засвоєнню іншої їжі, виводять токсини, мають бактерицидні властивості, підвищують працездатність людини, нормалізують діяльність шлунково-кишкового тракту. Також у раціоні школяра обов'язково повинні бути присутні продукти, що містять необхідні для життєдіяльності вітаміни (А, С, Е, групи В) і мінеральні солі (кальцій, фосфор, калій, йод, залізо, фтор, кобальт, селен, мідь і ін.) Вітаміни регулюють фізіологічні та метаболічні процеси, беруть участь в побудові структурних компонентів організму, в обмінних процесах. Відмовтеся від вживання фастфуду, батончиків сумнівного походження і непотрібних кондитерських виробів в яскравих упаковках. Перш за все тому, що до їх складу входять легкі вуглеводи, які насичують всього лише на 20-30 хвилин, не містять ніяких корисних речовин і, навпаки, в складі мають велику кількість консервантів, що викликають всілякі алергічні реакції. Небезпечнішим у складі фастфуду є глутамат натрію або Е622, який має психотропну дію і не тільки, з часом викликає не тільки залежність від подібної їжі, але і неприязнь і незадоволеність натуральними продуктами.

Всілякі спреди, яких так багато на прилавках магазинів (наприклад шоколадна паста), часто містять не тільки транс-жири, небезпечні для здоров'я, але і генномодифіковані композиції, що пригнічують функцію щитовидної залози, знижують пам'ять дитини і порушують процес переходу короткочасної пам'яті в довготривалу. Сучасний школяр повинен їсти не менше чотирьох разів на день, причому на сніданок, обід і вечерю неодмінно має бути гаряча страва. Меню повинно бути різноманітним, страви – свіжоприготовленими, що складаються з натуральних продуктів.

Прийоми їжі мають бути простими – вони не повинні містити більше 4 продуктів за один прийом їжі. Привчіть дитину до прийому першого сніданку вдома. Каша на воді, або молоці, хліб із сортів пшениці грубого помолу з вершковим маслом і шматочком сиру – відмінне рішення! Добре додати в кашу невелику жменю горіхів або сухофруктів. Вживання горіхів благотворно впливає на пам'ять дитини. Неодмінно дайте дитині в школу щось для перекусу. Нехай це будуть прості вуглеводи, які активізують мозок школяра. Для перекусу підійдуть фрукти або ягоди. Маленька пляшечка свіжевичавленого соку, бутерброд з сиром або просто нарізаний пластинками або кубиками сир, горішки і сухофрукти – все те, що дозволить зняти сонливість і легку втому.

Обід дитини повинен проходити в школі чи вдома і містити класичні першу і другу страви. Для полудня підійдуть фрукти, ягоди, сир, йогурт. Ідеальний час для вечері дитини – 18 або 19 година.

Вечеря має бути проста, обов'язково містити тваринний білок, наприклад, нежирний шматок курки, індики, кролика та овочі. Перед сном дитина може випити склянку молока, свіжої ряжанки чи кислого молока. Не забувайте також привчати дитину регулярно пити чисту воду. Виконання простих порад має велике значення для здоров'я [1].

Список використаних джерел та літератури:

1. Інтернет ресурс. МОН України Нова українська школа. Шкільне харчування.
2. Людмила Благодер. Початкова школа №5, 2012р, с. 32-34.

Казакова В. С.,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель англійської мови
Хмельницької спеціалізованої школи I ступеня № 30

Використання методу проєктів на уроках англійської мови в початковій школі

Анотація. У статті розглядаються теоретичні аспекти організації проєктної діяльності молодших школярів на уроках англійської мови та зазначається, що сучасний вчитель повинен володіти сучасними методиками, використовувати їх у своїй практичній діяльності та бути готовим до постійного самовдосконалення.

Ключові слова: проєкт, початкова школа, метод проєктів, проєктна діяльність, індивідуальний підхід.

На сьогоднішній день, в освіті відбуваються зміни, що мають об'єктивний характер і його врахування під час освітнього процесу підготовки майбутніх вчителів іноземної мови є дуже важливим та необхідним. Для того, щоб учитель міг досягати поставлених завдань, виховувати відповідальних громадян, здатних до проєктування навколишньої дійсності, йому слід володіти високим рівнем знань, умінь та навичок у сфері проєктної діяльності.

Кожен предмет, що вивчається учнями має свої особливості і вимагає використання певних форм, методів та засобів навчання. Згідно наказу Міністерства освіти та науки України, пріоритетним у найближчі роки є комунікативно-орієнтоване вивчення іноземних мов, тобто загальною метою є формування комунікативної компетентності [1].

В умовах сьогодення, більша увага на уроках англійської мови приділяється формуванню в учнів комунікативної компетентності репродуктивно-продуктивного та умовно-комунікативного рівнів. Значно менше загострюється увага на формуванні інформативного рівня іншомовної компетентності. Однією з причин цього явища є слабка методична підготовка вчителя.

Проте, вчителю варто лише переступити психологічний бар'єр в оволодінні інноваційними технологіями навчання та застосуванні їх у власну практичну діяльність, і результативність роботи педагога значно підвищиться.

Сьогодні учителям надається достатньо можливостей для реалізації освітньої діяльності саме в тому вигляді, в якому вони її уявляють. Це наповнює роботу радістю та ентузіазмом.

Проектна діяльність у вивченні англійської мови є своєрідною співпрацею вчителя та учня, або усього учнівського колективу класу. Тут необхідна саме радісна атмосфера співучасті та партнерства. Проте, однією з основних цілей проектною діяльністю є самостійна робота учнів, прояв їх індивідуальних якостей та власного бачення проблеми. Учителям слід забути про авторитарний стиль та перейти до технології партнерства, що побудована на демократичних засадах.

Виконання завдань проекту виходить за межі уроку та вимагає багато часу, але при цьому можна вирішити цілий ряд важливих завдань. А саме:

- учні мають можливість здійснювати творчу та пошукову роботу в межах теми, що вивчається, самостійно здобуваючи інформацію не лише з підручника, але й з інших джерел;
- учні взаємодіють в межах проекту один з одним та з учителем. При цьому, учитель виступає не головною фігурою освітнього процесу, він є консультантом;
- посилюється індивідуальна та колективна відповідальність учнів;
- враховуються інтереси та індивідуальні здібності учнів.

Проектна робота може виконуватись і в школі, і вдома. Ключ до успіху у високому рівні організації та підготовки проекту.

При організації занять з англійської мови в початковій школі вчителі можуть застосовувати такі види проектів:

1. Інформаційні – спрямовані на навчання цілеспрямованого збирання інформації, її аналізу та використання.
2. Дослідницькі – вимагають чіткого визначення загальної проблеми дослідження, його головної мети, конкретних задач та методів їх розв'язання.
3. Ігрові – передбачають виконання ігрових ролей у моделях/ситуаціях, що об'єднуються загальною ідеєю.
4. Творчі – діяльність учасників спрямована на те, щоб створити оригінальне есе або вірш, придумати казку або оповідання, малюнок, колаж тощо.
5. Практичні (практично-орієнтовані) – кінцевим продуктом таких проектів може бути газета, Web-сторінка, оформлений стенд, суспільна акція тощо [2].

Вибір тематики проектів у різних ситуаціях може бути різним.

Зазвичай на уроках іноземної мови у початковій школі більшість учителів упроваджують творчі та ігрові проекти: «Одягни ляльку» - учні переодягають ляльку і говорять про її одяг, «Генеалогічне дерево», «Вітальні листівки», «Моя родина», «Мій домашній улюбленець».

Процес впровадження має такі вимоги:

1. Наявність значимої в дослідженні проблеми, яка вимагає інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її вирішення (наприклад, дослідження історії виникнення свят в англійськомовних країнах – St. Patrick's Day, Christmas etc.);
2. Практична та теоретична значущість очікуваних результатів;
3. Самостійна (індивідуальна, колективна) діяльність учнів на уроці іноземної мови;
4. Поетапний зміст проекту;

5. Використання дослідницьких методів: визначення проблеми, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, висновки.[4]

У курсі англійської мови в початковій школі метод проєктів може використовуватись в рамках програмного матеріалу практично з будь-якої теми.

Проте, в першому класі, рахуючи особливості дітей, варто впроваджувати лише елементи проєктних технологій.

Вже у другому класі можна виділити такі теми для виконання проєктних робіт: «Моя сім'я», «Моє День народження», «Ігри та розваги», «Улюблені тварини» та ін.

Наприклад, в рамках проєкту «Моя сім'я» учні із задоволенням створюють сімейне дерево з опорою на фотографії, розповідають про захоплення членів своєї сім'ї та власні. При цьому, вони дізнаються про правила оформлення проєктів. Слід зазначити, що проєкти в другому класі є короткостроковими і тривають 1-2 тижні.

У третьому та четвертому класах проєкти ускладнюються за формою та змістом. Тривалість їх, зазвичай, не перевищує одного місяця, або вивчення однієї лексичної теми. Проте, можуть бути проєкти, які триватимуть значно довше і включатимуть в себе збір інформації про усі вірші, листи, виступи, презентації кожного учня.

Учителю варто обговорювати з учнями проміжні результати, виправляючи помилки у вживанні мовних одиниць. Діти забувають про страх перед іноземною мовою, вони краще засвоюють її логічну побудову. Робота подібного роду дає велику кількість можливостей використовувати у мовленні вивченні граматичні явища і структури. Це навіть буде йти на користь, тому що при опрацюванні в такій ситуації лексичні, граматичні одиниці англійської мови надійніше закріпляться у пам'яті учнів [3].

Застосовуючи формувальне оцінювання проєктів можна виділяти такі номінації «оригінальність», «науковість», «актуальність», «охайність» тощо. Це стимулює інтерес у дітей та самостійну пошукову діяльність.

Кінцевий результат (продукт) проєкту надзвичайно важливий і має бути добре спланованим. Однак, не можна недооцінювати і сам процес підготовки. Краще отримати невеликий за об'ємом, але високоякісний кінцевий матеріал, ніж невдалий за презентацією та якістю безлад

Прикладами кінцевих продуктів проєктної діяльності можуть бути:

- альбом із творами та ілюстраціями;
- письмовий звіт;
- стінгазета;
- аудіо або відеозапис;
- класний куточок;
- виставка;
- журнал коміксів;
- костюм;
- мультимедійна презентація;
- публікація;
- переклад;
- кросворд;
- словник із англійськими словами на задану тему та ін.

Ніхто не стверджує, що проєктна робота допоможе вирішенню усіх проблем у навчанні, але це ефективний засіб від нудьги. Вона сприяє розвитку учнів, усвідомлення себе як члена групи, колективу. Проєкт - це також реальна можливість використовувати знання, отримані на інших уроках засобів іноземної мов.

Під час використання проєктної технології на уроках англійської мови у дітей підвищується мотивація до навчання, відбувається об'єднання знань з різних шкільних предметів та існує простір для творчої уяви.

Таким чином, з перших уроків вчитель може зацікавити учнів до вивчення іноземної мови і сприяти всебічному розвитку дитини. Якщо ж у дітей не виникає інтерес до навчання, то результати навчання не будуть досягнуті, а школярі не зможуть відчувати радість від пізнання чогось нового.

Список використаних джерел та літератури:

1. Викладання іноземної мови в початковій школі. Методичні рекомендації / [Електронний ресурс] / – Режим доступу : https://helename.ucoz.ua/news/vikladannja_inozemnoji_movi_v_pochatkovij_shkoli_metodichni_rekomendaciji/2012-08-16-71.
2. Глазкова Н.О. Проектна технологія на уроках англійської мови / Н.О. Глазкова, К., – 2010. – 18.
3. Роман С.В. Методика навчання англійської мови у початковій школі: Навчальний посібник. / С.В. Роман. – К.: Ленвіт, 2005. – 208с.
4. Цимбал О. М. Проектна технологія, критичне мислення і громадянська освіта в процесі вивчення англійської мови / О. М. Цимбал, О. В. Тягло, П. В. Цимбал // Початкова школа – Х.: Вид. група «Основа», 2008. – 109 с.
5. Нагач М.В. Застосування методу проектів у вивченні іноземних мов // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів: ЧНПУ, 2012. – Вип. 101. – С. 235-238.

Клімкіна Н. Г.

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки та психології
Хмельницький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Технології виховання: історія та сучасність, критерії ефективності

Анотація. Проаналізований технологічний підхід в недалекому минулому та сучасній системі освіти, а також чинники виховного впливу на дитину, умови реалізації виховних можливостей. Запропоновано напрями удосконалення процесу взаємодії класного керівника та учнів.

Ключові слова: Чинники виховного впливу на дитину, процес взаємодії, удосконалення процесу взаємодії.

«Історія нічому не вчить, а лише карає за невивчені уроки».
Історик Василь Ключевський

Інститут педагогів—вихователів розпочав інтенсивно формуватися у ХІХ столітті. Педагоги в основному здійснювали контроль за відвідуванням та успішністю учнів, виконували господарські обов'язки. Поступово почала розвиватися і позакласна робота з учнями.

У 30—80 роках минулого століття у загальноосвітній і спеціальній школі виховний процес набув значного ідеологічного спрямування. Характерними рисами його у той час були: декларативність, формалізм, авторитарність, обмеженість

пошуку і творчості педагога, стандартизація засобів, форм і методів виховної роботи [3].

З 70—х років XX століття стала розвиватися комунікативна теорія виховання (К.-Х. Шефер, К.Шаллер, Д.Боакс, Г. Херінгер, М.Хаген та ін) як різновид “теорії вільного виховання”, мета якої полягає у звільненні індивіда від усіх форм зовнішнього тиску і примусу.

У технології навчання і виховання М. Монтесорі наголошується на необхідності врахування біологічних чинників, спадковості у вихованні дитини. Виховання дитини ґрунтується на принципах свободи індивідуального підходу до дитини, і як наслідок—виробляється самостійність, активна та свідомо дисциплінованість. Мета виховання полягає у збудженні стимулів до життя, пробудженні духовних сил дитини, сприяння її вільному розвитку.

С. Френе, засновник “Міжнародної федерації прихильників “нової школи”, запропонував систематичний облік і врахування особливостей вікової психології і різноманіття здібностей та нахилів учнів, цілеспрямована стимуляція їхньої інтелектуальної і емоційної активності; суспільно—корисна праця на всіх етапах навчання; виховання високих моральних і громадських ідеалів.

Р. Штайнер, засновник Вальдорфської педагогіки створив концепцію, згідно якої людини складається з тіла, душі й духу. Тому Вальдорфська ініціатива будується на основі тричленності: вихователів, вихованців та батьків; використання у вихованні знань про тричленність будови людини.

Науковий термін “технологія виховання” вперше ввів у педагогічну науку А. Макаренко, а Я. Коменський бачив технології в ідеалі як досконалий метод виховання.

Зміни у суспільстві ведуть до змін у виховному процесі. Наприклад, у 2011 році у Великобританії після вуличних заворушень, в яких активну участь брала молодь, було прийнято рішення заохочувати в освітніх закладах роботу педагогів-чоловіків, які мали попередній досвід роботи у силових структурах і були носіями чоловічої педагогіки та жорстких умов у вихованні підростаючого покоління. Таким чином, була надія, що це згодом дасть свій позитивний результат у суспільних процесах.

Із становленням незалежної України пріоритетними стали автономізація особистості дитини, дитиноцентризм, формування кардоцентризму, патріотичних почуттів, на відміну від формалізму та авторитарних підходів у вихованні. Цікавим є досвід українських шкіл, де із складними, педагогічно занедбаними, девіантними дітьми ефективно працюють, долучаючи їх до роботи у різних гуртках: бджолярства, рослинництва, швейної майстерності і т.д.

Прийняті урядом у 1994—1996 роках документи Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI ст.) [1], Концепція виховання дітей та молоді [4], у національній системі освіти-підняли питання про докорінну перебудову роботи школи, підвищення її ефективності, подолання формалізму в здійсненні й оцінці впливів на дитину.

Затверджена на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти в 2001 році Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті визначила мету національного виховання і пріоритети розвитку освіти відповідно до сучасних умов [7].

Основні напрямки виховної діяльності педагога розглядає Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. У концепції визначено, що сучасне виховання в Україні має забезпечувати залучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей, за своїми формами і методами повинно спиратися на народні традиції, кращі надбання національної та світової педагогіки.

Гуманістичний характер виховання передбачає побудову його змісту й форм на основі глибокого розуміння вихователем природи вихованців, їх індивідуальних рис і можливостей, поваги до особистості дитини, турботи про її гармонійний розвиток, становлення взаємин співробітництва. До кожного вихованця необхідно ставитись як до неповторної особистості, суб'єкта вільного розвитку, визнавати його права, виходячи із сукупності знань про людину, що і є особистісно орієнтованою виховною діяльністю [6].

Сьогодні мета виховання у загальному вигляді зумовлена необхідністю формування особистості, яка володіє певною інформацією, засобами, методами, що дає їй змогу приймати обгрунтовані рішення, свідомо будувати своє життя. Реалізація цієї мети передбачає клопітку цілеспрямовану роботу педагога.

Місце педагога—поруч з дитиною, а основна його функція—взаємодія з окремою особистістю на основі взаєморозуміння.

У рамках раціоналістичної концепції виховання (Р.Морсхед) школа розглядається як інститут, який є опорою суспільства й несе відповідальність за збереження та передачу знань і цінностей, що створюють моральну й інтелектуальну основу саме соціального надбання людства.

Представники концепції гуманістичної школи (М.Фантіні, А.Комбс, Дж.Холт, Д.Маєрс, Т.Вагнер, К.Роджерс, А.Маслоу) виступають за посилення тенденції максимальної уваги до людини, її інтелектуальної і емоційної сфери. Наприклад:сучасний підхід до підбору на роботу у приватній сфері працівників.

Концепція соціалізації молоді (Г.Вурцбахер, О.Лемберг, Т.Парсонс) пов'язана з питаннями підготовки молоді до майбутньої професійної діяльності, вироблення належного ставлення до виконання громадських обов'язків. Соціальна адаптація учнів розглядається як основна мета виховання. Центральними поняттями цієї концепції виховання стали “самореалізація”, “самоуправління”, “самоутвердження” як шлях розкриття особистістю аспектів власного “Я”.

Актуальними постають сьогодні питання самості. Самість—це архетип, який є глибинним центром і виразом психологічної цілісності окремого індивіда. Виступає як принцип об'єднання свідомої і несвідомої частини психіки та одночасно забезпечує виокремлення індивіда з навколишнього його світу [9].

Як емпіричне поняття, самість позначає цілісний спектр психічних явищ у людини. Вона виражає єдність особистого, як цілого. Аналітична психологія Юнга подає самість, як архетип цілісності особистості, об'єднує свідоме і несвідоме, що взаємно доповнює одне одного до цілісності [8].

Можна сьогодні розглядати поняття самості та автономізації особистості у трьох площинах: самість педагога, класного керівника, самість батьків, як активних учасників громади та самість особистостей сучасних дітей.

Отже, самість педагога, класного керівника сьогодні стосується того, що він може обирати будь-які виховні технології для співпраці як з дітьми, так і з батьками. А також маючи автономність у цих підходах, варто враховувати законодавчу базу, яка визначає пріоритети взаємодії. До прикладу, «Концепція розвитку освіти на період 2015—2025 років» [5] передбачає, що першим напрямком реформування є приведення структури освіти у відповідність до потреб сучасної економіки та інтеграції України в Європейський економічний та культурний простір [5].

Узагальнюючи сучасні дослідження в галузі педагогічної технології, можна виділити характерні риси технології виховання: цілепокладання, процесуальність, поділ процесу, його послідовність, безперервність, раціональність і стабільність, гарантованість педагогічного результату на основі постійної корекції і зворотного зв'язку, індивідуальна майстерність педагога.

Предмет технології виховної роботи—це конструювання системи виховного процесу, виходячи із заданих виховних установок (виховні орієнтири, цілі і зміст виховання).

Особливостями технології виховного процесу є корекція та зворотний оперативний зв'язок.

Робота педагога полягає у продуманому відборі посильного для учнів виховного матеріалу та вмілому використанні найефективніших засобів, методів впливу на школярів у сучасних умовах.

Згідно із завданнями, поставленими державою перед школою, стає актуальним введення до виховних систем шкіл сучасних технологій виховного процесу. Тому постає потреба у кваліфікованих педагогах, які можуть опанувати сучасні методи, форми, технології виховного процесу.

Співзвучні думки представників концепції “гуманістичної школи” (Маслоу, Роджерса та ін), які надають великого значення особистості педагога у процесі виховання, його професійним умінням, ставленням до вихованців та виховного процесу.

Технологія виховного процесу—це сукупність методологічних і організаційно-методичних установок, що визначають підбір, компонування і порядок використання виховного інструментарію. Вона визначає стратегію, тактику і техніку організації процесу виховання [2].

Сучасні технології виховного процесу повинні мати особистісно-орієнтоване спрямування, яке передбачало б “мету формування і розвитку у дитини особистісних цінностей”.

Стратегія виховання надає загальний задум, перспективи і план досягнення цілей виховання в процесі рішення практичних задач. Вона базується на новій концепції національного виховання і орієнтує суб'єктів виховання та оволодіння ефективною виховною практикою, відмова від неефективних стереотипів і рішуче подолання наявних протиріч і недоліків. Виховна діяльність орієнтується на вирішення виховних завдань і припускає проникнення в усі сфери життєдіяльності дитини для досягнення ними соціально значущої цінності й оптимального розвитку.

Технологія виховного процесу визначає систему організації виховної діяльності в різних прийомах, алгоритмах, структурах стосовно кожної окремої особистості. Комплексне, взаємозалежне їхнє застосування повинно бути науково обґрунтованим і методично узгодженим. Оволодіння прийомами таких технологій є важливою передумовою ефективності виховної роботи в навчальному закладі.

Виділяють такі складові елементи виховних технологій: прийом, ланка і ланцюжок.

Виховний прийом визначає використання сил і засобів для досягнення конкретного виховного ефекту.

Виховна ланка—це окрема, самостійна частина виховної технології, що має для неї самостійне значення.

Виховний ланцюжок—сукупність взаємозалежних, послідовно використовуваних прийомів і ланок для формування соціально ціннісних якостей і поведінкових звичок [7].

Виховні технології реалізуються в процесі виховання, що складається з послідовно використовуваних заходів визначеної виховної системи всього навчального закладу чи класу і являють собою органічну частину цілісного виховного процесу.

Важливо не тільки мати уявлення про виховні технології і їхні взаємозалежні компоненти, але і знати характерні засоби і прийоми, умови оптимального вибору і застосування обраних прийомів.

Система виховання в навчальному закладі являє собою організовану сукупність усіх компонентів системи виховної діяльності, які використовуються для

досягнення заданих цілей. Тому важливо знайти доцільне місце кожному прийому, ланці, ланцюжку і цілісній виховній технології.

Ефективність виховної технології досягається:

- 1) організацією цілісного діяльнісно-виховного процесу відповідно до вимоги концепції виховання, наукових рекомендацій і реальних потреб;
- 2) соціально—ціннісною, цільовою і змістовою спрямованістю виховання, оптимальною його організацією в межах продуктивної моделі, алгоритму технології;
- 3) забезпеченням і реалізацією сутнісного потенціалу кожного учня;
- 4) досягненням згуртованості шкільного і класного колективу, згоди в родині, що забезпечує учню цілісність як суб'єкту життя, діяльності;
- 5) особистим відношенням вихователя до виконання посадових обов'язків на високопрофесійному, творчому рівні.
- 6) всебічним забезпеченням виховного процесу. (сім'я, школа, позашкільний навчальний заклад, соціальне середовище).

Система виховної роботи має передбачати ряд аспектів:

- 1) асп. Вплив на вихованців у 3—х напрямках: на свідомість, на почуття, на поведінку;
- 2 асп. Позитивний результат досягається при органічному поєднанні виховання (зовнішнього педагогічного впливу і самовиховання особистості);
- 3 асп. Позитивні якості особистості формуються через систему конкретних виховних заходів, справ, ігор [11].

Академік І. Бех вважає, що саме особистісно зорієнтовані технології започатковують і підтримують уявлення вихованця про себе як особистість, що перш за все проявляється в інших людях—настільки, наскільки він змінює і духовне життя. За такого підходу вихованець усвідомлює, що він може стати розвинутою особистістю лише через свої добродійні вчинки.

Слід пам'ятати, що національна культура, діючи як природний фактор зберігати і накопичує енергію своєї нації. Відрив же від своєї геокультури не тільки сприяє прилученню до чужої культури, але й призводить до відтоку національної енергії на користь іншого етносу [4].

4. Критерії ефективності виховних технологій.

Критеріями ефективності виховних технологій визначають:

- а) досягнення виховних цілей, пов'язаних з цілісним формуванням особистості, згуртованістю колективу, що виявляється в морально-психологічному стані і результатах навчання;
- б) відповідність виховної діяльності об'єктивним законам виховання, правовим нормам, вирішуваним завданням і потребам дитини;
- в) оптимальність системи виховної діяльності і дієвість виховних заходів, тобто відповідність її продуктивної моделі, алгоритму технології.
- г) рівень майстерності і мистецтва педагога у виховній діяльності, його особиста роль в організації цілісного діяльнісно-виховного процесу, у вирішенні практичних задач і конкретних проблем.

Облік умов ефективності виховних технологій і їхня об'єктивна оцінка відповідно до зазначених критеріїв дозволяє досягти високих результатів у вихованні. У реальній практиці це забезпечить відповідність виховної роботи в навчальному закладі новим завданням.

Однак новаційний потенціал навчального закладу не реалізується автоматично у нововведеному процесі. Він розкривається залежно від того, як будується сам процес технології виховного процесу і який етап починається в даний момент.

Результат виховної роботи—ідеал випускника: духовно-моральна, громадська, практично-орієнтована, фізично і психічно здорова особистість. Випускник сучасної школи повинен володіти певними якостями особистості:

— гнучко адаптуватися до життєвих ситуацій, які постійно змінюються, самостійно отримувати необхідні знання, вміло застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних проблем, щоб протягом всього життя мати можливість знайти своє місце;

— самостійно, критично мислити, вміти бачити труднощі, які виникають в реальному світі, і шукати шляхи раціонального їх вирішення, використовувати сучасні технології, чітко усвідомлювати, де отримані знання можуть бути використанні... [10].

Список використаних джерел та літератури:

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.) 3 нояб.1993 г. URL:<http://Zakon.rada.gov.ua/lavs/show/896-93-п#Text> (дата звернення 24.08.2020).
2. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. Педагогічна майстерність. Київ: Вища школа, 1997. 349 с.
3. Зязюн І.В., Пехота О.М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій. Навчальний посібник: Київ Видавництво А.С.К., 2003 р. 240 с.
4. Концепція виховання дітей та молоді. URL: [http://www.google.com/search?g=концепція+виховання+дітей+молоді&og=\(дата звернення:28.09.2020\)](http://www.google.com/search?g=концепція+виховання+дітей+молоді&og=(дата звернення:28.09.2020))
5. Концепція розвитку освіти на період 2015—2025 років. URL: [http://www.Osvita.ua/news/43501/\(дата звернення:28.09.2020\)](http://www.Osvita.ua/news/43501/(дата звернення:28.09.2020)).
6. Крупенин А.Б. Эффективный учитель. Книга о технологии превращения детей в хороших учеников. Ростов—на—Дону, 1995. 480 с.
7. Матвієнко О.В. Метод конкретних педагогічних ситуацій: Навчально-методичний посібник. Київ, Видавництво Українські пропілеї 2001. 300 с.
8. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, затверджена указом Президента України від 17 квітня 2002 року №347. *Освіта України*. 2002. №33. С.4—6.
9. Сухомлинська О.В. Поришевський М.Й., Чорна К.І. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Шлях освіти*. 2000. №3. С.7—13.
10. Філософський словник/за ред. Шинкарука В.І. 2—ге вид., перероб. і доп. — Київ, Головна ред.УРЕ, 1986. 800 с. URL: [https://uk.m.wikipedia.org/wiki/-\(дата звернення 28.08.2020\)](https://uk.m.wikipedia.org/wiki/-(дата звернення 28.08.2020)).
11. Черный Г.П. Педагогическая технология массового праздника. Москва: Новая школа, 1990. 221 с.

Ковальська О. П.,
*завідувачка кафедри теорії й методик
дошкільної та початкової освіти,
кандидат педагогічних наук Хмельницького ОІППО,
вчитель основ здоров'я,
Хмельницький НВК № 2,
вчитель вищої категорії,
«вчитель – методист
(м. Хмельницький)*

Правила харчування – з користю для здоров'я

Анотація. У даній статті автор розкриває основні правила правильного, збалансованого харчування і наголошує на ризиках, які можуть виникнути при нехтуванні цими правилами.

Ключові слова: збалансоване харчування, білки, жири, вуглеводи, мінерали, вітаміни, глікемічний індекс, інсулін, інсулінорезистентність, ліпідограма, печінкові проби, холестерин, амінокислоти, прості і складні вуглеводи, насичені і ненасичені жири, мононенасичені жирні кислоти, трансжири, тваринні і рослинні білки.

Технічний прогрес, механізація багатьох видів праці, малорухливий спосіб життя, стресогенність призводять до виникнення розладів травлення, і проблем, пов'язаних з неправильним харчуванням як у дорослих, так і у дітей.

Серед них: переїдання, зайва вага, ожиріння, цукровий діабет, йододефіцит та багато інших проявів. Тому, на думку автора, важливо добре розумітися на основних принципах, щоб приносити користь своєму організмові раціональним та збалансованим харчуванням, мотивувати своїм прикладом дітей - з дитинства дбати про своє здоров'я.

Надзвичайно важливою для здоров'я є робота щитоподібної залози. Гормони, що виробляє щитоподібна залоза, підвищують утилізацію вуглеводів у тканинах, збільшують поглинання їх м'язами, стимулюють синтез білків та розщеплення жирів.

Збій у роботі щитоподібної залози призводить до порушення обміну речовин, а разом із тим – до зайвої ваги, набряків, зниження працездатності, сухості шкіри й випадіння волосся. Ця залоза – королева обмінних процесів у організмі. Якщо вона погано функціонує і виробляє недостатню або надмірну кількість гормонів, зокрема – *трийодтироніну* і *тироксину*, починаються проблеми з висипами на шкірі, з обличчям, з випадінням волосся, з ламкістю нігтів, з постійною втомою, недосипанням, спаданням сил та ін. Отже, доки ми не впорядкуємо її роботу й не відновимо гормональний баланс, усі зусилля почувати себе здоровим і виглядати здоровим будуть марні!

Інсулін – це гормон підшлункової залози, який відіграє значну роль у метаболічних процесах. Через його надлишок людина може легко набирати зайву вагу. Саме він відповідає за перехід глюкози з крові в клітини й тканини організму. Коли ми вживаємо продукти з високим умістом простих вуглеводів, це щоразу провокує миттєве підвищення рівня інсуліну в крові. Якщо такі сплески повторюються часто, клітини поступово втрачають чутливість до цього гормону, тож його кількість збільшується. Так розвивається *інсулінорезистентність* – нечутливість до інсуліну. Цей стан може призводити до серйозних захворювань, серед яких – цукровий діабет II типу, підвищення артеріального тиску, ішемічна хвороба серця, атеросклероз, а також прискорення процесів старіння, зокрема й старіння головного мозку.

Ліпідограма – це медичний аналіз крові, який дає нам уявлення про стан жирового обміну в організмі, а в разі його порушення – про ризик атеросклерозу та серцево-судинних захворювань. Зокрема показує рівень холестерину в крові та кількість тригліцеридів – простих жирів, що утворюються з простих вуглеводів. Холестерин є основним ліпідом в організмі. Цікаво, що тільки 20% холестерину ми отримуємо ззовні, через харчові продукти тваринного походження, а решту 80% синтезує сам організм, здебільшого – наша печінка [1].

Холестерин надзвичайно важливий для життєдіяльності людини: він підвищує захисні властивості клітин, а також бере участь у «виробництві» стероїдних гормонів. Однак надмірне споживання жирної тваринної їжі, особливо жирного смаженого м'яса, ковбас, а також трансжирів та простих вуглеводів призводить до накопичення надлишкового холестерину та зумовлює ризик захворювань. Саме ліпідограма дозволяє визначити співвідношення «хорошого» і «поганого» холестерину, яке є набагато важливішим для оцінки ризиків для здоров'я, ніж показник загального рівня холестерину.

Щоб оцінити функціональну активність печінки, жовчного міхура та жовчовивідних протоків, роблять *печінкові проби*. Це надзвичайно важливо, адже печінка – своєрідна фабрика з переробки жиру. Біохімічний аналіз крові включає кількісне визначення рівня печінкових ферментів, білірубину, лужної фосфатази та концентрації органічних речовин.

Амінокислоти – структурні одиниці, задіяні в метаболізмі численних біологічних речовин, імунних реакціях, процесах детоксикації тощо. Їх досліджують для того, щоб оцінити ступінь засвоєння харчового білка та рівня метаболічного дисбалансу.

Брак чи надлишок будь-яких макро - і мікроелементів або вітамінів може призвести до зниження імунітету, анемії, викликати проблеми з травленням, шкірою, волоссям, спровокувати появу зайвої ваги та погане самопочуття. Дуже показовим у цьому аспекті є *вітамін D* – активний учасник метаболізму жирів, тому його дефіцит може спричинити ускладнення в роботі з врегулювання ваги. Також, добре відомо, що вітамін D необхідний для нормального росту скелета й мінералізації кісток, а його недостатність спричинює рахіт у дітей. Крім здоров'я кісткової системи, вітамін D відповідає ще за низку ефектів в організмі. Зокрема, у немовлят, дітей і підлітків він запобігає таким станам/захворюванням, як: м'язова слабкість, інфекційні захворювання респіраторного тракту, алергічна патологія, цукровий діабет 1 типу, серцево-судинні захворювання та ін.

Основним джерелом вітаміну D для більшості людей будь-якого віку є його утворення під впливом на шкіру *сонячних променів*, як правило, протягом 1000-1500 годин навесні, влітку і восени. Іншим джерелом вітаміну D є *харчові продукти*. Проте слід відзначити, що цей вітамін містять не так вже й багато природних продуктів. Більше всього вітаміну D є у таких рибних продуктах, як: печінка тріски, лосось, сардини, скумбрія, тунець. Менший його вміст у яєчному жовтку, грибах шиїтаке, сирі, молочних продуктах. Варто врахувати усі ці фактори, щоб тримати під контролем рівень вітаміну D в організмі, особливо це важливо для дітей!

Хронічний стрес нині став звичним явищем. Такий стан провокує практично безперервне вивільнення *кортизолу*. Рівень цього гормону вкрай важливий для визначення гормонального й метаболічного статусів. *Кортизол* – це магніт для вісцерального жиру, що накопичується у черевній порожнині. Особливо його активність помітна на фоні хронічних емоційних перевантажень: забагато нервів, замало відпочинку – і починає рости животик. Крім того, надмір кофеїну, дефіцит сну теж зумовлюють збільшення рівня кортизолу в крові, що варто врахувати і не зловживати цими явищами.

Вуглеводи – дуже корисні і важливі для організму людини. Вони забезпечують нас необхідною для нормального існування енергією, більшість нерафінованих вуглеводів – чудове джерело клітковини, вітамінів, мінералів, біологічно активних речовин. Проте, не всі вуглеводи корисні для здоров'я. Слід в раціоні розрізняти прості і складні вуглеводи. Меню сучасної людини складається переважно з оброблених (*простих*) вуглеводів: хліб, солодкі хлібобулочні вироби, макарони, очищений рис, печиво, цукерки, вівсяні пластівці з додаванням цукру, піца, бургери, солодкі напої та ін.

Як правило, наш раціон перевантажений цими простими вуглеводами, які містять мало корисного, у них немає клітковини, ні вітамінів, ні мінеральних солей, крім додаткової енергії та зайвих калорій, нічого корисного вони організму не дають, лише підвищують рівень «цукру в крові». Нажаль, відтоді як людина навчилася видобувати чистий цукор із тростини та буряка, вирощувати та обмолочувати зерно, очищені рафіновані вуглеводи стали основою її раціону [3].

Також, прості вуглеводи, або ж прості цукри, - це моносахариди, до яких належать фруктоза (міститься у фруктах, меді) та глюкоза, і дисахариди - наприклад, сахароза (складник рафінованого цукру). Ці речовини не містять нічого

корисного, у них немає клітковини, ні вітамінів, ні мінералів. Коли ми вживаємо такі продукти із високим глікемічним індексом, у кров стрімко надходить цукор, тим самим, ми підвищуємо рівень цукру у крові [3].

До прикладу, глікемічний індекс скибочки білого хліба – 73, а цільнозернових хлібців – 52. Таку різницю зумовлено тим, що цільнозерновий хліб містить багато волокон і клітковини, котрі вивільняють засвоєння вуглеводів і знижують швидкість їх перетворення на глюкозу. Вперше, поняття глікемічного індексу запровадив у 1981 році професор Університету міста Торонто Девід Дж. А. Дженкінс, щоб визначити, який тип раціону буде сприятливим для людей, що хворіють на цукровий діабет.

Він дослідив величезну кількість продуктів і дійшов приголомшливого висновку: виявляється, улюблене для мільйонів людей морозиво, попри високий вміст цукру, впливає на рівень цукру у крові значно менше, ніж звичайний білий хліб. Так, було виявлено перелік продуктів або страв, які значно підвищують показники глікемічного індексу. До таких відносимо: картопляне пюре, картоплю «фрі», білий рис, суші, білий хліб, кукурудзяні пластівці, печиво, вафлі, соки, солодкі напої, макарони, локшину, торти, тістечка, льодяники, карамель, мюслі, гамбургери та ін. Усі ці продукти засвоюються організмом, практично миттєво. Як наслідок – відбувається раптовий стрибок рівня цукру в крові.

Для здоров'я організму, важливо вживати *складні вуглеводи* або ж крохмалі (бобові, цільне зерно, крупи, овочі) – це полісахариди, сполучені в довгий хімічний ланцюжок. Щоби складні вуглеводи почали засвоюватися, цей довгий ланцюжок організм розбиває на прості складники. Він робить це поетапно й поступово, що дозволяє системі регулювати рівень цукру та інсуліну в крові.

Науковці довели, що саме продукти з високим глікемічним індексом винні у розвитку цукрового діабету, ожиріння та серцево - судинних захворювань. Також, варто уникати *промислових замінників цукру* – мальтодекстрину, солоду, ксилози, кукурудзяного сиропу. Для цього – треба бути дуже уважним і добре вивчати склад при виборі тієї чи іншої продукції.

Багато хто харчується так, щоб зовсім уникати жирів. Проте, *жир* - забезпечує наш організм енергією, він є «провідником» для численних вітамінів, які засвоюються тільки за його наявності. Жири беруть участь у формуванні клітин нашого тіла і тільки за наявності жиру шкіра буде пружною, стінки судин еластичними, а мозок – працездатним. Цікаво, що мозок є найжирніший орган у нашому тілі, адже на 60 % складається з жиру! [5].

Варто розрізняти насичені жири і ненасичені, щоб зрозуміти, які корисні для нашого організму, а які можуть йому нашкодити. *Насичені жири* – не можуть вступати в хімічну взаємодію з іншими молекулами й долучатися до біохімічних реакцій. Тому, їх надлишок буде накопичуватися в жирових клітинах, на стінках судин, «зберігатиметься» у формі холестеринових бляшок, що призведе до ожиріння, діабету другого типу, атеросклерозу судин, утворення тромбів, що може спричинити інсульт та інфаркти навіть у молодому віці.

Джерелом насичених жирів є: яйця, яловичина, свинина, баранина, молочні продукти, печінка, язик, морепродукти, тверді та м'які сири, шкіра птиці, кокосова та пальмова олії та ін. [2].

Ненасичені жири – це добрі жири, вони підтримують важливі метаболічні процеси в організмі, знижують рівень «поганого» холестерину, вони корисні, але в поміркованих дозах тим, що знижують ризик розвитку атеросклерозу, захворювань серця та судин, сприяють насиченню тканин киснем, прискорюють процеси загоєння ран та відновлення пошкоджених тканин, зменшують больовий синдром в суглобах, сповільнюють ріст та розповсюдження ракових клітин. Жирні кислоти Омега – 3 покращують стан шкіри, зменшують запалення, протидіють передчасному старінню, оптимізують жировий обмін тощо [2].

Також, надзвичайно корисною для здоров'я є група *мононенасичених жирних кислот*, вони мають потужний протизапальний ефект, позитивно впливають на еластичність судин, запобігають атеросклерозу, сприяють уповільненню старіння, подовжують красу та молодість – і, зрештою, саме життя. До них відносимо: оливкову олію, оливки, фундук, волоські горіхи, кеш'ю, мигдальні горіхи, кунжут, насіння гірчиці, олія з виноградних кіточок, кедрові горіхи, авокадо, фісташки, горіхи макадамія, горіхи пекан.

Надзвичайно шкідливими для нашого здоров'я є *трансжири*, оскільки вони вважаються злісними порушниками обмінних процесів. Вони провокують онкологічні та серцево – судинні захворювання, цукровий діабет другого типу, хвороби печінки, передчасне старіння, гормональний дисбаланс та ожиріння.

Тому, варто знати *продукти, що містять трансжири*. До них відносимо: спреди та «легке» масло, майонези та соуси промислового виробництва, морозиво, плавлені сири, сирні продукти та «полегшені» сири, рослинні «вершки», фаст – фуди та картоплю «фрі», попкорн, м'ясні напівфабрикати, сухі концентрати супів, соусів, десертів, кремів, чіпси, вафлі, крекери, пончики, печиво, магазинні булочки, десерти, торти, тістечка, цукерки промислового виробництва [5].

Білки - головні молекули життя, це цеглини, з яких збудоване тіло людини. Від них залежить імунітет людини, стан шкіри та волосся, гормональний фон, обмін речовин та ін. Норма білків для людини з вагою 60 кг дорівнює 45 г. Саме стільки чистого білка здоровий організм може засвоїти протягом доби. Якщо людина щоденно займається спортом, норма буде трохи вищою – 55 г на добу.

Ми споживаємо два види білків: *тваринні й рослинні*. Лідери за вмістом білка першого виду - м'ясо, птиця, риба, морепродукти, яйця, молоко та кисломолочні продукти, а другого виду – бобові (соя, квасоля), горіхи, сочевиця, пшоно, гриби, насіння. Варто збагачувати своє меню і тваринними, і рослинними білками. На нашому столі обов'язково мають бути бобові, злакові, риба, яйця, морепродукти, нежирні сири та натуральні кисломолочні напої без цукру.

Отже, дотримання цих простих правил корисного і збалансованого харчування дозволить нам уникнути багатьох хвороб, що пов'язані із малорухливим способом життя, неправильним харчуванням, фізичним та емоційним перенавантаженням, недосипанням тощо. Це – невеликий перелік основних принципів правильного харчування, з користю для організму, які має знати і дотримуватися кожна людина, що зацікавлена у збереженні свого здоров'я!

Список використаних джерел та літератури:

1. Наталія Самойленко. Їж, пий, худни: здоров'я без дієт. - Київ: Книголав. 2019. – 208 с.- (Серія «Нон – фікшн»).
2. Як харчуватись збалансовано [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://moz.gov.ua/article/health/jak-harchuvatisja-zbalansovano> - Назва з екрана.
3. Збалансоване харчування: білки, жири та вуглеводи [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://belok.ua/blog/ua/sbalansirovannoe-pitanie-zhiry-belki-i-uglevody/> - Назва з екрана.
4. Збалансоване харчування для підлітків [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <http://supportme.org.ua/nutrition-sleep-and-a-healthy-lifestyle/balanced-diet> - Назва з екрана.
5. 7 правил безпечного харчування для дітей [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <http://www.detsko.com/stati/mamam/7-pravil-bezpechnogo-harchuvannja-dlja-d-tei.html> - Назва з екрана.

Виховний процес у школі : складові успіху

Анотація. *Стаття присвячена проблемі виховання учнів у сучасній школі. Розглянуто проблеми і перспективи функціонування різних видів виховання, які ведуть до успіху життя в майбутньому дорослої людини.*

Ключові слова: *всесторонній розвиток особистості, Концепція національного виховання, розвиток, удосконалення.*

«Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський.

Сьогодні в умовах величезних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання, мета якої формувати всебічно й гармонійно розвинену, творчу та активну людину. Завдання школи сьогодні – забезпечити всебічний розвиток особистості кожного учня, створивши необхідні для цього умови. Реалізація цієї мети покладена на педагогічний колектив сучасної школи, однак, більшою мірою, на класного керівника, який повинен володіти, задля цього, певними вміннями та навичками з теорії та методики виховання, методами, прийомами, технологіями організації виховного процесу, безпосереднього здійснення виховної роботи. В Україні історично склалася своя система виховання, яка максимально враховує національні риси і самобутність українського народу. Головною метою національного виховання на сучасному етапі, як зазначено у Концепції національного виховання, є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності погляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які включають в себе національну самосвідомість, розвинені духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, розумову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту. Отже, виховна діяльність школи має бути зорієнтована на забезпечення школяра усіма необхідними знаннями, вміннями, навичками суспільного досвіду й поведінки, притаманним молодій людині української держави. Здобуття соціального досвіду більшою мірою відбувається під час спеціально організованої діяльності, яка повинна відповідати потребам, інтересам й можливостям учнів, бути для них значущою й цікавою, спонукати їх до розвитку й удосконалення природних задатків, здібностей.

Основним предметом педагогіки як науки стало виховання. Слід відмітити, що за цим терміном криються різні за масштабом педагогічні об'єкти. Про виховання говорять маючи на увазі соціально-педагогічне явище, передачу підростаючому поколінню та творче засвоєння ним досвіду, що зафіксований у досягненнях людської культури

Виховання – це процес цілеспрямованого впливу вихователя на учня з метою формування в нього совісті, честі, людяності, правдивості та інших рис характеру, які визначатимуть особистість школяра як майбутнього свідомого громадянина незалежної України. Виховання як педагогічна діяльність – є організація середовища та створення оптимальних умов для самовиховання дитини. У теорії виховання прийнято говорити про виховний процес який включає процес виховного впливу, процес прийняття його особистістю та процес самовиховання, що при цьому виникає. Поняття виховна робота відображає процесуально сторону виховної діяльності – діяльність вчителів, класних керівників, батьків щодо здійснення формування певних

рис особистості вихованців, з урахуванням конкретних умов її функціонування (вік учнів, регіон та ін.) та характеризує безпосереднє планування, організацію та проведення тих чи інших виховних заходів у конкретному навчальному закладі, класі. Виховною системою є впорядкована сукупність взаємопов'язаних компонентів, що характеризують на теоретичному рівні у найбільш узагальненому вигляді складові виховної роботи (педагогічної діяльності) на даному етапі розвитку школи та педагогічної науки. Аналіз теорії та практики дозволяє визначити поняття виховної системи школи (класу) як спосіб/уклад життя учнівського колективу, усі сторони/компоненти якого відповідають певній меті та забезпечують у процесі свого функціонування досягнення заданого результату - визначення рис (меж) розвитку й моральних якостей особистості. Виховну роботу здійснюють у школі усі: директор, завучі, вчителі, керівники гуртків, але у більшому ступені класний керівник.

Виховні години є основним компонентом системи роботи класного керівника. Вони проводяться з різними виховними цілями. Їх форми й технології можуть мати безліч варіантів залежно від поставленої мети, віку учнів, досвіду класного керівника й шкільних умов. Іноді в педагогічній літературі й шкільній практиці цю форму організації виховної діяльності називають годиною виховання, виховною годиною, годиною класного керівника, класною годиною. Справа не в назві! Виховна година – це форма спілкування класного керівника з учнями, це розмова «по душам», це корисна інформація, необхідна вихованцям для майбутнього дорослого життя, яку не можна у повній мірі отримати на уроках, це збір колективу для вироблення плану участі класу в загальношкільних заходах. А у початкових класах- це робота на кожній перерві, на кожному уроці, так як педагог бачить проблему колективу, дітей і по краплинці вирішує її. Таким чином, виховні години, що проводяться у системі, привчають учнів вбачати за своїми діями та вчинками їх місце в колективі, розвивають у них здатність до осмислення життєвих явищ, усвідомлювати соціальну спрямованість своєї життєдіяльності. Тематика виховних годин може бути різноманітною, й отже не існує меж для педагогічної творчості класного керівника щодо форми проведення виховної години. Також неможливо заздалегідь передбачити всі проблеми в класі і включити їх обговорення до плану виховної роботи, що привносить в проведення виховної години завжди елемент новизни, непередбачуваності. На превеликий жаль, частина класних керівників вважає, що виховна година – це час для нотацій вчителя по відношенню до учнів за їх навчання та поведінку, забуваючи, що виховна година, як основна форми роботи класного керівника з класом, повинна реалізовувати свої функції, мати чітко визначену мету. Наукова література та педагогічна практика виділяє такі основні функції виховної години: освітня – ознайомлення та пізнання оточуючого світу; орієнтовна – спрямована на оцінювання навколишнього; спрямовуюча – така, що дозволяє визначити шляхи та засоби взаємодії з оточуючим дитину світом. Як наслідок реалізації цих трьох провідних функцій під час підготовки та проведення виховної години є формування громадської думки класу, звички та потреби в учнів обдумувати та оцінювати своє життя, самих себе, самостійно шукати істину. Отже, метою виховної години має бути формування чітко визначеного ставлення учнів до об'єктів та явищ оточуючого світу, загальнолюдських цінностей, а також розвиток моральних, етичних, трудових, естетичних, науково-пізнавальних, світоглядних поглядів, умінь та навичок спілкування, доцільної поведінки у різних життєвих ситуаціях. У сучасній школі, задля досягнення конкретної виховної мети, класний керівник використовує різні форми проведення виховних годин, доцільно чергує й впроваджує найрізноманітніші методи виховання. Сьогодні в арсеналі сучасного класного керівника рольові ігри, народні свята, бесіди, диспути, дискусії, класні збори, прес-діалоги, вікторини, екскурсії, зустрічі з цікавими людьми, КВК, конкурси, практикуми, години поезії, читацькі конференції, дні іменинника, аукціони ідей тощо. При всій розмаїтості тематики та форм проведення виховні години можна систематизувати

таким чином: виховна година – організована як спосіб колективного планування класної або загальношкільної справи; виховна година – як спосіб розв’язання можливого конфлікту; виховна година – запланована, для підведення підсумків, наприклад, успішності за семестр; виховна година – як бесіда з психолого-педагогічних проблем учнів; система виховних годин для реалізації визначеної освітньої програми: людина і суспільство, людина і пізнання світу, людина і природа, народна культура і духовність тощо. У школах в основному проводяться тематичні виховні години, до них заздалегідь готуються самі учні. При плануванні та обранні теми, змісту та доцільної методики проведення класних годин слід враховувати:) пріоритетні напрямки виховної роботи в сучасних умовах (через реалізацію Програми виховання);) рівень розвитку учнів, їх вікові та психологічні особливості;) захоплення, інтереси, потреби учнів та їх батьків;) необхідність засвоєння школярами духовних надбань рідного народу – мови, культури, традицій, звичаїв тощо.

Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Список використаних джерел та літератури:

1. <https://www.kremenetslyceum.com.ua/wp-content/uploads/Vihovna-robota-v-shkoli-formi-zahodiv.pdf>
2. Безрукова В.С. Педагогика. – Екатеринбург: Деловая книга, 1996. – 200 с.
3. Бех І.Д. та ін. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні / І.Д. Бех [та ін.]// Книга класного керівника: довідково-методичне видання / С.В. Кириленко, Н.І. Косарева. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С.288-326.

Ковбасюк О. А.

вчитель індивідуального навчання, вчитель дефектолог
Кугаєвецької ЗОШ I-III ступенів
Чемеровецької об'єднаної територіальної громади
Кам'янець-Подільського району
(с. Кугаївці)

Організація роботи з учнями з особливими освітніми потребами

Анотація. У статті проаналізовано основні завдання інклюзивної освіти, принципи інклюзивної школи, сучасні методи навчання і виховання дітей з ООП.

Ключові слова: інклюзія, дитина з особливими освітніми проблемами, соціальний розвиток.

"Особлива дитина - перш за все дитина, а потім вже особлива"
Л. С. Виготський.

Особа з особливими освітніми проблемами - це "особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. Навчання дітей з ООП здійснюється за допомогою спеціальних методів, способів і в умовах, які максимально сприяють засвоєнню знань

і соціальному розвитку. Однак існує велика кількість перепон у процесі інклюзивного навчання та інклюзивної освіти в цілому.

Інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало вимогам і потребам кожної особистості, незалежно від особливостей психофізичного розвитку. Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з особливими освітніми проблемами становить 1-3 учні.

Інклюзія розглядається як процес (не як результат) підходу до різних потреб усіх учнів.

Таким чином, поняття «інклюзивний» персоніфікує собою безпосередню приналежність і стосується не тільки людини з інвалідністю, а взагалі всіх людей, з якими ми маємо справу. У процесі інклюзії величезну роль відіграє повага до себе, до інших, прийняття оточення з їх відмінностями.

Основні завдання інклюзивної освіти:

1. Здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня в середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти.

2. Реалізація принципу "навчитися жити разом", який ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки.

3. Забезпечення різнобічного розвитку дітей, реалізація їх здібностей; створення освітньо-корекційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів із особливостями психофізичного розвитку.

4. Створення позитивного мікроклімату в загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування дітей із особливими освітніми потребами з іншими учнями.

5. Забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу учнів із особливими освітніми потребами.

6. Надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з ООП, залучення батьків до розробки індивідуальних планів та програм навчання.

Основні принципи інклюзивної школи :

- усі діти мають навчатися разом у випадках, коли це можливо, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів узгодженням різних видів і темпів навчання;

- школи повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани та стратегії викладання, вживаючи організаційних заходів, використовуючи партнерські зв'язки зі своїми громадами;

- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм у навчальному процесі;

- інклюзивні школи – найефективніший засіб, який гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їх ровесниками.

Необхідно підкреслити, що інклюзивний процес не може розвиватися без ресурсів, допомоги інших, ретельної підготовки педагогів та суспільства, поваги й упевненості, усвідомлення, а також взаємної відповідальності.

Перевагами інклюзивного навчання є те, що учні з особливостями сприймаються як рівні, навчаються разом із дітьми, які не мають порушень у розвитку, живуть вдома зі своєю родиною, і це допомагає їм нормально розвиватися. Інклюзивне навчання не потребує деяких витрат, які необхідні в спеціалізованих школах. Діти під час навчання мають можливість гратися і спілкуватися зі своїми здоровими друзями, і це є важливим у процесі соціалізації та становленні особистості. В умовах інклюзивного навчання дитина адаптується

у звичайному середовищі учнів, а спеціалізована школа створює штучний клімат, який заважає подальшій адаптації у навчальних та професійних колективах.

Для України інклюзивна освіта – педагогічна інновація, що перебуває на стадії впровадження, а тому натрапляє на труднощі: професійна невідповідність вчителів загальноосвітньої школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, архітектурна непристосованість шкільних приміщень, недоопрацьованість нормативно-правової бази, необхідність додаткового фінансування інклюзивних закладів освіти, академічна перевантаженість навчальних програм, які досить важко адаптувати до потреб дитини з фізичними порушеннями, негативне ставлення батьків інших дітей – все це значно утруднює процес запровадження інклюзивного навчання.

Інклюзивний процес перебігає стихійно, у ряді випадків він невинновато прискорюється, інклюзивна освіта вводиться адміністративно-командним способом, без достатньої підготовленості освітніх установ загального призначення їх педагогічного складу. Необхідно зазначити, що вчителям доведеться витратити багато годин на підготовку індивідуальних програм навчання, які потрібні для учнів з особливими потребами, і це може призвести до зниження якості навчання звичайних учнів у класах. Також в інклюзивних класах існує проблема створення портфоліо, яке є важливим засобом контролю та оцінювання учнів. У цьому плані вагомим є портфоліо, що веде вчитель. Таке портфоліо дає змогу розв'язати проблему відповідності навчальної програми можливостям особистості.

Важлива складова успішного функціонування інклюзивної системи освіти – це командний підхід, тобто тісна співпраця педагогів, батьків та кола фахівців в одному напрямку.

Для успішної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами вчитель інклюзивного навчання, асистент вчителя повинні знати причини їхнього відставання, усвідомлювати необхідність у процесі формування знань і вмінь, опиратися на менш ушкоджені або збережені ланки їхньої особистості, вміти одночасно і допомагати, і вимагати, бути лагідним і рішучим, фіксувати увагу не на промахах і помилках, а на досягненнях, проявляти оптимізм і підтримувати віру у можливості дитини.

Розроблені методичні рекомендації допоможуть удосконалити роботу з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання і полегшити працю педагога.

У роботі з дітьми із особливими освітніми потребами дотримуюся таких принципів:

- Роблю наголос саме на процесі навчання, обираю реалістичні цілі.
- Планую заняття так, щоб була можливість проводити оцінювання усіх дітей разом (оцінюю сонечком, хмаринкою).
- Надаю дітям змогу діяти самостійно.
- Заохочую колективні види діяльності, щоб сприяти соціальному розвитку всіх дітей.
- Навчаюсь розуміти різницю між дітьми й толерантно ставитися до особливих, але ні в якому разі не акцентую увагу на порушенні.
- Створюю в дитячому колективі атмосферу доброзичливості, справедливості й терпимості, поваги до дитини з ООП.
- Надаю індивідуальну підтримку, але при цьому не відокремлюю дітей з особливими потребами від основної групи дітей.
- Намагаюся наблизити навчальні завдання до потреб і можливостей такої дитини. Спрощую навчальну програму до рівня дитини (завдання на окремих картках), завдання з підручника спрощую (перепиши одне речення), навчаю читати букви повільніше, ніж звичайні діти.

- Співпрацюю з іншими педагогами (логопедом, психологом), медичною сестрою в одній команді. Прислухаюсь до порад психолога, які звучать на засіданнях круглих столів на засіданнях команд супроводу. Періодично консультуюсь з медичною сестрою, а також з фахівцями ІРЦ.

У нашій школі навчається дитина з ООП на інклюзивній формі навчання у 1 класі з F70.19, F80.1 з розладами експресивної мови (ЗНМ І рівня), деформація нижніх кінцівок з порушенням ходи, правобічна стегнова грижа. Через певні проблеми зі здоров'ям дитині важко пересуватися. Саме тому на заняттях з лікувальної фізкультури намагаюся використовувати різні вправи для покращення ходи. Оскільки дівчинка особлива, всі вправи проводжу в цікавих ігрових формах: ходьба змієюю, вправи лежачи на підлозі: підйоми тулуба, нахили голови з предметами, кистьова та пальчикова гімнастика, ігри: "Вище землі", "Ліві праві", "Підніми предмет", імітаційні вправи: зайчика, лисички, півня та інші.

У дитини низький рівень концентрації уваги, знання, вміння та навички сформовані на низькому рівні. В учениці відсутнє загальновживане мовлення, досить часто використовує немовні засоби. Дитина не розуміє прочитаного тексту. В дівчинки не розвинена дрібна моторика верхніх кінцівок. Тому на корекційних заняттях використовую дихальну гімнастику, артикуляційні вправи на постановку літер, чистомовки, скороговки, інсценізацію казок в особливій формі. На уроці залучаю дитину до складання мозаїки, пазлів, розвивальних комп'ютерних ігор, поєднуючи інтелектуальну працю з пальчиковою гімнастикою.

На заняттях з соціально-побутового орієнтування вивчаємо предмети побуту, правила особистої гігієни, опановуємо особливості поведінки в соціумі. За допомогою спеціальних малюнків (різноманітні таблички, розмальовки), а також картинок (всі предмети побуту), мультиків і роликів з планшета формую у дитини елементарні навички і вміння поводитися в соціумі. Для поєднання теорії з практикою, тобто набуття необхідних елементарних життєвих компетентностей ми ходимо в їдальню, де на практиці використовуємо предмети побуту (вчимося правильно тримати ложку, виделку, чашку, а також сервірувати стіл, прибирати за собою).

В інклюзивному середовищі батьки дітей з особливими освітніми потребами відіграють дуже важливу роль. Саме вони надають важливу інформацію про індивідуальний розвиток дитини, підтримують відкритий діалог з навчальним закладом.

З батьками дівчинки я спілкуюся в телефонному режимі, а також через письмові та голосові повідомлення в соціальних мережах, оскільки діють карантинні обмеження. Тісний діалог з батьками допомагає поступовому покращенню співпраці з дитиною.

Для успішного залучення дітей із особливими освітніми потребами необхідне позитивне ставлення до цього процесу педагогічного колективу, ефективна взаємодія вчителів з іншими фахівцями і відповідними організаціями, а також їхня готовність співпрацювати з дітьми.

Підсумовуючи слід сказати, що не існує чітко встановленої методики залучення дітей з особливими соціальними та емоційними потребами до звичайних класів. У цій справі вчителі мають спиратися на свої знання і досвід, а також використовувати сучасні ефективні педагогічні підходи, зокрема збирати щонайбільше відомостей про дітей, створювати можливості для практичного навчання, враховувати сильні сторони і потреби кожного, спостерігати, оцінювати і планувати навчання дитини, працювати спільно з іншими членами колективу тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології. – 2010. – Вип.7. – С. 433–443.
2. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник. К.: Освіта України, КНТ, 2008. – 528 с.
3. Миронова С.П. Використання комп'ютера у корекційному навчанні дітей з вадами інтелекту // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С.41-44.
4. Миронова С.П. Корекційна спрямованість принципів навчання учнів з вадами інтелекту // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім.
5. На допомогу педагогу загальноосвітнього навчального закладу / Укл.: Л.О. Прядко, О.О. Фурман / Методичний посібник. – Суми: РВВ СОІППО. – 2015. – 52 с.
6. Навчальні програми для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-osoblivimipotrebam/навчальні-програми.html>

Колесник Г. І.,
вчитель молодших класів
Івашковецької ЗОШ І-ІІ ступенів
Новоушицької ОТГ
(с. Івашківці)

Психологічний комфорт дитини від перебування у школі

Анотація Публікація присвячена проблемі психологічного комфорту учнів у школі і впливу психологічного благополуччя школяра в класі на ефективність навчання. Основна увага зосереджена на завданнях вчителя щодо формування позитивного мікроклімату в класі, на створенні психологічно безпечного, освітнього середовища, а також на важливості ретельного добору інформації, яка буде подаватися дітям.

Ключові слова: психологічний комфорт, розвиток дитини, школа, доброзичливе ставлення до дитини, адаптація у 1-му класі, позиція вчителя, колективна діяльність, ефективне спілкування з дітьми, психологічно безпечне освітнє середовище.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Однією з головних умов успішного навчання в школі є психологічне благополуччя учнів. Від психологічного комфорту залежить здоров'я дітей, їхній фізичний та емоційний стан, що безпосередньо впливає на якість знань. Цьому питанню відводилось завжди багато уваги, і ми хочемо ще раз наголосити на важливості даної теми. Таким чином, метою даної статті є аналіз важливості комфортного самопочуття школяра в навчальному закладі.

Завданнями статті є: проаналізувати науково-методичну літературу відповідно до теми дослідження, вивчити досвід світової практики; визначити педагогічні умови формування доброзичливого до дитини освітнього середовища.

Аналіз досліджень і публікацій даної теми. Питанням проектування освітнього середовища, у якому особистість затребувана, а його учасники відчувають захищеність і задоволення основних потреб, займаються І. Баєва, Д. Іванов, В. Панов, В. Рубцов, В. Слободчиков, А. Тубельський.

Проблемі психологічної безпеки освітнього середовища присвячені дисертаційні дослідження І. Баєвої, Н. Рассохи. Психологічно безпечне освітнє середовище науковці тлумачать як середовище взаємодії, вільне від проявів

психологічного насилля, відображається в емоційно особистісних і комунікативних характеристиках його суб'єктів.

Дослідження свідчать про інтерес науковців до питань створення інноваційного освітнього середовища. Сучасна школа має бути не лише місцем, де здобувають знання, а середовищем становлення успішних, щасливих і здорових людей. Це можливо лише в атмосфері душевного комфорту, сприятливого соціального і психологічного клімату в школі.

Міжнародна організація ЮНІСЕФ пропагує і поширює ідеї забезпечення прав, свобод та інтересів дітей, представлені в концепції програми «Школа доброзичливого ставлення до дитини». Автори концепції пропонують розглядати школу під куполом доброго ставлення, прихильності до дітей, бажанні зробити для них добро. Доброзичлива до дітей школа це школа, у якій дітям надається право навчатися відповідно до їх індивідуальних здібностей.

Виклад основного матеріалу. У словнику психолого-педагогічних термінів і понять зазначено, що «Комфорт – умови життя, вимоги, обстановка, що забезпечують зручність, спокій і затишок». Взагалі, психологічне налаштування перед будь-яким видом діяльності є дуже важливим в подальшій роботі, в тому числі і в навчальній діяльності. Саме від учителя, а особливо учителя початкової школи, у великій мірі залежить, чи буде у класі психологічний комфорт або дискомфорт.

Велику увагу слід приділити 1-му класу, особливо в адаптаційному періоді. Перші дні, тижні навчання в 1-му класі - надзвичайно важливий період для створення в класі позитивної атмосфери, довіри до вчителя, бажання висловлюватися та слухати один одного. Тому в перший місяць багато уваги потрібно відводити знайомству, давати можливість усім діткам розповісти про себе, свої уподобання, улюблені ігри.

Вважаємо, що дуже вдало авторами Концепції НУШ запропонований тематичний інтегрований підхід, де кожен тиждень присвячений окремій темі. Наприклад, у вересні вивчаються такі теми «Я – школяр», «Наш клас», «Мої друзі». Наведемо деякі з проблемних питань вересня: Навіщо мені ходити до школи? Хто я? Хто мої однокласники? Як почуватися комфортно у класі мені і моїм однокласникам? Як нам стати класною спільнотою? тощо. До кожного з названих питань пропонуються різні види освітньої діяльності. Серед них би хотілося виділити практику «ранкового кола», що дає можливість дитині краще налаштуватися на навчання, для пізнання нового для себе, для створення учнівської спільноти. «Ранкові зустрічі», на наш погляд, дають можливість краще згуртувати колектив, кожній дитині відчувати свою значимість. Дітям дуже подобається, коли під час привітання називати по імені кожного, а також побувати у «Кріслі автора». Є ще багато форм і методів, які допомагають першокласникові успішно освоїтися в нових для нього умовах. Важливою в цей період є підтримка рідних – мами, тата, бабусь і дідусів.

Діти, які до школи виховувались у колі сім'ї або в садочку, до якого звикли, тепер змушені полишити комфортні умови і прийти в невідоме для них середовище. Деякі діти позитивно налаштовані, з великим бажанням ідуть до школи, інші відчувають тривогу, страх. Тому перед вчителем 1-го класу стоїть дуже важливе завдання: зробити так, щоб дитина перестала хвилюватися, боятися і з радістю йшла до школи, а для цього потрібно створити позитивний мікроклімат в класі.

Нам, учителям, дуже хочеться похвалити дитину, якій усе вдається, виділити її, як зразок у навчанні і поведінці, а також звернути увагу на негативні сторони у поведінці інших дітей, а цього робити не можна, бо такі дії вчителя викликають в окремих дітей комплекси, невпевненість у собі. Мимоволі відбувається поділ на «хороших і поганих», «розумних і тупих», а діти молодших класів, особливо 1-го, вловлюють ставлення вчителя до тієї чи іншої дитини і так само починають відноситися до різних дітей. Тому потрібно в кожній дитині знаходити якісь хороші

риси і обов'язково говорити їй про це. Тоді дитина відчуватиме віру вчителя в свої сили і це стане доброю мотивацією до успішного навчання. Створення ситуації успіху (Я можу!) розвиває в учня віру в себе, вчить долати труднощі.

Стиль поведінки вчителя на перерві і на уроці дуже впливає на загальний мікроклімат в класі. Педагог, що часто підвищує голос, кричить на дітей не найкращим чином впливає на працездатність дітей та їхній психологічний стан. Це викликає у вихованців негативні переживання, може з'явитися невпевненість в собі, страх. Навіть виникають психосоматичні захворювання і спротив до школи. Школярі повинні відчувати, що учитель уважний до кожного з них, однаково добре до всіх ставиться. Не можна давати оцінки особистості учня «Ти – неук», «Ти – ледар», тобто застосовувати «Ти – висловлювання», що ображають дитину і спонукають до агресивного самозахисту. Таким чином, слід оцінювати дії дитини, а не особистість. Наприклад, «З цим завданням ти впоралась чудово, а над наступним – треба ще попрацювати», «Постарайся ще краще і в тебе все вийде» і т. д. Тільки хороше доброзичливе ставлення вчителя допоможе учневі досягти душевного комфорту.

Є ще один аспект, що сприяє підтримці психологічної рівноваги учня: школи мають бути достатньо просторими, щоб забезпечити кожній дитині потребу в русі. Школярам потрібне місце, де вони можуть танцювати, бігати, грати в рухливі ігри, стрибати. Класні кімнати мають бути такими, щоб можна було працювати індивідуально і в групах. Переміщення дітей на заняттях у початковій школі підвищує ступінь їх активності, суттєво впливає на характер навчальної діяльності, сприяє пом'якшенню агресивної поведінки. Учні, особливо молодших класів, потребують особистого простору, де можна усамітнитися, почитати книгу, відпочити. На власному досвіді переконалася, що красивий килим, подушечки, куточок читача допомагають дитині розслабитися і відновити психологічну рівновагу.

Важливим чинником психологічного комфорту у школі є ретельний відбір інформації, яку подають дітям. Це в більшій мірі стосується не лише педагогів, які безпосередньо навчають, але й авторів та упорядників шкільних підручників та посібників. Оскільки не завжди додаткові знання можуть створити учням комфортне перебування серед своїх друзів та однокласників.

Висловлюючи це твердження про ретельний відбір інформації, можемо навести конкретний приклад, але із середньої школи 2010-2020 років. В навчальний план вивчення предмету «географія» в середній та старшій школі є обов'язковою наявність в учнів географічних атласів, де демонструються політичні, фізичні мапи світу, інформація про корисні копалини тощо. Один із атласів, який був призначений для вивчення географії в сьомому класі, містив в собі опис тваринного світу Африки. Він привернув нашу увагу тим, що там в екваторіальному поясі була вказана тварина, біологічна назва якої – «мавпа-діана». Найменування тварини було взято із міфів Давнього Риму, оскільки Діаною звали богиню мисливства в грецькій міфології. Тварину було названо на її честь. Але укладачі цього атласу не врахували той факт, що жіноче ім'я Діана було популярним серед населення України з 1997 по 2005 рік, після смерті ще однієї власниці цього імені – британської принцеси. Велика частина батьків називали так своїх дочок. Діти, які народжувались в цей період, навчались в сьомому класі в період з 2010 по 2020 рік. Тому дівчата, які відвідували сьомий клас в цьому часовому проміжку саме з цим ім'ям могли стати жертвами булінгу з боку однолітків через ототожнення саме з африканською мавпою. Оскільки психіка підлітка є недостатньо сформованою, це нанесло конкретним ученицям психологічну травму, оскільки порівняння з цим видом тварин не є позитивним в принципі навіть для дорослої людини. Це, на нашу думку, є грубим порушенням педагогічної етики з боку укладачів географічного атласу, повною необізнаністю в психології дітей. Оскільки нові знання, які отримали учні сьомих класів України, створили некомфортні психологічні умови для конкретного типу дітей – дівчат з іменем Діана. Крім того, тварина, яку описали в атласі, на нашу думку, не є яскравим представником саме

цього географічного поясу. Тому нагальної потреби висвітлювати її в шкільній програмі не було. Це є знаковим прикладом того, коли нові знання зашкодили незрілій психіці школяра.

Висновки. Отже, щоб забезпечити психологічний комфорт дитини в школі, учителю необхідно:

- особливу увагу приділяти адаптації дітей до навчання в школі;
- створювати доброзичливу атмосферу в класі, щоб кожній дитині було комфортно;
- знати вікові особливості дітей;
- володіти ефективними прийомами спілкування з школярами;
- сприяти згуртуванню дитячого колективу, щоб кожна дитина відчувала комфорт і гармонію;
- сприяти співпраці дітей, учителів, батьків;
- створювати безпечне, здорове і комфортне освітнє середовище;
- ретельно відбирати і дозувати інформацію, яка буде подаватися дітям.

Список використаних джерел та літератури:

1. Водолазська Т. В. Модель доброзичливого до дітей освітнього середовища – Постметодика. – 2012 – №5 - с. 13-17.
2. Концепція Нової української школи.
3. Людина і суспільство. Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп./ За ред. проф. А. Ярися та проф. В. Мельника. — Львів: Світ, 2005.
4. Максименко С. Д. Індивідуальні особливості мислення дитини – К.: Знання УРСР, 1977. – 48с.
5. Максименко С. Д. Особистість починається з любові / С. Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота : Науково-практичний та освітньо-методичний журнал. – 2004. – № 9. – С. 1 – 8.
5. Сабал Д.М. Психологічний комфорт учнів молодшої школи як один із чинників успішного навчання (електронний ресурс).
6. Словник психолого-педагогічних термінів і понять / Упорядн. Ю. В. Буган, В. І. Уруський. – Тернопіль: Астон, 2001. – 176 с.
7. Учителі і школи доброзичливого ставлення до дитини. Веб-сторінка ЮНІСЕФ (електронний ресурс).

Колішко Наталія Петрівна
вчитель німецької мови

Використання ігрового методу на уроках німецької мови у початкових класах

Анотація: у даній статті розкриваються особливості застосування ігрових технологій у новій українській школі. Використання ігор під час проведення уроків дає можливість вчителю вийти на новий творчий рівень взаємодії з учнями початкових класів. Результативність ігор залежить від методики та їх організації та проведення. Розглянуто три етапи організації гри.

Ключові слова: інноваційні методи, ігрові методи навчання, гра.

У сучасних умовах іноземна мова розглядається як засіб спілкування і залучення до культури іншого народу. Це поступово стає домінуючою стратегією викладання іноземної мови в початковій школі. Особлива увага приділяється

навчанню іноземної мови в початкових класах, бо в дитинстві схильність до вивчення мов набагато більша.

Одним з найважливіших векторів розвитку сучасної освіти є впровадження в освіту іноваційних технологій.

У процесі навчання найбільш доцільно використання, в першу чергу, тих методів, при яких в учнів розвивається бажання до творчої, продуктивної праці; учні прагнуть до активних дій, досягають успіхів і мотивують власну поведінку.

Найбільш поширеними інноваційними методами навчання є:

- Методика розвивального навчання
- Інтерактивні методи навчання
- Метод проектів
- Метод особистісно-орієнтованого навчання
- Інформаційні методи навчання
- Ігрові методи навчання

Однією з методичних знахідок у початковій школі я вважаю ігрові методи навчання. І тому, великого значення на своїх уроках надаю грі.

Метод ігрового навчання - це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учня в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, "проживання" ситуації).

«Ігрова діяльність» визначається в методиці викладання іноземних мов як одна із сучасних технологій навчання. Хоча вчителям прийоми цієї діяльності давно відомі, своєї привабливості та актуальності вона не лише не втрачає, а навпаки, розширює можливості вдосконалення процесу оволодіння учнями іншомовною комунікативною компетенцією.

Гра, як складна та захоплююча діяльність, вимагає великої концентрації уваги, тренує пам'ять, розвиває мислення та мовлення, сприяє процесу соціалізації особистості. Гра захоплює навіть пасивних учнів та учнів з низьким рівнем підготовки, завдяки чому їхні навчальні досягнення значно покращуються.

Дослідники проблеми використання ігор у процесі оволодіння учнями іншомовним спілкуванням визначають ряд їхніх функцій, які реалізуються в навчальній діяльності. Назвемо їх:

- навчаюча функція (формування мовних та мовленнєвих навичок, розвиток мовленнєвих умінь);
- комунікативна функція (створення атмосфери іншомовного спілкування, об'єднання колективу учнів, установлення нових емоційно-комунікативних відносин);
- розвивальна функція (розвиток пам'яті, уваги, сприйняття інформації, розвиток загальнонавчальних навичок та вмінь, загострення мисленнєвої діяльності, вміння приймати рішення);
- виховна функція (виховання уважного, толерантного ставлення до партнера по грі, почуття взаємодопомоги та взаємопідтримки, виховання ввічливості);
- психологічна функція (психотренінг та психокорекція різних якостей особистості, які проявляються в ігрових моделях, що наближаються до життєвих ситуацій);
- релаксаційна функція (зняття емоційного напруження, психологічного бар'єра, який виникає при вивченні іноземної мови).

Гра завжди передбачає певне напруження емоційних та розумових дій, умінь прийняти рішення, стимулює мисленнєву діяльність, наповнює процес навчання для учнів більш глибоким змістом. Значення використання гри в навчальному процесі важко переоцінити завдяки таким її якостям (за А. В. Конишевою):

- гра активізує пізнавальну діяльність кожного учня, є ефективним засобом управління навчальним процесом;
- навчання у грі здійснюється завдяки особистій діяльності учнів, при цьому засвоюється до 90% інформації;

- гра дає можливість вибору, самовираження, саморозвитку; - гра має певний результат та стимулює учнів до досягнення цілей та усвідомлення шляхів досягнення цих цілей;

- процес навчання набуває особистісного значення для кожного учня;

- гра займає особливе місце в системі активного навчання: вона є одночасно і методом, і формою організації навчального процесу.

Вивчення німецької мови потребує посидючості та неабиякого терпіння. Але знання, отримані без зацікавленості, не забарвлені особистим позитивним ставленням, не є корисними. Діти запам'ятовують слабо, якщо навчання не захоплює їх. Тому саме з метою активного засвоєння знань треба перетворити заучування матеріалу на захопливу гру. З огляду на типові розбіжності учнів доцільно комбінувати різні види ігрових вправ:

1. Рольові ігри (як засіб соціалізації дитини).

2. Пізнавально-художні дидактичні ігри, наприклад: «Послухай і намалюй», «Прочитай і намалюй», «Намалюй і розкажи» тощо.

3. Рухливі дидактичні ігри з інтелектуальним навантаженням (гра з м'ячем, гра-пантоміма).

4. Ігри-драматизації змісту пісень, віршів, римівок, сюжетів тексту підручника, над яким працюють учні, тощо.

5. Лексичні та граматичні ігри з елементами змагання. (6. Ігри-змагання між командами, окремими учнями, парам, групами.

7. Ігри-конкурси: на кращого актора, гідя зоопарку, музею, перекладача

8. Інтелектуальні ігри за правилами .

9. Спокійні й інтелектуальні ігри (відгадування мовних загадок, кросвордів, ребусів, вікторини тощо).

У методичній літературі гра визначається як спонтанна поведінка учня, його реакція на поведінку інших людей, які беруть участь у гіпотетичній ситуації; як засіб за допомогою якого учень повинен вільно імпровізувати в рамках заданої ситуації, вступаючи в ролі з одного з її учасників.

З'ясовано, що у підготовці рольової гри виділяють три етапи :

1) підготовчий;

2) рольова гра;

3) закритий.

Але, Jones L. пропонує детальніший план підготовки та проведення рольової гри:

1) підготовчий етап у класі;

2) підготовчий етап удома;

3) рольова гра;

4) заключний етап у класі;

5) заключний етап вдома .

Розвиток комунікативних здібностей можливий лише в процесі вирішення реальних завдань на уроці, що викликає в учнів задоволення та впевненість у собі, бажання говорити іноземною мовою. Проте в особистісно-зорієнтованому навчально-виховному процесі це вже не є дитячою забавою, що дає задоволення. Вона набуває статусу дидактичної, яка виконує триєдину мету:

- сприяє розвитку пізнавального інтересу та активності учнів; підвищує якість, інтенсивність, легкість, швидкість засвоєння навчального матеріалу, рівень сформованості загально-навчальних і спеціальних умінь учнів;

- формує у них самостійне, логічне, творче мислення, вміння висувати гіпотези, досліджувати та порівнювати різні альтернативи під час розв'язання завдань; навчає працювати з додатковою літературою;

- сприяє самоствердженню учнів, розвиває в них наполегливість, прагнення до успіху, виховує почуття обов'язку, відповідальності та інші мотиваційні якості, які знадобляться їм у дорослому житті.

На основі аналізу науково-методичної літератури визначено основні правила рольової гри:

- учню пропонують поставити себе в ситуацію, яка може виникнути за межами класу, в реальному житті. Це може бути все що завгодно: від зустрічі знайомого на вулиці до більш складної ситуації, наприклад ділові переговори, конференції;

- учню потрібно адаптуватися до певної ролі в даній ситуації. Він може грати не лише самого себе, а й вигадану роль;

- учасники гри повинні поводити себе так, як би це все відбувалося в реальному житті: їх поведінка повинна відповідати тим ролям, які вони виконують;

- учасники рольової гри повинні сконцентрувати свою увагу на комунікативному використанні одиниць мови, а не на звичайній практиці закріплення цих одиниць у мовленні.

Зарубіжні методисти, зокрема Revell J. підкреслюють, що учні початкових класів, як правило, легко включаються в гру, хоча дорослі і більшість підлітків не виявляють великого бажання брати в ній участь, оскільки бояться мати смішний вигляд перед своїми товаришами по групі. Учні початкової загальноосвітньої школи на кінець 4 класу мають вийти на рівень A1 (інтродуктивний або "відкриття") згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти. Тому, на мою думку, дуже важливо підготувати учнів до рольової гри.

Для успішного виконання ролей необхідно:

1) ситуаційно обумовлений вибір мовних конструкцій вчителя з урахуванням соціокультурної специфіки спілкування (мовленнєві формули привітань, звертань, вдячності тощо);

2) володіння учнями інтонаційними моделями, що зображують емоції (наприклад, сердитість, радість, сум тощо), з метою реального виконання ролей;

3) розуміння учнями цілі гри та змісту, який необхідно зобразити.

Для створення рольових ситуацій, широко використовуються малюнки, опис ситуацій, інструкції та досить довга мовна підготовка. Особлива увага приділяється розвитку аудіювання та мовлення на основі, так званих, рольових діалогів-інтерв'ю, дискусій, критичної оцінки прослуханого чи прочитаного.

Залежно від мети заняття і рівня підготовки учнів, рольова гра може проводитись в парах (такі ігри в основному направлені на тренування вживання певних лексичних одиниць і граматичних структур), в підгрупах (3-5 чол.) і в цілій групі (такі ігри забезпечують процес мовлення).

Рольова гра в парах – найпростіший вид роботи. Більшість авторів рекомендують використовувати для парної рольової гри анкети, які учасники повинні заповнити, ставлячи один одному питання. Час, який витрачається на цю роботу, повинен бути обмежений.

Рольова гра в підгрупах може проводитись по-різному. Методисти вважають, що всі підгрупи повинні грати одночасно, роботу яких контролює вчитель, переходячи від однієї підгрупи до іншої.

Вважають, що гру необхідно проводити на заключному етапі роботи над темою, оскільки не всі учні зможуть, без попередньої підготовки, вільно імпровізувати в рольовій грі (M. Finocchiario, J. – C. Schwerdfeger).

На мою думку, проведення уроків з використанням ігрового матеріалу активізує школярів, сприяє досягненню високої результативності на уроках та пробуджує інтерес до вивчення німецької мови. Ігрова діяльність сприяє комунікативній спрямованості навчального процесу, активізації мисленнєвих дій учнів при опануванні іноземною мовою як засобом спілкування, підвищенню мотивації учіння, індивідуалізації навчання

Висновки дослідження: отже, використання ігрового методу у процесі формування іншомовної компетентності сприяє розвитку мовної, мовленнєвої, соціокультурної компетентностей, розвитку креативного та критичного мислення, оволодінню спонтанного мовлення, формуванню мотивації до вивчення німецької мови здобувачів початкової освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Активні методи навчання у викладанні іноземної мови: Посібник для викладачів іноземних мов. Під ред. Бельтюковой. - Томськ 1999
2. Артемова Л.В. Вчися граючись. Київ:Томіріс, 1990
3. Гембарук А.С..Методика використання ігор на уроках англійської мови
https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/10925/1/Gembaruk_Kazanovska_Metodyka_vykorystanya_igor_na_urokah_angliiskoi_movy.pdf
4. Горбач Л Інноваційні технології на уроці німецької мови- К.:Шкільний світ 2008
5. Дзюбенко Л. Ігри на уроках англійської мови.http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=rsh_2010_1-2_8

Коробеньук С. М.,
практичний психолог,
Мокіївська ЗОШ І-ІІІ ст.
Ленковецької сільської ради

Психолого - педагогічний комфорт дитини від перебування у школі

Стаття присвячена питанням психологічного комфорту учнів від перебування у закладі освіти в умовах НУШ, а саме, впливу психологічного благополуччя дитини в класі на успішність навчання. Акцент поставлено на завданнях вчителя щодо формування позитивного мікроклімату в класі та на завданнях адміністрації від комфортного перебування у закладі освіти.

Ключові слова: психологічний комфорт дітей сьогодення, розвиток дитини, типи поколінь, психологічне налаштування, адаптація, позиція вчителя, колективна діяльність, ефективне спілкування з дітьми.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Однією з важливих проблем для успішного навчання в початковій школі є психологічне благополуччя учнів. Психологічний комфорт необхідний не тільки для розвитку дитини і засвоєння нею знань. Від цього залежить фізичний та емоційний стан дітей, що, в свою чергу, теж сприяє успішному навчанню.

Діти сьогодення, які вони? Все частіше ми чуємо від педагогів(батьків, опікунів) , що зараз діти «інші», не такі як би нам хотілось. У них інші погляди на життя і вони зовсім не дивляться у майбутнє. Живуть за правилом: «Зараз і тепер», що дуже лякає дорослих.

Так, дійсно, у дітей сьогодення інші цінності, інші пріоритети та об'єкти наслідування. Чому так відбувається? Чи є в цьому провина нас, дорослих.

Давай те, трішки, зазернем у історію походження поколінь, як вони мінялись.

Ми повинні розуміти, що кожне покоління переживає чотири перетворення(ми теж колись через них пройшли, чи ще пройдемо) одже :

- *підйом*
- *пробудження*
- *спад*
- *криза.*

Чи можемо ми з цим погодитись?

Противники теорії поколінь з легкістю називають її найуспішним продуктом маркетингологів, який, на жаль, не має нічого спільного з реальністю. Основні заперечення теорії у тому, що межі поколінь визначають довільно, і покоління майже нічим не відрізняються від звичних вікових груп.

Повернемося до типів.

Одже психологи виділяють такі типи поколінь:

GI— Generation Item — Переможці — народжені у 1900-1923 рр.;

P— Pensioners — Мовчазне покоління — народжені у 1923-1943 рр.;

BB— Baby Boomers — Бебі-бумери — народжені у 1943-1963 рр.;

X— Невідоме покоління — народжені у 1964-1984 рр.;

Y— Міленіали, Next — народжені у 1985-1999 рр.;

Z— Центеніали — народжені у 2000 році і молодші.

Відповідно до теорії поколінь Вільяма Штрауса і Ніла Хоува, на зміну поколінню «Z» прийшло нове – покоління «Альфа». До нього відносяться всі ті, хто народився після 2010 року. Покоління «Альфа» ще називають «дітьми смартфонів», Google babies і поколінням дзен.

Сьогодні можна спостерігати за представниками навіть п'яти поколінь у одному приміщенні (дома, в закладі освіти, позашкільних закладах) — бебі-бумерів, X, Y і Z та покоління Альфа. Конфлікти, спричинені їхніми різними поглядами на життя, смаками, переконаннями, — не рідкість. Хоча уникнути їх можна, якщо бути обізнаним з особливостями поколінь.

Ще три роки тому ми ніяк не змогли збагнути, як же адаптуються діти в нових освітніх умовах, в умовах НУШ. Але вже сьогодні ми твердо знаємо, що адаптуватися було необхідно лише для вчителів. Тому, що у них інші погляди на стиль навчання та виховання. А діти які прийшли на навчання 2018 році уже фізіологічно були готові до новітніх технологій. Їхня креативність, комунікабельність і вміння все бачити по своєму, захоплює та викликає шалений захват.

Наш час – це час змін. Зміни відбуваються і в освітньому процесі. Будь-яка стратегія розвитку освітнього процесу відбувається з єдиною метою - підвищення якості освіти.

Сучасному суспільству потрібна компетентна особистість, тому головним вектором оновлення змісту освіти є компетентнісний підхід та формування ключових життєвих компетентностей особистості. А отже, обов'язок педагога Нової української школи - це пошук таких форм проведення уроку, які захопили б, принесли радість і задоволення. Сучасний урок має бути актуальним для теперішнього часу й одночасно дієвим, тобто таким який відповідає інтересам дитини й суспільства в цілому. Кожен учитель намагається відшукати цікаві методи роботи з дітьми, обрати певну тактику, стиль роботи, намагається створити умови для позитивного розвитку. Отже, сучасний урок не може бути простою передачею знань від учителя до учня.

У сучасній школі дітям набагато комфортніше адаптуватися, адже їх перші кроки відбуваються у ігровій формі. Саме в такій як у дитячому садочку. Забезпечення закладів освіти різними технологічними засобами дає змогу першому вчителю з легкістю адаптувати дітей до навчання. Адже Адаптація і є основою успішності учня.

Ми поділяємо декілька видів адаптації: біологічна, психологічна та соціальна.

Біологічна адаптація — це пристосування до нового режиму навчання й життя. Траплялися випадки запізнь на уроки. Режим дня змінився не лише у дітей, а й у батьків в першу чергу. *Психологічна адаптація* — це входження до нової системи вимог, пов'язаних з виконанням навчальної діяльності. Всі спілкуються між собою, знаходять партнерів для гри. Діти вже звикли до певних правил: привітання, шикування для переходу в інший клас або в їдальню, миття рук перед сніданком, закінчення уроку по дзвіночку класного керівника. Більшість дітей дотримуються

правил поведінки в школі, в їдальні, але потребують постійного нагадування. Особливо, під час перерви. Діти не вміють самостійно складати портфель до школи, самостійно підготуватися до уроку вміють не всі.

Соціальна адаптація — це процес входження до учнівського колективу. Соціальну адаптацію розглядають як завершальний, підсумковий етап адаптації в цілому, що забезпечує як фізіологічне і психологічне, так і соціальне благополуччя особистості. Першокласник повинен пристосуватись до вимог тих соціальних груп, що характерні для школи (учнівська група, вчителі, інші класи тощо).

То ж якою повинна бути позиція сучасного вчителя? Звичайно сучасний вчитель (а особливо якщо він старшого покоління, із покоління ВВ чи Х) повинен повністю змінити свої погляди на навчання. Якщо раніше це було лише навчання то сьогодні це навчання через гру. Тут звичайно потрібні терпіння і любов до дітей, до їх своєрідного сприйняття світу. Ми говоримо про те, що діти покоління «Альфа» потребують безперервного потоку позитивних емоцій. Вони точно знають, чого хочуть. Легко сприймають величезні масиви інформації, поки їх батьки шоковані кількістю уроків, домашніх завдань і контенту, що обрушується на дітей звідусіль. Яскраві, творчі, гармонійно розвинені і самодостатні особистості, які здатні досягти всіх поставлених цілей. Позитивно дивляться на світ і не бачать меж там, де дорослі поставили собі жорсткі рамки.

І в той же час ці діти чутливі і ранимі. Вони більш відкриті назустріч емоціям, легше говорять слова любові, роблять компліменти і мислять позитивно. Давати їм жорсткі установки і вчити з-під ременя вже не вийде. З ними потрібно домовлятися, адже ними керує самодисципліна. Саме тому вчителі повинні бути толерантними і сприймати таких дітей такими якими вони є. Психологи рекомендують враховувати особливості "цифрових" дітей. Люблять свободу? Так дайте їм її. Почати можна з простого вибору одягу і шкільного приладдя. У магазині нехай самі виберуть собі рюкзак, зошити, ручки, щоденник. Навіть якщо це будуть не поєднані між собою варіанти: рюкзак, пенал, а зошити(все різного кольору і марки) та дітям до вподоби.

Дитина любить перебувати на просторах інтернету? Не варто її лаяти. Просто зважте ситуацію. Проникнення Всесвітньої павутини в Україні перевищує 66%, а юне покоління фактично на 100% підростає в діджитал-світі. Від цього нікуди не дітися. Дізнайтеся, чим цікавиться ваш малюк. Дозвольте розвиватися в ногу з часом.

То чому недати дітям те що їм цікаво. Нажаль не всі батьки нашої держави можуть собі дозволити подарувати дитині гаджет, звідси і Заздрощів і конфлікти в дитячому середовищі. Чому недати кожній дитині, яка приходить до першого класу планшет, замість цілого рюкзака книг(Доречі на виготовлення яких витрачено чимало дерев. А вже за кілька років програму змінять і книги покладуть на полиці де вони покриються слоєм пилі). Тохаба ж некраще просто щороку завантажувати у планшет нові книги та програми, які потрібні лише для навчання. Це і був би перший крок до рівності всіх діток, до їх комфорту і позитиву. Просто забезпечте їм комфорт.

Ви здивуєтеся, але діти з самого юного віку вже прагнуть заробляти навіть на своїх захопленнях. Для них гаджети — часто не розвага, а можливість досягнення мети. Вони створюють власні канали, розробляють мобільні додатки і швидше вчать мови, спілкуючись в іграх з однолітками з інших країн. І навчить дітей ефективно спілкуватися, бути комунікабельними, не боятись публіки, не боятись висловлювати свої думки,(і не ду маючи про те, що буде покарань), тобто, завжди і в усьому бути собою, маленькою всебічнорозвиненою особистістю.

Наші діти — такі ж як і ми бешкетники, якими ми були в дитинстві. Просто вони вільніші, адже мають доступ практично до всіх знань світу. Їм хочеться творити, а не руйнувати. Сучасні діти люблять і бережуть природу. І це чудово.

Нам залишається лише одне: допомогти дітям знайти себе, а де як не в школі спілкуючись один з одним це найкраще вийде.

Ще одне основне і необхідне правило комфортного перебування дитини в школі – це спілкування, правильне спілкування.

Часто вчителі замислюються як зрозуміти свого учня? Як бути для неї не тільки вчителем, наставником, але й кращим другом.... Для цього варто знати принципи, які допоможуть зробити Ваше спілкування з дитиною ефективним.

Розмовляти з дитиною. У кожної людини є потреба говорити з тими, хто її оточує, та слухати, що вони говорять. Це необхідно і дітям, і усім учасникам навчально-виховного процесу. Якщо спілкування не відбувається, наростає непорозуміння. Вратитись інтерес до навчання, адже ми пам'ятаємо що перший вчитель це авторитет.

Вислуховувати дитину(учня) дбаючи про його комфорт потрібно навчитись її розуміти. Здатність слухати – ключ до ефективного спілкування. Це не так просто, як може здатися на перший погляд. Якщо людина уміє слухати, видно, що їй цікаво; вона прагне зрозуміти, що їй говорять, дізнатися про відчуття, про погляди своєї дитини, не вступаючи з нею в суперечку. Дитина хоче, щоб її слухали, а значить вона потребує поваги до себе. Якщо дитина помітить байдужість, вона знайде когось, хто вислухає її та висловить їй свою повагу. Підтримка та похвала необхідні для внутрішнього росту дитини. В неї підвищується самооцінка та розуміння своєї значимості. Дитині похвала необхідна постійно, вона допомагає долати всі складнощі дорослішання, долати невдачі і труднощі.

Розповідати дитині про себе. Дітям часто важко уявити, що вчителі теж були молодими. Але це не привід для повчальних історій на кшталт: «Коли я була у вашому віці...». Якщо вчителі діляться з дітьми своїми невдачами, проблемами, вони швидше побачить в них не тільки наставників, але й друзів. Задовольнити потребу дитини у самовдосконаленні можна привчаючи її до думки, що проблеми можна обговорювати.

Вміти поставити себе на місце дитини. Дитині часто здається, що з тими проблемами, з якими їй довелося зіткнутися, ніхто раніше не стикався. Добре, якщо у неї не буде сумнівів, що вчитель зрозуміють, що з нею відбувається. Зовсім не обов'язково мати на все готову відповідь або повчальну історію. Треба лише подивитись на світ її очима, пригадати, як, можливо, ваші батьки критикували вашу зачіску, музичні захоплення, які вони не розділяли і пригадати, що ви при цьому відчували.

Бути твердими та послідовними. Твердість – не означає прояв агресії та беззаперечного підпорядкування. Це означає, що дітям відомі погляди вчителів на життя. Важливо ставити перед дитиною вимоги, які вона може виконати. Дитина повинна знати, чого від вчителя чекати.

Намагатися підтримувати самостійність дитини. Важливо задовольняти потребу дитини у свободі та незалежності. Надавати можливість бути самостійною, попереджуючи та обговорюючи можливі наслідки... привчайте її робити власний вибір, зваживши всі «+» та «-». Дозволяйте їй теж вчитись на своєму досвіді та помилках. При цьому дайте зрозуміти, що ви при потребі завжди готові надати підтримку і допомогу.

Пам'ятайте про те, що діти покоління «Альфа» унікальні і своєрідні. У кожної людини є сильні та слабкі сторони. У кожної дитини є здібності, навіть, коли здається, що це не так. Треба допомогти дитині розкрити свої можливості, повірити в себе, підкреслювати найкращі якості її особистості та те, що в неї вже виходить... Якщо вона повірить і побачить свої можливості і вашу віру в неї - спрямує себе на розкриття своїх кращих сторін, досягнення життєвих цілей... Задоволення потреби до реалізації власного потенціалу дитини, допоможе їй долати всі перепони в житті та сприймати їх як сходинку до розвитку та розвивати смак до корисних звичок..

Вціло спостерігаючи за ситуацією яка відбувається у сучасному світі можна сміливо сказати, що всі учасники освітнього навчального процесу є невід'ємними. І

для того, щоб нашим дітям було комфортно у закладі освіти потрібно організовано співпрацювати педагога, батькам і владі.

Пам'ятаймо що для того, щоб дати своїм дітям можливість з дитинства приймати власні рішення і визнати власні помилки, всі ми втручаємося в їхнє життя, надмірно активно намагаємося захистити їх від можливих неприємностей навколишнього світу.

Але негаразди – це невід'ємна частина життя. І буде набагато краще, якщо ваші діти будуть вчитися вирішувати свої проблеми самостійно вже в школі. Навички подолання труднощів дуже важливі. Тому ви не повинні обмежувати життєвий досвід дитини своїми заборонами і своєю надмірною опікою. Не сповільнюйте їх психологічне та емоційне зростання.

Чому я кажу вам про все це? Тому що я хочу, щоб ви не робили тих помилок, які допускають більшість інших людей.

Моє улюблене правило виховання говорить: «Підготуйте дитину до дороги, але не забирайте у неї можливість йти по ній самостійно, а одже віль та комфортно». Пам'ятайте, що *комфорт* — відчуття задоволення, прийняття оточення, відповідності стану індивіда до навколишніх умов існування.

Будьмо толерантними до підростаючого покоління шануючи їхні інтереси, поважаймо їх природу ідучи з ними в ногу, щоб у майбутньому бути на «одній хвилі».

Список використаних джерел та літератури:

1. Концепція формування позитивної мотивації та здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Основи здоров'я: книга для вчителя. – К.: Генеза, 2005.

2. Емоційний інтелект. Книга, яка міняє розуміння, що означає бути розумним. Деніал Гоулман. 197, 2019р.

3. Венгер А.А. Психологическая готовность детей к обучению в школе // Развитие умений и умственное воспитание дошкольника. - М., 1988.

4. Венгер Л.А., Венгер А.Л. Готов ли ваш ребенок к школе? – М.: Знание, 1994. – 192 с.

5. Венгер А.Л., Цукерман Г.А. Психологическое обследование младших школьников. – М.: ВЛА-ДОС-ПРЕСС, 2001. - 160 с.

6. Ветрова В.В. Уроки психологического здоровья. – М., 2000. – 192 с.

Коробій Ю. М.,

Вчитель початкових класів,
Чотирбоцької ЗОШ І-ІІІ ступенів
(с. Чотирбоки)

Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ

Анотація. У статті розглядається проблема використання навчально-виховних технологій, які сприяють розвитку творчого потенціалу учнів. Особлива увага звертається на роль інноваційних технологій, сучасних підходів та методів навчання.

Ключові слова. Учень, навчання, інновація, інтерактивний метод, вчитель початкової школи.

Дитина – це сонце, навколо якого мають обертатися всі засоби навчання.

Учитель повинен створювати лише атмосферу, в якій дитина має можливість висловлюватись.

Ш. Амонашвілі

Кому потрібні інновації й чи потрібні взагалі? Учителеві часом бракує часу, щоб замислитися над тим, навіщо потрібна інноваційність, удосконалення професійної майстерності...А виявляється, питання підвищення ефективності роботи вчителя сьогодні є дуже актуальним. Відповідно до вимог часу й змін у системі освіти змінюються й підходи до підвищення кваліфікації. Завдання системи підвищення кваліфікації вчителів сьогодні вже не полягають тільки в розширенні й поглибленні методичних знань зі спеціальності. Учителі повинні опанувати ефективні сучасні технології й техніки організації педагогічного процесу.

Процес реформування освіти в Україні є спробою застосування нових форм роботи в межах традиційної системи. Результативність у роботі досягається шляхом впровадження інноваційних технологій, пошуками відповіді на питання: «Як навчати, як створити сприятливі умови засвоєння нового матеріалу?».

Тому, на мою думку, будь-яка педагогічна технологія буде мертвою, якщо реальні люди, котрі її втілюють, не розглядатимуть дану проблему як цілісну систему в єдності компонентів і взаємозв'язків. Описати технологію – це одне, а реалізувати її на уроці – це зовсім інше. Адже відіграє велику роль відбиток особистості, інтелекту конкретного вчителя. Тому найсерйознішою проблемою реформування освіти є підготовка вчителів, які повинні усвідомити, що слід переходити «від передання знань» до «навчання жити». Розв'язання даного завдання безпосередньо пов'язане з навчально-виховним процесом.

Сучасний урок вимагає від педагога оптимального поєднання індивідуальної, парної, групової і колективної форм організації навчальної діяльності учнів [3, с. 231-232].

Виховний та розвивальний характер навчально-пізнавальної діяльності на уроці поглиблюється за умови постійного включення учнів у ситуації, де вони повинні:

- доводити власну думку, наводити на її захист аргументи, докази, користуватись здобутими знаннями;
- ділитися своїми знаннями з іншими;
- допомагати товаришам, коли вони відчують утруднення, пояснювати незрозуміле;
- спонукати до знаходження не одного рішення, а декількох самостійно зроблених;
- вільно вибирати завдання, переважно пошукового і творчого характеру;
- урізноманітнювати діяльність, включати в пізнання елементи праці, гри та спілкування;
- виконувати завдання-максимум, розраховане на читання додаткової літератури, першоджерел, на тривалі спостереження [1, с. 32-31].

Значна кількість основних методичних інновацій пов'язана сьогодні із застосуванням інтерактивних методів навчання. Тому, змінивши слова великого китайського педагога Конфуція «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію», можна сформулювати як кредо інтерактивного навчання.

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром.

Як бачимо, процес навчання потребує напруженої розумової роботи дитини і власної активності у цьому процесі. Мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Справжнього результату можна досягти лише за допомогою інноваційного навчання [8, с. 76].

Саме на школу покладається велика відповідальність за підготовку людини до життя, за формування її громадянської думки. Адже тільки через діяльність в колективі людина входить у суспільство. І такими колективами є для дитини сім'я, школа.

Процес навчання – це не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову учня, а його напружена розумова робота в цьому процесі. Пояснення й демонстрація, самі по собі, ніколи не дадуть справжніх стійких знань.

Учні повинні мати цілком інші навички: думати, розуміти суть речей, осмислювати і вже на основі цього вміти шукати потрібну інформацію, практикувати її та застосовувати в конкретних умовах, формулювати та відстоювати конкретну думку. Цього можна досягти за допомогою активного, зокрема інтерактивного, навчання.

Але кожному вчителю перш за все слід розуміти, що корінні зміни мають відбутися в його власній професійній діяльності, в роботі його учнів, знати яким чином можна забезпечувати високу якість навчання та виховання в сучасній школі. Вчителю насамперед потрібні ерудиція й палке бажання позбутися всього застарілого, всього, що гальмує підготовку школярів до життя.

Для реалізації цих змін, вчитель повинен застосовувати активні або інтерактивні моделі навчання. Завдяки інтерактивним технологіям засвоєння матеріалу є наслідком спілкування між тими, хто вчить і хто вчиться, тобто між тими, хто має певні знання й досвід, та тими, хто їх здобуває.

Втім, лише розумітися на тих чи інших технологіях - замало. Найважче – організувати інтерактивне навчання на своїх уроках, якщо ані сам учитель, ані його колеги не бачили, скажімо, колективних навчальних занять, не брали у них участі.

Уміння і бажання навчатися – це той фундамент, який маю закласти я, як вчитель. Тому перед кожним уроком потрібно шукати відповідь на «вічне» запитання: як побудувати навчальну роботу, щоб вона викликала емоційне піднесення у школярів, неодмінно позитивно впливала на їхні почуття і мислення, збагачувала їх досвідом самостійних пошуків та роздумів.

У практиці можна використовувати різні інноваційні методи навчання. Прикладом може бути вправа «Ромашка», завдання якої полягає у створенні правильного речення, що стосуються даної теми. Наприклад: казка «Кривенька качечка». Дівчина: працююча, лагідна, добра, жорстока, мовчазна, зла, горда. Вибравши правильні ознаки даного героя, учні складають його внутрішню характеристику. Ця вправа допомагає учням у відтворенні змісту тексту, запобігає зазубрюванню. Дитина намагається прочитати текст так, щоб на наступному уроці «зірвати» з ромашки правильні відповіді [6, с. 11-13].

Добре спрацьовує вправа «Мозковий штурм», яка дає можливість повторити вивчене на попередніх уроках та узагальнити почуте. Ця вправа – міра швидкості думки та шкала виявлення рівня знань.

У дітей зник страх перед неправильною відповіддю. Самостійний пошук учнями відповіді на запитання «Чому?» приносить мені масу задоволення. Спираючись на власний досвід, учні самі пропонують завдання, ставлять запитання та шукають на них відповіді.

Найбільшою проблемою, з якою зустрічаються вчителі на початку своєї діяльності на початку роботи це байдужий дитячий погляд. Далеко не всі вихованці виявляють бажання виконувати додаткові завдання. Тому варто починати працювати з невеликою групою дітей. Допомога батьків, результати роботи однокласників розширяють коло однодумців. Ви досягнете того, що ваші учні на уроці ставитимуть масу додаткових запитань, які виходять за рамки об'єму необхідних знань, зазначених у програмі.

Цю вправу можна використати при опрацюванні теми «Усна народна творчість». Наприклад, при вивченні казки «Кирило Кожум'яка» на етапі закріплення використовую вправу «Мозковий штурм»:

- Скільки було дочок у київського князя?
- Скільки виробляв кожухів за день Кирило Кожум'яка?
- Скільки попросив бочок смоли Кирило Кожум'яка?
- Скільки голубів вигодовувала князівна?

Ця вправа може бути використана при складанні характеристики головного героя.

До кожної букви в імені героя казки доберіть слова, які характеризують даного персонажа.

Красивий	Красень
И	Обдарований
Роботящий	Жвавий
И	Умілий
Лагідний	Милосердний
Освічений	Яскравий
	Коректний

На уроці потрібно враховувати те, як учень бере участь у навчальній діяльності, його спосіб спілкування з однокласниками, готовність до співпраці і прийняття відповідальності, дотримання правил обміну думками та інших норм поведінки на уроках [9].

Отже, оскільки вчитель є організатором освітнього процесу то його основною метою є пробудити і підтримати прагнення дітей до пізнання, що спонукає

педагогічний колектив шукати шляхи підвищення інтересу учнів до навчання, урізноманітнюючи його зміст, форми та прийоми через використання інновацій.

У новому тисячолітті українське суспільство постало перед вибором: якою бути людині у ХХІ ст., з якими ціннісними орієнтаціями, соціальнопсихологічними установками. Ось тут основний тягар випадає на освіту.

У своїй педагогічній практиці стараюся використовувати всі форми організації.

Серед фронтальних інтерактивних методів найчастіше використовую такі технології: «Мозковий штурм», «Метод «Прес», «Експрес-опитування», «Мікрофон», «Асоціативний куш», «Займи позицію», «Капелюшки Едварда де Бона», «Хмару слів», «Кубик Блума», «Крісло автора» і багато інших.

Найпростішою, на мою думку, формою організації інтерактивного навчання є робота в парах. Це так звана палочка-виручалочка вчителів початкових класів. Наприклад, для перевірки знань таблички множення і ділення я дуже часто використовую цей метод. Але для цього потрібно, щоб в класі панувала чесність. Адже в іншому випадку учні, вигороджуючи свого сусіда по парті, можуть обманути вчителя і сказати йому неправду (технологія «Взаємні запитання»). Ще широко використовую такі види робіт в парах:

- **гра «Незнайко»** (на уроках читання, курс «Я і Україна»)
- **«Інтерв'ю»** (визначення ставлення сусіда по парті до тексту, твору)
- **«Щоденник подвійних нотаток»** (проаналізувати разом ситуацію, проблему)

Використовуючи таку форму організації, як робота в групах. Група може бути сформована від 3-5 учнів, але не більше. У таких групах стимулюються творче мислення й інтенсивний обмін ідеями. Учні приділяють більше часу, коли висловлюють власну точку зору, можуть обговорити проблему детальніше й учаться розглядати питання з різних сторін.

Найпоширенішими технологіями роботи в групах учнів початкових класів вважаю:

- **«Ажурна пилка»** (підготовлені групи пояснюють матеріал одна одній)
- **«Акваріум»** (одна із груп сідає в центр класу, утворює своє маленьке коло і обговорює запропоновану вчителем проблему вголос, а всі інші слухають, не втручаючись).
- **«Карусель»** (два кола – зовнішнє і внутрішнє, внутрішнє – нерухоме (діти сидять спиною до центру), зовнішнє – рухоме). Цей метод використовується переважно при перевірці домашнього завдання або на етапі уроку актуалізація опорних знань.
- **«Навчаючи, вчуся»**

Технологію «Ажурна пилка» використовую на уроках читання, Я досліджую світ, математики.

Технологію «Акваріум» найчастіше використовую на уроках мови, читання, Я досліджую світ.

Технологію «Карусель» використовую рідко, тому що вона потребує чіткої організації і створюються проблеми з дисципліною. Але в цієї вправи є свої позитивні сторони: опитано всіх учнів класу і це зробили самі ж учні. Використовую цю технологію іноді на уроках природознавства і мови (при повторенні правил).

Головна мета **групової і парної** роботи – розвиток мислення учнів. Як в кожній грі, тут існують свої правила. Правила можуть бути опрацьовані заздалегідь і використовуватись в подальшій роботі. Правила можуть опрацьовуватись тут і зараз, тобто тільки для роботи над конкретним завданням. Правила можна доповнювати, змінювати. Але складати і опрацьовувати їх треба разом з учнями. «Положення про групову і парну роботу» затверджуються колективно і потім вся робота підпорядковується цим правилам. Наведу приклади таких правил:

- Починайте висловлюватись спочатку за бажанням, а потім по черзі.

- Дотримуйтесь правил активного слухання, головне не перебивайте один одного.
- Обговорюйте ідеї, а не особистості, які висловили цю ідею.
- Утримуйтесь від оцінок та образ учасників групи.
- Намагайтеся дійти спільної думки, хоча в деяких випадках у групі може бути особлива думка і вона має право на існування.

На початкових етапах навчання учнів роботи в малих групах особливо ефективна технологія роботи в парах. Її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань. За умов парної роботи всі діти отримують можливість говорити, висловлюватись. Робота в парах дає учням можливість подумати, обмінятися ідеями з партнером і потім озвучити це перед класом. Ця форма роботи сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, переконувати, вести діалог, дискусію. Така співпраця не дає можливості ухилитись від виконання завдання.

Найчастіше на уроках можна використовувати такі **види роботи в парах**:

- гра «Незнайко» (один учень читає, інший виправляє помилки);
- «Інтерв'ю» (узяти інтерв'ю і визначити ставлення партнера до заданого тексту, статті і т. д.);
- «Взаємні запитання» (протестувати та оцінити один одного);
- «Щоденник подвійних нотаток» (проаналізувати разом проблему, вправу чи експеримент, сформулювати підсумок уроку чи серії уроків, дати відповіді на запитання вчителя)

Для організації роботи в парах використовують такий **алгоритм**:

1. Запропонувати учням завдання (завдання для невеличкої дискусії чи аналізу ситуації)
2. Об'єднують учнів у пари, визначають, хто з них буде говорити першим. Краще зразу визначити час на висловлення кожного в парі і спільне обговорення. Це допомагає досягти згоди щодо відповіді або рішення.
3. По закінченні часу на обговорення кожна пара представляє результати роботи, обмінюється своїми ідеями та аргументами з усім класом. За потребою це може бути початком дискусії або іншої пізнавальної діяльності.

Співпраця в парах готує дітей для подальшої роботи в групах. Групова робота – це унікальна організація уроку. Вона забезпечує взаємодію між учнями і робить непрямым керування вчителя. Він виступає організатором початку і кінця роботи: формулює завдання, спільну інструкцію по його виконанню, разом з учнями приймає участь оцінки результатів. Етап спільної оцінки допомагає формуванню самооцінки і самоконтролю школярів. Дуже важливо, що оцінюється робота всієї групи, а не окремих учнів. Помилки дітей обговорюються тільки в групі. Робота учнів перетворюється із індивідуальної діяльності кожного учня в співпрацю. Учні вимушені навчитися домовлятися швидко, не враховуючи особисті інтереси. Поступово учень починає відчувати клас частиною свого світу, він зацікавлений у підтриманні дружніх стосунків. Ця форма роботи має велике значення для формування самостійності школяра. Працюючи в команді, Учень має можливість проявляти ініціативу (вибрати завдання, порадити, як організувати роботу); вчитися планувати свої дії, переконувати, нести відповідальність за себе і команду.

Велике значення має процес розподілу дітей класу на групи. Дуже часто вчитель об'єднує дітей в групи з урахуванням їх особистих можливостей. Відомо, що слабкому учню потрібні не стільки сильні, скільки терплячі і доброзичливі партнери. Школяру з високою активністю потрібен партнер здібний слідкувати за ходом міркувань. Об'єднання дітей «по бажанню» не завжди дає продуктивний результат. Тому що особисті відношення стають головними в розподілі доручень і організації роботи. Досвідчені методисти утворюють групи з різномірним складом учнів, включаючи туди сильних, слабких і середніх. У таких групах стимулюються

творче мислення й інтенсивний обмін ідеями. Оптимальною вважають групу з 3-6 осіб.

За методичним посібником О. М. Ворожейкіної «100 цікавих ідей до проведення уроку» можна виділити такі **способи об'єднання учнів у групи**:

- Учитель заздалегідь складає список груп.
- Попросити учнів розрахуватися «на перший-другий...» за кількістю груп.

Після розрахунку перші номери утворюють першу групу, другі – другу і так далі. Замість номерів можна використовувати кольори, пори року, країни тощо.

- За бажанням учнів.
- Об'єднати в четвірки дві найближчі пари, попрохавши повернути стільці учнів, які сидять за непарною партою. До початку заняття слід розставити столи й стільці таким чином, щоб учні відразу утворили потрібні групи.

Збереження стабільного складу групи протягом тривалого часу сприяє досягненню учнями майстерності в груповій роботі. У той же час зміна складу групи дозволяє всім учням попрацювати з різними людьми.

Як розподілити **ролі всередині груп**?

Потрібно спочатку обрати головуєчого, посередника, секретаря, доповідача.

Головуючий (спікер):

- зачитує завдання групи;
- організовує порядок виконання;
- пропонує учасникам групи висловитися по черзі;
- заохочує групу до роботи;
- за згодою групи визначає доповідача.

Секретар:

- коротко й розбірливо веде записи результатів своєї групи;
- як член групи він має бути готовим висловити думку групи під час підбиття підсумків або допомогти доповідачеві.

Посередник:

- стежить за часом;
- заохочує групу до роботи.

Активний слухач:

- намагається переказати своїми словами те, про що тільки-но говорив хтось із членів групи;
- допомагає сформулювати думку.

Журналіст:

- ставить запитання-уточнення, що допомагають групі краще виконати завдання, наприклад, ті запитання, які могла б поставити інша сторона під час дискусії.

Поведінка учителя під час групової роботи:

Учитель може:

1. контролювати;
2. організувати;
3. оцінювати роботу учнів;
4. пропонувати учням різні варіанти рішення;
5. бути наставником, джерелом інформації;

Кожен педагог, використовуючи роботу в групах, **повинен пам'ятати**:

- 1) недоцільно приділяти свою увагу тільки одній групі, забувши про інші;
- 2) виправляти помилки (окрім тих випадків, коли учні самі звертаються по допомогу);
- 3) недоцільно виправляти або критикувати перші висловлювання, навіть, якщо припущено грубу помилку. Цю роботу повинні виконати учні в доброзичливій формі.

4) непотрібно давати відповідь на запитання, якщо на нього може відповісти будь-хто з учнів.

5) педагогу не слід ходити по класу або стояти біля однієї парти (учні дуже часто соромляться висказувати думку в присутності учителя);

6) але ближче до кінця роботи, коли учасники вже ведуть розмову, педагог може прийняти участь в обговоренні: слухати, направляти, відповідати на питання.

За технологією застосувань парну і групову роботу можна поділити на наступні види:

- збирання інформації з певної теми;
- інтенсивна перевірка обсягу й глибини знань;
- розвиток вмінь аргументувати власну позицію. [9].

Іноді вчителі початкових класів задумуються: «Чи потрібен метод проектів молодшим школярам?». Адже сама структура проекту дуже складна. У старших класах проектною діяльністю можуть керувати самі учні. У початкових класах це неможливо. Керівником проекту стає вчитель, а учні – безпосередніми його учасниками. Користь методу проектів для початкового навчання дуже велика. Сам процес проектною діяльністю позитивно впливає на розвиток учня і на різні сфери педагогічної діяльності:

- знання перестають бути метою, а стають засобом освіти;
- пошук розв'язку практичних завдань актуалізує необхідність набуття знань;
- поєднанні пізнавальної, дослідницької і перетворювальної діяльності учнів підвищується рівень засвоєння навчальних умінь;
- навчальний матеріал сприймається цілісно та з орієнтацією на створення певного продукту;
- школярі отримують нові, нетрадиційні для школи знання, вміння та навички;
- школярі виходять зі звичного дидактичного середовища, виконуючи завдання, в яких відсутній єдиний правильний розв'язок;
- навчальні предмети природним чином втрачають свій ізольований характер, користування знаннями та вміннями відбувається на рівні міжпредметних зв'язків;
- пошук необхідної інформації спонукає школярів до систематичної роботи з довідковою літературою.

Часто у вчителів початкових класів виникає запитання: «Чи можливо за допомогою методу проектів підвищити інтерес учнів до навчання?». Для кожного є відомий той факт, що навчальні досягнення молодшого школяра перебувають у тісному взаємозв'язку з особливостями його пізнавальних інтересів (сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уявлення, мовлення).

Велике значення для розвитку пізнавальних процесів мають зовнішні та внутрішні мотиви учня. Досвід роботи та педагогічні спостереження дають підставу стверджувати, що у переважної більшості молодших школярів яскраво виражені зовнішні мотиви, які виявляються в їхній допитливості, прагненні бути дорослими, активному сприйнятті всього нового й незвичного. Ці мотиви спонукають учнів до участі у процесі реалізації проекту. Але внутрішніми мотивами залишаються: почуття обов'язку, бажання вчитися, любов до книги, пізнавальні інтереси, потяг до самоосвіти, прагнення до успіху.

Проектна діяльність у початковій школі успішно поєднується з дослідницькою, тому що діти – природні дослідники, невтомні й старанні, спостережливі й допитливі. Потрібно тільки використовувати ці особливості для цілеспрямованого розвитку спеціальних знань і вмінь, необхідних у проектній діяльності, а саме:

1) рефлексивні вміння:

- уміння осмислювати завдання, для виконання якого бракує знань,
- відповідати на запитання: «Чого потрібно навчитися для виконання поставленого завдання?»,

- побачити проблему;

2) пошукові (дослідницькі) уміння:

- висувати гіпотези,
- знаходити способи їх перевірки,
- самостійно знаходити відсутню інформацію;

3) комунікативні вміння:

- вступати в діалог,
- ставити запитання,
- висловлювати свою точку зору,
- брати інтерв'ю;

4) розвиток умінь і навичок експериментування;

5) презентаційні вміння і навички:

- навички монологічного мовлення,
- артистичні вміння,
- використання різних засобів наочності під час виступу,
- уміння відповідати на незаплановані запитання.

У початкових класах відповідно до мети діяльності, на мою думку, педагоги можуть широко використовувати такі види проектів:

- ігрові,
- інформаційні,
- творчі.

Здебільшого дослідницькі і практико зорієнтовані (прикладні) проекти в педагогічній роботі вчителів початкових класів відсутні.

У своїй практиці я практикую інформаційні і творчі проекти. Сучасний світ змінюється з кожним днем, стає все більш прогресивнішим і цивілізованішим, удосконалюються сучасні технології. Тому ми, вчителі, повинні змінювати підходи до викладання форм і методів навчання в початкових класах. Ми маємо не тільки встигати за сучасною ерою «комп'ютеризації і механізації», а в деякій мірі і випереджувати.

Сучасний учень початкових класів, на мою думку, повинен:

- звикати до більш самостійного здобуття знань,
- знаходити шляхи оволодіння необхідною інформацією,
- прагнути до пізнавальної діяльності,
- вміти ставити і вирішувати нові і складні проблеми,
- володіти комп'ютером і користуватись інтернетом.

Кожна дитина повинна «себе знайти» в сучасній школі. Якщо вона досконало не володіє або слабо володіє знаннями і вміннями з якогось предмету, то потрібно прививати любов до якогось виду діяльності. Вчитель повинен виявити і стимулювати творчі здібності учня.

В сучасній школі повинні викорінюватись такі риси, як закомплексованість, недовір'я, безініціативність. Кожна дитина повинна брати активну участь у навчальному процесі. Вона повинна відчувати себе потрібною і не приниженою. Навчання має бути невимушеним і цікавим. Школа повинна стати фундаментом для вибору професії в майбутньому. Кожна дитина має самовиразитися в школі, а самореалізуватися в житті.

Я вважаю, що саме всьому цьому і сприяють інноваційні технології в сучасній педагогічній освіті. Впровадивши в свою педагогічну діяльність сучасні інноваційні технології, а зокрема, інтерактивні форми навчання, метод проектів, інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), можу сказати, що значно підвищився інтерес до

певних навчальних дисциплін. У процесі роботи кожна дитина розкривається як неповторна індивідуальність, виконує свою функцію. Такі інтерактивні форми організації, як кооперативні і технології навчання в дискусії, і метод проектів, значно згуртовують учнівський колектив, сприяють розвитку ініціативності, впевненості, толерантності. А якщо дитина буде навчатися з цікавістю, то звичайно і підвищиться якість навчання.

Основною метою своєї педагогічної діяльності вважаю формування школяра як особистості з високим рівнем інтелектуального розвитку і позитивними моральними якостями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бєлкіна О.В. Критичне мислення вчителя як передумова його розвитку в учнів // Формування гуманістичного світогляду вчителя : Уманський держ. педагог. ун-т. ім. П.Тичини.-К.: Наук. світ, 2001.-С.80-84.
2. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку. // Початкова школа. 2007 -- №7. 434 с.
3. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи //Тема. - 2004. -- № 3/4. - С. 229-232;
4. Даниленко Л.І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі // Управління освітою. 2001. - № 3. - С. 18-24
5. Дичковская И.М. Инновационные педагогические технологии. – К., 2004. 432 с.
6. Досяк І.М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1 – 4 класи. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 160 с.
7. Єльнікова О.В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій // Імідж сучасного педагога. - 2001. - № 34 (14-15). - С. 71-74; Освітні технології: Навч.-метод. посібн. / О. М. Пехота, А.
8. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. — К.: А.С.К, 2004. — С.149
9. Сиротинко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. — Харків: Видавнича група «Основа», 2003. 162 с.
10. http://mybclass.at.ua/load/statti/vikoristannja_innovacijnikh_tekhnologij_na_urokakh_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-3

Костанецька Л. О.,

вчитель початкових класів,

11 розряд, «Старший вчитель»,

"Ленковецька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів"

Шепетівського р-ну, Хмельницької обл.

Недискримінаційний підхід у навчанні. Запобігання та протидія булінгу (цькуванню)

Анотація. У статті проаналізована тема булінгу, подано власне бачення проблеми цькування та шляхи протидії йому. Найдієвішими методами у боротьбі з булінгом (у початковій школі) є гра, розмовне спілкування та відеобговорення. Також у праці наведено приклади авторських ігор («Коли я злюся, мені допомагає...», «Незакінчені речення»). Результативність та ефективність даних методів доведена теоретично й практично.

Ключові слова: булінг, насильство, агресія, цькування, булер, жертва булінгу, молодіжне середовище, заходи протидії.

Дитячі очі чисті, щирі

*В них видно наміри й думки,
Вони хоч чорні, сині, сірі
Бувають радісні й сумні.*

Мабуть, радісними є очі дітей, коли у них щасливе дитинство, коли ніщо не пригнічує і не турбує. А сумними – коли діти зазнають страждань, принижень. Ми живемо у світі де, на превеликий жаль, існує таке негативне явище, як насилля. Прояви насильства супроводжують людство з давніх давен.

Сьогодні в школу приходять діти, психологічні особливості яких сформувалися в умовах нового інформаційного середовища, що створилося в результаті масового поширення мобільних технологій та інтернету, з різноманітних книг чи інших джерел, які стали доступними практично кожній дитині. Це діти покоління Х. Без урахування цих змін неможливо організувати ефективне навчання школяра.

Рух інформації утворює інформаційні потоки, джерелами яких є школа, соціум, сім'я, громадські організації тощо. Розглядаючи управління інформаційними потоками, є сенс чітко окреслити суть логістики у сфері освіти, її специфіку.

Сьогодні роль учителя змінюється. Кожна людина грає власну роль у суспільстві. Важливо поважати це різноманіття, і з раннього віку навчати, що інакший — не означає гірший.

Серед школярів дуже поширеним є поняття «булінг»! Шкільний булінг за своєю природою є складним, системним та комплексним соціально-психологічним явищем, яке розвивається в ситуації ворожості, конфліктності, страху. Булінг у шкільному середовищі впливає на підлітка таким чином, що він не засвоює поняття моралі як суспільного явища, тому в процесі діяльності, організованої взаємодії між школярами не відбувається усвідомлення відповідальності один перед одним та перед колективом.

Звідки ж взялося це незвичайне слово **«Булінг»**. Це слово прийшло до нас із англomовних країн, де словом «bully» називають хулігана, забіяку, задираку, тобто людину, яка поводить себе погано, ображає інших та пакостить.

Багато хто не надає булінгу значення. Але насправді це не просто пустощі або грубість, а особлива форма взаємин, яка з часом переростає в насильство. А фізичне насильство є злочином, за вчинення якого настає кримінальна відповідальність.

Коли дитина йде в перший клас, вона вже є особистістю з певними уявленнями, стандартами поведінки та пріоритетами, які формуються в сім'ї. Відповідно, надзвичайно важливим є те, яка модель взаємовідносин плекається у сім'ї. Важливу роль у житті дітей, особливо молодших школярів, відіграє родина. Стиль виховання багато в чому впливає на те, як дитина буде поводити себе в колективі. Так, авторитарний стиль виховання, надопіка над дитиною або ж, навпаки, відсутність комунікації між батьками та дітьми можуть призвести до агресії, відчуття вседозволеності, бажання проявити себе, довести свою важливість, значимість тощо.

Більшу частину свого дня, шкільного життя діти проводять в школі. Саме тут здійснюється становлення та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності. У період навчання відбувається становлення та формування особистості, рис її характеру, високих моральних якостей, розвиток розумових та фізичних здібностей, умінь та навичок, талантів, збагачення інтелектуального, творчого, культурного потенціалу. Центральною ланкою у цей час стають шкільні стосунки, міжособистісні взаємини, можливість спілкуватися з однолітками, що набуває особливого значення для кожного школяра. Необхідною умовою позитивного досвіду соціалізації в школі є сприятлива атмосфера взаємодії та взаємоповаги між учнями. Але, на жаль, все частіше спостерігається негативна тенденція такої взаємодії.

За своїми спостереженнями я виявила, що у кожному класі знаходяться ті, над ким найбільше кепкують, ігнорують, бойкотують, розкидають речі, ховають портфель, тобто – принижують та знущаються. Саме такі учні і є жертвами цькування. Переважно вони є аутсайдерами. Як правило, вони мало з ким товаришують та не включені у шкільні групи. Друзів у такої дитини зовсім не багато. Причиною цього, може бути страх за себе. Діти бояться стати наступною жертвою, і саме для нас вчителів, випадає така нелегка задача вчасно розпізнати і зупинити цькування.

- Найбільш поширені різновиди цькування: вербальне (словесне) і фізичне. Вони відрізняються за низкою ознак:

1. Вербальний (словесний) булінг

Що це таке: це словесне знущання або залякування за допомогою образливих слів, яке включає в себе постійні образи, погрози й неповажні коментарі про когось (про зовнішній вигляд, релігію, етнічну приналежність, інвалідність, особливості стилю одягу і т. п.).

Що необхідно робити: Я завжди наголошую, по-перше, вчіть своїх дітей поваги. За допомогою власної моделі поведінки зміцнюю їхню думку про те, що кожний заслуговує доброго ставлення, – дякуйте вчителям, хваліть друзів, проявляйте добре ставлення до працівників магазинів. Розвивайте самоповагу дітей і вчіть їх цінувати свої сильні сторони. Найкращий захист, який можуть запропонувати батьки, – це зміцнення почуття власної гідності й незалежності своєї дитини та її готовності вжити заходи в разі потреби. Разом придумуйте основні фрази, які дитина може сказати своєму кривднику переконливим, але не ворожим тоном, наприклад: «Твої слова неприємні», «Дай мені спокій» або «Відчепись».

2. Фізичний булінг

Що це таке: фізичне залякування або булінг за допомогою агресивного фізичного залякування полягає в багаторазово повторюваних ударах, стусанах, підніжках, блокуванні, поштовхах і дотиках небажаним і неналежним чином.

Що необхідно робити: якщо ви підозрюєте, що вашу дитину піддають фізичному насильству, почніть випадкову розмову – спитайте, як справи у школі, що відбувалось під час обіду чи на перерві, по дорозі додому. На основі відповідей з'ясуєте в дитини, чи вів хто-небудь себе образливо у ставленні до неї. Намагайтеся стримувати емоції. Підкресліть важливість відкритого, постійного зв'язку дитини з вами. Не звертайтеся до батьків розбишак, щоб розв'язати проблему самостійно. Якщо фізичне насильство над вашою дитиною продовжується й вам потрібна додаткова допомога за межами школи, зверніться до місцевих правоохоронних органів. Існують закони про боротьбу із залякуванням і домаганнями, які передбачають оперативні коригувальні дії.

Зазвичай жертвами шкільного булінгу стають діти, які мають:

- **фізичні недоліки:** носять окуляри, діти зі зниженим слухом, із порушеннями опорно-рухового апарату; діти, які фізично слабші за своїх однолітків; мають надто низький або надто високий зріст;

- **особливості поведінки:** замкнуті, відсторонені, тривожні, імпульсивні, плаксиві, нещасливі, діти з проблемних сімей та діти із заниженою самооцінкою;

- **особливості зовнішності:** руде волосся, ластовиння, клаповухість, криві ноги, особливості форми голови, надмірну чи наднизьку вагу тіла;

- **недостатньо розвинені соціальні навички:** не вміють спілкуватись з однолітками, часто не мають друзів, перебувають під надмірною гіперопікою батьків, невпевнені у собі, відчувають беззахисність;

- **відчувають страх перед школою:** мають негативне ставлення до школи внаслідок неуспішності у навчанні, підвищену тривожність та невпевненість, страх відвідування окремих навчальних предметів;

- **відсутність досвіду життя в колективі:** домашні діти, що не відвідували дитячий садок, мають нерозвиненість комунікативних навичок;

– **хвороби:** епілепсія, енурез, заїкання, дислалія (порушення вимови), дисграфія (порушення письма), дислексія (порушення читання).

В практиці своєї роботи, переконалась, що сучасний урок відрізняється використанням діяльнісних методів і прийомів навчання - таких, як навчальна дискусія, діалог, відеообговорення, ділові та рольові ігри, відкриті запитання, мозковий штурм і т.д.

Дітям 1-4 класів дуже важко донести, що булінг це погано, що його треба уникати, що погано так робити і т.д. Вони думають, що це класно, що вони лідери, що це принесе успіх., що з них будуть брати приклад.

Наведу приклади деяких сучасних прийомів навчання, які часто використовую в своїй роботі:

Гра. Головний сенс гри – грати, сміятися разом, спільно радіти грі. Веселощі - це цінність дитинства або приємного перебування разом. Веселі ігри є одночасно способом покращити соціально-психологічну атмосферу в групі дітей, розвивати дружні стосунки в дитячому колективі. В грі діти тренують здатність до саморегуляції, керувати своєю поведінкою, припиняти дії, посилювати чи послаблювати їх, дотримуватись правил. Ці вміння є важливим ресурсом протидії булінгу (цькуванню). Створюючи дружню атмосферу, ігри також здатні знижувати тривогу, послаблювати страх перед помилками, бо помилки – це не погано, це може бути весело.

Вікторина «Правила дружньої поведінки»

Мета: показати учням , які бувають прояви насильства, формувати навички ненасильницької поведінки.

Я, як вчитель зачитую ситуацію, яку учні мають запропонувати вирішити мирним шляхом, без застосування сили.

Наприклад, **ситуації:**

- Тебе штовхнули в коридорі на перерві. Твої дії?
- У тебе забирають особисту річ без дозволу. Твої дії?
- Тебе дражнять однокласники чи однокласниці. Як це припинити?
- Тебе примушують старшокласники або старшокласниці робити щось, чого ти не хочеш робити. Твої дії?
- Тобі погрожують по телефону. Твої дії?
- Ти є свідком ображення, приниження твого однокласника чи однокласниці або твого однолітка на вулиці. Твої дії?
- До кого ти звернешся за допомогою, якщо тебе ображають, тобі погрожують, тебе б'ють?

Гра «Я думаю про тебе так!»

Мета: розвиток адекватної самооцінки, уміння знаходити позитивні риси в інших.

Я пропоную учням сісти в коло. Роздаю кожному аркуш А4, щоб учасники підписали його (своє ім'я та прізвище). Після цього діти передають аркуш один одному (за годинниковою стрілкою чи проти) так, щоб аркуш опинився у сусіда справа чи зліва. Той, хто отримує аркуш, пише щось позитивне про того однокласника, чиє ім'я вказано на аркуші. Після цього діти передають аркуш далі та отримують інший — з новим іменем однокласника. Гра продовжується доти, доки до кожного не повернеться його аркуш.

Питання для обговорення:

- Чи важко було писати позитивне про однокласників?
- Що ви відчували, коли аркуш повернувся до вас, і ви читали написане про себе?
- Які ваші враження від вправи?

Вправа «Коли я злюся, мені допомагає...»

Мета: познайомити з методами самодопомоги, визначити, який є кращим для кожного з присутніх.

Я завчасно готую необхідний матеріал: аркуші А4, на яких написані різні твердження:

- поговорити з кращими друзями;
- поговорити з батьками;
- побути наодинці;
- зайнятися спортом;
- поплакати;
- послухати музику;
- побити «грушу» / подушку;
- порвати папір;
- надути повітряну кульку;
- заповнити особистий щоденник ;

Ці твердження я розкладаю у різних частинах класу. Пропоную учням походити по класу, прочитати всі твердження і обрати те, яке буде їхньою відповіддю на запитання: «Коли я гніваюся, мені допомагає...». Питання для обговорення:

- Чому ви обрали саме це твердження?
- Чим ваш метод дієвий?
- Що ще, крім згаданих методів, може допомогти, коли ви сердиті чи роздратовані? Далі я пропоную дітям назвати образ, із яким у них асоціюється стан гніву; зобразити його на аркуші А4 та написати ті твердження, які їм допомагають, коли вони гніваються.

Гра «Незакінчені речення»

Мета: формувати вміння розпізнавати свої емоції та відповідну поведінку . Я пропоную по колу учасникам продовжити речення:

- Я дратуюся, коли;
- Мене виводить із рівноваги ...;
- Мені неприємно, коли ...;
- Я гніваюся ...;
- Більш за все я люблю ...;
- Я відчуваю себе сильним (сильною) ...;
- Мої друзі ...;
- Моя підтримка ...;
- Я радію

Питання для обговорення:

- Що нового ви дізналися з вправи?
- Яка інформація була для вас новою?
- Що ви дізналися про себе?
- Яку отриману інформацію ви будете використовувати?

Розмовне спілкування. Я вважаю, що саме розмовне спілкування з дитиною вчителя чи батьків впливає на формування особистості, починаючи з раннього дитинства. Основне призначення розмовного спілкування – бути засобом невимушеного спілкування, живого обміну думками, усного діалогу, спілкування є неформальне й формальне. Перше – нерегламентоване, його мета й зміст визначається стосунками мовців. Друге – зумовлене соціальними функціями мовців. У повсякденній розмові з учнями можу зачіпати різні, здебільше не пов'язані теми, отже, їхнє спілкування має довільний характер.

Відеообговорення. За допомогою відео діти бачать на власні очі, що боулінг не стиль, не мода, не клас, не гра, що він лиш заборона для них. Саме у відео «СТОП боулінг» діти переконались, що це дуже поширена грана. але небезпечна.

Переконана, що ці методи допоможуть дітям усвідомити про небезпеку цькування та приниження в сучасному світі.

Переконана, важливо навчити учнів самостійності, тому основними принципами вищезгаданої моделі вважаю:

- довіра та повага;
- спільнота;
- вибір;
- відповідальність;
- любов до оточуючих;
- тимчасове зосередження уваги.

Висновок. Саме тому у своїй роботі з учнями часто використовую життєві ситуації, пізнавальні завдання, ігри, вправи на розвиток логічного мислення. В доборі завдань йду від простішого до складнішого. Практикую різні прийоми, щоб формувати в дітей логічне мислення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. ТОВ «Агентство «Україна», Київ, 2019. 132 с.
2. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. ФОП Нічога С.О. Київ, 2018. 174 с.
3. Найдюнова Л.А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини. Методичні рекомендації. К., 2014. 96 с.
4. . Алексеєнко, Т. Ф. Явища мобінгу та булінгу в стосунках групи і особистості Шлях освіти : наук.-метод. журн. 2012. № 2. С. 12-16.
5. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. ВТФ (Перун), Ірпінь, 2004. 1440 с.
6. Данько, Г. Як боротися з мобінгом і боулінгом. Охорона праці: Науково-виробничий журнал. 2016. № 4. С. 18-20
7. : https://humanrights.org.ua/material/67_ditej_v_ukrajini_zaznali_ckuvan_u_porperedni_23_misjaci
8. Український інститут дослідження екстремізму. Дослідження «Стоп шкільний терор. Профілактика та протидія булінгу»: <http://uire.org.ua/wpcontent/uploads/2017/11/Doslidzhennya-buling.pdf>
9. Лейн Д.А. Школьная травля (буллинг) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psifeya.ru/wpcontent/uploads/2014/02/Лейн>
10. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://kipt.sumdu.edu.ua/en/k2-listing/item/188-булінг-як-соціально-педагогічна-проблема-та-шляхи-її-вирішення.html>
11. Король А. Причини та наслідки явища булінгу. Відновне правосуддя в Україні. 2009. № 1–2 (13). С. 84–93.
12. А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола; Заг. ред. А. Й. Капської. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) Центр навч. л-ри, К., 2002. 164 с.
13. Алексеєнко Т. Ф. БУЛІНГ І МОБІНГ: ПРИЧИНИ РОЗВИТКУ І ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2018. №10. С. 7
14. Балакірєва О. Насильство та булінг в освітньому середовищі. [Електронний ресурс]. Результати соціологічного дослідження: здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді (HBSC). 2018. 4. С. 38. – Режим доступу: http://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2018/10_26_bullying_02.pdf
15. Беженар Г. Булінг : підліткове насильство в школі – [Електронний ресурс] Школа. 2012. №2 (74). С. 75–79. – Режим доступу : www.osvitaua.com/attach/2319/SHj12021s.pdf .

16. Борщевська А. «Булінг у школах як чинник психічного нездоров'я» Львів, 14. – 5 с.
17. В. П. Балюк, С. В. Спірякова (відп. за вип.), О. В. Токміленко, О. Б. Чорней. Булінг: реалії та шляхи подолання: бібліогр. покажч. (2005–2019 рр.) Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Бібліотека імені М. А. Жовтобрюха. Полтава, 2019. 16 с.
18. С. С. Стельмах. Вікові аспекти виникнення булінгу серед дітей Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. 2016. Вип.133. С. 204-207. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_133_50
19. Кацалап В. В. Програма тренінгових занять «СТОП- Булінг» орієнтована на профілактику насилля в шкільному середовищі. Науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. 2017. №15. С. 39.
20. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Булінг - ми всі можемо допомогти це зупинити [Електронний ресурс] 2013. Режим доступу до ресурсу: <http://www.edu.gov.on.ca/eng/multi/ukrainian/BullyingUK.pdf>.
21. Проблема булінгу очима підлітка [Електронний ресурс] 2018. Режим доступу до ресурсу: 35 <https://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/problema-bulingu-ochimapidlitka-471205.html>
22. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. 2015. – №6. – С. 5

Крохмалюк Г. В.,
вчитель I категорії
вчитель початкових класів
Вільховецької
загальноосвітньої школи I-III ступенів
ім. Ф.С.Бацури
Новоушицька селищна рада

Навчання дітей з особливими освітніми потребами

Анотація. У статті висвітлено проблеми дітей з обмеженими можливостями. Основні підходи до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я: мейстрімінг, сегрегація, інтеграція, інклюзія.

Ключові слова: команда, діти з особливими потребами, корекція, психічні процеси.

Організація навчання дітей з обмеженими можливостями у звичайних школах вимагає багато зусиль. На жаль, більшість шкіл не пристосовані зараз до того, щоб у них знаходилися діти з важкою формою інвалідності. Крім того, по відношенню до дітей – інвалідів існує негативне ставлення з боку інших людей, а також стереотипи та хибні погляди з приводу можливостей інвалідів: що вони можуть, а чого не можуть.

Для педагогів, які не мають досвіду спілкування з інвалідами, не зайвим буде прислухатися до цих рекомендацій, вони допоможуть налагодити відносини і полегшити процес навчання. Не треба думати, що людина з обмеженими можливостями вимагає якогось спеціального поводження, просто це допоможе зняти незручність, що неминуче виникає, коли люди вперше зустрічаються з чимось для них незнайомим.

Адже саме вчитель може виховати майбутнє покоління в дусі толерантного відношення до «несхожого». Суспільство повинне позбавитися стереотипного уявлення, що всі інваліди – це просто «хворі люди», і сприймати кожного інваліда як

особистість. За останні десятиріччя, в нашій країні, за даними Центру медичної статистики МОЗ України, рівень дітей з «особливими освітніми потребами» значно зріс. Це означає, що таким дітям і їхнім батькам необхідна соціальна, психологічна, педагогічна підтримка у вихованні дітей. Працюючи з дитиною-інвалідом я побачила, які проблеми чекають її. А.С.Макаренко говорив: «Виховання може бути успішним лише тоді, коли в основі педагогічної праці лежить певна програма розвитку даної конкретної особистості». Виникало багато питань, на які я шукала відповіді. У нашій школі навчається таких три дитини. Адміністрація школи проводить активну роботу у цьому плані. Можу сказати, з власного досвіду, що чим раніше така дитина приходить у колектив «здорових» дітей, то легше їй адаптуватись. Але підліткам-інвалідам потоваришувати з «не такими як вони» дуже складно. Здорова молодь найчастіше ігнорує та уникає таких дітей, а останні заглиблюються в собі, втрачають довіру до людей, віру у власні сили.

Навчаючи дитину з першого класу, я стикнулася з багатьма проблемами. По-перше, дівчинка була агресивно налаштована на всіх. Вона приходячи у клас, все що лежало на столі кидала на землю. Якщо я мала на собі якісь прикраси, то вона миттєво їх хапала. Часто любила ховатися під парту і там сидіти. Тоді і я присідала там біля неї і налагоджувала з нею контакт. Але поступово, разом із мамою ми її навчали. Хотілося б наголосити на тому, що дитині для нормального розвитку було потрібно, щоб батьки, школа, стали для неї однією великою родиною. З власного досвіду хочу сказати, що обов'язковим елементом навчання у нас є «співтворчість» вчителів, батьків і дітей.

Працюючи з Настею, я побачила, що дівчинки головна проблема полягає в порушенні її зв'язків зі світом, в обмеженій мобільності, недостатності контактів з однолітками та дорослими, в обмеженому спілкуванні з природою, а іноді і елементарної освіти.

Дитина, яка має інвалідність, може бути такою ж здібною та талановитою, як її здоровий одноліток, але виявити свій талант, розвинути його, принести користь суспільству їй заважає нерівність можливостей. На мою думку, дитина-інвалід – це людина, яка розвивається, має право на задоволення різнобічних соціальних потреб у пізнанні, спілкуванні та творчості.

У нашій школі дітей з особливими потребами залучають до загальношкільних заходів, так на свято Осені ці діти розповідали вірші. На Новорічному святі водили хороводи і співали разом з усіма пісні. Брала участь у цікавих конкурсах. Ми їх не забираємо від класу. Вони разом з усіма дітьми раділи перемогам у конкурсах і переживали разом з учнями невдачі. Їй хочеться йти до діток. На перервах вони з учнями граються і з радістю поспішають до школи.

Як було сказано, дівчинка зразу була дуже агресивна. (Характеризуючи агресію часто використовують таких два головних поняття, як агресивна поведінка, що відображає певну форму поведінки, спрямовану на нанесення шкоди іншому учасникові й агресивність, як властивість особистості). Отже, у нашому випадку, її агресія переросла у позитивну агресію. А, як відомо, позитивна агресивність, здебільшого, допомагає особистості швидше досягнути свого, відстоювати власну думку та переконання. Тепер ця агресивність допомагає Насті розвиватися, здобувати нові знання, уміння та навички. Я перегорнула багато цікавої літератури. З деякою інформацією я хотіла б поділитися з вами.

Основні підходи до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я.

Мейстрімінг, сегрегація, інтеграція, інклюзія.

Розрізняють кілька підходів до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я. Основні з них - мейстрімінг, інтеграція, інклюзія. У зарубіжній практиці вони використовуються як близькі за значенням, але не тотожні.

Мейстрімінг. Передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми ровесниками. Здебільшого це позаурочна форма спілкування: участь у спільних масових заходах, перебування у літніх таборах, відвідування клубів за інтересами. Але показали дослідження, такі стосунки в позаурочний час характеризуються нетривалістю та обмеженістю.

Інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення дітей у постійне освітнє середовище.

Розрізняють кілька типів інтеграції.

Соціальна інтеграція. Діти з особливими потребами можуть брати участь разом з іншими дітьми в позакласній діяльності, такій як харчування, ігри, як у дошкільних навчальних закладах, так і в загальноосвітніх навчальних закладах, однак, вони не навчаються разом.

Функціональна інтеграція. Як діти з особливими потребами, так і їхні однолітки навчаються в одному класі. Існує два типи такої інтеграції: часткова інтеграція та повна інтеграція. При частковій інтеграції діти з особливими потребами навчаються в окремому спеціальному класі та відвідують тільки окремі загальноосвітні заходи – тоді як при повній інтеграції такі діти проводять увесь час у загальноосвітніх класах. Саме останній тип інтеграції можна розглядати як справжню освітню інтеграцію.

Зворотна інтеграція. Про такий тип можна говорити тоді, коли здорові діти відвідують спеціальну школу.

Спонтанна або неконтрольована інтеграція. Діти з особливими потребами відвідують загальноосвітні класи без отримання додаткової спеціальної підтримки. Існують причини вважати, що в багатьох країнах чимала кількість таких дітей складає більшу частину тих, кого залишають навчатися на повторний рік.

Інтегроване навчання не передбачає зміни в системі освіти, дитина або адаптується до її вимог, або стає неприйнятною.

Діти у цей світ приходять для любові та добра. Ми – дорослі прагнемо понад усе вберегти дітей від усього лихого, бути їм щирим порадиником та вірним другом, забезпечити щасливе майбутнє.

Інклюзія (включення) - процес збільшення ступеня участі всіх дітей у соціальному житті, у різних програмах.

В Україні інклюзивна освіта робить лише перші серйозні кроки: не вистачає фінансування, досконалих навчальних програм для дітей з особливими потребами, висококваліфікованих педагогічних кадрів, а також відчутними є проблеми готовності нашого суспільства сприймати таких дітей.

Інклюзивна освіта - це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Інклюзивна школа - це заклад освіти, відкритий для навчання всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей.

Інклюзія – це процес. Важливо зазначити, що інклюзія має розглядатися як постійний пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності розглядаються як позитивне явище, яке стимулює навчання дітей і дорослих.

Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням. Відповідно, вона включає проведення комплексної оцінки, збір інформації з різноманітних джерел для розробки індивідуального плану розвитку та реалізації його на практиці.

Девіз інклюзії: «Рівні можливості для кожного».

Досить часто інтеграцію ототожнюють з інклюзією, яка має дещо розширений контекст: інтеграція відображає спробу залучити учнів з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл, а інклюзія передбачає пристосування шкіл та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх учнів - як обдарованих дітей, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія потребує змін на всіх рівнях освіти.

Суспільство повинно врахувати індивідуальні потреби людей і пристосовуватися до них, а не навпаки.

Організація діяльності інклюзивного закладу.

Складові моделі інклюзивної освіти:

Командний підхід;

Задоволення індивідуальних потреб дітей;

Співпраця з батьками;

Створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі.

Запорукою успішної реалізації моделі інклюзивної освіти є ефективна співпраця вчителів, відповідних фахівців, батьків та учнів. Усі спеціалісти з проблем розвитку дітей є важливими помічниками та партнерами вчителів.

У школі створена своєрідна мережа підтримки. Усі працівники та адміністрація школи, усі, хто працює з такими дітьми, мають допомагати один одному, обмінюються знаннями, максимально використовують місцеві ресурси для досягнення головної мети – реалізації дитиною її потенційних можливостей та підготовки її потенційних можливостей та підготовки її до незалежного життя в суспільстві.

Команда – це група людей, у яких є спільна мета, які співпрацюють, щоб досягти більшого.

Характерні риси командної роботи з дитиною, яка має особливі потреби :

*рішення стосовно методів роботи з дитиною приймаються колективно; члени команди несуть колективну відповідальність за результати;

* батьки є рівноправними членами команди;

* усі члени команди мають рівний статус і вважаються однаково важливими;

* знання та вміння представників різних дисциплін інтегруються під час розробки та реалізації навчального плану роботи з дитиною.

Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план (ІНП) - це один з найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Індивідуальний навчальний план - формальний документ, що містить детальну інформацію про дитину та послуги, які вона має отримувати. Він розробляється командою педагогів і фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою розробки комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожний фахівець. Батьки є активними учасниками розробки (ІНП) . ІНП визначає необхідні адаптації/модифікації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчальних занять. Він розробляється та реалізується для кожного учня з особливими потребами.

Співпраця з батьками

Працюючи з мамою такої дитини я побачила в її очах скільки невимовного болю. Я намагалася достукатися до серця дитини. А мама, бачачи наші старання, допомагала нам. Ті завдання, які ми робили в школі, вона ще опрацьовувала вдома. Додатково займалася з нею. Наша праця не пройшла даремно. Дитина навчилася працювати. Стала більше уваги приділяти навчанню. Вона дуже рухлива, а коли дитина зайнята цікавим завданням, вона не має часу на щось інше. Дівчинка дуже любить шити і малювати. Разом ми і шили і малювали. У мами загоралися очі від того, що її дитина щось може і ми разом з мамою «ліпили» з цієї дитини ученицю. Це був важкий період. Були сльози, був розпач, але ми змогли це все пережити.

На думку вчених, існує три фактори, які допомагають школі залучати батьків до активної участі в ухваленні всіх рішень, що стосуються дитини:

Сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає в усьому;

Постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою;

Сприйняття батьків, як колег.

Для педагогів практика, орієнтована на сім'ю, означає визначення цілей і шляхів їх досягнення, погоджених із родинами. Це підвищує вірогідність отримання бажаних результатів, упевненість і компетентність, здатність батьків і родичів ухвалювати рішення стосовно їхньої дитини та всієї родини впродовж усього життя. Педагоги мають бути підготовлені до роботи з усіма членами родини. Водночас, і батьки мають бути готовими до співпраці зі школою.

У школі використовують три принципи практики, орієнтованої на сім'ю:

1) Сім'ю необхідно вважати основним одержувачем послуг. Надаючи освітні послуги враховують потреби всіх членів родини, які займаються освітою дитини та доглядом за нею;

2) Підтримують та шанують рішення, які приймаються родиною. Другий принцип визнає важливість родини і пропонує фахівцям розглядати її членів як найважливіших учасників освітньої команди - головних людей, котрі відповідають за ухвалення рішень стосовно освіти їхньої дитини та піклування про неї.

3) Надають широкий спектр послуг, покликаних поліпшити функціонування дитини та родини.

Як свідчить досвід, сім'ї частіше отримують послуги, пов'язані з їхньою дитиною, і рідше - ресурси для вдосконалення власної роботи або добробуту.

Родини дітей з особливими освітніми потребами відповідальні за них упродовж усього життя. Тому одне з найважливіших завдань педагогів – допомогти батькам повірити в себе, у власні сили, аби вони могли подолати всі проблеми. До кожної родини слід віднайти індивідуальний підхід, оскільки в кожній є свої потреби, можливості та пріоритети; одні потребують більшої підтримки, інші – меншої.

Саме завдяки підтримці школи батьки отримують необхідний досвід і стають менш залежними від фахівців, коли приймають рішення стосовно догляду за дітьми з особливими потребами та визначення їхнього майбутнього. Освітні програми можуть впливати і на поведінку батьків, змінювати їхні сподівання щодо своїх дітей.

У школі були передбачені різні види спілкування та взаємодії між родинами і педагогами. Деякі батьки хочуть спілкуватися в письмовій формі, іншим потрібні особисті зустрічі. Поступово сім'ї набувають певного педагогічного досвіду, унаслідок чого у дітей поліпшуються знання та вміння, підвищується самоповага. Більшість родин ділиться з педагогами інформацією особистого характеру, що дає змогу вчителям з'ясувати, у чому їм потрібна допомога.

Запорукою добрих стосунків між школою та сім'єю є повага, некретичне ставлення (без критики) і співчуття.

Оскільки родини є головними наставниками своїх дітей, вони мають повне право на особливу увагу й повагу з боку професіоналів. Шкільні педагоги допомагають батькам. Скажімо, ініціюють розмову на теми, про які сім'я говорити не наважується. Наприклад, чимало батьків «важких» дітей спочатку приховують свій гнів, образу, розпач. Коли ж вони бачать, що вчитель розуміє їхні переживання, вони охоче йдуть на контакт.

Педагоги позитивно й відверто ставляться до батьків, незалежно від їхніх особистих якостей. Коли вчитель не дає оцінок, не критикує, а делікатно, без будь-якого тиску заохочує родини до прийняття власних рішень, імовірність

позитивного результату збільшується. Якщо ж учитель не схвалює дії батьків стосовно дитини, це може спричинити відчуженість і опір з їхнього боку.

Педагоги мають урахувати сімейні обставини, співчувати родинам і відповідним чином демонструвати це під час спілкування. Спостерігаючи за реакцією батьків, учитель може визначити, чи достатньо ефективно він висловлює своє співчуття. Батьки проводять зі своїми дітьми найбільше часу і знають їх краще за інших. Можна сказати, що батьки – експерти з питань, які стосуються їхніх дітей. Педагоги ж – експерти з питань розвитку й освіти дітей загалом. Коли вчителі та батьки активно співпрацюють, їхні знання та ресурси подвоюються, що справляє загальний позитивний вплив на розвиток дитини.

Працівники нашої школи створили таке середовище, де діти почуваються комфортно та впевнено. Це одне з найважливіших завдань адміністрації та педагогів і, водночас, перший крок на шляху налагодження довірливих, партнерських стосунків з родинами.

У школі визнають батьків дітей з особливими освітніми потребами як партнерів і спираються на принципи педагогічної діяльності, орієнтованої на інтереси сім'ї, а саме:

Визнання того, що сім'я є елементом стабільності в житті дитини, у той час як педагоги можуть увесь час змінюватися.

Ефективне співробітництво педагогів з батьками та іншими фахівцями.

Регулярний обмін з батьками повною та неупередженою інформацією стосовно їхніх дітей.

Розуміння й урахування потреб дітей під час розробки навчальних та інших програм.

Розуміння унікальності кожної сім'ї, повага до різних методів навчання та виховання дітей, що застосовуються батьками.

Турбота про те, щоби послуги, які надаються родинам, були комплексними, скоординованими, доступними та відповідали потребам кожної родини.

Поради учителям

1. Зосередьте увагу на сильних сторонах учня та спирайтеся на них у процесі навчання.

2. Подавайте зміст навчального матеріалу невеликими частинами, використовуючи мультисенсорний підхід (слуховий, візуальний, маніпуляційний).

Якомога більше повторюйте та закріплюйте вивчене.

3. Заохочуйте учня, підтримуйте позитивну мотивацію навчання.

4. Практикуйте прикладне застосування набутих учнем знань.

5. Спільно з учнем поетапно аналізуйте виконання завдання.

6. Завдання мають відповідати можливостям учнів і виключати відчуття стійких невдач.

7. Не перекладайте подолання проблем у навчанні виключно на батьків. Допомагайте їм усвідомлювати найменші успіхи учня та закріплювати їх.

8. Подолання труднощів у навчанні – це результат спільної тривалої та кропіткої роботи педагогів, психологів, батьків.

Сподіваюсь, що зазначені поради будуть корисними для повсякденної роботи педагога в класі, де навчається дитина з особливими освітніми потребами.

Висновок. На завершення, хотілось би сказати, що вчитель у своїй роботі повинен враховувати вікові та індивідуальні особливості психічних процесів дітей. Навчання повинно сприяти їх розвитку, тому що, як говорив Л.С. Виготський «Навчання повинно бути таким, що веде за собою розвиток».

Список використаних джерел та літератури:

1. Журнал «Англійська мова та література» жовтень 2011 р. ст.20-2 - 20-16.
2. Збірник наукових праць Шкільна освіта Хмельниччини: психолого–педагогічний супровід модернізаційних процесів Хмельницький, 2017 ст.85-88.
3. Кот Н. Педагогічна допомога родині у вихованні дітей з особливими потребами //Н. Кот// Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві .Контекст, 2000.- с. 266-268.
4. Інклюзія як нова філософія освіти// Радість дитинства – вільні рухи// .- 2009.-№4,с.6.
5. Казаннікова О.В. Психологічний супровід агресивної дитини /О.В.Казаннікова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія.- 2013.- Вип..39(3) .-с. 157- 162.

Куриця С. В.
соціальний педагог ЗОШ №8
(м. Кам'янець-Подільський)

Соціально-психологічні аспекти мобінгу в освітньому середовищі

Анотація: У статті йдеться про важливість проблеми мобінгу. Розглядається значення понять «горизонтальний» та «вертикальний» мобінг, конкретизуються форми вертикального мобінгу. Здійснено аналіз трьох стадій явища мобінгу, та виділено його істотні ознаки. Приділено увагу аналізу явища мобінгу в освітньому середовищі.

Ключові слова: мобінг, психологічний тиск, педагогічний колектив, конфлікт.

Сьогодні мобінг надзвичайно поширений в сучасній школі, але його, з тих чи інших причин, замовчують, не афішують. Мобінг просто не прийнято обговорювати, тому, що, з одного боку, педагогічний колектив, адміністрація, дбаючи про власну репутацію, ігнорує його, а з іншого – особистісні причини самої жертви.

Мобінг (від англ. to mob – переслідувати, нападати гуртом) – це психологічний терор, тиск, цькування співробітниками свого ж колеги. Цікаво, що слово мобінг вперше було використане етнологом К. Лоренцом для опису поведінки групи невеликих тварин (найчастіше птахів), що атакують одну сильнішу та більшу тварину дрібними, але масовими ударами.

Шведський психолог Х. Леманн описав явище мобінгу у своєму звіті «The National of Occupational Safety and Health», який був опублікований у 1984 році. Х. Леманн застосував поняття «мобінг» для визначення різновиду психологічних міжособистісних відносин котрі складаються на робочому місці між працівником і роботодавцем, а також між працівниками на горизонтальному рівні щодо реалізації службових обов'язків та проявляються в недоброзичливому ставленні до працівника його колег або керівників [1,6].

Упродовж кількох десятиліть явище мобінгу глибоко досліджувалось такими західними науковцями, як А. Ваніорек, Л. Ваніорек, С. Бродським, Р. Здибела, К. Кмечек, Х. Лейман, Р. Поздзіка, А. Шалковською та ін. У сучасний період його вивченням займалися Т.Ф. Алексеєнко, О.О. Корабльова, І.В. Лагутіна, А.І. Маренич, Н.Г. Мехеда, О.І. Сердюк та ін. Нині об'єктивно назріла необхідність практичного вирішення проблеми мобінгу, що передбачає системний науковий підхід. Аналіз цього явища з моральної (емоційної) точки зору має поєднуватися з визначенням економіко-правових засобів і механізмів унеможливлення (викорінення) мобінгу [5].

Розглядають мобінг, як горизонтальний, так і вертикальний, все залежить від кількості осіб, які задіяні в цьому.

Горизонтальний мобінг проявляється всередині педагогічного колективу, і не виходить за його межі, тобто керівництво навіть може і не знати про конфлікт. Але якщо ініціатором стає сам керівник, тоді мобінг стає вертикальним.

А.В. Соловйов наводить перелік форм вертикального мобінгу [5]:

- вербальна агресія (провокаційні питання; брехливі твердження; сумніви в рівні професіоналізму і компетентності співробітника; емоційні нападки і погрози; безпідставні звинувачення у будь-чому тощо);

- постійна дискусія з працівником з метою демонстрації своєї переваги (грубе і зверхнє переривання підлеглого; заперечення, перш, ніж працівник встигне висловити власну думку, викласти точку зору, навести аргумент; сприйняття тільки тієї інформації, яку можна будь-яким чином використати проти працівника; ігнорування об'єктивних і обґрунтованих тверджень тощо);

- спалахи гніву, котрі супроводжуються грубими висловлюваннями, які принижують особистість працівника, провокують його на здійснення помилок або на відповідь некоректною поведінкою;

- демонстративна відмова від продовження обговорення проблеми спільно з працівником або в його присутності;

- скорочення працівнику термінів виконання доручень або навмисна повільність в ухваленні рішень, які стосуються виконання завдань працівника;

- умисне приховування повної і достовірної інформації, яка необхідна працівнику для виконання дорученого завдання;

- безпідставна зміна розміру заробітної плати працівника;

- переміщення робочого місця з метою морального гноблення співробітника;

- навмисне поширення неправдивої інформації та чуток про працівника;

- нелегітимний колегіальний розгляд поведінки працівника;

- розгляд сфальсифікованих скарг і доповідних, які з об'єктивних причин не можуть привести до застосування стосовно працівника дисциплінарного стягнення тощо.

Слід зазначити, що мобінг, спрямований на одного з працівників, супроводжується створенням угруповань в організації, підключенням до психологічного тиску на працівника інших членів організації [5].

Мобінг можна умовно розділити на три стадії:

1. Перша стадія – відкритий конфлікт у колективі. На цій стадії є групи з різними точками зору і група, яка зберігає нейтралітет.

2. Друга стадія – учасники протистояння починають сприймати конфлікт як розбіжності між ними і окремою людиною, якій призначають роль «жертви». Сам конфлікт, його суть втрачає свою актуальність і відходить на задній план. Причиною агресивних дій стає не стільки спірне рішення, скільки безпосередньо особистість «жертви». Вся увага акцентується на тому, що «жертва» «не вписується» в колектив. На цій стадії вже немає групи, що займає вільну, нейтральну позицію, напруга в колективі зростає і потребує виходу в тому чи іншому вигляді. Таким виходом можуть бути як офіційні дії у вигляді скарги або вимоги переведення «жертви» в інший відділ, так і безпосередньо психологічне насильство і тиск групи на «жертву», внаслідок чого процес мобінгу переходить в останню, фінальну стадію, коли дії колективу перетинають останню межу моралі та офіційних норм [1,5].

3. Третя стадія – застосовуються всі види мобінгу, які призводять об'єкт мобінгу до таких наслідків, як нервовий зрив, психічна травма, соматичні захворювання. Результатом можуть бути не тільки соматичні розлади, але і суїцидальні прояви [3,4].

Також мобінг може бути відкритим і закритим. Наприклад, коли відбувається публічне цькування, приниження, ігнорування думки колеги одним або кількома особами або навіть самим керівником закладу, такий мобінг називається відкритим. Якщо цькування, ігнорування, створення перепон відбуваються приховано, такий

мобінг називається закритим. Усі види мобінгу несуть за собою різні психологічні хвороби (депресія, апатія тощо), втрату концентрації уваги, зневіру, інфаркт тощо.

Для кращого розуміння природи цього явища слід також враховувати, що мобінг може бути свідомий (навмисний) і несвідомий (стихийний). Свідомий – це цілеспрямовані дії, котрі мають конкретну, чітко сформульовану мету: створити людині такі умови, аби вона стала ослабленою. Несвідомий – це коли людина не усвідомлює, що займається цькуванням. Просто хтось викликає у неї постійне роздратування, котре накопичується і проривається назовні.

Дослідники виділяють такі істотні ознаки мобінгу:

1) регулярність негативних акцій і практик, спрямованих проти одного або декількох працівників (образи, приниження, ізоляція або ігнорування досягнень працівника, прискіпливе ставлення до виконаної роботи, призначення нездійснених строків для реалізації завдань, приховування корисної інформації, поширення наклепу та пліток, свідоме руйнування репутації людини, приниження політичних і/або релігійних переконань, рідше – фізичне насильство або погроза його застосування);

2) тривалість агресивної поведінки моберів, котра сприймається «жертвою» як ворожа (від шести місяців до декількох років);

3) дисбаланс влади між сторонами мобінгу: «жертва» не здатна себе захистити та протистояти групі моберів, внаслідок чого сприймається нападниками як людина, що перебуває в ієрархічно нижчому положенні та через свою психологічну слабкість заслуговує негативного до себе ставлення;

4) віктимізація/стигматизація «мішені», що має своїм наслідком нанесення їй важких психологічних травм [1,5].

Мобінг в освітньому середовищі – це складне багатокomпонентне явище, яке проявляється як психологічний терор зі сторони колективу чи члена колективу щодо іншої особи.

Найчастіше відбувається залякування, пригноблення і тиск на найбільш успішного, активного та креативного колегу. Не усі педагогічні працівники приймають активну наполегливість вчителя, одним заважають їхні «стереотипи», інші вважають, що взаємне гноблення в цілому є нормальним, а іноді й корисним. Також причинами мобінгу може бути бажання помсти, жадібність до влади, особисте несприйняття людини, заздрість, страхи, амбіції, кар'єрний ріст; і цей перелік не є вичерпним, у кожному конкретному випадку він може бути індивідуальним.

Коли в освітніх закладах відбувається скорочення персоналу, можна спостерігати явище, коли сама адміністрація школи провокує мобінг. Це спосіб, який дозволяє не застосовувати офіційних заходів і змушує працівника звільнитись за власною ініціативою.

Часто ми можемо спостерігати цькування не лише на робочому місці, але й під час корпоративів. Розповсюджені корпоративи в педагогічному колективі, примушують педагога прив'язуватись до компанії та підтверджувати своє місце в ній у свій вільний час.

Передумовою розвитку мобінгу в будь-якій соціальній і віковій групі може бути очевидна несхожість потенційної жертви на інших – «не така, як усі» – у чомусь краща чи гірша, а також її самооцінка. Особливо помітний мобінг спостерігається щодо яскравих особистостей, а також тих, хто через певне нестандартне мислення чи труднощі комунікації часто веде відособлений спосіб життя. Якщо на людину почати сипати критичні й саркастичні коментарі, не підтримувати та ізолювати від інших, то вона мимоволі починає сумніватися у своїй компетенції і у тому, чи дійсно вона хороший фахівець. Людина вірить, що все, що про неї говорять кривдники, – правда.

Такі особистості важко переносять акти мобінгу, зокрема «підкилимові» інтриги, систематичне цькування і перебування в ситуаціях постійного стресу,

більшою мірою схильні на цій основі до нервових зривів і втрати здоров'я, які можуть виявитися також і як віддалені наслідки [4].

Тому варто чітко зрозуміти, що прийняті у нас жарти над «білими воронами» колективу, всілякі неформальні «церемонії» офісних ініціатив для новоприбулих співробітників або прямий колективний тиск на колег та колежанок не можуть бути нормою у цивілізованому соціумі, а повинні стати сигналом для суспільства й держави, що прийшов час протидіяти насильству на роботі.

За таких умов проблему не усувають, а навпаки, вона набуває більших обсягів і жорстокості. Адже мобінг згубно впливає не тільки на саму жертву, а й на її оточення. Він спрацьовує, як ефект доміно або ланцюгова реакція, яка несе за собою серйозні психологічні та психосоматичні захворювання, які роблять людину безсилою і руйнують її «внутрішнє Я». І навіть після того, як людина змінить місце роботи, згадка про те, що відбулося, буде впродовж багатьох років позначатися на її самопочутті та самооцінці.

Від мобінгу страждає і сам колектив. Продуктивність праці знижується через те, що працівники не контактують і, відповідно, не можуть повноцінно обмінюватися інформацією та ідеями. Вони часто витрачають час і сили на конфлікти, а не на виконання роботи. Як наслідок, знижується і результативність роботи.

Сучасне освітнє середовище навчального закладу не є ізольованим від зовнішніх і внутрішніх факторів, які можуть мати як позитивний результат, так і містити загрози, небезпеки та ризики, які можуть сприяти деструктивним змінам у ньому. Для протидії таким змінам, необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним та безпечним.

Якщо людина стала жертвою мобінгу, краще за все не намагатись нападати, а навчитись відповідати жартами, не панікувати, говорити з колективом, шукати компроміс, знайти однодумців і соратників, не дозволяти себе принижувати і бути ввічливим та толерантним.

Що ж робити, якщо раптом працівник став жертвою мобінгу? Головне, не поспішати звільнятися, основної проблеми це не вирішить. Не варто мовчати, потрібно спробувати поговорити з колективом, розказати про те, що насправді відчуваєте. Потрібно намагатись відстоювати свою позицію, відповідати на зауваження, аргументовано пояснювати свої вчинки. Не потрібно дозволяти принижувати себе. Якщо в результаті аналізу ситуації працівник розуміє, що його провини немає, потрібно бути максимально впевненим у собі. Не варто занижувати самооцінку та замикатися в собі. Потрібно знаходити позитивні риси у людях, із якими працюєте.

Список використаних джерел та літератури:

1. Абашкина О. Моббинг по-немецки / О. Абашкина // Справочник по управлению персоналом. – 2007. – №9. – С.120-124.
2. Ваниорек Л. Моббинг : когда работа становится адом / Линда Ваниорек; [Пер. с нем. И.С. Борисова]. – М. : Интерэксперт, 1996. – 168 с.
3. Лагутіна І.В. Мобінг на робочому місці : правовий аспект / І.В. Лагутіна // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 57. – С. 133-138.
4. Наталія Захарченко, Марія Яцюк. Мобінг. Стратегії психологічного захисту 2019. – 104с.
5. Соловьев А.В. Моббинг : психологический террор на рабочем месте. KADROVIK.RU : электронный журнал. URL: <http://www.kadrovik.ru/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1049>
6. Leymann, H., 1990. "Mobbing and Psychological Terror at Workplaces". In: Violence and Victims, №. 5 (2), pp. 119-126.

Організація інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами

Анотація. В даній статті йдеться про організацію навчання дітей з особливими освітніми потребами, основні завдання даної форми навчання. Необхідність навчання дітей з особливими освітніми потребами у колективі.

Ключові слова: інклюзивна освіта, соціалізація, психологомедико-педагогічна допомога, завдання.

Ставлення до осіб з психофізичним порушенням є визначальним фактором забезпечення їм соціальних та освітніх послуг. Історія знає різні факти такого ставлення: від виразної агресії до захисту індивідуальних особливостей. Зміна суспільних тенденцій в оцінці розвитку людей призводить і до змін в їхній освіті. Упродовж тривалого часу ставлення до осіб із психофізичними порушеннями ґрунтувалося на медичній моделі, згідно з якою вважали, що особа з особливостями психофізичного розвитку є хворою і передусім потребує лікування, піклування. Відповідно дітей з такими порушеннями ізолювали в спеціальні заклади, де вони отримували спеціальну допомогу і навчання, але їхня соціалізація ускладнювалась. У XX столітті допомогу особам з певними психофізичними порушеннями організували під девізом «Рівні права для всіх», проте частіше це тільки декларували. На практиці ж навіть діти з невиразними особливостями розвитку вимушені були навчатись у сегрегованих закладах.

У теперішній час згідно з Конвенцією ООН про права інвалідів та її ратифікацією, Україна повинна забезпечувати інклюзивну освіту на всіх рівнях, починаючи від дошкільної, загальної середньої, вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і до навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими, визнання та ствердження права осіб з особливостями психофізичного розвитку на повноцінну участь у суспільному житті, усвідомлення необхідності створення умов для реалізації цього процесу. Відповідно метою даної статті є визначення організаційно педагогічних умов для ефективного впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Головною метою інклюзивного навчання і виховання є створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації та утвердження людської гідності дітей з особливими потребами.

Основними завданнями інклюзивного навчання і виховання є:

- забезпечення права дітей з особливими потребами на здобуття освіти в умовах загальноосвітніх навчальних закладів у комплексному поєднанні з корекційно-реабілітаційними заходами;
- різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб;
- збереження і зміцнення морального і фізичного здоров'я вихованців;
- виховання в учнів любові до праці, здійснення їхньої допрофесійної підготовки, забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення;

- виховання школяра як культурної і моральної людини з етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе;
- надання в процесі навчання і виховання кваліфікованої психологомедико-педагогічної допомоги з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку вихованця.

Інклюзивна освіта надає можливість кожній дитині право на самореалізацію, соціалізацію в природному та суспільному середовищі, розкриття природних здібностей та сильних сторін, отримання необхідної допомоги та підтримки з боку однолітків, педагогічного колективу школи та відповідних спеціалістів. Це можливе за умови правильно і відповідно адаптованого освітнього середовища.

Важливого значення набуває створення сприятливого позитивно емоційного клімату в класі, в колі однолітків, школі, включення дитини з психофізичними вадами в життя суспільства, її прийняття вчителями, однолітками, батьками та розуміння її особливостей.

Інклюзивна освіта надає нам багато можливостей задля успішного розвитку та надання дітей з особливими освітніми потребами. Однією з суттєвих переваг інклюзивної освіти є те, що об'єктом уваги стає не порушення дитини, а її цілісна особистість. Дитини не розглядають через призму відхилень у психофізичному розвитку а зосереджують увагу на можливостях і сильних сторонах особистості дитини. Завдяки спілкуванню та спільній діяльності в дітей з особливостями формується модель здорового повноцінного способу життя.

Інклюзивне навчання в українських школах лише на початках впровадження. Тому не дивно, що у педагогів виникає безліч запитань, як все організувати.

Успіх інклюзивного навчання, виховання та розвитку дітей з особливими потребами залежить від психолого-педагогічного супроводу командою спеціалістів, які будуть працювати з ними. Без кваліфікованої допомоги учням з психофізичними вадами надзвичайно важко розкрити свої потенційні можливості, навчатися без підтримки. Це обумовлено і психологічними особливостями таких дітей, їхніми зниженими можливостями спонтанного розвитку, і соціальними ситуаціями розвитку їхньої особистості (невдачами у попередньому навчанні і вихованні, неблагополучними родинними умовами тощо).

Психолого-педагогічний супровід - це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, повноцінної адаптації дитини у соціумі, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

Психолого-педагогічні послуги - це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру.

Корекційно-розвиткові послуги - це комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Психолого-педагогічний супровід, психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги спрямовані на:

- соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та відповідних компетенцій;
- формування компенсаційних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання в закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти;
- розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності, становлення особистості.

Із самого початку має бути визначено, які саме фахівці будуть працювати з дитиною, надавати їй освітні та додаткові спеціальні корекційні послуги в навчальному закладі. Важливо створити міждисциплінарну групу супроводу, що працює як злагоджена команда. Вона має спільну мету, спрямовану на задоволення освітніх потреб та підтримки учнів з особливостями розвитку. Фахівці, що входять до складу команди, виконують різні функції (ролі), але залежні один від одного, координуючи спільну діяльність, та розглядають себе як складові одного цілого. До складу такої групи має входити: координатор (завуч школи), вчитель, педагог супроводу (асистент вчителя), вчитель-дефектолог, психолог, логопед та інші спеціалісти. Злагоджена і цілеспрямована діяльність кожного з учасників групи супроводу дитини з психофізичними вадами в навчальному закладі має своє коло завдань, а також – спільні актуальні цілі щодо розвитку дитини, над якими працює на кожному занятті з метою корекції недоліків та розвитку збережених можливостей дитини, становленню її соціальної адаптації та отриманню нею якісної освіти в навчальному закладі.

Навчання дітей з психофізичними вадами в інклюзивному класі забезпечується реалізацією принципу корекційної спрямованості навчального процесу, диференційованого та індивідуального підходів. Організація корекційно спрямованого навчання у вузькому її розумінні передбачає підготовку та створення умов, потрібних не лише для роботи над засвоєнням учнями програмного матеріалу, а й для подолання в них недоліків розвитку відповідно до попередньо поставленої спеціальної мети заняття і предмета корекції (вада мовлення чи учбово-практичної діяльності, інтелекту, особистості тощо).

В інклюзивному класі одним із показників ефективного навчання дітей з особливими освітніми потребами вважається групова або парна форма навчальної діяльності. При такій формі роботи учні навчаються проявляти підтримку і повагу, вчать мислити, обговорювати та вирішувати проблеми, ефективніше переносити набуті знання, уміння й навички. Також така форма роботи для таких дітей допомагає зменшити рівень тривожності та стресу, пасивності внаслідок невпевненості своїх сил, що допомагає набуті позитивного ставлення до навчання. Під час співпраці створюються умови для налагодження стосунків між дітьми, що позитивно на їх соціальний розвиток. Тому можна зробити висновок, що інклюзивна освіта є однією з найефективнішою з форм навчання для дітей з особливими освітніми потребами, що надає змогу таким дітям навчатись за місцем проживання, перебувати у соціумі та реалізувати свої здібності та нахили.

Невід'ємною складовою інклюзивного навчання є наявність відповідних організаційно-педагогічних умов: сприятливий позитивно налаштований клімат в школі та в класному колективі, прийняття цієї дитини в колективі, розуміння її особливостей, надання кваліфікованої допомоги команди спеціалістів. Отже основою навчального процесу в інклюзивному навчанні можна вважати корекційну спрямованість навчального процесу, що передбачає виправлення вад та розвиток збережених природних можливостей дитини з особливими психофізичними вадами, окремий підхід та диференційоване викладання, що дозволяють зробити навчання гнучким, особистісно орієнтовним.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інклюзивне навчання у школі: кроки до успішного початку:[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/inklyuzyvne-navchannya-u-shkoli-kroky-do-uspishnogo-pochatku/>
2. Колупаєва А.А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. – Харків: Ранок, 2019. – 304 с.

3. Колупаєва А.А. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А.А. Колупаєва та ін. – Харків : Ранок, 2019.- 2016 с.
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
5. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Астон, 2020. – 176 с

Локайчук А. М.

вчитель початкових класів, старший вчитель
Великоскнитський навчально-виховний комплекс
«Дошкільний навчальний
заклад – середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів»
Ганнопільської сільської ради Славутського району

Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства

Анотація. У статті розглядається педагогіка партнерства цілісного життя здобувачів освіти та їх батьків, учителів – система виховання і навчання. Вона базується на засадах гуманності і віри в дитину.

Ключові слова: педагогіка партнерства, гармонійний розвиток, успішне спілкування, психологічні труднощі, життєво-компетентна особистість.

Актуальність. В освіті України почався новий етап розвитку, пов'язаний зі зміною менталітету суспільства та особистості. Процеси, що відбуваються сьогодні в нашій державі, зумовлені суперечностями соціального, економічного та політичного становлення, висувають важливе завдання для освіти – формування життєво-компетентної особистості, здатної до самореалізації.

Проблема. Система виховання і навчання – педагогіка партнерства цілісного життя здобувачів освіти та їх батьків, учителів базується на засадах гуманності і віри в дитину, на принципі виховання творчості і партнерства педагогів із дітьми.

Сучасний учитель початкових класів – це одночасно і викладач, і вихователь, і організатор діяльності здобувачів освіти, активний учасник спілкування з учнями, їхніми батьками та колегами. У своїй роботі я завжди прагну відшукати шляхи, методи й способи створення оптимальних умов для того, щоб дитина якнайкраще реалізувала свої можливості, з любов'ю і радістю прагнула пізнати світ, свою землю, свій рід, а потім реалізувати себе в цьому світі. З цією метою я обираю комунікацію з учнями та їх батьками на засадах партнерства. Сьогодні вже не викликає сумнівів той факт, що саме родинність є визначальним пріоритетом української національної освіти. Дитина є головною дійовою особою навчально-виховної діяльності. Забезпечення партнерства між закладом і родиною – формування вмінь спілкування у ланцюжку «вчитель – клас – батьки»

Вихідними позиціями партнерства є:

1. Концепція про два рівні розвитку учнів (Л.С. Виготський):
 - ЗАР – зона актуального розвитку, те на що здатна дитина сьогодні;
 - ЗНР – зона найближчого розвитку, потенційні можливості учня.

Педагогіка має орієнтуватися на роботу у межі цих двох зон. Дитина й сама прийшла б до результату, але ми допоможемо їй зробити ще швидше. Партнерство повинно бути оптимістичним, а вчитель – допомагати дитині швидше увійти у свій завтрашній день.

2. Концепція змістовного навчання (Д.Б.Ельконіна – В.В. Давидов).

3 перших днів навчання у дітей можна формувати абстрактне мислення. Перевага у них конкретного мислення не означає, що в навчанні слід лише на нього спиратися.

3. Концепція про функції вчителя (Д.Н.Узнадзе).

Навчальний матеріал має бути складнішим, ніж можливості дитини, щоб учитель став для неї необхідним. Якщо ж навчальний матеріал відповідає здібностям дитини або ж нижчий від її можливостей, дитині не цікаво.

Партнерство визначається як така міра функціональної взаємозалежності сторін, коли успіх і винагорода окремого індивіда спричинені успіхом інших членів, що потребує від них узгоджених дій.

Це спільна діяльність для досягнення загальних цілей. У межах такої спільної діяльності індивідууми прагнуть одержати результати, вигідні для них самих і для всіх членів групи. Партнерство сприяє:

- високим досягненням і продуктивнішому навчанню;
- турботливим, відданим і чуйним взаєминам між учнями;
- психологічному здоров'ю дітей, соціальній компетентності і самоповазі.

Суттєвими компонентами партнерства є: позитивна взаємозалежність, особистісна взаємодія, що стимулює діяльність, індивідуальна і групова підзвітність, навички міжособистісного спілкування і спілкування у невеликих групах, обробка даних про роботу групи. Оволодіння такими компонентами партнерства дає змогу вчителям перебудовувати уроки таким чином, щоб вони відповідали даній навчальній ситуації та давали змогу коригувати недоліки і недостатній пізнавальний рівень.

Партнерство важливе між учителем і учнем, між учнем і батьками, між учителем і батьками, а також з іншими сферами спілкування дитини.

Заклад не може сповна виконати функцію виховання дітей, бо тут дитина проводить лише половину дня, а весь інший час – у сім'ї, на вулиці. Відтак потрібна допомога й узгодженість дій з батьками.

Саме тому визначаю психологічні принципи сімейного виховання:

1. Вільний вибір. Дитина народжується вільною і не повинна відчувати обмежень своєї свободи ззовні. Лише вона сама може обмежити.

2. Прагнення подорослішати. Граючись, діти обирають для себе ролі, престижні за віком. Допомога дитині у її дорослішанні має бути основою нашої педагогіки.

3. Бачити в кожній дитині особистість. Батькам слід бачити в дитині партнера, однодумця, друга.

Функціональним тенденціям і розвитку дитини приділяю значну увагу. Дитина народжується з безліччю задатків і функцій, які для свого розвитку мають певний час. І якщо час втрачено – функції згасають. Тому враховую у навчальному процесі сенситивні періоди, коли психічний механізм перебуває ще в дії.

Функції можуть реалізовуватися тільки у середовищі, яке для них комфортне, дасть їм змогу успішно розвиватися. Слід моделювати середовище, що спонукає

до життя ці функції, змушує їх працювати, інакше вони швидше згаснуть. Я раджу менше забороняти, більше дозволяти. Адже без пізнавальної діяльності дитина не зможе повноцінно розвиватися.

Гра – це переживання вільного вибору. Змусити дитину гратися неможливо, якщо певні функції не задіяні. Дитина грається через внутрішнє бажання.

Але, включаючись до гри, дитина повинна підкорятися певним правилам, що обмежує її свободу. Коли вона стомлюється – то вільно виходить із гри. Тому стверджую, що найголовніше у грі – вільний вибір: дитина починає гру, виконує правила, і припиняє її. Основне завдання вчителя – зберегти за дитиною право вільного вибору у навчанні. Педагогічна майстерність учителя і полягає в тому, щоб діти не втратили серйозного ставлення до навчання – бо вони приходять до школи

граючись навчатися. З одного боку гра може бути одним із методів навчання, з іншого – навчання має органічно входити до гри. Спостереження доводять, що кожна дитина у грі намагається обрати собі роль престижнішу за віком, що сприяє дорослішанню.

Отже, в природі дитини - вільний вибір і бажання бути дорослішим. Дорослішання, соціалізація дитини спираються на вільний вибір, в основі якого — функціональні тенденції та ігрова діяльність. І ці особливості психології дитячого віку обов'язково мають бути враховані в педагогіці.

У дітей важливо формувати мотиви навчання через прагнення до дорослішання. Вчитель подумки уявляє свого учня у майбутньому. Приблизно за 3020 уроків у початкових класах він має наблизити вихованця до дорослішання. Але у дитини є актуальні потреби, які повинні бути реалізованими вже тепер. Дитяче хотіння і бажання вчителя тут мають збігатися, інакше виникає конфліктна ситуація. Коли дитину примушують силоміць, вона втрачає почуття вільного вибору і починає конфліктувати і з учителем, і зі школою. І перший крок тут робить саме вчитель, тому що моменти збігу намірів дорослого і дитини — основа педагогіки партнерства.

Слід частіше надавати дітям можливість вибору. Нехай вони вчаться дискутувати навіть з учителем. І тут педагогу знадобиться артистизм. Якщо діти помітили, що вчитель "помилився", йому слід визнати це і вибачитись. Дитина повинна стверджуватися, творити — лише тоді вона подорослішає.

Таким чином, зазначаю, що між учителем і учнем з'являється духовна спільність, заснована на емоціях. Якщо її не виникне, інтереси згасають. Необхідно розрізняти пустощі від зла і незлобиві дитячі пустощі. Діти не повинні відчувати, що їх весь час виховують. Виховувати, як і навчати, потрібно ненав'язливо, приховано, непомітно, постійно розширюючи межі духовного спілкування. Це і є глибинне виховання.

Виходячи з результатів застосування педагогіки партнерства під час навчання учнів початкових класів, ми розробили наступні практичні рекомендації.

1. Впровадженню основ педагогіки партнерства у практику має передувати глибоке вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми.
2. Слід вивчити досвід застосування педагогіки партнерства у загальноосвітніх закладах.
3. Відвідати навчальні заклади, класи, лабораторії педагогіки партнерства.
4. Взяти участь у роботі майстер-класів, семінарів, педагогічних читань.
5. Визначити мету, завдання і методи впровадження принципів педагогіки партнерства у власну діяльність.
6. Вивчити індивідуально-психологічні особливості класу для впровадження принципів педагогіки партнерства.
7. Впровадження треба починати, орієнтуючись на вихідні педагогічні позиції, які передують встановленню гуманних стосунків між учителем і учнем за:
 - управляти навчанням і шкільним життям дітей з позиції їхніх інтересів;
 - постійно вірити у можливості та перспективи кожної дитини;
 - співробітничати зі школярами у процесі навчання;
 - бути етичним і тактовним до учнів, поважати їхню гідність.
8. Обов'язково дотримуватись основних принципів педагогіки партнерства:
 - любити дитину;
 - олюднити середовище, в якому вона живе;
 - прожити з вихованцем своє дитинство.
9. Застосовувати ідеї гуманної педагогіки на практиці, починаючи з упровадження окремих прийомів, методів педагогіки партнерства.
10. Навчально-виховний процес слід будувати на русі стихійних пристрастей у дитини:
 - потяг до розвитку;

- бажання свободи;
- прагнення дорослішання.

11. Шлях взаєморозуміння з дітьми — від серця до серця — рекомендуємо будувати на основі віри в дитину, виховання творчістю і партнерством з дітьми, перетворити шкільні заняття на "уроки щастя життя", пізнання, спілкування, дорослішання.

12. Учитель – партнер має виявляти:

- віру у сили дитини;
- педагогічну любов до дітей;
- співробітництво, майстерність спілкування;
- відсутність прямого примусу;
- пріоритет позитивного стимулювання;
- терпимість до дитячих недоліків;

— будувати стосунки з дитиною на засадах довіри, демократизму, визнання права дитини на власну точку зору і на власну помилку.

13. Потрібно пам'ятати, що виховання, живлення духовного стержня людини, яка перебуває на шляху становлення, має випереджати навчання.

14. Впроваджуючи гуманно-особистісний підхід, усіма освітніми засобами сприяти вихованню в дитини благородства шляхом виявлення її особистісних якостей.

15. Зміст основної мети педагогіки партнерства — реалізовувати через облагородження душі й серця дитини, забезпечення творчого засвоєння дитиною розширеного й поглибленого обсягу знань і вмінь із певними характеристиками.

16. Формувати у дітей мотиви навчання через прагнення подорослішати. Такі моменти збігу намірів учителя та учнів і є основою педагогіки партнерства.

17. Слід частіше давати змогу дітям вільно обирати, можливість дискутувати, доводити і пояснювати власну точку зору. Дитина має стверджувати себе, творити — лише тоді вона подорослішає.

18. Виховний процес кожного вчителя лише тоді буде гуманним і зверненим на особистість дитини, коли ми самі сповідуємо духовний гуманізм.

Як уникнути проблем у спілкуванні з батьками? Як має поводитися вчитель, щоби взаємини з батьками учнів були конструктивними й робочими?

Усім знайома фраза «Батьків не вибирають» для вчителя має особливе значення. У тому розумінні, що учитель точно не може вибирати батьків: які прийшли, таких і навчатиме. Ні, навчати їхніх дітей вчитель, звичайно, буде. Але кожен педагог, який бодай рік працював у школі, знає, як багато доводиться спілкуватися з батьками своїх учнів, особливо якщо працюєш у початковій школі. І батьківськими зборами все не обмежується. Будуть і вечірні телефонні дзвінки, і раптові приходи, й «несанкціоновані» відвідування уроків, і навіть підслуховування під дверима. Батьки мають право, тому що вони довірили нам найдорожче - свою дитину. І питати з учителя вони будуть сповна.

«Легких» батьків — тих, які всім задоволені, завжди в гарному настрої, миттєво реагують на вчительські прохання,— зовсім небагато. Тому готуватися потрібно до того, що легко не буде. А буде зовсім нелегко. Тому що й учителі, і батьки — насамперед люди.

Чому можуть виникати конфлікти між батьками й учителями?

Кожен батько в минулому, звичайно ж, навчався в школі. І в усіх нас були якісь свої взаємини з учителями, можливо, навіть не завжди приємні й чудові. Я помітила, що ті батьки, у яких у школі були конфлікти з учителями (і вони самі про це розповідають), набагато агресивніше спілкуються з учителями власних дітей, ніж ті, у яких у дитинстві не було проблем з педагогами. Колишні учні й учениці подорослішали, й тепер уже мами й тата «з'ясовують стосунки» з учителями своєї дитини.

А втім, усе залежить від дитини, від того, як вона вчиться й поводить себе в школі. Якщо дитина вчиться добре, то в батьків рідко коли виникають проблеми у взаєминах з учителями. Інша справа, якщо в дитини є проблеми в навчанні або поведінці. У цьому випадку батьки найчастіше вбачають проблему не в дитині або не в тому, що вони самі не виховують. Вони списують усі проблеми на педагогів, вважають, що недопрацьовують саме вчителі або що вчитель занадто упереджено ставиться до їхньої дитини.

Виховувати справжню людину, усебічно розвинену, виховану — це дуже складне і важливе завдання для педагога. Виховує не тільки школа, але й сім'я, соціум, який сьогодні має великий вплив на дитину. Тому перш за все в центрі нашої уваги — робота з батьками.

З першого класу в нашій школі існує традиція проводити свята разом із батьками, які стають активними учасниками кожного заходу. Вони оформляють зали для свят, добирають музичний супровід, беруть участь у конкурсах, проводять бесіди на виховних годинах.

Працюючи з батьками, застосовуємо найрізноманітніші заходи: анкетування, індивідуальні консультації, відкриті заняття, батьківські збори, консультації психолога.

Унаслідок тісної співпраці вчителів та батьків нашої школи вироблено єдині погляди на процес розвитку виховання та навчання дитини.

Справжнє виховання дитини — у вихованні самих себе!

Список використаних джерел та літератури:

1. Дуткевич Т. В. Психологічні основи використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки спеціалістів з вищою освітою / Т. В. Дуткевич // Використання інтерактивних методів та мультимедійний засобів у підготовці педагога : зб. наук, праць. - Кам'янець-Подільський.: Абетка - Нова, 2003. -С. 26-33.

2. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун., Л. Пироженко. — К. : А.С.К., 2006. — С. 26-28.

Луценко Л. П.,

старший викладач кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Мороз Т. В.,

старший викладач кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

Технологія співробітництва як мотиваційний складник у структурі іншомовної навчальної діяльності

Анотація. У статті розглядаються педагогічні технології, використання яких сприяє підвищенню ефективності вивчення іноземної мови.

Ключові слова: педагогічні технології, співпраця, мотивація, колективне навчання.

У методиці навчання іноземних мов і культур (IMiK) розробці нових технологій навчання завжди приділялася велика увага. Їх опис можна знайти у численних публікаціях науковців, але в різних публікаціях вони аналізуються на різних наукових

засадах. Це стосується і визначення поняття «технологія навчання іноземних мов і культур». У лінгводидактичному енциклопедичному словнику А. М. Щукіна дається наступне визначення: «Технологія навчання – це спеціально відібрані і розташовані у певному порядку прийоми навчання, якими користується вчитель у своїй роботі. Це науково обґрунтована послідовність дій учителя та учня, яка відповідає основним положенням того чи іншого методу навчання» [5, с. 345].

Кожен з методів навчання ІМіК має свою технологію: автори методу визначають основні прийоми та їх послідовність у курсі навчання або хоча б у межах одного уроку.

Сучасні педагогічні технології:

- на засадах гуманної особистісної орієнтації процесу навчання;
- технології співробітництва та співпраці;
- технології колективного навчання ІМіК (робота в парах; ротаційні трійки; два – чотири – всі разом; карусель; робота в малих групах, акваріум);
- технології колективно-групового навчання ІМіК (обговорення проблем у загальному полі, мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, навчаючи – учусь, ажурна пилка, аналіз ситуацій, вирішення проблем, дерево рішень).

Головним завданням при використанні будь-якої педагогічної технології є не втратити початкову мотивацію, а навпаки, всіляко підсилювати її. Цього можна досягати двома способами.

Перший спосіб – бачити успіхи і не помічати невдачі. Адже невдача веде до розчарування – розчарування веде до браку мотивації – брак мотивації веде до прямої відмови зробити ще одну спробу. І навпаки, успіх веде до перемоги – перемога веде до мотивації – мотивація веде до бажання перемагати – і до нових успіхів.

Другий спосіб – «навчати, граючись» або «граючись, навчати». Бо гра – це спосіб життя і діяльності дитини. Гратися – це завжди весело, цікаво. Під час гри дитина позасвідомо, без напруги засвоює, і закріплює надзвичайно багато інформації.

Ефективним методом у формуванні відносин співробітництва і партнерства є кооперативне навчання, яке передбачає взаємодію учнів у малих групах для досягнення спільної навчальної мети. При використанні методів кооперативного навчання учні стикаються з необхідністю [вербалізації](#) своїх думок і аргументації своїх висловлювань. Вони вчаться дивитися на поставлену проблему з іншої точки зору та працювати з думками, які часто розходяться зі їхніми власними. Кооперативне навчання ґрунтується на кількох важливих концептах. За цієї методики учні працюють у групах. Четверо учнів є ідеальною кількістю у групі. Вони достатньо малі для активної участі всіх членів команди та за необхідності їх можна легко розділити для роботи в парах. Є три типи команд: різномірні, однорідні та такі, що утворюються у випадковий спосіб. Гетерогенні групи (різної статі, здібностей) зазвичай закріплюються педагогом і є довготерміновими. Гомогенні та «випадкові» групи, що час від часу формуються для виходу за межі базової команди, привносять розмаїття. Для успіху кооперативного навчання потрібне бажання учнів співпрацювати. Розбудова команд і класу загалом створюють це бажання. Оцінки для команди не використовують, оскільки вони зазвичай підривають мотивацію і часто є несправедливими. Доцільно, щоб група залишалася сталою постійно. Для дітей дуже важливо, що існує група, з якою вони можуть ототожнювати себе. Джонсон і Джонсон виділяють п'ять основних критеріїв успішного кооперативного навчання:

1. **Позитивна залежність.** Успіх кожного учня залежить від сумлінності інших учнів. Учні вчаться взаємної відповідальності і роботі в команді.

2. **Пряма підтримка.** Учні підтримують один одного безпосередньо. Вони обмінюються думками, джерелами та матеріалами, дають оцінку виконаній роботі

один одного з метою отримання спільного результату роботи. Вони роз'яснюють один одному новий матеріал і допомагають усувати прогалини в знаннях.

3. **Відповідальність.** Кожен учень бере участь у роботі групи і вносить свій внесок у роботу над заданою проблемою. Кожен учасник несе відповідальність за результат групової діяльності. Кожен учасник виконує посильну йому роботу, намагається вникнути в суть питання і вміти роз'яснити його іншим учням.

4. **Соціальна компетентність.** Учні вчаться взаємної довіри та поваги. Учні вчаться чітко і ясно висловлювати свої думки при комунікації та вирішувати виникаючі протиріччя і конфлікти.

5. **Власна оцінка.** Учні вчаться оцінювати власний внесок в успіх групової роботи, а також оцінювати спільну роботу групи з точки зору використовуваних методів роботи і виділяти причини невдач.

Існує велика кількість різноманітних активностей кооперативного навчання. Розглянемо деякі з них.

- **Коло згоди.** Учні й учениці стоять у великому колі, а потім крокують до центру пропорційно до ступеня їхньої згоди з твердженням, яке запропонував педагог або хтось із учнів.

- **Оточіть мудру людину.** Учні й учениці, які знаються на певній темі, стають так званими мудрецами. Члени команди оточують кожного/кожну з мудреців для того, щоб повчитися у них. Потім діти повертаються до своїх команд, щоб обговорити нотатки.

- **Знайди когось, хто...** Учениці й учні рухаються, щоб знайти тих, хто можуть за принципом гри «Бінго» відповісти на питання опитувальника, що був заготовлений кожною групою заздалегідь.

- **Правда чи брехня.** Учні й учениці намагаються визначити, яке з трьох (або іншої кількості) тверджень є неправдивим.

- **Внутрішнє та зовнішнє.** Учні й учениці стають у концентричні кола обличчям одне до одного, щоб відповісти на запитання педагога або партнера/партнерки у відповідній парі.

- **Відпрає проблему.** Члени команди створюють завдання, які потім передаються іншим командам для розв'язання. Також можна провести ярмарок завдань, де «викупити» завдання в інших команд.

- **Телефон.** Хтось із учнівства виходить з класу. Педагог тим часом навчає тих, хто залишилися в класі. Відсутня дитина повертається і навчається від членів своєї команди, після чого проходить бліц-опитування.

- **Мережа слів.** Учні й учениці записують в центрі тему, малюють, готують та вклеюють ключові концепти з теми, додають за необхідності зв'язки. Кожен і кожна обирає інший колір ручки, щоб можна було оцінити особисті внески і забезпечити участь усіх дітей.

- **Порівняння в парах.** Пари генерують ідеї або відповіді і порівнюють із результатами роботи іншої пари. Потім вони вже разом намагаються прийти до нових відповідей, які не прозвучали до цього в жодній з пар.

- **Нумерація.** Активність включає наступні кроки: учні об'єднуються в команди з чотирьох осіб, де кожний учасник має свій порядковий номер 1, 2, 3, 4; вчитель ставить запитання, відповідь на яке учні мають знайти спільно; під час обговорення учні повинні переконатися, що всі члени команди знають відповідь; вчитель називає порядковий номер; учні з таким порядковим номером піднімають руки і викладач обирає одного з них для відповіді.

- **Круглий стіл.** Учасники команди по-черзі записують відповіді на поставлене запитання на аркуші паперу, який передають по колу від одного до іншого.

- **Думай – працюй у парі – ділись думками.** Активність включає три етапи виконання завдання: 1) учні працюють індивідуально, обдумуючи відповідь на

поставлене запитання; 2) обговорюють відповідь у парі; 3) діляться своїми думками з іншими парами або всією групою.

- **Командне визначення.** Учні об'єднуються в команди, щоб спільно сформулювати визначення того чи іншого поняття. Кожний член команди дає своє визначення поняття, потім індивідуальні ідеї об'єднуються для вироблення спільного визначення, що найширше розкриває зміст поняття.

- **Зигзаг.** Робота в кооперативних групах за методом Jigsaw (*Зигзаг*) є однією з найпопулярніших на сьогодні. Ця методика вперше була використана у 1971 році в м. Остін, Техас. Працювати за методом *Зигзаг* дуже легко:

- Розподіліть учнів на 5-6 зигзаг-груп.
- Назначте одного учня бути лідером у цій групі.
- Розділіть свій урок на 5-6 частин.
- Розподіліть ці частини між учнями. Переконайтеся, що учні мають доступ лише до однієї частини.

- Дайте учням час детально прочитати свою частину щонайменше двічі. Учні не повинні все запам'ятовувати.

- Із тимчасових «експертних груп» виділіть по одному учню та попросіть їх об'єднатися. Дайте учням з цих «експертних груп» час, щоб обговорити зміст їхніх частин і підготувати презентації, які вони будуть робити в себе у групі.

- Поверніть учнів в їхні *зигзаг* групи.
- Попросіть кожного з учнів презентувати свою частину. Заохотьте інших членів групи ставити запитання.

- Спостерігайте за роботою груп. Якщо в якійсь із груп виникли проблеми (наприклад, один із членів групи заважає або вважає себе домінуючим), втруťтесь. Але найкраще, щоб це зробив лідер групи. Ви пошепки можете пояснити лідеру, як втрутитися, поки він не справиться із задачею.

- У кінці уроку підготуйте короткий тест за матеріалом уроку, щоб учні зрозуміли, що це була не тільки розвага або гра, але дійсно навчання.

Практичний досвід переконує, що одним з пріоритетних елементів кооперативного навчання є оволодіння соціальними навичками. Міжособистісна взаємодія в групі породжує конфлікт думок, ідей, підходів, а вмиле вирішення таких суперечок забезпечує навчальну мотивацію, глибше розуміння та краще запам'ятовування матеріалу. Крім того учні отримують досвід конструктивного розв'язання конфліктів на основі діалогової комунікації, вчать аргументувати свою точку зору, переконувати партнерів по взаємодії. Отже, розвиток соціальних навичок міжособистісної взаємодії в групі є необхідним компонентом кооперативного навчання. Практика показала, що ефективність технологій кооперативного навчання полягає ще й у тому, що учасники взаємодії плекають у собі доброзичливість, відсутність агресії, вільний прояв почуттів, який значно підвищує здатність до творчості; емпатію – вміння відчувати психологічний стан іншої людини, співчуття; способи ненасильницького спілкування – повагу до свободи вибору, зняття чи обмеження заборон, акцент на позитивному, заохочення співрозмовника, терпимість до помилок опонента під час вивчення нового матеріалу, довіру, авансування похвали; вміння розуміти, приймати і визнавати думку інших, установку децентрації – здатність стати на позицію іншого, навіть не погоджуючись з ним по суті проблеми; вміння сприймати ситуації (відповіді, пропозиції) не як гарні чи погані, а як такі, що вимагають роздумів, тобто сприймати їх як проблемні ситуації.

Застосування технологій кооперативного навчання сприяє розвитку комунікативних компетентностей, навичок спілкування; розвитку критичного мислення, здатності аналізувати, зіставляти ситуації, приймати рішення; створює умови для самонавчання, самореалізації учнів. А головне – через груповий вплив на особистість, міжособистісне спілкування здійснюється соціалізація учнів.

Формування в учня високої позитивної мотивації можливе, якщо навчально-виховний процес має наступні характеристики і підходи:

- зміст освіти включає знання про людину, що вчиться стати успішною в житті, вирішувати особисті проблеми, розвивати упевненість в собі;
- зміст освіти і вимоги до учбових результатів диференційовані настільки, що це дозволяє всім школярам бути успішними в учбовій діяльності;
- навчально-виховний процес будується таким чином, що учень стає повністю відповідальним як за свої успіхи, так і за невдачі; характерною рисою такого процесу є відношення до дітей як до суб'єктів при здійсненні будь-якої діяльності;
- оцінна діяльність носить переважно навчальний характер; розвиває здібність до самооцінки;
- заохочується прагнення до колективних досягнень і здібність до співпраці, яка розглядається як цінність не менша, ніж індивідуальні успіхи;
- в учнів розвивається переконання, що легкий успіх не приносить дійсного задоволення, виникає потреба в постановці все більш складних завдань перед собою.

Для розвитку індивідуальної позитивної мотивації в навчанні необхідно виконувати наступні умови:

- Найбільш сильна позитивна мотивація виникає у дитини в тому випадку, якщо діяльність для неї є новою.
- Необхідно використовувати нові навчально-методичні комплекси, з абсолютно новим виглядом і типами завдань, з якими учні не стикалися раніше.
- Слабшим учням необхідно давати більше часу на виконання завдань і вони менш складні, а сильнішим – менше; завдання ускладнені. Слабшим учням бажано давати завдання, подібні до тих, які у них вже вдалися – для підняття у них упевненості у власних силах.
- Потрібно стежити, щоб діяльність учнів на уроці і в позакласній роботі була цікавою і відповідала розвиваючому рівню досягнень школярів. Адже діти люблять брати участь в дискусіях за наперед визначеними правилами; у рольових іграх; їм подобається виконувати інтелектуальні завдання.
- Наявність можливості для прояву самостійності.
- Самостійна робота учнів збагачує їхню діяльність емоційно, викликає різні внутрішні переживання і тим самим сприяє розвитку у них позитивної мотивації у навчанні.
- Позитивну мотивацію можна підняти й змаганнями, влаштовуючи різні конкурси за темою, що вивчається.
- Варто розвивати й мотивацію колективних досягнень, шляхом включення дітей у парну й групову роботу. Результат колективної діяльності залежить від готовності кожного члена колективу докласти зусилля в досягнення загальної мети.
- Але що ж робити з тими учнями, які попри всі старання вчителя не прагнуть ні до яких досягнень? Невмотивований учень стане вмотивованим, якщо вчитель почне спілкуватися з ним, сприймаючи його в позитивному світлі. Не випадково психологи називають цей метод методом прогнозів, що самовиконуються.
- На завершення, слід зазначити, що великий потенціал несе в собі особистість учителя. Учень має бачити на уроці вчителя, який любить мову, яку викладає, відчуває повагу до носія мови, історії і звичаїв країни. Учні довго пам'ятають того вчителя, який вмів використовувати допитливість і наполегливість дітей, бо вона задовольняється лише в радісній комунікативній атмосфері взаємодії учнів і вчителя, який зумів навчити їх долати життєві труднощі, тобто виховав у них наполегливість, волю, старанність, навчив самостійно орієнтуватись у сучасному житті. Системність, наполегливість і воля є необхідні складові процесу розвитку школяра.

Поради вчителю, який прагне застосовувати технологію співробітництва та співпраці:

1. Вчіть дитину, тому що це – честь і задоволення для вас. Дитина обов'язково відчує, що вчити і вчитися – це діяльність, яка приносить радість обом: і вчителю, і учневі.

2. Говоріть зрозуміло, голосно і з ентузіазмом. Тоді й дитина сприйматиме навчання як процес, який справді вартий уваги і зусиль.

3. Робіть все невимушено і радісно. Не потрібно жодної напруги. Адже напруга – це результат поганої самоорганізації і втоми, а також показник того, що ви самі не знаєте, що робите і навіщо.

4. Довіряйте дитині і давайте їй зрозуміти це своїм ставленням. Всіляко та якнайчастіше демонструйте, що ви вірите у здібності дитини.

5. Постійно давайте їй нову інформацію. Не будьте нудні, не повторюйте надто часто одне й те ж, знаходьте нові слова, вигадуйте нові історії перед тим, як розпочати гру.

6. Навчайте дитину цілеспрямовано й організовано. Успіх безпосередньо пов'язаний з вашою здатністю до самоорганізації. Високоорганізована людина чітко знає, чого хоче, і йде до своєї мети.

7. Поряд з вербальним використовуйте якнайбільше яскравого наочного матеріалу. Як кажуть, «краще раз побачити, ніж два рази почути».

8. Завжди вмійте зупинитися, дозуйте новий матеріал невеликими порціями. Давайте дитині трошки менше інформації, ніж вона здатна ввібрати за одне заняття. Вона тоді буде хотіти більше. Якщо дитина вимагає більше, то це ознака її і вашого успіху. Проте не потрібно піддаватися на ці вимоги (принаймні, негайно).

9. Не перевіряйте дитину надто часто. Переконайтеся, чи дитина засвоїла інформацію, можна непомітно для неї. Уникайте слів «давай перевірю, чи ти добре це знаєш, чи ти вже запам'ятав (-ла), чи ти правильно виконав (-ла) це завдання». Натомість скажіть: «Давай поглянемо, що у нас вийшло», стимулюючи дитину до самоперевірки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Державні стандарти. Міністерство освіти і науки України / Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.

2. Елькін Олександр Навчання, базоване на співпраці. 32 стратегії кооперації у класі / Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://nus.org.ua/view/navchannya-bazovane-na-spivpratsi-32-strategiyi-kooperatsiyi-u-klasi>.

3. Кооперативне навчання / Електронний ресурс] / – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=cnkKHL_dyGE&t=4s.

4. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання / Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://www.narodnaosvit>.

5. Щукін А. Н. Методика обучению речевому общению на иностранном языке / Анатолий Николаевич Щукін. Учебное пособие для преподавателей и студентов языковых вузов. – М. : ИКАР, 2011. – 454 с.

6. Ямелинець Л.В. Кооперативне навчання / Електронний ресурс] / – Режим доступу : https://worldwindow.at.ua/write/opis_dosvidu.

7. Gigsaw method / Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=euhtXUgBEts>.

Ляшкова Н. О.
вчитель-методист, вчитель-дефектолог,
вчитель спецкласу гімназії № 5
Шепетівської міської ради
Хмельницької області
(м. Шепетівка)

Корекційно-розвивальна робота як основна складова у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами

Анотація. У статті розкрито поняття та значення корекційно-розвивальної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивною формою навчання, визначено систему комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії, сформульовано необхідні методичні вимоги при складанні корекційно-розвивальної програми.

Ключові слова: корекційно-розвивальна робота, корекція, компенсація, інклюзивна форма навчання, діти з особливими освітніми потребами, порушення психофізичного розвитку, команда супроводу, індивідуальна програма розвитку.

На сьогодні масштабною, але недостатньо вирішеною в соціальній педагогіці є проблема навчання дітей з особливими потребами, адже більшість з них, до сьогодні, не мали вільного доступу до освітнього простору. Крім того частина з них не адаптовані до життя у незахищеному середовищі, яке не пристосоване до їх особливих потреб, мають низький рівень соціалізації [2].

Таким чином актуальність теми дослідження обумовлена об'єктивними тенденціями розвитку сучасного українського суспільства, зокрема реформуванням системи загальної середньої освіти.

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) наголошується на необхідності вдосконалення освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку в системі закладів суспільного виховання, забезпечення їхньої повноцінної життєдіяльності та соціальної адаптації, розвитку адаптаційних можливостей [8].

Місія загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання – допомогти кожній дитині усвідомити сенс свого життя, адаптуватися та інтегруватися в суспільстві. У законодавчих документах держави увагу звернено на створення сприятливих умов для адаптації учнів у соціумі, на їхню участь у системі сучасних суспільних відносин. Головною метою школи при розвитку життєвих компетентностей є створення необхідних умов і стимулювання навчально-пізнавальної, практичної та комунікативної діяльності, необхідної для формування, застосування та здобуття досвіду, успішної реалізації життєвих навичок. Життєві навички не можна сформулювати, розвинути й удосконалити поза щоденною пізнавальною, практично перетворювальною та комунікативною діяльністю учнів [1].

Корекційно-розвивальна робота – вагома складова інклюзивного навчання. В умовах інклюзивного навчання її здійснюють спеціальні фахівці: корекційний педагог, логопед, спеціальний психолог, соціальний працівник, фахівець з ЛФК. Однак, не стоять осторонь корекційної допомоги й інші учасники команди супроводу, а саме вчителі та асистенти вчителів. Значна роль у закріпленні корекційної роботи належить також батькам.

Відомо, що у дітей з проблемами розвитку наявні фізичні та (або) психічні порушення, які ведуть до відхилень у загальному розвитку. Залежно від характеру порушення, часу його виникнення та особливостей протікання одні недоліки можуть повністю усуватися, інші – тільки коригуватися, деякі – компенсуватися. Цей алгоритм діє як в умовах спеціальної освіти, так і в умовах інклюзії, але в останній

акценти дещо зміщені. Тож доцільно зупинитися на основних засадничих поняттях з точки зору дефектології.

Корекція (від лат. correction – поліпшення, виправлення) – 1) сукупність педагогічних та лікувальних засобів, спрямованих на поліпшення та виправлення процесу розвитку особи; 2) виправлення окремих вад у дітей із психофізичними недоліками [7]. Перше із тлумачень корекції – дефектологічне, друге – пов'язане з використанням терміну корекції у вузькому значенні («корекція вимови» – виправлення недоліків вимови дитини завдяки логопедичним засобам, «корекція зору» – застосування оптичних засобів для поліпшення зорової функції).

Компенсація (від лат. compensatio – урівноважування, зрівнювання) – відновлення недорозвинених чи порушених психічних функцій, використовуючи збережені чи перебудовуючи частково порушені функції [7]. При компенсації психічних функцій можливе залучення в її реалізацію нових нервових структур, які раніше не брали в цьому участі. Такі структури функціонально об'єднуються на основі розв'язання спільних завдань.

У процесі організації корекційно-розвивальної роботи із дитиною з порушеннями психофізичного розвитку необхідно врахувати компенсаторні можливості організму, тобто ті позитивні зміни, що відбуваються у розвитку дитини загалом під впливом цілеспрямованого, організованого навчання. Тому цей вид роботи у педагогічній діяльності – основна й невід'ємна умова успішного «залучення» дитини до інклюзивного навчання.

Корекційно-розвивальна робота здійснюється засобами педагогічного процесу – його змістом, методикою, організаційними формами. А педагогічний процес, мета якого – корекція розвитку дитини, визначається як корекційно-спрямований (відтак – корекційно-спрямоване навчання чи корекційно-спрямоване виховання).

У ході застосування корекційно-розвивальної роботи в інклюзивній школі, залежно від потреб і навчальних можливостей дитини, використовуються допоміжні навчальні технології, методики або їх модифіковані чи адаптовані елементи. Наприклад: для учня із порушеннями зору в класній кімнаті обирається добре освітлене робоче місце, визначається оптимальна відстань для списування із дошки, підбирається додаткове місцеве освітлення. Під час уроку використовують збільшену наочність (бажано щоб учень мав її на парті), за потреби розробляють структуровані таблиці-підказки, використовують контрастність (замість чорного тексту на білому тлі матеріал роздруковувати на жовтому) і т. ін.

Якщо учень має порушення рухової сфери навчальній команді необхідно подбати про можливість доступу до робочого місця, дошки (відрегулювати її висоту), місце для відпочинку (окрема кімната чи мат у затишному куточку класу), передбачити доступність туалетної кімнати і рівень допомоги у ній. Під час організації навчання вчителю необхідно враховувати складність ураження рухової сфери: як загальної, так і дрібної моторики, інші порушення, які супроводжують дитину із церебральним паралічем (зниження гостроти зору чи слуху, порушення емоційно-вольової сфери, мовлення).

Важливо, до початку навчального року провести бесіду з батьками учня, оскільки на основі отриманої від них інформації відбуватимуться первинні зміни у класній кімнаті та добиратиметься наочний матеріал для учня.

Необхідно також враховувати, що батьки відіграють ключову роль в освіті й підтримці учня з особливими освітніми потребами. По-перше, вони – батьки з правами та обов'язками, які виступають джерелом інформації, партнери при розробці та впровадженні програм за участі їх дітей, а також «споживачі» наданої нами освіти. І тому їхня думка значуща.

Педагог інклюзивного класу, використовуючи співпрацю із усіма членами команди супроводу, орієнтуватиметься на особливі стратегії навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Наприклад, учням із розладами спектру

аутизму потрібна адаптація навчальної програми з врахуванням «тріади порушень» [7]: соціальної взаємодії, комунікації, поведінки; учням з порушеннями інтелекту важлива покрокова інструкція до виконання завдання; учням з порушеннями мовлення та мови потрібна корекція, скерована на виправлення вад вимови і т. д.; для учнів з порушеннями слуху необхідно використовувати мову жестів та інші допоміжні засоби.

Корекційно-розвивальна робота розглядається як підґрунтя організації освітньої діяльності, зокрема в інклюзивній школі: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання й виховання дітей: ускладнюється процес оволодіння необхідними для них знаннями, вміннями, навичками, становлення поведінки, соціалізації особистості.

Проте особливості корекційно-розвивального впливу визначаються не стільки закономірностями засвоєння навчального матеріалу, скільки його метою, визначеною відповідно до предмета корекції, його сутності, психологічних закономірностей впливу на нього. Саме предмет корекції, зокрема те, що необхідно виправляти та розвивати в дитини, визначає мету, пошук спеціальних шляхів організації педагогічного процесу, добір відповідних методичних засобів та змісту навчання, показники його результативності.

Отже, корекційно-розвивальну роботу забезпечують такі компоненти педагогічного процесу: цілепокладання, організація, зміст, методи, а також результат.

Задля забезпечення фахової корекційно-розвивальної роботи в умовах навчального закладу створюється навчальна команда різнопрофільних спеціалістів, які беруть участь у розробці та реалізації індивідуальної програми розвитку (ІПР) учня. У інклюзивній школі до складу такої команди входить: вчитель, психолог, соціальний педагог, представник адміністрації; за потреби запрошують медичних працівників, фахівців з реабілітації, педагогів-дефектологів (корекційних педагогів). Також невід'ємними членами навчальної команди є батьки учня, з якими обговорюються й узгоджуються усі дії та заходи, котрі проводитимуть із дитиною у навчальному закладі, а також визначається можливість реалізації ІПР в домашніх умовах.

Організація корекційно-спрямованого навчання у інклюзивному класі передбачає підготовку та створення умов, необхідних для роботи учнів над засвоєнням програмного матеріалу, подолання навчальних проблем, висвітлених у ІПР. Організаційний бік такої роботи охоплює широкий діапазон питань: визначення оптимальної форми (групова, підгрупова, індивідуальна), типу уроку та його структури, а також забезпечення учнів необхідними навчальними матеріалами, інструментами тощо. Тобто, дитина з особливостям психофізичного розвитку не повинна займати особливого становища у класі, вона має почуватися природно і досягти максимальної самостійності. Важливо, щоб на початку шкільного навчання учень з особливими освітніми потребами мав можливість подолати власні стереотипи поведінки й набути певних навичок соціальної поведінки у класному середовищі.

Важливе значення для проведення корекційної роботи має цілеспрямований добір змісту навчання та використання його можливостей. Виправлення психофізичних порушень дитини та її навчання можуть здійснюватись на одному й тому самому програмному матеріалі. Проте, залежно від поставленої мети, обраних форм організації навчання, типу уроку чи заняття, змінюватиметься сила, темп корекційного впливу та якісного засвоєння знань. Наприклад: якщо до реалізації ІПР залучено вчителя, психолога та батьків, успішним корекційний вплив буде лише за умови взаємодоповнення, повторення і закріплення навчального матеріалу у різних формах роботи з різними фахівцями під час різних видів діяльності. Тому, щоб навчальний матеріал мав корекційне значення і сприяв становленню певної складової розвитку, він повинен забезпечувати досягнення освітньої мети, враховувати особливості його засвоєння та уможливлювати в процесі навчання

проведення корекційно-розвивальної роботи. Якщо на уроці математики ставиться мета сформулювати в дитини певну розумову дію, наприклад, узагальнення за спільною ознакою, то зміст навчання має містити матеріал для такої роботи, а розв'язання відповідної арифметичної задачі – ставити дитину в ситуацію необхідності виконувати дію узагальнення. Психолог дане поняття може закріплювати під час індивідуальних корекційних занять, використовуючи іншу наочність або завдання на повторення чи закріплення матеріалу. Батьки ж ті узагальнюючі поняття можуть закріплювати під час прогулянки, читання, виконання «хатніх справ».

Досягнення корекційної мети передбачає і визначення відповідної до предмета корекції методики диференційованого впливу (методи, засоби, прийоми, умови тощо). Саме методиці надається провідна роль у проведенні корекційно-розвивальної роботи.

Постановка й досягнення мети відповідно до визначеного предмета корекційного впливу вимагають передбачати й корекційні ефекти як специфічні, вагомі її компоненти, тобто обирати показники результативності роботи з дитиною, проведеної засобами організації, змісту та методики. Якщо показником ефективності навчання є засвоєння учнем знань і способів дій, намічених навчальними програмами, то ефективність корекції вимірюється за параметрами, що свідчать про його розвиток. Найбільш загальний показник розвитку – становлення в дитини діяльності (ігрової, навчальної, трудової), всіх її структурних компонентів, набуття таких характеристик діяльності, як її усвідомленість та довільність, загальнонавчальних і загальнотрудових умінь, розвиток чи сформованість визначених як предмет впливу складових психофізичного розвитку.

Розглядаючи відмінність показників ефективності засвоєння навчального та корекційного процесів, слід враховувати різний термін їх досягнення. Адже опанування учнями знань, умінь і навичок відбувається набагато швидше, ніж становлення в них певних психічних надбань.

Задля досягнення позитивних якісних змін у процесі організації корекційно-розвивальної роботи в інклюзивному класі фахівцям необхідно дотримуватися визначених наукою принципів:

- системності корекційних, профілактичних і розвивальних задач;
- єдності діагностики та корекції; пріоритетності корекції каузального типу;
- діяльнісний принцип корекції;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини;
- комплексності методів психологічного впливу;
- залучення найближчого соціального оточення [7].

Таким чином члени навчальної команди в процесі корекції психічного розвитку (сукупність педагогічних і психологічних впливів, спрямованих на виправлення, компенсацію недоліків, відхилень у психічному та фізичному розвитку дитини, що містить у собі як корекцію окремих дефектів, так і цілісний вплив на особистість) дотримуються і використовуються психокорекційні технології – сукупність знань про способи та засоби проведення психокорекційного впливу, який розглядають як складну систему, що включає стратегічні, й тактичні завдання. Стратегічні – розробка психокорекційних розвивальних програм і комплексів; тактичні – розробка методів і психокорекційних розвивальних технік (вибір форми проведення корекційно-розвивальної роботи, підбір груп, режим і тривалість занять).

Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії передбачає:

1. Медичну допомогу (лікування основного захворювання, підтримуюча терапія, лікувальна фізкультура, масаж та ін.). Наприклад, дитина із загальними соматичними захворюваннями у медичному блоці навчального закладу може отримати (ввести) необхідний препарат (інсулін); відвідувати групу оздоровчої

лікувальної фізкультури замість основної групи з фізичного виховання; дитина із церебральним паралічем отримує реабілітаційну підтримку у вигляді стимулюючого чи розслаблюючого масажу та ін.

2. Педагогічну допомогу (навчання, виховання та розвиток). Наприклад, педагогом добираються відповідні до потреб учня технології подачі матеріалу або його відтворення; проводиться додаткова індивідуальна робота; створюються умови для соціальної адаптації учня.

3. Психологічну допомогу (психологічна корекція, оптимізація сімейного клімату). Психолог навчального закладу проводить сімейне консультування; організовує спільні заходи у класі; подолання конфліктів, а також проводить індивідуальну психокорекційну роботу з учнями.

4. Соціальну допомогу (надання можливості соціалізуватися, допомога непрацездатним та ін.). Наприклад, соціальний педагог сприяє адаптації учня; проводить заняття з учнівським, батьківським колективом; працює над усвідомленням вибору професії; дбає про сімейний мікроклімат [7].

Складання корекційно-розвивальної програми та вміння її модифікувати – важливий компонент готовності педагога до роботи в інклюзивній школі, оскільки універсальних корекційних програм не існує. Окрім структури дефекту та ступеня тяжкості, треба враховувати час його виникнення, рівень розвитку міжфункціональних зв'язків, типологічні та індивідуально-психологічні особливості дитини (можливості, досягнення, позитивні сторони), а також попередню соціальну ситуацію розвитку.

Отже, корекційна робота вчителя з учнем у класній кімнаті не повинна будуватися як просте тренування вмінь і навичок (виконання вправ чи завдань з підручника за чітко визначеними запитаннями), а покликана закріплювати у різних видах навчальну діяльність. Наприклад, дитині з порушеннями пізнавального розвитку необхідно зменшити кількість матеріалу у темі, яка вивчається; дати більше часу на осмислення та виконання завдання і врахувати допоміжні заходи: підказки, інструкції, показ і час, який на них затратиметься. Передбачити дії та допомогу асистента під час уроку. Спрогнозувати засвоєння дитиною матеріалу і ті завдання, які виноситимуться на індивідуальну корекційно-розвивальну роботу.

Члени команди супроводу розглядають навчання дитини не як виконання окремих вправ з удосконалення психолого-педагогічної діяльності, а як цілісну свідому діяльність (по можливості – усвідомлену дитиною). При цьому зміни окремих психічних утворень дитини повинні сполучатися з оптимізацією виховання та навчання, умов життя, в яких перебуває дитина.

Створення умов для забезпечення корекційної складової для дітей з порушеннями функції аналізаторів (зору, слуху), протезовані відповідними медичними засобами (окуляри, слухові апарати), вимагатимуть також дотримання описаних вище правил. Проте, зменшувати обсяг навчального матеріалу не доведеться. Лише передбачити більше часу на виконання завдань та відповідно, за потреби, зменшити їх кількість.

Корекційно-розвивальна складова у навчальному процесі повинна мати випереджаючий характер, не тільки вправляти й удосконалювати те, що досягла дитина, а й активно формувати те, що повинно розвинути у найближчій перспективі.

Необхідно узгоджувати дії всіх спеціалістів, що працюють з дитиною (логопед, дефектолог, учитель, психолог, лікар, асистент, батьки).

При складанні корекційно-розвивальної програми необхідно дотримуватись таких методичних вимог:

- ✓ чітко сформулювати основну мету психолого-педагогічної корекційної роботи;
- ✓ виділити коло завдань, які повинні конкретизувати основну мету;

- ✓ визначити зміст корекційних занять, врахувавши структуру дефекту та індивідуально-психічні особливості дитини, розвиток провідного виду діяльності;
- ✓ визначити форму роботи з дитиною (групова, сімейна, індивідуальна);
- ✓ підібрати відповідні методи й техніки із врахуванням вікових, інтелектуальних та фізичних можливостей дитини;
- ✓ запланувати форму участі батьків та інших спеціалістів у корекційному процесі;
- ✓ розробити методи аналізу оцінки динаміки корекційно-розвивального процесу;
- ✓ підготувати приміщення, необхідне обладнання та матеріали [7].

Ця корекційна програма є важливою складовою у розробці індивідуальної програми розвитку дитини.

Вчитель і асистент учителя в освітньому процесі також дотримується корекційно-компенсаторної складової, що проявляється у дотриманні певних правил та технологій роботи з учнями з особливими освітніми потребами. Зокрема, внесення змін до організації навчального процесу у класі, так зване диференційоване викладання, яке проявляється у модифікації подачі та оцінюванні навчального матеріалу. Тобто вчитель розробляє, трансформує завдання із підручника до потреб дитини чи групи дітей, а також обирає шлях оцінювання виконання завдань. До організації такої роботи він активно залучає асистента, оскільки вона реалізуватиме в процесі уроку розроблені й адаптовані заходи.

Ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від оптимального вирішення організаційних питань усіма членами команди: вибору форми проведення занять; підбору й комплектації корекційних груп; визначення тривалості та режиму занять.

За потреби учням з психофізичними порушеннями під час освітнього процесу пропонуватиметься індивідуальна психологічна корекція, яка обирається в таких випадках:

- якщо проблеми дитини або підлітка мають індивідуальний, а не міжособистісний характер;
- якщо дитина або підліток відмовляється працювати в групі внаслідок недостатнього соціального досвіду, тяжкого фізичного дефекту, негативного ставлення батьків до групової взаємодії;
- якщо у дитини або підлітка наявні виражені афективні проблеми: висока тривожність, необґрунтовані страхи, невпевненість у собі [7].

Індивідуальні спеціальні заняття з дітьми з особливими потребами організовуються в тих випадках, коли вирішення корекційних завдань потребує концентрації уваги дефектолога (логопеда, корекційного педагога) на одній дитині, а також під час реалізації індивідуальних корекційних програм для дітей з тяжкими порушеннями розвитку.

Групові заняття уможливають корекцію з декількома дітьми, а також використовувати можливості взаємодії дітей між собою під час заняття.

При проведенні психологічної корекції особистісної сфери, міжособистісних стосунків можна об'єднувати дітей з різною тяжкістю одного дефекту разом зі здоровими дітьми. Різниця у віці може досягати 2-5 років.

Індивідуальна навчальна та корекційно-розвивальна програми повинні встановлювати реалістичні завдання. Якщо завдання далекі від реальності, то програма створює більше негативних моментів (шкільна неуспішність, дисбаланс у співпраці фахівців, незадоволення колективу та батьків і т. ін.). При постановці загальних корекційних завдань потрібно враховувати дальню та ближню перспективи розвитку дитини, планувати як конкретні показники, так і їх можливе відображення в діяльності у подальшому.

Необхідно пам'ятати, що ефективність корекційної роботи може бути виявлена як в процесі самої роботи, так і по її закінченню, або значно пізніше. Вважається, що остаточно говорити про закріплення або втрату позитивного ефекту можна приблизно через півроку після завершення корекційно-розвивальної роботи.

При плануванні та реалізації корекційної програми треба розуміти: що невдача в досягненні її цілей може не просто зберегти вихідну ситуацію неблагополуччя дитини, але й зробити її тяжчою. Тому треба контролювати динаміку роботи, відповідально ставитись до планування й проведення корекції.

Таким чином, корекція розглядається як вагома складова освітнього процесу в інклюзивному навчальному закладі. Все це слугує єдиній меті – забезпеченню якості життя дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Важливо також те, що в корекційно-розвивальній роботі першочергову роль відіграють не окремі засоби корекції та методичні прийоми, а особистість вчителя, тобто сукупність соціальних, емоційно-вольових і характерологічних якостей педагога, котрий реалізує філософію інклюзії. Перелічені вище педагогічні якості та особистісні риси визначають активну позицію вчителя у створенні умов навчання та виховання учня з психофізичними порушеннями. Таким чином, до функціональних обов'язків вчителя інклюзивного класу додається внутрішнє прагнення до внесення змін у навчальний процес, до самовдосконалення.

Отже, досягнення стратегічної мети у наданні освіти дітям з особливими освітніми потребами – повноцінної інтеграції в суспільство, їхньої спроможності нарівні зі здоровими однолітками нести соціальні навантаження, сприймати інтелектуально-естетичні цінності суспільства, опановувати морально-етичні норми людських взаємин, можливе лише за наявності у навчальному закладі корекційно-реабілітаційного супроводу цієї категорії учнів.

Список використаних джерел та літератури:

1. 2. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. / В. Бондар // Дефектологія. – № 3. – 2003. – С. 2 – 5.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А.А. Колупаєва. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
3. Боскис Р.М. Глухие и слабослышащие дети. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 317 с.
4. Дитина зі світу тиші: на допомогу батькам: науково методичний посібник / уклад.: Зборовська Н.А. та ін.: за ред. Кульбиди С.В. – Київ: Педагогічна думка, 2008. –
5. Мовчан Н. Логопедична підготовка дітей із ЗНМ // Дефектолог.-2011.- № 9.- с 16-27.
6. Литовченко С. В. Психолого-педагогічний супровід навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах (організаційний аспект). / С. В. Литовченко – [Електронний ресурс]. – Режим перегляду: http://www.vmurol.com.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robota/Elektronni_vidannya/Act_problemi/2008/3/49.pdf. – Заголовок з титул. екрану.
7. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник:/ за заг. ред.. Колупаєвої А.А. – К: «А. С. К.», 2012. – 308 с.
8. Сергієнко Л. Формування життєво – мовленнєвої компетенції учнів //Дефектолог.- 2011.-№ 2.- с. 30-31.

Майдачевська Г. М.,
вчитель початкових класів
Шепетівського навчально-виховного
комплексу №1 у складі:
«Загальноосвітня школа
I-II ступенів та ліцей
ім. Героя України М. Дзявкульського»
Хмельницької області

Учніське портфоліо

Анотація. У статті розкрито сутнісні ознаки учніських портфоліо, визначено цілі їх укладання; визначено умови роботи з портфоліо в контексті контролю досягнень учнів в умовах Нової української школи.

Ключові слова: компетентнісний підхід, оцінювання, формувальне оцінювання, учніське портфоліо.

Розвиток сучасного освітнього процесу в напрямі формування компетентностей зумовлює перегляд основних підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів. Стандартні тести і перевірні (контрольні) роботи, які здебільшого зосереджуються на тому, чого НЕ знають чи НЕ вміють робити учні, відходять у минуле, на перший план виходять методи і форми оцінювання, які зосереджуються на протилежному – що знають і що вміють робити учні. У Державному стандарті початкової освіти заявлено рекомендацію впроваджувати формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів.

За формувальним оцінюванням відстежується особистісний розвиток дитини та хід опанування нею навчального досвіду як основи компетентності.

Однією із ефективних технологій формувального оцінювання є портфоліо, яке в сучасній практиці вчителів активно застосовується як спосіб фіксування, акумуляції та оцінки індивідуальних досягнень учня.

Портфоліо (від італ. portafoglio — «портфель») представляє собою колекцію робіт учня, яка демонструє його прогрес у навчанні і докладені ним зусилля за певний період навчання. Портфоліо надає можливість вчителю проводити комплексний моніторинг мислительної діяльності школяра, розвитку його міждисциплінарних умінь, опанування навичками групової роботи та наполегливістю у досягненні результату тощо. Принципи створення портфоліо органічно поєднуються із загальними принципами формувального оцінювання. Портфоліо має бути орієнтованим на інтереси і запити учня.

- Важливо створювати для учнів ситуацію успіху: навіть незначне досягнення надихає дітей.

- Навчальне портфоліо як форма оцінки передбачає зміщення акценту з того, що учень не знає і не вміє, на те, що він вже добре опанував і що потребує певної систематизації.

- Портфоліо не використовується для порівняння дітей між собою.

- Ознайомлення із змістом портфоліо вчителя, батьками та іншими учнями дозволяється тільки з відома і згоди учня, якому належить портфоліо.

Основними завданнями портфоліо як технології формувального оцінювання є створення умов для:

– аналізу особистих досягнень і результатів діяльності учня в різних галузях шкільного та позашкільного життя;

– розвитку навичок самостійної роботи;

– розвитку креативності і продуктивності;

– формування позитивної, адекватної самооцінки;

– формування стійких мотивів діяльності, цінностей і моделей самореалізації.

У 1–2 класах початкової школи портфоліо має бути передовсім процесуальним, тобто, застосовуватися насамперед для відстеження процесу діяльності учнів, а не тільки конкретних результатів.

Відповідно від цілей портфоліо обирається тип портфоліо.

У 1–2 класах це переважно портфоліо *розвитку і демонстраційне* портфоліо.

Портфоліо розвитку містить вибрані навчальні роботи (не тільки найкращі), а також самооцінку власних досягнень, зробленою у доступній для учня початкової школи формі (малюнки, позначки, короткі оціночні судження). Ця форма допомагає учителеві спостерігати за досягненнями учня, динамікою його успіхів упродовж навчального року, наприклад, в опануванні мови чи математики, рівень здатності до самооцінювання. А учень поступово привчається відслідковувати свій прогрес у навчанні.

Демонстраційне портфоліо (портфоліо досягнень) уміщує кращі учнівські роботи, нагороди, зібрані на певному етапі навчання, які всебічно демонструють уміння та можливості учня. Наприклад, матеріали проєктів і досліджень, експериментів, художні роботи, досягнення в різних галузях мистецтва тощо.

Якщо учні разом з вчителем працюють над певною темою і вважають за доцільне висвітлити цю діяльність, то матеріали з досліджуваної теми, свої досягнення вони можуть розміщувати у окремі портфоліо: портфоліо *теми* або портфоліо *проєкту*.

Ці види портфоліо демонструють роботу учня у процесі вивчення теми або виконання проєкту.

У *тематичному* портфоліо уміщуються виконані завдання, самостійно здобута інформація з теми, невеличкі есе, результати експериментів, результати тематичного контролю, листки самоконтролю тощо.

Портфоліо *проєкту* репрезентує мету і завдання проєкту, його план, висвітлює конкретну діяльність учня під час його виконання, висновки, до яких дійшов учень, матеріали презентації проєкту.

Учнівське портфоліо, як правило, представляється у формі спеціальної теки. Однак його зміст не може обмежуватися лише компіляцією учнівських робіт. Це має бути належним чином спланована та організована індивідуальна добірка матеріалів, які демонструють старання, динаміку і досягнення школяра в обраних для портфоліо галузях. Саме тому важливо разом з учнями та батьками обговорювати мету, розділи портфоліо, чітко визначати період його підготовки.

Втім не потрібно висувати молодшим школярам жорсткі умови щодо змісту портфоліо. Як правило, у початковій школі портфоліо має комбіновану структуру.

Вчитель може запропонувати учням орієнтовні рубрики, наприклад:

- Рубрики, у яких учень представляє інформацію про себе.

Я і моя сім'я.

Мої фотографії.

Я учень.

- Рубрики, які репрезентують світ захоплень учня, його інтересів.

Мої захоплення.

Мої враження.

Книги, які я прочитав.

Мої улюблені ігри.

Спортивні досягнення.

Моя творчість.

- Рубрики, у яких уміщено інформацію щодо навчальних досягнень учня.

Мої досягнення з предметів: математика, українська мова, читання тощо.

Участь у навчальних проєктах.

Для кожного учня важливо відчувати себе важливим для колективу, тому у портфоліо можуть бути записані та оформлені за допомогою малюнків, фотографій ті

обов'язки, які дитина виконує в класі. Під рубрикою «Життя нашого класу» у портфоліо розміщуються фотографії, зроблені під час екскурсій, спільних свят, поїздок.

Важливою є рубрика «Відгуки та побажання». Вона є своєрідною формою зворотного зв'язку. Цей розділ портфоліо учня 1–2 класів заповнюють батьки і вчитель. Основна мета – заохотити дитину до подальшої активної діяльності. Не варто обмежуватися загальними словами «Молодець!», «Дуже добре!». Краще надавати короткі коментарі та хвалити учня за якісь конкретні досягнення, що сприятиме підвищенню його мотивації до навчання.

Позитивні рекомендації і побажання до наступного навчального року також будуть стимулювати дитину до плідної роботи.

Портфоліо учнів може містити й інші розділи. Учень за допомогою вчителя, батьків обирає, які рубрики будуть у його портфоліо, але остаточний вибір залишається за дитиною: саме вона вирішує, яка інформація буде розміщена у портфоліо, у якій діяльності вона робить значні, за її думкою, успіхи.

Перед початком створення портфоліо учитель повинен правильно мотивувати учнів, переконати їх у тому, що портфоліо – це не змагання на основі кількості грамот, нагород. Безумовно, високий результат важливий, але головне навчитися помічати свої маленькі, але значимі для самого себе успіхи. Саме тому учителю варто порадити звертатися до заповнення портфоліо у доброму гуморі, концентруватися не на помилках, а на досягненнях.

Слід враховувати, що форма представлення портфоліо у початковій школі також має свої особливості. Воно має бути цікавим і цінним для самого учня, тому ще це насамперед вираження його особистості.

Портфоліо оформлюється з урахуванням вподобань учня, у ньому можуть використовуватися малюнки, фотографії, зображення героїв казок, мультфільмів тощо.

Учитель має сприяти максимально самостійній роботі дитини над укладанням портфоліо. Від самого початку роботу слід організувати так, аби дитина сама докладала певних зусиль до формування свого портфоліо, оскільки під час роботи відбувається усвідомлення власних досягнень, формується ставлення до отриманих результатів та розуміння власних можливостей. Самостійна добірка матеріалів портфоліо породжує ситуацію успіху, підвищує самооцінку і впевненість у власних можливостях; окрім того, розвиває пізнавальні інтереси та готовність до самостійного пізнання.

Узагальнюючи всі підходи, визначаємо учнівське портфоліо як добірку робіт, що ілюструють досягнення школяра в освітньому процесі за певний період навчання. На відміну від традиційних підсумкових форм оцінювання результатів навчання, що не дають змогу зрозуміти, як працювала дитина та яких зусиль вона докладала під час виконання того чи іншого завдання, у тому числі й нестандартного, портфоліо містить об'єктивні дані про якість та швидкість прогресу розвитку учня в різних сферах; дані, які показують різнобічну діяльність дитини в освітньому процесі. Слід зазначити такі характеристики учнівського портфоліо: зосередження як на освітньому процесі, так і на сформованих компетентностях; засвідчення володіння різними способами дослідницької діяльності учня.

Досвід упровадження портфоліо в закладах освіти дає змогу стверджувати, що це ефективна форма оцінювання в умовах Нової української школи, яка допомагає вирішувати такі важливі педагогічні завдання:

- підтримка та стимулювання мотивації до навчання учнів;
- заохочення їх активності і самостійності, розширення можливостей навчання та самонавчання;
- розвиток учнівських навичок рефлексивної та оцінювальної діяльності (самооцінювання, взаємооцінювання тощо);

- формування вміння вчитися впродовж життя
- окреслювати цілі, планувати й організовувати власну діяльність, презентувати її результати;
- сприяння індивідуалізації (персоналізації) освіти школярів;
- забезпечення передумов та можливостей для успішної соціалізації.

Необхідно зауважити, що особлива актуальність учнівського портфоліо полягає у визнанні учня головним учасником освітнього процесу, в той час, як у формулі Нової української школи орієнтація на потреби учня в освітньому процесі (дитиноцентризм) є одним із дев'яти ключових компонентів. Прийнятними для початкової школи як форми оцінювання є портфоліо розвитку та портфоліо проєктної, дослідницької діяльності. Сутність портфоліо розвитку полягає у розкритті динаміки особистісного розвитку школяра, результативності його діяльності в кількісному і якісному вимірах, демонстрації прогресу учня в освітньому процесі. Це достовірне ілюстрування успіхів і проблем, необхідне для постановки педагогічної мети щодо індивідуального поступу школяра в подальшому навчанні. Зазначене портфоліо наповнюється діагностичними, самостійними та творчими роботами учня, в яких простежується динаміка в розвитку впродовж визначеного терміну. Результативним також є портфоліо проєктної, дослідницької діяльності, яке створюється для демонстрації мети, ходу та результату розв'язання проблеми під час роботи над навчальним проєктом чи проведенням дослідження.

Висновки з даного дослідження : портфоліо учня – це, водночас, і форма, і процес організації, і технологія роботи школяра з продуктами його когнітивної, творчої, дослідницької і проєктної діяльності, призначеними для публічної презентації, рефлексії, усвідомлення результатів власної праці. Школяр докладає зусилля, одночасно осмислюючи власні досягнення, що є більш цінним для набуття ним життєвих компетентностей. Це забезпечує орієнтири вчителю щодо створення умов для підвищення мотивації до навчання та досягнення успіху, а саме, акцентування навіть на незначних перемогах дитини, а не концентрація на її помилках

Портфоліо як технологія формування оцінювання забезпечує підвищення якості освітнього процесу, створює відповідний причинно-наслідковий зв'язок між учінням і викладанням. Дані оцінювання учнів, по-перше, спрямовані на вдосконалення процесу навчання, а, по-друге, служать для фіксації результатів навчальних досягнень та динаміки розвитку особистості. Зазначаю, що вдосконалення результатів навчання через оцінювання, (у т.ч. учнівське портфоліо) залежить від п'яти ключових умов:

- забезпечення ефективного зворотного зв'язку між учителем та учнями;
- активного залучення школярів у власний освітній процес;
- обліку навчальних досягнень;
- залежності від оцінювання мотивації та самооцінки учнів;
- здатності школярів до оцінювання власних результатів та розуміння, як їх покращити

Отже, наявність вищевказаних ознак дає змогу визначити, що портфоліо, є одним із найважливіших елементів формування оцінювання сучасного освітнього процесу. Це цілеспрямований неперервний хід спостереження за набуттям знань та умінь учнів, необхідна умова інтерактивного навчання, в ході якого формується культура спільного обговорення у класі, розвиваються навички критичного і творчого мислення, а також формується середовище, що заохочує учнів запитувати, робити умовивід. Таке оцінювання підтримує впевненість кожного учня в тому, що він здатний покращити свої результати. Відтак, активне застосування сучасними педагогами інноваційних технологій оцінювання є одним із ключових чинників якісної освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вілмут Дж. Використання портфоліо для навчання та оцінювання: навч. посіб. / за ред. І. Є. Булах, М. Р. Мруги. – Київ : Майстер-клас, 2007. – 48 с.
2. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року [Електронний ресурс] //Розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.2016 року. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/
4. Фідкевич О., Бакуліна Н.. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: теорія і практика формування оцінювання у 1-2 класах закладів середньої освіти». – Київ: Генеза, 2019. – 64 с.

Марчук О. В.,
асистент вчителя
Кам'янець-Подільської
загальноосвітньої школи №16 I-III ступенів
(м.Кам'янець-Подільський)

Використання здоров'язберігаючих технологій у навчанні дітей з особливими освітніми потребами

Анотація. В статті розкриваються теоретичні основи використання здоров'язбережувальних технологій, а також їх практичне застосування в роботі з дітьми з ООП. Здоров'язбережувальні технології є стрижнем усіх педагогічних технологій, спрямованих на зміцнення та відтворення здоров'я учасників навчально-виховного процесу.

Ключові слова: здоров'я, інклюзивні класи, здоров'язбережувальне середовище, школярі, діти з особливими освітніми потребами.

Мета роботи: охарактеризувати, що таке інклюзивна освіта, визначити структуру сучасного уроку, яка була б найефективнішою в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності дітей; розкрити системний підхід до формування культури здоров'я, особливості та напрямки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами на основі здоров'язберігаючих технологій.

*Здоров'я дитини понад усе,
Багатство землі не замінить його.
Здоров'я не купиш, ніхто не продасть,
Його бережіть, як серце, як око.
Ж. Жабасєв*

ВСТУП. Соціальна значущість культури здоров'я дітей актуалізує питання підготовки вчителя до формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності, організації відповідного середовища у навчальному закладі, оволодіння і застосування відповідних технологій, умови яких направлені на формування, зміцнення та збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я і задоволення людських потреб, здібностей та можливостей в здоров'язбереженні. На сьогодні саме у процесі навчання важливо закласти фундамент культури здоров'я, підвести учнів до усвідомлення самої сутності поняття здоров'я та його цінності для кожної людини.

Тому однією з актуальних проблем сьогодні є виховання особистості, здатної обирати здоровий спосіб життя як пріоритетний для досягнення успіху в ньому. Актуальність зазначеної проблеми зумовила необхідність розгляду використання здоров'язберігаючих технологій у контексті початкової освіти. Це питання зараз тісно пов'язане з новоствореними інклюзивними класами в яких навчаються діти з ООП. А їх здоров'ю має приділятися багато уваги. Для кращого застосування різних методик створені інклюзивно-ресурсні центри, де є обладнані місця для дітей з різними діагнозами, є різноманітна наочність для роботи логопедів, дефектологів, психологів, практичних педагогів, реабілітологів та ін.

Здоров'я в наш час є показником цивілізованої держави і головним чинником безпеки нації. Тому сьогодні, як ніколи раніше, перед школою постає проблема виховання свідомого ставлення учнів до свого здоров'я як найвищої соціальної цінності, яка дасть їм змогу успішно виконувати будь-які життєві та соціальні ролі, бути творцями свого життя. Від здоров'я дитини залежить те, яким членом суспільства вона стане, як ставитиметься до своїх близьких, чи вболіватиме за те, що відбувається в сучасному суспільстві. Оскільки дитина проводить близько 70% свого часу у школі, велика увага щодо формування здорового способу життя учнів та усвідомлення ними цінностей здоров'я приділяється саме педагогічним заходам.

Сучасна школа виконує не тільки традиційні освітні функції, але й готує дітей до життя. Кожен учень має отримати під час навчання знання, що знадобляться йому в майбутньому житті. Здійснення означеної мети можливе за умови запровадження технологій здоров'язберігаючої педагогіки.

Багато уваги щодо здоров'я школярів, в тому числі і дітей з ООП у наш час приділяє влада. Урядом і президентом прийнято ряд рішень, постанов, поправок до законів України. В новому Державному стандарті початкової загальної освіти наголошується на формування здоров'язбережувальної компетентності – здатності учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупності здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

ОСНОВНА ЧАСТИНА. З кожним роком погіршується здоров'я дітей. Про це може свідчити і те, що у школах створено багато інклюзивних класів, в яких навчається по кілька дітей з вадами здоров'я, це і є діти з особливими освітніми потребами. Однією з причин цього є спосіб життя сімей, де сьогодні виховуються діти. У більшості родин можна виявити так звані чинники ризику: хронічні інфекційні захворювання, незбалансоване харчування, низька фізична активність, паління, зловживання алкоголем, наркотиками і т.д. При цьому часто в сім'ї присутні не один, а поєднання декількох факторів. Вражає стрімкість, з якою нарастають кризові явища в цій сфері життя. Погіршення стану здоров'я дітей молодшого шкільного віку стало і медичною, і серйозною педагогічною проблемою.

Поганий стан здоров'я молодших школярів обумовлений і тим, що сьогодні діти нераціонально харчуються, живуть в забрудненому навколишньому середовищі, не займаються повноцінно фізичною культурою, постійно відчувають нервові перенапруження. Основним критерієм здорового способу життя – є викорінення шкідливих звичок та прививання до здорового способу життя від найперших днів свого життя, а в цьому дітям допомагають батьки та вчителі. У такому підході особистість учня постає не тільки як об'єкт зовнішніх зусиль учителя, а і як суб'єкт активної діяльності.

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути таланти кожної дитини, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами (ООП), які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти. Одним з основних завдань Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки є розвиток мережі та забезпечення надання освітніх, медичних, соціальних, реабілітаційних послуг

(зокрема раннього втручання, інклюзивного навчання) на рівні територіальної громади з урахуванням потреб мешканців.

Однією з найважливіших, найбільш цінних і масштабних за своїми наслідками змін, що відбуваються в сучасній освіті, є те, що вона, за своїми цілями та призначенням, стає інклюзивною, тобто включеною, відкритою для всіх, і не просто відкритою, а спеціальним чином налаштованою на кожного. Інклюзивна освіта – особливий підхід до побудови загальної освіти, який має на увазі доступність (можливість) освіти для кожної дитини, незалежно від її особливих потреб. В основі інклюзії лежить проста ідея, що школа – для дітей, якими б вони не були, а не навпаки.

Поняття “діти з особливими освітніми потребами”, широко охоплює всіх учнів, чий освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих дітей та дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків тощо). Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку. Вочевидь, прийнятним є визначення, за яким до дітей з особливими потребами відносять дітей-інвалідів, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами та обдарованих дітей.

Законодавчі документи, прийняті з метою забезпечення інклюзивного навчання, роблять нагоду до змін — змін, перш за все, у свідомості, ставленні до людей з ООП, створенні ситуації розуміння різниці між дітьми і толерантного ставлення до них без акценту на порушенні, з опорою на сильні сторони дитини.

Спільне навчання дітей з різними потребами - це реальний спосіб виховання у сучасних школярів толерантності, формування в них моральних цінностей та знань, яку посильну участь вони можуть прийняти у житті та формуванні особистості у тих дітей, яким, по силі їх можливості, важче жити, навчатись, спілкуватись, ніж іншим. Інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з ООП у загальноосвітніх школах за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує рівноцінне ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з ООП. Отримані поза соціумом знання і вміння не є дійовими, корисними для подальшого життя у загальному соціумі дітям з ООП, цілковито адаптуватися в суспільстві, підготуватися до подолання неминучих життєвих труднощів, а, отже, реалізуватися повною мірою як рівноправні і повноцінні члени суспільства.

Основними принципами інклюзивної школи є те, що:

- ❖ всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- ❖ школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання;
- ❖ забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, застосування організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами;
- ❖ діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу

навчання.

Дитина з особливими освітніми потребами не повинна займати особливого становища в класі, вона має почуватися природно, досягти самостійності, наскільки це можливо. Дуже важливо в інклюзивному класі створити таку атмосферу взаєморозуміння та взаємодопомоги між учнями, щоб забезпечити дитині з особливими освітніми потребами можливість самоствердитися, подолати неадекватні установки та стереотипи, набуті певних навичок соціальної поведінки.

Інклюзивна система освіти є корисною із суспільної точки зору, оскільки завдяки спільному навчанню діти змалку вчаться розуміти і толерантно ставитися до людських відмінностей. Загалом, результати наукових досліджень засвідчили, що учням з особливими освітніми потребами інклюзивна освіта:

- дає змогу покращувати навчальні результати;
- забезпечує відповідні їхній віковій категорії рольові моделі в особі однолітків;
- створює можливості для навчання в реалістичному/природному середовищі;
- допомагає формувати комунікативні, соціальні й академічні навички;
- забезпечує рівний доступ до навчання;
- дає змогу підвищувати самооцінку й відчувати себе частиною цілого;
- розширює можливості для налагодження нових дружніх стосунків.

Одним із важливих завдань педагога, який працює індивідуально із дитиною з особливими освітніми потребами, є активне включення її в навчально-виховний процес, розкриття особливостей. Таким чином школярі наближаються до розуміння самих себе та вчаться використовувати набуті навички в житті.

В процесі інклюзивного навчання необхідно:

- 1) використовувати активні методи навчання, включаючи дискусії та спілкування;
- 2) акцентувати увагу на ключових поняттях;
- 3) використовувати способи поетапного засвоєння нового матеріалу;
- 4) значну частину часу приділяти читанню художньої літератури, обговоренню прочитаного, спираючись на наочні посібники;
- 5) систематично давати учням зрозуміти, що вони відповідальні за виконання завдань;
- 6) надавати свободу вибору, керовану вчителем, батьками;
- 7) залучати до співпраці батьків (опікунів), різноманітні громадські організації;
- 8) спиратись на прогрес у навчанні дитини;
- 9) навчати за індивідуальним розкладом;
- 10) складання індивідуалізованих планів, обговорення їх з батьками, психологом, логопедом, лікарем-реабілітологом, соціальним педагогом, адміністрацією школи після попереднього вивчення дитини.

Для успішного навчання дитини з особливими потребами вчитель повинен глибоко вивчити індивідуальні особливості психіки цієї дитини:

- ❖ структуру дефекту мовлення;
- ❖ індивідуальні особливості пізнавальних процесів (пам'ять, логічне та абстрактне мислення, зв'язне мовлення, увага, уява та ін.)
- ❖ темп діяльності;
- ❖ динаміку втомлюваності;
- ❖ особливості емоційної сфери.

Ось чому тема створення у школі здоров'язберігаючого середовища є такою актуальною.

Ключовими компетентностями, що сприяють здоров'ю, якими повинні володіти учні для успішної соціалізації, є наступні:

- навички раціонального харчування;
- навички рухової активності та загартування;

- санітарно-гігієнічні навички;
- навички організації режиму праці та відпочинку;
- навички самоконтролю;
- навички мотивації успіху та тренування волі;
- навички управління стресами;
- навички ефективного спілкування;
- навички попередження конфліктів;
- навички співчуття (емпатії);
- навички поведінки в умовах тиску;
- навички співробітництва;
- навички самоусвідомлення та самооцінки;
- визначення життєвих цілей і програм;
- аналіз проблем прийняття рішень.

На сьогоднішній час гостро постало питання про здоровий спосіб життя, йому приділяють велику увагу різні науки, такі як медицина, гігієна, охорона здоров'я, валеологія, екологія, психологія, соціологія, фізична культура, педагогіка. Багато уваги здоров'язберезувальним технологіям приділяється та на інших уроках.

Впровадження здоров'язберігаючих технологій в інклюзивному навчанні потребує від учителя, по-перше, не допускати перевантаження учнів, визначаючи оптимальний обсяг навчальної інформації й способи її надання, враховувати інтелектуальні та фізіологічні особливості учнів, індивідуальні мовні особливості кожного учня. Намагатися планувати такі види роботи, які сприяють зниженню втоми. Здоров'язберігаючі технології передбачають: зміну видів діяльності, чергування інтелектуальної, емоційної, рухової видів діяльності; групової й парної форм роботи, які сприяють підвищенню рухової активності, вчать вмінню поважати думки інших, висловлювати власні думки, правилам спілкування; проведення ігор та ігрових ситуацій, нестандартних уроків, інтегрованих уроків. Учитель повинен працювати так, щоб навчання та виховання дітей в школі не завдавало збитку їх здоров'ю, не знижувало рівня мотивації навчання.

За сучасними науковими підходами структурними складовими здоров'я визначено:

- фізичне здоров'я;
- психічне;
- духовне здоров'я;
- соціальне здоров'я.

Для того щоб під час навчально-виховного процесу не тільки зберегти, а й примножити фізичне, духовне, психологічне здоров'я учнів, вчитель повинен шукати шляхи гармонізації та оптимізації діяльності своїх вихованців. Школяр успішно розвиватиметься тоді, коли повірить у свої сили.

Враховуючи вищезазначене, критеріальними показниками сучасного здоров'язберігаючого уроку є: санітарно-гігієнічні, організаційно-навчальні, психологічні та навчально-методичні. Санітарно-гігієнічні показники – це провітрене приміщення, наявність кімнатних рослин, термометра, відсутність пилу, відповідність парт зросту та віку дитини. Яким повинен бути урок з позицій збереження здоров'я? Йдучи на урок, учитель повинен пам'ятати, що в класі має бути відповідний мікроклімат (нормальна температура, свіже повітря, раціональне освітлення, відсутність неприємних звукових подразників), урок не повинен бути одноманітним і монотонним, методи і прийоми мають бути підібрані таким чином, щоб сприяти активізації ініціативи та творчого самовираження, повинні мати місце оздоровчі моменти (фізкультхвилинки, гумор, похвала). Урок необхідно закінчувати спокійно, не затримувати учнів, не перевантажувати домашнім завданням. З цього випливає, що для того щоб організувати урок з урахуванням здоров'язберігаючих технологій слід дотримуватися слідуючих принципів: правильно організувати урок, використовувати

канали сприймання інформації, тобто подавати матеріал таким чином, щоб усі школярі могли його краще і легше запам'ятати, розподіляти новий навчальний матеріал так, щоб учні краще могли його засвоїти, не зашкодивши власному здоров'ю, розподіляти інтенсивність розумової діяльності, що означає слідкувати за зниженням втоми дітей, відновлювати працездатність, що, своєю чергою, сприяє здоров'язбереженню.

Немає єдиного визначення щодо здоров'язберігаючих технологій, бо всі вони по-своєму є суттєвими, але з упевненістю можемо сказати, що це сукупність напрямків освітньої діяльності по формуванню, збереженню та зміцненню здоров'я учнів, це різноманіття прийомів і методів організації навчально-виховного процесу без шкоди для здоров'я учнів та вчителів. Немає якоїсь єдиної унікальної технології здоров'я. Здоров'язбереження може виступати, як одна із задач якогось освітнього процесу. І тільки завдяки комплексному підходу до навчання можуть бути розв'язані задачі формування та зміцнення здоров'я учнів.

Новизна та нетрадиційність навчального матеріалу також впливає на хороший емоційний стан. Так як ми живемо в епоху комп'ютерних технологій, і діти більше часу проводять біля Інтернету, то, на мою думку, варто використовувати на уроках засоби мультимедіа, саме те, що зможе викликати інтерес дітей до навчання.

Таким чином, проведений урок зі здоров'язбережувальними технологіями, які, на мою думку, можна віднести до будь-якої педагогічної технології, яка в процесі реалізації створює необхідні умови для збереження здоров'я основних суб'єктів освітнього процесу, допомагає підтримувати високий рівень працездатності, зберігати внутрішній спокій, а також відновлювати душевну рівновагу, викликати позитивну самооцінку. Обов'язковою умовою ефективного використання здоров'язберігаючих технологій є їх позитивне емоційне забарвлення. Сама радість навчання, так само, як і радість будь-яких вправ і праці, робить дитину здоровішою.

Однією із складових частин здоров'я є і творчість. Тому що саме творчий підхід до вирішення будь-яких життєвих проблем, завдань робить людину здоровою. Діяльність загальноосвітнього закладу щодо збереження й зміцнення здоров'я учнів лише тоді може вважатися повноцінною й ефективною, якщо в повній мірі професійно й творчо в єдиній системі реалізуються здоров'язберігаючі технології. Аналіз класифікацій існуючих здоров'язберігаючих технологій дає можливість виокремити такі їх типи:

- здоров'язберігаючі – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм відповідності навчального та фізичного навантажень можливостям дитини);
- оздоровчі технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;
- технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок, профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання;
- виховання культури здоров'я – виховання в учнів особистих якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я, як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Знання, володіння і застосування здоров'язберігаючих технологій є важливою складовою професійної компетентності сучасного педагога, адже здоров'я дітей - одне з основних джерел щастя, радості і повноцінного життя батьків, учителів, суспільства в цілому. Для України головною проблемою, яка пов'язана з майбутнім

держави, є збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді.

Такими технологіями є:

- Казкотерапія – це лікування казками.
- Арт-техніки – творча діяльність, у першу чергу малювання.
- Завданням "психогімнастики" є збереження психічного здоров'я, запобігання емоційним розладам у дитини через зняття психічного напруження, розвиток кращого розуміння себе та інших, створення можливостей для самовираження особистості.
- Звуковою гімнастикою називають проголошення різних звуків, строго певним способом.
- Пальчикова гімнастика – рухи пальців, кисті та розвитком мислення.
- Дихальна гімнастика та фізкультхвилинка – оздоровчі хвилинки під час уроків та виховних заходів повинні комбінувати в собі фізичні вправи для осанки, вправи для очей, рук, шиї, ніг.

ВИСНОВКИ. Впровадження в практику роботи з дітьми з різними освітніми потребами інноваційних оздоровчих технологій дає позитивний результат: ефективність використання всіх вищезгаданих оздоровчих та здоров'язберігаючих технологій в тому, що вони підвищують працездатність дітей, активізують пізнавальні процеси, позитивно впливають на стан фізичного та психічного здоров'я, підвищують навчальну мотивацію дітей, покращують емоційний клімат у дитячому колективі, сприяють збільшенню рухової активності.

Проте не хаотичне, а тільки комплексне і системне використання цих методів допомагає досягти дійсно вагомих результатів.

Інклюзивну освіту можна охарактеризувати так:

- визнає, що всі діти можуть учитися;
- сприймає і поважає особливості дітей;
- забезпечує відповідність освітніх структур, систем і методології потребам усіх дітей;
- є частиною ширшої стратегії розвитку інклюзивного суспільства;
- є динамічним процесом, що постійно розвивається.

Проблема дитячого здоров'я в наш час здобуває особливої актуальності. Коли втрачаєш здоров'я, тільки тоді зможеш зрозуміти його цінність. Сучасні діти не розуміють, що найвища цінність у людини – це її здоров'я, і лише з роками починають цінувати здоров'я і плекати кожну мить життя!

Список використаних джерел та літератури:

1. Здоров'язбережувальні технології закладу освіти в умовах сучасних освітніх змін: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., (Тернопіль, 06-07 червня, 2019) [ред.кол.: В.Черняк (відп.ред.) та ін.]; Тернопільський ОКІППО. – Тернопіль: Вид. центр ТОКІППО, 2019 – 240 с.
2. Інклюзивна освіта: досвід і перспективи: [монографія] / Колектив авторів; відп. ред. Г.В. Давиденко. – Вінниця, 2016. – 242 с.
3. Колупаєва А. А. К60 Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. – Харків: Вид-во «Ранок», 2019. — 304 с.
4. Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Лисичанськ 14 грудня 2016 р.). – Лисичанськ: ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» – Лисичанськ : ФОП Пронькіна К.В. – 2016. – 198 с.

5. Сливка Л.В. Здоров'язбережувальна педагогіка: [навч.-метод. посіб.] / Л.В. Сливка. – Івано-Франківськ: видавець Кушнір Г.М., 2016. – 200 с.
6. Сучасні здоров'язбережувальні технології: монографія / за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. – Харків: Оригінал, 2018. – 724 с.
7. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. – [2-ге вид., доп.]. – Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. – 170 с.

Махмутова А. Є.,

старший викладач кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Хмельницький)

Музикування на уроках мистецтва в початковій школі: досвід педагогів Хмельниччини

Анотація. *Стаття розкриває питання музикування в історичному та сучасному педагогічному аспектах. Розглядає методи орф-педагогіки з досвіду роботи музичних керівників дошкільних закладів м. Хмельницького (Трофімченко І. Є., Шаронової В. А.). Знайомить із прийомами навчання гри на сопілці в початковій та середній школі (Михайленко О. І., Лакей А. І.).*

Ключові слова: музикування, музично-творча діяльність, орф-педагогіка.

Останніми роками найпрестижнішими темами педагогічного досвіду було використання інформаційних технологій в навчальному процесі. Сьогодні, в період такого непростого дистанційного навчання, ми теж прагнемо нових знань з технологій використання різноманітних форм донесення та опрацювання завдань за допомогою телефонів чи комп'ютерів. Але водночас ця епоха невпинної інформатизації усіх сфер життя ставить перед батьками та педагогами протилежні запити: як «відірвати» дитину від гаджета, і при цьому зацікавити, зворушити, емоційно збагатити та навчити мислити критично.

Мабуть саме це спричинило вибір теми для обговорення – «Музикування на уроках музичного мистецтва». Адже як вид музичної діяльності на уроках мистецтва в початковій школі музикування вирішує цілий ряд важливих завдань: виявляє художнє знання, вміння та навички гри на музичному інструменті, володіння голосом та особисту манеру виконання; формує естетичні можливості виконання (виразність, емоційність, інтерпретаційні якості) музичного твору.

Термін «музикування» походить з німецької «musizieren», що означає «займатися музикою». В сучасній науці музикування має декілька значень: домашнє, концертне, творче та репродуктивне та може здійснюватися на основі письмової та усної традиції [7].

Упродовж багатьох років домашнє музикування було засобом духовного й інтелектуального збагачення та розвитку інтелігенції. У салонах звучали твори класичного та народного репертуару, романси у супроводі фортепіано, домашні та професійні музичні ансамблі.

Сімейне музикування на сучасному етапі – це створення батьками умов для вільного, творчого розвитку дитини та залучення її до духовних цінностей. Я б ще додала, що музикування дає невичерпні можливості щодо фізичного та інтелектуального розвитку дітей та молоді. На підтвердження такого висловлювання хочу згадати реальну українську історію про те, як музичне виховання у родині

харків'ян Мірошніченко повернуло до повноцінного життя дитину з сумними медичними діагнозами.

Микола Мірошніченко при народженні переніс обширний крововилив у мозок, практично все його тіло було паралізоване. Медики пророчили йому або смерть, або майбутнє неповносправної людини. Але батьки вирішила боротися: спочатку – за синове життя, а згодом – за право вчити його у звичайній середній та музичній школі. «Щоб відновити рух, енергетику, я вигадав вчити його грі на фортепіано. Він повинен був рухатися, мати моторику пальців, щоб у мозку утворювалися сигнали, що відповідають за діяльність рук. На початку я йому давав тугі рукавички без пальців. Одягав йому на руки і змушував натискати клавіші піаніно через рукавички. Так я примушував рухатися пальці», – згадує його батько...

Сьогодні Миколі 18 років. Його життя вщент заповнене класичною музикою: кілька годин на день він вправляється у грі на фортепіано. Маючи особливі фізичні потреби, нарівні зі здоровими юними піаністами наш герой – навчається у Харківському музичному училищі імені Б. М. Лятошинського, концертує. Музика для нього – це комунікаційна система. Серед його успіхів – премія престижного міжнародного музичного конкурсу молодих піаністів пам'яті Володимира Горовиця, Гран-прі І Всеукраїнського конкурсу класичної музики імені П. І. Чайковського, всеукраїнські та міжнародні конкурси молодих піаністів, виступ із Державним академічним естрадно-симфонічним оркестром та ще багато інших [8],[9].

Використання індивідуального (домашнього) музичного виховання при різного роду порушеннях фізичного та психічного розвитку вивчено у світі, але музикотерапія як оздоровча дисципліна мало поширена в Україні. Освіту за цією спеціальністю можна здобути у країнах Європи (Україні серед них ще немає).

Концертне музикування тісно пов'язане зі Стародавньою Грецією та Римом, відомими у ті часи змаганнями у художньо-виконавському мистецтві. У середні віки і до XVII–XVIII століття концерти були розраховані на невелике коло спеціально запрошених осіб, переважно аристократії. У Лондоні 1672 року придворним музикантом Джоном Баністером для міських слухачів за певну платню вперше був проведений концерт як відкрита форма суспільного музикування. Концертне виконання – складний процес взаємодії техніки, культури інтонування, інтерпретації та артистизму – сьогодні поширено у всіх типах освітніх закладів, будинках культури, філармоніях, театрах, концертних майданчиках [9]. Події останнього року привчили нас до віртуальних концертів, що також дають можливість емоційного переживання творів мистецтва.

Творче музикування – це набуття учнями досвіду слухача, композитора, актора та виконавця. За професійного викладання вчителем музичного мистецтва творче музикування розвиває особисті задатки та обдарування, залучає до музичної культури, виховує естетичний смак, творчість, фантазію.

Важливо поєднувати творче музикування із навчальним: знайомство із елементами музичної мови сприяє розвитку звуковисотного слуху та метроритму. Педагогічна сутність творчого музикування – в активності внутрішнього імпульсу музикантів, а також у можливості учасників даного процесу виражати ту музику, що «є всередині», будь-якими доступними засобами [7].

Репродуктивний метод навчання спрямований на відтворення учнем способів діяльності за визначеним учителем алгоритмом чи зразком. До репродуктивних форм колективного музикування належать:

- наслідувальна вокально-хорова діяльність (спів пісень, поспівок, вправ, музичних вітань, речитація та ритмізація, декламація віршів, звуконаслідування, фонопедичні та логопедичні вправи, читання ритмічних малюнків, біт-вправ та біт-композицій;

- наслідувальна пластична діяльність (відтворення звуковими жестами ритмічних малюнків, вправ, ігор, композицій; відтворення рухами основних елементів

музики: ритму, метру, звуковисотності, темпу, динаміки, регістру, тембру, через імітацію гри на музичному інструменті; відтворення образних імітаційних рухів та танцювальних рухів народного танцю);

- наслідування інструментальній діяльності (відтворення метроритмічних елементів музики – слабка та сильні долі, метр, метричні акценти, ритмічні блоки; гра метроритмічних вправ, ігор, композицій; відтворення звуковисотних елементів музики (бурдон, остинато, басові звуки, звуки мелодії, мелодії-партії); гра мелодичних вправ, ігор, композицій [2].

З музикуванням пов'язане ім'я відомого німецького педагога та композитора Карла Орфа (1895-1982), який розробив систему музичного виховання дітей засобами «елементарного музикування». Максимально швидко, без тривалої спеціальної підготовки це дозволяло прилучати учнів до елементарної імпровізації та активної музично-творчої діяльності. Музично-педагогічна технологія К. Орфа широко використовується у світі та в Україні в умовах розвитку нової української школи.

«Творча лабораторія» музичних керівників міста Хмельницького (керівник – Ірина Трофімченко) поширює досвід орф-педагогіки через розробку та впровадження в життя двох музично-оздоровчих програм, що мають схвалення та гриф Міністерства освіти та науки України, та через популяризацію своїх напрацювань у ході проведення вебінарів для музичних керівників та вчителів музичного мистецтва. Адже головні педагогічні ідеї К.Орфа – це поєднання мови, рухів та музики (аккомпанемент, елементарна імпровізація та ін.) - на кожному віковому етапі розвитку дитини можуть ефективно використовуватись музичними керівниками та вчителями музичного мистецтва.

Віра Шаронова, одна із яскравих представниць команди «Творчої лабораторії» музичних керівників продемонструвала на власних відео прикладах використання дзвіночків, трикутників, «природних інструментів» – рук, долонь, ніг, аркуша паперу, за допомогою яких можна видобувати цікаві звуки (ляскіт у долоні, тупання ногами шарудіння та інші) [11]. Цікавими знахідками *bodi percussion* (перкусія тіла) ділилась з колегами під час проходження курсів музичного мистецтва Сірук Людмила, в матеріалах виставки педагогічних ідей детально описала Грідіна Альона [12], в гугл класі розмістив відео майстер-класу із колективного музикування учнів 9 класу Хлібовський Вадим [11]. Під час елементарного музикування мова, рухи та музика поєднуються між собою, взаємодоповнюють один одного і стають основою для самовираження.

Ідеї сопілкового музикування як засобу розвитку особистості ми можемо спостерігати в роботі Михайленко Оксани та Лакея Андрія, вчителів музичного мистецтва початкової та середньої ланки. Педагоги демонструють, що шлях виразного музикування виховує любов до музики, розвиває почуття ритму, слуху, виявляє музичні здібності та визначає для окремих учнів поглиблене музичне навчання у спеціалізованих закладах. Відео, що демонструють конкретні вправи та зразки гри на сопілці на звичайних уроках музичного мистецтва можна переглянути у групі «Вчителі мистецьких дисциплін Хмельниччини»[10].

Варто згадати «Мельникову майстерню» та її автора, Олега Мельника, який від вчительства прийшов до відродження та творення народних інструментів. Демонстрація звучання цих рідкісних, але таких казкових інструментів, учнівським та педагогічним колективам виховує розуміння та любов до автентики, колоритного світу народної музики, по-справжньому вчить любити своє українське коріння [14].

Традиційність академічної освіти певним чином гальмує розвиток особистості щодо розуміння нових явищ музичної культури, кількість яких швидко зростає завдяки технічній революції в системі масових комунікацій. Тому музикування у всіх його проявах (домашнє, концертне, творче та репродуктивне) на сучасному етапі розвитку суспільства набуває особливого значення. А його якість залежить від професійної компетентності педагогів мистецтва. Важливим спільним завданням

залишається трансформація історичного досвіду у сучасність, поширення та популяризація позитивного досвіду музичних педагогів (від місцевих до світових надбань), пошук та втілення в життя нових форм та методів співпраці учнів, вчителів, музикантів, закладів культури та освіти задля формування загальнокультурної компетентості нашого суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вей Лімін. Музичне навчання майбутніх учителів музики на основі традицій Китаю та України / Вей Лімін // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей (зб. матер. VII педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П. Рудницької. – Чернівці: Зелена Буковина, 2010. – С. 154-155.
2. Гумінська О. О. Технологія самовираження учнів у процесі колективного музикування. – «Мистецтво та освіта» № 3, 2020, с. 20-27
3. Латишев О. Л. Педагогічні проблеми сімейного музичного виховання дітей: дис. канд. пед. наук / О. Л. Латишев. – Калуга, 2002. – 158 с.
4. Матвеева Л. Роль сім'ї в організації процесу музичної освіти дитини / Л. Матвеева // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 4. – С. 40–45.
5. Камниченко А. Українська музична енциклопедія / А. Камниченко, А. Муха та ін. – К.: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, 2006. Т. 1. – 2006. – 679 с.
6. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
7. Тютюнникова Т. Э. Видеть музыку и танцевать стихи... Творческое музицирование, импровизация и законы бытия / Т. Э. Тютюнникова. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 264 с.
8. Музика врятувала моє життя – піаніст із Харкова. - [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/28575772.html>
9. Наперекір долі – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.facebook.com/kozehmiakoandrey/videos/544884913037375>
10. Концерт – Вікіпедія – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
11. Спільнота «Вчителі мистецьких дисциплін Хмельниччини» - [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://classroom.google.com/u/0/c/MzAwNDM0NzU2Njkz>
12. Хлібовський В.Й. Майстер-клас «Bodi percussion. Бізе «Хабанера», 9 клас – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=puknXKPLYEU&t=139s>
13. Грідіна А.А. Body Percussion як метод активного навчання на уроках музичного мистецтва. Навчально-методичний посібник. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://drive.google.com/open?id=1K7l31mshpRYiXHv2EM2RT6-GMfPBduuP>
14. Цифрова лабораторія передового педагогічного досвіду Хмельницького ОІППО – [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://vystavka.hoippo.km.ua/?page_id=356
15. Мельникова майстерня – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.instagram.com/melnikpiper/>
<https://www.facebook.com/groups/1006433289400567/>

Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ: формування ключових компетентностей в учнів початкових класів засобами інтерактивного навчання

Анотація. В даний час відбувається перехід на нові технології навчання в зв'язку зі змінами умов існування і розвитку суспільства, які вимагають нових підходів і методів до здобуття освіти у початковій школі. Предметом дослідження є перевірка ефективності інтерактивних методів, коли в процесі навчання акцентується увага на творчому пошуку і на самостійному вирішенні учнем певної проблеми.

Ключові слова: інтерактивне навчання, початкова школа, технології, компетентності.

Сучасна школа – частинка життя, під час якої учень не тільки готується до майбутнього, але й виховується життям. Необхідно так спрямовувати процес навчання, щоб від допомагав дітям увійти в світ реальних відносин та навчив їх жити в суспільстві. Під час навчання в школі дитина повинна не тільки опанувати певним обсягом знань, а й вчитися оволодівати технологіями, які допомагають відшукувати найбільш оптимальний спосіб здобування необхідної інформації.

В теперішній час методика навчання переживає складний період, пов'язаний зі зміною цілей освіти та впровадженням концепції НУШ на основі компетентнісного підходу. Незважаючи на те, що реформування освітньої галузі в Україні відбувається вже не перший рік, школа досі ще не в повній мірі відійшла від орієнтації на накопичення знань – «hard skills». Проте в Європі та світі визнано, що найбільш необхідними на ринку праці є «м'які» навички – soft skills [6 – с.43].

Розуміючи ситуацію, що склалася в освіті і приймаючи в цілому компетентнісний підхід, слід знайти компроміс між традиційною освітою з домінуванням цінності знання та освітою на основі компетентнісного підходу з домінуванням цінності здатності особистості адаптуватися до сучасного світу. Компетентнісний підхід орієнтує на побудову навчального процесу згідно результату освіти: в навчальну програму чи курс спочатку закладаються виразні і зіставні параметри опису (дескриптори) того, що учень буде знати і вміти «на виході».

Вимоги педагогічної науки до уроку, до ефективності навчального процесу постійно зростають і змінюються. У сучасних дітей, на відміну від їхніх однолітків кінця ХХ століття, у яких переважав наслідувальний рефлекс, спостерігається рефлекс свободи: вони самі вибудовують систему поведінки, що спостерігається у наймолодшому віці [8 – с.43]. Відповідно і методи навчання, що вважалися ефективними кілька десятиліть тому, вже не відповідають вимогам часу. Пошук нових методів і форм організації навчання породили новий термін в методиці навчання - «сучасний урок», який протиставляється традиційному уроку. Поряд з «нетрадиційними» уроками в шкільній практиці використовуються нові технології навчання у взаємодії з сучасними методами навчання.

Вчитель початкових класів – це єдиний фахівець-педагог в середній школі, який викладає не одну-дві суміжні дисципліни, а володіє знаннями і методиками викладання всього спектра навчальних предметів. Тому вчителю початкових класів доводиться синтезувати методичні знання з окремих дисциплін в єдиний блок. Так само суттєво змінюється і характер педагогічної діяльності: в початковій школі реалізуються мультиваріативні освітні практики, які вимагають від учителя вміння вчити дітей способам здобування знань, формувати зміст їх навчальної діяльності,

розвивати мислення школярів. Це, в свою чергу, вимагає від педагога істотних змін традиційних педагогічних практик.

Сьогодні до звичного для нас комплексу професійно важливих якостей педагога додаються компоненти, які до теперішнього часу не виступали як вирішально-значущі: високий рівень загальної культури, психолого-педагогічна і методична компетентність учителя. Таким чином, саме педагог стає ключовою фігурою модернізації освіти. І її успішність багато в чому залежить від педагогічної позиції вчителя.

Головним в практичній діяльності вчителя стає розуміння ролі застосування інформаційних технологій в навчальній діяльності. Вони дають унікальну можливість розвиватися не тільки учневі, а й учителю. Розвиток і розширення інформаційного простору дітей і підлітків, спонукає вчителя займатися разом з учнями, освоюючи нові інформаційні технології. Вчитель повинен добре розбиратися в психології дитини, вміти аналізувати і розуміти його поведінку, надавати психологічну підтримку і допомогу. Важливими вимогами до педагога є ефективність взаємодії з сім'ями своїх учнів, авторитетність в професійному та особистісному плані для батьків. Відкритий нововведень, вчитель повинен вміти відбирати і освоювати нові форми і методи роботи, відновлювати зміст освіти, підтримувати в освітній практиці розумний баланс між традиційними і інноваційними технологіями.

У Концепції «Нова українська школа» наголошено на суб'єктності навчання, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвідом взаємодії з іншими людьми [8 – с.13]. Одним із чинників, які повинні забезпечити якість початкової ланки загальної середньої освіти, визначено забезпечення технологічності методик навчання.

Методи навчання – це способи спільної діяльності педагога і учнів, які спрямовані на рішення освітньо-виховних завдань, є одним з головних компонентів процесу навчання. Якщо не застосовувати різні методи, то не можна буде реалізувати цілі і завдання навчання. Методи навчання містять не тільки способи, але і опис того, як організовувати навчальну діяльність. Для навчання може бути обраний будь-який метод, все залежить від того, якої мети необхідно досягти. Іноді для досягнення успіху в навчальній діяльності необхідний один певний метод, а інші виявляються неефективними.

Технологія навчання – системна категорія, структурними складовими якої є мета навчання, зміст навчання, засоби педагогічного впливу, організація навчального процесу, взаємодія "учень-учитель" і результат діяльності. Педагогічна технологія функціонує не тільки в якості науки, яка досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, але і як система засобів і принципів, що застосовуються в навчанні, а також в якості реального освітнього процесу. Принципово важливою стороною в педагогічній технології є позиція дитини в освітньому процесі та ставлення до дитини з боку дорослих.

Практика показує, що, змінивши лише зміст освітнього процесу, залишивши без зміни технологію, неможливо досягти позитивних результатів навчання. Іншими словами, вчитель повинен володіти особистісно-орієнтованими, розвиваючими освітніми технологіями, які враховують різний рівень готовності до навчання в школі, неоднаковий соціальний досвід, відмінності в психофізичному розвитку дітей. Методики навчання більш стійкі, ніж технології, вони змінюються разом із зміною освітньої ідеї. Технології ж багатоваріантні навіть в рамках однієї методики. Сьогодні налічується більше сотні освітніх технологій, запропонованих для використання.

Молодший шкільний вік є періодом розвитку пізнавальних процесів – вони стають усвідомленими і довільними. Увага першокласників на цьому етапі ще слабо організована, вона має невеликий обсяг, погано розподіляється, нестійка. Тому для концентрації дітям потрібна зовнішня допомога. Увага багато в чому визначається темпераментом кожної дитини, стилем сприймання. Тому слід виявити такі

особливості за допомогою відповідних методик [2] і врахувати результати під час відбору методичних прийомів і форм навчання [8 – с.35].

Рушійною силою навчання у молодших школярів є пізнавальні інтереси. Цікавість є початковою стадією пізнавальної спрямованості дитини. На основі цікавості виникає допитливість – прагнення дитини проникнути за межі побаченого. Це, своєю чергою, приводить до того, що елементарний безпосередній інтерес до нових фактів і цікавих явищ переростає в інтерес до пізнання істотних властивостей предметів і явищ, до встановлення причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей. Таким чином формуються зовнішні мотиви, які у подальшому породжують диференційовані пізнавальні інтереси [8 – с.39].

Процес мислення починається тоді, коли виникає завдання або проблема. Найбільш ефективною в формуванні розумових дій визнається та форма, при якій спосіб дії не надається і не пропонується у готовому вигляді, як конкретний зразок, а виводиться дітьми разом з учителем, як узагальнене керівництво для усіх подібних випадків.

Відхід від традиційного уроку через використання в процесі навчання нових технологій дозволяє усунути одноманітність освітнього середовища і монотонність навчального процесу, створить умови для зміни видів діяльності учнів. Вибір технології необхідно здійснювати в залежності від предметного змісту, цілей уроку, рівня підготовки учнів, можливості задоволення їх освітніх запитів, вікової категорії учнів. Використання технологій інтерактивного навчання, на мою думку, якнайкраще сприяє розвитку пізнавальних інтересів, тому що відповідає активному, продуктивному і творчому характеру учбової діяльності.

Елементи інтерактивного навчання знайшли відображення в роботах В.Сухомлінського та в творчих доробках вчителів-новаторів В.Шаталова, С.Лисенкової, Є.Ільїна та ін. В подальшому тема інноваційних педагогічних технологій була розвинута в роботах І.Зязюн, О.Пометун, Л.Пироженко і т.д. [5 – с.299].

За О. Пометун [9], інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Неонілою Моцик [6] визначено, що навчальний процес при використанні методів інтерактивного навчання відбувається за умови активної взаємодії всіх учасників. Члени колективу – вчитель та учні є рівноправними суб'єктами навчання, що зумовлює взаємо- та співнавчання. Під час організації навчального процесу з використанням інтерактивних технологій кожен учень повинен отримати конкретне завдання, по якому необхідно публічно відзвітувати, бо від якості його виконання залежить виконання завдання всього класу або групи. Інтерактивні технології навчання повинні містити очікуваний, чітко спланований результат, а також окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, певні розумові й навчальні умови і процедури, які сприяють досягненню запланованих результатів.

Організація інтерактивного навчання дає найкращі результати при моделюванні життєвих ситуацій за конкретними обставинами, використанні рольових ігор та ін. Учні вчаться висловлювати та відстоювати свою точку зору стосовно тієї чи іншої проблеми, доказово міркувати, вирішувати питання спільно з іншими. Навчальний процес надає перші навички демократії, критичного мислення, прийняття продуманих та обґрунтованих рішень, вчить спілкуванню з товаришами з повагою до інших.

З'ясувавши особливості використання інтерактивної педагогічної технології в початковій школі, я розпочала активно впроваджувати цю методику в практику своєї роботи. Адже саме інтерактивні форми і методи дають можливість створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою необхідність, зможе розкрити свої здібності й продемонструвати знання, відчути впевненість в собі. Учні

початкових класів добре навчаються лише за умови, коли їм цікаво, коли вони переживають хоча б невеликий успіх. Тож, із перших днів роботи в школі, я намагаюся створити ситуацію успіху, підбадьорити учня, що зазнав невдачі, похвалити навіть за незначний крок уперед. Починаючи працювати з класом, я поступово вводжу елементи інтерактивного навчання, починаючи з найпростіших форм і методів навчання, таких, як «Мікрофон», робота в парах, впровадження технології ігрового та проблемного навчання.

Вивчивши основні ідеї інтерактивного навчання, я з'ясувала, що для успішного застосування інтерактивних технологій на уроках, потрібно дотримуватися правил організації інтерактивної роботи учнів. Тому я намагаюся, щоб до роботи були залучені різною мірою всі учні, дбаю про психологічну підготовку учнів, стимулюю учнів за активну участь у роботі, надаю їм можливості для самоорганізації. Приміщення готую таким чином, щоб учні мали змогу легко пересуватися під час роботи малих груп. Під час уроку дотримуюсь регламенту та процедури, проявляю терпеливість до будь-якої точки зору, уважно вислуховую всіх учасників, поважаючи їх.

Проте інтерактивні технології як технології взаємонавчання використовую дуже обережно, намагаючись не перетворити їхнє застосування в самоціль.

Як відомо, інтерактивний урок складається з п'яти етапів [7]:

I. Мотивація.

II. Оголошення, представлення теми та очікування навчальних результатів.

III. Надання необхідної інформації.

IV. Інтерактивна вправа.

V. Рефлексія (підбиття підсумків), оцінювання результатів уроку.

На етапі мотивації використовую прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей здивування, зацікавленість до знань та процесу їх сприймання. Наприклад, проводжу вправу „Вилучи зайве”: добираю гасло уроку; вставляю в текст гасла окремі слова (назви цифр, тварин, рослин тощо) та записую зашифроване гасло на дошці; пропоную учням вилучити зайві слова і прочитати девіз уроку.

На II етапі інтерактивного уроку зашифровую тему уроку за допомогою чисел та дій з ними, пропоную виконати обчислення та розшифрувати тему уроку за заданим ключем (вправа «Загадкові будиночки»).

На етапі надання необхідної інформації часто використовую вправу «Інтерв'ю за три кроки»: учні класу знайомляться з новим текстом, оповіданням; далі учні об'єднуються у групи по 4 особи, а в групі – в пари; кожен учасник проводить інтерв'ю із своїм партнером по парі; учні в парі міняються ролями; пари знову об'єднуються в групи по 4 чоловіки; кожен учень розповідає, що нового і цікавого він дізнався від свого партнера.

Готуючись провести з учнями інтерактивну вправу, пропоную їм спочатку виконати підготовчі завдання: прочитати, продумати, виконати самостійно завдання на повторення. Інтерактивні вправи, які проводяться на уроці (а їх зазвичай не більше двох), добираю таким чином, щоб їх виконання дало б учням «ключ» до засвоєння теми.

Вчу дітей вільно висловлювати свої думки. Цьому сприяє інтерактивний метод «Мікрофон». Даний метод використовую на етапі актуалізації знань учнів, так і під час узагальнення навчального матеріалу. Тримавши в руках символічний «мікрофон» учень швидко і чітко відповідає на поставлене запитання. Далі знову говорить тільки той, у кого в руках мікрофон. Цей метод використовую майже на всіх уроках. За допомогою цієї вправи на уроці читання з'ясовую думку учнів щодо прочитаного, перевіряю домашнє завдання, підвожу підсумки уроку. На уроці української мови даний метод застосовую з метою повторення вивченого матеріалу, виявлення ставлення дітей щодо доцільності вивчення поданого матеріалу.

Найчастіше на уроках математики для інтенсивної перевірки знань учнів використовують технологію «Карусель». А також на ранкових зустрічах, перервах з метою виявлення вміння говорити один одному компліменти, слова ввічливості.

Інтерактивний метод «Обери позицію» використовують на уроках з курсу «Я і Україна», предмету «Основи здоров'я», уроках розвитку зв'язного мовлення, на виховних годинах під час обговорення певних ситуацій. На уроках читання, української мови, курсу «Я і Україна» часто використовують «Сенкан», «Гронування», «Кубування», «Діаграму Вена». Також використовують «Прес-конференцію», «Мозковий штурм», «Інтерв'ю». Знайомі моїм учням і такі інтерактивні методи навчання, як «Обговорення проблеми в загальному колі», «Незакінчені речення», «Метод ПРЕС», «Навчаючи – вчуся» («Кожен навчає кожного», «Броунівський рух»), «Навчальні пари» («Змійка», «Ескалатор»), «Два-чотири-усі разом» («Снігова куля»), «Ротаційні (змінювані) трійки», «Ажурна пилка», «Акваріум», «Коло ідей», метод «РОФТ».

В своїй роботі постійно поєднують парну та індивідуальну форми роботи з дітьми, що дає хороші результати. Роботу в парах застосовують під час виконання учнями вивчення вірша напам'ять, під час рольового читання, вивчення ними нового правила, або таблиці множення. Під час роботи в парах учні можуть перевірити знання один одного, обмінятися думками і лише тоді висловлювати свої ідеї класу. Це сприяє розвитку мовлення учнів, взаємо- і самоперевірки, вміння висловлювати і відстоювати свою думку. Проводячи підсумки по темах, у вигляді тестів, після виконання учні обмінюються роботами та перевіряють їх. Під час складання навчальних діалогів. При проведенні уроків використовують роботу в парах у вигляді гри. Так наприклад, під час роботи над удосконаленням навичок швидкого читання дуже подобається дітям гра «Котик і Мишка». Першою починає читати «Мишка», Коли вона прочитає декілька слів або 1 речення, починає читати «Котик». Він намагається наздогнати «Мишку». Гра припиняється, коли обидва учні читають одне і теж.

При організації групової роботи пам'ятають, що особливо цінним в цій формі організації навчання є те, що учні мають можливість брати на себе ролі, а саме: експертів, співрозмовників, мислителів, партнерів, друзів тощо. Організоване таким чином навчання дає можливість учням вчитись доводити твердження, відстоювати думку, набувати досвіду спілкування, розвивати творчі здібності, формувати свою особистість.

Особливу увагу приділяють рефлексії наприкінці інтерактивного уроку. Цей етап уроку надає можливість повернутися до очікуваних результатів навчання та перевірити, чи досягнуті вони. При підведенні підсумків:

- використовують відкриті запитання: як? чому? що?;
- просять висловити власну думку;
- наполягають на описовості, а не оціночності;
- просять говорити про зроблене, а не про те, що могло бути зроблене;
- розбираємось із причинами (чому? як? хто?), шукаємо альтернативні теорії (Чи є інша можливість?), підбираємо інші приклади (Де ще відбувалось щось подібне?).

Наприкінці інтерактивного уроку проводимо спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної справи.

При підготовці до інтерактивного уроку:

- глибоко вивчаю і продумую матеріал, у тому числі додатковий, наприклад, тексти, зразки поробок, приклади, ситуації, завдання для груп тощо;

- старанно планую і розробляю заняття, визначаю ролі учасників, готую питання та можливі відповіді, виробляю критерії оцінки ефективності уроку;
- продумую мотивацію учнів до навчання, добираючи найцікавіші для них випадки, проблеми;
- оголошую очікувані результати (цілі) заняття і критерії оцінки роботи учнів;
- добираю різноманітні методи для привернення уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни, необхідної для нормальної роботи класу.

Для розвитку мислення школярів застосовую на уроках проблемні завдання. Наявні в них суперечності викликають дискусію, спонукають до роздумів, пошуків і певних висновків. Такі вправи не тільки розвивають мислення учнів, а й підсилюють упевненість, віру в свої сили і здібності.

На кожному уроці читання я працюю над проблемою вдосконалення навичок швидкісного та виразного читання. Тому використовую вправи на розвиток мовного апарату та кута зору учнів. Це такі, як: робота зі скороговками, чистомовками, читання «деформованих» текстів, пірамід слів. На уроках я використовую такі ігри, як: «Дощик», «Буксир», «Хто більше», «Хто швидше». Адже гра робить працю привабливішою і цікавішою.

Спонукають учнів до активного мислення на уроці різноманітні цікаві вправи, ребуси, кросворди, загадки. Головним об'єктом моєї уваги є творча особистість учня. Тому я в своїй роботі велику увагу приділяю розвитку творчих здібностей школярів. На кожному уроці я здійснюю диференційований та індивідуальний підхід до учнів. Для цього використовую різнорівневі завдання з предметів.

Привчаю дітей до самоконтролю і взаємоконтролю. Практикую різні форми оцінювання знань, умінь і навичок учнів. До оцінювання знань я часто залучаю учнів, що сприяє підвищенню їх активності.

Аналіз результатів дослідження. Працюючи над даною науково-методичною проблемою, я постійно здійснювала моніторинг рівня сформованості в моїх учнів ключових компетентностей. Для цього використовувала такі методи, як: педагогічне спостереження; соціологічне опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування); тестування; створення педагогічних ситуацій; індивідуального і групового самооцінювання; вивчення продуктів творчої діяльності учнів тощо. В результаті цих дій було з'ясовано, наприклад, що, у моїх учнів покращилось вміння організовувати своє робоче місце, орієнтуватися у часі та берегти його, планувати свої дії, доводити роботу до кінця.

В результаті проведеного анкетування було встановлено, що збільшилась кількість учнів, здатних на конструктивне розв'язання конфліктів та досягнення консенсусу.

Завдяки використанню інтерактивних методів для формування в учнів ключових компетентностей учні на уроках швидше сприймають новий матеріал, кожне завдання виконують із задоволенням.

Діти стали доброзичливішими, уважнішими один до одного, допомагають одне одному у навчанні, проявляють почуття радості за успіхи інших. Працюючи в пошуку найбільш результативних методів роботи, я дійшла висновку, що процес формування вмінь і навичок стає набагато результативнішим, якщо організувати навчання у співробітництві, яке ґрунтується на спільній діяльності і взаєморозумінні вчителя і учнів. Саме таке навчання, з використанням інтерактивних технологій, сприяє формуванню ключових компетентностей учнів, підвищує інтелект дитини, зміцнює її віру у власні здібності, стимулює активність і творчість.

Отже, з'ясувавши суть компетентнісного підходу до навчання та особливості його впровадження в початковій школі; проаналізувавши методи, форми і засоби

навчання, використання яких дозволить формувати в учнів основні ключові компетентності, було встановлено ефективність застосування інтерактивних педагогічних технологій щодо формування в учнів основних ключових компетентностей. Гіпотеза про те, що застосування в навчально-виховному процесі інтерактивних педагогічних технологій дозволить вирішити основне завдання сучасної початкової освіти – формувати в учнів молодших класів основних ключових компетентностей, підтвердилась.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Інструменти діагностики [Електронний ресурс] // Дитячий психолог. Перший український сайт для батьків та дитячих психологів. – Режим доступу: <https://dytpsyholog.com/2015/02/14/%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8>
3. Концепція нової української школи. Під загальною редакцією М.Грищенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>
4. Концепція початкової освіти // Початкова школа. – 2016. – № 6. – с. 1 - 4
5. Моцик Н.Д. Моцик Б.Н. Інтерактивне навчання на уроках математики в початкових класах. УДК 373.3.016:51 Збірник наукових праць. Випуск 8 – 2011, с. 299 – 303
6. Моцик Н.Д. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3214>
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти/ Міністерство освіти і науки України. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
8. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja/ za zag. red. N. M. Bibik. — Київ: Літера ЛТД, 2018. –160 с.
9. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ - 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nvk-licey.at.ua/_ld/0/2_BTn.pdf

Мельник Л. М.,

магістр психології, старший викладач кафедри
теорії та методик викладання соціо-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО
(м. Хмельницький)

Нова грамотність - актуальний виклик освіти цифрового суспільства

Анотація. Програма ЮНЕСКО "Інформація для всіх"(IFAP) сформулювала індикатори розвитку інформаційного суспільства, визначаючи інфомедійну екологічну грамотність як найважливіший життєвий навик. Поєднуючи інформаційну та медійну грамотність (Laws and Information Literacy, MIL), виділивши спільні для обох сфер поняття, ми отримуємо уяву про нову грамотність, яка необхідна сучасному суспільству в усьому світі.

Важливо розуміти функції медіа та інших джерел інформації, критично оцінюючи їх контент, приймати обґрунтовані рішення в підготовці педагогів, щоб залучати їх до впровадження MIL в процес навчання, надаючи методи, технології, навчальних програм і ресурсів.

Ключові поняття: *медіаграмотність, нова грамотність, цифрове покоління, інформаційне середовище, цифрове суспільство.*

Актуалізація. Стаття присвячена дослідженню медіаповедінки педагогів в контексті нової грамотності. Спираючись на дослідження, під час якого вивчалися особливості адаптації педагогів в нових умовах організації освітнього процесу під час пандемії, коли перед освітою постав новий виклик щодо організації доступ дітей до якісної освіти, коли цифрова інфраструктура навчальних закладів потребує покращення.

На думку Д. Дьюї, школа повинна миттєво реагувати на зміни в суспільстві та стати певним чином цифровим та інформаційним суспільством в мініатюрі, де вироблення суспільно значимих цінностей, світобачення, інтелекту та суспільної відповідальності.

XXI століття динамічно проявилось глобальними викликами та водночас суттєвими змінами соціокультурної реальності в усіх сферах життєдіяльності, зокрема і у формуванні поведінки нового покоління, яке набуваючи навички комунікації, отримуючи знання з нової грамотності в інформаційному суспільстві остає інтелектуальним ресурсом держави. Аналіз соціальних спільностей, відповідальних за становлення особистості в історії людського суспільства, так і в індивідуальній історії дитини, учня, студента присвячені праці Р. Бенедикт, К. Леві-Стросса, Д. Фрезера. З середини XX століття активно розвиваються теорії інформаційного суспільства (Н. Венер, Р. Расвелл, К. Шеннон, Р. Якобсон). До теорії еволюції та інформації нас наблизили наукові погляди Д. Белла, Ж. Бодріяра, М. Маклюєна. Нова грамотність, що поєднує цифрову та інформаційну грамотність, вбирає в себе медіаграмотність, у тому числі вміння оперувати різними семіотичними системами, розвивати критичне мислення, тобто вміння розуміти, інтерпретувати, оцінювати інформацію. Поняття «цифрова грамотність» як інструмент інформаційної діяльності виходить за рамки вміння використовувати комп'ютер, а постає каталізатором розвитку громадянського суспільства, його інтелектуального потенціалу.

Саме книга "Галактика Ґутенберґа. Творення людини друкованої епохи" Маршалла Маклюєна здійснила еволюційний поштовх щодо розуміння впливу на організацію когнітивних процесів в суспільстві. Маклюєн відкрито заявляв, що Інніс «став першою людиною», яка випадково відкрила процес змін, які супроводжують появу засобів масових комунікацій та іманентних змін під їх впливом (6). Етапи розвитку цивілізації за Маклюєном від первісного допису і передачі інформації заснованих на принципах колективного способу життя, сприяє кращому розумінню світу. Сучасний етап "глобального села" відроджує природу аудіовізуального багатовимірного сприйняття світу і колективність, але вже на новій електронній основі, тепер цифровій основі засобами синтезованого матеріального продукту, що породжує і створює інформаційну "нейронну сітку" в планетарному масштабуванні (9).

Джош Спір і Аарон Дігнан у 2007 році вводять нове поняття «Digital Generation» (цифрове покоління), представниками якого вони назвали індивідуумів, які народилися за часів цифрової революції. Наразі в світовій педагогіці широко використовуються кілька варіантів цього терміну – «digital natives», «digital nation», «net generation». [1, с. 7 і виникає "конфлікт поколінь", коли тим, кому за 40 сприймають дітей, підлітків та молодь: " Вони ж нічого не знають! Вони ж не грамотні!

Їм нічого неможливо пояснити...". Саме такі стереотипи спричинили до осмислень щодо "знань", "інформації", "вмін та навичок" нової грамотності. Предметом дослідження є вичення особливості таких комунікацій, в якому процес передачі досвіду постає процесом трансформації знань, навичок, що проявляються SOFT SKILLS в 5 нових підходах 2021 році, які запропонував Скотт Стейнберг - американський футуролог і керівник консалтингової компанії TechSavvy Global:

- футурологічне мислення, де здатність людини передбачати події, можуть вплинути на галузі і професійний розвиток. Передбачування ефективно тренується в шахах, важливо впроваджувати в початковій школі з математикою і уроки шахів. Стейнберг зауважує про те, щоб бути в курсі потенційних змін необхідно практикувати нестандартне мислення, виходити за межі вже сформованих уявлень ;

- сміливе керівництво, розвивати лідерські якості до обставин, а не лише у відношенні до людей. Наші дослідження доводять, щоб володіти лідерськими якостями, їх необхідно тренувати і утримувати в полі комунікацій успішності, довіри та відкритості, а "не на тоталітарному страхі". Стейнберг зазначає, що лідерські якості – не тільки про вміння управляти командою, це вміння виходити за межі зони комфорту, яка розширює досвід, бути чесним:

- емоційний інтелект, який з появою штучного інтелекту і цифрового навчання дозволяє розпізнати не лише свої, але емоції інших- це стає одним із найцінніших навичок. Емоційний інтелект дозволяє управляти різними переживаннями і приймати більш ефективні рішення, вберігати ресурси та розвивати культуру комунікацій;

- міжособистісне спілкування, окреслює розуміння того, як говорити з людьми, є ключем і в підтримці міжособистісних відносин у вирішенні викликів. Стейнберг уточнює, що мова йде не лише про те, що ми говоримо або пишемо один одному, а й про активне слухання і концентрацію на почуттях та змістах;

- когнітивна гнучкість у відповідності зі звітом Світового економічного форуму, роботодавцями покладатиметься в основу добору фахівців, який володіє когнітивною гнучкістю, відчуває прилив енергії від змін, швидко і легко адаптуючись до невідомого, здатна опрацьовувати кілька ідей одночасно.

В кінці XX століття, як писав французький дослідник постмодерну Ж.-Ф.Лотер:"Явно чи ні, але запитання молодими людьми "чи вірно це?" уже не те, а швидше "чому то послугує?" стає актуальним. В контексті виробництва то набуває значимості - "чи це виступає ефективним?" [4, с. 124]. Засновник теорії постіндустріального суспільства соціолог Д. Белл прослідкував вплив зміни економіки на соціальну та культурну сферу життєдіяльності. Нова якість праці постіндустріального виробництва проявляється в зростанні взаємодії між людьми. "Той факт, що люди (в суспільному виробництві) сьогодні спілкуються з іншими людьми, а не взаємодіють з машинами , виступає фундаментальною характеристикою праці"[1, с. 220]. Д. Белл відмічає появу нового класу носіїв теоретичних знань - когнітаріату(за аналогією з пролетаріату). Діяльність когнітаріату носить принципово інший характер, ніж праця індустріального працівника. Необхідність оволодівати новими знаннями, новою грамотністю, професійними навичками здійснюється в нових вимірах, що сприяють розвитку педагогів. Аналітик інформаційної епохи і інформаційно- нейронного суспільства М. Кастельс підкреслює, що джерелом виробництва і влади в інформаційному суспільстві стали знання і процеси генерування, обробки і передачі інформації [3]. В постіндустріальну епоху, завдяки вдосконаленню способів комунікації, вчені орієнтують на побудову нового типу суспільства - інформаційного, особливістю якого виступає ускладнення і диверсифікація структур та видів діяльності, високий рівень впровадження новацій, поява варіативності в більш стійких раніше економічних процесах. Все це впливає на зміну характеру праці в інформаційному суспільстві, змінює композицію професійності педагогів.

Ці зміни, як стверджує Е. Тоффлер, роблять відносним місце роботи,

відбувається демасифікація, дестандартизація управлінськими задачами, зміщення від пасивного споживання до активного "виробництва для себе" [8, с. 430-464]. Ці зміни мотивують в потребі фахівця з новою грамотністю, активного, інтелектуального працівника, який вміє приймати рішення. Зрозуміло, що культурний запит в таких педагогах зростає.

Таким чином, окреслено розуміння глобальних викликів сучасності, що з'явилися завдяки технологічному розвитку цивілізації XXI століття, розуміючи і передбачаючи майбутнє людства, одним із основоположників сучасної теорії інформації М. Маклюєном в роботі "Розуміння Медіа: зовнішнє розширення людини"(5) здійснений аналіз розвитку механічних "технологій", що сприяв розширенню комунікацій в Просторі, що не обмежується кордонами технологій, а вибудовує нову планетарну комунікації між людиною і оточуючим світом. обумовлюючи нові тенденції та технології. Часткова передача своїх функцій техніці, технологіям приводить до вивільнення людського ресурсу для креативності. З'явилась можливість вселенських масштабів взаємодії "співучасті та дотику всіх з усіма" [9, с. 38].

З цього приводу Ортега-і-Гассет писав: "Ця близькість віддаленого, доступність недосяжного фантастично розширила життєві горизонти кожної людини. Імперії і цілі цивілізації. про які ми ще вчора не підозрювали, входять в нашу свідомість. як нові континенти. Екрани та медіа доносять давнину до очей пересічної людини [7, с. 33-34].

На початку XXI століття відбулось ще більше розширення горизонтів можливого і інформація почала захоплювати простором володіння . М. Мак-Люєн вважав "відчайдушною і самовбивчою самоімпутацією", коли за кордони людини виноситься і відчужується не лише тіло, а свідомість та пам'ять, робить людину залежною і слабкою істотою. І щоб не перетворитися в цивілізацію на протезах електронно- екранного існування важливо, коли очі бачать образи, а глибинне осмислення не долає перешкоду щодо сприйняття, тоді ми переходимо поріг чуттєвості, в межах якої інформація, що поступає вже травмована і фрагментарна, деконструююча. При цьому виникає залежність від нових порцій інформації, яка не якісно оброблена і не переходить в сенси. Виникає новий виклик, що являється новою грамотністю, коли носіями інформаційної свідомості являються споживачі, які критично мислять, а в свої діях орієнтуються на цінності Буття.

Актуалізується засвоєння педагогами нових технологій навчання(наприклад) - Functional Approach,коли "функціональна граматика" - розглядається не лише "як про користування мовою", а й як комунікативна грамотність в типових ситуаціях свого повсякденного життя. Більше того, це підхід, при якому граматика розглядається не як набір правил, а скоріше як комунікативний ресурс, завдяки якому створюються успішні практики. Presentation practice prodaction - метод викладання структурами, коли добір матеріалу для аналізу, критичного опрацювання позбавлений жорсткого контролю з боку вчителя пов'язаний з більшою свободою учня. Цим методом ми ознайомлюємося із інформаційним середовищем учнів і налаштовуємо на їх на практику продукування, формування власних суджень, формулювання тверджень, що базуються на сенсових осмисленнях та напрацюваннях навичок операційного вправління, а відтак- розвитку критичного мислення. Guioled discovery - навчання з керованим відкриттям, що поєднує спрямування шляху до розуміння або вирішення проблем із відкриттям фактів, взаємозв'язків та рішень самими учнями, студентами, коли вони досліджують, маніпулюють об'єктами, обговорюють або виконують експерименти з текстами, медіапродуктом, спираючись на знання та власний досвід, що пов'язаний з процесом ідентифікації, верифікації з цінностями та оцінки якості медійного продукту, визначаючи місію, цілі та задачі "відкриття". Content - based learning, коли навчання будується на основі контенту як важливому підході в світі нової граматики, коли

практика пов'язана не лише з лексичними функціями мовлення, а орієнтована забезпечити семіотичні функції понять в їх історично- еволюційному знаковому застосуванні, досліджує способи передачі інформації, властивості знаків та знакових систем в людському суспільстві. Таким чином, технології виступають інструментом осмислення потреби застосування в освітньому процесі освітніх технологій, що сприяють підтримці пізнавальної активності учнів та молоді, що мотивує їх до інтелектуального розвитку та вмінь, навичок через соціальні практики. По- друге, інформаційні технології сприяють появі ефективним моделям, які не дискредитують цивілізацію 4G, а сприяють створенню планетарної "нейронної сітки" для освітньої взаємодії, який створює рівний доступ до якісної освіти, створюючи рівні можливості для дітей, а педагогу набувати навички нової грамотності.

Отже, початок XXI століття проявляє нові потреби та запити. Аналогічно це важливо і в освіті і для освіти, на перший план виходять нові постекономічні (постматеріальні) культурні запити і очікування. В культурному середовищі "конфлікту між поколіннями" орієнтований на взаємодію для створення ситуації - спільного пошуку істини інструментами нової грамотності, що сприяють не лише адаптивній, соціалізуючій, комунікативній, креативній, ідейній функції в освітньому процесі, а сприяє розвитку особистісної культури педагога в осмисленні образу XXI століття.

Список використаних джерел та літератури:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. М.: Academia, 1999. 956 с.
2. Education for Sustainable Development A roadmap (75 ст)
https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000374802&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_99ceff12-2c27-4841-b420-37d0ed2bc01d%3F_%3D374802eng.pdf&locale=ru&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000374802/PDF/374802eng.pdf#381_20_ED_EN_ESD_Roadmap.indd%3A.55296%3A109
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М.: ГУ-ВШЭ, 2000. 608 с.
4. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 1998. 160 с.
5. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: внешние расширения человека. М.: Гиперборея; Кучково поле, 2007. 464 с.
6. McLuhan, Marshall. (2005) Marshall McLuhan Unbound. Corte Madera, CA : Gingko Press v. 8, p. 8. This is a reprint of McLuhan's introduction to the 1964 edition of Innis's book The Bias of Communication first published in 1951.)
7. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. М.: АСТ, 2005. 272 с.
8. Тоффлер Э. Третья волна. М.: АСТ, 1999. 781 с.
9. Тюрина И. Великое пророчество: Философская концепция Маршалла Маклюэна // Маклюэн М. Галактика Гуттенберга: Становление человека печатающего. — М. : Фонд «Мир», 2005. — С. 14.)
10. Ясперс К. Власть массы // Призрак толпы. М.: Алгоритм, 2008. С. 272.

УДК: 159.942.5- 067.872

Мельнишина Т. П.,
вчителька англійської мови першої категорії
навчально-виховний комплекс № 31
(м. Хмельницький)

Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів на уроках англійської мови

Анотація. У статті здійснено теоретико-експериментальне вивчення емоційного інтелекту учнів початкових класів, а також проаналізовано розвиток заявленого феномену засобами психогімнастики на уроках англійської мови. В межах дослідження проведений експериментальний аналіз емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку. Результати діагностичного зрізу свідчать, що чверть школярів мають низький рівень, а більше половини респондентів – середній рівень емоційного інтелекту. З метою розвитку даної властивості в учнів розроблено та апробовано комплекс вправ з використанням психогімнастики для розвитку емоційного інтелекту на уроках англійської мови.

Ключові слова: емоційний інтелект, молодші школярі, комплекс розвиваючих вправ, психогімнастика, рівень розвитку.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. З самого раннього періоду життя у дітей з'являється безліч емоцій. Вони демонструють різні почуття, такі як: гнів, страх, радість, гордість, сором тощо. Вся ця система почуттів утворює емоційну сферу людського життя. Емоції дають дітям інформацію про їх психічний стан та стан іншої людини. Позитивні емоції дають дітям відчуття безпеки і надійності. Негативні ж емоції навпаки, сигналізують про небезпеку і незадоволення. Для того, щоб дитина змогла успішно адаптуватися в суспільстві, їй потрібно навчитися контролювати свої почуття і емоції, усвідомлено впливати на них і вміти розпізнавати і визнавати почуття інших людей, тобто володіти розвиненим емоційним інтелектом. У зв'язку з актуальністю проблеми, мета нашого дослідження – теоретико-експериментальне вивчення і розвиток за допомогою психогімнастики емоційного інтелекту на уроках англійської мови у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням. Появі терміну «емоційний інтелект» передувала поступова зміна поглядів на співвідношення емоційних і інтелектуальних процесів. Дослідження проблеми емоційно-когнітивної взаємодії ми можемо зустріти в ранніх роботах античних філософів. Вони виділяли емоції і розум в окремі сфери. Також підкреслювалося домінування розуму над емоціями. Потім, у міру розвитку психологічних знань в рамках філософії, спостерігається активізація емпіричних досліджень в сфері мислення та емоцій. Тут автори пов'язували взаємовплив емоцій і інтелекту з функціонуванням людини в повсякденному житті. Далі був етап диференційованого вивчення емоцій й інтелекту, де особливості їхньої взаємодії розглядалися в руслі психології інтелекту і окремо в рамках психології емоцій. У психології емоцій визнавалася важлива, але все ж допоміжна, роль когнітивних процесів, а в психології інтелекту другорядна роль відводилася емоційним переживанням. Далі відбувається зростання інтересу до вивчення особливостей взаємовпливів емоцій і інтелекту [5, с. 48].

Ідея сучасного розуміння емоційного інтелекту в тому вигляді, в якому цей термін існує зараз, зросла з поняття «соціальний інтелект», авторами-розробниками якого є Е. Торндайк, Дж. Хілфорд, Г. Айзенк. У розвитку психологічної науки і її складової – психології інтелекту, в певний період часу стало багато уваги приділятися інформаційним моделям інтелекту, а афективна складова мислення відійшла на задній план. Поняття «соціальний інтелект» і стало тією сполучною ланкою між когнітивною та афективною сторонами процесу пізнання.

На думку, Е. А. Аляб'єва, «саме емоційний інтелект в сучасному його розумінні був головним для виживання людини в доісторичні часи, оскільки він проявляється в здатності адаптуватися в навколишньому середовищі, жити в світі і знаходити

спільну мову з одноплемінниками і сусідніми племенами» [4]. Питаннями емоцій і контролю над ними чимало займався і основоположник психоаналізу З. Фройд. Значний внесок у вивчення інтелекту привніс Д. Уекслер, який аналізував інтелект як «сукупну здатність індивідуума діяти цілеспрямовано, доцільно мислити і ефективно взаємодіяти з навколишнім світом» [12, с. 4]. І тільки в 1960-х роках вперше стало фігурувати поняття саме емоційного інтелекту. У 1964 році воно з'явилося в праці М. Белдока, а в 1966 році в роботі Б. Лойнера. Розквіт теорії емоційного інтелекту припав на 1980-1990 роки. У 1983 році Говард Гарднер «видав свою знамениту модель інтелекту, в якій розділив інтелект на внутрішньо-особистісний і міжособистісний». У 1985 році У. Пейн опублікував свою роботу, присвячену розвитку емоційного інтелекту. А в 1988 році Р. Бар в своїй докторській дисертації ввів поняття емоційного коефіцієнта - EQ. Нарешті, в 1990 році вийшла стаття Пітера Саловея і Джона Майера «Емоційний інтелект», в якій автори описували емоційний інтелект як «різновид соціального інтелекту, що включає здатність відстежувати свої і чужі емоції і почуття» [1, с. 5].

На думку Дж. Мейєра і П. Селовея, «емоційний інтелект представлений в двох «іпостасях»: внутрішньо-особистісний і міжособистісний емоційний інтелект. Внутрішньо-особистісний передбачає здатність людини знаходити взаємозв'язки між думками, вчинками і почуттями, а міжособистісний орієнтований на адаптацію до інших людей, навчитися співпереживати їм, надихати і стимулювати їх до тих чи інших дій, розібратися в своїх взаємозв'язках і спростити спілкування з оточуючими [7, с. 16]. На сьогоднішній день емоційний інтелект розглядається як здатність ефективно розбиратися в емоційній сфері людського життя: розуміти емоції і емоційне підґрунтя відносин, використовувати свої емоції для вирішення завдань, пов'язаних з відносинами і мотивацією [2]. Сучасні уявлення про емоційний інтелект є досить широкими і розмитими. Аналіз основних дослідницьких позицій дозволяє зробити висновок про те, що сучасний стан питання про емоційний інтелект в психологічній науці не дає можливості для єдиного трактування цього конструкту. Існує необхідність систематизації, узагальнення наявних даних, а також формування наукових основ емоційного інтелекту. Потрібно теоретично обґрунтоване визначення самого поняття емоційного інтелекту, уточнення структури даного феномена. Це дозволить визначити науково обґрунтовані методи діагностики емоційного інтелекту і його практичну значимість. Автор І. С. Степанов розглядає емоційний інтелект як системно-функціональну властивість особистості, що забезпечує її соціальну успішність і включає інструментальні та особистісні чинники. Для досягнення соціальної успішності можна розвивати інструментальні складові емоційного інтелекту за допомогою тренінгової або психокорекційної роботи, розвиваючи при цьому особистісні складові емоційного інтелекту [7, с. 12].

Крім того, емоційний інтелект має яскраво виражені гендерні особливості. Високий рівень розвитку емоційного інтелекту пов'язаний з маскуліністю, в процесі становлення середнього значиму роль грає як рівень маскуліності, так і рівень фемінності, а при формуванні низького рівня емоційного інтелекту основну роль грає фемінність [6, с. 58].

Автор Х. Гарднер, розділяє інтелект на просторовий, міжособистісний і внутрішньо-особистісний, логіко-математичний, лінгвістичний, моторний і музичний. Він характеризує виділені види емоційного інтелекту в такий спосіб.

1. «Просторовий інтелект – здатність сприймати просторові властивості і відносини, змінювати наявні образи і вирішувати розумові завдання, використовуючи візуально - просторові уявлення.

2. Внутрішньо-особистісний інтелект – здатність, що дозволяє людині занурюватися в таємні глибини своїх переживань і думок.

3. Міжособистісний інтелект – здатність до емпатії, розуміння настрою людей, їх намірів і почуттів, взаємодії з людьми і досягнення свого за допомогою оточуючих.

4. Логіко-математичний інтелект – математичні здібності, здатність до умовиводів, які лежать в основі наукової діяльності.

5. Вербальний інтелект – обумовлює здатність ставити і вирішувати проблеми, використовуючи мовні засоби, а також персональну сприйнятливність до звучання слова і фрази, до їх граматичної будови.

6. Моторний інтелект – здатність до певних до практичних дій з предметами, а також уміння володіти своїм тілом.

7. Музичний інтелект – здатність сприйняття музичних образів і вираження їх у мелодії і ритмі [11, с. 128].

В основі функціонування емоційного інтелекту знаходяться три механізми:

1) фасилітація та інгібіція потоку емоційної інформації (тобто управління емоціями);

2) емоційність;

3) спеціалізовані центральні механізми [4].

Згідно з уявленнями авторів оригінальної концепції емоційного інтелекту Дж. Майєра, П. Селовея, Д. Карузо, емоційний інтелект – це група ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню і розумінню власних емоцій і емоцій оточуючих. Емоційний інтелект розглядається як підструктура соціального інтелекту, яка включає здатність спостерігати власні емоції і емоції інших людей, розпізнавати їх і використовувати цю інформацію для управління мисленням і діями [20, с. 13]. Розглядаючи поняття емоційного інтелекту, Д.В. Люсин зазначає, що це психологічне утворення, яке формується протягом усього життя людини під впливом ряду факторів, які й обумовлюють його рівень і індивідуальні особливості. Факторами, що впливають на розвиток емоційного інтелекту, автор виділяє: когнітивні здібності – точність і швидкість обробки інформації; особливості емоційності – емоційна чутливість, емоційна стійкість; уявлення про емоції. Автор зазначає, що здатність до осмислення емоцій означає, що людина може визначати емоцію, розуміє причини, що викликали дану емоцію, і наслідки до яких вона приведе. Здатність до управління емоціями означає, що людина може контролювати емоції, а також контролювати зовнішнє вираження емоцій, може при необхідності пробудити потрібну емоцію [13, с. 30]. Рувен Бар визначає емоційний інтелект як всі некогнітивні здібності, знання і компетентність, що дають людині можливість успішно справлятися з різними життєвими ситуаціями. Він же виділив п'ять компонентів емоційного інтелекту: пізнання себе, навички міжособистісного спілкування, оцінка загального настрою, управління стресом і здатність до адаптації. Також теорія Бар говорить про важливість внутрішньо-особистісного і міжособистісного інтелекту [5, с. 120].

Автори А.В. Альошина, С.Т. Шабанов відзначають, що в сучасному світі для успішної адаптації до запитів суспільства, особистість повинна володіти розвиненим емоційним інтелектом, здатністю до осмислення своїх і чужих емоцій і управління ними [1, с. 15].

Дослідник Е. М. Александровська вважає одним з найважливіших напрямків духовно-морального виховання молодших школярів є формування орієнтації на іншу людину, оскільки тільки через реакцію іншої людини дитина відчуває свій досвід соціальної взаємодії і отримує багаж знань для вибудовування взаємин з навколишнім світом. Все ще в процесі навчання молодших школярів емоційне життя дитини та її вміння вибудовувати взаємини, винесені за рамки педагогічного процесу, а переважну роль займає когнітивний розвиток. У зв'язку з цим проблема вивчення емоційного інтелекту молодших школярів до сих пір залишається невирішеною [3, с. 48]. Як стверджував Є. П. Ільїн, емоційний компонент здійснює не тільки інформування, а й особливу функцію в структурі мотивації дитини. Виникаючі в складі мотивації емоції, виконують важливу роль визначення спрямованості поведінки і способів її виконання. Переживання дитиною подій, що відбуваються з нею і навколо неї, стає більш значущим, ніж просто розуміння емоцій. Спираючись на

свої емоції і емоції інших людей, дитина вчиться розпізнавати і отримувати інформацію про те, що відбувається в реальному житті суспільства [16, с. 230]. Емоційний розвиток в молодшому шкільному віці випереджає інтелектуальний, тому духовно-моральне виховання є гострою проблемою моральних уявлень особистості і розвитку гуманних почуттів. Недостатнє формування цієї сфери психіки, може спричинити за собою виникнення багатьох внутрішньо-особистісних і міжособистісних проблем і конфліктів, наприклад, таких як неприйняття себе та інших, невміння працювати в команді, невміння управляти своїми емоціями тощо. На думку Е.В. Коробіцина, у вихованні особистості молодшого школяра лежить емоційний інтелект, який становить собою готовність дитини враховувати її емоційний стан в своїй діяльності і вміти орієнтуватися на іншу людину [20, с. 54].

В системі емоційного інтелекту присутні два аспекти: внутрішньо-особистісний і міжособистісний тобто соціальний, іншими словами вміння управляти собою і вміння управляти відносинами з людьми. Удосконалення кругозору і логічного мислення дитини ще не є запорукою її майбутньої адаптованості і успішності в житті. Як вказує Є.І. Ізотова, дуже важливо, щоб дитина опанувала здібностями емоційного інтелекту, а саме:

- умінням визнавати свої почуття і приймати їх такими, якими вони є;
- умінням контролювати свої почуття;
- здатністю свідомо впливати на свої емоції;
- здатністю використовувати свої емоції на благо собі і оточуючим;
- умінням ефективно спілкуватися з іншими людьми, знаходити з ними спільні

точки зору;

- здатністю визначати і визнавати почуття інших, уявляти себе на місці іншої людини, співчувати їй [15, с. 60].

Факторами, які впливають на формування емоційного інтелекту, є життєві ситуації, які можуть приносити дитині різні почуття тривоги, неспокою, радості тощо. Їх значимість полягає в тому, що осмислення дитиною своїх емоцій і емоцій оточуючих дає дитині висновок про навколишню ситуації і готує її до відповідної емоційної реакції.

Фактори можуть бути біологічними і соціальними. Під біологічними факторами розуміється особливості статі, вік; під соціальними – оточення дитини, вплив на неї соціального середовища, ставлення батьків до дітей, відносини з однолітками і ставлення дитини в школі. Відносини дитини з сім'єю є основним чинником становлення і формування емоційного інтелекту. Розвитком дитини в системі дитячо-батьківських відносин займалися такі відомі вчені як Р.М. Грановська, Р.В. Овчарова, А. С. Співаковська. Вони прийшли до висновку, що сім'я – це перша соціальна сфера, яка призначає розвиток і становлення основою формування її домінуючих емоційних станів. Сім'я стає джерелом перших позитивних і негативних переживань та емоцій дитини. Все це складається в основу формування і зародження емоційного інтелекту [14, с. 13]. Автор А. А. Осипова вказує, що школа також є важливим фактором розвитку емоційного інтелекту. Вступаючи в шкільне життя, дитина починає активно взаємодіяти з однокласниками, заводить нових друзів, бере участь в житті колективу. Тут у дитини можуть з'являтися проблеми у взаєминах з оточуючими через погану адаптацію або надмірну сором'язливість. Також в процесі навчання, можна внести такий компонент як самоконтроль, коли учням дозволено самим оцінювати власні дії та вчинки. Необхідно давати дітям говорити відкрито про свої почуття і емоційний стан [20, с. 86]. Чималу роль в становленні емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку відіграє їх фізичний стан в даний період життя. В.С. Мухіна зазначає, що фізіологічні трансформації викликають великі зміни в психічному житті дитини. У центрі психічного розвитку виступає формування довільності, планування виконання програм дій і здійснення контролю. Відбувається формування вищих психічних

функцій, удосконалення пізнавальних процесів, що дозволяє дитині молодшого шкільного віку виробляти вже більш складні розумові операції [19, с. 79].

Сутність емоційного інтелекту полягає в здатності використовувати свої емоції, дізнаватися почуття і емоції інших людей, розрізняти емоції і використовувати їх на благо. Емоційний інтелект охоплює в собі чотири компонента – це сприйняття і вираз емоцій, розуміння емоцій, використання їх і управління ними. Емоційний компонент виконує не тільки інформуючу функцію, а й функцію в структурі мотивації. Емоція в формі безпосереднього переживання відображає не об'єктивні явища, а суб'єктивне до них ставлення. Головним для дитини стає, не тільки розуміння емоцій, а переживання подій, що відбуваються навколо неї. Тільки спираючись на цей досвід, дитина починає усвідомлювати, що реально відбулося з нею.

Автор Н. Б. Нікітіна розглядає психогімнастику як метод, при якому учасники проявляють себе і спілкуються без допомоги слів. Це дієвий засіб оптимізації соціально-перцептивної сфери особистості, оскільки дозволяє зосередити увагу на "мові тіла" і просторово-часових характеристиках спілкування [18, с. 135]. Термін «психогімнастика» має широке і вузьке значення. Психогімнастика у вузькому значенні розуміється як ігри, етюди, в основі яких лежить застосування рухової експресії як головного засобу комунікації в групі. Такого роду психогімнастика направлена на вирішення завдань групової психокорекції: встановлення контакту, зняття напруги, відпрацювання зворотного зв'язку тощо. У широкому сенсі психогімнастика – це курс спеціальних занять, спрямованих на розвиток і корекцію різноманітних сторін психіки людини як пізнавальної, так і емоційно-особистісної сфери. У психогімнастиці велике значення надається спілкуванню дітей з однолітками, що дуже значимо для розвитку і емоційного здоров'я дітей.

Автор Б. Д. Карвасарський описує психогімнастику як невербальний метод групової роботи, що передбачає вираз переживань, емоційних станів, проблем за допомогою рухів, міміки, пантоміміки; дозволяє виявляти себе і спілкуватися без допомоги слів. Це метод реконструктивної психокорекції, мета якого – пізнання і зміна особистості клієнта. Перш за все, цей метод сконцентрований на навчання елементів техніки виразних рухів особистості, виховання емоцій, формування вищих почуттів і на набуття навичок в саморозслабленні [12, с. 84]. Діти, вивчаючи різноманітні емоції, вчать керувати ними, дізнаватися емоції іншої людини, таким чином, відбувається оволодіння азбукою емоційного стану світу людей. Психогімнастика містить три частини, що характеризуються самостійними завданнями і власними методичними прийомами: підготовчу, пантомімічну; заключну.

До завдань підготовчої частини відноситься: зниження напруги учасників групи; зняття страхів і заборон; формування уваги; розвиток чутливості до власної рухової активності, активності інших людей; скорочення емоційної дистанції між учасниками групи; формування здатності виражати свої почуття, емоційний стан, проблеми без слів і розуміти невербальну поведінку інших людей [17]. Пантомімічна частина психогімнастичного заняття є найбільш важливою і займає велику частину часу. В ході пантоміми широко використовуються допоміжні техніки «двійники» або «дзеркала». Суть їх полягає в наданні невербального зворотного зв'язку, що дозволяє дітям побачити себе очима інших і отримати інформацію про допустимі варіанти вирішення проблем. Після виконання кожного пантомімічного завдання група обговорює побачене і зроблене. Йде емоційний обмін особистими переживаннями, що виникли в процесі виконання завдання або спостереження за невербальною поведінкою інших, своїми асоціаціями, спогадом, досвідом. Пропонується власне розуміння ситуації, аналізуються взаємини і взаємодії учасників групи. Матеріал, придбаний в ході виконання пантомімічних завдань, може бути використаний для подальшої групової дискусії. Нгуєн Мінь Ань зазначає, що заключна частина психогімнастичного заняття повинна сприяти зняттю напруги, яка

могла виникнути в зв'язку з важливістю пантоміми, сильних емоцій, які супроводжують цю частину занять, підвищенню згуртованості групи, зростанню довіри і впевненості. Тут використовуються вправи з підготовчої частини, ті, які допомагають відчувати почуття спільності [7, с. 204]. Також основна мета психогімнастики – це усунення перешкод для спілкування, розвиток кращого розуміння себе та інших, зняття психічного напруження, тривожності, створення можливостей для самовираження [12].

Психогімнастика навчає дитину справлятися з життєвими труднощами. Дитина вчиться усвідомлювати, що між думками, почуттями і поведінкою існує зв'язок і, що емоційні проблеми викликаються не тільки ситуаціями, а й тим, як дитина сама оцінює ситуацію. У психогімнастиці чимале значення надається спілкуванню дітей з однолітками, що дуже важливо для нормального розвитку та емоційного здоров'я дітей.

Науковець К. Е Ізард відзначав, що психогімнастичні вправи допомагають дитині спілкуватися з однолітками, проявляти свої почуття і розуміти почуття інших. У неї формуються позитивні риси характеру, такі як впевненість, чесність, сміливість, доброта. Усуваються невротичні прояви. Психогімнастика допомагає зберегти психічне здоров'я дитини і попереджає емоційні розлади [14, с. 67]. Також психогімнастика допомагає активізувати взаємодію правої і лівої півкуль мозку, розвиває міжпівкульні зв'язки, формує синхронність у роботі, розвиває пізнавальні здібності, формує стійку емоційну сферу, а через це – зберігає психічне здоров'я і попереджає емоційні розлади у дітей. Добре використовувати музику, схожу з тим настроєм, який «відіграється» в заняттях, використовувати дихальні техніки. У психогімнастиці використовуються виразні рухи, тобто такі, що передають емоційну реакцію на те, що відбувається. Психогімнастика допомагає дітям розвивати свою міміку і вчитися розрізняти настрої оточуючих за виразом обличчя. Жести теж важливі, оскільки, окрім збагачення емоційної сфери, моторика рук сприяє розвитку мислення. На думку Є.П. Ільїна, для психічного здоров'я необхідна збалансованість емоцій, тому важливо не просто навчити молодших школярів проявляти себе в процесі якої-небудь дії з допомогою позитивних емоцій, але не боятися негативних, які неминуче виникають в процесі діяльності [16, с. 78]. Таким чином, психогімнастика є одним з ефективних засобів розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, спрямованих на розвиток і корекцію різних сторін психіки як пізнавальної, так і емоційно-особистісної сфери дитини.

Експериментальне дослідження проводилося на базі Хмельницького навчально-виховного комплексу № 3. В експериментальній роботі взяли участь учні другого класу, у віці 7-8 років. Загальна кількість досліджуваних склала 25 осіб. Для дослідження емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку нами використовувалися такі методики: методика «Емоційна ідентифікація» і методика «Емоційна піктограма», розроблені Є.І. Ізотовою.

Методика «Емоційна ідентифікація» розроблена для діагностики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Дана методика спрямована на виявлення особливостей ідентифікації емоцій різної модальності у дітей молодшого шкільного віку, індивідуальних особливостей емоційного розвитку. Мета методики: виявити особливості ідентифікації емоцій різних модальностей у дітей молодшого шкільного віку, індивідуальні особливості емоційного розвитку, виявити можливості дітей у відтворенні основних емоційних станів і їх вербалізації. Показники методики: 1) сприйняття експресивних ознак (мімічних); 2) розуміння емоційного змісту; 3) ідентифікація емоцій; 4) вербалізація емоцій; 5) відтворення емоцій (виразність і довільність).

Методика «Емоційна піктограма» є модифікацією методики діагностики опосередкованого запам'ятовування «Піктограма» А. Р. Лурія. Методика була розроблена Є.І. Ізотовою в рамках експериментального дослідження особливостей

емоційного розвитку (когнітивно-афективних компонентів) у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

За методикою «Емоційна ідентифікація» ми виявили, що у 9 молодших школярів високий рівень емоційної ідентифікації. Ці діти правильно назвали всі емоційні стани, змогли співвіднести піктограми з фотографічними зображеннями; зобразили різні емоційні стани. Для 6 дітей характерний середній рівень емоційної ідентифікації. При виконанні завдання цим учням потрібна була змістовна допомога; вони змогли визначити 4-6 емоцій, правильно назвали ці емоції і змогли їх виразно зобразити. У 10 дітей виявлено низький рівень розвитку емоційної сфери. В ході діагностики їм знадобилося два види допомоги: змістовна і предметно-дієва. Діти змогли правильно позначити, співвіднести і відтворити до чотирьох емоційних станів.

Таким чином за результатами методики «Емоційна ідентифікація», з'ясувалося, що з 25 респондентів 10 дітей (40%) мають низький рівень сформованості сприйняття мімічних засобів, вираження емоцій і вміння їх вербалізувати. 8 досліджуваних (32%) мають високий рівень емоційного розвитку, а середній рівень мають 7 дітей, що склало 28%.

Розглянемо результати діагностики дітей за методикою «Емоційна піктограма». Тільки для 3 дітей характерний високий рівень розвитку емоційної сфери. Респонденти правильно назвали всі емоційні стани, змогли співвіднести піктограми з фотографічними зображеннями, зобразили різні емоційні стани.

У 15 молодших школярів встановлено середній рівень розвитку емоційної сфери. Цим дітям при виконанні завдання потрібна була змістовна допомога. Вони змогли визначити 4-6 емоцій, правильно назвали ці емоції і змогли їх виразно зобразити.

За результатами методики «Емоційна піктограма», з'ясувалося, що з 25 респондентів 3 дитини (12%) мають високий рівень розвитку емоційної сфери, 7 дітей (28%) мають низький рівень і 15 досліджуваних (60%) мають середній рівень розвитку емоційної сфери. Таким чином, виходячи з результатів діагностичного обстеження, можна зробити висновок, що у більшості дітей молодшого шкільного віку, які брали участь в експериментальній роботі, рівень емоційного інтелекту – середній. Частина дітей мають низький рівень розвитку емоційного інтелекту. На підставі отриманих діагностичних результатів, ми зробили висновок, що з молодшими школярами необхідно проведення комплексу розвиваючих вправ-занять на уроках англійської мови, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту.

За результатами констатуючого експерименту нами було виявлено, що для 64% молодших школярів характерний середній рівень розвитку емоційного інтелекту; для 24% дітей властивий низький рівень розвитку емоційного інтелекту. Ми припустили, що розвиток емоційного інтелекту молодших школярів можливо за допомогою вправ з психогімнастики на уроках англійської мови. Нами був складений «Комплекс вправ на уроках англійської мови для розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку з використанням психогімнастики».

Наведемо короткий опис комплексу вправ, реалізованого нами в ході формувального експерименту. Мета запропонованих вправ: створення умов на уроках англійської мови для розвитку у дітей емоційного інтелекту.

Завдання:

- розвивати адекватну оціночну діяльність, спрямовану на аналіз, як власної поведінки, так і вчинків оточуючих людей;
- виховувати інтерес до оточуючих людей, розвивати почуття розуміння і потреби в спілкуванні англійською мовою;
- формувати у дітей уміння і навички практичного володіння виразними рухами – мімікою, жестами, пантомімікою;
- розвивати самоконтроль щодо прояву свого емоційного стану в процесі самостійної діяльності;

- формувати у дітей здатність розпізнавати власні почуття і почуття інших людей, вербалізувати їх англійською мовою, щоб вміти управляти своїми емоціями і підтримувати правильний спосіб взаємодії у відносинах.

Принципи реалізації програми:

- облік індивідуальних особливостей і можливостей дітей молодшого шкільного віку;

- психологічний сприятливий клімат;

- позитивна оцінка будь-якого досягнення.

Реалізація програми передбачала певну етапність роботи. Перший етап – діагностичний. На цьому етапі проводилася діагностика досліджуваних дітей. діагностика дітей проводилася на матеріалі наступних методик: методика «Емоційна ідентифікація» і методика «Емоційна піктограма», розроблених Є.І. Ізотовою.

Другий етап – змістовний. Даний етап роботи пов'язаний з визначенням змістовного компонента, тобто підбором вправ, що відповідають завданням комплексної програми та індивідуальним особливостям дітей молодшого шкільного віку. Програма представляє собою цикл з комбінованих групових занять, що містять загальну частину з вивчення англійської мови та серію вправ з психогімнастики. Режим проведення: два рази на тиждень під час уроків з англійської мови.

Методи і прийоми, які використовуються в комплексній програмі: психогімнастичні етюди; різні види ігор; елементи театралізованої діяльності.

Критерії ефективності програми: молодшим школярам стає легше спілкуватися з однолітками, застосовуючи лексику англійської мови; легше висловлювати свої почуття і краще розуміти почуття інших; формуються позитивні риси характеру.

В таблиці 1 представлений короткий зміст психогімнастичних вправ, які можна застосовувати в якості руханок на уроках англійської мови з метою розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.

Таблиця 1 – Зміст психогімнастичних вправ (руханок) на уроках англійської мови

№	Мета вправи з психогімнастики	Назва вправи	Матеріали та обладнання
1	Розвиток уяви, виразності рухів	Вправа «Хмаринки», вправа «Садівник»	Ліхтарик
2	Розвиток виразності рухів, пластичності, уяви	Вправа «Насос і м'яч», вправа «Доці»	Ліхтарик
3	Розвиток довільності, уважності, уяви	Вправа «Біля моря», вправа «Вибери емоцію дівчинки / хлопчика»	Ліхтарик, картки з зображенням емоцій дітей з підписами англійською мовою
4	Розвиток емпатії	вправа «Відгадай настрої», вправа «Що говорять предмети»	Ліхтарик, коробка з набором фотографій
5	Розвиток моторного програвання	вправа «Кішка і м'ячик», вправа «Дзеркало настрою»	Ліхтарик, дзеркальця індивідуальні
6	Розвиток здатності виявляти співчуття, задоволення потреби в емоційній близькості	вправа «Обійми та пригорни іграшку», вправа «Поспівчуй іншому» (англійською мовою)	Ліхтарик, м'які іграшки
7	Навчання усвідомленню та прийняттю своїх	Вправа «Закінчи речення», вправа «Я і мій настрої»	Стимульний матеріал

	емоцій та почуттів		англійською мовою
8	Формування позитивних емоцій та почуттів (спокій, радість, доброзичливість)	Вправа «Сонячний зайчик», вправа «Царівна Несміяна»	Ліхтарик, люстерко
9	Розвиток вербалізованого опису власних емоцій англійською мовою	Вправа «Опиши емоцію», вправа «Що було би, якби...»	Ліхтарик, сюжетні картини та тексти англійською мовою

Повторне діагностичне обстеження дітей проводилося за тими ж методиками, що і при первинній діагностиці. Для повторної діагностики емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку нами використовувалися: методика «Емоційна ідентифікація» і методика «Емоційна піктограма», розроблені Є.І. Ізотовою. Методика «Емоційна ідентифікація» спрямована на виявлення особливостей ідентифікації емоцій різної модальності у дітей молодшого шкільного віку, індивідуальних особливостей емоційного розвитку, виявлення можливості дітей у відтворенні основних емоційних станів і їх вербалізації.

Показниками методики є: сприйняття експресивних ознак (мімічних); розуміння емоційного змісту; ідентифікація емоцій; вербалізація емоцій; відтворення емоцій (виразність і довільність). Методика «Емоційна піктограма» дозволяє виявити рівень розвитку емоційної сфери дитини: високий рівень розвитку емоційної сфери. Дитина правильно назвала всі емоційні стани, змогла співвіднести піктограми з фотографічними зображеннями. Зобразила різні емоційні стани. Допомоги дитина не потребувала. Середній рівень розвитку емоційної сфери: дитині потрібна була змістовна допомога; вона змогла визначити 4-6 емоцій, правильно назвати ці емоції і їх виразно зобразити. Низький рівень розвитку емоційної сфери: дитина визначає 1-2 емоції, не може їх зобразити.

За методикою «Емоційна ідентифікація» ми виявили, що після проведення вправ психогімнастики на уроках англійської мови для 12 молодших школярів став характерним високий рівень емоційної ідентифікації. Ці діти правильно назвали всі емоційні стани, без помилок співвіднесли піктограми з фотографічними зображеннями; без будь-яких труднощів зобразили різні емоційні стани. У 13 досліджуваних після комбінованих розвиваючих занять виявлено середній рівень емоційної ідентифікації. Вони змогли визначити 4-6 емоцій, правильно назвали ці емоції і змогли їх виразно зобразити. Низький рівень емоційної ідентифікації після розвиваючих занять не виявлено у жодної дитини. За результатами діагностики дітей за методикою «Емоційна піктограма» нами було виявлено, що після занять з психогімнастикою для 13 учнів характерний високий рівень розвитку емоційної сфери. Ці молодші школярі правильно назвали всі емоційні стани, змогли співвіднести піктограми з фотографічними зображеннями. Зобразили різні емоційні стани. У 12 молодших школярів виявлений середній рівень розвитку емоційної сфери.

Аналізуючи результати повторної діагностики за методиками «Емоційна ідентифікація» і «Емоційна піктограма», можна зробити висновок про те, що після реалізації комплексної розвиваючої роботи 41% молодших школярів характеризуються середнім рівнем розвитку емоційного інтелекту, для 59% дітей характерний високий рівень емоційного інтелекту, сформованості сприйняття мімічних засобів, вираження емоцій і вміння їх вербалізувати. Таким чином, ми можемо говорити про позитивну динаміку в розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, які брали участь в експериментальній роботі на уроках англійської мови.

Висновки з даного дослідження. Отже, емоційний інтелект розглядається як підструктура соціального інтелекту, яка включає здатність спостерігати власні емоції і емоції інших людей, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для управління думками і діями. У структурі емоційного інтелекту виділяють чотири компоненти: самосвідомість, самоконтроль, соціальне розуміння і управління взаємовідносинами. Факторами, що впливають на формування емоційного інтелекту, є життєві обставини, які викликають різні почуття і емоційні стани.

Для розвитку емоційного інтелекту в молодшому шкільному віці на уроках англійської мови можна використовувати такий метод як психогімнастика. Це курс спеціальних вправ, спрямованих на розвиток і корекцію різноманітних сторін психіки дитини як пізнавальної, так і емоційно-особистісної сфери. Основною метою психогімнастики є усунення перешкод для спілкування, формування найкращого розуміння себе та інших, зняття психічної напруги, тривожності, організація можливостей для самовираження.

Нами було організовано експериментальне дослідження, спрямоване на вивчення емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку, які навчаються в НВК № 31 міста Хмельницького. В процесі констатувального експерименту ми виявили, що 64% дітей мають низький рівень розвитку емоційного інтелекту, для 24% досліджуваних характерний середній рівень, і тільки 12% дітей характеризуються високим рівнем розвитку емоційного інтелекту. Виходячи з отриманих даних первинної діагностики, нами був складений і апробований «Комплекс вправ на уроках англійської мови для розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку з використанням психогімнастики». З дітьми було проведено 9 комбінованих розвиваючих занять. Після здійснення розвиваючої роботи ми провели повторне діагностичне обстеження молодших школярів. Проаналізувавши результати повторної діагностики, ми виявили позитивну динаміку в розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку. Так, у 48% дітей діагностовано високий рівень емоційного інтелекту, для інших 52% учнів характерний середній рівень емоційного інтелекту. респондентів з низьким рівнем емоційного інтелекту не виявлено. Діти навчилися добре розпізнавати емоції, свідомо впливати на свої емоції, контролювати їх; стали розпізнавати і визнавати почуття інших, навчилися співчувати їм. Таким чином, мета та завдання нашого дослідження досягнута. Комбіновані заняття на уроках англійської мови з вправами психогімнастики сприяли розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андреева, И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта / И. Н. Андреева // Вопросы психологии. – 2015. – № 5. – С. 57-65.
2. Андреева, И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И. Н. Андреева. – Новополюк : ПГУ, 2014. – 388 с.
3. Арушанова, А. Г. Развитие коммуникативных способностей школьника: методическое пособие / А. Г. Арушанова. – Москва: Сфера, 2013. – 80 с.
4. Берк, Л. Е. Развитие ребенка / Л. Е. Берк. – Санкт-Петербург : Питер, 2016. – 1056 с.
5. Варій М.Й. Загальна психологія : Навчальний посібник / М.Й. Варій. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 968 с.
6. Гоулман, Д. Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман. – Москва : «АСТ МОСКВА», 2013. – 478 с.
7. Гоулман, Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ / Д. Гоулман. – Москва: «Манн, Иванов и Фербер», 2013. – 560 с.

8. Данилина, Т. А. В мире детских эмоций / Т. А. Данилина, В. Я. Зедгенидзе, Н. М. Степина. – Москва : Айрис-пресс, 2014. – 160 с.
9. Додонов, Б. И. Эмоция как ценность. – Москва : Сфера, 2010. – 272 с.
10. Журавльова Л.П. Психологія емпатії : Монографія / Л.П. Журавльова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 328 с.
11. Изард, К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – Санкт-Петербург: Питер, 2013.–464 с.
12. Изотова, Е. И. Амплификация эмоционального развития детей в условиях дошкольного учреждения / Е. И. Изотова // Психолог в детском саду. – 2007. – № 1. – С. 57-74.
13. Ильин, Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург: Питер, 2011. – 752 с.
14. Истратова, О. Н. Справочник психолога начальной школы / О. Н. Истратова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2014. – 448 с.
15. Кабаченко, Т. С. Психология управления / Т. С. Кабаченко. – Москва : Педагогическое общество России, 2012. – 384 с.
16. Карвасарский, Б. Д. Психотерапия / Б. Д. карвасарский. – Санкт-Петербург : Питер, 2016. – 672 с.
17. Коробицына, Е. В. Формирование позитивных взаимоотношений родителей и детей 5-7 лет. Диагностика, тренинг, занятия / Е. В. Коробицына. – Волгоград : Издательство «Учитель», 2012. – 133 с.
18. Кряжева, Н. Л. Развитие эмоционального мира детей / Н. Л. Кряжева. – Ярославль: «Академия развития» , 2016. – 208 с.
19. Куницына, Н. В. Эмоциональный интеллект и межличностное общение / Н. В. Куницына, Н. В. Казаринова, В. Н. Поголына. – Санкт-Петербург: Речь, 2013. – 544 с.
20. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції / Е.Л. Носенко, Н.В. Коврига. – К. : Вища школа, 2003. – 126 с.

Миколайчук Н. М.,

вчитель початкових класів,

вчитель вищої категорії Заміхівської ЗОШ І-ІІІ ст.

**Організація дослідницької діяльності учнів 1 класів на заняттях
інтегрованого курсу «Я досліджую світ» як засіб реалізації діяльнісного
підходу до навчання**

Анотація: У статті розглядається актуальна проблема організації дослідницької діяльності учнів на заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у сучасній школі. Як вчителю розвинути дослідницькі навички учнів та викликати у них бажання вчитися, здійснити діяльнісний підхід до навчання.

Ключові слова: Діяльнісний підхід, дослідницька діяльність, дослід.

Сьогодні ми переживаємо зміни у всіх сферах життя, які не могли не торкнутися і освітню галузь. Прийшло усвідомлення того, що дітей треба навчати по-новому, що перевірені століттями методи навчання та виховання не дозволяють в достатній мірі забезпечити успішну адаптацію випускників до життя в сучасному суспільстві. Обсяг наукової інформації стрімко зростає - за кожні 10 років він подвоюється. Тому очевидно, що які б міцні і обширні не були знання учня, він опиниться безпорадним у житті перед лавиною завдань і проблем, якщо не навчиться вчитися, змінювати себе.

Державний стандарт початкової загальної освіти ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного, інтегрованого і діяльнісного підходів,

що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту освіти.

Зміст початкової освіти розроблено на основі компетентнісного підходу: не знання заради знань – а вміння їх застосовувати в реальному житті. Компетенції є також інтегрованим результатом навчальної діяльності учнів і формуються передусім на основі опанування інтегрального змісту початкової освіти. Саме тому навчання в початковій школі має бути інтегрованим – предмети об'єднуються довкола цікавих для дитини тем чи проблем, а вчителі мають заохочувати учнів робити з'єднання між предметами з кількох сфер діяльності, критично оцінювати, як всі ці частини взаємодіють.

З метою реалізації Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової загальної освіти введено новий інтегрований курс «Я досліджую світ», який передбачає інтеграцію освітніх галузей.

Програма курсу для першого класу орієнтована на проблемне навчання, за якого засвоєння знань не передуює формуванню вмінь, а відбувається через потребу дитини розв'язати конкретну життєву або змодельовану й наближену до життя проблему.

«Я досліджую світ» - інтегрований курс, який включає поєднання декількох освітніх галузей, які об'єднані навколо одного проблемного запитання, яке треба розв'язати і дослідити з учнями.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» за Типовою освітньою програмою під керівництвом О.Я.Савченко, повністю реалізує зміст п'яти освітніх галузей Державного стандарту початкової загальної освіти: «Громадянської та історичної», «Соціальної та здоров'язбережувальної», «Природничої». Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей.

Цей курс має на меті розширити елементарні знання учнів про предмети і явища природи та соціуму; розкрити в доступній формі зв'язки між неживою і живою природою та впливом людини на природу; виховувати любов до Батьківщини; формувати вміння аналізувати, оцінювати, систематизувати, узагальнювати об'єкти та явища, визначати закономірність зв'язків між ними; виробляти практичні уміння і навички.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» розвиває потенціал самих учнів, спонукає до активного пізнання навколишньої дійсності, до осмислення й знаходження причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку логіки, мислення, комунікативних здібностей. Більшою мірою, ніж звичайні, курс сприяє розвитку мови, формуванню вміння порівнювати, узагальнювати, робити висновки, формує інтегровані знання з усіх використовуваних дисциплін. Форма проведення інтегрованого курсу нестандартна, захоплююча. Використання різних видів роботи підтримує увагу учнів на високому рівні, що дозволяє говорити про розвиваючу ефективність таких занять. Вони знімають стомлюваність, перенапругу учнів за рахунок перемикань на різноманітні види діяльності, різко підвищують пізнавальний інтерес, служать розвитку уваги, мислення, мови й пам'яті школярів. Інтеграція дає можливість для самореалізації, самовираження, творчості вчителя, сприяє розкриттю здатностей його учнів.

Інтеграція освітніх галузей курсу відбувається через діяльнісний та тематичний підхід до навчання.

Діяльнісний підхід передбачає організацію навчально-виховного процесу на основі організаційно-методичної системи щоденних діяльностей учнів та «стратегій» розвитку критичного мислення в межах тематичного чи предметного навчання.

Реалізація діяльнісного підходу сприяє опануванню учнями сутністю певних об'єктів, явищ, способів дій у безпосередній практичній діяльності. Види діяльності на

уроках мають сприяти формуванню допитливості, пробудженню радості пізнання довкілля, набуттю компетентностей.

Тематичний підхід реалізуються через тематичні тижні і дні. Відповідно інтеграцію навчального матеріалу з різних навчальних предметів здійснюють навколо певного об'єкту чи явища довкілля, або навколо розв'язання проблеми міжпредметного характеру, або для створення творчого продукту тощо. Однією з оптимальних моделей інтеграції у початковій школі є інтеграція навколо соціокультурної теми/проблеми. Тематичні дні об'єднують блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня.

Таке навчання забезпечує формування в молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно, емоційно, сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування. Створення єдиного для навчальних предметів тематичного простору дозволяє уникнути дублювання інформації у змісті різних навчальних дисциплін та, водночас, розглянути аналогічний матеріал одночасно з різних боків, за допомогою різних дидактичних засобів. Цим забезпечуються збалансованість у сприйманні інформації різних освітніх галузей, емоційно комфортна атмосфера навчальних занять. Освітній процес з курсу «Я досліджую світ» слід організовувати на основі запиту дітей.

З чого почати?

1. Організувати навчання, яке заохочує учнів досліджувати.

2. Вивчайте своїх учнів, а не лише тему.

3. Обговоріть з учнями, як більше дізнатися про цю тему:

- Що ми хочемо зрозуміти глибше?
- Які важливі питання ми будемо досліджувати?
- Що важливо знати про це?

4. Не поспішати: дати учням достатньо часу для розмірковувань та обговорень з друзями, у той час слухати з метою дізнатись:

Що моїм учням потрібно ще, щоби дослідити тему?

5. Щодня підсумовувати з учнями навчання: що, як і чому відбувається

- Що ми знаємо про цю тему?
- Що ми дізналися про себе?
- Що ми думаємо та знаємо зараз?
- Що це означає для нас як учнів?

Назва інтегрованого курсу «Я досліджую світ» зорієнтовує вчителя на організацію дослідницької діяльності першокласників. Найширше дослідницька діяльність може бути запропонована при опрацюванні змісту природничої освітньої галузі. Змістові лінії природничої галузі реалізуються поступово, за концентричним принципом, протягом усього курсу.

Для формування дослідницьких навичок важливо ознайомити учнів із способами пізнання довколишнього світу (спостереження, дослідження, опрацювання різних джерел інформації).

Серед методів дослідження, з якими школярі ознайомлюються вже у 1-му класі, особливу значущість має дослід.

Дослід має важливе значення для розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів:

- дає можливість побачити різноманітні процеси, властивості природних об'єктів, зрозуміти сутність природних явищ;

- сприяє формуванню матеріалістичного усвідомлення фактів і явищ природи, виховання спостережливості, мислення, мовлення молодших школярів.

Учень, який отримує знання про природу, сидячи у класі за партою, і учень, який засвоює знання про природу, спостерігаючи та досліджуючи об'єкти довкілля, розвиваються по-різному.

Пізнання відбувається в дії, через дії істоти. Через дії формуються і когнітивні здібності. Суб'єкт пізнання має рухатися у середовищі, з яким він взаємодіє, який пізнає.

Дослід є більш складною формою вивчення природи, оскільки передбачає:

- визначення у штучних умовах особливостей об'єктів;
- створення спеціально підготовлених умов для їх проведення;
- формування вміння зіставляти явища і процеси, за якими спостерігають

під час дослід, з тим, що відбувається у природних умовах, робити висновки і узагальнення.

Згідно з дослідженнями Т. Байбари, дослід як метод пізнання, вид пізнавальної діяльності суб'єкта охоплює такі структурні компоненти:

1. Осмислення власне предметних цілей дослід. Актуалізація знань про об'єкт, з яким проводиться дослід.

2. Планування дослід:

- а) визначення практичних дій, їх послідовності;
- б) вибір обладнання (приладів і матеріалів).

3. Виконання дослід:

- а) виконання практичних дій у необхідній послідовності;
- б) цілеспрямоване спостереження за об'єктом (змінami, які відбуваються, результатами змін) під час дослід;

в) усвідомлення результатів спостереження;

г) самоконтроль за процесом дослід.

4. Осмислення результатів дослід:

- а) узагальнення фактів;
- б) установлення взаємозв'язків;
- в) фіксація наслідків дослід (усно, письмово, графічно).

5. Закріплення результатів проведення дослід: знання цілей, власне предметних результатів, способів практичних і перцептивних дій та їх необхідної послідовності, приладів і матеріалів для виконання дослід та відповідних умінь.

На перших етапах навчання першокласникам доцільно пропонувати спостереження за дослідami. Під час демонстраційних дослідів учитель показує, як треба працювати з об'єктами природи під час виконання дослід, вказує, як і для чого слід проводити спостереження, на що варто звернути особливу увагу, як фіксувати результати, послідовність етапів проведення дослідів, як робити висновки. Таку роботу необхідно починати із ознайомлення з інструкцією, в якій дається план дій і пропонується певний спосіб фіксації результатів. Звертаємо увагу, що важливою вимогою до демонстрації дослідів є підготовка необхідного обладнання, його встановлення, щоб кожен учень міг спостерігати за діями вчителя. Важливо створити безпечні умови проведення та спостереження за дослідami. Під час демонстрації дослідів доцільно використовувати запитання практичного характеру. Для повторення і закріплення набутих знань – ставити дітям запитання, відповіді на які потрібно довести дослідом.

Проведення дослідів має важливе навчальне й виховне значення. Вони дають можливість виховувати у дітей дослідницький підхід у здобуванні знань, збуджувати у них інтерес до природи. Учні набувають умінь і навичок користуватися нескладним лабораторним обладнанням, а головне — спостерігати явища, розкривати причини, які викликали їхню зміну. Мислення учнів спрямовується на аналіз і синтез. Під керівництвом учителя вони навчаються виділяти істотні ознаки предметів, установлювати між ними подібність, узагальнювати, робити висновки. Постановка дослідів збуджує інтерес учнів, розвиває їх спостережливість і мислення.

Вчителю доцільно проводити досліді та спостереження відповідно до тематики тижнів на інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Підкреслимо, що реалізація компетентнісного підходу вимагає організації опанування сутністю певних об'єктів, явищ, способів дій у безпосередній практичній діяльності. Пропоновані дитині види діяльності повинні сприяти активізації допитливості, пробудженню радості пізнання. До уроків необхідно добирати такі види завдань, які б сприяли усвідомленню дитиною цілісності природи, взаємозв'язків між її об'єктами та явищами. Важливо через систему завдань формувати відповідальне ставлення до природи зокрема, навколишнього світу в цілому. Щоб сформувати його на рівні внутрішнього сприйняття, необхідно пропонувати дітям навчальні ситуації для самостійного прийняття/визначення рішень. Насамперед це стосується правил поведінки серед природи, участі в доступній природоохоронній діяльності починаючи з 1-го класу (догляд за рослинами й тваринами, виготовлення годівничок для птахів, збирання природного матеріалу для гербарію, виготовлення поробок та ін.).

Екскурсії, уроки на свіжому повітрі окрім дидактичної мети реалізують завдання соціокультурного розвитку дитини, формування в неї емоційного інтелекту. Такі заняття можна урізноманітнити іграми-змаганнями, конкурсами тощо.

Практичне спрямування уроків інтегрованого курсу передбачає відпрацювання учнями конкретних здоров'язберезувальних навичок і умінь, належних поведінкових дій, їх мотивацію на здоровий і безпечний спосіб життя, розв'язання конкретних навчальних і життєвих ситуацій. Види діяльності, що спрямовані на формування ціннісного ставлення до життя і здоров'я власного та інших людей, реалізують в інтегрованому курсі завдання освітньої галузі «Соціальна і здоров'язберезувальна». У структурі уроків інтегрованого курсу слід передбачити навчально-пізнавальну та оздоровчо-рухову діяльність учнів.

Правильно розроблена система запитань і завдань вчителем до курсу «Я досліджую світ» допоможе йому організувати роботу учнів на уроці, формувати критичне мислення, розвивати уяву, інтелектуальні і творчі здібності школярів, долучати їх до розв'язання проблемного запитання.

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища.

Діяльнісна (стратегічна) лінія сприяє формуванню діяльнісної компетентності шляхом формування навчальних умінь і навичок, опанування стратегіями, що визначають мовленнєву діяльність, соціально-комунікативну поведінку учнів, спрямовані на виконання навчальних завдань і розв'язання життєвих проблем.

Діяльнісний підхід до навчання реалізується через досліді і спостереження, як найбільш діючі методи пізнання природи.

У педагогіці відбуваються певні зміни щодо використання досліді й експерименту в початковій школі. Ці активні методи пізнання природи починають займати в системі початкового навчання певне місце.

Дослід і експеримент мають велике значення для розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів, вони дають можливість побачити різноманітні процеси, властивості природних об'єктів, зрозуміти сутність природних явищ, сприяють формуванню матеріалістичного усвідомлення фактів і явищ природи, вихованню спостережливості, мислення, мовлення молодших школярів. Учень, який отримує знання про природу, сидячи в класі за партою, і учень, який засвоює знання про природу, спостерігаючи та досліджуючи об'єкти довкілля, розвиваються по-різному. Пізнання відбувається в дії, через дії істоти. Через дії формуються і когнітивні здібності. Суб'єкт пізнання має рухатися в середовищі, з яким він взаємодіє, який пізнає.

Ураховуючи вікові особливості учнів, важливо передбачити, щоб демонстрації передували самостійному експерименту та практичній роботі. За таких умов, демонстрації, що їх здійснює вчитель, з урахуванням психолого-педагогічних принципів наочності, дають можливість чітко акцентувати увагу учнів на об'єкті або процесі, що вивчається. Разом із тим, професійна постановка вчителем демонстраційного експерименту виконує роль своєрідної інструкції, полегшуючи учням виконання дослідів під час практичних, домашніх експериментальних робіт.

Експеримент і дослід як методи наукового пізнання мають велике значення у навчальному процесі. Якщо порівнювати ці методи з іншими практичними методами, то вони забезпечують емпіричний рівень пізнання й відрізняються від інших тим, що викликають більш активну мисленнєву діяльність; розвивають дослідницькі навички у школярів, їх творчі здібності, самостійність, самоконтроль, цілеспрямованість.

Зрозуміло, що діяльнісний підхід до навчання дітей має певні переваги перед традиційним наочним поясненням готових знань, проте опанування ним потребує від учителя своєрідних професійних талантів. Завдання вчителя під час подання нового матеріалу полягає не в тому, щоб наочно та доступно все пояснити, розповісти та показати, а в тому, щоб організувати дослідницьку роботу учнів, аби вони самостійно дійшли до розв'язання поставленого завдання та усвідомлено пояснили, як необхідно діяти в нових умовах.

Висновок. Отже, використання дослідів, експериментів дозволить учителю зробити уроки цікавішими, продуктивнішими, емоційно збагаченими. А правильно побудований урок інтегрованого курсу «Я досліджую світ» спрямований на формування в учнів усіх ключових компетентностей і наскрізних умінь, передбачених Державним стандартом початкової загальної освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Большакова І., М. Пристінська «Інтегроване навчання: тематичний та діяльнісний підходи» НВК «НОВОПЕЧЕРСЬКА ШКОЛА» / – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=f2kvgQdQp54>
2. Мартинюк Н.А. Досліди і спостереження – невід'ємна складова навчально-виховного процесу / Н.А. Мартинюк // Рідна школа. – 2008. – №7-8. – С. 75.
3. Омелян В. Організація дослідно-експериментальної роботи в гуртках еколог-натуралістичного спрямування / В. Омелян // Рідна школа. – 2008. – №7-8. – С. 40.
4. Шуховцова С. Дослідництво – невід'ємна складова навчально-виховної роботи з учнями / С. Шуховцова // Рідна школа. – 2008. – №7-8. – С. 41.

Миронюк О. А.,
Заступник директора з виховнової роботи
Великоскнитського НВК
Славутського району
Ганнопільської ОТГ

Педагогіка партнерства. На шляху до взаємодії

Анотація. Сьогодні в умовах модернізації української освіти одним із напрямків оптимізації освітнього процесу є його спрямування на демократизацію взаємовідносин вчителя, учня та батьків, що відображається в нових підходах до навчання та створенні сприятливої атмосфери співробітництва. Специфіка освітньої праці базується на тому, що вчителі постійно проектуєть

прогнозований результат, орієнтуються на перспективу, адже виховують майбутнє держави. Через те надзвичайно важливо, що згідно з Концепцією Нової української школи основним напрямком її функціонування стали засади педагогіки партнерства[13,14].

Актуальність теми цієї статті обумовлена, в першу чергу тим, що партнерські взаємини між учнем, учителем та батьками є однією з ключових засад якісного реформування української школи.

Ключові слова: педагогіка партнерства, Нова українська школа, здобувачі освіти, учасники освітнього процесу, партнерська взаємодія, співпраця.

Останнім часом дуже багато дискусій точиться щодо новітніх підходів до педагогічної співпраці вчителя з батьками, так званої педагогіки партнерства, та й, зрештою щодо її вагомого впливу й значимості у вихованні учнівської молоді, правильності вибору самої методики діяльності.

Учасниками освітнього процесу є не тільки здобувачі освіти та педагоги, ними ще є батьки. І одне із найважливіших завдань школи - давати батькам елементарні знання з педагогіки. Школа має бути тісно пов'язана з батьківською громадістю, представники якої повинні брати безпосередню участь в освітньому процесі, обговорювати та вирішувати питання навчання і виховання своїх дітей [3].

В. Сухомлинський та його колеги вважали дуже важливим, щоб кожна дитина - майбутній школяр - дістала максимум того, що може одержати, знайти, побачити, відчувати у людських стосунках [8.с.553-581]. І досягати цього не тільки з допомогою педагогів-вчителів, а й батьків, вони повинні стати «педагогами» для своїх дітей. Сімейно-шкільне виховання не тільки дає змогу добре виховати молоде покоління, а й водночас є дуже важливою умовою вдосконалення морального обличчя сім'ї, батька і матері. Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад і моральний прогрес суспільства.

В. Сухомлинський вважає центром педагогічної майстерності, основою вміння знайти шлях до дитини, підійти до неї так, щоб будь-яка справа, до якої її залучають, ставала потребою, пристрастю, мрією, а вчитель - товаришем, другом, однодумцем. Навчання - це не механічне передавання знань [8.с.611-622]. Це дуже складні стосунки головним суб'єктом, якого, є дитина.

Одне з найважливіх і найтонших завдань педагога - берегти і розвивати в дитині почуття гідності і людяності. Дуже важливим елементом педагогічної культури вчителя є багатство методів вивчення дитини, безпосереднє звернення до розуму і серця вихованця. Також необхідні глибокі знання предмета, основи якого викладає вчитель. Справжній педагог має знати не тільки той матеріал, який дає, а й азбуку своєї науки, щоб на уроці в центрі його уваги була не навчальна програма, а учні - з особливостями мислення, труднощами, запитаннями, зацікавленістю. Звісно, на початку ХХІ століття світогляд учнів зазнав великих змін. Діти стали розкутішими, самостійнішими. На ці процеси впливають здебільшого батьки. Сучасні батьки - це наші колишні учні, яких школа готувала до самостійного та дорослого життя десятиліття тому. Хоч як би змінювався час, школа й зараз залишається авторитетом для сім'ї в питаннях етичної культури, освіти та виховання. Але зараз - уже інша доба, і тепер - на часі інші пріоритети, інші погляди. Тому питання ефективної взаємодії між учителем, батьками та учнями ніколи не втрачає своєї актуальності. А особливо зараз, коли авторитарна модель співпраці не лише застаріла, а й приховує багато загроз, яким не місце в освітньому процесі ХХІ століття. Адже система, у якій педагог або батьки безапеляційно диктують свої умови оточуючим, лише вносить деструктив до навчального процесу. Щоб змінити ситуацію на краще, ми повинні

втілювати у життя ідеї педагогіки партнерства тому, що це ключовий компонент НУШ, та партнерські взаємини між учнем, учителем та батьками є однією з ключових засад якісного реформування української школи. І це не дивно, адже лише завдяки порозумінню, співпраці та підтримці кожного учасника навчально-виховного процесу можна досягти позитивного результату [13.с.153].

Права та обов'язки учнів, батьків та вчителів треба чітко формулювати, а головне – усвідомлювати і захищати. Саме так зусилля кожного з них будуть спрямовані на досягнення спільної мети та найвищого результату – активний та згуртований колектив, здатний до інноваційної діяльності.

Педагогіка партнерства є актуальною для всіх рівнів шкільної освіти (а не лише у межах НУШ) [14]. Вона ґрунтується на простих, але надзвичайно важливих принципах:

- ✓ взаємоповазі всіх учасників навчального процесу;
- ✓ довірливих стосунках та спільній наполегливій праці;
- ✓ позитивному та доброзичливому ставленні одне до одного;
- ✓ порозумінні та ефективній комунікації задля досягнення спільної мети;
- ✓ забезпеченні права вільного вибору;
- ✓ горизонтальній моделі співпраці (всі учасники навчального процесу мають бути рівноправними);
- ✓ соціальному партнерстві (добровільності визнання власних обов'язків та обов'язковості їх виконання).

Засади педагогіки партнерства без перебільшення є основоположними для взаємин батьків та вчителя. Сміливо можна говорити, що «Партнерство заради успіху дітей». Адже саме поведінка дорослих, їхні слова та вчинки є для дітей прикладом для наслідування. Вони впливають на світогляд школярів, на сприйняття ними своєї суспільної ролі, на уявлення про значення навчання у нашому житті.

Саме через такий підхід батьки можуть повною мірою включитися та допомагати навчально-виховному процесу. Це дозволить виокремити спільне бачення траєкторії розвитку дитини, чітко усвідомити права та обов'язки одне одного, мінімізувати загрозу виникнення непорозумінь. Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири, допомагати якщо виникають труднощі. Нова українська школа передбачає, що учителі разом з батьками утворюють партнерство, у центрі якого знаходиться дитина.

Людина нерозривно пов'язана із соціумом. А його успішний розвиток залежить від дотримання прав і свобод кожної людини. Тож і в школі батьки та вчителі співпрацюючи можуть допомагати одне одному краще розуміти інтереси, потреби та можливості дітей.

Це дозволить обрати найбільш ефективну модель співпраці та підготує школярів до самостійного життя. Педагоги можуть допомагати батькам відкривати нові таланти їхніх дітей, стимулювати їхні інтереси та освітні можливості. А батьки як найперші вчителі дитини, здатні допомогти знайти з нею спільну мову.

Взаємодія між учителем та батьками в рамках педагогіки партнерства включає такі елементи:

- ✓ Постійну комунікацію, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відеобесід).
- ✓ Неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій та свят, які мають важливе значення для життя дітей та школи).
- ✓ Усебічну допомогу й участь батьків у організації та проведенні свят, тематичних та позашкільних заходів.

✓ Участь батьків у навчальному житті своїх дітей (добровільна допомога під час створення навчальних матеріалів та формування освітнього середовища, обмін життєвим та професійним досвідом).

Створення освітнього середовища, яке засноване на принципах педагогіки партнерства – справа не надто складна. Але вона потребує чіткої та цілеспрямованої взаємодії всіх учасників навчального процесу, а також усвідомлення ними важливості досягнення спільної мети. Тому для ефективного налагодження партнерських відносин у системі вчитель-учень, вчитель-батьки є декілька дієвих форм та методів роботи [16].

Навчальний тренінг – це форма активної взаємодії педагога та батьків, завдяки якій учасники отримують нові корисні знання та формують позитивний досвід вирішення нагальних проблем. Він ґрунтується на постійній взаємодії учасників задля пошуку відповідей на важливі запитання. Крім того, тренінги базуються на принципах рівноправності та партнерства, що дозволяє краще розвивати педагогічні можливості батьків. Дана форма роботи також ефективна та дієва серед учнів.

Педагогічний практикум – це спосіб розвитку педагогічного мислення у батьків, під час якого можна ознайомитися з найбільш ефективними стратегіями розв'язання навчальних та педагогічних ситуацій. Наприклад, учасники мають змодельювати конфліктну ситуацію (яка може відбутися у реальному житті) та знайти способи її вирішення. Водночас кожен учасник має висловити власне бачення суті проблеми.

Круглий стіл – обговорення, яке проводиться з метою обміну думками задля вирішення конкретних проблем. Завдяки таким зустрічам можна краще зрозуміти позиції одне одного, детально розглянути нагальні проблеми, висловити власні зауваження та аргументи.

Ділова гра – форма спільної роботи вчителя та батьків, коли учасники, виконуючи певні ролі, спільно знаходять оптимальні варіанти вирішення проблемної ситуації. Вона може бути організована у змагальній формі, але не має створювати атмосферу протистояння. Такі ігри формують позитивний досвід вирішення реальних проблем у різних ситуаціях.

Дискусія – традиційна, але дієва форма взаємодії з батьками, коли всі учасники активно висловлюють свою позицію щодо проблемного питання, аргументовано її відстоюють, конструктивно критикують думки колег та спільними зусиллями знаходять компромісні варіанти вирішення питань. Під час таких обговорень усі присутні можуть знайти спільну мову.

Індивідуальні зустрічі дозволяють обговорити важливі питання, які стосуються життя та навчання кожної дитини. Це дає можливість предметно вивчити успішність учня, оцінити його успіхи та визначити проблемні точки у навчальному процесі. Радимо додатково створити спеціальний розклад у чаті класу чи використайте хмарні сервіси.

Вчителі повинні бути ініціаторами в створенні партнерства, та вибудовувати свої відносини таким чином, що учитель довіряє батькам, батьки проникаються ідеями вчителя, вчитель, батьки та учні працювали разом як команда, щоб утворити унікальний, зворушливий досвід навчання для кожного.

Коли батьки беруть участь у шкільних заходах, співпрацюють з учителем, дитина бачить, що всі значимі для неї дорослі піклуються про неї, Відтак, зростає її самоповага. Об'єднання зусиль учителів і батьків сприяє особистісному зростанню дитини і полегшує засвоєння матеріалу. Це підтверджують наукові дослідження та досвід роботи вчителів. Ось чому важливо зробити школу і дім одним цілим для дитини.

Стало зрозумілим для всіх, що школа має ініціювати нове, ґрунтовне залучення родини у побудові освітньої траєкторії дитини; учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями й прагненнями, є добровільними та зацікавленими

прибічниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за якість знань, життєвих компетентностей, всебічного розвитку здобувачів освіти.

Отже, в основу педагогіки партнерства покладено - спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу і відповідають за результат. Модель взаємодії: партнерство, повага, довіра, рівність відповідальності, добровільність, діти, родина, педагоги, діалог. Концепція Нової української школи сприяє розкриттю та розвитку здібностей і можливостей дитини на основі педагогіки, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. Адже саме педагогіка партнерства дозволяє нам успішно будувати стосунки з оточуючими, оскільки без взаємодії з іншими людьми, без розуміння своїх та їхніх почуттів неможливо досягти спільних цілей. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками має змінити односторонню авторитарну комунікацію. Головними завданнями роботи школи з батьками є такі: пропаганда педагогічних знань з метою підвищення педагогічної грамотності батьків; організація заходів, спрямованих на оволодіння батьками системою умінь, необхідних у стосунках між ними та дітьми; презентація успішного досвіду сімейного виховання; гуманізація змісту та форм роботи з родиною і взаємовідносин «педагоги — батьки». Заклад освіти та батьківська громада – це два соціальних інститути, від узгодженості дій яких залежить ефективність освітнього процесу[15].

Досить актуально звучать слова В.О.Сухомлинського і сьогодні: «Час і батькам, і вчителям глибоко усвідомити, що ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не можуть впоратися з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини» [8].

Важливо, щоб кожна школа в Україні стала осередком співпраці та порозуміння у центрі якого знаходиться дитина!

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про освіту»
2. Закон України «Про загальну середню освіту»
3. Концептуальні засади реформування середньої освіти “Нова українська школа”/ під. заг. ред. Бібік Н.М. – К.; ТОВ “Видавнича дія” Плеяди”, 2017-206 с.”/
4. Коханова, О. (2011). Психологія партнерської взаємодії в освіті: навчально-методичний посібник. Київ: ПП Щербатих О.
5. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під. заг. ред. Бібік Н.М. – К.; ТОВ “Видавнича дія” Плеяди”, 2017-206 с.”
6. Підласий І.П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя (1-7 розділи) Х.: Вид. група “Основа”, 2010. – 360 с.
7. Підласий І.П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя (8-77 розділи) Х.: Вид. група “Основа”, 2010. – 360 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Том 5. – К.: Видавництво “Рядянська школа”, 1977. – с.533,645.
9. Фіцула М.М. “Педагогіка” “Академвидав”, Київ, 2003. -528 с.
10. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII “Про освіту” 2. <http://www.osvita-konotop.gov.ua/zakon-ukra%D1%97ni-vid-05-09-2017-2145-viii-pro-osvitu.html>
11. Діяльність учителя. Режим доступу: http://pidruchniki.com/16520205/pedagogika/diyalnist_uchitelya
12. Довіра до освіти починається з педагогіки партнерства, відкритості шкіл, поваги до кожної людини - заступник Міністра Павло Хобзей Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2017-12-02-dovira-doosviti-pochinaetsya-z-pedagogiki-partnerstva-vidkritosti-shkil-povagi-do-kozhnoy>

13. Нова українська школа. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

14. Педагогіка партнерства. Режим доступу: <http://www.internatputivl.narod.ru/2017-2018/veresen/nova/02-11-2016-nush2016-kopiya.pdf>

15. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/

16. Савченко С.В. Педагогіка партнерства у проекті Концепції «Нової української школи». Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ippokubg/ss-67119769>

Місюк Л. В.,
вчитель початкових класів
Мукшо–Китайгородського ліцею
(зі структурними підрозділами
гімназія та початкова школа)

Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства

Анотація. У статті висвітлено завдання, зміст, принципи, форми і методи педагогіки партнерства як основної новації Нової української школи.

Ключові слова: педагогіка партнерства, толерантність, свобода, взаємодія, індивідуальний розвиток, особистість, особистісно зорієнтовані технології навчання.

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія Нової школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

В урядових документах вказано, що нова школа працюватиме на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.[4]

Партнерські взаємини між учнем, учителем та батьками є однією з ключових засад якісного реформування української школи. І це не дивно, адже лише завдяки порозумінню, співпраці та підтримці кожного учасника навчального процесу можна досягти позитивного результату. Педагогіка партнерства є актуальною для всіх рівнів шкільної освіти (а не лише у межах НУШ). Вона ґрунтується на простих, але надзвичайно важливих принципах:

- 1) взаємоповазі всіх учасників навчального процесу;
- 2) довірливих стосунках та спільній наполегливій праці;
- 3) позитивному та доброзичливому ставленні одне до одного;
- 4) порозумінні та ефективній комунікації задля досягнення спільної мети;
- 5) забезпеченні права вільного вибору;
- 6) горизонтальній моделі співпраці (всі учасники навчального процесу мають бути рівноправними);
- 7) соціальному партнерстві (добровільності визнання власних обов'язків та обов'язковості їх виконання).
- 8) діалозі – взаємодії – взаємоповазі;
- 9) розподілене лідерство, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);

Залучаючи батьків до навчального процесу, вчителі мають розуміти переваги такої співпраці для усіх: учнів, батьків і вчителів. Переваги для вчителя:

- 1) отримання від батьків додаткової інформації про дітей;
- 2) надання батьками допомоги в організації освітнього середовища, виготовленні навчальних матеріалів;
- 3) надання допомоги батьками у проведенні окремих навчальних занять – проведення екскурсії, під час проектної діяльності;
- 4) участь батьків у навчальному процесі збільшує їхню повагу до роботи вчителя.

Вочевидь, роль батьків як волонтерів є найбільш звичною у наш час – час, коли не вистачає ресурсів, особливо фінансових і матеріальних. Керівники шкіл і вчителі вже звикли, що батьки допомагають у проведенні ремонту класних приміщень, придбанні необхідних матеріалів тощо. Проте, батьки можуть надавати й іншу, не менш цінну допомогу в усіх аспектах шкільного життя, як наприклад:

- 1) помічник учителя у роботі з дітьми – батьки або інші члени родини можуть допомагати вчителю в організації та проведенні навчальних занять, підготовці навчальних матеріалів;
- 2) помічник учителя у роботі з іншими батьками – допомога вчителю у контактуванні з іншими батьками для поширення важливої інформації, ознайомленні нових батьків з особливостями життя класу та ін.

Партнерство заради успіху дітей

Засади педагогіки партнерства без перебільшення є основоположними для взаємин батьків та вчителя. Адже саме поведінка дорослих, їхні слова та вчинки є для дітей прикладом для наслідування. Вони впливають на світогляд школярів, на сприйняття ними своєї суспільної ролі, на уявлення про значення навчання у нашому житті.[3]

Завдяки такому підходу батьки можуть повною мірою включитися до навчального процесу. Це дозволить визначити спільне бачення траєкторії розвитку дитини, чітко усвідомити права та обов'язки одне одного, мінімізувати загрозу виникнення непорозумінь. Партнерські взаємини між учителем та батьками дають можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме відстежувати зміни у поведінці дитини, краще розуміти її вподобання та життєві орієнтири.

Зазвичай виділяють формальне й неформальне спілкування: спілкування з окремими батьками і з групою батьків.[5,с.135]

Неформальне спілкування відбувається здебільшого у випадках, коли вчитель зайнятий іншими справами. Важливим для усіх форм спілкування є активне слухання. Оскільки під час неформального спілкування вчитель не завжди має час і можливість приділити цьому належну увагу, тоді він чи вона може запропонувати окрему зустріч і спілкування набуває формального характеру.

Рівноправність взаємин між педагогом та родиною учня дозволяє зменшити ризик виникнення конфліктних ситуацій. А якщо суперечності все ж виникнуть, їх завжди можна розв'язати конструктивно, знайшовши компромісне рішення. Така модель взаємодії дорослих неодмінно стане взірцем для школярів. Саме завдяки педагогіці партнерства такі поняття, як толерантність, співчуття та свобода вибору можуть стати основоположними для нашого суспільства.[2]

Людина нерозривно пов'язана із соціумом. А його успішний розвиток залежить від дотримання прав і свобод кожної людини. Тож і в школі батьки та вчителі можуть допомагати одне одному краще розуміти інтереси, потреби та можливості дітей. Це дозволить обрати найбільш ефективну модель співпраці та підготує школярів до самостійного життя. Педагоги можуть допомагати батькам відкривати нові таланти школярів, стимулювати їхні інтереси та освітні можливості. А батьки як найперші вчителі дитини, здатні допомогти знайти з нею спільну мову.

Взаємодія між учителем та батьками в рамках педагогіки партнерства включає такі елементи:

- 1) постійну комунікацію, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відеобесід);
- 2) неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій та свят, які мають важливе значення для життя дітей та школи);
- 3) всебічну допомогу й участь батьків у організації та проведенні свят, тематичних та позашкільних заходів;
- 4) участь батьків у навчальному житті своїх дітей;
- 5) організація та проведення навчальних занять, підготовка навчального матеріалу, допомога у створенні освітнього середовища.

Широке поле діяльності у співпраці вчителя, батьків та учнів при проведенні тематичних тижнів: підготовка та захист проєктів, створення лепбуків, підготовка дитини дня.[5]

Форми налагодження партнерських взаємин

Створення освітнього середовища, яке засноване на принципах педагогіки партнерства, – справа не надто складна. Але вона потребує чіткої та цілеспрямованої взаємодії всіх учасників навчального процесу, а також усвідомлення ними важливості досягнення спільної мети. Пропоную пригадати кілька дієвих форм налагодження партнерських взаємин учителя з батьками.

Перш за все, це звичайно ж батьківські збори, як і будь-які інші збори, що проводяться у школі відображають культуру організації. Саме тому важливо розуміти основні стратегічні моменти у проведенні зборів, щоб учасники залишалися задоволеними як від процесу, так і від результатів, а самі збори сприяли розвитку культури співробітництва. Плануючи збори, важливо розуміти їх мету – тобто, дати відповідь на запитання: «Для чого ми зібралися?» Зазвичай, люди збираються з багатьох причин:

- 1) прийняття рішень;
- 2) планування;
- 3) вирішення проблем;
- 4) оцінка виконання;
- 5) розвиток команди;
- 6) інформування;
- 7) святкування досягнень;
- 8) навчання

Відповівши на запитання «Для чого ми збираємося?», важливо також окреслити очікувані результати, які ви бажаєте досягнути. При формулюванні очікуваних результатів потрібно пам'ятати, що вони мають бути короткими і конкретними твердженнями, які можна виміряти.[5,с.137]

Святкові заходи, до яких залучаються діти, вчителі, і батьки, можна організовувати з різних приводів – історичні події, події, важливі для громади, сезонні святкування, події у шкільному житті та ін.

Навчальний тренінг – це форма активної взаємодії педагога та батьків, завдяки якій учасники отримують нові корисні знання та формують позитивний досвід вирішення нагальних проблем. Він ґрунтується на постійній взаємодії учасників задля пошуку відповідей на важливі запитання. Крім того, тренінги базуються на принципах рівноправності та партнерства, що дозволяє краще розвивати педагогічні можливості батьків.[6,с.34]

Педагогічний практикум – це спосіб розвитку педагогічного мислення у батьків, під час якого можна ознайомитися з найбільш ефективними стратегіями розв'язання навчальних та педагогічних ситуацій. Наприклад, учасники мають змодельовати

конфліктну ситуацію (яка може відбутися у реальному житті) та знайти способи її вирішення. Водночас кожен учасник має висловити власне бачення суті проблеми.

Круглий стіл – обговорення, яке проводиться з метою обміну думками задля вирішення конкретних проблем. Завдяки таким зустрічам можна краще зрозуміти позиції одне одного, детально розглянути нагальні проблеми, висловити власні зауваження та аргументи.

Ділова гра – форма спільної роботи вчителя та батьків, коли учасники, виконуючи певні ролі, спільно знаходять оптимальні варіанти вирішення проблемної ситуації. Вона може бути організована у змагальній формі, але не має створювати атмосферу протистояння. Такі ігри формують позитивний досвід вирішення реальних проблем у різних ситуаціях.

Дискусія – традиційна, але дієва форма взаємодії з батьками, коли всі учасники активно висловлюють свою позицію щодо проблемного питання, аргументовано її відстоюють, конструктивно критикують думки колег та спільними зусиллями знаходять компромісні варіанти вирішення питань. Під час таких обговорень усі присутні можуть знайти спільну мову.

Індивідуальні зустрічі дозволяють обговорити важливі питання, які стосуються життя та навчання кожної дитини. Це дає можливість предметно вивчити успішність учня, оцінити його успіхи та визначити проблемні точки у навчальному процесі. Радимо додатково створити спеціальний розклад у чаті класу чи використати хмарні сервіси.

Висновки. Отже, очевидно, що батьки стають ближче до дітей, намагаються іти поруч, формують партнерські стосунки в родині. Це забезпечує конструктивний розвиток обох сторін, хорошу базу для подальшого розвитку дитини та самостійної реалізації у майбутньому житті. Саме така спрямована взаємодія є актуальною та результативною у системі стосунків батьків і педагогів.

В основі педагогіки партнерства - спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу і відповідають за результат. Модель взаємодії: партнерство, повага, довіра, рівність, відповідальність, добровільність, діти, родина, педагоги, діалог. Концепція Нової української школи сприяє розкриттю та розвитку здібностей і можливостей дитини на основі педагогіки, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. Адже саме педагогіка партнерства дозволяє нам успішно будувати стосунки з оточуючими, оскільки без взаємодії з іншими людьми, без розуміння своїх та їхніх почуттів неможливо досягти спільних цілей. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками має змінити односторонню авторитарну комунікацію.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / Омелян Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2006. – 326 с. – (Видання друге, доопрацьоване і доповнене)
2. Довіра до освіти починається з педагогіки партнерства, відкритості шкіл, поваги до кожної людини [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2017-12-02-dovira-do-osviti-pochinaetsya-z-pedagogiki-partnerstva-vidkritosti-shkil-povagi-do-kozhnoy>
3. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>.

4. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

5. Софій Н. З. Порадник для вчителя / Н. З. Софій, О. В. Онопрієнко, Ю. М. Найда. – Київ: Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

6. Савченко С.В. Педагогіка партнерства у проекті Концепції «Нової української школи». Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг.ред. Н.М.Бібік. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 160с.

Мітягіна С. С.,
методист науково-методичного центру
організації наукової роботи та
моніторингових досліджень
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

Сприяння підвищенню психолого-педагогічної культури батьків учнів НУШ як аспект партнерської взаємодії школи та родини

Анотація: Існує потреба в підвищенні рівня психолого-педагогічної культури батьків учнів НУШ, оскільки це є однією з умов різнобічного гармонійного розвитку дітей. Робота з батьками учнів у зазначеному аспекті сприятиме успішності освітнього процесу в школі та забезпечуватиме партнерську взаємодію школи й родини, що є однією з умов реалізації концепції НУШ.

Ключові слова: *психолого-педагогічна культура, партнерство, взаємодія школи та родини, соціологічні дослідження.*

Зусилля Нової української школи спрямовані на забезпечення формування психологічно благополучної особистості дитини, її гармонійного розвитку. Безперечно, такої мети можливо досягнути лише в тісній взаємодії школи та родини (не тільки батьків, а й інших родичів, котрі здійснюють регулярний вплив на дитину). Така взаємодія передбачена підходами НУШ та базується на принципі партнерства.

Успішність, ефективність партнерської взаємодії школи та родини, безумовно, залежать від зусиль обох сторін. Утім не можна заперечувати існування вагомої перешкоди, яка значно знижує якість такої взаємодії, а іноді навіть робить її мало можливою. Ідеться про те, що одна зі сторін партнерства – педагогічні працівники закладів освіти забезпечена постійним методичним, навчальним, науковим, організаційним супроводом свого професійного зростання та реалізації завдань, що стоять перед НУШ. Водночас інша сторона партнерської взаємодії – батьки учнів та інші родичі, котрі здійснюють регулярний вплив на дитину, або позбавлена такого супроводу, або не володіє інформацією про його існування, або навіть не усвідомлює необхідність підвищення власної психолого-педагогічної культури.

Слід зауважити, що батьки учнів НУШ стикаються з викликами об'єктивного та суб'єктивного характеру, серед яких, зокрема, можна зазначити такі.

По-перше, переважна більшість батьків, попри бажання виконувати свої батьківські обов'язки на належному рівні та максимально сприяти гармонійному розвитку своїх дітей, не володіє потрібними знаннями, оскільки вони не вивчали основи педагогіки та психології.

По-друге, вони у свій час здобували освіту в закладах, які працювали за іншими принципами та підходами, ніж НУШ. Отже, їхній досвід навчання, спілкування

з педагогічними працівниками та членами учнівського колективу значною мірою відрізняється від реалій сучасної школи, і батьки учнів не здатні самотійно, без допомоги фахівців, досягнути ці відмінності та опанувати нові підходи до виховання й навчання дітей.

По-третє, існує значна розбіжність між набором компетентностей, які школа на вимогу часу повинна сформувати в здобувачів освіти, та тими якостями, які виховувалися в учнів у традиційній школі.

Соціологічні опитування доводять, що батькам дітей, які навчаються в НУШ, доволі складно зорієнтуватися в нових підходах школи, у нових вимогах до навчання й виховання, у тому числі в очікуваннях, які школа висуває до батьків учнів у плані підтримки дітей та співпраці із закладом освіти.

Отже, цілком очевидно, що батьки та інші родичі здобувачів освіти в НУШ потребують просвітницької допомоги з боку фахівців – педагогів, психологів, науковців та ін. Така допомога повинна мати регулярний характер та реалізовуватися у формі постійного супроводу упродовж усіх років навчання їхніх дітей у школі.

Аспектами такого супроводу, з-поміж інших, мають бути:

- основи фізіології дитини;
- основи вікової психології;
- основи дидактики;
- основи конфліктології;
- основи критичного мислення;
- ознайомлення з принципами й підходами НУШ.

Форми реалізації зазначеного завдання можуть бути такими:

- 1) проведення семінарів, лекцій, вебінарів, тренінгів для батьків учнів;
- 2) організація дискусій та інших форматів зустрічей батьків учнів та педагогічних працівників (і інших фахівців) з метою обговорення актуальних питань виховання й навчання учнів, а також обміну досвідом між батьками;
- 3) функціонування консультаційних сервісів;
- 4) функціонування спеціалізованих веб-платформ, які містили б репозитарій науково-методичних та інших матеріалів просвітницького характеру, спрямованих на підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності батьків.

Реалізація окреслених завдань вимагає здійснення потужної різнопланової роботи та не може покладатися виключно на окремі заклади освіти. Її успішність залежить від злагодженої взаємодії педагогів-практиків, науковців та спеціалістів з інших сфер (фізіологів, лікарів тощо). Вирішення означених проблем вимагає активної просвітницько-освітньої діяльності з боку різних суб'єктів суспільства. Значну користь можуть принести заклади загальної середньої освіти, громадські організації, волонтерські об'єднання тощо.

Не останню роль можуть відігравати заклади післядипломної педагогічної освіти, адже:

- це установи, які працюють у максимально тісному контакті з НУШ та, відповідно, досконало володіють інформацією щодо проблем і потреб усіх учасників освітнього процесу;
- це заклади, у штаті яких працюють як педагоги-практики, так і науковці;
- це заклади, працівники яких спеціалізуються на створенні методичної, навчально-методичної та просвітницької продукції.

Україні важливо на різних етапах співпраці з батьками учнів вивчати їхні думки та ставлення, а також визначати коло питань, які становлять для них особливий інтерес у конкретний період часу. Це завдання може ефективно вирішуватися шляхом проведення відповідних соціологічних досліджень. До участі в них варто залучати і батьків учнів, і педагогічних працівників закладів освіти. Відповідно,

головними методами дослідження можуть бути опитування (батьків) та експертне опитування (експертами виступають педагогічні працівники).

Здійснення соціологічних досліджень є потужним інструментом отримання достовірної та, що важливо, актуальної (з точки зору потреб і проблем у кожний окремий період співпраці) інформації про ту допомогу, яку батьки здобувачів освіти бажали б мати. Утім зрозуміло, що валідність отриманих даних безпосередньо залежить від коректності здійснення відповідних розвідок, якості інструментарію, що використовується, та адекватності інтерпретації даних тим результатам, які отримуються в ході дослідження.

Педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти часто не можуть забезпечити все вищезазначене, оскільки не володіють спеціалізованими знаннями та відповідним дослідницьким досвідом. Дана проблема може вирішуватися шляхом тісної співпраці закладів ЗСО із закладами післядипломної педагогічної освіти. Останні мають значний досвід здійснення соціологічних досліджень, а також розроблення відповідних інструментів. Отже, вони здатні:

- допомагати закладам ЗСО у визначенні концепції дослідження, мети, завдань тощо;
- допомагати закладам ЗСО розробляти інструменти для здійснення дослідження;
- забезпечувати консультативний, організаційний, науково-методичний супровід педагогічних працівників закладів ЗСО, які здійснюють дослідження, на усіх етапах;
- сприяти підвищенню науково-дослідницької компетентності педагогічних працівників шляхом підготовки відповідної науково-методичної продукції, проведення навчальних занять, консультацій тощо.

Отже, усе вищезазначене дозволяє зробити такі висновки та припущення:

– Ефективність партнерської взаємодії школи та родини залежить від зусиль обох сторін. Утім спостерігається проблема недостатньо високого рівня психолого-педагогічної культури батьків здобувачів освіти, що ускладнює партнерську співпрацю школи та родини.

– Батьки учнів та інші родичі здобувачів освіти в НУШ потребують просвітницької допомоги з боку фахівців – педагогів, психологів, науковців та ін. Така допомога повинна мати регулярний характер та реалізовуватися у формі постійного супроводу упродовж усіх років навчання їхніх дітей у школі. Перелік аспектів такого супроводу має включати, зокрема, основи фізіології дитини, вікової психології, дидактики, конфліктології, критичного мислення, а також ознайомлення з принципами й підходами НУШ.

– Форми просвітницької діяльності, спрямованої на підвищення рівня психолого-педагогічної культури батьків здобувачів освіти, можуть включати семінари, лекції, вебінари, тренінги, дискусії, консультативні сервіси, функціонування спеціалізованих веб-платформ.

– Визначення кола питань, які становлять для батьків здобувачів освіти особливу актуальність, має здійснюватися шляхом проведення відповідних соціологічних досліджень.

– Оскільки педагогічні працівники закладів ЗСО часто не володіють спеціалізованими знаннями та відповідним дослідницьким досвідом, вони потребують різноаспектної допомоги в проведенні досліджень. Дана проблема може вирішуватися шляхом тісної співпраці закладів ЗСО з установами післядипломної педагогічної освіти.

– Заклади післядипломної педагогічної освіти здатні допомагати закладам ЗСО в розробленні програм та інструментарію досліджень; забезпечувати консультативний, організаційний, науково-методичний супровід педагогічних працівників, які здійснюють дослідження, на усіх етапах; сприяти підвищенню

науково-дослідницької компетентності педагогічних працівників шляхом підготовки відповідної науково-методичної продукції, проведення навчальних занять, консультацій тощо.

Морозюк Т. В.,
вчитель-методист,
вчитель початкових класів Кременчуківського ліцею
(с. Кременчуки, Хмельницький район)

Інновації в навчально-методичному забезпеченні учителя початкових класів

Анотація. *Стаття містить досвід учителя-практика, який працює за інтегрованою освітньою системою Анжеліки Цимбалару «Світ чекає крилатих». Здійснюється аналіз технології забезпечення учителя для якісного навчання учнів. Рекомендовано учителям початкових класів.*

Ключові слова: *інтегрована освітня система А.Цимбалару «Світ чекає крилатих»; навчальна платформа; інтеграція 3-D; календарний план; план виховної роботи; методичний коментар; форми організації діяльності; інноваційний журнал*

Думаю, що ніхто не буде заперечувати, що задача сучасного педагога – збудувати свій навчально-виховний процес так, щоб оту високу пізнавальну активність і той величезний інтерес до школи, з яким приходять малюки в 6-7 років, щоб їх не згасити; як сказав відомий педагог К.Ушинський «запалити факел, а не заповнити посудину...».

Яким же традиційно було методичне забезпечення вчителя раніше? Я Вам сьогодні буду говорити про це як вчитель-практик, і не можу промовчати, як щасливий вчитель-експериментатор. Адже працюю за інтегрованою освітньою системою Анжеліки Цимбалару «Світ чекає крилатих». Цікаво? Думаю, так.

Третій рік працюю в експерименті зі своїми малятами, я в захваті, тому й хочу з Вами цим поділитися.

Якщо подумки зараз повернутись до прикладу у 2 клас, кожен з нас побачить стос підручників для кожної дитини, поряд – у разів три, а то й десять, більший стос посібників, який маємо ми, вчителі, з усіх предметів. Без зошитів з друкованою основою і без дидактичних матеріалів ми не могли забезпечити якість навчання, оскільки підручник не давав нам можливості на диференціацію і індивідуалізацію. І не тому, що автори підручників цього не хотіли, а тому що в них були обмежені рамки – це 140 сторінок на 4 години.

Тому вчитель мав витрачати час на підготовку, добірку матеріалів, на їх тиражування для роботи на уроці або вже тоді звертатись до батьків з проханням щодо придбання усіх цих додаткових матеріалів.

Ми з Вами знаємо, що підручники і посібники розробляються різними авторами, на різних підходах, навіть з різними умовними позначками, термінами, тож дитина губиться в усьому цьому і нарешті втрачає інтерес до навчання. Вже й не говорю, що придбання таких посібників «б'є по кишені» батьків, ну і нас, вчителів, також.

Зазначу, що й не до кожного навчального видання ми мали мультимедійні презентації, календарне планування, так як ми це маємо зараз.

Для порівняння – у мене до цих стосів оцей журнал – один-єдиний!

Що ж дає наша експериментальна програма сучасному вчителю? Що отримує вчитель?

Передусім зазначу, що я отримую все з навчальної платформи Workplace. Це місце, де ми отримуємо матеріали, крім того, це місце, де ми можемо спілкуватися, взаємодіяти, ділитися досвідом і переймати досвід інших людей. Скажу відверто, я завжди відчуваю: я не сама; я завжди відчуваю поруч хорошу професійну, фахову підготовку. Це є прикладом і для нашого шкільного (та й не тільки) колективу початківців – ми не хочемо рейтингу серед нас, ми хочемо співпраці, ділення ідеями, досвідом, життя однією родиною.

Тепер скажу, що оце все наше навчально-методичне забезпечення подане якби з надмірністю, і це не робить нас, учителів, знаєте, такими споживачами – пасивними, менш креативними. Можливо, Ви можете подумати, а де ж Я в цьому всьому?

Насправді вчитель – в постійному пошуку. Але вже не самих завдань, а вибору завдань, підбору їх кількості для того, щоб реалізувати диференціацію, індивідуалізацію і вже з опорою на те, які його дітки, які мають особливості діти його класу.

Я хочу звернутися до вчителів-початківців – згадайте, як ми ставилися раніше до диференціації? Ми дуже хотіли її реалізувати, ми розуміли її важливість, без неї ніяк, бо кожна дитина – індивід. Але часу, можливостей на добір всіх матеріалів у нас просто фізично не було.

А тепер є. Тепер ти, вчитель, обираєш, скільки часу витратити на певний вид діяльності, відповідно до того, як твої діти читають, пишуть, опановують математику і таке інше.

Завдяки цьому у вчителя з'являється час на розвиток, на самовдосконалення, і ми всі зростаємо з нашими малятами, літаємо на крилах успіху.

Трішки детальніше на деяких з цих моментів.

Я скажу тільки як від учителя, від серця... Навчальна програма інтегрована, всього предметів – 6. Всі, хто працює в цьому, розуміють, на скільки це класно, важливо і цікаво!

Для мене, як для вчителя, було важливо отримати оцю інтеграцію, яка не була частковою: знаєте – сьогодні уривочок – міжпредметний зв'язок, завтра – мовби інтегрований урок, з елементами інтеграції – так ми писали завжди, бо ми розуміли, що це не є загальна інтеграція.

Зараз у нас інтеграція 3-D, красиве модне слово. Вона наскрізна в усьому методичному забезпеченні, в процесі, в усьому! І мене, як вчителя, це радує надзвичайно!

До того ж радує в програмі узгодженість термінологічного поля. Вам не треба переключати дітей з терміну на термін, від уроку до уроку. Тому що термінологічне поле в усіх предметах, з усіх шести програм абсолютно ідентичне.

Календарний план теж інтегрований, я не буду повторюватись, скажу тільки, що вчитель має можливість бачити предмети в такій гармонії: от ти дивишся на календарний план і бачиш, що робили на англійській мові, на фізкультурі, а це все на одну соціокультурну тематику. І ти цю гармонію бачиш, і тобі легше самому коригувати навіть свою роботу.

Ти можеш побачити співвідношення оцих важких і легких тем, перевірених робіт, щоб не дублювати, адже все це там уже є.

План виховної роботи, як на мене, мені дуже подобається, що є виховна мета, яку ми раніше придумували, висмоктували з пальчика, коли готували свої заняття, уроки. Раніше, тепер вона до кожного заняття, і ти знаєш, на що направити свої зусилля.

Найприємніше для вчителя! Найприємніше для вчителя - це методичний коментар до організації занять з посиланнями.

На Workplace ми отримуємо методичку, як ми її називаємо, абсолютно до всіх занять, які проводяться у нас на цьому тижні. І є все, а ти творчо переробляєш. І на ній є посилання – все, що раніше ми по ночах шукали в Інтернеті: відеоролики, аудіозаписи, мінусовки пісень, традиційні свята нашого народу і так далі, і т.д. На все це є посилання, воно блакитне, воно працює, натискаєш, і будь ласка, прямо в школі ти можеш це зробити.

Я не буду розказувати про весь методичний коментар, це неможливо, хочу тільки сказати – він створений з надзвичайною любов'ю до вчителя, тому що він економить наш час, дає нам час розвиватися, рости, і час на своє власне життя. Він просто для нас – природжений коментар вчителю початкової школи.

До основних предметів у нас є мультимедійний супровід. Два моменти хочу відмітити – хочу сказати, що створений він на науковій основі, слайдів небагато, бо зараз уже не варто завантажувати дітей, вони і так завантажені вдома всіма гаджетами. Тому декілька слайдів до кожного предмету вчитель сам обирає, може редагувати, все це підлягає редагуванню. І створювали мультимедійні презентації вчителі-практики – те, про що ми сьогодні говоримо. Тут є і словникова робота, і візуалізація, і кінестетичні вправи – тобто усе готове, вчитель це бере і працює.

Взагалі про наше забезпечення можна говорити багато. У нас є така інноваційна форма організації діяльності як толока. Схожа вона, та й авторам закидали про це, на ранкові зустрічі. Ранкова зустріч – прекрасна, ніхто проти неї нічого не має, але толока – трохи інший вид діяльності. Вона передбачає спільне обговорення питань, які цікавлять дітей даного класу, стосуються навчально-виховного процесу. Метою толоки, наприклад, на початку тижня чи дня є, крім того, що створення позитивного настрою, налаштування учнів на роботу, як завше це було, ще й визначення мети чи вироблення плану на кожний день чи тиждень. Взагалі про толоку є багато цікавого, кожен, хто захоче, може про це дізнатися.

Релакс-хвилинки – це такі відеоролики, розроблені до кожної соціокультурної теми. Ми з вами знаємо, що сучасні діти бувають дуже гіперактивні, і іноді їх треба не активізовувати, а й заспокоювати. Але наші релакс-хвилинки, в нашій програмі ще містять виховні компоненти, естетичний компонент, тому що підбрані всі такі, знаєте, дуже якісні, красиві, радують і вчителя, і дітей. Ну і на їх основі можна проводити інші види роботи.

Фізкультхвилинки у нашому проекті особливі, вони авторські, розроблені з опорою на науковий, сучасний останній досвід, з опорою на історичний досвід попередніх поколінь.

Цікавинка їх в тому, що їх можна проводити вдома, бо вони є на першій сторінці журналу, їх можна проводити всією родиною, ці вправи може робити кожна людина, в тому числі і вчитель, якщо хоче бути здоровим.

У нас в програмі є багато проєктів. Вони є міні, є об'ємні, їх теж подано надміру, щоб учитель міг і родина могли вибрати те, що їм більше до вподоби і наразі в цей момент.

Ігри на перервах розроблені всі для роботи як в коридорах, так і на вулиці. Ми наголошуємо на здоров'язбережувальних технологіях, тому наші фізкультхвилинки, ігри на перервах – це все дуже гарно сприяє покращенню здоров'я дітей.

Зараз модне, сучасне – квести. Вони теж є в програмі - в достатній кількості, починаючи з першого квесту в перший день, він і називається «Шкільний старт».

Про бокс – це індивідуальна скринька школяра, він класнючий. Як вчитель, скажу, що дає багато можливостей і дітям – це їх світ творчості, і вчителям, сьогодні ж я говорю про свої надбання. Дає багато можливостей бачити, як працюють діти, бо там є сигнальні картки, планшет, на якому діти пишуть, ще багато-багато чого.

Основа нашого проєкту – інноваційний журнал.

Зазначу декілька моментів. Діти цей посібник люблять, вони його чекають щопонеділка, як свого друга.

Це, зрозуміло, така класна річ, креативна, цей наш посібничок, що ви будете радіти, вчителі, якщо будете за ним працювати.

Посібник передбачає постійну видозміну видів діяльності, завдяки цьому діти не втомлюються. Я не чула за рік – Коли кінець заняття? Я часто чую – А що, вже заняття закінчилось? Вони не втомлюються зовсім на заняттях, ну й до того ж, ми ще робимо фізкультхвилинки.

Система завдань посібника нашого забезпечує вчителя всіма матеріалами для розвитку критичного і логічного мислення, а ви ж, певно, пам'ятаєте, що Конфуцій сказав, що «навчання без міркування даремне». Розвиваються всі види пам'яті, уваги, уяви, посібник сприяє формуванню життєвих практичних навичок і моральних цінностей. Скажіть, а хіба не цього прагнув завжди вчитель? Креативний вчитель, який любить свою роботу? Він дуже хотів своїх дітей розвинути в усіх параметрах, виховати і вкласти в них якісь важливі життєві речі.

Часу раніше у нас, звичайно, не вистачало, тому що все ж треба було шукати.

Ми ж маємо можливість розвивати і виховувати своїх учнів от навіть без спеціальних додаткових годин для цього і без зайвих надмірних зусиль.

По предметах я скажу дуже коротко про те, що мене зацікавило.

В українській мові, у добукарний період ми вивчали на одному уроці і рукописну, й друковану літери, - це економить наш час для заняття, закріплення, опрацювання, застосування навчального матеріалу. У вчителя є весь необхідний навчальний матеріал для зміни діяльності. Так от на українській мові це – письмова діяльність постійно чергується з читацькою, з розвитком мовлення, з мовними загадками – на одному уроці! Те, що ми раніше завжди шукали, все це є: анаграми, метаграми, паліндроми; лексична робота – синоніми, антоніми, омоніми, багатозначні слова... Я можу цей перелік продовжувати до безкінечності. Вправи спрямовані на розвиток різних видів мислення, дрібної моторики - дуже багато вправ у нас.

Все це, зрозуміло, запобігає перевтомі і зберігає інтерес наших малят. І всі ці завдання не треба шукати, вони вже є в вашому вчительському арсеналі – обирай, бери, читай і використовуй, і розвивайся сам.

Я задам вам риторичне запитання: - Чи люблять наші сучасні діти писати? А наші люблять. Знаєте, чому? Бо вони не втомлюються писати. Я вам зараз поясню, чому. Ось дивіться. В програмі до стандартного списування додано різноманітні графічні вправи, види наведення, вилучення зайвих елементів, доповнення елементами, буквами, словами, запис слів у певних межах, лабіринти-плутанки, співвіднесення, пошук, вилучення, штрихування, розмальовування, проведення обмежених ліній, виправлення помилок (критичне мислення)...

Я могла б продовжувати. Наведу отакесенький приклад: в кінці року, у 29 можливо журналі ми зустрічаємо вид роботи, якого ще ні разу не було за рік! Ви уявляєте? Тобто, настільки змінюються види діяльності, що постійно щось новеньке й новеньке. Як казав В. Сухомлинський – хто дивується, той і пізнає. Діти тільки так сприймають навколишній світ.

До того ж, ми і пишемо не 3 і 4 рази в тиждень, ми пишемо 7 разів на тиждень, але не відчуваючи перевантаження. Я знаю, що у мене є діти, які люблять писати, але чомусь думаю – от скажуть, як всі сучасні – телефончик хочемо... Ні, вони люблять журнал, вони хапаються за нього, на ГПД, кажуть батьки - і вдома люблять з ним працювати.

В математиці мене надто приваблює те, що зміст задач, як і текстів в українській мові, мало того, що вони мають практичну спрямованість і сучасний, дуже сучасний зміст, до того ж вони містять сучасний виховний компонент, тобто відбувається виховання просто на уроці математики. І до того ж, всі завдання

пов'язані з повсякденним життям дитини і дають нам можливість встановлювати міжпредметні зв'язки.

У Всесвіті радує відсутність у 1 класі готових текстів. Ви знаєте, дитина вимушена здійснювати пошук, дослідження, спостереження, вона вимушена активно міркувати і аналізувати навколишній світ.

Таким чином, вона пізнає в ігровій формі складні поняття і сама здобуває знання. Всі ви погодитесь, що це якраз те, що і треба!

То ж натомість учня ми в нашій програмі отримуємо модне зараз слово – здобувача знань, а також вчитель отримує собі соратників – дітей, з якими він має партнерські відносини.

А погодьтеся, що це немало на наш час.

До того ж, прекрасно, що всі оці навички з природознавства, основ здоров'я, громадянської освіти, соціокультурні навички ми формуємо не тільки на заняттях з Всесвіту, ми формуємо на всіх заняттях. В кожному завданні щось таке де є, воно повторюється, закріплюється.

Ну і нарешті – родзинка програми «Світ чекає крилатих» - це наші герої Лаксикі – космічні уявні герої. От дивіться, ми раніше з вами знали, що навчаючи вчусь – це класно, правда ж? Ми прагнули реалізувати цей принцип. Яким чином? - От давайте Незнайка запитаємо, давайте Сову запитаємо. А Незнайкові треба, щоб ми його це питали, Сові – треба? Висить собі отам на дошці і все... А Лаксикам потрібно все – бо вони неземні істоти, вони не жили на цій планеті і нічого про неї не знають. І не тільки... діти мають можливість навчати інших, що породжує впевненість, стверджує дитину в колі однокласників, близьких і рідних.

Лаксикі – мотивують, вони запитують у дітей; діти здобувають знання і передають їх цим друзям, а згодом – ще й батькам удома.

Ще такий незначний штрих: наша програма не вимагає отого надмірного начиння, малювання в класі, яке ніби-то є ознакою НУШ.

Казав один директор – зайдіть у клас і станьте біля дітей навколошки, ви будете бачити все на рівні з ними, і вас зовсім не буде цікавити оте здоровенне дерево, намальоване на стіні, чи ще щось інше. Дитина найбільше хоче, щоб усі звернули увагу на те маленьке малювання, яке є у її рученятах, яке створила вона сама.

Цікаво продумана система оцінювання у проєкті. І тут учителю на допомогу є окремі видання журналів з селфі-аудитами та діагностичними роботами, розроблено матриці для підсумкового оцінювання знань з предметів. Значна допомога!

Безперечно, дитина має розуміти, що її люблять у школі, поважають, а ми, вчителі, усі старання саме цьому і присвячуємо.

Але й ми теж хочемо відчувати, що нас люблять і поважають, про нас піклуються. Цьому й присвячена освітня система «Світ чекає крилатих». Вчитель у цьому проєкті багатий знаннями, перебуває в активній робочій формі, самовдосконалюється, прагне знань, «летить на крилах знань». І саме такий «крилатий» педагог може виховати й зростити «крилатих» дітей. Кого зацікавило, може спробувати!

Список використаних джерел та літератури:

1. Світ чекає крилатих. Освітня програма, що реалізує інтегровану освітню систему для початкової школи А.Д.Цимбалару. - Інститут педагогіки НАНП України.

Навроцька Ю. В.
вчитель початкових класів I категорії
Кам'янець-Подільської

Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано доцільність використання сучасних педагогічних технологій у контексті Нової української школи, окреслено ключові аспекти діяльності вчителів початкової школи на підставі вимог і рекомендацій НУШ.

Ключові слова: педагогічні технології, технологія проблемного навчання, ігрові технології, групові технології, здоров'язберезувальні технології, інформаційно-комунікаційні технології, технології формування творчої особистості.

Сьогодні в нашій державі відбувається становлення нової системи освіти, яка зорієнтована на входження в єдиний світовий освітній та інформаційний простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії та практиці освітнього процесу.

Концепція педагогічної освіти наголошує на необхідності посилення технологічної складової підготовки сучасного вчителя початкової школи, у якого має бути сформована готовність до практичного застосування набутих знань щодо особливостей використання в освітньому процесі сучасних педагогічних технологій, до вироблення особистісної педагогічної концепції.

Модернізація української освіти висуває нові соціальні вимоги до системи шкільної освіти. Загальноосвітня школа повинна сформувати цілісну систему універсальних знань, умінь і навичок, а також досвід самостійної діяльності й особистої відповідальності учнів, що і визначає сучасну якість змісту освіти. Підвищення якості освіти має здійснюватися не за допомогою додаткового навантаження на учнів, а через удосконалення форм і методів навчання, відбору змісту освіти, через впровадження освітніх технологій, орієнтованих не стільки на передачу готових знань, а скільки на формування комплексу особистісних якостей учнів.

У контексті реалізації завдань реформи освіти, згідно з Концепцією «Нова українська школа», основною є думка про те, що найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вмють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями.

Пріоритетним напрямком модернізації освіти є виховання особистості, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей, відкритої для сприйняття нового досвіду, здатної на усвідомлений та відповідальний вибір у різних життєвих ситуаціях. НУШ має на меті створити «новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві».

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають переорієнтації системи шкільної освіти на формування в учнів життєвих компетентностей, які дозволять їм орієнтуватися в сучасному соціумі, інформаційному просторі, навчатися, виконувати соціально важливі завдання, реагувати на потреби часу.

У педагогічній науці і практиці постійно ведеться інтенсивний пошук дієвих і цікавих дітям технологій, методів і прийомів навчання, спрямованих на розвиток мовленнєвої компетентності сучасних учнів.

В умовах розбудови національної системи освіти важливого значення набуває інноваційна діяльність загальноосвітніх навчальних закладів, яка характерна системним експериментуванням, апробацією і застосуванням інновацій в освітньому процесі. запровадження в освітній процес інноваційних технологій навчання, що

ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний, творчий підхід до навчання.

Сучасні наукові дослідження присвячені загальнотеоретичним, науково-практичним проблемам інноваційної парадигми освіти, окремим прогресивним формам і технологіям навчання, досвіду та перспективам їх використання в освітній практиці [2, с .137].

Сучасні технології в освіті - це засіб, за допомогою якого може бути реалізована нова освітня парадигма. Термін «освітні технології» – ширший, ніж «технології навчання», бо він передбачає ще й виховний аспект, пов'язаний із формуванням і розвитком особистісних якостей учнів початкової школи.

Сутність сучасних освітніх технологій виражається в тому, що змінюється характер освіти. Поряд із розвитком розумового потенціалу учнів відбувається особистісний розвиток, тобто сам процес освіти передбачає іншу позицію вчителя й учня в освіті (вони виступають, як рівноправні учасники навчального процесу) [5, с.68].

Педагогічні технології – це складна система засобів і методик, об'єднаних пріоритетними загальноосвітніми цілями, концептуально взаємопов'язаними між собою завданнями і змістом, формами й методами організації навчально-виховного процесу. Це продумана модель спільної навчальної, виховної, педагогічної діяльності і проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя.

Головною метою інноваційних технологій є підготовка дитини до життя в сучасному мінливому світі. Вони передбачають цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес, від визначення його мети до очікуваних результатів. Інноваційне навчання являє собою зорієнтовану на навчальну діяльність, що ґрунтується на оригінальних методиках розвитку мислення, творчих здібностей, соціально адаптаційних можливостей особистості.

Тому зараз у школі ведеться робота у напрямку впровадження нового режиму навчально-виховної роботи в умовах гуманізації науково-методичної діяльності вчителя у напрямку забезпечення креативної освіти інноваційної особистості . Нині суспільство зацікавлене вчителями, націлених на саморозвиток і самореалізацію, які вміють оперувати отриманими знаннями, орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, продуктивно працювати, ефективно співпрацювати, адекватно оцінювати себе та свої досягнення.

Одним із педагогічних завдань сьогодення є впровадження в навчальний процес таких методів і засобів, які допоможуть учням не лише оволодіти певними знаннями, уміннями й навичками в тій чи тій сфері діяльності, але й розвивати їхні творчі здібності.

Сучасні педагогічні технології пропонують інноваційні моделі побудови такого навчального процесу, де на перший план висувається взаємопов'язана діяльність учителя й учня, націлена на вирішення як навчальних, так і практично значущих завдань. готовності до педагогічної діяльності та формування професійної компетентності [7, с.137].

В сучасній початковій школі впроваджується багато інноваційних технологій, серед яких виділяють наступні групи: технології особистісно-орієнтованого навчання й виховання; традиційні педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів; педагогічні технології на основі підвищення ефективності управління та організації навчального процесу; педагогічні технології на основі дидактичного вдосконалення та реконструювання матеріалу.

Охарактеризуємо деякі з тих технологій, під час упровадження яких у навчально-виховний процес початкової школи ефективно реалізується особистісно-

орієнтований підхід. Саме їх використання, на мою думку, є оптимальними для успішного навчання, всебічного виховання та гармонійного розвитку особистості молодшого школяра.

Інноваційне навчання – це навчальна та освітня діяльність, що ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості учня.

Педагогічні технології можна певним чином класифікувати:

- *структурно-логічні технології* (поетапна організація системи навчання, що забезпечує логічну послідовність формування та розв'язання дидактичних задач на основі відбору їх змісту, форм, методів і засобів навчання на кожному етапі з урахуванням поетапної діагностики результатів);

- *інтеграційні технології* (дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, уроків, навчальних днів);

- *ігрові технології* (дидактичні системи використання різноманітних ігор, під час виконання яких формуються вміння виконувати завдання на основі компромісного вибору);

- *тренінгові технології* (система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів виконання типових практичних завдань);

- *інформаційно-комп'ютерні технології* (це технології, що реалізують у дидактичних системах комп'ютерного навчання);

- *технологія проблемного навчання* (форма організації навчально-виховного процесу з допомогою проблемних завдань і проблемних ситуацій, які надають навчанню пошуковий, дослідницький та інтерактивний характер);

- *діалогові технології* (сукупність форм і методів навчання, базованих на діалоговому мисленні у взаємодіючих дидактичних системах суб'єкт-суб'єктного рівня).

Для підвищення ефективності освітнього процесу під час проведення уроків у початковій школі, необхідно використовувати сучасні педагогічні технології. Наше завдання – не давати готові знання учню, а компетентно організувати самостійний пізнавальний процес. Відтак, потрібно використовувати у своїй педагогічній практиці технології, які реалізують особистісно-орієнтоване навчання, які забезпечують залучення кожного учня в активний пізнавальний процес [6, с. 89-93].

Розглянемо декілька технологій.

Технологія проблемного навчання. Актуальність даної технології визначається розвитком високого рівня мотивації до навчальної діяльності, активізації пізнавальних інтересів учнів, що стає можливим за умови вирішення виникаючих протиріч, створення проблемних ситуацій на уроці. У подолання посильних труднощів в учнів виникає постійна потреба в оволодінні новими знаннями, новими способами дій, вміннями й навичками.

Створення проблемних ситуацій на уроках – це один зі способів розвитку творчого мислення молодших школярів. Методи проблемного навчання можна застосовувати на уроках, створюючи проблемну ситуацію на будь-якому його етапі. Вирішення навчальних проблем робить позитивний вплив на емоційну сферу учнів, створює сприятливі умови для розвитку комунікативних здібностей дітей, розвитку їхньої індивідуальності і творчого мислення. Крім того, вміння бачити проблеми, ставити питання, висувати гіпотези, давати визначення поняттям, проводити спостереження й експерименти, робити висновки, працювати з текстом, доводити й захищати свої ідеї веде до досягнення таких освітніх результатів, як здатність до самостійної пізнавальної діяльності, вміння бути успішним у швидко змінюваному світі тощо.

Отже, дана технологія сприяє активності на уроці, учні не залишаються пасивними слухачами і виконавцями, а перетворюються в активних дослідників

навчальних проблем. Навчальна діяльність стає творчою, діти краще засвоюють не те, що отримали в готовому вигляді та «зазубрили», а те, що відкрили самі й висловили по-своєму

Здоров'язберезувальні технології є важливим складником професійної компетентності сучасного педагога. Сутність здоров'язберезувальних технологій постає в комплексній оцінці умов виховання й навчання, які дозволяють зберігати наявний стан учнів, формувати більш високий рівень їхнього здоров'я, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, проводити відповідні психолого-педагогічні, коригувальні заходи для того, щоб забезпечити успішну навчальну діяльність дітей молодшого шкільного віку. Основна мета цих технологій скерована на збереження, зміцнення, відтворення та передачу здоров'я майбутнім поколінням.

Отже, діти відчують величезну потребу в русі, що є для них засобом пристосування до життя, пізнання навколишнього світу. Комплексне використання здоров'язберігаючих технологій у навчальному та виховному процесі дозволяє знизити стомлюваність, покращує емоційний настрій і підвищує працездатність молодших школярів, а це, зі свого боку, сприяє збереженню та зміцненню їхнього здоров'я. Тому, сучасний урок має бути спрямованим на формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя.

Навчання в співробітництві (групова робота) – це спільна розвиваюча діяльності учнів і вчителів, яка базується на взаєморозумінні, проникненні в духовний світ один одного, колективному аналізі ходу й результатів цієї діяльності. Зважаючи на інтереси учня, рівень його знань і умінь, учитель визначає завдання занять та формує, спрямовує й корегує весь освітній процес розвитку його особистості. В основі співробітництва лежить ідея стимулювання і спрямування педагогом пізнавальних інтересів учнів.

Результатом цього процесу є формування в учнів здатності організовувати групову роботу (планування дій, розподіл ролей, дотримання норм співпраці тощо), а також самостійно ініціювати спільну діяльність [4, с. 98].

Отже, у груповій роботі в учнів зникає почуття страху, дитина не боїться помилитися, не зрозуміти, не встигнути, адже з нею поруч друзі, які прийдуть на допомогу. У спільній діяльності забезпечується дитяча потреба в спілкуванні, самореалізації, визнанні. У груповій роботі формуються навички самоконтролю та самооцінки, діти перевіряють правильність виконаного завдання ще до презентації його перед класом, вчителем.

Ігрові технології. Гра – це природна для дитини й гуманна форма навчання. Навчаючи за допомогою гри, ми вчимо дітей не так, як нам, дорослим, зручно дати навчальний матеріал, а дітям зручно і природно його взяти. Ігри дозволяють здійснювати диференційований підхід до учнів, залучати кожного учня в роботу, з огляду на його інтерес, схильність, рівень підготовки з предмета. Вправи ігрового характеру збагачують учнів новими враженнями, виконують розвиваючу функцію, знімають стомлюваність.

Отже, значення гри полягає в тому, що, являючись розвагою, відпочинком, вона здатна перерости в навчання, у творчість. Головне – повага до особистості дитини, не «вбити» інтересу до роботи, а намагатися розвивати його, не залишаючи почуття тривоги й невпевненості у своїх силах.

Інформаційно-комунікативні технології – це сукупність методів і технічних засобів реалізації інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів забезпечення ефективного процесу навчання. Використання інформаційних технологій відкривають доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, надають абсолютно нові можливості для творчості, дозволяють реалізовувати принципово нові форми й методи навчання.

Уроки із використанням ІКТ є одним з найбільш важливих результатів інноваційної роботи в початковій школі. ІКТ істотно допомагають педагогу в його

роботі по підборі матеріалу. Застосування ІКТ на уроках підсилює позитивну мотивацію навчання, активізує пізнавальну діяльність учнів; дозволяє проводити уроки на високому естетичному та емоційному рівні; забезпечує наочність, залучення великої кількості дидактичного матеріалу; підвищується обсяг виконуваної роботи на уроці; забезпечується високий ступінь диференціації навчання; розширюється можливість самостійної діяльності; забезпечується доступ до різних довідкових систем, електронних бібліотек, інших інформаційних ресурсів[1, с.19].

Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі – це не просто нове віяння часу, а необхідність у сучасній школі.

Технології формування творчої особистості має основне завдання – створити максимально сприятливі умови для творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Прийшовши до школи, діти повинні заглиблюватися в атмосферу творчості, пошуку нового, піддавати сумнівам сталі істини. Ця технологія тісно переплітається з іншими технологіями, проте вона має і свої індивідуальні риси: діяльність учня не повинна регламентуватись, потрібно постійно викликати інтерес дитини до навчання.

Важливу роль у стимуляції в школярів інтересу до праці відіграють завдання: підбір вчителем завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь та навичок порівнювати й аналізувати, пошуку; використання ігрових моментів, що стимулюють прояви самостійності учнів, їхніх творчих можливостей; розв'язання творчих завдань.

Технологія формування творчого учня орієнтована на особистість. Це означає максимальну індивідуалізацію й диференціацію навчального процесу. Учитель, який формує творчу особистість, повинен бути новатором за суттю своєю[3, с. 25-29].

Завдання вчителів - прищепити учням жагу до здобуття знань, створити такі умови, щоб процес здобуття знань був для них цікавим, потрібним, комфортним. Пам'ятайте при цьому, що кожна дитина особлива, по-своєму неповторна й обдарована. Звернення вчителя до її найкращих почуттів обов'язково матиме успіх і знайде відгук у дитячих серцях.

Отже, вчитель початкових класів - основний чинник у реформуванні освіти. Він має не тільки володіти своїм предметом, але й уміти вільно орієнтуватися у відповідній галузі знань, здійснювати інтеграцію в межах суміжних дисциплін, будувати навчальні плани, формувати в учнів навички самоосвіти. Усе це під силу педагогу як творчій індивідуальності. Учитель такого рівня професіоналізму бачить високий особистісний смисл усього, що відбувається в процесі професійної діяльності.

Різноманітність та велика кількість сучасних підходів, методик та інноваційних педагогічних технологій вимагає від учителів пильної уваги та відповідної підготовки до їх вибору та впровадження в освітній процес початкової школи. Інноваційна діяльність передбачає сформованість у вчителя найвищого ступеня педагогічної творчості, оскільки суть такої діяльності передбачає оновлення педагогічного процесу, внесення прогресивного у традиційну систему навчання й виховання.

Впровадження сучасних підходів, методик та педагогічних технологій створюють умови для підвищення якості навчання, пізнавальної активності й навчальної мотивації молодших школярів. У початковій школі варто поєднувати інноваційні з традиційними технологіями навчання молодших школярів, спрямовані на творчий розвиток особистості, зберігаючи при цьому безцінний скарб людини – здоров'я.

Новий підхід до характеру й рівня професійної діяльності сучасного вчителя пов'язаний з бажанням відійти від стереотипів у навчанні, вихованні та розвитку особистості. Він передбачає індивідуально-творчу діяльність педагога, здатного створити й запровадити нові технології, що ефективно реалізують вимоги особистісно-орієнтованого освітнього простору.

Список використаних джерел та літератури:

1. Даниленко Л.І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі // Управління освітою. 2001. - № 3. - С. 18-24.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник / І.М. Дичківська. – 2-ге вид. – Київ: Академвидав, 2012. – 352 с.
3. Досяк І.М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1 – 4 класи. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 160 с.
4. Дубяга С.М. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посібн. /С.М. Дубяга. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – 160 с.
5. Освітні технології: навч. – метод. посібн./ О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.;За заг.ред.О.М.Пехоти. – кїв: А.С.К., 2001. – 256с.
6. Сиротинко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – Харків: Видавнича група «Основа», 2013. 162 с.
7. Химинець В.В. Інновації в початковій школі./ В.В.Химинець, М.Ю.Кірик – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 312с.

Ніколайчук А. Д.,

вчитель початкових класів

Шепетівського навчально-виховного

комплексу №3 у складі "Загальноосвітня школа І - ІІІ ступенів ім. Н. Рибаката

ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою" Хмельницької області

(м.Шепетівка)

Виховання по новому

Анотація. *Складність сучасних виховних проблем потребує комплексного підходу в їх розв'язанні. Наскрізне виховання на цінностях (морально-етичних та соціально-політичних) допоможе створити в школі атмосферу сповнену свободи, довіри та безпеки.*

Ключові слова: НУШ, педагогіка партнерства, наскрізне виховання, морально-етичні цінності, соціально-політичні цінності.

Нова українська школа....Відповідно і виховання має бути по новому....

Я пропоную розглянути це питання з різних сторін, наче повертаючи багатогранник. Спробуйте почути мене, не оцінюючи: правильно чи не правильно. Тоді набагато легше зрозуміти суть ідеї.

Концепція Нової української школи передбачає докорінне реформування загальної середньої освіти. Одним із восьми компонентів формули Нової української школи є наскрізний процес виховання, що базується на цінностях та формує цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність), що послужать базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії із суспільством. Це модель.

За дорученням Міністерства освіти і науки України науковці Інституту проблем виховання під керівництвом академіка, доктора психологічних наук Івана Дмитровича Бежа розробили Програму «Нова українська школа» в поступі до цінностей, яка допомагає вчителю, класному керівнику, вихователю, адміністрації закладів освіти осмислити сучасні виклики виховання та його головні засади, базові моральні

цінності сучасного виховання, з обов'язковим урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти.

У програмі є аналітика та конкретні рекомендації. Пропоную згадати деякі моменти з нашої історії. Зокрема, моя бабуса була неписьменною, у відомості на отримання пенсії ставила хрестик. Та всі 5 дітей, яких вона виростила і виховала, при тому, що це не рідні діти, так сталося, що вона стала їх другою мамою, утвердилися в житті дійсно особистостями. Згодом вони повернули їй сторицею, вкладену в них любов та турботу.

Ви скажете: були інші часи. Так, погоджуюся. Але хіба змінилися загальнолюдські чи родинні цінності, утверджені віками? Про державні, звичайно, окрема мова, оскільки важкі 30-і роки, голодні післявоєнні роки, важка праця за трудовні, страх не потрапити в табори самому та дітям давалися взнаки. Це і є та історія, яку ми маємо знати, перш за все досліджуючи свої родоводи, плекаючи шану та вдячність до наших предків, утверджуючи гідність, свободу та соціально-політичні цінності.

Погортаємо сторінки історії далі. За мого дитинства шкільне виховання було ідеологічним. Цілі були зрозумілі: із занадто випестуваної чи, навпаки, недоглянутої дитини зробити «члена колективу», що говорить і думає як інші. Далі це завдання зникло, але оте «радянське» стало певним підґрунтям нашої сучасної виховної роботи.

Сьогодні. У школі плануються та проводяться різні тематичні свята та акції, ініціатива яких іде не від дітей, а від дорослих. Щодо проведення годин спілкування, то добір тематики залежить від особистості класного керівника. Часто-густо вони стосуються дисципліни, дотримання статутних вимог. Художня самодіяльність у більшості випадків примусова. Чимало таких заходів заплановані навіть не школою, а мають бути проведені в усіх закладах освіти, а потім доводиться звітувати про виконання. Наприкінці року в школі звітують, скільки чого провели, але про ефект від роботи не йдеться. Як то кажуть, вимірюють роботу кілограмами паперів. Батьки зазвичай не питають, яка виховна робота запланована і що вона дасть дітям. Скоріше розцінюють її як повинність, яку для звіту та репутації школи дитина має відбутися. Хоча трапляється, що обурюються та перекладають відповідальність: чого це школа не виховує, що за діти ростуть.

Якщо під вихованням розуміти повчальні бесіди, то, певно, сучасним дітям вони не потрібні. І швидше постає питання - надання освітніх послуг, а щодо виховання, то це обов'язок батьків.

Але чи школа, де діти проводять так багато часу, може зовсім не виховувати? Особистості вчителів, атмосфера закладу освіти, однокласники — усе це виховує. До того ж навчання припадає якраз на ті роки, коли людина свідомо обирає цінності. Тож їй потрібно допомогти зрозуміти власні переконання. Попри всі «правильні» виховні заходи виховувати може байдужість, вже звична агресія в класі, цькування.

Обговоривши дане питання з колегами методичної спільноти вчителів початкових класів нашого закладу, переглянувши документи та різні погляди, визначили, що:

1) у концепції НУШ передбачено наскрізне виховання на цінностях (морально-етичних та соціально-політичних). Якщо ж нам вдасться створити атмосферу, сповнену свободи, довіри та безпеки, то це добре пасуватиме сучасним активним, незалежним дітям, дозволить їм без сором'язливості проявити свої творчі здібності.

Та перш за все потрібно осягнути педагогічні аксіоми, які не потребують доведення: особистість виховується особистістю, благородна людина виховується благородною людиною, любов виховується любов'ю, доброта виховується добротою, серце виховується серцем;

2) виховну програму варто ухвалювати спільно з батьками, а різні тематичні акції починати базувати на дитячій ініціативі, ідеях. Тоді діти відчуватимуть відповідальність за «свою справу», а батьки максимально підтримуватимуть;

3) прищеплювати цінності гуманізму найкраще через конкретні дії. Загалом, це притаманно НУШ: менше слів — більше дії. Допомога конкретній людині важитиме для дитини значно більше, ніж слова;

4) бесіди про дотримання дисципліни, критика вчинків із залученням однокласників — це не виховні моменти, припустимі в НУШ. Кожна ситуація в класі обговорюється індивідуально та спокійно. А вчитель добирає запитання, відео, літературні твори для роздумів. Адже година розмови не змінить орієнтири, але якщо заставить задуматись — частково ціль досягнута;

5) шкільне виховання має стати усвідомленим. Замість «не можна вчиняти інакше», має стати «так було б ефективно».

Зовсім нещодавно, 20.10.2020 р., на мініEdCampShepetivka ми познайомилися з Юлією Матвієнко, співзасновницею платформи інноваційної освіти EdLab, тренеркою з м. Києва. Вона дає покрокову інструкцію, як запроваджувати в школі позитивну культуру (посилання на відео в списку джерел).

Декілька кроків:

1) не виводити правила класу, оскільки сучасні діти не хочуть підкорятися правилам, а запроваджувати цінності класу;

2) змінити фокус від управління аудиторії до співпраці та навчання;

3) турбота перш за все. Діти не вчать від людей, які їм не подобаються;

4) замінити трикутник співпраці на п'ятикутник співпраці, у якому, крім дитини, вчителя і батьків ще додається адміністрація, від підтримки якої залежить 95% змін у закладі, та середовище, шкільний клімат.

Список використаних джерел та літератури:

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя / Пер. з рос. — Хмельницький: Подільський культурно-просвітницький центр ім. М.К. Реріха, 2002. — 170 с.

2. Большакова І. О., Найда Ю. М., Онопрієнко О. В., Пристінська М. С., Софій Н. З., Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Підзаг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 20 с.

3. Віктор Долецький. Перші кроки у дослідженні родоводу.
<https://www.youtube.com/watch?v=DzktakjCrGM&list=PLieY8BBqP0B17riHkXQfUPJ4TRY-YCxWI&index=14>

4. ЗАКОН УКРАЇНИ Про освіту Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> Назва з екрана.

5. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

6. Програма “Нова українська школа” у поступі до цінностей
Режим доступу: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> Назва з екрана

7. П'ять принципів виховання по-новому Режим доступу:
<https://osvitoria.media/experience/p-yat-pryntsypiv-vyhovannya-po-novomu/> Назва з екрана

8. Юлія Матвієнко. Як створити Positive School Culture. Покрокова інструкція.
<https://www.youtube.com/watch?v=6QN5OjsB-i4&list=PLieY8BBqP0B17riHkXQfUPJ4TRY-YCxWI&index=7>

Навчаючи, не відбирай здоров'я

Анотація. В статті представлені концептуальні засади та педагогічне проєктування освітнього процесу з упровадження технології «Навчання в русі», особливістю якої є інтегроване поєднання пізнавальної та рухової діяльності учнів на уроках.

Ключові слова: Технологія “Навчання у русі”, здоров'язбережна технологія, рухова діяльність.

Діти – майбутнє кожної держави, перспективи її економічного, соціального та духовного розвитку.

Школа – це життєвий простір дитини, в якому вона знаходиться близько 70% свого часу, тому крім виховання та навчання перед усіма учасниками навчально-виховного процесу стоїть задача відтворити у школі умови, які гарантують формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів.

Школа повинна стати “школою здорового стилю життя”, де будь-яка діяльність учнів (навчальна, спортивна, дозвільна, а також прийом їжі і рухова активність та ін.) буде відповідати віковим фізіологічним нормативам і здійснюватися в припустимих санітарно-гігієнічних умовах

Здоров'я дітей — це одне з основних джерел щастя, радості й повноцінного життя батьків, педагогів, суспільства в цілому. Шкільний вік належить до особливого періоду в житті людини, коли вона розвивається, формуються її фізичні та психічні якості особистості, необхідні впродовж життя.

Не можна розвивати дитячу здатність рухатися без того, аби певною мірою не розвивати зорові, мануальні, слухові, тактильні та мовленнєві навички. Існує шість функцій, завдяки яким людина виокремлюється серед інших створінь. Усі вони є продуктом кори головного мозку.

Шість людських функцій відмінні одна від одної. Однак вони повністю взаємопов'язані. Чим краще розвинені ці навички, тим більше успіхів у дітей.

1. Рухові навички (ходьба, біг, стрибки).
2. Мовленнєві навички (мовлення).
3. Мануальні навички (письмо).
4. Візуальні навички (читання і спостереження).
5. Слухові навички (прослуховування та розуміння).
6. Тактильні навички (відчуття і розуміння).

Рух, навіть найпростіший, є підґрунтям для дитячої фантазії, розвиває творчість. Основний засіб його формування — емоційно забарвлена рухова активність, за допомогою якої через рухи тіла діти вчать висловлювати свої емоції.

Таким чином, можна вивести таку формулу.

Рух + Рух = Основа основ

Сучасний урок має бути здоров'язберігаючим, здоров'яформуючим, здоров'язміцнюючим, спрямованим на формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, учити культури здоров'я на засадах розвитку життєвих навичок.

Під дидактичною моделлю «навчання в русі» ми розуміємо комплекс методичних підходів, які під час проведення загальноосвітніх уроків у початкових класах підпорядковані загальній меті оздоровчо-виховної освіти дітей, що реалізується послідовно, у динаміці розкриття змісту навчального матеріалу з

опорою як на взаємозв'язок «учитель-учням», так і «учні-учителю», що загалом впливає на ефективність запам'ятовування дітьми нового навчального матеріалу.

Основою принципу моделі «навчання в русі» лежить створення педагогічного процесу, сприяючого розвитку творчої атмосфери під час засвоєння школярами різних предметів, передбачених навчальною програмою для учнів різних вікових груп.

Сутністю моделі «навчання в русі» є загально існуюча особливість пояснення нового навчального матеріалу на завершальній частині уроку, на якій, як правило, на фоні розумової втоми дітей спостерігається низький розумовий і руховий рівні активності. Нами експериментально з'ясовано, що саме в цій частині уроку вчитель, викладаючи сутність нового матеріалу й, за необхідності, записуючи його на дошці, пропонує учням відображати його у вигляді рухових дій, виписуючи літери цифри, фрази, іноземні слова, формули, арифметичні та математичні приклади й відповіді на них та інше кінчиком носа, плечовими точками, руками чи іншими частинами тіла. Такий підхід сприяє не тільки просторовому запам'ятовуванню запропонованих навчальних знань, але й покращенню розумової працездатності за рахунок, наприклад, поширення рухової активності м'язів шийного відділу хребта (при написанні завдань кінчиком носа), оскільки виконання рухів шиєю стимулює посилення надходження кисню з кровообігом до кори головного мозку. Для поліпшення ефекту впливу рухів як на просторове запам'ятовування навчального матеріалу, так і для зняття втоми з верхньогрудного відділу хребта як засобу профілактики та своєчасної корекції порушень постави, учитель пропонує дітям намалювати в просторі одночасно обома плечовими точками не тільки окремі слова чи математичні приклади, але й геометричні фігури. Крім того, у вигляді домашніх завдань учитель може рекомендувати дітям повторювати засвоєння нової навчальної інформації й під час приготування уроків удома, пропонувати виконувати рухи батькам, братами або сестричками, що сприятиме отриманню емоційних та соціальних навичок, оскільки навчання – це не тільки сидіння за партою й стояння біля дошки, це й веселе проведення часу разом із родиною. Це створить не лише веселу емоційну атмосферу під час приготування уроків у домашніх умовах, але й суттєво поширить рухову активність дорослих, допоможе їм позбавитися шийного або верхньогрудного остеохондрозу.

У сучасних учнів під час вступу до школи, визначають низький рівень шкільної зрілості (близько 50%) та, за ознаками психоемоційного стану, високий рівень гіперактивності (67,7%) вони неспроможні до довготривалого малорухомого сидіння за партою відповідно до традиційних вимог шкільного навчання. Також вчитель, забезпечуючи активізацію пізнавальної діяльності згідно з вимогами освітнього стандарту, прагне посилити інтерес дітей до навчання за рахунок об'єднання блоків знань із різних навчальних предметів, інтегруючи зміст кількох навчальних дисциплін на основі одночасного стимулювання інтересу та концентрації уваги до змісту навчального матеріалу.

Найоптимальнішим шляхом інтеграції, враховуючи психофізичний та психоемоційний стан сучасних учнів початкової школи, є доцільність поєднання пізнавального процесу з руховою діяльністю у вигляді навчання у русі, тобто рухового відтворення учнями змісту навчального матеріалу безпосередньо як у процесі його засвоєння на уроках під час відповідей, так і 'під час виконання домашніх завдань не лише голосно, а й супроводжуючи руховими відтворенням.

Доцільність такого підходу підтверджують загальновизнані наукові положення проте, що малорухомий спосіб навчання в освітньому процесі негативно впливає на загальні показники навчальних досягнень учнів, призводить до вияву в них ознак втомлюваності та розумової перевтоми, зниження концентрації уваги, послаблення пам'яті, погіршення координації рухів. Негативними наслідками малорухомого способу є вияв ознак зниження імунного супротиву організму учнів, що провокує

простудні, інфекційні та інші захворювання і призводить, в цілому, до зниження темпів здорового розвитку. Крім того, встановлено, що "руховий голод" і відсутність загартовування організму сучасних учнів не лише сприяють зниженню загальної реактивності організму, але і провокують послаблення темпів інтелектуального та фізичного розвитку дитини.

Завданням кожного вчителя є створення умов взаємодії пізнавальної і рухової діяльності учнів на основі режиму впровадження механізмів: "навчаємось рухаючись, рухаємось навчаючись", що в цілому сприяє повноцінному цілісному формуванню здорової, інтелектуально і фізично розвиненої особистості дитини та її самоактуалізації.

Технологія "Навчання у русі" надає доступ учням до нетрадиційних, інтегрованих форм засвоєння навчального матеріалу на основі створеної вчителем можливості рухово-творчого відображення ними уяви про рівень сприйняття сутності змісту освіти. Можливість учителям інтегровано реалізувати нові форми засвоєння знань дає змогу істотно змінити методику управління навчальною діяльністю учнів, розвивати в них, на основі цілеспрямованих рухів, наочно-образне, наочно-рухове, наочно-дійове сприйняття пізнавального змісту навчальних предметів, що забезпечує посиленню процесу запам'ятовування та мотивації учнів до навчання на основі використання рухово-ігрових моментів.

Основою навчально-рухової організації пізнавальної діяльності є система змістовно-діяльнісних рухів, змістовно-діяльнісних імітаційних рухів, дидактичних ігор, що спонукають учнів до активної пізнавальної діяльності у вигляді рухових правильних відповідей. Це стимулює в учнів розвиток продуктивної комунікації, використання рухової діяльності для формування колективної думки під час рухового відображення засвоєння учнями знань і, одночасно посилення функціонування діяльності фізіологічно-значущих органів і систем організму та психоемоційного стану.

Професійна майстерність кожного вчителя початкових класів повинна полягати в умінні здійснювати повноцінне навчання і виховання учнів за умови збереження їх здоров'я, а головне - вмінні оптимально сприяти гармонійному інтелектуальному і фізичному розвитку зростаючої особистості під час навчання у початкових класах.

Стимулювання та поліпшення ефективності процесу сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу, своєчасне запобігання у них розумової та фізичної втоми під час довготривалого сидіння за партою, зняття перевантаження на хребет, поліпшення психоемоційного настрою учнів має забезпечити здоров'язбережну функцію технологія "Навчання в русі". Її можна відобразити положенням: "справа не тільки у навчанні, як такому, а в тому, як це реалізується".

Модернізація національної системи освіти передбачає гуманізацію та інтеграцію навчального змісту.

Застосування інтегрованого підходу дає змогу гнучко реалізувати навчання і виховання учнів початкових класів з обов'язковим урахуванням чинників, багатофакторний вплив яких негативно впливає на інтелектуальний та фізичний розвиток організму учнів, їх стан здоров'я під час навчання у початкових класах.

Характерне для сьогодення зниження рівня здоров'я учнів під час навчання у початковій школі тривалий час розглядали лише як результат несприятливої дії соціально-економічних, екологічних та інших чинників. Медиками встановлено, що порушенням гармонійного розвитку особистості та стану здоров'я учнів початкових класів є поширеність функціональних та психоемоційних порушень організму, наявність хронічних захворювань.

Тож доцільним є застосування інтегративного здоров'язбережного підходу, який дає змогу формувати особистість учня на основі розширення загального обсягу його рухової активності у поєднанні з навчальною діяльністю з урахуванням різного ступеню готовності до навчання у першому класі. Проблема врахування здатності

дітей із різним рівнем шкільної зрілості, психофізичного розвитку та стану здоров'я актуалізує необхідність інтеграції освіти відповідно до вимог концепції «Нова українська школа», на основі дотримання загального обсягу навчального навантаження та обов'язкових результатів її навчальної діяльності.

Своєчасність впровадження інтегрованої освіти учнів початкових класів окреслюється передбаченим реформою визначенням обов'язковим чинником яких є викладання змісту навчальних предметів на основі здоров'язбережнього підходу. Розвивальна сутність інтегрованої освіти пов'язана з розвитком пізнавальної активності і таких властивостей, як допитливість, динамічність, гнучкість і гострота сприйняття реальної дійсності. Реалізація цих можливостей передбачає необхідність передачі знань на основі оптимізації пізнавальних процесів безпосередньо під час уроків, спонукаючи учнів до осмислення їх змісту у вигляді рухів.

Навчально-рухове середовище має стати таким, в якому, по-перше, легка і цікава пізнавальна діяльність, по-друге, вчитель своєчасно і творчо, за допомогою упровадження в освітній процес рухових дій використовує, імітуючи зміст навчального матеріалу, тобто «навчання в русі», що цілеспрямовано стимулює розумову працездатність учнів протягом уроку і, одночасно нівелює як розумову, так і фізичну втомлюваність організму, особливо хребта та м'язів тулуба шийного відділу, плечей, рук унаслідок довготривалого сидіння за партою. Крім того сприйняття та закріплення сутності навчального матеріалу учнями не лише на слух, а й у вигляді його рухового відтворення кінчиком носа, плечима, руками, тулубом, колінами сприяє лише розвитку уяви про зміст навчального матеріалу, а й удосконалює культуру рухів і, головне, здійснює здоров'язбережню функцію освітнього процесу. Це дозволяє комплексно вирішувати освітні завдання, що позитивно впливає на розвиток когнітивних якостей молодших школярів.

Передача знань у супроводі їх рухового відтворення дає змогу вчителю залучити до роботи не лише свідому пам'ять учнів, а й їх в проміжне асоціативне мислення. Під час відтворення рухів, рухових ігор спостерігається мимовільне запам'ятовування і паралельно за рахунок рухових дій певної структури виконання знімається розумова втома, відбувається корекція зору, постави, поліпшується функція дихання та емоційного настрою учня.

У дітей 6-річного віку фізіологічне мислення розвивається від наочно-очного до образного. Отже, у процесі традиційного навчання у більшості учнів першого класу сприйняття пізнавальних знань відбувається практично на слух, а не на основі образного мислення. Втім відтворення сутності навчального матеріалу у вигляді рухових дій певної структури не тільки стимулює у таких учнів розвиток образного мислення, а й сприяє поліпшенню образно-схематичного мислення, як проміжного між образним і логічним. Водночас, образно-схематичне мислення стимулює формування в учня можливості осмислення взаємозв'язків і співвідношення між предметами та їх властивостями, викликає позитивні порушення у корекції мовлення. Учень починає логічно мислити, узагальнювати, збагачувати індивідуальний словниковий запас. Для учня, який приходить до школи, вчитель має можливість засобами технології «Навчання у русі» цілеспрямовано створювати умови для розвитку словесно-логічної пам'яті, осмисленого запам'ятовування навчального матеріалу, збереження їх стійкої уваги тривалий час у процесі проведення уроків.

Отже, технологія «Навчання у русі» виконує функції здоров'язбережню, навчально-розвивальну за змістом та рухово-ігровою за формою, а засоби та методи є постійним емоційним подразником стимулювання інтересу та мотиваційного, пізнавального прагнення учнів до систематичного відвідування школи та успішного навчання.

Алгоритм роботи вчителя за технологією «Навчання в русі»

1. Вивчення індивідуального рівня фізичної підготовки до навчання кожного учня.

2. Формування правильної постави умовах освітнього процесу:

- гімнастика до занять (Додаток 1);
- поза сидіння за партою;
- вироблення стереотипу правильної осанки
- індивідуальні предмети при впровадженні технології «Навчання в русі»:

А) МІШЕЧОК, наповнений крупною, бажано морською, сіллю розміром 15 x 15 см вагою від 200 до 300 грамів, для вироблення правильної постави під час ходи, стояння, сидіння за столом, партою під час довготривалого статичного навантаження на хребет.

Б) НАДУВНА ІГРАШКА - невелика, ємкістю на один літр, для поліпшення функції дихальної системи, своєчасного зняття розумової втоми та перевтоми, заспокоєння при нервово-емоційному збудженні, для профілактики гострих респіраторних інфекцій.

В) СКАКАЛКА для розвитку координації рухів при роботі з допоміжним предметом, укріплення м'язів ніг та, загалом, всього організму, спритності, вдосконалення загальної витривалості і, відповідно, фізичної працездатності, комплексно сприяючи у процесі систематичного використання поліпшенню функцій кардіо-респіраторної системи.

Г) М'ЯЧ діаметром 8-10 см, для розвитку дрібних м'язів кисті рук, виконання вправ з його киданням та ловлею одночасно двома руками сприяє поліпшенню оволодіння навичками письма, гри на музичних інструментах, малюванням, вишиванням та, практично, всіма іншими видами ручної діяльності.

Г) КИЛИМ для виконання фізичних вправ, лежачи на підлозі з метою розвитку м'язів тулуба особливо черева та поперека, які сприяють підтримці правильного положення постави під час довготривалого сидіння за партою, комп'ютером, заняттях музикою, малюванням та інше

Д) Резинові «дельфінчики» – правильно закріплюють положення пальчиків під час письма, знімуть втому дрібних м'язів кисті руки.

Е) Підставки для підручників – збереження органів зору.

3. Початок уроку:

-концентрація уваги, визначення настрою

-дихальна гімнастика.

4. Під час уроку дотримуватись технології відповіді біля дошки, з місця, за партою.

5. Гра-поєднання змісту уроку з виконанням рухових вправ відповідної структури згідно програмового матеріалу (дидактичні ігри на вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого матеріалу, тощо)

6. Робота з «Щоденником розвитку та здоров'я школярів 6-12 років».

7. Позакласна робота: спортивні свята і змагання.

8. Динамічні перерви різної інтенсивності в залежності від сезону року

9. Аналіз співвідношення рухового та паспортного віку (схеми, таблиці).

10. Вивчення ефективності впливу зміни рухового розвитку, психоемоційного стану, розумової працездатності, суб'єктивного самопочуття дітей під впливом технології «Навчання в русі» та робота з ними відповідно до отриманих результатів.

11. Спільна робота з батьками зі збереження і зміцнення здоров'я дітей.

12. Спільна робота з вчителями фізкультури, психологом, медичною сестрою.

13. Рухові ігри на свіжому повітрі.

14. Учать в семінарах, круглих столах, педрадах по технології «Навчання в русі».

15. Підготовка методичного забезпечення з впровадження даної технології.

«Навчання в русі» як інструмент досягнення дидактичної мети уроку

1. Дихальна вправа (заспокоєння нервової системи, вентиляція легень).
2. Емоційна готовність (концентрація уваги).
3. Розвиток навичок прямостояння і рівноходіння.
4. Тренування вестибулярного апарату (поворот і присідання після відповіді)
5. Правильна постава під час сидіння за партою.
6. Вправи на запобігання м'язової втоми (динамічні паузи)
7. Письмо плечовими точками, носиком, руками у повітрі (зняття втоми з шийного та грудного відділів хребта, які несуть найбільше статистичне навантаження під час сидіння за партою).

8. Дотримання основи дидактичної технології – рухове відтворення навчального матеріалу. Під час використання дидактичних вправ спостерігається мимовільне запам'ятовування і паралельно за рахунок виконання рухових дій знімається розумова втома, відбувається корекція зору, постави, поліпшується функція дихання, покращується емоційний стан учня (під час скорочення м'язів у процесі рухової діяльності до кори головного мозку надходить потік імпульсів, підвищується її тонус, що поліпшує сприйняття і засвоєння інформації).

Висновок. Отже, технологія “Навчання у русі” виконує функції здоров'язбережну, навчально-розвивальну за змістом та рухово-ігровою за формою, а засоби та методи є постійним емоційним подразником стимулювання інтересу та мотиваційного, пізнавального прагнення учнів до систематичного відвідування школи та успішного навчання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бережна Т.І. Збереження здоров'я дітей через медико-педагогічне навчання батьків/ Т.І.Бережна // Здоров'я та фізична культура: газета. – 2005.-№23(69).-С.2-5.
2. Бережна Т. І. Здоров'язбережувальне середовище і загальноосвітньому навчальному закладі- головна умова здоров'я молодших підлітків/Т. І. Бережна//Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2014. – Вип.7000. -С.13-20.
3. Бережна Т.І. Педагогічні технології здоров'язбереження молодших підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі / Т.І.Бережна //Рідна школа.-№1/6.-С.57-61.
4. Бережна Т.І. План здоров'язбережувальної діяльності загальноосвітнього навчального закладу/ Т.І.Бережна // Заступник директора школи.-2012.-№6.-С.46-53
5. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн.2:Особистісно орієнтований підхід: теоретико технологічні засади наук. Вид.)-К.: Либідь, 2003.-338с.
6. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: (наук. методич. посіб.) / І.Д.Бех. - Академвидав, 2009. - 248с.
7. Ващенко О.М. Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи / О.М. Ващенко, С.О. Свириденко // Початкова освіта. – 2005.- №46(334). – С.57-58.
8. Денисенко Н.Ф.Дубогай О.Д. Навчання в русі. Здоров'язбережувальні педагогічні технології для дошкільнят та учнів: навчально-методичний посібник(для студентів вищ.навч. закл. Вихователів дошкіль. Навч. Закл. Учителів фіз. Культури, методистів, батьків) / О.Д. Дубогай, А. В. Цюс.- Луцьк: Вежа-Друк, 2017. - 324с.
9. Дубогай О.Д. Навчання в русі: здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі: методичний посібник / О.Д. Дубогай. – К.: Вид. дім. «Шкільний світ», 2005. – 112с.
10. Дубогай О.Д. Інтеграція пізнавальної і рухової діяльності в системі навчання і виховання молодших школярів – К. : Оріяна 1998. – 153с.
11. Савченко О.Я.Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти / О.Я.Савченко // Наука і освіта. Серія «Педагогіка.- 2011.- №9.-С13-17.
12. Федорець М. О. Зниження здоров'явитратності й валеологічне виховання в школі / М.О. Федорець // Управління школою (Основа). – 2009.- №26.- С. 9-

Олійник С. О.,
вчитель початкових класів,
вчитель вищої категорії, "Старший учитель"
навчально-виховного комплексу
"Загальноосвітня школа I-III ступенів-гімназія"
м.Шепетівки, Хмельницької обл.

Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ

Анотація. У статті подано матеріали з досвіду роботи вчителя щодо формування навчальних і життєвих компетентностей молодших школярів НУШ через запровадження інноваційних сучасних підходів, методик та технологій навчання в НУШ спрямоване на практичне розв'язання актуальних проблем шкільної освіти.

Ключові слова: комунікація, мовленнєва компетентність, самопізнання, систематичність, робота з інформацією, мовленнєвий етикет.

*Урок - дзеркало загальної педагогічної
культури вчителя, мірило його
інтелектуального багатства,
показник його світогляду, ерудиції.
До хорошого уроку вчитель
готується все життя.*

В.О.Сухомлинський

Щоб учити дітей по-новому у новій школі, потрібні не лише інструменти - сучасні підручники, посібники, новітнє обладнання, облаштовані зручними меблями класні кімнати, а передусім озброєні необхідними знаннями вчителі. Сьогодні роль учителя змінюється. Його вже не сприймають як безпосереднє джерело знань, бо знання можна почерпнути з інтернету, з різноманітних книг чи інших джерел. Головне зараз - навчити учнів учитися, бо коли дитина займається тим, що їй подобається, вона знаходить для цього сили та енергію. Нова українська школа покликана стати тим середовищем, в якому можна все це втілити у життя. Той, хто хоче змінити світ, повинен починати з себе! Сьогодення вимагає від кожного вчителя відповідальності за свою роботу, відмови від шаблонних форм і методів навчання, уміння творчо працювати, саме тому потрібно себе постійно удосконалювати.

Учні, які вже зараз навчаються в початковій школі, - це діти, які не уявляють свого життя без гаджетів, підключених до мережі Інтернет. Електронні сторінки, відеоігри, мультфільми пропонують дітям яскраву динамічну картинку, спецефекти. Мозок дітей звикає до високих рівнів стимуляції, які не може забезпечити традиційне навчання, тому воно видається учням нудним і нецікавим [21]. Нейрофізіологи встановили, що, з одного боку, гаджети дійсно надають швидкий доступ до інформації, що вимагає певного рівня розвитку пізнавальних процесів школярів для її опрацювання, проте з іншого - негативно впливають на якість пам'яті, уваги, оброблення інформації у представників цифрового покоління, у яких пізнавальні процеси є гіршими порівняно з попередніми поколіннями [1; 3]. Низький словниковий запас гарантує труднощі в письмі та читанні, проблеми функціональної грамотності, у тому числі й математичної [4]. Як зазначає М. Безруких, емоцією, яка гарно ідентифікується дітьми, є емоція страху [1].

Докладні інноваційні прийоми розвитку уваги в молодших школярів представлені в розробках О. Яковлевої, Є.І. Кікоїної, Т.Ферешильда, Г.І.Косова.

Переконана, що прийоми логічного аналізу необхідні учням уже в 1 класі, без оволодіння ними не відбудеться повноцінного засвоєння навчального матеріалу. Однак дослідження Н.Тализіної показують, що до кінця навчального року лише

незначний відсоток першокласників володіє прийомами порівняння, підведення під поняття, виведення наслідків тощо. Багато школярів не засвоюють їх аж до старших класів [32].

Ці неутішні дані свідчать про те, що саме в молодшому шкільному віці необхідно провести цілеспрямовану роботу із навчання дітей нових інноваційних прийомів розумової діяльності. Допомогу в цьому можуть надати матеріали, представлені в роботах М.Н.Акімової і В.Т.Козлової, С.М.Бондаренко, Е.В.Заїки, Н.Ф.Тализіної та ін.

Індивідуальні особливості дітей 6-7 років досліджували відомі психологи, лінгводидакти, сучасні дидакти, а саме Л.Виготський, А.Лурія, І.Зимня, С.Рубінштейн, М.Монтессорі, В.Бондар, М.Вашуленко, О.Савченко та інші.

Очевидно, що модель навчання дітей цифрового покоління має бути іншою, ніж та, що існує зараз [33], а школа не повинна перетворюватись на муштру, дитина має відчувати радість від навчання [1].

Якими мають бути уроки в НУШ?

Як допомогти розкритися кожному учневі?

Як забезпечити їх мовні, мовленнєві, комунікативні, соціокультурні, математичні, читацькі, діяльнісні компетенції?

На мій погляд, формувати національно свідому особистість та компетенції відповідно до Концепції НУШ можливо шляхом забезпечення тісного взаємозв'язку всіх змістових ліній, визначених програмовими вимогами на кожному уроці в початковій школі.

З уроку починається навчально-виховний процес, уроком він і закінчується. Усе інше в школі відіграє хоча й важливу роль, але домінуючу роль, доповнюючи та розвиваючи все те, що закладається на уроках. Кожний новий урок - це сходінка в знаннях і розвитку учня, новий внесок у формування його розумової й моральної культури, у розвиток ключових і предметних компетентностей.

Жак Делор, голова комісії з освіти ЮНЕСКО, сформулював чотири основні цілі освіти ХХІ ст.: вміти жити, вміти працювати, вміти жити разом, вміти вчитися.

Школа повинна організувати навчальний процес так, щоб сприяти розвитку предметних, загальнопредметних та ключових компетентностей учнів.

В практиці своєї роботи, переконалась, що сучасний урок відрізняється використанням діяльнісних методів і прийомів навчання - таких, як навчальна дискусія, діалог, відеобговорення, ділові та рольові ігри, відкриті запитання, мозковий штурм і т.д.

Розвитку компетентностей на уроці сприяє й застосування сучасних навчальних технологій:

- інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, ігрових, диференційованого, проблемного, розвивального, проектного вивчення;
- гуманно-особистісна технологія;
- теорія рішення винахідницьких завдань (ТРВЗ) та ін.

Застосування цих технологій сприяє розвитку пізнавального інтересу школярів, інформаційному збагаченню та формуванню в них необхідних здібностей, орієнтує на здобуття подальшої освіти з використанням сучасних інноваційних технологій навчання, створює умови для підвищення й доступності освіти.

Прийом навчання — складова частина методу.

Прийоми навчання - це окремі операції, розумові чи практичні дії вчителя або учнів, які розкривають або доповнюють спосіб засвоєння матеріалу, що виражає даний метод. Наприклад, прийоми активізації розумової діяльності при усному викладі знань (порівняння, зіставлення); прийом стимулювання, контролю, взаємоконтролю й самоконтролю; метод бесіди включає такі прийоми: виклад інформації, активізацію уваги та мислення, прийоми запам'ятовування, ілюстрації, демонстрації тощо.

Український педагог В. Шаталов неодноразово твердив, що в його арсеналі напрацьовано більше тисячі прийомів, у той же час він використовує при викладанні лише 30 методів, указуючи цим на те, що прийоми є складовою частиною методу. Кожен учитель створює низку прийомів шляхом спроб і відбору найефективніших, відкидаючи ті, що не сприймаються учнями. Учитель створює свій власний почерк завдяки застосуванню індивідуальних прийомів.

Наведу приклади деяких сучасних прийомів навчання, які часто використовую в своїй роботі:

1. Змагання. Це прийом введення в урок елементів гри. Він заснований на груповій діяльності учнів. Мета — навчитись самостійно організовувати власну навчальну діяльність, розв'язувати дидактичні завдання; формувати вміння виділяти головне, істотне; закріплювати спеціальні та загальнонавчальні знання, уміння та навички.

2. Гра «Так — ні». Цю гру раджу застосовувати під час закріплення нового матеріалу. Правила гри: уважно слухати голос учителя, запитання читаються тільки один раз, перепитування не дозволяється. Під час читання запитання учням необхідно записати або сказати відповіді «так» чи «ні».

3. Гра «Світлофор». Учитель уголос висловлює 12 тверджень, частина з яких містить помилки. Після кожного речення учні піднімають зелені (погоджуються), червоні (не погоджуються), жовті (можуть доповнити) жетони (цеглинки LEGO). Учні, які підняли правильний жетон (цеглинку), ставлять собі 1 бал. За 12 набраних балів — оцінка високого рівня.

4. «Здивуй» — один з прийомів роботи на уроках, які дають мені можливість активізувати пізнавальну активність учнів. Учитель знаходить такий кут зору, щоб навіть повсякденне стало дивовижним.

5. «М'яч зі словами». Це один з прийомів опрацювання термінології. Кидаючи м'яч, учитель (або учні) називають термін, а той, до кого м'яч потрапив, дає стисле пояснення, про що йдеться.

Метод навчання (від грец. слова *metodos* - буквально: шлях до чого-небудь; спосіб досягнення мети, певним чином упорядковану діяльність) — спосіб упорядкованої взаємозалежної діяльності вчителя й учнів, діяльності, спрямованої на розв'язання завдань навчання.

Методи - з боку вчителя - це різноманітні спроби, які допомагають учням засвоїти програмний матеріал, сприяють активізації навчального процесу, з боку учнів - це набуття навчальних компетентностей.

М.О. Рибникова писала: «Викладання є мистецтво, а не ремесло — у цьому корінь учительської справи. Випробувати десять методів і обрати свій, передивлятися десять підручників і не дотримуватися жодного неухильно — ось єдиний можливий шлях викладання. Весь час винаходити, вимагати, удосконалювати — ось єдиний курс учительського робочого життя».

Переконана, методи навчання не тільки спрямовані на передачу та сприймання знань, умінь і навичок, а й мають значно ширший діапазон дій, який виражається у функціях навчального процесу: освітній, виховній, розвивальній.

Класифікація методів навчання - це впорядкована за певними ознаками система методів; групування методів навчання за певними ознаками та встановлення між ними зв'язків.

У сучасній дидактиці відомі десятки класифікацій.

Методи навчання класифікували І. Лернер, М. Скаткін, М. Данилов, Б. Єсіпов, С. Петровський, В. Паламарчук, В. Паламарчук, М. Махмутов,

А. Алексюк, Г. Ващенко, Ю. Бабанський, І. Харламов та інші.

У наш час методи навчання класифікують:

І. За джерелами передачі й характеру сприйняття інформації — система традиційних методів (Е.Я.Голант, І.Т.Огородніков, С.І.Петровський):

- 1) словесні методи (розповідь, бесіда, лекція та ін.);
- 2) наочні методи (показ, демонстрація та ін.);
- 3) практичні методи (лабораторні роботи, твори та ін.).

II. За характером взаємної діяльності вчителя й учнів – система методів навчання І.Я. Лернера - М.Н. Скаткіна:

- 1) пояснювально-ілюстративний метод (інформаційно-рецептивний);
- 2) репродуктивний метод;
- 3) метод проблемного викладу;
- 4) частково - пошуковий або евристичний метод;
- 5) дослідницький метод.

Як показав мій аналіз, найбільш поширеною в дидактиці останніх років, є класифікація методів навчання, яку запропонував видатний дидакт

Ю. Бабанський. За його підходом, доцільно виділити чотири великих групи методів навчання.

I група методів

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

II група методів

Методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

1. Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу.

(відчуття збагачення знаннями спонукає учнів до самовдосконалення)

2. Метод опори на життєвий досвід учнів (використання вчителем у навчальному процесі життєвого досвіду учнів - фактів, явищ, які вони спостерігали в житті, або в яких самі брали участь).

3. Метод емоційно-морального стимулювання (включення у зміст навчання моральних ситуацій прикладів з життя чи літератури).

4. Метод зацікавлення(реалізується за допомогою цікавих прикладів, парадоксальних фактів (цікаві аналогії, розкриття подробиць з життя відомих людей, розповіді про передбачення фантастів, проблемні запитання, досліди).

5. Метод емоційного сплеску та заохочення (підтримка, підбадьорювання, заохочення; вчитель демонструє своє прагнення допомогти учню, він впевнений у його силах, здібностях).

6. Метод пізнавальних ігор.

Гра – це «чарівна паличка», з допомогою якої можна навчити дитину читати, писати, і, головне, мислити, винаходити, доводити. Важливо, щоб гра захоплювала і була доступною, щоб у ній був елемент змагання, якщо не з кимось, то, принаймні, з самим собою. У грі формується довільність діяльності, вольових зусиль: як би дитина не хотіла б виконувати завдання, у грі вона робить це із задоволенням. Саме у грі виявляються і розвиваються різні сторони особистості, задовольняються різні інтелектуальні і емоційні потреби, формується характер. Так, на уроках навчання грамоти прикладом навчальних ігор можуть бути такі :

«Добери слово»

Мета – визначити рівень мовленнєвого розвитку і збагатити словник новими словами. Пропоную дітям дібрати до слів-предметів по 2-3-4 слова – ознаки дії. Скажімо, книга – цікава, товста, старовинна, художня; ялинка – гарна, струнка, зелена; питання – складне, просте, риторичне та ін.

«Відлуння»

Вчитель називає слова, а учні хором – останній склад. Ігрова ситуація: «Уявіть, що ми знаходимось у лісі. Кругом дерева, кущі, лунає пташиний спів, і на кожне промовлене слово відгукується відлуння».

Ліс – ліс, дерево – во, квіти –ти, ромашка – ка, соловейко – ко, трава – ва...

«Яке слово довше»

Мета – розвивати фонематичний слух, членувати слова на склади, звуки, визначати послідовність звуків. Рекомендую пари слів: година чи хвилина, змія або черв'як, день чи ніч, зима або весна.

«Відшукай схему»

На дошці зліва розміщені предметні малюнки: літак, поїзд, автобус. Справа – складові схеми. Учні з'єднують лінією малюнок з відповідною схемою.

- Назвіть одним словом: літак, поїзд, автобус Які ще знаєте види транспорту?

7. *Метод створення відчуття успіху в навчанні (зміцнює впевненість у своїх силах, пробуджує почуття гідності, бажання вчитися; "еврика" навмисна помилка, "допоможи мені")*

8. Метод формування почуття обов'язку і відповідальності у навчанні.

III група методів

Методи контролю (самоконтролю, взаємоконтролю), корекції (самокорекції, взаємокорекції) за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

До них належать фронтальне та індивідуальне опитування.

Під час фронтального опитування я пропоную учням серію логічно пов'язаних між собою запитань для всього класу. Воно сприяє систематизації знань, розвиває навчальну активність учнів, але не враховує індивідуального темпу мислення, стимулює прості відповіді, тому його необхідно поєднувати з індивідуальним опитуванням.

У процесі індивідуального опитування мої учні мають змогу самостійно висловлювати свої думки, коригувати їх і доповнювати. Однак, хочу зауважити, що ефективність методів усного контролю залежить від ретельної підготовки вчителя, чіткості формулювання запитань (зрозумілості, лаконічності) і ступеня їх проблемності.

IV група методів

Бінарні, інтегровані (універсальні) методи

Український дидакт А. Алексюк класифікував цю групу названих іншими авторами методів за джерелом знань: словесні, наочні та практичні, об'єднавши їх за відповідними формами та визначивши чотири рівні їх застосування:

Для розвитку усного спілкування використовую такі методи:

- розігрування діалогу, монологу;
- інсценування казок;
- усний опис картини;
- проведення нестандартних уроків, сюжетно-рольових ігор;
- розширення словникового запасу школярів через роботу зі словниками;
- складання словосполучень та речень, відновлення деформованого тексту;
- використання інтерактивних технологій: «Мозковий штурм», «Мікрофон», тощо;
- проведення бібліотечних уроків, підтримання постійного зв'язку з бібліотекою.

Для розвитку вміння спілкуватися письмово використовую такі завдання:

- написання запрошень, привітань, оголошень;
- листування з ровесниками;
- складання пам'яток щодо адекватного спілкування і відпрацювання їх із дітьми з використанням конструкції «Я вважаю», «Перепрошую», «Я певен» тощо.

Не можу не сказати й про інтерактивні методи «Ажурна пилка», «Займи позицію», «Kase–метод», «Прес». Ці методи інтерактивного навчання дають

мені змогу швидко активізувати пошуково – пізнавальну діяльність учнів, максимально розкрити їх таланти.

Застосовую й технологію розвитку критичного мислення.

Ще Декарт проголосив: «Я мислю – отже, я існую».

Критичне мислення — вміле відповідальне мислення, що дає учням можливість формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно:

- а) ґрунтується на критеріях,
- б) є таким, що самокоригується,
- в) апелює до контексту.

Найефективнішими інтерактивними методами викладання вважаю:

метод «Ґронування» («Асоціативний куш») використовую його для «входження» в тему, яку вивчатиму з учнями у подальшому. Цей метод спонукає учнів думати вільно та відкрито про певний предмет, образ тему, у тому числі висловлювати почуття, емоції, ставлення. Отже, стимулює нелінійну форму мислення.

«Мозкова атака» – завдання якої зібрати якомога більшу кількість ідей, звільнивши учасників обговорення від інерції мислення і стереотипів. Цю стратегію використовую з метою продукування найбільшої кількості ідей для розв'язання певної проблеми або для збирання інформації з певної теми.

Сенкан – це білий вірш, в якому синтезована інформація в стислому вислові з 5 рядків.

Алгоритм складання сенкану:

1. Тема (іменник)
2. Опис (прикметник)
3. Дія (дієслово)
4. Ставлення (фраза), почуття з приводу обговорюваного.
5. Перефразування сутності (синонім, узагальнення, підсумок).

Приклад сенкану:

1. Рушник.
2. Гарний, полотняний, різнокольоровий.
3. Зацікавлює, дивує, зворушує, приваблює.
4. Бережімо, пишаємося, даруємо.
5. Оберег, зв'язок з минулим.

Не можу не сказати й про ротаційні моделі «Щоденні 5» (читання та письмо), основними компонентами яких є такі:

1. Читання для себе.
2. Читання для когось.
3. Слухання.
4. Робота зі словами.
5. Письмо для себе.

В практиці своєї роботи не раз переконалась, що діти хочуть чогось нового, цікавого. Переконана, що матеріал підручника не завжди не може постійно стимулювати самостійну діяльність та допомогти осмислити певні явища, оскільки не асоціюється з реальними життєвими враженнями. В цьому у моїй роботі з учнями мені допомагає діяльнісний підхід: ротаційні моделі «Щоденні 3», основними компонентами яких є :

1. Математика самостійно.
2. Математика разом.
3. Математика письмово.

Переконана, важливо навчити учнів самостійності, тому основними принципами вищезгаданої моделі вважаю:

- довіра та повага;
- спільнота;

- вибір;
- відповідальність;
- тимчасове зосередження уваги;
- переходи як паузи для відпочинку;
- 10 кроків до самостійності.

Саме тому у своїй роботі з учнями часто використовую життєві ситуації, пізнавальні завдання, ігри, вправи на розвиток логічного мислення. В доборі завдань йду від простішого до складнішого. Практикую різні прийоми, щоб формувати в дітей логічне мислення. Широко застосовую метод абак (схема-опора), за допомогою якого формую знання про число, його склад та взагалі перші математичні уявлення. Не раз переконалась, що на уроках, де використовуються опорні схеми, рішення задач проходить цікаво, чітко, різноманітно, оперативно. Опори рекомендую використовувати не лише на уроках математики, а й на уроках мови, перетворюючи нудні правила у цікаві привабливі схеми.

В практиці своєї роботи застосовую й диференціацію навчання – таку організацію роботи на уроці, коли учням пропонуються в певній системі посилені завдання різної складності, цим самим створює сприятливі умови для розвитку й навчання кожного учня.

Прийшовши до школи, діти мають різний рівень готовності до навчання. Вивчивши можливості дітей – запроваджую диференціацію. На уроках математики це можуть бути навіть додаткові питання (Яке число більше? Чого більше? Чому? На скільки?).

На уроках, навчання грамоти – ця робота дещо може ускладнюватися, оскільки у класі завжди є учні, які читають на рівні високих досягнень, читають по складах, знають тільки букви і зовсім не знають букв.

Уроки навчання грамоти, а пізніше й читання не можна переоцінити.

Адже читання – основа всього подальшого навчання. Тому на таких уроках рекомендую пропонувати учням завдання для варіанта «А» – читаючих дітей, варіанта «Б» – читаючих по складах і варіанта «В» – не читаючих. Виконавши одне завдання, даю сильнішим дітям додаткові завдання типу: прочитайте однокладові слова, 2-3 складові і т.д.

Я дійшла висновку, що шляхом добору дидактичних засобів, ефективних способів пізнавальної діяльності, методів, прийомів, форм навчання забезпечується належний взаємозв'язок усіх змістових ліній, що дає можливість реалізувати програмові вимоги, сформувати національну свідому особистість.

Список використаних джерел та літератури:

1. Безруких М.М. Возрастная физиология: (Физиология развития ребенка): Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/ М.М.Безруких, В.Д. Сонькин, Д.А. Фарбер.-М.: Издательский центр "Академия", 2003.
2. Безруких М.М. Психофизиологические основы трудностей обучения письму / М.М.Безруких// Физиология человека. - 2005- Т. 31, №5.
3. Всеукраїнська практична онлайн конференція і тренінг: Педагог на часі змін. Інструменти вчителя 2021 (28-29 серп. 2020 року) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Big3-cAwP6o&feature=youtu.be>
4. Гончаренко С.А. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства: [монографія] / С.А.Гончаренко, А.Й.Ваврик, Є.П.Верещак та ін. за ред. С.А.Гончаренко, Л.О.Кондратенко. - К., Кіровоград: Імекс-лtd, 2014.
5. Закон України «Про освіту».
6. Державний стандарт початкової загальної освіти (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 №688).

7. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти розроблена під керівництвом О. Я.Савченко. 1-2 класи, 3-4 класи / Уклад. А. В. Лотоцька // Харків: Видавництво «Ранок», 2020.
8. Берека, В. Є., Галас, А. В. Професійна компетентність вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник для вчителів / В. Є. Берека, А. В. Галас // Харків: Видавництво «Ранок», 2018.
9. Бібік, Н. Нова українська школа: poradnik для вчителя / за заг.ред. // Київ: Літера ЛТД, 2018
10. Бібік, Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. Бібік // Початкова школа, №9 2010 .
11. Варзацька, Л. О. Українська мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах: навчально-методичний посібник / Л. О. Варзацька // Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012.
12. Варзацька, Л. О. Інтерактивні технології в системі особистісно зорієнтованої освіти / Л. О. Варзацька // Бібліотечка «Дивослово» - №4, 2006.
13. Волобуєва, Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів / Т. Б. Волобуєва // Харків. Вид. група. Основа, 2005.
14. Данилова, О. Роль ситуативно-моделюючих завдань у формуванні мовленнєвої культури учнів / О. Данилова // вивчаємо українську мову та літературу.- №10, 2008.
15. Дівакова, І. І. Інтерактивні технології навчання у початковій школі / І. І. Дівакова // Тернопіль. Мандрівець, 2010.
16. Дідик, О. В. Компетентнісно-орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра / О. В. Дідик // Харків. Вид. група. Основа, 2010.
17. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків. Вид. група. Основа, 2011.
18. Кірик, М. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч.-метод.посіб./ М. Кірик // Львів: Світ, 2019.
19. Коваленко, С. Колективні творчі справи в початковій школі. Київ. Шкільний світ, 2006.
20. Ковальова, В.І. Творча майстерня. Становлення та розвиток творчої особистості молодшого школяра / В. І. Ковальова // Харків. Основа, 2010.
21. Кондратенко Л.О. Нові проблеми в психології, породжені впливом цифрових технологій на людину/ Л.О.Кондратенко, Л.М.Манилова // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України.-2019, Т. VI “Психологія обдарованості”, Вип.15.
22. Кравчук, Л. Ефективний урок. Початкова школа – К.: Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013 (Бібліотека «Шкільного світу»).
23. Ліннік, О. О. Творче проектування в організації життєдіяльності шестирічок / О. О. Ліннік // Луганськ. Альма-матер, 2005.
24. Петриненко Л. Теоретико-методологічні засади формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкової школи.- Харків, 2006.
25. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О.І.Пометун/ Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики/ Під заг. ред. О.В.Овчарук.- К.- КІС., 2004.
26. Проектна діяльність у школі. Київ. Шкільний світ, 2007.
27. Родигіна, І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна // Харків. Основа, 2006.

28. Савчук, Л. М. Дидактичні та інтелектуальні ігри на уроках української мови 2-4 класи / Л. М. Савчук // Харків. Вид. група. Основа, 2009.
29. Стребна, О. В., Соценко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / О. В. Стребна, А. О. Соценко // Харків. Вид. група Основа, 2009.
30. Сучасний урок у початковій школі. Традиції та інновації. Тернопіль. Мандрівець, 2013.
31. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: учеб.пособие для студ.сред. пед. учеб. заведений / Н.Ф.Талызина. - М.: Академия, 1998.
32. Химинець, В., Кірик, М. Інновації в початковій школі / В. Химинець, М. Кирик // Тернопіль. Мандрівець, 2010.
33. Шопіна, М. О. Розвиток творчого потенціалу дітей шкільного віку / М. О. Шопіна // Луганськ. 2011.

Панасюк В. І.
медичний працівник
Кучанської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів
Новоушицької селищної ради

Здорове харчування школярів

Анотація. У цій статті міститься матеріал про те, як встановити правильний режим харчування школярів, щоб прийом їжі не лише допомагає втамувати відчуття голоду, а й був корисним та збалансованим для організму, що розвивається.

Ключові слова: правильне харчування, збалансованість харчування, режим харчування, енергетична потреба, норми харчування, гігієна харчування, харчові отруєння.

Шкільні роки – час бурхливого росту, безупинного фізичного і розумового розвитку. Швидкий ріст, постійний рух, напружена розумова діяльність – все це ставить перед організмом підвищені вимоги, призводить до великих витрат енергії.

Для росту і забезпечення нормальної життєдіяльності організму серед інших факторів неабияке значення має режим харчування.

Під режимом харчування слід розуміти дотримання помірності, різноманітності їжі, регулярності приймання її.

Харчування – складний процес надходження, перетравлення, всмоктування й засвоєння в організмі поживних речовин, потрібних для покриття його енергетичних витрат, побудови і відновлення клітин та тканин, регуляції фізіологічних функцій організму, а також важливий гігієнічний фактор зовнішнього середовища, що безперервно діє на організм.

Харчування служить одним із засобів активної цілеспрямованої дії на організм, збереження, формування і зміцнення здоров'я людини. За допомогою харчування можна досягнути таких змін в основних життєвих функціях організму людини, які раніше пояснювалися виключно конституційними відмінностями і спадковими ознаками.

Повноцінність харчового режиму визначає стан здоров'я населення, впливає на зростання і фізичний розвиток, працездатність, адаптаційні можливості, захворюваність і тривалість життя.

В сучасних умовах питання про здорове харчування школярів є особливо актуальним, оскільки правильне харчування - найважливіша запорука здорового розвитку зростаючого організму дитини.

Головні принципи здорового і правильного харчування:

- Це їжа, яка дає організму всі необхідні речовини і містить: білки, жири, вуглеводи, вітаміни, мінеральні речовини і клітковину.
- Збалансованість харчування, мається на увазі високий вміст вітамінів і мікроелементів, який допоможе організму рости, розвиватися і залишатися здоровим.
- Помірність - відповідність калорійності їжі тому, скільки малюк витрачає і як активно він рухається. Дитина повинна отримувати насичення і вгамовувати почуття голоду, але не переїдати.
- Режим харчування, якого важливо дотримуватися з ранніх літ. Перерва між прийомами їжі повинна бути близько 3 годин. Важливо їсти в один і той же час.
- Різноманітність - за добу школяреві потрібно вживати продукти з різних харчових груп - білки, вуглеводи, молочні продукти, жири, фрукти і овочі.[1]

Основні гігієнічні вимоги до їжі полягають у тому, що вона повинна:

- – цілком поновлювати енергетичні витрати організму;
- – містити всі необхідні харчові речовини (білки, жири, вуглеводи, вітаміни, мінеральні речовини, воду) для побудови тканин, органів і нормального перебігу фізіологічних процесів;
- – бути різноманітною (складатися з різних продуктів тваринного і рослинного походження);
- – бути збалансованою за вмістом різних харчових речовин, кількість яких має перебувати в певних співвідношеннях;
- – відповідати ферментативному статусу організму;
- – мати приємний смак, запах і зовнішній вигляд;
- – бути легкозасвоюваною;
- – бути доброякісною (нешкідливою – не містити токсичних речовин і патогенних бактерій).

ВООЗ рекомендує розрізняти чотири наступні основні форми патологічного стану, викликаного незадовільним у гігієнічному плані харчуванням:

- – недоїдання – вживання протягом певного часу недостатньої за калорійністю кількості їжі;
- – специфічну форму недостатності – стан, викликаний відносною чи абсолютною нестачею в раціоні одного або декількох харчових речовин;
- – переїдання – вживання надмірної кількості їжі;
- – незбалансованість – неправильне співвідношення в раціоні необхідних харчових речовин.

У гігієнічній оцінці харчування потрібно звертати увагу на вміст тих харчових речовин, хімічні структури яких не синтезуються ферментативними системами організму. Вони називаються незамінними факторами харчування, потрібними для нормального обміну речовин (аміно- і поліненасичені жирні кислоти, вітаміни, мінеральні елементи).

Велике значення для травлення і засвоєння поживних речовин – джерел енергії – має чіткий розпорядок у прийманні їжі. Інтервали між прийомом їжі мають бути не меншими і не більшими ніж 3,5 - 4 год. Якщо дитина регулярно в ті самі години їсть, то умовнорефлекторне виділення соків у неї починається ще до приймання їжі, що значно активізує процес травлення. Навпаки, в разі несистематичного прийому їжі кількість соків, що виділяється травними залозами, значно менша: всі умовні рефлексії на час харчування не виявляються.

Іноді діти, які зголодніли, не чекають звичайного обіду або вечері, а щось на ходу “перехоплюють”. Кількість їжі, яку вони при цьому з’їдають, виявляється недостатньою для задоволення потреб організму. Така шкідлива звичка порушує

нормальний режим харчування, оскільки це погіршує апетит під час наступного прийому їжі.

Ще однією умовою режиму харчування є помірність його. Надмір їжі дуже шкідливий для дитячого організму. Переїдання призводить до розвитку різних захворювань (наприклад, ожиріння), а також знижує розумову діяльність дитини.

При складанні раціонів харчування слід враховувати, що їжа має бути достатньою за кількістю, поживною і смачною.

Одна з головних вимог до харчування школярів - його оптимальність і збалансованість. Тому при складанні меню необхідно обов'язково враховувати потреби організму, пов'язані з його розвитком, зі зміною умов зовнішнього середовища, з підвищенням фізичним або емоційним навантаженням.

Освоєння шкільних програм вимагає від дітей високої розумової активності, яка пов'язана зі значними витратами енергії. Для відшкодування витраченої енергії школяр повинен отримувати повноцінне харчування.[1]

Меню для дітей треба продумувати заздалегідь, враховуючи їхні вікові особливості і потреби в харчуванні. Для збудження апетиту діти не потребують гострих приправ, таких як гірчиця, перець. Зате для них треба включати в меню квашену капусту, овочеві салати, вінегрети і та.ін. Дуже корисні страви з молока, молочних продуктів і круп.

Обов'язковою умовою повного засвоєння поживних речовин є смакові якості їжі.

Вживання тих самих страв з дня на день призводить до одноманітного раціону харчування, різко зменшує апетит і знижує виділення травних соків.

До меню школяра обов'язково повинні входити продукти, що містять не тільки білки, жири і вуглеводи, а й незамінні амінокислоти, вітаміни, деякі жирні кислоти, мінерали і мікроелементи.

Білки - це основний матеріал, який використовується для побудови тканин і органів дитини. Білки відрізняються від жирів і вуглеводів тим, що містять азот, тому білки не можна замінити ніякими іншими речовинами. Найціннішими для дитини є рибний і молочний білок, який найкраще засвоюється дитячим організмом. На другому місці за якістю - м'ясний білок, на третьому - білки рослинного походження.

Щодня школяр повинен отримувати 75-90 г білка, з них 40-55 г тваринного походження. Не можна нехтувати вершковим маслом, позаяк це один з найважливіших продуктів у раціоні дитини, який оберігає його зір, сприяє активності розумової діяльності, покращує пам'ять.

Другий за значущістю компонент їжі, потрібний для задоволення енергетичних потреб школярів, - це жири. На їх частку припадає від 20 до 30% від загальних добових витрат енергії.

Разом з тим, до раціону школярів повинні входити вуглеводи, які рівномірно розщеплюються протягом навчального процесу і так само рівномірно насичують організм дитини. Дітям необхідно більше вуглеводів, оскільки це енергія, а діти набагато рухливіші від дорослих.

У харчовому раціоні дитини шкільного віку має бути присутня в необхідних кількостях клітковина - суміш важко перетравлюваних речовин, які знаходяться в стеблах, листках і плодах рослин. Вона необхідна для нормального травлення.

Фрукти і овочі підвищують апетит і сприяють засвоєнню іншої їжі, виводять токсини, мають бактерицидні властивості, підвищують працездатність людини, нормалізують діяльність шлунково-кишкового тракту.

Також у раціоні школяра обов'язково повинні бути присутні продукти, що містять необхідні для життєдіяльності вітаміни (А, С, Е, групи В) і мінеральні солі (кальцій, фосфор, калій, йод, залізо, фтор, кобальт, селен, мідь і ін.) Вітаміни регулюють фізіологічні та метаболічні процеси, беруть участь в підтримці імунітету.

Мінеральні речовини беруть участь в побудові структурних компонентів організму, в обмінних процесах.[3]

Поживна цінність різних харчових продуктів. Кожний продукт харчування має особливості, пов'язані з його хімічним складом. Розрізняють продукти рослинного і тваринного походження.

Рослинна їжа є переважно вуглеводною, тобто має у своєму складі багато вуглеводів і мало білків.

Тваринна їжа, навпаки, містить багато білків, а вуглеводів дуже мало або й зовсім не має їх. Знання властивостей того чи іншого продукту дає змогу якомога раціональніше використовувати його.

Найбільша кількість білків міститься в м'ясі, рибі, яйцях. Для дітей рекомендуються нежирні сорти м'яса. Багато білка містять різні молочні продукти.

Проте і в продуктах рослинного походження також є білки. Особливо багато їх у бобових (боби, квасоля, горох, сочевиця, соя).

Вуглеводи людина дістає, вживаючи хліб, крупи, картоплю й цукор.

Жири організм дістає з рослинного і вершкового масла, сала. Багато жиру є в м'ясі, сирі, яйцях, сметані.

Норми харчування. Норми харчування людини залежать від її віку, професії, способу життя.

При фізичній праці норми харчування вищі, оскільки їжа для нашого організму є основним джерелом енергії.

Отже, чим більше енергії витрачає організм, тим більше їжі потрібно для покриття енергетичних витрат.

Види енергії, з якими пов'язана діяльність організму, різноманітні: електрична, хімічна, механічна, енергія руху молекул. Загальна енергетична цінність їжі умовно вимірюється кілоджоулями.

При складанні норм харчування для дітей слід враховувати таке. Їжа дітей повинна мати відносно більшу енергетичну цінність, оскільки на кожен кілограм маси тіла дитині потрібна більша кількість енергії, ніж дорослій людині.

Наприклад, дитині у віці до 1 року на 1 кг маси тіла за добу треба 460,5 кДж; дитині молодшого шкільного віку – 293,1; юнакові 18 років – 209,3 кДж.

Проте задовольнити потребу організму в енергії – це ще далеко не все. Наприклад, людині досить з'їсти 1,5 кг білого пшеничного хліба, щоб дістати 14 235 кДж. Така одноманітна їжа не може задовольнити потреби організму: йому потрібна різноманітна тваринна й рослинна їжа, які містять у необхідних кількостях білки, жири і вуглеводи.

Значення різноманітності їжі. Різнноманітна їжа – це їжа, яка складається з різних продуктів рослинного і тваринного походження. Тільки така їжа відповідає потребам організму, що росте, оскільки вона містить необхідну кількість білків, жирів, вуглеводів, мінеральних солей і вітамінів. Чим різноманітніша їжа за складом, тим краще засвоюється вона організмом.

Сучасний школяр повинен їсти не менше чотирьох разів на день, причому на сніданок, обід і вечерю неодмінно має бути гаряча страва.

Меню повинно бути різноманітним, страви - свіжоприготованими, що складаються з натуральних продуктів. Прийоми їжі мають бути простими - вони не повинні містити більше 4 продуктів за один прийом їжі.

Привчіть дитину до прийому першого сніданку вдома. Каша на воді або молоці, хліб із сортів пшениці грубого помолу з вершковим маслом і шматочком сиру - відмінне рішення!

Добре додати в кашу невелику жменю горіхів або сухофруктів. Вживання горіхів гарно впливає на пам'ять дитини.

Неодмінно дайте дитині в школу щось для перекусу. Нехай це будуть прості вуглеводи, які активізують мозок школяра. Для перекусу підійдуть фрукти або ягоди.

Маленька пляшечка свіжо вичавленого соку, бутерброд з сиром або просто нарізаний пластинками або кубиками сир, горішки і сухофрукти - все те, що дозволить зняти сонливість і легку втому.

Обід дитини повинен проходити в школі чи вдома і містити класичні першу і другу страви.

Для полудня підійдуть фрукти, ягоди, сир, йогурт.

Ідеальний час для вечері дитини - 18 або 19 година. Вечеря має бути проста, обов'язково містити тваринний білок, наприклад, нежирний шматок курки, індики, кролика та овочі. Перед сном дитина може випити склянку молока, свіжої ряжанки чи кислого молока. Не забувайте також привчати дитину регулярно пити чисту воду.

Фізіологічне значення трьох страв. Обід дитини, як і дорослої людини, має складатися з трьох страв. Фізіологічне значення першої, другої і третьої страв для організму було вивчено в лабораторії І.П.Павлова.

Перша страва – це різні супи. Вони містять багато сокогінних речовин. Особливої харчової цінності супи не становлять, вони “готують” шлунок до прийняття другої страви. Сокогінні речовини всмоктуються крізь стінки шлунка в кров і розносяться по всьому організму. Вони підходять до залоз шлунка, спричиняючи посилену секрецію їх.

Друга страва найбільш поживна. Це варене, смажене й тушковане м'ясо або риба з різними гарнірами. Перетравлювання цієї їжі потребує великої кількості в травному каналі ферментів, що розщеплюють білки, жири і вуглеводи.

Третя страва – це сирі фрукти, киселі, компоти, соки. Вона корисна тим, що містить багато вітамінів.

Які продукти харчування повинні входити до щоденного раціону школярів.

Харчування дітей має бути здоровим та збалансованим також поза школою.

Ось кілька порад, які допоможуть скласти домашнє меню:

- акцентуйте увагу на овочах і бобових - вони мають бути основою раціону;
- стежте, щоби дитина щодня їла фрукти та ягоди, молочні та кисломолочні продукти, у невеликих порціях - цільнозернові продукти, насіння та горіхи;
- упродовж тижня готуйте рибу (2-3 рази на тиждень) і м'ясо (переважно птиці і кролика);
- мінімізуйте кількість солі та цукру; - для дітей 2-3 г на добу, для підлітків менше 5 г на добу, цукор: 25-50 г на добу включаючи фруктові цукри;
- використовуйте корисні олії (оливкова, кукурудзяна, лляна, гарбузова, горіхова);
- стежте за водним балансом школяра: дитина має отримувати достатньо рідини і пити не за графіком, а орієнтуючись на відчуття спраги.

Відмовтеся від вживання фастфуду, батончиків сумнівного походження і непотрібних кондитерських виробів в яскравих упаковках. Перш за все тому, що до їх складу входять легкі вуглеводи, які насичують всього лише на 20-30 хвилин, не містять ніяких корисних речовин і, навпаки, в складі мають велику кількість консервантів, що викликають всілякі алергічні реакції.

Найнебезпечнішим у складі фастфуду є глутамат натрію, або Е622, який має психотропну дію, з часом викликає не тільки залежність від подібної їжі, але і неприязнь і незадоволеність натуральними продуктами.

Всілякі спреди, яких так багато на прилавках магазинів (наприклад, шоколадна паста), часто містять не тільки транс-жири, небезпечні для здоров'я, але і генномодифіковані композиції, що пригнічують функцію щитовидної залози, знижують пам'ять дитини і порушують процес переходу короточасної пам'яті в довготривалу.[2]

Прищеплення гігієнічних навичок дітям у зв'язку з прийняттям їжі. Діти молодшого шкільного віку приходять до школи з різним рівнем гігієнічних знань, умінь і навичок. Завдання вчителя – закріпити вже набуті корисні гігієнічні навички, розвинути нові. Необхідною умовою для привчання дітей молодшого шкільного віку до культури поведінки за столом є приклад учителя. До таких навичок належать обов'язкове миття рук перед їдою, культура поведінки під час їди. Тим часом ще нерідко буває так, що після дзвінка з уроку вчитель веде учнів в їдальню або, якщо діти снідають у класі, пропонує підготувати парти для прийняття їжі, забуваючи простежити за тим, щоб учні вимили руки.

Якщо школяр сидить за столом, недбало відкинувшись при цьому на спинку стільця, або, навпаки, навалившись грудьми і ліктями на стіл, розмовляє, коли в нього рот повен їжі, коли він плямкає, сопе, шморгає носом, витирає губи руками, а руки об одяг, - це справляє погане враження і знижує апетит в інших дітей. Знижує апетит і неохайний вигляд їдальні.

Профілактика харчових отруєнь. Харчові отруєння поділяються на дві групи: небактеріальні і бактеріальні.

Небактеріальні отруєння – це хімічні отруєння, що виникають внаслідок проникнення в організм різних отруйних речовин. Такі отруєння бувають, наприклад, коли споживають неїстівні гриби, ягоди, плоди, а також в разі потрапляння в їжу отрутохімікатів та інших речовин, які можуть утворюватися внаслідок неправильного зберігання, а іноді й приготування їжі.

Бактеріальні отруєння виникають внаслідок споживання зіпсованих, неякісних продуктів, заражених гнильними бактеріями, стафілококами, які, розмножуючись у живильному середовищі, виділяють велику кількість отруйних речовин – токсинів.

Особливо сильну отруту виділяє мікроб ботулізму, який міститься іноді в зіпсованих консервах. Бактеріальні отрути утворюються також в разі неправильного зберігання рибних страв, тортів, тістечок тощо.

Харчові отруєння характеризуються такими ознаками: поява загальної слабості, сухість у роті, нудота, блювання, біль у животі і пронос, а іноді і втрата свідомості.

При ботулізмі – найнебезпечнішому бактеріальному харчовому отруєнні – симптоми інші: головний біль, розлад зору, втрата мови, а потім стан непритомності.

Перші ознаки харчового отруєння з'являються через 5-6 год, а іноді й раніше.

Що ж до симптомів ботулізму, то вони проявляються через добу і більше. В дитячих закладах отруєння може мати масовий характер. Такі отруєння звичайно зумовлені тією самою причиною і мають загальні симптоми.

У запобіганні харчовим отруєнням неабияка роль належить учителеві початкових класів. Він зобов'язаний ознайомити учнів з причинами отруєнь і добитися того, щоб вони твердо засвоїли правило: не споживати незнайомі рослини і несвіжу їжу.

При перших ознаках отруєння вчитель повинен негайно викликати лікаря і зуміти подати до його прибуття першу допомогу потерпілому, передусім звільнити його травний канал від шкідливих речовин. Для цього хворій дитині можна дати випити кілька склянок теплої води з содою (0,5 чайної ложки на склянку) або слабкий розчин перманганату калію. Якщо в дитини блювання вже припинилося, то для підтримання сил їй можна дати міцного чаю або кави.

Харчування дітей у вихідні дні. Щоб харчування дітей у вихідні дні відповідало фізіологічним нормам, батьки повинні знати, скільки і яких продуктів дитині необхідно отримувати протягом дня в залежності від віку та режиму, прийнятому в навчальному закладі.

В харчуванні дітей використовують різні сорти м'яса: яловичина, птиця (крім качок та гусей), кролики, молода баранина, а для старших дітей додається нежирна свинина в рубленому вигляді. В окремі дні; включають сосиски.

Однак слід пам'ятати, що в їх складі більше жиру ніж білка та вітамінів, найменш сприятливе співвідношення мінеральних солей. Слід використовувати і такі цінні рослинні білкові продукти, як горох, квасоля (вміст білка в горосі - 23%, квасолі - 23%). В них багато вітамінів В, вітаміну Е, багато калію та інших мінеральних речовин. В ті дні, коли нема достатньої кількості м'яса або риби, включають блюда із бобових - суп-пюре гороховий, гарнір із зеленого горошку тощо. Збільшити вміст тваринного білка можна також за рахунок негострих сортів твердого сиру та плавлених сирків.

Не рекомендується давати дітям більше одного яйця в день. Надмірна кількість білків може викликати алергійну реакцію, а високий вміст лецитину збуджує нервову систему.

Рибу дають частіше. Вона містить цінний набір незамінних амінокислот, вітамінів та мікроелементів; добре перетравлюється та засвоюється.

Щоб урізноманітнити харчування дітей в вихідні дні, потрібно слідкувати за меню навчального закладу протягом тижня і вдома готувати інші страви.

В вихідні дні особливу увагу звертають на страви, котрі не завжди можуть бути приготовлені в навчальному закладі, наприклад, страви з кролика, субпродуктів.

Для поповнення норми білка дають страви з сиру. Приготовлений в домашніх умовах сир корисно давати в натуральному вигляді з фруктову підливкою, з вершками чи сметаною, молоком та медом. Білки з натурального сиру засвоюються краще. Однак якщо нема гарантії, що сир виготовлений з пастеризованого молока, його використовують тільки в стравах після термічної обробки, наприклад, вареники, сирники. Хліб дітям потрібно давати пшеничний і житній.

Дуже цінні натуральні вітамінні напої: морквяно-молочний, з шипшини, морс з чорної смородини. У вихідні чи святкові дні дітям можна давати випічку. Однак потрібно добирати вироби, в які входить менше жиру, а більше фруктів, горіхів.

В дитячому харчуванні необхідно систематично використовувати різноманітні сезонні овочі та фрукти.[1]

Здорове харчування має багато переваг, і є дуже важливим для кожної людини.

Збалансоване та здорове харчування відіграє дуже важливішу роль у фізичному та розумовому розвитку дитини. Від цього залежить її зовнішній вигляд, успішність у навчанні та настрої в цілому. Поганий настрій, млявість, втома або дефіцит уваги можуть бути відображенням того, чим саме ваші діти наповнюють свої шлунки.

Пам'ятаєте вираз "Ви те – що ви їсте"? Так от до дітей цей вираз має таке ж відношення, як і до дорослих.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інформаційна кампанія МОЗ України «До школи» / [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <https://goo.gl/sqRcE6>
2. Сайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. / [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <http://consumer.gov.ua/>
3. Сучасний журнал про безпеку Надзвичайна ситуація + / [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <https://ns-plus.com.ua>

Формувальне оцінювання вмінь і компетентностей учнів: вибудовуємо індивідуальну освітню траєкторію кожного учня

Анотація. У статті розкрито суть формувального оцінювання, сучасні методичні підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів. Визначено потребу вдосконалення й подальшого введення технологій формувального оцінювання в освітній процес Нової української школи. Окреслено проблему формування оцінювальної компетентності педагога як складової частини його професійної діяльності.

Ключові слова: *Нова українська школа, оцінювання, формувальне оцінювання, індивідуальний поступ, освітня траєкторія, методики організації формувального оцінювання.*

На етапі реформування освітньої галузі сучасна школа отримала автономію у виборі власних орієнтирів і цільових установок в залежності від багатьох факторів. Тому моделювання, організаційно-педагогічна діяльність керівника, членів адміністрації закладу багато в чому залежить від злагодженої роботи всіх підсистем, правильної орієнтації членів педагогічного колективу на реалізацію стратегічних цілей і результатів. Реформа освіти покликана змінити підходи до оцінювання учнів у школі, забезпечити навчання дітей самооцінюванню, самоаналізу, що пов'язано з умінням педагогів відстежувати розвиток кожного учня, порівнюючи успіхи з його власними попередніми досягненнями. У Державному стандарті початкової освіти рекомендовано впроваджувати нову систему оцінювання - формувальне оцінювання.

Формувальне оцінювання - це цілеспрямований неперервний процес, під час якого формується культура спільного обговорення у класі, розвиваються навички критичного і творчого мислення, а також формується середовище, що заохочує учнів запитувати.

Формувальне оцінювання підтримує впевненість учнів у тому, що кожен із них здатен покращити свої результати, оскільки учням наводяться приклади того, що від них очікують. Разом з тим, педагог, спираючись на принципи розумного пристосування (запровадження адаптацій та модифікацій) і формувального оцінювання створює атмосферу визнання цінності особливостей і можливостей кожного учня, у тому числі з особливими освітніми потребами.

Використання оцінки у балах як мірила оцінювання має не завжди позитивний ефект для визначення навчальних досягнень учнів: виставлення оцінок у межах класу відповідно до стандартного розподілу, не залишає шансу для учнів, які потребують підтримки. Оскільки за шкалою оцінювання їхні бали нижчі, який би прогрес вони не мали, вони будуть вважатися учнями з невисокими досягненнями. Тому розподіл учнів відповідно до результатів їхньої діяльності у класі призведе лише до демотивації і втрати інтересу до навчання.

Саме формувальне оцінювання:

- націлене на визначення індивідуальних досягнень кожного учня;
- не передбачає порівняння навчальних досягнень різних учнів;
- широко використовує описове оцінювання;
- застосовує зрозумілі критерії оцінювання, за якими оцінюють учня, він стає свідомим учасником процесу оцінювання і навчання;

- забезпечує зворотний зв'язок – отримання інформації про те чого учні навчилися, а також про те, як учитель реалізовував поставлені навчальні цілі;
- визначає вектор навчання: виконавши завдання, учні дізнаються про те, якого рівня вони наразі досягли і в якому напрямку їм потрібно рухатися далі.

Тому важливо не порівнювати дітей між собою, а порівнювати те, як дитина працювала раніше, і як - протягом періоду, що оцінюється.

Формувальне оцінювання активізує навчальну роботу, сприяє розвитку критичного мислення, формуванню об'єктивної самооцінки, адекватного ставлення до зауважень, рекомендацій, зміцнює товариськість та відчуття значимості кожного в колективі. Таке навчання передбачає формування ключових і предметних компетентностей.

Формувальне оцінювання:

- виявляє рівень зацікавленості дітей пізнавальною, навчальною або іншими видами діяльності, допомагає визначити, до якої міри діти вмотивовані, зацікавлені окремими формами роботи;
- допомагає визначити здатність дітей використовувати на практиці здобуті знання та вміння, рівень розуміння змісту понять і залучення їх до активного словника;
- забезпечує взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Завдяки формувальному оцінюванню педагог має змогу фіксувати й відзначати досягнення учня на різних етапах опановування ним навчального матеріалу й вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію кожної особистості.

Формувальне оцінювання дає можливість вчителю відстежити процес поступу учня до навчальних цілей, корегування освітнього процесу на ранніх етапах, а учневі – усвідомлення відповідальності за самоосвіту.

Базовими принципами формувального оцінювання є:

1. Центрованість на учневі. В центрі уваги - учень. Головна мета - як покращувати і розвивати навчання.
2. Спрямовується вчителем. Автономія, академічна свобода і високий професіоналізм вчителя, так як саме він визначає, що оцінювати, яким чином, як реагувати на інформацію, отриману в результаті оцінювання.
3. Різнобічна результативність. Співучасть учня в оцінюванні розвиває навички самооцінювання, учні глибше занурюються в матеріал, краще його засвоюють.
4. Впливає на навчальний процес. Мета формувального оцінювання - покращити якість навчання, воно не пов'язане з певною бальною шкалою та може бути анонімним.
5. Визначається контекстом. Форми і критерії оцінювання залежать від конкретної ситуації.
6. Неперервність. Використовуючи набір простих технік, вчитель організує зворотний зв'язок: листи самооцінювання, ментальні карти, оцінювання за результатом та ін.
7. Опора на якісне викладання. Формувальне оцінювання повинно базуватися на високому професіоналізмі вчителя.

Постійне, безперервне оцінювання дає дані про те, як учень отримує знання, тому виходячи з неї вчитель та учні можуть планувати та здійснювати ті чи інші дії. Саме спільні дії вчителя та учня роблять таку оцінку «формувальною». Відомо, що в тому випадку, коли учні та вчитель однаково розуміють цілі та очікувані результати навчання, процес навчання стає більш ефективним. Учні мають розуміти, яких результатів навчання слід досягнути, і у будь-який час встановити, на якому етапі досягнення своїх цілей вони знаходяться, оцінити точність виконаних дій та операцій, скоригувати, за необхідності, та зрозуміти, коли очікуваного результату досягнуто.

Таким чином, формувальна оцінка - це «зворотній зв'язок» для учнів, який дозволяє їм зрозуміти, яких заходів слід вжити, щоб покращити власні результати.

Таблиця 1

Можливості, які надає формувальне оцінювання

Для вчителя	Для учня
- чітко сформулювати освітній результат, який потрібно отримати та оцінити в кожному конкретному випадку, та організувати відповідно до цього свою роботу; - зробити учня суб'єктом освітньої та оцінювальної діяльності	- вчитися на помилках; - зрозуміти, що є важливим, а що другорядним; - зрозуміти, що в них виходить – є успіхи; - визначити, чого вони не знають; - визначити, чого вони не вміють

Отже, навчання й оцінювання - взаємопов'язані процеси. Від правильно організації оцінювання залежить ефективність навчання. Саме формувальний підхід дає змогу педагогам одержати інформацію про стан навчальних досягнень учнів і вчасно відреагувати на проблеми в навчанні, прийняти педагогічні рішення для його покращення.

Алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання можна представити у вигляді такої послідовності дій:

1. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.
2. Створення ефективного зворотного зв'язку.
3. Забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання.
4. Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання.
5. Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).
6. Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Розглянемо докладніше зазначені етапи.

Навчальні цілі. У процесі навчання об'єктом оцінювання є діяльність учня для досягнення цілей навчання. Отже, розроблення навчальної цілі є основою всіх видів оцінювання. На початковому етапі вчитель розробляє, доводить до відома й обговорює зі школярами цілі уроку. Регулярні обговорення в майбутньому мають перерости у традиційну спільну роботу вчителя з учнями.

Оцінювання може виміряти, на якому рівні досягнута ціль. Це можливо за умови, що ціль є вимірною. На жаль, досить часто на практиці цілі формулюються надто широко, абстрактно, їх неможливо виміряти.

Ефективний зворотний зв'язок. Він має бути чітким, зрозумілим, своєчасним, відбуватися в атмосфері доброзичливості і взаємоповаги. Пропоную розглянути окремі техніки формувального оцінювання для розширення діапазону інструментарію, який використовується педагогами для вимірювання навчальних досягнень учнів (табл. 2).

Таблиця 2

Техніки формувального оцінювання

Техніка	Процедура використання техніки
Індекс-картки для узагальнення або запитань	Учитель періодично роздає учням картки із завданнями, зображеними з обох боків (почергово перевертаючи певним боком):

	1. Назвіть основні ідеї вивченого матеріалу, узагальніть їх. 2. Визначте, що з вивченого ви недостатньо зрозуміли. Сформулюйте свої запитання
Сигнали рукою	Учитель просить учнів показувати сигнали, що позначають розуміння або нерозуміння матеріалу (у ході пояснення понять, принципів, процесу тощо). Попередньо потрібно домовитися з учнями про використання таких сигналів: – Я розумію _____ і можу пояснити (великий палець руки спрямовано вгору). – Я все ще не розумію _____ (великий палець руки спрямовано в сторону). – Я не зовсім упевнений у (помахати рукою). Після ознайомлення із сигналами учитель опитує учнів кожної групи: Що саме Ви не зрозуміли? У чому відчуваєте невпевненість? Що ви зрозуміли й можете пояснити? За результатами отриманих відповідей учитель приймає рішення про повторне вивчення, закріплення теми або продовження вивчення тем за програмою
Світлофор	У кожного учня є картки трьох кольорів світлофора. Учитель просить учнів показувати карткою відповідного кольору розуміння (зелений), неповне розуміння (жовтий), нерозуміння (червоний) матеріалу. Після сигналу учитель з'ясовує: що зрозуміли? Що не зрозуміли?
Однохвилинне есе	Техніка, яка використовується з метою представлення учнями зворотного зв'язку про вивчене з теми. Для написання есе вчитель може поставити такі запитання: Що найголовніше ти дізнався сьогодні? Які питання залишилися для тебе незрозумілими?
Вимірювання температури	Метод використовують для виявлення того, наскільки учні правильно виконують завдання. Для цього діяльність учнів призупиняється запитанням: «Що ми робимо?». Відповідь на поставлене запитання – демонстрація розуміння завдання або процесу його виконання. У разі роботи в парах або групах учитель просить пару або групу продемонструвати процес виконання завдання. Інші спостерігають
Мовні зразки (підказки)	Учитель періодично дає учням мовні зразки (вислови, підказки), які допомагають будувати відповідь. Наприклад: Основною ідеєю (принципом, процесом) є _____, тому що _____
Трихвилинна пауза	Учитель надає учням трихвилинну паузу, яка дає можливість учням обдумувати поняття, ідеї уроку, пов'язати з попереднім матеріалом, знаннями, досвідом, а також визначитися із

	незрозумілими моментами. Я змінив/змінила своє ставлення до.... Я дізнався/дізналася більше про.... Я здивувався/здивувалася тому, що ... Я відчув/відчула... Я ставився/ставилася до ...
Дві зірки й побажання (взаємооцінювання)	Застосовується для оцінювання творчих робіт учнів, творів, есе. Учитель пропонує перевірити роботу однокласника. Коли учні коментують роботи один одного, вони не виставляють оцінки, а вказують на два позитивні моменти – «дві зірки» – і на один момент, який потребує доопрацювання – «побажання»
Техніка «Тижневий звіт»	У кінці навчального тижня кожному учневі пропонується дати відповіді на запитання «Чому я навчився за тиждень?», «Що для мене залишилося нез'ясованим?», «Які запитання я б поставив учням, якби був учителем?» тощо

Отже, зворотний зв'язок є позитивним. Позитивно налаштований учитель пропонує учневі допомогу у виконанні завдання. Чим більше інформації отримує вчитель про те, що учні знають, як міркують, що вчать і як, тим більше має можливостей для корегування процесу. Розглядають ще групові форми оцінювання та вимірювання навчальних результатів за допомогою портфоліо.

Наступна дія алгоритму організації формульованого оцінювання – *забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання*. Щоб знання ставало інструментом, учень має з ним працювати: застосовувати, шукати умови й межі застосування, перетворювати, розширювати, доповнювати, знаходити нові зв'язки і співвідношення тощо. Це забезпечується різноманіттям прийомів, форм і методів роботи з навчальним матеріалом.

Знання й розуміння учнями критеріїв оцінювання. Практика показує, що розроблення критеріїв робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів. Укладання критеріїв спільно з учнями сприяє позитивному ставленню до процесу оцінювання. Критерії, розроблені для поточного, або формульованого, оцінювання мають описувати те, що заявлено в навчальних цілях. Важливим є ознайомлення учнів із критеріями до початку виконання завдання, а також представлення критеріїв у вигляді градації – опису різних рівнів досягнення очікуваного результату. Чим конкретніше сформульовані критерії, тим зрозумілішою для учнів є діяльність щодо успішного виконання завдання.

Можливість і вміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія). Учні мають учитися самооцінюванню для того, щоб бачити мету навчання й досягати успіху. Для самостійного оцінювання можна використовувати різні форми карт, таблиці самооцінки тощо. Самооцінювання передуює оцінюванню роботи вчителем. Із метою формування адекватного самостійного оцінювання застосовується порівняння двох самооцінок: прогностичної та ретроспективної. Водночас самооцінювання передбачає не лише оцінювання учнем власної роботи, але й визначення проблем і способів їх вирішення. Доцільно також використовувати взаємооцінювання, однак без надмірного захоплення цією формою.

Останнім етапом організації формульованого оцінювання є *корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання*. Формульоване оцінювання уможливорює відстеження вчителем процесу просування учня до навчальних цілей, корегування навчального процесу на ранніх етапах, а учневі – усвідомлення більш високої відповідальності за самоосвіту.

Отже, навчання й оцінювання – нероздільні процеси. Як бачимо, педагогічне оцінювання є одним із найважливіших елементів сучасного навчального процесу. Від правильної організації оцінювання більшою мірою залежить ефективність управління освітнім процесом.

В умовах упровадження компетентнісної освіти формувальне оцінювання стає дієвим механізмом, який забезпечує розвиток кожного учня, формує його персональні якості щонайбільше доступного рівня, сприяє розумінню школярем власного поступу. Реалізація формувального підходу до оцінювання дасть змогу здобути інформацію про реальний стан навчальних досягнень учня, що забезпечить можливість вчасно відреагувати на проблеми в навчанні, прийняти педагогічні рішення для його покращення. У зв'язку з цим подальшого розроблення потребує сучасний інструментарій для здійснення формувального контролю й оцінювання учнів у системі загальної середньої освіти.

Таким чином, формувальне оцінювання – це цілеспрямований неперервний процес спостереження за навчанням учнів. Воно є необхідною умовою інтерактивного навчання, у процесі якого формується культура спільного обговорення у класі, розвиваються навички критичного і творчого мислення.

Активне застосування сучасними педагогами методики формувального оцінювання є одним із ключових чинників якісної освіти.

Стає очевидним той факт, що педагог на сучасному етапі розвитку освіти має бути готовим до інноваційних змін у процесі навчання та впроваджувати у шкільну практику нові моделі, методи та форми оцінювання, сприяти реалізації нового змісту навчання, уміти оцінювати навчальні досягнення учнів на основі врахування їх індивідуальних можливостей та навчальних потреб, використовувати сучасні підходи до оцінювання, проявляти творчість у виборі методів навчання та створювати умови для повноцінного розвитку особистості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вілмут Дж. Використання портфоліо для навчання та оцінювання: навч. посібн. / за ред. І. Є.Булах, М. Р. Мруги. – К.: Майстер-клас, 2007. – 48 с.
2. Вілмут Дж. Оцінювання для навчання: навч. посіб./ за ред. І. Є.Булах, М. Р. Мруги. – К.: Майстер-клас, 2007. – 170 с.
3. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 28 січня 2014 року № 1/9-74 «Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів» [Електронний ресурс]/ Сайт МОН України. – Режим доступу: [mon.gov.ua/content/Нормативно-правова %20база/1-9-74.pdf](http://mon.gov.ua/content/Нормативно-правова%20база/1-9-74.pdf).
4. Додаток до наказу МОН України від 19 серпня 2016 року № 1009 «Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» [Електронний ресурс] / Сайт МОН України. – Режим доступу: old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-2-08-i.pdf.
5. Кабан Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі: Електронний ресурс «Народна освіта». Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4471. Формувальне оцінювання у Новій українській школі.
6. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: навчально-методичний посібник / Т. М. Канівець. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. – 102 с.
7. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. - 2013. - № 6. - С. 45-57.

8. Полякова О.П. Реалізація компетентнісного підходу в оцінювальній діяльності вчителя початкових класів / О. Полякова// Рідна школа. – 2013. – № 11. – С. 69–72.

9. Політична пропозиція до проекту Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс] / Сайт МОН України – Режим доступу: [http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-\(2016-rik\).html](http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-(2016-rik).html).

10. Щербак О. І. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень: навчально-методичний посібник / Щербак О. І., Софій Н. З., Бович Б. Ю.; за наук. ред. О. І. Щербак. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. – 136 с.

Пахар Ю. В.,
соціальний педагог опорного закладу освіти
«Грицівський ліцей» Шепетівського району

Практичні рекомендації педагогічним працівникам у роботі з батьками щодо профілактики булінгу в освітньому середовищі

Анотація. *Стаття допоможе класоводам, класним керівникам, практичним психологам, соціальним педагогам в організації просвітницько-профілактичної роботи з батьками щодо явища булінгу серед дітей.*

Ключові слова: булінг, компоненти, види та рольова структура булінгу, булер, жертва, спостерігач.

Глузування та знущання одних дітей над іншими, на жаль, стали частиною шкільного життя. З роками масштаби цього явища тільки збільшуються. На Заході його прийнято називати булінгом.

Більшість батьків вважають, що булінг менш серйозна проблема, ніж уживання школярами заборонених речовин, проте насправді – це не так. Наслідки можуть бути дуже важкими та тривалими. Австралійські дослідження показують, що 5–10% учнів залишаються вдома задля уникнення булінгу; дівчата та хлопці, з яких знущаються хоча б раз на тиждень, мають гірше здоров'я, частіші спроби самогубства, страждають від депресії, соціальної дисфункції, тривожності та безсоння. Більше того, наслідками знущань у школі можуть бути зловживання алкоголем, наркотиками, паління або інша небажана поведінка [4].

Булінг негативно впливає не тільки на тих, хто терпить образи та знущання, а й на тих, хто їх завдає. Усім батькам важливо знати, що таке булінг, як діяти при перших дзвіночках ситуації цькування, яку стратегію поведінки обрати, долаючи знущання.

Заняття з елементами тренінгу для батьків

«Булінг: практичні кроки у подоланні ситуації цькування»

Мета: ознайомити батьків з поняттям, формами та структурою булінгу; виробити систему дій з метою профілактики та запобігання жорстокого поводження з дітьми

Обладнання: картки, роздатковий матеріал, стікери, ілюстрації, пам'ятки для батьків.

Хід заняття

1. Вступ

Доброго дня, шановні батьки! Вислів «Діти – наше майбутнє» – не просто красивий вислів. Усі ми маємо різні погляди на життя, різні долі, характер, але всіх нас об'єднує єдине бажання, аби наші діти були щасливими. Сьогодні ми поговоримо

про насильство і жорстокість, які направлені на дитину. Це явище називають булінгом. Під час зустрічі ми спробуємо зрозуміти почуття жертви булінгу та поведінку агресора, обговоримо, як уникати ситуації цькування, а також шляхи допомоги постраждалій дитині, якщо все ж таки булінгу не вдалося уникнути.

2. Привітання

Тренер пропонує учасникам знайти в себе будь-яку річ (на тілі, у кишені, в гаманці, сумці тощо) і від її імені розповісти про себе (наприклад, «Доброго дня, я – олівець Тетяни, знаю її не дуже давно, але можу розповісти про неї таке...»). Далі так само, по черзі, від імені будь-яких особистих речей про себе розповідають усі учасники. Під час вправи тренер фокусує увагу членів групи на тому, що вміння розкритися перед іншими – важлива особистісна якість, що сприяє встановленню контакту з людьми.

3. Вправа «Асоціації до слова булінг»

Тренер пропонує учасникам по колу висловитися, які асоціації у них викликає слово «булінг».

4. Інформаційне повідомлення тренера про булінг, його компоненти види та структуру

Булінг (bullying, від англ. «bully» — хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник, «to bully» – задиратися, знущатися, змушувати погрозами) – повторювані, свідомі, навмисні та обдумані дії з наміром нашкодити, викликати страх шляхом погрози подальшою агресією.

Виділяють кілька типів булінгу:

➤ **Фізичний:** проявляється у побоях, іноді навіть навмисних покаліченнях, штовханні, підніжках, зачіпаннях, бійках, стусанах, ляпасах, киданні папірцями, гумками та іншими дрібними предметами за спиною, тощо.

➤ **Психологічний:** це бойкот, плітки (поширення завідомо неправдивих чуток, що виставляють жертву в не вигідному світлі), ігнорування, ізоляція в колективі, інтриги, шантаж, погрози, вимагання, створення неприємностей (скидання підручників з парти, перекладання речей на іншу парту); погляди, прізвиська, жарти, жести, що принижують, образливі рухи тіла, міміка, підглядкування, переслідування, залякування; вербальна агресія, яка виражається в постійних глузуваннях, образах, окриках, прокльонах.

➤ **Економічний булінг:** крадіжки, пошкодження, ховання, знищення одягу чи інших особистих речей, вимагання грошей тощо. Наприклад, викрадення, ховання, викидання у вікно особистих речей, псування щоденника, зошитів тощо.

➤ **Кібербулінг:** найпопулярніший вид булінгу серед підлітків сьогодні. Виявляється у цькуванні за допомогою соціальних мереж або надсиланні образ на електронну адресу. Сюди входить зйомка і викладання непривабливого відео в загальний доступ, пересилка небажаних фото, обзивання по телефону, знімання на відео бійок чи інших принижень, викладання фото та відео в мережу Інтернет, нецензурні вислови в переписці в соціальних мережах.

Діти, яких кривдять у школі, частіше схильні:

➤ погано вчитися;
➤ мати занижену самооцінку;
➤ переживати депресивний стан;
➤ проявляти агресивність, щоб захистити себе й помститися своїм кривдникам.

Діти, які ображають інших, частіше схильні:

➤ погано вчитися;
➤ палити та вживати алкоголь;
➤ скоювати злочини в майбутньому.

Соціальна структура булінгу:

➤ переслідувач (кривдник, агресор);

- постраждала дитина (жертва);
- спостерігач.

Як розпізнати жертву:

- діти, які не можуть захистити себе, фізично слабші за своїх однолітків;
- невпевнені в собі, замкнуті, мовчазні;
- діти, які мають руде волосся, повні чи худі;
- діти, які на перерві постійно сидять у класі;
- діти, які часто не мають жодного близького друга, краще спілкуються з

дорослими, ніж з однолітками.

Як розпізнати агресора:

- якщо це хлопчики, вони, зазвичай, фізично сильніші за інших;
- виділяються зовнішністю, манерою поведінки, одягом;
- часто зухвалі та агресивні в ставленні до дітей та дорослих;
- не дуже гарно вчаться;
- мають досить велике коло друзів або однокласників та ін.

Як розпізнати спостерігача:

- діти з кола кривдника;
- однокласники;
- випадкові учні або ін.

5. Мозковий штурм «Причини виникнення булінгу»

Тренер записує на дошці всі запропоновані причини. За необхідності список доповнюється (*заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість, боротьба за владу, потреба у підпорядкуванні лідерів, нейтралізації суперника, самоствердження тощо аж до задоволення садистських потреб окремих осіб.*)

6. Практикум «Алгоритмом дій для батьків «Якщо ваша дитина стала жертвою булінгу» та «Якщо кривдником є ваша дитина»

Тренер об'єднує учасників у дві групи. Перша група працює над можливим алгоритмом дій для батьків дитини-жертви булінгу, друга – над алгоритмом дій для батьків дитини-кривдника.

Інформація для тренера:

Якщо ваша дитина стала жертвою булінгу:

Більшість дітей соромляться зізнатись у тому, що над ними знущаються. Вони можуть нікому про це не розповідати. Якщо ваша дитина все-таки прийшла до вас по допомогу, поставтесь до цього серйозно. Якщо дитина вперше попросила про допомогу, але до неї не поставилися серйозно, вдруге вона вже до вас не звернеться.

Якщо дитина не звертається до вас по допомогу, зверніть увагу на такі ознаки, які свідчать про те, що вона стала жертвою булінгу:

- у дитини знижений апетит (або навпаки, переїдання);
- дитина стала замкнутою;
- дитина стала більш дратівливою, або навіть агресивною до слабших (брати, сестри, тварини, мама, бабуся);
- утрачає друзів;
- гірше вчиться;
- утрачає інтерес до занять, які раніше любила;
- одяг дитини порваний або забруднений;
- дитина приходить додому із синцями;
- просить більше кишенькових грошей;
- прогулює школу або просить часто залишитися вдома, «хворіє»;
- дитину не запрошують на свята / дні народження;
- не розповідає про школу і однокласників, відповідає коротко, не любить цю тему;

- дитина уникає спільних шкільних заходів;
- критикує те, що раніше вважала цінним. Просить «підвищити статус» за рахунок покупки речей;
- «втрачає», «упускає» речі. «Випадково» рве одяг, часто спотикається;
- не запрошує однокласників до себе;
- ходить з опущеними плечима.

Це можуть бути ознаки чого завгодно, закоханості, підліткових «бурь», але так само і булінгу. Проте в будь-якому випадку, наявність декількох ознак говорить про те, що дитині потрібна підтримка.

Проте, якщо дитина все-таки підтвердила в розмові, що вона стала жертвою булінгу, то скажіть їй:

- *я тобі вірю* (це допоможе дитині зрозуміти, що ви повністю на її боці);
- *мені шкода, що з тобою це сталося* (це допоможе дитині зрозуміти, що ви переживаєте за неї і співчуваєте їй);
- *це не твоя провина* (це допоможе дитині зрозуміти, що її не звинувачують у тому, що сталося);
- *таке може трапитися з кожним* (це допоможе дитині зрозуміти, що вона не самотня: багатьом її одноліткам доводиться переживати залякування та агресію в той чи інший момент свого життя);
- *добре, що ти сказав мені про це* (це допоможе дитині зрозуміти, що вона правильно вчинила, звернувшись по допомогу);
- *я люблю тебе і намагатимуся зробити так, щоб тобі більше не загрожувала небезпека* (це допоможе дитині з надією подивитись у майбутнє та відчути захист).

Не залишайте цю ситуацію без уваги. Якщо дитина не вирішила її самостійно, зверніться до класного керівника, психолога (соціального педагога), а в разі їхньої неспроможності владнати ситуацію, до завуча або директора школи. Найкраще написати і зареєструвати офіційну заяву, адже керівництво навчального закладу несе особисту відповідальність за створення безпечного і комфортного середовища для кожної дитини.

Якщо вчителі та адміністрація не розв'язали проблему, не варто зволікати із написанням відповідної заяви до поліції.

Якщо ви думаєте, що вашу дитину ображають або ж дитина сама вам про це сказала, ви можете їй допомогти. Батьки найкраще впливають на впевненість дитини в собі й можуть навчити її найкращих способів вирішення проблем. Ось як ви можете допомогти своїй дитині:

- порозмовляйте з учителем дитини, не варто відразу конфліктувати з батьками кривдника. Якщо вчитель нічого не зробить, зверніться до директора;
- навчіть дитину неагресивних способів протистояти булінгу – нехай вона уникає кривдника або ухиляється від нього, переключиться на спілкування із друзями або порозмовляє з кимось, хто міг би їй допомогти;
- допоможіть дитині діяти впевнено. Привчіть її ходити з розправленими плечима, дивитись іншим в очі, розмовляти чітко й голосно;
- не закликайте дітей вирішувати проблеми за допомогою кулаків. Дитина може постраждати під час бійки, потрапити в неприємності й поглибити конфлікт зі своїми кривдниками;
- залучіть дитину до позашкільних занять. Тоді в неї буде більш широке коло спілкування й більше друзів.

Якщо кривдником є ваша дитина:

Кожному з батьків складно повірити в те, що їхня дитина ображає інших, але іноді це трапляється. Якщо вона знущається над іншими зараз, це ще не означає, що вона буде так робити в майбутньому. Батьки можуть допомогти дитині змінитись і почати краще спілкуватися зі своїми однокласниками.

Ваша дитина може бути кривдником, якщо вона:

- не співчуває іншим;
- цінує агресивність;
- любить командувати;
- проявляє нахабство переможця, який не любить програвати;
- часто свариться із братами й сестрами;
- імпульсивна.

У ситуації булінгу завжди беруть участь три сторони, а тому, коли ви дізнались про цькування у школі, не слід забувати про тих, хто ображає. Психологи зауважують, що дитині, яка булить інших, увага та допомога потрібна не менше, ніж тій, яка страждає від булінгу. Відверто поговоріть з дитиною про те, що відбувається, з'ясуйте як вона ставиться до своїх дій, і як реагують інші діти. Ви можете почути, що "всі так роблять", або "він заслуговує на це". Уважно вислухайте і зосередьтеся на пошуку фактів, а не на своїх припущеннях.

Не применшуйте серйозність ситуації такими кліше, як "хлопчики завжди будуть хлопчиками" або "глузування, бійки та інші форми агресивної поведінки – просто дитячі жарти і цілком природна частина дитинства".

Ретельно поясніть, які дії ви вважаєте переслідуванням інших. До них відносяться: цькування, образливі прізвиська, загрози фізичного насильства, залякування, висміювання, коментарі з сексуальним підтекстом, бойкот іншої дитини або підбурювання до ігнорування, плітки, публічні приниження, штовхання, плювки, псування особистих речей, принизливі висловлювання або жести.

Спокоїно поясніть дитині, що її поведінка може завдати шкоди не тільки жертві, а й усім оточуючим. І щодалі це заходитиме, тим гірше булінг впливатиме на всіх учасників.

Дайте зрозуміти дитині, що агресивна поведінка є дуже серйозною проблемою, і ви не будете терпіти це в майбутньому. Чітко і наполегливо, але без гніву, попросіть дитину зупинити насильство. Скажіть дитині, що їй потрібна допомога, а тому ви тимчасово триматимете зв'язок з учителями, щоб упевнитись – дитина намагається змінити ситуацію.

Загрози і покарання не спрацюють. Можливо, на якийсь час це припинить булінг, та в перспективі це може тільки посилити агресію і невдоволення. Буде зайвим концентрувати увагу на відчуттях дитини, яку булять. Той, хто виявляє агресію, як правило відсторонюється від почуттів іншої людини.

Пам'ятайте, що агресивна поведінка та прояви насильства можуть вказувати на емоційні проблеми вашої дитини та розлади поведінки. Порадьтеся зі шкільним чи дитячим психологом.

Що ви можете зробити, щоб допомогти дитині:

- поставтеся до цього серйозно. Не сприймайте булінг як щось тимчасове;
- якщо вас не хвилює, як це позначиться на вашій дитині, пригадайте про те, що страждає хтось інший;
- порозмовляйте з дитиною, дізнайтеся, чому вона ображає інших. Дуже часто діти так поведуться, коли відчувають смуток, злість, самотність або невпевненість. Іноді причиною такої поведінки стають якісь зміни вдома, у сім'ї;
- навчіть дитину співчувати іншим, поясніть їй, як відчувається той, кого ображають;
- спитайте у вчителя або шкільного психолога (соціального педагога), чи є у вашої дитини якісь проблеми у школі. Може, вона відстає з якогось предмету або їй складно завести друзів. Порадьтеся з ними, як ви можете допомогти дитині вирішити цю проблему.
- спитайте себе, чи не ображають вашу дитину вдома. Дуже часто діти, які знущуються над іншими, самі стали жертвою знущання батьків або членів сім'ї.

7. Вправа Коло ідей «Як зупинити насильство та булінг»

Тренер об'єднує учасників у дві групи та пропонує обговорити дане питання. Після заслуховування та обговорення версій учасників, тренер на слайді демонструє поради, які допоможуть зупинити насильство та булінг.

Інформація для тренера:

- Уникай ситуацій, які можуть призвести до насильства.
- Говори спокійно і впевнено.
- Дай агресору можливість зупинитися.
- Відійди в сторону. Це не ознака слабкості!
- Не прагни помсти ворогам. Вмій просити пробачення.
- Попроси допомоги. Це не ознака слабкості чи боягузтва!

8. Підсумки, рефлексія

Притча про двох вовків

Колись давно старий індієць розповів своєму внуку одну життєву істину: «Всередині кожної людини відбувається боротьба, дуже схожа на боротьбу двох вовків. Один вовк — зло, заздрість, ревності, смуток, егоїзм, амбіції, брехня. Другий вовк — добро, мир, любов, надія, люб'язність, істина, доброта, вірність».

Маленький індієць, зворушений до глибини душі словами діда, на мить замислився, а потім запитав: «А який вовк зрештою перемагає?»

Обличчя старого торкнулася ледь помітна усмішка, і він відповів... (пауза, відповіді батьків : «Добро, яке є у твоєму серці», «Те, що ти сам хочеш»): «Завжди перемагає той вовк, якого ти годуєш».

Рефлексія:

- Чи виникло бажання щось змінити у своєму ставленні до дитини?
- З чого розпочнете?
- На що варто сподіватись в разі самозміни?

Пам'ятка для батьків

«Як припинити цькування дитини у школі та допомогти їй»

1. Перш за все необхідно вдома ліквідувати атмосферу, що сприяє перетворенню дитини на «жертву». Ніякої надмірної опіки чи, навпаки, деспотизму, покарань та побиття за провини.

2. Окрім того, необхідно обов'язково питати дитину, як справи у неї у школі, маючи на увазі не тільки оцінки, а й відносини з однокласниками. Запитуйте обережно, оскільки цькування може бути не лише відкритим, а й прихованим, пасивним, наприклад: небажання сидіти за однією партою, грати в одній команді, ігнорування тощо. Якщо ви відчули певні негаразди, поговоріть з дитиною та її класним керівником.

3. Якщо булінг уже відбувся, зважте його масштаби. Якщо це проблема між двома дітьми, яка може бути залагоджена власними силами, краще надати дитині можливість самостійно розібратись та навчитись відстоювати власні інтереси.

4. Якщо ж цькування набуло вже великих розмірів, проаналізуйте разом з дитиною, чи зможе вона сама захистити себе та відновити свій авторитет у класі. Наприклад, якщо дитину дратують через надмірну вагу, то варто записати її у спортивну секцію.

5. Якщо ваша дитина дуже скромна та невпевнена у собі – допоможіть їй стати більш впевненою, адже підвищення самооцінки робить людину більш врівноваженою та терпимою до цькувань оточуючих. З'ясуйте, які гуртки відвідують її однокласники, чим займаються у позаурочний час. Можливо вашій дитині теж захочеться відвідувати якусь із цих секцій, у результаті чого вона зможе встановити контакт з деякими однокласниками. Заохочуйте дитину до активної участі у загальношкільних заходах, які зближують дітей та допомагають їм набутися впевненості у собі.

6. В особливо важких випадках, якщо ваша дитина, з певних причин, стала вигнанцем у класі, зверніться за допомогою до класного керівника та шкільного

психолога (соціального педагога). У цьому випадку вам конче необхідно буде допомога фахівців.

7. І пам'ятайте: ваша любов та підтримка допоможуть дитині впоратися зі складною ситуацією.

Список використаних джерел та літератури:

1. Булінг: звичайне явище, що руйнує психіку / Доктор Дженіфер Фразер, Ен Марі Гардініер Халстед, Доктор Річард Курвін // Педагогічна майстерня. – 2015. – № 11 (59). – С. 18–23.

2. Воронцова Т.В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) [Електронний ресурс] / Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко та ін. – К.: Алатон, 2017. Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcLXZwZVIJaFBCS3c>.

3. Глобальне опитування про булінг [Електронний ресурс] // ЮНІСЕФ – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/infographicbullying-upd.pdf>.

4. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід. Навчально-методичний посібник / За ред. Л.А. Найдьонової, О.Т. Баришпольця. – К.: Міленіум, 2009. – 440 с.

5. Ольвеус Дан. Булінг в школі: що ми знаємо і що ми можемо зробити? – Оксфорд: Вид-во «Блеквел», 1993.

Пленсак Г. Е.,
вчитель початкових класів
Кам'янець-Подільського НВК №9
імені А.М.Трояна
(м. Кам'янець-Подільський)

LEGO як засіб розвитку креативного мислення

Анотація У статті розкрито важливість проблеми розвитку креативного мислення у дітей молодшого шкільного віку. Використання конструктора LEGO в освітньому процесі для формування креативного мислення в учнів початкових класів. У статті висвітлюється вплив ігрових завдань на розвиток творчої особистості учнів, що є пріоритетним завданням Нової української школи.

Ключові слова: креативність, LEGO, гра, конструктор, навички.

Питання розвитку креативності молодших школярів є надзвичайно актуальним у наш час. У більшості списків навичок, необхідних для того, щоб дитина була успішною в майбутньому, креативність займає своє почесне місце. Адже саме зараз світ потребує людей, які можуть приймати сміливі та нешаблонні рішення. Більшість досліджень, проведених педагогами та науковцями, свідчать про те, що креативність є найважливішою навичкою, яка допомагає підготувати школярів до труднощів та викликів сучасного світу. Усі фахівці сходяться на думці, що для звичайних завдань підійдуть гаджети, роботи, програми, а ось креативність ніщо не замінить.

Досить часто процес навчання зводиться лише до зазубрювання і наслідування прийомів діяльності, розв'язування однотипних завдань. Шаблонне та монотонне повторення одноманітних дій не сприяє розвитку і поступово позбавляє здатності до творчості, перетворюючи навчання на «конвеєр з випуску стандартних людей».

Креативність прямо впливає на інтелект і успішність учнів. Сьогодні школа має вчити дітей придумувати і швидко підлаштовуватися під зміни. Методи зубріння

більше не актуальні. Зважаючи на те, що до 2030 з'явиться 186 нових професій, навчити того, чого ще немає, неможливо.

Креативність (англ. Create - створювати, creative - творчий) - це здатність створювати і знаходити нові оригінальні ідеї, які відхиляються від прийнятих схем мислення, успішно вирішувати поставлені завдання нестандартним чином, а також здатність вирішувати проблеми, що виникають. [4]

Термін «креативність» (за визначенням Д. Сімпсона, 1922) у психології означав здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення та схильність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення. Іншими словами, креативність - це інакодумання. Це бачення проблем під іншим кутом і їх рішення унікальним способом. Креативне мислення - це революційне і творче мислення, що носить конструктивний характер.

Креативне мислення має цінність в бізнесі, науці, культурі, мистецтві, політиці, - словом, у всіх динамічних життєвих областях, де розвинена конкуренція.

Практично кожна людина рано чи пізно зіштовхується із ситуацією з високою долею невизначеності, в якій немає однозначного «правильного» чи «неправильного» розв'язку, але необхідно ухвалювати рішення і діяти. Саме тоді - знаємо ми про те чи ні - на допомогу приходить креативне мислення. Недарма експерти Світового економічного форуму в Давосі включили креативне мислення у топ-5 компетенцій найближчого десятиліття.

Креативне мислення часто ще називають out-of-the-box thinking, тобто мислення поза шаблонами:

- подолання стереотипів;
- вихід за межі;
- вміння експериментувати і змішувати.

Креативна особистість інтуїтивно відчуває, що потрібно для створення нової ідеї, рішення складного завдання: додати одну деталь або перевернути все догори ногами, придумати принципово нове або розібрати і скласти по-іншому щось вже звичне, діяти у супереч поширеним стереотипам.

Едвард де Боно, британський психолог та письменник, що розробив систему організації мислення "Шість капелюхів мислення", наголошує на тому, що креативність та креативне мислення заохочує людей мислити поза сталими патернами та дивитись на речі з іншої точки зору. Основними навичками креативного мислення є: генерування ідей, відкритість до нового, уява та цікавість, розсудливість і дивергентне мислення (пошук різних рішень для вирішення однієї і тієї самої проблеми). [3]

Сучасна освіта вимагає від вчителя гнучкості та більш ґрунтовної підготовки. Коли знижується дитяча увага, учні відволікаються від процесу. Це може бути сигналом того, що їм не цікаво і час змінювати діяльність. Тому дуже важливо зробити процес навчання динамічнішим та цікавішим. Одним з таких способів є навчання в ігровій формі, під час якого створюється атмосфера психологічного комфорту, де діти відчувають себе творцями, господарями. [5]

Деякі дослідження доводять, що нове інформаційне суспільство вимагає більше інновативності та менше імітування, більше креативності та менше прагнення до правильності. Саме гра дає змогу дітям приміряти на себе ролі, які вони зможуть виконувати в дорослому житті. Саме в грі дитина може проявити свою креативність. Дитина краще вчиться, коли їй надають більше свободи для гри під час навчання. Завчання інформації має бути замінено на практичне втілення та спроби створити щось нове.

Розвага є настільки важливою, що Конвенція ООН про права дитини містить право на гру, відповідну до віку. І йдеться не лише про весело проведений час, а й про ризик, експериментування та перевірку меж своїх можливостей.[1]

Переваги гри:

- Гра покращує організаторські здібності, математичні навички (вміння лічити та просторової уяви), соціальні риси, стосунки з однолітками, фізичний розвиток та стан здоров'я, здатність до самоідентифікації себе як особистості. І, навпаки, – брак гри в житті дитини призводить до посилення симптомів синдрому дефіциту уваги та гіперактивності.

- Гра з використанням звичайних, «традиційних» іграшок більше сприяє розвитку мовлення та розумінню мови, аніж, наприклад, електронні ігри.

- Наслідки позитивної соціалізації, які приносять ігри з однолітками, наприклад, у 3-му класі, стають помітнішими лише у 8-му класі, коли більш соціалізовані діти проявляють значно кращі результати з математики та читання.

- Гра зменшує рівень стресу, хронічної втоми й депресії та збільшує рухливість, швидкість реакції, координацію рухів, відчуття балансу і гнучкість.

- Після самовільної гри діти більше зосереджені на заняттях, ніж після уроків фізкультури. Це зумовлено насамперед тим, що уроки фізкультури більш структуровані й обмежені, а самовільна рухлива активність спрямована на потреби дитини.[1]

Найпопулярнішою іграшкою, яку обожають діти, є конструктор LEGO. Це не просто іграшка, це досить серйозний інструмент для раннього розвитку дітей.

У рамках реформи «Нова українська школа» 2018 року перші класи Нової української школи безкоштовно отримали набори LEGO, які допомагають впроваджувати ігрові та діяльнісні методи навчання в освітній процес. Методика навчання з конструктором LEGO допомагає учням тренувати пам'ять, розвивати моторику і творчо мислити. Міністерство освіти і науки опублікувало методичні посібники з використання конструкторів LEGO та методики «Шість цеглинок» у початковій школі. Адже з шести кубиків LEGO розміром 2x4 можна зібрати 915 мільйонів різних комбінацій. [8]

Переваги LEGO:

- Високоякісний матеріал. Конструктор виготовлений з безпечного міцного пластику. Простий в догляді. Деталі приємні на дотик, зручні по розміру та формі, мають заокруглені краї. Легко кріпляться і створюють міцну конструкцію, яка витримує активну експлуатацію.

- Універсальність. Цеглинки LEGO сумісні між собою, що дозволяє створювати конструкції не лише по інструкції, а й придумувати і створювати нові власні моделі, комбінуючи набори між собою.

- Асортимент продукції. Є можливість підібрати набір, орієнтуючись на вік дитини: для малюків, дошкільнят, молодшого та середнього шкільного віку, підлітків. Також конструктори поділені на категорії, кожен може знайти комплект відповідно до своїх інтересів та вподобань.[5]

Основні сфери розвитку дитини:

- Соціальний розвиток. Діти навчаються співпрацювати в команді, домовлятися, спілкуватися, разом вирішувати поставлені завдання, допомагати один одному, підтримувати.

- Креативність. Висловлення та генерування творчих ідей, проведення експериментів, втілення їх у життя. Дитина фантазує, будує стратегії, знаходить ідеї та підходи для вирішення конкретних завдань.

- Когнітивний розвиток. Розвиток всіх видів розумових процесів, таких як пам'ять, логічне мислення, увага, уява, формування понять.

- Емоційний розвиток. Спрямований на уміння контролювати власні емоції, перемагати та програвати, ставити та досягати власної цілі, відстоювати свою думку. Граючись, дитина почувається радісно та комфортно.

- Сенсорно-моторний розвиток. Розвиток дрібної моторики прямим чином відповідає за розвиток мовлення та сприяє правильному формуванню когнітивних процесів психіки, розвивається координація рухів, сила, спритність.

Отже, LEGO – це універсальний конструктор, який має низку переваг над іншими видами конструкторів: унікальна пластмаса, велике різноманіття деталей і можливість їх оригінального використання, яскравість, якість, безпечність, свобода у виборі тематики і матеріалу, що викликає з боку дітей інтерес саме до цього конструктора. [8]

Для успішного розвитку креативності в учнів початкової школи потрібно добирати ігрові завдання з використанням конструктора LEGO та систематично використовувати їх на уроках.

Де брати навчальний час, який можна використати для запропонованих вправ з розвитку креативності? Якщо залишитися в межах традиційних форм і методів навчання, то в структурі занять навчального часу для таких завдань не знайдеться. Але якщо відмовитись від деяких застарілих компонентів уроку, наприклад, тривалих нудних опитувань, навчальних розмов, то вправи, проведені в ігровій формі, не лише органічно впишуться в структуру уроку, а й з часом дадуть змогу різко зекономити навчальний час.

Пропонуємо до уваги вчителів початкових класів приклади ігор та вправ з використанням конструктора LEGO, спрямованих на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку.

Гра «Оживи літеру»

1. Запропонуйте дітям збудувати першу (другу, останню тощо) літеру свого імені, імені свого сусіда по парті тощо.

2. Діти «оживляють літеру» за допомогою цеглинок або іншого матеріалу для творчості.

3. Запропонуйте дітям протягом кількох хвилин вигадати розповідь/історію про свою літеру (де вона живе, що вона вміє робити...)

4. Спонукайте дітей поділитися історією один з одним у парах чи групах.

Гра «Побудуй речення»

1. Педагог разом з учнями визначають колір, яким будуть позначати певну частину мови.

2. Учні складають свої речення, використовуючи частини мови і, відповідно, будують башточки. Наприклад: іменник – це зелена цеглинка (дівчинка), дієслово – червона цеглинка (співає), прикметник – жовта цеглинка (весела). Весела дівчинка співає.

3. Діти починають складати речення з трьох цеглинок, поступово збільшуючи башту до п'яти-шести цеглинок.

Гра «Неіснуюча тварина»

Діти отримують завдання – не розмовляючи створити (збудувати) неіснуючу істоту, використовуючи два набори цеглинок та підготувати невелику розповідь про неї.

Гра «Збудуй, не скріплюючи»

Діти отримують завдання збудувати будівлю/тварину/ транспорт тощо, не скріплюючи цеглинок.

Гра «Креативні перетворення»

Перший гравець будує будь-яку абстрактну фігуру та передає її другому гравцю. Той перетворює фігуру до впізаного образу будь-якого об'єкту. Наприклад, «гірку» з цеглинок можна перетворити на ялинку, песика або людину.[2]

Гра «Безлюдний острів»

1. Запропонуйте дітям побудувати три речі, які вони візьмуть з собою на безлюдний острів. Це не повинні бути дуже складні зразки будівництва.

2. Діти у групах (по 4-6) демонструють товаришам що на їхню думку стане в нагоді на острові.

3. Потім кожна група обирає лише три речі, які вони візьмуть з собою на безлюдний острів.

Гра «Комерсанти»

1. Діти об'єднуються в групи/команди за кольорами цеглинок.

2. Педагог пропонує дітям уявити себе виробниками певного товару, відповідно до теми (овочі, фрукти, коштовне каміння, одяг тощо) та спільно в команді побудувати товар, який вони продають.

3. Дітям пропонується створити рекламу власного товару і розказати про нього так, щоб інші команди захотіли його придбати.

Гра «Креативщики»

1. Діти розкладають цеглинки на аркуші паперу.

2. Використовуючи олівці, фломастери, фарби, діти домальовують до цеглинок різні деталі, перетворюючи їх на частину малюнка.

Гра «Порахуємо та побудуємо»

1. Починають гру з однієї цеглинки на столі.

2. Педагог пропонує дітям об'єднатися в пари і називає вирази, наприклад: 40:5, 90-86, 2x4, 25-19, (25:5) – 2 тощо. Число – це відповідь на задані вирази і воно означає кількість штирів, які дитина повинна накрити іншою цеглинкою в башті.

3. Взаємоперевірка.

Гра «Прокидайся, уяво»

1. Запропонуйте дітям наступні завдання:

- Збудуйте щось, що могло б літати.
- Збудуйте дім, який би міг бути на планеті, що знаходиться далеко від нас.
- Який на вашу думку, може бути транспорт у майбутньому? Побудуйте.

2. Діти створюють свої шедеври протягом 5-10-ти хвилин та презентують свої творіння у парах чи малих групах.

Гра «Ми креативимо»

- Оберіть 15 цеглинок і збудуйте якусь тваринку.
- Збудуйте якесь таємне місце.
- Збудуйте щось чарівне.
- Збудуйте радісну подію.
- Збудуйте сумну подію.

Гра «Що це?»

1. Діти об'єднуються в групи і отримують по гральному кубіку.

2. Перша дитина кидає кубик. Цифра, що випадає, показує кількість цеглинок, які потрібно використати при створенні фігури/ створіння.

3. Дитина передає кубик і фігуру/створіння товаришу. Наступна дитина теж кидає кубик і таким же чином добудовує фігуру/створіння.

Гра «Не скажу, а покажу»

1. Діти у малих групах (по 3-4) отримують набір цеглинок.

2. Педагог говорить одній дитині з групи слово (наприклад, сонце, вода, м'яч тощо) так, щоб решта не чули.

3. Дитина повертається до групи і намагається з цеглинок збудувати це слово (не літери, а поняття), не розмовляючи. Лише коли хтось з групи назве правильно слово, дитина може сказати «так».

4. Коли група відгадає слово, наступна дитина з групи отримує нове слово від педагога, і гра продовжується.

5. Діти продовжують, поки кожен не долучиться до створення фігури/ створіння.

Отже, використання LEGO на уроках у початковій школі – це корисний і важливий елемент навчального процесу. Працюючи з LEGO, діти розвивають

просторову уяву. Добре організована робота з конструктором LEGO має великий потенціал: а саме допомагає виробляти певні якості - посидючість, взаємоповагу, акуратність, терпіння, розвиває креативне мислення, розвиває уміння і навички, які необхідні для досягнення успіху в дорослому житті. [9]

Діти вчаться домовлятися, відстоювати власну думку, поважати думку інших, доповнювати один одного, шукаючи спільні рішення, висувати ідеї, творчо мислити, експериментувати.

Сьогодні все змінюється дуже швидко, і гнучке мислення, як і вміння перебудовуватися, адаптуватися до нових ситуацій, продуктивно роз'язувати нелегкі проблеми у своєму власному житті – це дуже важливі якості не тільки для дітей, а й для дорослих у сучасному світі. Тому важливо приділити належну увагу розвитку креативного мислення та творчих навичок у ваших дітей і вихованців, а також самим уникати заштампованості суджень і одноманітності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дозвольте їм погратися. Як гра сприяє розвитку дітей (і дорослих). - [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://osvitoria.media/experience/dozvolte-yim-pogratysya-yak-gra-spryyaye-rozvytku-ditej-i-doroslyh/>
2. Зорина-Лавровская Е. Триз - игры с конструктором Lego. - [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://igra-triz.ru/2015/09/18/triz-igry-s-konstruktorom-lego/>
3. Эдвард де Боно. Шесть шляп мышления / Э. де Боно. - СПб.: Питер Паблишинг, 1997. - 256 с.
4. Креативність – головна якість людини в 21 столітті. - [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://lzdu.zosh.zt.ua/kreatyvnist-golovna-yakist-lyudyny-v-21-stolitti/>
5. Конструктор LEGO як потужний інструмент для навчання. Технологія «Шість цеглинок». - [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://inkluzia.com.ua/konstruktor-lego-yak-potuzhniy-instrument-dlya-navchannya.-tekhnologiya-shist-tseglinok/>
6. Рома О. Гра по-новому, навчання по-іншому. Методичний посібник / Упорядник – The LEGO Foundation, - 2018. – 44 с.
7. Рома О. Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник / Упорядник – The LEGO Foundation, - 2018. – 32 с.
8. Свириденко Г.В., Фефілова Т.В. LEGO-конструювання як засіб розвитку креативності учнів початкових класів на уроках // Молодий вчений. – 2020. – № 4 (80). – с.165-168.
9. Сеглюк О. Використання 6 цеглинок LEGO на уроках в початковій школі. - [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://www.schoollife.org.ua/197-2019/>

Повзун В. В.,
вчитель початкових класів
Волочиської ЗОШ I-III ступенів №1,
вчитель-методист, (м. Волочиськ);
Повзун Л. М.,
вчитель початкових класів
Волочиської ЗОШ I-III ступенів №1,
старший вчитель, (м. Волочиськ)

Гармонізація взаємовідносин здобувачів початкової освіти

Анотація. У статті на основі опрацьованої наукової літератури з'ясовано, що для гармонізації взаємовідносин молодших школярів доцільним є використання в

освітньому процесі початкової школи інтерактивних технологій навчання, ігрових педагогічних технологій та квест-технологій, що розглядаються як інноваційні педагогічні технології.

Ключові слова: гармонізація, взаємовідносини, інтерактивні технології навчання, моральні принципи, спілкування.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Головним завданням освіти України ХХІ століття є виховання людини з гуманістичним світоглядом, яка здатна орієнтуватися в складних соціокультурних взаєминах, активно реалізувати свій особистісний потенціал на основі взаєморозуміння, співпраці, демократії, толерантності. Тому перед закладами освіти всіх рівнів стоять питання виховати толерантну особистість, справжнього громадянина України, оперуючи основними принципами виховання українського суспільства (гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей) [1]. Про це свідчить аналіз державних документів: Закон України «Про освіту», Державний стандарт початкової освіти, Національна доктрина розвитку освіти, Закон України про загальну середню освіту, Концепція національного виховання, Концепція Нової української школи. Ці документи орієнтують освітній процес на здійснення підготовки людини до життя в суспільстві на засадах гуманізму й толерантності, а також підтверджують важливе значення всебічного розвитку особистості, як найвищої цінності суспільства.

Формулювання цілей статті... Мета статті – визначити та обґрунтувати технології гармонізації взаємовідносин молодших школярів.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У Державному стандарті початкової освіти [8] звертається увага на необхідність набуття молодшими школярами громадянської та соціальної компетентності, що пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя. З огляду на це, актуальності набуває проблема гармонізації взаємовідносин підростаючого покоління.

Вагомий внесок у дослідження проблеми гармонізації взаємовідносин зробили такі науковці як В. Абраменкова, Л. Бутенко, М. Горлач, І. Дубровина, П. Козловський, М. Левківський, М. Лисина, О. Назаренко, Л. Сохань В. Утробіна, Д. Фельдштейн.

Ретроспективний аналіз наукової літератури свідчить, що педагоги-гуманісти епохи Відродження розглядали проблему виховання позитивних взаємин у контексті виховання «душі й тіла» – гармонійного розвитку особистості на християнській основі. Ж.Ж. Руссо доводив, що потрібно навчити дитину жити у суспільстві, прищепити їй навички корисної взаємодії із іншими (терплячості, рівності, покірності, сумирності, доброти, гуманності, співчуття, добродійностей). Необхідні для дитини навички культури взаємин, на думку Д. Беллєрса, Й. Песталоцці, набуваються у шкільному співтоваристві, оскільки саме тут виробляються спільні для всіх закони і правила. Особливого значення розвиток теорії й практики виховання культури взаємин набуває у ХХ ст. Питаннями оптимізації взаємин у шкільному колективі на даному етапі займалися Г. Ващенко, Ю. Дзерович, В. Зеньківський, Т. Лубенець, А. Макаренко, І. Огієнко [5].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови гармонія порівнюється з самодостатністю, оскільки всі сфери життя, такі як здоров'я, сім'я, кар'єра і бізнес, особистісний ріст, духовність перебувають у повному співзвуччі з людиною [7, с. 68].

У галузі філософії феномен «гармонія» визначається як єдність відмінностей, межі та безмежності, узгодженість різного, поєднання усього з усім. Гармонія, на думку Геракліта, це не просто механічне поєднання частин предмету, а генетична основа пропорційності і відповідності, котра забезпечує поєднання і врівноваженість усіх речей. Піфагор стверджував, що саме гармонія, котра виражає сумірність і взаємозв'язок елементів, перемагає хаос, є постійним і необхідним співвідношенням речей, приведенням усього до збалансованої єдності. Іншими словами, гармонія постає всеосяжним фундаментальним законом Космосу. Метою гармонії є впорядкування частин так, щоб вони відповідали одна одній; без гармонії розпадається на частини будь-яка єдність [13, с.24]. Саме тому створення гармонії є першочерговим завданням існування будь-якого колективу, в тому числі й учнівського.

Як свідчить аналіз історико-педагогічних джерел [4; 5], ідея виховання у дітей культури взаємин на основі поваги, людинолюбства, ціннісного ставлення до інших простежується в працях багатьох науковців (Аристотель, М. Аврелій, Б. Грінченко, О. Духнович, Я. Коменський, Дж. Локк, А. Макаренко, І. Огієнко, Ф. Рабле, В. Сухомлинський, С. Френе). Основи методики згуртування і виховання дитячого колективу розроблені ще в часи А. Макаренка. В основі розвитку і руху учнівського колективу насамперед лежить спільна мета, сприйнята його членами як життєво важлива перспектива, заради якої і організовується вся діяльність.

Виклад основного матеріалу... Сучасні вимоги Державних освітніх стандартів спонукають учителів не тільки передавати учням інформацію, але й шукати шляхи практичного застосування її у повсякденному житті. Використання інноваційних форм навчання передбачає органічне поєднання змісту, навчальних засобів та методів навчання, моделювання життєвих ситуацій, використання дидактичних (рольових, ситуативно-рольових, імітаційних) ігор, що ефективно сприяє формуванню вмінь і навичок комунікативної діяльності. Саме тому з метою гармонізації взаємовідносин молодших школярів доцільним є використання в освітньому процесі початкової школи інноваційних педагогічних технологій.

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних технологій навчання, їх класифікації та особливостей використання вивчали І. Абрамова, Т. Добриніна, Г. Коберник, О. Комар, В. Лозова, А. Мартинець, Л. Новіков, А. Панченков, Л. Пироженко, О. Пошетун, Г. Селевко, М. Скрипник, А. Смолкін, В. Химинець та ін.

Слово «інтерактив» англійського походження: «interact», де «inter» – взаємний і «act» – діяти. «Інтерактивний» означає: здатність взаємодіяти в процесі бесіди, діалогу з кимось (людиною), чимось (комп'ютером). Інтеракція – взаємодія людей в ході спілкування, планування спільної діяльності, організація спільної діяльності, психологічний вплив один на одного. Інтерактивне навчання визначається як спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання» [19, с. 9]. Таке взаємонавчання передбачає чітко спланований очікуваний результат навчання; окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання; умови і процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів.

Ключовим у розумінні психолого-педагогічних основ інтерактивних технологій навчання є поняття «взаємодія». Її розуміють як безпосередню міжособистісну комунікацію, найважливішою особливістю якої є здатність людини «приймати роль іншого», уявляти, як її сприймає партнер або група по спілкуванню, і відповідно

інтерпретувати ситуацію і конструювати власні дії. Педагогічна взаємодія є обміном діяльністю між педагогом і учнями, в якому діяльність одного обумовлює діяльність іншого або інших [22, с. 27].

Основними ознаками педагогічної взаємодії є:

- присутність учасників в єдиному часі і просторі, що створює можливість безпосереднього контакту між ними;
- наявність спільної мети, очікуваного результату діяльності, який відповідає інтересам усіх і сприяє реалізації потреб кожного;
- планування, контроль, корекція і координація дій;
- розподіл єдиного процесу співпраці, спільної діяльності між учасниками;
- виникнення міжособистісних взаємин [21, с. 48].

Спостереження вчителів, дослідження вчених підтверджують думку про те, що виховувати може не тільки зміст навчання, а й сама організація навчального процесу. Виховання культури взаємин молодших школярів відбувається при організації навчання як спільної діяльності дітей на уроках.

Інтерактивні технології навчання виконують такі важливі освітні функції:

- нормативну, що відбиває освоєння школярами норм соціально-типової поведінки (спілкування як нормативний процес);
- пізнавальну – набуття школярами індивідуального досвіду в процесі спілкування, як пізнавального процесу;
- емоційну, що характеризує спілкування як афективний процес;
- актуалізуючу – реалізація в спілкуванні типових та індивідуальних сторін особистості школяра.

Доцільно звернути увагу на правила організації інтерактивного навчання:

- до роботи мають бути залучені всі учні;
- активна участь у роботі має заохочуватись;
- учні повинні самостійно розробляти і виконувати правила роботи в малих групах;
- учнів повинно бути не більше 30 осіб;
- учні повинні бути підготовлені до роботи в малих групах [18].

Як зазначає І. Гавриш [5, с. 189], діяльність учнів та вчителів у їх сполученні і при провідній ролі педагогів виступає узагальненим системоутворюючим фактором, що забезпечує цілісність процесу виховання культури взаємин молодших школярів. Робота педагогів представляє собою своєрідну метадіяльність, яка надбудовується над діяльністю учнів, і є об'єктом управління, при цьому школяр стає в позицію суб'єкта, керуючого своєю поведінкою. Розвинута і динамічна взаємодія вчителя з учнями є основою взаємин, причому кожен з учасників виступає в ролі активного суб'єкта у всіх його сферах: обміні інформацією, пізнанні один одного, створенні сприятливого психологічного клімату, реалізації способів взаємодії. Взаємодія ж, являє собою спосіб організації взаємин педагогів і учнів.

Використовуючи інтерактивні технології у навчальному процесі початкової школи, необхідно дотримуватися певних вимог до структури уроків. Як правило, структура таких занять складається з п'яти елементів: мотивація; оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів; надання необхідної інформації; інтерактивна вправа – центральна частина заняття; підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Етап мотивації орієнтований на фокусування уваги учнів на проблемі й виклику інтересу до обговорюваної теми. Можна використовувати такі прийоми, як питання, цитата, коротка історія, невеличке завдання, розминка тощо. Прийоми, методи, рекомендації: коротка розповідь учителя; бесіда; демонстрування наочності; нескладна інтерактивна технологія («мозковий штурм», «мікрофон», «криголам»).

Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів полягає у забезпеченні розуміння учнями змісту їхньої діяльності, того, чого вони

повинні досягти в результаті уроку, і що від них очікує вчитель. Рекомендації: назвати тему уроку або попросити когось із учнів прочитати їх; якщо назва теми містить нові слова або проблемні питання, звернути на це увагу учнів; попросити когось із учнів оголосити очікувані результати за текстом посібника або за записом учителя на дошці, зробленим заздалегідь, пояснити необхідні, якщо йдеться про нові поняття, способи діяльності тощо; нагадати учням, що наприкінці уроку будемо перевіряти, наскільки вони досягли запланованих результатів, а також пояснити, як будуть оцінюватися їхні досягнення.

Етап надання необхідної інформації передбачає надання учням достатньо інформації для того, щоб на її основі виконувати практичні завдання. Це може бути міні-лекція, читання роздаткового матеріалу, виконання домашнього завдання. Прийоми, методи, рекомендації: міні-лекція; читання тексту підручника; ознайомлення з роздатковим матеріалом; опанування інформації за допомогою технічних засобів навчання або інших видів наочності; застосування інформаційних технологій.

Метою етапу інтерактивної вправи є: практично опанувати матеріал; досягти поставленої мети уроку. Проводиться цей етап у такій послідовності:

- інструктування – учитель розповідає про мету вправи, про правила, послідовність дій і кількість часу, відведеного на виконання завдань, запитує, чи все зрозуміло учням;

- розподіл на групи або розподіл ролей;

- виконання завдання, при якому вчитель є організатором, помічником, ведучим дискусії, намагаючись надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи і навчання у співпраці один з одним;

- презентація результатів виконання вправи.

Рефлексія є природним невід'ємним і найважливішим компонентом активного навчання на уроці. Прийоми, методи, рекомендації: індивідуальна робота; робота в парах або групах; дискусії; усна розповідь; письмовий звіт; колективне обговорення. Функції підсумкового етапу уроку: прояснити зміст опрацьованого; порівняти реальні результати з очікуваними; проаналізувати, чому він такий чи інакший; зробити певні висновки; закріпити чи відкоригувати засвоєння; окреслити нові теми для опрацювання; установити зв'язок між вже відомим, і тим, що треба ще засвоїти, чого саме навчитися у майбутньому; скласти план подальших дій. Орієнтовними запитаннями для рефлексії заняття є: Якими є ваші враження від уроку? Чому вдалося виконати завдання? Що, на вашу думку, вдалося краще? Чи виправдались ваші сподівання? Учні продовжують фразу «На уроці я ...».

На думку О. Школи, спілкуючись із ровесниками в процесі інтерактивних технологій навчання, дитина молодшого шкільного віку відчуває приплив певним чином забарвлених емоцій – від ніжності до ненависті, – завдяки чому в процесі спілкування люди передають не тільки текст, а й емоційний підтекст, що посилює чи послаблює зміст тексту. У процесі змістовного спілкування учні вчать його культури, установлювати довірливий контакт з однолітками. За умов інтерактивних технологій навчання відбувається організація життя та діяльності колективу на основі поєднання управління, самоуправління й саморегуляції. Ця думка є підтвердженням ефективності використання інтерактивних технологій у процесі гармонізації взаємовідносин молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

О. Пометун та Л. Пироженко визначили їх умовну робочу класифікацію за формами навчання (моделями), у яких реалізуються інтерактивні технології. Вони розподіляють їх на чотири групи залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів [20]:

- інтерактивні технології кооперативного навчання – парна і групова робота, яка організовується як на уроках засвоєння, так і на уроках застосування знань, умінь та навичок (робота в парах, ротаційні (змінювані) трійки, два – чотири – всі разом,

карусель, акваріум);

- інтерактивні технології колективно-групового навчання – передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу (мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, навчаючи – вчусь, ажурна пилка, дерево рішень);

- технології ситуативного моделювання – це побудова навчального процесу за допомогою включення учня у гру, передусім ігрове моделювання явищ, що вивчаються (симуляції або імітаційні ігри, розігрування ситуації за ролями);

- технології опрацювання дискусійних питань – широке публічне обговорення якогось спірного питання (метод ПРЕС, займи позицію, зміни позицію, дискусія, дискусія в стилі телевізійного ток-шоу).

Спілкування, яке створюється в процесі інтерактивного навчання, не узгоджується з заборонами, погрозами, нотаціями, гриманнями. Воно орієнтується не на тактику диктату й опіки, а на погляд на дитину як на повноправного партнера в умовах співробітництва і сприяє гармонізації взаємовідносин молодших школярів. Взаємодія в процесі інтерактивних технологій навчання виступає, як специфічний вид діяльності з «обробки» людей людьми. У процесі спілкування людина «опредметнює» свої суттєві сили в інших людях, утверджуючись як член людського суспільства. При цьому проходить процес формування власного «Я» людини, становлення її як особистості, її життєвих ціннісних орієнтацій [9, с. 48].

У процесі використання технологій інтерактивного навчання здійснюється взаємодія вчителя і учнів. Таке навчання являє собою спеціальну форму організації пізнавальної діяльності з конкретними цілями: створення психологічно комфортних умов навчання, при яких в учнів виникає стійкий інтерес до навчання, учні відчують себе успішними, бажають розвиватися, вдосконалюватися, інтелектуально зростати; забезпечення можливості індивідуального сприйняття навчальної інформації; створення умов для інтенсивного осмислення особистого досвіду і співвідношення його із досвідом інших; залучення учнів до активного осмислення нової інформації, розвиток навичок рефлексії; формування навичок діалогового спілкування, критичного мислення і самостійної поведінки [17, с. 57].

Використання ігрових технологій у початковій школі відповідає самим природним потребам дитини, адже за своєю природою гра – це найбільш властива форма життєдіяльності дітей. Можна говорити і про те, що гра є специфічною формою прояву активності та саморозвитку дитини. У зв'язку з цим, гуманістична педагогіка розширює функції ігрової технології в школі, особливо у молодшому шкільному віці. Це орієнтує освітню практику на розповсюдження різноманітних форм безпосереднього, а не формалізованого, спілкування учнів між собою та вчителем у навчально-виховному процесі. Відтак серед інноваційних педагогічних технологій перевагу віддають тим, що тією чи іншою мірою містять у собі ігрові елементи навчання. Саме такі форми організації освітнього процесу дають можливість на практиці реалізувати принципи гуманістичної педагогіки [11].

Ігрові технології є дидактичними системами застосування різних ігор (ділових, предметних, рольових, імітаційних), що формують уміння вирішувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів. Розкриттю суті і загальних основ ігрових педагогічних технологій присвятили роботи Ю. Бабанський, А. Вербицький, В. Коргійко, П. Підкасистий, Г. Селевко, О. Сокурено, Т. Шумейко, О. Ходій та ін.

Ігрова діяльність – це динамічна система взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання світу, засвоєння культурно-історичного досвіду людства, формування особистості. Використання ігрової діяльності з метою оптимізації освітнього процесу зумовило необхідність створення ігрових технологій навчання. Ігрова технологія навчання – це системний спосіб організації навчання, спрямований на оптимальну побудову освітнього процесу та реалізацію його завдань [23, с.109].

Аналіз наукових джерел свідчить, що ігрова технологія – це спеціально побудована система чітких ефективних дій (ігор), спрямованих на формування, розвиток, розширення, узагальнення знань, умінь і навичок в освітньому процесі. До поняття «ігрові педагогічні технології» Г. Селевко включає досить широку групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у форму різних педагогічних ігор. До структури гри як діяльності він включає: постановку мети, планування, реалізацію мети, аналіз результатів. До структури гри як процесу належать: ролі, які взяли на себе гравці, ігрові дії як засіб реалізації цих ролей, ігрове використання предметів, заміщення реальних речей ігровими, реальні відносини між гравцями, сюжет (зміст) – сфера діяльності, умовно відтворювана в грі.

Ігрова технологія навчання спирається на педагогічне керівництво ігровою діяльністю, розглядається як спосіб досягнення мети освітнього процесу шляхом застосування системи педагогічних прийомів, адекватних завданням конкретної гри та спрямованих на задоволення актуальних дитячих потреб і реалізацію особистісного потенціалу учнів [16, с. 243].

Науковці виокремлюють велику кількість класифікацій ігор залежно від різноманітних характеристик ігрової діяльності. За характером ігрових дій ігри поділяються на інтелектуальні, моторні і сенсорні. За характером ігрової методики В. Андронов виділяє такі типи ігор: предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні та ігри-драматизації. Н. Ветлугіна визначає такі типи: творчі ігри, рухливі (для розвитку руху), дидактичні (для розвитку відчуття, мовлення) [2, с. 2].

Досить широкою є класифікація педагогічних ігор за Г. Селевко [24], зокрема:

- за областю діяльності: фізичні, інтелектуальні, трудові, соціальні, психологічні;

- за характером педагогічного процесу: навчальні, тренінгові, контролюючі, узагальнюючі; пізнавальні, виховні, розвиваючі; репродуктивні, продуктивні, творчі; комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні;

- за ігровою методикою: предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації;

- за предметною областю можна виділити: математичні, хімічні, біологічні, фізичні, економічні; музичні, театральні, літературні; суспільствознавчі, комерційні, управлінські; трудові, технічні, виробничі; фізкультурні, спортивні, військово-прикладні.

Окрім того, можна класифікувати ігри за видами ігрового середовища: без предметів, з предметами; настільні, кімнатні, вуличні, на місцевості; комп'ютерні, телевізійні; технічні із засобами пересування.

Структура ігрової діяльності включає такі компоненти:

- спонукальний (потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які формують бажання брати участь у грі);

- орієнтувальний (вибір засобів і способів ігрової діяльності);

- виконавчий (дії, які уможливають реалізацію ігрової мети);

- контрольно-оцінний (коригування і стимулювання активності в ігровій діяльності) [23].

Аналіз педагогічної літератури свідчить, що до головних функцій гри належать:

- соціалізація – виражається у випадку, коли гра є особливою діяльністю, у якій діти виконують ролі дорослих, відтворюючи їх в ігрових формах;

- розвивальна – полягає у тому, що гра сприяє розвитку різноманітних психічних складових особистості дитини;

- формуюча – свідчить, що гра є школою поведінки (Д. Ельконін) та школою моралі в дії (А. Леонтьєв);

- психокорекційна – характеризується тим, що ігрова взаємодія виявляє стан емоційного інтелектуального розвитку дитини, складає умови для психологічної корекції негативних показників спрямованості її особистості;

- розважальна – забезпечує потребу дитини в отриманні радості, позитивних емоцій;
- релаксаційна – передбачає зняття емоційної напруги, викликаной навантаженням на нервову систему під час інтенсивного навчання;
- психотренінгова – полягає у тому, що у грі формується потреба дитини у самовдосконаленні;
- навчальна – сприяє формуванню загальнонавчальних умінь та навичок дитини, сприйняттю інформації різної модальності;
- виховна – полягає у тому, що саме через гру дитина засвоює загальнолюдські цінності, які існують у суспільстві [2, с. 6].

Значення ігрової технології неможливо вичерпати й оцінити розважально-рекреативними можливостями. У тому й полягає її феномен, що будучи розвагою, відпочинком, вона здатна перерости в навчання, у творчість, у терапію, у модель типу людських відносин і проявів у праці, вихованні [12, с. 6]. Вагомою є думка О. Морін [16, с. 251] стосовно того, що гра являє собою модель соціальної взаємодії, є засобом засвоєння дитиною соціальних установок, надбання соціальної компетентності. Гра в ненав'язливій формі сприяє засвоєнню знань, розумінню фактів, подій, процесів, набуттю умінь, навичок, способів практичної діяльності, розвитку здібностей учнів застосовувати отримані знання на практиці, в процесі освітньої діяльності та вирішенні завдань в життєвих ситуаціях.

В ігровому спілкуванні проявляється толерантність, яка позначає готовність надавати іншій людині допомогу, поважати її права, захищати свободу думки і дії. Навчальна гра молодших школярів виконує також функцію самоорганізації колективу, що у наслідку забезпечує продуктивність особистісного розвитку кожного, реалізується у самоствердженні і самореалізації особистості кожного молодшого школяра, які беруть в ній участь. Це сприяє гармонізації взаємовідносин в учнівському колективі.

У рамках нової освітньої парадигми системно-діяльнісного навчання в пріоритеті знаходиться цілісний розвиток особистості учня, його здатність до рефлексії та самостійності в прийнятті рішень. У цих умовах пізнавальний інтерес стає потужним засобом активізації освітнього процесу, а використання інноваційних педагогічних технологій в навчанні та вихованні стає найважливішим інструментом. Однією з таких технологій є технологія квестів.

Питання використання квест-технології в освітньому процесі активно вивчають зарубіжні та вітчизняні науковці: Б. Додж, Т. Марч, М. Андрєєва, О. Багузіна, Я. Биховський, Г. Воробйов, О. Гапєєва, Д. Грабчак, М. Гриневич, Л. Желізняк, Л. Іванова, Н. Кононець, С. Напалков, Г. Шаматоньова, О. Шевцова, В. Шмідт, О. Шульгіна та ін.

Як свідчить аналіз наукової літератури [6], у педагогіці термін «квест-технологія» вперше був актуалізований в 1995 р. Професор університету Сан-Дієго (США) Б. Додж запропонував використовувати даний прийом як спосіб організації пошукової діяльності в навчальному процесі. У сучасних методичних джерелах квест розглядається як тривалий цілеспрямований пошук, який може бути пов'язаний із пригодами або грою.

Водночас дослідники по-різному підходять до цього поняття, трактуючи його як проблемне завдання з елементами рольової гри (О. Гапєєва); певним чином організований вид дослідницької діяльності (М. Кадемія); міні-проекти, засновані на пошуку (В. Шмідт). Спільним у всіх цих визначеннях є розуміння квесту як проблемного завдання, спрямованого на пізнавальну та дослідницьку діяльність, розвиток критичного, логічного, аналітичного та творчого мислення дітей і дорослих.

Квест – це інноваційна ігрова технологія, яка вчить знаходити необхідну інформацію, аналізувати та систематизувати її, вирішувати поставлені завдання та проблемні питання, часто з проходженням певного послідовного маршруту чи

сюжету [14]. Освітній квест – це інтелектуально-динамічна гра, яка полягає у проходженні командою вказаного маршруту за умови виконання спеціальних завдань [3]. Таким чином, участь у командних квестах сприяє соціалізації дитини та формує комунікативну та соціальну компетентність, дає змогу дітям оцінити та правильно розставити пріоритети під час взаємодії, сприяючи при цьому гармонізації взаємовідносин у колективі.

До основних функцій квест-технології належить:

- освітня – залучення кожного учня в активний пізнавальний процес, організація індивідуальної та групової діяльності школярів, виявлення умінь і здібностей працювати самостійно з будь-якої теми.

- розвивальна – розвиток інтересу до предмета, творчих здібностей, уяви учнів; формування навичок дослідницької діяльності, умінь самостійної роботи з інформацією, а також розширення кругозору, ерудиції, мотивації;

- виховна – виховання вміння працювати в команді, виховання особистої відповідальності за виконання завдання, виховання позитивного інтересу до досліджуваного предмета.

Аналіз наукової літератури свідчить [10], що квести класифікують за різними ознаками, зокрема існують такі види квестів за:

- формою проведення (комп'ютерні ігри-квести, веб-квести, QR-квести, медіаквести, квести на природі, комбіновані);

- режимом проведення (в реальному режимі; у віртуальному режимі; у комбінованому режимі);

- терміном реалізації (короткострокові, довгострокові, розраховані на тривалий термін);

- формою роботи (групові; індивідуальні);

- предметним змістом (моноквест; міжпредметний квест);

- структурою сюжетів (лінійні; нелінійні; кільцеві);

- інформаційним освітнім середовищем (традиційне освітнє середовище; віртуальне освітнє середовище);

- технічною платформою (віртуальні щоденники й журнали; сайти; форуми; Google-групи; вікі-сторінки; соціальні мережі);

- діяльністю учнів, що домінує (дослідницький; інформаційний; творчий; пошуковий; ігровий; рольовий);

- характером контактів (учні одного класу чи школи; учні одного району; учні однієї країни; учні з різних країн);

- типом завдань (переказ; планування та проектування; самопізнання; компіляція; творче завдання; аналітичне завдання; детектив, головоломка, таємнича історія; досягнення консенсусу; оцінка; журналістське розслідування; переконання; наукові дослідження)

Суть проведення квестів полягає у тому, що команди, переміщуючись у реальному або віртуальному просторі, виконують різні завдання, об'єднані спільним сюжетом. Виконавши завдання, команда отримує підказку щодо наступної локації або завдання і таким чином просувається до фінішу. Кількість рівнів і їх складність визначається для кожної гри відповідно до її мети і сюжетних особливостей. Використовуючи свої знання, інтелект, кмітливість, команда гравців має намагатися виконати всі завдання і подолати маршрут за певний час. Ця форма роботи поєднує у своїй структурі елементи мозкового штурму, тренінгу та гри. Під час виконання завдань квесту діти проходять повний цикл мотивації: від концентрації уваги до відчуття задоволення від виконаної роботи. Крім того, в основі використання квест-технологій – командна взаємодія, що сприяє розвитку комунікативних здібностей молодших школярів, вміння висловлювати та аргументувати свою точку зору, домовлятися, вирішувати суперечливі питання, вести конструктивний діалог. Учні вчаться взаємодіяти, їм доводиться працювати не стільки індивідуально, скільки в

парах і групах. Дитина розуміє, що на її плечах лежить велика відповідальність, що успіх виконання завдання залежить від неї самої, і прагне внести свій внесок в досягнення спільної мети [15]. Таким чином, використання квест-технологій сприяє гармонізації взаємовідносин молодших школярів.

Висновки... Міжособистісні взаємовідносини молодших школярів – це взаємозв'язки між однолітками молодшого шкільного віку, які складаються на основі певних почуттів, виникають у вихованців по відношенню один до одного та будуються на симпатіях, антипатіях, привабливості, спільності інтересів. Позитивні взаємини в учнівському колективі початкової школи є важливим чинником навчальних досягнень, успішності, психологічного комфорту та вихованості учнів. Саме тому діяльність вчителя початкових класів має бути спрямована на гармонізацію взаємовідносин молодших школярів.

Для досягнення цієї мети доцільним є використання в освітньому процесі початкової школи таких інноваційних педагогічних технологій: *інтерактивних технологій навчання*, які визначаються як спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність; *ігрових педагогічних технологій*, які трактуються як спеціально побудована система чітких ефективних дій (ігор), спрямованих на формування, розвиток, розширення, узагальнення знань, умінь і навичок в освітньому процесі; *квест-технологій*, що розглядаються як інноваційна педагогічна технологія, яка вчить знаходити необхідну інформацію, аналізувати та систематизувати її, вирішувати поставлені завдання, часто з проходженням певного послідовного маршруту чи сюжету.

Дані інноваційні педагогічні технології ґрунтуються на взаємодії, що сприяє формуванню навичок колективної праці, розвитку здатності взаємодіяти з оточуючими, ефективно працювати в групі та колективі, формує комунікативну та соціальну компетентність, вміння висловлювати та аргументувати свою точку зору, домовлятися, вирішувати суперечливі питання, вести конструктивний діалог, дає змогу дітям оцінити та правильно розставити пріоритети під час взаємодії, що сприяє гармонізації взаємовідносин молодших школярів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Більдіна М. Обґрунтування проблеми формування системи взаємовідносин молодших школярів в позакласній діяльності. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 40(2). С. 6–10.
2. Булигіна О. Д. Ігрові технології: шляхи забезпечення умов для інтелектуального, соціального, морального розвитку молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2009. № 19-21. С. 2–16.
3. Використання квест-технології в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-kvest-tehnologii-v-osvitnomu-procesi-sucasnogo-zakladu-doskilnoi-osviti-164710.html> (дата звернення: 19.02.2021).
4. Гавриш І. І. Виховання культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Уман. держ.пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2015. 20 с.
5. Гавриш І. Основні фактори виховання культури взаємин учнів молодшого шкільного віку. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 48. С. 187–192.
6. Гладченко І. В. Методичні аспекти використання квестової педагогічної технології при формуванні здоров'язбережувальної компетентності в учнів з психофізичними порушеннями *Теорія і практика спеціальної педагогіки та*

психології: збірник наукових праць: до 100-річчя від дня народження професора І. Г. Єременка. 2017. Вип. 9. С. 30-39.

7. Гурлева Т. С. Від гармонії смислів – до гармонійної особистості: допомога психолога. Сенс дитинства у контексті герменевтики і наративу: практико-зорієнтований посібник / за ред. Д.І.Петренко, Н.В.Чепелевої, Р.А.Рудковської, І.Г.Єрмакова. Київ: Приватна виробничо-комерційна фірма «Видавництво «Макден», 2018. С.66-78.

8. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article.pdf> (дата звернення: 26.03.2021).

9. Коберник Г. Інтерактивні технології навчання – ефективний засіб формування основ життєвої компетентності молодшого школяра на уроці. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2008. Вип. 24. С.48-55.

10. Кралько Я. М. Квест-технологія. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-kvest---tehnologiya-65784.html> (дата звернення 12.02.2021).

11. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: Монографія. Київ: КМПУ, 2003. 272 с.

12. Лахай С. В. Дидактична гра як засіб розвитку логічної пам'яті молодших школярів на уроках рідної мови. *Початкове навчання та виховання*. 2013. № 11. С. 2–7.

13. Матвієнко О. І. Краса як феномен сприйняття і відображення світу. *Науковий вісник*. Сер.: Філософія. Харків: ХНПУ, 2017. Вип.48. С. 23-33.

14. Мельниченко Р. К. Квест як технологія розвитку креативності майбутніх вчителів біології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 64. С. 148-153.

15. Мішагіна О. Д. Використання квесту як засобу активізації навчальної діяльності учнів. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/34730 (дата звернення: 16.03.2021).

16. Морін О. Ігрові технології навчання як засіб трудового виховання молодших школярів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019. №. 1 (93). С. 240–262.

17. Новак М. Теоретичні основи формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2014. № 2. С. 56-58.

18. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін., за ред.. О.М.Пехоти. Київ: А.С.К., 2004. 256 с.

19. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 142 с.

20. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ, 2002. 136 с.

21. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.

22. Поляновська О. Технології навчального процесу в початковій школі: навч.-метод. посіб. 2-ге вид. доп. і перероб. Хмельницький: ХмЦНІІ, 2014. 240 с.

23. Салань Н. В. Застосування ігрових технологій на уроках математики та інформатики у початковій школі. *Фізико-математична освіта*. 2016. Вип. 4. С. 108-111.

24. Селевко Г. К. Современные образовательные технологи. URL: http://school11sp.ru/data/uploads/docs/v_pomosch_uchitely/7.pdf (дата звернення 23.02.2021).

Поплавська І. М.,
вчитель початкових класів
Красилівської ЗОШ І-ІІІ ступенів №1
Красилівської ОТГ
Хмельницької області

Розвиток критичного та креативного мислення в учнів початкової школи

Анотація. Зростання швидкості змін в суспільстві неминуче призводить не тільки до зміни освітнього середовища школи, а й до збільшення швидкості його оновлення, що робить більш інтенсивними, більш напруженими процеси його перетворення. Одним із таких засобів є критичне та креативне мислення.

Ключові слова: початкова школа, креативне та критичне мислення, творчість.

Постановка проблеми. Сьогодення вимагає змін у всіх сферах життя людини. Освіта, а в першу чергу школа – перша із сфер, якої ці зміни стосуються. І саме школі доручається важлива роль – формувати особистість, здатну жити і працювати в реаліях сьогодення. На сучасному етапі все очевиднішим стає те, що традиційна школа, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок від покоління до покоління, від учителя до учня, не встигає за темпами їхнього нарощування. Фундаментальна мета сучасної освіти полягає не просто в наданні інформації учням, а в тому, щоб розвивати критичний спосіб мислення.

Впевнена, призначення вчителя початкових класів у тому, щоб перетворити навчання на радісне для дитини заняття і при цьому сформувати такі життєві компетентності, які допоможуть учню ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, розв'язувати в повсякденному житті реальні проблеми.

Виклад основного матеріалу. Слова із казки «Аліса в країні чудес» Льюїса Керролла «Треба бігти з усіх ніг, щоб тільки залишитися на місці, а щоб кудись потрапити, треба бігти, як мінімум, удвічі швидше!» точно відображають стан вчителя, бо сучасні діти та сьогодення вимагають від вчителя не лише володіння педагогічними технологіями, але й постійного руху вперед. Критичне мислення нині один з модних трендів в освіті. Про те, що його розвиток є одним з наскрізних завдань навчально-виховного процесу, йдеться й у Концепції нової української школи.

Та з чого починати? Як навчати дітей розрізняти факт і суб'єктивне бачення, не піддаватися на маніпуляції?

Наша відповідь – використовувати методи розвитку критичного мислення під час уроків.

Критичне мислення – складне й багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень. Ця технологія допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей. Критичне мислення і вміння вирішувати проблеми відноситься до навичок ХХІ століття. Навчити дітей 1 – 4 класів мислити критично означає, на мою думку, правильно поставити запитання, направити увагу в правильне русло, вчити робити висновки та знаходити рішення. Для того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, необхідне розумне керівництво з боку вчителя. Сьогодні критичне мислення - один з модних трендів, і не лише в освіті. Під критичним мисленням розуміють особливий тип, спосіб мислення, який поєднує:

- процеси аналізування, синтезування й обґрунтування оцінювання достовірності інформації;
- здатність людини визначати проблеми, знаходити їхні причини і передбачати наслідки, формулювати альтернативні гіпотези їх розв'язання;
- генерувати чи змінювати свою позицію на основі фактів чи аргументів;

приймати зважені рішення – чому довіряти та що робити далі. Критичне мислення — це здатність відрізнати достовірні факти від недостовірних та оцінювати доцільність тих чи тих варіантів дій.

Критично мислячі люди оцінюють ситуації та припущення, ставлять запитання і розвивають різні способи мислення. Це допомагає їм, перш ніж робити висновки, збирати, аналізувати, синтезувати, представляти факти, а також оцінювати можливі наслідки дій.

Критичне мислення передбачає вміння розпізнавати припущення, відокремлювати факти від думок, бути допитливим щодо істинності доказів, ставити запитання, шукати джерела для перевірки достовірності інформації, уміти слухати і спостерігати, уявляти і розуміти кілька можливих варіантів розвитку подій тощо.

Навички критичного мислення надзвичайно важливі для благополуччя кожної людини, оскільки допомагають визначати та оцінювати чинники, що впливають на настрій і поведінку (як-от цінності, соціальні норми, тиск однолітків, реклама і повідомлення засобів масової інформації тощо).

Це допомагає захищати себе від насильства, негативних впливів та радикалізації.

Критичне мислення потрібне людині протягом усього життя. За бажання цього можна навчитися у будь-якому віці.

У поєднанні з навичками критичного мислення та вирішення проблем креативність є основним компонентом цілеспрямованого мислення, тобто нехаотичного, упорядкованого та організованого.

Творчість — це також засіб створення знань, що може підтримувати та посилювати самонавчання і навчання протягом усього життя.

Творчості можна навчити так само, як і вміню читати, писати, рахувати.

Стимулювання творчості шляхом застосування нових методів навчання та створення безпечного і підтримувального навчального середовища сприяє загальному поліпшенню результатів роботи шкіл і підготовці учнів до інноваційності в житті та на ринку праці.

Саме школа стає ідеальним середовищем для формування та розвитку критичного мислення учнів, навчання їх застосовувати інтелектуальні інструменти для організації власної розумової діяльності, в реальному житті.

Чи багато можливостей у наших учнів оволодіти прийомами оцінки інформації, якщо треба, перш за все, завчити те, що дається? Чи часто вони мають змогу відстоювати власну точку зору? Чи закладений час на формування подібних вмінь в наших навчальних програмах?

Сьогодні науковці та вчителі в Україні використовують методи та стратегії технології розвитку критичного мислення, узагальнюють теоретичні положення та набувають власний практичний досвід. Інноваційна значущість технології розвитку критичного мислення полягає у характері взаємовідносин всіх учасників навчально-виховного процесу:

- на уроці створюється особлива атмосфера взаємодовіри, взаємоповаги та успіху;
- використовуються стилі спілкування і діяльності на основі партнерства та захоплення спільною творчою діяльністю;
- учитель не навчає, виховує та розвиває, а організовує їх діяльність і ненав'язливо, без категоричності та авторитарності співпрацює з учнями, навчаючись і самовдосконалюючись разом з ними.

Технологія проведення уроку з розвитку критичного мислення залежить від його предметного наповнення і дидактичних завдань, від типу уроку (це набуття нових знань чи формування умінь), від власне навчального предмету. Та загалом такий урок традиційно складається з трьох основних частин: вступної, основної та

підсумкової. Пропонуємо детальніше ознайомитися зі структурою уроку з розвитку критичного мислення.

Виклик, або Вступна частина уроку

Вступна частина уроку, яку ще називають “викликом” триває зазвичай перші 5–7 хвилин. За цей час слід актуалізувати опорні знання – “дістати” їх з довготривалої пам’яті учнів. Саме слово підказує, що необхідно “зробити щось актуальним, потрібним” на час саме цього уроку. Опорними такі знання учнів є тому, що саме на них, як на фундаменти, опори, будуються наступні знання.

Наше мислення є асоціативним: з психологічної точки зору міцнішими та осмисленішими є ті знання, які ми отримуємо в контексті вже відомого, засвоєного. І навпаки – інформація швидко втрачається, якщо її запропонувати без контексту або без зв’язку з уже наявними знаннями.

Звернення до вже засвоєного матеріалу підвищує увагу учнів до теми, проблеми, пробуджує їхню зацікавленість, а отже, виконує мотиваційну функцію. Її важливість не піддається сумніву. Напевно, кожен учитель чув від учнів: “Навіщо мені потрібно вчити вашу... (назва навчального предмету)?”. Тож на власному досвіді знає, що їм украй важливо усвідомлювати потрібність, персональну значущість того, чого можна навчитись на уроці.

Отже, під час вступної частини уроку вчитель має пропонувати учням методи й завдання, які дають їм змогу:

- 1) оновити наявні знання, уявлення, уміння, пов’язані з темою уроку;
- 2) провести “інвентаризацію” цих знань і уявлень, виявити прогалини;
- 3) зосередити увагу на новій темі;
- 4) створити контекст для сприйняття нових ідей;
- 5) сформулювати позитивне ставлення, зацікавленість у процесі навчання.

ПОРАДА: Під час уроку з розвитку критичного мислення доцільно, аби вчитель надавав слово учням, а сам говорив якомога менше. Він має бути провідником, стимулювати учнів до роздумів, уважно вислуховувати їхні міркування.

Під час вступної частини уроку учні мають опанувати декілька важливих способів пізнавальної діяльності або вдосконалити наявні вміння. Процес активного згадування того, що вони знають з опрацьовуваної теми, змушує їх аналізувати власні знання та уявлення. Це дає змогу визначити рівень цих знань і долучити до них нові.

Для того аби розв’язати це завдання, учитель має ставити навідні запитання, а також використовувати такі методи як кластер, асоціативний куш, мозковий штурм тощо.

Вступна частини уроку з розвитку критичного мислення завершується тим, що учитель озвучує нову тему і результати, яких слід досягнути, та стимулює учнів до усвідомлення їхніх власних цілей навчання.

Осмилення, або основна частина уроку

Основна частина уроку триває до 30 хвилин. За цей час учитель організовує активну діяльність учнів, зокрема спонукає їх досліджувати, осмислювати матеріал, відповідати на раніше поставлені запитання, ставити свої і шукати на них відповіді тощо.

Головне завдання учнів — “конструювати” знання і навички, формувати власне ставлення до теми. Для цього вони за допомогою вчителя:

- порівнюють свої очікування з тим, що їм реально пропонують вивчити;
- ставлять запитання щодо нового навчального матеріалу;
- експериментують, пробують застосувати новий матеріал на практиці за допомогою наявних у них уявлень, знань, умінь незалежно від того, чи є вони достатніми;
- аналізують отриманий досвід;
- переглядають свої очікування й висловлюють нові;

- виявляють головне, осмислюють теоретичні ідеї, концепції;
- відстежують хід власних думок;
- роблять висновки щодо змісту матеріалу;
- пов'язують зміст уроку з особистим досвідом;
- відпрацьовують уміння і стратегії мислення.

У чому сила такого стилю викладання? Коли учень долучається до сприйняття нової інформації під час читання тексту, перегляду фільму, прослуховування лекції вчителя, він навчається відстежувати своє розуміння нового й не ігнорувати прогалини в ньому. При цьому доцільно, аби він записував те, що не зрозумів, аби з'ясувати в майбутньому. Подальше відпрацювання й закріплення учнем нових знань відбувається за допомогою різноманітних методів і прийомів організації активної самостійної роботи.

Обов'язкові елементи розвитку критичного мислення в учнів – індивідуальний пошук та обмін ідеями в групах чи загальному колі. Дуже важливою є послідовність цих елементів – пошук має неодмінно передувати обміну думками.

Ефективними методами під час основної частини уроку є:

- читання (запитання, узагальнення) в парах;
- читання з визначенням опорних слів;
- читання з маркуванням;
- “тонкі” і “товсті” запитання тощо.

Третій етап уроку – найважливіший для розвитку критичного мислення в учнів, бо його основними завданнями є узагальнення, систематизація (але не відтворення!) вивченого й рефлексія щодо процесу і результатів навчальної діяльності. Необхідно, аби учні подумали про те, що вони дізналися, чого навчилися, запитали себе, що це для них означає, як це змінює їхнє бачення і як вони можуть це використовувати.

Зазвичай підбиття підсумків триває до 10 хвилин. За цей час учні разом з учителем:

- узагальнюють та інтерпретують основні ідеї уроку;
- обмінюються думками та висловлюють особисте ставлення до окремих положень матеріалу чи уроку загалом;
- оцінюють набуті знання й уміння;
- ставлять перед собою запитання;
- планують застосування вивченого.

Під час підбиття підсумків учні удосконалюють важливе уміння – резюмувати інформацію, викладати складні ідеї, передавати почуття й уявлення в кількох словах, співвідносити нову інформацію зі своїми сталими уявленнями, тобто свідомо пов'язувати нове з давно відомим.

Дієвими методами розвитку критичного мислення на цьому етапі уроку є сенкан, “бортовий журнал”, “шкала думок” дискусія, обговорення в загальному колі тощо.

Коли вчитель вирішує, що у своїй роботі буде використовувати методи формування і розвитку критичного мислення, він повинен усвідомлювати, що навчити учнів мислити критично з першого уроку фактично неможливо. Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя й учня, із уроку в урок, з року в рік. Не можна виділити чіткий алгоритм дій учителя з формування критичного мислення в учнів. Але можна виділити необхідні організаційні та дидактичні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати вчителя та учнів до критичного мислення.

Для формування критичного мислення вчитель має сам оволодіти новим мисленням, відповідним чином сприймаючи зміст програмового матеріалу, вибирати і застосовувати саме ті методи і прийоми навчання, які сприятимуть розвиткові критичного мислення.

Для розвитку критичного мислення на уроках в початкових класах можна використовувати різноманітні інноваційні технології, які допомагають розвивати у дітей сприйняття явищ, предметів чи подій з різних точок зору, дозволяють успішно керувати навчальною діяльністю учнів, уміло враховувати різнорівневі можливості школярів, формувати риси творчої особистості.

І тут уже критичне мислення переплітається із креативним. Креативність є характеристикою творчої особистості, яка виявляє винахідливість, нестандартність, оригінальність мислення і сприйняття, фантазію, інтуїцію, здатність вирішення проблем неординарними способами. Вчені підкреслюють, що головне в креативності - це потенційна схильність до різнобічного мислення, відчуття і діяння. Саме це дає можливість творчій особистості все робити по-своєму і бути впевненим у правильності зробленого. Впевненість у собі, віра у свої можливості у креативних особистостей закладена від народження, але за негативних умов виховання може руйнуватися, поступово зникаючи.

Проблема розвитку креативного мислення у школярів на сьогодні є безперечно актуальною, оскільки високий показник рівня сформованості креативного мислення забезпечує успіх у будь-якій діяльності, серед яких на першому місці – навчальна. Креативний інтелект є міцним підґрунтям для майбутнього зросту особистості у всіх відношеннях.

Висновки. Таким чином, здійснення навчання учнів засобами творчості, тобто у креативний спосіб, з використанням технологій розвитку критичного мислення сприяє розвитку творчого потенціалу педагога та креативності його учнів. Креативне мислення вчителя існує як процес неординарного розв'язування педагогічних завдань. Вміння вчителя мислити критично сприяє формуванню компетентної особистості. Відтак розвиток критичного мислення не обмежується одним днем чи кількома вправами, не варто чекати на результат уже завтра. Можливо, результат ви не побачите в тому вигляді, як би хотілося, та він неодмінно буде.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вікіпедія [Електронний ресурс]] - Режим доступу до матеріалу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Критичне_мислення
2. Козира В.М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів. / В.М. Козира. - Тернопіль: ТОКІППО, 2017. - 60с.
3. Коноваленко Н.М. Використання стратегій проекту «Розвиток критичного мислення через читання та письмо» на уроках української мови та літератури "- звіт про роботу над темою з самоосвіти , що містить теоретичний матеріал, приклади практичного використання технології на уроках української мови та літератури. [Електронний ресурс] - Режим доступу до матеріалу: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-strategiy-proektu-rozvitok-kritichnogo-mislennya-cherez-chitannya-ta-pismo-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-47063.html>
4. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/re>
5. Ключові компетентності для навчання впродовж життя 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dystosvita.blogspot.pe/2018/01/2018.html>
6. Кліменко В. Механізм творчості: чи можна його розвивати? - К.: Шкільний світ, 2001. - 95 с.
7. Кроуфорд А., Саул В. Технології розвитку критичного мислення/А.Кроуфорд, В.Саул.- К.: Плеяди, 2006. – 220с.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf

9. Розвиток критичного мислення учнів початкових класів [Електронний ресурс]
Режим доступу до матеріалу: <https://v-eshki.jimdo.com/методическая-работа/>
10. Як розвивати критичне мислення в учнів. . [Електронний ресурс]]- Режим доступу до матеріалу: <http://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>
<https://creativecountry.org/aboutcreate/>

Похилюк Т. І.,
вчитель початкових класів
Шепетівського навчально-виховного
комплексу №1 у складі: «Загальноосвітня
школа І-ІІ ступенів та ліцей
ім. Героя України М. Дзявильського»
Хмельницької області

Виховний процес у школі: складові успіху

Анотація. *Стаття націлена на створення сприятливого освітнього середовища для духовного, творчого, інтелектуального, соціокультурного розвитку, саморозвитку і самореалізації особистості дитини в умовах особистісно компетентнісного підходу.*

Ключові слова: *початкова школа, освітній процес, компетентнісний підхід, партнерство.*

МЕТА: формування і розвиток високоінтелектуальної, свідомої особистості з громадянською позицією, конкурентноспроможної в самостійному житті.

ЗАВДАННЯ:

- створити освітнє середовище, сприятливе для розвитку, саморозвитку, самореалізації учня, формування системи компетентностей та досягнення життєвого успіху;
- забезпечити впровадження інноваційних педагогічних технологій, форм та методів у практику роботи школи;
- сформувати готовність педагога до роботи в умовах інноваційного розвитку освіти;
- сформувати соціально активну, духовно багату, творчу особистість – громадянина світу, патріота України;
- забезпечити реалізацію особистісно орієнтованого, діяльнісного, системного, компетентнісного підходів до реалізації виховного процесу в шкільному й класному колективах;
- створити виховний простір як основу розвитку творчого потенціалу всіх суб'єктів освітнього простору, їх саморозвитку і самореалізації;
- організувати виховний процес на засадах народної, родинної та етнопедагогіки з урахуванням вікових особливостей дитини;
- широко впроваджувати в практику інноваційні виховні технології;
- оптимізувати співпрацю органів учнівського самоврядування, дитячих та юнацьких громадських організацій;
- забезпечити науково-методичний та психологічний супровід.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ:

- сформується освітнє середовище, сприятливе для розвитку особистісного потенціалу школяра, його конкурентноспроможності, життєвого самовизначення і самореалізації у сучасному просторі;
- підвищиться інтерес учнів до знань як основи формування життєвих компетентностей, здатності до проектування свого майбутнього;

- сформуються професійні компетентності вчителя (мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, педагогічне партнерство, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, рефлексивна, здатність до навчання впродовж життя) відповідно професійного стандарту «Вчитель початкових класів».

(Додаток 1. Модель компетентності педагогічного працівника).

НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗАКЛАДУ

Розвиток системи безперервної освіти та навчання впродовж життя.

Забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу.

Запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій. Посилення ролі органів місцевого самоврядування, активізація участі батьків, піклувальної ради, меценатів, фондів, ЗМІ у освітній, науково-методичній, економічній діяльності закладу, прогнозуванні його розвитку.

Виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, сучасної європейської цивілізації, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється.

Збереження і збагачення українських культурно-історичних традицій.

Формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей, самоосвіти і самореалізації особистості. Стимулювання у молоді прагнення до здорового способу життя.

КОНЦЕПЦІЯ

В умовах змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання, мета якого – сформувати всебічно розвинену людину, яка спрямує свою діяльність на користь іншим людям і суспільству. Змінилася система поглядів на виховання як педагогічних процес. Система освіти України вступила на шлях динамічної модернізації. Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року освітній заклад має впроваджувати демократичну культуру через вироблення відповідних процедур для захисту прав дитини і формування демократичних цінностей: захищати права дитини, стати місцем, безпечним для дитини. Стандарт Нової української школи ґрунтується на компетентнісному підході, який поєднає школу з реальним світом і тими потребами, які ставить перед людиною життя. До 10 ключових компетентностей, що увійшли до оновлених освітніх програм, належать: спілкування державною мовою; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадянська компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя. У Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді головною метою виховання на сучасному етапі вважається передача молодому поколінню соціального досвіду, багатств духовної культури народу, його національної ментальності, світогляду і на цій основі виховання особистісних рис громадянина України, які передбачають національну свідомість, розвинену духовність, моральну, художню, естетичну, екологічну, правову, трудову і фізичну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Виховна система - це упорядкована цілісна сукупність компонентів, які сприяють розвитку особистості учня. Головне призначення виховної системи полягає в педагогічному забезпеченні і сприянні розвитку особистості.

(Додаток 2. Схема моделі виховної системи).

ФОРМУВАННЯ освітнього СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

Виховна система навчального закладу формується згідно програми «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України за напрямками:

- ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави;
- ціннісне ставлення до людей;
- ціннісне ставлення до природи;
- ціннісне ставлення до себе;
- ціннісне ставлення до праці;
- ціннісне ставлення до мистецтва.

Школа, крім того, що сама є моделлю суспільства, в якій відображено і державне управління (адміністрація), і суспільство (учні, вчителі й батьки), покликана виконувати властиву лише їй функцію: навчати й виховувати юних громадян (тобто, педагогіка партнерства). Саме в стінах школи ми можемо (і маємо) сформувати в дітей якості, які потім у дорослому житті допоможуть їм стати гідними громадянами демократичної України, тобто:

- соціально активними;
- компетентними;
- здатними приймати свідомі рішення та відповідати за них;
- здатними робити свідомий вибір.

Наукою визначено, що цінності, засвоєні у шкільному віці, обумовлюють поведінку на все життя. Постає об'єктивна необхідність формування життєвої компетентності учнів. Кращим способом пізнання демократії є набуття молодого людиною досвіду управління власною життєдіяльністю та громадськими справами. Тому в основу виховної роботи колективу класу покладена концепція особистісно орієнтованого виховання та педагогіка і психологія життєтворчості, які передбачають активне залучення школяра до виховного процесу на засадах співпраці, діалогу, партнерства, високої вимогливості та глибокої поваги й взаєморозуміння.

В школі створена система виховної роботи, метою якої є забезпечення умов для індивідуального розвитку, врахування потреб і запитів учнів, стимулювання їхньої соціальної, пізнавальної і творчої активності. Для її реалізації в школі діє система учнівського самоврядування, яка сприяє розвитку лідерського потенціалу учнівської молоді, вчить жити активним життям та самореалізувати себе.

(Додаток 3. Структура учнівського самоврядування).

Найбільш результативною для реалізації вищезазначених завдань є проєктна технологія, яка використовується як на уроках, так і в позаурочний час. Практика показує, що метод проєктів є тією технологією, яка допомагає учням набути сил, упевненості, а ситуація успіху може стати відправною точкою для зростання у власних очах. Результатом здійснення педагогічних інновацій є зміни в організації освітнього процесу, у відносинах «учень-учень», «учитель-учень», «керівник-учитель» з використанням таких форм: проєкти, колективні творчі справи, ділові ігри. На реалізацію виховних завдань спрямована система загальношкільних заходів, в тому числі, таких як: День Знань, фізкультурно-оздоровчий патріотичний фестиваль школярів «Нащадки козацької слави», «Посвята в козачата», День вшанування жертв Голодомору, вахта пам'яті Небесної Сотні, конкурс віршів «Мова моя солов'їна», «Вірші до дня народження Тараса Шевченка», конкурс стіннівок «Рідна мова в рідній школі», акція «Вдягни вишиванку», День пам'яті і примирення, День Милосердя, «Свято Української армії», акція-ярмарок «Допоможи захисникам України», благодійні ярмарки для допомоги реабілітаційному центру та дітям-сиротам. Але найбільше діти люблять їздити на екскурсії, результати яких висвітлюємо у формі проєктів. Ми побували в краєзнавчому музеї м.Нетішин, зоопарку м.Рівне, музеї-садибі с.Самчики, в музеях м.Острога.Також, стараємось відвідувати всі культурно-масові заходи в нашому рідному місті.

Проєктна діяльність у виховній роботі є:

- шляхом розвитку творчого потенціалу особистості та її самореалізації;
- середовищем, яке розвиває, формує соціальні вміння, навички та сприяє процесу набуття життєвого досвіду;
- засобом перевірки відповідності особистого досвіду потребам особистісної активної ролі в суспільстві;
- творчим звітом про рівень лідерської компетентності.

Отже, проєктна технологія може застосовуватись як на уроках, так і в позакласній роботі; формує навчальні і життєві компетентності, тому є ефективна.

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ, СІМ'Ї, ГРОМАДСЬКОСТІ

Створити сприятливі умови для формування особистості школяра можна лише за цілеспрямованої взаємодії педагогів, батьків, громадськості.

Головні завдання школи у роботі з батьками: пропаганда педагогічних знань з метою підвищення педагогічної грамотності батьків; організація заходів, спрямованих на оволодіння батьками системою умінь, необхідних для організації діяльності дитини вдома; гуманізація змісту та форм роботи з родиною і взаємовідносин «педагоги - батьки».

(Додаток 4. Система взаємозв'язку сім'ї та школи).

ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД

Розвиток в школі соціально-психологічної служби є важливою умовою сприятливого психологічного мікроклімату для успішної освітньої роботи. Пріоритетним напрямом роботи психологічної служби школи є здійснення психологічного супроводу, відпрацювання умов ефективного функціонування освітнього середовища «Школи життєвої компетентності». Практичним психологом систематично відстежується динаміка та розвиток ключових компетентностей учасників освітнього процесу: учнів, учителів, батьків. Досліджуються складові життєві компетентності учнів: ціннісна, професійно-трудова, особистісна, пізнавальна, здоров'язберігаюча, інформаційна, самоосвітня. На підставі отриманих результатів застосовуються різні засоби корекції світогляду учнів. Здійснення психолого-педагогічного супроводу дає змогу формувати позитивні взаємини між школярами, учителями та батьками (діти набувають досвіду відносин, отримують можливість свідомо обрати стиль спілкування); розкрити здібності дітей і батьків до взаєморозуміння, підтримки, взаємодопомоги; формує культуру психологічного життя дитини з 1-го по 11 клас; допомагає професійному самовизначенню; позитивно впливає на розвиток комфортних відносин дітей. Розвитку творчого потенціалу вчителя й учня сприяє активне впровадження таких інноваційних педагогічних технологій:

- технологія колективної творчої діяльності І.П.Іванова (колективна творча робота у мікрогрупах, участь кожної дитини у виховному заході, справі чи грі; розвиток і виховання дитини у колективі та через колектив);
- проєктна технологія (Д.Дьюї та В.Кілпатрік) – це технологія, сутність якої полягає в стимулюванні інтересів учнів до певної проблеми, що вимагає використання різноманітних методів, засобів навчання та інтегрування знань, умінь з різних видів діяльності, галузей науки, техніки, творчості;
- технологія «Створення ситуації успіху» (А.Бєлкін) - це технологія, яка розкриває суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної справи творця;
- технологія гри як засобу формування духовних потреб та розкриття творчого потенціалу особистості дитини С.А.Шмакова (реалізація основних функцій гри: міжнаціональної комунікації; самореалізації дитини; пізнавальної, розвивальної, виховної; моделювання різноманітних життєвих ситуацій, насичене емоційне життя, емпативні почуття);
- особистісно зорієнтовані технології (І.Бєх) створюють умови для самовизначення вихованця, його звернення до самого себе, переживання почуття

дорослішання, усвідомлення своєї самоцінності, утвердження власної гідності. Такі технології мають бути наукоємкими, враховувати сучасні досягнення психології виховання й навчання.

Отже, складові успіху виховного процесу у школі - це: формування освітнього середовища для розвитку системи компетентностей особистості школяра + психолого-педагогічний супровід + взаємодія школи, сім'ї, громадськості.

Реалізація вищезазначених складових створює умови для досягнення очікуваних результатів:

- виховання творчої особистості, здатної до самореалізації, яка легко адаптується в умовах швидких змін суспільного життя, вільно володіє іноземною мовою, зорієнтована на загальнолюдські цінності, має систему особистісних цінностей і життєву компетентність;
- забезпечення єдності навчання й виховання як двох взаємозалежних складових системи освіти;
- формування національно свідомої особистості з високими моральними якостями, бережливим ставленням до надбань українського народу, рідної мови, свого краю, України;
- забезпечення цілісного підходу до виховання і розвитку особистості учня, створення єдиної комплексної системи виховних впливів школи, сім'ї та громадськості;
- підвищення і вдосконалення професійної компетентності педагогічних працівників;
- забезпечення ефективності профілактики девіантної поведінки дітей та учнівської молоді, дитячої безпритульності, правопорушень, попередження та подолання тютюнокуріння, вживання наркотичних речовин; профілактики захворювань;
- поєднання організаційно-педагогічної, родинно-сімейної, національно-культурної, просвітницької діяльності вчителів, батьків, учнів, місцевої громади.

(Додаток 5. Модель випускника очима учня. Додаток 6. Модель випускника очима батьків. Додаток 7. Модель випускника очима вчителів).

Список використаних джерел та літератури:

1. Виговська О. Вчитель: як його вчити. // Науково-практичний журнал. Директор школи, ліцею, гімназії №4/2001.
2. Державний стандарт початкової освіти
3. Зазуліна Л.В. Педагогічні проекти: Науково-методичний посібник. - Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004
4. Закон України «Про освіту»
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту»
6. Концепція «Нова українська школа»
7. Концепція Національно-патріотичного виховання.
8. Програма «Основні орієнтири виховання»
9. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового середовища»
10. НУШ: poradnik dla vchitelja. Navchal'no-metodичний posibnik. - Київ. «Література ЛТД» 2018

Прокопишена А. В.
магістр освітніх, педагогічних наук
вчитель початкових класів
Богдановецького НВК
«Загальноосвітній навчальний заклад
I-II ступенів – дошкільний

Створення ситуації успіху в умовах НУШ

Анотація. У статті розглядається характеристика поняття «ситуація успіху», визначені концептуальні засади створення позитивно забарвлених ситуацій в процесі навчання молодших школярів. А також охарактеризовано методи створення ситуації успіху у вихованні та навчанні молодших школярів в умовах НУШ.

Ключові слова: виховання, успіх, ситуація успіху, методи створення ситуацій успіху, технологія, особистісно-орієнтовані технології, покоління «Z», компоненти технології «Ситуація успіху».

Проблемою створення ситуації успіху займалися не лише наші сучасники, але й педагоги минулих років. Про те, як краще організувати навчання та виховання дітей, міркував К. Д. Ушинський. У своєму педагогічному творі «Праця в її психічному і виховному значенні» К. Д. Ушинський прийшов до висновку, що тільки успіх підтримує інтерес учня до пізнання чогось нового. Дитина, яка ніколи не пізнала радості праці у вченні, яка не відчула гордості від того, що труднощі подолані, втрачає бажання, інтерес учитися [4, с.54].

Ця проблема не залишилася поза увагою і сучасних учених. Так, О. Гусак і В. Луценко зауважують, що створення ситуації успіху в навчальній діяльності передбачає певний алгоритм, а саме: установка на діяльність (емоційна підготовка до розв'язання навчального завдання); забезпечення діяльності (створення умов для успішного розв'язання); порівняння одержаних результатів із передбачуваними (свідоме ставлення до результатів своєї навчальної праці) [3, с.233].

Створення ситуації успіху полягає в тому, що цей процес має бути нерозривним з розвитком формування всебічно-розвинутої особистості. Отримання навчальних знань є одним із головних завдань у початковій школі, а процес досягнення успіху стає другорядним. Завдання сучасного педагога розвивати особистість кожної дитини, забезпечити усвідомлення нею своїх здібностей, віри у власні сили. Тому дана проблема потребує подальшого дослідження та окреслення найефективніших методів, які б допомогли сучасному педагогу використовувати ситуацію успіху в педагогічній діяльності нової української школи.

Цикл сучасних психолого-педагогічних досліджень свідчить про те, що без переживання успіху особистість не зможе адекватно оцінювати рівень саморозвитку, прагнути до інтелектуального та морально-етичного вдосконалення. Ситуація успіху має великий виховний потенціал, який реалізується в наданні учню можливості збереження самоповаги через досягнення адекватного співвідношення між метою, докладанням зусиль та отриманими результатами; між педагогічною вимогливістю і можливостями учня. Саме на навчальні заклади покладається завдання створення сприятливих умов для самореалізації особистості школяра, для формування потреби і можливості саморозвитку. Реалізація цих завдань тісно пов'язана із спроможністю особистості досягати успіху в різноманітних галузях людської діяльності. Відповідно, проблема формування мотивації досягнення успіху є актуальною як для вітчизняної, так і зарубіжної педагогіки, які прагнуть з'ясувати як закономірності життєдіяльності особистості у напрямку позитивного та успішного саморозвитку, так і виявити теоретичні засади пояснення кореляції мотиваційної бази людини та впливу на неї оточуючого середовища [7, с.25].

Створення ситуації успіху вчителем є одним із видів виховних ситуацій, які відносять до методів особистісно - орієнтованого виховання. Як метод виховання,

створення ситуації успіху – це спеціально змодельовані, створені та організовані педагогічні умови з урахуванням індивідуальних особливостей учня і його самооцінки, дотримання яких народжує для нього перспективи і можливості досягнення позитивного результату діяльності [2, 54].

З педагогічної точки зору ситуація успіху — це цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. Це результат продуманої та підготовленої стратегії і тактики педагога, сім'ї. З психологічної точки зору успіх — це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прямувала в своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, сподіваннями (з рівнем домагань), або перевершив їх [2, с.58].

Створюючи ситуацію успіху на різних етапах уроку, педагогу слід пам'ятати кілька основних правил: треба добре знати психологію дитини, її вікові та індивідуальні особливості; пам'ятати, що в кожній дитині є задатки, завдання педагога – розвинути їх у здібності; любити дитину, ставитися до неї, як до рівної, виключити грубість, різкість, образливий тон; оцінювати результати навчальної діяльності вихованців на основі індивідуального та диференційованого підходів.

Створюючи ситуацію успіху ми даємо можливість дітям подолати лінощі, навчитися отримувати задоволення від праці. Завдання педагога - дати дитині щастя праці, щастя творчості, навчити дорожити цим. В.О.Сухомлинський говорив: «Успіх у навчанні - єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися». Сучасні педагогічні технології, які є особистісно-орієнтованими, вимагають великої майстерності від педагога, глибоких знань з педагогіки та психології. Вчитель може використовувати елементи різних педагогічних технологій, але без створення ситуацій успіху в освітньому процесі неможливо досягти того, щоб діти мали пізнавальний мотив і бажання самовдосконалюватись. Вибираючи освітні технології, вчитель має пам'ятати, що у кожній дитини є задатки, які можуть розвинути у здібності; побачити їх, розвинути – це обов'язок педагога. Важливою рисою професійності педагога є те, що результатом його роботи виступає не лише власне самовдосконалення в особистісному й професійному плані, а й розвиток вихованців [6, с.79].

Нове покоління школярів - покоління «Z» відрізняється кардинальними, порівняно із школярами попередніх років, змінами світогляду. Діти приходять до школи більш розвиненими інтелектуально, інформаційно мобільними, розкутими, проте часто не підготовленими до навчання і спілкування з однолітками, із ослабленим здоров'ям і відсутніми навичками довольної саморегуляції поведінки. Саме тому ситуація успіху стає необхідною умовою формування позитивного ставлення дитини до навчання, а надалі –інтелектуального підйому у процесі розв'язання навчальних завдань, формування стійкої потреби у самоосвіті, бажанні вчитися[4, с.30].

Народження педагогічної технології «Створення ситуації успіху» було зумовлено самим життям. К. Д. Ушинський розмірковував, як краще організувати навчання дітей. Він зазначав, що «розумова праця учня, успіхи й невдачі у навчанні – це його духовне життя, його внутрішній світ, ігнорування якого може призвести до сумних результатів. Дитина не тільки щось пізнає, засвоює матеріал, а й переживає свою працю. Висловлює особисте ставлення до того, що їй вдається і не вдається».

Педагог дійшов висновку, що тільки успіх підтримує інтерес дитини до навчання. Проте інтерес виявляється лише тоді, коли є натхнення, що з'являється від успіху в процесі оволодіння знаннями. Дитина, яка ніколи не пізнала радості праці в навчанні, не відчула гордості від того, що труднощі подолані, втрачає бажання й інтерес навчатись [3, с.235].

Невипадково А.С. Макаренко висунув ідею «завтрашньої радості», у якій було втілено перспективу розвитку колективу та особистості, а В.О. Сухомлинський увів до

педагогічного лексикону термін «школа радості». Нагадаємо його слова про те, що пізнавальна діяльність дитини повинна стати для неї джерелом радості, захоплення від пізнання нового. Радість, посмішка дитини – це головне [4, с.112].

Говорити про успішність процесу навчання і виховання можна лише в тому випадку, коли хоч один із його учасників пережив відчуття радості й успіху.

Ситуація успіху в навчальній діяльності створюється педагогом за допомогою ланцюжка таких послідовних дій: установка на діяльність (емоційна підготовка учня до розв'язання навчального завдання); забезпечення діяльності (створення умов для успішного розв'язання); порівняння одержаних результатів із передбачуваними (свідоме ставлення до результату своєї навчальної праці).

Отже, якщо ситуація успіху створюється учителем послідовно і свідомо, її структура повинна враховувати всі названі компоненти. Розглянемо організацію ситуації успіху поетапно. **Мотиваційно - цільовий етап:** учитель ставить завдання сформулювати в учня установку на успішне виконання навчального завдання, при цьому відчути себе «творцем обставин», подолати труднощі, які можуть виникнути в ході роботи. Іншими словами, формує мотив досягнення. Але тут педагог стикається з неадекватною реакцією учнівського колективу: дехто вже виконував подібне завдання невдало, тому в цих учнів уже сформовано негативне ставлення. Друга група учнів не стикалася з такою роботою, тому вони не знають, чого можна очікувати від подальшої діяльності. Третя група вже виконувала подібні завдання й успішно впоравшись із ними, перебуває у стані мобілізованості, готовності до виконання навчального завдання.

На цьому етапі педагогу простіше за все буде працювати з третьою групою, де необхідно тільки актуалізувати позитивні емоції, пережиті дітьми раніше. У другій групі учнів треба передбачити емоційну реакцію, намалювати перспективу вдалого виконання завдання, пов'язуючи її з тими чи іншими умовами діяльності, які в минулому забезпечували успіх. Найбільш трудомісткою буде робота з першою групою. Спочатку необхідно нейтралізувати спогади про невдачі в попередній діяльності, а потім створити перспективу для нової. Зробити це можна, наприклад, підкресливши, що учень попрацював над своїми помилками або змінити завдання.

Організаційний етап. Під час організаційного етапу завдання вчителя полягає в забезпеченні умов для успішного виконання завдання, зацікавленні школярів самим пізнавальним процесом з урахуванням індивідуальних здібностей і особистих якостей учнів. На цьому етапі деякі діти переживають стан конфлікту: з одного боку, необхідно виконати роботу, а з іншого – відчувається нестача умов для її виконання. Тут особливо необхідна допомога вчителя. Треба допомогти дитині правильно включитися в роботу, подолавши втому, стимулювати її діяльність. Конкретні обставини зумовлюють використання тих чи інших прийомів створення ситуації успіху. До них, зокрема, належать: емоційне розвантаження; зміна завдання за бажанням учня; допомога класу (гуртка); «швидка допомога» (звернення до педагога, до сильнішого учня і подібне); «підказка» (робота з книгою) і т.д..

Результативний етап передбачає організацію учителем роботи таким чином, щоб перетворити результат попередньої діяльності в емоційний стимул, в усвідомлений мотив для наступного навчального завдання. Як показує практика, цей етап виявляється найбільш хворобливим. Підсумок навчальної роботи зводиться до оцінки та самооцінки. Відомо, що думки вчителя й учня в цьому питанні частіше за все не збігаються. Справа в тому, що педагог оцінює підсумок діяльності, враховуючи акуратність, правильність тощо, а учень пам'ятає про ступінь витрачених зусиль, концентрації уваги і т. ін. та чекає, що оцінять не тільки підсумок, але і його зусилля у процесі діяльності. Добре, коли ступінь витрачених зусиль відповідає підсумку роботи, а отже, й оцінці. У цьому випадку вчителю достатньо похвалити учня, підкреслити його досягнення, тим самим стимулюючи його до подальшої діяльності. Можливий і такий варіант: учень витратив мінімальні зусилля, але результат його

роботи задовольняє основні вимоги. Такий варіант потребує від учителя знання індивідуальних особливостей учня, уміння аналізувати ситуацію, класифіковану А. С. Белкіним як «удаваний» або «небезпечний успіх». Необхідно продумати для конкретного учня систему індивідуальних завдань із підвищеним рівнем складності, запропонувати таку форму роботи, коли в наявності внесок кожного учня у спільну справу, й оцінювання відбувається групою учнів, а не одним учителем. Крім того, можливі особисті бесіди, де учитель прямо, але без свідків говорить учню про його недоліки: байдужість, лінощі тощо. На перший погляд виникає парадокс: учитель навмисне ставить учня в ситуацію неуспіху. Однак, мета подібної тактики полягає в тому, щоб у свідомості дитини народилася радість не стільки від оцінки, скільки від самого процесу відкриття істини. Станеться це тільки в тому випадку, якщо школяр подолає певні труднощі навчального, морального, комунікативного характеру. Варіант третій, найбільш хворобливий для обох сторін – учень упевнений, що «викладеться», але оцінка, виставлена вчителем, не відповідає його очікуванням. Тут можливі серйозні конфлікти з педагогом, які можуть, у свою чергу, накласти негативний відбиток на ставлення учня до всього навчального процесу в цілому. У даному випадку з боку педагога необхідна глибока індивідуальна робота. Варто запропонувати дитині спробувати знайти свої помилки, а потім разом із учителем проаналізувати їх. Не треба прагнути виправити всі помилки відразу. Учитель повинен підкреслити, що він упевнений у покращенні знань, результатів та досягнень вихованця, необхідно показати своє шанобливе ставлення до роботи учня. Четвертий варіант нагадує перший – кількість витрачених зусиль відповідає підсумковій діяльності, однак результат – незадовільний. Цей варіант є свідченням того, що організація умов діяльності на попередніх етапах будувалася без урахування індивідуальних здібностей конкретного учня. Тепер педагогу доведеться починати все спочатку [5, с.38].

Завершальний етап. Цей етап носить психолого-педагогічний характер, оскільки логічно впливає з результатів попереднього етапу і служить основою для формування мотивів майбутньої діяльності. Особливої уваги потребують до себе слабо встигаючі учні. До них можна застосовувати завищену або авансову оцінку. Наприклад, можна використати позитивне рецензування, однак слід дотримуватися почуття міри, щоб учень не переоцінив свої здібності. Як показує практика, в силу індивідуальних відмінностей учні по-різному реагують на запропоновані вчителем ситуації. Для деяких ситуація успіху повинна бути повторена неодноразово, до тих пір поки не реалізується основне завдання: учень відчуває задоволення не тільки від результату діяльності, але й від самого процесу оволодіння знаннями.

Педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» включає створення різноманітних видів, типів та використання прийомів, за допомогою яких розгортається робота з різними категоріями учнів. Розглянемо декілька з них.

Прийом «Даю шанс». Шанс, про який йде мова, - це заздалегідь підготовлена педагогом ситуація, за якою учень отримує можливість зненацька для себе розкрити свої можливості;

Прийом «Емоційне пониження» - констатація будь-якого, навіть незначного успіху, навіювання дитині віри в себе, відкритість учителя для довіри і співчуття»;

Прийом «Загальна радість». Це емоційний відгук оточуючих на успіх члена свого колективу. Важливо, щоб, у досягненнях кожного вихованця оточуючі бачили результати своєї праці, а сама дитина розуміла, що її радість - це радість підтримки, стану «своїх серед своїх»;

Прийом «Емоційний сплеск». Хороший стосовно дітей, які емоційно реагують на похвалу і критику. Завдання вчителя – у кожному учневі визволити енергію, перетворити її на «ланцюгову реакцію», ініційовану гарячим словом педагога;

Прийом «Лінія обрію». Перший успіх дитини відразу ж підхоплює вчитель,

пропонує нові способи, за допомогою яких можна збудити думку учня, вивести його на обрії самостійного мислення, причому лінію цього обрію вчитель постійно відчуває [6, с.213].

Звичайно, реалізація наведених прийомів можлива лише за позитивної установки вчителя на успіх учня. Успішна дитина популярна, у неї багато друзів, сприятливий настрій, вона внутрішньо вільна й відкрита світу.

Фахівці вважають, що неуспішність дитини відіграє негативну роль у розвитку її особистості. Негативно позначається на настрої, обмежує можливості самореалізації. У повсякденному житті дитини виникає чимало природних ситуацій, які можуть бути використані дорослими (педагогами, батьками) для розкриття його особистості. Проте нерідко виникає необхідність у створенні навмисних ситуацій, де успіх дитини було б гарантовано. Сьогодні важливо навчити дитину протистояти стресовим ситуаціям, не засмучуватися, не опускати рук у разі невдачі. З раннього віку в дітей треба виховувати бажання триматися бадьоро, оптимістично, не боятися посиленої роботи, вміти спілкуватися з однолітками й дорослими, рости конкурентоздатними і гуманними в умовах реформованого суспільства [1, с.51].

Важливу роль в успішному опануванні учнями початкової школи мовно-літературними компетентностями відіграють вправи і завдання. Наведемо приклади використання прийомів на уроках української мови і літературного читання в початковій школі, що дозволяють створити ситуацію успіху. Так, прийом «Навмисна помилка» активізує увагу молодших школярів. Його доцільно використовувати з метою перевірки рівня засвоєння дітьми знань з певної теми.

Наприклад, для з'ясування усвідомлення другокласниками змісту оповідання Василя Сухомлинського «Як Наталя у Лисиці хитринку купила» варто запропонувати їм наступне завдання: прослухайте невеликий фрагмент тексту: Прийшла Лисиця на базар, принесла повну торбу якогось краму, прикритого білим рушничком. Діло було зимою. Стала Лисиця в ряд, підняла пухнастий комір, поставила кошик на стіл, відкрила, й побачили люди: у кошику хитринки. Ішла повз базар Наталочка. Побачила – Лисиця хитринки продає. Підійшла і вибрала собі таку хитринку: маленька дерев'яна дівчинка приклала руку до голови, скривилася й жалібно пищить: «Ой, голова болить». Купила Наталя хитринку, принесла додому. Треба готувати уроки, але ж не хочеться. Наведений вище уривок тексту читає учень-асистент («упевнений у собі» або «надійний» школяр), який після прочитаного фрагменту додає фразу «Після цього відбулися такі події ...» і розповідає так: Наталка вирішила віднести хитринку назад на базар та віддати Лисиці, але так і не змогла знайти маленької дерев'яної дівчинки. Після пошуків у Наталки розболілася голова, і мати порадила їй спочатку відпочити, а потім покататися на ковзанах зі своїми подружками. У дівчинки була дуже добра мама і дозволила їй цього дня не виконувати домашнє завдання. Учні класу, на яких вкаже асистент, мають виправити його помилку та переказати зміст оповідання якомога ближче до авторського варіанту. Подібний прийом допоможе «зневіреним» і «невпевненим» дітям відчувати успіх і переконатися у власних можливостях правильно виконувати завдання.

Одним із ефективних і оптимальних засобів навчання учнів 1–4 класів є дидактична гра, яка на початку шкільного життя є домінантним видом діяльності дітей. Ігрові технології навчання покликані як задовольняти біологічні потреби учнів (реалізувати вихід надлишкової енергії та бажання стати лідером; проявити себе як особистість; перевірити власні можливості в колективній діяльності; певним чином виявити себе серед однолітків; задовольнити потребу у відпочинку тощо), так і забезпечити ситуацію успіху. Пропонуємо дидактичну гру, яку можна використати на уроках української мови: закінчіть речення: Я люблю ... Я прагну.... Я сподіваюсь.... Я радію ... Я вірю ... Визначте основу речення. Поміркуйте і скажіть, що є спільним для цих речень? Переконані, що подібні завдання дозволяють не тільки активізувати аналітико-синтетичну діяльність учнів, а й забезпечити поступове формування

впевненості в собі, у власному успіху в тих молодших школярів, яких можна віднести до категорії «зневірованих» і «невпевнених». Сформувати впевненість дітей зазначеної вище вікової групи можна за допомогою прийомів, в основі яких є позитивний зворотній зв'язок і безмежна віра в учнів [4, с.64].

Отже, створенню ситуації успіху насприяють завдання аналітико-синтетичного та творчого характеру, які передбачають інтеграцію сучасних технологій навчання в освітній процес початкової школи. Переконані, що саме таким шляхом можна досягти мети, проголошеної в Державному стандарті початкової освіти, – всебічного розвитку дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвитку самостійності, творчості та допитливості. Створення ситуації успіху – це та педагогічна технологія, яка дарує атмосферу приязні та взаємодопомоги, впевненості і захищеності, допомагає дитині зрости успішною, відчувати радість від подолання труднощів, формує переконання, що все в житті дається завдяки затраченим зусиллям.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гусак О. Г. Педагогічна технологія створення ситуації успіху в професійній підготовці. Вісник Національного університету оборони України. 2013. Вип. 6. С. 48–53.
2. Крок до толерантності: використання арттехнологій у захисті прав дітей-біженців: навч.-метод. посібник / за ред. Р. Безпальчої. Київ: Школа Рівних Можливостей, 2010. 124 с.
3. Луценко В. Ситуація успіху: психолого-педагогічні механізми й етапи організації. Освіта регіону. 2016. № 4. С. 232–236
4. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
5. Освітні технології: навч.-метод. посібник / О.М. Пєхота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пєхоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
6. Химинець В.В., Кірик М.Ю. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 312 с.
7. Чемоніна Л. Наступність і перспективність вивчення словотвору української мови в початковій та основній школі: монографія. Бердянськ: БДПУ, 2012. 156 с.

Пулатова Л. Й.,

кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри теорії та методик
суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

**Читати – це цікаво: дитячий світ очима лауреатів премії
імені Андерсена американської письменниці Жаклін Вудсон та
швейцарської ілюстраторки Альбертін**

Анотація. У статті представлено матеріали про переможців престижної дитячої літературної премії імені Андерсена 2020 року американської письменниці Жаклін Вудсон та швейцарської ілюстраторки Альбертін. Наголошено на важливих соціальних темах їхніх творів.

Ключові слова: читання, дитяча література, премія імені Андерсена, дитяча письменниця, ілюстраторка дитячої літератури.

У Державному стандарті базової середньої освіти серед наскрізних умінь усіх ключових компетентностей першим є читати з розумінням, «що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями...» [1]. Робота над цим умінням розпочинається в початковій школі, хоча, на думку психологів, вроджені здібності дитини до читання виявляються вже у віці від 18 місяців до 3 років, прищепити ж любов до книги та читання можна ще до 9 років. Пізніше зробити це дуже складно і практично неможливо. Отже, процес залучення дитини до пізнання світу через книгу припадає на дошкільний і молодший шкільний вік і на 90% залежить від батьків. Координатором і помічником цього процесу безумовно є вчитель, вихователь. Але для цього їм необхідно добре орієнтуватися в сучасному світі й регулярно відслідковувати те, що створює сьогодення для формування інтересу до читання і які цікавинки дитячої літератури пропонує.

Премія імені Андерсена – одна із найпочесніших нагород світу для дитячого письменника або ілюстратора дитячих книжок. За рівнем престижу її порівнюють із нобелівськими нагородами, а часом так і називають – Малий Нобель (Little Nobel Prize). Премію заснували 1956 року з ініціативи президента Міжнародного комітету з дитячої та юнацької літератури ЮНЕСКО, видатної особистості у світі дитячої книжки Еллі Лепман [2].

Головним атрибутом премії є золота медаль із профілем казкаря. Але грошової винагороди для лауреатів не передбачено. Синхронно з оголошенням лауреатів, IBBY нагороджує Почесними дипломами найкращі з дитячих та підліткових книжок, що виходили друком у країнах-членах Міжнародної ради. Усі відзначені книжки входять до Почесного списку, який публікується у вигляді каталогу.

Свого часу лауреатами премії Андерсена стали такі видатні дитячі письменники, як: Еліно́р Фардґон, Астрід Ліндґрен, Еріх Кестнер, Туве Янссон, Джанні Родарі, Марія Ґріпе, Крістіне Нестлінґер, Анні Шмідт, Кетрін Патерсон, Девід Альмонд та багато інших. Серед ілюстраторів нагороду отримували: Моріс Сендак, Роберт Інґпен, Квентін Блейк, Ютта Бауер, Петер Сіс, Сюзанна Бернер та інші [2].

У 2020 році Міжнародна рада з дитячої та юнацької книги (International Board on Books for Young People – IBBY) нагородила преміями імені Андерсена (Hans Christian Andersen Award) американську письменницю Жаклін Вудсон та швейцарську ілюстраторку Альбертін.

Вудсон – авторка понад 30 книжок: від книжок-картинок для наймолодших до повістей для старших підлітків, деякі з них – у віршах.

Більшість книжок Вудсон гостро соціальні. Головні теми її творів: расові, класові та гендерні проблеми. За словами самої письменниці, в дитинстві та юності вона часто відчувала себе не такою, як усі інші, а коли виросла, зрозуміла, що відрізнятися від інших – норма. Саме цю ідею вона найчастіше намагається донести до своїх читачів.

Brown Girl Dreaming (Коричнева дівчина мріє), видавництво: Nancy Paulsen Books, 2014 – віршована автобіографічна розповідь про дитинство афроамериканської дівчинки, яка росла й виховувалася у Південній Кароліні та Нью-Йорку у 1960-х та 1970-х роках, про пошук нею свого місця у світі [3].

The Day You Begin (День, з якого ти починаєш), видавництво: Nancy Paulsen Books, 2018 – «Бувають випадки, коли ви заходите в кімнату, і там ніхто не схожий на вас. Є багато причин, щоб відчувати себе «не таким». Можливо, це те, як ти виглядаєш чи розмовляєш, або звідки ти; можливо, це зовсім щось випадкове..., але «не таке». Ліричний текст Жаклін Вудсон та вражаюче мистецтво Рафаеля Лопеса

нагадують нам, що ми всі іноді відчуваємось «не такими» – і як добре те, що все одно йдемо вперед [3].

This Is the Rope: A Story from the Great Migration (Дівчинка з мотузкою: історія з Великого переселення народів), видавництво: Nancy Paulsen Books, 2014 – Історія подорожі однієї родини на північ під час Великого переселення народів починається з маленької дівчинки в Південній Кароліні, яка одного літа знаходить мотузку під деревом. Вона навіть не здогадується, що мотузка стане частиною історії її сім'ї. Але протягом трьох поколінь ця мотузка передається, використовується для всього, від ігор зі скакалками до прив'язування валіз на машині для великого переїзду на північ до Нью-Йорка і навіть для зустрічі сім'ї, де ця перша маленька дівчинка зараз є бабусею. Під час Великого переселення народів мільйони афроамериканських сімей переїхали з Півдня, шукаючи кращих можливостей. З витонченістю та пронизливістю, розмовна історія Вудсона та майстерні картини олійного мистецтва Ренсома з міського життя розповідають багату історію родини, яка пристосовується до змін [5].

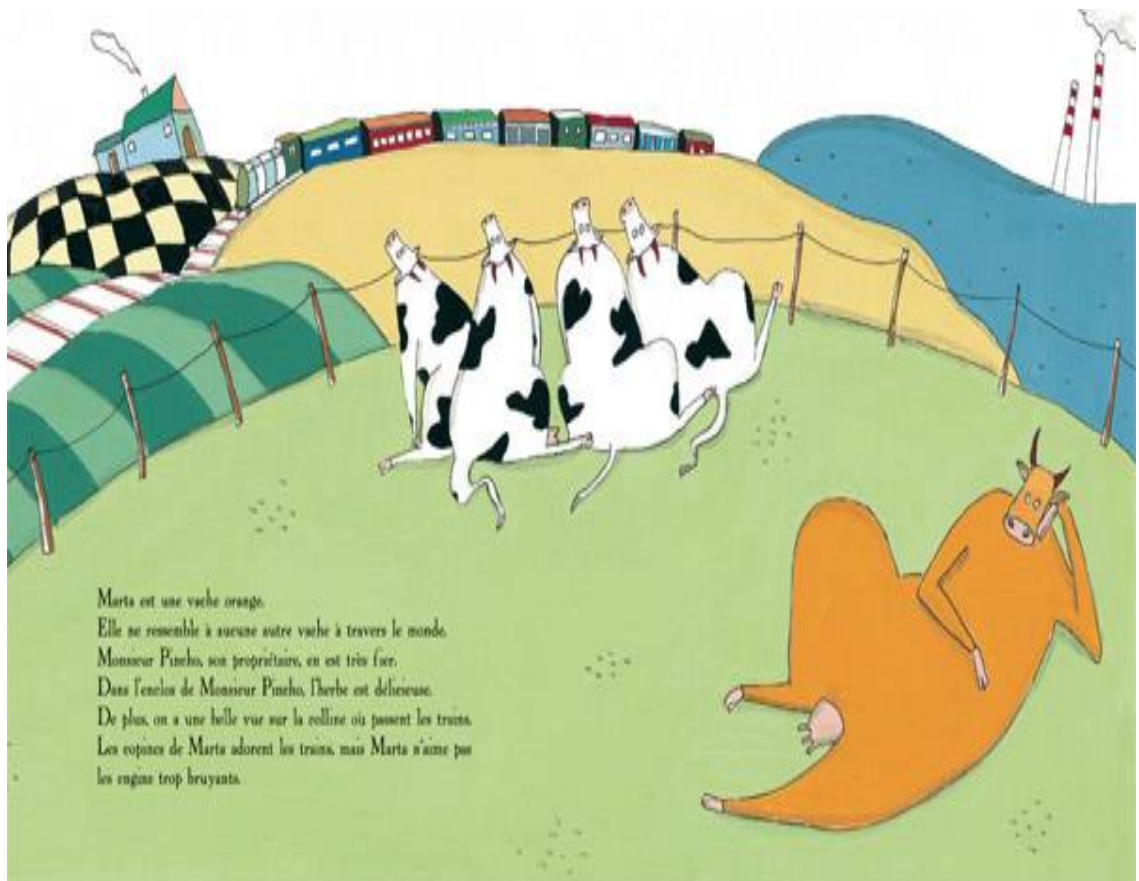
Вудсон була удостоєна премії імені Маргарет Едвардс Американської бібліотечної асоціації, Національної книжкової премії США, премії імені Коретти Скотт Кінг, медалі Джона Ньюбері та інших.

Альбертін – швейцарська ілюстраторка дитячої літератури. Найвідоміші її книжки: *La rumeur de Venise* (потрапила у 2010 IBBY Honour List), *Les Oiseaux*, *Les Gratte-Ciel*, *Mon tout petit* (потрапила до 2016 IBBY Honour List) та *Ligne 135*. Її видання отримували численні нагороди в галузі дитячої літератури та ілюстрації, а у 2018-му ілюстраторка потрапила до фіналу премії Астрід Лінгред [2].

Разом із Джермано Зулло (письменником, чоловіком) Альбертіне вигадала цілу серію великоформатних книжок-картинок, надрукованих на цупкому картоні. Вони майже не містять слів, але мають дуже багато персонажів, з якими відбуваються різні кумедні історії. Художниця пропонує малюкам, адже серія розрахована перш за все на них, знайти на кожному розвороті вже знайомих героїв і зрозуміти, що з ними трапилося цього разу. Є й персонажі, які переходять із книги в книгу: хлопець і дівчина знайомляться в альбомі «На морі», (2008), а в книжці «В горах» (2011) у них вже з'являється дитина. В ілюстраціях Альбертіне колір не менш важливий, ніж малюнок: навіть альбом без слів про зиму в горах у неї вийшов яскравим. Її улюблена техніка – гуаш у поєднанні з кольоровими олівцями. Художниця не проти малювання на комп'ютері, але переконана, що за красивою акуратною картинкою ні в якому разі не можна забувати про логіку оповіді, про зміст і про те, що ж автор хоче сказати читачам.

Альбертіне визнає, що не думає про читачів, коли працює над книжкою. Всю увагу приділяє малюнку, щоб ідея, історія і наратив поєдналися в одне органічне ціле. З-під її пензля регулярно з'являються численні симпатичні довготелесі персонажі, які оселяються у журналах, афішах, альбомах та дитячих книгах. Альбертіне вважає себе, перш за все, художницею – авторство своїх книг вона ділить із чоловіком. «Я можу скласти історію, придумати персонажів, але тільки Джермано може створити хорошу сюжетну канву». Втім, деякі книгознавці вважають її повноцінним автором книжок: «Вона надає кожному зображенню різні шари, які, в свою чергу, пропонують читачеві кілька рівнів інтерпретації. Вона може бути спочатку ілюстратором, але вона також є повноцінним автором». Першим великим успіхом творчо-сімейного дуету була книга про корову-спортсменку «Марта та велосипед» (1999). За першою книгою пішли й інші: художниця відправляла відважну Марту подорожувати й іншими способами: пішки, на повітряній кулі і навіть в батискафі. Спільно з чоловіком Альбертіне опублікувала близько 30 книжок для дітей. Особливість цих книжок полягає у тому, що вони постійно ставлять питання, а не відповідають на них; більшість їхніх історій так і завершуються питанням. Такий підхід дає змогу читачам самотійно рефлексувати після того, як останню сторінку книги вже перегорнуто. Офіційний сайт художниці: <http://www.albertine.ch> [4].

Без сумніву, творчість сьогоднішніх лауреатів премії імені Андерсена американської письменниці Жаклін Вудсон та швейцарської ілюстраторки Альбертін є достойним представлення сучасної дитячої літератури й варте уваги і дітей, і їхніх батьків.

Ілюстрації Альбертін

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Державні стандарти. Міністерство освіти і науки України / [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
2. Відомі лауреати премії Андерсена. Читомо. Культура читання і мистецтво книговидавництва / [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://chytomo.com/vidomi-laureaty-premii-andersena/> – Назва з екрана.
3. Жаклін Вудсон – лучшие книги. LiveLib / [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://www.livelib.ru/author/221100/top/paper-zhaklin-vudson/> – Назва з екрана.
4. Лауреати Міжнародної премії Г.К. Андерсена – 2020. Національна бібліотека України для дітей / [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=9191> – Назва з екрана.
5. Jacqueline Woodson. This Is the Rope / [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://www.jacquelinewoodson.com/this-is-the-rope/> – Назва з екрана.

Пушкар А. І.,
вчитель початкових класів,
Ямпільський ліцей

Виховний процес у школі: складові успіху

Анотація. У статті розглядається технологія «Створення ситуації успіху», її складові з детальним роз'ясненням, ідеї відомих педагогів минулих років; застосування технології у виховному та навчальному процесі; пропонуються різні прийоми, що сприяють ефективному вирішенню даної технології; задачі, які повинен ставити перед собою сучасний педагог.

Ключові слова: урок, здобувачі освіти, ситуація успіху, психологія успіху, освітній процес, навчальні прийоми, особистість, партнерство.

У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил

Навчання допомагає бути впевненим у своїх діях і вчинках. Придбати цю впевненість допоможуть освітні заклади різного типу, одним з яких є школа. Однак часто доводиться чути від учнів фрази, що виражають небажання навчатися у школі. У деяких дітей відсутнє прагнення розширити запас своїх знань. Вони з більшим задоволенням будуть займатися іншими справами, ніж ходити до школи. Чому це відбувається? Дитина, йдучи до школи, сподівається домогтися визнання і розраховує заслужити любов і повагу з боку вчителів і однокласників. Крах цього світлого оптимізму, найсерйозніша проблема - навчання. Чому через деякий час дитина втрачає інтерес до навчання? Хто винен у цьому? Яку роль при цьому відіграє вчитель? Чи може вчитель сформулювати інтерес в учнів до навчального процесу і за допомогою чого?

На ці та багато інших питань шукали відповіді не тільки наші сучасники, а й педагоги минулих років.

Народження педагогічної технології "Створення ситуації успіху" було зумовлено самим життям. У своїй педагогічній діяльності А.С. Макаренко розробляв ідею "завтрашньої радості", а В.О. Сухомлинський розвинув цей прийом у створеній ним "Школі радості". Результати діяльності цих педагогів підводять нас до усвідомлення можливостей упровадження у навчально-виховний процес такої педагогічної технології, яка була б націлена саме на те, як викликати у дітей почуття радощів, забезпечити успіх у навчанні.

На правомірність включення ситуацій успіху в процес навчання вказували І. Д. Бех, А.С. Белкін, Л.С. Виготський, В.О. Оніщук, О.Я. Савченко, І.Ф. Харламов, Г.І. Щукіна та ін.

На думку А.С. Белкіна, ситуація – це сполучення умов, які забезпечують успіх, а сам успіх – результат подібної ситуації.

Актуальність проблеми сьогодні полягає в тому, що:

- знання, якості, мислення сучасної людини мають бути гнучкими, мобільними, конкурентноздатними;
- особистість має вміти володіти комунікативною культурою, працювати в команді;
- критичне мислення, оцінювання ситуації, вміння знаходити шляхи вирішення проблем – запорука успіху;
- вміння працювати з інформацією, використовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення – вимоги сучасного життя.

В основі педагогічної технології "Створення ситуації успіху" лежить особистісно-орієнтований підхід до процесу навчання та виховання. Тільки особистісно-орієнтоване навчання дає можливість кожному учню реалізувати індивідуальні особливості, розвинути свою пошукову активність.

Як зазначає О. Пехота, ситуація успіху — це суб'єктивний психологічний стан задоволення результатом фізичного або морального напруження виконавця справи, творця явища. Вона досягається тоді, коли дитина сама визначає цей результат як успіх. Успішність теж тлумачиться як успіх, однак він є зовнішнім, бо оцінюється іншими. Усвідомлення ситуації успіху учнем, розуміння її значимості виникає після подолання психологічних бар'єрів страху бути не таким як усі, труднощів незнання, невміння тощо.

Використання ситуації успіху має сприяти підвищенню робочого тону, збільшенню продуктивності навчальної роботи, а також допомогти учням усвідомити себе повноцінною особистістю і, відповідно, забезпечити успіх у навчанні.

Успіх, якщо його переживає дитина неодноразово, відкриває період визволення прихованих можливостей особистості, перетворення та реалізації духовних сил.

Отже, головний зміст діяльності педагога полягає в тому, щоб кожен учень був успішний, це сприяє розвитку впевненості учня в собі, підвищенню самооцінки, розвитку почуття власної значимості.

Завдання педагога— допомогти особистості дитини зрости в успіху, дати відчуття радості від здолання труднощів, переконати, що задарма в житті нічого не дається, скрізь необхідно докласти зусиль. І успіх буде рівноцінним витраченим зусиллям.

Складові психології успіху

Віра в себе

Коли дитина щиро в що-небудь вірить, то всю навколишню дійсність вона розглядає під даним кутом зору. Щоб стати дійсно успішним, потрібно перш за все, цього захотіти, а потім - повірити в те, що це можливо. Повірити в себе і свої сили. Дитина з позитивним мисленням досить добре підготовлена до життєвих випробувань, зазвичай упевнено дивиться в майбутнє. Вона об'єктивно оцінює себе і свої можливості і якщо помічає в собі відсутність якихось талантів, то не дуже засмучується, а просто переключається на ті сфери діяльності, в яких здібності її можуть розкритися краще. Це оптиміст, який завжди досягає поставленої мети. Він щиро вірить в успіх, і тому налаштований на перемогу, підсвідомість лише виконує закладену в неї програму. Мислити позитивно – перший крок до того, щоб стати позитивним.

Тяжіння хорошого

Успішні люди притягують до себе успішних. Щасливі люди притягують до себе щасливих. Звідси впливає просте життєве правило: хочеш бути успішним - тримайся успішних людей. З дитинства кожен із нас набуває «індивідуальний набір», в який часто входять різні комплекси, переконання, установки, «любовно» вирощені батьками, друзями по двору та іншими людьми, чий спосіб життя має на нас вплив. Діти можуть переймати ці установки і переконання, можуть також успадковувати їх, міркувати про їх правильності чи хибності. При цьому часто ми забуваємо про те, що практичні будь-які переконання є обмежувачами, які діють подібно гальмах, не даючи розвернутися потенціалу, вони стримують нас. Крім того, «рамки» породжують двох головних ворогів особистого успіху - сумніви і страх, які, у свою чергу, не дозволяють використовувати природні таланти і здібності в повній мірі.

Боротьба з невдачами

Невдача - Якесь негативне слово, і мало хто замислюється, скільки насправді позитиву воно несе. Адже якщо подумати, невдачі загартовують, вчать не здаватися і йти до мети, у що б то не стало. Життя триває, і якщо в є план і бажання досягти висот, то зупинятися на півдорозі вже точно не варто. Цьому вчать нас приклади багатьох відомих людей. Як відомо, будь-яка дія має свою причину і свою передісторію. Лакмусовим папером успіху можна назвати наше ставлення до невдач. Промахи, проблеми і нещастя трапляються практично у будь-якої людини. Але ставлення до власних поразок може бути різним. Невдачі позитивні тим, що загартовують нас - характер і дух, і змушують щоразу підніматися, обтрушуватись і продовжувати свій шлях після падіння, як би гірко не було. І страх перед невдачею - найбільша перешкода для досягнення успіху. З провалом перед дитиною можуть відкритися нові можливості, яких вона не помічала раніше - і все тому ж, що невдача змушує змінити погляд на проблему.

Позитивний світогляд

Навколишня реальність знаходиться в постійному розвитку: нові знання і навички, нова інформація і нові події щодня включаються або у вже створені раніше структури, або утворюють нові. Першим доданком перемоги у внутрішній битві з

невдачею є позитивний світогляд. Негативні думки впливають на наше життя руйнівню. І, швидше за все, не випадково з'явилася фраза «Чого боїшся, то й станеться». Мотивація вимагає «мотиву», і чим ясніше дитина його усвідомлюватиме, тим більшого досягн. Все, що оточує і що відбувається - події за забарвленням абсолютно нейтральні.

Сьогодні, у порівнянні з іншими історичними епохами, все більше людей прагнуть до успіху. І все більше людей її досягають. Напевно, ніколи ще не існувало стільки можливостей для перетворення мрії в реальність, як в наші дні. Тому так важливо навчити дитину дивитися на світ позитивно.

Створення ситуації успіху в навчально-виховному процесі в класі

Великою стимулюючою силою, що сприяє розвитку особистості, спонукає до співпраці у навчальному та виховному процесах, є віра педагога у позитивні властивості дитини, її сили, успішність, втілена на вербальному рівні. Дати дітям відчувати радість праці, щастя успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття власної гідності – ось моє найперше завдання, бо успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для боротьби з труднощами, бажання вчитися. Успіх створює сильний додатковий імпульс до активної роботи, сприяє становленню гідності учня.

Отже, ситуація успіху стає фактором розвитку особистості школяра. Її переживає як учень слабкої успішності, так і учень високої продуктивної діяльності, як мудрий, досвідчений педагог, так і молодий фахівець.

Дотримуючись технології „Створення ситуації успіху”, я, як педагог, використовую в своїй практиці такі висловлювання:

- Це дуже важливо, і у тебе неодмінно вийде ...
- Саме ти і міг би зробити таку справу ...
- Починай же! Ти це добре зробиш! ..
- Ось ця деталь (елемент, частина) вийшла дуже гарно! ..

Педагогічна технологія „Створення ситуації успіху” включає створення різноманітних видів радості, використання прийомів, за допомогою яких розгортають роботу з різними категоріями учнів.

Прийоми та методи, що сприятимуть створенню «Ситуації успіху» на уроці

На мою думку, допоможуть вести роботу у цьому напрямку, наблизити успіх до кожної дитини, наступні прийоми:

"Невтручання" — максимальне надання самостійності у вирішенні проблеми.

"Холодний душ" — учителю не слід поспішати з поліпшенням оцінок, він не тільки не "поливає бальзамом" зачеплене самолюбство, але й трохи "підсипає солі" (за А.С.Макаренком).

"Анонсування" — спершу треба обговорити з учнем, що йому потрібно буде зробити, провести мовби репетицію майбутньої події.

"Невпевненим" така попередня підготовка створить психологічну установку на можливий успіх, дасть упевненість у своїх власних силах.

"Гидке каченя" — прийом для "зневірених" учнів. Важливо вчасно побачити їхні позитивні якості, створити всі можливі умови для тих, кому так необхідно, щоб хтось повірив у них, допоміг удосконалитися.

Сенс прийому "Емоційне заохочення" у тому, щоб уселити в дитину віру в себе, похвалити за будь-що, навіть незначне; усмішкою, поглядом дати зрозуміти учню, що серце, душа вчителя розкриті для нього.

"Сходінки до успіху" — крок за кроком підніматися разом з учнем сходинками знань.

"Емоційне блокування" — це обмеження розгортання образи, розчарування, втрати віри у власні сили. Треба допомогти учневі пересилити свою невдачу, знайти її причину, переорієнтувати його з песимістичної оцінки подій на оптимістичну.

"Стабілізація" — створення умов для того, щоб загальна позитивна реакція класу на діяльність учня не стала одноразовою, а, по можливості, часто повторювалась. "Даю шанс" — спеціально підготовлена педагогом ситуація, за якої дитина дістає можливість неочікувану для самої себе розкрити власні можливості, здібності.

Приєм "Сповідь" — щире звернення до найкращих дитячих почуттів, розкриття перед учнем стану своєї душі. Однак цей прийом може дати очікуваний ефект лише в разі правильного прогнозування вчителем відповідної реакції учня.

Приєм "Стеж за нами" використовується для дітей з інтелектуальною занепаєністю, з лінощами думки. Сенс його полягає в тому, щоб дати можливість учню відчувати радість визнання в собі інтелектуальних сил.

"Емоційний сплеск" — це спроба дати емоційний заряд упевненості в тяжку для учня хвилину, нагадавши йому про його великі інтелектуальні можливості, звільнити від психологічної затисненості енергію, думку, знання.

Приєм "Обмін ролями" дає учням можливість проявити себе, наприклад, у ролі учителя, показує дітям, що вони здатні робити набагато більше, ніж від них очікують.

"Створення ситуації змагань" — завдання педагога — виявлення гідного "суперника" й утримання ситуації інтелектуально-творчого змагання під педагогічним контролем.

"Вибір адекватних стимулів" — стимул для роботи повинен бути привабливим для учнів, а при втраті своєї актуальності змінюватись.

"Допомога друга" — це вчасна допомога як з боку викладача, так і з боку учнів, що підтримує прагнення дитини стати на ноги, уселяє в неї впевненість у власні сили, у спроможність здолати труднощі.

Приєм "Навмисна помилка" активізує увагу учнів.

У цій педагогічній технології учнів умовно поділяють на **групи**.

Категорія учнів „Надійні” — це школярі різного віку, які мають добрі здібності, сумлінно ставляться до виконання своїх обов'язків, активні у громадській роботі, самостійні, впевнені у собі, рівень їх домагань адекватний можливостям. У класі такі діти почуваються спокійно, впевнено, захищено. Взаємини у сім'ї, зазвичай, добрі. Основа їх надійності — в постійному відчутті радості, яка відбулася. Та хоча радість їх в чомусь буденна, проте постійна та глибока. У роботі з учнями категорії «надійні» спеціальної методики не потрібно. На таких учнів завжди можна покластися на уроці і в позакласний час. Таких дітей поважають діти і педагоги за їх впевненість і сумлінність, відповідальність за свої вчинки.

Впевненість. У наш час вона потрібна всім. Це дуже важливо. Коли людина впевнена в собі, він буде готовий на все. У „Впевнених” — здібності можуть бути і вищими, ніж у „надійних”, але система не відлагоджена. Періоди підйому, злету змінюються розслабленням; спадом. Діти дуже емоційно реагують і на досягнення, і на поразки. У класі викликають симпатію і в однокласників, і у вчителів. Недоліки таких учнів: збої в роботі, швидке звикання до успіхів, переростання впевненості у самовпевненість. Ростуть такі діти у дружніх, дбайливих сім'ях. Кожен день педагог повинен разом з дитиною проводити певні прості дії. Але потрібно враховувати той факт, що відбуватися це має в однаковий час, тоді дитина стане більш впевненою. У такому випадку дитина буде розуміти, що відбувається, і контролювати всі дії. Вона буде в безпеці. Гра дозволить дитині краще пізнати світ, дізнатися про себе набагато більше інформації, та й про людей теж. Не варто також забувати, що під час гри дитина навчиться вирішувати різні проблеми, які будуть у неї виникати по ходу життя, це також допоможе зробити дитину впевненою у собі. Коли виховуємо дитину, ми повинні використовувати тільки позитивні твердження. Не заперечувати прохання дитини в грубій формі. Все потрібно робити з любов'ю і ласкою.

Учні третьої категорії – „Невпевнені” – цілком успішні школярі, пізнавальні інтереси яких пов'язані, зазвичай, з навчанням. Мають добрі здібності і відповідально ставляться до справи, але невпевнені у своїх силах. Причинами можуть бути: занижена самооцінка, нестійкий настрій, складна атмосфера в сім'ї, епізодичні поразки тощо. Найбільш хворобливо такі діти реагують на упередженість вчителів і необ'єктивне оцінювання. Вибір прийомів роботи вчителя з учнем категорії „невпевнені” залежить і від особистості учня, і від стилю міжособистісних взаємин, і від конкретної ситуації. Якщо раптом у дитини щось не виходить - не біда, ми повинні підтримати її прагнення досягти успіху, вирішити задачу, яка у неї не виходить. Отже, якщо у нього не виходить вирішити певну проблему, треба допомогти розділити її на кілька завдань, які будуть більш прості в рішенні. З такими завданнями дитина вже точно зможе впоратися самостійно. Це зробить її спокійною, впевненою у собі, додасть відчуття безпеки.

„Зневірені” мають непогану підготовку, здібності, успіхи в навчанні. Однак, після відчуття колись радості сподівань, що здійснилися, з різних причин втратили її. Причини відчаю: серія поразок, безтактність педагога, позиція в сім'ї (улюбленець – „попелюшка”). Педагогам слід знати, що чим менше у дитини надії на успіх, тим скоріше вона замикається у собі і виставляє щодалі більш глибокий захист проти втручання. Така дитина легко стає „ізгоєм” через свою вразливість, нестандартність, небажання змінювати свій світогляд. Основні прийоми в роботі з такими дітьми – створення ситуації успіху через виконання серії доступних доручень і завдань.

Соціально невпевнені, а внаслідок цього агресивні, закомплексовані, закриті від зовнішнього світу та заглиблені в себе діти — проблема актуальна і серйозна. Її розв'язання потребує тривалої, послідовної, скоординованої роботи всіх дорослих, які оточують такого малюка. Якщо вчасно не виявити і не подолати цих труднощів розвитку, то в подальшому виникнуть різні психологічні негаразди у вже дорослої особистості. Треба правильно добирати слова, з якими ми звертаємось до дітей, щоб допомогти їм спрямувати думки та дії в потрібному ракурсі. Завжди стосовно дітей необхідно казати те, що ми бажаємо бачити, а не те, чому намагаємося запобігти.

Діти не можуть існувати, не відчуваючи уваги до себе, на підсвідомому рівні, це для них – найважливіший фактор життя.

Їм потрібна підтримка, захист, надійність, віра, любов. І тому вони постійно, на тому ж підсвідомому рівні, привертають до себе увагу як позитивними, так і негативними вчинками. Тому, наголошуючи час від часу на гарних якостях дитини, ми стимулюємо їх закріплення та розвиток як рис, характерних для цієї особистості.

У своїй роботі, я звертаю увагу й на такий цікавий елемент властивості мозку, як „остання вербальна конструкція”. Тому слова, що вимовлені останніми, відразу набувають образного втілення, яке (на підсвідомому рівні) стає для мозку спонуканням до дії.

У розмові з дітьми ми завжди повинні після завершення спілкування акцентувати увагу на тому, що бажаємо бачити, а не на тому, від чого ми їх застерігаємо.

Наприклад, „...працюємо спокійно, врівноважено, щоб встигнути”, а не „...не поспішайте, не галасуйте, не сперечайтесь, бо не встигнете...”; або „...тобі сьогодні не вистачає впевненості...”, а не „...ти відповів, як нездара...”. Щоб створити мотивацію на успішну діяльність, треба робити наголос на цьому: „...ви легко зрозумієте...”, „...сконцентруємо увагу, щоб краще засвоїти...”, „...ваші можливості необмежені...”, „...усі проблеми ми успішно подолаємо...”, „...ваша праця завжди плідна...”.

Ось які слова і вирази вживаю для створення ситуації успіху.

- Спасибі за урок!
- Я рада, що ми зрозуміли один одного!
- Твої успіхи тішать мене!

- Молодці! Так тримати!
- Я йду з уроку у відмінному настрої!
- Найкращий подарунок для мене – це ваші знання.
- Сьогодні ви мене потішили!

Великою стимулюючою силою, що сприяє розвитку особистості, спонукає до співпраці у навчальному та виховному процесах, є віра педагога у позитивні властивості дитини, її сили, її успішність, втілена на вербальному рівні.

Тому я, як вчитель, ставлю перед собою такі задачі:

- Надати можливість молодшим школярам нести відповідальність за спільну діяльність.
- Створювати ситуації, щоб діти працювали по черзі, слухали один одного і обмінювалися думками, матеріалами.
- Організувати роботу дітей в групах, парах, для того, щоб вони отримували ширшу перспективу через обмін знаннями, ідеями, думками.
- У класній кімнаті розміщувати різні матеріали, що регулюють спільну роботу дітей.
- Чітко формулювати вимоги до поведінки учнів при спільній діяльності, визначати конкретні завдання, інструкції.
- Адаптувати матеріал і навчальні прийоми для того, щоб врахувати індивідуальні запити, інтереси та особливості дітей.
- Використовувати різні методи і наочність з метою задоволення потреб молодших школярів.

Побачити в дитині особистість, що формується, допомогти їй розвинутися та розкритися духовно – завдання не лише вчителя, а й батьків. Дитині необхідно створити психоемоційний комфорт не тільки у школі, а й вдома. Досягнення успіху для учня – це стан «здійсненої» радості. Творцями якої виступають і школярі, і вчителі, і батьки.

Отже, батьки є партнерами і учасниками навчального процесу, цінують їхні ідеї та прислухаються до них. Вони – мої перші помічники у створенні навчальної бази, в проведенні свят і звичайних буднях. Разом з ними організовую навчально-виховний процес, вирішую проблеми, приймаю рішення. Бо ніхто інший не в змозі зробити те, на що здатна сім'я, яка розуміє всю міру своєї відповідальності за результат виховання дитини.

Висновки. Дати дітям відчувати радості праці, щастя успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття власної гідності – ось моє найперше завдання, бо успіх у навчанні і вихованні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для боротьби з труднощами, бажання вчитися.

Таким чином, організація співпраці між учителем та учнями, їх батьками, створення відносин довіри і взаєморозуміння, переживання радості і успіху гуманізують процес навчання, формуючи у його учасників впевненість в собі і повагу. Тільки співробітництво дозволить вчителю, і орієнтуватися на успіх учня, і створювати спеціальні ситуації, що сприяють переживання емоційного підйому школярами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Белкин А.С. Ситуация успеха. Как ее создать. Кн. для учителя. — М.: Просвещение, 1991.
2. Бех І.Д. Концепція виховання особистості // Рад. школа. — 1991. — № 5. — С. 40–47.
3. Інноваційні технології та сучасний урок літератури / Упорядник І.Кузьменчук. — Київ, Видавничий дім "Шкільний світ", 2006.
4. Крупеник А.Л. Эффективный учитель. — Ростов-на-Дону: Феникс, 1995.
5. Мартинець А.М. Сучасний урок зарубіжної літератури. — Харків : видавнича група "Основа", 2005.
6. Методика виховної роботи з використанням народних традицій: методичні рекомендації / Л.Є.Соколова, І.В.Соколова. — Кривий Ріг: КДПУ, 2000. — 50 с.
7. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Е.С. Полат. — М., 1999.
8. Пехота О.М. Освітні технології. — Київ: "А.С.К"; 2002.
9. Супрун М.О. Із історії становлення теоретичних та методичних основ корекційного навчання дітей із особливостями розумового розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. — К.: НМЦВО, 2004. — Вип. 37. — С. 95–103

Романова О. В.,

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри теорії та
методик дошкільної та початкової
освіти Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

Психологічний комфорт учасників освітнього процесу в початковій школі

Анотація. У даній статті представлено короткий теоретичний аналіз стану вивчення проблеми психологічного комфорту учасників освітнього процесу; проводиться аналіз значення сприятливого мікроклімату в початковій школі і для учнів, і для вчителя; виявлено умови та фактори, що стимулюють створення психологічно-комфортного середовища; виділено правила ефективної взаємодії між учнем та вчителем.

Ключові слова: психологічний комфорт, молодші школярі, здоров'я, освітнє середовище, емоційний інтелект, мотивація, емпатія.

Реформування сучасного закладу освіти і впровадження Нової української школи викликають ряд труднощів, хвилювань, невпевненості у власних силах як у педагогів, так і у здобувачів освіти. Виникає величезна потреба у створенні психологічного комфорту для усіх учасників освітнього процесу. У системі цінностей, якими дорожить будь-яка цивілізована нація, особливе місце відводиться здоров'ю людей. Здоров'я нації визначається насамперед станом здоров'я її дітей. Дані численних досліджень показують, що джерело виникнення проблем у здоров'ї дорослих треба шукати в їхньому дитинстві. Здоров'я дітей є інтегральним показником загального благополуччя суспільства, а також тонким індикатором усіх соціальних та екологічних негараздів. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я 45 % усіх захворювань пов'язані з пережитим стресом. Деякі фахівці вважають, що це число вдвічі більше.

Створення сприятливого психологічного комфорту на уроці – це 50% його ефективності, і саме це є одним із найбільш важливих і складних завдань у роботі педагога з дітьми. Комфорт виступає своєрідною умовою, що забезпечує розвиток особистості: на його тлі дитина або розкривається, проявляючи свої здібності, активно взаємодіючи з учителем та іншими членами групи, або, навпаки, стає пасивною, замкнутою, відстороненою. Також створення психологічного комфорту є однією з умов успішного навчання учнів, бо надихає їх, дає енергію для руху вперед та подолання труднощів, сприяє формуванню в дитини віри в свої сили. Але вчителю важливо пам'ятати, що психологічний комфорт на уроці потребує ретельної підготовки вчителя перед уроком і залежить, в першу чергу, від впевненості в собі, від об'єктивності оцінки свого психологічного стану. Якщо вчитель працює з гарним настроєм, він транслює його дітям, і це активізує їхню діяльність; а якщо з поганим – реакція учнів, як мінімум, – не сподобався урок. Тому дуже важливо завжди поняття психологічного комфорту розглядати з двох сторін: і учнів, і самого вчителя, і як їх взаємодія допомагає розвиватися дітям, і дозволяє педагогам якнайкращим чином реалізувати свої професійні навички.

Метою даної статті є висвітлити теоретичний та практичний аспекти проблеми психологічного комфорту учасників освітнього процесу, аналіз значення сприятливого мікроклімату в початковій школі, виявлення умов та факторів, що стимулюють створення психологічно-комфортного середовища, виділення правил ефективної взаємодії між учнем та вчителем.

Слово «комфорт» запозичене з англійської мови, де «comfort» – «підтримка, зміцнення» («Етимологічний словник», Н. М. Шанський). Психологічний комфорт – це відчуття задоволення, прийняття оточення, відповідності стану індивіда до навколишніх умов існування [1]. Створити здоровий психологічний клімат на будь-якому уроці – це надзвичайно важливо. Вчитель повинен максимально усувати ті фактори, які сприяють виникненню стресових станів, створити такі умови, при яких учні почувалися б вільно, їм було б цікаво «пізнавати світ» та робити свої щоденні, хоч і невеликі відкриття. Ніякі успіхи у навчанні не будуть корисні, якщо дитина буде відчувати страх перед вчителем [4]. Тому емоції педагога відіграють таку важливу роль у навчанні дітей. Регуляцію емоційного стану не варто плутати з блокуванням емоцій, коли вчитель блокує негативні емоції, намагаючись демонструвати нейтральні і позитивні. Це може призвести до збіднення міміки, жестів та інтонації і, як наслідок, веде до стану емоційного вигорання. А учням важко «прочитати» емоції такого вчителя, що підвищує їх тривожність. Отже, потрібно шукати позитив і взаєморозуміння у будь-якій ситуації.

Дослідивши інформаційні ресурсів, які знаходяться у вільному доступі, можна зробити висновок, що публікацій на дану тематику є досить мало. Частково, це питання розкривається у педагогічній спадщині А. С. Макаренка, С. Т. Шацького, В.О.Сухомлинського, Ш. О. Амонашвілі. Вони розуміли, що важливими факторами впливу на мікроклімат уроку, його психологічний комфорт є емоційний стан учнів та

настрій учителя [3]. Вікові та психолого-педагогічні аспекти психологічного благополуччя особистості вивчали О. Амплєєва, Т. Березовська, Ю. Бреус, Л. Вахрушева, Г. Геранюшкіна, Ю. Давидова, О. Джеджера, С. Дерев'янка, Н. Жигайло, М. Журавльова, Є. Іванова, Я. Куценко, М. Манойлова, І. Мещерякова, О. Милославська, М. Нгуен, І. Опанасюк, Т. Солодкова, М. Шпак та ін.

Велика кількість досліджень присвячені вивченню проблеми емоційності навчання, впливу емоцій на різні компоненти процесу навчання (О. Белаш, О. Беляев, О. Бондаренко, В. Юнайс, А. Гаврілова, Д. Гоулмен, В. Громовий, М. Корольчук, Ю. Куліш, О. Кульчицька, Д. Меєр, П. Саловей, Л. Тарабакша, О. Тихомиров, М. Фоміна, П. Якобсон та ш.), суті і моделі благополуччя людини, зв'язкам між характеристиками особистості і суб'єктивним відчуттям благополуччя (Р. Емонс, І. Дешнер, К. Ріф, К. Кіз, Г. Фейст та ш.).

Емоції у житті молодшого школяра відіграють важливу роль у розумінні навколишнього світу, вони є головним механізмом внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, котра направлена на задоволення власних потреб.

Емоційна сфера молодших школярів характеризується:

- легкою чуйністю на події, що відбуваються, забарвленістю сприйняття, уяви, розумової і фізичної діяльності емоцій;
- щирістю і відвертістю вираження своїх переживань – радості, смутку, страху, задоволення або незадоволення;
- готовністю до афекту страху; в процесі навчальної діяльності дитина переживає страх, як передчуття неприємностей, невдач, невпевненості у своїх силах, неможливості впоратися із завданням; школяр відчуває загрозу своєму статусу в класі, сім'ї;
- великою емоційною нестійкістю, частою зміною настрою (на загальному тлі життєрадісності, бадьорості, веселості, безтурботності), схильністю до короточасних і бурхливих афектів;
- емоціогенними факторами для молодших школярів є не тільки ігри і спілкування з однолітками, але і успіхи в навчанні та оцінка цих успіхів учителем і однокласниками;
- свої і чужі емоції та почуття слабо усвідомлюються і розуміються; міміка інших сприймається часто невірно, як і тлумачення вираження почуттів оточуючими, що призводить до неадекватних реакцій у відповідь молодших школярів; виняток становлять базові емоції страху і радості, стосовно яких у дітей цього віку вже є чіткі уявлення, які вони можуть висловити вербально, називаючи п'ять синонімічних слів, що позначають ці емоції.

Молодший шкільний вік, як відомо, є періодом прогресивних перетворень здібностей, характеру, звичок, особистості дитини в цілому. Особлива роль при цьому належить першому вчителю. Педагогічний досвід і спеціальні знання свідчать, що саме від того, як складаються взаємини школяра-початківця з першим вчителем, від того, чи забезпечить він дитині підтримку, довіру, чи буде щиро зацікавлений у її успіхах, залежатимуть її успішність і самопочуття у колективі однолітків. Тому вчителі повинні мати високий рівень емпатійності. Здатність до співпереживання – емпатії – це емоційна чутливість до інших людей, їх проблем, горя та радості. Емпатія виявляється в бажанні людини надавати допомогу і підтримку. Таке відношення до людей передбачає розвиток гуманістичних цінностей особистості, без чого неможлива її повна самореалізація. Тому розвиток емпатії супроводжує особистісний ріст і є однією з її провідних ознак. Емпатійність вчителя дозволяє йому краще розуміти учнів, враховувати „людський фактор” у процесі взаємодії. Емпатію, як фактор ефективності педагогічного спілкування, розглядала Т. Василюшина. Нею встановлено механізм і умови набуття емпатією функції регулятора і фактора ефективності процесу спілкування у сфері педагогічної діяльності; а також те, що рівень розвитку у педагога емпатії є визначальним в сукупності утворень, якими

зумовлюються процесуально-змістовні особливості міжособистісної взаємодії та її продуктивність [3]. О. Алпатова, здійснюючи психологічний аналіз регулятивної функції емпатії педагога у процесі керування учінням молодших школярів, доводить тезу, що вагомим психологічним чинником, який визначає успішність педагогічного спілкування є стиль спілкування вчителя, а він детермінується його емпатійними здатностями [1].

З поняттям психологічного комфорту особистості дуже тісно пов'язано поняття психологічного благополуччя. А із поняттям «психологічне благополуччя» особистості асоціюють цілий ряд близьких за значенням понять: «психічне здоров'я», «позитивний стиль життя», «емоційний комфорт», «якість життя», «задоволеність життям» та ін. Психологічне благополуччя містить дві основні складові: превалювання позитивних емоцій над негативними і позитивна оцінка свого життя. Кірсі Джоронен виділила основні чинники психологічного благополуччя особистості в цілому. Модифікувавши їх, маємо такі основні чинники психологічного благополуччя класної родини:

- психологічна безпека і комфортність освітнього середовища;
- атмосфера любові, що характеризується спільними радощами, близькістю і гармонією;
- відкритість і довірливість міжособистісних взаємин;
- учительський контроль і включеність в життя дітей;
- відчуття значущості в родині класу.

Психологічна безпека освітнього процесу – це стан захищеності школяра від загроз його гідності, душевному благополуччю, позитивному світосприйняттю і ставленню до себе. Не дуже добре захвалювання, особливо порівняння або протиставлення – це може призвести до ізоляції дітей. Вчителю потрібно слідкувати за тим, щоб не допустити у дітей комплексів, невпевненості в собі. У класі не повинно бути поділу на «хороших» і «поганих», «розумних» і «дурних». Як правило, більшість молодших школярів відтворює у своєму ставленні до різних дітей ставлення вчителя, не досить усвідомлюючи критерії, з яких вчитель виходить у своїй оцінці тих чи інших учнів. Кожна дитина повинна відчувати віру вчителя в свої сили. Ситуація успіху (Я можу!) формує у дитини віру в себе, вчить долати труднощі, допомагає усвідомити своє просування вперед.

Величезне значення має стиль спілкування вчителя з учнями. Від нього залежить самопочуття і активність дитини. Не будемо описувати всім нам відомі стилі: авторитарний, демократичний, ліберальний, гіперопіку, їх переваги і недоліки. Варто звернути увагу на спілкування з дітьми і на згуртування класного колективу. Згуртованість класу починає формуватись в перші дні навчання в школі. У вчителів, які не можуть налагодити нормальні стосунки з дітьми, значна частина учнів класу через деякий час починає виявляти байдужість до школи. Отже, шкільне життя передбачає взаємодію учнів і педагогів. Від якості цієї взаємодії залежить пристосованість дітей до школи, адаптація до нових умов, можливість учня розкритися, не тривожитися. Це все допомагає засвоєнню знань і успішному навчанню.

Багато уваги ми приділили питанням комфорту школярів у початковій школі. Хочеться згадати і про особистість вчителя. Професійна компетентність сучасного педагога включає і психологічну компетентність вчителя. Психологічна компетентність розглядається як максимально адекватна, пропорційна сукупність професійних, комунікативних та особистісних якостей педагога, котрі забезпечують не тільки загально-професійну підготовленість, а й високий рівень професійної самосвідомості, уміння керувати своїм психічним станом.

Дослідники О.Є. Клименко та І.Ю. Белова називають п'ять основних видів психологічної компетентності фахівця:

- соціально-перцептивна компетентність (розуміння людей, її основу складають спостережливість і принциповість);
- соціально-психологічна (знання закономірностей поведінки, діяльності і стосунків людини, включеної у професійну групу, колектив);
- аутопсихологічна (самопізнання, самооцінка, самоконтроль, уміння керувати своїм станом і працездатністю, самоефективністю);
- комунікативна (знання різних стратегій і методів ефективного спілкування);
- психолого-педагогічна (володіння методами здійснення впливу на інших) [6;12].

Професійний педагог має бути професійним психологом. Він повинен, передусім, знати особливості своєї особистості, свої сильні і слабкі сторони, мати адекватну самооцінку, навички саморегуляції. З іншого боку, педагог повинен знати учнів, розуміти їх вікові, індивідуальні психологічні особливості, що дає йому можливість використовувати різні форми навчання. [7; 3-5]

Варто звернути увагу, що дуже непросто вчителям працювати в сучасних умовах. Вимоги, які ставляться, іноді надто завищені. До основних професійних стресорів педагогічної діяльності спеціалісти відносять: надмірно інтенсивне спілкування; високий ступінь відповідальності за інших людей; інформаційні перевантаження; робота в режимі жорсткого зовнішнього і внутрішнього контролю, екстремальні ситуації, які потребують негайного реагування. Все частіше зустрічається феномен емоційного вигорання як результат невідповідності між особистістю та роботою, синдром фізичного й емоційного виснаження, який бере початок зі стресу міжособистісної взаємодії і включає розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи. Ґрунтуючись на роботах Г. Сельє, визначимо стадії професійного вигорання педагогів.

1. Перша стадія визначається на рівні виконання функцій довільної поведінки: забування певних моментів, тобто провали в пам'яті, збої у виконанні певних рухових дій тощо. Зазвичай, на ці початкові симптоми мало хто звертає увагу, називаючи це в жарт «дівочою пам'яттю» або «склерозом». Залежно від характеру діяльності та особливостей професійної діяльності вчителя, перша стадія може формуватися упродовж трьох-п'яти років.

2. На другій стадії спостерігається зниження інтересу до професійної діяльності, потреби в спілкуванні (зокрема, з рідними та друзями), підвищена дратівливість. Дана стадія формується в середньому від п'яти до п'ятнадцяти років.

3. Третя стадія – особистісне вигорання, якому характерна повна втрата інтересу до роботи та життя взагалі, емоційна байдужість, відчуття постійної відсутності сил. Людина прагне до самоти. На даній стадії особистості набагато приємніше спілкуватися з тваринами та природою, ніж з людьми. Стадія може формуватися від десяти до двадцяти років. До ознак двох інших стадій додаються психо-фізіологічні реакції. Вчитель починає часто хворіти, у нього щось болить. Це психосоматика, коли хвороба є виправданням, чого я на ту роботу не можу йти. Плюс – коли людина не дозволяє собі паузи, це робить за неї організм. Він виснажується і стає чутливим до вірусів, застуд. Це можуть бути хвороби, які заженуть у ліжко не на тиждень, а набагато довше.

Отже, професійна діяльність педагогів є однією з найбільш напружених (в психологічному плані) видів діяльності.

Як боротися з професійним вигоранням?

По-перше, прислухайтеся до себе і своїх бажань. Розслабтеся. Можливо, буде корисно прийняти ванну з ефірними маслами або, навпаки, активно відпочити. Дуже ефективним може бути масаж, слухання приємної музики, відпочинок в природі чи звичайна прогулянка з приємною Вам людиною.

По-друге, постарайтеся більше отримувати задоволення від життя. Згадайте про своє «хочу». В житті має бути баланс між «треба» і «хочу».

По-третє, завжди можна піти у відпустку, відпочити, відновити сили і здоров'я.

По-четверте, шукайте позитив у будь-якій ситуації.

По-п'яте, любіть і поважайте себе. Не чекайте любові, поваги і підтримки від учнів, батьків, колег, якщо Ви самі себе не поважаєте.

Отже, поняття «психологічного комфорту» дуже важливо завжди розглядати з двох сторін: і учнів, і самого вчителя, і як їх взаємодія допомагає розвиватися дітям і дозволяє педагогам якнайкращим чином реалізувати свої професійні навички.

Для вчителя початкових класів важливо:

- дбати про комфортне самопочуття молодшого школяра в навчальному закладі;

- знати вікові та індивідуальні особливості дитини молодшого шкільного віку;

- розуміти особливості поведінки та сприйняття інформації сучасними дітьми;

- володіти ефективними прийомами спілкування з молодшими школярами;

- вміти організувати колективну діяльність дітей;

- розвивати власний емоційний інтелект та емоційний інтелект молодших школярів;

- сприяти попередженню професійного вигорання та підвищувати свій резилієнс в умовах змін.

Серед найнеобхідніших умінь XXI століття фахівці називають такі: комплексне багаторівневе вирішення проблем (Complex problem solving); критичне мислення (Critical thinking); креативність (Creativity); уміння керувати людьми (People management); взаємодія з людьми (Coordinating with others); емоційний інтелект (Emotional intelligence); формування власної думки й прийняття рішень (Judgment and decision-making); орієнтованість на клієнта (учня) (Service orientation); уміння вести перемовини (Negotiation); гнучкість розуму (Cognitive flexibility). В першу чергу це стосується педагогів. Нова українська школа працює на засадах педагогіки партнерства: спілкуванні, взаємодії і співпраці між учителем, учнем і батьками, а основою для взаєморозуміння є психологічний комфорт. Психологічний комфорт – це відчуття задоволення від навчання, роботи. Знаю, що сьогодні є професіонали, які щодня дбають про комфорт учнів у класах, про комфорт батьків, які спокійні за своїх дітей. Дуже хотілося б, щоб і про особистість вчителя подбали у суспільстві, у державі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алпатова О. В. Психологічний аналіз регулятивної функції емпатії педагога у процесі керування учінням молодших школярів: дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Алпатова Олександра Валентинівна. – К.: 2002. – 221 с.

2. Аполінарія Ділагевич. Психологічний комфорт як запорука розвитку дитини / Аполінарія Ділагевич / Психолог довкілля. – 2011. – №3(20). – с. 41–44.

3. Василюшина Т.В. Емпатійні здібності вчителів. Психологічний аспект // Практична психологія і соціальна робота. – 1999. № 4. С. 37-39.

Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://prolisok.it-we.net/psixologichnij-komfort-yak-zaporuka-rozvitku-ditini-2>

4. Кондратець І. Формування професійної рефлексії у педагогів / Іванна Кондратець // Практичний психолог: Школа. – 2013. – № 3. – С. 34–38.

5. Кочерга І. М. Створення сприятливого мікроклімату на уроках іноземної мови у початковій школі [Електронний ресурс] – Режим доступу: [://www.psyh.kiev.ua/](http://www.psyh.kiev.ua/)

6. Панок В.Г. Психологічна культура педагогічних працівників як умова розвитку здібностей та формування ціннісних орієнтацій учнів // Психолог. – 2009. – №22 – 1, С.3 - 5.

7. Парфентьева Л. Работа будущего: 10 навыков, которые будут востребованы в 2020 году. – Режим доступа: <http://www.sncmedia.ru/career/ rabota-budushchego-10- navykov/>
8. Піка І. В. «Психологічний комфорт у навчанні як умова ефективної соціалізації учнів» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article / psikholgichnii –komfort–u–navchanni–yak—umova–efek.html>
9. Овчарук О.С. Перспективи запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти / О.С. Овчарук // Основна школа. – 2005. – Вип. 3-4, С.12.
10. Селье Г. Стресс без дистресса. – М.: Прогресс, 1982. – 127 с.
11. Joronen, K. Familial contribution to adolescent subjective well-being / K. Joronen & P. Astedt-Kurki // International Journal of Nursing Practice, 2005. – Vol.11. – P. 125-133.

Росецька Т. М.,

Вчитель початкових класів вищої категорії,
«Старший вчитель»

Хмельницького навчально-виховного
об'єднання № 1 «Початкова школа»
(м. Хмельницький)

Компетентнісний підхід в системі оцінювання навчальних досягнень учнів. Тестові технології

Анотація. У статті охарактеризовано використання різних видів тестування для оцінювання знань учнів на уроках в початковій школі. Названо основні форми організації тестових опитувань (усні, письмові, онлайн-тести), освітні платформи для створення та проведення тестування.

Ключові слова: онлайн-тестування, комп'ютерне тестування, тест, контроль учнів, контроль знань, поточна перевірка, підсумкова перевірка.

Використання тестів у навчальному процесі стрімко та надійно увірвалось у світову педагогічну практику, особливо у зв'язку з онлайн навчанням, викликаним теперішньою ситуацією з COVID. В Україні цей процес також набув достатньо високого рівня : розвиваються наші уявлення про призначення та педагогічні можливості тестів, форми тестів, формати запитань, методи обробки результатів тестування та їх інтерпретації.

Як вимірювальний інструмент тести використовуються в більшості країн світу. Тестологія, як теорія і практика тестування, існує більш 120 років, і за цей час накопичений величезний досвід використання тестів у різних сферах людської діяльності.

Запровадження новітніх технологій у системі освіти зумовлює нові підходи в оцінюванні навчальних досягнень із будь-якої дисципліни, зокрема і в початковій школі.

Серед основних форм контролю знань школярів (попередній, тематичний, підсумковий) особливе місце займає поточний контроль, мета якого – відстежувати перебіг процесу навчання, отримувати інформацію про відповідність навчальних досягнень учнів вимогам чинної програми. Таке поточне оцінювання здійснюється майже на кожному уроці у формі усного опитування, різноманітних математичних, мовних, природничих, літературних диктантів, творчих завдань тощо. Але якщо зовнішнє незалежне оцінювання здійснюється у формі тестування, то доцільно поряд із традиційними методами і формами перевірки

знань використовувати тестові форми контролю. Ефективне застосування тестів вимагає від учителя ознайомлення з типами тестових завдань, загальними підходами до їх створення та особливостями оцінювання. [1]

Тестові завдання дозволяють за короткий час перевірити великий об'єм вивченого матеріалу, швидко діагностувати оволодіння учнями основного рівня підготовки з окремих тем, а також курсу в цілому.

Тести містять завдання, які дозволяють перевірити рівень логічного, проблемного, критичного, комбінаторного, візуального мислення учнів і здійснити контроль за рівнем їх навчальних досягнень.

Слово “тест” англійського походження (буквально – випробування). Класичним у педагогіці є визначення К.Інгекампа :

Тестування – це метод педагогічної діагностики, за допомогою якого вибір поведінки, що презентує передумови і результати навчального процесу, повинен максимально відповідати принципам зіставлення об'єктивності, надійності та валідності вимірів, пройти обробку й інтерпретацію та бути прийнятим для застосування в педагогічній практиці.

Заслужений працівник освіти, завідувач відділу зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти ВІППО М.Х.Махомед у своїй статті “Тестові технології оцінювання якості освіти школярів” [10] так роз'яснює сутність понять “тест” і “тестування”:

Тестування — науково обґрунтований процес вимірювання (за допомогою тестів) якості властивостей особистості.

Надійність тесту полягає в тому, що наступне виконання цього ж тесту тим самим учнем повинно давати практично однакові результати. Надійність засвідчує, наскільки послідовними й точними є отримані результати. Об'єктивність передбачає чіткість у формулюванні завдань, відповідність віковим можливостям [10].

На сьогодні перевагами тестового контролю залишаються:

1. Висока технологічність, що забезпечує розробку, проведення та підрахунок результатів із застосуванням комп'ютерної техніки; у випадку відсутності технічних засобів, легкість підрахунку правильних відповідей забезпечують трафарети (ключі) та інші пристосування, що заощаджують час педагога.

2. Об'єктивність оцінювання, що застерігає від упередженого ставлення і забезпечує рівні умови суб'єктам навчального процесу під час тестового контролю.

3. Простота процедури проведення тестування та обробки отриманих результатів.

4. Використання кількісних показників для визначення рівня засвоєння матеріалу.

5. Чіткість та однозначність умов тестових задач, що забезпечує рівність у сприйнятті їх змісту.

6. Одночасність перевірки знань усіх учнів класу.

До недоліків сучасних тестів відносять наступні: результати вказують не причинний зв'язок, а головну тенденцію; виявляють результат, а не хід його отримання; недостатньо відбивають емоційно-вольову сферу особистості та інтерес до предмета; вимагає значну кількість часу, необхідного для створення ефективного стандартизованого тесту.

Отже, тестування є одним із альтернативних методів контролю знань, підтриманих на державному рівні і може бути корисним досвідченому педагогу. Тестування певною мірою допомагає долати суперечності між наростаючим обсягом знань (обсяг знань в багатьох науках подвоюється протягом 5-10 років) і дефіцитом навчального часу на їх передачу і контроль за засвоєнням. Широке впровадження тестових технологій у навчальний процес перетворює кожне тематичне оцінювання у свого роду пробний тест ЗНО, що сприяє адаптації

учнів до використання тестових технологій і формуванню їх готовності до проходження ЗНО.

Педагогічна оцінка є важливою умовою формування в молодших школярів позитивного ставлення до навчання, створення сприятливої психологічної атмосфери на уроці, що стимулює відповідну емоційно позитивну ситуацію оцінювання.

Реформування системи загальної середньої освіти, зокрема і її початкової ланки, привело до пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, спрямованого на виховання особистості учня, яка відповідає вимогам XXI тисячоліття.

Контроль знань школярів – важлива і необхідна складова навчально-виховного процесу. Від його правильного здійснення великою мірою залежить успішність учнів. На уроках вчитель має проводити поточну і підсумкову перевірки. Підсумкова перевірка включає тематичну перевірку у 2-4 класах, що проводиться у формі тематичної контрольної роботи в кінці вивчення теми та виконання підсумкової контрольної роботи в кінці четвертого класу [2]. Одним зі способів визначення рівня знань і вмінь учня є тестування.

Сьогодні на зміну комп'ютерній перевірці знань в школі прийшло онлайн опитування, яке дозволяє перевірити знання учнів на відстані. Діти в зручний для себе час можуть зайти за електронною адресою у своєму мобільному телефоні чи іншому пристрої на сторінку тестування, прочитати завдання та виконати їх. Для того, щоб створити тест для перевірки знань учнів початкових класів необхідно знати, такі правила:

1. Кожне тестове завдання має оцінювати досягнення важливої освітньої цілі.
2. Умова має містити чітко сформульоване завдання. Завдання має фокусуватися на одній проблемі.
3. Усі відповіді мають бути правдоподібними.
4. Інформація, що міститься в одному тестовому завданні, не повинна давати відповідь на інше тестове завдання.
5. Включати в умову центральну ідею завдання та максимум інформації, що міститься у тестовому завданні.

Для поточної і підсумкової перевірки учнів початкової школи рекомендовано проводити тестування впродовж 10-15 хвилин для кількості питань 20-25. Важлива роль відводиться традиційним методам перевірки знань, кожен педагог може роздрукувати набори коротких контрольних завдань в одній з тестових форм. Використовуючи розроблені тести, можна провести літературні, природничі, математичні диктанти. Також можна створити флеш-картки для повторення, закріплення матеріалу.

Отже, тести – це якісний та об'єктивний засіб оцінювання навчальних досягнень учнів. Автоматизований тестовий контроль дозволяє викладачеві без зайвих затрат часу опитати учнів за всіма розділами навчального курсу і за сумою оцінок скласти рейтинг. Електронні тести приваблюють дітей своєю незвичайністю порівняно з традиційними формами контролю, спонукають до систематичного опрацювання навчального матеріалу, створюють додаткову мотивацію.

Ідея створення тестів прийшла до мене при підготовці до уроків читання. Діти вчилися поєднувати рими, обирати потрібні варіанти відповіді. Пізніше, коли готувалась до уроків природознавства, зрозуміла, що тестове опитування скоротить час перевірки знань, умінь та навичок у всіх учнів одночасно. Крім того, учні при підготовці до уроків поверхнево засвоювали матеріал, не звертаючи уваги на подробиці, незначні деталі поданої їм інформації. Тому створювала питання до кожного абзацу, допомагаючи учням фокусувати свою увагу на певних фактах. Учні 4-х класів самі працювали і працюють тепер над створенням тестових питань з усіх предметів.

Тести дуже вдало допомогли мені в проведенні онлайн уроків під час карантину в березні-травні 2020 року. Учні дуже люблять використовувати свої гаджети, де можуть перевірити свої знання, пройшовши тест з певного предмета вдома самостійно або в класі. Пропоную до вашої уваги тестові завдання, створені мною. Природознавство. <https://vseosvita.ua/test/plan-i-karta-kontrolna-robota-2-130147.html>

Природознавство. <https://vseosvita.ua/test/plan-i-karta-kontrolna-robota-2-130147.html>

План і карта. Контрольна робота 2.

План і карта. Контрольна робота 2.

Прізвище і і'я по батькові _____ Клас _____ Дата _____

Опис тесту:
Давайте перевіримо, як успішно ми вивчили з вами тему "План і карта".
Бажаю успіхів.

Питання №1
План місцевості - це

☐ А) зменшене узагальнене зображення невеликої ділянки земної поверхні ☐ Б) число, що показує, у скільки разів зменшено дійсні розміри та відстані на карті або плані

☐ В) простір Землі, який можна охопити очима

Питання №2
Горизонт - це

☐ А) лінія, по якій небо ніби сходиться з поверхнею землі ☐ Б) простір Землі, який можна охопити очима

☐ В) частина поверхні Землі, де добре видно лінію горизонту

Питання №3
З'єднай правильні відповіді:

1) карта світу	А) допоможе назвати міста України
2) план твоєї місцевості	Б) допоможе назвати материків та океани
3) карта України	В) допоможе назвати вулиці нашого міста

Вкажіть відповідність:

	А	Б	В
1			
2			
3			

Питання №4
У південному напрямку дме вітер

23.02.2021 1/3 vseosvita.ua

План і карта. Контрольна робота 2.

Питання №5
Пронумеруй (від найменшого до найбільшого) приклади умов спостереження, за яких більшою ставатиме лінія горизонту.

☐ Ми стоїмо посеред поля
☐ Ми стоїмо на вершині гори.
☐ Ми відпочиваємо на березі моря.

Питання №6
Масштаб плану 1:200 (в 1 см 200 м). Яка справжня відстань від села до лісу, якщо на плані вона дорівнює 4 см. _____

Питання №7
З'єднай умовний знак і його назву.

1) 	А) луки
2) 	Б) будинки
3) 	В) річка
4) 	Г) міст
5) 	Д) плодовий сад
6) 	Е) мішаний ліс

Травна система. Харчування. Природознавство 3 клас 5 травня 2020
<https://naurok.com.ua/test/travna-sistema-harchuvannya-385865.html>

«На Урок»

Травна система. Харчування.

ПІБ: _____
Клас: _____
Дата: _____

Які речовини потрібні для організму людини?

- ☐ а) Білки, жири ☐ б) цукерки, печиво
☐ в) вітаміни, вуглеводи ☐ г) лісок, глина

В яких продуктах містяться білки?

- ☐ а) Сир, яйця ☐ б) масло, олія
☐ в) м'ясо, риба ☐ г) горох, квасоля
☐ д) сметана, сало

Основний будівельний матеріал тіла—це...

- ☐ а) вітаміни ☐ б) білки
☐ в) жири ☐ г) вуглеводи

Енергію організму дають

- ☐ а) Білки ☐ б) Вітаміни
☐ в) Жири ☐ г) Вуглеводи

Джерело жирів—це

- ☐ а) Масло, олія ☐ б) Сир, яйця
☐ в) квасоля, риба ☐ г) сметана, сало

У чому багато вуглеводів?

- ☐ а) хліб, крупи ☐ б) картопля, макарони
☐ в) сіль, картопля ☐ г) кондитерські вироби, фрукти
☐ д) сало, перець

Вуглеводи—це головне джерело енергії, це

- ☐ а) цукор ☐ б) вода
☐ в) крохмаль

Тест 14. Водойми України.

<https://vseosvita.ua/library/test-z-prirodnavstva-v-4-klasi-vodojmi-ukraini-28536.html>

1. Назви водойми суші: (6 букв)

- а) джерела; е) горби;
б) річки; є) ставки;
в) гори; ж) океани;
г) болота; з) водосховища;
д) моря; і) яри.

2. Джерело—це...:

- а) місце, де на поверхню землі витікає підземна вода;
б) яр, у якому тече вода.

3. Початок річки називається:

- а) притока; б) витік; в) русло.

4. Річки, які впадають у дану, це...:

- а) притоки; б) витік; в) русло.

5. Заглиблення, по якому тече річка, це...:

- а) гирло; б) притока; в) русло.

6. Місце, де річка впадає у іншу водойму, це...:

- а) гирло; б) притока; в) витік.

7. З'єднай:

- а) Озеро—це... г) частина океану, яка врізається в сушу.
б) Море—це... д) водойма, яка виникає у природних заглибинах на поверхні землі.
в) Болото—це... е) ділянка надмірно зволоженої земної поверхні.

а-__, б-__, в-__.

8. Назви :

річки України _____

озера України _____

моря України. _____

Математика. <https://vseosvita.ua/test/matematychnyi-labirynt-200055.html>

27.02.21р.

Математичний лабіринт

Математичний лабіринт

Примітка: це тест по базовій школі. Клас: Дата:

Опис тесту:
В тесті з математики для учнів 4 класу є цікаві запитання, які перевіряють знання правил, формул та умінь використовувати ці знання та умінь при обчисленнях.

Питання №1
Площу прямокутника можна знайти за формулою:
☐ А) $S = V \cdot t$ ☐ Б) $S = a \cdot b$
☐ В) $P = (a+b) \cdot 2$

Питання №2
Обчисліть площу прямокутника зі сторонами 7 мм і 12 мм.
☐ А) 84 см ☐ Б) 38 мм
☐ В) 84мм 2

Питання №3
Щоб знайти площу прямокутника, потрібно знати
Ваша відповідь: _____

Питання №4
З'єднай формулу та пояснення до неї.
1) $P = (a+b) \cdot 2$ А) периметр квадрата
2) $P = a \cdot 4$ Б) периметр трикутника
3) $P = a+b+c$ В) периметр прямокутника

Вкажіть відповідність:

	А	Б	В
1			
2			
3			

Питання №5

Постав у правильному порядку дії для розв'язку задачі:

Змішали 4 кг печива одного сорту за ціною 36 грн і 3 кг печива іншого сорту за ціною 25 грн 50 к. Яка ціна одного кілограма суміші?

Математичний лабіринт

☐ 2550*3=7650(к.) за 3 кг печива по 25 грн 50 к.
☐ 14400+7650=22050 (к.) заплатили за 7 кг печива
☐ 3600*4=14400 (к.) - за 4 кг печива по 36 грн
☐ 3+4=7 (кг) всього печива
☐ 22050:7=3150(к.) ціна 1 кг печива

Питання №6
180 т : 6ц =
Ваша відповідь: _____

Питання №7
 $5 \cdot 100000 =$
Ваша відповідь: _____

Питання №8
37000:100=
Ваша відповідь: _____

Питання №9
Якщо іменоване число поділити на неіменоване число, одержимо
Ваша відповідь: _____

Питання №10
Обери вірний порядок дій: $7470 : 6 + 25211 \cdot 3 - 10252 : 4 =$
☐ А) 1) 2) 3) 4) 5) ☐ Б) 1) 4) 2) 5) 3)
☐ В) 1) 4) 3) 5) 2)

Питання №11
Серед чисел 1,2,3,10,20 вибери ті значення змінної а, для яких істинною буде нерівність $340 \cdot a > 680$
☐ А) 1,2,3 ☐ Б) 10,20
☐ В) 3

Питання №12
Обери правильно записаний приклад:
Число 720 поділи на 90, результат помнож на 50 і одержаний добуток поділи на суму чисел 10 і 30.
☐ А) $720 : 90 \cdot 50 : (10+30) = 10$ ☐ Б) $720 : 90 \cdot 50 : 10+30 = 70$
☐ В) $720 : 90 \cdot 50 : (10+30) = 70$

Українська мова.

<https://vseosvita.ua/test/diieslovo-chasy-diiesliv-200419.html>

28.02.21р.

Дієслово. Часи дієслів.

Опис тесту:

Тест по темі "Дієслово. Часи дієслів" допоможе учням перевірити свої знання з вивченої теми. Вчителі зможуть скористатися даним тестом для контролю знань учнів 4 класів.

Питання №1

Частина мови, що означає дію предмета і відповідає на питання : Що робити? Що робить? Що роблю?.. це-

☐ А) іменник ☐ Б) дієслово

☐ В) прикметник

Питання №2

В реченні дієслово найчастіше буває

Ваша відповідь:

Питання №3

Дієслова можуть виражати

☐ А) вчорашню дію ☐ Б) завершену дію

☐ В) одномаїтну дію ☐ Г) незавершену дію

Питання №4

НЕ пишеться _____ з дієсловами

Питання №5

Синоніми до дієслова КРИЧАТИ

☐ А) волати, сміятись ☐ Б) волати, верещати

☐ В) веліти, сумувати

Питання №6

Антонім до дієслова ГОВОРИТИ

Ваша відповідь:

Питання №7

Визнач часи дієслів

1) минулий час ☐ А) співаю

2) теперішній час ☐ Б) мріяти

3) майбутній час ☐ В) розказував

Дієслово. Часи дієслів.

Вкажіть відповідність:

	А	Б	В
1			
2			
3			

Питання №8

Початкова форма дієслова-це

☐ А) дієслова минулого часу ☐ Б) неозначена форма дієслова

☐ В) дієслова майбутнього часу

Питання №9

Слова в неозначеній формі відповідають на питання

☐ А) що робити? ☐ Б) що робитимуть?

☐ В) що зробили? ☐ Г) що зробили?

Питання №10

У реченні Тихий вітер ледь ворухнувся.

☐ А) Дієслово ВОРУШИВСЯ стоїть в теперішньому часі. ☐ Б) Дієслово ВОРУШИВСЯ стоїть в минулому часі.

☐ В) Дієслово ВОРУШИВСЯ стоїть в майбутньому часі.

Питання №11

У повітрі летіло павутиння.

ЛЕТІЛО- визнач час, рід, число

Ваша відповідь:

Питання №12

Дієслова минулого часу творяться за допомогою

☐ А) префіксів роз-, без- ☐ Б) закінчень -ать, -ять

☐ В) суфіксів -л-, -в-

Літературне читання. Надія Кириян. Євшан.

<https://vseosvita.ua/test/nadiia-kyriian-yevshan-173855.html> 17.01.21

Надія Кириян. Євшан.

Опис тесту:

Тестове опитування з літературного читання допоможе учням закріпити свої знання.

Питання №1

Хто є автором твору "Євшан"?

☐ А) Олександр Олесь ☐ Б) Ліна Костенко

☐ В) Надія Кириян

Питання №2

Твір "Євшан"-це

Ваша відповідь:

Питання №3

Квітка Євшан народжується в...

☐ А) у полі ☐ Б) в душі людини

☐ В) в лузі

Питання №4

Від чого розкривається почуття любові до рідної землі, до батьківщини?

☐ А) від запаху зілля ☐ Б) від краси квітів

☐ В) від яскравості квіток

Питання №5

Що за легенда існує про Євшан-зілля?

☐ А) людина від пахощів Євшана згадує свою рідну мову ☐ Б) людина через Євшан їде далеко, на чужину

☐ В) людина від пахощів Євшана згадує свою вітчизну ☐ Г) людина від пахощів Євшана повертається додому

Питання №6

Чи яскраві суцвіття у Євшана?

☐ А) Так ☐ Б) Ні

Питання №7

З'єднай словосполучення, які зустрілись тобі в оповіданні

Надія Кириян. Євшан.

1) чарівне ☐ А) запах

2) звикла ☐ Б) пісні

3) полиновий ☐ В) до чужини

4) колиськові ☐ Г) зілля

Вкажіть відповідність:

	А	Б	В	Г
1				
2				
3				
4				

Питання №8

Яка вона- Квітка Євшан?

☐ А) сіренька гілочка ☐ Б) чарівна рослинка

☐ В) пахуча бадилінка

Питання №9

Про що може забути людина, коли довго живе на чужині?

☐ А) про дитячі пустощі ☐ Б) про свою Вітчизну, мову

☐ В) про фантастичні мадрівки

Питання №10

Чи можна поміняти сите і забезпечене життя на чужині на рідну домівку, родину?

☐ А) так ☐ Б) ні

☐ В) я не знаю

Список використаних джерел та літератури:

1. Адаптивні тести: статистичні методи обробки результатів тестового контролю знань / Федорук П.І. // Математичні машини і системи. - 2007. - № 3, 4. - С. 122 - 138.
2. Блажко М.А. Тестові технології в оцінюванні навчальних досягнень учнів з української мови: основні поняття і терміни/ Вісник. Львів. УН-ТУ /Серія філол. 2010. Вип.50. С.174-179.
3. Блинова О.Є. Психодіагностика: психометричні основи конструювання тестів: Навч. пос. для студ. - Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. - 176 с.
4. Булах І. Створюємо якісний тест : Навч. посіб. / І.Булах, М.Мруга. – К. : Майстер-клас, 2006. – 160 с.
5. Бурда М.І. Методичні основи диференційованого формування геометричних умінь учнів основної школи: Дис. доктора пед. наук: 13.00.02 / АПН України, Інститут педагогіки - К., 1994.- 347 с.
6. Виноградов Олександр. Тести як соціальна інновація в Україні. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.fulbrifht.org.ua
7. Жарких Ю.С.. Комп'ютерні технології в освіті: навч. посібн. / Ю.С.Жарких, С.В.Лисоченко, Б.Б.Сусь
8. Ільїн Є.П. Уміння та навички: невирішені питання / / Питання психології. - 1986. - № 2.
9. Майоров А.Н. Теорія і практика створення тестів. – М., “Інтелект центр”, 2001.
10. Махомед М.Х. Тестові технології оцінювання якості освіти школярів/ Педагогічний пошук. Журнал/ Методичні публікації/№1 (81), 2014, ISSN 2073-624X
11. Наказ МОН №1009 від 19.08.2016 року. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222.
12. Наумова В.Ю.. Технологія розробки тестів для педагогічних працівників (методичні рекомендації) /Укл. В.Ю.Наумова. – К., 2006
13. Петрицин І. Комп'ютерне тестування – одна з форм діагностики та перевірки успішності навчання / І. Петрицин, О. Петрицин // Молодь і ринок. – 2011. – №11(82). – С. 107-112.
14. Петухова І.О. Тестування в освіті України крізь призму розвитку психолого педагогічної науки. Монографія. Ірпінь. 2014 / <http://www.asta.edu.ua>
15. Сидоренко Т. Електронні тести успішності як засіб підвищення ефективності навчального процесу / Т.Сидоренко, Н.Бугаєць // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 6. – С. 28 – 30.
16. Смолінчук Л.С.. Тестування як метод оцінювання навчальних досягнень студентів/УДК 371.212.1(045) / <http://www.bim-bad.ru>
17. Третьяк О.В.. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 239 с.

Рудська Н. О.,
вчитель початкових класів
Красилівської ЗОШ І-ІІІ ст.. №4
імені Героя Радянського Союзу
Петра Кізіяна

Ейдетика у контексті інклюзивної освіти

Анотація. У даній доповіді піднімається проблематика взаємодії усіх суб'єктів навчально-виховного процесу щодо покращення навчальних успіхів учнів з особливими потребами з використанням методів Ейдетики.

Ключові слова: ейдетика, мнемотехніки, інклюзивне навчання, піктограми, асоціації.

На сучасному етапі інтегрування дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір України є одним з напрямків гуманізації всієї системи освіти та відповідає пріоритетам державної політики. У процесі демократизації нашого суспільства неабиякого поширення набули ідеї гуманізації освіти та пріоритетів особистості. Проблема соціалізації дітей з особливими освітніми потребами посідає особливе місце та викликає багато суперечок. У нашій країні питання інклюзивного навчання потребує свого вирішення на основі поміркованого підходу як з боку державних органів влади, так і з боку громадськості.

Освіта дітей з особливими потребами ґрунтується на принципах виваженої педагогіки та новітніх технологій, дієвість яких неодноразово підтверджувалась. Досвід свідчить, що використання методів ейдетичного виховання загалом може забезпечити більш високий рівень успішності, адже ігрова система покращує сприймання та відтворення інформації, спираючись на властиве кожній дитині вміння уявляти та фантазувати. Впровадження цієї методики в Україні здійснює Євген Антошук, почесний доктор педагогічних наук – засновник «Української школи ейдетики «Мнемозина». Він зазначає, що вміння дорослого «спускатися» до рівня дитини, тобто бачити яскраво, вміння дивуватися, фантазувати – це і є ейдетика.

Правильно організована робота з дітьми з особливими потребами допоможе кожному учневі відчувати себе здібним, потрібним, цікавим для вчителя і своїх товаришів. Наше завдання – «не загубити» жодної дитини, дати кожній можливість розкрити все краще, закладене природою, сім'єю, школою. Для цього вчитель повинен знати, чим живиться дитяча думка, щиро цікавитись учнем як особистістю. Дуже важливо бачити типові і особливі, в постійно діючій системі використовувати індивідуальне навчання. Учитель має пам'ятати, що до кожної дитини треба виявляти чуйність, щирість.

Інклюзивне навчання повинне бути організоване як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для звичайних дітей. Як свідчать дослідження, в інклюзивних класах наголос робиться в першу чергу на розвиток різнобічних, різноманітних якостей і талантів дітей, а не на їхніх проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і тим самим мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги. Залучення та участь усіх без винятку дітей до активної соціальної взаємодії мають важливе значення для людської гідності, в якому панує, а також для утвердження та реалізації прав людини.

Я працюю вчителем початкових класів майже 30 років. З них більше 10 років працювала з дітьми з особливими потребами. Досвід роботи все більше переконує у тому, що зараз, як ніколи раніше, необхідно будувати роботу так, щоб кожна дитина знаходила задоволення від навчання, зростала з дня в день. Саме це – надійний стимул подальшої навчальної роботи учнів із захопленням, з відчуттям власної гідності. На своєму досвіді я переконалась, як важко знайти стежку до таких дітей, щоб вони працювали на рівні своїх можливостей. На той час було обмаль літератури, яку можна було б використати з цією метою. А тому, щоб досягти найвищих результатів, я постійно спостерігала за своїми учнями, намагалася зробити батьків та практичного психолога активними своїми помічниками. З часом деякі з них змогли брати повноцінну участь у заняттях і реалізовувати свій потенціал.

Внаслідок порушень психічного або фізичного розвитку в учнів спостерігала труднощі в накопиченні соціального досвіду і відповідно, у його

використанні в навчальній діяльності. Тому, аби засвоєння навчального курсу учнями з особливими освітніми потребами було ефективним, намагалася детальніше ознайомитися з особливими потребами кожної з категорій дітей, яких навчала.

Серед причин навчальних труднощів переважають певні порушення психофізичного розвитку. Труднощі у навчанні пов'язані з функціональними обмеженнями мовлення, академічних здібностей, наочності, уваги, координації, сприйняття та переробки інформації, гнучкості мислення та ін. Учні, які мають такі проблеми відчувають труднощі запам'ятовування та відтворення інформації з пам'яті, концентрації уваги, застосування набутих знань, умінь та навичок тощо. У таких дітей більш розвинена образна пам'ять, тому у своїй роботі я звернулась до існуючого наукового досвіду російського вченого, доктора педагогічних наук, професора Ігора Матюгіна, що розробив ігрову систему, яка покращує сприймання та відтворює інформацію, спираючись на властиве кожній людині вміння уявляти та фантазувати. Він пропонує використовувати весь спектр уявлень і фантазій зорових, рухових, тактильних, нюхових та смакових. Чисельні експерименти довели, що пам'ять людини пов'язана з уявою та уявленнями – «ейдосами», як казали древні греки. Методика отримала назву «Школа ейдетики». Завдяки розвитку образної уяви та яскравої фантазії ейдетика допомагає використовувати ті виняткові можливості, резерви, які є в кожної дитини.

Дослідження та досвід показали, що кожна дитина, незалежно від певних порушень психофізичного розвитку, прийшовши в школу, блискуче володіють рідною мовою. Вони знають значення тисяч слів, розуміють найтонші інтонаційні нюанси... Ніхто їх спеціально цього не вчив, не задавав уроків, не ставив оцінки. І якби в цей період їхнього дитинства, в їхній пісочниці сидів англієць, то й англійською б діти оволоділи добре. Малюки дивляться кінофільми, мультфільми протягом півтори години і прекрасно все запам'ятовують: всі причинно-наслідкові зв'язки сюжету, діалоги, монологи, і рухи героїв...

Отже досвід, знання, а значить і пам'ять дітей, не залежно від їхнього бажання, поповнюються кожну хвилину їхнього життя.

Я зробила висновок, що мимовільна пам'ять допомогла і продовжує допомагати набирати величезний масив інформації і досвід її використання. Саме вона є основою нашої життєдіяльності, визначає все наше буття. В своїй практиці я використовувала такі методи запам'ятовування, які поділяються на два напрямки: мнемотехнічні та ейдетичні. На уроках математики при вивченні цифр користувалася методом «Цифро-буквений код». Вважається, що запам'ятовувати цифри складніше, ніж будь-яку іншу інформацію. Але, якщо ми, граючись, будь-які цифри та числа розфарбовуємо в нашій уяві, то назавжди позбудемося цієї проблеми. «Школа ейдетики» пояснює, що інформація від початку її виникнення, пов'язана з яскравим образом використання, призначення та дією, тобто ми не робимо зусиль не намагаємося запам'ятати.

Коли я вперше використала ігри за методикою ейдетики, то відразу помітила, як цікаво дітям. Вони швидше запам'ятовували всі цифри. Завдяки вмінню складати та уявляти піктограми, швидко вивчають скороговки та вірші. Діти, які відмовлялися вчити вірші, тепер з цікавістю дивилися на дошку і повторювали рядки вірша. Учні можуть переказати невеликі тексти. Звичайно, не всі діти можуть з першого разу свідомо залучити свою уяву й перенестися у фантастичний простір. На перших етапах я допомагала дітям, вчила уявляти, фантазувати, а потім тільки націлювала їх на те, що уявляти потрібно тільки кумедне, веселе, незвичне. Не слід запам'ятовувати – лише уявляти слова, подумки їх пов'язувати одне з одним у ланцюжок казкових подій. Пам'ять дітей у молодшому шкільному віці дуже активна, і це потрібно використовувати. Не слід забувати, що основа пам'яті – уява. Від чого ж залежить розвиток уяви молодших школярів? Насамперед – від зацікавленості дитини. Яскраві образи, нестандартні порівняння зрозумілі дитині, запам'ятовуються

набагато краще, ніж багаторазове повторювання незрозумілих понять. Фантазія дітей така унікальна, яскрава, часом відкривається з несподіваного боку, змушуючи вирувати нашу уяву. Та й кілька хвилин на уроці здорового, доброго гумору підвищують бажання працювати як учителя так і учня.

Гра – обов'язкова складова. За правилами «Школи ейдетики», граючись із цифрами та буквами, ми кожну з них перетворювали на образ, який вона нам нагадує, оживляючи його.

Одиниця – це казковий хлопчик – Буратіно.

Двійка – лебідь, отже всі птахи можуть бути двійками.

Трійка – перетворилась, перекинувшись на двогорбого верблюда, а оскільки для нас ця тварина екзотична, то всі нетипові для нашої місцевості тварини можуть слугувати за трійку.

Четвірка – схожа на стілець, що стоїть догори ногами. Отже всі меблі можуть бути четвірками.

П'ятірка – яблуко, отже будь-які фрукти можуть бути п'ятітками.

Шість за правилами гри перетворилось на чайник, ми тільки домалюємо носика. З цього часу весь посуд матимемо за шестірку.

Сім – це прапорець, а кожен розфарбовує його своїм улюбленим кольором.

Вісімка – підкаже сніговита, велосипед або окуляри.

Дев'ятка – кит, який вистрибує з води, або будь-яка інша риба.

Нуль – це м'яч, бублик.

Та в уяві дитини кожна цифра має свій образ. В моїй практиці учні створювали асоціації самостійно, але якщо виникали труднощі у підборі образів, я використовувала образи, які пропонує ейдетика.

1 – квіточка, кілочок;

2 – гусочка;

3 – чайка, два надкушені бублики;

4 – їжачок;

5 – яблучко, гусочка нирнула у воду;

6 – гномик, задоволений котик;

7 – прапорець, кочерга, коса;

8 – мотрійка, два бублики;

9 – слоник, сумний котик;

0 – кулька, овал.

При вивченні кольорів використовувала метод «Послідовних асоціацій», який базується на вмінні створювати асоціації на кожен одиницю інформації, та створювати з них серію зв'язаних між собою послідовних асоціацій з першого до останнього. Асоціації повинні бути: незвичайні (кумедні), у русі – діяти, мають створювати уявну картинку. Знайомлячи дитину з кольорами, ми складали уявну подорож одного з улюблених казкових героїв або мультфільмів.

Ось одна з них: «Спекла баба *Колобок*. Стало йому сумно лежати на вікні та й вирішив він помандрувати. Котиться *Колобок*, котиться по *ЗЕЛЕНИЙ* травичці, а з висоти на нього дивиться *ЖОВТЕ* сонечко. Побачив *Колобок*, що на *БІЛУ* ромашку сів метелик. Тільки *Колобок* наблизився до нього, як метелик перелетів на *ЧЕРВОНУ* суничку. Не встиг *Колобок* підійти, а той полетів. Покотився *Колобок* далі. Котиться, котиться, коли бачить росте дерево, а біля нього стоїть корзинка те ж *КОРИЧНЕВА* як дерево. Заглянув, а в ній лежать *СИНІ* сливи. Захотів *Колобок* взяти собі одну сливу, потягнувся та й упав у корзину, а вискочити не зміг. Прийшла баба і занесла корзину разом з *Колобком* до хати.» Під час складання казки ми на дошці виставляємо предметні малюнки, які залишаються там. А при повторі, дитина називає колір, до якого було створено асоціацію:

- Зелений, як трава;
- Жовтий, як сонечко;

- Червоний, як суничка;
- Коричневий, як дерево;
- Білий, як квітка, ромашка;
- Синій, як слива.

Дуже часто виникають питання: як змусити дитину переказати текст, який складно уявити; як навчити швидко і легко запам'ятовувати вірші. Молодшим школярам досить складно утримувати уявний образ без його підкріплення. Тому необхідно використовувати графічне зображення поняття – метод піктограм. Цей прийом використовувала для збагачення словникового запасу, розвитку мовної активності. Не обов'язково бути художником. Адже треба зобразити лише фрагмент потрібного предмета і головне пояснити це дітям. Піктограми подаються чорно-білі. Відсутність кольору полегшує обробку інформації мозком. Також на уроках українського читання при вивченні віршів та переказі текстів часто звертають до методу «Відтворення розповідей», «Образні гачки», які ґрунтуються на тому, що інформацію треба, начебто «повісити» на об'єкти малюнки, а потім їх зняти. При згадуванні пригадується сам малюнок, а потім прив'язана до нього інформація. Тобто у даному випадку виконує роль гачка на вішалку наша пам'ять. А також - до методу «ожив-лення», який ґрунтується на розвитку природних можливостей дитини до фантазування, образному мисленні. За допомогою цього методу діти вчаться швидко створювати уявні картинки текстів, начебто вони стають співучасником тих подій, про які йде мова. Розвиток здібностей до візуалізації розширює межі пам'яті, створює, безмежні можливості використання образної пам'яті.

Малорухомий стиль життя не задовольняє природну потребу дітей в русі, гальмує розвиток гнучкості, спонтанності, робити самостійно вибір. Ця проблема також торкнулась і дітей з особливими потребами, а тому щоб краще розвинути почуття дитини, уяву, позитивне ставлення до себе та інших, готовність до співпраці, я поєдную навчання і рух. Навчаючись у русі, який є одним із елементів забави, дитина сприймає навчання як гру. Такий процес супроводжується піднесенням, радістю, відчуттям задоволення як на фізичному, так і на інтелектуальному рівнях; зростають емоційний рівень, концентрація уваги, розвивається товарищескість. Дитина пише, читає, розв'язує задачки – немов би граючись, адже будь-яка дитина має природну потребу гратися, співати, малювати, танцювати і робить це із задоволенням. Таке навчання знімає напругу, страх виконати завдання невірною, допомагає пізнавати світ з одночасним відпрацюванням вмінь та життєвих навичок.

Я вважаю, що педагоги для ефективності навчального процесу мають визнавати й враховувати різноманітні потреби учнів шляхом узгодження різних методів та прийомів навчання, бо діти з особливими освітніми потребами мають право отримати допомогу, яка може знадобитись їм для забезпечення успішності навчального процесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Большой психологический словарь. Составитель и общий редактор Б. Мещеряков, В. Зинченко, СПб; проим – ЕВРОЗНАК, 2003. 672с.
2. Войтович Г. І. Впровадження методів ейдетики в процес навчання та виховання дітей. – Хм., 2010 – 196с.
3. Леонтьев Н. Р. Развитие высших форм запоминания. – В кн.: Проблемы развития психики. – М., 1965.
4. Смирнов Н. К. здоров'язберігаючі освітні технології і психологія здоров'я в школі. – М.:АРКТИ, 2005. – 320с.
5. Федоров В. Д. Психологічний тезаурус і стиль педагогічної діяльності. – Кам'янець-Подільський; Абетка-Нова, 2002. – 280с.

6. KINED – Joanna Zwolenska. Творча Кінезіологія па практиці – пропозиція кожному: переклад з польської. Хм., 2005 – 196с.

Синюк Л. А.,
вчителька початкових класів, старший вчитель
Антонінського ліцею Антонінської ОТГ
Хмельницького району

Формування ключових компетентностей НУШ засобами етнопедагогіки

Анотація. В роботі доведено, що провідні принципи етнопедагогіки: природовідповідність, культуровідповідність, народність виховання, виховання в праці, єдність навчання і виховання, зв'язок із життям рідного народу, гуманізм, активність і ініціативність в процесі виховання, орієнтування на вселюдські моральні цінності є органічною структурою ключових компетентностей для життя: соціальних та громадянських, екологічна грамотність та здорове життя, підприємливість, визначених Концепцією НУШ.

Ключові слова: етнопедагогіка, методи народної педагогіки, ключові компетентності для життя, здоров'язбережні технології.

Для сучасної початкової освіти характерні нові підходи до змісту та структури навчально-виховного процесу, які базуються на принципах національного виховання. Програма національного виховання відповідає особливостям і закономірностям розвитку дитини в певний віковий період і всебічно відображає духовні надбання нації, її ідейно - моральний потенціал. Ще В. Сухомлинський [4] звертав увагу, що родина, школа, батьки, учителі повинні створювати всі умови для опанування кожною дитиною народної культури, національних та загальнолюдських цінностей, культури спілкування.

Рідна мова, історія народу, його прогресивні традиції та звичаї, свята й обряди є тим багатим ґрунтом, на якому зростає національна свідомість особистості, її громадянські й патріотичні почуття. І саме такі засоби має народознавство як система фундаментальних знань про конкретний народ, про особливості його трудової діяльності й побуту, менталітет, матеріальну й духовну культуру, історичний досвід і нинішній спосіб організації життєдіяльності, його традиції, звичаї, знання про родовід, спосіб життя та виховання в сім'ях, про отчий край і все, що пов'язане з ним, місце й роль свого народу в розвитку світової цивілізації тощо.

Як відомо, етнопедагогіка пояснює народну педагогіку й пропонує шляхи її використання в сім'ї та школі в сучасних умовах, збирає й досліджує досвід етнічних груп, що ґрунтується на багатощому, природно – розвивальному поєднанні народних традицій. На що вказують М.Стельмахович [3], В. Мосіяшенко [2], Є. Сявак [5] та інші.

У сучасному багатоманітному світі, зокрема, у поліетнічній країні, педагогіка як справді демократичний і гуманістичний, соціальний феномен творчо й ефективно може функціонувати переважно тільки як етнопедагогіка.

Предметом етнопедагогіки є досвід навчання й виховання дітей набутим конкретним етносом за тривалий час його існування.

Чітко визначена мета народної педагогіки, як бачимо, має багато точок дотику до завдань, визначених Концепцією НУШ:

- всебічний розвиток дитини як необхідна передумова підготовки до життя;
- виховання досконалої особистості;
- гармонія з природою;

- гармонія із суспільством, з оточенням;
- гармонія із самим собою;
- добре психічне та фізичне здоров'я;
- гармонія з усіма видами трудової діяльності;
- життєствердна постановка мети й завдань.

Засоби народного виховання: матеріальної культури (природа, діяльність); духовної культури (слово, рідна мова, фольклор, релігія, мистецтво); соціо - нормативної культури (традиції, суспільна думка, гра) чітко прослідковуються в «канві» розвитку учня, ключових компетентностей і наскрізних вмінь, визначених Концепцією НУШ.

У народній педагогіці на дитину впливали за допомогою відповідних джерел виховання, найважливішими з яких є праця, побут, народні свята, звичаї, обряди, ігри та іграшки, вироби народного мистецтва, численні фольклорні джерела (прислів'я, казки, пісні, прикмети, загадки тощо).

У системі етнопедагогіки застосовують принцип етнізації, який використовують у вихованні молодших школярів. За допомогою цього принципу педагог виховує в учня молодших класів розуміння своєї приналежності до етнічної групи (нації, народу), її минулого, сьогодення і майбутнього, цілісну особистість, яка щиро шанує свою національну, громадянську та особисту гідність і честь. А випускник нової української школи – це особистість, патріот, інноватор, освічений українець, всебічно розвинений і відповідальний.

При цьому етнізація розглядається як процес формування етнічної сутності дитини, рис та вмінь, притаманних цьому етносу, засвоєння нею досвіду, духовних цінностей, сформованих у процесі історичного розвитку, становлення особистості як його представника. Саме під впливом систематичних народознавчих заходів дитина проходить шлях свого розвитку від підсвідомого розуміння своєї етнічної приналежності в молодшому шкільному віці до національної зрілості.

Етнопедагогіка, народна педагогіка – це педагогічна мудрість, генерована українським народом і збережена ним. Методи та прийоми виховання здорового покоління через здоровий спосіб життя передаються від покоління до покоління й знаходять своє відображення в рідній мові, джерелом якої є усна народна творчість. Важливе місце в ній займають трудове та сімейне виховання, родинно-побутова культура.

Провідними принципами етнопедагогіки є природовідповідність, культурновідповідність, народність виховання, виховання в праці, єдність навчання і виховання, зв'язок із життям рідного народу, гуманізм, активність і ініціативність в процесі виховання, орієнтування на вселюдські моральні цінності.

Суспільство, педагогічна наука, школа завжди ставили перед собою завдання виховати морально й фізично здорову людину, справжнього патріота й громадянина своєї країни, зразкового сім'янина. Фундаментом цього виховання була народна педагогіка, яка протягом століть формувала модель особистості, той ідеал, якого прагнули досягти вихователі молодого покоління. На що звертає увагу О. Киричук [1]. З огляду на це було сформовано принципи народної педагогіки, якими керувались її послідовники: гуманізм, природовідповідність, зв'язок виховання з життям, виховання працею, урахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців, систематичність і послідовність виховання, єдність вимог і поваги до особистості, поєднання педагогічного керування з розвитком ініціативи та самостійності у вихованні.

За цими принципами формували принципи здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок молодого покоління. Здоров'ю людини народна педагогіка завжди приділяла особливу увагу, що було зумовлено потребами реального життя, яке вимагало від людини бути сильною, загартованою, витривалою,

спокійною. Фізично здорова людина отримувала більшу насолоду від життя, результативніше працювала, краще забезпечувала себе і свою сім'ю.

Нерозривно пов'язаний із фізичним станом і здоров'ям розумовий розвиток людини. Емпіричним шляхом народна педагогіка дійшла висновку, що вдале стимулювання фізичного розвитку дитини сприяє формуванню таких важливих рис, як наполегливість, відвага, рішучість, чесність, дисциплінованість, бажання праці, упевненість у собі та своїх можливостях, оптимізм, колективізм, здатність до подолання труднощів.

Теоретичні знання з питань морально-патріотичного, родинного виховання, охорони здоров'я та виховання здорового покоління в системі етнопедагогіки лягли в основу навчально-виховної роботи з учнями молодших класів у Антонінському ліцеї.

Завдання виховання учнів в атмосфері відповідального ставлення до свого здоров'я, формування складових здорового способу життя на основі народних традицій ми реалізовуємо через різноманітні форми роботи : уроки позакласного читання («Мій родовід», «У всякого своя доля і свій шлях широкий»), уроки природознавства «Мій рідний край, Україно, найкраще місце на землі», усний журнал «Зелене розмаїття України», гру «Екологічна стежка ліцею», виховні години («Кохаю край мій дорогий, що зветься Україна», «Свято врожаю», «Весняні розваги», «Без верби і калини нема України», «Прислів'я і приказки українського народу про здоров'я», «Народні традиції здорового харчування»), родинні свята («Мати-берегиня роду», «Подаруй мені писаночку» тощо).

У підготовці до цих заходів було використано багато літературних, фольклорних, етновалеологічних матеріалів, які орієнтовані на місцевий матеріал.

Завдяки реалізації здоров'язбережних технологій учні здобували знання про здоров'я, його ознаки, складові здорового способу життя; сім'ю, обов'язки кожного члена родини; основні складові духовного життя, духовного здоров'я, значення почуттів, характеру і волі для здоров'я; вплив основних календарних свят, традицій та обрядів на формування української нації; значення національних страв та їх вплив на здоров'я; основні правила гігієни, харчування, загартування, рухової активності; основні принципи народної профілактики захворювань.

Ці знання сприяли формуванню національної свідомості, гордості за свій народ, сформували свідоме ставлення до рідної мови, допомагали краще засвоїти програмовий матеріал.

Характерно, що у тих народів, які вберегли себе від руйнувань морально-духовних засад свого буття, в яких залишається міцним і надійним стрижень віри в Бога, національні традиції виховання, надбання народної педагогіки не перейшли в стадію історичних пам'яток формується морально здорова нація. Там здійснюються нормальні процеси духовного і соціально-економічного розвитку суспільства. Для прикладу можна назвати такі країни, як Японія, Фінляндія, Швеція, низку країн арабського світу.

З огляду на вищесказане, стає зрозумілою позиція розробників Концепції НУШ : нова школа як простір освітніх можливостей, формула нової школи (ключові компетентності для життя, виховання на цінностях, орієнтація на учня), мета нової школи максимально орієнтовані на плекання української ідентичності, реалізацію педагогіки партнерства, де родина залучена до побудови освітньої траєкторії дитини, а ключові компетентності є основою успішної самореалізації учня як особистості, громадянина і фахівця. Тому провідні принципи етнопедагогіки є органічною складовою Концепції НУШ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Киричук О.І. Виховний ідеал у контексті української ментальності // Нові технології навчання. - К., 1997. - Вип.19. –С.11–17.

2. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка: Навч. посіб, — Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. -176 с.
3. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. —К.: ІСДО, 1996. - 288с.
4. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. - К.: Радянська школа, 1978. - 263 с.
5. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. - К., 1974. - 151 с.

Синюк М. І.,
вчителька початкових класів
Печеської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Красилівської ОТГ Хмельницького району

Арттерапевтичне застосування кольору як методу здоров'язбережувальних технологій у навчальному закладі

Анотація. У статті розглянуто вплив кольору на здоров'я та самопочуття людини. Сьогодні арттерапевтичні методи застосування кольору можна використовувати як здоров'язбережувальні технології. Кольоротерапія дозволить зробити навчання школяра цікавішим. В статті описано вплив колірної випромінювання на організм школяра, що сприяє покращенню його працездатності, фізичного та психічного здоров'я.

Ключові слова: арттерапія, кольоротерапія, здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальна технологія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Здоров'я людини — одна з глобальних проблем людства. Вирішення проблеми здоров'я людини закладено у самій людині, у знанні і розумінні нею проблем формування, збереження, зміцнення і відновлення власного здоров'я, а також в умінні дотримуватися правил здорового способу життя. Щоб бути здоровим, недостатньо мати тільки здорове тіло. Адже, якщо людина не живе духовним життям, її фізичні резерви швидко вичерпуються, що неминуче призведе до хвороби. Психічна складова здоров'я включає в себе здатність правильно оцінювати й сприймати свої почуття та відчуття, свідомо керувати своїм емоційним станом. Арттерапевтичне використання кольору при цьому займає важливе місце. Робота, спрямована на збереження здоров'я, вже повинна розпочинатись в стінах навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Здоров'язберігаючі технології навчають дітей жити без конфліктів. Крім того, за застереженнями О.Ващенка [2] здоров'язбережувальні технології закладу освіти в умовах сучасних освітніх змін навчають укріплювати, зберігати своє і цінити чуже здоров'я. Ці технології прищеплюють дітям принципи здорового способу життя, посилюють мотивацію до навчання. Реалізовувати це завдання допоможе інтегрування в життєдіяльність дітей ефективних розвивально – оздоровчих технологій та формування суспільно необхідних компетентностей дитини. К. Пасько [5] обґрунтовано розглядає арттерапію як інноваційну технологію сучасної освітньої системи, що дозволить дитині самореалізовуватись, самовдосконалюватись, працювати без перевтом і стресів.

При цьому арттерапевтичні методи застосування кольору можна використовувати як здоров'язбережувальні технології. Ми рідко замислюємося над тим, яке значення в нашому житті має колір. Звичка бачити небо синім, траву зеленою, а кров – червоною така сильна, що інших поєднань ми не можемо собі

уявити. Кольори – це невід’ємна частина нашого життя. Око людини здатне розпізнавати 1,5 мільйона кольорів і їх відтінків. Вченими було обґрунтовано, що кольорова гамма провокує зміни біохімічних реакцій в тканинах, нормалізує функціонування залоз, а також стимулює окремі зони ділянки головного мозку, наприклад, гіпофіз, який регулює продукування гормонів, що відповідають за обмінні процеси та регулюють апетит людини, настрій і сон. Самопочуття індивіда може багато в чому залежати від кольорового спектру, що оточує його.

Враховуючи, що в сучасному світі нас оточує безліч проблем і стресових ситуацій, стає зрозумілим прагнення людства відшукати ефективні і надійні здоров’язбережувальні технології закладу освіти в умовах сучасних освітніх змін, методи боротьби з щоденним негативним впливом обставин та середовища. Одним з ефективних засобів боротьби зі стресовим станом школярів є методи кольоротерапії. Принцип дії даних методик полягає в терапевтичному впливі на індивіда світловим випромінюванням, пофарбованим у різні відтінки. Кольоротерапія чинить вплив на вирівнювання психоемоційного фону людини. Існує ряд пересторог перед застосуванням на практиці цих методів. Червоний тон не рекомендується використовувати гіпертонікам і при наявності запальних процесів, а гіпотонікам протипоказаний блакитний колір. За наявності онкологічних захворювань не слід зловживати з відтінками зеленого, застосування чорного кольору для звільнення від стресу не практикується, не можна також використовувати один колір тривалий час. Застосовувати кольоротерапію можна за допомогою спеціальних ламп, які «зафарбовують» приміщення в певний колір. Також часто застосовують окуляри, скло в яких пофарбоване потрібним кольором чи поєднанням кольорів. Сьогодні успішно застосовуються кольорні ванни для корекційного впливу на емоційний фон, позбавлення від стресу. Врешті-решт існує таке поняття як чути колір, тобто кожному кольору відповідає певна музична нота чи їх поєднання. Це явище неможливо конкретно описати для кожного кольору, але не знайдеться жодної людини, в якій не виникали б певні уявлення від веселкового звучання клавіш роялю. Вчені стверджують, що кольорова енергія входить у людське тіло, стимулюючи шишковидну залозу і гіпофіз. Цим вони пояснюють кольорний вплив на емоційний настрій, думки і поведінку. Фізичний вплив кольору був багаторазово підтверджений численними експериментами фізіологів і психологів. Так, М. Деревіре [4] пропонує такий опис впливу кольору на психіку:

- Зелений колір – беззаспокійливий, гіпнотичний. Він впливає на нервову систему, знімаючи дратівливість, безсоння, втому, знижує кров’яний тиск і підвищує тонус.
- Блакитний колір – антисептичний. Він ефективний при запаленнях і нагноєннях. Чутливій людині блакитний допомагає більше, ніж зелений, але від його «передозування» виникають втома й пригніченість.
- Жовтогарячий колір стимулює почуття, прискорює пульсацію крові, не впливаючи при цьому на кров’яний тиск. Він має сильну стимулюючу дію, створює почуття благополуччя, ефективний при розумовій праці.
- Червоний колір має теплоту. Він стимулює мозок, ефективний при меланхолії, але в той же час може викликати роздратування.
- Фіолетовий колір збільшує витривалість тканин, впливаючи на серце, легені й кровоносні судини.

Сучасні діти переважно отримують інформацію з телебачення та відео, а не з книг, як було раніше. Це означає, що інформація сприймається здебільшого правою півкулею, яка відповідає за образне мислення; ліва ж півкуля, яка відповідає за сприйняття знаків та логічне мислення, працює менше. Саме колір здатен поєднати роботу обох півкуль для покращення вироблення навичок логічного мислення та є найшвидшим методом передачі почуттів.

Близько 90% інформації, яку ми сприймаємо за допомогою органів чуттів, є візуальною. Різні кольори по-різному впливають на дитину та навчання. Відтінки синього, бордового і зеленого кольорів допомагають дитині налаштуватися на досягнення мети, сприяють зосередженості та організованості, що і потрібно на уроках. При вивченні складної теми потрібно зацікавити учнів в ній, допомогти кольорами виділити головне, наситити нову інформацію кольоровими картинками.

Найкращі кольори для стін класної кімнати - це беж, пастельножовтий, ніжно-зелений, блакитно-білий. Дошка має бути великою та зеленою. Повинно бути хороше освітлення.

Колір в життя школяра приносить не лише оформлення шкільних класів, їх дизайн, кольорові елементи інтер'єрного оточення, але й шкільна форма. Найбільш прийнятними кольорами для шкільної форми є синій, темно-зелений, темно-червоний, а ось коричневий і чорний – неприйнятні. Якщо виходити з психології кольору, синій – колір сили і організованості. Темно-бордовий, червоний – це кольори активності, при цьому темно-червоний не викликає надмірної активності, діє стримано, але може її стимулювати. А темно-зелений, як і світлі відтінки цього кольору, діє заспокійливо. Коричневий колір – це колір змін, не дарма він популярний в осінній час, коли людині важко зрозуміти, чого вона хоче саме зараз. Колір виявляє вплив на людину, на її підсвідомість, успішність, настрій, поведінку.

За кольоровими перевагами можна виявити темперамент, характер та психоемоційний стан особистості. На це вказує В. Вундт [3]. Психологи виділяють три типи колірних особистостей: колірні лідери, колірні скромники, колірні нейтралі.

Колірний лідер відразу помітний в натовпі. Жінки одягаються в яскраві наряди і змітають з прилавків речі актуальних кольорів за будь-які гроші. Всі аксесуари (від сумочки до мобільного телефону) у них яскраві і незвичайні. А чоловіки, крім помітного одягу, віддають перевагу і автомобілям найбожевільніших відтінків. У гардеробі колірного лідера можна знайти всі барви веселки. Він любить експериментувати і часто змінює одяг, машини і життя в цілому. Як не парадоксально, але до цієї категорії відноситься не тільки молодь від 15 до 20 років, але і люди від 40 до 60. Спілкуватися з колірними лідерами дуже цікаво. Вони, як правило, творчі та неординарні натури.

Колірний скромник – значна частина населення. Колірний скромник рідко зраджує коханому кольору впродовж багатьох років. Та все ж він не безнадійний, іноді під впливом моди або якихось зовнішніх обставин може поміняти свої колірні пристрасті.

Колірний нейтрал. Ці люди не міняють своїх колірних переваг протягом всього життя. Найчастіше вони віддають перевагу функціональним кольорам: чорному, сірому, коричневому, темно-синьому. Вони завжди зайняті і стабільні, роками живуть за одним сценарієм і відчують себе цілком щасливими.

Практична частина. Цікаву вправу «Веселка» пропонує Л. Айсмен [1] Цю вправу можна виконувати і у домашніх умовах, і у таборі відпочинку, і в проміжку між навчальними заняттями чи безпосередньо під час уроку. Вона доречна як людям старшого віку, так і школярам.

Якщо ви відчуваєте втому і брак душевних сил, хочете поліпшити психічний стан і підвищити тонус, то вам слід використовувати цю вправу. Вправа «Веселка» включає в себе техніки кольоротерапії, релаксації і медитації. Використовувати її рекомендується з закритими очима і під звуки природи або іншої музики для релаксації. Уявіть, що ви знаходитесь у лісі, в затишному курені. Ви відчуваєте запах хвої, квітів і трави. Ззовні йде грибний дощ. Крізь шум дощу ви чуєте, як шарудить листя дерев. Ранкове сонце освітлює все навколо ніжним приємним світлом. Ви відчуваєте злиття з природою і відчуваєте, що зараз станеться диво. Побудьте в цьому стані певний час. Тепер уявіть, що дощ закінчився і ви виходите на вулицю з куреня. Ви чуєте спів птахів і бачите красиву веселку, яка утворилася після дощу. Ви

відчуваєте легкість і невагомість. Відштовхуючись від землі, підніміться в небо до веселки і пройдіть крізь неї. Відчуйте, як наповнюєтесь червоним кольором, який передає вам свою силу. Тепер відчуйте, як помаранчевий колір гасне всередині вас і пробуджує чуттєвість. Вбираючи жовтий колір, ви відчуваєте, як розвиваєте свої інтелектуальні здібності. Дайте зеленому кольору можливість позбавити вас від негативу і подарувати любов. Для набуття внутрішньої гармонії уявіть, як блакитний колір проникає всередину вас. Відчуваючи синій колір, ви відчуваєте спокій і врівноваженість, ваша нервова система зазнає позитивних змін. Відчуйте, як фіолетовий колір зігріває вас і наповнює творчою енергією. Використовуючи вправу «Веселка», відчувайте кожен колір протягом 15- 20 секунд. Коли ви закінчите, подякуйте кожному кольору і всій веселці в цілому. Повільно виходьте зі стану медитації, відкрийте очі і не робіть різких рух. Підйом повинен бути поступовим, ефект від вправи ще довго буде супроводжувати вас.

Висновок. Отже, одним з методів здоров'язбережувальних технологій, які можна використовувати для покращення самопочуття та здоров'я, є кольоротерапія. Діти в першу чергу реагують саме на колір. Тому за допомогою кольору можна заспокоїти дитину, привернути увагу, активізувати пізнавальну діяльність, зацікавити та зробити освітній процес цікавим і незабутнім. І, взагалі, мова кольорів – чарівна, коли ви навчитеся розуміти її, вона багато пояснить, допоможе вирішити чимало проблем та підняти настрій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Айсмен Л. Дао цвета / Л. Айсмен. – М.: Эксмо, 2005. – 173 с.
2. Ващенко О. М. Формування здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: теоретичний аспект / - 2016. - Вип. 20(1). - С. 77-89.
3. Вундт В. Основы физиологической психологии / В. Вундт. – М., 1880. – 589 с.
4. Дерби́ре М. Цвет в жизни и деятельности человека / М. Дери́бре. – М.: Знание, 1965. – 343с.
5. Пасько К. М. Арттерапія як інноваційна технологія сучасної освітньої системи // Освітні інновації : філософія, психологія, педагогіка: матеріали III Міжнародної, науково-практичної конференції, 8 грудня 2016 року : у 3 ч. – Суми : ФОП Цьома С.П., 2016. – Ч. 2. – С. 286-289.

Сідорчук Т. С.,

I категорія, вчитель початкових класів
Шепетівського навчально-виховного
комплексу №3 у складі «Загальноосвітня школа
I-III ступенів ім. Н.Рибка та ліцей з посиленою
військово-фізичною підготовкою»
(м. Шепетівка)

Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства

Анотація. Педагогіка партнерства – це простір дитинства, який будується на засадах рівності, діалогу, співпраці. Вона є складником концепції Нової української школи, спрямованої на те, щоб побудувати довіру між школою, дітьми, батьками та суспільством.

Ключові слова: педагогіка партнерства, рівність, особистість, свобода, взаємодія, толерантність.

Створення Нової української школи - це програма на десятиріччя, яка буде йти поступово, згідно з календарем реформи і Законом «Про освіту», та створення партнерського соціуму - невідкладне завдання сьогодення [13].

Закон «Про освіту» надає батькам вибір впливати на навчання власної дитини, на визначення траєкторії її навчання, на організацію навчального процесу у закладі. У батьків з'явилась можливість більш активно брати участь у розробці проектів, стратегії розвитку школи, у виборах її директора, вони мають змогу обирати зручну для себе форму допомоги школі, вчителям, класним керівникам, дитячому колективу, разом з педагогами брати відповідальність за реалізацію поставлених завдань, активно долучатися до змін в освіті [12].

Міністерство освіти і науки наголошує, що вчитель Нової української школи користуватиметься свободою творчості і професійного розвитку. Педагогіка партнерства буде однією з основ школи, заснованій на взаємній повазі до особистості, праві вибору і відповідальності за прийняття рішень. Учитель, учень та батьки мають бути партнерами; школа ініціює глибше залучення родини до побудови індивідуальної освітньої траєкторії дитини.

"Нова українська школа – це не тільки компетентнісний підхід до навчання, це і формування цінностей, на основі яких виробляються ставлення до чого-небудь. Треба по-людськи ставитись, поважати людей – усіх. Бо якщо не зміниться ставлення, то й довіри не буде. Відзначаючи, що для побудови довіри дуже важливо змінити систему зв'язків в українських школах. Наша освіта - дуже вертикальна: директор, завуч, учителі, діти і десть там батьки. Але щоб побудувати довіру, ми маємо будувати горизонтальні зв'язки, партнерство. Щоб вчитель був на рівні учня, щоб вони сиділи разом на килимку та розмовляли. Тоді вибудовується довіра, повага до гідності. Саме це закладено в концепцію НУШ.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа», схваленої рішенням колегії МОН 27.10.2016 р. розкрито мету, шляхи та етапи реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 р. [9]. Реалізація документа створює умови для реформування освіти, яка повинна ґрунтуватися на засадах педагогіки партнерства.

Концепція Нової української школи сприяє розкриттю та розвитку здібностей і можливостей дитини на основі педагогіки, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. Адже саме педагогіка партнерства дозволяє нам успішно будувати стосунки з оточуючими, оскільки без взаємодії з іншими людьми, без розуміння своїх та їхніх почуттів неможливо досягти спільних цілей. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками має змінити односторонню авторитарну комунікацію.

Педагогіка партнерства — напрям педагогіки, що включає систему методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості. Серед авторів: В. О. Сухомлинський, Ш. О. Амонашвілі, І. П. Волков, І. П. Іванов, А. С. Макаренко, В. А. Караковський, С. М. Лисенкова, В. Ф. Шаталов та інші. За педагогікою партнерства учень — добровільний і зацікавлений соратник, одностудець, рівноправний учасник освітнього процесу, турботливий і відповідальний за його результати [11].

В основі педагогіки партнерства — демократичний спосіб співпраці між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина — залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість [2].

Сучасне навчання і виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче

співробітництво вчителя та учня. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукає до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості – творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах [2].

Педагогіка партнерства – це ключовий компонент формули Нової української школи, це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно-орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина. Це [12]:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах і стосунках;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків).

Розроблені ключові правила взаємодії всіх учасників освітнього процесу, які впливають зі світоглядних положень нового Закону України «Про освіту» та реформи НУШ [8; 17].

Оновлення системи взаємостосунків між учнем та вчителем – діалог, взаємодовіра, підтримка, активна співпраця з батьками дітей позитивно впливають на шкільне освітнє середовище.

Освітнє шкільне середовище – це простір дитинства, який будується на засадах рівності, діалогу, співрозвитку, прийняття [6 13].

Педагогіка партнерства ґрунтується на таких ідеях:

– навчання без примусу (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, С. Лисенкова, В. Шаталов), що передбачає виключення всіх засобів примусу з арсеналу педагогічних засобів; припускає наявність таких особистісних якостей вчителя, як гуманність, комунікативність, ціннісне ставлення до дитини. Крім того вчитель повинен володіти знаннями про дитячу психологію, засади гуманної педагогіки, володіти прийомами мотивації, визнавати пріоритетності суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчальному процесі.

– ідея важкої мети (С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у тому, що перед усіма учнями ставиться складна мета, водночас учитель всіма засобами має налаштувати учнів на її досягнення, вселити в них упевненість у перемозі над труднощами.

– ідея опори (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні учням опорних знаків (символів, схем, таблиць, слів тощо) для забезпечення кращого розуміння, структурування, запам'ятовування матеріалу, а також для побудови відповіді, передбачає вміння вчителя з одного боку — систематизувати й перетворювати інформацію належним чином, з іншого — моделювати;

– вільний вибір (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні дитині свободи вибору у процесі навчання, тобто учень може обирати завдання, задачу, тему твору. Професійна діяльність спрямована на демократичність та скерованість вчителя на розвиток дитини, вміння «контактувати» з учнями та є провідною педагогічною умовою ідеї вільного вибору;

– ідея випередження (І. Волков, С. Лисенкова, Б. Нікітін, В. Шаталов) дає можливість включати у програму більш складний матеріал, об'єднувати його в блоки, починати заздалегідь вивчати складні теми, закладати перспективу вивчення теми наступного уроку. Спирається на такі якості особистості педагога, як прогностичність, стратегічне бачення педагогічної діяльності, відповідальність, які супроводжуються здатністю до стратегічного планування;

– ідея великих блоків (І. Волков, І. Іванов, В. Шаталов, М. Щетинін) ґрунтується на тому, що у великому за обсягом блоці матеріалу (об'єднання 6 — 10 уроків або тем в один блок) легше встановити логічні зв'язки, виокремити головну думку, поставити та вирішити проблему. Спрямована на наявність таких якостей особистості педагога: глибоке знання матеріалу, уміння систематизувати, інтегрувати, а також володіти технологією інтеграції змісту навчального матеріалу;

– ідея відповідної форми (І. Волков, Є. Ільїн, В. Шаталов) полягає в тому, що урок за своєю формою має відповідати предмету, що вивчається; реалізується через обізнаність, креативність, відкритість, здатність результативно вирішувати творчі завдання, незалежність суджень, спрямованість на творчі досягнення, володіння інтерактивними технологіями. Дана ідея реалізується шляхом розширення знань про педагогічні технології, поглиблення предметних знань, перегляду уроків з використанням інтерактивних технологій, аналізу досвіду вчителів[1].

У педагогіці партнерства використовуються найрізноманітніші форми навчання: колективно-груповою робота, колективна творча робота, робота в мікрогрупах, робота в змінних групах, ігрова діяльність. Основним методом партнерства є навчальний діалог. Без діалогічності не вийде взаємодії, оскільки будь-яка спільна діяльність потребує уміння домовитися, вступити у діалог.

Основні принципи: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог — взаємодія — взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [10].

Формула Нової школи складається з восьми ключових компонентів, одним із яких є педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, вчителем і батьками. В основу педагогіки партнерства покладено спілкування, взаємодію та співпрацю між учителем, учнем і батьками. Вчитель має бути другом, а родина — залученою до побудови освітньої траєкторії дитини. Освітнє середовище — це та модель, яка формує у дитині певну поведінку. Якщо педагогічний колектив працює на засадах гуманної педагогіки, в таких школах немає проблем із поведінкою дітей, агресією. Освітній процес за педагогікою партнерства не може бути одностороннім, тобто лише навчальним, тут має застосуватися комплексний підхід до навчання і виховання[18].

Педагогіка партнерства передбачає перехід від педагогіки вимог до педагогіки відносин. Це означає, що дещо змінюється стиль відносин учителя та учнів: не забороняти, а спрямовувати; не управляти, а співкерувати; не примушувати, а переконувати; не командувати, а організовувати; не обмежувати, а надавати свободу вибору. При наявності таких умов дитина має право на помилку, власну точку зору, вільний вибір, відчуває зацікавленість вчителя у її долі, оптимістично береться за кожну справу. Змінюється суть індивідуального підходу. Він має стати головним результатом шкільної освіти, критерієм якості роботи вчителя, вихователя, керівника виховного навчального закладу. Такий підхід повертає школу до особистості дитини, до її внутрішнього світу, де чекають свого часу ще не розвинені здібності і можливості, моральні потенції свободи і справедливості, добра і щастя. Мета школи — розбудити, викликати до життя ці внутрішні сили і можливості, використовувати їх для більш повного і вільного розвитку особистості.

Особливо актуальним для педагогіки партнерства є гуманне ставлення педагога до дитини, яке має поєднуватися з повагою до її думок і бажань. Гуманно-особистісний підхід до дитини в умовах педагогіки партнерства — це ключова ланка, комунікативна основа особистісно орієнтованих педагогічних технологій. Він об'єднує такі ідеї як новий погляд на особистість як мету освіти, особистісну спрямованість освітнього процесу; гуманізацію й демократизацію педагогічних відносин; відмову від

прямого примусу як методу, що не дає результатів у сучасних умовах; нове трактування індивідуального підходу; формування позитивної Я-концепції [15].

Зокрема, в Законі України «Про освіту» зазначено, що на батьків покладається однакова відповідальність за розвиток і виховання дитини. Стаття 50 цього ж документу відзначає батьків рівноправними учасниками цього процесу [7] тому що, лише за допомогою співпраці педагога з батьками, єдності вимог, виховних впливів і мети можливо досягти значних успіхів у навчанні та вихованні дітей, у їхній соціалізації. Якщо ж школа і батьки не мають тісних контактів, узгодженості, це може бути причиною і наслідком проблем з поведінкою і навчанням. Відповідальність батьків перед собою і суспільством за виховання своїх дітей вимагає від них ґрунтовних знань у галузі психології, фізіології, валеології, педагогіки. На жаль, значна кількість батьків вирізняється вкрай низьким рівнем психологопедагогічної культури, що призводить до серйозних прорахунків у сімейному вихованні. В Україні не існує системи підготовки молодих людей до сімейного життя, оволодіння ними знаннями в царині виховання дітей у сім'ї, створення міцної сім'ї. Але ж майже кожна молода людина безпосередньо включається у процес утворення сім'ї, народження і виховання дітей [13].

До педагогів і батьків висувуються високі вимоги щодо відповідальності за виховання, навчання і розвиток майбутнього покоління, співпраці один з одним задля досягнення єдиної мети – виховання інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини. У Законі України «Про освіту» зазначено, що: «Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [7]. Цього можливо досягти лише за взаємодії та докладання зусиль з боку школи і сім'ї. Однак недостатньо досліджень з проблеми шляхів оптимізації взаємодії школи і родини учня, не аналізується вплив сім'ї на підготовку і адаптацію дитини до школи, соціуму. Співробітництво не налагоджене, не існує чіткого механізму встановлення контакту з батьками учнів, не усі в достатній мірі усвідомлюють важливість педагогіки партнерства.

Сучасним учителям не вистачає психологопедагогічної підготовки для реалізації співробітництва, виявляється складним перехід від формального спілкування до клопіткої співпраці у освітньому процесі. Багато сімей не залучені або не зацікавлені у партнерстві зі школою, бо не усвідомлюють важливості цієї взаємодії задля розвитку, соціалізації і становлення особистості дитини. Проблемами сімейного виховання в достатній мірі займалися вчені, а саме у контексті єдності з освітнім закладом, у взаємодії із вчителем та іншими батьками не достатньо висвітлено питання партнерства. Тим паче у час реформування освіти питання, як саме реалізувати нововведення, залишається відкритим.

Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Школа має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини.

Нова школа допомагатиме батькам здобувати спеціальні знання про стадії розвитку дитини, ефективні способи виховання в дитині сильних сторін характеру і

чеснот залежно від її індивідуальних особливостей. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками змінить односторонню авторитарну комунікацію «вчитель» – «учень» [9].

Головним завданням педагогіки партнерства, в центрі якої особистість дитини, її самобутність, самоцінність, є розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей дитини, максимальний їх вияв, ініціювання, використання індивідуального (суб'єктивного) досвіду кожної дитини; допомога батьків у самовизначенні та самореалізації, уникнення формування попередньо заданих якостей, формування в особистості культури життєдіяльності.

Базовими принципами партнерства «вчитель-учень», «вчитель-батьки», «учень-учень», «учень-батьки» є усвідомлення єдності цінностей для учнів, батьків та вчителів, а саме: визнання гідності та прав дитини, повага до особистості, доброзичливість, рівність сторін, взаємна підтримка, довіра у відносинах та стосунках, толерантність, позитивне ставлення, діалог-взаємодія-взаємоповага, право вибору та відповідальність; принципи соціального партнерства, які означають рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей. Але така школа стане можливою лише за умови відкритого діалогу всіх учасників освітнього процесу [14].

Партнерство родини і школи має бути спрямоване на досягнення єдиної мети, виховні вимоги мають спів-падати, взаємодія має ґрунтуватися на спільній зацікавленості, відповідальності, взаємоповазі, гуманності, рівноправності. Цього може досягти творчий, креативний учитель, створивши толерантне, гуманістично спрямоване середовище. Тому важливим аспектом вбачаємо оволодіння майбутнім педагогом психологічними знаннями у галузі основ психодіагностики, вікової психології, вироблення умінь у застосуванні методів вивчення сім'ї. Також перспективним вбачаємо розроблення курсів для молодих батьків щодо розвитку, виховання, навчання власних дітей, щодо побудови гармонійних відносин між подружжям, налагодження сприятливого мікроклімату в сім'ї. Запорукою успішної навчальної та виховної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі є ніщо інше як співпраця класного керівника з батьками, адже родина впливала і продовжує чинити значний вплив на процес розвитку особистості учня, а отже зробити батьків активними учасниками педагогічного процесу – це важливе й відповідальне завдання вчителя та навчального закладу загалом [15].

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу — один з найважливіших факторів успішного функціонування будь-якої шкільної спільноти. В умовах дистанційного навчання, коли вчителі й учні не можуть бути поруч, взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу: адміністрацією школи, вчителями, учнями і батьками — набуває особливої важливості

Більшість шкіл та педагогів прийняли цей виклик карантину і знайшли різноманітні варіанти для того, щоб діти продовжили навчання. Але ефективність такого навчання залежить від спільних зусиль вчителів, батьків та учнів, економічного стану їхніх сімей. Адже під час організації дистанційного навчання вчитель мусить враховувати наявність в учнів техніки та якісного інтернету. Обладнання та інтернет, відповідно, мають бути і у вчителя. Від батьків також залежить організація та успішність навчання дітей вдома. Адже має значення наявність окремої кімнати та комп'ютерного обладнання, тиша та спокій під час занять, допомога вчителя та батьків у разі виникнення труднощів та багато іншого.

Головним елементом кожного заняття є взаємодія та комунікація між учнем та вчителем. Важливо, щоб учні спілкувалися з учителем, хай і не вживу, а через екран. Організація онлайн-уроків залежить від наявності комп'ютерної техніки та Інтернету в учнів і вчителів.

На ефективність дистанційного навчання також суттєво впливає узгодженість розкладу онлайн-уроків, об'єму завдань, використання різноманітних платформ та

інструментів. Тому для того, щоб дистанційне навчання реалізовувало право на якісну освіту, вчитель має не лише пояснювати матеріал та давати завдання, а й контролювати чи виконують учні ці завдання, як вони їх виконують, надавати допомогу у виконанні та оцінювати роботу учнів. Школярі, які, як і багато хто з дорослих, психологічно втомилися від карантину і навчання та роботи вдома. Їх зараз, як ніколи, потрібно підбадьорювати та мотивувати. Тому надзвичайно важливо, щоб вчитель перевіряв завдання, які виконує дитина, пояснював те, що учневі незрозуміло або що і чому він виконав неправильно. Тобто мотивував учня своєю небайдужістю, оцінкою, взаємним спілкуванням.

На якість та результат навчання учня значною мірою впливає і форма комунікації здобувача освіти із вчителями й те, чи наявна під час дистанційного навчання в умовах карантину ця комунікація взагалі. Але двостороння взаємодія залежить не лише від самого вчителя, а й бажання та мотивації учнів не просто байдуже виконувати завдання, а працювати на результат [5].

Для будь-якого навчання комунікація є невід'ємним складником педагогічного процесу. Від рівня комунікації залежить її ефективність, і дистанційне навчання тут не виняток. Взаємодія між учнями та вчителями в дистанційному навчанні відбувається в межах штучно створеного кому-нікативного простору. Комунікативний простір передбачає сформовану ситуацію взаємодії, в якій є місце, час та взаємне бажання для спілкування, спрямовані на досягнення цілей процесу навчання. В умовах дистанційного навчання цей процес складніший, породжений необхідністю спільної діяльності, сприйняття та розуміння інших у віртуальному просторі.

Складністю дистанційного навчання є не тільки стимулювання учнів до внутрішньої роботи, а й можливість розгортання діалогу, який дозволяє учням висловлювати найрізноманітніші пропозиції. Основна мета комунікації полягає в залученні та мотивації учасників до навчання. У дистанційному режимі багато видів традиційної мотивації працюють не так ефективно, як в очній школі. Діалог між учителями й учнями є важливим у ході як письмового, так і усного онлайн-спілкування. При цьому необхідно, щоб учень чи учениця отримували якісний зворотний зв'язок, це додатковий стимул та мотивація. При роботі в групі або спільноті вчителю необхідно створювати для окремого учня або учениці ситуації успіху поруч з однокласниками. Найстійкішою мотивацією є внутрішня (когнітивна), тобто мотивація усвідомленої дії. У дистанційному навчанні вона відіграє головну роль. Варто зазначити, що це найскладніша мотивація для дитини, яка ще не завжди усвідомлює себе самостійною особистістю з власним місцем у соціумі, не розуміє, які знання можуть допомогти йому стати успішним і щасливим. У центрі комунікативного простору перебуває навчальний предмет. Але в ході проєктування взаємодії необхідно враховувати не лише предметну спрямованість, а й мотиваційний аспект навчання. Якщо використовувати складну інформацію без урахування вікових і психологічних особливостей дитини, давати великий обсяг завдань одразу на тривалий період, це не сприяє внутрішній мотивації дитини.

Завдання вчителя — зробити матеріал максимально доступним, цікавим, наочним і таким, що стимулюватиме до розширення знань. Зворотний зв'язок з учителем — важливий фактор засвоєння знань. Дитина повинна бачити свої успіхи і вчитися працювати над помилками. Мотивація досягнення реалізується в успішності освітньої діяльності учнів, у прагненні до поставлених цілей і виявленні наполегливості. Учні й учениці, орієнтовані на успіх, частіше досягають своїх цілей. Так працює і традиційна школа, але в умовах дистанційного навчання особливо важливо хвалити учнів, відзначати їхні досягнення й успіхи, навіть невеликі [4].

Висновки. Теоретична основа Нової української школи базується на засадах педагогіки партнерства, міжнародних практик, кращого досвіду педагогів-новаторів і перш за все великого українського педагога В.О. Сухомлинського, який залишив всім нам власний досвід Павлівської школи партнерства, школи Радості. Цей досвід

дозволив збудувати модель нової української школи, визначити місію школи XXI століття [3].

В свій час Василь Сухомлинський наголошував, що час і батькам і вчителям глибоко усвідомлювати, що ані школа без сім'ї, ані сім'я без школи не можуть упоратись з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини [16].

Педагогіка партнерства важлива і незамінна з огляду на те, що:

- сприяє створенню атмосфери, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність. А це – один із ключових активів сучасного світу.

- партнерство задовольняє потребу в значимості і приналежності та зменшує рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше.

- такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності і ролі активного громадянина у відкритому світі.

Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

«Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський [16].

Педагогіка партнерства є важливим чинником ефективної взаємодії учасників освітнього процесу за умов Нової української школи, головною метою якої є підтримка учнів, яка сприяє розвитку їхніх можливостей, задовольняє інтелектуальні, емоційні й соціальні потреби дітей, що відповідає запитам сучасної освітньої теорії та практики [7].

Список використаних джерел та літератури:

1. Артемова В. Історія педагогіки України : Підручник. / В. Артемова – К. : Либідь, 2006. – 424 с.

2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Пос. для студентів вищих навчальних закладів. / О. Вишневський – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.

3. ГО «Смарт освіта» спільно з Міністерством освіти і науки України. Сайт НУШ, 30.06.2019 р.

4. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>

5. Горбачов С. Освітній омбудсмен. Режим доступу: <https://www.facebook.com/Education.Ombudsman.Sergii.Gorbachov/posts/671364100103058/>

6. Даніліна І. В., Конопельнюк М.В. Тиждень початкової школи: Харків: 2012. 176 с.

7. Дідух В., Федінчик Т. Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах нової української школи: Ж.: Гірська школа українських Карпат // №12, 2019.

8. Закон України «Про освіту» [online]. Доступно: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/pro-osvitu-\(1\).pdf](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/pro-osvitu-(1).pdf)

9. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

10. Коханова О. П. Психологія партнерської взаємодії в освіті : навчально-методичний посібник. / О. П. Коханова – К. : Вид-во ПП Щербатих О. В. – 2011. – 104 с.
11. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність [Електронний ресурс] / Т. С. Кравчинська // Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи: Зб. статей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 6 квітня 2017 р. – Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. – С. 85–88, Режим доступу : http://conf-hano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij_zbirnik_materialiv/4-1-0-680.
12. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Загальна редакція/ Грищенко Михайло та ін. Київ, 2018. 2 с.
13. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. ISBN 978-966-2432-43-5
14. Педагогіка партнерства. Режим доступу: <http://www.internatputivl.narod.ru/2017-2018/veresen/nova/02-11-2016-nush-2016-kopiya.pdf>.
15. Реалізація ідей педагогіки співробітництва в навчально-виховному процесі. Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/6824551/page:8/> (дата звернення: 10.02.2020).
16. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. - К.: Радянська школа, 1978.
17. Шиян Р. Б. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл І (1-2 класи). Київ, 2018. // <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60408/> (дата звернення: 03.03.2019).
18. Якими можуть бути українські вчителі майбутнього: досвід переможців "Global teacher Prize". Режим доступу: <http://lviv1256.com/news/yakymy-mozhut-buty-ukrajinski-vchytelimajbutnoho-dosvid-peremozhtsiv-global-teacher> (дата звернення: 10.02.2020).

Скемська А. В.

Кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії»

Педагогічне звання «старший вчитель»

Вчитель початкових класів

Слобідко-Красилівська ЗОШ І-ІІ ступенів

Хмельницька область, Красилівський район

Красилівська ОТГ

Проектні технології в початковій школі як засіб ефективного і якісного навчання молодших школярів

Анотація. У статті з'ясовано значення використання проектної технології в освітньому процесі початкової ланки освіти, її сутність, розкрито питання організації проектної діяльності з учнями 1-4 класів.

Ключові слова: проектне навчання, проектна діяльність, метод проектів.

На сучасному етапі розвитку наша країна зазнає значних змін в економічній, політичній, виробничій, освітніх сферах. Немає необхідності наголошувати на тому, що освіта в нових умовах повинна відповідати світовим стандартам і разом з тим, забезпечувати можливість людині реалізувати себе якомога повніше.

Перед освітянами постає завдання навчання і виховання тих, хто зможе ефективно і бережно використовувати природні ресурси, свідомо ставитися до свого майбутнього, свого здоров'я та розвитку. Дуже важливо, щоб кожен учень мав не тільки всебічні знання, а й у подальшому став фахівцем, знань і вмінь якого потребує суспільство. Всебічний розвиток є головною умовою формування особистості,

здатної самореалізуватись, самовизначитись, самоусвідомитись у реаліях сучасного життя. Це повинна бути особистість, яка здатна творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, розв'язувати гострі проблеми сьогодення, досягати життєвого успіху, бути конкурентноздатною. І саме таку особистість потрібно починати формувати з перших днів у початковій школі.

Оскільки викликати в дітей інтерес до навчання сьогодні досить нелегко, тому для покращення якості знань учнів, зацікавленості до навчання на допомогу вчителю приходять інноваційні технології істотною особливістю яких є реальна варіативність, технологічність. До однієї з продуктивних та оптимальних технологій створення творчого освітнього середовища в початковій школі можна віднести організацію проєктної діяльності. [1]

Питання використання методу проєктів ставились і вирішувалися на різних етапах педагогічної науки по-різному, залежно від рівня нагромадження знань і соціального замовлення. У наукових дослідженнях видатних зарубіжних і вітчизняних учених (Дж.Дьюї, В.Кіптріка, Г.Ващенко, А.Макаренка, С.Русової та ін..) доведено, що проєктна діяльність є важливою умовою розвитку активності й самостійності дитячої особистості та підвищення якості навчання.

У напрацюваннях сучасних українських дидактів (І.Єрмакова, О.Демченко, О.Онопрієнко, О.Савченко, А.Цимбалару та ін..) розкрито методи організації проєктної діяльності учнів початкових класів.

Проєктне навчання (project-based learning) дедалі більше набирає обертів, оскільки є дуже ефективним і актуальним підходом до викладання та навчання. Численні дослідження вказують на те, що після його успішного впровадження в учнів покращується мотивація до навчання та підвищується рівень досягнень.

За визначенням Buck Institute for Education, проєктне навчання – це метод, навчаючись за яким, учні, певний час досліджуючи і реагуючи на справжні, цікаві та складні питання, отримують потрібні знання та навички.

На думку дослідників (Barron & Darling-Hammond, 2008; Thomas, 2000), навчання на основі проєкту передбачає таке:

- учні застосовують знання та навички для вирішення реалістичних проблем у реальному світі;
- підвищується рівень відповідальності учня за виконаний обсяг роботи;
- вчителі виконують ролі тренерів та фасилітаторів дослідження, проводять рефлексії;
- часто учні працюють в парах або групах. [2]

Такий формат навчання передбачає залучення учнів до систематизації та набування знань, **створення власних продуктів**. У ході проєктної діяльності в учнів відбувається формування навичок критичної оцінки отриманої інформації, свідомо трансформація даних на рівень категоріальних понять, розвивається креативність мислення, без якої неможливе створення чогось нового та глобального. Проєктний метод навчання містить у собі величезний потенціал для реалізації міжпредметних зв'язків: українська мова та літературне читання, математика, курсу «Я досліджую світ», мистецтво та ін.

Метою створення проєкту має стати не просто пошук правильних відповідей на запитання, поставлені вчителем, а усвідомлення проблеми, з'ясування причин її виникнення і, нарешті, пошук шляхів розв'язання. У процесі створення проєкту учень отримує досвід, необхідний для його подальшого розвитку як індивідуальності. Організація освітнього середовища є одночасно інформаційним, різнобічним, комплексним і тематичним, динамічним і варіативним, близьким до дитячого сприймання. Вона сприяє розвитку пізнавальної активності учнів.

Працюючи над впровадженням проєктної діяльності у мене поступово склалася певна **структура діяльності**:

- виявлення готовності до пошукової діяльності (характеризується вмінням учнів розв'язати конкретну розумову чи практичну задачу, виконати завдання на окремих етапах її розв'язування);
- формування мотивації (пробудити і закріпити в дітей позитивні емоції в процесі колективної навчальної діяльності, викликати інтерес, допитливість, бажання до самостійного розмірковування і як наслідок – прагнення до пошукової діяльності);
- розвиток пізнавальних потреб, наполегливості у виконанні самостійних робіт;
- розвиток здібностей дитини, залучення її до проєктної, творчої діяльності.

Діти бачать результат своєї роботи, встановлюється зв'язок із життєвим досвідом, розвивається вміння ставити мету й здійснювати саморегуляцію діяльності, створюються умови, за яких учні самостійно отримують необхідні знання з різних джерел, вчаться користуватися здобутими знаннями для розв'язання пізнавальних і практичних завдань, дістають комунікативні вміння. Всі ці знання та вміння необхідні учням для швидкої та безболісної адаптації до середньої та старшої школи.

Основні вимоги щодо використання проєктної технології, які є для мене головними: наявність значущої у дослідницькому і творчому плані проблеми, яка потребує інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її вирішення; практична, теоретична, пізнавальна цінність передбачуваних результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів; структурування змістовної частини проєкту (із поетапними результатами); використання дослідницьких результатів. Проєктне навчання націлене на набуття учнями нових знань на основі реальної життєвої практики, розвиток у них компетенцій у процесі проблемно зорієнтованого пошуку. Тобто навчання відбувається природним шляхом, ненав'язливо, адже ціль – не вивчити, а виконати завдання, отримати результат, що дійсно мотивує дітей.

Учитель набуває нового значення, він відіграє роль організатора самостійної пізнавальної, дослідницької, творчої діяльності учнів. Прагнення дитини до пізнання природне, зумовлене біологічно: вона приходить у світ з генетично визначеним бажанням його пізнати. Я сподіваюсь, що одержавши можливість проводити власні навчальні дослідження, дитина сама навчиться це робити. Та практика засвідчує, що жодного дослідження не проведе ні молодший школяр, ні учень середньої школи, ні старшокласник, якщо його цього спеціально не навчити. Метод проєктів дає змогу робити це у ході дослідницького пошуку. Проєкт, який пропоную учням, має викликати в них захоплення, зацікавити їх. Будь-яку дію діти повинні самостійно спланувати, виконати, проаналізувати й оцінити. Щоб це завдання було реалізоване, треба чітко ставити й розуміти мету проєкту.

Організовуючи проєктну діяльність у початковій школі обов'язково враховую вікові й психолого-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Дитина молодшого шкільного віку має невеликий життєвий досвід, тому і коло соціально значущих проблем, з якими вона могла мати справу, вузьке, її уявлення про такі проблеми мало диференційовані, однопланові. Проблема проєкту, яку пропоную молодшому школяреві, є соціально детермінованою та знайомою і цікавою для нього. Тому теми дитячих проєктних робіт вибираю зі змісту навчальних предметів або із близьких до них галузей.

Вимоги до проєктної роботи в початкових класах

1. Контроль за виконанням проєктних завдань має бути ретельніший (більша кількість консультацій і спостережень за веденням проєктної документації), адже теоретичних, практичних знань та вмінь у молодших школярів ще бракує.

2. Проєкти для початкової школи здебільшого мають бути короткотривалими (обдаровані учні, які випереджають у своєму розвитку однолітків, можуть успішно розробляти і довготривалі проєкти).

3. У роботі з усім класом слід віддавати перевагу рольовим, інформаційним, творчим проектам — ці види діяльності завжди цікавили молодших школярів.

4. Для пошукової діяльності бажано спочатку залучати дітей з підвищеною навчальною мотивацією — їхні дослідження можуть зацікавити інших учнів.

5. У ролі перших проектів у початковій школі варто обрати групові. Це надасть можливість диференційовано розподілити проектне завдання: після здійснення проекту кожна дитина вважатиме себе здатною брати участь у його виконанні. Учитель отримає уявлення про можливості кожної дитини (зокрема для пропозицій щодо індивідуальних проектів у подальшому) і виділить лідерів, які зможуть очолити майбутні проектні групи.

6. Значну увагу необхідно приділяти презентації проектів: запрошувати на неї батьків, учнів інших класів (такий підхід створює мотивацію для подальшої роботи).

7. Учитель на початку проектування повинен підвести учнів до вибору теми.

8. Темі учнівських проектів мають бути різноманітними, їх не слід регламентувати та виділяти більш значущі.

9. Робота над проектами у початкових класах не повинна бути вимушеною, учні мають працювати добровільно.

Для формування проектних умінь вчителі користуються двома видами визначених занять.

Перший вид — проектний урок, який складається з роботи над проектом. Це спеціально виділені навчальні години, яких не може бути багато, зважаючи на високу затратність роботи над проектом. У цьому випадку можна виграти «якістю», а не «кількістю».

Вибір кількості годин і форми проведення таких уроків залежать від виду проекту. Передбачається високий ступінь самостійності учнів у виконанні проекту. Актуалізуються предметні знання закріплюються, поглиблюються, розширюються в процесі роботи над проектом і освоєння нових знань учнями.

Другий вид — урок, на якому можуть використовуватися проекти, виконані окремими учнями або групами учнів у позаурочний час з обраних тем предметного змісту, або міжпредметні проекти.

На таких уроках учні презентують свій проект. Презентація - важлива навичка, яка розвиває мовлення, асоціативне мислення, рефлексію. Ми привчаємо учнів до того, що коли поставлена мета, розподілені завдання, виконана робота, слід розказати, що вийшло, зробити висновок, прорекламувати свою роботу.

Таким чином, оволодіння проектуванням відбувається не тільки при здійсненні цілісного проекту на уроках, а й при включенні в канву традиційного уроку елементів проектної діяльності або будь-якої частини проекту.

Як показує досвід роботи, при застосуванні методу проектів у початковій школі ефективною є така послідовність його модифікацій: від короткотривалих до довготривалих міжпредметних проектів. Часто доводиться працювати над змішаними типами проектів.

Типи проектів. Проекти розрізняють за

- пріоритетним видом діяльності: творчі, соціальні, дослідні, рольові, пошукові, ігрові;
- предметно-змістовою сферою інтересів: екологічні, правові, телекомунікаційні, філологічні, політехнічні, інформаційні, художні;
- участю в розробці: індивідуальні, парні, групові, колективні;
- терміном виконання: короткочасні, середньої тривалості, довготривалі;
- характером партнерської взаємодії між учасниками проектної діяльності: кооперативні, загальні, конкурсні;
- рівнем реалізації міжпредметних зв'язків: однопредметні, міжпредметні;
- формою презентації (захисту): пленарні, стендові, мультимедійні, рольові, творчі [3].

Протягом своєї педагогічної діяльності ми з дітьми виконували такі проекти: дослідницький, творчий, ігровий, інформаційний, практично орієнтований, навчально-телекомунікаційний.

Щоб досягти найкращих результатів у виконанні **дослідницьких проектів**, як на мене, потрібні: добре обміркована структура, визначеність мети, актуальність предмета дослідження для всіх учасників, соціальна значимість, продуманість методів дослідження та експериментального застосування результатів. Вони цілком підпорядковані логіці дослідження і, мають відповідну структуру: визначення теми дослідження, її актуальності, а також предмета та об'єкта, завдань і методів, методології дослідження, висунення гіпотез вирішення проблеми.

Визначальними рисами **творчих проектів** є: спільна діяльність учасників без детально розробленої структури, розвиток спільної діяльності, завчасна домовленість про результати і форму їх представлення, обов'язкова наявність сценарію свята. Вони заздалегідь домовляються про заплановані результати і форму їх представлення — рукописний журнал, колективний колаж, відеофільм, вечір, свято тощо. І тоді потрібні сценарій фільму, програма свята, макети журналу, альбому, газети.

Для **ігрових проектів** характерні: розподіл ролей, залучення творчої уяви, імітація соціальних і ділових стосунків, домінуючий вид діяльності — гра. Учасники обирають ролі, зумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реально існуючі особистості, імітуються їх соціальні та ділові стосунки, які ускладнюються вигаданими учасниками, ситуаціями. Ступінь творчості учасників дуже високий, але все ж домінуючим видом діяльності є гра.

Для **інформаційних проектів** найважливіше — збирання інформації про певний об'єкт, явище; ознайомлення учасників проекту із цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів; наявність добре продуманої структури; систематична корекція у ході роботи над проектом. Такі проекти потребують добре продуманої структури, систематичної корекції під час роботи над ними. Структура їх така: мета проекту, його актуальність, методи отримання (літературні джерела, засоби масової інформації, бази даних, у тому числі й електронні, інтерв'ю, анкетування тощо) та обробка інформації (її аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами, аргументовані висновки); результат проекту та його презентація (усний журнал, ранок, свято, відеофільм). [4, с.125]. Такі проекти можуть бути органічною частиною дослідницьких проектів, їхнім модулем.

У **практично-орієнтованих проектах** результат діяльності чітко визначений із самого початку. Для них характерні орієнтація на соціальні інтереси учнів, визначення функцій кожного з них, наявність чіткої координаційної роботи у вигляді поетапних обговорень (консультацій, диспутів), презентація одержаних результатів і можливих засобів застосування їх на практиці (наприклад, діти із середнім рівнем навчальних досягнень зможуть використовувати створені диски як додаткову літературу).

За роки своєї педагогічної діяльності окреслила такі спільні характерні риси **навчально-телекомунікаційних проектів**: спільна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність учнів-партнерів, в основі якої лежить комп'ютерна телекомунікація, спрямована на спільну мету — дослідження певної проблеми, узгоджені методи, способи діяльності, спрямовані на досягнення спільного результату діяльності; наявність міжпредметних зв'язків та більш глибока інтеграція знань, ніж в інших видах проектів.

Яким би не був проект, він завжди проходить низку чітко визначених етапів. Проект як форма «вимагає» оформлення результатів для пред'явлення його оточуючим. Відповідно виникає необхідність використовувати предметні навички як засіб реалізації проекту. Таким чином, проектна організація освітнього процесу задає умови для інтеграції предметного вмісту; розвитку користувальних навичок в

інформаційних технологіях; формування комунікативних компетентностей. Завершеність проєкту як реалізація задуму та як відчужений результат є механізмом формування в дитини здатності бачити власну дію з боку.

Проєкт – це певна, чітко прописана технологія, що включає в себе такі етапи:

I. Етап постановки мети – усвідомлення учнями конкретної задачі (організація проєкту).

II. Етап планування роботи – вибір раціонального способу дії (планування проєкту).

III. Етап виконання – реалізація діяльності, яка супроводжується поточним контролем і перебудовою за необхідності (реалізація проєкту).

IV. Етап перевірки результатів, виправлення помилок, зіставлення отриманих результатів із запланованими, підбиття підсумків роботи та її оцінювання (підсумок проєкту) [1, с.25]

До організації проєкту висуваю певні вимоги, зокрема:

1) тема для всього класу може бути одна, а шляхи її реалізації у кожної групи – різні.

2) проєкт є значущим для найближчого та опосередкованого оточення учнів – однокласників, їх батьків, знайомих;

3) проєкт завжди педагогічно значущий, тобто учні одержують знання, будують взаємини, оволодівають необхідними способами мислення та дії;

4) проєкт повинен бути завчасно спланованим, але разом з тим допускає гнучкість та зміни під час його виконання;

5) проєкт орієнтований на вирішення конкретної проблеми.

Учні початкової школи мають лише елементарні знання, досвід, і тому плануючи роботу з впровадження проєктної діяльності, враховую вік та можливості учнів, залучаю до цієї роботи батьків.

Метод проєктів є ефективним в світлі підготовки компетентної особистості, яка вміє співпрацювати з іншими, а також:

- дозволяє реалізувати як дослідницькі, так і зорієнтовані на практичну діяльність завдання;

- дає навички контактів із зовнішнім світом: під час проєктної діяльності виникає потреба звернутися за консультацією тощо;

- розвиває творчість і навички роботи із джерелами інформації;

- створює середовище, у якому слабші учні набувають сили та впевненості ситуацією успіху;

- метод проєктів спрямований на практичний результат, який можна побачити, осмислити, застосувати в реальній практичній діяльності;

- дає можливість набутися досвід самостійної діяльності, не репродуктивної, а творчої, що знадобиться у житті.

Роль учителя при виконанні проєктів змінюється залежно від етапів роботи над проєктом. Однак на всіх етапах педагог виступає як фасилітатор, тобто помічник. Педагог не передає знання, а забезпечує діяльність школяра, тобто:

Консультує. Моделюючи різні ситуації, трансформуючи освітнє середовище, учитель спонукає учнів до постановки запитань, роздумів, самостійної оцінки діяльності тощо. При реалізації проєктів учитель – це консультант, який повинен утриматися від підказок, навіть коли бачить, що учні «роблять щось не так».

Мотивує. Високий рівень мотивації діяльності – основа успішної роботи над проєктом. Під час роботи вчитель повинен дотримуватися принципів, які розкривають перед учнями ситуацію проєктної діяльності як ситуацію вибору і свободи самовизначення.

Фасилітує. Допомога учням у процесі роботи над проєктом виражається не в передачі знань і вмінь, які можуть бути практично реалізовані у проєктній діяльності, мінімальний їх набір учень повинен був засвоїти на уроках, що передують роботі над

проектом; інші необхідні відомості отримує, працюючи над збиранням інформації на різних етапах проекту. Вчитель також не вказує в оціночній формі на недоліки або помилки в діях учня, на неспроможність проміжних результатів. Він провокує запитання, роздуми, самостійну оцінку діяльності, моделюючи різні ситуації.

Спостерігає. Спостереження, яке проводить керівник проекту, спрямоване на отримання ним інформації, що дозволить учителю продуктивно працювати під час консультації, з одного боку, і ляже в основу його дій з оцінки рівня сформованості компетентностей учнів, з іншого.

Роль учня при виконанні проекту змінюється залежно від етапів роботи. Але на всіх етапах він:

Вибирає (приймає рішення). Слід пам'ятати, що надаючи право вибору, ми не тільки мотивуємо учня, а й формуємо в нього почуття причетності. Вибір повинен закріпитися в свідомості учня як процес прийняття на себе відповідальності.

Вибудовує систему взаємовідносин з товаришами, учителями. Мова йде не тільки про рольову участь у командній роботі. Взаємодія з учителем-консультантом дає можливість освоїти ще одну рольову позицію. Вихід за межі школи в пошуках інформації або для перевірки (реалізації) своєї ідеї змушує вступати у взаємини з дорослими людьми (бібліотекар, дворник та ін.) і однолітками з нових позицій.

Оцінює. На кожному етапі виникають різні об'єкти оцінки. Учень оцінює «чужий» продукт – інформацію з позицій її корисності для проекту, запропоновані ідеї з позиції їх реалістичності тощо. Водночас він оцінює продукт своєї діяльності і себе в процесі цієї діяльності.

Отже метод проектів є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, коли увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції. У результаті впровадження проектної технології в освітньому процесі створюється інноваційно-розвивальне середовище, що передбачає такі процеси: мотивацію навчальної діяльності; проблемно-креативну спрямованість, інтерактивну організацію освітньої діяльності; набуття знань, умінь і навичок як самостійного, так і колективного пошуку, постійну актуалізацію їх застосування; формування нового досвіду психологічних якостей; орієнтацію на особистий і колективний успіх. Цей метод дозволяє наблизити освітній процес до життя, до потреб дітей, навчальний матеріал адаптувати до реальних життєвих ситуацій, а головне – робить навчання молодших школярів цікавим і змістовним, а процес набуття знань простим і доступним.

Отже, початкова освіта дає не тільки знання, що знадобляться в майбутньому дорослому житті, а й знання, уміння й навички, що допомагають вже сьогодні дитині розв'язати її нагальні життєві проблеми. Світ неперервно змінюється, даючи дедалі більше можливостей застосовувати нові методи та підходи в навчанні, аби школярі були якомога краще підготовлені до реального життя. Проектне навчання – метод, ефективність якого підтверджена світовою практикою.

Список використаних джерел та літератури:

1.Беліменко Л. Актуальність та значущість проектної діяльності. //Початкова школа №6, 2011.

2.Бодько Л. Метод проектів як засіб реалізації особистісно орієнтованого навчання// Початкова школа. - 2013. - №10. - С. 1-4.

3.Інноваційні технології в початковій школі / Упоряд. О.Кондратюк.- К.: Шк.світ, 2008.-112с.

- 4.Метод проектів в початковій школі / Упоряд. О. Онопрієнко, О.Кондратюк. – К.: Шк. світ, 2017. – 128.
- 5.Навчальні проекти в початковій школі. – Х.: Вид. група «Основа», 2017. – 160 с.
6. Пометун О. Сучасний урок. Інноваційні технології навчання. – К.: А.С.К., 2013.-192 с.
7. Проектна діяльність у початковій школі [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://www.pochatkowa.at.ua/proekty/proekt.doc>
- 8.Цимбалару А. Педагогічний проект у структурі початкового навчання // Початкова школа №4, 2011.

Скрипник В. І.
вчителька початкових класів
Березівської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів
Новоушицька ОТГ

Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства

Анотація. Основною метою статті є розкриття основних принципів педагогіки партнерства, визначено організаційно-педагогічні та психологічні умови формування партнерських відносин у системі «учитель-учень-батьки», прийоми та форми роботи, що забезпечують налагодження успішної співпраці вчителя та батьків.

Ключові слова: педагогіка партнерства, взаємоповага, педагогічний такт, школа батьківства, індивідуальні консультації.

Постановка проблеми. Питання ефективної взаємодії між учителем і батьками ніколи не втрачало своєї актуальності. А особливо нині, коли авторитарна модель морально застаріла і приховує чимало загроз, яким не місце в ХХІ столітті. Щоб змінити ситуацію на краще, все більше шкільних колективів починають втілювати в життя ідеї педагогіки партнерства, що є однією з ключових засад якісного реформування української школи.

Виклад основного матеріалу. В основі педагогіки партнерства лежить спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнями та батьками. І зрозуміло чому, бо саме вони об'єднані спільними цілями та прагненнями, саме вони є повноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Педагогіка партнерства є актуальною для всіх рівнів шкільної освіти, а не лише у межах НУШ. Вона ґрунтується на простих, але надзвичайно важливих принципах:

- взаємоповазі всіх учасників навчального процесу;
- довірливих стосунках та спільній наполегливій праці;
- доброзичливому та позитивному ставленні один до одного;
- комунікації та порозумінні задля спільної мети;
- забезпеченні права вільного вибору.

Нова українська школа передбачає, що учителі разом з батьками утворюють партнерство, у центрі якого знаходиться дитина.

Батьки можуть співпрацювати з учителем у такий спосіб:

- брати участь у постійному діалозі;
- допомагати в організації заходів, проведенні позашкільних та класних занять;
- готувати навчальні матеріали, допомагати у створенні освітнього середовища;
- організовувати додаткову комунікацію (групи в менеджерах, обміни книжками та іграми, «чайні зустрічі», «фруктові перерви» [1].

Вчителі повинні бути ініціаторами в створенні партнерства. Уміння вчителя працювати з батьками, знаходити з ними спільну мову впливає на ефективність взаємодії сім'ї і школи. Першорядним, у відносинах між сім'єю і вчителем є взаємоповага. Саме взаємоповага є запорукою довірливого спілкування, що сприяє взаємному інформаційному забезпеченню.

Повага батьків до педагога залежить від його етики поведінки. Педагог, що не дотримується етичних вимог, не може розраховувати на повагу батьків. Це, в свою чергу, може спричинити неприйняття батьками педагога і його вимог.

Для побудови ефективної взаємодії вагоме значення має дотримання позиції рівноправності. Перший крок має зробити вчитель, оскільки до цього його зобов'язує професійний обов'язок. Ось кілька порад щодо спілкування з батьками:

- Слухайте уважно. Зосередьте свою увагу на іншій людині, дивлячись на неї. Будьте уважними, намагайтесь не відволікатися на власні думки.

- Підтримуйте бесіду, вживаючи короткі репліки («Так?», «А потім?» тощо), переконайтесь, що ваш співрозмовник бачить, що ви слухаєте його уважно й готові продовжити спілкування з ним. Не переривайте співрозмовника – дайте йому можливість закінчити речення.

- Ставте відкриті запитання, які дадуть співрозмовнику змогу глибше зрозуміти суть проблеми. Наприклад: «Що ви маєте на увазі?», «Не могли б ви навести приклад?» або «Чи не хочете ви розповісти про це більше?».

- Не забувайте, що інша людина має свої почуття і думки. Не нав'язуйте свої ідеї, думки, відчуття, поради.

- Виявляйте співчуття не лише словами, а й поведінкою.

- Намагайтесь зрозуміти почуття і думки співрозмовника. Звертайте увагу на міміку під час розмови, на манеру розмовляти – інтонацію, силу голосу тощо.

- Слухайте не лише слова, а й почуття, які ховаються за ними.

- Наприкінці розмови підсумуйте своїми словами те, що інші хотіли донести до вас [2, с. 135].

Зацікавленість учителя в долі учня, його доброзичливий тон, прагнення побачити в батьках партнера допомагають знайти з ними спільну мову. Спільна турбота про розвиток, виховання, навчання дитини, його самопочуття, стан душі і тіла – основна умова взаємодії з сім'єю.

Психологічний контакт із батьками виникає одразу, як тільки вчитель виявляє розуміння дитини, симпатизує їй, бачить позитивні та негативні риси. Батьки, відчувши доброзичливість учителя, більш охоче спілкуються з ним, налаштовуються на співпрацю. Починати розмову класний керівник повинен не з проблем дітей, а з загальних приємних питань, поступово переходячи до хвилюючих проблем. І батьки, і вчителі повинні пам'ятати: оцінюється конкретний вчинок дитини, а не його особистість [2, с. 140].

Процес спільної роботи з батьками буде ефективним за умови дотримання педагогом таких психолого-педагогічних правил та вимог:

- використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків. У спілкуванні з батьками слід уникати категоричного тону, який може спровокувати образи, роздратування. Нормою мають стати стосунки, засновані на взаємоповазі;

- довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їхньої педагогічної культури й активності виховання;

- педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї. Якою б не здавалася йому сім'я, учитель повинен бути тактовним, ввічливим, інформацію про сім'ю використовувати лише для допомоги батькам у вихованні дитини.

Сьогодні понад 65 % молодих батьків, народжуючи дітей, не мають ані найменшого уявлення про мету, завдання, форми та методи виховання дітей у сім'ї; 20 % — керуються досвідом народної педагогіки, тобто виховують власних дітей так,

як їх самих виховували батьки. І лише 15 % мають належні психолого-педагогічні знання, обізнані з науково-педагогічною літературою.

Тому, насамперед, є дуже важливим, формування педагогічної культури батьків. Сучасним батькам не вистачає навичок допомоги дитині під час освоєння освітніх програм; навичок ефективного спілкування з дитиною; використання правових знань у галузі освіти.

Одним з інструментів взаємодії з батьками та формування їх культури є використання різноманітних форм співпраці.

Де, зазвичай, зустрічаються батьки з учителями? Так, на батьківських зборах. Щоб ці зустрічі пройшли цікаво та з користю, потрібно змінювати форму та зміст проведення таких зустрічей, аби можна було поговорити про дітей, клас, школу, про свої батьківські проблеми. Але, щоб батьки спілкувались між собою не обуреннями, вимогами та скаргами, а співпрацювали в позитивному руслі.

Існують різні види батьківських зборів (організаційні, тематичні, підсумкові та ін.). При будь-якому з них важливо розуміти основні стратегічні моменти у проведенні батьківських зборів, щоб учасники залишалися задоволеними як від процесу, так і від результатів, а самі збори спрямили розвитку культури співробітництва. У зв'язку з цим, я, як вчитель, обираю оптимальні ресурси, які дають найбільший ефект і допомагають досягти високих результатів у роботі з класним колективом.

Впевнена, разом з дитиною батьки теж повинні вчитися в початковій школі. Для них працює «Школа батьківства». Це тісна співпраця класовода щодо організації та реалізації просвітницької роботи з батьками, класу через систему продуманих батьківських зборів, тренінгів, анкетування, індивідуального консультування і постійного педагогічно-психологічного супроводу сімей упродовж навчання у початковій школі.

Крім класичних батьківських зборів пропоную батькам наступні.

1. Батьківські збори – консультації.

Такий спосіб спілкування дає можливість вчителю пояснити батькам матеріал з теми, яку будуть вивчати їхні діти. Причому подача навчального матеріалу батьками подається такими ж методами, що й учням (постановка проблеми, пошук способу, застосовування способу, робота в парах, групах). Батьки на деякий час є «учнями», проблеми дітей для них ближчі та зрозуміліші. Батьки стають поінформованими, а отже нашими колегами.

2. Показові уроки для батьків.

На таких уроках вчитель дає зразок спілкування «дорослий» – «дитина», який батьки можуть використати по відношенню до своєї дитини.

3. Індивідуальні консультації.

Це одна з найважливіших форм взаємодії учителя з сім'єю. Особливо вона необхідна, коли учитель набирає клас. Індивідуальна консультація повинна мати ознайомлювальний характер і сприяти створенню позитивного контакту між батьками і вчителем. Учитель повинен дати батькам можливість розповісти йому все те, з чим вони хотіли б познайомити вчителя в неофіційній обстановці, і з'ясувати важливі відомості для своєї професійної роботи з дитиною: особливості здоров'я дитини; її захоплення, інтереси; переваги в спілкуванні в сім'ї; поведінкові реакції; особливості характеру; мотивації навчання; моральні цінності сім'ї. Перед початком навчального року проводжу індивідуальні зустрічі з батьками, під час яких ставлю запитання:

- Що, на вашу думку, ваша дитина має отримати з цього річного шкільного досвіду?
- Що б ви могли робити разом із вашою дитиною?
- Чи були у житті вашої дитини якісь особливі події, про які ви б хотіли нас поінформувати?
- Чим ви найбільше пишаєтеся у вашій дитині?
- Які у вашої дитини улюблені ігри й заняття?

- Що робить ваша дитина, коли вона засмучена? Як найкраще її заспокоїти?
- Що ще ви б хотіли розповісти про вашу дитину?
- Яким чином ви б хотіли бути залучені до життя класу цього року [2, с. 138].

Зустрічі з батьками потрібно планувати у зручний для них час. Потрібно також підготувати папір, ручки або олівці, а також налаштуватися слухати й заохочувати батьків до розмови.

Важливим аспектом зустрічі з батьками є підготовка місця проведення. Для того, щоб під час зустрічі відбувався продуктивний обмін інформацією, учитель має подбати про затишок і конфіденційність. Деякі речі, як-от стіл між учителем і батьками, можуть стати прихованими перешкодами для успішної зустрічі. Стільці для дорослих, розташовані навколо низького столика, на якому лежать дитячі роботи й інші предмети, гарне освітлення тощо – все це може свідчити, що тут відбувається зустріч колег, які діляться інформацією. Зміст зустрічі з батьками складаються з трьох основних частин і базуються на попередньо розробленому плані. Говорить про сильні сторони дитини, будьте готові продемонструвати її мистецькі роботи, приклади роботи у класі. Обговоріть із батьками цілі розвитку дитини – академічні (навчальні), в емоційно-соціальній, фізичній, мовленнєвій сферах. Поділіться з батьками вашими планами щодо досягнення цих цілей. На думку дослідників, під час таких зустрічей учителеві не варто говорити більше ніж половину відведеного часу. Для встановлення відкритих відносин і продовження діалогу дуже важливо, щоб кожна зустріч із батьками мала реальні результати. Якщо батьки хочуть почути від учителя відповідь, вони мають її отримати. Залежно від змісту зустрічі, це може бути посилення на певні джерела інформації, призначення наступної зустрічі, телефонний дзвінок, письмовий звіт, регулярні повідомлення батькам, опитувальник, у якому батьки можуть висловити свої побажання щодо форми проведення таких зустрічей тощо. Щоб зустріч із батьками завершилася ефективно, важливо підсумувати її результати: повторити найважливіші пункти обговорення та досягнуті домовленості.

4. Батьківський ринг – ця форма взаємодії з батьками створена, аби батьки мали

змогу впевнитись у правильності методів виховання або змінити свою думку.

Орієнтовні теми для обговорення:

- Погані звички—приклад вдома чи вплив соціуму.
- Що ви робите, якщо маєте проблеми з поведінкою вашої дитини?
- Чи можна карати дитину?
- Що робити, якщо погляди на виховання дитини суттєво відрізняються в тата і

мами?

У роботі з батьками використовую також такі методи:

Вправа «Картинна галерея»

Мета: створення позитивної комфортної атмосфери.

Потрібно заздалегідь попросити дітей намалювати малюнки на якусь тематику (наприклад: «Моя сім'я», «Мої канікули», «Моя улюблена справа», «Моя улюблена страва», «Мій стиль одягу»). На дошці — виставка малюнків. Батькам пропонують упізнати малюнки своєї дитини, поділитися враженнями, пояснивши свій вибір.

Вправа «Скринька запитань»

Ідея полягає в тому, що батьки складають одне одному запитання-записки, кладуть їх у капелюх, коробочку чи конверт, потім витягують — кому яка дістанеться.

Типи запитань – класичні.

Перший тип — запитання формальне. Воно — на взаємну перевірку батьками свого знання шкільного життя та порядків: «Коли востаннє був диктант?», «Коли ваша дитина була черговою в класі?», «Скільки..?», «Де..?», «Куди..?» тощо.

Із другим типом запитань учителеві краще не поспішати. Коли майже всі батьки пройдуться класом до першої парти, аби покласти свої записки в скриньку, —

ось тоді можна пояснювати друге запитання. Його потрібно побудувати за такою конструкцією: «На мою думку... А ви як вважаєте?».

Третій тип — «Я не знаю»: «Я не знаю, як мені вкласти сина вчасно спати», «Я не знаю, як зробити так, аби менше часу проводив біля комп'ютера», «Я не знаю, як змусити дитину вчасно сісти за уроки» тощо.

Вправа «Чий аркуш?»

Учитель на батьківські збори приносить і викладає на свій стіл аркуші зі шкільних зошитів (краще старих).

Завдання батькам: по почерку з'ясувати, де аркуш свого сина або доньки.

Усі аркуші вчителів слід заздалегідь пронумерувати і скласти для себе їхнє розшифрування, аби оперативніше допомагати батькам розв'язувати суперечливі питання.

Аркуші зі старих зошитів краще вибирати, де найменше (або навіть немає) помилок.

Вправа «Проблемні ситуації»

Групам пропонують малюнки з проблемними ситуаціями, на яких дії чи поведінка дітей, які шкодять їм самим та оточуючим. Їх потрібно прокоментувати і дати пораду батькам тих дітей.

Малюнок 1. Донька йде парком з татом і кидає обгортку від цукерки на землю.

Малюнок 2. Дитина запізнюється до школи або на уроки.

Малюнок 3. Діти вирізають ножом на дереві якісь малюнки.

Малюнок 4. Дитина ввімкнула в кімнаті всі освітлювальні прибори.

Малюнок 5. Діти кидають камінці у гнізда птахів.

Малюнок 6. Маленький хлопчик набрав повну ванну води й пускає кораблики.

Коментар. Проблемні ситуації можуть різнитися, можна придумати самим, або вчитель був свідком цих ситуацій. Можна замінити малюнки, написавши ситуації на аркушах паперу.

Вправа «Слова вдячності» (бліцопитування)

Суть цієї форми роботи полягає в тому, що її можна проводити і під час спільної зустрічі батьків та дітей, і почергово — спочатку з учнями, а потім із батьками, знайомлячи їх із відповідями для зіставлення, порівняння й ознайомлення.

Для дітей

Завдання № 1. Швидко подумати і продовжити таке речення: «Я поважаю батьків за те, що...».

Завдання № 2. Продовжити речення: «Я люблю своїх батьків, бо...».

Для батьків (1-й варіант)

Завдання № 1. Швидко подумати і продовжити таке речення: «Я поважаю батьків за те, що...».

Завдання № 2. Продовжити речення: «Я люблю своїх батьків, бо...».

Для батьків (2-й варіант)

Завдання № 1. Швидко подумати і продовжити таке речення: «Мене поважає дитина як батька (матір) за те, що...».

Завдання № 2. Продовжити речення: «Мене любить дитина як свого батька (свою матір), бо...».

Сімейна гра «Чи знаю я тебе?»

Умови проведення гри аналогічні до бліцопитування.

Діти і батьки відповідають на всі запитання письмово, а потім звіряють записане. Якщо відповіді батьків і дітей збігаються, то дуже добре. Якщо ні — є над чим замислитися.

Перевіримо, наскільки батьки знають своїх дітей.

1. Що проситиме ваша дитина того дня, коли їй ні в чому не буде відмовлено? (Дозволено написати два бажання.)

2. Чим ваша дитина, отримавши повну свободу, почне займатися насамперед? (Дозволено зазначити дві улюблені справи.)

3. Чи знаєте ви друзів ваших дітей? Назвіть імена або прізвища трьох найближчих.

4. Який предмет у школі для вашої дитини найцікавіший? (Дозволено назвати два предмети.)

Перевіримо, наскільки діти знають своїх батьків.

1. Якого кольору очі у твоєї мами? Батька?

2. Який улюблений колір мами? Батька? (Зазначати по два кольори.)

3. Яка найулюбленіша квітка твоєї мами?

4. Що готує батько на сніданок, коли мами немає вдома?

5. Чи можеш ти відразу, нікуди не глянувши, назвати дати народження батьків?

Запишіть ці дати.

Вправа «Рука допомоги»

Проблемна ситуація в школі або вдома. Як зарадити? Методом «мозкового штурму» чи роботою в групах батьки разом знаходять варіанти, пропозиції, шляхи розв'язання цієї проблеми.

1. Дитина не хоче вчити уроки.

2. Учень завжди запізнюється на уроки або до школи.

3. Дитина запальна і не може стримувати негативні емоції.

4. Дитина замкнена і нічого не розповідає дорослим.

5. Дитина постійно грає в комп'ютерні ігри.

Інтерактивна гра «Незакінчене речення»

Батькам у групах пропонують утворити логічно закінчені вирази, дібравши потрібну кінцівку із-поміж запропонованих.

Якщо дитину постійно критикують,

вона учиться ненавидіти;

Якщо дитину висміюють,

вона стає замкнутою;

Якщо дитину хвалять,

вона учиться бути шляхетною;

Якщо дитину підтримують,

вона вчиться цінувати себе;

Якщо дитина росте в докорах,

вона вчиться жити з відчуттям провини;

Якщо дитина росте в терпимості,

вона вчиться розуміти інших;

Якщо дитина росте в чесності,

вона вчиться бути справедливою;

Якщо дитина росте в безпеці,

вона вчиться вірити в людей;

Якщо дитина живе у ворожнечі,

вона вчиться бути агресивною;

Якщо дитина живе в розумінні

вона вчиться знаходити любов у цьому

та дружелюбності,

світі.

Широке поле діяльності у співпраці вчителя, батьків та учнів при проведенні тематичних тижнів: підготовка та захист проектів, створення лепбуків, підготовка дитини дня.

Дітям дуже подобається бачити власних батьків у ролі вчителів – 430 ще один приклад моделі поведінки дорослих людей. А ще можна запросити до співпраці інших членів родини – бабусь і дідусів. Наприклад, я повідомила в класі про проведення тематичного тижня «Зимові дива». Інформувала батьків. Вони приєдналися до акції «Не рубай ялинку». Допомогли дітям виготовити макети ялинок з підручних матеріалів, вивчити віршик до свята. Діти і батьки виготовляли новорічні гірлянди для оформлення класної кімнати. Як підсумок тижня провели конкурсно-розважальну програму «Ти, ялиночко, як перлинка сяй!» під час якої запропонували дітям цікаві ігри та конкурси.

Цілий тиждень був проведений у виконанні цікавих пізнавальних завдань, що включали матеріал про зиму, зимові свята. Весь клас провів зворушливий тиждень. До цього були залучені усі члени класного колективу. Проведення тематичного тижня дало дітям, батькам та мені реального досвіду співпраці.

Висновок. Отже, учні, батьки та вчителі є рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Впевнена, що така педагогічна діяльність сприятиме підвищенню готовності батьків до виховання дітей, на усвідомлення ними важливості відповідального батьківства, на передачу всім дорослим членам родини певної психолого-педагогічної, фізіолого-гігієнічної, правової тощо інформації, на формування у них відповідних практичних умінь і навичок та ініціюватиме глибше залучення родини до побудови індивідуальної освітньої траєкторії дитини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інтернет ресурс. Стаття «Взаємодія вчителів та батьків на шляху формування в учнів готовності до самореалізації».
2. НУШ «Порадник для вчителя». С. 135-140.

Скрипник Л. Б.
вчитель початкових класів
Хмельницької загальноосвітньої
школи І ступеня №4

Формування читацької компетентності молодших школярів в умовах НУШ

Анотація. У статті розкрито проблему формування активного, свідомого читача у НУШ та шляхи її розв'язання. Матеріал містить теоретичний та практичний матеріал з досвіду роботи по формуванню читацької компетентності молодших школярів, вправи та ігри, спрямовані на розвиток читацьких умінь і навичок молодшого школяра.

Ключові слова: НУШ, початкова освіта, читацька компетентність, швидкочитання, «щоденні 5».

Постановка проблеми. «Реформування української школи, яке полягає у впровадженні концепції «Нова українська школа» наразі є ключовим завданням Міністерства освіти і науки України. Саме цей новий вектор змін повинен перетворити українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності нашої держави. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатися і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувалося, а й вміння застосовувати їх у житті.» [1]

Державним стандартом початкової загальної освіти передбачається одне з найголовніших завдань школи – усебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок відповідно до пізнавальних можливостей дітей молодшого шкільного віку.

У своєму виступі хочу зупинитися на проблемі формування читацької компетентності молодших школярів.

Адже навчання дітей читанню, формування стійкого інтересу до літератури було і залишається важливим завданням початкової школи.

Для досягнення цієї мети у Державному стандарті початкової освіти передбачається виконання таких завдань:

– «формування в учнів навички читання як виду мовленнєвої діяльності;

- ознайомлення учнів з дитячою літературою в авторській, жанровій, тематичній різноманітності; формування в учнів соціальних, морально-етичних цінностей за допомогою художніх образів літературних творів;
- формування умінь сприймати, розуміти, аналізувати різні види літературних і навчальних текстів з використанням елементарних літературознавчих понять;
- розвиток мовлення учнів, формування умінь створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого);
- формування в учнів прийомів самостійної роботи з різними типами і видами дитячих книжок; умінь здійснювати пошук, відбір інформації для виконання навчально-пізнавальних завдань; розвиток творчої літературної діяльності школярів;
- виховання потреби у систематичному читанні як засобі пізнання світу, самопізнання та загальнокультурного розвитку». [1]

У цих завданнях чітко зазначений конкретний напрямок роботи вчителів початкових класів.

«З урахуванням зазначеної мети і завдань мовного компонента освітньої галузі виділяються такі змістові лінії: коло читання, навичка читання, досвід читацької діяльності та літературна діяльність.» [1] Виконання цих завдань реалізується на уроках літературного читання, на яких в учнів формується читацька компетентність, яка є базовою складовою комунікативної та пізнавальної компетентності. «Учні знайомляться з дитячою літературою як мистецтвом слова, готуються до систематичного вивчення літератури в основній школі. У процесі навчання відбувається становлення читача, що здатний до самостійної читацької, творчої діяльності, здійснюється його мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток, формуються морально-естетичні уявлення і поняття, збагачуються почуття, виховується потреба у систематичному читанні» [1].

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, в період становлення української мови, як державної, дуже важливо прищеплювати дітям любов до книги, до живого літературного слова, а без цього неможливе існування народу, як нації. Для швидкої орієнтації у світі, що стрімко змінюється, вчитися читати потрібно якнайраніше, і, безумовно, швидко й свідомо сприймати прочитане.

Навчити по-справжньому добре читати непросто. Необхідно створити для дитини сприятливі умови, забезпечити кваліфіковане керівництво навчанням, основою якого є знання особливостей процесу читання, володіння ефективними методами і прийомами.

Перші дні дитини в школі... Маленькі першокласники приходять до нас із сяючими обличчями, на яких водночас відображаються радість, здивування, тривожне очікування. Усі вони хочуть вчитися. Свою вчительку уявляють чарівницею, яка їх всього навчить.

Але минають тижні, і у дітей здебільшого починає зникати інтерес до навчання. Навчання - це велика праця, яка до того ж не завжди легка. А який саме предмет діти не дуже люблять? Читання. Чому? Та тому що читання – дуже складний процес. Адже навчити дітей читати так, щоб при цьому вони не втратили інтерес до навчання, - одне з найважливіших завдань учителя.

Перед учителем ніколи не поставало питання, чи потрібно навчати дітей читати. Безумовно, потрібно, бо без сформованих навичок читання неможливим стає подальше навчання, і це зрозуміло всім. Питання в іншому: як саме навчати читати, як виховувати вдумливого читача та навчати його любити читати не задля оцінки, а задля самого себе?

В.О. Сухомлинський радив вчителям початкових класів:

«- Навчіть усіх дітей читати так, щоб вони вмili, читаючи думати, і думаючи читати.»

Щоб досягти такого рівня читання, слід учнів навчити аналізувати текст, тобто, осмислювати його тему, ідею, ставлення автора до того, про що він пише, висловлювати свою оцінку щодо прочитаного, бачити в тексті художньо-виражальні засоби мовлення, запам'ятовувати їх з метою збагачення власної мовленнєвої культури.

Навчальні програми з читання в молодших класах передбачають вивчення значного за об'ємом і різноманітного за змістом матеріалу, який допомагає збагатити школярів знаннями про різні сторони життєдіяльності людини, суспільства і природи. В якості основної і обов'язкової умови правильного і ефективного проведення занять програма передбачає таку організацію уроків читання, при якій робота з книжкою забезпечить оволодіння дітьми навичок свідомого, правильного, виразного і швидкого читання - цього важливого і специфічного засобу розкриття внутрішнього світу і естетичних якостей читача.

Під час навчання здійснюється головна мета розумового виховання – розумовий розвиток. Надзвичайно велике значення має читання, що розвиває знання. Читання – важливий засіб розумового виховання. Завдяки читанню розвивається інтелект учня. Чим більше учень читає, тим виразнішою стає його мова, тим активнішими є його розумові сили. Читання відіграє вирішальну роль у розумовій праці.

Читання стає могутньою виховною силою завдяки тому, що, захоплюючись моральною красою, прагнучи наслідувати, людина починає думати про себе, оцінювати свої дії та вчинки, вимірювати себе певною міркою моральності. Читання художньої літератури, роздуми над прочитаними творами стають інтелектуальною потребою. Це надзвичайно важливо для виховання тієї культури думки, без якої немислимий потяг до навчання, прагнення опанувати нові й нові знання.

На швидкість читання впливають багато факторів: рівень мовленнєвого розвитку, кут зору читця. Вміння артикулювати, постановка дихання, характер тексту (зміст, легкий чи складний), розвиток антиципації - вміння передбачити наступні літери, слово. Вдосконаленню цього процесу сприяє стимуляція до швидкого читання. Адже головним фактором розвитку дитини є бажання. Бажання читати в учнів виникає тоді, коли вони володіють усвідомленим читанням, коли в них розвинуті навчально-пізнавальні мотиви читання, коли стимулюється інтерес до читання.

Для підвищення якості читання в початкових класах необхідно поєднувати на уроці роботу над текстами із спеціальними вправами, що впливають на розвиток артикуляційного і слухового апарату, правильної постановки дихання, периферичного зору, тобто в умінні бачити сусідні слова, уміння передбачати, сприяють розвитку уваги, пам'яті, подоланні регресій, тобто зворотного руху очей для уточнення прочитаного.

Запропоновані нижче вправи виконуються як на початку уроку, так і під час роботи з текстом та на етапі закріплення вивченого.

Вправи на розвиток артикуляції та на постановку дихання

1. Читання групи слів на одному диханні. Цей вид роботи можна провести у вигляді гри «Хто швидше?»

<i>читають</i>	<i>швидко</i>
<i>читання</i>	<i>повільно</i>
<i>читач</i>	<i>очевидно</i>
<i>читанка</i>	<i>захоплено</i>
<i>причитано</i>	<i>вдумливо</i>
<i>читальний</i>	<i>зосереджено</i>

2. Вимова складів із чергуванням звуків [р - л], [с - ш], [з - с] тощо спочатку пошепки, а потім голосно, повільно - швидко.

ро - ло са - ша ра - ла со - шо
ре - ле се - ше рі - лі су - шу
ру - лу сі - ші

3. Проказування скоромовок, що сприяє активному тренуванню мовленнєвих органів. Діти промовляють у різному темпі за вказівкою вчителя.

*Серед ночі два кроти
Налякались темноти.
Тож втекли мерщій із двору
У свою глибоку нору.*

4. Не поспішаючи, вчитель показує слова. Іменники діти читають тоненьким голосом (лисички), а прикметники - басом (ведмідь).

вірний сонячний
весна сонний
вірність сон
весняний сонце

5. Вправи «Вітрячок», «Свечка», Бджілка».

Вправи для розвитку кута зору та розвиток антиципації

1. Читання слів у пірамідках.

Можна складати пірамідки як із слів тексту, так і з інших слів. Головна вимога - щоб слова у піраміді були розташовані одне під одним зі збільшенням кількості букв.

ва
вас
вони
росли

2. Читання складових таблиць.

	А	О	У	І	Е	И
МН	мна	мно	мну	мні	мне	мни
ВД	вда	вдо	вду	вді	вде	вди
ПР	пра	про	пру	прі	пре	при

3. Прочитайте слова, вставляючи пропущені букви.

о - і - ь у - о - ай д - щ ф - у - ти

4. Прочитайте слова і речення, вставляючи пропущені букви.

Я лблю чтти кзки. Осблво лблю чтти кзки Фрнк і, безмвно нрдні кзки.

5. Знайдіть слова в слові.

Метро, медаль, виразно, ведмідь, гвинтівка, портрет.

7. Утвори слово.

Ні..., ле..., ла..., си..., ди..., лі..., ос....

Наприклад: ніж, лев, лан, сир, дим, ліс, оса.

8. Пірамідки

Перед учнями ставиться завдання: не зводячи очей з точки (починаючи з верхньої), намагатися побачити букви ліворуч та праворуч від точки. (Відстань між буквами та складами останнього рядка становить 4,5см).

М. А
Л . О
С . И
Т . У
К . І

лю. ди
жи . та
пра . ця
хлі . ба
по . ле

їжа. чок
вов . ченя
сло . неня
zeb . ра
буй . вол

9. «Добери слово»

МА - мама, машина, мак, малина, мавпа, магазин, малюнок, мандарин, маска, маля, малюк, мазь, маляр, мармелад, Марс, марш, материк, математика, матрос, маяк, матерія, манеж.

Вправи для розвитку у дітей поля читання

1. Вправа з цифровими стереоскопічними таблицями Шульте.

Вправа виконується стоячи. Взявши ручки, учні швидко лічать про себе від одиниці до двадцяти п'яти, вказуючи ручкою на відповідні цифри. Вправа виконується з дотриманням 25-секундного інтервалу, який надалі скорочується до дванадцяти секунд. (Розмір квадрата 10х10 см або 20х20 см).

5		6		4		8		1	2
		0	4			6	5	3	
8	2	0	1	2			0		
7	1	3		5		5	4	7	4
		3	9				2	1	3

2. Вправа з цифровими стереоскопічними таблицями Лезера.

Таблиця Лезера - це прямокутник 20х40 см, поділений на 50 частин куди вписані числа від 1 до 50. Треба показати олівцем розташовані в таблиці числа з наростанням натурального ряду, не переміщуючи погляду за межі центральної клітки. Час опанування таблиці 50 секунд.

Вправи для розвитку пильності та уважності

1. Прочитайте речення, роз'єднуючи слова.

Жайворонкова пісня живе у весняному степу, на зеленому роздоллі, й жайворонки колинерозлучається з нею.

2. Поєднайте частини прислів'я так, щоб вони набули змісту.

У книзі шукай не букви,

Книжка

Книжка – не пряник,

Книжка - корисна,

3. «Розвідники»

На дошці записані складні або незрозумілі слова. Після опрацювання цих слів учні шукають їх у тексті.

4. Вибіркове читання.

Знайти та прочитати:

- слово - найдовше, найкоротше, двоскладове, трискладове...;
- розповідні, питальні, окличні речення;

а дзеркало життя.

коли її читають.

а думки.

дітей до себе манить.

- речення, що складаються з одного, двох, трьох слів;
- діалог, пестливі, згубні слова;
- слова, що рідко використовуються у нашому мовленні;
- складні слова;
- характеристику дійових осіб;
- опис, пейзажі.

5. Гра «Впіймайте звук»

Учитель читає певне речення або частину тексту, діти плескають в долоні, якщо в слові буде певний звук (перед початком гри вчитель називає цей звук).

Андрійко казку розказав,
Аліна дім намалювала,
Артемко літери вивчав,
Аліса книжечку читала.

Вправи для розвитку навички швидкого читання

1. Багаторазові стимулюючі самозаміри швидкості читання вголос і мовчки. Одержані показники учні записують у спеціальні зошити.

2. Читання «Диктор»

Учитель або учень, який має добрі навички читання, читає текст вголос. А учні пошепки читають разом із ним, копіюючи темп і правильність читання.

3. Читання «Хвиля»

Читають завдання за заданою вчителем схемою: повільно, швидко, дуже швидко і навпаки.

4. Читання «Доріжка» Діти читають склади, слова з різним темпом та силою голосу: - повільно й тихо; - швидко й тихо;
- швидко й голосно; - повільно й голосно.

5. Читання «Засічка - кидок»

При слові **кидок** діти починають читати для фіксування часу; коли пролунає **засічка** - школярі зупиняються, помічаючи олівцем останнє прочитане слово. Відводять погляд. Відпочинок 10-12 секунд. Вправа повторюється тричі.

6. Читання «Луна»

Учитель читає голосно, а учні те ж саме читають тихіше. Потім перша пара учнів читає голосно, друга пара трохи тихіше, третя пара ще тихіше і т. д.

8. Читання «Естафета»

Вчитель викликає учня читати текст (уривок, абзац, речення). Учень читає і далі передає «естафету», кому бажає. Так залучаємо до читання всіх учнів.

9. «Буксир». Клас розбивається на пари. Ведучий сидить справа. Він швидко веде ручкою над рядком. Читець веде ручкою під рядком. Багаторазово з прискоренням читається три рядки. Потім у набраному темпі продовжується читання ще 5 – 10 рядків

Щоб зацікавити дітей читанням у практику роботи НУШ увійшла нова педагогічна технологія «Щоденні 5».

«Щоденні 5» – це методична система, яка навчає учнів працювати самостійно, розвиває креативність, нестандартність мислення, розширення словникового запасу, темпу читання. Її використовують в багатьох країнах світу. Вона включає п'ять діяльностей—«Читання для себе», «Читання для когось», «Слухання», «Роботи зі словами», і «Письма для себе», які діти виконують щодня, під час уроків чи групи подовженого дня. Наприклад, щодня читають по 3-5-7 (пізніше – до 20) хвилин, пишуть, слухають. Кожен вид діяльності сприяє відпрацюванню в дитини самостійності, витримки, зосередженості у процесі читання і письма протягом тривалого часу. Завдання, що виконують школярі під час

Daily 5 можна обирати, а це підвищує мотивацію, творчість та інтелектуальний розвиток дітей.

Перший етап впровадження Daily 5 – це «Читання для себе». Важливий момент: учень самостійно обирає книгу, текст, газету чи журнал для читання. Учитель не повинен нав'язувати свою літературу. Розпочинати цю діяльність потрібно із 5–10 хв в залежності від віку дітей і поступово збільшувати час для читання.

Другий етап – це «Читання для когось». Учні об'єднуються у пари за інтересами або за обраним твором. «Читання для когось» можна розпочати з невеликого за обсягом твору, що займає менше часу для читання, а в процесі роботи збільшувати тексти за обсягом. Діти обирають твір для читання, форму роботи. Вони можуть читати по 1 чи 2 речення, по абзацу. Якщо це учні 3–4 класів, можна навіть по декілька абзаців, а також по сторінці, але діти роблять вибір самостійно. Вчитель не повинен нав'язувати їм свої бажання. Після завершення читання в парах розпочинаємо роботу над виконанням завдань, які спрямовані на перевірку прочитаного.

Третій етап – «Письмо для себе». Під час виконання цього виду роботи вчитель може запропонувати учням будь-яку тему для письма, а також діти можуть самі обирати теми. «Письмо для себе» допомагає навчитися висловлювати думки й записувати їх на папері, розвивати зв'язне мовлення. Діти працюють індивідуально чи в малих групах, читають або пишуть в індивідуальній зоні. Це розвиває потребу в учнів краще писати та читати.

Четвертий етап – це «Робота зі словами». Під час цього виду діяльності вчитель добирає слова, які необхідно опрацювати з учнями, також використовує і ті слова, які передбачені навчальною програмою. Під час «Роботи зі словами» діти вчаться працювати зі словниками, поповнюють свій лексичний запас, використовують набуті знання під час написання різного виду робіт: переказів, оповідань, власних висловлювань, розвивають зв'язне мовлення.

П'ятий етап – це «Слухання». На цьому етапі вчитель готує для учнів аудіозаписи, які вони обирають і слухають, або учень може самостійно обрати файли для слухання, використовуючи відповідні гаджети. На сьогоднішній день є дуже багато інтернет-джерел з аудіозаписами літературних творів. Після завершення «Слухання» учні розпочинають роботу над виконанням завдань, що спрямовані на перевірку прослуханого. Під час «Слухання» учні вчаться тривалий час сприймати інформацію, не відволікаючись, випрацьовувати витримку, обмінюватися думками щодо прослуханого твору, аналізувати почуте» [4].

Вправи системи «Щоденні 5» є достатньо різноманітними. Це збільшує мотивацію та інтелектуальну зайнятість учнів, сприяє розвитку та формуванню мовної особистості школярів, формуванню читацької компетентності здобувачів освіти в НУШ.

Висновки. Працюючи над проблемою формування навички швидкого читання у молодших школярів прийшла до таких висновків:

- читання є основою всіх наук, розвитку людського інтелекту;
- у цьому складному процесі беруть участь зір, мислення, мовлення, сприйняття, пам'ять, уява, слухові та зорові аналізатори;
- якщо дитина не володіє технікою читання, вона втрачає до нього інтерес, погано розуміє і засвоює зміст, швидко стомлюється. Тому розвиток техніки читання та розуміння прочитаного - взаємопов'язані і мають здійснюватися одночасно.

«На швидкість читання впливають багато факторів: рівень мовленнєвого розвитку, кут зору читця. Вміння артикулювати, постановка дихання, характер тексту, розвиток антиципації - вміння передбачити наступні літери, слово. Вдосконаленню цього процесу сприяє стимуляція до швидкого читання. Адже головним фактором

розвитку дитини є бажання. Бажання читати в учнів виникає тоді, коли вони володіють усвідомленим читанням, коли в них розвинуті навчально-пізнавальні мотиви читання, коли стимулюється інтерес до читання.

Для підвищення якості читання в початкових класах необхідно поєднувати роботу над текстами із спеціальними вправами, що впливають на розвиток артикуляційного і слухового апарату, правильної постановки дихання, периферичного зору, тобто в умінні бачити сусідні слова, уміння передбачати, сприяють розвитку уваги, пам'яті, подоланні регресій, тобто зворотнього руху очей для уточнення прочитаного» [9].

Запропоновані у статті вправи допоможуть оволодіти необхідними навичками при опануванні процесу читання. Саме воно має стати стежиною, що веде до вершин розумового, морального й естетичного виховання.

Дитяча художня книга – це особливий світ, який юний читач осягає і розумом, і серцем. Дуже важливо, щоб книга увійшла в його життя якомога раніше, тому вона є незамінною у виробленні уваги, зосередженості, у вихованні душевності, моральності. Від вчителя початкових класів значною мірою залежить, чи полюблять діти читання або залишаться байдужими до літератури, чи стануть вони друзями книги, постійними її читачами, таким чином здобуваючи широту кругозору, міцні знання, чи знайдуть самих себе.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. / 2016. – Режим доступу до ресурсу: [http:// mon. gov. ua](http://mon.gov.ua)
2. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] / Інформаційний збірник МОН України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: [mon. gov. ua](http://mon.gov.ua)
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг.ред. Бібік Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. - 206 с.
4. Жураковська Н.І. Технологія "Щоденні 5" як засіб формування мовної особистості молодшого школяра на уроках української мови / [Електронний ресурс] / -Режим доступу :
5. http://zosh12.kupyansk.info/files/docs/2020/26084_4_Vprovadzhennya_te_khnologii_Shchodenni_5.pdf
6. Зайцева Г. Ю. Завдання на розвиток навичок читання // Бібліотечка вчителя початкової школи. – 2005. – № 3. – с. 3–42.
7. Лухтай А. К. Шляхи вдосконалення техніки читання школярів // Поч. школа. – 1989. – № 5. – с. 18–22.
8. Пальченко І. Г. Про вдосконалення техніки читання // Поч. школа. – 1989. – №11. – с.13–17.
9. Пальченко І. Г. Система вправ для розвитку навичок швидкого читання // Поч. школа. – 1991. – № 4. – с. 19–21.
10. Пасічник І.О. Читалочка .Методичний посібник./ [Електронний ресурс] / - Режим доступу :<https://sites.google.com/site/krainamriyi/-citalocka>
11. Розвиток навички читання молодших школярів . Методичний посібник / [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <https://bibl.com.ua/biolog/5830/index.html?page=2>
12. Супрун А. «Мовні ігри» // Розкажіть онуку. – 2005. – № 28–29. – с. 48–50.
13. Федоренко І. Т. «Шляхи удосконалення техніки читання» // Поч. школа. – 1982. – № 1. – с.10–15.
14. Якубовська Т. О. «Підбірка матеріалів для проведення уроків читання за методикою Зайцева» // Розкажіть онуку. – 2005. – № 6–7. – с. 29–34.

Юний цвіт нової України

Анотація. У статті представлено різні шляхи розвитку читацької компетентності, окреслено шляхи розвитку комунікативно-пізнавальної спрямованості, створення атмосфери творчості й співпраці, взаємної довіри.

Ключові слова: партнерство, стимулювання читацької активності, театралізація творів, читацький флешмоб.

В усі часи жоден з видатних не виріс сам по собі: крім природних обдарувань завжди супроводжували його в юності гарні книги, добрі вчителі, сприятливі обставини.
С.Соловейчик

Аби дитина полюбила книгу, щоб читання стало звичкою необхідні дорослі, які би показали дорогу до книги, до цього багатства. І це, в першу чергу, —вчитель, батьки, бібліотекар. Як сказав вчитель словесності, митрополит Іван Огієнко: «Читання – це праця, корисна та приємна. До всякої ж праці звичка набувається лише постійними вправами. Тому читайте завжди і всюди, де тільки є для цього можливість, - тоді читання стане вашою звичкою, а вона є ознакою висококультурної людини».

Основне завдання початкової школи не лише залучення дитини до читання, а й виховання творчого читача, який уміє грамотно висловлювати свою думку про прочитане, захоплюється літературним словом, насолоджується читанням. Донести до дитини життєдайне цілюще слово — пріоритетне завдання нашої праці.

Важливий засіб стимулювання читацької активності — використання ігрових форм. Завдання вчителя початкових класів – не лише навчати, а й пробудити у дітей емоційне задоволення, радість від отриманих знань. В реалізації цього завдання особливу увагу заслуговує ігрова діяльність. Колективні ігри згуртовують дітей.

На основі методики «Порушена послідовність» розроблена гра «Переплутались рядки, ти їх швидше віднови».

Приклад карток під час проведення уроку читання з теми «Літературні казки» (М.Слабошпицький «Хлопчик Валь»).

3		Поява собаки
2		Зустріч з гномом
1		Найзаповітніше бажання
4		Сумна історія
5		Добре серце хлопчика Валя

Для проведення наступної гри «Шифрувальники» клас ділимо на 4 команди. Кожна команда отримує картку з однаковим завданням.

Завдання 1.

У кожному рядку знайти «зайву» літеру. Скласти всі зайві літери з кожного рядка, прочитати назву твору. Зазначити автора твору. Перемагає та команда, яка швидше і правильніше виконає завдання.

Приклад карток під час проведення підсумкового уроку читання з теми «Як не любити той край?»

OOOOOOOOOOYAOOOOOOOO
 TTTTTTTBTTTTTTTTTTTTTT
 NNNNNNNNЛNNNNNNNNNN
 VVVVVVVUVVVVVVVVVVVVV
 333333333K333333333333333
 ЖЖЖЖЖЖЖЖЖЖЖЖЖЖЖЖ

Відповідь: А.Малишко «Яблука»

Найбільше полюбують мої вихованці театралізовані ігри. Високохудожній твір дитячої літератури можна розіграти як п'єсу і придумати безліч продовжень. Так улюбленою книгою моїх другокласників молодшої подільської письменниці О.П. Радущинської стала «Щоденник Славка Хоробрика». Ця книга — модель поведінки сучасної дитини. Книга настільки зацікавила другокласників, що вони залюбки продовжували текст, інсценізували твори, а для цього добре уявляли героїв, їх міміку, жести, рухи, щоб точно передати сутність характеру однолітків.

На основі прочитаного діти залюбки малювали, створювали лепбуки, писали листівки подяки, які передали молодій письменниці на конференції, присвяченій її творчості, у місті Хмельницькому. Гарна книга землячки стала подією у житті юних полончан.

Важливе місце в житті дитини 6-8 років посідає казка. У класі діє програма «10 сходинок до казки». Кожна сходинка до казкового замку – театралізація казки. Так діти захопилися читанням казок Г. Х. Андерсена. Другокласники модулювали казки на новий лад, ліпили із пластиліну казкових персонажів, створювали паперові фантазії.

Класний колектив – активний учасник всіх заходів, як шкільної, так і дитячої бібліотеки. Так у рамках проекту «Україна читає дітям» слухали твір М.Коцюбинського «Маленький грішник» у виконанні артистів театру «Толока».

Шевченківські читання об'єднали здобувачів знань, вчителів, бібліотекарів, батьків. Читання проходило під гаслом «Юнь шанує Кобзаря». У цей день, 22 травня, школяри дізналися, що пам'ятники Шевченку стоять під небом у далекій Канаді, Угорщині, США, Франції. Його іменем названо вулицю у Парижі. Шевченко був і є народним поетом-співцем, духовним гетьманом України.

Цікаво пройшов родинний захід «Всі читаючі родини щасливі». Вікторини, квести, інсценівки зробили це свято неповторним, цікавим, натхненним.

Об'єднав дітей і батьків літній флешмоб «Сузір'я вічного й святого - дитяча книга на Землі». Діти щодня читають протягом 15 хвилин, дорослі передають повідомлення у групу нашого класу. Діти читають та ведуть щоденник літнього читання. А ще у дітей є завдання розпитати батьків, бабусь, дідусів, яка книга була у них улюбленою у віці 6-8 років, прочитати цю книгу разом, підготувати презентацію книги.

Фрагмент повідомлень у нашому флешмобі:

У дошкільному віці та початковій школі формуються перші уявлення про навколишній світ, про живу і неживу природу. Перше знайомство з довідковою літературою – енциклопедією, було присвячено екологічному вихованню молодших школярів. Провели захід «Коли ліс дякує, а коли – ображається?». Шукали відповідь на питання на інтернет-ресурсах, у бібліотеці, провели ранок запитань і відповідей. «Рятуючи ліс – рятуємо себе, – зробили висновки діти. – Ліс – це наше зелене золото, легені планети». Лунали дитячі питання, шукали відповіді у царстві друкованого слова, склали екологічні казки «Пташина аптека», «Серце горобини», «Не ображайте кропиву». Діти дуже люблять екологічні ігри. Наведу приклад гри «Хто краще запам'ятав?» Дидактичне завдання: уточнити екологічні знання дітей, закріпити знання про птахів.

Хід гри

Розповідь учителя про користь птахів. Вірш К. Приходька «Лісова бригада»:

У лісі сталася біда –

Гусінь листя об'їда:

І на дубі, і на клені,

І на ясені зеленім.

Солов'ї, шпаки, синиці

Вмить злетілись, як годиться,

І давай сурмить тривогу:

- Гей, пташки, на допомогу.

Діти мають назвати дерева, які постраждали від шкідників. Дізнатися назви птахів, які врятували ці дерева, зробити висновок про користь, яку вони приносять деревам, встановити причинно-наслідковий зв'язок.

Діти надзвичайно допитливі. Одного разу маленька дівчинка задала питання «А для чого скрипці смичок?» Вчитель підказує, де можна знайти відповіді. Була проведена вікторина «Цікаво і незвично про інструмент музичний», діти потім із захопленням слухали живу музику у виконанні однокласників.

Прагнемо, щоб для кожної дитини читання стало не тільки звичкою, а й захопленням на все життя. Щоб книга виховувала, а при потребі й лікувала. Книготерапія – сучасна тенденція підвищення якості освіти. Тому ми складаємо казки про заздрість, лінь, гнів, щоб дитина аналізувала свої емоції, змінювала себе на краще.

Також аби привернути увагу до дитячої преси, ми приходимо до бібліотеки. Нас зацікавила виставка «Від книги до творчості». Діти залюбки брали участь у конкурсі «Пензлем я малюю листопад», «Як олівці-молодці зиму малювали», «Моя рукавичка», «Листівка Святому Миколаю». Були активними у заході «Паперова пластика». Важливим стимулом заохоченням дітей до творчості, визнанням їх художньо-естетичних досягнень є виставка дитячої творчості. Вважаємо, що подібні заходи дають можливість залучити дітей до відкритого діалогу про читання, стимулювати подальше бажання читати і формувати себе як успішну особистість.

Прагнення зробити читання модним, престижним заняттям з урахуванням вікових і психологічних особливостей дітей, відповідно до їх «я-концепції», викликало бажання довести, що і у час комп'ютерів та Інтернету є справжні читачі та шанувальники книги. Народилася ідея створення «Класної книги читацьких рекордів». Активність дітей була дуже високою.

Діти – найбільша цінність нашої держави. Це категорія, яка має свої яскраво виражені особливості, уподобання. Створити інформаційне культурне середовище для розвитку особистості читача - завдання вчителя початкових класів.

За допомогою книги, ілюстрацій, ігрових моментів іде повноцінний розвиток особистості дитини, її пам'яті, інтелекту, емоційної культури, мовлення. Розум не має ціни, а виховання – кордонів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. – К.:2009. С.166-179
2. Савченко О.Я. Сучасний урок у початковій школі. – К.: «Магістр», 1997.С. 15-28
3. Сухомлинський В.О. 100 порад учителю // Вибрані педагогічні твори.

Слободянюк М. М.

вчитель початкових класів
Кучанської загальноосвітньої
школи I-III ступенів
Новоушицької селищної ради

Навчання школярів швидкісного читання

Анотація. Даний досвід є цілком актуальним, оскільки передбачає реалізацію індивідуального підходу до навчання учнів читанню в початковій школі, формування вмінь і навичок швидкісного та виразного читання, розуміння прочитаного тексту, розвиток пізнавального інтересу, мотивації до навчання, виховання любові до книги в молодшому шкільному віці.

Ключові слова: інноваційні технології, педагогічний досвід, навички читання школярів, критичне мислення, темперамент, види читання, розширення поля читання, читання вголос.

Постановка проблеми. Вирішення цієї важливої проблеми неможливе без майстерності, якою повинен володіти вчитель, щоб не тільки підтримувати щоденно інтерес дитини до читання, але й розвивати його на кожному уроці.

Провідна ідея мого досвіду полягає в технологізації досвіду з проблеми розвитку навички читання учнів молодшого шкільного віку на основі інноваційних технологій, методик, педагогічного досвіду вчителів-новаторів.

Свою діяльність спрямовую безпосередньо на створення системи сприятливо-стимулюючих умов щодо формування навички швидкого читання молодших школярів.

Вона охоплює роботу на уроках читання та самоосвіту учнів, залучення батьків до навчально-виховного процесу. Об'єктом мого дослідження є процес формування навичок читання, а предметом дослідження – процес удосконалення навички швидкочитання.

Метою моєї педагогічної діяльності є формування навички швидкого читання молодших школярів як виду мовленнєвої діяльності.

Реалізація провідної ідеї мого педагогічного досвіду сприятиме вихованню потреби у систематичному читанні як засобі пізнання світу, самопізнання та загальнокультурного розвитку дитини.

З перших днів моєї педагогічної діяльності стояло питання, як навчити дітей читати швидко і правильно, виразно і свідомо, як зробити так, щоб сам процес читання був приємним, а не приносив розчарування.

Виклад основного матеріалу. У Державному стандарті початкової загальної освіти підкреслюється, що у процесі навчання відбувається становлення читача, що здатний до самостійної читацької, творчої діяльності, здійснюється його мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток, формуються морально-естетичні уявлення і поняття, збагачуються почуття, виховується потреба у систематичному читанні. [1]

Сьогодні в умовах величезних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері освіти та виховання, мета якої – формувати конкурентно здібну, творчу особистість, яка спроможна до самовизначення, до самореалізації та самовдосконалення.

Сучасне життя висунуло суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити, приймати сміливі і нестандартні рішення.

Щоб учень мав можливість знайти своє місце в житті, він повинен володіти певними якостями:

- адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях;
- критично і самостійно мислити;
- уміти бачити і формулювати проблему, знаходити шляхи раціонального вирішення;
- розуміти, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані в оточуючому середовищі;
- бути здатним творчо мислити;
- уміти працювати з інформацією (висувати і обґрунтовувати гіпотези вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, робити аргументовані висновки, використовувати їх для вирішення нових проблем;
- бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати в колективі, у різних ситуаціях;
- уміти самостійно працювати над розвитком моральних якостей, культурного рівня.

Навчити дітей вчитися, прищепити їм стійкий інтерес до знань, бажання самостійно збагачуватися ними – таке завдання я поставив перед собою.

Першого вересня шестилітня дитина вперше переступає поріг школи, з якою попрощається тільки в юнацтві. Як важливо, щоб ці роки для кожної дитини були роками радощів незалежно від того, які здібності і індивідуальні можливості вона має і джерелом такої радості може й повинна стати школа..

Досвід моєї роботи у молодших класах привів мене до розуміння того, що клас - це колектив особистостей, неповторних індивідуальностей. А тому вчитель сам має бути особистістю, гарантом права маленької людини на індивідуальність.

Учитель для учня має бути своєрідним містком між мікросоціумом сім'ї та суспільним макросоціумом. Міцність цього містка – у доброті і мудрості вчителя, його вмінні дати кожному учневі початки освіти як базис для його подальшої самоосвіти, виявити і якнайповніше розкрити його здібності, таланти.

Даний досвід вважаю актуальним, оскільки передбачає реалізацію компетентного підходу до навчання учнів у початковій школі.

Вміння читати є наріжним каменем усієї системи освіти, і закладається воно, звичайно, в початковій школі. Протягом перших шкільних років діти оволодівають навичками складати літери в слова, а слова – в речення. І яким би монотонним і формальним не здавався цей процес, він є невід'ємною складовою початкового навчання. Хороша техніка читання є запорукою того, що сам процес для дитини не буде болісним й вона з легкістю може перейти до наступного рівня читання, а саме – розуміння суті прочитаного.

Про важливість швидкого читання В. О. Сухомлинський писав: «Читання - це віконце в світ, найважливіший інструмент навчання, воно має бути вільним, швидким - лише тоді цей інструмент буде готовий до дії».

Чи можливо з самого початку вчити дитину читати правильно, свідомо і швидко, не сподіваючись на доучування або переучування в майбутньому.

Ствердну відповідь на це питання дає методика, розроблена педагогічним колективом під керівництвом вчителя Б.В. Динги. Всі учні цієї школи, закінчуючи 1

клас, читають уголос новий текст у найвищому для вказаного віку темпі - до 150 слів на хвилину.

У системі Б.В. Динги передбачено велику кількість вправ для формування навичок правильного, свідомого і виразного читання. Проте швидкість визначена найголовнішою якістю. Переконатись у цьому можна, розглянувши залежність свідомого читання від швидкості. Дочитавши речення до кінця, потім нелегко пригадати, з чого воно починалося, особливо - довге. Ще важче у пам'яті втримати прочитану сторінку. Отож для усвідомлення змісту потрібне цілісне сприйняття тексту, а це, в свою чергу, залежить від швидкості читання.

Дитина - свідомий читач не буде рахувати сторінки до кінця заданого тексту, занурившись у вир книжкових подій: перед її очима не нескінченні рядки букв, а калейдоскоп яскравих образів, до створення яких підключається й фантазія самої дитини. [2.с.22-26]

Навички читання включають в себе два компоненти: технічну сторону читання і змістовну.

До технічної сторони входять такі компоненти: спосіб читання, темп (швидкість) читання, динаміка (збільшення) швидкості читання, правильність читання. До змістовної сторони входять виразність і розуміння прочитаного. Ці два компоненти навички читання взаємодоповнюють один одного.

Звичайно, головне розуміти і усвідомлювати прочитане так, як дитина узнає щось нове.

Технічна сторона підпорядковується і обслуговує першу.

Психолог Л.С. Витовський зазначав: «Як правило думають, що розуміння вище при повільному читанні; однак в дійсності при швидкому читанні розуміння виявляється краще, бо різні процеси удосконалюються з різною швидкістю і швидкість розуміння відповідає більш швидкому темпу читання».

В класі різні учні мають різні темпераменти. Холерики говорять і читають швидко, а флегматики говорять повільніше і читають повільніше. Які тут можливості? Виявляється, що холерики, як правило, говорять і читають в темпі не нижче 150 слів на хвилину. Для сангвініків найбільш типовий діапазон співпадає з оптимальним діапазоном 120-150 слів на хвилину. Отже, холерики і сангвініки цілком можуть вийти на рівень 120 слів. Гірша справа з флегматиками і меланхоліками. Для цих категорій учнів навряд чи досяжна швидкість читання 120 слів.

Методика професора І.Т Федоренка - необхідність розвитку оперативної пам'яті і уваги учнів, розвивати артикуляційний апарат, швидкість і точність сприймання (зорові і слухові диктанти);

Методика В.М.Зайцева - система особливих вправ і їх багаторазовий повтор.

Методика І.Г.Пальченка. Передбачає роботу з дітьми, які мають техніку читання 0 – 10 слів (слухання читання вчителя, читання за ведучим, читання в парі, з пришвидшенням темпу, переказ з опорою на текст, читання з переходом на невідомий уривок).

Методика В.Едігея (робота з деформованими словами).

Формуючи навички читання, не треба надавати перевагу якійсь одній із них, необхідний тісний взаємозв'язок. Усвідомленість залежить від правильності й виразності читання тексту; правильність – від темпу і усвідомленості; виразність залежить від усвідомленості, правильності, темпу. Навчити читати дитину швидко й усвідомлено дуже важливо, адже читання є основою всіх наук.[3]

Метою моєї роботи даної теми є аналіз та підбір найефективніших методів, прийомів, видів роботи, які сприятимуть підвищенню техніки читання, формуванню комунікативної компетенції, морально-етичних цінностей через художні образи.

Очікуваний результат:

- сформувати в учнів повноцінні навички читання;

- навчити учнів сприймати, розуміти, аналізувати літературні твори, орієнтуватися в структурі тексту, визначати головну думку;
- збагатити мовлення школярів;
- розвивати творчу літературну діяльність;
- формувати культуру мовлення;
- запалити в дитячому серці вогник допитливості, збагачувати знання;
- забезпечити повноцінне сприйняття художніх і навчально-пізнавальних текстів в їх специфіці;
- виховувати національну самосвідомість, духовність.

І якщо в процесі навчання я виконаю всі свої поставлені завдання, то тільки тоді я зможу називати себе: «Вчителем початкових класів».

Які ж ефективні резерви навчання читанню я став використовувати у своїй роботі?

Напівголосне читання. Саме воно було основним елементом навчання в школі В. Сухомлинського. Учні класу читають вслух, напівголосно, щоб не заважати один одному. Це допомогло мені включити в процес читання весь клас, повправлятися кожному в читанні.

Поурочні п'ятихвилинки читання. Особливої методики немає. Кожний урок починається з того, що діти читають книгу 5 хв. в режимі читання-гудіння, а потім проводиться звичайний урок. Такі п'ятихвилинки дають тижневий тренаж об'ємом 120 хвилин. В нашій школі п'ятихвилинки читання проводять і в середній школі.

Читання перед сном, що дає непогані результати. Для здійснення цього прийому провів консультацію-практикум для батьків. Підібрали список літератури для цього виду читання.

Останні події дня фіксуються емоціональною пам'яттю, і час, коли людина спить, допомагає зафіксувати останні події дня. Цей прийом допоміг не тільки у формуванні навички читання, а й у повній мірі зблизив дітей та батьків. Ось чому добре, коли читання є останньою подією дня.

Режим помірнього читання. Дитині необхідно давати перерву. Не забувати про відпочинок для очей, губ та язичка. Особливо часто таку роботу я проводжу з дітьми, які повільно читають. Для здійснення цього прийому провів з батьками консультацію щодо особливостей використання цього прийому для кожної дитини. В результаті на кінець першого півріччя всі діти вміли читати.

Читання у темпі скороговки. На кожному уроці відводиться час, коли діти вчаться читати скоромовкою. Саме під час промовляння цих вправ розробляється артикуляційний та мовний апарат. Працюють на повну силу органи дихання, язик, губи. Від дитини вимагаємо читати чітко та правильно.

Проведення самозамірів читання. Залишаємо час 2-3 хв., щоб провести самозаміри читання. Учень читає у своєму темпі, напівголосно, самостійно підраховує слова.

Вправа «Фініш». Ця вправа для розвитку швидкості читання і вміння виділяти основну (задану) інформацію. Вчитель називає текст для мовчазного читання і вказує слово або групу слів до якого діти повинні якомога швидше дочитати текст. Дочитавши до заданого слова, піднімають руку.

Робота з «друкарською машинкою». Цей вид роботи ефективний для розширення кута зору. Працюючи з карткою діти закріплюють вміння відмежовувати речення.

Основними шляхами удосконалення техніки читання вважаю:

- збільшення кута зору («друкарська машинка»);
- вироблення навиків антиципації (передбачення наступного слова);
- ліквідацію регресії при читанні;
- збагачення словникового запасу школяра;
- розвиток артикуляційного апарату дитини.

Таким чином, використовуючи дані технології, дали змогу реалізувати ідеї формування читацької компетентності молодших школярів, дозволили мені реалізувати завдання. [4.с.1-4]

Використання цих ресурсів допомагає навчити кожного учня читати швидко. Ці види робіт з удосконалення техніки читання я активно впроваджую на своїх уроках.

Як засвідчує практика, швидкість читання залежить від *кута зору* – від кількості друкованих знаків, яку читач може охопити поглядом одночасно. Тому для розширення кута зору використовую:

- Піраміди-малюнкові, числові, буквені та складові «друкарську машинку» квадрати Шульта, Лезера;

- читання слів за таблицями;
- читання слів, речень, абзаців та цілого тексту з різноманітним утрудненням (надгризла мишка, зірвав вітерець, проліз равлик, розмило дощем тощо);

- виконання завдань на відновлення слів із пропущеними буквами, речень, частин тексту із пропущеними буквами в словах;

- частини великого цілого тексту із пропущеними словами;

- абзаців та цілого тексту із пропущеними реченнями.

Для розвитку пам'яті у дітей використовую такі вправи:

1. Показую малюнок (3-4 сек.) і роблю установку: запам'ятати кожен предмет, а потім його назвати.

2. Дітям роздаю на парти текст. За моєю командою вони відкривають його і починають читати швидко та уважно. Далі я пропоную закрити текст: «А тепер розкажіть своєму сусідові зміст прочитаного».

3. Проведення слухових диктантів (речення читаю тільки один раз, а діти прослухавши його, повинні записати. При цьому збільшую кількість слів у ньому).

4. Проведення зорових диктантів. (Використовую тексти І.Т.Федоренка. Текст речення показую на кілька секунд, потім його закриваю, а учні повинні записати його правильно). Учні заводять спеціальний зошит для диктантів.

Під час читання дитина повинна оволодіти прогнозуванням, здатністю передбачати події, зв'язки й утримувати їх у пам'яті.

Види читання, що впливають на розвиток швидкісного читання:

- Читання учнями вголос.
- Напівголосне читання.
- Мовчазне читання.
- Вибіркове читання.
- Вибіркове читання за малюнками.
- Вибіркове читання за питаннями.
- Читання в особах.
- Читання ланцюжком.
- Дати повні відповіді на питання до тексту, зачитати їх.
- Читання на одній ноті.
- Чергування голосного і мовчазного читання.
- Читання із зміною темпу.
- Читання-гудіння.
- Читання виду „Пташиний базар”.
- Зачитати питальні (окличні) речення.
- Читання тексту з першою закритою буквою у слові.
- Читання тексту з пропущеними словами.
- Читання за смужкою.
- Емоційне читання зі зміною голосу.

- Відшукування рядків та їх читання за даним планом.
- Читання в темпі скоромовки.
- Читання під музику.
- Читання абзацами.
- Читання діалогів.
- Читання слів з певною буквою (наприклад з буквою к).
- Читання тексту з відривом від тексту.
- Читання напіввідкритого тексту.
- Читання з відстукуванням ритму.

Також приділяю увагу щодо стійкої пам'яті учнів, збагаченню їхнього активного словника:

- зацікавлюю учнів процесом читання;
- не допускаю перевантаження;
- підтримую тісні контакти з сім'ями.

Для розширення «поля читання» учнів, користуюсь методом моментального зорового сприймання. Для вправлянь маю картки зі словами різного буквеного складу, зображеними друкованим шрифтом.

У практиці навчання відомі різні форми читання: індивідуальне, напівголосне, вибіркове, читання в особах, у парах, ланцюжкове та інші. Саме їх я намагаюсь постійно практикувати на своїх уроках.

Збільшенню мовленнєвої практики сприяє значною мірою аналіз фактичного змісту тексту. При цьому збагачується словник дітей, що сприяє розвиткові умінь впізнавати слова у процесі читання, самостійно ставити запитання до тексту.

Знання - Я знаю, що...

Діяльність - Я знаю, як це зробити... Я вмію це зробити... Я можу... Я роблю...

Творчість - Я створюю... Я придумую... Я змінюю... Я знаходжу...

Емоційно-ціннісна сфера - Я прагну до... Я хочу досягти... Я дуже ціную... Я схвалюю... Я відчуваю, що мені потрібно..

1. Уточнювальні запитання.

Починаються зі слів «Я можу помилятися, але...» Іноді їх ставлять, щоб отримати інформацію, яка відсутня в повідомленні.

2. Пояснювальні запитання.

Часто починаються зі слова «Чому?».. Наприклад: «Чому, на вашу думку,...», «У чому, на ваш погляд, причина того, що...?». Такі запитання спонукають учнів до міркувань.

3. Творчі запитання.

«Що сталося б, якби...?». Що могли б, на ваш погляд, зробити...?

4. Оцінювальні запитання.

Добре чи погано, правильно чи неправильно? Така робота передбачає учневі висловити власні думки та принципи.

5. Запитання до автора.

а) Формулювати запитання треба чітко, конкретно.

б) Використовувати 6 «журналістських запитань» з метою здобуття різнобічної інформації стосовно конкретного предмета: Хто?, Що?, Де?, Коли?, Як?, Чому?

в) Застосовувати «відкриті» і «закриті» запитання для досягнення поставленої мети.

Відкриті запитання - учні висловлюють власну думку.

Закриті запитання - на які можна відповісти лише «Так», «Ні».

Вправи спрямовані на розвиток фантазії та уяви.

Такі вправи мають на меті організовувати на уроці літературного читання подорож у захоплюючий світ фантазії та уяви. Учні з задоволенням створюють фантастичні історії, казки, головним героєм яких є реальні та вигадані персонажі.

Використання вправ «Уяви себе...», «Уяви собі...», «Що було б, якби...» сприяє розвитку уяви і фантазії учнів, створює умови для організації навчально-творчої мовленнєвої діяльності.

«Заохочуйте бажання дітей до оновлення, якщо ви хочете виховати в них риси нової людини» - закликає Шалва Олександрович Амонашвілі.

Активно практикую читання вголос, таке читання створює відповідне мовне середовище, сприяє розвитку навичок вимови, це дає мені змогу контролювати увесь процес, при цьому забезпечується одночасне навчання всього класу.

У читанні мовчки виключаю озвучування слів, що сприймаються зором. Учні роблять менше пауз, більше охоплюють знаків за одним рухом очей, тобто розширюється «поле читання». Це прискорює читання і дає можливість вдумуватися у зміст, але читання мовчки в молодших школярів розвивається повільніше.. Тому я практикую цей вид читання на кожному уроці (7-8 хвилин) з урахуванням вікових можливостей дітей.

Кожен урок читання складається з таких елементів і завдань:

Актуалізація знань.

- вправи на дихання;
- артикуляційні вправи;
- вправи на темп читання;
- вправи на тембр читання;
- вправи на висоту голосу;
- вправи на правильність;
- вправи на свідомість;
- вправи на мелодику.

У процесі опрацювання текстів дотримуюсь таких етапів:

- підготовча робота до читання тексту;
- первинне читання;
- повторне читання тексту;
- аналіз фактичного і образного змісту;
- узагальнююча бесіда за змістом;
- виразне читання тексту;
- творча робота на основі тексту.

На уроках читання використовую інтелектуальні ігри, які сприяють вдосконаленню навички читання, пожвавлюють навчально-виховний процес, активізують увагу, образне мислення, привчають дітей до пошукової розумової діяльності, розвивають зосередженість, стійкість інтелектуальних процесів, скеровують у бажане русло основні мислительні операції – аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування. Дітям цікаво розгадувати загадки, ребуси, кросворди, шаради, лабіринти, анаграми і т. ін. Їм подобаються такі види роботи, так як дають їм матеріал для роздумів, можливість виявити ініціативу, самостійність, винахідливість і творчість.[5]

На уроках читання, як і на уроках з усіх інших предметів, я дотримуюсь таких правил:

1. Ніколи і нічого не робити за учнів.

2. Ставити перед учнями такі завдання, з якими вони впораються, тому, що їм цікаво, вони це хочуть зробити, бо володіють достатнім досвідом, знанням і навичками і можуть проявити самостійність і творчість у виконанні саме такого завдання.

3. Постійно знайомити дітей з новими засобами, які винайшло людство для 7-9-річних читачів, формувати в них потребу користуватися цими засобами систематично, удосконалювали мистецтво читання.

Щоб підтримати інтерес до читання, впроваджую різноманітні форми уроків з використанням інтерактивних технологій: урок – гра, урок – змагання, урок – казка, урок – подорож, урок – КВК, урок – вікторина, урок – свято.

Актуальними формами роботи на моїх уроках читання є драматизація, інсценізація.

Це глибоке, емоційне і логічне осмислення тексту. Зазначені форми роботи можливі лише тоді, коли текст учні прочитали неодноразово, усвідомлений ідейний зміст, дана характеристика героїв, проаналізовані мовні засоби. Школярі показують не лише свої акторські здібності, але й читають власні вірші.

В театралізованих діях учні бачать традиції українського народу, формуються почуття прекрасного, естетичний смак.

Дружба з книгою – це свято. На таких святах формується почуття доброти, виховується свідоме розуміння почуття любові до свого народу, своїх батьків, прагнення до відродження національної культури, бажання примножувати родинні обряди та традиції.

Також важливою складовою формування швидкісного читання є систематична перевірка техніки читання. Я перевіряю її наприкінці кожного місяця, діти люблять такі перевірки, сприймають як свято, порівнюють зі своїм попереднім результатом, захоплюються тими учнями, що читають найбільше.

Висновки. Інноваційна значущість мого педагогічного досвіду полягає у формуванні й розвитку читацької компетентності учнів через використання ефективних способів швидкості читання.

Наш час ставить нові вимоги до людей – її життєві компетентності, розвиток потенціальних можливостей в світі, який постійно змінюється і розвивається.

Від людини вимагається творча активність, яка пов'язана не тільки з запам'ятовуванням та розумінням, але й народженням мови, вдосконалення уміння і навички виразного голосного читання в учнів початкової школи шляхом впливу на фактори, що підвищують якість читання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Богатир В. Формування навички швидкого читання - Початкова освіта. - 2005
2. Гудзик І.П. Читання вголос та читання мовчки - Початкова школа. - 1991.- №4.-С.22-26.
3. Дуда В. Вправи, які розвивають гнучкість і швидкість читання вголос та мовчки, вміння вгадувати подальший текст 2002. - № 10.
4. Іванова Л. Система вправ з удосконалення техніки читання - Початкова освіта. - 2005. - № 18. – с.1-4.
5. Кравченко А.М. Вчись читати. К.: 1994.
6. Курпіта В .1. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання - Початкове навчання та виховання. - 2005. - № 29-30. - с.38
7. Кушнір О.М. Інформаційно-ціннісний підхід до навчання читанню. Благовещенськ. 1995.
8. Локалова Н. Як навчитися читати швидше - Початкова освіта. - 1999.- № 3.- с.3-4.
9. Пальченко Л.І. Система вправ для розвитку навичок швидкого читання - Із досвіду використання методичних рекомендацій професора І.Т. Федоренка - Початкова школа. - 1991. - № 4.

10. Пришвін М. Яким повинно бути читання в початкових класах - Початкова освіта. Початкова освіта. - 2002. - № 8. - с.4-5.

11. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя. – К.: Магістр, 1997.

Сокол М. М.,
Спеціаліст,
вчитель початкових класів
Красилівської загальноосвітньої школи № 1
(м. Красилів)

Критичне і креативне мислення на уроках української мови НУШ

Анотація. У статті розглянуто особливості формування критичного та креативного мислення на уроках української мови учнів початкових класів нової української школи. Розкритті поняття «критичне мислення» та «креативне мислення». Акцентовано увагу на виконання завдань в ігровій формі по розвитку з креативного мислення та методах роботи з критичного мислення.

Ключові слова: учень, критичне, креативне, мислення, сучасний, вправи, НУШ, методи.

Постанова проблеми. У сучасному українському освітньому середовищі, щоб досягти успіху та бажаного результату вчитель має підходити до навчання учнів з креативним та критичним мисленням. Сформувати у школярів навички і вміння критично та креативно мислити є особливо актуальним у наш час. Усвідомлюючи свої знання, учні здатні правильно оцінювати будь-яку інформацію, застосовувати її для вирішення проблем, адаптуватися у суспільстві, маючи свій погляд. Адже, у сучасному світі потрібні майбутні випускники, які здатні сміливо втілювати у життя нестандартні рішення та вміло творчо мислити.

Для того, щоб підвищити якість знань і вмінь учнів з української мови існує багато форм і методів навчання, з яких складається технологія розвитку критичного та креативного мислення, легко вбудовуються в будь-який урок. Щоб досягти поставленої мети, потрібно побудувати урок так, щоб він був динамічним, цікавим і пізнавальним для дітей. Тому, для цього вчитель має намагатися поєднати на уроках української мови традиційні та інноваційні методи навчання.

У контексті сучасних змін критичне мислення стає важливою характеристикою сучасної особистості. Це спрямований процес мислення, метою якого є розв'язання проблем, а сутністю – виконання певних операцій-прийомів: аналізу, синтезу, оцінювання як власних думок і результатів діяльності, так і інформації про думки й діяльність інших [2]. Для того, щоб краще охарактеризувати критичне мислення скористаємося визначенням:

Критичне мислення – це процес розгляду ідей з багатьох позицій, відповідно до їх змістових зв'язків, порівняння їх з іншими ідеями. Критичне мислення – це результат, це момент у мисленні, коли критичний підхід стає природним шляхом взаємодії з ідеями та інформацією, це активний процес, який або стимулюється, або трапляється спонтанно і надає учневі можливість контролювати інформацію, ставити її під сумнів, об'єднувати, переробляти, адаптувати або відкидати [1, с. 11].

Щоб стимулювати критичне мислення, вчителю необхідно:

- виділяти час та забезпечувати можливість для застосування критичного мислення;
- дозволити учням вільно розмірковувати;
- приймати різноманітні ідеї та думки;
- сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;

- забезпечити для учнів без ризикове середовище, вільне від негативної оцінки;
- підтримувати віру в кожного учня, в його здатність продовжувати критичні судження;
- цінувати критичні міркування учнів.

В учнів формуються такі риси критично мислячої людини:

- чітке розуміння мети, яку вона собі ставить і суті питання, що обговорюється;
- уміння ставити запитання щодо інформації, висновків чи поглядів;
- уміння формулювати і висловлювати думку самостійно, незалежно від думок інших;
- прагнення бути зрозумілою, чіткою у висловах, ретельно відбирати необхідну інформацію;
- уміння використовувати переконливу аргументацію, засновану на достовірній інформації, на фактах;
- прагнення заглиблюватися в інформації, міркувати логічно і неупереджено. [4, с. 11]

Заохочувати в учнів до самостійного самовираження, формувати прагнення знаходити свій спосіб роботи та створити такі умови, щоб учень сміливо висловлював свої думки, без страху помилитися. Креативне мислення дозволяє учневі вирішувати завдання, орієнтуючись не на зовнішні, наочні ознаки і зв'язки об'єктів, а на внутрішні, істотні властивості й відносини. Розвиток креативного мислення залежить від того, як і чому вчать дитину, тобто від типу навчання. Креативне мислення визначає творчу спрямованість усіх видів діяльності учнів. Креативне мислення – це здатність до генерування нових і вдосконалення вже існуючих ідей, пошук альтернативних шляхів вирішення завдань. [3, с.34-35]

У школярів можна сформувати креативне мислення за такими вимогами:

- уміння альтернативно мислити, бачити кілька варіантів розв'язання проблеми;
- спроможність нестандартно працювати з матеріалом;
- бажання експериментувати;
- потребу імпровізувати, розкривати зміст твору;
- здатність творчо засвоювати навчальний матеріал;
- прагнення до самозбагачення інтелектуальної, моральної, емоційно-вольової, естетичної сфери.

У своїй практичній діяльності я використовую методи критичного мислення, як: «Вірні і невірні висловлювання», «Знаємо – Хочемо дізнатися - Дізналися», «Займи позицію», «Мозковий штурм», «Незакінчені речення», «Робота в парах», «Кластер», «Читання із зупинками», «Кошик ідей», «Товсті» та «тонкі» запитання», «Ромашка запитань», «Риб'ячий скелет», «Дерево передбачення», «Сенквейн» та ін..

На уроці я використовую одну, дві вправи, які б дали учням «ключ» до засвоєння теми. При виконанні вправи встановлюю необхідний час для обдумування виконання завдання, а не механічно або «граючись». Важливо провести глибоке обговорення за підсумками виконаної вправи.

Зупинимося на методах, які мають назву:

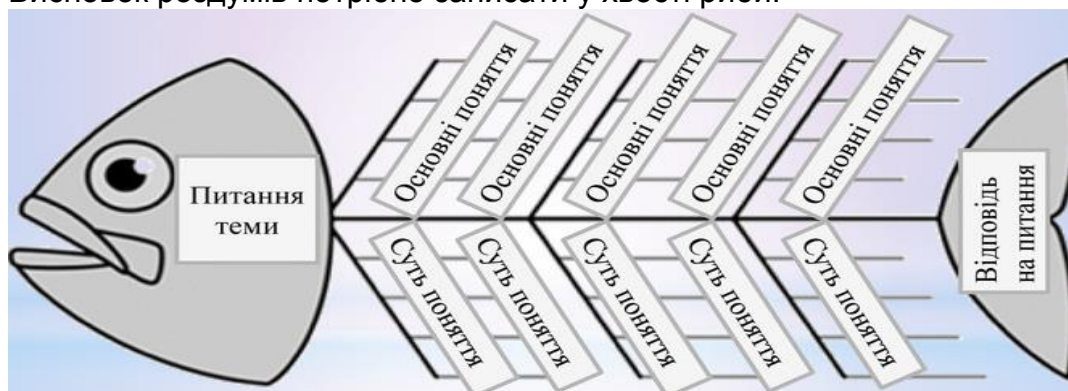
Метод «Риб'ячий скелет».

Мета методу – допомогти навчити знаходити зв'язки у текстах, аналізувати факти, причини і наслідки, робити висновки.

Метод застосовується під час роботи з текстами в основній частині уроку.

Потрібно намалювати на дошці, фліпчарті чи аркуші паперу скелет риби. Біля голови риби записується проблема, яка виникла і яку варто розв'язати. На верхніх "кістках" записуються причини виникнення цієї проблеми, а на нижніх – факти, які мають підтвердження цих причин.

Висновок роздумів потрібно записати у хвості риби.

Метод «Дерево передбачення».

Мета методу – розвиває в учнів техніку усного мовлення та навчає створювати припущення.

Читаєте лише заголовок чи назву тексту, а потім намагаєтесь передбачити послідовність подій. На дошці, фліпчарті чи листку зображаєте дерево на якому є стовбур – тема, листки – передбачення та гілки – докази, чому перебіг подій має бути саме таким. Передбачення повинні мати підтвердження. Тож потрібно аргументувати свою думку та обґрунтувати свою позицію.

Метод «Кластер».

Мета методу – навчити графічній організації матеріалу для активізації пізнавальної діяльності.

Суть вправи – виділити смислові поняття, розширити їх та зобразити графічно. До основного поняття (ключового слова) потрібно привести слова, що підпорядковуються цьому поняттю. Кожне слово з'єднується з ключовою лінією та може мати додаткові розгалуження. Головне – записувати все, що спадає на думку, не обмежувати уяву й висловлювання.

Метод «Знаємо – Хочемо дізнатися - Дізналися».

Мета методу – полягає в тому, що потрібно заповнити таблицю. У першій колонці необхідно записати все, що вам відомо про тему. Далі потрібно відповісти, що цікаво, корисно, потрібно чи варто дізнатися з обраної теми та заповнити другу колонку. Після ознайомлення з темою заповнюється колонка про те, що дізналися. Після цього підбиваються підсумки та робляться висновки з усіх трьох колонок. Метод розвиває мовленнєві навички, вчить правильно та чітко формулювати власну думку та змушує аналізувати.

Метод «Мозковий шторм».

Мета методу – навчити використовувати знання від попередньої вивченої теми. Учні записують усі ідеї, класифікують їх по завершенню обговорення. Метод використовується у вступній та основній частині уроку, щоб зібрати якомога більше ідей щодо проблеми.

Метод «Вірні і невірні висловлювання».

Мета методу – навчити учнів установлювати чи вірні надані їм твердження, обґрунтовуючи свою відповідь, співвідносити власні думки з текстом.

Метод застосовується на будь-якому з трьох етапів уроку. Учні пропонується список тверджень, створених на основі тексту, який вони в подальшому будуть вивчати.

Метод «Кошик ідей».

Мета методу – актуалізувати опорні знання. Мотивувати до пізнавальної діяльності, сприяти вдумливому читанню тексту. Метод ефективно застосовувати у

вступній частині уроку, коли необхідно з'ясувати все, що знають або думають учні з обговорюваної теми уроку. Використовується на основній частині уроку.

На дошці вчитель малює зображення кошика, в який умовно збиратимуть те, що всі учні разом знають з теми, яка вивчається.

Метод «Незакінчені речення».

Мета методу – залучати дітей до діяльності, взаємодії, актуалізувати опорні знання чи мотивувати навчальну діяльність, ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних ідей, вільніше висловлювати щодо запропонованих тем, відпрацьовування умінь коротко і чітко висловлюватися.

Метод застосовується у вступній та підсумковій частинах уроку.

Метод «Синквейн».

Мета методу – навчити учнів знаходити в інформаційному матеріалі найсуттєвіші елементи, робити висновки та формулювати їх. Це один з методів активації пізнавальної активності.

Слово «синквейн» походить від французького слова «п'ять» і означає «вірш, що складається з п'яти рядків». Синквейн – це вірш, написаний відповідно до певних правил. У кожному рядку задається набір слів, який необхідно відобразити у вірші.

Перший рядок – заголовок, в який виноситься ключове слово, поняття, тема синквейна, виражене у формі іменника. В другий рядок необхідно вписати два прикметники, а в третій – три дієслова. В четвертий рядок вписується фраза, що передає ставлення до теми. П'ятий рядок – це висновок та позначається іменником.

Для розвитку креативного мислення важливим завданням є спонукати школярів до активності, стимулювати розумову діяльність, стимулювати до гри усіх, наголошувати, що кожне рішення хоча і різне, але може бути правильним. Тож розглянемо наступні творчі вправи.

«Винайди нове застосування».

Школярам пропонується знайти інше застосування для знайомих речей.

Ложка - совочок для ігор у піску, як елемент для викладання візерунка, металообрухт; молоток; пристрій для вимірювання .До уваги беруться найнеймовірніші пропозиції.

«Послідовність дій».

Створити алгоритм для виконання певної дії.

Наприклад: які дії треба виконати, щоб створити космічну ракету, щоб вирости здоровим, щоб жити ...

«Чим буде ?»

Спрогнозуйте, чим (ким) буде предмет через деякий час

Дівчинка - жінкою,

жолудь - дубом,

дошка - шафою,

дерево - дошкою,

борошно – печивом.

«Віднайди аналогії»

Для абсолютно різних предметів формулюються конкретні властивості.

Житло:

Будинок – для людини;

нора, барліг – для тварин;

ліс, парк – для рослин;

город – для овочів;

панцир – для черепахи.

Одяг:

пальто, шуба, светр – для людини ;

хутро – для тварини;

кора, листя – для дерева;

шкірка – для овочів;

лушпиння – для насіння.

«Будуємо алгоритм»

Школярам пропонують певну дію розбити на частини. Миття рук: підкачати рукава, відкрутити кран, змочити руки, намити їх милом, потерти одна об одну кілька разів, змити мило водою, закрутити кран, витерти руки рушником.

Написання листа: сісти за письмовий стіл, взяти ручку і листок паперу, написати листа, заклеїти конверт, написати на ньому адресу, опустити в поштову скриньку.

«Перетворюємо предмет»

Визначається послідовність дій перетворення предметів.

Льон - нитки, тканина, сорочка;

пшениця - борошно, тісто, паляниця;

насіння - яблуна, яблуко, варення.

«Віднови дію»

Дітям пропонується відновити пропущену дію.

Жолудь - дуб - ... (дошка) - будинок;

насіння - ... (квітка) - букет;

глина - цегла - ... (будинок) - вулиця.

«Асоціативні ігри»

«Ланцюжок випадковостей»

До запропонованого слова добираються вільні асоціації:

іграшки — малюк — дитячий майданчик — мати...

автобус — шосе — вулиця — водій...

«Склади речення»

Завдання: скласти якнайбільше речень, використавши дані слова.

Наприклад: лисиця, ручка, річка.

- Лисичка знайшла біля річки ручку.
- Дівчинка ручкою написала історію про лисичку, яка в річці ловила рибу.
- Лисичка згризла ручку, яку загубила Наталка.

«Спільні ознаки»

Завдання: запропонувати якнайбільше спільних властивостей запропонованих предметів

Наприклад: човен, тарілка — виготовлені людиною, мають глибину, можуть бути виготовлені із заліза.

«Видали зайве»

Завдання: 3 трьох слів, далеких за змістом, необхідно побудувати пари, пов'язані певною ознакою.

Кішка, гарбуз, сонце — гарбуз і сонце — однакові за формою.

Кішка, гарбуз — знаходяться на землі, використовуються людиною.

Кішка, сонце — колір очей у кішки може бути жовтий, як сонечко.

«Загальна причина»

Завдання: знайти загальну причину за якої могли відбутися наступні події. Можливо запропонувати кілька причин.

Наприклад :

Тато розкрив книгу. — Кімната наповнилась димом .

Можливі загальні причини :

- тато вирішив приготувати за кулінарною книгою вечерю;
- спалахнула праска і квартира наповнилась димом. Тато розкрив телефонну книгу, щоб викликати майстра.

Двірник узяв мітлу. — Мама вділа нитку в голку.

Кошеня підійшло до блюдечка. – Хлопчик не вивчив урок.

Висновок. Критичне і креативне мислення на уроках української мови є важливою умовою процесу формування у дітей творчої особистості, починаючи з молодшого шкільного віку - одне із головних завдань вчителя.

Критичне мислення є важливою навичкою і життєвим ресурсом сучасного школяра. Критичне мислення допомагає в пошуку нових цікавих шляхів вирішення проблем, тому що учень, який знаходить власне розв'язання проблеми розвиває себе, як особистість.

Розвиваючи креативне мислення в учнів молодших школярів я використовую творчі завдання в ігровій формі. Вони сприяють збагаченню життєвого досвіду школярів, залучають до пошукових дій, проявляють фантазію, допомагають ефективніше вирішувати поставлені завдання.

Отже, креативне і критичне мислення розвиває високий інтелектуальний та творчий потенціал у школярів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондарук І.П. Формування критичного мислення учнів у процесі навчання історії: навчально-методичний посібник / І.П. Бондарук. – Біла Церква: КОІПОПК, 2013. – 107 с.

2. Дементієвська Н. П. Стратегії розвитку навичок критичного мислення учнів при оцінюванні ресурсів інтернету/ Н. П. Дементієвська// Програма спецкурсу підвищення кваліфікації викладачів системи після дипломної педагогічної освіти. [Електронна публікація], опубліковано 2008 р. – Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/33487253>.

3. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів / В. В. Павленко// Монографія. – Житомир, 2017. – 158 с.

4. Сущенко І. та Пометун О. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи / І. Сущенко та О. Пометун // Методичний посібник для вчителів. – Київ, 2018. – 96 с.

УДК: 373.3:51

Соловей Н. М.,
вчитель початкових класів
Кам'янець-Подільського
навчально-виховного комплексу №9
імені А. М. Трояна

Формування природничо-математичної компетентності молодшого школяра на уроках математики

Анотація. У статті розглянуто проблеми формування предметних компетентностей молодших школярів. Визначено сутність понять «природничо-математична компетентність». Досліджено нормативно-правові документи та концепцію Нової української школи стосовно компетентнісного підходу в освіті. Виокремлено актуальність проблеми формування природничо-математичної компетентності на уроках математики. Обґрунтовано необхідність застосування творчих завдань в процесі формування природничо-математичної компетентності та наведено варіанти їх використання на уроках математики в початковій школі.

Ключові слова: ключові компетентності, компетентнісний підхід, Нова українська школа, природничо-математична компетентність, початкова школа.

Сучасна система навчання спрямована на формування всебічно освіченої людини із сформованим світоглядом, із певною системою знань, які учень може використовувати впродовж життя. На даному етапі розвитку суспільства освіта характеризується постійним оновленням та пошуком нових прийомів та методів навчання, які будуть сприяти кращому засвоєнню знань. Вітчизняні та зарубіжні науковці виділили ключові, загальнопредметні та предметні компетентності, які визначають якість сучасної освіти. Переосмислення пріоритетів навчання, суспільні зміни та роль учня як суб'єкта освітнього процесу обумовлюють нетрадиційні підходи до вирішення багатьох освітніх проблем.

Задача школи відповідно до сьогодення готувати учнів до самостійного учіння, тому уміння учнів учитись – ключова компетентність шкільної освіти. Математика – один з обов'язкових предметів у початкових класах. У подальшому вона стає основою природничо-математичних наук. Визнання математики обов'язковим навчальним предметом загальноосвітньої школи безпосередньо пов'язане з її роллю в науково-практичній діяльності людства [6].

Головною метою цієї роботи є розв'язання проблеми формування природничо-математичної компетентності в молодших школярів, зокрема на уроках математики.

Проблема формування ключових, загальнопредметних та предметних компетентностей учнів завжди була у центрі уваги українських науковців – І. Тесленка, Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, С. Бондар, М. Вашуленка, І. Гудзик, Л. Коваль, О. Локшиної, О. Онопрієнко, О. Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьової, О. Савченко, С. Трубачевої та ін. Вченими визначено зміст основних дефініцій «компетентність» і «компетенція», здійснено порівняльну характеристику ключових компетентностей в європейських освітніх системах, розглянуто методичні аспекти формування в молодших школярів компетентностей.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується необхідністю зміни пріоритетів у цілепокладанні: на перший план виступають цілі розвитку і виховання особистості дитини.

Ключовою ідеєю Нової української школи є запровадження інтегрованого навчання, реалізація компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів. Впровадження цих підходів спрямоване на те, щоб перейти від предмета до дитиноцентризму, від вивчення предмета до особистісно зорієнтованого навчання учнів; від заучування фактів до розуміння принципів й усвідомлення цінностей; від навчання «для оцінки» до досягнення освіченості. Сьогодні випускник школи повинен вміти діяти: вміти застосовувати наявні знання й уміння та продукувати нові в мінливих умовах буття. Необхідні віра в себе, здатність працювати в команді, готовність брати на себе відповідальність, керувати своїм навчанням і розвитком. Потрібно бути готовим учитися впродовж усього життя. Переосмислено мету початкової освіти, яка відображає дитиноцентровану особистісно зорієнтовану спрямованість початкової освіти. Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [4].

Як свідчать результати аналізу сучасної практики, ефективній реалізації компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів сприяють:

- зміни підходів до підготовки і проведення уроку як основної форми організації навчальної діяльності в умовах класно-урочної системи навчання (певне структурування, встановлення міжпредметних зв'язків, конструювання на засадах міжпредметної інтеграції);
- розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, що мають на меті практичну спрямованість навчання і базуються на взаємозв'язках урочної та позаурочної діяльності [5].

Серед предметних компетентностей, якими має оволодіти молодший школяр, виокремлено і математичну компетентність, яка визначається як особистісне утворення, що характеризує здатність учня створювати математичні моделі процесів навколишнього середовища, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв'язування навчально-пізнавальних та практично зорієнтованих задач, необхідних для самореалізації учнів у швидкозмінному світі [5].

Формування математичної компетентності є одним із найбільш актуальних завдань сучасної школи, а також є необхідною складовою для реалізації учнів як успішних особистостей.

Математична компетентність – це вміння бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і метод математичного моделювання, вміння будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати отримані результати, оцінювати похибку обчислень. М.І. Бурда наголошує, що варіації змісту профільного курсу математики зумовлені різними за своєю природою математичними моделями, які застосовуються у природничих, технічних та економічних дослідженнях [2].

Під «природничо-математичною освітою» розуміємо цілеспрямований педагогічний процес, результатом якого є засвоєння людиною сукупності знань у галузі природничих та математичних наук, формування відповідних умінь і навичок. Формування природничо-математичної компетентності молодшого школяра відбувається на уроках математики та природознавства [1].

Творчий підхід вчителя на всіх етапах формування природничих понять на уроках природознавства та під час практичного їх застосування при вивченні математики дозволяє створювати особливу духовну атмосферу близькості з природою, навколишнім світом, а застосування ІКТ, мультимедійних презентацій, відеофрагментів впливає на емоційне сприйняття, робить освітній процес жвавим і захоплюючим.

Важливо вчити опрацьовувати та систематизувати інформацію природничого змісту, яку учень зможе знайти в доступних джерелах і зможе представити її у різних формах, що сприятиме усвідомленню розмаїття природи, її взаємозв'язків, об'єктів та явищ.

На сучасному етапі розвитку освіти потрібно обирати такі способи організації діяльності школярів, які будуть цікавими для учнів, сприятимуть розвитку творчості і водночас формуванню математичної компетентності учня на уроках математики.

Одним із найперспективніших шляхів виховання активних учнів є озброєння їх необхідними вміннями і навичками та впровадження активних форм і методів навчання. Робота над завданнями, запропонованими у статті, допоможе не лише виробити у дітей вміння логічно і чітко мислити, засвоїти програмовий матеріал з математики та усвідомлено застосувати набуті знання, а й сформувати у школярів жвавий інтерес як до математики, так і до екологічних знань, виховувати любов і бережливе ставлення до всього живого [7]:

Математичні диктанти

1. Панда — жива емблема Китаю. На волі залишилось жити усього 16 сотень тварин. Запиши дане число.

2. Лось може, не розганяючись, перестрибнути паркан заввишки 2 м 10 см. Скільки дециметрів може перестрибнути лось, не розганяючись?

3. За своє життя людина споживає 5 тис. кг картоплі, це в 10 раз більше, ніж солі. Скільки центнерів солі потрібно людині?

4. Вчені підрахували, що людина переселила до інших країн 150 видів тварин. Серед них — 49 видів парнокопитних, 36 — гризунів, а решта — хижаків. Скільки видів хижаків переселено людиною?

5. Рекорд за дальністю перельотів належить лелеці. Інколи навесні лелека долає впродовж доби 4 сотні кілометрів. Скільки кілометрів долає лелека впродовж двох діб?

6. Шар родючого ґрунту товщиною в 1 см утворюється за 400 років. Скільки років потрібно, щоб утворився шар ґрунту в 20 см?

Математична гра «Пташина грамота»

На пелюстках квіточки записані вирази. Після їх вирішення отримуємо результат. Прилетіли ластів'ята, забрали результати. Діти знаходять ту пташку, яка тримає в дзьобику правильний результат.

Доцільним є використання задач природничого змісту, які крім формування навичок розв'язування задач, відкриватимуть здобувачеві початкової освіти світ природи та набуття досвіду її дослідження. Наприклад [7]:

Задачі на знаходження суми

1. Маса імператорського пінгвіна — 45 кг, страуса — 55 кг. Яка загальна маса птахів?

2. У кашалота 60 зубів, у кішки — 30, у кенгуру — 32, у дельфіна — 250 зубів. Скільки всього зубів у тварин?

Задачі на збільшення (зменшення) на кілька одиниць

1. Гора Говерла має висоту 2061 м, це на 24 м більше, ніж висота г. Бребенеска. Яка висота гори Бребенеска?

2. Розмах крил велетенських метеликів «менелай», що зустрічаються у Південній Америці, досягає 18 см, а розмах крил метеликів «сіра агриппіна» на 9 см більший. Який розмах крил метелика «сіра агриппіна»?

Задачі на збільшення (зменшення) у кілька разів

1. Гірський козел легко перестрибує ущелину шириною 4 метри, а великі кенгуру стрибають у хвилини небезпеки у 3 рази далі. Яку відстань подолає за 4 стрибки великий кенгуру?

2. Сосна може прожити 600 років, ялина – вдвічі більше, ніж сосна. Скільки років може прожити ялина?

Задачі на різницеве порівняння

1. Осика за день поглинає 66 л води, а береза – 60 л. На скільки літрів води більше щоденно поглинає осика, ніж береза?

2. Голка дикобраза гостра як стріла і легко відривається від його тіла. Вона має довжину 50 см, а звичайна голка для шиття — 3 см. На скільки сантиметрів голка дикобраза довша, ніж голка для шиття?

Задачі на кратне порівняння

1. «Північна колібрі» — так називають європейського королька, що живе у хвойних лісах. Маса тіла пташки всього 6 г. У скільки разів корольок важчий, ніж колібрі, маса тіла якого 2 г?

2. Необхідна для організму добова норма вітаміну С міститься у 120 г апельсинів або 30 г чорної смородини. У скільки разів смородина багатша на вітамін С, за апельсин?

Задачі на рух

1. Страус — найшвидший пернатий бігун. Він розганяється до 60 км/год. Яку відстань подолає страус за 3 години?

2. Беркут може спікірувати на здобич зі швидкістю до 200 км/год. Яку відстань пролетить беркут за 3 години, якщо летітиме зі швидкістю на 70 км/год меншою.

Складені задачі на всі арифметичні дії

1. Зозуля впродовж 1 години знищує до 100 гусениць. Скільки гусениць знищать 3 пташки за 6 годин?

2. Щотижня в світі вимирає 2 види диких рослин. Між тим один вид таких рослин забезпечує існування в середньому 11 видам тварин. Скільки видів тварин залишається без „засобів до існування” за рік?

3. Імператорський пінгвін пірнає на глибину до 265 метрів і проводить під водою 15 хвилин — рекорд серед водоплавних птахів. Скільки разів може так пірнати пінгвін за одну годину?

4. За своє життя людина споживає 3000 кг м'яса, хліба в 2 рази більше, ніж м'яса, а жирів – на 2000 кг менше, ніж м'яса. На скільки кілограмів більше хліба, ніж жирів потрібно людині?

Цікаві числові дані про тварин доречно використовувати для складання текстових задач. Такі завдання будуть позитивно впливати на активізацію учнів на уроці та сприятимуть розвитку творчих здібностей молодших школярів під час формування їх природничо-математичних компетентностей. Для прикладу, можна використати такі відомості про тварин (див. таблицю 1.1) [7]:

Таблиця 1.1

<i>Вид тварин</i>	<i>Тривалість життя</i>		<i>Маса тіла</i>	<i>Швидкість руху</i>
	<i>у природі</i>	<i>в неволі</i>		
Зубр	23-25 р.	*	850 кг	40 км/год
Жирафа	25 р.	35 р.	900 кг	50 км/год
Лев	10-15 р.	13 р.	140-200 кг	80 км/год
Гепард	20-25 р.	30-40 р.	65 кг	115 км/год
Кенгуру	12 р.	15-18 р.	80 кг	60 км/год
Носоріг чорний	35 р.	40 р.	900-1300 кг	45 км/год
Гіпопотам	45 р.	50 р.	1500-2500 т	40 км/год
Носоріг індійський	40 р.	50 р.	1500-2000 кг	35 км/год
Дика свиня	15 р.	15-20 р.	120 кг	40 км/год
Слон	60-70 р.	40-50 р.	5-6 т	20-40 км/год
Гігантська черепаха	100-200 р.	250-300 р.	400 кг	400 м/год
Болотяна черепаха	30 р.	40 р.	1500 г	450-500 м/год
Какаду	50-80 р.	75-80 р.	750-900 г	15-20 км/год

Система задач, вправ, завдань природничого змісту активізує розумову діяльність учнів, розвиває пізнавальну активність, і, як наслідок, формує у школярів стійкий інтерес до вивчення математичної науки.

Отже, природничо-математична освіта – надзвичайно важлива для формування всебічно розвиненої, компетентної особистості. Реформування сучасної системи освіти є вимогою часу і має спрямовуватися на створення нового освітнього простору, який забезпечить не лише повноцінне засвоєння знань, формування умінь та навичок, розвиток природничо-математичних якостей особистості, а й сприятиме застосуванню набутих знань на практиці, самовизначенню і самовдосконаленню людини.

Формування ключових компетентностей реалізується в освітніх галузях і навчальних предметах. При цьому кожний предмет забезпечує реалізацію тих складових змісту ключових компетенцій, для формування яких має необхідні умови. Педагогічний світ вчителя – це світ творчості, за допомогою якого він може реалізувати будь-яку навчальну та виховну задачу, максимально наблизившись до життєвих ситуацій, а в таких умовах розвиток природничо-математичних компетентностей учнів досягає найвищого результату. Змусити дитину вчитися неможливо, навчанням необхідно захопити.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бібік І.В. Природничо-математична освіта в новій українській школі: стан та перспективи розвитку. Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 12-18 травн. 2020 р. Запоріжжя, 2020. С. 1-

6. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Dxh8Hs4IrvYNZF2OrsBPn5gwlkldS-hY/view>.
(дата звернення: 21.02.2021).

2. Бурда М.І. Структура і зміст профільного навчання математики // Математика в школі. 2007. №7. С. 3-6.

3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>. (дата звернення: 19.02.2021).

4. Концепція НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed/pdf>. (дата звернення: 19.02.2021).

5. Онопрієнко О., Листопад Н., Скворцова С. Компетентнісний підхід до навчання математики. Київ: Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2014. 128 с.

6. Орел О.В. Формування математичної компетентності молодших школярів: історія і сьогодення // Науковий журнал «Молодий вчений». 2017. № 4.3 (44.3). С. 171-174

7. Соловей Н.М. Формування природничо-математичної компетентності молодшого школяра на уроках математики. Світ тварин: Збірник задач та завдань. Кам'янець-Подільський, 2016. 44 с.

УДК: 159.922.53

Старостіна К. В.,
практичний психолог
навчально-виховного комплексу № 2
(м. Хмельницький)

Особливості забезпечення психологічного комфорту молодших школярів в навчальній діяльності

Анотація. У статті здійснено огляд наукової літератури, що присвячена питанням позитивних психофізіологічних станів дитини та обґрунтування їхньої необхідності щодо забезпечення психологічного комфорту молодших школярів. Стани комфорту, щастя, переживання радості, інтересу зберігають психофізіологічне здоров'я школярів, є джерелами творчих злетів, прагнення до співпраці, посилення міжособистісних відносин у внутрішньо-шкільному середовищі, бажання продовжити свою освіту в даних умовах. Також розглядаються стани, протилежні комфортному: дискомфорт, відчуження, дисонанс, дисгармонія.

Ключові слова: дискомфорт, інтелектуальний комфорт, комфортний стан, комфорт школярів, комфортне освітнє середовище, психологічний комфорт, фізичний комфорт.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Активізація процесів гуманізації та демократизації в освіті дає можливість удосконалювати освітнє середовище у школі з метою забезпечення комфорту молодших школярів. Цей напрямок ми вважаємо особливо перспективним у розвитку початкової освіти. Згідно з аналітичними дослідженнями, сучасне і широко поширене розуміння сенсу слова «комфорт» розглядається переважно в сфері матеріальних умов і побутових благ. В українську мову слово прийшло з англійської і перекладається як «зручність», «зручний». Етимологічний словник вказує на походження англійського слова comfort від старо-французького confort, що означає «підкріплення». Звертаючись до словника В. Даля, зустрічаємо таке тлумачення: «Комфорт – зручність, затишок, домашній спокій, зручності і надлишок. Комфортабельний – спокійний, зручний, затишний. У словнику іноземних слів

«комфортний» визначається як «найбільш сприятливий для нормальної життєдіяльності організму» [2].

Видається цікавим і доцільним дослідження даного поняття з точки зору психології, що, на наш погляд, дозволить розширити характеристики станів і відчуттів людини. У сучасних словниках автори і упорядники звужено використовують слово «комфорт» для характеристик психічних і психологічних явищ. Так, пропонують самостійне визначення душевного комфорту як стану внутрішнього спокою, відсутності розладу з собою і навколишнім світом; визначення самопочуття як відчуття фізіологічної та психологічної комфортності внутрішнього стану людини; відчуття комфорту (дискомфорту) в загальному визначенні стану людини; дискомфортного стану. Таким чином, ми бачимо, що поняття «комфорт» не нове, проте недостатньо поширене в психології. Незважаючи на те, що ми зустрічаємо визначення дискомфортного стану, дослідниками не вказується, що ж розуміти під комфортним станом. Хоча останнім часом в лексичному багажі психологів і педагогів досить поширені такі поняття, як «психологічний комфорт», «стан комфорту», що характеризують психічні стани людини в певній ситуації.

Водночас, комфорт є необхідною умовою, оптимальним засобом і можливістю для повноцінної освітньої діяльності молодших школярів. Стан і відчуття комфорту в середовищі школи сприяє, в першу чергу, збереженню психофізіологічного здоров'я дітей, а також є джерелами творчого піднесення, радості, бажанням до співтворчості.

Комфортний стан ми розглядаємо як стан, що характеризується комплексом довготривалих приємних суб'єктивних відчуттів, пов'язаних із почуттям задоволенням і реалізацією потреб, що виникають. Комфортний психічний стан показує оптимальний рівень активності психічної діяльності і оптимальність перебігу психічних процесів. Комфортний фізіологічний стан супроводжується позитивними психофізіологічними змінами організму, що відображається загалом на життєдіяльності людини. Комфортний стан виникає під впливом сприятливих умов середовища життєдіяльності. Відчуття комфорту розуміємо як відображення в свідомості властивостей і якостей предметів та явищ середовища, що сприятливо впливають на органи чуття.

Стан і відчуття психофізіологічного комфорту людини в середовищі пов'язано зі стабільністю внутрішнього стану організму та відображається на здоров'ї людини. Про це цікаво писав Л. Мечников в своїй статті «Душевна гігієна», де йшлося, що почуття радості або добробуту, наприклад, викликає в усіх м'язах, особливо в грудних м'язах, посилену еластичність, що дозволяє нам дихати вільніше; почуття горя, безпорадності, викликаючи загальне м'язове скорочення, ускладнює кровообіг і дихання. В цьому сенсі ми маємо право сказати, що наш звичайний душевний настрій обумовлений, певною мірою, саме анатомічною будовою тіла [7, с. 44]. Л. Мечников вказував, що особливо важливо звертати увагу на цю залежність в ранньому дитинстві, коли ще можна внести корективи.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням. Тривалий комфортний стан, що супроводжується приємними суб'єктивними відчуттями, несе за собою збереження здоров'я людини. Так, Е. Фромм помічав, що фактично щастя і нещастя є проявами стану цілісного організму, повноти особистості. Щастя пов'язане з життєздатністю, глибиною почуттів і мисленням, продуктивністю в діяльності, гостротою розуму. У нещасливої людини недостатньо розвинені ці здібності і спостерігається недостатність повноти діяльності, адже нещастя паралізує психічні функції. Щастя ж, навпаки, сприяє повноті їх здійснення.

Класична психологія також вказує на залежність успішності і неуспішності людини, дій і вчинків від станів її психіки. Процес діяльності та її результат породжує позитивні або негативні стани в конкретній ситуації. Про це говорили С. Л. Рубінштейн, Л. В. Куликов, Є. П. Ільїн, Н. Д. Левітов тощо.

Як вказує М. Аргайл, гарний настрій, який психологічно і фізіологічно ми пов'язуємо зі станом комфорту, чинить потужний вплив на поведінку і особливості мислення людини. Синтезуючи праці деяких зарубіжних дослідників, М. Аргайл приходить до висновку, що дії і міркування людини в гарному настрої відрізняються від дій і міркувань людини в поганому настрої. Оскільки поведінка часто залежить від стану, очевидно, що в гарному настрої людина більш схильна до позитивних вчинків. У хорошому настрої у людини вища концентрація уваги, поліпшується пам'ять, щасливі люди стають щедрими і готові допомагати іншим.

Так, простежується тісний взаємозв'язок між радісними переживаннями людини і її соціальними відносинами. Якщо спілкування з якоюсь людиною приносить радість, вказує К. Ізард, тоді відносини, безумовно, будуть засновані на довірі, прихильності, що є надзвичайно важливою соціальною функцією радості. Біологічні функції полягають у відновленні енергії, прискоренні процесу одужання. Радість К. Ізард ототожнює з почуттям психологічного комфорту і благополуччя, яка відчувається як приємне, бажане, корисне, позитивне почуття [3, с. 152]. Радість змушує людину з особливою гостротою відчути свою єдність зі світом. Радість – це загострене почуття причетності, власної приналежності до світу [3, с. 153].

У комфортному стані можна виділити наступні компоненти: стійкий настрій, позитивні почуття і емоції, позитивне переживання подій, стабільний підвищений фізичний тонус. Стійкість настрою як основного компоненту стану пов'язують з успішною адаптацією особистості до соціального середовища. Успішна адаптація дітей – одне з першочергових завдань сучасних педагогів, виконання якого дозволить молодшим школярам освоїти середовище з метою реалізації своїх індивідуальних інтересів, схильностей, можливостей і зайняти активну та ініціативну позицію у взаємодіях з ним. Взаємодія з середовищем при не адаптованості може стати причиною психоневротичних форми поведінки дитини. Уникнути конфлікту, як зовнішнього – у випадку психозу, так і внутрішнього – неврозу, можливо тільки шляхом зміни відносин дитини з середовищем життєдіяльності. Вище вже вказувалось на залежність успішності людини від її психічних станів. Це можна підтвердити і виділенням в психології емоцій успіху-неуспіху як підкласу похідних переживань, тих, які вже виникли в процесі діяльності.

Психологи школи К. Левіна проводили дослідження: завдяки наочним успіхам, створеним штучно на початку експерименту, формувалося стійке прагнення виконати завдання, об'єктивно нерозв'язне. Неуспішність робила це прагнення слабшим. Досліджувані, що відчували успіх в процесі діяльності, ставили перед собою більш складні завдання. Причому особливо важливо тут те, що отримані результати в ході експерименту обумовлені не об'єктивними досягненнями, а саме переживанням їх в якості успішних або неуспішних. Функціональне призначення емоцій успіху полягає в тому, що вони підсилюють і підтримують вихідне спонування до мети, емоції неуспіху – стримують і відштовхують.

Переживання подій, характер почуттів, станів безпосередньо залежать від соціального оточення людини, від характеру міжособистісних взаємодій. У період дитинства, підкреслює Л. І. Божович, одним з головних чинників, що впливають на психічний стан дитини, є доросла людина поруч, підтримка і схвалення якої, становлять необхідну умова «врівноваженості» дитини з навколишнім середовищем і переживання нею емоційного благополуччя.

К. Роджерс говорив про стосунки, що допомагають, в основі яких знаходиться прийняття іншої людини як цінності, її емпатійне розуміння. Людські взаємини – це джерело здоров'я, активності, впевненості людини, віри у власні сили і можливості, розвитку унікальності, подолання неврозів, прояви творчості. У таких взаєминах відбувається зміна людини в думках, поведінці, і на свідомому рівні, і на більш глибокому, внутрішньому, що дає їй можливість впоратися з життєвими труднощами більш конструктивними способами, які приносять задоволення. Стосунки, що

допомагають, К. Роджерс розуміє, як відносини, в яких, принаймні, одна зі сторін прагне до заохочення іншого до особистісного зростання, розвитку, дозрівання, поліпшення життєдіяльності та співпраці [9, с. 44].

У гуманістичній психології А. Маслоу ототожнює здоровий ріст людини з її психологічним здоров'ям і самоактуалізацією. Крім об'єктивних характеристик здорової людини, автор виділяє суб'єктивні докази, що підтверджують наявність самоактуалізації і те, що людина прагне до зростання. До них відносяться: відчуття наповнення життям, стани ейфорії, ясності, задоволення, спокою, відповідальності, впевненості у своїй здатності протистояти стресу, тривозі і проблемам. Суб'єктивні сигнали про фіксацію, регресії, тривогу, розпач, нудьгу, нездатність насолоджуватися, переживання провини, почуття сорому, безцільності, порожнечі, втрати ідентичності тощо показують зворотне [6, с. 130].

У дитини повинна бути можливість робити власний вибір. Вона буде обирати те, що корисно і добре для її зростання. Дитина в цьому випадку чинить правильно, вважає А. Маслоу, оскільки це приносить їй задоволення. Дитина знає краще, ніж будь-хто інший, що добре для неї. Режим задоволення, який проголошує А. Маслоу, означає не те, що дорослий прямо задовольняє потреби дитини, а йдеться про створення можливостей для самостійного задоволення своїх потреб дитиною і можливості робити вибір, тобто «дозволити їй бути», існувати такою, якою вона є [6, с. 160]. Згідно А. Маслоу, незадоволеність потреб людини в безпеці, причетності, любові, повазі і визнанні стає причиною появи неврозів, які, в свою чергу, знижують гостроту зорової перцепції, дотику, нюху.

На противагу позитивним станам комфорту виділяють стани негативні – дискомфортні. Такі стани виникають під впливом несприятливих умов середовища життєдіяльності та характеризуються негативно-суб'єктивними відчуттями, які часто супроводжуються несприятливими психофізіологічними порушеннями. Так, наприклад, описує Ю. Сосновікова одне з негативних станів дітей, пов'язаних з внутрішнім дискомфортом: незатишність, дратівливість, незосередженість, безцільність. Їм важко зібратися з думками, управляти своїми діями. Воля знижена, емоції розгальмовані, думки не зібрані. У цьому стані діти залежні від ситуації, роблять непорядні вчинки під її впливом, не маючи для цього спеціальних намірів [11, с. 102].

З переживанням емоційного дискомфорту пов'язують і тривожність, що супроводжується очікуванням неблагополуччя, передчуттям небезпеки. Наявність тривожності як стійкого утворення свідчить про порушення в особистісному розвитку, що викликано незадоволенням провідних потреб і перешкоджає повноцінній життєдіяльності і здоровому спілкуванню. Експериментально підтверджено, що тривожність у дітей негативно впливає на їхню діяльність, успішність в школі і соціальну адаптацію. У освітньому середовищі школи на тривожність як стан впливають атмосфера в класі, позиція і поведінка педагога, незадоволеність дитини своїми оцінками тощо.

Е. Фанталова розглядає причини дискомфортного стану в розходженні між провідними життєвими цінностями і доступністю досягнення поставлених цілей. В даному аспекті на підставі співвідношень параметрів «цінність» і «доступність» Е. Фанталова пропонує методiku визначення внутрішнього конфлікту. Результати проведених нею досліджень показали, що стан внутрішнього конфлікту – це, перш за все, стан «розриву» між потребою в досягненні внутрішньо значущих цінностей і можливістю такого досягнення в реальності [13].

Стану дискомфорту можна ототожнити зі станом дисгармонії, який характеризується невідповідністю будь-яких психічних функцій, рис особистості, особливостей поведінки як між собою, так стосовно системи, ситуації. Аналогічним можна назвати і стан когнітивного дисонансу, коли у людини одночасно є деякі установки або знання, які не узгоджуються між собою, або коли виникає конфлікт між

переконаваннями і зовнішньою поведінкою. Наявність когнітивного дисонансу у людини говорить про порушення закону стану рівноваги, тобто природного прагнення людини до збалансованості своїх думок, почуттів і поведінки. Це підтверджується положеннями з теорії когнітивного дисонансу Л. Фестінгер. Їх суть в тому, що позитивне емоційне переживання виникає у людини тоді, коли її очікування підтверджуються, а когнітивні уявлення втілюються в життя, тобто коли реальні результати діяльності відповідають наміченим та узгоджуються з ними. Негативні емоції виникають і посилюються в тих випадках, коли між очікуваними і дійсними результатами діяльності є розбіжність, дисонанс. Суб'єктивно стан дисонансу переживається як дискомфорт і людина прагне якомога швидше його позбутися. Вихід з цього стану може бути подвійним: або змінити когнітивні очікування і плани таким чином, щоб вони відповідали реально отриманому результату, або спробувати отримати новий результат, який би узгоджувався з попередніми очікуваннями.

Категоріям «дискомфорт», «дисгармонія», «когнітивний дисонанс» тотожне поняття «відчуження» в негативному (деструктивному) для особистості сенсі. У соціально-психологічному аспекті відчуженість проявляється у відповідних переживаннях людини: почуття відособленості, самотності, ізоляції, відкидання, втрати власного Я, відчуття нестачі теплих стосунків з іншими, віддалення від інших тощо. У психології поняття відчуження вперше використано З. Фройдом для пояснення особливостей патологічного розвитку особистості в умовах чужої та ворожої для неї природної культури. Наслідки кожного невроту – віддалення людини від реального життя, її відчуження від дійсності. Розвиваючи ідеї З. Фрейда, Е. Фромм сформулював поняття втечі від свободи, підтвердив зв'язок між невротом і відчуженням і прийшов до висновку, що в найширшому сенсі будь-який неврот можна вважати наслідком відчуження.

Ізоляція, відкидання, низька самооцінка, почуття власної неповноцінності, ворожості – такими бачать ознаки відчуження школяра в школі сучасні педагогічно-дослідники. На їхню думку, в процесі освіти відчуження проявляється в таких аспектах, як відчуження від освітнього простору; предметів, необхідних в освіті – книг, посібників, навчального приладдя; учасників освітнього процесу – вчителів і учнів; свободи розпоряджатися освітнім простором.

Ю. Турчанінова, актуалізуючи проблему відчуження в освіті, зв'язала її з несвободою учнів в можливості розпоряджатися освітнім простором і всім необхідним на власний розсуд. Механізми додаткового відчуження, на думку автора, приховані в традиційній системі освіти, зокрема, в єдиному навчальному плані, програмах, предметно-класово-урочній структурі навчання, яка перешкоджає зануренню в досліджуваний матеріал [12]. Але, безперечно, не можна однозначно абсолютизувати значення комфорту в життєдіяльності дитини. А. Маслоу, висуваючи на пріоритетні позиції задоволення потреб, щастя людини, вказував, що повна відсутність фрустрації, болю або небезпеки є небезпечною. Щоб бути сильним, людина повинна набути толерантності до фрустрації, здатності сприймати фізичну реальність як байдужу до людських бажань. Фрустрація може зміцнювати і бути корисною. Але в той же час гуманіст підкреслював, що дитина, яка оточений любов'ю, турботою і повагою, здатна стати сильнішою і долати перешкоди [6, с. 161].

Очевидно, що в ідеально комфортних умовах навчання подолання життєвих труднощів неможливо, тому ряд дослідників пропонують штучно створювати ситуації труднощів або проблеми, подолання яких обумовлює розвиток учня (Н. П. Капустін, А.Н. Перре-Клермон, А. В. Хуторський, Є. А. Ямбург). Так, Є. А. Ямбург стверджує, що для справжнього розвитку потрібен не тільки певний комфорт, але і конструктивні стреси, в тому числі такі, що виникають в результаті моральних колізій; Н.П. Капустін пропонує штучно створювати ситуацію когнітивного дисонансу; А.-Н. Перре-Клермон вказує на необхідність конфліктів.

Ще Л. С. Виготський підкреслював, що ідеально адаптована до середовища дитина не розвиватиметься. Згідно А. Маслоу, зростання і вдосконалення відбувається через біль конфлікту [6, с.20]. Цю думку підтримують і сучасні педагогічні практики: дитина може стати жертвою, коли вона повністю адаптована в соціумі і не вміє протистояти йому. Кінцевою метою забезпечення комфорту є те, що учні, дорослішаючи, будуть наділені яскраво вираженою індивідуальністю, свободою і незалежністю в самовихованні, що веде до розкриття «Я», вдосконалення, морального зростання. Е. Фромм називав це продуктивністю, коли реалізуються всі здібності людини, її сили. Продуктивність виражається в спонтанній активності розумових і емоційних сил людини. К. Юнг говорив про процес індивідуації, в ході якого людина вирішує свої внутрішні протиріччя і проблеми. А. Маслоу стверджував про самоактуалізацію людини: люди, які змогли само актуалізуватися – це здорові люди, зрілі, які досягли єдності і цілісності внутрішнього світу і зовнішньої поведінки.

Отже, доказ важливості позитивних, зокрема комфортних, психофізіологічних станів підтверджують теоретичні та практичні дослідження в психології щодо взаємозв'язку станів людини з продуктивністю її життєдіяльності: людина стає більш спритна і успішна, перебуваючи в позитивних, оптимальних для своєї життєдіяльності станах, відчуваючи позитивні емоції. Таким чином, ми знаходимо психологічне обґрунтування педагогічної проблеми забезпечення комфорту школярів в освітній діяльності.

З педагогічної точки зору, комфорт виступає як якісна характеристика:

- 1) організації внутрішньошкільного середовища;
- 2) освітньої діяльності молодшого школяра, що є наслідком своєчасної реалізації його здібностей і можливостей, задоволення від навчальної інформації та результатів власної діяльності, узгодженості в спілкуванні з педагогами і однолітками, потреби продовжити свою освіту в умовах внутрішньошкільного середовища.

Освітнє середовище школи, в якому забезпечений комфорт школярів, є здоровим. Комфортне освітнє середовище – внутрішній простір школи, система її умов, що дозволяють зберегти психофізіологічне здоров'я учнів, сприяють оптимальній залученості в освітню діяльність, успішній самореалізації, що підсилюють позитивну взаємодію суб'єктів педагогічного процесу. Досягнення комфорту як психофізіологічного стану молодшими школярами в освітньому середовищі школи сприяє успішній адаптації дитини до нових умов життєдіяльності, емоційній стійкості, саморегуляції, активній та ініціативній позиції, відсутності тривожності, зниженню стомлюваності в процесі освіти. Комфорт дитини у освітньому середовищі, як психофізіологічний стан, дозволяє максимально зберегти її здоров'я, сприяє адекватній поведінці і успішній діяльності, підтримує позитивний емоційний фон, формує стійке переживання радості, задоволення від перебування у освітньому середовищі школи. Загалом стійкі, довготривалі комфортні стани дають можливість повноцінному особистісному розвитку молодшого школяра.

Структурними складовими комфорту є психологічний, інтелектуальний та фізичний комфорт, єдність досягнення яких в процесі освітньої діяльності є умовою повноцінного особистісного зростання школяра.

Психологічний комфорт встановлюється через відповідність між психічними властивостями, станами школяра і організаційно-комунікативними умовами внутрішньошкільного середовища. Психологічний комфорт вказує на стан радості, задоволення, щастя, які молодший школяр переживає, перебуваючи всередині освітнього закладу. Ці стани можуть бути пов'язані безпосередньо з процесом навчання (інтелектуальним комфортом), з організацією предметного оточення (фізичний комфорт), зі спілкуванням, взаємодією з іншими суб'єктами середовища. Позитивні емоції, характерні для психологічного комфорту – це своєрідна рушійна

сила в поведінці людини, мотивація її діяльності, способів і моделей побудови взаємодії з середовищем і її суб'єктами.

Джерелами психологічного комфорту виступають, в першу чергу, організаційно-комунікативні умови внутрішньошкільного середовища, тобто організація міжособистісних взаємодій суб'єктів. Для системи «учитель-учень» – це відносини в процесі спільної діяльності, які характеризуються стійким позитивним емоційним станом, взаємними доброзичливими відносинами. В особистісному сенсі це виражається в емпатійному прийнятті один одного, активному слуханні, довірі тощо. Довіра виступає як обов'язкового фонову умову, що передбачає взаємопроникнення взаємодіючих людей в сенсі один одного. Емпатія, яку називають феноменом педагогічного спілкування, передбачає постійне відображення почуттів іншої людини у взаємодії з нею. Для вчителя важливо оволодіти навичками емпатійного слухання, мета якого – створення у здобувачів освіти відчуття того, що їхні почуття і переживання прийняті, зрозумілі і цікаві педагогу. Від педагогічного впливу залежить, наскільки дитина буде емоційно насиченою, наскільки цікавим та захоплюючим буде для неї життя в школі. Педагог виступає як суб'єкт конструювання світобачення [10, с.27].

Дії педагога з конструювання комфортного середовища світобачення полягають в забезпеченні найбільш сприятливих умов для взаємодії, в тому, щоб дати можливість дитині проявитися в повній мірі як особистості. Конкретні способи здійснення дії В. А. Ситаров [10, с. 10] називає такі, як прохання замість вимоги або наказу, переконання замість фізичного або агресивного словесного впливу, організація замість жорсткої дисципліни, компроміс замість конфронтації тощо. Педагоги-практики і психологи підкреслюють, що в молодшому шкільному віці особливе значення має тактильний контакт (Ш. Амонашвілі, Ю. Гіппенрейтер). Філогенетично доброзичливий дотик – це знак емоційної безпеки. Коли позитивний контакт відсутній, дитина просто перестає розуміти, про що говорить вчитель.

До безпосередніх способів здійснення індивідуальної підтримки, як допомоги, на думку В. А. Ситарова, можна віднести такі, як підбадьорювання, послуга, зняття напруженого стану, захист тощо. Результат здійснення допомоги завжди приємний: для дитини це вирівнювання особистості, збереження психічного здоров'я; для педагога – задоволеність, радість від прояву своїх особистісних якостей, щасливі та вдячні вихованців [9, с.10].

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу в межах школи породжує особливе педагогічне середовище. Взаємодія може бути побудована як на основі примусу, авторитаризму, так і на основі досягнення взаємної довіри, розуміння, комфортних станів всіх суб'єктів і любові. Прийнято вважати, що любов дитина повинна отримувати в родині, до школи це почуття не має відношення. Вчителі губляться від відвертих проявів любові дітей, часом не знаючи, як реагувати на них. Відповідно діти рідко знаходять в школі те душевне тепло, до якого вони прагнуть. У. Глассер навіть пропонує любов в школах розглядати на рівні соціальної відповідальності [2, с. 27].

Відносно нещодавно любов до дітей в школі стала розглядатися як педагогічна категорія. Одним з прихильників активного прояву педагогами любові є Ш. А. Амонашвілі, який першим принципом своєї педагогічної діяльності вважає любов до дитини. Без неї не можна виховати «гуманну душу в людині». Дитина стає щасливою, як тільки відчуває до себе щиру і безкорисливу любов [8, с.15]. Л.Л. Шевченко характеризує прояв любові як ступінь розвитку моральної свідомості вчителя. Відносини вчителя й учнів в любові характеризуються такими рисами як довіра, повага, вимогливість, почуття міри, справедливості, великодушності, доброти. До них відносяться і взаємодопомога, взаєморозуміння, взаємоповага, взаємна вимогливість і відповідальність. В. А. Ситаров розглядає любов як ненасильницьку дію в педагогіці і вважає, що це посилення іншої людини як особистості [10, с. 54]. О.

А. Казанський присвячує свою працю педагогіці «як любові» і вважає, що співпраця у відносинах «учитель-учень» – це теж прояв любові. Любов, на думку автора, знімає тривожність і дає відчуття безпеки [4, с. 17].

Педагог стосовно дитини повинен виступати і в ролі фасилітатора, що говорить про його функцію підтримки і допомоги. Термін «фасилітація» використовується в психології для позначення процесу і феномена полегшення, оптимізації діяльності однієї людини при активній підтримуючій присутності іншої. В освітньому процесі фасилітатором по відношенню до дитини, як ми вже сказали, виступає педагог, який покликаний допомагати в будь-якій діяльності. Але, як показує практика, вчителям часто складно обрати вищевказані дії, вони не стають нормою педагогічної дійсності і в результаті не формуються позитивні відносини з дітьми, зникає можливість налагодити їх і поліпшити, не розвивається здатність позитивно вирішувати найскладніші проблеми в школі.

Інтелектуальний комфорт в освітній діяльності школяра досягається через відповідність між його здібностями, можливостями, інтересами і змістовно-педагогічними умовами внутрішньошкільного середовища. Інтелектуальний комфорт говорить про задоволеність людини процесами своєї розумової діяльності і її результатами. У навчальному процесі це задоволення потреби в отриманні нової інформації, що проявляється в рівні складності пропонованих для вирішення проблем і завдань, в їх відповідності до віку, інтересу і індивідуальних особливостей мислення. На навчальному занятті інтелектуальний комфорт досягається зміною видів діяльності, темпом, бажаним результатом, підтримкою з боку педагога, вірою у власні можливості тощо. Психологи зазначають, що інтерес – позитивна емоція, що найчастіше переживає дитина. Він є виключно важливим видом мотивації в розвитку навичок, знань, інтелекту. Інтерес – це єдина мотивація, яка може підтримувати буденну роботу належним чином. Він вкрай необхідний для творчості [3, с.183-184]. А творча діяльність в освітньому середовищі дозволяє формувати у дитини стан психологічного комфорту, домінанту позитивних емоцій; відбувається, як зазначають психологи, стійке фізіологічне збудження мозкових центрів задоволення.

Інтерес і задоволення, що супроводжує його, народжують ситуацію успіху, яка є «головним нервом гуманізації навчання та виховання» [1]. Психологічний механізм ситуації успіху включає такі обов'язкові елементи: бажану для дитини мету, переживання адекватного почуття напруги, можливість подолання труднощів, вирішення їх, переживання радості успіху, неодноразовість повторення подібної ситуації [1, с.6].

Багато резервів оптимізації взаємодії в освітньому процесі приховані в педагогічній комунікації, вказує В. Д. Ширшов. Знання її теоретичних основ створює можливість для підвищення якості та ефективності раціональних, емоційних і вольових компонентів комунікативної діяльності вчителя і учнів, таким чином гарантує позитивні результати засвоєння знань, навичок і умінь, звичок і правил поведінки учнів [12, с.9]. Однією з функцій педагогічної комунікації В. Д. Ширшов називає експресивність. Володіння експресивністю як здатністю бути виразним, привабливим, дозволяє вчителю створити урок-свято для своїх учнів, де кожному цікаво, радісно, комфортно. Наприклад, один з прийомів, коли експресивний вчитель помітить, що учні втомилися, відволікаються, пропонує їм: «А тепер разом заспіваємо!» і заспіває щось веселе [12, с.43-49]. Безумовно, в такій атмосфері дитина відчує себе вільною, щасливою, націленою на успіх і неодмінне його досягнення.

Те, що найчастіше в педагогічній практиці зустрічається невміння організувати процес навчання таким чином, щоб кожна дитина навчалася, розвивалася в ситуації успіху, підтверджують психолого-педагогічні дослідження. Так, А. М. Прихожан, досліджуючи причини тривожності дітей в школі, з'ясовує, що найчастіше вони знаходяться в незадоволеності учнями своєю успішністю. Педагогам це повинно

говорити про те, що в щоденній роботі необхідні заохочення інтелекту учнів, виховання впевненості у власних можливостях, підтримка і допомога, конструктивна критика, справедливе оцінювання – тобто те, що необхідно для розвитку самодостатності кожної дитини.

Відомий американський психотерапевт і педагог У. Глассер, проаналізувавши життя дитини до школи і протягом перших років навчання, стверджує, що основний недолік школи – це проблема невдач. У дошкільному віці, пише У. Глассер, дитина відчуває себе досить пристосованою до навколишнього світу: вона має необхідні знання про нього і оптимістично і радісно дивиться на світ, і жодна дитина не приходить в школу з клеймом невдахи. Школа і тільки школа навішує на дитину цей ярлик [2, с. 156]. Оптимізм і світлі надії руйнуються в міру накопичення невдач, незадоволення і відчуттів безпорадності, що з'являються в шкільному житті. А невдачі дитини в школі переважно пов'язані з тим, як добре вона вчиться і наскільки це позначається на її соціальному статусі.

Фізичний комфорт школяра характеризується відповідністю між його тілесними, соматичними потребами і предметно-просторовими умовами внутрішньошкільного середовища. В першу чергу, це вітальні потреби в їжі, воді, теплі тощо, на яких ґрунтується життєдіяльність людини і які необхідно враховувати першочергово при створенні та організації сприятливого внутрішньошкільного середовища. Фізичний комфорт пов'язаний і з сенсорними процесами, що характеризують зорові, слухові, тактильні відчуття.

Показники комфорту в освітній діяльності можуть бути розподілені по зонах благополуччя, ризику і неблагополуччя в освітньому середовищі. Ретельно продумана діагностика комфорту в освітній діяльності учнів дасть інформацію про ефективність і оптимальність конструювання реального внутрішньошкільного середовища. Критерієм якості внутрішньошкільного середовища в даному випадку буде комфорт в освітній діяльності школярів, який виступає умовою, засобом і можливістю розвитку дитини. Правильно проведена діагностика (з набором адекватних методик) ступеня досягнення комфорту і її результати дозволять диференціювати учнів по групах: благополуччя, ризику і неблагополуччя. Розглянемо підстави для розподілу учнів по групах щодо ступеня досягнення комфорту в освітній діяльності.

До групи благополуччя належать діти зі стійкою адаптацією до внутрішньошкільного середовища, яке проявляється в умінні долати негативні ситуації, що виникають в процесі освітньої діяльності. Учні групи благополуччя активні, успішні в навчальній діяльності, задоволені досягнутими результатами, своїм становищем у класному колективі, вміють встановлювати доброзичливі контакти з однолітками, з бажанням співпрацюють з педагогами. Фактично такі діти не потребують психолого-педагогічної допомоги, але їм рекомендовані групові освітні заняття з метою підтримки і збереження досягнутого стану комфорту.

До групи ризику належать діти, які виявляють лише окремі ознаки дезадаптації, підвищену тривожність у спілкуванні з педагогами. Учні цієї групи схильні до прояву дратівливості, що відображається на їхній взаємодії з однолітками і вчителями. Школярі групи ризику можуть потребувати додаткових навчальних занять, але можуть бути досить успішними в освітній діяльності. Ці діти потребують спеціально організованих додаткових занять з психологом і педагогом, як в групі, так і індивідуально.

До групи неблагополуччя належать діти, які мають ознаки дезадаптації, дискомфорту, що пов'язані зі стійкими станами тривоги, страху, неспокою, підвищеної тривожності в спілкуванні з педагогами. Діти цієї групи неактивні в освітній діяльності, потребують регулярних додаткових навчальних занять. Вони ледве вступають в контакт з іншими дітьми, проявляють до них як агресивність, недовіру, так і пасивність, скритність. Як правило, в учнів даної групи негативні

мотиви навчання, вони відмовляються ходити в школу, виконувати завдання і вимоги педагога. Відхилення в поведінці можуть бути викликані психічними захворюваннями, порушеннями в психофізіологічному розвитку. Особливості освітньої діяльності учнів даної групи вимагають найбільш ретельної, тривалої роботи з педагогічної корекції, переважно індивідуальної.

Отже, загальна кількість показників комфорту в освітній діяльності учнів – 14. Школяр потрапляє в групу благополуччя, якщо позитивні результати за показниками комфорту (%) складають 100% - 93%; в групу ризику 87% - 64%; в групу неблагополуччя - 57% і нижче. Учні перших класів можуть діагностуватися в період первинної адаптації, учні 2-4 класів в період другої чверті навчального року (листопад, грудень).

Одним з найбільш важливих етапів в процесі всієї діагностики буде встановлення і визначення ступеня досягнення комфорту першокласниками в їхній освітній діяльності. Така діагностика дозволить отримати значну інформацію про якість перебігу адаптаційного періоду дітей в освітньому середовищі школи. Можуть діагностуватися ставлення до нового колективу, педагогів, характер міжособистісних контактів з однокласниками, мотиви навчання, психічні стани, задоволеність перебуванням в предметно-просторових умовах внутрішньошкільного середовища тощо. Виявлена ступінь досягнення комфорту дасть інформацію про наявність (або відсутність) шкільних труднощів, ознаки дезадаптації, дискомфорту.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, тенденції наповнення процесу шкільної освіти гуманістичними ідеями стають причиною і відправною точкою в усвідомленні необхідності переосмислення практичної і теоретичної діяльності кожного педагога і практичного психолога школи. Педагогічний колектив школи повинен знати, що вивчення і оцінка освітньої діяльності школярів в реальному освітньому середовищі безпосередньо залежать від якості і характеру взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Але підкреслимо, що взаємодія повинна здійснюватися на основі пріоритетної позиції школяра в забезпеченні комфорту. Роль педагога в даному випадку полягає в скеровуванні, допомозі, підтримці, супроводі у вирішенні зазначених учнем проблем. Інакше ефективність і оптимальність організації освітнього процесу визначається в перетині відносин і дій його суб'єктів: педагога і школяра.

Отже, комфорт як стан школяра і якісна характеристика його освітньої діяльності – це не тільки результат педагогічних дій, але і результат власних зусиль, умінь кожної дитини. Учні можуть і повинні брати активну участь в перетворенні своєї діяльності, знаходити і вступати в нові форми взаємодії з педагогами та іншими суб'єктами освітнього середовища у школі для досягнення комфорту. Кращі результати освітньої діяльності виникають тільки тоді, коли зовнішні впливи педагогів, батьків, середовища збігаються з власними зусиллями дитини в процесі своєї освіти. Іншими словами, досягнення комфорту молодшим школярем – результат взаємодій всіх суб'єктів освітнього процесу. Навчити дитину визначати проблеми і знаходити способи їх вирішення – значить допомогти їй в самореалізації, самоствердженні та визначенні ступеня відповідальності за виконання своїх рішень.

Здійснення безпосередньої перетворювальної діяльності після проведення діагностичних процедур і їх аналізу може проводитися з двох позицій. З одного боку, організовуються освітні заняття з психологом і педагогом в групах за ступенем досягнення комфорту (благополуччя, ризику, неблагополуччя). З іншого боку, паралельно до основних уроків, проводиться організація індивідуальної роботи з кожним учнем. В процесі цієї індивідуальної роботи учень виступає суб'єктом процесу забезпечення комфорту в своїй освітній діяльності, визначаючи самостійно свої освітні проблеми і способи їх подолання.

Якщо освітнє середовище у школі буде наповнене такими умовами, як: організація відносин допомоги, що характеризуються прийняттям дитини, увагою і

турботою, заохоченням до особистісного зростання, розвитку, поліпшення життєдіяльності; вжиття заходів для збереження і поліпшення психофізіологічного здоров'я дітей; надання можливостей для кожного учня своєчасно і повноцінно реалізувати свої інтереси і здібності; організація навчальних занять з максимально можливим урахуванням індивідуального розвитку пізнавальних процесів; конструювання предметно-просторового оточення, відповідного естетичним нормам і віковим особливостям учнів, то це забезпечить комфорт в освітній діяльності молодшого школяра, що, в свою чергу збереже його психофізіологічне здоров'я; підвищить впевненість у навчальній діяльності для самовираження і реалізації внутрішніх потенціалів і ресурсів; створить можливість для побудови гармонійних, довірчих взаємин з педагогами і однокласниками; забезпечить продуктивність навчального процесу як на особистісному рівні, так і на рівні освітньої установи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алябьева Е.А. Психогимнастика в начальной школе: Методические материалы в помощь психологам и педагогам / Е. А. Алябьева. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 88 с.
2. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать: Кн. для учителя / А. С. Белкин. – М., 1991. – 349 с.
3. Воробьева О.А. Психолого-педагогический комфорт как условие воспитания гармонично развитой личности в образовательных учреждениях нового типа. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/psikhologo-pedagogicheskii-komfort-kak-uslovie-vospitaniya-garmonichno-razvitoi-lichnosti-v-#ixzz5SZiowHrE/> (дата звернення: 29.01.2021).
4. Глассер У. Школа без неудачников. Пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. В. Я. Пилиповского / У. Глассер. – М., 1991. – 198 с.
5. Коджаспирова Г. М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах / Г. М. Коджаспирова. – М., 2008. – С. 90.
6. Максименко С. Д. Особистість починається з любові / С. Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота : Науково-практичний та освітньо-методичний журнал. – 2004. – № 9. – С. 1–8.
7. Ниязбаева Н.Н. Психологическое обоснование обеспечения комфорта младших школьников в образовательной деятельности / Н. Н. Ниязбаева // Психологическая наука и образование, 2009. – № 3. – С. 1-18.
8. Платонова А.В. Арт-терапия в работе психолога / А. В. Платонова // Вестник Совета молодых ученых и специалистов Челябинской области. – 2014. – № 1. – С.71-73.
9. Пронина Т. Н. Внутрішньошкільне середовище та стан здоров'я учнів молодших класів / Т. Н. Пронина [та ін.] // Довкілля та здоров'я : наук. журн. з проблем мед. екології, гігієни, охорони здоров'я, та екол. безпеки. – 2015. – № 3. – С. 44-51.
10. Турчанинова Ю. Отчуждение в образовании / Ю. Турчанинова // Директор школы. – 1996. – №5. – С. 45-59.
11. Фанталова Е. Б. Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта / Е. б. Фанталова. – Самара, 2001. – 255 с.
12. Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 23 квітня 2020 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНУ» ДОР» / Наук. ред. В. В. Сиченко, О. В. Ковшар, В. В. Шинкаренко, С. В. Майданенко. – Дніпро. – 278 с.
13. Yasnitsky A. Vygotsky: An Intellectual Biography. – Routledge, 2018. – P. 164

Розвиток інтегративного мислення здобувачів освіти Нової української школи

Анотація. В цій статті розкривається можливість розвитку інтегративного мислення учнів початкових класів. Сучасність вимагає вміння вирішувати складні проблеми, порівнювати альтернативні точки зору і приймати зважені рішення. Саме здатність інтегративно мислити формує і розвиває в здобувача освіти такі вміння. Адже інтегративне мислення - це нестандартне мислення вищого порядку.

Ключові слова: особистість, інтегративне мислення, колективна взаємодія, системні знання.

В Концепції «Нова українська школа» відмічено: «Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками».

Сьогоденне життя вимагає вміння вирішувати складні проблеми, порівнювати альтернативні точки зору і приймати зважені рішення. В освітніх колах протягом десятиліть вживається термін "інтегративне мислення". Для багатьох освітян інтегративне мислення означає нестандартне мислення вищого порядку. Здатність інтегративно мислити формує і розвиває школяра в процесі навчання і виховання.

Розвиток інтегративного мислення є невід'ємним складником розумового виховання. Інтегративне мислення передбачає:

- активне ставлення до явищ навколишнього життя, прагнення пізнати і знати;
- цілеспрямований відбір об'єктів пізнання, понять, висновків;
- дисциплінованість, самостійність, критичність.

Інтегративне мислення - процес розгляду ідей з багатьох точок зору відповідно до їх змістових зв'язків, порівняння їх з іншими ідеями.

Для розвитку інтегративного мислення широко застосовуються інтерактивні технології. А це висуває певні вимоги до уроку, доцільність добору і використання різноманітних, найбільш адекватних методів навчання, а також активізації всього освітнього процесу.

Навчитися інтегративно мислити непросто. Не існує чіткого переліку кроків, зробивши які, можна навчитися інтегративно мислити. Тому для стимулювання інтегративного мислення, вчителю необхідно:

- виділити час і забезпечити можливості для застосування інтегративного мислення;
- дозволити учням вільно розмірковувати;
- сприймати різноманітні ідеї та думки;
- сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- створити для учнів безпечне середовище, вільне від глузування;
- висловити віру у здатність кожного учня породжувати інтегративні судження;
- цінувати інтегративні міркування учнів.

Щоб підготуватися до розвитку інтегративного мислення, учні повинні розвивати впевненість у собі, розуміти цінність власних думок та ідей, ставитися з повагою до різних думок.

Технологія розвитку інтегративного мислення у процесі навчання дитини - це сукупність різноманітних інтерактивних методик, які спонукають учнів до дослідницької творчої активності у процесі усвідомлення ними матеріалу, узагальнення вивченого. Характерним прийомом інтегративної методики є використання *групового методу, колективної форми організації навчальної діяльності*, коли навчання відбувається в малих групах учнів, об'єднаних єдиною метою.

Принцип колективної взаємодії групового методу визначається як такий спосіб організації навчального процесу, де:

- учасники навчального процесу активно й інтенсивно спілкуються один з одним, обмінюючись навчальною інформацією, що сприяє розширенню знань, стимулюванню інтегративного мислення, вдосконаленню навичок та вмінь кожного учня;

- між учасниками спілкування створюються оптимальні взаємодії і формуються характерні для колективу взаємовідносини, а умовою успіху кожного є успіх інших членів колективу;

- створюється спільний фонд інформації, до якого кожний з учасників-партнерів вкладає свою частку і яким користуються всі разом.

Такому способу організації навчального процесу сприяють інтегровані уроки, на яких у здобувачів освіти формується цілісна картина світу. «Ніщо не може бути важливішим у світі, ніж уміння бачити предмет з усіх боків і серед тих відносин, у які він поставлений» - писав Костянтин Ушинський.

Інтегровані уроки мають значний позитивний результат.

1) З'являється можливість показати молодшим школярам світ у всьому його розмаїтті. Це сприяє емоційному розвитку дітей, формує їх творче мислення.

2) Учні отримують системні знання. Це допомагає продемонструвати об'єкт із різних боків, розкрити взаємозв'язок явищ, інтенсивно формувати вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати.

3) Посилюється пізнавальний інтерес молодших школярів. Інтегровані уроки сприяють всебічному розвитку особистості, вчать творчо нетрадиційно розв'язувати різні сучасні проблеми.

4) Різноманітні види діяльності, які застосовуються при проведенні інтегрованих уроків, дозволяють зняти стомлюваність, напругу дітей.

Важливою також є *робота в парах*. Підвищенню ефективності роботи в парах сприяють такі прийоми як "*рухомі шеренги*", "*карусель*" та "*натовп*", що передбачають переміщення учасників спілкування та зміну партнерів.

У "*шеренгах*" учні стають обличчям один до одного у дві шеренги та обмінюються інформацією з партнером, навпроти якого вони опинилися. Після першого обміну інформацією шеренги переміщуються, в результаті чого створюються нові пари.

В "*каруселі*" школярі утворюють два кола - внутрішнє і зовнішнє, де вони стоять також обличчям один до одного. Кола рухаються у протилежних напрямках, що забезпечує зміну партнерів для спілкування.

У "*натовпі*" учні вільно пересуваються по аудиторії, обираючи собі співрозмовників. Кожен з учасників спілкування може змінити 3-4 партнери. Такі форми роботи сприяють збільшенню отриманої школярами інформації. Здобувачі освіти почуваються впевнено та невимушено.

У процесі колективної взаємодії вчителя та учнів, в першу чергу, варто зазначити створення таких оптимальних умов розвитку інтегративного мислення, як:

- встановлення зворотнього зв'язку в системі "педагог-учень";
- можливість застосування набутих навичок і знань в реальних життєвих та навчальних ситуаціях;
- розвиток бажання в школярів до творчої, продуктивної праці;
- прагнення здобувачів освіти до активних дій;
- досягнення успіхів та мотивація власної поведінки;
- можливість отримувати знання на груповому та індивідуальному рівнях.

Тому вважаю, що саме розвиток інтегративного мислення та проведення інтегрованих уроків дає відчутні результати у розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів, допомагає дітям сприймати важливі поняття, явища цілісно й водночас різнобічно. Інтегративний тип мислення забезпечує здатність:

- усвідомлювати й відстоювати особисту позицію;
- уміти знаходити нові ідеї та всебічно аналізувати проблеми;
- брати участь у дебатах;
- уміти переосмислювати дії та аргументи;
- передбачати можливі наслідки дій і вчинків.

За умови проведення інтегрованих уроків та розвитку інтегративного мислення засвоєння навчального матеріалу відбувається набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми і пошук її вирішення. Для цього не потрібно ніяких додаткових умов. Потрібне лише бажання вчителя працювати творчо, по-сучасному і досягати бажаних результатів процесу навчання.

Інтегрований урок в 2 класі

Тема. Правила безпечної поведінки під час переходу вулиць. Послідовність дій під час виготовлення виробів із паперу і картону за шаблоном. Моделювання дорожніх знаків.

Мета. Розширювати уявлення учнів про правила дорожнього руху пішоходів, поглиблювати знання про дорожні знаки через використання методу проєктів, вчити оцінювати свої та чужі дії, розширювати словниковий запас. Удосконалювати навички роботи з папером та картоном. Сприяти розвитку спостережливості. Виховувати дисциплінованість на дорогах.

Обладнання. Виставка малюнків „Машини – помічники людей”, іграшкові машини, комп'ютери, кольоровий папір, плакат з правилами вуличного руху, грамзапис мелодії пісні „Голубий вагон”, виставка книг, комп'ютерна презентація.

Предмети, що інтегруються: Я досліджую світ, дизайн і технології.

Хід уроку

I. Організація учнів до уроку.

Учні разом з вчителем заходять у клас і стають біля виставки малюнків „Машини на наших дорогах”.

II. Мотивація навчальної діяльності.

- Погляньте, діти, скільки по наших вулицях курсує машин. Різноколірними потоками котяться вони по шляхах нашої планети. Машини стали незамінними помічниками людей. З кожним роком їх стає все більше і більше. Тільки в Києві по Хрещатику лише за одну годину проїжджає близько 4 тисяч автомашин.

- Погляньте на столи. Тут стоять теж машини. Вони іграшкові. Подобаються вам вони?

- Сядьте, будь ласка, за той стіл, яка машина найбільше вам сподобалась. Розгляньте і подумайте з іншими членами групи, яке призначення мають ці машини.

(Пожежна машина, швидка допомога, автобус, вантажівка, легковий автомобіль).

- В різних галузях виробництва використовують машини.

- Наше місто порівняно невелике, але й тут ми бачимо безліч машин. Багато людей мають власні автомобілі.

- Хто з ваших батьків має власний автомобіль?

- Люди звикли до машин і часто, не звертаючи на них уваги, перетинають безтурботно вулицю. І тоді з вірних помічників вони стають ворогами людини. Через неухважність водіїв, безпечність пішоходів на дорогах трапляються різні дорожньо-транспортні пригоди. Ця проблема є актуальною і в нашій школі, оскільки поруч не тільки вулиця, а й два перехрестя. І майже кожен учень нашої школи, прямуючи на навчання, кожного дня перетинає проїжджу частину вулиці..

III. Повідомлення теми і завдань уроку.

- Тому сьогодні ми дізнаємось, за допомогою чого промовляє до нас вулиця, створимо проект правил безпечної поведінки на вулиці.

- Ми з вами багато читали літератури на цю тему, то ж, думаю, із завданням ви зможете впоратись.

IV. Осмислення і систематизація навчального матеріалу.

1. *Робота з міні-підручниками* (Додаток). Читання учнями оповідання „ Стало страшно...” .

а) *Бесіда за змістом прочитаного.*

- Яка неприємність сталася в Оленки?

- Чи могла ця неприємність перетворитись на трагедію?

- Через що? (Через пустотливість, неухважність, неслухняність).

- Як називається оповідання?

- Якими словами воно закінчується?

- Чому дітям стало страшно?

- Що б ви порадили цим школярам? (Переходити вулицю тоді, коли нема машин).

- Дуже добре. Ось ви сформулювали одне з правил нашого проекту.

(Вчитель відкриває плакат з даним правилом.)

Переходити дорогу тоді, коли не видно машин.

- Що ще можна порадили цим школярам? (Іти, а не бігти через вулицю.)

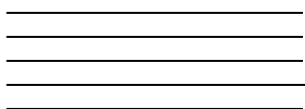
- Дякую. Ви сформулювали ще одне правило нашого проекту.(Вчитель відкриває ще один плакат з правилом.)

Іти, а не бігти через дорогу.

- А я б ще порадила слухатись помічників, що є на вулиці. А які там є помічники ви дізнаєтесь, коли розгадаєте ребус.

б) Обговорення малюнків, зображених на слайдах (Слайд 3 - 16).

2. *Розгадування ребуса (дорожні знаки).*

ГИ

ЖНІ

З
КИ

3. *Практична робота учнів.*

- Отже, нашими помічниками на вулиці є дорожні знаки. Зараз ми змоделюємо деякі з них.

- Хто хоче цю роботу виконувати за комп'ютером? (Бажаючі займають місця за комп'ютерами).

- На ваших столах, як і на моніторах комп'ютерів, є елементи дорожніх знаків. Подумайте, який дорожній знак ви можете створити з цих елементів.

(Одна група учнів - створює знаки індивідуально за комп'ютерами. Решта – працюють у групах: склеюють дорожній знак з кольорового паперу. Звучить мелодія пісні „Голубий вагон”.)

а) Повторення правил безпечної роботи з ножицями. (Слайд 17).

- Хто виконав практичну роботу, подумайте, як ви зможете захистити свій знак, свій проект.

4.Захист групових та індивідуальних проектів.

- Я бачу, що практичну роботу ви виконали. Прошу захистити свої проекти.

а) Знак „Пішохідний перехід”(розповідають учні першої групи)

1 учень - Цей знак у голубому квадраті є вказівним. Він вказує, що тут – пішохідний перехід і тут слід переходити дорогу.

2 учень. -А я підготувала загадку.

Африканська прийшла до нас дика тварина.

У неї так гарно розписана спина.

Вляглася спокійно собі на дорозі

Й машини летіти тепер не в змозі.

- Про яку тварину розповідається в загадці?

- Чому ви так думаєте?

- Так, пішохідну доріжку ще називають зеброю.

3 учень. Переходити нам слід тільки там, де перехід.

І доріжку пішохідну, наче зебру, добре видно.

- Отже, де можна переходити вулицю? (Переходити вулицю слід по пішохідній доріжці.)

- Ви, діти, сказали ще одне правило нашого проекту. (Вчитель відкриває плакат з правилом)

Переходити вулицю тільки по пішохідній доріжці.

- Хто має доповнення до даної інформації?(Учні розповідають, що такий знак є поблизу школи і він вказує, що тут можна переходити дорогу.)

б) Знак „Підземний перехід”(розповідають учні другої групи).

1 учень. - А такий знак можна побачити тільки у великих містах, де рух транспорту особливо насичений. Цей знак вказує, де знаходиться підземний перехід. (Вчитель демонструє малюнок).

2 учень. Ось велике перехрестя, ген за ним – до школи вхід.

Пам'ятай: для пішоходів тут підземний перехід.

- Хто хоче доповнити? (Учень доповнив, що ще є надземні переходи. Це мости над дорогами або над залізницями. Такий міст є в нашому місті біля залізничного вокзалу).

- Дуже добре. Ось цей знак вказує, що поблизу надземний перехід.(Вчитель демонструє знак і малюнок).

в)Знак „Залізничний переїзд”(розповідають учні третьої групи).

1 учень. - Ми створили знак, який означає, що поблизу залізничний переїзд.

Наша школа знаходиться біля залізниці і всі повинні знати цей знак і бути обережними при переході залізничної колії.

- Отже, давайте прочитаємо ще одне правило (вчитель відкриває плакат)

Будьте уважні при переході залізниці.

г)Творча робота. (Розповідають учні, які працювали в четвертій групі)

1 учень. Ми змоделивали знак, якого немає на Землі. Ми подумали, що можливо, настане час, коли космічний простір стане доступний всім. І люди зможуть літати на космічних ракетах на інші планети.

2 учень. - Тоді будуть запроваджені в космосі і правила руху. Ось такий знак міг би повідомляти: „Увага! У космос вийшли люди ”.

Вчитель. - Мрії людства завжди збуваються. Але потрібен час. Можливо, і ваша мрія стане реальністю через 30 - 50 років. А сьогодні ми звернемося до тієї техніки, що є у нас на уроці. (Вчитель звертається до тих учнів, які працювали за комп'ютерами).

- Що ви можете розповісти про свої знаки? (Учні склали такі знаки: питна вода, готель, лікарня, місце відпочинку, їдальня. Кожен розповів про свій знак.)
- Слід сказати, що ці знаки ще називають *знаками сервісу*.
- Що таке сервіс? (відповіді учнів). Вчитель доповнює:
- В словнику іншомовних слів сказано (показує словник), що сервіс(англ.) – підприємства і організації побутового обслуговування на певній території.
- Який проект вам найбільше був цікавим? Чому?

5. Вправи на закріплення.

- Хто, крім дорожніх знаків, регулює рух на вулицях, слідкує, щоб усі дотримувались правил вуличного руху?
- Це інспектори дорожнього руху (демонструється малюнок).
- А хто хотів би в майбутньому освоїти цю професію? Не будемо довго чекати. Уявіть, що ви - інспектор дорожнього руху і вам потрібно довести учня безпечною дорогою до школи.

- Де можна переходити вулицю?

а) Робота з комп'ютером.

- Хто хоче виконувати вправу за комп'ютером? Займіть місця. (Учні виконують вправу „Дорога до школи” за програмою „Сходишки до інформатики”).

б) Робота з сигнальними картками.

- А ви розгляньте плакат (завдання для решти учнів). Можливо, місцевість, зображена тут, вам здасться знайомою (школярі розповідають, яка міська вулиця зображена).
- Діти прослідковують шлях до школи одного з учнів класу. Розставляють на таблиці дорожні знаки, які можливі на даній вулиці, працюючи з сигнальними картками.

Школярі, що працювали за комп'ютерами розповідають про результати своєї роботи.

- Отже, де слід переходити дорогу?

6. Робота з міні – підручником.

а) Завдання 2.

- Що ще може допомогти при переході вулиці? Погляньте в міні – підручник.
- Котрий світлофор правильний? Чому?
- Що означає червоний, жовтий, зелений колір?

б) Завдання 3.

- Вставити у вірш слова з довідок.
- Отже, яке правило ми ще можемо сформулювати?
- Діти розповідають і потім читають правило.

Суворо виконувати сигнали світлофора.

7. Гра „Будь уважним”.(Один учень показує сигнали світлофора, а всі інші виконують роль пішоходів. На зелений сигнал учні проходять по пішохідній доріжці, яка наклеєна на підлозі.)

8. *Бесіда за малюнками.* (Демонструється малюнок, на якому зображено хлопчика, що переходить дорогу на червоне світло.)

- Що ви порадите цьому хлопчику? Прочитаємо ще одне провило нашого проекту.

Стримувати тих дітей, які недисципліновані на вулиці.

- А як перейти дорогу, якщо нема пішохідної доріжки, не горить світлофор?

V. Підсумок уроку.

- Що найбільше вам запам'яталося на уроці?
- Що ви хотіли б зробити по-іншому?
- Яке завдання вам хотілося б виконати ще раз?
- Робота по вивченню правил дорожнього руху не закінчується. Ми ще на інших уроках будемо продовжувати її. Але щоб всі учні школи вже сьогодні знали і

виконували ці правила, ми на перерві розмістимо і правила, і знаки, створені вами, в шкільному куточку безпеки. Дома ви розкажіть про них батькам і всім рідним.

- А ви свої знання поповните, якщо прочитаєте ще такі книги.(Вчитель демонструє книги для додаткового читання з виучуваної теми).

Завдання 1. Стало страшно

На уроці вчителька розповіла дням про правила переходу вулиці. Кілька днів учні були дуже уважні на вулиці. Але пройшов тиждень, і школярі стали забувати про свою обіцянку дотримуватись правил переходу вулиць.

Автомобіль їхав в кінці вулиці. Здавалось він був ще далеко.

- Встигнемо, перебіжимо! - крикнув Миколка.

- Почекаймо! - заперечила Оленка.

- ...Та побігли. — І школярі побігли. Раптом зовсім недалеко від тротуару в Оленки від портфеля відірвалась ручка, і він упав. Дівчинка обернулась, хотіла підняти, але діти закричали:

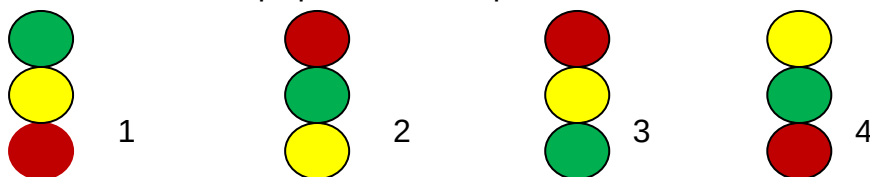
- Біжи! Завищали гальма автомобіля. Але вже було пізно. Колесо наїхало на портфель, затріщали розчавлені пенал, фарби.

- Ой, - закричала Оленка, а могло і мене так.

- І всім стало страшно...

Завдання 2

Який світлофор світить вірно?

Завдання 3

Встав потрібне слово.

Коли червоний загориться, ти повинен _____.

Жовте

світло

А

зелене

світло

сяє

—

рухатися

—

Слова для довідки: дозволяє, зупиниться, почекай.

Список використаних джерел та літератури:

- 1) Концепція «Нова українська школа» . — МОН, 27.10.2016.
- 2) Барсук Л. А. Інтеграція уроків – один із факторів підвищення рівня знань учнів початкової школи — К. : ІЗМН, 2007. – 126 – 130 с.
- 3) Білясв О. Інтегровані уроки рідної мови //Дивослово — 2003. — № 5.— 36—40 с.
- 4) Бех І. Інтеграція як освітня перспектива// Початкова школа – 2002 - № 5. – 5 – 6 с.
- 5) Власенко Л. Л. Бінарні уроки в початковій школі. Харків.: Торсінг, 2002.
- 6) Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання // Початкова школа. — 2004. — № 5. — 10 - 13 с.
- 7) Луцик Д. Проблема інтеграції навчально – виховного процесу, шляхи її розв'язання. – Дрогобич, 1997. – 5 – 8 с.
- 8) Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів пед. факультетів. – К. : Генеза, 1999. – 386 с.

- 9) Чекіна О. Ю. Інтегровані уроки в початковій школі. Харків.: ВГ «Основа», 2007.
- 10) Ресурси Інтернету: <https://www.youtube.com/watch?v=DxsQZo9Jkb8>
- 11) . <https://www.youtube.com/watch?v=ME0ZRRgcNV0>

Стецюк Н. В.,
вчитель початкових класів
Шепетівської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 6
Хмельницької області

Формування успішної особистості через використання ігрової технології навчання

Анотація. У статті розкривається можливість формування успішної особистості через використання ігрової технології навчання. Актуальність даного питання в тому, що Нова українська школа покликана створити умови для розвитку та творчої самореалізації кожного здобувача освіти, формуванні грамотного, здатного навчатися впродовж життя покоління, яке буде готове до високопродуктивної праці в умовах ринкових відносин, до конкурентної боротьби за робоче місце.

Ключові слова: особистість, ситуація успіху, навчальна гра, мотивація, впевненість, стимул, комфортні умови навчання, бажання вчитися.

*Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини,
що породжує енергію для подолання труднощів, бажання вчитися.*
В.О. Сухомлинський

Успіх - поняття неоднозначне, складне, має різне трактування. З соціально-психологічної точки зору, успіх -- це оптимальне співвідношення між очікуваннями оточуючих, особистості і результатами її діяльності. Кожен член спільноти завжди оточений системою, так званих, експектацій (очікувань) від його вчинків, дій, лінії поведінки. Зрозуміло, і сама особистість несе в собі ціле сузір'я різних очікувань по відношенню до рідних, близьких членів тієї формальної або неформальної групи, до якої вона входить. У тих випадках, коли очікування особистості збігаються або перевершують очікування оточуючих, можна говорити про успіх. Може змінюватися те коло людей, думкою яких дорожить особистість, але суть успіху не змінюється.

З психологічної точки зору успіх — це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого прагнула особистість в своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, надіями, або перевершив їх. На базі цього стану формуються нові, більш сильні мотиви діяльності, змінюються рівні самооцінки, самоповаги. У тому випадку, коли успіх робиться стійким, постійним, може початися свого роду реакція, що вивільняє величезні, сховані до пори можливості особистості.

З педагогічної точки зору, ситуація успіху - це таке цілеспрямоване, організоване поєднання умов, при яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. В основі очікування успіху лежить прагнення заслужити схвалення, прагнення утвердити своє "Я", свою позицію, зробити заявку на майбутнє.

Головний сенс своєї педагогічної діяльності вбачаю в тому, щоб створити кожному вихованцю ситуацію успіху. Тут важливо розділити поняття «успіх» і «ситуація успіху». Ситуація - це поєднання умов, які забезпечують успіх, а сам

успіх — результат подібної ситуації. Ситуація — це те, що спроможний організувати вчитель. Переживання ж радості, успіху щось більш суб'єктивне, зумовлене значною мірою погляду з боку. Моє завдання, як вчителя, в тому й полягає, щоб дати кожному школярику можливість пережити радість досягнення, усвідомити свої можливості, повірити в себе.

Наука пропонує різні типи успіху, які я намагаюся створити в процесі навчання:

1. *Неочікувана радість*. Це почуття задоволення від того, що результати діяльності учня перевершили його очікування. З педагогічної точки зору — це результат продуманої, підготовленої діяльності вчителя.

2. *Спільна радість*. Полягає в тому, щоб учень досяг необхідної для себе реакції колективу. Вона може бути підготовленою вчителем або спонтанною. Спільною радістю вважають тільки ті реакції колективу, які дають можливість дитині відчувати себе задоволеним, стимулюють її зусилля. Це, перш за все, має бути емоційний відгук оточуючих на успіх члена свого колективу.

3. *Радість пізнання*. Це радість пізнання нового, хоча вона по своїй суті альтруїстична. Пізнання опирається на самоосвіту й самопізнання. Така радість не може вирости на пустому місці, народитися без серйозних причин. Її головна умова — спілкування. Дуже чітко з цього приводу писав В. О. Сухомлинський: «Дати дітям радість праці, радість успіху у навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності — це перша заповідь навчання і виховання».

Для створення ситуації успіху на уроці користуюся алгоритмом створення ситуації успіху:

1. *Зняття страху*. Допомогає перебороти невпевненість у власних силах.

2. *Авансування успішного результату*. Допомогає мені висловити тверду переконаність у тому, що маленький школяр обов'язково впорається з поставленим завданням. Це, в свою чергу, переконує дитину у своїх силах і можливостях. («У тебе обов'язково вийде», «Я навіть не сумніваюсь у позитивному результаті»).

3. *Прихований інструктаж* дитини про способи і форми здійснення діяльності. Допомогає дитині уникнути поразки. Досягається шляхом побажання. («Можливо краще почати з ...», «Виконуючи роботу, не забудьте про ...»).

4. *Внесення мотиву*. Показує дитині, заради чого (кого) здійснюється ця діяльність, кому буде добре після виконання даної роботи. («Без твоєї допомоги твоїм друзям не впоратись...»).

5. *Персональна винятковість*. Визначає важливість зусиль дитини в діяльності, що здійснюється або здійснюватиметься. («Тільки ти міг би...», «Тільки тобі я можу доручити...»).

6. *Мобілізація активності* або педагогічне виконання. Спонукає до виконання конкретних дій. («Ми дуже хочемо розпочати роботу...», «Так хочеться швидше побачити...»).

7. *Висока оцінка деталі*. Допомогає емоційно пережити не результат в цілому, а якусь його окрему деталь. («Найбільше мені сподобалось у твоїй роботі...», «Найбільше тобі вдалось...»).

Спостерігаючи за вимогами суспільства до громадян, до працівників, вивчаючи досягнення сучасної педагогічної науки, ще і ще переконуюсь в тому, що нова українська школа, орієнтується на особистість, на розвиток кожної дитини, залежно від її розумових здібностей та фізичного стану. Не можна не погодитись зі словами В. Сухомлинського: « Від нас, від нашого вміння, від нашої майстерності, від нашого мистецтва та мудрості залежить життя, здоров'я, розум, характер, воля, інтелектуальне обличчя, місце та роль у житті, щастя підрастаючого покоління».

Багаторічні спостереження, роздуми, набутий досвід вимагають пошуку таких форм та методів організації навчально-виховного процесу, які б найбільшою мірою

забезпечували розвиток дитини через досягнення кожною особистістю власного успіху. Щоразу прагну створити урок не тільки продуктивним і результативним, а й таким, що допоможе засяяти дитячим очам радістю і задоволенням собою, збереже зацікавленість та стійку увагу протягом усього уроку, зародить бажання і навіть жадобу вчитися. Вирішенню цієї проблеми, створенню ситуації успіху на уроці сприяє, на мою думку, впровадження активних методів навчання, серед яких провідну роль відіграє гра.

Саме гра є засобом самовдосконалення, спонукає учня до пошуку, є стимулятором доброго настрою, засобом створення ситуації успіху. І тому не дивно, що А. С. Макаренко зазначав: *«У дитячому віці гра – це норма, і дитина повинна завжди гратися, навіть коли робить серйозну справу»*.

Гра багатогранна, вона розвиває, виховує, розважає, соціалізує. Але головна її задача – *навчання*. З моменту свого виникнення гра постає основною формою відтворення реальних життєвих ситуацій, сприяє виробленню необхідних людських рис, якостей, навичок, звичок, розвитку здібностей. У традиційному навчанні переважає пояснювально-ілюстративний характер діяльності вчителя, спрямований на те, щоб доступно пояснити, показати виконання дій, домогтися того, щоб учням все стало зрозуміло. Такими взаємодіями між учителем та учнями ослаблюється характерна риса дитини — допитливість, без якої неможливо підтримувати інтерес та бажання вчитися.

Переконана, що використання на уроках навчальних ігор та ігрових моментів робить процес навчання цікавим, створює у дітей бадьорий творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язується те чи інше розумове завдання, підтримують і посилюють інтерес дітей до навчального предмета. Таким чином, навчальні ігри сприяють:

- формуванню уваги, спостережливості, розвитку пам'яті, мислення, самостійності та ініціативності;
- засвоєнню нового матеріалу, повторенню та закріпленню вивченого;
- формуванню навчальних умінь та навичок;
- стимулюють пізнавальну активність учнів, викликаючи в них позитивні емоції в процесі навчальної діяльності;
- підтримують і посилюють інтерес до навчального предмета;
- запобігають перевантаженню психіки дитини;
- звужують коло пошуків психологічних причин невстигання здобувачів освіти.

Впевнена, що роль гри в навчанні молодших школярів – величезна. Це є основний вид їх діяльності, засіб пізнання світу. Саме в грі дитина безтурботна, психологічно розкута, і тому більше, ніж будь-коли, здатна на повне самовираження. Під час гри у дитини найповніше виявляються та розвиваються індивідуальні особливості, здібності, пам'ять, мислення, загострюється увага. Збуджена під час гри думка підводить учня до самостійних пошуків, висновків, узагальнень. Це підтверджують і слова А. Макаренка: *«Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі...»*.

Засвоєння програмового матеріалу потребує від дитини значних вольових зусиль та багаторазового виконання різних варіантів вправ для формування навиків. Саме тоді гра, запобігаючи психічному перевантаженню дитини, допомагає реалізувати навчальну мету значно швидше й міцніше, ніж будь-який педагогічний засіб. Гра у навчальному процесі створює мотивацію, близьку до природної, збуджує інтерес, підвищує рівень навчальної праці, розвиває комунікативні навички. Порівняно з іншими технологіями навчання, перевага ігрової технології полягає в тому, що, застосовуючи її, вчитель досягає своєї мети непомітно для вихованця.

Слід пам'ятати, що ігри на уроці – не розваги, а звичайні навчальні завдання, які «ховаються» за цікавими формами. На уроці навчальна гра може тривати кілька хвилин на певному етапі, а може продовжуватись цілий урок.

Пропоную такі *етапи навчальної гри*:

1) *підготовчий* (формулюється мета гри, відбирається навчальний зміст, розробляється сценарій, готується обладнання, розподіляються ролі, проводиться інструктування);

2) *безпосереднє проведення гри*;

3) *узагальнення, аналіз результатів*.

Під час планування, підготовки та проведення навчальної гри дотримуюсь таких *принципів і правил*:

1) чітко продумую ігрову ситуацію (ігрова задумка);

2) ознайомлюю (за потребою) з правилами гри. Всі учасники повинні їх чітко виконувати;

3) планую ігрові дії кожного учасника. На ігровому уроці не повинно бути сторонніх спостерігачів;

4) чітко усвідомлюю дидактичні завдання використання ігрових елементів й організовую всю діяльність на уроці з орієнтацією на виконання цих завдань (пізнавальний інтерес);

5) обов'язково має бути присутнім елемент несподіванки і непередбачуваності, що активізує вияв творчих здібностей учнів;

6) чітко продумую обладнання з ефективним і доцільним його використанням;

7) підведення підсумку і підбиття результатів гри.

З метою формування успішної особистості, в системі активного навчання широко використовую *різні види навчальних ігор*.

1. Ігри з використанням казкових сюжетів.

2. Ділові ігри. Такі ігри сприяють розвитку творчих здібностей та діалогічного мовлення учнів, вчать комунікативності та толерантності. Так, під час проведення гри «Прес-конференція» учні перебувають в ролі журналістів. Вони ставлять запитання учню, який виконує роль відповідача. Таку гру проводжу на уроках читання, природознавства, української мови. Часто при проведенні даної гри використовую маски, різні знаки, символи. Ця гра вчить учнів умінню представити себе іншим людям, розвиває логічне мислення, адже учню необхідно сформулювати запитання, вчить норм спілкування.

Цікавими і такими, що спонукають до роботи весь клас, сприяють розвитку критичного мислення, є ігри «Добре - погано», «За - проти», «Вірю – не вірю». Дані ігри найчастіше застосовую на уроках читання при обговоренні змісту прочитаних текстів. Ставлю запитання по тексту, а кожен учень, використовуючи картки з відповідними написами, дає відповідь на нього.

3. Дидактичні ігри. Дидактична гра дає змогу вчителю здійснювати навчання, вправляння у виконанні завдань в доступній і, що найголовніше, в не надокучливій, а цікавій і яскравій формі. Цікавими та ефективними є такі дидактичні ігри як «Що де росте?», «Які букви заховались?», «Хто зайвий?», «Хто буде жити в будиночку?», «Прикрась ялиночку», «Впіймай рибку», «Хай пливе наш корабель», «Збери грибочки», «Зірви морквинку», «Посади метелика на квітку», «Врятуй сонечко від хмаринок», «Сервіруй стіл», «Знайди золотий ключик», «Впіймай золоту рибку» і т. д.

Такі ігри активізують пізнавальну діяльність молодших школярів, сприяють розвитку мислення.

➤ З метою розвитку мислення у кожної дитини застосовую дидактичні ігри з різними пізнавальними завданнями. Такі завдання систематизувала відповідно до їхньої спрямованості, що дає змогу сформулювати і розвинути творчу діяльність учнів, забезпечити перехід від репродуктивних, формально-логічних дій до творчих.

➤ *Гра «Знайди суперечності».* Дана гра є основою парадоксального мислення. Знаходження протилежних властивостей, їх зіставлення та об'єднання, дає можливість відкривати нові несподівані ознаки предметів і явищ. В першу чергу учні вчать підбирати антоніми на уроках української мови. На уроках читання складають характеристику позитивних і негативних персонажів.

➤ *Гра «Визнач суттєві ознаки».*

а) Прислів'я та приказки. Робота над прислів'ями вимагає творчого підходу, сприяє розвитку мовлення і нестандартного мислення.

б) Гра «Влуч у ціль». Учням потрібно вибрати слово, яке найбільш підходить за змістом речення. До прикладу:

У теплих краях живе (ведмідь, олень, верблюд, тюлень).

Місяць зими (вересень, березень, лютий).

В Україні не живе (соловей, лелека, страус).

➤ *Гра «Шифрувальник».* Дана гра спрямована на розвиток кмітливості та пришвидшення техніки читання. Цьому сприяє читання анаграм. На уроках української мови використовую анаграми для розвитку навиків правопису. До уроків читання розробила анаграми до виучуваних казок, оповідань.

➤ *Гра «Хто зайвий?».* Виконуючи завдання такої гри, здобувачі освіти встановлюють подібність за суттєвою ознакою. Школярі об'єднують слова за певною ознакою в одну групу і знаходять зайве слово. Такі ігри сприяють розвитку критичного мислення, вчать учнів доводити свою думку, своє розуміння прочитаного чи написаного.

➤ *Гра «Встанови аналогію».* Мислення за аналогією – це встановлення подібного між неподібним. Така гра вчить узагальненню певних знань чи властивостей одних предметів і пошук подібних властивостей в інших. Аналогії можуть бути прямими, символічними, фантастичними. Школярі вчать шукати подібність між зовсім, здавалося б, неподібними словами.

дерево	гілка
рука	рукавиці палець робота

➤ *Гра «Асоціації».* У цій грі учні встановлюють зв'язок між різними поняттями чи ідеями. Найважче встановити зв'язки між віддаленими, не пов'язаними між собою поняттями. Однак у більшості випадків саме під час знаходження таких зв'язків людина робить відкриття.

1) Підібрати до кожної групи слів асоціативне слово.

а) прикметник:

- Вата, котик, хмара. (пухнасті)

- Лимон, молоко, вираз обличчя. (кислі)

б) дієслово:

- Погода, настрій, їжа. (псуватися)

- Очі, зірка, свічка. (горіти)

4. Сюжетно-рольові ігри. В процесі проведення сюжетно-рольових ігор відпрацьовується тактика поведінки, відповідних дій. Такі ігри невимушено, крім основного навчального матеріалу, збагачують учнів новими знаннями, розширюють їх кругозір. Для впровадження таких ігор найбільш доцільно проводити уроки – КВК, уроки – подорожі, уроки – заочні екскурсії, уроки – презентації.

5. Інтелектуальні ігри. Ігри «Що? Де? Коли?», «Найрозумніший», «Щасливий випадок», «Поле чудес» спонукають учнів до активного мислення, творчого пошуку.

6. Ігри – інсценізації. Ігри – інсценізації сприяють формуванню соціальної, комунікативної компетентності.

Систематично залучаючи дітей до навчальної гри, домагаюсь створення комфортних умов для кожної дитини, щоб навчальна діяльність позбулась негативного психологічного напруження і перетворилась на радісний цікавий процес.

Всі запропоновані види ігор реалізую через проведення таких *типів уроків*:

- урок – казка;
- урок – подорож;
- урок – зустріч;
- урок – аукціон;
- урок – КВК;
- урок – змагання і т. д.

Для таких уроків характерною є інформаційно-пізнавальна система навчання, а саме, оволодіння готовими знаннями, пошук нових даних, розкриття внутрішньої сутності явищ через диспут, змагання. На цих уроках організую діяльність класу так, щоб здобувачі освіти в міру можливостей працювали самостійно. Я лише керую цією діяльністю, забезпечуючи її необхідними дидактичними матеріалами.

Підсумовуючи сказане, вважаю, що уроки із застосуванням навчальних ігор стимулюють пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів. Навчання на таких уроках спрямоване на підвищення якості знань здобувачів освіти, формування працьовитості, цілеспрямованості, потрібних у житті навичок і вмінь. Крім цього, такі уроки більше подобаються учням, ніж буденні навчальні заняття, тому що навчальний процес тут має багато спільного з ігровою діяльністю дітей.

Уроки з використанням ігор та ігрових моментів мають велике значення ще й тому, що:

- вони цікаві, захопливі, доступні;
- дають можливість спілкуватися з усіма дітьми класу, що позитивно впливає на емоційну сферу учнів, на створення позитивного психологічного клімату;
- сприяють самостійному пошуку знань;
- стимулюють розвиток творчості дітей, активної пізнавальної діяльності обдарованих дітей;
- учням з низьким рівнем навчальних можливостей допомагають працювати більш інтенсивно;
- на таких уроках кожна дитина є активним учасником уроку, відчуває себе вільно;
- розвивають уяву, фантазію, творче мислення, творчий потенціал кожного учня;
- сприяють зміцненню знань, їх систематизації.

Створення ситуації успіху породжує радість. І якщо дитина усміхнена протягом дня, це є свідченням того, що вона відчуває свою значимість як особистість, як потребу в ній всього колективу і все це спрацьовує на позитивний результат у досягненні поставленої мети. Завжди пам'ятаю слова В. О. Сухомлинського:

«Є успіх, є бажання вчитися. Особливо важливо це на першому етапі навчання – в початковій школі, де дитина не вміє долати труднощі, де невдача приносить справжнє горе».

Переконана, якщо до радості учня додати радість батьків, утвориться сімейна радість. А вона є підґрунтям для творчої співпраці вчителя з учнем, з батьками. Ця радість, створена ситуацією успіху, є запорукою успіху дитини, досягнення високих результатів, визнання учня як особистості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Концепція «Нова українська школа». МОН, 27.10.2016.

2. Ананьєва І. Гра як засіб інтенсифікації навчального процесу.// Початкова школа – 2009 – № 6 – 18 – 19 с.
3. Воробйова С. Дидактична гра в процесі навчання // Рідна школа. – 2012. – №10. – 46-48 с.
4. Власюк О. Забезпечення ситуації успіху в навчальній діяльності молодших школярів // Початкова школа – 2012 – № 11 – 24 – 25 с.
5. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності // Рідна школа. – 2008. – №2. – 26-28 с.
6. Кудикіна Н. Психологія та педагогіка гри // Відкритий урок. – 2006. – №5-6. – 32-36 с.
7. Мішкурова В. Ф., Пащенко М. І. Використання гри для активізації навчально-виховного процесу. – К.: Наук. Світ – 2011. – 3-12 с.
8. Мелькунова О. Розвиток пізнавальної активності дитини шляхом впровадження інноваційних технологій // Початкова школа – 2012 – № 3 – 10 - 12 с.
9. Онищенко О. Навчальні ігри на уроках математики // Початкова школа – 2012 – № 6 – 12 – 14 с.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.3. – С. 95–98, С. 176–185.
11. Тополя Л.В. Дидактичні ігри, їх види, цільове призначення і функції в навчальному процесі // Міжнародний збірник наукових робіт. –Донецьк: ТЕАН - 2011.– Вип.16.– 167–173 с.
12. Щербина Д. Ігрове навчання як засіб активізації комунікативної позиції учнів // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг, 2007. вип.17. – с.353-358

Сторожук Л. В.,
учитель-методист
вчитель початкових класів
Ладигівського НВК
відділу освіти виконавчого комітету
Староостропільської сільської ради
Хмельницького (Старокостянтинівського) району
Хмельницької області

Інтегроване навчання, спрямоване на розвиток ключових компетентностей здобувача освіти

Анотація. В статті розкривається питання інтеграції змісту навчання та пошуку раціональних шляхів щодо розвитку ключових компетентностей здобувача освіти в розрізі прийнятої концепції Нової української школи. . Головне завдання інноваційної педагогіки – забезпечити нову якість освіти, яка передбачає якість навчання, виховання та розвитку особистості.

Ключові слова: інтегроване навчання, здобувач освіти, інновація, інтеграція, компетентність, компетенція, новизна.

Інтеграція змісту навчання – це актуальна проблема, яка зазначена в положеннях Державного стандарту Нової української школи, а також є оновленням навчальних програм для початкової школи. У методичних рекомендаціях МОН України значне місце відведено питанням інтеграції змісту навчання в педагогічній теорії і практиці, освітлено зміст базових понять.

У сучасній психолого-педагогічній науці активно здійснюються дослідження з проблем інтеграції навчання та розвитку ключових компетентностей. Гуманізація

освіти неможлива без інтеграції її змісту, формування цілісного мислення. Саме завдяки тому, що інтегровані завдання цілісні, навчання стає природовідповідне, зберігається психічне здоров'я дітей.

Проблема пошуку раціональних шляхів інтеграції різних дисциплін у процесі початкового навчання надзвичайно актуальна, вона посилюється також у зв'язку з перевантаженістю школярів навчальними предметами, тематичною однорідністю навчальних дисциплін, необхідністю формування цілісного світогляду у взаємозв'язку його елементів.

Сучасна педагогічна наука стверджує, що для продуктивного засвоєння учнем знань і для його інтелектуального розвитку важливе значення має встановлення зв'язків як між різними розділами курсу, який вивчається, так і між різними дисциплінами в цілому (внутрішньопредметна і міжпредметна інтеграція). Досвід показує, що інтегроване навчання дає набагато кращий результат у порівнянні з традиційним вивченням дисциплін: воно сприяє виробленню системи знань, розвиває здібності до їх переносу в інші галузі.

Головним завданням освіти є підготовка здобувача освіти до сучасного життя, тобто формування в нього необхідних компетентностей, а одним із засобів їх формування є інтеграція навчальних дисциплін.

Все більше стає очевидним, що інтегроване навчання регенерує нові умови діяльності вчителів та учнів, є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що впливає на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу. Вона стає для всіх її учасників – і вчителів, і учнів, і батьків – школою співпраці та взаємодії, допомагає разом просуватися до спільної мети.

Помітне зниження зацікавленості учнів до навчання — одна з найважливіших проблем сучасної освіти. Саме через інтеграцію здійснюється особистісно зорієнтований підхід до навчання, тому що учень сам у змозі обирати «опорні» знання з різних предметів з максимальною орієнтацією на суб'єктивний досвід, що склався в нього під впливом як попереднього навчання, так і більш широкої взаємодії з навколишньою дійсністю.

В «Енциклопедії освіти» сказано: «Інтегративний підхід в освіті веде до інтеграції її змісту, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність». Суть інтегрованого навчання полягає в тому, що це така будова навчального курсу, в якому окремі розділи тісно поєднані та можливості такого поєднання використовують максимально. Метою інтегрованого навчання є:

- формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, системи знань і вмінь;
- досягнення якісної, конкурентоздатної освіти;
- створення оптимальних умов для розвитку мислення учнів в процесі вивчення загальноосвітніх предметів;
- активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках;
- ефективна реалізація розвивально-виховних функцій навчання.

Переваги інтегрованого навчання:

- інтеграція поживляє навчальний процес;
- економить навчальний час;
- позбавляє від перевтоми.

Впровадження інтеграції в навчальний процес актуальне, тому що дає змогу:

- «спресувати» споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми, усунути дублювання у вивченні ряду питань;
- ущільнити знання, тобто реконструювати фрагменти знань;
- опанувати з учнями значний за обсягом навчальний матеріал, досягти цілісності знань;
- залучати учнів до процесу здобуття знань;

- формувати творчу особистість учня, його здібності;
- дати можливість учням застосовувати набуті знання з різних навчальних предметів у професійній діяльності.

Слід пам'ятати, що інтеграція – це не поєднання, а взаємопроникнення двох або більше предметів. Це не просто поєднання частин, а об'єднання їх у єдине ціле на основі спільного підходу.

У «Державному стандарті початкової освіти» від 21 лютого 2018 року, що ґрунтується на засадах компетентісного підходу, поняття «міжпредметна компетентність» визначається як здатність здобувача освіти застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей. Реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний інтегративний підхід.

Необхідність інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу великий Я. А. Коменський пояснював таким чином: «Всі знання виростають з одного коріння - навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках».

Ідея інтегрованого навчання актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самотійно досягти тієї чи іншої життєвої цілі, творчо самотверджуватися в різних соціальних сферах.

Впровадження інтеграції в навчальний процес актуальне, тому що дає змогу:

- «спресувати» споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми, усувати дублювання у вивченні ряду питань;
- ущільнити знання, тобто реконструювати фрагмент знань таким чином, засвоєння якого вимагає менше часу, проте породжує еквівалентні загально навчальні та технологічні уміння;
- опанувати з учнями значний за обсягом навчальний матеріал, досягти цілісності знань;
- залучати учнів до процесу здобуття знань;
- формувати творчу особистість учня, його здібності;
- дати можливість учням застосовувати набуті знання з різних навчальних предметів у професійній діяльності.

Метою інтегрованого навчання є:

- формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, системи знань і вмінь;
- досягнення якісної, конкурентоздатної освіти;
- створення оптимальних умов для розвитку мислення учнів в процесі вивчення загальноосвітніх предметів;
- активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках;
- ефективна реалізація розвивально-виховних функцій навчання.

Переваги інтегрованого навчання:

- інтеграція поживляє навчальний процес;
- економить навчальний час;
- позбавляє від перевтоми.

Слід пам'ятати, що інтеграція – це не поєднання, а взаємопроникнення двох або більше предметів. Це не просто поєднання частин, а об'єднання їх у єдине ціле на основі спільного підходу.

На практиці виправдала себе методика організації міжпредметної інтеграції змісту навчання, що включає наступні основні етапи: введення міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності і

елементів проблемності; постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення на окремих уроках; систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем всередині окремих курсів; включення спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності вчителя; розробка широкої системи в роботі вчителів, які здійснюють міжпредметні зв'язки як в змісті і методах, так і в формах організації навчання, включаючи позакласну роботу і розширюючи рамки програми.

Міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок завдань і питань з інших предметів. Ці завдання мають додаткове значення. Це окремі короткочасні елементи уроку, що сприяють більш глибокому сприйняттю й осмисленню понять, що вивчаються. Інтегрований урок поєднує в собі блок знань з предметів, що інтегруються навколо однієї теми.

Постановка запитань та завдань міжпредметного характеру сприяє відтворенню молодшими школярами раніше вивчених на уроках з різних навчальних предметів знань при ознайомленні з новим навчальним матеріалом на «предметному» уроці.

Запитання можуть мати:

- фактологічний характер (якщо потрібно згадати конкретний факт);
- поняттєвий (якщо встановлюється сутність окремого поняття, яке є ключовим для вивчення теми);
- проблемний (якщо учні встановлюють та розв'язують протиріччя, що віддзеркалює взаємозв'язок певних явищ);
- узагальнюючий (якщо відбувається узагальнення раніше відомого з різних дисциплін, яке стає підґрунтям ознайомлення з новими знаннями) тощо.

За допомогою проблемних питань вчитель може створити міжпредметну проблемну ситуацію.

У практиці навчання знаходять застосування такі прийоми, як: включення навчального матеріалу іншого предмету у розповідь вчителя; бесіда з відтворенням знань з іншого предмету; робота з наочними посібниками, приладами, демонстрація фрагментів відео з інших предметів; кросвордів міжпредметного змісту; повідомлення, доповіді учнів з використанням навчального матеріалу іншого предмету; робота з підручниками з декількох навчальних дисциплін на уроці; групова робота над вирішенням міжпредметної навчальної проблеми.

Міжпредметні зв'язки повинні виключати дублювання матеріалу, якщо навіть він вивчається давно. Учні спроможні за завданням учителя самостійно повторити раніше вивчений матеріал з іншого предмета, а на уроці має відбуватися не повторення, а поглиблення знань. Формування міжпредметного поняття складає заключний етап встановлення міжпредметних зв'язків. Новий узагальнений результат пізнання, підсумок міжпредметного зв'язку необхідно вміти виразити у словесній формі. Таким чином, міжпредметні зв'язки здійснюються не лише в змісті, але і в методах навчання і закріплюються в уміннях учнів.

У початковій школі роль інтегруючої ланки виконує сам вчитель, бо він викладає всі навчальні дисципліни. Тому важливість знань з реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання на уроках у початковій школі для вчителя неперечна.

Проблема реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання на уроках важлива і сучасна як для теорії, так і для практики початкової школи. Розуміння педагогами сутності проблеми та вміння відшукувати шляхи її вирішення є новою сходинкою підвищення рівня якості освіти молодших школярів, яка спрямована на розвиток ключових компетентностей.

Формування життєвих компетентностей Нової української школи сприятиме розвитку суспільства освіченого загалу, високої культури і рівних можливостей. Саме

таке суспільство забезпечує європейську якість життя, у якому освічена людина може бути справді вільною, вміти навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, бути здатною до участі у міжкультурному спілкуванні.

Компетентнісний підхід розглядають як такий, що дозволяє подолати розрив між існуючою освітньою практикою та новими вимогами до результатів освіти в умовах інформаційного суспільства. Поширення ідей компетентнісного підходу відбувається під впливом зміни мети освіти та можливих шляхів її реалізації. Компетентнісний підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Для конструювання мети й змісту освіти у формі стандартів, програм і підручників сьогодні вирішальним є розуміння компетентності як спроби специфічного збільшення, й конфігурації одиниць планових результатів навчального процесу.

Поняття "**компетентність**" (лат. *competens* - відповідний, здібний) означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентність також визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Компетентність – це певна освіченість, майстерність, обдарованість, поінформованість, обізнаність, авторитетність тощо. Здатність людини розв'язувати проблеми.

Компетентність — синонім понять «поінформованість», «обізнаність», «досвідченість», «авторитетність», що конкретизується щодо різних галузей (лінгвістичної, соціальної, життєвої, професійної, громадянської тощо). В українській педагогіці спроба наблизитися до адекватного розуміння понять «компетенція» і «компетентність» триває майже десять років.

Компетенція - сукупність знань, вмінь і навичок, необхідних для виконання конкретної роботи, також мотивація на їхнє використання, це маленький елемент ширшого поняття компетентності.

Доведено, що існують шляхи формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності:

- 1) пов'язана з мовою - вільне володіння державною мовою;
- 2) уміння працювати з числовою інформацією - математична компетентність;
- 3) пов'язана з довкіллям - компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- 4) уміння постійно використовувати щось нове - інноваційність;
- 5) розглядається як прояв способу буття особистості у гармонії із природним світом - екологічна компетентність;
- 6) передбачає оволодіння новими інформаційними технологіями, використовувати джерела інформації для власного розвитку - інформаційно-комунікаційна компетентність;
- 7) уміння постійно збагачувати себе новими знаннями й уміннями - навчання впродовж життя;
- 8) пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомлен;
- 9) здатності сприймати інше з позитивними емоціями... шлях до пізнання нового, що збагачує власний досвід і сприяє всебічному розвитку особистості - культурна компетентність;
- 10) уміння заощаджувати, отримувати прибуток, формувати підприємницькі навички.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми. Можна переконатися, що

впровадження інтеграції, яка формує компетентісне ставлення учнів до навчання, поглиблення їх знань, розвиток уваги, пам'яті, розширення пізнавальних інтересів, оволодіння навчальними прийомами, забезпечує створення сприятливого психологічного клімату для учня і вчителя в процесі навчання.

Використання інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу дозволяє урізноманітнювати форми й методи роботи, відкинути шаблони, створює умови для виховання творчих здібностей здобувача освіти, розширює функції вчителя, дає змогу враховувати специфіку певного матеріалу та індивідуальні особливості кожної дитини.

Проаналізувавши психологічну, педагогічну та методичну літературу можна прийти до висновку, що саме компетентісний підхід у навчанні молодших школярів має здійснити умови для формування у них досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних та інших проблем. А формування компетентності через компетенції має бути реалізоване на основі відповідної системи навчальних завдань, які передбачають способи діяльності залежно від предметної специфіки; створює ситуації в яких школярі набувають досвід вирішення практичних проблем і мотивованого ставлення до процесу і результату пізнання.

Модернізацію освіти можна здійснити, постійно даючи нові елементи і впроваджуючи інтегровані уроки. Для досягнення головного результату освіти – формування компетентного школяра, потрібно модернізувати методичний інструментарій учителя; створити сучасне навчально-розвивальне шкільне освітнє середовище, комфортне для дитини, а також широко використовувати інноваційне освітнє середовище для впровадження ефективних форм, методів, засобів, інструментів з метою набуття учнем необхідних компетентностей.

Кожен вчитель, готуючись до уроку повинен старанно продумувати зміст навчальних завдань і використання різних прийомів подачі їх, щоб забезпечити кожному учневі ситуацію успіху, яка є могутнім стимулом для формування компетентностей.

Інтеграція навчальних предметів дає змогу кожному здобувачу освіти розвивати свої здібності, опановувати програму в доступному для нього темпі. За умови врахування класифікації, дотримання технології проведення інтегрованих уроків забезпечується висока ефективність освітнього процесу. Втілення ключових і предметних компетентностей у змісті освіти, здійснюється шляхом виявлення можливостей конкретного предмета або інтеграції окремих навчальних предметів для кожної з них. Технологічно це означає, що сукупність компетентностей має відбивати вимоги Державного стандарту, програмові обсяги змісту, а найбільшою мірою державних вимог до навчальних досягнень учнів, що є складовою змісту і дає чітке розуміння про те, що має бути результатом вивчення того чи іншого матеріалу.

Розробивши навчально-методичне забезпечення, яке сприяє формуванню цілісної картини світу, розгляду предмета з кількох сторін, дозволяє систематизувати знання, створює сприятливі умови для особистісноорієнтованого та розвивального навчання здобувача освіти, формування ключових компетентностей учнів, вносить у звичайну структуру шкільної освіти новизну, оригінальність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання. – К.: Освіта, 1989. – 304 с.
2. Бахарєва Л.М. Інтеграція навчальних занять у початковій школі // Початкова школа.-1991 .- № 8 .- С. 48-51.
3. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 5 – 6.

4. .Від редакційної колегії // Енциклопедія освіти / Головний редактор Василь Кремень. - К.: Юрінком Інтер, 2008. ISBN 978-966-667-281-3 — С. 4—5.
5. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н.П. Наволокова. — Харків : Основа, 2009. — 176 с.
6. Нова українська школа: poradник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
7. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : «К.І.С.», 2004. — С.
8. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.Пометун, Л.Пироженко/ Київ: «Видавництво А.С.К.», 2003.-192с.
9. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.
10. Савченко О.Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків // Початкова школа. — 1992. - №1 с. 2 — 9.
11. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. - К.: Магістр - 1997. - С.87-99.
12. Самойленко П. І. Сергєєв А. В. Інтеграційна функція навчання основам наук // Фахівець. — 1995. — №№ 5-6. — С. 36-37.)
13. Словник іншомовних слів : 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт. — К. : Довіра, 2000. — 1018 с.
14. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю // Вибр.твори.: в 5 —ти т. — К.: Рад.школа. 1976. — т.3. 253с.

Стратенюк С. С.,
вчителька Антонінського ліцею
Хмельницького району,
вчитель-методист

Критичне мислення в природоохоронній діяльності здобувачів освіти

*Перед людино три шляхи до пізнання:
шлях критичного мислення – найбагородніший,
шлях наслідування – найлегший,
шлях особистого досвіду – найважчий.
Конфуцій*

Анотація. В роботі описані шляхи формування критичного мислення учнів початкових класів в процесі вивчення курсу «Я досліджую світ». Ця технологія допомагає готувати дітей нового покоління. В роботі визначені дидактичні вимоги, що їх потрібно дотримуватись при доборі завдань, етапи контролю за виконанням завдань.

Ключові слова: компетентності, мислительні навички, критичні форми, пізнавальні завдання, прийоми розумової діяльності

Активний розвиток суспільства, інтенсивні процеси глобалізації та інформатизації, новітні досягнення науки вимагають від сучасного учня абсолютно нового типу мислення, за допомогою якого дитина зможе пристосуватися до постійних соціальних змін, створювати нові ідеї, а також здійснювати комплексний аналіз отриманої інформації та давати їй об'єктивну оцінку. Тому в сучасному

освітньому процесі важливу роль відіграє критичне мислення, яке є основою навчальної діяльності.

Успішність і ефективність формування компетентностей молодших школярів залежить від форм і методів організації освітнього процесу. Пріоритетними стають сучасні педагогічні технології, які забезпечують активні форми діяльності учнів, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації.

Одне з основних завдань педагога в природоохоронній діяльності – змінити практику своєї роботи, щоб сприяти активному навчанню учнів і розвитку в них активного мислення, адже в ідеалі вчитель прагне, щоб учні не просто запам'ятовували матеріал, а запитували, досліджували, творили, вирішували, інтерпретували та дебатували за змістом. Здатність до співпраці є найважливішою умовою критичного мислення, оскільки вона підтримує діалог, спільну мету і взаємне вивчення цінностей.

Однією з таких технологій, які навчають мислити, аналізувати, досліджувати, спостерігати, творити, робити висновки – є технологія розвитку критичного мислення. Мета цієї технології – розвиток мислительних навичок учнів, необхідних не тільки в навчанні, але й у повсякденному житті (вміння приймати виважені рішення, працювати з інформацією, аналізувати аспекти явищ тощо).

Яка вона дитина, що мислить критично? Для чого це потрібно?

Отже, учень, який вміє мислити критично легко знаходить потрібну й важливу інформацію, може її перевірити, уважно вивчає усі можливості, прискіпливо оцінює кожен варіант й робить власний вибір. Методисти Н.М. Бібік, М.С. Вашуленко, В.О. Мартиненко [7] вказують на особливості розвитку таких дітей/

Діти, які вміють мислити критично:

- інтелектуально незалежні;
- чесні самі з собою;
- ними неможливо маніпулювати.

Вони уміють:

- перемагати сумніви;
- ставити правильні запитання;
- шукати і бачити зв'язки між явищами і вчинками людей;
- вибудовувати судження на доказах.

Нова українська школа розвиває критичне мислення, створює комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Добираючи пізнавальні завдання до уроків курсу «Я досліджую світ», дотримуюсь таких дидактичних вимог:

- завдання повинні відповідати змісту програмового матеріалу і меті уроку;
- завдання повинні бути посильними для учнів;
- завдання повинні бути різноманітними;
- складність завдань повинна поступово зростати.

Типи пізнавальних завдань визначаються тими прийомами розумової діяльності дітей, які безпосередньо залежать від рівня сформованості відповідних розумових операцій. Організація і контроль за виконанням завдань здійснюється прямим способом в чотири етапи:

1 етап – учням пояснюють значення прийому, що формується, і з'ясовують, з яких послідовних дій він складається;

2 етап – учні відтворюють той чи інший прийом;

3 етап – структура прийому закріплюється в процесі виконання подібних пізнавальних завдань;

4 етап – учні самостійно використовують засвоєні знання. На це вказує Кроуфорд А. [5] у своїх дослідженнях.

Формування у молодших школярів прийомів критичного мислення здійснюється через поетапне оволодіння ними. Спочатку дітям пропонують підготовчі вправи, які допомагають набути досвіду виконання елементарних операцій аналізу і опису різних об'єктів:

- виділення ознак;
- диференціація істотного і неістотного;
- розчленування предмета;
- первинне узагальнення, тобто опанування операцій, без яких не можливе логічне мислення.

При цьому учні спостерігають, як думав сам учитель, тобто мають зразки практичних моделей мислення. Наслідуючи те, що робить учитель на уроці, додержуючись його настанов і вимог, учні у спілкуванні з ним не лише набувають нових знань, а й розвивають свої пізнавальні здібності, вчаться вчитися.

Впровадження критичних форм та стратегій у практику на уроках предмета «Я досліджую світ» у початкових класах потрібно починати з простих («Мозковий штурм», «Дешифрувальник», «Незакінчене речення», «Асоціативний куц») та поступово переходити до більш складних («Діалог», написання есе, «Метод «Прес», «Дискусія», «РАФТ», «Кластер», «Кубування», «Діаграми Венна», «Фішбоун» та інші) При використанні стратегій критичного мислення, окрім зростання рівня знань, в учнів розвивається логічне мислення, зв'язне мовлення, пам'ять, увага, здатність до самостійного пошуку інформації, самоаналізу та аналізу думок інших, учні вчаться давати короткі, лаконічні відповіді, слухати інших, з повагою ставитися до думки однокласників, формується вміння спілкуватися в колективі, вміння товаришувати та допомагати, з'являється вмотивованість навчання, зацікавленість предметом.

Різні прийоми розумової діяльності повинні формуватися на кожному уроці курсу «Я досліджую світ» залежно від його мети і змісту навчального матеріалу. При цьому в їх свідомості створюється певний алгоритм міркувань. Якщо прийом міркувань був спеціально відпрацьований, то учні свідоміше оволодівають способами розв'язування завдань. Крім того, така методика забезпечує ширші можливості для перенесення засвоєних прийомів пізнавальної діяльності в новій ситуації.

Отже, освітня технологія розвитку критичного мислення в процесі навчання дитини — це сукупність різноманітних педагогічних прийомів, які спонукають учнів до дослідницької творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення одержаних знань.

Ця технологія допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. При запровадженні цієї технології знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вукіна Н. В. Критичне мислення : як цього навчати /Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська. – Х. : “Основа”, 2007. – 108 с.
2. Загашена І., Заїр-Бек С. «Вчимо дітей мислити критично» - СПб видавництво «Мова» 2003 р.
3. Загашена І., Заїр-Бек С. «Критичне мислення – технологія розвитку» СПб видавництво «Скіфія» 2003 р.
4. Зайчик Джерело: <http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/cikavi-fakti-pro-tvarin-zaec>

5. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів /А.Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; [наук. ред., передм. О.І.Пометун]. – К. : Плеяда, 2006. – 220 с.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
7. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія/ Н.М. Бібік, М.С. Вашуленко, В.О. Мартиненко – К.: Педагогічна думка, 2014. – 346 с.
8. Як розвивати критичне мислення в учнів [Електронний ресурс] – Режим доступу до матеріалу<https://vseosvita.ua/library/kriticne-mislenna-strategii-rozvitku-kriticnogo-mislenna-99326.html>

Студенець О. А.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії й методик
дошкільної та початкової освіти
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

Учитель як транслятор особистісної педагогічної культури та професіоналізму

Анотація. У статті представлено обґрунтування ролі та значення особистості учителя як професіонала та транслятора особистісної педагогічної культури. Постійний аналіз педагогічних ситуацій, самоаналіз власної навчальної та практичної діяльності, моделювання варіантів розв'язання педагогічних задач дозволяє удосконалити педагогічну діяльність, педагогічну культуру, сформуванню в учителів потребу у професійному самовдосконаленні та стійку мотивацію професійного саморозвитку.

Ключові слова: педагогічна культура, інтелект, освітня діяльність, уміння та навички, світогляд особистості, компетентність, мислення та сприйняття.

Постановка проблеми. Послідовна гуманізація освіти, осмислення її цілей, завдань, технологій відповідно до принципу культуровідповідності зумовлюють необхідність оновлення і модернізації системи підготовки вчителів до професійної діяльності.

Реалізація компонентів професійно-педагогічної культури вчителів початкових класів вимагає підготовки педагога нового типу, здатного вести дитину в культуру, навчити її бачити, відчувати, думати, адаптуватися до життя, творчої самореалізації і життєвого самовизначення. Із створенням дидактичних систем і моделей організації підготовки вчителів, що забезпечують інтеграцію всіх складових цього процесу, впровадження кредитно-модульної технології, європейських стандартів якості освіти, предметом багатьох досліджень стає культура вчителя. Професійна діяльність учителя початкової школи серед інших педагогічних професій посідає особливе місце. Вона визначається не тільки обсягом освітніх завдань, які вирішуються, але й значимістю цього періоду для всього розвитку і становлення особистості дитини, її цінностей та світогляду. Зважаючи на це, науковці чимало уваги приділяють проблемі підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Ідею педагогічної культури, важливість її прояву в різних аспектах діяльності вчителя розглядали Блонський, П. Каптерев, А.

Макаренко, К. Ушинський, С. Шацький, Г. Ващенко та інші відомі педагоги. Зокрема, В. Сухомлинський, акцентуючи на схильності любові до дітей як однієї з найбільш значущих рис особистості вчителя, пов'язує її з його педагогічною культурою, зокрема з культурою прояву почуттів. Він писав: "Якщо вчитель вдумливо аналізує свою роботу, в нього не може не виникнути інтересу до теоретичного осмислення свого досвіду, бажання зв'язувати причинно-наслідкові зв'язки між ланцюжками учнів і власною педагогічною культурою"

У Законі України «Про освіту» наголошується, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору».

Концепція «Нова українська школа» презентує ідеологію змін, які будуть реалізовані в процесі реформування середньої освіти. Ми стоїмо на порозі реформ, які на десятиліття мають визначити освітній ландшафт України. Реформа освіти має одночасно: - зупинити падіння якості та доступності освіти, - орієнтувати зміст освіти на компетентності, - «перенавчити» вчителів, змінити структуру школи, - забезпечити всі перетворення ресурсами. Реформування змісту загальної середньої освіти передбачає розроблення принципово нових державних стандартів загальної середньої освіти, які повинні ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання.

Вчитель сучасної школи має володіти високою загальною й педагогічною культурою, бути довершеним професіоналом. Професіоналізм людини в будь-якій царині багато в чому залежить від рівня сформованості майстерності. [1] Цей чинник особливо значущий у педагогічній діяльності.

Педагогічна майстерність тісно переплітається із поняттям "педагогічне мистецтво". Помилкою є бачити близькість цих понять лише в прямій ієрархічній залежності: педагогічне мистецтво — найвищий рівень прояву майстерності. Насправді зв'язок між ними більш діалектичний.

Теоретичному аналізу і методичному обґрунтуванню піддаються проблеми визначення змісту, методів, педагогічних умов культурологічної підготовки майбутнього вчителя (В.Данильченко, М.Булигіна, Т.Іванова, Е.Ємеліна, І.Луцька, О.Макареня, Ю.Юрченко). Принципово важливою для підготовки до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності визначається її культурологічна спрямованість і особистісно зорієнтований характер (О.Андреєва, Є. Бондаревська, О.Попова, Ю.Рожественський).

Аналітичне вивчення наукової літератури, особистого досвіду свідчать, що в дослідженнях не прослідковується систематичного викладу концептуальних основ культурологічної освіти і виховання, практичних шляхів їх реалізації в освітньому процесі. Відсутність цілісних досліджень процесу культурологічної підготовки та підтримки культурних процесів вчителя, як умови розвитку інноваційної особистості зумовили вибір теми статті.

Носієм інноваційного процесу є, насамперед, вчитель, його педагогічна культура та її складові:

- духовна (прийняття духовної культури, освіти, науки, релігії...);
- інтелектуальна (здатність знаходити потрібну їй інформацію, засвоювати і використовувати нові знання);
- емоційна (уміння адекватно переживати, розуміти почуття інших, керувати своїми емоціями);

- соціальна (здатність підтримувати позитивні стосунки з людьми);
- професійна (професійне самовизначення, самореалізація в обраній професії);
- екологічна (ставлення до природи);
- психологічна (уміння пристосовуватись до життя)

Педагогічна діяльність у сучасному культурно-освітньому просторі має бути за своїм змістом людинотворчою, культуровідповідною, тобто нестандартною, різноманітною, індивідуальною, реалізувати у кожній конкретній освітній ситуації весь культурний, а не тільки інформаційно-науковий ресурс учителя, його особистий творчий потенціал.

Педагогічна культура педагога є чинником підвищення якості освіти та охоплює професійно-змістовний, технологічний і професійно-особистісний компоненти.[2]

Професійно-змістовний компонент передбачає наявність у педагога:

- знань з предмету, який він викладає, суміжних дисциплін;
- теоретичних знань з основ наук, які вивчають особистість людини, що забезпечує усвідомленість у визначенні педагогом змісту його професійної діяльності з виховання, навчання та освіти учнів.

Культура означає турботу... Високий рівень культури має той педагог, який дотримується деонтологічних (деонтологія - розділ етики про професійний обов'язок учителя) вимог і певних неписаних правил...

1. Не робить того, що засуджує в інших.
2. Завжди розуміє й відчуває душевний стан іншої людини (колеги, учня, батька).
3. Знає, що його поведінка впливає на стан душі, здоров'я, настрої іншої людини.
4. Розуміє, що вибачення доречно завжди.
5. В розмові, крім лексичного запасу та граматичної структури, головними є тон та інтонація розмови.
6. Любить свою роботу й удосконалює її.
7. Щоденно працює над підвищенням свого фахового й методичного рівня.
8. Навіть випадково нікого й ніколи не образить.
9. Уміє непомітно допомогти іншому.
10. Поважає себе та свою справу.
11. Ставиться до інших з увічливістю, доброзичливо, тактовно, делікатно, уважно, привітно.
12. Виконує свою місію вчителя на совість.

Професійно-особистісний компонент охоплює особистісні та творчі здібності. Професійно-педагогічна культура - це складний динамічний процес поступового формування професійних знань, умінь і професійно значущих якостей особисті. Складовою особистісних якостей майбутньої інноваційної особистості є творчі здібності.

Під час вивчення навчальних дисциплін у учнів формується нове світосприйняття саме навчання моделює майбутнє утворення свідомості учнів, формує інноваційну особистість. Розвиток людини - процес становлення та формування особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання та навчання. [3] Розвиток людини не можна зводити до засвоєння, простого накопичення нею знань, умінь та навичок з різних галузей науки і практичної діяльності. Його не слід розглядати лише з кількісного боку. Розвиток полягає передусім в якісних змінах психічної діяльності, в переходах від її нижчих шаблів до вищих, у виникненні нових рис пам'яті, сприймання, уявлення, мислення, волі, характеру тощо, у формуванні нових якостей особистості. Формування інноваційної

особистості - становлення людини як соціальної істоти внаслідок впливу середовища і виховання на внутрішні сили розвитку.

Якості вчителя, необхідні для формування його педагогічної культури:

- Ціннісні орієнтації особистості вчителя. Відомо, що знання, уміння і навички без включення їх у систему суспільно-значимих цінностей людини, його моральних відносин здатні "розтратити духовні". Утворена людина, у якій відсутні належні моральні підвалини, найчастіше використовує придбані знання в суцільно прагматичних, особистих цілях учитель без моральності й ідеалів ніколи не стане носієм культури.

- Моральні якості невід'ємні від гуманістичної спрямованості особистості вчителя, визначення пізнання іншої людини, відношення до людини як до найбільшої цінності, лише за умови оточення відповідальності перед майбутнім і любові до дітей починається формування педагогічної культури. Тому однією з ведучих якостей особистості, що необхідна для розвитку педагогічної культури є "комунікативне ядро особистості", що припускає готовність людини до повноцінного між особистісного спілкування;

- Педагогічна культура невіддільна від культури зовнішнього вигляду, культури мови, естетичної культури, різнобічних інтересів і духовних потреб педагога. У цьому зв'язку показниками сформованості педагогічної культури є інтереси і духовні потреби вчителя;

- Без прагнення до постійного самовдосконалення, що у свою чергу визначається усвідомленням своїх недоліків і умінням у свою чергу їх виправити, здатністю вчителя до самоконтролю і самоаналізу, побудовою проблеми дій по самовихованню, учитель не може характеризуватися як носій високої культури. Він має право учити доти, поки учиться сам - це заповідь повинна стати професійним кредо сучасного вчителя. Тому прагнення до постійного самовдосконалення є однією з основних якостей особистості педагога високої педагогічної культури.

Професійні знання, будучи освоєні вчителем у логіку відповідних наук, прямо і безпосередньо не стають "керівництвом до дії".

Необхідність психолого-педагогічних знань виражається не в механічному їхньому присвоєнні, а в осмисленому їх підборі, оцінці, у побудові на їх основі концептуальної схеми власної діяльності. Постаючи у виді когнітивних основ для прийняття педагогічних рішень, вони, як правило, існують у свідомості вчителя в скороченому виді. Їхнє усвідомлення і розгортання здійснюється тільки в екстремальних для вчителя умовах. У величезній кількості знань необхідно виділити ядро, яке потрібно педагогові завжди у всіх видах його педагогічної діяльності і яке визначає його педагогічну культуру.

Найбільш повний зміст психолого-педагогічних знань, що необхідні для формування педагогічної культури представлені І. Я. Зязюном, він виділяє наступні знання:

- Методологічні (знання загальних принципів вивчення педагогічних явищ, закономірностей соціалізації навчання і виховання);

- Теоретичні (знання цілей, принципів змісту методів і форм педагогічної діяльності і закономірностей формування і розвитку особистості дитини);

- Методичні (знання основ методики навчання і виховання);

- Технологічні (знання способів і прийомів навчання і виховання).

Професійні знання вчителя характеризуються і такою важливою особливістю, як особистісна забарвленість. Знання науки, весь багаж культури, захопленість педагога сприймаються як його власна позиція. Майстерність педагога в "оживленні", і натхненні знання. Які не просто передаються з книг в аудиторію, а викладаються як свій власний погляд на світ.

Професійні знання вчителя звернені, з одного боку, до науки, з іншої до учнів. Варто помітити, що складність навчання вчителів полягає у складності прилучення

до професійної компетентності - професійні знання формуються відразу на всіх рівнях: методологічному, творчому, методичному і технологічному. [4] Без достатнього рівня професійних знань найчастіше залишаються нерозвиненими інтереси, потреби, професійно - значимі якості особистості і тим більше ускладнюється їх реалізація.

Професійні знання самі по собі не визначають педагогічну культуру вчителя. Педагогічна культура визначається відношенням до цих знань, вмінням учителя розпоряджатися цими знаннями, використовувати їх для свого професійного зросту. Тільки в тому випадку, якщо знання перейдуть у розряд переконань, вони стануть показниками педагогічної культури вчителя. В. А. Сластьонін пише про те, що знання педагога повинні бути співвіднесені з рішенням конкретних педагогічних задач. "Практична реалізація цих задач перетворює знання в інструмент професійної діяльності вчителя".

Отже, для того, щоб бути здатним до передачі культурних цінностей і культурно - значимого досвіду, необхідні не тільки знання, але і сформованість загально педагогічних і професійних знань і умінь, тобто вчитель повинний вміти застосувати отримані знання на практиці. Вміння, придбані майбутнім вчителем у процесі навчання, виступають показником якості засвоєних знань, складають його ядро, є одним з ведучих компонентів культури вчителя.

Базові вміння, необхідні педагогові для успішного розвитку своєї педагогічної культури, це:

- діагностичні,
- комунікативні,
- проєктивні,
- конструктивні,
- аналітичні й ін.

Педагогічна діяльність настільки складна і багатогранна, що її не може забезпечити одна лише педагогічна основа: вона спирається на емоційну сферу, на все багатство духовного світу педагога, на його педагогічний досвід, що складають професійно-педагогічні знання і практично засвоєні навички й уміння. На думку А. В. Барабнщикова, С. С. Муцинова, Т. Ф. Белоусової, Н. Е. Воробйова, Т. В. Івановій, В. К. Сухонцевой і інших, педагогічний досвід є важливим компонентом педагогічної культури:

- Загальнокультурний. Є втіленням загального соціального досвіду, накопиченого людством у процесі розвитку культури на цьому рівні досвіду маємо справу з морально-етичними, естетичними відносинами особистості, загальнолюдськими цінностями.

- Індивідуальний досвід. Цей рівень, так званого, здорового глузду. Тут представлений весь унікально - неповторний досвід у виді почуттів, емоційно - пофарбованих спогадів, звичок і т. д. Загальнокультурний досвід тільки через індивідуальний.

- Професійний досвід - це досвід, накопичений у діяльності як праці, тобто діяльності, обумовленої значними, стійкими соціальними цілями. У цьому досвіді сумується і загальнокультурний і індивідуальний досвід.

Ефективність професійної діяльності викладача залежить не тільки і не стільки від знань і навичок, скільки від здатності використовувати надану в педагогічних ситуаціях інформацію різними способами й у швидкому темпі. А це приходить тільки з досвідом.

Безпосередніми джерелами педагогічного досвіду є досягнення науки, у тому числі науки про людину, її виховання і розвиток, передовий педагогічний досвід, особистий досвід і вироблені на його основі мислення й інтуїція педагога. "Якщо досвід запліднений науковими знаннями, якщо він вдумливо аналізує, то його дозрівання відбувається швидше, він стає важливим джерелом творчих рішень і

проектів.[5] У протилежному випадку поняття "досвід" буде відбивати тільки стаж і нічого більше", - пише Загвязинський.

Навіть високий рівень розвитку знань і умінь марний, якщо йому не властивий активний творчий потенціал особистості вчителя. Педагогічна творчість є системоутворюючим компонентом педагогічної культури, що виділяє у своїх працях А. В.Барабанщиків, Т.Ф.Белоусов, С.Б.Елканов, Т.В.Іванова, А.И.Лобач, Л.А.Нейштатд, М.Н.Скаткин та інші. Педагогічна діяльність не може бути, однозначна, вона завжди припускає гнучку шкалу рішень, що залежить від багатьох обставин. Таке розуміння її сутності відкриває простір творчості, розвиток новаторства учителя, народженню передового досвіду, збагаченню педагогічної науки через його вивчення й узагальнення.

Творчо працюючий учитель, не тільки спирається на досягнення педагогічної науки, але і разом з тим збагачує педагогічну теорію та культуру.... Педагогічна культура характеризується як науково-творча діяльність, яку необхідно заохочувати і розвивати у студентів педагогічних навчальних закладів, вона розвиває в них здатність і навички до самостійного рішення проблем і розвиває якості особистості, необхідні для наукової праці, розвиває в студентів високу готовність до суспільного і політичного життя.

Праця вчителя не допускає один раз засвоєного алгоритму дій, це постійний творчий пошук оптимальних рішень педагогічних задач, експеримент, що жадає від учителя цільного і твердого характеру, педагогічних здібностей, педагогічної майстерності.[6] В узагальненій формі сутність творчості визначається як діяльність, що породжує якісно щось нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю, суспільно-історичною унікальністю.

Маючи багато загального з іншими видами творчості, педагогічна творчість має своєрідність:

- для педагогічної творчості характерна "регламентованість" у часі і просторі. Викладач обмежений у часі кількістю годин, що приділяються на вивчення конкретної теми, розділу, обмежений аудиторним часом і т. д.[7] У ході заняття виникають передбачувані і не передбачувані ситуації, що вимагають кваліфікованого рішення.

- спостерігається тривалість пошуків педагога. Результати діяльності педагога втілюються в знаннях, уміннях, навичках, формах діяльності майбутніх фахівців і оцінюються дуже відносно. Розвинені аналітичні, прогностичні, рефлексивні й інші здібності викладача дозволяють на основі часткових результатів передбачати і прогнозувати результат його професійної діяльності.

- характеризується співтворчістю колегами-викладачами в педагогічному процесі, що заснований на єдності мети професійної діяльності.

Творча активність діяльності вчителя характеризується: необхідністю, оригінальністю, динамізмом, мобільністю, рухливістю, пластичністю мислення, розвиненою уявою, ініціативою, постійним пошуком нового, прагненням досягти нового.[8]

Особливості педагогічної творчості дозволяють зрозуміти повніше взаємозв'язок педагогічної творчості і педагогічної культури, їхню взаємозумовленість.[9]

Однією з умов виникнення педагогічної творчості є висока загальна і педагогічна культура вчителя, володіння майстерністю, вмінням оптимально обирати методи і прийоми навчання і виховання.

Друга умова - соціальний досвід, вміння бачити в сьогоденному розвитку завтрашні задачі. Говорячи про шостий взаємозв'язок педагогічної культури і педагогічної творчості, можна затверджувати, що педагогічна культура являє собою явище динамічне, що постійно змінюється в процесі свого розвитку, що здобуває всі нові відтінки і риси [9]

Висновки. Професійно-педагогічна культура вчителя початкової школи конкретизує досвід практичної педагогічної діяльності фахівців, спеціально підготовлених до навчання і виховання дітей на початковому етапі, їх систематичного і послідовного залучення до досвіду культури, що має бути усвідомленим і відтвореним у системі початкової освіти. Формування професійно-педагогічної культури вчителів початкових класів у процесі підготовки у вищому навчальному закладі до професійної діяльності забезпечується сукупністю педагогічних умов. Практично орієнтований підхід, на засадах якого реалізуються педагогічні умови формування професійно-педагогічної культури вчителя початкових класів, спрямовує пізнавальну діяльність майбутніх учителів початкових класів. Особливий характер професійнопедагогічної культури виявляється у тому, що вона спрямована на розкриття духовної сутності дитини, її людяності.

Таким чином, важливим складовим компонентом педагогічної культури є особистісні якості вчителя, що багато в чому визначають рівень його професіоналізму, що є актуальним завданням сучасної системи освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Євтух М. Б. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя / М. Б. Євтух// Педагогічна газета. – 2002. – № 8–9. – С. 7.
2. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: науково-методичний посібник /за ред. І.Г.Єрмакова. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 640
3. Занюк С. Поняття компетентності в контексті саморозвитку особистості: [Аналіз пробл.] / С.Занюк // Психолог. перспективи. – 2003. – Вип. 4. – С.107-112.
4. Завальський Ю. І. Конкурентноспроможний вчитель: теорія і практика: навч. посіб. / Ю. І. Завальський. – Чернівці: Букрек, 2010. – С.102–103.
5. Коляденко С. М., Юрчук О. О. Деякі питання соціалізації особистості у творчій спадщині В. О. Сухомлинського // Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя. – Київ - Житомир: Державний педагогічний інститут. 2001
6. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Просвіта, 2000.
7. Романа Михайлишин 4. Пальшкова І. О. Педагогіка: професійно-педагогічна культура вчителя. навч. посіб. –І. О. Пальшкова. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2011. – 192с.
8. Шулик В. Технології інтерактивного навчання. – К.: Шкільний світ. – 2005. – №52 (448).
9. Щербань П. Сутність педагогічної культури//Вища освіта України. – 2004.

Тарчинська О. П.,
директор Струзької загальноосвітньої школи
I-III ступенів Новоушицької селищної
ради Хмельницької області

Інклюзивний навчальний простір як важливий чинник забезпечення рівного доступу дітей до освіти

Анотація. У статті зазначена основна мета створення інклюзивного освітнього простору в закладі освіти як основного чинника розвитку індивідуальних здібностей «особливих» дітей та їх самореалізації, готовності до життя в соціумі, впровадження особистісно орієнтованого, компетентнісного

підходу до навчання та виховання, формування толерантного ставлення до «особливих» дітей.

Ключові слова: *інклюзивний навчальний простір, діти з особливими потребами, толерантність, соціалізація, партнерство.*

Кожна дитина – особлива. Але все ж є діти, про яких говорять «особливі» не для того, щоб підкреслити унікальність здібностей, а задля того, щоб відзначити ті індивідуальні потреби, які відрізняють їх від інших дітей. Незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, кожна людина має право на повноцінне життя, освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти решти людей. Людство переходить до нової світової парадигми, формується нова культура й освітня форма поваги до людей з підвищеними потребами. І саме тому сьогодні велика увага приділяється впровадженню інклюзивної освіти в заклади загальної середньої освіти. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [5, с. 11].

Наразі на зміну освітній системі, в якій відбувалося формування особистості за певними еталонами та підпорядкування власних інтересів державним, приходить така система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, задоволення її потреб. У процесі євроінтеграції нашого суспільства неабиякого поширення набувають ідеї гуманізації освіти. Тому одним із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти є сприяння в реалізації прав на рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Впровадження європейських принципів та стандартів життя відображене в освітній реформі, особливо в підтримці інклюзивних процесів:

- реалізація Концепції «Нова українська школа»(2016), складовою якої є побудова індивідуальної освітньої траєкторії розвитку та навчання кожної дитини;
- створення мережі інклюзивно-ресурсних центрів(12.08.2017 №545), діяльність яких спрямована на проведення комплексної оцінки, здійснення корекційно-розвиткової, консультативно-психологічної роботи і допомоги педагогам, батькам;
- виділення субвенції для підтримки дітей в закладах освіти (з 14.02. 2017 №88);
- створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти в структурі інститутів післядипломної педагогічної освіти;
- робота над введенням Міністерством охорони здоров'я України Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків [3,4].

Ключовим положенням нормативно-правових документів з цього питання є те, що в системі освіти мають бути створені умови для розвитку та самореалізації кожної дитини. А право дітей з особливими освітніми потребами вибирати навчальний заклад значно розширило спектр нашої діяльності. Готовність школи прийняти таких учнів, відтак успішно інтегрувати їх в освітнє середовище потребує від учителя особливих знань. Інноваційні педагогічні технології як процес – це «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» [1, с. 57].

Технології інклюзивної освіти створюють умови для якісної доступної освіти усіх дітей без винятку. Їх поділяють на організаційні та педагогічні (за А.Колупаєвою, О.Таранченко).

Організаційні технології пов'язані з етапами організації інклюзивного процесу: проектування, програмування, технології командної взаємодії вчителя і фахівців, технології організації структурованого, адаптованого та доступного середовища.

Основна ідея інклюзивної освіти – постійний моніторинг умов навчання щодо врахування потреб і можливостей учасників навчального процесу[1].

До організаційних технологій належать управлінська технологія створення стратегічного плану школи для впровадження інклюзивного навчання, програмне забезпечення (програма роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, програма роботи мультидисциплінарних груп, психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, робота зі створення ІНП (індивідуального навчального плану); управлінський моніторинг: моніторинг адаптацій і модифікацій планів і програм, змісту навчання; моніторинг педагогічної майстерності; моніторинг динаміки успішності учнів; моніторинг корекційного супроводу.

Учителі в інклюзивній діяльності застосовують технології диференційованого навчання, індивідуалізації освітнього процесу, коригування навчальних і поведінкових труднощів, що виникають у дітей в освітньому процесі, технології, спрямовані на формування соціальних (життєвих) компетенцій, технології оцінювання досягнень за інклюзивного підходу, розроблення корекційно-розвивальної стратегії, командної взаємодії учасників супроводу тощо.

Для колективу школи створення інклюзивного навчального простору гармонійно поєдналося з основним напрямком діяльності, який базується на принципах гуманізму та особистісно-орієнтованого навчання.

В інклюзивних класах діти з особливими потребами залучені до освітнього процесу. Вони освоюють основи незалежного життя, засвоюють нові форми поведінки, спілкування, взаємодії, вчать виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у розв'язанні проблем, приймати самостійні рішення [4, с. 14].

Для забезпечення права на якісну освіту таких дітей лише індивідуальна та інклюзивна форми навчання дають змогу їм перебувати у школі спільно зі своїми здоровими ровесниками, що ефективно впливає на рівень соціалізації. Інклюзія – успішне майбутнє, що починається з гарного старту.

Під час вступу до школи такі діти відчувають значні труднощі в процесі навчання, а саме: труднощі адаптації до шкільного колективу, труднощі в оволодінні комунікативними навичками, в оволодінні усною та писемною мовою тощо. Наразі організаційно-методичні засади навчального процесу у загальноосвітній школі орієнтовані на дитину, яка нормально розвивається, без урахування особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими потребами. Тому не менші труднощі відчули і педагоги.

Інклюзивне навчання не є альтернативою спеціальній освіті у повній мірі, проте воно значно розширює її можливості. Тому наш невеликий досвід показав, що школа з інклюзивним навчанням має працювати у співпраці із спеціальними загальноосвітніми навчальними закладами, використовуючи напрацьовані методики роботи з дітьми тієї чи іншої нозології, залучати до консультування спеціалістів із багаторічним досвідом роботи з такою категорією дітей. Наші педагоги співпрацюють із педагогами спеціалізованої школи для дітей з вадами слуху, особливо з питань проведення корекційно-розвиткових занять із розвитку зв'язного мовлення дитини з порушенням слуху. Налагоджена співпраця із спеціалізованою школою для дітей з інтелектуальними порушеннями.

У сучасному освітньому просторі термін «партнерство» стосується і дітей з особливими освітніми потребами, їхніх батьків, спеціалістів та педагогів. Отже, партнерство – це взаємодія батьків дитини з особливими освітніми потребами та спеціалістів, які беруть участь у її вихованні та навчанні. Така взаємодія повинна базуватися на рівності всіх, хто залучений до процесу виховання дитини з особливими освітніми потребами. Партнерство може мати різні форми, але повинно ураховувати усі сфери знання та навиків, які знадобляться для досягнення єдиної мети, яка полягає у гармонійному розвитку дитини з особливими освітніми

потребами. Слід зазначити, що у партнерстві вся діяльність та усі рішення мають бути спільними [6].

Приведення системи освітньої роботи у відповідність до потреб сім'ї та змісту сучасних корекційно-освітніх послуг, обов'язкове включення батьків в процес навчання та виховання дитини може здійснюватися тільки в контексті спільної взаємодії педагогів, батьків, психолога, медичних працівників, а також різних інституцій, котрі опікуються долею таких дітей. Для того, щоб налагодити партнерські стосунки з батьками, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, важливо, насамперед, зацікавити, змотивувати їх, показати результативність і доцільність діяльності закладу освіти через позитивну динаміку в емоційному розвитку дитини, фізичному здоров'ї, навчально-розвивальних досягненнях дітей, у коректному порівнянні з їхніми попередніми результатами.

Тому першим етапом роботи педагогічного колективу з впровадження інклюзивного навчання в нашій школі було знайомство з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Спільно вирішували питання розвитку їх дитини у процесі навчання в школі, спілкування з іншими дітьми, хвилювання з приводу відсутності навичок у задоволенні особливих потреб у навчанні, вихованні дитини та спілкуванні з нею дорослих та ровесників. Розмірковували над тим, як сформувати позитивне відношення до навчання, до однокласників, до вчителів, до вихователів, школи у кожної дитини з особливими потребами.

Разом прийшли до висновку, що умовами ефективної інклюзії є:

- командний підхід (лише за умови, що батьки, вчителі, асистенти й інші фахівці працюють разом, можна сподіватися на успіх у складній справі – адаптації до звичайного життя дітей з особливими потребами);
- задоволення індивідуальних потреб дітей;
- співпраця з батьками;
- створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі.

Психологічний супровід дітей з особливими потребами здійснює практичний психолог шляхом діагностування дітей, корекційної роботи з дітьми, які мають проблеми розвитку, надання психологічної підтримки педагогам та батькам.

Головна мета колективу – дати всім учням можливість повноцінного соціального життя, активної участі в діяльності колективу, забезпечуючи взаємодію учасників, турботу одне про одного як членів співтовариства. Тому діти з особливими освітніми потребами у нас постійно залучаються до різноманітних класних та загальношкільних заходів.

Наш заклад у 2014 році став першим серед шкіл громади, у якому постало питання створення інклюзивного освітнього середовища для особливої дитини з порушенням слуху. Ми адаптували навчальні програми та плани. Дитина з порушеннями слуху навчалася за типовим навчальним планом та освітніми програмами. Вона слухопротезована, що є важливою умовою її повноцінного розвитку. Та все ж постало безліч запитань. Як зацікавити процесом навчання особливу дитину, не обмеживши при цьому права на якісну освіту кожного учня? Які особливості навчання дитини з порушеннями слуху? Які прийоми необхідно використати, щоб полегшити її спілкування, організувати ефективну, дієву допомогу такому учню?

Начальник відділу освіти, директор школи, заступники, практичний психолог, учителі інклюзивного класу, асистент учителя пройшли різномірівневе навчання та були учасниками семінарів-практикумів і майстер-класів, під час яких мали змогу спілкуватися з колегами з різних регіонів України, які на той час уже мали практичний досвід роботи. Теоретично усе було зрозумілим і доступним. Проте під час практичного впровадження щодня виникали нові проблеми. Зрозумілим було лише те, що процес навчання та виховання такої дитини дуже складний і клопіткий, та й позитивний результат буде не одразу.

Обов'язковою умовою якісного забезпечення особистісно орієнтованого спрямування навчально-виховного процесу є діяльність асистента вчителя. Ця посада введена у кожному інклюзивному класі з розрахунку 1 ставка. Асистент вчителя бере участь у розробці й виконанні індивідуальних навчальних планів і програм та індивідуальної програми розвитку дитини, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. У нашому конкретному випадку асистентом вчителя була мама учня, психолог за фахом, яка, як ніхто інший, вболівала не лише за свою дитину, а й переймалася проблемами та раділа успіхам усього класу. Саме тому наші перші кроки на шляху впровадження інклюзивної освіти були більш впевненими та виваженими.

Загальновідомо, що глухота призводить до вторинних змін у психічному розвитку дитини – уповільненому і своєрідному розвитку мовлення. Порушення слуху і мовлення призводить до змін у розвитку усіх пізнавальних процесів, а також вольової поведінки, емоцій і почуттів, характеру, таким чином – усієї структури особистості. Такі особливості психічного розвитку дитини і зумовили створення у школі спеціального корекційно-розвивального середовища. Насамперед, створення психологічно комфортної атмосфери – це бажання дитини та батьків навчатися у загальноосвітньому навчальному закладі і готовність колективу прийняти таку дитину. По-друге, підготовка учителів під час проведення навчальних семінарів, практикумів, ділових ігор, консультацій практичним психологом школи та фахівцями інклюзивно-ресурсного центру, який тогоріч успішно почав працювати та надавати суттєву допомогу колективу школи. Обов'язковим є спілкування з дорослими та однолітками, як умова особистісного розвитку дитини. А ще неодмінною є організація командного підходу. Практика довела, що це надзвичайно ефективний засіб, оскільки усі її учасники діють за єдиним планом, відстежують і коригують усі параметри розвитку дитини. Такою ж командою фахівців, спільно з батьками, працівниками ІРЦ щороку розробляється та переглядається ІПР учня. Вона передбачає план дій та очікувані результати щодо емоційно-вольової, фізичної, когнітивної, мовленнєвої та соціальної сфер розвитку учня. Проблемою став ще й підлітковий вік та домінуючі особливості холеричного темпераменту. Своїм невеликим досягненням вважаємо зацікавленість дитини у спілкуванні, бажанні засвоювати мовлення. Ми не використовували жестову мову. Якщо раніше дитина більше сприймала інформацію візуально, тобто зчитувала з губ, то в результаті – тепер дослухається до звуків та ритмів.

Додаткові освітні потреби, психолого-педагогічна допомога учню – це підтримка асистента учителя, практичного психолога школи, робота з учителем-логопедом та проведення корекційно-розвиткових занять, як один із основних напрямків діяльності та реалізації інклюзивного навчання. Метою їх проведення є формування в учнів способів орієнтування, комунікативної діяльності, засвоєння навчального матеріалу, всебічний розвиток особистості, створення передумов для соціальної адаптації дітей.

Такі заняття проводилися за програмою «Розвиток слухового сприймання та формування звуковимови для дітей зі зниженим слухом» для підготовчих, 1-5 класів загальноосвітніх навчальних закладів зі спеціальною та інклюзивною формами навчання, навчально-реабілітаційних центрів (авт. Федоренко О. Ф., Мала Н. І., Савчук О. О., Москаленко Т. І., Київ – 2016р. Надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» Наказ № 476 від 29.04.2016 р.). – у кількості 2 годин на тиждень асистентом вчителя (за спеціальністю психологом). Основними завданнями корекції є розвиток особистості (когнітивної, емоційно-вольової, ціннісно-мотиваційної і поведінкової сфер) дитини. Під час занять учитель систематично працював над удосконаленням навичок спілкування учня на слухозоровій основі, сприйманням та продукуванням мовлення, розширенням поняття про оточуюче

середовище, поповненням словникового запасу, формуванням правильної звуковимови, чіткої артикуляції, удосконаленням навичок говоріння, подоланням моторних труднощів, засвоєнням ритміко-інтонаційної структури мовлення. Також для розвитку слухового сприймання учитель використовував корекційну програму «Живий звук», яка була придбана за кошти державної субвенції.

Заняття з ритміки проводилися за програмою з корекційно-розвиткової роботи «Ритміка» для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей зі зниженим слухом (Вовченко О. А., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, Київ – 2016р.), у кількості 1 година на тиждень з учнем. Під час занять учитель використовував музично-ритмічні вправи, дихальну гімнастику, ігри під музику (дидактичні ігри, сюжетно-рольові, рухливі), танцювальні та гімнастичні вправи з предметами: м'ячами, ф'єтболами, дошкою Євмінова, велотренажером, скакалкою тощо, придбаними також за кошти державної субвенції.

Учитель-логопед за програмою корекційно-розвиткової роботи «Розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови», 2016 рік (автор Федоренко О.Ф.) проводив заняття з учнем, навчаючи дитину сприймати мовленнєвий матеріал, дотримуватися правильної звуковимови закріплених звуків, споріднених за артикуляцією та їх поєднань у словах, фразах поза заняттям. Він формував навички правильної вимови закріплених слів, словосполучень та речень, вміння відповідати на поставлене запитання, будувати речення за малюнком та опорними словами. Заняття проводилися за темами: «Пори року», «Улюблена тварина», «Сім'я», «Мій друг», «Школа». Учитель використовував дидактичні матеріали (малюнки, карти) згідно з темами, які вивчалися. Заняття проводилися у ресурсній кімнаті.

Ми постійно співпрацюємо з працівниками ХОІППО, ІРЦ і залучаємо спеціалістів для корекційно-розвиткових занять з дітьми. Практичний психолог школи проводить систематичні дослідження динаміки психічного розвитку дитини у процесі шкільного навчання.

Дієвою є державна політика щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні та чинна нормативно-правова база, що регулює усі важливі аспекти навчання дітей з особливими освітніми потребами. Державна підтримка, насамперед, полягає у виділенні субвенції для придбання спеціального обладнання, засобів навчання для дітей з різними нозологіями та оплати діяльності фахівців. Для нашого учня за ці кошти був придбаний слухомовний тренажер «Світ звуків» для реабілітації дітей з порушеннями слуху, який призначений для індивідуальних корекційно-розвиткових занять та ефективно сприяє розвитку слухового сприймання та усного мовлення дитини. Також держава гарантує таким дітям безкоштовне забезпечення підручниками, харчування, постійний медичний догляд та допомогу.

Справа виховання та навчання дитини зі зниженим слухом дуже важка і потребує значних творчих і фізичних зусиль, але її благородна мета – реабілітація дитини, забезпечення її достатнього розумового і мовного розвитку, виховання повноцінних громадян суспільства – додає сил і вміння тим педагогам, які щиро, по-справжньому люблять дітей, особливо дітей зі світу тиші.

Опираючись на попередній досвід, у 2015 році команда однокласників, які працювали над забезпеченням рівних можливостей для одержання повноцінної освіти для всіх дітей без винятку, зініціювала роботу над проектом «Ідемо разом». Було визначено критерії створення цього проекту за напрямками: основні принципи інклюзії, нормативно-правова база у сфері освіти дітей з особливими освітніми потребами, основні завдання для кожного із членів команди тощо.

Перший етап передбачав:

- ґрунтовне вивчення позитивного світового досвіду освітян щодо впровадження інклюзивної освіти та підтримки дітей з особливими освітніми потребами;
- участь у спеціалізованих тренінгах, семінарах, модулях;
- проведення конкурсу для дітей із особливими потребами «Дивовижна дитина»;
- організацію мобільних груп «У світ – із добром».

На другому етапі заступниками директора були проведені:

- конференції з питань інклюзивної освіти для педагогічної та батьківської громадськості;
- тренінги для педагогів закладу з питань упровадження інклюзивного навчання;
- круглий стіл за участю активу шкільного самоврядування та флешмоб «Ідемо разом»;
- дискусія для батьківської громадськості «Особлива дитина у звичайній школі»;
- акції добрих справ.

Практичний психолог школи розробив розвивально-корекційні заняття для дітей із особливими освітніми потребами за нозологіями.

Учителі інклюзивних класів підготували і провели цикл виховних заходів «Уроки толерантності».

Асистенти учителів за участі команди супроводу створили карти динамічного розвитку та дидактичні матеріали для роботи з дітьми з особливими потребами.

Логопедом здійснено обстеження учнів початкової школи з метою виявлення та профілактики мовленнєвих порушень, надано рекомендації батькам та педагогам щодо роботи з такими учнями.

Реалізація завдань першого та другого етапів проекту стали основою для створення інноваційного інклюзивного освітнього середовища, що сприяє розвитку індивідуальних здібностей, соціальній адаптації дітей із особливими потребами, готує їх до життя в суспільстві та створює позитивний клімат в дитячому середовищі та поза його межами.

Під час третього етапу було створено:

- систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей із особливими освітніми потребами, спрямованих на реабілітацію та соціалізацію;
- відповідні умови для забезпечення ефективного навчання: необхідними методичними посібниками, наочно-дидактичними та індивідуальними технічними засобами;
- ресурсну кімнату з відповідним корекційно-розвивальним обладнанням.

На цьому етапі усі педагоги колективу оволоділи спеціальними методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Батькам була надана можливість по-новому подивитися на явище інтеграції, довести, що «особливі» діти не завадять ровесникам отримувати повноцінний розвиток.

У результаті сформувалося позитивне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, створений освітній простір у межах реалізації соціального проекту інклюзивної освіти «Ідемо разом» сприяє розвитку індивідуальних здібностей «особливих» дітей в умовах компетентнісного підходу: надається допомога дітям із особливими освітніми потребами в адаптації до нових умов, соціалізації особистості, забезпечується відповідна підготовка педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами.

Наразі заклад відкритий для всіх дітей незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних та інших особливостей, бо кожна дитина має право на повноцінне життя в умовах, що забезпечують її гідність,

сприяють розвитку впевненості в собі, а також надають право на особливе піклування, доступ до якісної освіти, активне соціальне та культурне життя.

Досвід закладу в питаннях процесів реінтеграції дітей із особливими освітніми потребами набув значного поширення серед навчальних закладів громади як один із найуспішніших.

Уже сьогодні ми можемо говорити про переваги інклюзивного та індивідуального навчання для дітей з особливими освітніми потребами:

- завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей;
- оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально;
- у дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків з однолітками й участі у громадському житті.

Діти без особливих потреб вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, налагоджувати й підтримувати дружні стосунки, вчаться співробітництву та співчуттю.

Батьки одержують підтримку з боку інших батьків, беруть активну участь у визначенні навчальних цілей і завдань для своїх дітей, стають повноправними членами шкільного колективу.

Вчителі краще розуміють індивідуальні особливості учнів, оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що допомагає їм ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності та навчаються працювати в команді з іншими фахівцями.

Таким чином, ми сформувавши мету співпраці педагогів і батьків, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, що полягає у досягненні єдності виховного впливу сім'ї й закладу освіти на дитину. Ефективність реалізації такого співробітництва досягається запровадженням в процес його реалізації принципу узгодженості дій, гуманізму, відкритості, індивідуального підходу, доцільності форм і методів спільної діяльності.

Сьогодні кожна дитина має право на повноцінне життя в умовах, що гарантують її гідність, сприяють розвитку впевненості в собі, а також право на особливу турботу і доступ до якісної освіти, активне соціальне та культурне життя.

Ми й надалі створюватимемо належні умови для надання якісних освітніх послуг дітям з особливими потребами, враховуючи їхні індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності та освітні запити і, постійно пам'ятаючи, що дитина вчиться найкраще в ідеальній атмосфері любові, тепла, заохочення та підтримки. З батьками маємо одну ціль – виховати дитину життєво-компетентною і адекватно-зорієнтованою в навколишньому середовищі особистістю. Тому залучаємо їх до участі у всіх наших заходах, щоб вони зрозуміли: ми завжди переймаємося дитячими проблемами – і тоді, коли дитина тільки-но приходить до нас, і під час перебування її в школі, і коли залишає стіни навчального закладу. У результаті ми усі переконалися у перевагах інклюзивної форми навчання саме для соціалізації дитини.

Особливі діти, як ніхто інший, відчувають потребу у щирості і любові. Попри свій стан, дитина з особливими потребами має радіти життю. Важливо, щоб вона здобула справжню свободу – свободу бути собою, відчула простір для виявлення власної ініціативи, творчості, самовираження. Адже саме так формується почуття власної гідності, віра в себе.

Зміною своєї свідомості ми даємо поштовх усьому суспільству, бо через родину і школу має набуватись і усвідомлюватись розуміння цінності кожного людського життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – С. 56-72.
2. Колупаєва А.А, Таранченко О.М Педагогічні технології інклюзивного навчання/А.А.Колупаєва., О.М. Таранченко. – Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018.-160 с.-(Інклюзивна освіта)
3. Концепція НУШ від 27.10. 16
4. Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року від 25 червня 25 червня 2013 року
5. Основи інклюзивної освіти: [навч.-метод. посіб.] / за заг. ред.. Колупаєвої А.А. – К: «А.С. К.», 2012. – 308 с.
6. Сяба М.О. Співпраця батьків дітей з особливими потребами та вчителів в американській освітній системі. Духовність особистості: методологія, теорія та практика. 2015. № 4 (67). С. 159-168.

Теслик А. О.,
старший викладач кафедри теорії та методик
суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

Інклюзивне навчання в сучасній початковій школі: актуальні правові питання

Анотація. У статті представлено тлумачення деяких правових питань організації інклюзивного навчання в сучасній початковій школі.

Ключові слова: початкова школа, інклюзивне навчання, інклюзивний клас, асистент вчителя, спеціальна освіта.

Право на освіту сьогодні є одним із основних і невіддільних конституційних прав громадян України. Зауважимо, що кожна дитина неповторна, від природи наділена унікальними можливостями, здібностями та талантами, а місія сучасної української школи – допомогти розкрити й розвинути таланти та здібності кожної дитини, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами. Ратифікувавши основні міжнародні договори у сфері прав людини (Декларацію ООН про права людини, Конвенцію ООН про права інвалідів, Конвенцію ООН про права дитини) Україна взяла на себе відповідальність щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, і щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими потребами.

На сьогодні в Україні є політична воля щодо впровадження та розвитку інклюзивного навчання, є достатньо сформована законодавча база, яка постійно розвивається та удосконалюється.

Законодавчою основою інклюзивного навчання у сучасній початковій школі є: Конституція України, Декларація ООН про права людини, Конвенція ООН про права інвалідів, Конвенція ООН про права дитини, Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», Постанова КМУ від 15.08.2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», Розпорядження КМУ від 09.08.2017 № 526-р «Про Національну стратегію реформування системи

інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу», Постанова КМУ від 14.11.2018 № 952 «Про деякі категорії осіб з особливими освітніми потребами», Наказ МОНУ від 01.10.2010 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання», Лист МОНУ від 31.08.2020 № 1/9-495 «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році».

Спробуємо дати відповіді на деякі питання щодо цієї проблеми.

Інклюзивне навчання – це навчання осіб, які мають інвалідність?

Насправді це не так. Чинним на сьогодні Законом України «Про освіту» чітко визначено дане поняття. Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Пунктом 20 цього ж Закону визначено поняття особи з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. Тобто в законі не вказано що під інклюзивним навчанням слід розуміти лише навчання осіб, що мають інвалідність, це можуть бути внутрішньо переміщені особи, діти-біженці, діти, що потребують додаткового та тимчасового захисту, учні з особливими освітніми та мовними потребами тощо. Кожна сучасна початкова школа сьогодні має мати готовність у будь-який час прийняти кожну дитину та створити максимально сприятливе середовище для розвитку її потенціалу. Інклюзивне навчання полягає в тому, що в звичайному класі вчать звичайні діти, просто деякі з них вчать трошки по-іншому. Але в такому класі ні в якому разі не має бути відокремлення одних дітей від інших (навіть на рівні риторики). З урахуванням рекомендацій спеціалістів та настільки, наскільки це можливо, у такому класі налагоджується спільне навчання.

Хто приймає рішення про відкриття інклюзивних класів в навчальному закладі?

Рішення про утворення класів з інклюзивним навчанням в закладі освіти приймається керівником закладу з урахуванням освітніх запитів населення за умов наявності належної матеріально-технічної та методичної бази, відповідних педагогічних працівників та приміщень, що відповідають санітарно-гігієнічним вимогам.

Скільки дітей може бути в інклюзивному класі?

Згідно з Законом України «Про повну загальну середню освіту» кількість учнів, які здобувають початкову освіту у класі має становити не більше 24 учні. При цьому згідно Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для забезпечення ефективного навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з особливими освітніми потребами становить: одна – три дитини з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженням зору чи слуху, легкими інтелектуальними порушеннями тощо; не більш як двоє дітей із числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, у тому числі з дислексією, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку) або тих, хто пересуваються на візках.

Скільки вчителів працює в інклюзивному класі?

В інклюзивному класі працюють один вчитель та один асистент вчителя. Асистент вчителя є асистентом саме вчителя, а не окремих дітей чи дитини. Він працює разом із вчителем зі всім класом, зі всіма учнями. Адже спільна робота – головна мета інклюзивного навчання.

Чи потрібна спеціальна освіта вчителю, асистенту вчителя?

Нормативно або законодавчо не визначено, що спеціальна освіта обов'язкова для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Керівник закладу загальної середньої освіти призначає на посади педагогічних та інших працівників, зокрема і асистентів вчителів. Обов'язковість спеціальної освіти для вчителя в інклюзивному класі обмежить можливість дитини з особливими освітніми потребами отримати освіту. Але при цьому, спеціальна освіта або кваліфікація бажана, особливо це стосується асистента вчителя. Для вирішення питань, які виникатимуть у педагогічних працівників створено мережу інклюзивно-ресурсних центрів, які мають надавати консультації та допомогу вчителям, які працюють в інклюзивних класах. Крім того, кожен педагогічний працівник проходить підвищення кваліфікації, які мають передбачати і спеціальні знання щодо особливостей роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Чи можливо, щоб учитель працював без асистента? Так, можливо. Усе визначається потребою дитини з особливими освітніми потребами. Асистент вчителя або дитини – це додаткова можливість, а не обов'язковість.

Хто несе відповідальність за дитину з особливими освітніми потребами під час перерви? Це питання організації роботи закладу освіти і визначається воно правилами внутрішнього трудового розпорядку. Це повноваження керівника, наприклад, він може призначити відповідальними чергових вчителів.

Скільки асистентів вчителя може бути в інклюзивному класі? Відповідно до наказу МОНУ від 01.02.2018 № 90, яким внесено зміни до Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти, затверджених наказом МОН від 06.12.2010 № 1205, у закладах загальної середньої освіти, де запроваджено інклюзивне навчання, вводиться посада асистента вчителя для роботи з учнями з особливими освітніми потребами з розрахунку 1 ставка на клас, у якому навчаються діти з особливими освітніми потребами.

За яким тарифним розрядом здійснюється оплата праці асистента вчителя в інклюзивному класі? Посада асистента вчителя не передбачає присвоєння кваліфікаційних категорій. За результатами атестації асистенту вчителя встановлюється тарифний розряд, під час визначення якого враховуються: освітній рівень працівника, професійна компетентність, педагогічний досвід, результативність та якість роботи, інші дані, які характеризують його професійну діяльність. Відповідно до додатку 9 наказу Міністерства освіти і науки України від 26.09.2005 № 557 «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ» асистенту вчителя закладу загальної середньої освіти з інклюзивним та інтегрованим навчанням встановлюється 10-12 тарифні розряди. Рішення про встановлення розміру посадового окладу в межах затвердженого фонду заробітної плати відповідно до затверджених цим наказом схем тарифних розрядів приймає керівник закладу загальної середньої освіти.

Аналіз законодавчих та нормативно-правових документів щодо інклюзивного навчання в сучасній початковій школі засвідчив, що політика сучасної України щодо дітей з особливими освітніми потребами характеризується значним залученням держави до системного вирішення проблем, однак, суспільно-соціальний устрій при цьому не змінюється. Незважаючи на те, що в Україні розроблена певна законодавча база для здобуття освіти дітьми з обмеженнями, деякі механізми реалізації цього процесу відсутні, що негативно позначається на розбудові інклюзивної освіти та потребує внесення змін та вдосконалення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
3. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik dla pedagogів і батьків / Укладачі Н.В. Заєркова, А.О. Трейтяк. – К., 2016. – 68 с.
4. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 7. – С. 17-22.
5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1996. – 111 с.
6. Лист МОНУ від 31.08.2020 № 1/9-495 «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-495729-20#Text>.
7. Наказ МОНУ від 01.10.2010 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>.
8. Наказ МОНУ від 26.09.2005 № 557 «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1130-05#Text>.
9. Постанова КМУ від 15.08.2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text>.
10. Постанова КМУ від 14.11.2018 № 952 «Про деякі категорії осіб з особливими освітніми потребами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2018-%D0%BF#Text>.
11. Розпорядження КМУ від 09.08.2017 № 526-р «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017 – 2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text>.

Теслик Л. В.,
вчитель початкових класів
Красилівської ЗОШ I-III ступенів №1

Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства

Анотація. У статті розкривається питання важливості співпраці батьків та школи в організації навчання та виховання учнів.

Ключові слова: сім'я, школа, взаємодія, виховання, співпраця.

Постановка проблеми. Соціально-економічні і культурно-освітні процеси, які відбуваються в Україні, формують нові відносини між сім'єю і школою. Батьки все частіше стають суб'єктами освітнього простору, замовниками «освітніх послуг», беруть активну участь у визначенні основних пріоритетів навчання і виховання особистості, що зростає. Узгодження виховних впливів, спільної діяльності сім'ї і школи як провідних інституцій соціалізації особистості та подолання притаманних сучасному соціуму вад зумовлює потребу в педагогічно грамотних батьках, здатних до реалізації завдань освіти й виховання.

Значущість залучення батьків до освітнього процесу, партнерської взаємодії сім'ї і школи на сучасному етапі освітніх перетворень актуалізовано в низці

нормативних документів, серед яких: закони України «Про освіту» [3], «Про вищу освіту» [2], «Про охорону дитинства» [4], Концепція «Нова українська школа» [5].

Виклад основного матеріалу. Сім'я і школа - це берег і море. На березі дитина робить свої перші кроки, отримує перші уроки життя, а потім перед нею відкривається непізнане море знань, і шлях в цьому морі прокладає школа. Це не означає, що дитина повинна зовсім відірватися від берега - бо ж навіть моряки дальнього плавання завжди повертаються на берег. Сім'я дає дитині первинну підготовку до життя, яку школа все-таки не може дати, тому що необхідний безпосередній дотик до світу близьких, які оточують дитину, світом дуже рідним, дуже потрібним, світом, до якого дитина з перших років привикає і з яким рахується. А вже потім народжується невідоме почуття самостійності, яке школа повинна підтримувати.

Відомо, що сім'я — природне і найбільш стійке формування людського суспільства, яка акумулює в собі всі найважливіші його ознаки. Сім'я завжди була найкращим колективним вихователем, носієм найвищих національних ідеалів.

Виховати дитину здоровою, працелюбною, справжнім громадянином - справа нелегка. Батько і мати несуть відповідальність перед суспільством за виховання дітей, за формування майбутнього громадянина. Процес виховання дітей в сім'ї знаходиться в тісному зв'язку з процесом виховання та навчання підростаючого покоління в школі. Керівна роль, при чому, належить школі, яка повинна функціонувати виховні функції і сім'ї в суспільстві.

В сім'ї дитина вперше засвоює норми моралі, навиків спільної праці, формуються життєві плани дітей, естетичні ідеали, виховується любов до України. Співробітництво між учителями та батьками є просто необхідним, якщо ми хочемо позбавити дітей конфліктних ситуацій із симптомами, що їх супроводжують: фобіями, відразу до навчання, неуспішністю, почуттям неповно вартості тощо. Маючи перевагу первинного впливу, сімейне виховання має свої особливості. Дитина розцінює його як норму, доки не зіткнеться з іншим виховним середовищем, особливо з таким, де панують зовсім інші закони.

"Роки й роки ідуть на те. — писав відомий педагог В.О. Сухомлинський, щоб навчати і вчителів і батьків бути чутливими до переживання дітей. Зрозуміти дитячі почуття — значить підійти до дитини по-людському, принести їй спокій, розсіяти тривогу, навчити її бути доброю й чуйною. Дитина, відчувши, що старші зрозуміли її душевний стан, стає м'якою, чутливою до добра. Те, що я називаю вихованістю, є відповіддю дитини на наше вміння зрозуміти її стан. Якщо є старші, не розуміючи дитини, байдужі до її душевних порухів, часом бур і ураганів, — дитина стає жорстокою, оздоблюється, вона може навмисне робити зло".

У сучасних умовах координацію виховних дій сім'ї покладено на освітній заклад і від того, як організована і реалізована робота з батьками учнів, значною мірою залежить успішність процесу навчання і виховання дітей. Важливим завданням є широке залучення батьків, усіх дорослих членів сім'ї до співпраці з педагогічним колективом, до активної участі в житті навчального закладу, класу. Встановлення і підтримання педагогічної взаємодії «діти-батьки-педагоги» необхідно вибудовувати на принципах взаємоповаги, довіри, відповідальності та рівноправного партнерства. Основою такої взаємодії має стати єдність у ставленні до дитини як до найвищої цінності.

Останнім часом спостерігається певне звуження цього аспекту діяльності освітнього закладу і вчителя, самоусунення педагогічних колективів від роботи з сім'ями учнів. На часі організація роботи з батьками дітей різних вікових груп, в родинях з різним типом сімейного неблагополуччя, формування педагогічної культури всіх дорослих членів сім'ї на новій методологічній основі із застосуванням інноваційних педагогічних технологій. Мова йде про такий зміст педагогічної діяльності вчителя, який спрямовується на підвищення готовності батьків до

виховання дітей, на усвідомлення ними важливості відповідального батьківства, на передачу всім дорослим членам родини певної психолого-педагогічної, фізіолого-гігієнічної, правової інформації, на формування у них відповідних практичних умінь і навичок [6].

Організація роботи з батьками в освітньому закладі – багатоаспектна і має значні педагогічні можливості. Успіх в організації роботи з батьками великою мірою залежить від особистості й авторитету педагога, його професійності, високих моральних, людських якостей, вміння спілкуватись з батьками, з колегами, з дітьми. А також, провідними факторами, що впливають на роботу з батьками є: тип сім'ї (повна, неповна, нуклеарна, розширена), вік батьків, рівень освіти і професійна приналежність, соціально-економічне становище сім'ї, тип і стиль взаємин у сім'ї.

Початкова освіта – перший освітній рівень, який закладає фундамент загальноосвітньої підготовки учнів. Відповідно до можливостей дітей молодшого шкільного віку початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільною ланкою, має забезпечити подальше становлення дитячої особистості, її інтелектуальний, соціальний і психофізичний розвиток. Забезпечення найбільш продуктивного виконання завдань початкової школи можливе за умови творчої співпраці вчителя початкових класів і батьків учнів. Професійна діяльність учителя початкової школи постійно пов'язана з сімейним вихованням та взаємодією з батьками учнів як стосовно впровадження різних форм соціально-педагогічної допомоги родині, так і щодо їх корекції у процесі педагогічної освіти батьків. Багатогранність діяльності вчителя початкових класів передбачає оволодіння великим обсягом соціально-педагогічних, психологічних, законодавчо-правових знань та вмінь [8, с.35].

Дослідницею Л. Назаренко [9, с.54] виділено чотири групи респондентів-батьків, що відрізняються між собою рівнем теоретичних знань і характером готовності бути партнером педагогічного колективу: батьки з високим рівнем зацікавленості в адаптації дітей до соціального оточення; батьки з достатнім рівнем підготовки; батьки із середнім педагогічним рівнем; батьки з низьким рівнем загальної та педагогічної культури.

Формами роботи сучасного вчителя з батьками є індивідуальні групові та колективні.

До індивідуальних форм взаємодії належать: бесіди з батьками, індивідуальна педагогічна та психологічна допомога, короткі методичні рекомендації, батьківська кімната, консультації з окремих питань, відвідування сім'ї вихованця, бесіда з батьками по телефону, використання електронної пошти, листування з батьками, виконання батьками педагогічних доручень тощо.

В даному випадку учитель надає допомогу батькам у керівництві навчально-виховною роботою дітей у домашніх умовах, у визначенні методів і прийомів виховання, формування в них позитивного ставлення до школи, навчанні дітей, їх участі у суспільній і трудовій діяльності; спонукає батьків до педагогічної самоосвіти, залучає їх до навчально-виховної діяльності в школі [9, с.53].

Колективні та групові форми взаємодії вчителя та батьків: бесіди, анкетування, виставки дитячих робіт, консультації, семінари-практикуми, круглі столи, батьківські збори, дні відкритих дверей, батьківський актив, батьківський лекторій, піклувальна рада, психологічні тренінги, ділові ігри тощо. Нові нетрадиційні форми виховної роботи, що передбачають взаємодію у межах «трикутника» школа – батьки – діти. Це найчастіше сімейні клуби, усні журнали, прес-конференції, круглі столи, спільний перегляд фільмів на педагогічну тематику, вечори, огляд сімейних традицій, виставки дитячої творчості, родинних альбомів, учнівських зошитів, щоденників, колекцій, випуск тематичних газет, спільна проектна діяльність, ток-шоу [6].

Дбаючи про ефективну взаємодію з батьками, при використанні різних форм роботи учитель має враховувати важливість таких чинників:

1. Запрошення батьків до співпраці. Часто вчитель вважає, що батьки перебувають в опозиції до нього. Доброзичливість, відкритість у спілкуванні з батьками – перший крок до співпраці з ними.

2. Дотримання позиції рівноправності. Об'єднання зусиль учителя та сім'ї школяра можливе за взаємного визнання ними рівноправності. Перший крок має зробити вчитель, оскільки до цього його зобов'язує професійний обов'язок.

3. Визнання важливості ролі батьків у співпраці. Учитель повинен завжди наголошувати на важливій ролі батьків у вихованні та розвитку дитини.

4. Вияв любові, захоплення їхньою дитиною. Психологічний контакт із батьками виникає одразу, як тільки вчитель виявляє розуміння дитини, симпатію до неї, бачить позитивні та негативні риси. Батьки, відчувши доброзичливість учителя, охочіше спілкуються з ним, налаштовуються на співпрацю.

5. Пошук нових форм співпраці. Учитель може запропонувати одному з батьків організувати батьківські збори, разом визначивши їх тематику, структуру тощо. Особливо корисний обмін думками з батьками щодо налагодження взаєморозуміння з дітьми [8, с.32].

Нові реалії життя в Україні потребують урахування нових підходів до взаємодії сім'ї і школи. Спільна робота педагогів і батьків є найціннішим інструментом, що дозволяє підібрати для кожного учня оптимальний виховний маршрут, а також взаємно збагатити знаннями кожного з учасників взаємодії.

Важливість даної проблеми визначена сучасними вітчизняними і зарубіжними науковцями, педагогами-практиками, нормативно-правовою базою та вимогами суспільства, що й підкреслює її актуальність та зумовлює необхідність подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Горбач І. Підготовка майбутнього вчителя до роботи з батьками. *Рідна школа*. 2000. № 2. С. 71–73.
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 19.04.2020).
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 19.04.2020).
4. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 19.04.2020).
5. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 19.04.2020).
6. Кравченко Т.В. Особливості взаємодії сім'ї та школи у формуванні особистості дитини. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_silsk_shkolu/11/vis_nuk_20.pdf. (дата звернення: 19.04.2020).
7. Кравченко Т.В. Школа і сім'я: педагогічні проблеми співробітництва. Київ: Педагогічна думка, 2002. 185 с.
8. Мартиненко С. Робота класного керівника з батьками. *Директор школи*. 2012. № 4. С. 31–38.
9. Прийменко В. Вплив сім'ї на успішне навчання дитини. *Початкова школа*. 2006. № 3. С. 52–55.

Теслюк З. Я.,
директор школи, вчитель початкових класів
Лисогірської загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів
Меджибізької селищної ради
(с. Лисогірка)

Управлінські процеси закладу освіти щодо забезпечення якісних освітніх послуг

Анотація. У статті зазначено, що управління школою спрямоване на забезпечення ефективного функціонування та взаємодії всіх підрозділів педагогічної системи. На якість освітньої діяльності впливають кадрова політика та забезпечення можливостей для професійного розвитку педагогічних працівників, що прийняття рішень — важливий компонент управлінського процесу і дуже відповідальний.

Ключові слова: управлінська діяльність, освітнє середовище, інклюзивний простір, булінг, компетентності.

Англійський письменник Редьярд Кіплінг писав: «Освіта — найбільше із земних благ, якщо вона найвищої якості. В іншому разі вона абсолютно марна». Дійсно, якість освіти визначає якість життя людини й суспільства. Нині освіта характеризується не лише рівнем знань, умінь і навичок, а і якістю особистісного, світоглядного, громадянського розвитку майбутнього покоління. Тому питання якості освіти повинно розглядатися передусім із позиції людських та соціальних цінностей.

Трохи історії становлення нашого закладу освіти. Школа грамоти існувала з 1861 року, яка була відкрита священиком Дорофеем Волинецьким. У 1894 році було побудовано власне приміщення, а в 1896 році школа була перетворена у церковно-приходську. На території шкільного подвір'я перша школа почала діяти з 1898 року, приміщення якої не збереглося, а на її місці збудоване котельне господарство у 1972 році. Сучасне приміщення школи будувалося у 1928 – 1930 роках за радянської влади. Добудовано ще один шкільний корпус у 1974 році. Лисогірська загальноосвітня школа I-II ступенів Меджибізької селищної ради Хмельницької області була, є і буде єдиним осередком навчання, виховання і розвитку здібної учнівської молоді, сотень дітей, батьки яких працювали і працюють в селі Лисогірка.

Школа має пристосований спортивний зал, велике шкільне подвір'я, гарний фруктовий сад. Спортивний зал, спортивні споруди та спортивний майданчик стали своєрідним оздоровчим комплексом як для дітей, так і для дорослих. Саме тут проводяться спортивні змагання, спартакіади школярів і спортивні свята села, інші заходи. Працюють різноманітні гуртки, секції, протягом року складаються плани і проводяться змагання з різних видів спорту, за віковими категоріями дітей.

Школа плідно співпрацює з позашкільними закладами села – із закладом дошкільної освіти «Барвінок», з яким укладаємо щорічну угоду про співпрацю; користується послугами сільської бібліотеки, яка забезпечує школу додатковою літературою для уроків позакласного читання, і самі уроки проводяться на базі бібліотеки. Школа задовольняє потреби учнів у всебічному розвитку духовності, культури, надає можливість реалізувати свої здібності в першу чергу в самій школі. Також між закладом освіти та сільським ФАПом укладено угоду про надання первинних медичних оглядів учнів, дотримання гігієни тіла, проведення профілактичних бесід тощо.

Процес реформування освіти в Україні є спробою застосування нових форм роботи в межах традиційної системи. Результативність у роботі досягається шляхом впровадження інноваційних технологій, пошуками відповіді на питання: «Як навчати, як створити сприятливі умови засвоєння нового матеріалу?».

Головною метою освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства.

Досягти даної мети можна, забезпечивши високий рівень якості освіти. Як забезпечити високу якість у закладі освіти, діяльність якого багатокomпонентна і побудована на різних механізмах взаємодії?

Отже, якість освіти розглядається у нерозривній єдності якості процесу (діяльності) і якості результату. Якість освітнього процесу (діяльності) є невід'ємною складовою якості освіти, яка залежить від якості освітнього середовища, включає якісні і кількісні характеристики освітнього процесу, якість професійної компетентності викладачів, якість організаційно-управлінської компетентності [6].

Кожен заклад освіти має свої особливості – тип, рівень освіти, умови діяльності, фінансування, місцезнаходження, освітня програма тощо. Усі ці складові впливають на формування для кожного окремого закладу внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності і якості освіти.

Запровадження внутрішньої системи забезпечення якості – стратегічне рішення школи, яке може допомогти поліпшити її загальну дієвість та забезпечити міцну основу для ініціатив щодо її ефективного та сталого розвитку[2].

Як зазначено в Освітній програмі закладу: «призначення школи полягає в наданні якісної повної загальної освіти дітям шкільного віку, забезпеченні їх всебічного розвитку, вихованні та самореалізації особистості, здатної до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, готової до свідомого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, прагненні до самовдосконалення і навчання упродовж життя».

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, співпрацювати з іншими людьми, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми.

Освітня програма, що реалізується в закладі, спрямована на формування в учнів сучасної наукової картини світу, виховання працьовитості, любові до природи; розвиток в учнів національної самосвідомості, формування людини, яка прагне удосконалення та перетворення суспільства; інтеграцію особистості в систему світової та національної культури; рішення завдань, формування загальної культури особистості, адаптації особистості до життя в суспільстві; виховання громадянськості, поваги до прав і свобод людини, до культурних традицій в умовах багатонаціональної держави; створення основи для усвідомленого, відповідального вибору та наступного освоєння професійних освітніх програм; формування потреби до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення тощо.

Наявність відкритої, прозорої і зрозумілої для здобувачів освіти системи оцінювання їх навчальних досягнень є одним із глобальних завдань сучасної школи [3].

Здобувачі освіти отримують від педагогічних працівників інформацію про критерії, правила та процедури оцінювання навчальних досягнень. У закладі здійснюється аналіз результатів навчання здобувачів освіти.

Здійснювалось оперативне керівництво школою, забезпечувалась її діяльність, ефективне використання і збереження майна, закріпленого за навчальною установою.

На сучасному етапі педагогічний колектив вважає найважливішим допомогти кожній дитині досягти успіхів, реалізувати духовні, комунікативні, пізнавальні й творчі потреби. Тому співпраця учителів школи, учнів, батьків і громадських структур спрямована на досягнення кожною дитиною значущих для неї особистісних і колективних успіхів.

Управління освітнім процесом у школі зумовлене його метою й здійснюється на основі принципів плановості, циклічності, послідовності, наступності, нормування, оптимізації та наукової організації, психологічного забезпечення, перспективності, прогнозування. Управління школою спрямоване на забезпечення ефективного

функціонування та взаємодії всіх підрозділів педагогічної системи з метою досягнення стратегічних та тактичних цілей діяльності [5].

Новий освітній менеджмент зумовив утвердження в управлінській системі школи таких тенденцій:

1. Відмови від авторитарного стилю управління і переходу до лідерства, партнерства та демократичних процедур узгодження рішень. Більш повного делегування повноважень по лінії «зверху — вниз» у поєднанні з наділенням відповідальністю (ніколи не роби того, що можуть зробити самостійно твої учителі та учні).

2. Прийняття науково обґрунтованих рішень на основі аналізу повної та якісної інформації, зібраної й обробленої за допомогою сучасних методів.

3. Організації роботи педагогічного колективу за принципом «ми всі робимо одну справу» (принцип співробітництва). Постійне навчання всіх.

4. Зміни орієнтирів управлінської діяльності в напрямі переходу від управління школою до управління процесами навчання та розвитку кожного учня [7].

У школі запроваджуємо внутрішню систему забезпечення якості освіти – це наше стратегічне рішення, яке допомагає поліпшити її загальну дієвість та забезпечити міцну основу. Розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти – це постійний процес, за допомогою якого відбувається вдосконалення освітньої діяльності, підтримується дієвість закладу, забезпечується відповідність змінам у освітній сфері, створюються нові можливості тощо. Відповідно, розроблено положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти, схвалено педагогічною радою (протокол № 3 від 28.12.2019) та затверджено наказом № 183 від 28.12.2019.

На початок 2020/2021 навчального року у закладі освіти є 9 класів, у яких навчається 52 учні. Надають освітні послуги 15 педагогічних працівників, з них 3 сумісників та 1 вчителька знаходиться у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Сприяють у створенні належних умов перебування учнів у закладі освіти кухар, підсобний робітник, прибиральник службових приміщень, робітник з комплексного обслуговування й ремонту будівель (4 чоловік). У опалювальний період у котельні позмінно працюють 4 кочегарів.

Сайт Лисогірської ЗОШ I-II ступенів - <https://lusogirka.ucoz.ua/>

Сторінка закладу освіти у <https://www.facebook.com/zoryana.teslyuk/>

Однією з важливих умов для освітнього процесу є безпечне та комфортне освітнє середовище:

- територія огорожена, є заїзд до харчоблоку;
- є облаштована спортивна площадка та ігровий майданчик;
- достатнє озеленення території, фруктовий сад, квіткові дизайнерські клумби;
- приміщення початкової школи окреме з внутрішнім туалетом;
- обидва приміщення школи обладнані пандусами.

Дотримуємося температурного режиму, з допомогою відповідних фахівців створюємо належний рівень освітлення; забезпечуємо питний режим (фонтанчики з питною водою (на час карантинних заходів – індивідуальний питний режим (власні ємності з водою)).

Щодо дизайну приміщень: в оформленні класних кімнат початкової школи використовуємо гнучкий дизайн, мобільні робочі місця для різних видів робіт. Класи поділено на осередки, меблі для різних ростових груп, використовуємо стіни для розміщення інформаційних матеріалів, є місця для відпочинку учнів на перерві. Облаштовані місця для роботи і відпочинку педагогічних працівників.

У нашому закладі є навчальні кабінети, спортивна зала, комп'ютерний клас, інклюзивно-ресурсна кімната, бібліотека, приміщення для харчування, підсобні приміщення.

В закладі організоване харчування дітей з метою створення умов, сприяючих зміцненню здоров'я, формуванню навиків правильного харчування, пошуку нових форм обслуговування дітей, збільшення охоплення учнів гарячим харчуванням у школі, були розроблені основні завдання, які були зосереджені на наступних питаннях:

- забезпечення безкоштовним і пільговим харчуванням учнів школи;
- створення сприятливих умов для організації раціонального харчування;
- зміцнення і модернізацію матеріальної бази приміщень харчоблоку школи;
- підвищення культури харчування;
- забезпечення санітарно-гігієнічної безпеки харчування;
- проведення систематичної роз'яснювальної роботи серед батьків і учнів про необхідність гарячого харчування.

Організація харчування здійснюється згідно Санітарного регламенту у закладах загальної середньої освіти. Шкільна їдальня знаходиться в приміщенні школи, забезпечена всім необхідним інвентарем, миючими та дезінфікуючими засобами, забезпечена проточною холодною та гарячою водою.

У закладі освіти створені умови для безпечного використання мережі Інтернет, в учасників освітнього процесу формуємо навички безпечної поведінки в Інтернеті. Не допускаємо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом. Таким чином, ми отримуємо письмову згоду від батьків чи інших законних представників дитини.

Розроблено правила користування мережею Інтернет для учнів:

- використання інтернет ресурсів виключно з навчальною метою;
- заборона відвідування сайтів, які містять непристойну, заборонену, нелегальну інформацію, насильство тощо;
- використання інформації з інтернет ресурсів має містити посилання на джерело (дотримання принципів академічної доброчесності);
- заборона зберігання, поширення інформації, яка містить персональні дані, крім випадків, визначених законодавством;
- заборона поширення інформації, що може образити інших осіб або заподіяти їм шкоду.

Формування інклюзивного освітнього простору у закладі освіти відбувається відповідно до ст. ст. 50, 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Постанови КМ України від 09.08.2017 р. № 588 «Про внесення змін до порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», листа МОН «Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти у 2020/2021 н. р.», розпорядження Меджибізької селищної ради від 28.08.2020 р. № 134/2020-р «Про організацію інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти громади у 2020/2021 н. р.», висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини від 31 серпня 2020 р. № 128, виписки з медичної карти № 027/о від 26.08.2020, їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство; в школі наказом директора № 82 від 31.08.2020 було організовано навчання для дітей з особливими освітніми потребами.

Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами в 2020-2021 навчальному році організовано у 1 класі (ДЦП, тяжкі порушення мовлення).

Освітній процес у класах з інклюзивним навчанням організовується відповідно до робочого навчального плану закладу освіти, складеного на основі типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

Інклюзивно-ресурсним центром рекомендовано корекційно - розвиткові заняття з урахуванням програми для дітей з тяжкими порушеннями мовлення та програми інтенсивної педагогічної корекції. Корекційно-розвиткова робота реалізується через

корекційно-розвиткові заняття за напрямками відповідно до індивідуальних особливостей учня.

На початку навчального року по школі видано наказ про створення команди психолого-педагогічного супроводу. До нього ввійшли спеціалісти інклюзивного навчання, асистент вчителя, психолог-реабілітолог, медична сестра, класний керівник, матір дитини з особливими освітніми потребами. Спеціалістами була складена індивідуальна програма розвитку для учня, яка містить: інформацію про учня; актуальний рівень розвитку, знань і вмінь учня; розробка корекційних планів (програм) всіх спеціалістів, які працюють з учнем.

Освітнє середовище закладу освіти вільне від будь яких форм насильства та дискримінації [1,2].

1. Заклад освіти планує та реалізує діяльність щодо протидії будь-яким проявам дискримінації, булінгу

2. У закладі освіти оприлюднено правила поведінки учасників освітнього процесу, що забезпечують дотримання етичних норм, повагу до гідності, прав і свобод людини

3. Керівництво закладу освіти, педагогічні працівники обізнані щодо ознак різних форм булінгу, іншого насильства та дотримуються порядку реагування на їх прояви

4. У закладі освіти організована робота психолога, у тому числі для психологічного супроводу учасників освітнього процесу, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу, іншого насильства

5. Заклад освіти взаємодіє з органами та службами щодо захисту прав дітей, правоохоронними органами, у тому числі залучає їх до заходів із запобігання булінгу, іншому насильству.

Перспективи розвитку освітнього середовища закладу.

Характерним для школи є прагнення впроваджувати нове в методику навчання і виховання, експериментувати, добираючи найефективніші форми і методи освітньої роботи. На кожному етапі розвитку школи постають конкретні завдання, які вирішує педагогічний колектив [7].

Ця робота покликана задовольняти потреби розвитку й оновлення школи, а також інтереси педагогічних працівників. Удосконалення освітнього процесу пов'язане з необхідністю модернізації внутрішньо-шкільної методичної роботи на інноваційній основі. Насамперед йдеться про залучення педагогів-практиків до творчої діяльності та формування нових підходів до організації методичної роботи, нового розуміння педагогічної творчості.

Ми погоджуємось, що школа — це заклад, де спрацьовують не стереотипи та упередження, а здоровий глузд і прагматизм. Школою створена система задоволення індивідуальних потреб в знаннях кожного учня. Проводяться анкетування, тестування, опитування учнів і їх батьків по створенню сприятливого мікроклімату в школі.

Ми забезпечуємо гуманітарну спрямованість навчання, яка передбачає вивчення української мови та іноземної мови (англійської), історії та інших предметів гуманітарного циклу. Завдяки збереженню базового рівня викладання природничо-математичних дисциплін ми даємо випускникові школи можливість у разі зміни його життєвих орієнтирів мати достатні знання для вступу до навчального закладу будь-якого профілю.

Уникнути перенавантаження дозволяють достатній життєвий простір (школа розташована у двох будівлях), якісне харчування, можливість зайнятися спортом у спортивній залі, організація змістовного дозвілля тощо.

Ми діємо: намагаємося навчати школярів за передовими освітніми технологіями. У нас працюють методичні об'єднання вчителів з базових дисциплін,

які накопичують досвід педагогічних розробок, організовують роботу щодо оновлення змісту навчання, впровадження сучасних форм і методів навчання.

Ми надаємо широке коло додаткових можливостей задоволення освітніх потреб:

- надаємо учням можливість самовизначитися, спланувати своє майбутнє, удосконалити знання з української мови, сприяємо якнайповнішому розкриттю здібностей дітей;

- програма позаурочної діяльності учнів включає роботу гуртків: «Паперові фантазії», «Юний математик», «Швидкочитайлик», «Театральний», «Дивослово», «Ботаніки-рослинники», «Здібні математики», «Народних інструментів», вокально-інструментальний, спортивні секції (футбол, волейбол, теніс), «Рукопашний бій».

Ми маємо свої традиції та культурні досягнення:

- кожний навчальний рік починається святом Першого дзвоника і завершується святом Останнього дзвоника, які проводимо в інноваційному форматі (квести, родинне вогнище);

- святкуємо ювілеї навчального закладу (120-річчя закладу у 2018 році);

- проводяться зустрічі старшокласників з відомими випускниками минулих літ.

Ми не тільки демонструємо здатність генерувати нові ідеї, а й показуємо на практиці можливість їх перетворення на конкретні проекти, які успішно реалізуються в школі.

Запровадження викладання нових навчальних дисциплін та факультативних курсів.

Організація демократичної системи самоврядування учнів.

Створення навчального закладу як відкритої системи з органічною потребою в ефективній діяльності (звіти перед громадськістю, виступи у пресі тощо).

Становлення сучасної моделі управління інноваційним розвитком закладу освіти, формування нової організаційної культури школяра.

Ми спираємось на батьків як на головних наших помічників.

Батьки наших учнів не тільки виконують роль безпосередніх замовників освітніх послуг для своїх дітей, а й стають активними учасниками освітнього процесу.

Вибір батьками школи зумовлений їхнім прагненням знайти:

- школу, в якій їхня дитина отримає глибокі знання з базових предметів та уявлення про звичаї українського народу, визначні події та постаті в історії країни, уявлення про звичаї народу, культурні надбання України і світу;

- місце, де їхня дитина буде оточена теплом і турботою;

- школу, де дитину сприйматимуть як особистість з її неповторними нахилами, інтересами й потребами;

- освітній центр, де вчителі прагнуть надати індивідуальну педагогічну підтримку кожному учневі, створюючи сприятливі умови для його творчого розвитку;

- соціальний інститут, де виховують українця і громадянина світу;

- дитячий центр, де прагнення кожного учня розвинути свій інтелектуальний потенціал реалізується під час проведення позаурочних заходів;

- навчальний заклад, у якому кожна оцінка є результатом наполегливої праці, а бажання вчитись — неодмінною умовою перебування в ньому.

Ми адекватно реагуємо на зміну принципових засад освітнього менеджменту: перехід від управління людьми до управління процесами.

Тільки в поєднанні спільних зусиль адміністрації школи, учнів, педагогів, батьків та громадян можливо досягнути очікуваних результатів.

Для учнів: оволодіння освітніми компетенціями на рівні Державних стандартів; формування інформативних і нормативних, інтелектуальних і комунікативних компетенцій; створення ситуації життєвого успіху в усіх сферах шкільної діяльності;

формування правової та громадянської свідомості; підвищення показників фізичного, психологічного стану здоров'я.

Для вчителів: підвищення рівня професійної компетентності педагогів; створення комфортних психолого-педагогічних умов для здійснення професійної діяльності; поліпшення матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу.

Для адміністрації: активізація діяльності всіх структур школи; упровадження ефективного управління; покращення статусу й іміджу школи.

Для батьків: встановлення партнерських відносин між родинами учнів та педагогічними працівниками; створення умов для задоволення потреб щодо отримання якісної освіти дітьми; збереження та зміцнення здоров'я дітей.

Для громадськості: створення позитивного іміджу школи у соціумі; підвищення конкурентоспроможності серед ЗЗСО громади; збільшення уваги до вирішення проблем навчання і виховання.

Сподіваюсь, що використання запропонованих пріоритетних заходів сприятимуть розвитку компетентностей учнів, покращенню якості освіти, вмотивованості педагогічних працівників та розвитку нашої школи як сучасного закладу освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Безпечна і дружня до дитини школа: навчальний онлайнмодуль [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://scfs.multycourse.com.ua/ua/basic/14>
2. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. – Київ, Державна служба якості освіти, 2019 - 240 с.
3. Романенко Ю. А. Якість освіти: суть поняття та оцінювання. Вісник НПУ ім. М. П. Драгоманова. URL: goo.gl/F7B9Vc.
4. Ткачук Л. В. Концепція педагогічної освіти в області: якість освіти. URL: <https://goo.gl/2Ab8WA>.
5. Управління школою. Практикум. [Електронний ресурс] / Студія онлайн-освіти EdEra. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA-PROSVITCENTER+SM101+sm101/about>
6. Федорченко Ю. Про моніторинг оцінювання та забезпечення якості освіти URL: <http://osvita.ua/vnz/54822/>.
7. URL: <http://dinz.gov.ua>.

Ткачук М. М.,

вчитель початкових класів,
Стріховецький загальноосвітній заклад середньої освіти
Солобковецької сільської ради Ярмолинецького району

Організація роботи з учнями з особливими освітніми потребами

Анотація. У статті розглядається проблема впровадження в загальноосвітніх закладах інклюзивної освіти, адже це важливий аспект гуманізації як усієї освітньої галузі, так і навчально-виховного процесу.

Ключові слова: інклюзивна модель, психофізичний розвиток, інклюзивна освіта, принцип гуманізму, особливі освітні потреби.

Актуальність. Кількість дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні, на жаль, щороку збільшується. За Законом України "Про освіту" всі українські діти мають право на рівний доступ до якісної освіти. Важливо усвідомлювати, що

кожна дитина, незалежно від стану її здоров'я та фізіологічних особливостей, може і хоче спілкуватися зі своїми однолітками та іншими людьми.

Проблема. Інклюзивна освіта надає можливість кожній дитині право на самореалізацію, соціалізацію в природному середовищі, розкриття природних здібностей, отримання необхідної допомоги та підтримки з боку однолітків, педагогічного колективу школи та відповідних спеціалістів. Це можливе за умови правильно і відповідно адаптованого освітнього середовища.

Важливого значення набуває створення сприятливого позитивно - емоційного клімату в класі, школі, включення дитини з психофізичними вадами в життя суспільства, її прийняття вчителями, однолітками, батьками та розуміння її особливостей.

Відомий філософ Конфуцій 2,5 тисячі років тому радив наставникам і учителям поєднувати у навчально-виховному процесі нові ідеї з перевіреними концепціями, навчати тільки через діяльність, пристосовуватися до індивідуальних потреб учнів з різними здібностями до навчання, формувати моральні цінності й забезпечувати всім дітям рівні можливості для здобуття знань. Ця глибинна мудрість актуальна і в сучасному світі, де гуманістичні ідеї стали нормою для цивілізованих країн. Тож і ми, українські педагоги, модернізуючи освітній процес і впроваджуючи нові концепції, маємо дбати про кожного маленького громадянина, не забуваючи й тих, які мають особливі потреби. Це принципи інклюзивної освіти, яку, хоч вона і є новою для української педагогіки, вже широко обговорюють у суспільстві і поступово впроваджують у навчальних закладах.

У цьому процесі вітчизняним педагогам стає у великій пригоді досвід зарубіжних колег. Отже, спробуємо проаналізувати та порівняти процеси реалізації інклюзивної освіти в Україні.

У Європі вже багато років реалізують принципи спільного навчання дітей з особливими потребами і їхніх однолітків в умовах звичайного загальноосвітнього навчального закладу.

Сьогодні в Україні відбувається формування нової освітньої політики, яка передбачає включення кожної дитини у загальноосвітній процес і тим самим забезпечує реалізацію її права на освіту.

Основою концепції інклюзивної освіти є принцип, що всі діти і молоді люди, незважаючи на різне культурне й соціальне походження та різні рівні навчальних можливостей, повинні мати однакові можливості у навчанні в усіх типах закладів освіти.

Відповідно до Конвенції ООН про права інвалідів та інших міжнародних документів, необхідними умовами для отримання якісної освіти для дітей з особливими потребами є вміння педагога здійснювати індивідуалізацію та диференціацію навчального процесу, оцінювати розвиток дитини на основі об'єктивних спостережень за її розвитком, розробляти індивідуальні навчальні програми, тісно співпрацювати з батьками дитини та іншими фахівцями. Звичайно, що для виконання цих та інших завдань педагогу потрібна допомога – з боку адміністрації навчального закладу, з боку інших фахівців, з боку батьків. Але найбільш важливою для педагога є надання допомоги під час самого навчального процесу. Саме надання такої допомоги і є основною метою діяльності асистента педагога (асистент вчителя, асистент вихователя).

Асистент вчителя призначається на посаду та звільняється з неї наказом керівника місцевого органу управління освітою. Посаду асистента вчителя може обіймати особа з високими моральними якостями, яка має повну вищу педагогічну освіту та пройшла курсову перепідготовку щодо роботи в умовах інклюзії. У навчальному закладі даний педагогічний працівник безпосередньо підпорядковується заступнику директора з навчально-виховної роботи, працює під керівництвом учителя класу, до якого призначений. Основні завдання асистента

вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням полягають в адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами та застосування під час уроку системи корекційних заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу. Асистент вчителя повинен разом з учителем забезпечувати виконання навчальної програми та допомагати учням з порушеннями психофізичного розвитку набувати знань, вмінь та навичок, що будуть їм необхідні для повноцінного життя в класі, школі, суспільстві.

Разом із вчителем класу асистент вчителя здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, зокрема:

- проводить навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, використовуючи різноманітні форми роботи та запроваджуючи ефективні форми їх проведення;

- допомагає дітям з особливими освітніми потребами виконувати навчальні завдання;

- здійснює добір, розробку додаткового дидактичного матеріалу до тем, які вивчаються, враховуючи особливі освітні потреби учня відповідно до вказівок учителя;

- залучає дітей з особливими освітніми потребами до різних видів навчальної діяльності на уроці;

- адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами;

- разом із групою фахівців, приймає участь у розробленні індивідуальну програму розвитку дитини з особливими освітніми потребами, вивчає особливості діяльності та розвитку дітей, оцінює їхні навчальні досягнення, виконання ними індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку дітей з особливими освітніми потребами;

- проводить спостереження за навчальною діяльністю учня з особливими освітніми потребами та об'єктивний запис інформації щодо виконання учнем завдань та змін у його поведінці, повідомляє цю інформацію вчителю;

- інформує вчителя класу та батьків про досягнення дітей з особливими освітніми потребами.

Учитель разом з асистентом є учасниками диференційованої команди, вони виконують чітко розділені ролі у навчальному процесі, гармонійно доповнюють один одного. Численні завдання, які стоять перед асистентом педагога, потребують не лише належної його підготовки, а й постійної підтримки та допомоги з боку вчителя.

Для створення здорової робочої атмосфери вчителі мають ефективно спілкуватися зі своїми асистентами. Розпочати слід із чіткого розуміння сторонами своїх обов'язків, а також створити можливості для їх постійного вільного обговорення. Ефективна комунікація залежить також від того, наскільки обидві сторони чують одна одну та враховують отриману інформацію.

Учитель постійно несе відповідальність за виконання навчальної програми і зобов'язаний виконувати пов'язані з програмою професійні обов'язки, особисто проводить переважну частину навчання, щоб налагодити взаємодію з учнем, необхідну для отримання даних щодо прийняття належних освітніх рішень. Завдання, що перебувають за межами професійної діяльності, можна делегувати асистентам, котрі демонструють, коментують слайди або обговорюють з учнями певні питання.

Щоб робота асистента у класі була ефективною, він має знати про визначені вчителем цілі в індивідуальному навчальному плані учня, вміти бачити, що учень уже досяг певних поставлених результатів, знати, як звітувати вчителю про свої спостереження.

Якщо в процесі планування індивідуальної навчальної програми зазначено, що учень не може чи не повинен виконувати певні види діяльності самостійно, асистент учителя повинен:

- допомагати учням з фізичними порушеннями та обмеженою мобільністю при виконанні фізичних вправ і під час пересування;
- забезпечувати безпечне оточення для задоволення потреб учнів у сфері особистого догляду на основі поваги до гідності дитини;
- допомагати учням у виконанні щоденних побутових завдань (наприклад, перевдягатися, харчуватися, дотримуватися особистої гігієни).

Роль асистентів має полягати в якісній допомозі взаємодії вчителя з учнем через усунення канцелярських, технічних та наглядових бар'єрів на цьому шляху.

Наводжу загальновідомий факт, що якість навчально-виховного процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження, у дитини завжди є резерви для розвитку, використання яких може суттєво поліпшити якість її життя.

Пріоритетними напрямками діяльності асистента є сприяння соціальній, емоційній та когнітивній адаптації кожної дитини з тим, щоб вона відчувала себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя.

У класах, де навчаються учні з різними рівнями розвитку та здібностей, педагоги мають підтримувати один одного у застосуванні найефективніших стратегій навчання. Якщо у школі створено доброзичливу, невимушену атмосферу, якщо тут визнають унікальність кожного (і педагога, і учнів) та підтримують їх, це суттєво підвищує ефективність навчання.

Школа, клас мають стати рідними для учнів та їхніх родин. Батьки дітей з особливими потребами обов'язково повинні бути залучені до навчально-виховного процесу. Постійна соціальна взаємодія в різноманітних умовах, за різних обставин, в різних ситуаціях зближує учнів, виробляє емпатію, прихильність один до одного, усвідомлення індивідуальності кожного, відчуття захищеності.

На мою думку, найголовніша роль асистента учителя – створення корекційного середовища для дитини з особливими освітніми потребами. Виконуючи свою місію, асистент учителя повинен стати для такої дитини наставником, вихователем, другом, який щохвилини, щосекунди, щомиті поруч. Він розуміє не лише слова і думки дитини, а й її погляд, відчуття, душевний стан.

Кількість дітей з відхиленнями у розвитку, на жаль, збільшується. Так, заданими Європейської академії дитячої інвалідності, у будь-якій країні світу 2-3% усіх дітей - це діти-інваліди, ще 10-20% - діти, які не мають ознак інвалідності, але підлягають постійному медико-педагогічному супроводу. Державна статистика Міністерства охорони здоров'я України констатує, що у нас дітей-інвалідів - 160 тисяч, зокрема з патологією нервової системи, до яких належать і діти з ДЦП, - близько 100 тисяч. Постає запитання — хто і яким чином навчатиме таких дітей? Перед батьками хворого малюка стоїть непростий вибір: школа-інтернат чи навчання вдома? Це "вибір без вибору", адже необхідно визначити подальший шлях розпитку, режим і життєвий уклад своєї дитини та сім'ї. Адже від того, де знаходитиметься дитина більшу частину часу (вдома з мамою чи в школі інтернатного типу в оточенні таких само дітей), залежить рівень її подальшого розвитку. Саме тому, виходячи з інтересів цих родин, 1 жовтня 2010 року Міністерством освіти і науки України було затверджено Концепцію розвитку інклюзивної освіти.

Що ж таке інклюзивна освіта? У Концепції визначено, що інклюзивне навчання - це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Але тепер постала проблема перед учителями, до яких у класи прийшли незвичні школярі. Адже дитина з особливими освітніми потребами — це не просто

учень, який не встигає у навчальній діяльності за відносно здоровими однолітками. Кожен із них - це окремий незвичний, ще не зовсім пізнаний світ. Цим дітям надається ряд послуг:

- освітні - спрямовані на здобуття освіти відповідного рівня на основі державних стандартів з урахуванням розвитку кожної дитини;
- психологічні — система кваліфікованих заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій і якостей дітей з особливими потребами, створення сприятливих умов для розвитку особистості;
- соціально-педагогічні — виявлення потреб, складання індивідуалізованих планів і рекомендацій щодо шляхів задоволення потреб, сприяння розвитку соціальних навичок і компетенцій дітей цільової групи, їх різнобічних інтересів;
- реабілітаційні — заходи, спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівнів життєдіяльності дітей з особливими потребами з метою сприяння їх інтеграції в суспільство.

Завдяки роботі Центру інклюзивної освіти хворі діти отримують доступ до якісної освіти, можливість задоволення особливих освітніх потреб, а також спілкування з однолітками. Батьки таких дітей, у свою чергу, можуть без перешкод реалізовувати свої запити, працевлаштовуватися, що позитивно впливає на підвищення їх самооцінки та емоційного стану в сім'ї. Отож, маючи за плечима чималий досвід, перед тим, як починати працювати з такою категорією дітей, радимо прислухатися до деяких порад щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

1. Детально ознайомтеся з діагнозом дитини, особливостями її фізичного та психічного розвитку. Знаючи можливості учня, ви зможете використовувати ширший арсенал форм та методів навчання, не заціклюючись лише на кількох основних.

2. Налагодьте співробітництво з батьками учня. Батьки дитини з особливими освітніми потребами - це ваші союзники, а не конкуренти в навчально-виховному процесі. Вони для вас - це перше і найважливіше джерело інформації про дитину, її звички, захоплення, особливості характеру. Жодна педагогічна чи психологічна література не дасть вам такої дієвої та своєчасної поради в конкретній життєвій ситуації, як батьки. Дуже часто батьки, не маючи спеціальної педагогічної освіти, але добре знаючи особливості своєї дитини, підкажуть вам ефективні шляхи вирішення певної проблеми.

3. Дитина з особливими освітніми потребами потребує особливої уваги від учителя, але вона не має стати центром уваги у класі. Не потрібно загострювати увагу на неспроможності дитини виконати те чи інше завдання, занадто допомагаючи їй у цьому або ж навпаки, відмінити її. Ви можете диференціювати навчальні завдання відповідно до можливостей класу, включивши її в одну з (слабших) груп. Крім того, слід пам'ятати, що, як правило, у таких дітей формування особистості відбувається по-своєму, не так, як у інших однолітків, а значна увага може спричинити лише піднесення їхнього "Я". Діти-інваліди не повинні бачити від вас ні жалощів, ні поблажок, особливо щодо навчальної дисципліни, а мають усвідомлювати, що вони такі ж члени учнівського колективу, як і решта учнів класу.

4. Інші діти класу не повинні відчувати дискомфорт від того, що поруч із ними навчається учень з особливими потребами. Вчителю потрібно побудувати свою роботу таким чином, щоб усі діти класу були товаришами, а не няньками один для одного. Коли методично правильно продумана робота, здорові діти самі прагнуть допомогти своїм однокласникам у звичайних життєвих ситуаціях, таких як, наприклад, піднести портфель, подати сніданок у їдальню чи погратися разом на перерві.

5. Навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами має здійснюватися не лише вчителем-класоводом. В ідеалі з таким учнем має працювати мультидисциплінарна команда, до якої входять, крім класного керівника, який є

учителем-реабілітологом, асистент учителя-реабілітолога, психолог, соціальний педагог, лікар-реабілітолог та, за необхідності, логопед. Якщо ж можливості школи не мають змоги розширити штати, то левову частку усіх цих обов'язків виконує сам учитель.

6. Чітко розплануйте свою діяльність. Щоб досягти гарних результатів, необхідно чітко визначити мету роботи з дитиною, яка має особливі освітні потреби. У цьому вам, перш за все, допоможе індивідуалізований навчальний план, складений за програмою, рекомендованою медико-психолого-педагогічною комісією саме для вашого учня. Індивідуалізований навчальний план складається фахівцями мультидисциплінарної команди. (Або ж самим учителем, якщо таких спеціалістів у школі немає). У ньому мають бути зазначені загальні відомості про учня, його батьків чи опікунів, поточний рівень розвитку дитини, пристосування та модифікації класного докільця, довгострокова (річна) мета, короткострокові завдання, а також дата і прогрес у розвитку вашого учня відповідно до поставлених завдань. Чималу роль у відстежуванні змін у розвитку такої дитини відіграє портфоліо учня. Воно може бути оформлено у будь-якому вигляді, але, як показав досвід, найзручніша форма - це папка. У папку-портфоліо ви можете вкласти: соціальний паспорт сім'ї, в якій виховується дитина, результати обстежень психолога, фотографії, аудіо та відеозаписи, дитячі малюнки, аплікації, і, безумовно, робочі зошити школяра. Така папка буде для вас незамінним джерелом інформації та показником позитивних зрушень у розвитку вашого учня.

7. Заздалегідь обговоріть систему оцінювання навчальних досягнень дитини з особливими освітніми потребами. Оцінювання здійснюється за критеріями навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти та обсягом матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою. Але система оцінювання навчальних досягнень таких учнів може бути стимулюючою. Тобто вчитель може поставити дещо завищену оцінку, мотивуючи її тим, що для виконання певного завдання учневі з особливими потребами необхідно докласти значно більших, а деколи і титанічних, зусиль порівняно зі здоровими однолітками.

8. Учні з особливими освітніми потребами мають бути активними учасниками позакласної роботи, яка проводиться з урахуванням психофізичних можливостей дитини і спрямована на всебічний розвиток особистості, формування позитивного соціально-психологічного статусу. Залучайте їх до позашкільної роботи відповідно до можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, з урахуванням їхніх побажань, віку, психофізичних особливостей та стану здоров'я. Дуже часто дитина, яка не може достатньо виявити себе у навчальній діяльності, надолужує втрачене у позакласних формах роботи. Так, наприклад, були випадки, коли діти з церебральним паралічем чудово співали на дитячих ранках, а дитина з синдромом Дауна відвідувала заняття з хореографії.

Звичайно ж, універсального рецепта, як працювати з дітьми з особливими потребами, не існує. Кожен день - це нові, часто неочікувані завдання перед педагогами, саме тому маємо бути терплячими та винахідливими. Діти з серйозними відхиленнями у розвитку, часто просто не мають досвіду спілкування з людьми, які не належать до членів їхніх родин. Вони не вміють товаришувати, співпереживати, допомагати та співпрацювати з іншими, їм важко поділитися своїми емоціями та побажаннями. Виходячи з цього, перше і найголовніше завдання, яке стоїть перед учителями, котрі працюють з дітьми з особливими освітніми потребами — це спочатку соціалізувати, а потім уже чогось навчати своїх учнів.

То ж пам'ятаємо вислів Г.С. Сковороди: «Хочеш чогось навчити — навчися сам». Не зневірюйтеся, коли щось не вдається, учіться розуміти своїх вихованців і отримуйте насолоду від своєї роботи!

Список використаних джерел та літератури:

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти. http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
2. Мартинюк В. Про лікування та адаптацію дітей із органічним ураженням нервової системи. <http://medsvit.org/artieles/1/168/volodimir-martinyuk-pro-l-kuvannya-ta-adaptats-yu-d-lei-z-organ-chnim-urazhennyam-nervovo-sistemi/>
3. Татаринцев О. Методичні рекомендації щодо організації та змісту інклюзивного навчання дітей із особливими освітніми потребами. http://www.osvitajagotin.com.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=24&Itemid=71

Туракевич І. В.,
завідувач Судилківської філії
Судилківського ліцею
с. Судилків Шепетівський район
Хмельницька область Україна

Індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти з ООП: проблеми і можливості

Анотація. У статті розглядається індивідуальна освітня траєкторія здобувачів освіти, інклюзивна освіта в освітніх закладах України, зокрема в закладах освіти Судилківської ОТГ. Саме індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти з ооп є провідною тенденцією в розвитку системи освіти в усьому світовому співтоваристві. Сформульовано комплекс взаємопов'язаних чинників, спрямованих на активізацію розвитку інклюзивної освіти в Україні. Адже в її основі лежить індивідуальний підхід до кожного учня, його адаптація в навчальному, освітньому просторі та в суспільстві в цілому. Що є актуальним сьогодні у демократичному суспільстві.

Ключові слова: індивідуальна освітня траєкторія, інклюзивна освіта, інклюзивно-ресурсний центр (іrc), індивідуальний план, особливі освітні потреби, здобувачі освіти з обмеженими можливостями.

На сучасному етапі індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти є провідною тенденцією в розвитку системи освіти. Індивідуальна освітня траєкторія - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання.

На сьогоднішній день школа давно перейшла до нових освітніх технологій, а з цим і пов'язана проблема нової освітньої траєкторії для дітей з різними можливостями. З урахуванням конкретних соціально-культурних умов і політичних пріоритетів держави процес інклюзивної освіти в різних країнах відбувається по-різному.

В ряді держав інклюзивна освіта розглядається як пріоритетний напрям розвитку національних систем шкільної освіти. Чим економічно стабільніша держава тим важливішим є фактор реалізації права громадян на здобуття освіти та інтеграцію в соціальний простір дітей з особливими освітніми потребами.

Мета статті - розглянути основні принципи індивідуальної освітня траєкторія здобувачів освіти з ооп, інклюзивної освіти та розкрити напрямки розвитку такої освіти в громаді.

Інклюзивна освіта передбачає освіту для всіх в плані пристосування до різних потреб і фізичних порушень та може здійснюватися тільки в контексті реальних

взаємин, коли школярами з обмеженими можливостями освоюються різноманітні види діяльності, спілкування, регулюється самооцінка, здобувається підтримка і співпраця ровесників, формується світогляд і духовний зміст дитини з інвалідністю, пристосованість жити і працювати в сучасному світі. Тут важливо, роль держави, яка повинна ціленаправлено і системно готувати таких дітей до життя. Інклюзія сьогодні це не лише технічне оснащення архітектурного середовища освітніх установ (пандоси) а і готовність зміни психології здорових людей до людей з особливими освітніми потребами.

Задоволенням потреби кожного здобувача освіти, впершу чергу залежить в ефективній соціалізації, тобто набутті засобів вибудовування особистої, професійної та громадської діяльності в суспільному житті. Особистісний ріст дитини з особливими потребами має право на задоволення власних соціальних потреб, це не пасивний член суспільства, а активний громадянин. Показником розвитку суспільства XXI століття є рівень підтримки, гуманізм та терпимість у ставленні до дітей з особливими потребам, можливість надати їм доступну та якісну освіту-показники ступеня розвитку суспільства, в якому вони живуть. [1, с.30].

Наразі держава чітко визначила шлях, яким намагається створити сприятливі умови навчання для дітей з особливими потребами. Це створення інформаційно – ресурсних центрів.

Такий інклюзивний ресурсний центр працює на території Судилківської ОТГ під керівництвом Столярчук Т. Р.

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) - це установа, яка створена з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних закладах, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти.

Основні завдання інклюзивно-ресурсного центру:

- проводять комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини;
- надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги;

забезпечують системний та кваліфікований супровід дитини з особливими освітніми потребами [2, с. 123].

До інклюзивно-ресурсного центру Судилківської ОТГ звертаються батьки, які відчувають занепокоєння щодо розвитку дитини, незалежно від наявності в дитини інвалідності чи встановленого діагнозу.

Комплексна психолого-педагогічна оцінка та інші послуги ІРЦ надаються тільки на підставі заяви батьків. Жодна послуга інклюзивно-ресурсного центру не може бути надана у примусовому порядку чи за зверненням третіх осіб (учителів, вихователів).

Інклюзивно-ресурсний центр:

- проводить комплексну оцінку з метою визначення особливих освітніх потреб дитини;
- розробляє рекомендації щодо освітньої програми для дитини з особливими освітніми потребами;
- надає психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги;
- педагогічні працівники інклюзивно-ресурсних центрів беруть участь у роботі команд психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у школах і дитсадках;
- проводять моніторинг динаміки розвитку дитини не рідше, ніж двічі на рік;
- надають консультації та методичну допомогу вчителям і вихователям з питань організації
- інклюзивного навчання;

- консультують батьків або законних представників дітей з особливими освітніми потребами стосовно зарахування до закладів освіти;
- надають психологічну допомогу, проводять бесіди з батьками (законними представниками) дітей з особливими освітніми потребами.

Комплексна оцінка дитини проводиться індивідуально за такими напрямками:

- оцінка фізичного розвитку дитини – визначення рівня її загального розвитку, відповідності віковим нормам, розвитку дрібної моторики, способу пересування тощо;
- оцінка мовленнєвого розвитку дитини – визначення рівня розвитку та використання вербальної/невербальної мови, наявності мовленнєвого порушення та його структури;
- оцінка когнітивної сфери дитини – визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів: сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага;
- оцінка емоційно-вольової сфери дитини – виявлення її здатності до вольового зусилля, схильностей до проявів девіантної поведінки та її причин;
- оцінка освітньої діяльності дитини – визначення рівня сформованості знань, умінь, навичок відповідно до освітньої програми чи основних критеріїв формування вмінь і навичок дітей дошкільного віку.

В разі виявлення потреб здобувача освіти Судилківської ОТГ, проводяться психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.

Психолого-педагогічні послуги – це групові та індивідуальні заняття, направлені на розвиток дитини з особливими освітніми потребами.

Корекційно-розвиткові послуги – це групові та індивідуальні заняття, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості дитини з особливими освітніми потребами, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги спрямовані на:

- соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їхньої самостійності та відповідних компетенцій;
- розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності, становлення особистості. . [2, с. 156].

На сьогоднішній день відкриті посади асистента вчителя, дитини, які фінансуються з держбюджету з метою адаптації учнів з особливими освітніми потребами в освітнє середовище. Батьки мають право вирішувати як і де навчатися їхній дитині. Саме співпраця педагогічного колективу та батьків має йти на користь здобувачу освіти з особливими освітніми потребами. Діти з ООП включені в освітній процес. Вони осягають основи незалежного життя, засвоюють нові форми поведінки, спілкування, взаємодії, вчатьс я виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у розв'язанні проблем, приймати самостійні рішення.

Інклюзивна освіта – це неперервний процес розвитку освіти, який надає можливість доступності освіти (самовдосконалення, саморозвитку) та який визнає, що усі діти – це індивідууми з різними потребами в навчанні. Інклюзивна освіта намагається розробити підхід до освітнього процесу, який буде більш гнучким для задоволення різноманітних потреб у навчанні. Якщо навчання та виховання стануть більш ефективними, то це сприяє більш гармонійному розвитку не тільки дітей з особливими потребами, але й для звичайних дітей.

Позиція освітніх закладів є такою, що не учні створені для навчальних закладів, а саме навчальні заклади створені для учнів, тобто навчальні заклади повинні урахувати потреби учнів, а не учні повинні підходити під ті чи інші критерії, які встановили навчальні заклади.

Отже, інклюзивна освіта розглядає та вимагає індивідуального підходу до кожного учня. Розглядається не тільки процес інтеграції учнів з ооп у навчальний заклад але і розробка спеціальних навчальних планів для таких дітей.

Така освіта надає можливість задовільнити потреби здобувачів освіти які були раніше відокремлені і розділені.

Висновки. За останні п'ять років була вибудована парадигма інклюзивної освіти в Судилківській ОТГ, індивідуальна освітня траєкторія здобувачів освіти отг. І реалізація якої можлива на основі взаємодії різних факторів, посилення фінансування освіти, удосконалення її нормативно-правового забезпечення, поліпшення методичного та кадрового забезпечення інклюзивної освіти.

Результатом такої роботи є створення Судилківського інклюзивно-ресурсного центру. А також і навчання дітей з ооп в звичних класах. Партнерська діяльність яких спрямована на користь дитини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Боднар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В. Боднар // Рідна школа. – 2011. – №3. – С. 10 – 14.
2. Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання: зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження В. Сухомлинського, 29-30.09.2015 / уклад. О. Е. Жосан. – Кіровоград: Ексклюзив-систем, 2015. – 468 с.
3. Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управ-ління: [навч.-метод. посіб.] / [А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін.]; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
4. Ярмошук І. Інклюзивне навчання в системі освіти / І. Ярмошук // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28.

Усач М. М.

вчитель вищої категорії,
старший вчитель,
вчитель початкових класів,
Шепетівської ЗОШ I-III ступенів №1
(м. Шепетівка)

Виховний процес у школі: складові успіху

Анотація. На підставі аналізу педагогічної літератури та власного досвіду у статті визначені етапи, алгоритми, ідеї, форми і методи, які дозволяють створити умови для досягнення успіху в сучасній українській школі.

Ключові слова: *учень, ситуація успіху, навчально-виховний процес, мотивація.*

*«Рецепт успіху: вчіться, поки інші сплять;
працуйте, поки інші без діла;
готуйтеся, поки інші грають;
і мрійте, поки інші тільки бажають».*
Вільям А. Уард

*«Людина народжується на світ не для того,
щоб зникнути безвісною пилинкою,
людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний».*

Світ стрімко змінюється, освіта потребує кардинального реформування. В умовах модернізації української освіти важливим є створення сприятливої атмосфери співробітництва, яка дає можливість розвитку творчої ініціативної особистості,

Основне завдання школи - розвиток особистості дитини. Тому постає питання про пошук таких форм і методів організації навчально-виховного процесу школярів, які б найбільшою мірою забезпечували цей розвиток через досягнення кожною особистістю власного успіху, віри в свої сили, Засобом для розвитку особистості дитини – є створення ситуації успіху. Першою заповіддю навчання і виховання є надання дітям можливості відчувати радість праці, гордість за свої успіхи.

В.Сухомлинський казав: «У нас не повинно бути нещасних учнів, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися. Від нас, від нашого уміння, від нашої майстерності, від нашого мистецтва, мудрості залежить життя, здоров'я, розум, характер, воля, інтелектуальне обличчя, місце та роль у житті, щастя підростаючого покоління».

Ситуація успіху включає в себе організацію вчителем діяльності учнів таким чином, щоб допомогти досягти значних результатів. Успіх – це переживання радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прямувала в своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, сподіваннями, або перевершив їх. Успіх можливий завдяки таким якостям: умінням, старанню, пізнанню, інтересу та похвали з боку дорослих. Основними етапами створення ситуації успіху є:

- мотиваційний;
- організаційний;
- підсумковий.

На мотиваційному етапі учитель ставить завдання сформулювати установку на успіх. Під час організаційного етапу для учня створюються умови для успішного виконання завдання. Учитель має врахувати наявність здібностей та оцінити важкість проблеми, яку необхідно вирішити школяреві. На підсумковому етапі необхідно результат використати як стимул для подальшої роботи.

Запорукою успіху дитини є тісна співпраця вчителя та учня, їх творча взаємодія, створення мотивуючого, розвивального, комфортного освітнього середовища.

Метою створення ситуації успіху є самоорганізація і самовиховання; прийняття рішень та планування дій; розв'язання типових життєвих ситуацій; організація навчально-пошукової, дослідницької діяльності учнів; організація тісної співпраці з батьками, вчителями і партнерами.

Створення ситуації успіху за А.С. Белкіним має певний алгоритм:

1. Зняття страху.
2. Авансування успішного результату.
3. Прихований інструктаж про способи і форми здійснення діяльності.
4. Внесення мотиву.
5. Персональна винятковість.
6. Мобілізація активності, або педагогічне переконання.
7. Висока оцінка будь-якої деталі успіху.

Виховання в початковій школі – процес безперервний. Ситуацію успіху у молодших школярів я, як вчитель початкових класів, створюю через ранкові зустрічі, уроки, ігри, виховні і позакласні заходи, роботу з батьками.

Під час ранкових зустрічей учні: розвивають такі важливі для успіху навички, як: висловлювати власні думки, слухати інших, пропонувати ідеї в групах,

синтезувати інформацію; виховують повагу до думки інших; збагачують словниковий запас.

З метою забезпечення досягнення успіху на уроках використовую такі прийоми, як: «Невтручання», «Анонсування», «Емоційне заохочення», «Емоційне блокування», «Стабілізація», «Даю шанс», «Стеж за нами», «Обмін ролями», «Створення ситуації змагань», «Допомога друга», Еврика, «Навмисна помилка» тощо.

Навчання і виховання на основі гри мотивує учнів тривалий час виконувати певні види діяльності, розвиває емоційність, різні види взаємодії. Вимагає від учасників злагодженої роботи, комунікації, критичного мислення. У навчально-виховному процесі використовую різноманітні ігри: «Стежинка», «Клубочок», «Один до одного», «Фантазери», «Кращий шифрувальник», «Не помились», «Знайди помилку», «Мозаїка», «Плутанка», «Що змінилось», «Мікрофон», «Незакінчені речення», ігри з цеглинками LEGO та ін.

Ситуація успіху у виховній і позакласній діяльності створюється педагогом за допомогою ланцюжка таких послідовних дій:

- установка на діяльність;
- забезпечення діяльності;
- порівняння одержаних результатів із передбачуваними.

Дуже цікавою є педагогічна технологія Лінди Ллойд. Вона відпрацювала у початковій школі 30 років, підсумком її педагогічного досвіду стала виховна система.

Її система містить такі ідеї:

- навчати «цілу» дитину;
- успіх породжує успіх;
- вчити дітей на основі сприйняття навколишнього органами чуття;
- діти навчаються швидше, коли грають;
- допомогти батькам зрозуміти свою дитину;
- діти пізнають те, що ми піднімаємо до рівня їх усвідомлення;
- домагайтеся, щоб діти вели себе як успішні учні;
- дайте дітям сподівання на те, ким вони можуть стати;
- використовуйте позитивні фрази;
- мета викладання – розвиток мислення;
- домагайтесь, щоб діти якомога скоріше почали використовувати те, чому їх навчили;

- навчіть дітей відрізняти випадки, коли вони пізнають щось нове.

Для втілення цих ідей Л. Ллойд пропонує такі методи та засоби.

1. Створення власного пророцтва, яке здійснилося.
2. «Блокнот успіхів».
3. Час хваління.
4. «Чужий успіх»:
5. «Плакат успіху».
6. «Карта скарбів»
7. «Створення поглядів».
8. «Подяка».
9. «Список дарунків»
10. «Навчання організації».
11. «Збір ресурсів».

Правила успішної роботи у класі Л. Ллойд пропонує такі:

- дозволяйте тільки компліменти, хваління, забороняйте приниження та прізвиська;
- хваліть учнів, коли вони хвалять інших;
- використовуйте час для хваління, щоб чесно признати їх досягнення;

- створюйте пари, щоб діти навчали один одного, щиро допомагаючи один одному, заохочуючи партнера, хвалячи за виконане завдання;
- роздавайте нагороди за всякі досягнення, а не тільки за найкращі, але в цьому також треба знати міру;
- надавайте можливість робити письмові компліменти, визнання чужого зростання, адже усвідомлення чужої сили допоможе дітям побачити і їх власні здібності;
- при оцінюванні робіт підкреслюйте, що було зроблено правильно, а не скільки зроблено помилок;
- вести з дітьми особисті блокноти успіхів.

Отож ситуацію успіху створюю не тільки на уроках, а й виховній та позакласній діяльності. Використовую різноманітні форми проведення виховних та позакласних заходів: бесіди, години спілкування, дискусії, обговорення книг, усні журнали, конкурси, вікторини, екскурсії, квести, віртуальні подорожі, інсценування, інтелектуальні ігри, презентації, виставки, родинні свята, ігри-конкурси, захисти проектів, майстер-класи, тощо.

Ситуація успіху має великий виховний потенціал, який реалізується в наданні учню можливості збереження самоповаги через досягнення адекватного співвідношення між метою, докладанням зусиль та отриманими результатами; між педагогічною вимогливістю і можливостями учня.

Завдяки такому підходу у виховній роботі мої учні стають лауреатами та призерами, шкільних, міських інтерактивних конкурсів, виставок, олімпіад.

Але досягти бажаного результату не можливо без виховання в сім'ї. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими одностудентами, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Основні принципи цього підходу:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство;
- принципи соціального партнерства.

Батьки – мої перші помічники. Разом з ними організовую навчально – виховний процес, вирішую проблеми, приймаю рішення. Застосовую різні форми роботи з батьками: батьківські збори, індивідуальні бесіди, зустрічі за круглим столом, родинні свята, дні відкритих дверей, онлайн консультації, тощо.

У створенні ситуації успіху особливе значення надаю вербальним прийомам:

- Я не дарма вірю в тебе.
- З кожним днем це вдається тобі все краще.
- Ти обов'язково досягнеш успіху.
- Ти можеш краще, не поспішай.
- Я пишаюся твоїми досягненнями.
- У тебе все вийде, тільки зверни увагу на ...
- Ти уже багато вмієш.
- Важливо, що ти маєш власну думку.
- Роблячи помилки, ми теж вчимося.

Ситуація успіху надихає на творчу працю, змінює стиль життя, загартовує характер, впливає на результативність, відкриває приховані можливості, стає точкою відліку для змін, підвищує життєву стійкість.

Дорога до успіху вимагає багато зусиль та праці над собою, і якщо людина не готова до цього, то всі мрії про успіх так і залишаються мріями.

«Успіх змінює людину.
Він робить її впевненою у собі,
надає їй гідності, і людина виявляє
в собі якості, про які не підозрювала раніше».
Джой Бразерз

«Секрет успіху не полягає в тому, щоб не
робити помилок. Помилки робити можна.
Головне не робити одну і ту ж два рази».
Джорж Бернард Шоу

Список використаних джерел та літератури:

1. Нова українська школа [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://nus.org.ua/>
2. Технологія створення ситуації успіху за А. С. Белкіним. <https://studfile.net/preview/5252899/page:2/>
3. Педагогічна система Лінди Ллойд. <https://www.freepapers.ru/16/stvorenniya-situac-usphu-u-vihovnomu/238079.1618141.list4.html>
4. «Створення ситуації успіху як одна з умов гуманізації навчального процесу». <https://urok.osvita.ua/materials/upbring/38852/>
5. Інформаційний бюлетень кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика. <https://kpibs.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/126/2018/05>
6. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>

Фабинюк Н. А.,
вчитель початкових класів,
вища категорія
Лагодинецької загальноосвітньої школи
I-III ступенів
(с. Лагодинці)

Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ

Анотація. У статті розкривається проблема необхідності перегляду змісту освіти. Теоретично обґрунтовується й доводиться доцільність використання сучасних педагогічних технологій в НУШ. Описані технології, за якими успішно працюють вчителі молодших класів. Розкриваються переваги цих технологій над іншими. Говориться про їхні значення, сутність та завдання.

Ключові слова: сучасні педагогічні технології, реформування, технологія проблемного навчання, ігрові технології, групові технології, інформаційно-комунікативні технології, технології формування творчої особистості.

Постановка проблеми. Реформування шкільництва розпочинається з початкової ланки освіти. У Державному стандарті початкової освіти зазначається, що дітям забезпечується радість пізнання через дослідницьке та проєктне навчання; навчальна діяльність є для них цікавою. Основні положення Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти націлюють учителя на реалізацію інноваційних освітніх технологій та методів.

Використання технологічного підходу дає змогу відстежувати зв'язок навчального матеріалу з життям, формувати креативне й критичне мислення

молодших школярів, розвивати мотивацію учнів до навчання, їх здатність розв'язувати проблеми, ефективно спілкуватися, організовувати свою діяльність, здійснювати рефлексію, що в сукупності забезпечує сформованість умінь вчитися як ключової компетентності. Втілення педагогіки партнерства на основі довіри і розуміння також відбувається з використанням освітніх технологій, зокрема особистісно зорієнтованих, інтерактивних, ігрових, медіаосвітніх, формування критичного мислення, організації успішної діяльності тощо.

Різноманітність функцій освітніх технологій пояснюється варіативністю їх структури, компонентами якої є, крім традиційних, новітні засоби освітнього процесу, зокрема інформаційно-комунікаційні, а також інтерактивні методи.

Мета статті. Охарактеризувати підходи, методики та технології навчання в НУШ.

Виклад основного матеріалу. У Державному стандарті початкової освіти передбачено формування в учнів молодшого шкільного віку низки наскрізних умінь, що є спільними для всіх компетентностей: читання з розумінням; умінь висловлювати власну думку усно і письмово; критичне та системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; творчість; ініціативність; умінь конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми; здатність співпрацювати з іншими людьми. Для формування цих умінь, зокрема критично мислити, бути творчим, розв'язувати проблеми, учителям необхідно впроваджувати відповідні технології: як комплексні (формування творчої особистості, розвитку критичного мислення), так і загальнометодичні (інтерактивні, ігрові, проблемного навчання, кейс-стаді, портфоліо). Різниця між цими технологіями полягає передусім у цілеутворенні. Компонентами комплексних технологій є сформульовані цілі та діагностичний інструментарій для перевірки відповідності результату визначеній меті. Зрозуміло, що диференціація технологій на загальнометодичні й комплексні (ті, що спрямовані на формування наскрізних умінь і компетентностей), є відносною, адже технологія формування творчої особистості водночас може реалізовуватися для розвитку інноваційності, інформаційно-комунікаційної, культурної компетентностей як ключових для життя та творчості як наскрізного вміння.

Технології формування творчої особистості. Формування творчої особистості є одним із тих завдань школи, на необхідності реалізації якого акцентувалася увага завжди, особливо в періоди реформування суспільства. Зазвичай перетворювальні процеси в державі спричиняють посилений інтерес до проблеми творчості в освіті. Водночас, у формуванні творчих якостей учнів у закладах освіти, зокрема й початкової, не подолана суперечність. З одного боку, умінь творчо мислити є наскрізним умінням початкової школи. [1; 2] З іншого – від моменту, коли дитина переступила поріг школи, її вчать, що відповідь на запитання готова, що її вже знайдено раніше. І більше – дітей навчають, що їхній успіх мав би полягати в тому, щоб знати обмежений набір цих відповідей, засвоєних від учителя, і вміти їх «видати» в потрібний момент, зокрема на контрольній роботі. А це не шлях, який провадить до інновацій в освіті. [2; 205]

Необхідно визнати, що школярі, як порівняти з дошкільнятами, мислять більш стандартно. Причиною цього є стереотипи, які нав'язують учням у процесі навчання та виховання. Дітей у школі навчають сприймати доведені істини, незважаючи на рекомендації класиків педагогіки забезпечувати формування знань через дослідження. Отже, школа привчає радше до репродуктивної діяльності, ніж до творчої. Необхідність формування творчої особистості частіше декларується і менше реалізується в освітній практиці. У початковій школі для розвитку в учнів креативності необхідно в ігровій діяльності вчитися шукати суперечності та шляхи їх розв'язання. Існує орієнтовно 40 принципів вирішення протиріч. Найчастіше для цього застосовують такі прийоми:

- перетворення невдач на користь (у казці «Гай-гай» хлопець, щоб уникнути злиднів, вимушений вирушати в дорогу, де й знаходить своє щастя – царівну-наречену);
- копіювання (замість справжнього об'єкта використовується його копія, наприклад, у казці «Як заєць ошукав ведмедя» ведмедем є відображення цього звіра в криниці);
- зміна агрегатного стану (серце замерзає і тому стає злим, як у казці Г.-Х. Андерсена «Снігова королева»);
- перетворення живих об'єктів у неживі і навпаки (у казці «Залізний вовк» чоловік і вовк закам'яніли, а згодом завдяки цілющій і живильній воді ожили; у казці «Дідова дочка і бабина дочка» неживі об'єкти (піч, криниця) здатні розмовляти);
- непослідовність дій у часі (у казці «Дванадцять місяців» пори року, як і місяці, з'являються непослідовно);
- зміна об'єкта (у казці «Царівна-жаба» жаба перетворюється на принцесу; у казці «Кривенька качечка» качка перетворюється на дівчину);
- зміна властивостей та розмірів об'єкта в десятки й сотні разів (у казці «Петючий корабель» Об'їдайло здатний протягом обіду з'їсти дванадцять биків, сорок печей хліба, Обпивайло за одним разом випиває сорок сорокових кухлів меду і стільки ж квасу).

Діти з яскраво вираженою уявою більш успішно вирішують творчі завдання і протиріччя. Для розвитку уяви школярів розроблено спеціальні вправи, а саме: «Фантазери», «Салат із казок», «Що було б, якби...» тощо. Наприклад, дітям можна запропонувати на інтегрованих заняття та уроках поміркувати над проблемами, що було б, якби:

- що було б, якби вчені створили такий комп'ютер, інформацію з якого можна автоматично перекачувати в голову людини?
- що було б, якби восени з дерев не опадало листя?
- що було б, якби люди могли творити лише добрі справи?
- що було б, якби Земля не оберталася навколо Сонця?
- що було б, якби було винайдено ліки від усіх захворювань?

Учням, у яких недостатньо виражені творчі здібності, ознайомлення з уже відомими прийомами суттєво допомагає у вирішенні винахідницьких завдань і протиріч. Для розвитку творчого мислення вчені рекомендують застосовувати перелік дієслів, що стимулюють творення ідей: замінити, скомбінувати, пристосувати, модифікувати, збільшити, використати по-іншому, вилучити чи зменшити, перевернути чи переставити. [2;198]

Ефективним є також такі прийоми продукування нових ідей:

- поділити щось – як бікіні чи міні-спідниця;
- поширити щось – як торгові центри з прибудовами чи Боїнг;
- висушити щось – як суп із пакета;
- порізати щось на шматки – як хліб;
- розтягнути щось – як стрейчеві джинси чи лімузин.

Для розвитку творчого мислення ефективними є такі методи: мозковий штурм, фокальні об'єкти, моделювання маленькими чоловічками тощо. [3; 219]

Варто пам'ятати, що творчу особистість може виховати тільки той учитель, який сам є креативним і прагне до розвитку. Формування творчих якостей – це взаємозалежний і взаємодоповнювальний процес: розвиваючи творчі якості в учнів, педагог підвищує і рівень власної творчості, тобто здатності знаходити нестандартні вирішення проблеми чи нові способи вираження, привносити в життя щось цікаве.

Поняття технології формування (розвитку) критичного мислення. У педагогічній літературі використовують два взаємозамінні терміни: «технологія формування критичного мислення» та «технологія розвитку критичного мислення», –

які відрізняються словами «формування» й «розвиток». Розвиток – це процес зміни якості чогось, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. Формування – це створення чогось. Формування відбувається через становлення й розвиток. Очевидно, у молодших школярів критичне мислення формується, натомість у старшокласників – розвивається сформоване в початковій школі.

Проте нерідко слова «формування» й «розвиток» використовують як синонімічні. Зокрема, ототожнюються й технології формування та розвитку критичного мислення.

Технологія формування критичного мислення – це система діяльності, яка супроводжується педагогічними вимірюваннями і спрямована на розвиток здатності до самостійного пошуку, вибору та оцінки корисності інформації як для суспільних, так і для особистих потреб та цілей.

Реалізація технології передбачає інтерактивний режим занять, спільний пошук вирішення проблем, а також партнерські відносини між педагогом і тими, хто навчається.

На першому етапі відбувається пошук суперечливої (неоднозначно сприйнятої) або неповної (що потребує уточнення) інформації. Завдання вчителя на цьому етапі уроку – викликати зацікавлення в учнів, прагнення до пізнавальних дій. Діти мають згадати, що їм уже відомо з проблеми, котра розглядається, скласти список джерел, систематизувати їх, а також визначити питання, на які хочуть отримати відповіді.

На цьому етапі школярам можна запропонувати розповідь із навмисно допущеними помилками (прийом «Лови помилку»), вправи «Запитання – відповідь», «Вірю – не вірю» (приклади таких вправ запропоновані в завданнях до теми).

Доцільно скористатися методом «Допомога», який передбачає читання тексту із такими помітками на полях:

«+» – я це знаю;

«-» – я цього не знаю;

«?» – хотів би знати більше.

Згодом учні обговорюють прочитаний текст, відповідаючи на запитання:

- Які ваші знання отримали підтвердження в тексті?
- Які нові знання ви отримали?
- Про що ви б хотіли більше дізнатися?

На другому етапі відбувається поступове просування до нових знань різними шляхами: слухання розповідей учителя, читання текстів, перегляд відеофрагментів, проведення самостійних досліджень, а також актуалізація власного досвіду. Завдання вчителя – зберегти інтерес учнів до теми при роботі з новою інформацією, намагаючись якомога менше втручатися в роботу школярів. Вони можуть працювати як індивідуально, так і в групах.

На етапі рефлексії учні зіставляють нову інформацію з уже відомою, висловлюють власну думку, формують свої переконання. Учитель має повернути школярів до початкових записів, порадити внести зміни. Учні доцільно залучити до організації круглих столів, різних дискусій. На цьому етапі можна використати методи інтерактивних технологій «Займи позицію», «Акваріум» тощо.

Інформаційно-комунікативні технології. Інформаційно-комунікаційні технології навчання (ІКТ) – це сукупність методів і технічних засобів реалізації інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів забезпечення ефективного процесу навчання.

Використання інформаційних технологій відкривають доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, надають абсолютно нові можливості для творчості, дозволяють реалізовувати принципово нові форми й методи навчання.

Інформаційно-комп'ютерні технології здійснюють вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів.

Уроки із використанням ІКТ є одним з найбільш важливих результатів інноваційної роботи в початковій школі. ІКТ істотно допомагають педагогу в його роботі – це й підбір додаткового текстового та ілюстративного матеріалу, створення карток з індивідуальними завданнями та додатковими пізнавальними текстами, створення електронної бази моніторингу, систематизація і збереження особистих методичних напрацювань, підготовка звітної документації, оформлення навчальних стендів. Усе це дозволяє за більш короткий час отримати більш високий результат у навчанні дітей:

- застосування ІКТ на уроках підсилює позитивну мотивацію навчання, активізує пізнавальну діяльність учнів;
- використання ІКТ дозволяє проводити уроки на високому естетичному та емоційному рівні;
- забезпечує наочність, залучення великої кількості дидактичного матеріалу;
- підвищується обсяг виконуваної роботи на уроці в 1,5-2 рази;
- забезпечується високий ступінь диференціації навчання;
- розширюється можливість самостійної діяльності.

Висновки. Педагогічна технологія – це така побудова діяльності педагога, у якій усі входні в нього дії представлені в певній послідовності і цілісності, а виконання передбачає досягнення необхідного результату й має прогнозований характер. Переваги цих технологій полягають не тільки в посиленні ролі й питомої ваги самостійної роботи учнів, але й націленості технологій на розвиток творчого потенціалу особистості, індивідуалізації та диференціації навчального процесу, сприяння ефективному самоконтролю й самооцінці результатів навчання.

Пріоритетом навчання має стати не засвоєння учнями певного обсягу знань, умінь і навичок, а й уміння молодших школярів вчитися самостійно, здобувати знання і вміти їх переробляти, відбирати потрібне, міцно їх запам'ятовувати та пов'язувати з іншими. Впровадження сучасних педагогічних технологій створюють умови для підвищення якості навчання, пізнавальної активності й навчальної мотивації молодших школярів в НУШ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. С. 2. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. С. 219.
3. Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні / перекл. М. Олійник. Львів: Літопис, 2005. С. 205.
4. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / упорядн. Стребна О. В., Соценко А. О. Харків: Вид. група «Основа», 2005. С. 21. (Б-ка журн. «Початкове навчання»; Вип. 4)
5. Макаренко В. М., Туманцова О. О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків: Вид група «Основа»: «Тріада +», 2008.
6. Освітні технології: навч.-метод. посібн. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – Київ: А.С.К., 2001. – 256 с.
7. Химинець В.В. Інновації в початковій школі / В.В. Химинець, М.Ю. Кірик. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 312 с.

Проблема та запобігання булінгу в НУШ

Анотація. *Одна з проблем, яка стала актуальною — поширене цькування (булінг) серед дітей. Все частіше доводиться чути про булінг в українських школах, про випадки жорстоких бійок між школярами, а іноді до цькування долучаються ще й дорослі. У статті проаналізовано соціально-педагогічну, психологічну проблему сучасності – булінг. Розкрито сутнісні ознаки, основні причини, форми прояву цього явища, визначено основні риси булінгу, проаналізовано основні механізми його розвитку, описано рольову структуру булінгу.*

Ключові слова: *булінг, насильство, агресія, домашнє насильство, фізичний шкільний булінг, психологічний шкільний булінг, Нова українська школа.*

Проблема шкільного цькування у світі пов'язана насамперед із тим, що останнім часом булінг серед українських школярів набув значного поширення (або, можливо, суспільство частіше стає його свідком, зокрема, унаслідок потрапляння в мережу Інтернет відео, на яких діти булять одне одного). За даними ВООЗ, Україна належить до десятки країн Європи за його розповсюдженістю серед школярів 11–15 років. Невтішні показники дають змогу замислитися над проблемою всім, хто може посприяти її розв'язанню, – батькам, педагогічним працівникам, правозахисникам, психологам і, безперечно, управлінцям, які формують політику в галузі освіти.

Концепція Нової української школи (НУШ) передбачає перезавантаження української шкільної освіти. Щоб не загострювати кризових явищ, які закономірно виникають у періоди реформування та модернізації освіти, перезавантаження має відбуватися психологічно коректно, поетапно і поступово, з відповідними роз'ясненнями та інструкціями. Це стосується діяльності усіх педагогічних працівників системи освіти, в тому числі практичних психологів і соціальних педагогів професійної профілактичної та розвиткової діяльності, передбачає: перегляд методології роботи з учнями, батьками, вчителями; зміну акцентів та пріоритетів з процесу на результат з використанням ефективних методів практичної психології та соціальної роботи. Одним із важливих пріоритетів освітнього процесу в НУШ є створення соціально безпечного простору шляхом формування в учнів вміння правильно поводитись у небезпечних та критичних ситуаціях загрози життю, честі та гідності особистості, булінгу, мобінгу, надавати допомогу собі та іншим. Проблема шкільного булінгу – це соціальна проблема всього світу.

Термін «Булінг» з'явився в 1990-х з легкої руки британського журналіста Ендрю Адамса. «Bully» перекладається з англійської, як «хуліган» – звідси і утворене слово. Науковці досліджують явище булінгу вже протягом десятиліть, але й досі не існує єдиного визначення даного поняття.

Булінг (від англ. bully – хуліган, задирака, грубіян, «tobully» — задиратися, знущатися) – тривалий процес свідомого жорстокого ставлення, агресивної поведінки, щоб заподіяти шкоду, викликати страх, тривогу або ж створити негативне середовище для людини.

Булінг — це агресивна поведінка дітей одне до одного, яка має на меті, принизити, залякати і часто супроводжується фізичним насиллям.

ЮНІСЕФ визначає булінг (від англ. to bull – переслідувати) як небажану агресивну поведінку дітей шкільного віку, яка призводить до цькування дитини іншою дитиною чи групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили.

Булінг визначають як:

1) соціальну взаємодію через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої людини (іноді декількох, але, зазвичай, не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає в жертви стан безпомічності й виключення з групи;

2) сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації;

3) поведінка, що може бути визначена як неодноразовий напад (фізичний, психологічний, соціальний або вербальний) тими, чия влада формально або ситуативно вища за тих, хто не має можливості захиститися, з наміром заподіяти страждання для досягнення власного задоволення [1, с.52].

Щодо ознак булінгу, ними є:

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін (кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі);
- наслідки (психічна та/або фізична шкода, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого).

Також виділяють такі види булінгу:

- фізичний (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, стусани, ляпаси, нанесення тілесних пошкоджень);
- психологічний (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміка обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж);
- економічний (крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей, вимагання грошей);
- сексуальний (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти);
- кібербулінг (приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв).

Незвичний для нашого сприйняття термін булінг тісно пов'язаний із такими поняттями, як насильство (застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір; панування, влада людини над людиною), агресія (дії, спрямовані на порушення фізичної і психічної цілісності людини або групи людей). Агресія органічно пов'язана з насильством і є його природним підґрунтям. Поняття агресія ширше за поняття насильство, воно включає в себе поняття насильство, третирування (виявляти зневагу до когось, поводитися безцеремонно, не зважати на чийсь думку), цькування (переслідувати кого-небудь різними нападками, наклепами, знущатися з когось)[7, с.10-20].

Насильство над дітьми – це широке поняття, яке включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, вчителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші. У практиці використовують поняття «жорстоке ставлення щодо дитини», що включає фізичне насильство, інцест і сексуальне насильство, а також психологічно негативне звернення, що може мати на увазі, наприклад, ігнорування дитини або залучення до насильства між батьками чи іншими членами сім'ї.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно

проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Найчастіше булінг відбувається там, де контроль з боку дорослих менший або взагалі його нема. Це може бути шкільний двір, сходи, коридори, вбиральні, роздягальні, спортивні майданчики. У деяких випадках дитина може піддаватися знущанням і поза територією школи, кривдники можуть перестріти її на шляху до дому. Навіть удома жертву булінгу можуть продовжувати цькувати, надсилаючи образливі повідомлення на телефон або через соціальні мережі.

Діти булять, бо шукають спосіб висловлення агресивних почуттів, а також через власні страхи ізоляції. У такий спосіб намагаються позбутися відчуття безпорадності. Інколи діти роблять це, бо самі пережили насилля над собою або ж не розуміють, якими мають бути межі в стосунках.

У Європі в такій ситуації застосовують механізм шкільної медіації. Спеціально підготовлений педагог чи психолог, який не має жодного стосунку до конфлікту, модерує зустрічі між дітьми, їх батьками та вчителями. Всі отримують право висловитися, розповісти не лише про довідки, що "підтверджують побиття", але й про свої почуття, про своє бачення ситуації. В Україні поступово теж запроваджують цю практику. Дорослі не зможуть ізолювати дітей від важких ситуацій і переживань. Це вічна й невід'ємна складова життя. Але вони можуть допомогти їх вирішувати й створювати максимально сприятливе для цього середовище, вирішувати, а не замовчувати чи заперечувати в інтересах іміджу школи.[4, с.190].

Значну роль у виникненні булінгу відіграє сім'я: батьки як агресорів, так і жертв відрізняються порушеними стилями вирішення конфліктів, проблемами у спілкуванні. Діти-агресори досить часто спостерігають ситуації насильства в сім'ї, а також зазнають тілесних покарань. Виникає так зване «коло насильства»: дитина бачить насильство в сім'ї, відтворює його в навчальному закладі, а потім у власній родині, і цикл повторюється у наступному поколінні.

У навчальному закладі в булінгу найчастіше бере участь ціла група учнів. Якщо лідер групи — агресор, то інші діти, що прагнуть зайняти авторитетну позицію в класі, наслідують його поведінку і беруть участь у цькуванні однокласників. Це дає групі внутрішній імпульс, з одного боку, створює ефект причетності, згуртування. Інший результат спільного цькування — послаблення почуття

відповідальності за свої дії. «Там був не тільки я», — кажуть, щоб виправдати себе і дорослі, і діти. Коли усвідомлення особистісна відповідальність слабшає, гальмують і стримуючі механізми. Така життєва позиція знаходить своє відображення і в позакласному житті.

Насильство, особливо тривале, завжди спричиняє глибоку та стійку психічну травму. Відбуваються незворотні особистісні зміни в кожного і з учасників процесу. Це часто не враховується дорослими. Насправді від цькування страждають всі. Те, що страждають жертви — це зрозуміло, але не менше шкодять такі дії агресорам та свідкам. Страх, безвихідь та руйнування авторитетів — ось постійні супутники процесу шкільного булінгу.

Батьки та вчителі, насправді, часто не розуміють наскільки сильно страждають діти від шкільного цькування [9].

Шкільний булінг можна розділити на дві основні форми:

1. Фізичний шкільний булінг – умисні удари, стусани, побої нанесення інших тілесних ушкоджень тощо; сексуальний булінг.

2. Психологічний шкільний булінг – насильство, пов'язане з дією на психіку, що завдає психологічну травму через словесні образи або погрози, переслідування, залякування, якими навмисно заподіюється емоційна невпевненість.

До цієї форми належать вербальний булінг (знаряддям слугує голос (образливе ім'я, з яким постійно звертаються до жертви, обзивання, поширення образливих чуток і т. д.); образливі жести або дії; залякування (використання агресивної мови тіла й інтонацій голосу для того, щоб змусити жертву здійснювати або не здійснювати що-небудь); ізоляція (жертву навмисне ізолює, виганяє або ігнорує частина учнів або весь клас); активне неприйняття (виникає у відповідь на ініціативу, що походить від жертви, кривдники дають зрозуміти, що вона ніхто, що її думка нічого не означає, роблять її «цапом відбуйайлом»); пасивне неприйняття (виникає лише в певних ситуаціях, коли треба вибрати когось у команду, групу, сісти за парту, прийняти в гру, діти відмовляються: «З ним не буду!»); ігнорування (не звертають уваги, не спілкуються, не помічають, забувають, не проявляють відкритої агресії, але й не цікавляться); вимагання (грошей, їжі, інших речей); пошкодження та інші дії з майном (крадіжка, грабіж, ховання особистих речей жертви); кібербулінг (приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв (пересилання неоднозначних зображень і фотографій, обзивання, поширення чуток тощо)).[2, с.12].

Як соціально-психологічне явище булінг впливає на всіх учасників групи чи класу дітей, де він виникає.

Зокрема Д. Ольвеус описав таку рольову структуру булінгу:

- 1) учень, який є жертвою булінгу;
- 2) учні, які здійснюють насилля, ініціюють і відіграють лідерські ролі в процесі булінгу – «булери», або переслідувачі, агресори;
- 3) послідовники – учні, які позитивно ставляться до знущань над іншими й беруть активну участь у цьому, але зазвичай не є ініціаторами та не відіграють головної ролі;
- 4) пасивні «булери» – учні, які відкрито підтримують булінг, наприклад через сміх чи привертання уваги до ситуації, проте не втручаються в неї;
- 5) потенційні «булери» – учні, яким подобаються знущання, але вони не виявляють цього ззовні;
- 6) «спостерігачі» (байдужі свідки) – учні, які не беруть участі в булінгу, і можуть вважати, що це не їхня справа, тобто виявляють байдуже ставлення до ситуації;
- 7) «потенційні захисники» – ці учні негативно ставляться до насилля і вважають, що повинні допомогти жертві, проте нічого не роблять;
- 8) «захисники» – учні, які виявляють негативне ставлення до явища, вони захищають жертву або намагаються їй допомогти.

Жертви булінгу переживають важкі емоції – почуття приниження і сором, страх, розпач і злість.

Булінг вкрай негативно впливає на соціалізацію жертви, спричиняючи:

- неадекватне сприймання себе – занижену самооцінку, комплекс неповноцінності, беззахисності;
- негативне сприймання однолітків – відсторонення від спілкування, самотність, часті прогули у школі;

-неадекватне сприймання реальності – підвищену тривожність, різноманітні фобії, неврози;

-девіантну поведінку – схильність до правопорушень, суїцидальні наміри, формування алкогольної, тютюнової чи наркотичної залежності [5,с.126-131].

Психологами було розроблено кілька порад для них, як впоратися з ситуацією самостійно:

➤ Ігноруйте кривдника. Якщо є можливість, намагайтесь уникнути сварки, зробіть вигляд, що вам байдуже і йдіть геть. Така поведінка не свідчить про боягузтво, адже, навпаки, іноді зробити це набагато складніше, ніж дати волю емоціям.

➤ Якщо ситуація не дозволяє вам піти, зберігаючи самовладання, використайте гумор. Цим ви можете спантеличити кривдника/кривдників, відволікти його/їх від наміру дошкулити вам.

➤ Стримуйте гнів і злість. Адже це саме те, чого домагається кривдник. Говоріть спокійно і впевнено, покажіть силу духу.

➤ Не вступайте в бійку. Кривдник тільки й чекає приводу, щоб застосувати силу. Що агресивніше ви реагуєте, то більше шансів опинитися в загрозовій для вашої безпеки і здоров'я ситуації.

➤ Не соромтеся обговорювати такі загрозові ситуації з людьми, яким ви довіряєте. Це допоможе вибудувати правильну лінію поведінки і припинити насилля.

Декілька порад якими потрібно користуватись якщо вас булять:

- просити про допомогу – це не ознака слабкості. Тому для дитини дуже важлива підтримка.

- жалітися на булінг – не означає доносити. Діти бояться, що якщо вони поскаржаться на образи, вони стануть "донощиками" і отримають ще більше цькувань.

- союзники допоможуть подолати булінг. Станьте союзником і підтримайте тих, хто піддається цькуванню. Розкажіть про це викладачу, соцпрацівнику в школі, дорослим.

- варто розуміти, що агресори також мають проблеми (їх ми описали трохи нижче). Здолайте агресорів у власній свідомості.

- якщо вас булять, зосередьтеся на своїх перевагах, адже інші люди теж помічають їх.

- знаки, які виділяють булери – це ваша особливість.

- мститися булерам не потрібно. [8, с.196-197].

Подолання, принаймні, мінімізація проблеми булінгу в освітньому середовищі пов'язані з рішеннями на різних рівнях:

- на рівні держави - розробка нормативно-правових документів та підтримка освітньо-виховних програм, на рівні школи – введення правил, статутів;

- на рівні класів – створення умов для ефективного спілкування і взаємодії дітей;

- на рівні індивідуальної поведінки вчителя – уважність щодо взаємодії дітей і власне позитивне ставлення до них [6].

На щастя, з плином часу спостерігається прогрес. Відбуваються зміни: у навколишньому середовищі, в міжособистісних стосунках. Здійснюється реформа освіти «Нова українська школа».

Для успішного впровадження в життя реформи Міністерства освіти і науки України (Концепція «Нова українська школа») необхідно забезпечити плекання української ідентичності. У Концепції зазначено, що найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей. Нова українська школа (НУШ) буде формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії із суспільством. Запропоновано вживати поняття «освіта», «освітній

процес» в їх сучасному розумінні, що охоплює навчання, виховання і розвиток. Виховний процес стане невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей). Нова українська школа буде виховувати відповідальність не лише за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства [3].

Одним із дев'яти ключових компонентів формули НУШ є «Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитино центризм». В концепції зосереджено увагу на компетентностях, які при впровадженні їх в освітнє середовище унеможливають зародження булінгу, а саме:

- соціальна та громадянська компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і вирішувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття;

- здорове життя. Здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя [3].

Отже, булінг – явище, що може виникнути в більш-менш організованих, сталих дитячих колективах, стосується і впливає на всіх його учасників, призводячи до порушення навчально-виховного процесу в школі, викликає тривалі наслідки для особистості, інколи віддалені в часі. Тому постає гостра потреба усвідомлення того, що ця проблема є. Роботу з запобігання булінгу необхідно проводити не тільки з ймовірними булерами, а й зі спостерігачами (учнями та вчителями), адже часто діти не усвідомлюють, а дорослі не хочуть усвідомити всю серйозність небезпеки булінгу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барліт О.О. Соціально-педагогічна та психологічна проблема булінгу в освітньому середовищі / О.О. Барліт, А.Ю. Барліт. – Запоріжжя : Олекс, 2011. – 52 с.
2. Жеброва А. О. Булінг як різновид катувань середнеповнолітніх. 2016. С. 12. URL: <http://www.nusta.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/11/Жеброва-Анастасія-Олександрівна.pdf>. doi: <https://doi.org/10.18411/d-2016-154>
3. Корміло О. Явище булінгу в освітньому просторі / О. Корміло // Проблеми гуманітарних наук : Психологія : зб. наук. пр. ДДПУ / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Дрогобич, 2015. – Вип. 37. – С. 174-187. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2015_37_17/
4. Король А. Причини та наслідки явища булінгу / Анна Король // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1 – 2. – 190 с.
5. Лушпай Л.І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) / Л.І. Лушпай // Українознавчий альманах. – 2010. – Вип. 4. – С. 126 – 131.
6. Нова українська школа [Електронний ресурс] : концепт. засади реформування серед. шк. : ухвалено Рішенням Колегії МОН України від 27.10.2016 р. / МОН України // Міністерство освіти і науки України : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>
7. Ожійова О. М. Шкільне насильство : сутність, види, профілактика: автореф. дис. ... канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 / О. М. Ожійова ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – С. 10–20.
8. Стельмах С. С. Обдаровані діти як об'єкт булінгу / С. С. Стельмах // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. пр. – Вип. 8. – К. : Ін-т обдарованої дитини, 2012. – С. 196–197.

9. Янішевська К. Д., Тимошенко О. О. Деякі проблеми булінгу в Україні та шляхи їх вирішення. 2018. URL: https://revolution.allbest.ru/psychology/01028953_0.html

Філіп Ю. Л.,
завідувач,
Голева А. О.,
методист
науково-методичного центру
медіаінформаційного та ресурсного
забезпечення освіти
Інституту післядипломної
педагогічної освіти
Чернівецької області
(м. Чернівці)

Формування медіаосвітнього простору на уроках української мови та літератури

Анотація. Інфомедійна грамотність має неабияке значення в сучасному переповненому інформацією світі. Медіаосвіта досить стрімко стає невід'ємною частиною освітнього процесу у школах. У статті висвітлено, як на уроках української мови та літератури сприяти розвитку медіаграмотної особистості завдяки вправам і завданням, які опираються на методики проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

Ключові слова: медіаграмотність, інфомедійна грамотність, медіаосвіта, медіатекст, медіаграмотна особистість.

Інформаційний бум, який охопив людство в останні десятиліття, підсилив розуміння того, що просто володіння інформацією вже недостатньо для підкорення світу; тепер треба володіти лише правильною інформацією, уміти виділяти суттєве й цінне серед безлічі новин, якими щодня повняються ЗМІ й соціальні мережі. Водночас інформаційний простір масово почав наповнюватися маніпулятивним контентом і дезінформацією, спрямованими на непідготовленого споживача. Щоб уберегти суспільство від таких загроз, необхідно з малечку вчити дітей свідомо послуговуватися інформацією та виховувати в них критичне мислення. Така ситуація ставить нові виклики перед сьогочасною освітою, зумовлює зміни її мети та завдань.

Питання медіаграмотності не є новим; його, наприклад, торкався у своїх роботах ще Жан Бодріяр, викриваючи симуляційний характер медіареальності та стверджуючи, що масмедіа віддаляють людину від соціальної дійсності [2, с.120]. В Україні, яка разом з усім світом переживає інформатизацію різних сфер життя, також розуміють важливість медіаосвіти та інфомедійної грамотності, тому неодноразово ця тема стає предметом досліджень вітчизняних науковців (В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчицька, Т. Іванова). У 2016 р. Президією Національної академії педагогічних наук України було схвалено нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, що переносить наукові напрацювання в практичну площину й декларує спрямованість освітньої галузі на актуальні цілі [7].

Медіаосвіта як складова педагогічної науки поступово стає невід'ємною частиною освітнього процесу в сучасних школах. Автори посібника «Медіаосвіта в школі та на уроці» досить переконливо розкривають стан розвитку медіаосвіти сьогодні, обґрунтовують значення медіа для виховання й навчання. «З розвитком медіа, – вважають автори, – вимоги до компетенцій у дітей, підлітків та дорослих значно змінилися: навчання з медіа та через медіа має суттєве значення. Розуміння

«мови» медіа та власної здатності виражати себе в цій «мові знаків» розширюють дотеперішні елементарні навички читання, письма та арифметики» [9, с.19].

З метою визначення рівня медіаграмотності учнівської молоді та її розуміння важливості дотримання інформаційної гігієни нами було проведено анкетування учнів Чернівецького вищого професійного училища радіоелектроніки. У тестовій формі респондентам було запропоновано відповісти на відкриті запитання. Завданням було з'ясувати, чим для учнів є медіа: джерелом інформації чи розваг – і наскільки критично ставляться наші респонденти до того, що вони «споживають».

Отримали наступні результати:

- по-перше, майже 80% опитаних узагалі не замислювалися над поняттям медіаграмотності. Для учнів це новий термін, якого вони не розуміють, а тому й не зовсім усвідомлюють, навіщо їм це;

- по-друге, більшість опитаних дізнається новини через соціальні мережі, розважальні канали, ток-шоу, рекламу. Перевіряють інформацію всього лише 16% учнів. Усі інші учасники просто споживають готовий продукт, не замислюючись ні про джерело його походження, ні про мету створення;

- по-третє, більшість опитаних не цікавиться офіційними джерелами інформації, оскільки не особливо прагне з'ясувати правдивість чи фейковість новини. Вони не вважають дезінформацію небезпечною. Переважна більшість респондентів також переконана, що ЗМІ на їхню думку не впливають, що вже є небезпечною тенденцією, але майже всі опитані вважають, що інформацією можна маніпулювати.

Підсумовуючи результати, можна стверджувати, що обізнаність учнів про важливість медіаграмотності є досить низькою, що, безперечно, впливає і на засвоєння інструментів критичного аналізу інформації. У зв'язку з цим постає гостра проблема формування медіакомпетентності учнів.

Значним поступом у цьому напрямку є поява різноманітних проєктів і програм, спрямованих на формування критичного сприйняття інформації як учнів, так і вчителів. Таким, наприклад, є проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що реалізовується міжнародною організацією IREX (Радою міжнародних досліджень та обмінів) у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та МБФ «Академія української преси» за підтримки Державного департаменту США та Міністерства закордонних справ та справ співдружності націй Великої Британії. Методологія IREX передбачає інтеграцію інфомедійної грамотності у навчальну програму шкільних предметів з метою набуття українськими школярами навичок аналізу інформації та усвідомлення ними цінності високоякісної інформації в межах освітньої діяльності.

У контексті активного реформування освіти в Україні в останні роки особливо важливого значення набуло формування довгострокових компетентностей учнів. Навчальні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» також спрямовані на розвиток цілої низки компетентностей: медіаграмотності, критичного мислення, соціальної толерантності, стійкості до впливів, інформаційної грамотності, цифрової безпеки, візуальної грамотності, креативності [4].

Однією з навчальних дисциплін, які охоплює проєкт, є українська мова та література, адже на цих уроках формуються вміння учнів аналізувати тексти, порівнювати їх, розрізняти стилі мовлення, працювати з методами подачі інформації, застосовувати раціональні методи пошуку, відбору, систематизації та використання текстів. Навчальний ландшафт цих уроків дає місце для розвитку в учнів навичок усвідомленого читання й опрацювання інформації – важливих метапредметних результатів освіти, а в перспективі – основного ресурсу самоосвіти. Використання в освітньому процесі інтерактивних методик викладання інфомедійної грамотності на уроках української мови та літератури дає можливість розвитку медіаграмотної мовної особистості [10].

Можна сформулювати декілька ключових рис медіаграмотної особистості, яких можна набути у процесі навчання:

- завжди переглядає декілька джерел, а потім сприймає сенсаційну новину;
- опирається на свідчення очевидців події, але навіть до їхніх слів ставиться критично, бо кожна людина висловлює свою суб'єктивну думку;
- щоб розпізнати фейкову інформацію, завжди шукає першоджерело та перевіряє, хто ж такі експерти;
- завжди спочатку аналізує подію чи інформацію, а вже потім цікавиться думками та поглядами інших людей;
- якщо новина аж занадто популярна, то запитує себе: «Чи не відволікає вона мене від справді важливих подій, які відбулися під шумок?»;
- скептично ставиться до гучних чи скандальних заголовків (вони завжди мають свою мету, яка нам невідома);
- щодо будь-якої події має свою точку зору, а не йде сліпо за натовпом.

Сучасні учні існують у просторі різноманітних медіатекстів, осмислене зчитування яких є питанням виживання в інформаційному світі. Водночас медіатекст може стати об'єктом аналізу, способом інтерпретації навчального матеріалу, засобом самопрезентації на уроках української мови та літератури. Рефлексивна діяльність при роботі з текстами насамперед учить ставити запитання («Хто автор тексту? Яка мета створення цього тексту? Як цей текст впливає на мої почуття? Де факти, а де думки?» тощо). Матеріали, розроблені експертами проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», також спрямовують увагу на головне в медіатекстах та роз'яснюють, як аналізувати ці дані: заголовки, емоційне навантаження, джерела, факти й логічність викладу, експертність думки, слова очевидців [4].

Розгляньмо варіанти вправ і завдань, котрі можна запропонувати учням на уроках української мови з метою формування інфомедійної грамотності та які опираються на методики, розроблені експертами проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

У 8 класі під час вивчення теми «Головні і другорядні члени речення» доцільно проаналізувати заголовки сюжетів новин, адже заголовок – це концентрований зміст того, що сталося. Приклади:

1. «Садок вишневий...» як стратегія національної ідеї.
2. Навколо таких проєктів мають об'єднуватися найкращі сили.
3. Це місто – наше з тобою...
4. Навіщо пити гранатовий сік?
5. Інноваційний шлях України. Три уроки світових лідерів.

Звертаємо увагу, що в заголовку завжди є певна дія, з речення зазвичай можна встановити, хто виконує дію. Заголовком новини є 2 речення; 1 й 5 речення – це заголовки статей, блогів або авторських колонок. Інші приклади не можуть бути заголовками новин, оскільки там не повідомляється про конкретну дію. Деякі із них мають описовий характер або констатують факт, але не повідомляють про дію (3). Запитальні речення (4) також не можуть бути заголовками (хоча сучасні журналісти іноді використовують їх у новинних стрічках), тому що заголовок має стверджувати факт, а не ставити риторичні питання. Також не можуть бути заголовками новин і речення з дієсловами наказового способу.

Такі завдання формуватимуть в учнів уміння відрізняти інформаційні заголовки від заголовків статей чи блогів, уміння оцінювати суспільну значущість певної інформації.

У 9 класі урок мовленнєвого розвитку «Складання та розігрування діалогів відповідно до певної ситуації» будується на засвоєнні двох понять: мікроагресія та ненасильницьке спілкування. Спочатку учні тренуються у визначенні прихованих меседжів, які транслиуються через репліки з мікроагресією. Після вивчення основ

ненасильницького спілкування учні складають діалоги, де перша фраза – репліка із прихованою агресією, а друга – відповідь у спокійній формі з дотриманням наступної формули: факти, емоції, потреби, прохання. Робота зі створення діалогів відбувається у групах по 7-8 учнів, які також об'єднуються у дві підгрупи: підгрупа для створення репліки та підгрупа для створення відповіді.

Учень має знати розділові знаки в реченнях із прямою й непрямою мовою, при діалозі, різні комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації діалогічного спілкування; розуміти, як виявляти у спілкуванні толерантність до поглядів і суджень співрозмовників; уміти створювати й розігрувати діалог на запропоновану тему.

Цей урок допомагає привити учням таку навичку інфомедійної грамотності, як соціальна толерантність, що проявляється в умінні ідентифікувати та протидіяти проявам дискримінації, стереотипам.

Корисним для розвитку медіаімунітету буде також критичний підхід до гучних чи скандальних заголовків, текстів реклами. Саме там потрібно шукати ознаки маніпуляцій.

Наприклад, медіатекст із назвою «ЗНО скасовують» можна первинно перевірити на достовірність інформації, з'ясувавши її джерело. Учня варто запропонувати знайти в тексті відповіді на запитання «Хто зробив заяву? Чи є відповідне рішення?» тощо і зробити відповідні висновки.

У процесі аналізу медіаповідомлень на уроках важливо звертати увагу на лінгвістичний аспект побудови текстів, зокрема на лексику. Як відомо, кожен медіатекст містить, окрім фактів, ще й судження, оцінку автора, які можуть вплинути на читача. Розрізняти ці речі допоможуть слова-маркери, які часто вживаються, щоб уводити людей в оману [10]. Ефективним є завдання створити рекламний або медіатекст самостійно, тобто випробувати роль маніпулятора. Учні самі підбирають слова-маркери, які зроблять їхній продукт або новину популярними.

Потрібно також звернути увагу на те, що уроки української мови та літератури з використанням елементів медіаосвіти формують медіакомпетентність особистості, сприяють розвитку ключових компетентностей. А методи та вправи роботи з учнями, описані у статті, сприяють формуванню особистості, здатної критично сприймати інформацію, аналізувати її, адаптувати, застосовувати практично. Набуті ж уміння й навички учні можуть застосовувати, щоб орієнтуватися у глобальному медіапотопі інформації.

Висновки. Отже, сьогодні медіаграмотність – це не просто компетенція, а нагальна потреба навчити учнів орієнтуватися в медіапросторі, оскільки вони навіть не усвідомлюють, наскільки небезпечно загубитися в ньому і споживати все, що вони чують і бачать, не ставлячись до цього критично.

Потужною платформою для формування медіакомпетентності є уроки української мови та літератури. Наповнення занять доцільними вправами й завданнями дає змогу розвинути в учнів уміння розрізняти правдиву інформацію та фейки, відрізняти інформаційний шум від реального перебігу подій; навчати дітей критично ставитися до інформаційних повідомлень, відрізняти подію й суб'єктивне ставлення автора новини до фактів; виховувати здатність розуміти реальність, аби не стати жертвами маніпуляцій.

Навчальні матеріали проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» з української мови та літератури передбачають роботу з методами подачі інформації та розвиток навичок інфомедійної грамотності (медіаграмотність, критичне мислення, інформаційна та візуальна грамотність тощо). Спираючись на ці розробки та перевірені на практиці методики медійної та інформаційної грамотності, учитель-словесник може впровадити ефективну сталу модель інтеграції навичок критичного сприйняття інформації в освітній процес.

Список використаних джерел та літератури:

1. Very Verified: курс з медіаграмотності. Програма змішаного навчання / Матеріали, розроблені в рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства США та Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки та Академією української преси.
2. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. – Київ : Основи, 2004. – С. 117-128.
3. Вправи, які розвивають навички інфо-медійної грамотності / Матеріали, розроблені в рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства США та Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки та Академією української преси.
4. Збірка методичних матеріалів для формування навичок інфомедійної грамотності / Матеріали, розроблені в рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства США та Великої Британії у партнерстві з Міністерством освіти і науки та Академією української преси.
5. Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» / упоряд. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк. – Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 2018. – 244 с.
6. Інтеграція інфо-медійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». – Київ : IREX в Україні, 2019-2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: bit.ly/IREX-L2D-Int.
7. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity>.
8. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за наук. ред. В.В. Різуна. – Київ : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
9. Тулодзєцький Г. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади / Тулодзєцький Г., Герціг Б., Графе С.; за загал. ред. В.Ф. Іванова; пер. з нім. В. Климченка. – Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. – 405 с.
10. Шуневич О.М. Шляхи формування медіаграмотності в процесі навчання учнів української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uej.undip.org.ua/upload/iblock/ab2/ab21ac347a767d146e71a3a08db9ab7d.pdf>.

Фрига І. О.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
теорії й методик дошкільної та початкової освіти,
методист НМЦ організації наукової роботи
та моніторингових досліджень
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

**Партнерська взаємодія вчителя Нової української школи
з батьками молодших школярів**

Анотація. У статті на основі опрацювання науково-педагогічної літератури здійснено аналіз педагогічної взаємодії школи та сім'ї у вихованні зростаючої особистості. Активізація педагогічної взаємодії школи та сім'ї це процес, що сприяє: виробленню педагогічної позиції педагогів і батьків для вирішення спільних питань і завдань виховання.

Ключові слова: Нова українська школа, педагогіка партнерства, взаємодія, особистість, спілкування.

Роль сім'ї у сучасному суспільстві суттєво змінилася. Нинішні батьки активно включаються в освітньо-виховний процес закладу освіти, де навчаються їхні діти. А це водночас вимагає оновлення форм і методів роботи з батьками, оскільки передбачає врахування сучасних тенденцій розвитку суспільства, взаємостосунків між батьками й дітьми, батьками і вчителями, особливостей впливу сім'ї на становлення особистості.

Аналіз досліджень й публікацій свідчить, що вперше термін «педагогіка співробітництва» з'явився у 1986 році у «Маніфесті» («Учительская газета», 18.10.1986 р.) за авторством педагогів-новаторів: С. М. Лисенкової, В. Ф. Шаталова, І. П. Волкова, Є. М. Ільїна, Ш. А. Амонашвілі, С. Соловейчика та ін. В його основі — ідея зміни стосунків з учнями, заснована на увазі вчителя до учня, залучення до навчання що викликає в нього радісне відчуття успіху, руху вперед, розвитку [5].

В основі педагогіки партнерства — спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу і відповідають за результат. Тільки творча праця, спільний творчий пошук, педагогіка партнерства є джерелом збагачення досвіду міжособистісних стосунків педагогів і батьків, їхнього емоційного життя може істотно вплинути на готовність до самореалізації. Тільки спільний творчий пошук дає відчуття єдності та необхідності один одному. Педагогіка партнерства дозволяє нам успішно будувати стосунки з оточуючими, оскільки без взаємодії з іншими людьми, без розуміння своїх та їхніх почуттів неможливо досягти спільних цілей. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками має змінити односторонню авторитарну комунікацію.

Взаємодія вчителів та батьків у процесі формування в учнів готовності до самореалізації починається з першої сходитки, коли дитина прийшла в 1 клас.

До найважливіших педагогічних здібностей батьків і педагогів, варто, мабуть, віднести вміння належно організовувати комунікативну діяльність, налагоджувати взаємини і, найголовніше, встановлювати правильні стосунки з дітьми.

Педагогіка партнерства розрізняє формальне і неформальне спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем, батьками та громадою [3].

До процесу навчання — як впорядкованої взаємодії педагога з учнем, напруженої на досягнення поставленої мети [6], рішуче і неформально додається важливий компонент — громадське, в тому числі батьківське, самоврядування, як право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів [1]. Мова йде про модель державно-громадського управління, яка упроваджується практично в усіх країнах світу де технологія управління школою побудована на реалізації чотирьох блоків: учитель, учень, батьки, громадянське середовище [4].

Батьківські збори — одна з основних форм педагогічного всеобучу батьків, найбільш визнана традиційна форма спілкування з ними.

За змістом батьківські збори поділяють на:

- організаційні (проводяться на початку навчального року);
- підсумкові (кожної чверті та в кінці навчального року);

- збори та тематикою педагогічного всеобучу (вивчення досвіду виховання, ознайомлення з педагогічними рекомендаціями, пам'ятками, алгоритмами, порадами, виставками тощо).

За формою проведення збори бувають такі: лекції, бесіди, диспути, практикуми, семінари, усні журнали, круглі столи тощо.

Важко передбачати всі можливі варіанти проведення батьківських зборів. Їхню тематику найчастіше підказує саме життя, інтереси та потреби класного колективу. Разом з тим планувати роботу потрібно так, щоб батьки (ніби переходячи з учнями з класу в клас) засвоювали систематичний курс необхідних знань про виховання дітей в умовах сім'ї, а батьківські збори щоб стали для них уроками родинного виховання.

Однією з умов успішної взаємодії вчителів і батьків у процесі формування в учнів готовності до самореалізації є довіра до дітей, надання їм самостійності. Якщо учень бачить, що дорослі вірять у те, що він зможе перебороти труднощі в навчанні, виправити поведінку, то це довір'я окрилює його, вселяє впевненість у своїх силах, продовжує бажання стати кращим. Єдність вимоги, їх розумна послідовність, звичайно, власним бажанням. Чим раніше дитина звикає до усталеного життя, тим легшим воно буде з часом і для вас, і для неї. Спільні турботи про долю дітей, звичайно, головне, що об'єднує батьківські та педагогічні зусилля на довгій і тернистій ниві життя. Тут не може бути місце свавіллю, егоїзму, різним розрахункам.

Кожна людина часто потрапляє в ситуацію, коли необхідно зробити моральний вибір: піти на компроміс чи проявити принциповість, мовчки стерпіти образу або рішуче встати на захист своєї честі, взяти важку ношу на себе чи перекласти її на плечі товаришу. Про людину яка в даній ситуації прийме правильне рішення, кажуть що ця людина має критичне мислення. З критичним мисленням не народжуються. Його потрібно формувати, розвивати, стверджувати та захищати з дитинства. Це відбувається у процесі самопізнання й оцінної діяльності дитини, в її спілкуванні з іншими людьми, а також у результаті виховання і самовиховання. Сприятливі умови для взаємодії вчителів та батьків у процесі формування в учнів готовності до самореалізації створюються під час прогулянок, туристичних походів, екскурсій.

У народі кажуть, що гарна та сім'я, де виростають гарні діти. І це справедливо. Долю дітей визначають не наші прекрасні поривання, мрії, слова, а загальний мікроклімат сімейного життя, його тональність, загальна спрямованість. Часто можна почути: «Дивіться, ніяких спеціальних цілей сім'я не ставила, а діти вирости прекрасні». Гадаємо, що нічого випадкового тут немає. Мабуть, батьки жили не заради дітей або заради себе, а жили всі разом цілеспрямованим і радісним життям маленького колективу, де всі люблять одне одного, нікому ніхто не зобов'язаний, де панує атмосфера взаємодопомоги, тепла, справжньої турботи. Це і є по-справжньому добрий педагогічний клімат. Діти, які ростуть у таких сім'ях, не помічають свого щастя, як повітря, яким дихають. Вони природно і гарно розвиваються, живуть своїм багатобарвним життям, скороминучими бажаннями та мріями. Їх розмови ширі, а сміх веселий і дзвінкий. Як писав видатний педагог К. Ушинський, до глибокої старості залишаються у нас якісь задушевні зв'язки з тією сім'єю, з якої ми вийшли. Нам якось навіть важко уявити собі, що ці зв'язки уже розірвані назавжди.

Сьогодні: «Час і батькам, і вчителям глибоко усвідомити, що ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не можуть впоратися з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини» [8].

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України "Про освіту" //Законодавчі акти України з питань освіти /Верховна Рада України/ Документ 2145-19, поточна редакція від 05.09.2017.

2. Концептуальні засади реформування середньої освіти “Нова українська школа”/ під. заг. ред. Бібік Н.М. – К.; ТОВ “Видавнича дія” Плеяди”, 2017-206 с.”/
3. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / під. заг. ред. Бібік Н.М. – К.; ТОВ “Видавнича дія “Плеяди”, 2017-206 с.”
4. Бочкарев В.И. Концепция государственного управления образованием (проект) {Электронный ресурс} / В.И. Бочкарев. – Режим доступа: <http://doxa.ru>
5. Педагогика сотрудничества / С. Лысенкова, В.Шаталов, И.Волков и др.//Учительская газета. – 1986. 18 октября.
6. Підласий І.П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя (1-7 розділи) Х.: Вид. група “Основа”, 2010. – 360 с.
7. Підласий І.П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя (8-77 розділи) Х.: Вид. група “Основа”, 2010. – 360 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п’яти томах. Том 5. – К.: Видавництво “Рядянська школа”, 1977. – с.543,638.
9. Фіцула М.М. “Педагогіка” “Академвидав”, Київ, 2003. -528 с.

Хасцька Н. О.

вчитель початкових класів
Красилівської ЗОШ І-ІІІ ст. №1

Ігрові технології в новій українській школі

Анотація. У даній статті розкриваються особливості застосування інноваційних форм навчально-виховної роботи в новій українській школі на прикладі ігрових технологій. Ігрові технології – це метод навчання, який передбачає застосування навчального матеріалу та змісту освіти, а також допомагає досягти певного результату.

Ключові слова: педагогічна технологія, технологія навчання, гра, ігрові технології.

На сьогодні розвиток освіти в Україні характеризується модернізацією навчання. Але підвищення його ефективності не можливе без застосування інноваційних технологій. Використання сучасних педагогічних технологій у навчальному процесі, дозволяють урізноманітнити форми і засоби навчального процесу, розвивати пізнавальні здібності, підвищити творчу активність здобувачів освіти. Завдання сучасних вчителів формувати та впроваджувати нові методи та технології навчання. Однією з таких технологій є ігрова технологія.

Гра – це природний для дитини вид діяльності. Вияв творчості у грі дозволяє дитині глибше зрозуміти навколишній світ, дає їй деякий життєвий досвід, викликає потребу виразити його у своїй діяльності. Гра охоплює всі сторони особистості учня: вона потребує активної роботи думки і трудових умінь, багата емоціями та щирими почуттями. Чому гра так подобається дітям? Тому, що гра дарує радість і захоплення, що сам процес гри сповнений несподіванок, а результат – таємниця.

Потрапляючи до школи після дитячого садка, дитина зустрічається з іншим видом діяльності – навчанням. Однак гра залишається надзвичайно важливою в її житті. Саме майстерний виклад вчителем матеріалу в ігровій формі дає можливість школярам зрозуміти та засвоїти нове без особливих зусиль. Захопившись грою, учні не помічають, що навчаються.

Існують різні підходи до визначення поняття «ігрові технології». І. Дичківська визначає ігрові технології як «ігрова форма взаємодії педагога і дітей, що сприяє

формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету» [1].

Гра є невід'ємною складовою уроку в початковій школі. Особливість ігрових технологій полягає у створенні вчителем таких навчальних ситуацій, які допомагають учням початкових класів досягти успіху, вони стимулюють потяг до знань, бажання пізнавати нове, відшукати способи розв'язування нестандартного завдання. Саме під час ігрової діяльності учні відчувають себе дійсно вільними, задовольняють їх інтелектуальні та емоційні потреби. С. Шмаков виділяє такі риси гри:

- вільна розвивальна діяльність, яка робиться лише за бажанням дитини, задля задоволення від самого процесу діяльності, а не тільки від результату;
- творчий, значною мірою імпровізований, дуже активний характер цієї діяльності;
- емоційна піднесеність діяльності, суперництво, конкуренція;
- наявність прямих або непрямих правил, які відображають зміст гри, логічну та часову послідовність її розвитку.

Д. Ельконін визначив чотири рівні розвитку дитячих ігор:

- перший рівень – ігрові дії дитини, які відтворюють поведінку дорослих і спрямовані на іншу людину, тобто ігри, які передбачають найбільш просту форму людського спілкування;
- третій рівень – виділення у грі певної ролі дорослого та її виконання;
- четвертий рівень – здібність гнучко змінювати тактику поведінки й переходити від однієї ролі до іншої в межах розвитку сюжету однієї і тієї ж гри, контролюючи не тільки свою, але й чужу рольову поведінку, розігруючи в грі сюжетно-рольову виставу [8, с. 87].

У своїх дослідженнях Г. Селевко розглядає спектр цільових орієнтацій, що містить ігрова технологія:

- дидактичні: розширення кругозору, пізнавальна діяльність; застосування знань, умінь і навичок у практичній діяльності; формування умінь і навичок, необхідних у практичній діяльності; розвиток трудових навичок;
- розвивальні: розвиток уваги, пам'яті, мови, мислення, умінь порівнювати, зіставляти, уяви, фантазії, творчих здібностей;
- виховні: виховання самостійності, волі; формування певних підходів, позицій, етичних, естетичних і світоглядних установок; виховання співпраці, колективізму, товариськості;
- соціалізуючі: залучення до норм і цінностей суспільства; навчання спілкування, психотерапія[6].

Правильно підібрані а організовані ігри викликають і підтримують в учнів інтерес до навчання. Гра допомагає школярам легше пережити зроблені помилки та подолати невдачі та труднощі. Коли проводиться цікава гра, в учнів з'являється бажання вивчати та запам'ятовувати новий матеріал.

Ігри, які застосовують у роботі з молодшими школярами, мають відповідати навчальній програмі. Ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними. Необхідно враховувати вікові особливості учнів, забезпечувати різноманітність ігор та залучати до гри усіх учнів.

О. Савченко виділяє такі компоненти структури ігрової діяльності:

- спонукальний – потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання дитини брати участь у грі;
- орієнтувальний – вибір засобів і способів ігрової діяльності;
- виконавський – дії, операції, які дають можливість реалізувати ігрову мету;
- контрольно-оцінний – корекція – і стимулювання ігрової діяльності [5, с. 191].

Застосовувати ігрові технології на уроках потрібно систематично і цілеспрямовано, починаючи з простих ігрових ситуацій. Під час ігрової ситуації необхідно заздалегідь планувати діяльність учнів, спрямовуючи їх на досягнення

мети. Ефективність ігрової діяльності молодших школярів залежить від готовності учнів до гри, чіткої постановки завдань, контролю дій учасників.

Проте при застосуванні ігрових технологій виникають і труднощі. Проведення уроку із застосуванням ігрових технологій вимагає ґрунтовної методичної підготовки вчителя.

Отже, використання ігрових технологій ефективним є у застосуванні з учнями нової української школи. Під час проведення уроку із застосуванням ігрових технологій, вчитель повинен вміло управляти емоціями учнів, не нав'язувати свої думки, а скеровувати їхню активність у потрібне русло. Завдяки ігровим технологіям в колективі створюється сприятливий психологічний клімат, активізується навчальна діяльність учнів і підтримується інтерес до навчання. Ігрові технології сприяють розвитку у дітей самостійності, творчості, винахідливості, кмітливості, відповідальності, цілеспрямованості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. пос. / І. М. Дичківська – К. : Академвидав, 2004. – 450 с.
2. Коваленко В. Г. Дидактические игры на уроках математики / В. Г. Коваленко – М. : Просвещение, 1990. – 96 с.
3. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
4. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. пос. / За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пєхоти. – К. : А.С.К., 2003. – 240 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 389 с.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : [учеб. пособ.] / Г. К. Селевко. – М. : Нар. обр., 1998. – 256 с.
7. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1971. – 208 с.
8. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 360 с.

Харченко А. А.,
старший викладач
кафедри теорії й методик дошкільної
та початкової освіти
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
(м. Хмельницький)

Логіко – математичний розвиток дошкільника як важлива складова готовності до навчання в школі

Анотація. У статті охарактеризовано види готовності дитини до школи, що включає сукупність морфофізіологічних і психологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку та описано модель навчального логіко-математичного процесу. Визначено три основні компоненти формування елементарної математичної компетентності: мотиваційний, змістовий та дійовий. Визначено умови та напрями успішної підготовки дитини до шкільного життя.

Ключові слова: психологічна готовність дитини до школи, логіко-математичний розвиток, компоненти, критерії готовності до школи; шкільна зрілість, умови підготовки дитини до школи.

Сьогодні в Україні функціонує чітка система дошкільної освіти, та особлива увага звертається на дітей старшого дошкільного віку, їх підготовку до систематичного навчання в школі та надання їм початкових умінь, навичок, мотиваційної готовності. Виникає важлива проблема педагогічної науки – функціональна готовність дитини до шкільного навчання в умовах Нової української школи. Початок шкільного навчання знаменує собою зміну способу життя дитини. Тому що, це взагалі нова соціальна ситуація розвитку особистості, яка зумовлює психічний і особистісний розвиток індивідуальності. Базовий компонент, у якому визначено державні стандарти дошкільної освіти, орієнтує педагогів на певну роботу у різних напрямках які стосуються дітей[4]. Сформувані готовність до навчання у школі - означає створити передумови для успішного засвоєння дітьми навчальної програми і нормального входження їх в учнівський колектив. Природно, що одним із важливих показників спеціальної (математичної) підготовки є наявність у дошкільників певних знань, умінь і навичок. Як показує аналіз педагогічної роботи, рівень засвоєння цих знань, умінь і навичок залежить від віку, індивідуальних особливостей дітей, а також від стану освітнього процесу в дошкільному закладі..

Логіко-математичний розвиток передбачає пізнавальну активність у власному розвитку дошкільника, який «цікавиться особливостями свого сприймання, пам'яті, уяви, уваги, мислення, здійснює елементарні мислительні дії» (аналізує, порівнює, синтезує, узагальнює). Сьогодення вимагає створити умови для «оволодіння дитиною початковими формами дослідництва, експериментування, винахідництва, щоб розвинути вміння формулювати запитальні речення, робити спроби самостійно вивчати навколишній світ, радіти з відкриття»

Теоретичні основи досліджень стосовно готовності педагогів до формування у дітей різного віку уявлень елементарної математики склали наукові роботи дослідників О. Безпалько, О. Брежнєвої, Г. Грами, Н. Грами, М. Дьяченко, Л. Кандибович, К. Крутій, М. Левітова, К. Щербакової та інших, які розглядають її як явище, що визначається актуалізацією та трансформацією власних знань педагогів у даній галузі та можливістю їх втілення у безпосередній роботі з дітьми. Але ці знання слід уміти правильно й ефективно використовувати у своїй професійній діяльності, застосовуючи на основі педагогічного досвіду найбільш ефективні методи, засоби роботи як на заняттях, так і у вигляді форм математичного дозвілля або самостійної діяльності дітей (наприклад, за використання спеціальних дидактичних матеріалів Б. Нікітіна, В. Воскобовича, Д. Денеша, Дж. Кюїзенера тощо)

У наукових дослідженнях доведено спроможність дітей старшого дошкільного віку розуміти нескладні за змістом наукові поняття Л. Виготський, П. Гальперин, Є. Кабанова-Меллер, З. Калмикова, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, С. Рубінштейн, Н. Тализіна, А. Усова, виявлені суттєві зв'язки дійсності, які є доступними дошкільникам у предметно-чуттєвій пізнавальній діяльності (Л. Венгре, О. Запорожец), генезу поняття «число» й особливості усвідомлення дітьми числових абстракцій (М. Вовчик-Блакитна, П. Гальперін, В. Давидов, Г. Костюк); розроблено найоптимальніші форми і методи навчання дошкільників (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Е. Карпова).

З огляду на останні зміни, що відбулися в освітньому процесі дошкільного навчального закладу, увага вихователів повинна бути націлена на переосмислення пріоритетних завдань логіко-математичного розвитку, вибір найоптимальніших і найефективніших форм роботи з дошкільниками. Під логіко-математичним розвитком дошкільників розуміють якісні зміни в пізнавальній діяльності дитини, які відбуваються в результаті формування елементарних математичних уявлень і

пов'язаних з ними логічних операцій. Логіко-математичний розвиток – значущий компонент у формуванні «картини світу» дитини. Тому, одним з найбільш важливих завдань вихователів і батьків – розвинути у дитини інтерес до математики в дошкільному віці. Залучення до процесу математичної діяльності в ігровій цікавій формі допоможе дитині надалі швидше і легше засвоювати шкільну програму. Таким чином найважливішим підсумком логіко-математичної підготовки дитини є не тільки накопичення певного запасу знань і умінь, скільки розумовий розвиток дитини, формування у неї необхідних специфічних пізнавальних і розумових умінь, що є базовими для успішного засвоєння надалі математичного і будь-якого іншого узагальненого змісту. Тому дитина, яка оволоділа способами логічного мислення та математичними вміннями спроможна усвідомлено застосовувати їх в процесі власної життєдіяльності в різних сферах не лише в період дошкільного віку, а й впродовж усього життя.

Відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти України [1,3], вихователь дітей дошкільного віку повинне уміти ефективно організовувати логіко-математичного розвиток вихованців як на заняттях (основна форма роботи), але й у процесі організації життєдіяльності малят у закладі дошкільної освіти. Компоненти формування елементарної математичної компетентності:

Мотиваційний: внутрішня мотивація, інтерес; Виховання пізнавального інтересу; розвиток пізнавальної самостійності та активності.

Змістовий: комплекс математичних знань, умінь та навичок

Дійовий: навички навчальної діяльності; самостійність, самооцінка та самоконтроль

Чинні державні комплексні програми дошкільної освіти визначають основним змістом з математики в ЗДО наступні поняття та уявлення: множина, частина множини, підмножина; кількість, величина, число; форма та геометричні фігури; колір; міра та вимірювання; а також уявлення й поняття про складні категорії, такі як час і простір. Вихователь повинен організовувати роботу з навчання дітей математики як на заняттях, а також в таких видах діяльності, як ігрова, рухова, експериментальна, конструктивна, пошукова, дослідницька, зображувальна. Таким чином, слід приділяти особливу увагу наступним позиціям, що повинні бути впроваджені у процес педагогічної роботи:

Забезпечення логіко-математичного розвитку дітей в освітньому середовищі ЗДО.

Вихователю слід якомога частіше залучати дітей до організації оточуючого середовища, цікавитися їх думкою щодо наступних дій по його зміні, долучати дітей до самого процесу змін. Освітнє середовище групи за К.Й. Крутії передбачає єдність декількох осередків: пізнавального, художньо-перетворювального, фізкультурно-оздоровчого, комунікативного та емоційно-рефлексивного. Саме у єдності цих основних компонентів освітнє середовище буде основою для логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку, розвитку узагальнених способів розумової діяльності що є важливим підґрунтям формування у них життєвої компетентності. Найбільш продуктивним для збагачення дітей дошкільного віку елементарними логіко-математичними уявленнями є пізнавальний осередок освітнього середовища. Не менш важливим є осередок емоційно-рефлексивної активності. У контексті логіко-математичного розвитку педагог повинен навчати дитину фіксувати увагу на тому, як вона розмірковує і як вчиняє, до чого це призводить, виховувати свідоме ставлення до своїх дій, стимулювати бажання самостійно виводити логічні судження з приводу своїх вчинків, робити власні припущення.

Слід вказати на те, що предметний світ дитинства – це не тільки ігрове середовище, але і середовище розвитку всіх специфічних дитячих видів діяльності (О. Запорожець), жодна з яких не може повноцінно розвиватися поза предметної організації.

До предметного змісту належать:

- ігри, предмети і ігрові матеріали, з якими дитина діє переважно самостійно або в спільній з дорослим і однолітками діяльності (наприклад, геометричний конструктор, пазли);
- навчально-методичні посібники, моделі, які використовують дорослі в процесі навчання дітей (наприклад, числова драбинка, моделі годинників, палички Дж. Кюїзенера, Танграм, матеріали С. Нікітіна, В. Воскобовича, блоки Дьєнеша, М. Монтессорі).
- обладнання для здійснення дітьми різноманітних дій (наприклад, матеріали для експериментування, вимірювань, зіставлення, порівняння, знаходження взаємозв'язків). Неодмінною умовою побудови розвиваючого середовища в дошкільних установах будь-якого типу є реалізація ідей розвиваючої освіти.

Зміна позиції педагога та дитини в освітньому процесі з суб'єкт-об'єктних на суб'єкт-суб'єктні. Сучасний педагог повинен допомагати, полегшувати, сприяти, створювати умови для самостійного логіко-математичного розвитку, перетворюючись із вчителя у партнера. Для того щоб підтримати увагу дітей на заняттях, підвищити інтерес та мотивацію до навчання, необхідно організувати активну і творчу розумову діяльність дошкільнят. Зокрема, підвищенню розумової та творчої активності, залученню дітей до пізнавальних процесів сприяють нетрадиційні методи навчання. Одним з таких методів навчання дошкільників математики на сучасному етапі є *моделювання діяльності*, яка полягає в отриманні об'єктивно нової інформації за рахунок оперування знаково-символічними засобами

Надання пріоритету заняттям інтегрованого типу. Сучасне заняття зберігає самобутність та специфіку дошкільного дитинства, зорієнтоване на розуміння його як цікавого, змістовного, корисного для розвитку проведення часу. Педагогу доцільно залучати дітей на інтегрованих заняттях до активних форм роботи, оскільки вони є сприятливим фактором для логіко-математичного розвитку. Тому слід звернути увагу на різноманітність методів і прийомів, які доцільно використовувати під час занять. Найкращими сполученнями таких видів діяльності можна назвати: конструювання та математика, математика та пошуково-дослідницька діяльність (так звані «математичні квести»), математика та малювання (орієнтування на аркуші листа) тощо.

Цьому сприяють індивідуальні бесіди, дидактичні ігри з дітьми, виконання ними певних завдань та ін. При цьому слід орієнтуватися на такі показники:

- обсяг математичних знань і умінь відповідно до програми виховання в дитячому садку;
- якість математичних знань: свідомість, надійність запам'ятовування, можливість використання їх у змінених обставинах;
- рівень умінь і навичок розумової діяльності, пізнавальної активності;
- ступінь розвитку пізнавальних інтересів і здібностей;
- особливості розвитку мови (засвоєння математичної термінології);

Рівень засвоєння знань визначити легше, ніж ступінь оволодіння прийомами розумової діяльності, тим більше ступінь сформованості пізнавальних інтересів і здібностей. У зв'язку з цим для виділення прийомів розумової діяльності треба добирати завдання, які дають змогу визначити рівень знань із відповіді. Бажано давати завдання попарно: наприклад, перше завдання – пригадай, розкажи, полічи, покажи, тощо; друге - порівняй, поясни, доведи, розв'яжи та ін. Друге завдання для дітей важче, але воно свідчить про рівень підготовленості дитини до школи.

Важливим завданням логіко-математичної підготовки дитини дошкільного віку до вивчення математики у школі є не тільки накопичення певного запасу знань, навичок і умінь, скільки потрібен розумовий та логічний розвиток дитини, формування у неї необхідних неординарних пізнавальних і розумових умінь, що є

основою для успішного вивчення та засвоєння надалі математичного і будь-якого іншого узагальненого змісту предмета. Вихователь повинен фіксувати увагу дошкільника, не важливо чи то молодшого чи то старшого, на тому, про що і як вона розмірковує і як вчиняє, до чого це призводить, виховувати свідоме ставлення до своїх дій, стимулювати бажання самостійно робити логічні судження з приводу своїх кроків та вчинків, навчити робити власні припущення.

Формування логіко-математичної компетентності передбачає:

- здатність дитини самостійно здійснювати: класифікацію геометричних фігур, предметів та множин за якісними ознаками та чисельністю;
- серіацію, тобто впорядкування предметів за величиною, масою, об'ємом розташування у просторі;
- обчислення та вимірювання кількості, відстані, розмірів, довжини, ширини, висоти, об'єму, маси, часу.

Дошкільники лише починають оволодівати математичними знаннями, тому їхню логіко-математичну компетентність доцільно характеризувати як елементарну, але розглядати її як складну, комплексну характеристику логіко-математичного розвитку.

Особливістю формування логіко-математичної компетентності є насиченість навчального та виховного процесу проблемними життєвими ситуаціями практичного характеру, які активізують пізнавальні інтереси дітей дошкільного віку, розвивають передумови логічного мислення, вправляють вихованців у використанні набутих знань із математики. Як відомо, кожний навчальний процес передбачає реалізації чіткої методики. Освітній процес заснований на поєднанні фронтальних, групових та індивідуальних форм взаємодії педагога з дітьми. Педагогом використовуються такі традиційні організаційні форми, як заняття з математичного розвитку, в тому числі – й з навчання дошкільнят комп'ютерної грамотності. Крім цього практикуються експериментально-дослідницька діяльність та моделювання, екскурсії, спостереження, ознайомлення з дитячою художньою літературою, конструювання і технічна творчість.

Сучасні ігрові технології, розвивальні ігри та посібники мають одне підґрунтя «інтерес – пізнання – творчість». Слід зазначити, що стосовно методики роботи з дітьми, дидактичні матеріали визначають наступні особливості: 1) абстрактність 2) універсальність 3) висока ефективність у навчанні дітей. За своєю логікою, палички Кюїзенера, блоки Дьєнеша, кубики Никітіна потребують від вихователя знання методичних основ монографічного методу навчання множин (чисел) та лічби. Методичну основу роботи із зазначеним матеріалом становить складання числових фігур, кількісного складу числа з менших та більших одиниць. Даний вид роботи цілком відповідає віковим особливостям дітей 6-7 років як віку напередодні їх вступу до школи.

Фундаментом для всіх форм організації дитячої діяльності слугує гра. Методичною основою формування у дітей елементів математики є вибір методів взаємодії дорослого і дітей, які можна розглядати у наступній класифікації:

1. За джерелом набуття знань (словесний, наочний, практичний);
2. За способом набуття знань (пояснювально-ілюстративний, евристичний, проблемно-ситуативний, дослідницький, репродуктивний);
3. За характером руху думки від незнання до знання (дедуктивний, індуктивний, репродуктивний). Специфіка дидактичних матеріалів багато в чому базується на ігровій технології, коли розвивальне значення гри важко переоцінити. За її допомогою дитина пізнає світ, у неї розвивається мислення, формуються взаємовідносини як з дорослим, так і з однолітками тощо. Третя організаційно-педагогічна умова – підвищення інтересу старших дошкільників до занять зі спеціальним матеріалом через використання ефективних завдань. Розкриття сутності даної умови передбачає короткого аналізу поняття «інтерес» та розгляду

його специфіки стосовно навчання дітей елементів математики за дидактичного матеріалу Дж. Кюїзенера. Науковці дослідженнях розглядають це поняття, перш за все, як стимул, що виникає і діє з причини усвідомлення особистістю значущості й емоційної привабливості для себе певного предмета або сфери діяльності (С. Рубінштейн) [просенюк, с. 8]. Інтерес визначає спрямованість емоційно-пізнавального ставлення особистості до навколишнього світу, предметного та природного довкілля, світу людей. Інтересу властиві емоції допитливості, цікавості, радості пізнання (А. Аверьянов, В. Бондаревський, М. Варій, Д. Ельконін, Н. Морозова, В. Ординський, О. Чебикін). У розробці своєї системи коригувальної роботи щодо перевірки організаційно-педагогічних умов навчання дітей 6-7 років елементів математики ми дотримувалися трактування поняття «інтерес», наданого

Форми роботи з формування логіко-математичних уявлень:

Змістове наповнення заняття важливо тісно пов'язувати з реальним повсякденним життям. Завдання вихователя – створити під час заняття відповідні умови включення всіх дітей в активне і систематичне засвоєння програмного матеріалу.

Індивідуальний підхід в проведенні занять з розвитку елементарних логіко-математичних уявлень дасть змогу вихователю не тільки допомогти дітям в засвоєнні програмного матеріалу, але і розвинути їх інтерес, забезпечити активну участь всіх дітей в загальній роботі, що веде за собою розвиток їх розумових здібностей, уваги, попереджує інтелектуальну пасивність.

Незважаючи на психічні та фізичні новоутворення, що відбуваються протягом дошкільного віку, **основним видом діяльності дітей залишається гра**. Враховуючи цю особливість дошкільного віку, педагогу доцільно вводити у повсякденне життя різноманітні ігри логіко-математичного змісту. Усі логіко-математичні ігри треба розглядати як певну систему з поступовим ускладненням завдань.

Окрім логіко-математичних ігор, вихователю слід залучати дітей до такої форми роботи як **конструювання**. Як вид дитячої діяльності, конструювання розвиває мислення, окомір, координацію рухів, розуміння відмінностей між предметами і тими функціями, які вони виконують.

Наступною важливою формою роботи з організації логіко-математичного розвитку, на яку доцільно звернути увагу, **є пізнавально-дослідницька діяльність**. Як процес – це спостереження та експериментування.

Висновки. Особливістю формування логіко-математичної компетентності є насиченість навчального та виховного процесу проблемними життєвими ситуаціями практичного характеру, які активізують пізнавальні інтереси дітей дошкільного віку, розвивають передумови логічного мислення, вправляють вихованців у використанні набутих знань із математики.

Сучасний вихователь повинен бути готовим до сприйняття нових ідей, технологій, методів, засобів педагогічної діяльності; здатним постійно навчатись. Тільки постійний творчий пошук дозволяє педагогічному працівнику не відставати від розвитку нашого суспільства. Сьогодні педагоги повинні розуміти: бути гарним професіоналом означає бути в постійному пошуку, зростанні, розвитку

Список використаних джерел та літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. – К. : 2021 – 26 с.
2. Впевнений старт. Освітня програма для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук ; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ: Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

3. Єременко О.Г. Організація математичної освіти дітей дошкільного віку засобами роботи з паличковими наборами Кюїзенера. Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за заг. ред. Н. П. Тарнавської., Н. Ю.

4. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності старших дошкільників. Методичний посібник. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. – 160с.

5. Рудницької, Ю. М. Мурашевич Житомир: ФОП «Левковець», 2015. 430 с.

6. Старченко В. А. Формування логіко-математичної компетентності у старших дошкільників : навч.-метод. посібник. Київ : Світич, 2009. 80 с.

Цехмійстер В. А.,
учитель математики та інформатики
Кучанської ЗОШ I-III ступенів,
Трофанюк Г. В.,
учитель математики, фізики та інформатики
Івашковецької ЗОШ I-II ступенів

Компетенції та компетентнісний підхід до критеріїв оцінювання навчальних досягнень школярів у процесі вивчення інформатики у початковій школі

***Анотація.** В статті проаналізовано поняття компетентнісного підходу та визначено головну відмінність у системі оцінювання саме при компетентнісному підході. Здійснено порівняння понять компетентностей та компетенцій у педагогічному процесі.*

***Ключові слова:** інформатика, учень, компетенції, компетентність, компетентнісний підхід, знання, уміння, інтелектуальні здібності учня.*

Постановка проблеми. Вивчення курсу «Інформатика» сприяє формуванню і розвитку у молодших школярів/школярок *ключових компетентностей*, серед яких можна виділити предметну компетентність, міжпредметні, комунікативні та соціальні компетентності.

У контексті початкового навчання предметна компетентність розглядається як здатність учня сприймати, обмінюватись та використовувати інформацію в конкретній життєвій або навчальній ситуації.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день проблема компетентнісного підходу до навчання знаходить віддзеркалення у працях українських та російських науковців. Питанням компетентностей і компетенцій присвячена низка праць зарубіжних і вітчизняних науковців Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Паращенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко та інших, а також російських А.В. Хуторського, Є.В. Бондаревської, І.А. Зимньої, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової та інших [3].

При цьому в якості результатів освіти будуть розглядатись предметні, міжпредметні та особистісні результати учасників НВП, які є основними компонентами ключових і предметних компетенцій учнів.

При компетентнісно-орієнтованій освіті акцент робиться на практичну спрямованість навчання, підкреслюється роль досвіду, умінь застосовувати знання в різних ситуаціях. Даний підхід не вважається новим і спирається на кращі традиції педагогічної науки і практики. Він розширює, доповнює фундаментальну освіту. Вимоги, що пред'являються до результатів освоєння навчальної програми передбачають формування в учнів не тільки предметних знань, умінь і навичок, а і

ключових компетенцій, що сприяють адаптації та готовності до навчальної діяльності[1].

Різниця між знаннями і компетенціями полягає в тому, що компетенції існують у вигляді діяльності, а не тільки інформації про неї, а від умінь - тим, що можуть бути застосовані до вирішення різного роду завдань. Відмінність між компетенціями та навичками полягає в тому, що «компетенції усвідомлені і не автоматизовані» [2], що дозволяє учневі діяти не тільки у звичній для нього ситуації, але і в новій, нестандартній.

Отже, компетенції відносяться до області набутих вмінь, ніж до знань. Уміння розглядаються нами як компетенції в дії. Компетенції, в свою чергу, породжують вміння, дії.

Слід зазначити, що в педагогічному середовищі поняття «компетенція»

і «компетентність» часто розглядаються як рівнозначні і одне поняття легко підміняється іншим.

Компетенція – сукупність здатностей, якими повинна володіти людина, для виконання завдань і функцій, визначених об'єктом і предметом її діяльності.

Компетентність – здатність особи виконувати завдання та обов'язки за стандартом встановленим для певного роду професійної діяльності [7].

Для компетенцій характерні наступні властивості характеристик особистості:

- ситуативність (проявляються тільки за певних умов у певних ситуаціях);
- діяльнісний характер (можна спостерігати тільки при різних видах діяльності);
- особистісно-орієнтована спрямованість (залежить від індивідуальних особливостей і потреб учня).

Зміст компетенцій включає в себе все, що необхідно для вирішення конкретної проблеми: знання, уміння, інтелектуальні здібності учня, наявність досвіду діяльності, особистісна готовність і мотивація до прояву компетенції.

У педагогічній літературі та нормативних документах відсутній єдиний підхід у класифікації компетенцій учнів і гостро стоїть визначення показників освітньої програми в школі, відповідно новим вимогам державного стандарту. На основі аналізу узагальнених груп компетенцій учнів і з урахуванням специфіки змісту освіти А. В. Хуторський пропонує розглядати ієрархію трьох компетенцій школярів:

- ключові компетенції;
- загальнопредметні;
- предметні компетенції.

Ключові компетентності (життєві компетентності, або міжпредметні та надпредметні компетентності) — здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурнодоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуально та соціально значущі проблеми.

Загальногалузеві компетентності — компетентності, які набуваються учнем упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі в усіх класах середньої школи і які відображаються в розумінні «способу існування» відповідної галузі тобто того місця, яке ця галузь посідає в суспільстві, а також уміння застосовувати їх на практиці в рамках культурно-доцільної діяльності для розв'язування індивідуально та соціально значущих проблем.

Предметні компетентності - складові загальногалузевих компетентностей, які стосуються конкретного предмета [4].

Одна з головних відмінностей компетентнісного підходу - зміни в системі оцінювання результатів навчання. Знання та вміння виступають не самі по собі, а як показники компетенцій учня, причому значимість їх неоднакова. Припустимо, що учень вивчив теоретичний матеріал, але не вміє застосовувати отримані знання на практиці, що є свідченням його некомпетентності. Однак можливі й інші варіанти: учень не знає способів вирішення поставленого перед ним завдання, тому що не

вивчив теорію. При цьому у нього сформовані ключові компетенції, що дозволило йому здійснити самостійний пошук знань, застосувати їх до даної ситуації і вирішити задачу. Отже, оцінювати сформованість компетенцій ми будемо за кінцевим результатом (зумів - не зумів виконати завдання).

У традиційному навчанні оцінювання результатів навчання здійснює вчитель. При компетентнісному підході оцінювання можуть проводити представники педагогічного та учнівського колективів, сам учень. Здатність до самооцінки - це необхідна умова і ознака компетентності в даній області (самооцінка не має бути високою).

Питання розробки критеріїв і показників сформованості компетенцій є найбільш складним, але в той же час важливим для практичного вирішення.

Основною умовою при виборі засобів вимірювання та оцінювання компетенцій учнів на уроках інформатики є можливість за їх допомогою здійснювати багатовимірні вимірювання, проводити комплексне оцінювання, визначати інтегровані якості особистості [6].

Для того, щоб освоїти освітню програму, потрібно визначити мінімальну кількість балів, яку необхідно набрати для допустимого рівня сформованості компетенцій. Також необхідно визначити максимальну кількість балів, яку може отримати учень при виконанні як обов'язкових, так і додаткових видів робіт як теоретичного так і практичного характеру. Даний показник свідчитиме про сформованість в учня компетенцій вищого рівня [5].

Учні створюють власні проекти різних типів із визначених тем з інформатики під час вивчення кожної теми, які формують активну, самостійну та ініціативну позицію учнів, розвивають дослідницькі та рефлексивні навички, безпосередньо пов'язані з досвідом їх застосування в практичній діяльності, спрямовані на розвиток пізнавального інтересу, розширення кругозору і реалізації принципу зв'язку навчання з життям.

Отже, у процесі навчання, зокрема під час оцінювання, вчителю важливо виявляти доброзичливість, вимогливість поєднувати з індивідуальним підходом, тобто порівнювати виявлені досягнення учня (учениці) не тільки з нормою, а з його попередніми невдачами чи успіхами та враховувати самооцінку учня.

Список використаних джерел та літератури:

1. Береза В.Д., Комунікативна компетенція як основа формування національної свідомості особистості // Рідна школа. - 2016. - № 5. С. 13 – 16.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови.- К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2018. - С. 445.
3. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна / (ред. кол.: П.С.Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.). – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. 16: Формування професійних компетентностей майбутніх учителів фізико-логічного профілю в умовах євроінтеграції. – 328с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : колективна монографія / під заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : "K.I.C.", 2004. — 112 с.
5. Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/pochatkova-shkola/innovaciyi/oriyentovni-vimogi-do-kontrolyu-ta-ocinyuvannya-navchalnih-dosyagren-uchniv-pochatkovoyi-shkoli> / – Назва з екрана.
6. Родигіна І. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів? // Початкове навчання. - 2007. - №9. С. 54 – 57.

7. Цехмістер В.А. Компетентність і предметна компетентність учнів, як ключовий орієнтир сучасного навчання фізики в старшій школі. //Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції Актуальні проблеми і перспективи дидактики фізики. 26-28 квітня 2012р. – Черкаси, ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2012. – 124с.

Цісар М. В.,
практичний психолог
комунальної установи
«Інклюзивно-ресурсного центру»
Чемеровецької селищної ради
(смт.Чемерівці)

Психологічний комфорт дитини, як результат тісної співпраці батьків і фахівців інклюзивно-ресурсного центру

Анотація. *Якісна освіта та соціалізація дитини з особливими освітніми потребами, в першу чергу залежить від їх батьків. Батьківська роль у реалізації завдань інклюзивно-ресурсного центру є основною. Їх співпраця з закладами освіти – це фундамент результативності. Лише у тандемі партнерства можна досягати поставлених цілей.*

Ключові слова: *діти з особливим освітніми потребами, підтримка батьків, роль фахівців інклюзивно-ресурсних центрів*

Усі діти навчаються і розуміють матеріал по-різному. Сучасна освіта орієнтується на особистості дитини, оскільки до освітніх закладів почали залучати дітей з особливими освітніми потребами, постійна співпраця з їхніми сім'ями набуває сьогодні ще більше значення. У процесі навчання учнів дуже важливо враховувати інтереси, пріоритети та переживання їхніх сімей. Батьки дітей з різними видами порушень повинні співпрацювати з вчителями, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів під час розробки та реалізації навчальних планів, їх адаптації для дітей з особливими потребами та організації освітнього середовища. Якісна освіта та соціалізація дитини з особливими освітніми потребами залежить від готовності її батьків (чи законних представників) включити дитину в освітній процес, бути поруч у важливі та важкі моменти, направляти дитину у вірне русло, заохочувати її до навчання і здобуття найважливіших соціальних навичок.

Батьки відіграють важливу роль у забезпеченні успішного навчання їхньої дитини. Всім дітям потрібна підтримка батьків, а учні з особливими потребами часто потребують ще більшого залучення батьків і не тільки на початкових етапах навчання, а часто й у старших класах та під час здобуття вищої освіти. Одним з напрямків психологічного супроводу батьків є визначення, чи прийняли вони діагноз дитини або на якій стадії прийняття перебувають. Прийняття сталося, коли в самих батьків з'являються власні інтереси, коло спілкування, немає провини, коли подружжя проводить час удвох. Родина відвідує громадські заклади, підтримує соціальні зв'язки. Як кажуть, у літаку кисневу маску треба надіти спочатку на себе, а потім на дитину. Тобто, важливо спочатку потурбуватися про себе.

Добробут дитини залежить від того, наскільки щасливою почувається родина, чи діти мають друзів, чи виконують індивідуально прописаний навчальний план? Якщо все гаразд, то батьки значить прийняли ситуацію такою, яка вона є. Діагноз діти зазвичай сприймають через уявлення батьків. Якщо це залишається непережитою трагедією, обмеженням для батьків, малюк чи підліток так само сприйматиме. Якщо родина враховує потреби дитини, але живе повноцінно, так само почуватиметься й вона.

Позитивна атмосфера в родині, захищеність батьківською любов'ю дає змогу бути вимогливими, але не конфліктними. Позитивні вчинки помічаються, оцінюються, підтримуються, негативні вчинки потребують обговорення і відповідної оцінки. Якщо в родині панує оптимістичний настрій, то впевненість у своїх силах і можливостях матиме і дитина.

Батьки та спеціалісти мають різні рівні співпраці, бо по-різному взаємодіють та неоднаково довіряють один одному. Чим більше часу відводиться на таку взаємну працю, тим кращих результатів можна досягти. Також все залежить насамперед від готовності батьків та спеціалістів до такого партнерства. Для того, щоб покращити взаємодію між батьками дітей з особливими потребами та спеціалістами потрібно стати друзями, краще познайомитися, домовитися про подальші зустрічі. Основне – усі дорослі мають збагнути істину: для результату мають прикладати зусилля обидві сторони, але основна ділянка роботи все ж таки покладається на батьків, оскільки фахівці інклюзивно-ресурсних центрів працюють з дитиною одне або декілька занять на тиждень, а самі батьки перебувають з дитиною щоденно.

У своїй роботі при знайомстві та подальшій співпраці намагаюся обговорювати разом із батьками усі проблеми, які виникають у процесі розвитку дитини з особливими потребами, ділюся новими ідеями та пропозиціями, досвідом та добутими знаннями щодо розвитку їхньої дитини. Налагодження партнерських стосунків між батьками та всіма фахівцями, які працюють як в ІРЦ так і у освітньому закладі та надають допомогу дитині з порушенням психофізичного розвитку, є першочерговим завданням.

Комунікація – ключовий елемент. Чітка й постійна комунікація – ключ до успіху. Стара приказка про те, що «не важливо, що ви кажете, а як ви це кажете», дійсно важлива під час роботи. *Як говорила керівник директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН Валентина Хіврич: «Батькам важливо не бачити осуду, щоб вести дитину з особливими освітніми потребами до інклюзивно-ресурсного центру».* Свідомість не можна змінити за день, місяць, рік. Основне з завдань фахівців ІРЦ – це дати зрозуміти батькам, що боятися нема чого, бо дитині потрібні підтримка і допомога, яку сьогодні можуть надати в закладі освіти. Ми не можемо зобов'язати батьків вести дітей в ІРЦ для комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку, але можемо і маємо донести інформацію про необхідність комплексного обстеження дитини. Батьки погоджуються тоді, коли розуміють, що ніхто не буде осуджувати, а для дитини так буде краще. Робота усіх учасників супроводу дитини з ООП має бути командною.

Освітній заклад для батьків є перевіркою, як вони впоралися із соціальною підготовкою: якими дотепер вони були батьками, як виховали дитину, підготували. Ця сукупність переживань обумовлює труднощі і потребує психологічної підтримки насамперед для батьків, а тим більше, якщо дитина має особливі освітні потреби. Батьків непокоїть те, чи впорається дитина, чи правильно вони обрали заклад, чи буде їй там безпечно.

Ефективність роботи команди супроводу та успішність розвитку дитини із особливими освітніми потребами безпосередньо залежить від порозуміння між членами команди та зосередження на загальній меті. Батьки дитини з особливими освітніми потребами є постійними учасниками команди супроводу та мають право обирати форму навчання й заклад освіти для своєї дитини, виражати свою думку щодо подальшого розвитку та напрямів корекційно-розвиткової роботи.

Насамперед поговоримо про права батьків. Батьки мають право захищати відповідно до законодавства права та законні інтереси здобувачів освіти, звертатися до закладів освіти, обирати його, брати участь у розробленні індивідуальної програми розвитку дитини або індивідуального навчального плану і обов'язково бути присутніми на засіданні команди супроводу. Чому? Тому, що батьки знають дитину від народження, вони обізнані у поетапності її розвитку, мають унікальний емоційний

контакт із власною дитиною та саме несуть відповідальність за майбутнє та супровід дитини впродовж усього життя. Якщо ми говоримо про права, то не хочеться забувати й про обов'язки. Для початку батьки мають чітко розуміти, що вони не є контролюючою функцією освітнього процесу з їхньою дитиною, а скоріше основною складовою для досягнення певних результатів. Окрім загальноприйнятих обов'язків (розвиток особистості, виховання моральних якостей, норм та правил етикету) є основний обов'язок, який би я хотіла підкреслити – це сприяння виконанню дитиною освітньої програми, розв'язкової програми та досягнення дитиною передбачених ними результатів.

Батьки – головні партнери у реалізації завдань інклюзивно-ресурсного центру. Процес адаптації дитини з особливими потребами в освітньому просторі дуже важкий і довгий. Результативність і якість цього процесу залежить не тільки від держави та вчителів, але й від готовності батьків, родичів, друзів та оточення дитини стати повноцінними партнерами у тандемі дитина - освітній заклад- сім'я.

Як на мене, одним з найважливіших завдань є організація взаємодії з батьками дітей, продуктивної співпраці, взаємної підтримки і розподіл відповідальності в процесі отримання їхніми дітьми психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг. Продуктивна взаємодія з батьками можлива за умови, що вони добре обізнані з метою та основними завданнями діяльності інклюзивно-ресурсного центру, алгоритмом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, умовами надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг їхнім дітям безпосередньо в інклюзивно-ресурсному центрі.

З метою проведення просвітницької та інформаційної роботи з вищезазначених питань проводжу виступи перед батьками, цікавим та результативним є проведення групових, індивідуальних та дистанційних тематичних консультацій для батьків, рекомендації щодо психолого-педагогічного супроводу намагаюсь помістити зрозуміло, коротко та чітко у пам'ятки, буклети, гарно налагоджена робота через інтернет-ресурси. Такі зустрічі та он-лайн спілкування з батьками дітей з особливими освітніми потребами є дуже важливими.

Партнерство може мати різні форми, але повинно враховувати усі сфери знання та навиків, які знадобляться для досягнення єдиної мети, що полягає у гармонійному розвитку дитини з особливими потребами. У партнерстві вся діяльність та усі рішення мають бути спільними. Сама діяльність може бути різною, наприклад: обмін інформацією про стан здоров'я дитини чи повне включення батьків у процес виховання їхньої дитини. Розглянемо основні принципи, які орієнтуються на інтереси сім'ї. Насамперед визнання того, що сім'я є елементом стабільності в житті дитини, в той час як педагоги можуть весь час змінюватися, ефективне співробітництво педагогів з батьками та фахівцями інклюзивно-ресурсного центру. Необхідний регулярний обмін з батьками повною та неупередженою інформацією стосовно розвитку їхніх дітей, оскільки, як я вже говорила, вони найбільше часу перебувають з дитиною. Від педагогів освітніх закладів насамперед хотілося б розуміння унікальності кожної сім'ї, поваги до різних методів навчання та виховання дітей, що застосовуються батьками. Турбуюся про те, щоб послуги, які надаються певним родинам, були комплексними, добре скоординованими, гнучкими, доступними та відповідали потребам кожної родини. Створення позитивної атмосфери у дитячому середовищі є важливим елементом даної співпраці. У класах чи групах (школах чи дитячих садках), де навчаються та виховуються діти з різними рівнями розвитку та здібностями, педагоги мають підтримувати один одного у застосуванні найефективніших стратегій навчання. Якщо у освітньому закладі створена доброзичлива, невимушена атмосфера, якщо там визнають унікальність кожної людини (як педагога, так і дитини) та намагаються підтримати цю людину у всіх її починаннях, то це підвищує ефективність навчання та сприяє гармонійному розвитку особистості. Одні сім'ї потребують більшої підтримки, другі – меншої. Спілкування

повинно бути постійним та відкритим, бо саме воно відіграє важливу роль в процесі співпраці між батьками та іншими фахівцями. Батькам важливо надавати повну інформацію стосовно розвитку їхніх дітей, ні в якому разі не намагатися «прикрасити» вміння, навички та результат роботи.

Фахівці чи вчителі не повинні приховувати нічого від батьків, бо будь-які недовомки можуть, в значній мірі, вплинути на подальший розвиток дитини. Чесність повинна бути ключовою ланкою спілкування. Також спілкування включає тактовність з боку співрозмовників. Особливу увагу потрібно звернути на те, щоб фахівці та вчителі уникали професійної термінології в процесі спілкування з батьками. Їхні вислови повинні бути зрозумілими та чіткими. Вміння вислухати є важливою складовою спілкування між батьками та іншими фахівцями. Кожен повинен поважати думку іншого та вміти проаналізувати її, а не нав'язувати свої бачення. Вислуховуючи один одного, батьки та вчителі можуть прийти до спільного рішення будь-яких проблем, які можуть виникнути в процесі виховання дитини з особливими потребами.

Зі свого досвіду можу сказати, що зацікавленість також впливає на процес формування тісної співпраці між батьками та іншими фахівцями, бо вона вимагає виконання певних обов'язків та серйозне ставлення до процесу виховання та навчання дитини з особливими потребами. Фахівці та вчителі повинні глибше проникати у проблеми сім'ї, де є діти з особливими потребами та намагатися надати суттєві поради щодо вирішення даних труднощів. Батьки, в свою чергу, повинні бути готові прислухатися до даних порад та намагатися зробити все можливе, щоб уникнути у подальшому даних проблем. Більш того, вчитель чи інший фахівець повинен стати другом родини, тобто відношення повинні бути відкритими та щирими.

Повинен відбуватися взаємний обмін ідеями, думками та пропозиціями щодо вдосконалення методик виховання та навчання. Але у цих відношеннях можуть з'явитися дві крайності: повна залежність батьків від фахівця, чи, навпаки, їх повна незалежність. Тому необхідно триматися золотієї середини, а для цього потрібно допомогти батькам відчувати, що вони є одним з провідних елементів процесу виховання дитини.

Одне можу сказати точно - батьки дуже цінують професіоналізм, коли фахівець здатен вказати та допомогти розкрити приховані здібності їхніх дітей. Вони також звертають увагу на те, чи спроможній той чи інших фахівець або вчитель пристосуватися до змін, які відбуваються у психофізичних та вікових особливостях дитини, та чи прагне він самовдосконалюватися та пізнавати щось нове, шукати нові підходи до процесу виховання дітей з особливими потребами. Набуті навички повинні задовольняти потреби таких дітей. Важливо мати бажання засвоювати нові методи та засоби виховання дітей даної категорії. Повага, некритичне ставлення та співчуття є запорукою добрих стосунків між сім'єю та фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів. Батьки є головними наставниками своїх дітей, тому вони мають право на особливу увагу та повагу з боку фахівців.

Підсумовуючи вищесказане, хочу сказати одне: батьки – це наші головні партнери в процесі реалізації психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а зрештою – соціалізації дитини, вони мають повне право бути включеними в процес ухвалення важливих рішень стосовно розвитку та адаптації їх дитини. Батьки є першими та основними вихователями дітей. При відсутності співпраці з ними процес включення дитини в життя громади, шкільну спільноту та навчання стає неможливим. Успіх адаптації дітей з особливими освітніми потребами в соціумі залежить від готовності батьків до співпраці з педагогами та реального сприйняття можливостей і потреб своєї дитини. Саме тому просвітницька та інформаційна робота з батьками у інклюзивно-ресурсних центрах і є пріоритетною.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інтернет-ресурси
 - <https://nus.org.ua/articles/bude-bazhannya-z-yavlyatsya-i-navychky-kerivnytsya-dyrektoru-mon-z-inklyuziyi-ta-pozashkilya-valentynoyu-hivrych-chastyna-1/>
 - <http://stud.irc.org.ua/batkam-11-04-30-11-03-2019/>
 - <https://osvitoria.media/experience/yak-psyhologichno-pidtrymuvaty-batktiv-dytyny-z-osoblyvymy-potrebam/>
2. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: – ТОВ ВПЦ «Літопис –ХХ» - 2010.
3. Сопівник Р.В. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – Львів: Літопис, 2015. - 160с.

Цхададзе М. С.

вчитель початкових класів,

Ніколайчук Л. П.

заступник директора з навчально-виховної роботи

Западинська загальноосвітня школа I-III ступенів

Анотація: У публікації проаналізовано принципи та можливості педагогіки партнерства як системи ефективної взаємодії між учителем, учнем, батьками та громадою з метою особистісного розвитку учасників освітнього процесу, становлення їх компетентної особистості, формування цінностей та усвідомлення ролі усіх учасників освітнього процесу в формуванні особистості випускника Нової української школи .

Ключові слова: нова українська школа, педагогіка партнерства, компетентнісний підхід, гуманізм, громадянське середовище, діалог, місія НУШ.

Педагогіка партнерства як ефективна система взаємодії між учасниками освітнього процесу

На сучасному етапі реформування початкової освіти відповідно до Концепції НУШ, акцент робиться на модернізації української освіти. Як свідчить досвід країн Європи (Великої Британії, Польщі, Франції, Чехії, Швеції та ін.), освітні реформи мають великий вплив на розвиток економіки та конкурентоспроможність освіти на міжнародному рівні. Модернізація освітньої галузі здійснюється поступово: від школи – до вишу. Особлива увага відводиться реформуванню змісту загальної середньої освіти, що передбачає розроблення принципово нових державних стандартів загальної середньої освіти на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підходах. Першим вагомим кроком у цій роботі стало затвердження Кабінетом міністрів України Державного стандарту початкової освіти, впровадження якого розпочато з 1 вересня 2018 року. У розробці Державного стандарту початкової освіти був використаний досвід семи країн світу (Ірландії, Канади, Сінгапуру, Польщі, Фінляндії, Франції, Шотландії). Потрібно зазначити, що даний стандарт ґрунтується на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя». Крім того, також розроблена Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та

розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Для Концепції Нової української школи досить актуальним є аспект педагогіки партнерства між усіма учасниками освітнього процесу.

Як напрям педагогіки – педагогіка партнерства вивчалася багатьма вченими. Широко відомий досвід та рекомендації вчених: В. Сухомлинського, С. Лисенкової, В. Шаталова, М. Щетинина, І. Волкова, Ш. Амонашвили, І. Підласого, І. Іванова, А. Макаренка та інших. Зміст партнерства в освітньому просторі розкрито у дослідженнях О.Коханової (психологія партнерської взаємодії в освіті); В.Моргуна(педагогіка співпраці, психологія толерантності); Г.Татаринцевої (методологічні підходи до визначення поняття “партнерство”); І.Іванова, В. Караковського, М.Щетинина (ідея колективного творчого виховання) та інших

Щоб охарактеризувати даний аспект Концепції, слід пригадати знаменитого педагога, класика вітчизняної педагогічної науки В.О. Сухомлинського. Досить актуально звучать слова видатного педагога і сьогодні: «Час і батькам, і вчителям глибоко усвідомити, що ні школа без сім’ї, ні сім’я без школи не можуть впоратися з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини». “Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з’явиться зло”, – писав відомий український педагог Василь Сухомлинський. Його педагогічну спадщину вивчають і впроваджують в Японії. Тепер основоположні засади його творів знайшли своє відображення у концепції розвитку української освіти.

В основу Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» увійшли основні ідеї, які і пропагував Василь Сухомлинський :

- повага до особистості;
- гуманність;
- ціннісне відношення до дитини;
- забезпечення їй права на власну гідність і повагу;
- визнання пріоритетності суб’єкт-суб’єктної взаємодії у навчальному процесі.

В основі педагогіки партнерства знаходиться зацікавлене спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками, інтенсифікація впровадження у навчальний процес активних методів навчання, розвиток ініціативи, самостійності та громадської активності школярів для їх успішної самореалізації в особистому житті.

Слід відмітити, що невід’ємною складовою педагогіки партнерства є формальне і неформальне спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем, батьками та громадою . Безперечно, учні, батьки та вчителі, об’єднані спільними цілями та прагненнями є добровільними і зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат .

До процесу навчання – як впорядкованої взаємодії педагога з учнем, направленої на досягнення поставленої мети, рішуче і неформально додається важливий компонент – громадське, в тому числі батьківське, самоврядування, як право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів. Мова йде про модель державно-громадського управління, яка упроваджується практично в усіх країнах світу де технологія управління школою побудована на реалізації чотирьох блоків: учитель, учень, батьки, громадянське середовище .

Виховуючи випускника нової школи як всебічно розвинену особистість, спроможну змінювати навколишній світ, здатну до інновацій і критичного мислення,

необхідно розкрити та розвинути неповторні здібності і таланти кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

.Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що педагогіка партнерства ґрунтується на принципах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості.

Основні принципи цього підходу:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей)

Нова українська школа передбачає партнерство учителів та батьків, у центрі якого знаходиться дитина.

Можна стверджувати, що є різні способи співпраці батьків з учителем :

- брати участь у постійному діалозі;
- організовувати додаткову комунікацію (групи в месенджерах, інформаційні розсилки, «вітамінні перерви», обміни книжками та іграми);
- допомагати в організації заходів, проведенні класних та позашкільних занять;
- організовувати та готувати навчальні матеріали, допомагати у створенні освітнього середовища.

Поки що, в сучасному освітньому процесі ініціаторами в створенні партнерства виступають, здебільшого, вчителі. Зазвичай партнерство починається з підготовки орієнтації помічників у класі. Вчителю потрібно спочатку спланувати та провести спеціальну підготовку батьків-помічників, а згодом запропонувати батькам співпрацю різними способами:

- один день побути вчителями класу (провести навчальні заняття чи підготувати для дітей інтелектуально - розважальну програму, змагання, вікторину тощо);
- провести тематичний майстер-клас;
- взяти участь у підготовці і проведенні спільних екскурсій, свят...

Також, дітям приємно бачити власних батьків у ролі вчителів, партнерів у спільній колективній справі – це ще один приклад моделі поведінки дорослих людей. А ще можна запросити до співпраці інших членів родини – бабусь і дідусів.

Можна виділити кілька шляхів забезпечення партнерської взаємодії сьогодні :

- перегляд вчителями і батьками уроків педагогів-гуманістів;
- моделювання життєвих ситуацій та їх самоаналіз;
- авансування особистісного успіху учнів;
- різноманітне спонукання до дії ;.
- спільні екскурсійні поїздки та колективні творчі справи, тощо.

Також партнерські взаємовідношення між школярами встановлюються у навчальному процесі шляхом обміну думками, враженнями, спільного вирішення проблемних ситуацій. Найкращою формою партнерства в процесі навчання є діалог, який передбачає активну взаємодію між його учасниками, бо спільна діяльність потребує уміння домовлятися, відстоювати власну думку і приймати самостійні рішення, узагальнювати погляди інших. Діалогічне спілкування учнів на партнерській основі організовує вчитель.

Широке поле діяльності у співпраці вчителя, батьків та учнів при проведенні тематичних тижнів: підготовка та захист проектів, створення лепбуків, підготовка дитини дня.

Залучаючи батьків до освітнього процесу, вчителі мають великі переваги такої співпраці для всіх: учнів, батьків і вчителів:

- участь батьків у навчальному процесі збільшує повагу до роботи вчителя;
- завдяки батькам-помічникам учитель має більше можливостей для організації роботи в малих групах;
- для багатьох учителів робота з помічником буде новим досвідом;
- залучення батьків допомагає вчителям досягти мети індивідуалізації;
- коли батьки залучені до роботи в класі, вчителі мають можливість спостерігати, як батьки спонукають своїх дітей до навчання.

Так як моделлю нашої школи є модель «Школа – Родина», то залучення батьків до співпраці є дуже актуальним. Вони можуть діяти як волонтери в багатьох аспектах життя класу. Ось деякі з можливих добровільних обов'язків, які вони можуть виконувати:

- координатори різноманітних подій. Батьки допомагають планувати екскурсії, походи, благодійні акції. Вони допомагають їх реалізовувати, включаючись у діяльність класу, забезпечуючи відповідний рівень проекту;
- батьки – помічники вчителя (особливо під час роботи в групах на уроках трудового навчання та образотворчого мистецтва, виготовлення дидактичних матеріалів);
- працівники по ремонту та вдосконаленню навчального середовища (Батьки допомагають з ремонтом та вдосконаленням проектів, наприклад, фарбуванням або обладнанням ігрового майданчика, зон класу);
- організатори днів народжень. (Матері або батьки готують святкування для всього класу у день народження дитини).

Як волонтери, батьки віддають свій час, можливості та таланти, щоб допомогти школі розвинути традицію турботи про інших. Таке ставлення забезпечує громадські стосунки на довірі та взаємній добрій волі.

Щорічно в нашій школі проводяться загальношкільні родинні свята. Одне з них ми проводимо в переддень Святого Миколая, а другий – приурочений Дню Матері - у травні. До цих заходів готуються всі: учні, вчителі, батьки. Вони обов'язково мають свою і форму, і тематику. Це може бути «Батьківська гостина», «В гостях у Миколая», «Мамина пісня», «Традиції нашої сім'ї», «Щаслива родина-сильна Україна» та ін. Тут уже без педагогіки партнерства аж ніяк не обійтися! Готуються ці свята не один день і задіяні не лише вчителі та учні, але і всі члени не тільки сім'ї, а всієї родини. Збирають матеріал, радяться, в яких конкурсах хто буде приймати участь. Тому родинні свята у нашій школі проходять весело, цікаво.

Коли батьки беруть участь у шкільних заходах, співпрацюють з учителем, дитина бачить, що всі значимі для неї дорослі піклуються про неї. Відтак, зростає її самоповага. Об'єднання зусиль учителів і батьків сприяє особистісному зростанню дитини і полегшує засвоєння матеріалу. Ось чому важливо зробити школу і дім одним цілим для дитини.

Учні, які працюють з дорослими і самі дорослі, залучені до цього ж процесу, будуть задоволені собою та шкільним навчанням.

Ключовим завданням педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу.

Це завдання реалізовується у спільній діяльності вчителя і учнів, учителя і батьків, що передбачає взаєморозуміння, спільність інтересів і прагнень з метою особистісного розвитку школярів.

Завдяки ефективній спільній діяльності вчителя, учня, батьків, креативним прийомам та нетрадиційним формам роботи можна досягти найвищого результату – активний та згуртований колектив, здатний до інноваційної діяльності.

Присутність батьків у школі діє благотворно. Участь батьків в роботі класу дає вчителю можливість спостерігати, як батьки спонукають своїх дітей до навчання, як допомагають їм вирішувати проблеми, зрозуміти навчальне завдання, як батьки й діти узгоджують свої інтереси.

Завдяки спілкуванню з батьками, вчителі збирають інформацію про кожну дитину в класі. Залучення батьків дає вчителю шанс бути менш ізольованим. Учителі та батьки взаємно підтримують один одного у забезпеченні цікавої діяльності та реалізації проектів дітей, що було б неможливо здійснити лише одному вчителю. Коли батьки відчують, позитивний вплив їх участі у шкільному процесі, вони, самі того не помічаючи, активно впливають на результати вивчення дітей, підказуючи нові ідеї та позитивні сподівання вчителя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag.red. N.M.Bibik. – Kyiv: Litera LTD, 2018. – 160s.
2. Бочкарев В.И. Концепция государственного управления образованием (проект) {Электронный ресурс} / В.И. Бочкарев. – Режим доступа: <http://doxa.ru>
3. Педагогика сотрудничества / С. Лысенкова, В.Шаталов, И.Волков и др.//Учительская газета. – 1986. 18 октября.
4. Програма для дітей та їх родин «Крок за кроком». Особистісно орієнтоване навчання дітей 6-7 років / Кейт Брук Уолш. – Київ, 2000. – 244 с.
5. Підласий І.П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя Х.: Вид. група "Основа", 2010. – 360 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Том 5. – К.: Видавництво "Рядянська школа", 1977. – с.543,638.

Чміль Д.Л.

вчитель початкових класів
Кам'янець-Подільської ЗОШ № 17 I-III ступенів
м. Кам'янець-Подільський

Ситуативні завдання як засіб розвитку зв'язного мовлення в учнів початкових класів

Анотація. У статті розглянуто наукові основи створення ситуативних завдань, їх місце у системі розвитку зв'язного мовлення учнів на уроках мови.

Ключові слова: ситуативні завдання, пізнавальна діяльність, педагогічна ситуація, мовленнєва ситуація.

Найбільша і найголовніша роль з-поміж шкільних дисциплін, які вивчаються в початковій школі належить рідній мові. Від володіння усної і писемної форми рідної мови залежать успіхи учнів у засвоєнні знань з інших предметів.

Українська мова, як галузь Державного стандарту загальної освіти будується за трьома змістовими лініями мовною, мовленнєвою та соціокультурною.

Мовна змістовна лінія спрямована на засвоєння школярами знань про мову, формування умінь виконувати певні види мовного аналізу, розвиток в учнів орфоепічних, лексичних, граматичних правописних умінь.

Соціокультурна змістовна лінія передбачає розширення уявлень дітей про культуру українського народу, про її особливості в різних регіонах України.

Мовленнєва змістовна лінія, яка є основною, передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, впливу.

Сучасні підходи до навчання рідної мови великого значення надають розвитку усного та писемного мовлення, мовленнєвій культурі особистості. Цьому сприяє, зокрема, комунікативно-діяльнісний підхід до навчання рідної мови. Головна мета комунікативних завдань - використання певної мовної одиниці у процесі мовлення. Одним із комунікативно спрямованих видів робіт є ситуативні завдання.

Комунікативний підхід до роботи з розвитку зв'язного мовлення передбачає також оптимальний добір методів навчання. Поряд з традиційним для школи імітаційним методом оволодіння усним і писемним мовленням великого значення набуває метод моделювання висловлювання. Він реалізується у ситуативних завданнях, які ґрунтуються на залежності висловлювання, його мовного оформлення залежно від мовленнєвої ситуації. Розвиваючи в учнів вміння співвідносити зміст та форму своїх висловлювань з мовленнєвою ситуацією, ці завдання дисциплінують мислення, формують вміння вибирати найдоцільніший варіант мовного матеріалу відповідно до конкретної мовленнєвої ситуації. Тому, незважаючи на певні здобутки методики розвитку зв'язного мовлення, теорія і практика оволодіння мовленнєвими вміннями і навичками з допомогою ситуативних завдань потребує подальшого вдосконалення. Формування багатьох мовленнєвих умінь неможливе без урахування ситуації спілкування. Виступаючи як спосіб спілкування і пізнання, мовлення підпорядковується меті спілкування. Специфіка мовлення полягає в тому, що воно завжди розраховане на конкретного адресата, без якого спілкування просто неможливе. Тому результат мовленнєвої діяльності залежить від врахування особливостей адресата мовлення. До умов, що впливають на характер мовленнєвої діяльності і мовленнєвого продукту (висловлювання) належать тема, мета, основна думка висловлювання, адресат мовлення, місце спілкування.

Складові частини ситуації спілкування відображено за такою схемою:

Де спілкуємося? (місце спілкування: офіційні чи неофіційні обставини)

З ким? (адресат мовлення: один чи декілька)

З якою метою? (спілкування, повідомлення, вплив на адресата)

У процесі здійснення мовленнєвого спілкування вихідним пунктом є не структура, а ситуація, смисл висловлювання. Потреба висловитись породжує мету і мотиви, що визначають тему і формулюють стиль висловлювання. Цей комунікативний принцип лежить в основі роботи над мовою як засобом спілкування.

Щоб наблизити умови навчання до природних умов спілкування, необхідно ввести учня у мовленнєву ситуацію і навчити його орієнтуватися у ній, тобто ясно уявляти собі співрозмовника, умови мовлення і завдання спілкування. Давайте розглянемо дидактичні і методичні аспекти ситуативних завдань. В основі створення завдань лежить моделювання педагогічних ситуацій. На підставі їх класифікації виділяємо такі основні види ситуативних завдань:

- 1) дати відповіді на запитання сформульовані щодо певної ситуації;
- 2) вибрати із запропонованих варіантів правильний розв'язок;
- 3) самостійно сформулювати проблему на основі заданої ситуації;
- 4) охарактеризувати об'єкти або суб'єкти дослідження та їх взаємодії у запропонованій ситуації;
- 5) розв'язати сформульоване завдання на основі використання законів формальної логіки;
- 6) виконати завдання на основі знань, діагностики і прогнозування поведінки учасників ситуації;
- 7) здійснити пошук або сконструювати ситуацію з використанням літературних джерел або фактів реальної практики;

8) провести класифікацію дібраних раніше запропонованих ситуацій на основі взаємодії суб'єкта і об'єкта;

9) зробити аналіз дій в умовах конкретної ситуації і визначити шляхи розв'язання поставленого завдання;

10) проаналізувати ситуацію, використовуючи різні поєднання творчих завдань попередніх типів.

Поняття "ситуативне завдання" потребує конкретизування. У психологічній та педагогічній літературі під цим терміном найчастіше розуміють інтелектуальні завдання, що містять запитання або мету діяльності, умови виконання діяльності та деякі вимоги до їх виконання. О. М. Леонтьєв розглядає визначення завдання як мети, заданої у певних умовах. О. М. Матюшкін конкретизує поняття завдання, вказуючи на необхідність включення суб'єкта у визначення поняття. "Процес вирішення завдання — це така система перетворення умов завдання, за якої досягається необхідне шукане. Фактично у більшості випадків розв'язання завдання - це процес перетворення деякої початкової (заданої) ситуації на певну кінцеву (необхідну) ситуацію" [5, с. 46–47].

Ситуативні завдання відіграють важливу роль у процесі формування комунікативної компетентності учнів. Тому робота над розвитком зв'язного мовлення дітей повинна включати в себе ситуативні завдання.

Ситуативні завдання поділено на такі групи:

а) завдання на засвоєння мовного матеріалу, пов'язані з розвитком мовленнєвих умінь і навичок, що передбачають введення учня до певної мовленнєвої ситуації;

б) завдання репродуктивного характеру (переказ запропонованих текстів з урахуванням ситуації спілкування, відтворення діалогів за зразком тощо);

в) завдання творчого характеру, спрямовані на формування в учнів усього комплексу мовленнєво-комунікативних умінь з урахуванням ситуації спілкування;

г) завдання проблемного характеру.

У формуванні комунікативних умінь посилена увага приділяється самостійності мислення учнів. Сама специфіка ситуативних завдань вимагає від особистості висловлення свого власного погляду на питання у конкретній ситуації, тому завдання здебільшого мають бути спрямовані на створення розгорнутого висловлювання на основі власного досвіду.

У системі ситуативних завдань важливим елементом є мотивація (спілкування з однолітками, відчуття краси та багатства рідної мови позитивно впливають на мотивацію учнів під час створення власних висловлювань), самостійна робота учнів (сприяє формуванню допитливості учнів, свідомості, творчому підходу до виконання кожного завдання) і стимулювання діяльності учнів з боку вчителя (уміло організувати навчальний процес, щоб учні відчули задоволення від комунікативної та пізнавальної потреби, а також необхідність у проведенні самостійної роботи над удосконаленням власного мовлення). Для спілкування на уроці важливим є створення певних умов за допомогою дидактичного ілюстративного матеріалу, проблемних завдань, змодельованої ситуації, яка спонукає учнів до активного спілкування.

Поняття "мовленнєва ситуація" є достатньо усталеним у психолінгвістиці та методиці, воно визначається як "сукупність умов, мовленнєвих і не мовленнєвих, необхідних і достатніх для того, щоб здійснити мовленнєву дію" [2, с. 22–23].

Ситуативні завдання мають багато спільного з грою, оскільки містять вказівку на навчальну роль учителя, мовознавця, бібліотекаря та ін., тому ми їх зараховуємо до інтерактивного навчання групи "ситуативне моделювання".

Методика застосування мовленнєво-ситуативних завдань є варіативною, і вчитель на свій розсуд коригує склад ситуації спілкування, спосіб подання її учням, а також форму кінцевого продукту спілкування.

У системі комунікативних завдань домінує спосіб словесного опису мовленнєвої ситуації, за якого можна окреслити всі необхідні компоненти, окрім того, він не потребує спеціальної матеріальної бази, оскільки легко реалізовується. Така система має достатню кількість вправ різних типів, що стимулюють розвиток усного та письмового діалогічного мовлення, а також навичок читання чи аудіювання.

Сучасне навчання повинне мати ситуаційний характер, адже таким чином ми маємо можливість занурити навчальний матеріал у штучно створене соціальне середовище і забезпечити учням можливість відчувати користь знань та вмінь за межами школи.

Система ситуативних вправ, спрямована на формування основних комунікативних умінь, відповідає психологічним властивостям поетапного вироблення стійких умінь, створення установки і спрямованості мислення на певні операції, показує вчителю шляхи роботи у формуванні в учнів умінь розв'язувати проблеми, що виникли в різноманітних ситуаціях, наближених до реальних умов спілкування.

Подані матеріали не розкривають проблему повною мірою. Багато аспектів її потребують ретельної уваги з боку дослідників, а, можливо, і спеціальних досліджень.

Список використаних джерел і літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти. Офіційний вісник України, 2011 р., № 33, ст. 1378
2. Галаєвська Л. В. Ситуативні завдання у формуванні культури спілкування на уроках української мови в старшій школі / Л. В. Галаєвська // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 6. – С. 22–27.
3. Голуб Н. Б. Ситуаційний метод на уроках української мови / Н. Б. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 7. – С. 18–24.
4. Донченко Т. К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови: посіб. для вчителів і студентів / Т. К. Донченко. – К. : Фондація ім. О. Ольжича, 1995. – 264 с.
5. Маюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. — М., 1972. (рос.) - 256 с.
6. Подлевська Н. В. Ситуативно-діалогічні завдання на уроках рідної мови як спосіб формування культури спілкування в учнів 5 класу / Н. В. Подлевська // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 1. – С. 23–24.
6. Шевцова Л. С. Методика застосування мовленнєвих ситуативних завдань : метод. посіб. / Л. С. Шевцова. – Житомир : Меркурій, 2004. – 94 с.

Школяр Г. М.,
вихователь групи подовженого дня,
Кам'янець-Подільського
навчально-виховного комплексу №14
у складі загальноосвітньої школи І ступеня
з поглибленим вивченням англійської мови та гімназії
(м. Кам'янець-Подільський)

Театральна діяльність як засіб розвитку комунікативних якостей молодших школярів

Анотація. Публікація актуалізує питання розвитку комунікативних якостей молодших школярів, взаємодії їх з однолітками за допомогою акторської гри.

Рекомендовано для ознайомлення вчителям, вихователям загальноосвітніх навчальних закладів та закладів позашкільної освіти.

Ключові слова: театральна діяльність, акторське мистецтво, театр, акторська гра, гра, комунікативні якості молодших школярів, взаємодія.

Сучасна теорія і практика шкільної початкової освіти характеризується наявністю суттєвого інтересу до вивчення питань, пов'язаних із оптимізацією процесів використання значного потенціалу театрального мистецтва у навчанні і вихованні дітей. Театральна діяльність розглядається нинішньою педагогічною спільнотою як ефективний інструмент впливу на різні сфери особистості: інтелектуальну, емоційну, духовно-творчу тощо.

Досить цінною властивістю шкільних театральних занять виступає їх здатність розвивати комунікативні якості учнів. Завдяки саме колективній природі театрального мистецтва у дітей в органічний спосіб формуються уявлення щодо правил і норм поведінки у колективі, колективних стосунків, вони набувають системних навичок творчої міжособистісної, групової та колективної взаємодії, розвивається шанобливе ставлення до колективу як об'єднання друзів та однодумців, відчуття власної значущості для вирішення спільної справи тощо.

В.Сухомлинський розглядає дитячий театр та театральну діяльність дітей як могутній інструмент формування досвіду духовного спілкування у колективі: «Тут проявляються та розвиваються інтереси, що збагачують духовне життя особистості не тільки у естетичному, але й у моральному, емоційному, інтелектуальному плані. Тут відбувається один із тих чутливих та ніжних дотиків до серця і розуму вихованців, без яких є неможливе життя первинного колективу як духовної єдності» [2, с. 158].

Спільна підготовка театрального спектаклю, робота над акторським виконавством, засобами художнього збагачення спектаклю тощо створюють специфічну «комунікативну атмосферу», у якій органічно плекаються й набувають позитивних трансформацій значна кількість складових комунікативної культури дитини.

Дослідниця проблем дитячої театральної творчості Борисова Т.В. з цього приводу зазначає: «Театральна діяльність є тією особливою діяльністю, завдячуючи якій і через яку дитина органічно входить у колективні стосунки, розширюється коло її спілкування з учасниками постановки. Спільна творча робота над постановкою театрального спектаклю не лише сприяє безпосередній інтенсифікації дитячих контактів та набуттю безцінного досвіду спілкування у колективі, а й уможливорює удосконалення усіх без винятку складових інтеркультурної компетентності її учасників» [1, с.91].

Так, у процесі театральної діяльності діти залучаються до читання літературних фрагментів сценаріїв у ролях, вивчають напам'ять тексти цих ролей, відпрацьовують інтонацію мовлення, вправляються у діалогічному мовленні, тощо. Все це створює умови для актуалізації пам'яті, уваги, уяви, фантазії, для формування навичок управління голосовим, мимічним, жестово-руховим апаратом, для творчого самовираження власних думок, вражень та відчуттів, що сукупно позитивно впливає на формування комунікабельності молодших школярів.

Також колективна театральна діяльність дітей сприяє становленню їх індивідуальності, розкриває внутрішні резерви, спонукає до активного налагодження ділових та творчих контактів для вирішення тих або інших завдань.

Варто зазначити, що надзвичайно важливо діяльнісно опосередковувати міжособистісні стосунки в дитячому театральному колективі, що забезпечується використанням педагогом-керівником спеціальних способів і прийомів під час проведення театральних занять із учнями. Так, наприклад, слід спрямовувати зусилля на те, аби взаємодія між учнями, що готують театральну постановку, була продуктивною і виступала не лише способом задоволення природної потреби у

спілкуванні, а й спрямовувалась на вирішення цілком практичних завдань, пов'язаних із акторською грою, сценографією, художнім оздобленням вистави, її музичним та хореографічним вирішенням тощо.

Така комунікативна діяльність повинна розглядатись як особлива взаємодія і взаємовідносини між самими школярами, вчителем-режисером і учасниками театральної постановки, що забезпечує створення спільних смислів, цілей, колективне сумісне віднайдення способів досягнення результату за допомогою співробітництва між усіма учасниками творчого процесу постановки дитячого спектаклю.

У цьому контексті доречно навести висловлювання вченого В. М. Прокоф'єва, який, розкриваючи специфіку колективної театральної творчості, підкреслював, що актор повинен засновувати свою творчість на витонченій, органічній взаємодії з партнером, відчувачи його живу реакцію для використання творчих прийомів театральної сценічної гри: «Для того, щоб втілити у життя принцип ансамблевості, ідея колективістської творчості повинна стати сутністю кожного артиста, нормою його життя в театрі» [3, с. 326].

Схожих думок дотримувався й дослідник М. А. Чехов, який зокрема зазначав: «Колектив, що виникає з бажань окремих його учасників до спільної творчої діяльності, зміцнює творчі сили індивідуальності. Мистецтво сценічного ансамблю виявляється як в індивідуальній творчості, так і в колективній співтворчості, заснованій на «повній гармонії всіх складових» [4, с. 141].

Слід зазначити, що у рамках репетиційного процесу слід ретельно стежити за коректністю поведінки дітей-учасників. Так, наприклад, при обговоренні манери акторських дій, відпрацюванні мізансцен, доборі засобів художньо-декоративного збагачення або музичного вирішення спектаклю вчителю необхідно ініціювати жваву дискусію, надаючи кожному можливість викласти свої міркування й погляди на певну конкретну постановну ситуацію. Варто ретельно слідкувати й коригувати найменші прояви неадекватних реакцій на слова або дії співрозмовників, вчити дітей доходити розумних компромісів тощо.

Варто пам'ятати, що педагог має повсякчас дбати про підтримання у колективі дружньої та доброзичливої атмосфери. Для цього потрібно відмовитись від авторитарних форм роботи та враховувати весь комплекс умов забезпечення психологічної комфортності, а саме: визнання безумовної цінності кожної дитини, відсутність зовнішніх оцінок її діяльності, розуміння труднощів, які дитині приходится долати в ході колективної театральної роботи, загальна психологічна свобода, розкріпачення.

Загалом, окрім радості творчості, в процесі роботи над театральною постановкою дитина відчуває задоволення від того, що знайшла своє місце серед інших, виявила та ствердила себе у колективі. За допомогою театральної діяльності дитині надається необмежена можливість духовного спілкування, передачі своїх переживань навколишнім. Саме розуміння і підтримка колективу здатні сприяти зросту особистості дитини та стати могутнім стимулом для її майбутньої активної суспільної та творчої діяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Борисова, Т. В., 2018. Театр як засіб формування інтеркультурної компетентності школярів // *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 120 с.
2. Прокоф'єв, В.Н., 1976. *В спорах о Станиславском*. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.: Искусство, 368 с.
3. Сухомлинський, В. О., 1977. *Вибрані твори* : У 5-ти т. К.: Рад. школа, Т. 3., 670 с.

Шкуряк О. В.,
педагог-організатор ЗОШ №8
(м. Кам'янець-Подільський)

Мотиваційний аспект у вихованні здобувачів освіти

Анотація: У статті йдеться про рушійні сили у вихованні, внутрішні та зовнішні мотиви виховної діяльності.

Ключові слова: виховання, виховна діяльність, мотивація, рушійні сили.

Людина – багаторівнева система, особливості якої виявляються у діалектичній взаємодії біологічних і соціальних факторів. Природа не творить людину як цілісну особистість, вона лише закладає основи і створює передумови для її формування. Виховання – соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості. Суспільство як соціальне об'єднання людей може функціонувати і розвиватися лише за цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з виховання кожної особистості. Виховання з погляду суспільного розвитку є провідною сферою діяльності як окремої людини, так і людської спільноти.

Виховання дітей шкільного віку є цілісним процесом, у якому поєднані зміст і процес педагогічної взаємодії вчителя й учня, що передбачає організацію і функціонування системи виховної діяльності.

Цей процес є двостороннім (обов'язкова взаємодія учителя і здобувача) цілеспрямованим (наявність конкретної мети), багатограним за завданнями і змістом, складним щодо формування і розкриття внутрішнього світу дитини, різноманітним за формами, методами і прийомами, тривалим у часі (людина виховується все життя). Ефективність його залежить від рівня сформованості мотиваційної бази. А мотиви виховання – спонукання до дій і вчинків людини.

У процесі виховання педагог дбає про формування у дітей певних мотивів самовиховання через актуалізацію необхідних потреб. Поступово в процесі засвоєння знань кожна особистість самостійно починає усвідомлювати потреби, які стимулюють внутрішні спонукальні сили та мотиви. У структурі процесу виховання є оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки, формування почуттів, переконань, умінь і звичок поведінки. Воно пов'язане з активною діяльністю особистості у сфері реальних життєвих ситуацій. Виховання є складним, багатограним процесом, у якому тісно переплетені внутрішні (стосуються особи вихованця) та зовнішні (стосуються виховного середовища) суперечності. Цей процес є тривалим, безперервним. При цьому змінюється лише роль і співвідношення різних виховних факторів. До навчання провідну роль у вихованні відіграє родина, в освітньому процесі – школа, вуз. Із початком трудової діяльності – власна сім'я, трудовий колектив, громадські, релігійні організації. Найглибший слід у свідомості людини залишає шкільне середовище, тому що нервова система у цьому віці характеризується високою пластичністю і сприйнятливістю. Можливо, вважають, що яскраві виховні заходи, бесіди здатні змінити поведінку дитини, але це зовсім не так, саме система всієї роботи допомагає досягнути заданої мети.

Виховання, яке має бути систематичним, полягає ще й у тому, що виховні впливи учні відчують не лише під час виховання, а під час самовиховання («що скаже вчитель», «як відреагує класний колектив», а також педагогічний наслідок. Згадуємо звернене до батьків відоме висловлювання А.С. Макаренка про те, що «виховання відбувається завжди, навіть тоді, коли вас немає вдома».

На час вступу до школи дитина володіє достатньою інформацією про навколишній світ. Як правило, почувається достатньо пристосованою до нього. У

якому б середовищі не ріс малюк, він із оптимізмом бачить майбутнє і приходить до школи з бажанням навчатися. Чому дошкільник відчуває смак до успіху і відзначається оптимізмом? Бо він самостійно справляється з важливими для нього проблемними ситуаціями, бо його життя не позбавлене задоволень, і тому, якщо дитину позбавити очікування завтрашньої радості, якщо її позбавити віри в себе, важко сподіватись на її світле майбутнє.

У перший день у закладі учневі сказали: «Ми дуже раді, що ти будеш вчитись у нас! Учитель наголосив на тому, що дитина гарна, директор похвалив батьків за зовнішній вигляд дитини в її присутності. Стереотипне мислення передбачає оцінювання новачка: «добре» і «нічого». Вчителі ставлять безліч запитань. І цікавляться його батьками. А мрія кожного учня, щоб бачили його, а не батьків. Якщо учитель «бачить» кожну дитину, він тим самим визнає рівність і співробітництво, але якщо не «відчуває», не цікавиться внутрішнім світом здобувачів освіти, то і вони не вчаться зрозуміти його стан і не відповідатимуть йому взаємністю. Розмови про те, що вчителю потрібно розуміти учня – це односторонній зв'язок. Потрібен і зворотний, щоб здобувач освіти розумів учителя. Односторонній контакт – це початок індивідуального підходу, а двосторонній – особистісного. Учні ніколи не пробачать байдужості. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил учня, яке надає енергію для подолання труднощів і бажання учитись.

Прагнення до успіху у будь-якій діяльності можна виразити фразою «Я хочу це змінити, зробити». Байдужість – у мовчазному і бездумному сидінні і думках «Я Вам не заважаю, і ви мене не помічайте». Саме тому більшість нових технологій навчання ґрунтується на внутрішньо мотивованій діяльності.

Теза на успіх та надію – «Я упевнений/а у собі, мені це під силу, я впораюсь». Педагог знає про наявність віри в успіх у кожного учня й уміння продемонструвати класу впевненість. Якось прочитала про навіювання впевненості викладача з американського коледжу; студенти, яким передбачалось вивчити курс російської мови, прийшли на перше заняття з певними побоюваннями з приводу його складності. Викладач з'явився у аудиторії із своїм собакою. Не сказавши ні слова, він наказав сісти, дати лапу, лягти. Тварина точно виконала його команди. «Бачите, яка легка мова у навчанні? Навіть мій собака її може вивчити».

Найголовніше педагогічне завдання ще до початку виховного процесу – формування впевненості успіху в кожного здобувача освіти, пояснити, що помилки є нормальним і потрібним явищем. Коли здобувач освіти боїться зробити помилку, це знижує індивідуальний рівень «Я можу». Коли ж цей страх зникає, в учня відбувається прорив свідомості і він починає відчувати багато можливостей. Потрібно завжди говорити про помилки та їх причини. Молоде покоління схильне сумувати з приводу своїх помилок і не помічати помилок інших. Звідси і впевненість у тому, що всі навколо кращі і здібніші. Учитель має змінити цю установку, якщо скаже, що кожен може робити помилки, немає людей, які не помиляються, найголовніше, щоб вони не повторювали їх більше.

Процес виховання ґрунтується на таких принципах:

1. Цілеспрямованість виховання передбачає досягнення основної мети виховання – формування всебічно розвиненої особистості, підготовки її до свідомої та активної трудової діяльності. Реалізується цей принцип за умови підпорядкованості виховної роботи загальній меті, знання цієї мети учителями та здобувачами освіти, недопущення стихійності у вихованні, наявності перспективи, проектування рівня вихованості особистості до запланованої мети.

2. Зв'язок виховання з життям, виховна діяльність школи має орієнтувати здобувачів освіти на те, що вони повинні жити життям суспільства, брати участь у ньому вже за шкільною партою і готуватися до трудової діяльності. Реалізація цього принципу передбачає використання у виховній роботі краєзнавчого матеріалу, систематичне ознайомлення учнів із суспільно-політичними подіями в країні,

залучення їх до посиленої участі в громадській роботі. Беручи участь в активному житті, школярі засвоюють досвід старших поколінь, повинні брати посильну участь у процесі державотворення. Завдяки цьому в них формується психологічна, моральна і практична готовність до самостійного суспільного життя й діяльності.

3. Єднання свідомості та поведінки у вихованні. Оскільки поведінка людини – це її свідомість у дії. Виховання такої єдності сприяє формуванню навичок правильної поведінки набагато дієвіше, ніж виховання свідомості. Для того, щоб подолати цю суперечність, необхідно навчитись правильно співвідносити методи формування свідомості та суспільної поведінки.

4. Формування особистості безпосередньо залежить від її діяльності, від участі в праці. Цей принцип спирається і на таку психологічну якість, як прагнення дитини до активної діяльності. Реалізація проходить за умов усвідомлення здобувачами освіти, що праця – єдине джерело задоволення матеріальних і духовних потреб, чинник усебічного розвитку особистості, а сумлінне ставлення до неї – важлива позитивна риса кожної людини.

5. Найкращі умови для спілкування створюються в колективі. Це зумовлено об'єктивними закономірностями розвитку дитини і відповідає природі суспільства. Його реалізація передбачає усвідомлення здобувачами освіти того, що колектив – могутній засіб виховання, що деякі риси особистості формуються тільки в ньому, згуртованість у самоврядуванні сприяє розвитку самостійності, ініціативності. Найбільша виховна цінність колективу в тому, що між його членами виникають найрізноманітніші стосунки: взаємної відповідальності й залежності, ділові, організаторів і виконавців, між учителями та здобувачами освіти, між старшими й молодшими, міжособистісні стосунки (симпатія, дружба, любов).

6. Педагогічне керівництво зумовлюється відсутністю в учнів життєвого досвіду; виховання творчої особистості можливе, якщо існують умови для вияву самостійності й творчості, схвалюються ініціатива та самодіяльність. Принцип поєднання керівництва та учіння передбачає безпосередню участь учнів у плануванні громадських справ, усвідомлення ними необхідності й значення діяльності, контроль за виконанням, оцінювання досягнутих результатів. При цьому важливо запобігти жорсткому регламентуванню діяльності дитячого самоврядування, адмініструванню, надмірній опіці.

7. У вихованні має бути індивідуальний підхід до кожного: індивідуальна корекція загальної системи виховання – важлива вимога до організації освітнього процесу і одна з умов підвищення його ефективності. Виховні заходи, які не враховують цієї вимоги, внутрішніх сторін особистості вихованця – малоефективні. Результати виховного процесу значною мірою залежать від того, наскільки в ньому враховано вікові та індивідуальні особливості учнів. Тут працює принцип системності, послідовності й наступності у вихованні. Виходить із того, що для формування свідомості, вироблення навичок і звичок поведінки потрібна система певних послідовних виховних заходів. Такі якості людської особистості не можна сформувати, якщо у виховному процесі заходи випадкові, мають епізодичний, а не системний характер. Реалізація цього принципу передбачає, що, педагог добирає зміст і методику виховної роботи, враховуючи вік та рівень розвитку здобувачів освіти. Коли у партнерській співпраці дотримано єдність педагогічних вимог на рівні школи, сім'ї і громадськості, тоді виховний процес охоплює всі сторони діяльності дитини.

Природа є лише основою й передумовою для формування зрілої, всебічно розвиненої особистості. Людські особливості виявляються у діалектичній взаємодії біологічних і соціальних факторів. Вступаючи в життя через соціальну і трудову діяльність, здобувач освіти впливається у світ соціального досвіду, який є багатовіковим надбанням людства і стає основною шкалою становлення її як

особистості. Процес діалектичної взаємодії біологічного і соціального вимагає науково обґрунтованої системи виховних впливів.

Рушійною силою процесу виховання є протиріччя між потребами і наявним рівнем вихованості особистості. Дія рушійної сили – це внутрішня закономірність будь-якого процесу. Але у системі виховання дітей вона дещо прихована, не завжди усвідомлюється вихованцем, оскільки він не має достатнього соціального досвіду. Щоб рушійна сила справді виступала дієвим фактором, учитель має створювати специфічні ситуації, залучаючи здобувачів освіти до сфери їх впливу. Та при цьому педагог має займати позицію лише обережного помічника вихованця у процесі подолання певних труднощів і ні в якому разі не робити це за нього. Бо інакше особистість не розвиватиметься, а породжуватиметься лише інфантильність.

Виховання тільки тоді дієве, результативне, коли воно стимулює роботу вихованця над собою. Існування єдиного освітнього простору в нашій країні неможливе без певної системи ідей певної ідеології, яка пронизує шкільний процес. Здається, що серед центральних ідей такої ідеології мають бути ідеї гуманізму, демократії і відповідальності особистості перед суспільством і державою. Потрібно, щоб класне керівництво не перетворювалось на формальність, а вчителі були справжніми помічниками у шкільному житті дитини. В.О.Сухомлинський стверджував (на основі великого життєвого і педагогічного досвіду), що «... найбільш відчутний результат виховання виражається в тому, що людина стала думати про саму себе. Задумалася над питанням: що в мені хорошого і що поганого? Найвитонченіші методи і прийоми виховання залишаються пустими, якщо вони не приведуть до того, щоб людина подивилась на саму себе, задумалася над власною долею».

Список використаних джерел та літератури:

1. Амонашвили Ш.А. Размышление о гуманной педагогике. – М.: Дом Амонашвили, 1995.
2. Калашин В. Ф. Позитивне мислення — важливий засіб забезпечення життєтворчості особистості [Текст] /Директор школи, ліцею, гімназії. — № 4, 2005.
3. Самоукина И.В. Психология оптимизма [Текст]. — М.: Институт Психотерапии, 2001.

Ягольницька О. К.,
заступник директора з виховної роботи
Струзької загальноосвітньої школи
I-III ступенів Новоушицької селищної
ради Хмельницької області

Булінг: шляхи попередження, виявлення, протидії

Анотація. *Стаття присвячена комплексному аналізу сучасних форм шкільного насилля. Зокрема, характеризуються сутність та види булінгу у шкільному середовищі, основні причини його виникнення та шляхи подолання і протидії.*

Ключові слова: *насилля, булінг, цькування, толерантність, безпечний освітній простір.*

*Єдиний шлях досягти того, щоб діти не завдавали болю одне одному, –
це зробити так, щоб вони не хотіли завдавати болю одне одному.
Расел Новотни*

Для багатьох людей шкільні роки – це час, про який на все життя залишаються гарні спогади. Існують усталені уявлення в суспільстві, що це час відкриттів, постійних пошуків, веселощів, радості, тріумфу. Та насправді це не завжди так і не для всіх. Ми інколи забуваємо, що діти можуть бути жорстокими з тими, хто з різних причин не може злитися з соціальною групою, хто суттєво чи частково виділяється на фоні інших. Приниження, зловтішання, образи, бійки – це, на жаль, реалії шкільного життя сьогодні. Джеймс Джилліген у своєму дослідженні «Запобігання насильству» [3] зазначає, що, на сьогодні, виявлена певна закономірність: всебічний розвиток особистості залежить від умов, в яких вона зростає. Тому проблема насилля у школі раз у раз стає актуальнішою. Крім того навчання припадає якраз на ті роки, коли людина свідомо обирає цінності. Тож їй потрібно допомогти зрозуміти власні переконання.

Попри всі «правильні» виховні заходи виховувати може байдужість, вже звична агресія в класі, цькування. Сучасна школа, безумовно, відіграє важливу роль у житті дітей як середовище соціалізації. У структурі школи своє відображення знаходить сучасне суспільство, яке багато в чому керується принципами ринкової економіки та конкурентоспроможністю, характеризується споживацькою культурою, а також підпорядковується закономірностям еволюційного відбору. У зв'язку з цим, учні перебувають під постійним тиском з боку батьків, учителів і суспільства в цілому. Водночас, школа є місцем, де діти, на жаль, найчастіше у своєму житті зустрічаються з насильством.

Метою статті є аналіз сучасних форм шкільного насилля, характеристика сутності та видів булінгу у шкільному середовищі, основних причин його виникнення та шляхів подолання і протидії.

Поняття «насилля» використовується всюди, та у науковому товаристві цей термін не має однозначного визначення. Психологи тлумачать його як фізичний чи психологічний вплив з метою досягнення певної мети чи різні дії, що обмежують особисту свободу людини, викликають у неї фізичну або психологічну ваду та, зокрема, порушують суспільні норми. «Юриспруденція акцентує увагу на порушенні правових норм. Соціологія виявляє причини і поширеність насильства як соціальної девіації і визначає його як явище дискримінації особи і сім'ї, утиск або обмеження її/їх прав і свобод. З економічної точки зору насильство можна розглядати як незаконну дію, яка приносить значно більший прибуток, ніж узаконені види діяльності в тій або іншій сфері. У філософії насильство визначається як застосування сили або загроза її застосування, як зведення сили в закон людських відносин» [9, с. 7]. Існують різні форми насилля: від зневажливого погляду до вбивства, від завдання матеріальної шкоди іншій особі до утиску прав людини. «Одиниці вимірювання насильства немає, проте масштаби його зростають. Воно має універсальний характер. Об'єктом його може стати будь-яка людина і будь-яка сім'я, незалежно від їх соціального положення, рівня життя, місця проживання» [9, с. 12].

Зрозуміло, поняття «насилля» більш широке і не передає повністю негатив атмосфери, що може існувати в школі. Саме наприкінці ХХ століття з'являється спеціальний термін, який більш точно та ясно відображає ситуацію насилля в освітній сфері – булінг, тобто цікування. Це довготривале систематичне насилля, фізичне чи психологічне, яке здійснюється однією особою чи групою осіб та спрямоване проти особи, не здатної захиститися у такій ситуації.

Загальними характеристиками булінгу є:

- булінг – це насилля (фізичне, психологічне, емоційне);
- булінг здійснюється однією особою чи групою осіб;
- булінг спрямований проти людини, яка апіорі слабша у фізичному чи психологічному відношенні;
- булінг має систематичний і тривалий характер.

Варто пам'ятати, що булінг (цькування) відрізняється від сварки або конфлікту між дітьми кількома типовими ознаками:

- по-перше, це систематичність (повторюваність) діяння – вчинення різних форм насильства (фізичного, економічного, психологічного, сексуального, також і за допомогою засобів електронної комунікації) двічі і більше разів стосовно однієї і тієї ж особи;
- по-друге, булінг (цькування) майже завжди має злий намір, коли метою дій кривдника(-ці) є умисне заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страху, тривоги, бажання підпорядковувати потерпілого(-у) своїм інтересам та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого(-ої);
- по-третє, для булінгу (цькування) характерний дисбаланс сил – владний дисбаланс між кривдником(-цею) і потерпілим(-ою) (асиметричні відносини), різниця у фізичному розвитку, рівні соціально-психологічної адаптованості, соціальному статусі, стані здоров'я (наявність інвалідності чи особливих освітніх потреб), ментальному розвитку тощо;
- по-четверте, відсутність розкаяння у кривдника(-ці) [5, с.40-41].

Мотивація до булінгу може бути різною: помста, відновлення справедливості, інструмент підкорення лідерів, почуття неприязні, бажання самоствердження і т.д. Існує багато причин, чому діти здійснюють насилля. Найчастіше виділяють такі: помилкове уявлення про те, що агресивна поведінка допустима; бажання завоювати авторитет в очах друзів та однолітків; бажання привернути увагу впливових дорослих; нудьга, компенсації за невдачі в навчанні чи громадському житті; тиск батьків, жорстоке поводження батьків та відсутність їхньої уваги до дитини [4, с. 71]. Часто діти вважають знущання способом стати популярними, керувати та мати вплив на інших, привернути увагу, змусити інших боятися. Інші просто заздрять тим дітям, над якими знущаються, а деякі навіть не усвідомлюють почуттів жертви та обсягу шкоди від їхньої поведінки. Слід зазначити, що агресивній поведінці діти навчаються, тобто, якби вони не бачили моделей жорстокої поведінки серед дорослих, то їхній процес соціалізації міг би уникнути ознак булінгу.

Проблема булінгу розробляється достатньо давно вченими з різних галузей знань, зокрема такими авторами, як С. М. Агога, V. Besag, R. Hazier, K. Kwak, C. Lee, D. Olweus, K. Rigby, E. Roland, P. T. Slee. Серед українських учених це питання опрацьовують О. Барліт, А. Барліт, С. Бурова, М. Дмитренко, О. Лавриненко, В. Панок, В. Синьов, Я. Сухенко та ін. Результати опитувань [6], які проведені у різних регіонах України свідчать, що найчастіше насильство до дітей чинять:

- інші діти (95%);
- батьки (68%);
- дорослі, які працюють із дітьми (39%).

За результатами досліджень учених булінг є складною проблемою, яка вводить жертву у стан втрати рівноваги, коли людина не може захиститися від негативного впливу. Важливо зауважити, що шкільне цькування здійснюється як індивідуально, так і в групах та провокує деструктивну взаємодію, у якій домінуючий суб'єкт неодноразово демонструє таку поведінку, що викликає почуття розгубленості жертви. Е. Кіричевська [6] зазначає, що об'єктами насилля з боку однолітків найчастіше стають діти, які мають фізичні недоліки, особливості поведінки (нетовариські, сором'язливі, замкнуті, імпульсивні), особливості зовнішності, з поганими соціальними навичками, які відчувають страх перед школою, у яких відсутній досвід життя в колективі («домашні діти»), котрі страждають від різних хвороб, з низьким інтелектом і труднощами в навчанні.

Дослідники виділяють особистісні фактори, що приводять дитину до проявів насилля: «запальний темперамент, імпульсивність характеру, брак емпатійності, егоїстичне врахування лише власних потреб, перевага бажання досягти контролю та уваги над бажанням створити дружні стосунки» [2, с. 44]. Низька шкільна успішність

призводить до зниження самооцінки, а тому є фактором ризику прояву насильства. Серед причин, що призводять до булінгу, також виділяють зловживання алкоголем. Такі підлітки мають зміни в мозку, що призводять до погіршення здатності вирішувати проблеми, контролювати почуття, керувати гнівом. Таким чином, передумови шкільного насилля, які спричиняють агресивну чи віктимну поведінку в дітей, можуть бути поділені відповідно до джерела факторів ризику на особистісні, сімейні, шкільного середовища, громади та культурні. Їхнє поєднання дає складний індивідуальний набір чинників, що зумовлюють насилля у школі, зокрема маргінальність, булінг, мобінг та інше. О. Барліт та А. Барліт [1] зазначають, що насильству в освітньому середовищі сприяють:

- відсутність різноманіття вибору освітніх установ;
- поганий мікроклімат в учительському колективі;
- байдуже ставлення педагогів та учнів одне до одного.

Дитяча жорстокість часто проявляється не лише щодо однолітків, але й до дорослих людей, зокрема, і до учителів. Її прояви можуть варіюватися від систематичного порушення дисципліни на уроці (його фактичного зриву) до застосування прямого фізичного впливу на педагога. У тому, що діти стають некерованими, жорстокими, злими у великій мірі немає їхньої провини, і самій лише школі не під силу згладити непростий характер учня. Тільки тісна співпраця сім'ї та школи може допомогти його ще не сформованій особистості розставити вірні пріоритети та відкоригувати власну систему цінностей. Отже, причин дитячої жорстокості безліч, але однією з найголовніших є відсутність належної уваги і виховання, а також контролю з боку батьків за вільним часом своїх дітей та процесом їхньої соціалізації.

Булінг може виявлятися у різних формах: образа, вимагання, пошкодження майна, поширення пліток, погрози, фізичне насилля та інші. Варто згадати також кібербулінг – цькування за допомогою інформаційних технологій. Доступ школярів до Інтернету означає, що школа не закінчується, щойно учень або учениця вийшли з класної кімнати. І, на жаль, булінг так само не закінчується, коли діти залишають будівлю школи. Для поліпшення умов навчання молоді необхідно враховувати те, що їхнє життя нині проходить і онлайн, і офлайн. В Україні 29% опитаних підлітків були жертвами онлайн-булінгу, а 16% були змушені пропускати через це шкільні заняття [8].

Фізичний булінг включає в себе штовхання, удари ногою, кулаком, напади чи побиття жертви. Більш поширеним і травмуючим є психологічний (емоційний) булінг, який виявляється у формі вербального приниження, презирливого ставлення, обзивання, неприйняття, ізоляції, тобто бойкотування, а ще поширення неправдивих чуток. Усі ці дії не припиняються, а лише посилюються, що доводить необхідність втручання зовні. Варто зауважити, що булінг є тим явищем, що у майбутньому може стати причиною серйозних психологічних порушень. Постраждалі від булінгу стають тривожними, у них знижується самооцінка. Тому такою важливою є діяльність шкільного психолога та педагога, спрямована на протидію та подолання насильства та булінгу в школі.

Існує своєрідне «коло третирування (цькування)» (bullying circle), яке часто включає учнів з наступним репертуаром соціальних ролей: 1) «жертва» – учень, що є об'єктом третирування; 2) «агресор (и)/переслідувач (и)» – учень або учні, які розпочинають третирування жертви та в подальшому беруть у цьому процесі активну участь; 3) «прибічники (помічники) агресорів» – учні, які не є ініціаторами третирування, але пізніше включаються в нього; 4) «пасивні прибічники» – учні, які пасивно підтримують процес третирування; 5) «пасивний прибічник» можливого третирування – учні, яким подобається, коли третирують інших, але вони відкрито не виказують своєї підтримки агресорам; 6) «сторонній спостерігач» – учні, які в ситуації третирування дотримуються нейтральної позиції, керуючись принципом «це не моя

справа»; 7) «вірогідний захисник» – учні, яким не подобається ситуація третирування інших, але які нічого не роблять, щоб допомогти жертві; 8) «захисник жертви» – учні, які виступають проти третирування інших у цілому і допомагають (чи намагаються допомогти) жертві [9, с. 32]. Із вищесказаного бачимо, що насильство над однолітками в межах школи не таке просте, як здається на перший погляд. Якщо починається цькування по відношенню до жертви, то в цьому бере участь майже весь класний колектив. Деякі з учнів, самі того не усвідомлюючи, стають активними гравцями насильницького процесу. З метою підвищення ефективності попередження шкільного насилля необхідно при плануванні та реалізації виховної роботи враховувати наступні принципи:

- обов'язкове спільне планування та співпраця психолога, педагогів, класних керівників та батьків;
- орієнтація на попередження та профілактику ситуації булінгу;
- послідовність та систематичність збору інформації про взаємовідносини учнів;
- обов'язкове вивчення динаміки та оцінка ефективності проведеної роботи.

За даними опитування, представленого Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) 54 % школярів в Україні знають значення слова «булінг» (цькування). Синонімами «булінгу» найчастіше вважають «приниження» та «знущання». Загальна обізнаність про цькування достатньо низька. У підлітковому віці обізнаність школярів зростає [8]. Більшість вчителів також підозрюють про такі випадки, але не знають, як правильно реагувати. Учителі, на жаль, досить часто погано знають права людини і не навчені допомагати жертвам булінгу. Організація «Студена» та освітня платформа EdEra впровадили онлайн-курс для вчителів «Недискримінаційний підхід у навчанні», мета якого — зробити школу безпечною, роблячи ставку на навчання педагогів, батьків. У лютому 2017 р. Український фонд «Благополуччя дітей» у рамках проєкту «Попередження сексуального насильства та сексуальної експлуатації дітей у країнах Центральної та Східної Європи», що впроваджує ВБО Український фонд «Благополуччя дітей» у партнерстві з Фундацією «Даємо дітям силу» (Польща) за фінансової підтримки ОАК Foundation, в активній співпраці з представниками закладів загальної середньої освіти розпочав роботу з розробки та апробації кодексу безпечного освітнього середовища (КБОС). Основними ідеями сучасної освіти, що підтримуються і поширюються Міжнародною організацією ЮНІСЕФ, є ідеї забезпечення прав, свобод та інтересів дітей, представлені в концепції програми «Школа доброзичливого ставлення до дитини» («Child-friendly schools»). Вже ні для кого не таємниця, що суспільний запит спрямований на школу, яка є не тільки місцем, де дітей навчають, а, насамперед, простором для їхнього повноцінного розвитку, осередком успішних, креативних і щасливих людей. Такий оміряний навчальний заклад можливий лише в атмосфері фізичного комфорту, сприятливого соціального та психологічного клімату, що підтримує особистість, яка розвивається, вчасно реагує на її потреби та з повагою ставиться до її особливостей. Саме КБОС може стати дієвим інструментарієм у досягненні цієї мети [10].

У 2018 р. громадська організація «Ла Страда-Україна» за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та у співпраці з Міністерством освіти і науки України впроваджує системну діяльність, спрямовану на запобігання та протидію насильству в закладах освіти. Чинниками ефективності такої системи було визначено запровадження медіації та відновних практик, а інституційне забезпечення покладене на службу порозуміння закладу освіти, діяльність якої направлена на сприяння зменшенню соціальної напруженості міжособистісних взаємин у колективі засобами медіації та формуванню навичок безконфліктного спілкування і навичок виходу з конфліктних ситуацій серед усіх учасників освітнього процесу (як педагогів, так і учениць та учнів).

В основу методичного забезпечення системного підходу покладені принципи безпечного та дружнього до дитини освітнього середовища. За даними опитування 2020 р. 92% учнів та учениць були охоплені навчанням з вирішення конфліктів мирним шляхом та опануванням ненасильницької моделі поведінки [8].

Варто зазначити, що триває експеримент всеукраїнського рівня за темою «Формування гуманістичних відносин між учасниками освітнього процесу шляхом упровадження моделі «Мирна школа» на 2019-2022 роки. У рамках цієї програми пропагується виховання як найбільш важливий засіб попередження нетерпимості. Саме виховання в дусі толерантності починається змалку, з навчання дітей розуміти загальні права та свободи людини і громадянина, асертивності як здатності ненасильницькими методами відстоювати свої права та захищати права інших. Політика та програми в галузі освіти повинні сприяти покращенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності й терпимості у відносинах як між окремими людьми, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними та мовними групами, а також націями. У випадку виникнення суперечностей, вирішувати конфліктні питання шляхом обміну думками, пошуку компромісу на основі консенсусу. Виховання в дусі терпимості має бути спрямоване на протидію диктатурі, яка викликає почуття страху і відчуження по відношенню до інших. Необхідно сприяти формуванню у молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення й вироблення позицій, заснованих на моральних цінностях, несприйнятті цинізму й брехні. Особлива увага має приділятися питанням удосконалення навчальних планів, оновлення змісту освіти, підвищенню рівня педагогічної майстерності та моральних якостей вчителів, які власним прикладом сприятимуть вихованню чуйних і відповідальних громадян, відкритих до сприйняття інноваційних ідей, здатних поважати людську гідність та індивідуальність, вміти запобігати конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими засобами [5].

У концепції НУШ передбачено виховання на загальнолюдських цінностях та патріотизмі. Дітей повинні привчати до відповідальності, поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини, екологічної культури, доброти, милосердя, толерантності, терпимості, шанобливого ставлення до сім'ї. Хтось вважає, що звучить все це дещо абстрактно. Насправді ж опитуваннями, психологічним тестуванням, різними іншими методами можна виміряти рівень свободи у школі, довіри, безпеки. Це якраз буде орієнтація на результат, а не на процес. Якщо вдасться створити атмосферу, сповнену свободи, довіри та безпеки, це добре пасуватиме сучасним активним, незалежним дітям, дозволить їм без сором'язливості проявити свої творчі здібності. Виховну програму варто ухвалювати спільно з батьками, а різні тематичні акції краще базувати на дитячій ініціативі, ідеях. Прищеплювати цінності гуманізму найкраще через конкретні дії. Загалом, це притаманно НУШ: менше слів — більше дії. Допомога конкретній людині важитиме для дитини значно більше, ніж слова. Звісно, дисциплінарні прочуханки, публічна критика із залученням однокласників — це не виховні моменти, припустимі в НУШ. Навіть обговорення оцінок відтепер ведеться лише зі школярем та його батьками, а не в класі чи на батьківських зборах. Шкільне виховання має стати не «каральним». Замість «не можна вчиняти інакше» має стати «так було б ефективно». Завдання школи — вказувати та аналізувати орієнтири, підказувати, як вчинки та цінності людини впливають на інших та на її життя, а також створювати психологічно комфортну атмосферу. І тоді новим освітнім простором називатимемо не лише дизайн класів та сучасне обладнання, а й середовище, яке виховує успішну й щасливу людину [7].

Що ж стосується власного досвіду, то наш освітній заклад у питанні виявлення, подолання та протидії булінгу рухається поступово у ногу з часом. Школа нещодавно зареєстрована на Порталі превентивної освіти у проєкті «Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ». Ця участь дозволить всебічно

промоніторити рівень захищеності прав та свобод здобувачів освіти та безпеки у нашій школі з точки зору учнів, учителів та батьків. Маємо надію, що це допоможе нам вибудувати подальшу прогресивну партнерську стратегію побудови безпечного освітнього простору. Щорічно у нашому закладі проводяться тижні протидії булінгу, інформативно відзначається День безпечного інтернету. Класні колективи беруть активну участь у всеукраїнській акції «16 днів проти насильства», у флешмобах «Ми проти булінгу», «STOP_булінг». У нагоді класним керівникам стають розроблені виховні години та квести, розміщені на платформі stop-sexting.in.ua. Молодші школярі в ігровій формі знайомляться з проблемами безпеки в інтернеті, а середні та старші класи виявляють неабиякий інтерес до порушених у заходах питань. До речі, проведення бесід, годин спілкування, квестів такого типу допомагають розкритися учням – вони ставлять запитання, про які їм важко чи соромно говорити з батьками. Педагоги, у свою чергу, теж отримують нові знання, досвід, практичні навички, що закріплюється у свідомості про проведення подібних заходів. Варто наголосити, що наш учительський колектив активно займається самоосвітою з питань булінгу. Тут на допомогу приходять вже згадуваний онлайн-курс «Недискримінаційний підхід у навчанні» від ТОВ «ЕдюкейшналЕра», курс на освітній платформі Прометеус «Протидія та попередження булінгу в закладах освіти». Окремі наші педагоги брали участь в освітньому марафоні від ТОВ «Всеосвіта» «Толерантна освіта – запорука здорового суспільства». Отримані знання стають у нагоді при висвітленні проблеми булінгу перед батьківською спільнотою. Абсолютно переконані, що попередити булінг можна за умови активного розвитку позакласної виховної роботи. Висока залученість учнів у роботу гуртків, у функціонуванні шкільного самоврядування, участь у різноманітних проєктах дозволяє розкрити у кожному творчий потенціал, лідерські якості, розвинути кращі риси характеру. У школі діють гуртки вокального співу «Сузір'я» (молодша та старша групи), танцювальний гурток (колектив «Козаченьки» існує вже понад 30 років), прикладного мистецтва, волейболу, «Джури» (вихованці рою «Сокіл» неодноразово брали участь та перемагали у районних та обласних змаганнях). Кожен виховний захід, загальношкільний чи класний, завжди відбувається за умови залучення всіх учасників освітнього процесу. Саме так наші учні мають можливість правильно організувати свій вільний час, стати активнішими та ініціативнішими, розвинути вміння працювати в команді, кооперувати, комунікувати. Це все реалізується на засадах поваги один до одного, взаємопідтримки та дружби. Маємо надію, що за таких умов місця і часу для булінгу не залишиться.

Отже, проблема насилля між однолітками в школі є нагальною. Результати соціопитувань та теоретичний матеріал дають основу для розроблення практичних механізмів подолання булінгу в школах. Шкільний булінг має свої форми прояву та певну внутрішню структуру, яка має вигляд системи, кожен елемент якої виконує свою роль. На прояви насильства в шкільному середовищі, перш за все, повинні реагувати вчителі, інформуючи батьків дітей як жертви, так і агресора, з подальшим розумінням та усвідомленням покарання за жорстоке поведіння. Проте більшість педагогів поки що недостатньо ознайомлені з проблемою булінга, не мають необхідних знань, умінь і навичок щодо його запобігання. Тому головним завданням освітнього середовища на сьогодні є пошук шляхів зменшення агресивної поведінки дітей у школі, активної роботи з дітьми та їх батьками, залучення до попередження насилля над дітьми психологів та педагогів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барліт О. Соціально-педагогічна та психологічна сутність булінгу, як одна з головних проблем системи освіти у формуванні громадянина [Електронний ресурс] / О. Барліт, А. Барліт // Особистість у єдиному освітньому просторі // Збірник наукових

тез III Міжнародного Форуму 26 – 29 квітня 2012. – Випуск №1 (7). – Режим доступу: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip7.html

2. Виключення та насильство : чи існує булінг в українській школі? / Ю. Савельєв, Т. Салата // Наукові записки НаУКМА. – 2009. – Т. 97. – Сер. Пед., психол. науки та соц. робота. – С. 71 – 75.

3. Джилліген Дж. Запобігання насильству / Дж. Джилліген ; [пер. з англ. В. Штенгелов]. – К. : Сфера, 2004. – 168 с.

4. Дубровська Є. Насильство в школі : аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні / Є. Дубровська, М. Ясеновська, М. Алексєєнко. – Київ, 2009. – 34 с.

5. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник./ Андрєєнкова В.Л, Байдик В.В, Войцях Т.В, Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2020. – 166 с.

6. Кіричевська Е. Насильство в освітньому середовищі: діагностика, аналіз, стратегії подолання / Е. Кіричевська. – Режим доступу: <http://www.ukrdeti.com/firstforum/b35.html>.

7. Мірошнікова А. П'ять принципів виховання по-новому [Електронний ресурс] / А. Мірошнікова. – Режим доступу: <https://osvitoria.media/experience/p-yat-pryntsyviv-vyhovannya-ro-novomu/>

8. Моніторингові дослідження ЮНІСЕФ // Режим доступу: <https://www.unicef.org/ukraine>

9. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі : [метод. рекомендації для викладачів та студ. вищ. пед. навч. закл.] / [О. Дроздов, Л. Живолуп, О. Ніжинська, Я. Сухенко] ; за ред. Я. Сухенко. – Полтава : ПОІППО, 2011.

10. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. – К. : – 2018.

Янковська І. М.,
практичний психолог
Красилівської ЗОШ І-ІІІ ст.. №4
імені Героя Радянського Союзу
Петра Кізюна

Здоров'язберігаюче та розвивальне освітнє середовище в умовах «нового світу»

*Ми пірнули в цей світ, не розібравшись з тим,
що залишилося за спиною.
Не вміючи жити в одному світі — породили інший.
І не знаємо, куди йти. До чого прагнути.
С. Лук'яненко
(з книги «Лабіринт відображень»)*

Анотація. У даній доповіді піднімається проблематика навчальної мотивації та здорового способу життя сучасних здобувачів освіти, в умовах карантинних обмежень. Розглядається питання підвищення рівня безпеки дитини в умовах «Нового світу» шляхом розробки технологічних моделей профілактики інтернет-адиктивної поведінки в освітніх закладах.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, кібернетична культура, інтернет-середовище, інтернет-адикти.

Нова епоха, цифровізація інформаційно-комунікаційних процесів та перехід на дистанційну освіту, сьогодні стали невід'ємною частиною нашого життя. Зі

швидкоплинним та мінливим середовищем, людство отримало не тільки блага, але й певні ризики для особистого здоров'я і навіть життя. Сьогодні сучасна молодь повинна володіти не тільки уміннями та навичками роботи в дистанційному режимі, а й знаннями щодо питання безпечного використання засобів Інтернет комунікації та збереження власного здоров'я.

Світова громадськість приділяє особливу увагу питанням безпеки дітей, що відносяться до найбільш вразливої категорії користувачів Інтернету. Міжнародні організації, уряди країн, різні структури створюють і підтримують програми, спрямовані на навчання грамотного і безпечного використання Інтернету дітьми.

Сьогодні питання формування навичок ЗСЖ та захисту дітей і молоді від негативних інформаційних впливів є одним із напрямів української державної політики в галузі освіти. Сучасна молодь, як провідна та прогресивна ланка суспільства, як найактивніший споживач ІТ-технологій, зтикається з низкою серйозних проблем "віртуалізації" людського існування. Негативний вплив на людину з боку кібернетичної сфери діє на всі новоутворення особистості, що призводить до суттєвих змін, у першу чергу на її стан здоров'я та самосвідомості.

Існуюча ситуація щодо збільшення захворюваності в Україні, згідно з даними ЮНЕСКО, визначили для нашої держави статус вимираючої. Ситуація із станом здоров'я населення в Україні погіршується ще й низьким рівнем знань переважної більшості людей щодо фундаментальних законів раціонального формування, збереження і зміцнення власного здоров'я. Єдиний спосіб розв'язання проблеми – це формування основ ЗСЖ людини та вміння вибудовувати стратегію виживання починаючи з юного віку.

Тільки повна усвідомленість можливих небезпек та підвищення культури користувача ІТ дозволять значною мірою знизити негативний вплив гаджетів на організм дитини. Кібернетична культура - локальний процес якісних змін структури особистості, який відбувається в результаті соціалізації людини в кіберпросторі без нанесення шкоди власному здоров'ю (насамперед, у процесі переписки за допомогою e-mail, на форумах, у чатах (мається на увазі види IRC (InternetRelayChat), блогах, інтернет-пейджерах, телеконференціях та online-іграх)". Доступність до все нових видів «благ», безперервний розвиток гаджетів, спрямованих саме на розважальну складову суспільного споживання, зниження рівня емпатійності, навчальних здібностей, погіршення стану здоров'я — це лише частина довгого списку, але вона окреслює негативний бік становлення сучасної української молоді в кібер-суспільстві. Юристи відмічають зростання за останні 25 років немотивованої злочинності та появу нового жахливого феномена "діти-вбивці". Психологи говорять, що входження користувача у віртуальне "кіберсередовище", особливо дітей ще з недостатньо стійкою психікою, як правило призводить до формування мозаїчності норм. Коли системність і цілісність традиційних форм спілкування порушується, формується дезорієнтація в причинно-наслідкових зв'язках світу, що впливає на стан здоров'я неповнолітніх [1, с. 16-23].

Постійне перебування на сторінках соціальних інтернет-мереж, у блогах та мікро-блогах, відеоблогах, чатах, інтернет-конференціях не може не відбитися на поведінці та здоров'ї молоді. Вчені із американського Центру когнітивної терапії розглядають цей вид адикції на рівні з потребою витратити гроші, kleptomaniєю, азартними іграми (I.Goldberg, 1996; K.S.Young, 1998; N.A.Shapira, 1998).

Аналіз особливостей інтернетадикції виявляє наступні фізіологічні ознаки: підвищений тиск, серцебиття під час використання Інтернету; погіршення зору та слуху; мігрень; збільшення звуку під час знаходження в Інтернеті; біль в спині; зростаючі негативні емоції (дратівливість, дисфорія, апатія, знижений настрій, почуття порожнечі, нудьга) збільшують кількість адреналіну в крові; нерегулярне харчування, зневажання правилами особистої гігієни, розлади сну [5, с. 86].

А. Голдберг виділив психологічні симптоми: хороше самопочуття або ейфорію за комп'ютером, неможливість зупинитися, збільшення кількості часу, проведеного за комп'ютером, занедбання родинних та дружніх обов'язків, відчуття порожнечі, депресії, роздратування поза комп'ютером, приховування правди від членів сім'ї про свою діяльність за комп'ютером, проблеми з навчанням.

За останні п'ять років кількість осіб молодого віку, які мають доступ до комп'ютера, зросла в 20,9 разів та є пропорційною числу пацієнтів з "комп'ютероманією", дипресіями та ознаками інших захворювань. Крім того, проблеми зі здоров'ям, як наслідок зловживання персональними гаджетами, зовсім не враховуються ні розробниками ні споживачами (А.Г.Шмелев, 1988; J.Kandell, 1998; С.А.Шапкин, 1999; Е.О.Мулик, А.А.Коломиец, Ю.В.Мулик, 2003). В нашій країні за останніми відомостями, на початок 2004 року, 3,8 мільйонів осіб (8% населення) користувались Інтернетом, а у 2003 році – 2,5 мільйони (5% населення), кількість сайтів зросла на 4,2% (28,8 тисяч), послуги доступу до мережі пропонують біля 300 Інтернет-провайдерів [2, с. 168].

Футурологи світу на ювілейному засіданні Римського клубу, аналізували що відбувається з нашою Землею. На тому засіданні було сказано знамениту фразу : «Світ наповнився», а суспільство споживання заходить у глухий кут.

Зараз ми орієнтовані на споживання, ми швидко наповнюємося і швидко за це розплачуємося. Світ стає депресивним, на превеликий жаль, люди починають втомлюватися від людей, вони все більше ущільнюються, переміщуються в інтернет-реалії. Шведські футурологи навіть припускають, що, можливо, через 50 років люди взагалі відійдуть від природного способу не тільки життя але й спілкування.

Сьогодні видалитися з Фейсбуку – це мало не героїзм, тому що, маючи наприклад 5 тисяч друзів і 3 тисячі підписників, це справді важко. Отримавши зранку негативну інформацію, люди потім дозбирають її весь день [8].

Інформація в інтернет-середовищі давно відійшла від поняття збалансованості та конфіденційності: ніхто не думає про наслідки, головне – щоб лайкали й перепощували. Часто у віртуальному-середовищі використовуються «слова-кілери», які потім тиражуються і стають для когось ярликами. Як бути з цим, як навчити наших дітей селектувати інформацію і, взагалі, - сформувати в них «інформаційний компас», а від так убезпечити від ризиків віртуального світу?

Ще один важливий критерій – коли учень втрачає сенс навчання, бажання щось робити, перестає цікавитися оточуючим світом. Сьогоднішнє життя стає все більш стресовим, пришвидшеним. Медики все частіше ставлять діагноз – психосоматика, який негативно впливає на організм – психічну діяльність, порушення поведінки, аж до повної її дезорганізації.

Серед сучасної молоді значно знизився рівень логічності мислення – ми перейшли на «кліпове мислення», і навіть якщо знаходимо в тому гаджеті статтю, яка нас цікавить, читаємо повністю заголовок, на це в нас вистачає терпіння, потім спускаємося вниз, якщо є малюнок чи графік – ми його розглядаємо, і все – лайк.

У більшості дітей спостерігаються проблеми з судженнями на основі лінійних взаємозв'язків, абстрактного мислення і динамічного синтезу. Такі учні не прагнуть до оволодіння новими знаннями, пізнавальної активності, ініціативності, до розвитку своїх здібностей, перетворюючись з людини думаючої на індивід що реагує на подразники [2, с. 165].

Отже, сьогодні, у нас усіх можна побачити ознаки нового виду залежності – інформаційна залежність і як наслідок новий вид захворюваності – психосоматика. Чим більше часу ми знаходимося перед синім екраном гаджетів, тим більше нервові перезбудження нашого мозку, тривоги та неприйняття реального життя, відчуття хронічної втоми. Тому питання здорового способу життя, особливо сьогодні, в умовах дистанційної комунікації та навчання, є актуальним для всіх верств населення.

Різнобічні феномени кібернетичної культури особистості нині дедалі більше і активніше вивчають як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники (Ю.Д. Бабаєва, О.Є. Войскунський, В.О. Плешаков, О.В. Смилова та ін.). Великого значення набуває дослідження нейрофізіологів щодо роботи мозку в умовах «блакитного» екрану, кореляцій реального й віртуального просторів (Н. О. Носов, О.В. Романов та ін.), специфіки Інтернет-спілкування молоді (Т. В. Карабін та ін.), феномена "віртуальної особистості" (Дж. Донат, Дж. В.Келі, Ш. Теркл та ін.). Особливості процесу соціалізації в умовах інформаційного суспільства досліджували Г. Лактіонова, П. Плотніков, А. Рижанова, С. Савченко, Н. Гавриш, Н. Лавриченко, Р. Вайнола, Н. Заверіко, І. Зверева, Л. Міщик, В. Оржеховська, А. Капська та ін. Питаннями впливу нових медіа на соціалізацію людини займалися В. Абраменкова, М. Бутиріна, Я. Гошовський, Є. Кудашкіна, В. Мудрик, В. Плешаков, П. Винтерхофф-Шпурк, Р. Пацлаф та ін. Проблему інтернет-залежності досліджували: В. Бурова, А. Голдберг, К. Янг, проте вони зосереджували свою увагу більше на характеристиках віртуального середовища або ж на особливостях самих аддиктів (непереборне бажання користуватися Інтернетом), або медіатравмах. Однак, у цьому масиві наукових праць тема формування навичок ЗСЖ українського підлітка, як здобувача освіти, в умовах дистанційного навчання ще не досліджувалася.

Це зумовило актуальність теми нашого дослідження. Нами була розроблена технологічна модель щодо профілактики інтернет-адиктивної поведінки в освітніх закладах в умовах дистанційного навчання.

Виділені маркери інтернет-адиктів, зокрема соціально-демографічні й нейрофізіологічні характеристики, дозволили нам розробити профілактичні рекомендації з питання підвищення рівня кібернетичної культури учнів в умовах карантинних обмежень. Які можуть бути корисними для всіх суб'єктів освітнього процесу [9, с. 24].

Щоб покращити здоровий спосіб життя, дотримуйтесь таких правил:

1. **Частіше бувайте на природі**, на відкритому повітрі. Згідно з дослідженнями, споглядання зелених насаджень сприяє психічному здоров'ю й підвищує здатність навчатись. Цей ефект може зберігатися протягом довгого часу завдяки тому, що знижується рівень стресу й загострюється увага. Зелені насадження одночасно підсилюють сприйняття й заспокоюють нервову систему, викликаючи стан «спокійної зосередженості», ідеальний для навчання. (Тривалий час, проведений за монітором, навпаки, викликає тривожність і гальмує увагу.)

Прогулянки на свіжому повітрі також сприяють запобіганню розвитку синдрому дефіциту уваги, а ранкове сонячне світло допомагає налагодити біологічні ритми, покращує настрій і зміцнює сон.

2. **Більше рухайтесь, займайтесь спортом**, грайте в рухливі ігри. У той час як стрес і тривала робота за комп'ютером порушують нейронні зв'язки, рухова активність має протилежний ефект – створюються нові зв'язки, збільшується обсяг мозку. Спорт допомагає боротися з депресією, неухважністю, безсонням, шкідливими звичками та дратівливістю, бо дає змогу збалансувати біохімію мозку й гормональний фон, порушений внаслідок роботи за комп'ютером.

Регулярна рухова активність протягом дня допомагає також зміцнити м'язи, розвинути вестибулярний апарат і вивільнити м'язову енергію. Усе це покращує самопочуття та здатність навчатись. Рухливі ігри – це не просто розвага: вони покращують розумові здібності, учать залагоджувати конфлікти, розуміти емоції інших людей і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

3. **Приділяйте достатньо часу сну** й суворо дотримуйтесь режиму. Дослідження показують, що тривала робота за комп'ютером протягом дня й особливо ввечері призводить до порушення сну: скорочення фаз швидкого та глибокого сну, зниження температури тіла. Міцний тривалий сон допомагає відновитись – нормалізує роботу мозку, знижує збудливість і підвищує здатність навчатись.

Ви можете забезпечити здоровий сон і підтримувати рівень мелатоніну («гормону сну»), установивши режим сну (у вихідні дні також). У спальні не повинно бути гаджетів. Використовуйте маску для сну або щільні штори, щоби створити максимально темну обстановку. Уникайте прийому їжі перед сном. У спальні повинно бути затишно, у ній не повинно бути зайвих речей, що нагадують про майбутні справи.

4. Займайтеся творчістю. Творча діяльність розвиває праву півкулю мозку, яка часто бездіяльна у світі, перенасиченому інформацією. Однак творчість також активізує всі ділянки мозку, сприяючи створенню нових нейронних зв'язків. Більше того, творча діяльність допомагає нам розвивати навички вирішення завдань.

У той же час, як показують дослідження, робота за комп'ютером уповільнює творчу активність. Мозок перенасичується розвагами, які пропонує Інтернет, і творча активність притупляється. Такий же ефект викликає робота за монітором при приглушеному, неприродному світлі. І навпаки, невимушена обстановка сприяє творчості, а природне освітлення та природні обриси розвивають уяву й викликають позитивні емоції.

5. Практикуйте усвідомленість. Термін «майндфулнесс» (або усвідомленість) передбачає такі заняття, як йога, медитація, дихальні практики тощо. Дітей складно вмовити займатись медитацією, але в той же час їм може сподобатись дитяча йога. Переваги таких занять величезні: діти стають спокійніше, менше схильні до стресів, швидше відновлюються. У чому тут секрет? Медитація та йога заспокоюють мозок, знижують рівень стресу й дратівливості, покращують кровообіг і навіть гормональне тло. Це дуже корисно, оскільки, як уже було сказано, вплив комп'ютера в поєднанні з нездоровим стилем життя призводить до підвищеної дратівливості.

Дослідження підтверджують, що медитація призводить до збільшення обсягу кори головного мозку, у той час як вплив комп'ютерної техніки має протилежний ефект. Також у результаті досліджень було встановлено, що учні другого та третього класів, які використовували техніки усвідомленості, демонстрували значні успіхи в навчанні. Особливий прогрес був відзначений у тих, хто раніше мав проблеми з концентрацією уваги.

6. Проявляйте співчуття й любов, збільшуйте кількість зорових і тактильних контактів. Відомо, що діти, яких батьки часто обіймають, плескають по плечу, утішають і проявляють інші тактильні контакти, мають більший обсяг головного мозку, ніж діти, до яких доторкаються рідше. Зоровий контакт стимулює розвиток головного мозку. Сучасні діти отримують менше зорових контактів, тому що сьогодні й діти, і дорослі вважають за краще дивитися в монітор комп'ютера. Зоровий контакт, дотик, розуміння мови тіла – усе це допомагає дитині контролювати емоції, розвиває почуття власного «я» і створює простір для близькості. Здоровий емоційний зв'язок з тим, хто піклується про дитину, у майбутньому убереже її від різного роду залежності, і від комп'ютерної включно.

Дослідження також підтверджує, що прояв любові та співчуття розвиває любову частку головного мозку й самовладання.

7. Виконуйте роботу по господарству – навіть найдрібнішу – разом із сім'єю. Дослідження показали, що діти з найбільшими показниками успішності мають багато домашніх обов'язків. Вони просиджують за комп'ютером менше 30-ти хвилин на день і багато часу проводять із сім'єю. У дітей, які виконували дрібну хатню роботу із 3–4-х років, згодом успішніше складались кар'єра й сімейне життя, вони були більш самостійними. У дорослих домашня робота також підвищує продуктивність і тонус, зменшує ризик виникнення серцево-судинних захворювань, які безпосередньо пов'язані зі стресом.

8. Максимально дотримуйтеся природних циклів освітлення. Нічне освітлення від світильників і особливо від комп'ютерного монітора порушує біологічні

цикли організму, біохімію мозку й гормональне тло. Це може привести до депресії, зниження працездатності протягом дня, ожиріння та інших негативних наслідків. Щоб цього не сталося, уникайте роботи за комп'ютером у нічний час, а також максимально використовуйте сонячне світло для освітлення приміщень протягом дня.

Енергозберігаючі люмінесцентні й LED-лампочки виробляють недостатньо яскраве світло, через що підвищується рівень стресу й погіршується настрій. Щоби створити у приміщенні спокійне освітлення, наближене до природного, використовуйте звичайні або галогенові лампочки.

9. Знизьте яскравість усіх екранів. На телевізорі встановіть режим «натуральний», а також знизьте яскравість і контрастність, щоб наблизити їх до природного. На комп'ютері, ноутбучі, планшеті та смартфоні встановіть додатки, які будуть зменшувати яскравість екрану ближче до вечора. Це допоможе підтримувати в організмі необхідний рівень мелатоніну. Однак пам'ятайте, що на рівень мелатоніну впливають будь-які ввімкнені монітори, але не так сильно.

10. Використовуйте провідний Інтернет замість Wi-Fi. Це допоможе відразу вбити двох зайців. По-перше, електромагнітні поля, які випромінює сигнал Wi-Fi, так само, як і світло комп'ютерного монітора, пригнічують вироблення мелатоніну і призводять до безсоння. По-друге, використання провідного Інтернету автоматично призводить до використання меншої кількості комп'ютерів, одночасно підвищуючи продуктивність роботи. Якщо ви не можете дозволити собі відмовитись від Wi-Fi, хоча б вимикайте його в нічний час, щоб дати повноцінно відпочити нервовій системі.

Висновок. Оскільки ми не можемо повністю відмовитись від використання комп'ютера, дотримуйтесь даних порад щодня. Час від часу робіть перерви в роботі за комп'ютером. Так ви зможете захистити свій мозок від перенапруги та зберегти гнучкість мислення на довгі роки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Акімов С. К. Особливості впливу інтернетадикції на ціннісні орієнтації особистості у контексті часової перспективи / Сергій Костянтинівич Акімов // Актуальні проблеми психології : [збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України]. – К. : Видавництво "Фенікс", 2012. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 15. – Частина II. – с. 16-23.

2. Варламова, С., Гончарова, Е., Соколова, И., 2015. «Интернет-зависимость молодёжи мегаполисов: критерии и типология». В: Мониторинг общественного мнения, №2 (126), с.165—182.

3. Внебрачных Р. А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах / Р. А. Внебрачных // Вестник Удмуртского университета. Серия 3: Философия. Социология. Психология. Педагогика. – 2012. – Вып. 1. – С. 48–51.

Иванов Д. В. Виртуализация общества / Д. В. Иванов. – СПб. : Петербург. востоковедение, 2002. – 224

4. Мацёха, Т., 2015. «Феномен одноразового общества». В: Пропаганда. Доступ 09.05.17 по адресу: [link]

5. Малыгин В. Л. Интернетзависимое поведение / В. Л. Малыгин, Н. С. Хомерики, Е. А. Смирнова, А. А. Антоненко // Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова : [научнопрактический журнал]. – М. : ООО "Издательство Медиа Сфера", 2011. – № 8. – С. 86-92.

6. Пикабу, 2017. Кибер-бомж. Доступ 09.05.17 по адресу: [link]

7. Польшаева, Д., 2015. «Новые затворники: Почему молодые люди выбирают жизнь в четырёх стенах». В: The Village. Доступ 09.05.17 по адресу:[link]

8. Смаилова, Е., Бронштейн, Е., 2016. «Черное зеркало человеческой сущности». В: Спільне. Доступ 09.05.17 по адресу: [link]

9. Янг, К., 2000. «Диагноз — Интернет-зависимость». В: Мир Интернет, №2, с. 24—29.
10. Основные теории коммуникации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://psyera.ru/osnovnye-teorii-kommunikacii_7231.htm 3. Pearce W. B. Extending the Theory of Coordinated Management of Meaning (CMM) Through a Community Dialogue Process / Pearce W. B., Pearce K. A. // Communication Theory. – 2000. – Is. 10. – P. 405–423.
11. Suler J. Identity Management in Cyberspace [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://users.rider.edu/~suler/psycyber/identitymanage>.

ЗМІСТ

1. Адамович Г. М. Використання цифрових інструментів для планування освітнього процесу.....	4
2. Афадеєва Н. О. Інтегроване навчання, спрямоване на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості здобувача освіти.....	7
3. Барчишин в. В. Здорове харчування учнів.....	11
4. Бахтин Т. А. Основні принципи та сучасні методи формування критичного мислення учнів початкових класів в освітньому процесі НУШ.....	15
5. Башак Н. М. Психологічний комфорт учнів як один із чинників успішного навчання.....	22
6. Безбородова О. Л., Мазорчук Т. Д. Дитиноцентризм, особистісно орієнтоване навчання в НУШ.....	26
7. Бирко Н. М. Умови створення ефективного інклюзивного освітнього середовища в сучасних закладах освіти.....	29
8. Бігдаш В. Ю. Реалізація наскрізних ліній навчальної програми шляхом упровадження елементів STEM-освіти на уроках математики у 5 класі.....	35
9. Білевич В. С. Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства.....	42
10. Блажиєвська В. М. Внутрішня система забезпечення якості освіти: принципи та напрями.....	48
11. Бовкун - Смірнова Н. І. Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства.....	53
12. Бондарчук І. П. Створення психологічного комфорту в освітньому середовищі.....	59
13. Власюк Л. В. Створення сприятливих умов для розвитку здібностей, обдарувань, творчого мислення учнів в освітньо-виховному процесі НУШ.....	64
14. Гаврилюк Л. Д. Застосування проєктної діяльності в Новій українській школі.....	67
15. Галаш Л. П., Грохольська Л. Г. Запобігання та протидія булінгу (цькуванню).....	70

16. Гарбар Ю. П. Особистісно зорієнтований підхід в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.....	77
17. Гарук В. В. Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства.....	82
18. Гладій О. В. Створення дидактичних матеріалів на основі LEGO-цеглинок.....	86
19. Гоба Н. П. Використання активних стратегій критичного мислення для розвитку творчих здібностей молодших школярів.....	88
20. Гончаренко Л. П. Забезпечення психологічного супроводу інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.....	93
21. Горох Н. М. Освітнє середовище НУШ.....	100
22. Грачова О. В. Індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти.....	103
23. Гуменна Л. В. Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства.....	105
24. Гуменюк В. В. Комунікація з учнями і батьками на засадах партнерства.....	112
25. Гуменюк В. В. Психолого-педагогічні умови розвитку критичного мислення учнів початкової школи.....	115
26. Демчук Л. П. Роль вчителя та сучасного освітнього простору у формуванні всебічно розвиненої особистості.....	120
27. Діновська Г. А. Діяльнісний підхід в освітньому процесі та щоденних практиках педагогів початкової школи. Проєктне навчання. Критичне та креативне мислення.....	122
28. Дяков І. В. Особливості мовлення дітей з дизартрією.....	130
29. Євтушок Н. В. Нейропсихологічні та нейрофізіологічні засади успішного навчання учнів.....	133
30. Єрмакова О. І. Фактори соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в початкових класах.....	140

31. Єфіменко Т. А.	
Проблеми психічного здоров'я у дітей: ознаки та профілактика.....	145
32. Жуховська Т. В.	
Мотивуюче освітнє середовище: розвивальне, інклюзивне, безпечне та комфортне для дитини.....	148
33. Заверуха Т. В.	
Що таке індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти і для чого вона потрібна.....	154
34. Закрижевська І. В.	
Формування критичного мислення як важлива стратегія морально-етичного виховання засобами оповідань В. О. Сухомлинського.....	158
35. Ільніцький В. М.	
Здорове харчування учнів.....	165
36. Казакова В. С.	
Використання методу проєктів на уроках англійської мови в початковій школі.....	170
37. Клімкіна Н. Г.	
Технології виховання: історія та сучасність, критерії ефективності.....	173
38. Ковальська О. П.	
Правила харчування – з користю для здоров'я.....	178
39. Ковальчук Л. М.	
Виховний процес у школі : складові успіху.....	183
40. Ковбасюк О. А.	
Організація роботи з учнями з особливими освітніми потребами.....	185
41. Колесник Г. І.	
Психологічний комфорт дитини від перебування у школі.....	189
42. Колішко Н. П.	
Використання ігрового методу на уроках німецької мови у початкових класах.....	192
43. Коробенюк С. М.	
Психолого - педагогічний комфорт дитини від перебування у школі.....	196
44. Коробій Ю. М.	
Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ.....	200
45. Костанецька Л. О.	
Недискримінаційний підхід у навчанні. Запобігання та протидія булінгу (цькуванню).....	209
46. Крохмалюк Г. В.	
Навчання дітей з особливими освітніми потребами.....	215

47. Куриця С. В. Соціально-психологічні аспекти мобінгу в освітньому середовищі.....	221
48. Ліпська О. В. Організація інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами.....	225
49. Локайчук А. М. Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства.....	228
50. Луценко л. П., Мороз Т. В. Технологія співробітництва як мотиваційний складник у структурі іншомовної навчальної діяльності.....	232
51. Ляшкова Н. О. Корекційно-розвивальна робота як основна складова у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами.....	238
52. Майдачевська Г. М. Учнівське портфоліо.....	245
53. Марчук О. В. Використання здоров'язберігаючих технологій у навчанні дітей з особливими освітніми потребами.....	249
54. Махмутова А. Є. Музикування на уроках мистецтва в початковій школі: досвід педагогів Хмельниччини.....	256
55. Медведюк О. Б. Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ: формування ключових компетентностей в учнів початкових класів засобами інтерактивного навчання.....	260
56. Мельник Л. М. Нова грамотність - актуальний виклик освіти цифрового суспільства.....	266
57. Мельнишина Т. П. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів на уроках англійської мови.....	270
58. Миколайчук Н. М. Організація дослідницької діяльності учнів 1 класів на заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ» як засіб реалізації діяльнісного підходу до навчання.....	281
59. Миронюк О. А. Педагогіка партнерства. На шляху до взаємодії.....	286
60. Місюк Л. В. Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства.....	291

61. Мітягіна С. С. Сприяння підвищенню психолого-педагогічної культури батьків учнів НУШ як аспект партнерської взаємодії школи та родини.....	295
62. Морозюк Т. В. Інновації в навчально-методичному забезпеченні учителя початкових класів.....	298
63. Навроцька Ю. В. Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ.....	302
64. Ніколайчук А. Д. Виховання по новому.....	308
65. Одудько Л. І. Навчаючи, не відбирай здоров'я.....	311
66. Олійник С. О. Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ.....	317
67. Панасюк В. І. Здорове харчування школярів.....	325
68. Пасічник З. В. Формувальне оцінювання вмінь і компетентностей учнів: вибудовуємо індивідуальну освітню траєкторію кожного учня.....	332
69. Пахар Ю. В. Практичні рекомендації педагогічним працівникам у роботі з батьками щодо профілактики булінгу в освітньому середовищі.....	338
70. Пленсак Г. Е. LEGO як засіб розвитку креативного мислення.....	344
71. Повзун В. В., Повзун Л. М. Гармонізація взаємовідносин здобувачів початкової освіти.....	349
72. Поплавська І. М. Розвиток критичного та креативного мислення в учнів початкової школи.....	359
73. Похилюк Т. І. Виховний процес у школі: складові успіху.....	365
74. Прокопишена А. В. Створення ситуації успіху в умовах НУШ.....	369
75. Пулатова Л. Й. Читати – це цікаво: дитячий світ очима лауреатів премії імені Андерсена американської письменниці Жаклін Вудсон та швейцарської ілюстраторки Альбертін.....	375
76. Пушкар А. І. Виховний процес у школі: складові успіху.....	379

77. Романова О. В. Психологічний комфорт учасників освітнього процесу в початковій школі.....	386
78. Росецька Т. М. Компетентнісний підхід в системі оцінювання навчальних досягнень учнів. Тестові технології	392
79. Рудська Н. О. Ейдетика у контексті інклюзивної освіти.....	399
80. Синюк Л. А. Формування ключових компетентностей НУШ засобами етнопедагогіки.....	404
81. Синюк М. І. Арттерапевтичне застосування кольору як методу здоров'язбережувальних технологій у навчальному закладі.....	407
82. Сідорчук Т. С. Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства.....	410
83. Скемська А. В. Проектні технології в початковій школі як засіб ефективного і якісного навчання молодших школярів.....	418
84. Скрипник В. І. Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства.....	425
85. Скрипник Л. Б. Формування читацької компетентності молодших школярів в умовах НУШ.....	431
86. Скутська С. З. Юний цвіт нової України.....	439
87. Слободянюк М. М. Навчання школярів швидкісного читання.....	442
88. Сокол М. М. Критичне і креативне мислення на уроках української мови НУШ.....	450
89. Соловей Н. М. Формування природничо-математичної компетентності молодшого школяра на уроках математики.....	455
90. Старостіна К. В. Особливості забезпечення психологічного комфорту молодших школярів в навчальній діяльності.....	460
91. Стецюк Н. В. Розвиток інтегративного мислення здобувачів освіти Нової української школи.....	471

92. Стецюк Н. В. Формування успішної особистості через використання ігрової технології навчання.....	478
93. Сторожук Л. В. Інтегроване навчання, спрямоване на розвиток ключових компетентностей здобувача освіти.....	484
94. Стратенюк С. С. Критичне мислення в природоохоронній діяльності здобувачів освіти.....	490
95. Студенець О. А. Учитель як транслятор особистісної педагогічної культури та професіоналізму.....	493
96. Тарчинська О. П. Інклюзивний навчальний простір як важливий чинник забезпечення рівного доступу дітей до освіти.....	499
97. Теслик А. О. Інклюзивне навчання в сучасній початковій школі: актуальні правові питання.....	507
98. Теслик Л. В. Комунікація з учнями та їх батьками на засадах партнерства.....	510
99. Теслюк З. Я. Управлінські процеси закладу освіти щодо забезпечення якісних освітніх послуг.....	513
100. Ткачук М. М. Організація роботи з учнями з особливими освітніми потребами.....	520
101. Туракевич І. В. Індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти з ООП: проблеми і можливості.....	526
102. Усач М. М. Виховний процес у школі: складові успіху.....	529
103. Фабинюк Н. А. Сучасні підходи, методики та технології навчання в НУШ.....	533
104. Федоришина Л. М. Проблема та запобігання булінгу в НУШ.....	538
105. Філіп Ю.Я., Голєва А. О. Формування медіаосвітнього простору на уроках української мови та літератури.....	544
106. Фрига І. О. Партнерська взаємодія вчителя Нової української школи з батьками молодших школярів.....	548

107. Хаєцька Н. О.	
Ігрові технології в новій українській школі.....	551
108. Харченко А. А.	
Логіко – математичний розвиток дошкільника як важлива складова готовності до навчання в школі.....	553
109. Цехмістер В. А., Трофанюк Г. В.	
Компетенції та компетентнісний підхід до критеріїв оцінювання навчальних досягнень школярів у процесі вивчення інформатики у початковій школі.....	559
110. Цісар М. В.	
Психологічний комфорт дитини, як результат тісної співпраці батьків і фахівців інклюзивно-ресурсного центру.....	562
111. Цхададзе М. С., Ніколайчук Л. П.	
Педагогіка партнерства як ефективна система взаємодії між учасниками освітнього процесу.....	566
112. Чміль Д. П.	
Ситуативні завдання як засіб розвитку зв'язного мовлення в учнів початкових класів.....	570
113. Школяр Г. М.	
Театральна діяльність як засіб розвитку комунікативних якостей молодших школярів.....	573
114. Шкуряк О. В.	
Мотиваційний аспект у вихованні здобувачів освіти.....	576
115. Ягольницька О. К.	
Булінг: шляхи попередження, виявлення, протидії.....	579
116. Янковська І. М.	
Здоров'язберігаюче та розвивальне освітнє середовище в умовах «нового світу».....	586